નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

વિસુદ્ધિમગ્ગ-મહાટીકા

(પઠમો ભાગો)

ગન્થારમ્ભકથા

સદ્ધમ્મરંસિમાલી યો, વિનેય્યકમલાકરે;
વિબોધેસિ મહામોહ-તમં હન્ત્વાન સબ્બસો.

ઞાણાતિસયબિમ્બં તં, વિસુદ્ધકરુણારુણં;
વન્દિત્વા નિરુપક્લેસં, **બુદ્ધાદિચ્ચં** મહોદયં.

લોકાલોકકરં **ધમ્મં**, ગુણરસ્મિસમુજ્જલં;
અરિયસઙ્ઘઞ્ચ સમ્ફુલ્લં, વિસુદ્ધકમલાકરં.

વન્દનાજનિતં પુઞ્ઞં, ઇતિ યં રતનત્તયે;
હતન્તરાયો સબ્બત્થ, હુત્વાહં તસ્સ તેજસા.

સમ્પન્નસીલાચારેન, ધીમતા સુચિવુત્તિના;
અજ્ઝેસિતો **દાઠાનાગત્થેરેન** થિરચેતસા.

વિસુદ્ધચરિતો નાથો, યં વિસુદ્ધિમનુત્તરં;
પત્વા દેસેસિ કરુણાસમુસ્સાહિતમાનસો.

તસ્સા અધિગમૂપાયો, વિસુદ્ધનયમણ્ડિતો;
વિસુદ્ધિમગ્ગો યો વુત્તો, સુવિસુદ્ધપદક્કમો.

સુવિસુદ્ધં અસંકિણ્ણં, નિપુણત્થવિનિચ્છયં;
મહાવિહારવાસીનં, સમયં અવિલોમયં.

તસ્સ નિસ્સાય પોરાણં, કથામગ્ગં અનાકુલં;
તન્તિનયાનુગં સુદ્ધં, કરિસ્સામ**ત્થવણ્ણનં**.

ઇતિ આકઙ્ખમાનસ્સ, સદ્ધમ્મસ્સ ચિરટ્ઠિતિં;
વિભજન્તસ્સ તસ્સત્થં, નિસામયથ સાધવોતિ.

નિદાનાદિકથાવણ્ણના

૧. સ્વાયં **વિસુદ્ધિમગ્ગો** યં સુત્તપદં નિસ્સાય પકાસીયતિ, તં તાવ નિક્ખિપિત્વા તસ્સ નિદાનાદિનિદ્ધારણમુખેન નાનપ્પકારતો અત્થં સંવણ્ણેતું "**સીલે પતિટ્ઠાયા**"તિઆદિ આરદ્ધં. ધમ્મં સંવણ્ણેન્તેન હિ આદિતો તસ્સ નિદાનં વત્તબ્બં, તતો પયોજનં પિણ્ડત્થો પદત્થો સમ્બન્ધો અધિપ્પાયો ચોદના સોધનં વત્તબ્બં. તથા ચેવ આચરિયેન પટિપન્નં. એત્થ હિ **ભગવન્તં કિરા**તિઆદિ દેસનાય નિદાનપયોજનનિદ્ધારણં, **વિસુદ્ધિમગ્ગં ભાસિસ્સ**ન્તિઆદિ પિણ્ડત્થનિદ્ધારણં , **સીલે ઠત્વા**તિઆદિ પદત્થસમ્બન્ધાધિપ્પાયવિભાવના, **કિં સીલ**ન્તિઆદિ ચોદના, તતો પરં સોધનં, સમાધિપઞ્ઞાકથાસુપિ એસેવ નયો. કસ્મા પનેત્થ વિસ્સજ્જનગાથા આદિમ્હિ નિક્ખિત્તા, ન પુચ્છાગાથા. પુચ્છાપુબ્બિકા હિ વિસ્સજ્જનાતિ? વુચ્ચતે – તદત્થસ્સ મઙ્ગલભાવતો, સાસનસ્સ આદિકલ્યાણાદિભાવવિભાવનતો, ભયાદિઉપદ્દવનિવારણેન અન્તરાયવિધમનતો, ઉપરિ સંવણ્ણેતબ્બધમ્મસઙ્ગહતો ચાતિ વેદિતબ્બં.

એત્થાહ – કસ્મા પનાયં વિસુદ્ધિમગ્ગકથા વત્થુપુબ્બિકા આરદ્ધા, ન સત્થુથોમનાપુબ્બિકાતિ? વુચ્ચતે – વિસું અસંવણ્ણનાદિભાવતો. **સુમઙ્ગલવિલાસિની**આદયો વિય હિ દીઘનિકાયાદીનં નાયં વિસું સંવણ્ણના, ન પકરણન્તરં વા અભિધમ્માવતારસુમતાવતારાદિ વિય. તાસંયેવ પન સુમઙ્ગલવિલાસિનીઆદીનં વિસેસભૂતા. તેનેવાહ "**મજ્ઝે વિસુદ્ધિમગ્ગો**"તિઆદિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.ગન્થારમ્ભકથા; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.ગન્થારમ્ભકથા; સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.ગન્થારમ્ભકથા; અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.ગન્થારમ્ભકથા). અથ વા થોમનાપુબ્બિકાપિ ચાયં કથા ન વત્થુપુબ્બિકાવાતિ દટ્ઠબ્બં. સાસને હિ વત્થુકિત્તનં ન લોકે વિય કેવલં હોતિ, સાસનસમ્પત્તિકિત્તનત્તા પન સત્થુ અવિપરીતધમ્મદેસનાભાવવિભાવનેન સત્થુગુણસંકિત્તનં ઉલ્લિઙ્ગન્તમેવ પવત્તતિ. તથા હિ વક્ખતિ ''એત્તાવતા તિસ્સો સિક્ખા''તિઆદિ. **સોતાપન્નાદિભાવસ્સ ચ કારણ**ન્તિ એત્થ હિ **આદિ**-સદ્દેન સબ્બસકદાગામિઅનાગામિનો વિય સબ્બેપિ અરહન્તો સઙ્ગય્હન્તિ વિભાગસ્સ અનુદ્ધટત્તા. તેન તિણ્ણમ્પિ બોધિસત્તાનં નિબ્બેધભાગિયા સીલાદયો ઇધ ''સીલે પતિટ્ઠાયા''તિઆદિવચનેન સઙ્ગહિતાતિ દટ્ઠબ્બં. તિણ્ણમ્પિ હિ નેસં ચરિમભવે વિસેસતો સંસારભયિક્ખણં, યથાસકં સીલે પતિટ્ઠાય સમથવિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા તણ્હાજટાવિજટનપટિપત્તિ ચ સમાનાતિ. અથ વા ''સો ઇમં વિજટયે જટ''ન્તિ સાધારણવચનેન સાતિસયં, નિરતિસયઞ્ચ તણ્હાજટાવિજટનં ગહિતં. તત્થ યં નિરતિસયં સવાસનપ્પહાનતાય. તેન સત્થુ પહાનસમ્પદા કિત્તિતા હોતિ, તન્નિમિત્તા ઞાણસમ્પદા ચ. તદુભયેન નાનન્તરિકતાય આનુભાવસમ્પદાદયોપીતિ. એવમ્પિ થોમનાપુબ્બિકાયં કથાતિ વેદિતબ્બં. અથ વા થોમનાપુબ્બિકા એવાયં કથાતિ દટ્ઠબ્બં, ''સબ્બધમ્મેસુ અપ્પટિહતઞાણચારો''તિઆદિના સત્થુ થોમનં પુરક્ખત્વા સંવણ્ણનાય આરદ્ધત્તા. સા પનાયં યસ્મા પુચ્છન્તસ્સ અજ્ઝાસયાનુરૂપં બ્યાકરણસમત્થતાય વિભાવનવસેન પવત્તિતા, આચિણ્ણઞ્ચેતં આચરિયસ્સ યદિદં સંવણ્ણેતબ્બધમ્માનુકૂલં સંવણ્ણનારમ્ભે સત્થુ અભિત્થવનં. તસ્મા ઇમિના કારણેન એવમેત્થ થોમના પવત્તિતાતિ. થોમનાકારસ્સ વુચ્ચમાનસ્સ કારણં ઉદ્ધરન્તેન પઠમં વિસ્સજ્જનગાથં નિક્ખિપિત્વા તસ્સા નિદાનચોદનામુખેન પુચ્છાગાથં સરૂપતો ચ અત્થતો ચ દસ્સેત્વા તસ્સા પુચ્છાય અવિપરીતબ્યાકરણસમત્થભાવાવજોતનં ભગવતો થોમનં પુરક્ખત્વા યથાધિપ્પેતધમ્મસંવણ્ણના કતા. તેનાહ ''સીલે પતિટ્ઠાયા''તિઆદિ. તત્થ ગાથાય અત્થો પરતો આવિ ભવિસ્સતિ.

ઇતીતિઆદીસુ **ઇતી**તિ અયં **ઇતિ**-સદ્દો હેતુ પરિસમાપનાદિપદત્થવિપરિયાયપકારાવધારણનિદસ્સનાદિઅનેકત્થપ્પભેદો. તથા હેસ ''રુપ્પતીતિ ખો, ભિક્ખવે, તસ્મા 'રૂપ'ન્તિ વુચ્ચતી''તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૩.૭૯) હેતુમ્હિ આગતો. ''તસ્માતિહ મે, ભિક્ખવે, ધમ્મદાયાદા ભવથ, મા આમિસદાયાદા. અત્થિ મે તુમ્હેસુ અનુકમ્પા 'કિન્તિ મે સાવકા ધમ્મદાયાદા ભવેય્યું, નો

આમિસદાયાદા''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૯) પરિસમાપને. ''ઇતિ વા ઇતિ એવરૂપા નચ્ચગીતવાદિતવિસૂકદસ્સના પટિવિરતો''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૯૭) આદિઅત્થે. ''માગણ્ડિયોતિ તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ સઙ્ખા સમઞ્ઞા પઞ્ઞત્તિ વોહારો નામં નામકમ્મં નામધેય્યં નિરુત્તિ બ્યઞ્જનં અભિલાપો''તિઆદીસુ (મહાનિ॰ ૭૩, ૭૫) પદત્થવિપરિયાયે. ''ઇતિ ખો, ભિક્ખવે, સપ્પટિભયો બાલો, અપ્પટિભયો પણ્ડિતો. સઉપદ્દવો બાલો, અનુપદ્દવો પણ્ડિતો. સઉપસગ્ગો બાલો, અનુપસગ્ગો પણ્ડિતો''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૨૪) પકારે. ''અત્થિ ઇદપ્પચ્ચયા જરામરણન્તિ ઇતિ પુટ્ઠેન સતા, આનન્દ, અત્થીતિસ્સ વચનીયં, કિંપચ્ચયા જરામરણન્તિ ઇતિ ચે વદેય્ય, જાતિપચ્ચયા જરામરણન્તિ ઇચ્ચસ્સ વચનીય''ન્તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૯૬) અવધારણે, સન્નિટ્ઠાનેતિ અત્થો. ''અત્થીતિ ખો, કચ્ચાન, અયમેકો અન્તો, નત્થીતિ ખો, કચ્ચાન, અયં દુતિયો અન્તો''તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૫; ૩.૯૦) નિદસ્સને. ઇધાપિ નિદસ્સને દટ્ઠબ્બો, પકારેતિપિ વત્તું વટ્ટતેવ. પઠમો પન ઇતિ-સદ્દો પરિસમાપને દટ્ઠબ્બો. **હી**તિ અવધારણે. **ઇદ**ન્તિ આસન્નપચ્ચક્ખવચનં યથાધિગતસ્સ સુત્તપદસ્સ અભિમુખીકરણતો.

વુત્તન્તિ અયં **વુત્ત**-સદ્દો સઉપસગ્ગો, અનુપસગ્ગો ચ વપ્પનવાપસમીકરણકેસોહારણજીવિતવુત્તિપમુત્તભાવપાવચનપવત્તિતઅજ્ઝેસનકથનાદીસુ દિસ્સતિ. તથા હિ અયં –

''ગાવો તસ્સ પજાયન્તિ, ખેત્તે વુત્તં વિરૂહતિ;
વુત્તાનં ફલમસ્નાતિ, યો મિત્તાનં ન દુબ્ભતી''તિ. –

આદીસુ (જા॰ ૨.૨૨.૧૯) વપ્પને આગતો. ''નો ચ ખો પટિવુત્ત''ન્તિઆદીસુ (પારા॰ ૨૮૯) અટ્ઠદન્તકાદીહિ વાપસમીકરણે. ''કાપટિકો માણવો દહરો વુત્તસિરો''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૪૨૬) કેસોહારણે. ''પન્નલોમો પરદત્તવુત્તો મિગભૂતેન ચેતસા વિહરતી''તિઆદીસુ (ચૂળવ॰ ૩૩૨) જીવિતવુત્તિયં. ''સેય્યથાપિ નામ પણ્ડુપલાસો બન્ધના પવુત્તો અભબ્બો હરિતત્થાયા''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૫૯; પારા॰ ૯૨; પાચિ॰ ૬૬૬; મહાવ॰ ૧૨૯) બન્ધનતો પમુત્તભાવે. ''યેસમિદં એતરહિ પોરાણં મન્તપદં ગીતં પવુત્તં સમિહિત''ન્તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૮૫; મ॰ નિ॰ ૨.૪૨૭; મહાવ॰ ૩૦૦) પાવચનભાવેન પવત્તિતે. લોકે પન ''વુત્તો ગુણો વુત્તો પારાયનો''તિઆદીસુ અજ્ઝેસને. ''વુત્તં ખો પનેતં ભગવતા 'ધમ્મદાયાદા મે, ભિક્ખવે, ભવથ, મા આમિસદાયાદા'તિ''આદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૦) કથને. ઇધાપિ કથને એવ દટ્ઠબ્બો. તસ્મા ''ઇતિ હિ એવમેવ ઇદં સુત્તં દેસિત''ન્તિ યથાનિક્ખિત્તં ગાથં દેસિતભાવેન નિદસ્સેતિ. તસ્સા વા દેસિતાકારં અવધારેતિ.

કસ્માતિ હેતુમ્હિ નિસ્સક્કં. **પના**તિ વચનાલઙ્કારમત્તં. ઉભયેનાપિ કારણં પુચ્છતિ. **એત**ન્તિ યથાવુત્તં સુત્તપદં પચ્ચામસતિ. **વુત્ત**ન્તિ પુચ્છાનિમિત્તં. તદત્થસ્સ અત્તનો બુદ્ધિયં વિપરિવત્તમાનતં ઉપાદાય ''ઇદ''ન્તિ વત્વા પુન ભગવતા ભાસિતાકારં સન્ધાય ''એત''ન્તિ વુત્તં. સકલેન પનાનેન વચનેન દેસનાય નિદાનં જોતિતં હોતિ. પરતો તસ્સા દેસકદેસકાલપટિગ્ગાહકે વિભાવેતું ''**ભગવન્તં કિરા**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **કિરા**તિ અનુસ્સવનત્થે નિપાતો. તેન વુચ્ચમાનસ્સત્થસ્સ અનુ અનુ સુય્યમાનતં દીપેતિ. **રત્તિભાગે**તિ રત્તિયા એકસ્મિં કોટ્ઠાસે, મજ્ઝિમયામેતિ અધિપ્પાયો. વેસ્સવણાદયો વિય અપાકટનામધેય્યત્તા **અઞ્ઞતરો**. દેવો એવ **દેવપુત્તો**. **સંસયસમુગ્ઘાટત્થ**ન્તિ વિચિકિચ્છાસલ્લસમુદ્ધરણત્થં પુચ્છીતિ યોજના. ''સંસયસમુગ્ઘાટત્થ''ન્તિ ચ ઇમિના પઞ્ચસુ પુચ્છાસુ અયં વિમતિચ્છેદનાપુચ્છાતિ દસ્સેતિ. યેન અત્થેન તણ્હા ''જટા''તિ વુત્તા, તમેવ અત્થં દસ્સેતું ''**જાલિનિયા**''તિઆદિ

વુત્તં. સા હિ અટ્ઠસતતણ્હાવિચરિતપ્પભેદો અત્તનો અવયવભૂતો એવ જાલો એતિસ્સા અત્થીતિ ‘‘જાલિની’’તિ વુચ્ચતિ.

ઇદાનિસ્સા જટાકારેન પવત્તિં દસ્સેતું ‘‘**સા હી**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **રૂપાદીસુ આરમ્મણેસૂ**તિ તસ્સા પવત્તિટ્ઠાનમાહ, રૂપાદિછળારમ્મણવિનિમુત્તસ્સ તણ્હાવિસયસ્સ અભાવતો. **હેટ્ઠુપરિયવસેના**તિ કદાચિ રૂપારમ્મણે કદાચિ યાવ ધમ્મારમ્મણે કદાચિ ધમ્મારમ્મણે કદાચિ યાવ રૂપારમ્મણેતિ એવં હેટ્ઠા, ઉપરિ ચ પવત્તિવસેન. દેસનાક્કમેન ચેત્થ હેટ્ઠુપરિયતા દટ્ઠબ્બા. કદાચિ કામભવે કદાચિ રૂપભવે કદાચિ અરૂપભવે કદાચિ વા અરૂપભવે...પે॰... કદાચિ કામભવેતિ એવમેત્થ હેટ્ઠુપરિયવસેન પવત્તિ વેદિતબ્બા. સબ્બસઙ્ખારાનં ખણે ખણે ભિજ્જનસભાવત્તા અપરાપરુપ્પત્તિ એત્થ સંસિબ્બનન્તિ આહ ‘‘**પુનપ્પુનં ઉપ્પજ્જનતો**’’તિ. ‘‘**સંસિબ્બનટ્ઠેના**’’તિ ઇદં યેન સમ્બન્ધેન જટા વિયાતિ જટાતિ જટાતણ્હાનં ઉપમૂપમેય્યતા, તંદસ્સનં. અયં હેત્થ અત્થો – યથા જાલિનો વેળુગુમ્બસ્સ સાખા, કોસસઞ્ચયાદયો ચ અત્તના અત્તનો અવયવેહિ સંસિબ્બિતા વિનદ્ધા ‘‘જટા’’તિ વુચ્ચન્તિ, એવં તણ્હાપિ સંસિબ્બનસભાવેનાતિ, ‘‘સંસિબ્બિતટ્ઠેના’’તિ વા પાઠો, અત્તનાવ અત્તનો સંસિબ્બિતભાવેનાતિ અત્થો. અયં હિ તણ્હા કોસકારકિમિ વિય અત્તનાવ અત્તાનમ્પિ સંસિબ્બન્તી પવત્તતિ. તેનાહ ભગવા ‘‘રૂપતણ્હા લોકે પિયરૂપં સાતરૂપં, એત્થેસા તણ્હા ઉપ્પજ્જમાના ઉપ્પજ્જતિ, એત્થ નિવિસમાના નિવિસતી’’તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૨.૪૦૦; મ॰ નિ॰ ૧.૮૯; વિભ॰ ૨૦૩). ઇમે સત્તા ‘‘મમ ઇદ’’ન્તિ પરિગ્ગહિતં વત્થું અત્તનિબ્બિસેસં મઞ્ઞમાના અબ્ભન્તરિમં કરોન્તિ. અબ્ભન્તરત્થો ચ અન્તોસદ્દોતિ સકપરિક્ખારે ઉપ્પજ્જમાનાપિ તણ્હા ‘‘અન્તોજટા’’તિ વુત્તા. પબ્બજિતસ્સ પત્તાદિ, ગહટ્ઠસ્સ હત્થિઆદિ સકપરિક્ખારો.

‘‘અત્તા’’તિ ભવતિ એત્થ અભિમાનોતિ **અત્તભાવો**, ઉપાદાનક્ખન્ધપઞ્ચકં. સરીરન્તિ કેચિ. મમ અત્તભાવો સુન્દરો, અસુકસ્સ વિય મમ અત્તભાવો ભવેય્યાતિ વા આદિના સકઅત્તભાવાદીસુ તણ્હાય ઉપ્પજ્જમાનાકારો વેદિતબ્બો. અત્તનો ચક્ખાદીનિ **અજ્ઝત્તિકાયતનાનિ**. અત્તનો, પરેસઞ્ચ રૂપાદીનિ **બાહિરાયતનાનિ**. પરેસં સબ્બાનિ વા, સપરસન્તતિપરિયાપન્નાનિ વા ચક્ખાદીનિ **અજ્ઝત્તિકાયતનાનિ**. તથા રૂપાદીનિ **બાહિરાયતનાનિ**. પરિત્તમહગ્ગતભવેસુ પવત્તિયાપિ તણ્હાય **અન્તોજટાબહિજટા**ભાવો વેદિતબ્બો. કામભવો હિ કસ્સચિપિ કિલેસસ્સ અવિક્ખમ્ભિતત્તા કથઞ્ચિપિ અવિમુત્તો અજ્ઝત્તગ્ગહણસ્સ વિસેસપચ્ચયોતિ ‘‘અજ્ઝત્તં, અન્તો’’તિ ચ વુચ્ચતિ. તબ્બિપરિયાયતો રૂપારૂપભવો ‘‘બહિદ્ધા, બહી’’તિ ચ. તેનાહ ભગવા ‘‘અજ્ઝત્તસંયોજનો પુગ્ગલો, બહિદ્ધાસંયોજનો પુગ્ગલો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૨.૩૭). વિસયભેદેન, પવત્તિઆકારભેદેન ચ અનેકભેદભિન્નમ્પિ તણ્હં જટાભાવસામઞ્ઞેન એકન્તિ ગહેત્વા ‘‘**તાય એવં ઉપ્પજ્જમાનાય જટાયા**’’તિ વુત્તં. સા પન ‘‘પજા’’તિ વુત્તસત્તસન્તાનપરિયાપન્ના એવ હુત્વા પુનપ્પુનં તં જટેન્તી વિનન્ધન્તી પવત્તતીતિ આહ ‘‘**જટાય જટિતા પજા**’’તિ. તથા હિ પરમત્થતો યદિપિ અવયવબ્યતિરેકેન સમુદાયો નત્થિ, એકદેસો પન સમુદાયો નામ ન હોતીતિ અવયવતો સમુદાયં ભિન્નં કત્વા ઉપમૂપમેય્યં દસ્સેન્તો ‘‘**યથા નામ વેળુજટાદીહિ...પે॰... સંસિબ્બિતા**’’તિ આહ. ઇમં જટન્તિ સમ્બન્ધો. તીસુ ધાતૂસુ એકમ્પિ અસેસેત્વા સંસિબ્બનેન **તેધાતુકં જટેત્વા ઠિતં**. તેનસ્સા મહાવિસયતં, વિજટનસ્સ ચ સુદુક્કરભાવમાહ. ‘‘**વિજટેતું કો સમત્થો**’’તિ ઇમિના ‘‘વિજટયે’’તિ પદં સત્તિઅત્થં, ન વિધિઆદિઅત્થન્તિ દસ્સેતિ.

એવં ‘‘અન્તોજટા’’તિઆદિના પુટ્ઠો પન અસ્સ દેવપુત્તસ્સ ઇમં ગાથમાહાતિ સમ્બન્ધો. ‘‘એદિસોવ ઇમં પઞ્હં વિસ્સજ્જેય્યા’’તિ સત્થારં ગુણતો દસ્સેન્તો ‘‘**સબ્બધમ્મેસુ અપ્પટિહતઞાણચારો**’’તિઆદિમાહ. તત્થ **સબ્બધમ્મેસૂ**તિ અતીતાદિભેદભિન્નેસુ સબ્બેસુ ઞેય્યધમ્મેસુ. **અપ્પટિહતઞાણચારો**તિ અનવસેસઞેય્યાવરણપ્પહાનેન નિસ્સઙ્ગચારત્તા

નવિહતઞાણપવત્તિકો. એતેન તીસુ કાલેસુ અપ્પટિહતઞાણતાવિભાવનેન આદિતો તિણ્ણં આવેણિકધમ્માનં ગહણેનેવ તદેકલક્ખણતાય તદવિનાભાવતો ચ ભગવતો સેસાવેણિકધમ્માનમ્પિ ગહિતભાવો વેદિતબ્બો. દિબ્બન્તિ કામગુણાદીહિ કીળન્તિ લળન્તિ, તેસુ વા વિહરન્તિ, વિજયસમત્થતાયોગેન પચ્ચત્થિકે વિજેતું ઇચ્છન્તિ, ઇસ્સરિયધનાદિસક્કારદાનગ્ગહણં, તંતંઅત્થાનુસાસનઞ્ચ કરોન્તા વોહરન્તિ, પુઞ્ઞાતિસયયોગાનુભાવપ્પત્તાય જુતિયા જોતન્તિ, યથાધિપ્પેતઞ્ચ વિસયં અપ્પટિઘાતેન ગચ્છન્તિ, યથિચ્છિતનિપ્ફાદને ચ સક્કોન્તીતિ **દેવા**. અથ વા દેવનીયા તંતંબ્યસનનિત્થરણત્થિકેહિ સરણં પરાયણન્તિ ગમનીયા, અભિત્થવનીયા વા, સોભાવિસેસયોગેન કમનીયાતિ વા **દેવા**. તે તિવિધા – સમ્મુતિદેવા ઉપપત્તિદેવા વિસુદ્ધિદેવાતિ. ભગવા પન નિરતિસયાય અભિઞ્ઞાકીળાય ઉત્તમેહિ દિબ્બબ્રહ્મઅરિયવિહારેહિ સપરસન્તાનગતપઞ્ચવિધમારવિજયિચ્છાનિપ્ફત્તિયા ચિત્તિસ્સરિયસત્તધનાદિસમ્માપટિપત્તિ અવેચ્ચપસાદસક્કારદાનગ્ગહણસઙ્ખાતેન, ધમ્મસભાવપુગ્ગલજ્ઝાસયાનુરૂપાનુસાસનીસઙ્ખાતેન ચ વોહારાતિસયેન પરમાય પઞ્ઞાસરીરપ્પભાસઙ્ખાતાય જુતિયા, અનઞ્ઞસાધારણાય ઞાણસરીરગતિયા, મારવિજયસબ્બસબ્બઞ્ઞુગુણપરહિતનિપ્ફાદનેસુ અપ્પટિહતાય સત્તિયા ચ સમન્નાગતત્તા સદેવકેન લોકેન ''સરણ''ન્તિ ગમનીયતો, અભિત્થવનીયતો, ભત્તિવસેન કમનીયતો ચ સબ્બે તે દેવે તેહિ ગુણેહિ અભિભુય્ય ઠિતત્તા તેસં દેવાનં સેટ્ઠો ઉત્તમો દેવોતિ **દેવદેવો**. સબ્બદેવેહિ પૂજનીયતરો દેવોતિ વા, વિસુદ્ધિદેવભાવસ્સ વા સબ્બઞ્ઞુગુણાલઙ્કારસ્સ વા અધિગતત્તા અઞ્ઞેસં દેવાનં અતિસયેન દેવોતિ **દેવદેવો**.

અપરિમાણાસુ લોકધાતૂસુ અપરિમાણાનં સક્કાનં, મહાબ્રહ્માનઞ્ચ ગુણાભિભવનતો અધિકો અતિસયો અતિરેકતરો વા સક્કો બ્રહ્મા ચાતિ **સક્કાનં અતિસક્કો બ્રહ્માનં અતિબ્રહ્મા**. ઞાણપ્પહાનદેસનાવિસેસેસુ સદેવકે લોકે કેનચિ અવિક્ખમ્ભનીયટ્ઠાનતાય કુતોચિપિ ઉત્રસ્તાભાવતો ચતૂહિ વેસારજ્જેહિ વિસારદોતિ **ચતુવેસારજ્જવિસારદો**. યં સન્ધાય વુત્તં ''સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ તે પટિજાનતો ઇમે ધમ્મા અનભિસમ્બુદ્ધાતિ તત્ર વત મં સમણો વા...પે॰... વેસારજ્જપ્પત્તો વિહરામી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૦; અ॰ નિ॰ ૪.૮). ઠાનાઠાનઞાણાદીહિ દસહિ ઞાણબલેહિ સમન્નાગતત્તા **દસબલધરો**. યં સન્ધાય વુત્તં ''ઇધ તથાગતો ઠાનઞ્ચ ઠાનતો, અટ્ઠાનઞ્ચ અટ્ઠાનતો યથાભૂતં પજાનાતી''તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૧૦.૨૧; વિભ॰ ૮૦૯). યં કિઞ્ચિ ઞેય્યં નામ, તત્થ સબ્બત્થેવ અનાવટઞાણતાય **અનાવરણઞાણો**. તઞ્ચ સબ્બં સમન્તતો સબ્બાકારતો હત્થતલે આમલકં વિય પચ્ચક્ખતો દસ્સનસમત્થેન ઞાણચક્ખુના સમન્નાગતત્તા **સમન્તચક્ખુ**, સબ્બઞ્ઞૂતિ અત્થો. ઇમેહિ પન દ્વીહિ પદેહિ પચ્છિમાનિ દ્વે અસાધારણઞાણાનિ ગહિતાનિ. ભાગ્યવન્તતાદીહિ કારણેહિ **ભગવા**. યં પનેત્થ વત્તબ્બં, તં પરતો **બુદ્ધાનુસ્સતિનિદ્દેસે** (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૨૩ આદયો) વિત્થારતો આગમિસ્સતિ.

એત્થ ચ ''સબ્બધમ્મેસુ અપ્પટિહતઞાણચારો''તિ ઇમિના તિયદ્ધારુળ્હાનં પુચ્છાનં ભગવતો બ્યાકરણસમત્થતાય દસ્સિતાય કિં દેવતાનમ્પિ પુચ્છં બ્યાકાતું સમત્થો ભગવાતિ આસઙ્કાય તન્નિવત્તનત્થં ''દેવદેવો''તિ વુત્તં. દેવાનં અતિદેવો સક્કો દેવાનમિન્દો દેવતાનં પઞ્હં વિસ્સજ્જેતિ, ''તતો ઇમસ્સ કો વિસેસો''તિ ચિન્તેન્તાનં તન્નિવત્તનત્થં ''સક્કાનં અતિસક્કો''તિ વુત્તં. સક્કેનપિ પુચ્છિતમત્થં સનઙ્કુમારાદયો બ્રહ્માનો વિસ્સજ્જેન્તિ, ''તતો ઇમસ્સ કો અતિસયો''તિ ચિન્તેન્તાનં તન્નિવત્તનત્થં ''બ્રહ્માનં અતિબ્રહ્મા''તિ વુત્તં. અયં ચસ્સ વિસેસો ચતુવેસારજ્જદસબલઞાણેહિ પાકટો જાતોતિ દસ્સનત્થં ''ચતુ...પે॰... ધરો''તિ વુત્તં. ઇમાનિ ચ ઞાણાનિ ઇમસ્સ ઞાણદ્વયસ્સ અધિગમેન સહેવ સિદ્ધાનીતિ દસ્સનત્થં ''અનાવરણઞાણો સમન્તચક્ખૂ''તિ વુત્તં. તયિદં ઞાણદ્વયં પુઞ્ઞઞાણસમ્ભારૂપચયસિદ્ધાય ભગ્ગદોસતાય સિદ્ધન્તિ દસ્સેન્તો ''ભગવા''તિ અવોચાતિ. એવમેતેસં

પદાનં ગહણે પયોજનં, અનુપુબ્બિ ચ વેદિતબ્બા. યં પનેતં પચ્છિમં અનાવરણઞાણં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણન્તિ ઞાણદ્વયં, તં અત્થતો અભિન્નં. એકમેવ હિ તં ઞાણં વિસયપવત્તિમુખેન અઞ્ઞેહિ અસાધારણભાવદસ્સનત્થં દ્વિધા કત્વા વુત્તં. અનવસેસસઙ્ખતાસઙ્ખતસમ્મુતિધમ્મારમ્મણતાય સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં, તત્થાવરણાભાવતો નિસ્સઙ્ગચારમુપાદાય ''અનાવરણઞાણ''ન્તિપિ વુત્તં. યં પનેત્થ વત્તબ્બં, તં પરતો **બુદ્ધાનુસ્સતિનિદ્દેસે** (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૨૩ આદયો) વક્ખામ.

૨. મહન્તે સીલક્ખન્ધાદિકે એસી ગવેસીતિ મહેસિ, ભગવા. તેન **મહેસિના. વણ્ણયન્તો**તિ વિવરન્તો વિત્થારેન્તો. **યથાભૂત**ન્તિ અવિપરીતં. **સીલાદિભેદન**ન્તિ સીલસમાધિપઞ્ઞાદિવિભાગં. **સુદુલ્લભ**ન્તિ અટ્ઠક્ખણવજ્જિતેન નવમેન ખણેન લદ્ધબ્બત્તા સુટ્ઠુ દુલ્લભં. **સીલાદિસઙ્ગહ**ન્તિ સીલાદિક્ખન્ધત્તયસઙ્ગહં. અરિયમગ્ગો હિ તીહિ ખન્ધેહિ સઙ્ગહિતો સપ્પદેસત્તા નગરં વિય રજ્જેન, ન તયો ખન્ધા અરિયમગ્ગેન નિપ્પદેસત્તા. વુત્તઞ્હેતં ''ન ખો, આવુસો વિસાખ, અરિયેન અટ્ઠઙ્ગિકેન મગ્ગેન તયો ખન્ધા સઙ્ગહિતા; તીહિ ચ ખો, આવુસો વિસાખ, ખન્ધેહિ અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો સઙ્ગહિતો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૬૨). કિલેસચોરેહિ અપરિપન્થનીયતાય **ખેમં**. અન્તદ્વયપરિવજ્જનતો, માયાદિકાયવઙ્કાદિપ્પહાનતો ચ **ઉજું**. સબ્બેસં સંકિલેસધમ્માનં મારણવસેન ગમનતો પવત્તનતો, નિબ્બાનસ્સ મગ્ગનતો, નિબ્બાનત્થિકેહિ મગ્ગિતબ્બતો ચ **મગ્ગં. વિસુદ્ધિયા**તિ નિબ્બાનાય, વિસુદ્ધિભાવાય વા, અરહત્તાયાતિ અત્થો.

યથાભૂતં અજાનન્તાતિ એવં સીલવિસુદ્ધિઆદિવિસુદ્ધિપરમ્પરાય અધિગન્તબ્બો એવરૂપો એવંકિચ્ચકો એવમત્થોતિ યાથાવતો અનવબુજ્ઝન્તા. સકલસંકિલેસતો, સંસારતો ચ સુદ્ધિં વિમુત્તિં કામેન્તિ પત્થેન્તીતિ **સુદ્ધિકામા. અપિ**-સદ્દો સમ્ભાવને. તેન ન કેવલં સીલમત્તેન પરિતુટ્ઠા, અથ ખો વિસુદ્ધિકામાપિ સમાનાતિ દસ્સેતિ. **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં સાસને. ભાવનાય યુત્તપયુત્તતાય **યોગિનો વાયમન્તાપિ** વિસુદ્ધિં ઉદ્દિસ્સ પયોગં પરક્કમં કરોન્તાપિ ઉપાયસ્સ અનધિગતત્તા **વિસુદ્ધિં નાધિગચ્છન્તી**તિ યોજના. **તેસ**ન્તિ યોગીનં. કામઞ્ચાયં વિસુદ્ધિમગ્ગો સમન્તભદ્દકત્તા સવનધારણપરિચયાદિપસુતાનં સબ્બેસમ્પિ પામોજ્જકરો, યોગીનં પન સાતિસયં પમોદહેતૂતિ આહ ''**તેસં પામોજ્જકરણ**''ન્તિ. બાહિરકનિકાયન્તરલદ્ધીહિ અસમ્મિસ્સતાય સુટ્ઠુ વિસુદ્ધવિનિચ્છયત્તા **સુવિસુદ્ધવિનિચ્છયં. મહાવિહારવાસીન**ન્તિ અત્તનો અપસ્સયભૂતં નિકાયં દસ્સેતિ . **દેસનાનયનિસ્સિત**ન્તિ ધમ્મસંવણ્ણનાનયસન્નિસ્સિતં. એત્થ ચ ''તેસં પામોજ્જકરણ''ન્તિઆદિના સબ્બસંકિલેસમલવિસુદ્ધતાય વિસુદ્ધિં નિબ્બાનં પત્થેન્તાનં યોગીનં એકંસેન તદાવહત્તા પામોજ્જકરો ઞાણુત્તરેહિ સમ્માપટિપન્નેહિ અધિટ્ઠિતત્તા સુટ્ઠુ સમ્મા વિસુદ્ધવિનિચ્છયો મહાવિહારવાસીનં કથામગ્ગોતિ દસ્સેતિ. **સક્કચ્ચં મે ભાસતો** સક્કચ્ચં નિસામયથાતિ યોજેતબ્બં.

એત્થ ચ ''ઇમિસ્સા દાનિ ગાથાયા''તિ ઇમિના વિસુદ્ધિમગ્ગભાસનસ્સ નિસ્સયં, ''કથિતાય મહેસિના''તિ ઇમિના તસ્સ પમાણભાવં, ''યથાભૂતં અત્થં સીલાદિભેદન''ન્તિ ઇમિના અવિપરીતપિણ્ડત્થં, ''સુદુલ્લભં...પે॰... યોગિનો''તિ ઇમિના નિમિત્તં, ''**તેસં પામોજ્જકરણ**''ન્તિ ઇમિના પયોજનં, ''વણ્ણયન્તો અત્થં, સુવિસુદ્ધવિનિચ્છયં મહાવિહારવાસીનં દેસનાનયનિસ્સિતં, સક્કચ્ચ''ન્તિ ચ ઇમિના કરણપ્પકારં દસ્સેત્વા ''વિસુદ્ધિકામા સબ્બેપિ, નિસામયથ સાધવો''તિ ઇમિના તત્થ સક્કચ્ચસવને સાધુજને નિયોજેતિ. સાધુકં સવનપટિબદ્ધા હિ સાસનસમ્પત્તિ.

૩. વચનત્થવિભાવનેન પવેદિતવિસુદ્ધિમગ્ગસામઞ્ઞત્થસ્સ વિસુદ્ધિમગ્ગકથા વુચ્ચમાના અભિરુચિં ઉપ્પાદેતીતિ પદત્થતો વિસુદ્ધિમગ્ગં વિભાવેતું ''**તત્થ વિસુદ્ધી**''તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ **તત્થા**તિ યદિદં ''વિસુદ્ધિમગ્ગં

ભાસિસ્સ''ન્તિ એત્થ વિસુદ્ધિમગ્ગપદં વુત્તં, તત્થ. **સબ્બમલવિરહિત**ન્તિ સબ્બેહિ રાગાદિમલેહિ, સબ્બેહિ સંકિલેસમલેહિ ચ વિરહિતં વિવિત્તં. તતો એવ **અચ્ચન્તપરિસુદ્ધં**, સબ્બદા સબ્બથા ચ વિસુદ્ધન્તિ અત્થો. યથાવુત્તં વિસુદ્ધિં મગ્ગતિ ગવેસતિ અધિગચ્છતિ એતેનાતિ **વિસુદ્ધિમગ્ગો**. તેનાહ ''**મગ્ગોતિ અધિગમૂપાયો વુચ્ચતી**''તિ. વિસુદ્ધિમગ્ગોતિ ચ નિપ્પરિયાયેન લોકુત્તરમગ્ગો વેદિતબ્બો, તદુપાયત્તા પન પુબ્બભાગમગ્ગો, તન્નિસ્સયો કથાપબન્ધો ચ તથા વુચ્ચતિ.

સ્વાયં વિસુદ્ધિમગ્ગો સત્થારા દેસનાવિલાસતો, વેનેય્યજ્ઝાસયતો ચ નાનાનયેહિ દેસિતો, તેસુ અયમેકો નયો ગહિતોતિ દસ્સેતું ''**સો પનાય**''ન્તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ **કત્થચી**તિ કિસ્મિઞ્ચિ સુત્તે. **વિપસ્સનામત્તવસેનેવા**તિ અવધારણેન સમથં નિવત્તેતિ. સો હિ તસ્સા પટિયોગી, ન સીલાદિ. મત્ત-સદ્દેન ચ વિસેસનિવત્તિઅત્થેન સવિસેસં સમાધિં નિવત્તેતિ. સો ઉપચારપ્પનાભેદો વિપસ્સનાયાનિકસ્સ દેસનાતિ કત્વા ન સમાધિમત્તં. ન હિ ખણિકસમાધિં વિના વિપસ્સના સમ્ભવતિ. વિપસ્સનાતિ ચ તિવિધાપિ અનુપસ્સના વેદિતબ્બા, ન અનિચ્ચાનુપસ્સનાવ. ન હિ અનિચ્ચદસ્સનમત્તેન સચ્ચાભિસમયો સમ્ભવતિ. યં પન ગાથાયં અનિચ્ચલક્ખણસ્સેવ ગહણં કતં, તં યસ્સ તદેવ સુટ્ઠુતરં પાકટં હુત્વા ઉપટ્ઠાતિ, તાદિસસ્સ વસેન. સોપિ હિ ઇતરં લક્ખણદ્વયં વિભૂતતરં કત્વા સમ્મસિત્વા વિસેસં અધિગચ્છતિ, ન અનિચ્ચલક્ખણમેવ.

સબ્બે સઙ્ખારાતિ સબ્બે તેભૂમકસઙ્ખારા, તે હિ સમ્મસનીયા. **અનિચ્ચા**તિ ન નિચ્ચા અદ્ધુવા ઇત્તરા ખણભઙ્ગુરાતિ. **પઞ્ઞાયા**તિ વિપસ્સનાપઞ્ઞાય. **પસ્સતિ** સમ્મસતિ. **અથ** પચ્છા ઉદયબ્બયઞાણાદીનં ઉપ્પત્તિયા ઉત્તરકાલં. **નિબ્બિન્દતિ દુક્ખે**તિ તસ્મિંયેવ અનિચ્ચાકારતો દિટ્ઠે ''સબ્બે સઙ્ખારા''તિ વુત્તે તેભૂમકે ખન્ધપઞ્ચકસઙ્ખાતે દુક્ખે નિબ્બિન્દતિ નિબ્બિદાઞાણં પટિલભતિ. **એસ મગ્ગો વિસુદ્ધિયા**તિ એસ નિબ્બિદાનુપસ્સનાસઙ્ખાતો વિરાગાદીનં કારણભૂતો નિબ્બાનસ્સ અધિગમૂપાયો.

ઝાનપઞ્ઞાવસેનાતિ સમથવિપસ્સનાવસેન. **ઝાન**ન્તિ ચેત્થ વિપસ્સનાય પાદકભૂતં ઝાનં અધિપ્પેતં. **યમ્હી**તિ યસ્મિં પુગ્ગલે. **ઝાનઞ્ચ પઞ્ઞા ચા**તિ એત્થાયમત્થો – યો પુગ્ગલો ઝાનં પાદકં કત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા તં ઉસ્સુક્કાપેતિ. **સ વે નિબ્બાનસન્તિકે**તિ સો બ્યત્તં નિબ્બાનસ્સ સમીપે એકન્તતો નિબ્બાનં અધિગચ્છતીતિ.

કમ્મન્તિ મગ્ગચેતના. સા હિ અપચયગામિતાય સત્તાનં સુદ્ધિં આવહતિ. **વિજ્જા**તિ સમ્માદિટ્ઠિ. **સીલ**ન્તિ સમ્માવાચાકમ્મન્તા. **જીવિતમુત્તમ**ન્તિ સમ્માઆજીવો. **ધમ્મો**તિ અવસેસા ચત્તારો અરિયમગ્ગધમ્મા. અથ વા **કમ્મ**ન્તિ સમ્માકમ્મન્તસ્સ ગહણં. ''યા ચાવુસો વિસાખ, સમ્માદિટ્ઠિ, યો ચ સમ્માસઙ્કપ્પો, ઇમે ધમ્મા પઞ્ઞાક્ખન્ધે સઙ્ગહિતા''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૬૨) વચનતો. **વિજ્જા**તિ સમ્માદિટ્ઠિસમ્માસઙ્કપ્પાનં ગહણં. **ધમ્મો**તિ સમાધિ ''એવંધમ્મા તે ભગવન્તો અહેસુ''ન્તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૫.૩૭૮) વિય. તગ્ગહણેનેવ ''યો ચાવુસો વિસાખ, સમ્માવાયામો, યા ચ સમ્માસતિ, યો ચ સમ્માસમાધિ, ઇમે ધમ્મા સમાધિક્ખન્ધે સઙ્ગહિતા''તિ વચનતો સમ્માવાયામસતીનમ્પિ ગહણં દટ્ઠબ્બં. **સીલ**ન્તિ સમ્માવાચાજીવાનં. **જીવિતમુત્તમ**ન્તિ એવરૂપસ્સ અરિયપુગ્ગલસ્સ જીવિતં ઉત્તમં જીવિતન્તિ એવમેત્થ અટ્ઠઙ્ગિકો અરિયમગ્ગો વુત્તોતિ વેદિતબ્બો.

સીલાદિવસેનાતિ સીલસમાધિપઞ્ઞાવીરિયવસેન. **સબ્બદા**તિ સમાદાનતો પભુતિ સબ્બકાલં. **સીલસમ્પન્નો**તિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલસમ્પદાય સમ્પન્નો સમન્નાગતો. **પઞ્ઞવા**તિ લોકિયલોકુત્તરાય પઞ્ઞાય સમન્નાગતો. **સુસમાહિતો**તિ તંસમ્પયુત્તેન સમાધિના સુટ્ઠુ સમાહિતો. **આરદ્ધવીરિયો**તિ અકુસલાનં ધમ્માનં પહાનાય, કુસલાનં

ધમ્માનં ઉપસમ્પદાય પગ્ગહિતવીરિયો. **પહિતત્તો**તિ નિબ્બાનં પતિપેસિતત્તતાય કાયે ચ જીવિતે ચ નિરપેક્ખચિત્તો. **ઓઘન્તિ** કામોઘાદિચતુબ્બિધમ્પિ ઓઘં, સંસારમહોઘમેવ વા.

એકાયનોતિ એકમગ્ગો. મગ્ગપરિયાયો હિ ઇધ અયન-સદ્દો, તસ્મા એકપથભૂતો અયં, ભિક્ખવે, મગ્ગો, ન દ્વેધાપથભૂતોતિ અત્થો. એકં વા નિબ્બાનં અયતિ ગચ્છતીતિ એકાયનો, એકેન વા ગણસઙ્ગણિકં પહાય વિવેકટ્ઠેન અયિતબ્બો પટિપજ્જિતબ્બોતિ એકાયનો, અયન્તિ તેનાતિ વા અયનો, એકસ્સ સેટ્ઠસ્સ ભગવતો અયનોતિ એકાયનો, તેન ઉપ્પાદિતત્તા, એકસ્મિં વા ઇમસ્મિંયેવ ધમ્મવિનયે અયનોતિ એકાયનો. **સત્તાનં વિસુદ્ધિયા**તિ રાગાદિમલેહિ, અભિજ્ઝાવિસમલોભાદિઉપક્કિલેસેહિ ચ સત્તાનં વિસુદ્ધત્થાય વિસુજ્ઝનત્થાય. **યદિદન્તિ** નિપાતો, યે ઇમેતિ અત્થો. પુબ્બે સરણલક્ખણેન મગ્ગટ્ઠેન ચ મગ્ગોતિ વુત્તસ્સેવ કાયાદિવિસયભેદેન ચતુબ્બિધત્તા "**ચત્તારો સતિપટ્ઠાના**"તિ વુત્તં. **સમ્મપ્પધાનાદીસૂ**તિ એત્થ **આદિ**-સદ્દેન અપ્પમાદાભિરતિઆદીનં સઙ્ગહો વેદિતબ્બો . અપ્પમાદાભિરતિઆદિવસેનાપિ હિ કત્થચિ વિસુદ્ધિમગ્ગો દેસિતો. યથાહ –

''અપ્પમાદરતો ભિક્ખુ, પમાદે ભયદસ્સિ વા;
અભબ્બો પરિહાનાય, નિબ્બાનસ્સેવ સન્તિકે''તિ. (ધ॰ પ॰ ૩૨);

૪. **તત્રા**તિ તસ્સં ગાથાયં. ઉપરિ વુચ્ચમાના ગાથાય વિત્થારસંવણ્ણના નિદ્દેસપટિનિદ્દેસટ્ઠાનિયા, તતો સંખિત્તતરા અત્થવણ્ણના ઉદ્દેસટ્ઠાનિયાતિ આહ "**અયં સઙ્ખેપવણ્ણના**"તિ. યથાઉદ્દિટ્ઠસ્સ હિ અત્થસ્સ નિદ્દેસપટિનિદ્દેસા સુકરા, સુબોધા ચ હોન્તીતિ. **સીલે પતિટ્ઠાયા**તિ એત્થ **સીલે**તિ કુસલસીલે. યદિપિ ''કતમે ચ, થપતિ, અકુસલા સીલા''તિઆદીસુ અકુસલા ધમ્માપિ સીલન્તિ આગતા. વુચ્ચમાનાય પન ચિત્તપઞ્ઞાભાવનાય અધિટ્ઠાનાયોગ્યતાય કિરિયસીલાનમ્પિ અસમ્ભવો, કુતો ઇતરેસન્તિ કુસલસીલમેવેત્થ અધિપ્પેતં. **સીલં પરિપૂરયમાનો**તિઆદીસુ **પરિપૂરયમાનો**તિ પરિપાલેન્તો, પરિવડ્ઢેન્તો વા, સબ્બભાગેહિ સંવરન્તો , અવીતિક્કમન્તો ચાતિ અત્થો. તથાભૂતો હિ તં અવિજહન્તો તત્થ પતિટ્ઠિતો નામ હોતિ. ''સીલે''તિ હિ ઇદં આધારે ભુમ્મં. **પતિટ્ઠાયા**તિ દુવિધા પતિટ્ઠા નિસ્સયૂપનિસ્સયભેદતો. તત્થ ઉપનિસ્સયપતિટ્ઠા લોકિયા, ઇતરા લોકુત્તરા અભિન્દિત્વા ગહણે. ભિન્દિત્વા પન ગહણે યથા લોકિયચિત્તુપ્પાદેસુ સહજાતાનં, પુરિમપચ્છિમાનઞ્ચ વસેન નિસ્સયૂપનિસ્સયપતિટ્ઠા સમ્ભવતિ, એવં લોકુત્તરેસુ હેટ્ઠિમમગ્ગફલસીલવસેન ઉપનિસ્સયપતિટ્ઠાપિ સમ્ભવતિ. ''પતિટ્ઠાયા''તિ ચ પદસ્સ યદા ઉપનિસ્સયપતિટ્ઠા અધિપ્પેતા, તદા ''સદ્ધં ઉપનિસ્સાયા''તિઆદીસુ (પટ્ઠા॰ ૧.૧.૪૨૩) વિય પુરિમકાલકિરિયાવસેન અત્થો વેદિતબ્બો. તેનાહ ''પુબ્બેવ ખો પનસ્સ કાયકમ્મં વચીકમ્મં આજીવો સુપરિસુદ્ધો હોતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૪૩૧). યદા પન નિસ્સયપતિટ્ઠા અધિપ્પેતા, તદા ''ચક્ખુઞ્ચ પટિચ્ચા''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૦૪; ૩.૪૨૧; સં॰ નિ॰ ૪.૬૦) વિય સમાનકાલકિરિયાવસેન અત્થો વેદિતબ્બો. સમ્માવાચાદયો હિ અત્તના સમ્પયુત્તાનં સમ્માદિટ્ઠિઆદીનં સહજાતવસેનેવ નિસ્સયપચ્ચયા હોન્તીતિ.

નરતિ નેતીતિ **નરો**, પુરિસો. યથા હિ પઠમપકતિભૂતો સત્તો, ઇતરાય પકતિયા સેટ્ઠટ્ઠેન પુરિ ઉચ્ચે ઠાને સેતિ પવત્તતીતિ ''પુરિસો''તિ વુચ્ચતિ, એવં નયનટ્ઠેન ''નરો''તિ વુચ્ચતિ. પુત્તભાતુભૂતોપિ હિ પુગ્ગલો માતુજેટ્ઠભગિનીનં નેતુટ્ઠાને તિટ્ઠતિ, પગેવ ઇતરો ઇતરાસં. નરેન યોગતો, નરસ્સ અયન્તિ વા નારી, ઇત્થી. સાપિ ચેત્થ કામં તણ્હાજટાવિજટનસમત્થતા અત્થિ, પધાનમેવ પન સત્તં દસ્સેન્તો ''નરો''તિ આહ યથા ''સત્થા દેવમનુસ્સાન''ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૫૭, ૨૫૫). અટ્ઠકથાયં પન અવિભાગેન પુગ્ગલપરિયાયો અયન્તિ દસ્સેતું "**નરોતિ સત્તો**"તિ વુત્તં. **સપઞ્ઞો**તિ વિપાકભૂતાય સહ પઞ્ઞાય પવત્તતીતિ સપઞ્ઞો. તાય હિ આદિતો પટ્ઠાય

સન્તાનવસેન બહુલં પવત્તમાનાય અયં સત્તો સવિસેસં ‘‘સપઞ્ઞો’’તિ વત્તબ્બતં અરહતિ. વિપાકપઞ્ઞાપિ હિ સન્તાનવિસેસનેન ભાવનાપઞ્ઞુપ્પત્તિયા ઉપનિસ્સયો હોતિ અહેતુકદ્વિહેતુકાનં તદભાવતો. સમ્પજઞ્ઞસઙ્ખાતાય ચ તંતંકિચ્ચકારિકાય પઞ્ઞાય વસેન ‘‘સપઞ્ઞો’’તિ વત્તું વટ્ટતિ. અટ્ઠકથાયં પન નિપક-સદ્દેન પારિહારિકપઞ્ઞા ગય્હતીતિ વિપાકપઞ્ઞાવસેનેવેત્થ અત્થો વુત્તો. **કમ્મજતિહેતુકપટિસન્ધિપઞ્ઞાયા**તિ કમ્મજાય તિહેતુકપટિસન્ધિયં પઞ્ઞાયાતિ એવં તિહેતુક-સદ્દો પટિસન્ધિ-સદ્દેન સમ્બન્ધિતબ્બો, ન પઞ્ઞા-સદ્દેન. ન હિ પઞ્ઞા તિહેતુકા અત્થિ. પટિસન્ધિતો પભુતિ પવત્તમાના પઞ્ઞા ‘‘પટિસન્ધિયં પઞ્ઞા’’તિ વુત્તા તંમૂલકત્તા, ન પટિસન્ધિક્ખણે પવત્તા એવ.

ચિન્તેતિ આરમ્મણં ઉપનિજ્ઝાયતીતિ **ચિત્તં**, સમાધિ. સો હિ સાતિસયં ઉપનિજ્ઝાનકિચ્ચો. ન હિ વિતક્કાદયો વિના સમાધિના તમત્થં સાધેન્તિ, સમાધિ પન તેહિ વિનાપિ સાધેતીતિ. પગુણબલવભાવાપાદનેન પચ્ચયેહિ ચિતં, તથા સન્તાનં ચિનોતીતિપિ **ચિત્તં**, સમાધિ. પઠમજ્ઝાનાદિવસેન ચિત્તવિચિત્તતાય, ઇદ્ધિવિધાદિચિત્તકરણેન ચ સમાધિ ચિત્તન્તિ વિનાપિ પરોપદેસેનસ્સ ચિત્તપરિયાયો લબ્ભતેવ. અટ્ઠકથાયં પન ચિત્ત-સદ્દો વિઞ્ઞાણે નિરુળ્હોતિ કત્વા વુત્તં ‘‘**ચિત્તસીસેન હેત્થ સમાધિ નિદ્દિટ્ઠો**’’તિ. યથાસભાવં પકારેહિ જાનાતીતિ **પઞ્ઞા**. સા યદિપિ કુસલાદિભેદતો બહુવિધા. ‘‘ભાવય’’ન્તિ પન વચનતો ભાવેતબ્બા ઇધાધિપ્પેતાતિ તં દસ્સેતું ‘‘**વિપસ્સન**’’ન્તિ વુત્તં. ‘‘ભાવય’’ન્તિ ચ ઇદં પચ્ચેકં યોજેતબ્બં ‘‘ચિત્તઞ્ચ ભાવયં, પઞ્ઞઞ્ચ ભાવય’’ન્તિ. તયિદં દ્વયં કિં લોકિયં, ઉદાહુ લોકુત્તરન્તિ? લોકુત્તરન્તિ દટ્ઠબ્બં ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસતો. તં હિ ભાવયમાનો અરિયમગ્ગક્ખણે તણ્હાજટં સમુચ્છેદવસેન વિજટેતીતિ વુચ્ચતિ, ન લોકિયં. નાનન્તરિયભાવેન પનેત્થ લોકિયાપિ ગહિતાવ હોન્તિ લોકિયસમથવિપસ્સનાય વિના તદભાવતો. સમથયાનિકસ્સ હિ ઉપચારપ્પનાપ્પભેદં સમાધિં ઇતરસ્સ ખણિકસમાધિં, ઉભયેસમ્પિ વિમોક્ખમુખત્તયં વિના ન કદાચિપિ લોકુત્તરાધિગમો સમ્ભવતિ. તેનાહ ‘‘**સમાધિઞ્ચેવ વિપસ્સનઞ્ચ ભાવયમાનો**’’તિ. તત્થ યદા લોકિયા સમથવિપસ્સના અધિપ્પેતા, તદા ‘‘ભાવય’’ન્તિ ઇદં ભાવનાકિરિયાય હેતુભાવકથનં, ભાવનાહેતૂતિ અત્થો. તંભાવનાહેતુકા હિ વિજટનકિરિયાતિ. યદા પન લોકુત્તરા અધિપ્પેતા, તદા કેવલં વત્તમાનભાવનિદ્દેસો. તદુભયભાવનાસમકાલમેવ હિ તણ્હાજટાવિજટનં.

‘‘**આતાપી નિપકો**’’તિ ઇદં યથાવુત્તભાવનાય ઉપકારકધમ્મકિત્તનં. કમ્મટ્ઠાનં અનુયુઞ્જન્તસ્સ હિ વીરિયં સતિ સમ્પજઞ્ઞન્તિ ઇમે તયો ધમ્મા બહૂપકારા. વીરિયૂપત્થદ્ધઞ્હિ કમ્મટ્ઠાનં સતિસમ્પજઞ્ઞાનુપાલિતં ન પરિપતતિ, ઉપરિ ચ વિસેસં આવહતિ. પતિટ્ઠાસિદ્ધિયા ચેત્થ સદ્ધાસિદ્ધિ, સદ્ધૂપનિસ્સયત્તા સીલસ્સ, વીરિયાદિસિદ્ધિયા ચ. ન હિ સદ્ધેય્યવત્થું અસદ્દહન્તસ્સ યથાવુત્તવીરિયાદયો સમ્ભવન્તિ, તથા સમાધિપિ. યથા હિ હેતુભાવતો વીરિયાદીહિ સદ્ધાસિદ્ધિ, એવં ફલભાવતો તેહિ સમાધિસિદ્ધિ. વીરિયાદીસુ હિ સમ્પજ્જમાનેસુ સમાધિ સમ્પન્નોવ હોતિ અસમાહિતસ્સ તદભાવતો. કથં પનેત્થ સતિસિદ્ધિ? નિપકગ્ગહણતો. તિક્ખવિસદભાવપ્પત્તા હિ સતિ ‘‘નેપક્ક’’ન્તિ વુચ્ચતિ. યથાહ ‘‘પરમેન સતિનેપક્કેન સમન્નાગતો’’તિ. અટ્ઠકથાયં પન ‘‘નેપક્કં પઞ્ઞા’’તિ અયમત્થો દસ્સિતો. તગ્ગહણેનેવ સતિપિ ગહિતાવ હોતિ. ન હિ સતિવિરહિતા પઞ્ઞા અત્થીતિ. અપરે પન ‘‘સપઞ્ઞો’’તિ ઇમિનાવ પારિહારિકપઞ્ઞાપિ ગય્હતીતિ ‘‘નિપકો’’તિ પદસ્સ ‘‘સતો’’તિ અત્થં વદન્તિ. યદિપિ કિલેસાનં પહાનં આતાપનં, તં સમ્માદિટ્ઠિઆદીનમ્પિ અત્થેવ. આતપ્પસદ્દો વિય પન આતાપસદ્દો વીરિયેયેવ નિરુળ્હોતિ આહ ‘‘**આતાપીતિ વીરિયવા**’’તિ. અથ વા પટિપક્ખપ્પહાને સમ્પયુત્તધમ્માનં અબ્ભુસ્સહનવસેન પવત્તમાનસ્સ વીરિયસ્સ સાતિસયં તદાતાપનન્તિ વીરિયમેવ તથા વુચ્ચતિ, ન અઞ્ઞે ધમ્મા. **આતાપી**તિ ચાયમીકારો પસંસાય, અતિસયસ્સ વા દીપકો. **વીરિયવા**તિ વા-સદ્દોપિ તદત્થો એવ દટ્ઠબ્બો. તેન સમ્મપ્પધાનસમઙ્ગિતા વુત્તા હોતિ. તેનાહ ‘‘**કિલેસાનં**

આતાપનપરિતાપનટ્ઠેના''તિ. આતાપનગ્ગહણેન ચેત્થ આરમ્ભ ધાતુમાહ આદિતો વીરિયારમ્ભોતિ કત્વા, પરિતાપનગ્ગહણેન નિક્કમપરક્કમધાતુયો સબ્બસો પટિપક્ખતો નિક્ખન્તતં, ઉપરૂપરિ વિસેસપ્પત્તિઞ્ચ ઉપાદાય. નિપયતિ વિસોસેતિ પટિપક્ખં, તતો વા અત્તાનં નિપાતિ રક્ખતીતિ **નિપકો**, સમ્પજાનો. કમ્મટ્ઠાનસ્સ પરિહરણે નિયુત્તાતિ **પારિહારિકા**.

અભિક્કમાદીનિ સબ્બકિચ્ચાનિ સાત્થકસમ્પજઞ્ઞાદિવસેન પરિચ્છિજ્જ નેતીતિ **સબ્બકિચ્ચપરિણાયિકા**. કમ્મટ્ઠાનસ્સ વા ઉગ્ગહો પરિપુચ્છા ભાવનારમ્ભો મનસિકારવિધિ, તત્થ ચ સક્કચ્ચકારિતા સાતચ્ચકારિતા સપ્પાયકારિતા નિમિત્તકુસલતા પહિતત્તતા અન્તરાઅસઙ્ગોચો ઇન્દ્રિયસમત્તપટિપાદના વીરિયસમતાપાદનં વીરિયસમતાયોજનન્તિ એવમાદીનં સબ્બેસં કિચ્ચાનં પરિણાયિકા **સબ્બકિચ્ચપરિણાયિકા**. **ભયં ઇક્ખતીતિ ભિક્ખૂ**તિ સાધારણતો ભિક્ખુલક્ખણકથનેન પટિપત્તિયાવ ભિક્ખુભાવો, ન ભિક્ખકભિન્નપટધરાદિભાવેનાતિ દસ્સેતિ. એવં હિ કતકિચ્ચાનં સામણેરાદીનં, પટિપન્નાનઞ્ચ અપબ્બજિતાનમ્પિ સઙ્ગહો કતો હોતિ. ઇધ પન પટિપજ્જનકવસેન અત્થો વેદિતબ્બો. ભિન્દતિ પાપકે અકુસલે ધમ્મેતિ વા **ભિક્ખુ**. **સો ઇમં વિજટયે**તિ યો નરો સપ્પઞ્ઞો સીલે પતિટ્ઠાય આતાપી નિપકો ચિત્તં પઞ્ઞઞ્ચ ભાવયન્તિ વુત્તો, સો ભિક્ખુ ઇમં તણ્હાજટં વિજટયેતિ સમ્બન્ધો. ઇદાનિ તમ્પિ વિજટનં વેળુગુમ્બવિજટનેન ઉપમેત્વા દસ્સેતું ગાથાય યથાવુત્તે સીલાદિધમ્મે ''ઇમિના ચ સીલેના''તિઆદિના પચ્ચામસતિ. તત્થ યસ્મા યોગાવચરસન્તાનગતા નાનાક્ખણિકા મિસ્સકા સીલાદિધમ્મા ગાથાય ગહિતા, તસ્મા તે એકચ્ચં ગણ્હન્તો ''**છહિ ધમ્મેહિ સમન્નાગતો**''તિ આહ. ન હિ તે છ ધમ્મા એકસ્મિં સન્તાને એકસ્મિં ખણે લબ્ભન્તિ. યસ્મા ચ પુગ્ગલાધિટ્ઠાનેન ગાથા ભાસિતા, તસ્મા પુગ્ગલાધિટ્ઠાનમેવ ઉપમં દસ્સેન્તો ''**સેય્યથાપિ નામ પુરિસો**''તિઆદિમાહ . તત્થ **સુનિસિતન્**તિ સુટ્ઠુ નિસિતં, અતિવિય તિખિણન્તિ અત્થો. સત્થસ્સ નિસાનસિલાયં નિસિતતરભાવકરણં, બાહુબલેન ચસ્સ ઉક્ખિપનન્તિ ઉભયમ્પેતં અત્થાપન્નં કત્વા ઉપમા વુત્તાતિ તદુભયં ઉપમેય્યે દસ્સેન્તો ''**સમાધિસિલાયં સુનિસિતં...પે॰... પઞ્ઞાહત્થેન ઉક્ખિપિત્વા**''તિ આહ. સમાધિગુણેન હિ પઞ્ઞાય તિક્ખભાવો. તેનાહ ભગવા ''સમાહિતો યથાભૂતં પજાનાતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૫; ૪.૯૯; ૫.૧૦૭૧; નેત્તિ॰ ૪૦; મિ॰ પ॰ ૨.૧.૧૪). વીરિયઞ્ચસ્સા ઉપત્થમ્ભકં પગ્ગણ્હનતો. **વિજટેય્યા**તિ વિજટેતું સક્કુણેય્ય. વુટ્ઠાનગામિનિવિપસ્સનાય હિ વત્તમાનાય યોગાવચરો તણ્હાજટં વિજટેતું સમત્થો નામ. વિજટનં ચેત્થ સમુચ્છેદવસેન પહાનન્તિ આહ ''**સઞ્છિન્દેય્ય સમ્પદાલેય્યા**''તિ. દક્ખિણં અરહતીતિ દક્ખિણેય્યો, અગ્ગો ચ સો દક્ખિણેય્યો ચાતિ **અગ્ગદક્ખિણેય્યો**, અગ્ગા વા દક્ખિણા અગ્ગદક્ખિણા, તં અરહતીતિ **અગ્ગદક્ખિણેય્યો**.

૫. તત્રાતિ તસ્સં ગાથાયં. **અયન્**તિ ''નરો''તિ ચ ''ભિક્ખૂ''તિ ચ વુત્તો યોગાવચરો. પુન **તત્રા**તિ તસ્સં પઞ્ઞાયં. **અસ્સા**તિ ભિક્ખુનો. કત્તરિ ચેતં સામિવચનં, અનેનાતિ અત્થો. **કરણીયં નત્થિ** વિસેસાધાનસ્સ તિહેતુકપટિસન્ધિપઞ્ઞાય અભાવતો. તેનાહ ''**પુરિમકમ્માનુભાવેનેવ હિસ્સ સા સિદ્ધા**''તિ. **તેના**તિ યોગિના. ભાવનાયં સતતપવત્તિતવીરિયતાય **સાતચ્ચકારિના**. **પઞ્ઞાવસેના**તિ યથાવુત્તનેપક્કસઙ્ખાતપઞ્ઞાવસેન. યં કિઞ્ચિ કત્તબ્બં, તસ્સ સબ્બસ્સ સમ્પજાનવસેનેવ કરણસીલો, તત્થ વા સમ્પજાનકારો એતસ્સ અત્થિ, સમ્પજાનસ્સ વા અસમ્મોહસ્સ કારકો ઉપ્પાદકોતિ સમ્પજાનકારી, તેન **સમ્પજાનકારિના**. **અત્રા**તિ અસ્સં ગાથાયં. સીલાદિસમ્પાદને વીરિયસ્સ તેસં અઙ્ગભાવતો તં વિસું અગ્ગહેત્વા ''**સીલસમાધિપઞ્ઞામુખેના**''તિ વુત્તં.

''વિસુદ્ધિમગ્ગં દસ્સેતી''તિ અવિભાગતો દેસનાય પિણ્ડત્થં વત્વા પુન તં વિભાગતો દસ્સેતું ''**એત્તાવતા**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **એત્તાવતા**તિ એત્તકાય દેસનાય. **સિક્ખા**તિ સિક્ખિતબ્બટ્ઠેન સિક્ખા. સિક્ખનં ચેત્થ આસેવનં દટ્ઠબ્બં. સીલાદિધમ્મેહિ સંવરણાદિવસેન આસેવન્તો તે સિક્ખતીતિ વુચ્ચતિ. **સાસનન્**તિ

પટિપત્તિસાસનં. **ઉપનિસ્સયો** બલવકારણં. **વજ્જનં** અનુપગમનં. **સેવના** ભાવના. **પટિપક્ખો**તિ પહાયકપટિપક્ખો. યદિપિ ગાથાયં ''સીલે''તિ સામઞ્ઞતો વુત્તં, ન ''અધિસીલે''તિ. તં પન તણ્હાજટાવિજટનસ્સ પતિટ્ઠાભૂતં અધિપ્પેતન્તિ આહ ''**સીલેન અધિસીલસિક્ખા પકાસિતા**''તિ. ભવગામિ હિ સીલં સીલમેવ, વિભવગામિ સીલં અધિસીલસિક્ખા. સામઞ્ઞજોતના હિ વિસેસે અવતિટ્ઠતીતિ. એસ નયો સેસસિક્ખાસુપિ.

સીલેનાતિ અધિસીલસિક્ખાભૂતેન સીલેન. તં હિ અનઞ્ઞસાધારણતાય સાસનસ્સ આદિકલ્યાણતં પકાસેતિ, ન યમનિયમાદિમત્તં. તેન વુત્તં ''**સીલઞ્ચ સુવિસુદ્ધં, સબ્બપાપસ્સ અકરણ**''ન્તિ ચ. **કુસલાન**ન્તિ મગ્ગકુસલાનં. **કુસલાન**ન્તિ વા અનવજ્જાનં. તેન અરિયફલધમ્માનમ્પિ સઙ્ગહો સિદ્ધો હોતિ. **સબ્બપાપસ્સ અકરણ**ન્તિ સબ્બસ્સાપિ સાવજ્જસ્સ અકિરિયા અનજ્ઝાપજ્જનં. એતેન ચારિત્તવારિત્તભેદસ્સ સબ્બસ્સ સીલસ્સ ગહણં કતં હોતિ. કત્તબ્બાકરણમ્પિ હિ સાવજ્જમેવાતિ. **આદિવચનતો**તિ ગાથાયં વુત્તસમાધિપઞ્ઞાનં આદિમ્હિ વચનતો. આદિભાવો ચસ્સ તમ્મૂલકત્તા ઉત્તરિમનુસ્સધમ્માનં. આદીનં વા વચનં આદિવચનં. આદિસદ્દેન ચેત્થ ''સીલં સમાધિ પઞ્ઞા ચ, વિમુત્તિ ચ અનુત્તરા''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૮૬) એવમાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. સીલસ્સ વિસુદ્ધત્તા વિપ્પટિસારાદિહેતૂનં દૂરીકરણતો અવિપ્પટિસારાદિગુણાવહં. ''અવિપ્પટિસારાદિગુણાવહત્તા''તિ એતેન ન કેવલં સીલસ્સ કલ્યાણતાવ વિભાવિતા, અથ ખો આદિભાવોપીતિ દટ્ઠબ્બં. તથા હિસ્સ **સુત્તે** (પરિ॰ ૩૬૬) અવિપ્પટિસારાદીનં વિમુત્તિઞાણપરિયોસાનાનં પરમ્પરપચ્ચયતા વુત્તા. **સમાધિના**તિ અધિચિત્તસિક્ખાભૂતેન સમાધિના. સકલં સાસનં સઙ્ગહેત્વા પવત્તાય ગાથાય આદિપદેન આદિમ્હિ પટિપજ્જિતબ્બસ્સ સીલસ્સ, તતિયપદેન પરિયોસાને પટિપજ્જિતબ્બાય પઞ્ઞાય ગહિતત્તા મજ્ઝે પટિપજ્જિતબ્બો સમાધિ પારિસેસતો દુતિયપદેન ગય્હતીતિ ''**કુસલસ્સ ઉપસમ્પદાતિઆદિવચનતો હિ સમાધિ સાસનસ્સ મજ્ઝે**''તિ વુત્તં, ન કુસલસદ્દસ્સ સમાધિપરિયાયત્તા. પુબ્બૂપનિસ્સયવતો હિ સમાહિતતાદિઅટ્ઠઙ્ગસમન્નાગમેન અભિનીહારક્ખમતા સમાધિસ્સ ઇદ્ધિવિધાદિગુણાવહત્તં, અગ્ગમગ્ગપઞ્ઞાય અધિગતાય યદત્થં પબ્બજતિ, તં પરિયોસિતન્તિ **પઞ્ઞા સાસનસ્સ પરિયોસાનં**. તેનાહ ભગવા ''સિક્ખાનિસંસમિદં, ભિક્ખવે, બ્રહ્મચરિયં વુસ્સતિ સદ્ધાધિપતેય્યં પઞ્ઞુત્તરં વિમુત્તિસાર''ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪૫). સકં ચિત્તં સચિત્તં, સચિત્તસ્સ સબ્બસો કિલેસાનં સમુચ્છિન્દનેન વિસોધનં **સચિત્તપરિયોદાપનં**. એવં પન પઞ્ઞાકિચ્ચે મત્થકપ્પત્તે ઉત્તરિ કરણીયાભાવતો સાસનસ્સ પઞ્ઞુત્તરતા વેદિતબ્બા. **તાદિભાવાવહનતો**તિ યાદિસો ઇટ્ઠેસુ, લાભાદીસુ ચ અનુનયાભાવતો, તાદિસો અનિટ્ઠેસુ, અલાભાદીસુ ચ પટિઘાભાવતો. તતો એવ વા યાદિસો અનાપાથગતેસુ ઇટ્ઠાનિટ્ઠેસુ, તાદિસો આપાથગતેસુપીતિ **તાદી**. તસ્સ ભાવો **તાદિભાવો**, તસ્સ આવહનતો. **વાતેના**તિ વાતહેતુ. **ન સમીરતી**તિ ન ચલતિ. **ન સમિઞ્જન્તી**તિ ન ફન્દન્તિ, કુતો ચલનન્તિ અધિપ્પાયો.

તથાતિ યથા સીલાદયો અધિસીલસિક્ખાદીનં પકાસકા, તથા તેવિજ્જતાદીનં ઉપનિસ્સયસ્સાતિ તેસં પકાસનાકારૂપસંહારત્થો તથા-સદ્દો. યસ્મા સીલં વિસુજ્ઝમાનં સતિસમ્પજઞ્ઞબલેન, કમ્મસ્સકતઞાણબલેન ચ સંકિલેસમલતો વિસુજ્ઝતિ પારિપૂરિઞ્ચ ગચ્છતિ, તસ્મા સીલસમ્પદા સિજ્ઝમાના ઉપનિસ્સયસમ્પત્તિભાવેન સતિબલં, ઞાણબલઞ્ચ પચ્ચુપટ્ઠપેતીતિ તસ્સા વિજ્જત્તયૂપનિસ્સયતા વેદિતબ્બા સભાગહેતુસમ્પાદનતો. સતિનેપક્કેન હિ પુબ્બેનિવાસવિજ્જાસિદ્ધિ, સમ્પજઞ્ઞેન સબ્બકિચ્ચેસુ સુદિટ્ઠકારિતાપરિચયેન ચુતૂપપાતઞાણાનુબન્ધાય દુતિયવિજ્જાસિદ્ધિ, વીતિક્કમાભાવેન સંકિલેસપ્પહાનસબ્ભાવતો વિવટ્ટૂપનિસ્સયતાવસેન અજ્ઝાસયસુદ્ધિયા તતિયવિજ્જાસિદ્ધિ. પુરેતરં સિદ્ધાનં સમાધિપઞ્ઞાનં પારિપૂરિં વિના સીલસ્સ આસવક્ખયઞાણૂપનિસ્સયતા સુક્ખવિપસ્સકખીણાસવેહિ દીપેતબ્બા. સમાધિપઞ્ઞા વિય

અભિઞ્ઞાપટિસમ્ભિદાનં સીલં ન સભાગહેતૂતિ કત્વા વુત્તં "**ન તતો પર**"ન્તિ. "સમાહિતો યથાભૂતં પજાનાતી"તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૫; ૪.૯૯; નેત્તિ॰ ૪૦; મિ॰ ૫॰ ૨.૧.૧૪) વચનતો સમાધિસમ્પદા છળભિઞ્ઞતાય ઉપનિસ્સયો. પઞ્ઞા વિય પટિસમ્ભિદાનં સમાધિ ન સભાગહેતૂતિ વુત્તં "**ન તતો પર**"ન્તિ. "યોગા વે જાયતે ભૂરી"તિ (ધ॰ ૫॰ ૨૮૨) વચનતો પુબ્બયોગેન, ગરુવાસદેસભાસાકઓસલ્લઉગ્ગહપરિપુચ્છાદીહિ ચ પરિભાવિતા પઞ્ઞાસમ્પત્તિ પટિસમ્ભિદાપભેદસ્સ ઉપનિસ્સયો પચ્ચેકબોધિસમ્માસમ્બોધિયોપિ પઞ્ઞાસમ્પત્તિસન્નિસ્સયાતિ પઞ્ઞાય અનધિગન્તબ્બસ્સ વિસેસસ્સ અભાવતો, તસ્સા ચ પટિસમ્ભિદાપભેદસ્સ એકન્તિકકારણતો હેટ્ઠા વિય "ન તતો પર"ન્તિ અવત્વા "**ન અઞ્ઞેન કારણેના**"તિ વુત્તં.

એત્થ ચ "સીલસમ્પત્તિઞ્હિ નિસ્સાયા"તિ વુત્તત્તા યસ્સ સમાધિવિજમ્ભનભૂતા અનવસેસા છ અભિઞ્ઞા ન ઇજ્ઝન્તિ, તસ્સ ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદવસેન ન સમાધિસમ્પદા અત્થીતિ. સતિપિ વિજ્જાનં અભિઞ્ઞેકદેસભાવે સીલસમ્પત્તિસમુદાગતા એવ તિસ્સો વિજ્જા ગહિતા. યથા હિ પઞ્ઞાસમ્પત્તિસમુદાગતા ચતસ્સો પટિસમ્ભિદા ઉપનિસ્સયસમ્પન્નસ્સ મગ્ગેનેવ ઇજ્ઝન્તિ, મગ્ગક્ખણે એવ તાસં પટિલભિતબ્બતો, એવં સીલસમ્પત્તિસમુદાગતા તિસ્સો વિજ્જા સમાધિસમ્પત્તિસમુદાગતા ચ છ અભિઞ્ઞા ઉપનિસ્સયસમ્પન્નસ્સ મગ્ગેનેવ ઇજ્ઝન્તીતિ મગ્ગાધિગમેનેવ તાસં અધિગમો વેદિતબ્બો. પચ્ચેકબુદ્ધાનં, સમ્માસમ્બુદ્ધાનઞ્ચ પચ્ચેકબોધિસમ્માસમ્બોધિસમધિગમસદિસા હિ ઇમેસં અરિયાનં ઇમે વિસેસાધિગમાતિ. વિનયસુત્તાભિધમ્મેસુ સમ્માપટિપત્તિયા તેવિજ્જતાદીનં ઉપનિસ્સયતાપિ યથાવુત્તવિધિના વેદિતબ્બા.

સમ્પન્નસીલસ્સ કામસેવનાભાવતો સીલેન પઠમન્તવિવજ્જનં વુત્તં. યેભુય્યેન હિ સત્તા કામહેતુ પાણાતિપાતાદિવસેનાપિ અસુદ્ધપયોગા હોન્તિ. ઝાનસુખલાભિનો કાયકિલમથસ્સ સમ્ભવો એવ નત્થીતિ સમાધિના દુતિયન્તવિવજ્જનં વુત્તં ઝાનસમુટ્ઠાનપણીતરૂપફુટકાયત્તા. **પઞ્ઞાયા**તિ મગ્ગપઞ્ઞાય. ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસેન હિ એકંસતો અરિયમગ્ગોવ મજ્ઝિમા પટિપત્તિ નામ. એવં સન્તેપિ લોકિયપઞ્ઞાવસેનપિ અન્તદ્વયવિવજ્જનં વિભાવેતબ્બં.

સીલં તંસમઙ્ગિનો કામસુગતીસુયેવ નિબ્બત્તાપનતો ચતૂહિ અપાયેહિ વિમુત્તિયા કારણન્તિ આહ "**સીલેન અપાયસમતિક્કમનુપાયો પકાસિતો હોતી**"તિ. ન હિ પાણાતિપાતાદિપટિવિરતિ દુગ્ગતિપરિકિલેસં આવહતિ. સમાધિ તંસમઙ્ગિનો મહગ્ગતભૂમિયંયેવ નિબ્બત્તાપનેન સકલકામભવતો વિમોચેતીતિ વુત્તં "**સમાધિના કામધાતુસમતિક્કમનુપાયો પકાસિતો હોતી**"તિ. ન હિ કામાવચરકમ્મસ્સ અનુબલપ્પદાયીનં કામચ્છન્દાદીનં વિક્ખમ્ભકં ઝાનં કામધાતુપરિકિલેસાવહં હોતિ. ન ચેત્થ ઉપચારજ્ઝાનં નિદસ્સેતબ્બં, અપ્પનાસમાધિસ્સ અધિપ્પેતત્તા. નાપિ "સીલેનેવ અતિક્કમિતબ્બસ્સ અપાયભવસ્સ સમાધિના અતિક્કમિતબ્બતા"તિ વચનોકાસો. સુગતિભવમ્પિ અતિક્કમન્તસ્સ દુગ્ગતિસમતિક્કમને કા કથાતિ. **સબ્બભવસમતિક્કમનુપાયો**તિ કામભવાદીનં નવન્નમ્પિ ભવાનં સમતિક્કમનુપાયો સીલસમાધીહિ અતિક્કન્તાપિ ભવા અનતિક્કન્તા એવ, કારણસ્સ અપહીનત્તા. પઞ્ઞાય પનસ્સ સુપ્પહીનત્તા તે સમતિક્કન્તા એવ.

તદઙ્ગપ્પહાનવસેનાતિ દીપાલોકેનેવ તમસ્સ પુઞ્ઞકિરિયવત્થુગતેન તેન તેન કુસલઙ્ગેન તસ્સ તસ્સ અકુસલઙ્ગસ્સ પહાનવસેન. **સમાધિના વિક્ખમ્ભનપ્પહાનવસેના**તિ ઉપચારપ્પનાભેદેન સમાધિના પવત્તિનિવારણેન ઘટપ્પહારેનેવ જલતલે સેવાલસ્સ તેસં તેસં નીવરણાદિધમ્માનં પહાનવસેન. **પઞ્ઞાયા**તિ અરિયમગ્ગપઞ્ઞાય. **સમુચ્છેદપ્પહાનવસેના**તિ ચતુન્નં અરિયમગ્ગાનં ભાવિતત્તા તંતંમગ્ગવતો અત્તનો સન્તાને

‘‘દિટ્ઠિગતાનં પહાનાયા’’તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૨૭૭) વુત્તસ્સ સમુદયપક્ખિયસ્સ કિલેસગણસ્સ અચ્ચન્તં અપ્પવત્તિસઙ્ખાતસમુચ્છિન્દનપ્પહાનવસેન.

કિલેસાનં વીતિક્કમપટિપક્ખોતિ સંકિલેસધમ્માનં, કમ્મકિલેસાનં વા યો કાયવચીદ્વારેસુ વીતિક્કમો અજ્ઝાચારો, તસ્સ પટિપક્ખો **સીલેન પકાસિતો હોતિ**, અવીતિક્કમસભાવત્તા સીલસ્સ. ઓકાસાદાનવસેન કિલેસાનં ચિત્તે કુસલપ્પવત્તિં પરિયાદિયિત્વા ઉટ્ઠાનં **પરિયુટ્ઠાનં**. તં સમાધિ વિક્ખમ્ભેતીતિ આહ ‘‘**સમાધિના પરિયુટ્ઠાનપટિપક્ખો પકાસિતો હોતી**’’તિ, સમાધિસ્સ પરિયુટ્ઠાનપ્પહાયકત્તા. અપ્પહીનભાવેન સન્તાને અનુ અનુ સયનતો કારણલાભે ઉપ્પત્તિરહા **અનુસયા**, તે પન અનુરૂપં કારણં લદ્ધા ઉપ્પજ્જનારહા થામગતા કામરાગાદયો સત્ત કિલેસા વેદિતબ્બા. તે અરિયમગ્ગપઞ્ઞાય સબ્બસો પહીયન્તીતિ આહ ‘‘**પઞ્ઞાય અનુસયપટિપક્ખો પકાસિતો હોતી**’’તિ.

કાયદુચ્ચરિતાદિ દુટ્ઠુ ચરિતં, કિલેસેહિ વા દૂસિતં ચરિતન્તિ **દુચ્ચરિતં**, તમેવ યત્થ ઉપ્પન્નં, તં સન્તાનં સંકિલેસેતિ વિબાધતિ, ઉપતાપેતિ ચાતિ **સંકિલેસો**, તસ્સ વિસોધનં સીલેન તદઙ્ગવસેન પહાનં વીતિક્કમપટિપક્ખત્તા સીલસ્સ. તણ્હાસંકિલેસસ્સ વિસોધનં વિક્ખમ્ભનવસેન પહાનં પરિયુટ્ઠાનપટિપક્ખત્તા સમાધિસ્સ, તણ્હાય ચસ્સ ઉજુવિપચ્ચનિકભાવતો. દિટ્ઠિસંકિલેસસ્સ વિસોધનં સમુચ્છેદવસેન પહાનં અનુસયપટિપક્ખત્તા પઞ્ઞાય, દિટ્ઠિગતાનઞ્ચ અયાથાવગાહીનં યાથાવગાહિનિયા પઞ્ઞાય ઉજુવિપચ્ચનિકભાવતો.

કારણન્તિ ઉપનિસ્સયપચ્ચયો. **સીલેસુ પરિપૂરકારી**તિ મગ્ગબ્રહ્મચરિયસ્સ આદિભૂતત્તા આદિબ્રહ્મચરિયકાનં પારાજિકસઙ્ખાદિસેસસઙ્ખાતાનં મહાસીલસિક્ખાપદાનં અવીતિક્કમનતો ખુદ્દાનુખુદ્દકાનં આપજ્જને સહસાવ તેહિ વુટ્ઠાનેન સીલેસુ યં કત્તબ્બં, તં પરિપૂરં સમત્થં કરોતીતિ **સીલેસુ પરિપૂરકારી**. **તથા સકદાગામી**તિ ‘‘સીલેસુ પરિપૂરકારી’’તિ એતં ઉપસંહરતિ તથા-સદ્દેન. એતે હિ દ્વે અરિયા સમાધિપારિપન્થિકાનં કામરાગબ્યાપાદાનં પઞ્ઞાપારિપન્થિકસ્સ સચ્ચપટિચ્છાદકમોહસ્સ સબ્બસો અસમૂહતત્તા સમાધિં, પઞ્ઞઞ્ચ ભાવેન્તાપિ સમાધિપઞ્ઞાસુ યં કત્તબ્બં, તં મત્તસો પમાણેન પદેસમત્તમેવ કરોન્તીતિ સમાધિસ્મિં, પઞ્ઞાય ચ મત્તસો કારિનો ‘‘સીલેસુ પરિપૂરકારિનો’’ઇચ્ચેવ વુચ્ચન્તિ. અનાગામી પન કામરાગબ્યાપાદાનં સમુચ્છિન્નત્તા **સમાધિસ્મિં પરિપૂરકારી**. અરહા સબ્બસો સમ્મોહસ્સ સુસમૂહતત્તા **પઞ્ઞાય પરિપૂરકારી**.

વુત્તં હેતં ભગવતા (અ॰ નિ॰ ૩.૮૭) –

> ‘‘ઇધ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ સીલેસુ પરિપૂરકારી હોતિ, સમાધિસ્મિં મત્તસો કારી, પઞ્ઞાય મત્તસો કારી. સો યાનિ તાનિ ખુદ્દાનુખુદ્દકાનિ સિક્ખાપદાનિ, તાનિ આપજ્જતિપિ વુટ્ઠાતિપિ. તં કિસ્સ હેતુ? ન હિ મેત્થ, ભિક્ખવે, અભબ્બતા વુત્તા. યાનિ ચ ખો તાનિ સિક્ખાપદાનિ આદિબ્રહ્મચરિયકાનિ બ્રહ્મચરિયસારુપ્પાનિ, તત્થ ધુવસીલો ચ હોતિ ઠિતસીલો ચ, સમાદાય સિક્ખતિ સિક્ખાપદેસુ. સો તિણ્ણં સંયોજનાનં પરિક્ખયા સોતાપન્નો હોતિ અવિનિપાતધમ્મો નિયતો સમ્બોધિપરાયણો. ઇધ પન, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ સીલેસુ…પે॰… સો તિણ્ણં સંયોજનાનં પરિક્ખયા રાગદોસમોહાનં તનુત્તા સકદાગામી હોતિ. સકિદેવ ઇમં લોકં આગન્ત્વા દુક્ખસ્સન્તં કરોતિ. ઇધ પન, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ સીલેસુ પરિપૂરકારી હોતિ, સમાધિસ્મિં પરિપૂરકારી, પઞ્ઞાય મત્તસો કારી. સો યાનિ તાનિ…પે॰… સિક્ખતિ સિક્ખાપદેસુ. સો પઞ્ચન્નં ઓરમ્ભાગિયાનં…પે॰… અનાવત્તિધમ્મો તસ્મા લોકા. ઇધ પન, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ સીલેસુ પરિપૂરકારી હોતિ, સમાધિસ્મિં

પરિપૂરકારી, પઞ્ઞાય પરિપૂરકારી. સો યાનિ તાનિ ખુદ્દાનુખુદ્દકાનિ...પે॰... સિક્ખતિ સિક્ખાપદેસુ. સો આસવાનં ખયા...પે॰... ઉપસમ્પજ્જ વિહરતી''તિ.

''કથ''ન્તિ પુચ્છિત્વા સિક્ખાદિકે વિભજિત્વા વુત્તમેવત્થં નિગમેતું "**એવ**"ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **અઞ્ઞે ચા**તિ તયો વિવેકા, તીણિ કુસલમૂલાનિ, તીણિ વિમોક્ખમુખાનિ, તીણિ ઇન્દ્રિયાનીતિ એવમાદયો, સિક્ખત્તિકાદીહિ અઞ્ઞે ચ ગુણત્તિકા. **એવરૂપા**તિ યાદિસકા સિક્ખત્તિકાદયો ઇધ સીલાદીહિ પકાસિતા હોન્તિ, એદિસા.

એત્થ હિ વિવટ્ટસન્નિસ્સિતસ્સ સીલસ્સ ઇધાધિપ્પેતત્તા સીલેન કાયવિવેકો પકાસિતો હોતિ, સમાધિના ચિત્તવિવેકો, પઞ્ઞાય ઉપધિવિવેકો. તથા સીલેન અદોસો કુસલમૂલં પકાસિતં હોતિ, તિતિક્ખપ્પધાનતાય, અપરૂપઘાતસભાવતાય ચ સીલસ્સ. સમાધિના અલોભો કુસલમૂલં, લોભપટિપક્ખતો, અલોભપધાનતાય ચ સમાધિસ્સ. પઞ્ઞાય પન અમોહોયેવ. સીલેન ચ અનિમિત્તવિમોક્ખમુખં પકાસિતં હોતિ. અદોસપ્પધાનં હિ સીલસમ્પદં નિસ્સાય દોસે આદીનવદસ્સિનો અનિચ્ચાનુપસ્સના સુખેનેવ ઇજ્ઝતિ, અનિચ્ચાનુપસ્સના ચ અનિમિત્તવિમોક્ખમુખં. સમાધિના અપ્પણિહિતવિમોક્ખમુખં. પઞ્ઞાય સુઞ્ઞતવિમોક્ખમુખં. અલોભપ્પધાનં હિ કામનિસ્સરણં સમાધિસમ્પદં નિસ્સાય કામેસુ આદીનવદસ્સિનો દુક્ખાનુપસ્સના સુખેનેવ ઇજ્ઝતિ, દુક્ખાનુપસ્સના ચ અપ્પણિહિતવિમોક્ખમુખં. પઞ્ઞાસમ્પદં નિસ્સાય અનત્તાનુપસ્સના સુખેનેવ ઇજ્ઝતિ, અનત્તાનુપસ્સના ચ સુઞ્ઞતવિમોક્ખમુખં. તથા સીલેન અનઞ્ઞાતઞ્ઞસ્સામીતિન્દ્રિયં પકાસિતં હોતિ. તં હિ સીલેસુ પરિપૂરકારિનો અટ્ઠમકસ્સ ઇન્દ્રિયં. સમાધિના અઞ્ઞિન્દ્રિયં. તં હિ ઉક્કંસગતં સમાધિસ્મિં પરિપૂરકારિનો અનાગામિનો, અગ્ગમગ્ગટ્ઠસ્સ ચ ઇન્દ્રિયં. પઞ્ઞાય અઞ્ઞાતાવિન્દ્રિયં પકાસિતં હોતિ. તદુપ્પત્તિયા હિ અરહા પઞ્ઞાય પરિપૂરકારીતિ. ઇમિના નયેન અઞ્ઞે ચ એવરૂપા ગુણત્તિકા સીલાદીહિ પકાસેતબ્બા.

૧. સીલનિદ્દેસવણ્ણના

સીલસરૂપાદિકથાવણ્ણના

૬. **એવ**ન્તિ વુત્તપ્પકારેન. **અનેકગુણસઙ્ગાહકેના**તિ અધિસીલસિક્ખાદીનં, અઞ્ઞેસઞ્ચ અનેકેસં ગુણાનં સઙ્ગાહકેન. **સીલસમાધિપઞ્ઞામુખેના**તિ ''સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા''તિઆદીસુ (ધ॰ પ॰ ૨૭૭; થેરગા॰ ૬૭૬; નેત્તિ॰ ૫) વિય વિપસ્સનામત્તાદિમુખેન સઙ્ખેપતો અદેસેત્વા સીલસમાધિપઞ્ઞામુખેન દેસિતોપિ, સત્તતિંસાયપિ વા બોધિપક્ખિયધમ્માનં વિસુદ્ધિમગ્ગન્તોગધત્તા તત્થ સીલસમાધિપઞ્ઞા મુખં પમુખં કત્વા દેસિતોપિ. એતેન સીલસમાધિપઞ્ઞાસુ અવસેસબોધિપક્ખિયધમ્માનં સભાવતો, ઉપકારતો ચ અન્તોગધભાવો દીપિતોતિ વેદિતબ્બં. અતિસઙ્ખેપદેસિતોયેવ હોતિ સભાવવિભાગાદિતો અવિભાવિતત્તા. **નાલ**ન્તિ ન પરિયત્તં ન સમત્થં. **સબ્બેસ**ન્તિ નાતિસઙ્ખેપનાતિવિત્થારરુચીનમ્પિ, વિપઞ્ચિતઞ્ઞુનેય્યાનમ્પિ વા. સઙ્ખેપદેસના હિ સંખિત્તરુચીનં, ઉગ્ઘટિતઞ્ઞૂનંયેવ ચ ઉપકારાય હોતિ, ન પનિતરેસં. **અસ્સ** વિસુદ્ધિમગ્ગસ્સ. પુચ્છનટ્ઠેન પઞ્હા, કિરિયા કરણં કમ્મં, પઞ્હાવ કમ્મં **પઞ્હાકમ્મં**, પુચ્છનપયોગો.

કિં સીલન્તિ સરૂપપુચ્છા. **કેનટ્ઠેન સીલ**ન્તિ કેન અત્થેન સીલન્તિ વુચ્ચતિ, ''સીલ''ન્તિ પદં કં અભિધેય્યં નિસ્સાય પવત્તન્તિ અત્થો. તયિદં સીલં સભાવતો, કિચ્ચતો, ઉપટ્ઠાનાકારતો, આસન્નકારણતો ચ કથં જાનિતબ્બન્તિ આહ ''**કાનસ્સ લક્ખણરસપચ્ચુપટ્ઠાનપદટ્ઠાનાની**''તિ. પટિપત્તિ નામ દિટ્ઠાનિસંસે એવ હોતીતિ આહ ''**કિમાનિસંસ**''ન્તિ. **કતિવિધ**ન્તિ પભેદપુચ્છા. વિભાગવન્તાનં હિ સભાવવિભાવનં વિભાગદસ્સનમુખેનેવ હોતીતિ. **વોદાનં** વિસુદ્ધિ. સા ચ સંકિલેસમલવિમુત્તિ. તં ઇચ્છન્તેન યસ્મા ઉપાયકોસલ્લત્થિના અનુપાયકોસલ્લં વિય સંકિલેસો જાનિતબ્બોતિ આહ ''**કો ચસ્સ સંકિલેસો**''તિ.

તત્રાતિ તસ્મિં, તસ્સ વા પઞ્હાકમ્મસ્સ. **વિસ્સજ્જન**ન્તિ વિવરણં. પુચ્છિતો હિ અત્થો અવિભાવિતત્તા નિગૂળ્હો મુટ્ઠિયં કતો વિય તિટ્ઠતિ. તસ્સ વિવરણં વિસ્સજ્જનં વિભૂતભાવકારણતો. **પાણાતિપાતાદીહી**તિ એત્થ **પાણો**તિ વોહારતો સત્તો, પરમત્થતો જીવિતિન્દ્રિયં. તસ્સ સરસેનેવ પતનસભાવસ્સ અન્તરે એવ અતિવ પાતનં **અતિપાતો**, સણિકં પતિતું અદત્વા સીઘં પાતનન્તિ અત્થો, અતિક્કમ્મ વા સત્થાદીહિ અભિભવિત્વા પાતનં અતિપાતો, પાણઘાતો. **આદિ**સદ્દેન અદિન્નાદાનાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. તેહિ પાણાતિપાતાદીહિ દુસ્સીલ્યકમ્મેહિ. **વિરમન્તસ્સા**તિ સમાદાનવિરતિવસેન, સમ્પત્તવિરતિવસેન ચ ઓરમન્તસ્સ. **વત્તપટિપત્તિ**ન્તિ ઉપજ્ઝાયવત્તાદિવત્તકરણં. **ચેતનાદયો ધમ્મા**તિ સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં પાળિવસેન વિભજિત્વા દસ્સેતું ''**વુત્તઞ્હેત**''ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ ચેતયતીતિ **ચેતના**, અત્તના સમ્પયુત્તધમ્મેહિ સદ્ધિં આરમ્મણે અભિસન્દહતીતિ અત્થો. ચેતનાય અનુકૂલવસેનેવ હિ તંસમ્પયુત્તા ધમ્મા આરમ્મણે પવત્તન્તિ. ચેતના કામં કુસલત્તિકસાધારણા, ઇધ પન સીલચેતના અધિપ્પેતાતિ કત્વા ''કુસલા''તિ વેદિતબ્બા. ચેતસિ નિયુત્તં **ચેતસિકં**, ચિત્તસમ્પયુત્તન્તિ અત્થો. ચેતનાય સતિપિ ચેતસિકત્તે ''ચેતના સીલ''ન્તિ વિસું ગહિતત્તા તદઞ્ઞમેવ વિરતિઅનભિજ્ઝાદિકં **ચેતસિકં સીલં** દટ્ઠબ્બં ગોબલીબદ્દઞાયેન. સંવરણં **સંવરો**. યથા અકુસલા ધમ્મા ચિત્તે ન ઓતરન્તિ, તથા પિદહનં. **અવીતિક્કમો** વીતિક્કમસ્સ પટિપક્ખભૂતા અવીતિક્કમવસેન પવત્તચિત્તચેતસિકા. તત્થ **ચેતના સીલં નામા**તિઆદિ યથાવુત્તસ્સ સુત્તપદસ્સ વિવરણં. **વિરમન્તસ્સ ચેતના**તિ વિરતિસમ્પયુત્તં પધાનભૂતં ચેતનમાહ. **પૂરેન્તસ્સ ચેતના**તિ વત્તપટિપત્તિઆયૂહિની. **વિરમન્તસ્સ વિરતી**તિ વિરતિયા પધાનભાવં ગહેત્વા વુત્તં.

એત્થ હિ યદા ‘‘તિવિધા, ભિક્ખવે, કાયસઞ્ચેતના કુસલં કાયકમ્મ’’ન્તિઆદિ (કથા॰ ૫૩૯) વચનતો પાણાતિપાતાદીનં પટિપક્ખભૂતા તબ્બિરતિવિસિટ્ઠા ચેતના તથાપવત્તા પધાનભાવેન પાણાતિપાતાદિપટિવિરતિસાધિકા હોતિ, તદા તંસમ્પયુત્તા વિરતિઅનભિજ્ઝાદયો ચ ચેતનાપક્ખિકા વા, અબ્બોહારિકા વાતિ ઇમમત્થં સન્ધાય ચેતનાસીલં વુત્તં. યદા પન પાણાતિપાતાદીહિ સઙ્કોચં આપજ્જન્તસ્સ તતો વિરમણાકારેન પવત્તમાના ચેતનાવિસિટ્ઠા વિરતિ, અનભિજ્ઝાદયો ચ તત્થ તત્થ પધાનભાવેન કિચ્ચસાધિકા હોન્તિ, તદા તંસમ્પયુત્તા ચેતના વિરતિઆદિપક્ખિકા વા હોતિ, અબ્બોહારિકા વાતિ ઇમમત્થં સન્ધાય ચેતસિકસીલં વુત્તં.

ઇદાનિ **સુત્તે** આગતનયેન કુસલકમ્મપથવસેન ચેતનાચેતસિકસીલાનિ વિભજિત્વા દસ્સેતું ‘‘**અપિચા**’’તિઆદિ વુત્તં. **પજહન્તસ્સા**તિ સમાદાનવસેન ‘‘ઇતો પટ્ઠાય ન કરિસ્સામી’’તિ સમ્પત્તવત્થુકાનિપિ અનજ્ઝાચરણેન પજહન્તસ્સ. **સત્ત કમ્મપથચેતના**તિ પાણાતિપાતાદિપહાનસાધિકા પટિપાટિયા સત્ત કુસલકમ્મપથચેતના. અભિજ્ઝાદિવસેન યં પરદારગમનાદિ કરીયતિ, તસ્સ પહાયકા અનભિજ્ઝાદયો સીલન્તિ આહ ‘‘**ચેતસિકં સીલં નામ અનભિજ્ઝા…પે॰… સમ્માદિટ્ઠિધમ્મા**’’તિ. યથા હિ અભિજ્ઝાબ્યાપાદવસેન મિચ્છાચારપાણાતિપાતાદયો કરીયન્તિ, એવં મિચ્છાદિટ્ઠિવસેનાપિ તે પુત્તમુખદસ્સનાદિઅત્થં કરીયન્તિ. તેસઞ્ચ પજહનકા અનભિજ્ઝાદયોતિ. **પાતિમોક્ખસંવરો** ચારિત્તવારિત્તવિભાગં વિનયપરિયાપન્નં સિક્ખાપદસીલં. **સતિસંવરો** મનચ્છટ્ઠાનં ઇન્દ્રિયાનં આરક્ખા, સા ચ તથાપવત્તા સતિયેવ. **ઞાણસંવરો** પઞ્ઞા. **ખન્તિસંવરો** અધિવાસના, સા ચ તથાપવત્તા અદોસપધાના ખન્ધા, અદોસો એવ વા. **વીરિયસંવરો** કામવિતક્કાદીનં વિનોદનવસેન પવત્તં વીરિયં. પાતિમોક્ખસંવરસતિસંવરાદીસુ યં વત્તબ્બં, તં પરતો આવિ ભવિસ્સતિ.

સોતાનીતિ તણ્હાદિટ્ઠિઅવિજ્જાદુચ્ચરિતઅવસિટ્ઠકિલેસસોતાનિ. ‘‘સોતાનં સંવરં બ્રૂમી’’તિ વત્વા ‘‘પઞ્ઞાયેતે પિધિય્યરે’’તિ વચનેન સોતાનં સંવરો પિદહનં સમુચ્છેદનં ઞાણન્તિ વિઞ્ઞાયતિ.

ઇદમત્થિકતં મનસિ કત્વા યેન ઞાણેન યોનિસો પચ્ચવેક્ખિત્વા પચ્ચયા પટિસેવીયન્તિ. તં **પચ્ચયપટિસેવનમ્પિ** ઞાણસભાવત્તા **એત્થેવ** ઞાણસંવરે એવ **સમોધાનં** સઙ્ગહં **ગચ્છતિ**. ખમતિ અધિવાસેતીતિ **ખમો**. **ઉપ્પન્ન**ન્તિ તસ્મિં તસ્મિં આરમ્મણે જાતં નિબ્બત્તં. **કામવિતક્ક**ન્તિ કામૂપસંહિતં વિતક્કં. **નાધિવાસેતી**તિ ચિત્તં આરોપેત્વા અબ્ભન્તરે ન વાસેતિ. **આજીવપારિસુદ્ધિપી**તિ બુદ્ધપટિકુટ્ઠં મિચ્છાજીવં પહાય અનવજ્જેન પચ્ચયપરિયેસનેન સિજ્ઝનકં આજીવપારિસુદ્ધિસીલમ્પિ **એત્થેવ** વીરિયસંવરે એવ સમોધાનં ગચ્છતિ વીરિયસાધનત્તા. એત્થ ચ યથા ઞાણં તણ્હાદિસોતાનં પવત્તિનિવારણતો પિદહનટ્ઠેન સંવરણતો સંવરો ચ, પરતો પવત્તનકગુણાનં આધારાદિભાવતો સીલનટ્ઠેન સીલં , એવં ખન્તિ અનધિવાસનેન ઉપ્પજ્જનકકિલેસાનં અધિવાસનેન સંવરણતો સંવરો ચ, ખમનહેતુ ઉપ્પજ્જનકગુણાનં આધારાદિભાવતો સીલનટ્ઠેન સીલં, વીરિયં વિનોદેતબ્બાનં પાપધમ્માનં વિનોદનેન સંવરણતો સંવરો ચ, વિનોદનહેતુ ઉપ્પજ્જનકગુણાનં આધારાદિભાવતો સીલનટ્ઠેન સીલન્તિ વેદિતબ્બં. યથા પન પાતિમોક્ખસીલાદિ તસ્સ તસ્સ પાપધમ્મસ્સ પવત્તિતું અપ્પદાનવસેન સંવરણં પિદહનં, તં ઉપાદાય સંવરો, એવં અસમાદિન્નસીલસ્સ આગતવત્થુતો વિરમણમ્પીતિ આહ ‘‘**યા ચ પાપભીરુકાનં…પે॰… સંવરસીલન્તિ વેદિતબ્બ**’’ન્તિ. ન વીતિક્કમતિ એતેનાતિ **અવીતિક્કમો**. તથાપવત્તો કુસલચિત્તુપ્પાદો.

૭. **અવસેસેસુ** પન પઞ્હેસુ. **સમાધાનં** સણ્ઠપનં. દુસ્સીલ્યવસેન હિ પવત્તા કાયકમ્માદયો સમ્પતિ, આયતિઞ્ચ અહિતદુક્ખાવહા, ન સમ્મા ઠપિતાતિ અસણ્ઠપિતા વિપ્પકિણ્ણા વિસટા ચ નામ હોન્તિ, સુસીલ્યવસેન પન પવત્તા તબ્બિપરિયાયતો સણ્ઠપિતા અવિપ્પકિણ્ણા અવિસટા ચ નામ હોન્તિ યથા તં ઓક્ખિત્તચક્ખુતા અબાહુપ્પચાલનાદિ. તેનાહ "**કાયકમ્માદીનં સુસીલ્યવસેન અવિપ્પકિણ્ણતાતિ અત્થો**"તિ. એતેન સમાધિકિચ્ચતો સીલનં વિસેસેતિ. તસ્સ હિ સમાધાનં સમ્પયુત્તધમ્માનં અવિક્ખેપહેતુતા. ઇદં કાયકમ્માદીનં સણ્ઠપનં સંયમનં. **ઉપધારણં** અધિટ્ઠાનં મૂલભાવો. તથા હિસ્સ આદિચરણાદિભાવો વુત્તો. તેન પથવીધાતુકિચ્ચતો સીલનં વિસેસિતં હોતિ. સા હિ સહજાતરૂપધમ્માનં સન્ધારણવસેન પવત્તતિ. ઇદં પન અનવજ્જધમ્માનં મૂલાધિટ્ઠાનભાવેન. તેનાહ "**કુસલાનં ધમ્માન**"ન્તિઆદિ. તત્થ કુસલધમ્મા નામ સપુબ્બભાગા મહગ્ગતાનુત્તરા ધમ્મા. **અઞ્ઞે** પન આચરિયા. **સિરટ્ઠો**તિ યથા સિરસિ છિન્ને સબ્બો અત્તભાવો વિનસ્સતિ, એવં સીલે ભિન્ને સબ્બં ગુણસરીરં વિનસ્સતિ. તસ્મા તસ્સ ઉત્તમઙ્ગટ્ઠો **સીલટ્ઠો**. ''સિરો સીસ''ન્તિ વા વત્તબ્બે નિરુત્તિનયેન ''સીલ''ન્તિ વુત્તન્તિ અધિપ્પાયો. **સીતલટ્ઠો** પરિળાહવૂપસમનટ્ઠો. તેન ત-કારસ્સ લોપં કત્વા નિરુત્તિનયેનેવ ''સીલ''ન્તિ વુત્તન્તિ દસ્સેતિ. તથા હિદં પયોગસમ્પાદિતં સબ્બકિલેસપરિળાહવૂપસમકરં હોતિ. **એવમાદિના**તિ **આદિ**-સદ્દેન સયન્તિ અકુસલા એતસ્મિં સતિ અપવિટ્ઠા હોન્તીતિ સીલં, સુપન્તિ વા તેન વિહતુસ્સાહાનિ સબ્બદુચ્ચરિતાનીતિ સીલં, સબ્બેસં વા કુસલધમ્માનં પવેસારહસાલાતિ સીલન્તિ એવમાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો.

૮. ''સીલનટ્ઠેન સીલ''ન્તિ પુબ્બે સદ્દત્થુદ્ધારેન પકાસિતોપિ ભાવત્થો એવાતિ આહ "**સીલનં લક્ખણં તસ્સા**"તિ. ન હિ તસ્સ ચેતનાદિભેદભિન્નસ્સ અનવસેસતો સઙ્ગાહકો તતો અઞ્ઞો અત્થો અત્થિ, યો લક્ખણભાવેન વુચ્ચેય્ય. નનુ ચ અનેકભેદસઙ્ગાહકં સામઞ્ઞલક્ખણં નામ સિયા, ન વિસેસલક્ખણન્તિ અનુયોગં મનસિ કત્વા આહ "**સનિદસ્સનત્તં રૂપસ્સ, યથા ભિન્નસ્સનેકધા**"તિ.

યથા હિ નીલાદિવસેન અનેકભેદભિન્નસ્સાપિ રૂપાયતનસ્સ સનિદસ્સનત્તં વિસેસલક્ખણં તદઞ્ઞધમ્માસાધારણતો. ન અનિચ્ચતાદિ વિય, રુપ્પનં વિય વા સામઞ્ઞલક્ખણં, એવમિધાપિ દટ્ઠબ્બં. કિં પનેતં સનિદસ્સનત્તં નામ? દટ્ઠબ્બતા ચક્ખુવિઞ્ઞાણસ્સ ગોચરભાવો. તસ્સ પન રૂપાયતનતો અનઞ્ઞત્તેપિ અઞ્ઞેહિ ધમ્મેહિ રૂપાયતનં વિસેસેતું અઞ્ઞં વિય કત્વા સહ નિદસ્સનેન **સનિદસ્સન**ન્તિ વુચ્ચતિ. ધમ્મસભાવસામઞ્ઞેન હિ એકીભૂતેસુ ધમ્મેસુ યો નાનત્તકરો સભાવો, સો અઞ્ઞં વિય કત્વા ઉપચરિતું યુત્તો. એવં હિ અત્થવિસેસાવબોધો હોતીતિ. અથ વા ''સહ નિદસ્સનેના''તિ એત્થ તબ્ભાવત્થો સહ-સદ્દો યથા નન્દિરાગસહગતાતિ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૮૧; મહાવ॰ ૧૪; પટિ॰ મ॰ ૨.૩૦).

દુસ્સીલ્યવિદ્ધંસનરસન્તિ કાયિકઅસંવરાદિભેદસ્સ દુસ્સીલ્યસ્સ વિધમનકિચ્ચં. **અનવજ્જરસ**ન્તિ અગારય્હસમ્પત્તિકં અગરહિતબ્બભાવેન સમ્પજ્જનકં, અવજ્જપટિપક્ખભાવેન વા સમ્પજ્જનકં. **લક્ખણાદીસૂ**તિ લક્ખણરસાદીસુ વુચ્ચમાનેસુ કિચ્ચમેવ, સમ્પત્તિ વા રસોતિ વુચ્ચતિ, ન રસાયતનરસાદીતિ અધિપ્પાયો. કેચિ પન ''કિચ્ચમેવા''તિ અવધારણં તસ્સ ઇતરરસતો બલવભાવદસ્સનત્થન્તિ વદન્તિ, તં તેસં મતિમત્તં, કિચ્ચમેવ, સમ્પત્તિ એવ વા રસોતિ ઇમસ્સ અત્થસ્સ અધિપ્પેતત્તા.

સોચેય્યપચ્ચુપટ્ઠાનન્તિ કાયાદીહિ સુચિભાવેન પચ્ચુપટ્ઠાતિ. **ગહણભાવ**ન્તિ ગહેતબ્બભાવં. તેન ઉપટ્ઠાનાકારટ્ઠેન પચ્ચુપટ્ઠાનં વુત્તં, ફલટ્ઠેન પન અવિપ્પટિસારપચ્ચુપટ્ઠાનં, સમાધિપચ્ચુપટ્ઠાનં વા. સીલં હિ સમ્પતિયેવ અવિપ્પટિસારં પચ્ચુપટ્ઠાપેતિ, પરમ્પરાય સમાધિં. ઇમસ્સ પન આનિસંસફલસ્સ આનિસંસકથાયં

વક્ખમાનત્તા ઇધ અગ્ગહણં દટ્ઠબ્બં. કેચિ પન ફલસ્સ અનિચ્છિતત્તા ઇધ અગ્ગહણન્તિ વદન્તિ, તદયુત્તં ફલસ્સ અનેકવિધત્તા, લોકિયાદિસીલસ્સાપિ વિભજિયમાનત્તા. તથા હિ વક્ખતિ ''નિસ્સિતાનિસ્સિતવસેના''તિઆદિ (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૦). યથા પથવીધાતુયા કમ્માદિ દૂરકારણં, સેસભૂતત્તયં આસન્નકારણં, યથા ચ વત્થસ્સ તન્તવાયતુરિવેમસલાકાદિ દૂરકારણં, તન્તવો આસન્નકારણં, એવં સીલસ્સ સદ્ધમ્મસ્સવનાદિ દૂરકારણં, હિરિઓત્તપ્પમસ્સ આસન્નકારણન્તિ દસ્સેન્તો આહ ''**હિરોત્તપ્પઞ્ચ પના**''તિઆદિ. **હિરોત્તપ્પે હી**તિઆદિ તસ્સ આસન્નકારણભાવસાધનં. તત્થ **ઉપ્પજ્જતિ** સમાદાનવસેન, **તિટ્ઠતિ** અવીતિક્કમવસેનાતિ વેદિતબ્બં.

સીલાનિસંસકથાવણ્ણના

૯. **અવિપ્પટિસારાદી**તિ એત્થ વિપ્પટિસારપટિપક્ખો કુસલચિત્તુપ્પાદો અવિપ્પટિસારો. સો પન વિસેસતો ''લાભા વત મે, સુલદ્ધં વત મે, યસ્સ મે સુપરિસુદ્ધં સીલ''ન્તિ અત્તનો સીલસ્સ પચ્ચવેક્ખણવસેન પવત્તોતિ વેદિતબ્બો. **આદિ**-સદ્દેન પામોજ્જભોગસમ્પત્તિકિત્તિસદ્દાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. **અવિપ્પટિસારત્થાની**તિ અવિપ્પટિસારપ્પયોજનાનિ. **કુસલાની**તિ અનવજ્જાનિ. **અવિપ્પટિસારાનિસંસાની**તિ અવિપ્પટિસારુદયાનિ. એતેન અવિપ્પટિસારો નામ સીલસ્સ ઉદયમત્તં, સંવટ્ઠિતસ્સ રુક્ખસ્સ છાયાપુપ્ફસદિસં. અઞ્ઞો એવ પનાનેન નિપ્ફાદેતબ્બો સમાધિઆદિગુણોતિ દસ્સેતિ.

સીલવતો સીલસમ્પદાયાતિ પરિસુદ્ધં પરિપુણ્ણં કત્વા સીલસ્સ સમ્પાદનેન સીલવતો, તાય એવ સીલસમ્પદાય. **અપ્પમાદાધિકરણ**ન્તિ અપ્પમાદકારણા. **ભોગક્ખન્ધ**ન્તિ ભોગરાસિં. **કલ્યાણો કિત્તિસદ્દો અબ્ભુગ્ગચ્છતી**તિ ''ઇતિપિ સીલવા, ઇતિપિ કલ્યાણધમ્મો''તિ સુન્દરો થુતિઘોસો ઉટ્ઠહતિ, લોકં પત્થરતિ. **વિસારદો**તિ અત્તનિ કિઞ્ચિ ગરહિતબ્બં ઉપવદિતબ્બં અપસ્સન્તો વિગતસારજ્જો નિબ્ભયો. **અમઙ્કુભૂતો**તિ અવિલક્ખો. **અસમ્મૂળ્હો**તિ ''અકતં વત મે કલ્યાણ''ન્તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૩.૨૪૮) વિપ્પટિસારાભાવતો, કુસલકમ્માદીનંયેવ ચ તદા ઉપટ્ઠાનતો અમૂળ્હો પસન્નમાનસો એવ કાલંકરોતિ. **કાયસ્સ ભેદા**તિ ઉપાદિન્નક્ખન્ધપરિચ્ચાગા, જીવિતિન્દ્રિયસ્સ ઉપચ્છેદા. **પરં મરણા**તિ ચુતિતો ઉદ્ધં. **સુગતિ**ન્તિ સુન્દરં ગતિં. તેન મનુસ્સગતિપિ સઙ્ગય્હતિ. **સગ્ગ**ન્તિ દેવગતિં. સા હિ રૂપાદીહિ વિસયેહિ સુટ્ઠુ અગ્ગોતિ સગ્ગો, લોકિયતિ એત્થ ઉળારં પુઞ્ઞફલન્તિ **લોકો**તિ ચ વુચ્ચતિ.

આકઙ્ખેય્ય ચેતિ યદિ ઇચ્છેય્ય. **પિયો ચ અસ્સ**ન્તિ પિયાયિતબ્બો પિયચક્ખૂહિ પસ્સિતબ્બો પેમનિયો ભવેય્યન્તિ અત્થો. **મનાપો**તિ સબ્રહ્મચારીનં મનવડ્ઢનકો, તેસં વા મનેન પત્તબ્બો, મેત્તચિત્તેન ફરિતબ્બોતિ વુત્તં હોતિ. **ગરૂ**તિ ગરુટ્ઠાનિયો પાસાણછત્તસદિસો. **ભાવનીયો**તિ ''અદ્ધા અયમાયસ્મા જાનં જાનાતિ, પસ્સં પસ્સતી''તિ સમ્ભાવનીયો. **સીલેસ્વેવસ્સ પરિપૂરકારી**તિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલેસુ એવ પરિપૂરકારી અસ્સ, અનૂનકારી પરિપૂરણાકારેન સમન્નાગતો ભવેય્ય. ''આદિના નયેના''તિ એતેન ''અજ્ઝત્તં ચેતોસમથમનુયુત્તો અનિરાકતજ્ઝાનો વિપસ્સનાય સમન્નાગતો બ્રૂહેતા સુઞ્ઞાગારાન''ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૬૫) એવમાદિકે સીલથોમનસુત્તાગતે સત્તરસ સીલાનિસંસે સઙ્ગણ્હાતિ.

ઇદાનિ ન કેવલમિમે એવ અવિપ્પટિસારાદયો, અથ ખો અઞ્ઞેપિ બહૂ સીલાનિસંસા વિજ્જન્તીતિ તે દસ્સેતું ''**અપિચા**''તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ **સાસને**તિ ઇમસ્મિં સકલલોકિયલોકુત્તરગુણાવહે સત્થુસાસને. આચાર**કુલપુત્તાનં યં** સીલં **વિના પતિટ્ઠા** અવટ્ઠાનં **નત્થિ**, **તસ્સ** એવં મહાનુભાવસ્સ **સીલસ્સ** આનિસંસાનં **પરિચ્છેદં** પરિમાણં **કો વદે** કો

વત્તું સક્કુણેય્યાતિ અત્થો. એતેન સબ્બેસંયેવ લોકિયલોકુત્તરાનં ગુણાનં સીલમેવ મૂલભૂતન્તિ દસ્સેત્વા તતો પરમ્પિ મલવિસોધનેન, પરિળાહવૂપસમનેન, સુચિગન્ધવાયનેન, સગ્ગનિબ્બાનાધિગમૂપાયભાવેન, સોભાલઙ્કારસાધનતાય ભયવિધમનેન, કિત્તિપામોજ્જજનેન ચ સીલસદિસં અઞ્ઞં સત્તાનં હિતસુખાવહં નત્થીતિ દસ્સેન્તો ''**ન ગઙ્ગા**''તિઆદિકા ગાથા અભાસિ.

તત્થ **સરભૂ**તિ એકા નદી, ''યં લોકે સરભૂ''તિ વદન્તિ. **નિન્નગા વાચિરવતી**તિ ''અચિરવતી''તિ એવંનામિકા નદી, **વા**તિ સબ્બત્થ વા-સદ્દો અનિયમત્થો. તેન અવુત્તા ગોધાવરીચન્દભાગાદિકા સઙ્ગણ્હાતિ. પાણનટ્ઠેન **પાણીનં** સત્તાનં યં મલં **સીલજલં વિસોધયતિ, તં મલં વિસોધેતું ન સક્કુણન્તિ** ગઙ્ગાદયો નદિયોતિ પઠમગાથાય ન-કારં આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. **હારા**તિ મુત્તાહારા. **મણયો**તિ વેળુરિયાદિમણયો. **અરિયન્તિ** વિસુદ્ધં. સીલસમુટ્ઠાનો કિત્તિસદ્દો ગન્ધો મનોહરભાવતો, દિસાસુ અભિબ્યાપનતો ચ ''**સીલગન્ધો**''તિ વુત્તો. સો હિ પટિવાતેપિ પવત્તતિ. તેનાહ ભગવા ''સતઞ્ચ ગન્ધો પટિવાતમેતી''તિ (ધ॰ પ॰ ૫૪; અ॰ નિ॰ ૩.૮૦; મિ॰ પ॰ ૫.૪.૧). **દોસાનં બલં** નામ વત્થુજ્ઝાચારો, તં તેસં કાતું અદેન્તં સીલં દોસાનં બલં ઘાતેતીતિ વેદિતબ્બં.

સીલપ્પભેદકથાવણ્ણના

૧૦. ''**કતિવિધ**''ન્તિ એત્થ **વિધ**-સદ્દો કોટ્ઠાસપરિયાયો ''એકવિધેન રૂપસઙ્ગહો''તિઆદીસુ વિય, પકારત્થો વા, કતિપ્પકારં કિત્તકા સીલસ્સ પકારભેદાતિ અત્થો. **સીલનલક્ખણેના**તિ સીલનસઙ્ખાતેન સભાવેન.

ચરન્તિ તેન સીલેસુ પરિપૂરકારિતં ઉપગચ્છન્તીતિ ચરિત્તં, ચરિત્તમેવ **ચારિત્તં**. વારિતતો તેન અત્તાનં તાયન્તિ રક્ખન્તીતિ **વારિત્તં**. અધિકો સમાચારો અભિસમાચારો, તત્થ નિયુત્તં, સો વા પયોજનં એતસ્સાતિ **આભિસમાચારિકં**. આદિ બ્રહ્મચરિયસ્સાતિ આદિબ્રહ્મચરિયં, તદેવ **આદિબ્રહ્મચરિયકં**. વિરમતિ એતાય, સયં વા વિરમતિ, વિરમણં વા **વિરતિ**, ન વિરતીતિ **અવિરતિ**. નિસ્સયતીતિ **નિસ્સિતં**, ન નિસ્સિતન્તિ **અનિસ્સિતં**. પરિયન્તો એતસ્સ અત્થીતિ **પરિયન્તં**, કાલેન પરિયન્તં **કાલપરિયન્તં**, યથાપરિચ્છિન્નો વા કાલો પરિયન્તો એતસ્સાતિ **કાલપરિયન્તં**. યાવ પાણનં જીવનં કોટિ એતસ્સાતિ **આપાણકોટિકં**. અત્તનો પચ્ચયેહિ લોકે નિયુત્તં, તત્થ વા વિદિતન્તિ **લોકિયં**. લોકં ઉત્તરતીતિ **લોકુત્તરં**.

પચ્ચયતો, ફલતો ચ મજ્ઝિમપણીતેહિ નિહીનં, તેસં વા ગુણેહિ પરિહીનન્તિ **હીનં**. અત્તનો પચ્ચયેહિ પધાનભાવં નીતન્તિ **પણીતં**. ઉભિન્નમેવ વેમજ્ઝે ભવં **મજ્ઝિમં**. અત્તાધિપતિતો આગતં **અત્તાધિપતેય્યં**. સેસપદદ્વયેપિ એસેવ નયો. તણ્હાય, દિટ્ઠિયા વા પરામટ્ઠં પધંસિતન્તિ **પરામટ્ઠં**. તપ્પટિક્ખેપતો **અપરામટ્ઠં**. પટિપ્પસ્સદ્ધકિલેસં **પટિપ્પસ્સદ્ધં**. સિક્ખાસુ જાતં, સેક્ખસ્સ ઇદન્તિ વા **સેક્ખં**. પરિનિટ્ઠિતસિક્ખાકિચ્ચતાય અસેક્ખધમ્મપરિયાપન્નં **અસેક્ખં**. તદુભયપટિક્ખેપેન **નેવસેક્ખનાસેક્ખં**. હાનં ભજતિ, હાનભાગો વા એતસ્સ અત્થીતિ **હાનભાગિયં**. સેસેસુપિ એસેવ નયો. અપ્પપરિમાણત્તા પરિયન્તવન્તં, પારિસુદ્ધિવન્તઞ્ચ સીલં **પરિયન્તપારિસુદ્ધિસીલં**. અનપ્પપરિમાણત્તા અપરિયન્તં, પારિસુદ્ધિવન્તઞ્ચ સીલં **અપરિયન્તપારિસુદ્ધિસીલં**. સબ્બસો પુણ્ણં, પારિસુદ્ધિવન્તઞ્ચ સીલં **પરિપુણ્ણપારિસુદ્ધિસીલં**.

૧૧. વુત્તનયેનાતિ ''સીલનટ્ઠેન સીલ''ન્તિઆદિના (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૭) હેટ્ઠા વુત્તેન નયેન. **ઇદં કત્તબ્બન્તિ પઞ્ઞત્તસિક્ખાપદપૂરણ**ન્તિ ઇદં આભિસમાચારિકં કત્તબ્બં પટિપજ્જિતબ્બન્તિ એવં પઞ્ઞત્તસ્સ સિક્ખાપદસીલસ્સ પૂરણં. સિક્ખાપદસીલં હિ પૂરેન્તો સિક્ખાપદમ્પિ પૂરેતિ પાલેતિ નામ. સિક્ખા એવ વા સિક્ખિતબ્બતો,

પટિપજ્જિતબ્બતો ચ **સિક્ખાપદં**. તસ્સ પૂરણન્તિપિ યોજેતબ્બં. **ઇદં ન કત્તબ્બન્તિ પટિક્ખિત્તસ્સ અકરણન્તિ** ઇદં દુચ્ચરિતં ન કત્તબ્બન્તિ ભગવતા પટિક્ખિત્તસ્સ અકરણં વિરમણં. **ચરન્તિ તસ્મિન્તિ** તસ્મિં સીલે તંસમઙ્ગિનો ચરન્તીતિ સીલસ્સ અધિકરણતં વિભાવેન્તો તેસં પવત્તિટ્ઠાનભાવં દસ્સેતિ. તેનાહ "**સીલેસુ પરિપૂરકારિતાય પવત્તન્તી**"તિ. **વારિતન્તિ** ઇદં ન કત્તબ્બન્તિ પટિક્ખિત્તં અકપ્પિયં . **તાયન્તીતિ** અકરણેનેવ તાયન્તિ. **તેનાતિ** વારિત્તસીલમાહ. વારેતિ વા સત્થા એત્થ, એતેન વાતિ **વારિતં**, સિક્ખાપદં. તં અવિકોપેન્તો તાયન્તિ તેનાતિ **વારિત્તં. સદ્ધાવીરિયસાધનન્તિ** સદ્ધાય, ઉટ્ઠાનવીરિયેન ચ સાધેતબ્બં. ન હિ અસદ્ધો, કુસીતો ચ વત્તપટિપત્તિં પરિપૂરેતિ, સદ્ધો એવ સત્થારા પટિક્ખિત્તે અણુમત્તેપિ વજ્જે ભયદસ્સાવી સમાદાય સિક્ખતિ સિક્ખાપદેસૂતિ આહ "**સદ્ધાસાધનં વારિત્ત**"ન્તિ.

અધિસીલસિક્ખાપરિયાપન્નત્તા અભિવિસિટ્ઠો સમાચારોતિ અભિસમાચારોતિ આહ "**ઉત્તમસમાચારો**"તિ. અભિસમાચારોવ **આભિસમાચારિકં**, યથા વેનયિકોતિ (અ॰ નિ॰ ૮.૧૧; પારા॰ ૮) અધિપ્પાયો. અભિસમાચારો ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસતો મગ્ગસીલં, ફલસીલઞ્ચ, તં આરબ્ભ ઉદ્દિસ્સ તદત્થં તપ્પયોજનં પઞ્ઞત્તં **આભિસમાચારિકં**. સુપરિસુદ્ધાનિ તીણિ કાયકમ્માનિ, ચત્તારિ વચીકમ્માનિ, સુપરિસુદ્ધો આજીવોતિ ઇદં **આજીવટ્ઠમકં**. તત્થ કામં આજીવહેતુકતો સત્તવિધદુચ્ચરિતતો વિરતિ સમ્માઆજીવોતિ સોપિ સત્તવિધો હોતિ, સમ્માજીવતાસામઞ્ઞેન પન તં એકં કત્વા વુત્તં. અથ વા તિવિધકુહનવત્થુસન્નિસ્સયતો મિચ્છાજીવતો વિરતિં એકજ્ઝં કત્વા વુત્તો "**આજીવો સુપરિસુદ્ધો**"તિ. સેટ્ઠચરિયભાવતો મગ્ગો એવ બ્રહ્મચરિયન્તિ **મગ્ગબ્રહ્મચરિયં**, તસ્સ. **આદિભાવભૂતન્તિ** આદિમ્હિ ભાવેતબ્બતં નિપ્ફાદેતબ્બતં ભૂતં પત્તં આદિભાવભૂતં. કિઞ્ચાપિ દેસનાનુક્કમેન સમ્માદિટ્ઠિ આદિ, પટિપત્તિક્કમેન પન આજીવટ્ઠમકસીલં આદીતિ. **તસ્સ સમ્પત્તિયાતિ** આભિસમાચારિકસ્સ સમ્પજ્જનેન પરિપૂરણેન **આદિબ્રહ્મચરિયકં સમ્પજ્જતિ**. યો હિ લહુકાનિપિ અપ્પસાવજ્જાનિ પરિવજ્જેતિ, સો ગરુકાનિ મહાસાવજ્જાનિ બહ્માદીનવાનિ પરિવજ્જેસ્સતીતિ વત્તબ્બમેવ નત્થીતિ. સુત્તં પન એતમત્થં બ્યતિરેકવસેન વિભાવેતિ. તત્થ **ધમ્મન્તિ** સીલં. તં હિ ઉપરિગુણવિસેસાનં ધારણટ્ઠેન ધમ્મોતિ વુચ્ચતિ.

વિરતિસીલસ્સ ઇતરસીલેન સતિપિ સમ્પયોગાદિકે અસમ્મિસ્સકતાદસ્સનત્થં "**વેરમણિમત્ત**"ન્તિ વુત્તં.

''નિસ્સિતાનિસ્સિતવસેના''તિ એત્થ લબ્ભમાનનિસ્સયં તાવ દસ્સેતું "**નિસ્સયો**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ તણ્હાચરિતેન નિસ્સયિતબ્બતો તણ્હાવ **તણ્હાનિસ્સયો**. તથા **દિટ્ઠિનિસ્સયો**. દિટ્ઠિચરિતો હિ અસતિપિ દિટ્ઠિયા તણ્હાવિરહે દિટ્ઠિનિસ્સિતોવ પવત્તતિ. **દેવોતિ** ચતુમહારાજસક્કસુયામાદિપાકટદેવમાહ . **દેવઞ્ઞતરોતિ** અપાકટં. તણ્હં એવ નિસ્સિતન્તિ **તણ્હાનિસ્સિતં**. તણ્હાય નિસ્સિતન્તિ ચ કેચિ વદન્તિ. તેસં ''દ્વે નિસ્સયા''તિઆદિના વિરુજ્ઝતિ. **સુદ્ધિદિટ્ઠિયાતિ** ''ઇતિ સંસારસુદ્ધિ ભવિસ્સતી''તિ એવં પવત્તદિટ્ઠિયા, લોકુત્તરં સીલન્તિ અધિપ્પાયો. **તસ્સેવાતિ** લોકુત્તરસ્સેવ સમ્ભારભૂતં કારણભૂતં, વિવટ્ટૂપનિસ્સયન્તિ અત્થો.

કાલપરિચ્છેદં કત્વાતિ ''ઇમઞ્ચ રત્તિં, ઇમઞ્ચ દિવ''ન્તિઆદિના (અ॰ નિ॰ ૮.૪૧) વિય કાલવસેન પરિચ્છેદં કત્વા. કાલપરિચ્છેદં અકત્વા સમાદિન્નમ્પિ અન્તરાવિચ્છિન્નં સમ્પત્તવિરતિવસેન યાવજીવં પવત્તિતમ્પિ આપાણકોટિકં ન હોતીતિ દસ્સેતું "**યાવજીવં સમાદિયિત્વા તથેવ પવત્તિત**"ન્તિ વુત્તં.

લાભયસઞાતિઅઙ્ગજીવિતવસેનાતિ લાભયસાનં અનુપ્પન્નાનં ઉપ્પાદનવસેન, ઉપ્પન્નાનં રક્ખણવસેન ચેવ વડ્ઢનવસેન ચ ઞાતિઅઙ્ગજીવિતાનં અવિનાસનવસેન. **કિં સો વીતિક્કમિસ્સતીતિ** યો વીતિક્કમાય ચિત્તમ્પિ ન

ઉપ્પાદેતિ, સો કાયવાચાહિ વીતિક્કમિસ્સતીતિ કિં ઇદં, નત્થેતન્તિ અત્થો. પટિક્ખેપે હિ અયં કિં-સદ્દો.

આરમ્મણભાવેન વણો વિય આસવે કામાસવાદિકે પગ્ઘરતીતિ સમ્પયોગભાવાભાવેપિ સહાસવેહીતિ **સાસવં**. તેભૂમકધમ્મજાતન્તિ સીલં તપ્પરિયાપન્નન્તિ આહ "**સાસવં સીલં લોકિય**"ન્તિ. **ભવવિસેસા** સમ્પત્તિભવા. **વિનયો**તિ વિનયપરિયત્તિ, તત્થ વા આગતસિક્ખાપદાનિ. **પામોજ્જં** તરુણપીતિ. **યથાભૂતઞાણદસ્સનં** સપચ્ચયનામરૂપદસ્સનં, તદધિટ્ઠાના વા તરુણવિપસ્સના. **નિબ્બિદા**તિ નિબ્બિદાઞાણં. તેન બલવવિપસ્સનમાહ. **વિરાગો** મગ્ગો. **વિમુત્તિ** અરહત્તફલં. **વિમુત્તિઞાણદસ્સનં** પચ્ચવેક્ખણા. **કથા**તિ વિનયકથા. **મન્તના**તિ વિનયવિચારણા. **ઉપનિસા**તિ યથાવુત્તકારણપરમ્પરાસઙ્ખાતો ઉપનિસ્સયો. **લોકુત્તરં** મગ્ગફલચિત્તસમ્પયુત્તં આજીવટ્ઠમકસીલં. તત્થ મગ્ગસીલં **ભવનિસ્સરણાવહં હોતિ, પચ્ચવેક્ખણઞાણસ્સ ચ ભૂમિ**, ફલસીલં પન પચ્ચવેક્ખણાઞાણસ્સેવ ભૂમિ.

૧૨. હીનાધિમુત્તિવસેન છન્દાદીનમ્પિ હીનતા. પણીતાધિમુત્તિવસેન પણીતતા. તદુભયવેમજ્ઝતાવસેન મજ્ઝિમતા. યથેવ હિ કમ્મં આયૂહનવસેન હીનાદિભેદભિન્નં હોતિ, એવં છન્દાદયોપિ પવત્તિઆકારવસેન. સો ચ નેસં પવત્તિઆકારો અધિમુત્તિભેદેનાતિ દટ્ઠબ્બં. **યસકામતાયા**તિ કિત્તિસિલોકાભિરતિયા, પરિવારિચ્છાય વા. ''કથં નામ માદિસો ઈદિસં કરેય્યા''તિ પાપજિગુચ્છાય **અરિયભાવં નિસ્સાય. અનુપક્કિલિટ્ઠ**ન્તિ અત્તુક્કંસનપરવમ્ભનાહિ, અઞ્ઞેહિ ચ ઉપક્કિલેસેહિ અનુપક્કિલિટ્ઠં. **ભવભોગત્થાયા**તિ ભવસમ્પત્તિઅત્થઞ્ચેવ ભોગસમ્પત્તિઅત્થઞ્ચ. **અત્તનો વિમોક્ખત્થાય પવત્તિત**ન્તિ સાવકપચ્ચેકબોધિસત્તસીલમાહ. **સબ્બસત્તાનં વિમોક્ખત્થાયા**તિ સબ્બસત્તાનં સંસારબન્ધનતો વિમોચનત્થાય. **પારમિતાસીલં** મહાબોધિસત્તસીલં. યા કરુણૂપાયકોસલ્લપરિગ્ગહિતા મહાબોધિં આરબ્ભ પવત્તા પરમુક્કંસગતસોચેય્યસલ્લેખા દેસકાલસત્તાદિવિકપ્પરહિતા સીલપારમિતા.

અનનુરૂપન્તિ અસારુપ્પં. અત્તા એવ ગરુ અધિપતિ એતસ્સાતિ **અત્તગરુ**, લજ્જાધિકો. અત્તાધિપતિતો આગતં **અત્તાધિપતેય્યં**. લોકો અધિપતિ ગરુ એતસ્સાતિ **લોકાધિપતિ**, ઓત્તપ્પાધિકો. ધમ્મો નામાયં મહાનુભાવો એકન્તનિય્યાનિકો, સો ચ પટિપત્તિયાવ પૂજેતબ્બો. તસ્મા ''નં સીલસમ્પદાય પૂજેસ્સામી''તિ એવં **ધમ્મમહત્તં પૂજેતુકામેન**.

પરામટ્ઠત્તાતિ પરાભવવસેન આમટ્ઠત્તા. તણ્હાદિટ્ઠિયો હિ ''ઇમિનાહં સીલેન દેવો વા ભવિસ્સામિ દેવઞ્ઞતરો વા, ઇમિના મે સીલેન સંસારસુદ્ધિ ભવિસ્સતી''તિ પવત્તસ્સ સીલં પરામસન્તિયો તં પરાભવં પાપેન્તિ મગ્ગસ્સ અનુપનિસ્સયભાવકરણતો. **પુથુજ્જનકલ્યાણકસ્સા**તિ પુથુજ્જનેસુ કલ્યાણકસ્સ. સો હિ પુથુજ્જનોવ હુત્વા કલ્યાણેહિ સીલાદીહિ સમન્નાગતો. પરામસનકિલેસાનં વિક્ખમ્ભનતો, સમુચ્છિન્દનતો ચ તેહિ ન પરામટ્ઠન્તિ **અપરામટ્ઠં**. તસ્સ તસ્સ કિલેસદરથસ્સ પટિપ્પસ્સમ્ભનતો વૂપસમનતો **પટિપ્પસ્સદ્ધં**.

કતપટિકમ્મન્તિ વુટ્ઠાનદેસનાહિ યથાધમ્મં કતપટિકારં. એવં હિ તં સીલં પટિપાકતિકમેવ હોતિ. તેનાહ "**તં વિસુદ્ધ**"ન્તિ. ''કતપટિકમ્મ''ન્તિ ઇમિના ચ ''ન પુનેવં કરિસ્સ''ન્તિ અધિટ્ઠાનમ્પિ સઙ્ગહિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. ''અચ્છમંસં નુ ખો, સૂકરમંસં નુ ખો''તિઆદિના **વત્થુમ્હિ વા**, ''પાચિત્તિયં નુ ખો, દુક્કટં નુ ખો''તિઆદિના **આપત્તિયા વા**, ''મયા તં વત્થુ વીતિક્કન્તં નુ ખો, ન નુ ખો વીતિક્કન્ત''ન્તિઆદિના **અજ્ઝાચારે વા વેમતિકસ્સ** સંસયાપન્નસ્સ. **વિસોધેતબ્બં** યથાધમ્મં પટિકમ્મેન. વિમતિ એવ વેમતિકં, તસ્મિં **વેમતિકે** સતિ, વિમતિયા ઉપ્પન્નાયાતિ અત્થો.

વિમતિ પટિવિનેતબ્બાતિ સયં વા તં વત્થું વિચારેત્વા, વિનયધરે વા પુચ્છિત્વા કઙ્ખા વિનોદેતબ્બા. નિક્કઙ્ખેન પન કપ્પિયં ચે કાતબ્બં, અકપ્પિયં ચે છડ્ડેતબ્બં. તેનાહ "**ઇચ્ચસ્સ ફાસુ ભવિસ્સતી**"તિ.

"**ચતૂહિ અરિયમગ્ગેહી**"તિઆદિના મગ્ગફલપરિયાપન્નં સીલં મગ્ગફલસમ્પયુત્તં વુત્તં. સમુદાયેસુ પવત્તવોહારા અવયવેસુપિ પવત્તન્તીતિ. **સેસ**ન્તિ સબ્બં લોકિયસીલં.

પકતિપીતિ સભાવોપિ. **સુખસીલો** સખિલો સુખસંવાસો. **તેન પરિયાયેના**તિ પકતિઅત્થવાચકત્થેન. એકચ્ચં અબ્યાકતં સીલં ઇધાધિપ્પેતસીલેન એકસઙ્ગહન્તિ અકુસલસ્સેવાયુજ્જમાનતં દસ્સેતું "**તત્થ અકુસલ**"ન્તિઆદિ વુત્તં. તથા હિ સેક્ખત્તિકં ઇધ ગહિતં, ઇધ ન ઉપનીતં કુસલત્તિકન્તિ અધિપ્પાયો. **વુત્તનયેનેવા**તિ વુત્તેનેવ નયેન કુસલત્તિકં અગ્ગહેત્વા હીનત્તિકાદીનં પઞ્ચન્નં તિકાનં વસેન **અસ્સ** સીલસ્સ **તિવિધતા વેદિતબ્બા**.

૧૩. **યોધા**તિ યો ઇધ. **વત્થુવીતિક્કમે**તિ આપત્તિયા વત્થુનો વીતિક્કમને અજ્ઝાચારે. કામસઙ્કપ્પાદયો નવ મહાવિતક્કા **મિચ્છાસઙ્કપ્પા. એવરૂપસ્સા**તિ એદિસસ્સ. તસ્સ હિ સીલવન્તે અનુપસઙ્કમિત્વા દુસ્સીલે સેવન્તસ્સ તતો એવ તેસં દિટ્ઠાનુગતિં આપજ્જનેન પણ્ણત્તિવીતિક્કમે અદોસદસ્સાવિનો મિચ્છાસઙ્કપ્પબહુલતાય મનચ્છટ્ઠાનિ ઇન્દ્રિયાનિ અરક્ખતો સીલં એકંસેનેવ **હાનભાગિયં** હોતિ, ન ઠિતિભાગિયં, કુતો વિસેસાદિભાગિયતા. **સીલસમ્પત્તિયા**તિ સીલપારિપૂરિયા ચતુપારિસુદ્ધિસીલેન. **અઘટન્તસ્સ ઉત્તરી**તિ ઉત્તરિ વિસેસાધિગમાય અવાયમન્તસ્સ. **ઠિતિભાગિયં સીલં ભવતિ** અસમાધિસંવત્તનિયત્તા. સમ્પાદિતે હિ સમાધિસ્મિં સીલસ્સ સમાધિસંવત્તનિયતા નિચ્છિયતિ. **સમાધત્થાયા**તિ સમથવસેન સમાધાનત્થાય. **નિબ્બિદ**ન્તિ વિપસ્સનં. બલવવિપસ્સનાદસ્સનત્થં નિબ્બિદાગહણં તાવતાપિ સીલસ્સ નિબ્બેધભાગિયભાવસિદ્ધિતો.

યાનિ ચ સિક્ખાપદાનિ નેસં રક્ખિતબ્બાનીતિ સમ્બન્ધો, તાનિ પન અસાધારણપઞ્ઞત્તિતો અઞ્ઞાનિ. **નેસ**ન્તિ ''રક્ખિતબ્બાની''તિ પદં અપેક્ખિત્વા કત્તરિ સામિવચનં, તેહિ ભિક્ખૂહીતિ અત્થો. **સતિ વા ઉસ્સાહે**તિ ઉસ્સક્કિત્વા સીલાનિ રક્ખિતું ઉસ્સાહે સતિ. **દસા**તિ સામણેરેહિ રક્ખિતબ્બસીલમાહ ઘટિકારાદીનં વિય. **અટ્ઠા**તિ નચ્ચાદિમાલાદિવેરમણિં એકં કત્વા સબ્બપચ્છિમવજ્જાનિ અટ્ઠ.

અવીતિક્કમોતિ પઞ્ચન્નં સીલાનં અવીતિક્કમો. **પકતિસીલ**ન્તિ સભાવસીલં. તત્રૂપપત્તિનિયતં હિ સીલં ઉત્તરકુરુકાનં. **મરિયાદાચારિત્ત**ન્તિ તસ્સ તસ્સ સાવજ્જસ્સ અકરણે મરિયાદભૂતં, તત્થ તત્થ કુલાદીસુ પુબ્બપુરિસેહિ ઠપિતં ચારિત્તં. કુલદેસપાસણ્ડધમ્મો હિ ''આચારસીલ''ન્તિ અધિપ્પેતં. તત્થ કુલધમ્મો તાવ બ્રાહ્મણાદીનં અમજ્જપાનાદિ, દેસધમ્મો એકચ્ચજનપદવાસીનં અહિંસનાદિ, પાસણ્ડધમ્મો તિત્થિયાનં યમનિયમાદિ. તિત્થિયમતં હિ દિટ્ઠિપાસેન, તણ્હાપાસેન ચ ડેતિ પવત્તતિ, પાસં વા બાધં અરિયવિનયસ્સ ડેતીતિ ''પાસણ્ડ''ન્તિ વુચ્ચતિ. ''પકતિયા સીલવતી હોતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૦) વચનતો બોધિસત્તમાતુ પઞ્ચસિક્ખાપદસીલં પરિપુણ્ણમેવ. ઇદં પન ઉક્કંસગતં બોધિસત્તપિતરિપિ ચિત્તુપ્પાદમત્તેનપિ અસંકિલિટ્ઠં ''ધમ્મતાસીલ''ન્તિ વુત્તં. **કામગુણૂપસંહિત**ન્તિ કામકોટ્ઠાસેસુ અસ્સાદૂપસંહિતં કામસ્સાદગધિતં. **ધમ્મતાસીલ**ન્તિ ધમ્મતાય કારણનિયામેન આગતં સીલં. સીલપારમિં હિ પરમુક્કંસં પાપેત્વા કુચ્છિગતસ્સ મહાબોધિસત્તસ્સ સીલતેજેન ગુણાનુભાવેન બોધિસત્તમાતુ સરસેનેવ પરમસલ્લેખપ્પત્તં સીલં હોતિ. **મહાકસ્સપાદીનન્તિ આદિ-**સદ્દેન ભદ્દાદિકે સઙ્ગણ્હાતિ. તે કિર સુચિરં કાલં સુપરિસુદ્ધસીલા એવ હુત્વા આગતા. તેનાહ "**સુદ્ધસત્તાન**"ન્તિ. **તાસુ**

તાસુ જાતીસૂતિ સીલવરાજમહિંસરાજાદિજાતીસુ. પુબ્બે પુરિમજાતિયં સિદ્ધો હેતુ એતસ્સાતિ **પુબ્બહેતુકસીલં**. ઇદં પન પકતિસીલાદિસમાદાનેન વિના અવીતિક્કમલક્ખણં સમ્પત્તવિરતિસઙ્ગહં દટ્ઠબ્બં.

યં ભગવતા એવં વુત્તં સીલન્તિ સમ્બન્ધો. **ઇધા**તિ વક્ખમાનસીલપરિપૂરકસ્સ પુગ્ગલસ્સ સન્નિસ્સયભૂતસાસનપરિદીપનં, અઞ્ઞસાસનસ્સ ચ તથાભાવપટિસેધનં. વુત્તં હેતં ''ઇધેવ, ભિક્ખવે, સમણો... પે॰... સુઞ્ઞા પરપ્પવાદા સમણેભિ અઞ્ઞેહી''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૧૪; મ॰ નિ॰ ૧.૧૩૯; અ॰ નિ॰ ૪.૨૪૧). **ભિક્ખૂ**તિ તસ્સ સીલસ્સ પરિપૂરકપુગ્ગલપરિદીપનં. **પાતિમોક્ખસંવરસંવુતો**તિ ઇદમસ્સ પાતિમોક્ખસીલે પતિટ્ઠિતભાવપરિદીપનં. **વિહરતી**તિ ઇદમસ્સ તદનુરૂપવિહારસમઙ્ગિભાવપરિદીપનં. **આચારગોચરસમ્પન્નો**તિ ઇદં પાતિમોક્ખસંવરસ્સ, ઉપરિઅધિગન્તબ્બગુણાનઞ્ચ ઉપકારકધમ્મપરિદીપનં. **અણુમત્તેસુ વજ્જેસુ ભયદસ્સાવી**તિ ઇદં પાતિમોક્ખતો અચવનભાવપરિદીપનં. **સમાદાયા**તિ સિક્ખાપદાનં અનવસેસતો આદાનપરિદીપનં. **સિક્ખતી**તિ સિક્ખાય સમઙ્ગિભાવપરિદીપનં . **સિક્ખાપદેસૂ**તિ સિક્ખિતબ્બધમ્મપરિદીપનં. યં પનેત્થ વત્તબ્બં, તં પરતો આવિ ભવિસ્સતિ.

સોતિ પાતિમોક્ખસંવરસીલે પતિટ્ઠિતભિક્ખુ. તેન યાદિસસ્સ ઇન્દ્રિયસંવરસીલં ઇચ્છિતબ્બં, તં દસ્સેતિ. **ચક્ખુના**તિ યતો સો સંવરો, તં દસ્સેતિ. **રૂપ**ન્તિ યત્થ સો સંવરો, તં દસ્સેતિ. **દિસ્વા ન નિમિત્તગ્ગાહી હોતિ નાનુબ્યઞ્જનગ્ગાહી**તિ સંવરસ્સ ઉપાયં દસ્સેતિ. **યત્વાધિકરણ...પે॰... અન્વાસ્સવેય્યુ**ન્તિ સંવરસ્સ પટિપક્ખં તત્થ આદીનવં દસ્સેતિ. **સંવરાય પટિપજ્જતી**તિ પગેવ સતિયા ઉપટ્ઠપેતબ્બતં દસ્સેતિ. **રક્ખતિ ચક્ખુન્દ્રિય**ન્તિ સતિયા ઉપટ્ઠાપનમેવ ચક્ખુન્દ્રિયસ્સ આરક્ખાતિ દસ્સેતિ. **ચક્ખુન્દ્રિયે સંવરં આપજ્જતી**તિ તથાભૂતા સતિયેવેત્થ સંવરોતિ દસ્સેતિ. વીતિક્કમસ્સ વસેનાતિ સમ્બન્ધો. **છન્નં સિક્ખાપદાન**ન્તિ ''આજીવહેતુ આજીવકારણા અસન્તં અભૂતં ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મં ઉલ્લપતી''તિઆદિના આગતાનં છન્નં પારાજિકાદિપટિસંયુત્તાનં સિક્ખાપદાનં. સામન્તજપ્પનાદિના તિવિધેન કુહનવત્થુના વિમ્હાપનં **કુહના**. અત્તાનં, દાયકં વા ઉક્ખિપિત્વા યથા સો કિઞ્ચિ દદાતિ, એવં કથનં **લપના**. નિમિત્તં વુચ્ચતિ પચ્ચયદાનસઞ્ઞુપ્પાદકં કાયવચીકમ્મં, તેન નિમિત્તેન ચરતિ, નિમિત્તં વા કરોતીતિ નેમિત્તિકો, તસ્સ ભાવો **નેમિત્તિકતા**. ગન્ધાદયો વિય લાભાય પરેસં અક્કોસનાદિના નિપિસતીતિ નિપ્પેસો, નિપ્પેસોવ નિપ્પેસિકો, તસ્સ ભાવો **નિપ્પેસિકતા**. મહિચ્છતાય અત્તના લદ્ધલાભેન પરતો લાભપરિયેસના **લાભેન લાભં નિજિગીસનતા**. **એવમાદીન**ન્તિ **આદિ**-સદ્દેન અનુપ્પિયભાણિતાચાટુકમ્યતાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. પટિસઙ્ખાનેન પચ્ચવેક્ખણાય પરિસુદ્ધો અસંકિલિટ્ઠો **પટિસઙ્ખાનપરિસુદ્ધો**. ચત્તારો પચ્ચયા પરિભુઞ્જીયન્તિ એતેનાતિ **ચતુપચ્ચયપરિભોગો**, તથાપવત્તા અનવજ્જચેતના.

પાતિમોક્ખસંવરસીલવણ્ણના

૧૪. તત્રાતિ તેસુ પાતિમોક્ખસંવરાદીસુ. **આદિતો પટ્ઠાયા**તિ ''ઇધ ભિક્ખૂ''તિઆદિના (વિભ॰ ૫૦૮; દી॰ નિ॰ ૧.૧૯૪) આગતદેસનાય આદિતો પભુતિ. **વિનિચ્છયકથા**તિ તત્થ સંસયવિધમનેન વિનિચ્છયાવહા કથા. પઠમસ્સ અત્થસ્સ સબ્બસાધારણત્તા અસાધારણં પબ્બજિતાવેણિકં પરિયાયં દસ્સેન્તો ''**છિન્નભિન્નપટધરાદિતાય વા**''તિ આહ. એવં હિસ્સ પરિપુણ્ણપાતિમોક્ખસંવરયોગ્યતા દસ્સિતા હોતિ. ભિન્નપટધરાદિભાવો ચ નામ દલિદ્દસ્સાપિ નિગ્ગહિતસ્સ હોતીતિ તતો વિસેસેતું ''સદ્ધાપબ્બજિતો''તિ વત્વા પટિપત્તિયા યોગ્યભાવદસ્સનત્થં ''**કુલપુત્તો**''તિ વુત્તં. આચારકુલપુત્તો વા હિ પટિપજ્જિતું સક્કોતિ જાતિકુલપુત્તો વા. **સિક્ખાપદસીલ**ન્તિ ચારિત્તવારિત્તપ્પભેદં સિક્ખાપદવસેન પઞ્ઞત્તં સીલં. **યો**તિ અનિયમનિદ્દેસો યો કોચિ પુગ્ગલો. **ન**ન્તિ

વિનયપરિયાપન્નં સીલં. **તન્તિ** પુગ્ગલં. **મોક્ખેતિ** સહકારિકારણભાવતો. અપાયે ભવાનિ **આપાયિકાનિ. આદિ**-સદ્દેન તદઙ્ગં સબ્બસંસારદુક્ખં સઙ્ગણ્હાતિ. **સંવરણં** કાયવચીદ્વારાનં પિદહનં. યેન તે સંવુતા પિહિતા હોન્તિ, સો સંવરો. યસ્મા પન સો સત્તન્નં આપત્તિક્ખન્ધાનં અવીતિક્કમો વીતિક્કમપટિપક્ખોતિ કત્વા, તસ્મા વુત્તં ''**કાયિકવાચસિકસ્સ અવીતિક્કમસ્સેતં નામ**''ન્તિ. **પાતિમોક્ખસંવરેન સંવુતો**તિ પાતિમોક્ખસંવરેન પિહિતકાયવચીદ્વારો. તથાભૂતો ચ યસ્મા તં ઉપેતો તેન ચ સમઙ્ગી નામ હોતિ, તસ્મા વુત્તં ''**ઉપગતો સમન્નાગતોતિ અત્થો**''તિ.

અપરો નયો – કિલેસાનં બલવભાવતો, પાપકિરિયાય સુકરભાવતો, પુઞ્ઞકિરિયાય ચ દુક્કરભાવતો બહુક્ખત્તું અપાયેસુ પતનસીલોતિ **પાતી**, પુથુજ્જનો. અનિચ્ચતાય વા ભવાદીસુ કમ્મવેગક્ખિત્તો ઘટિયન્તં વિય અનવટ્ઠાનેન પરિબ્ભમનતો ગમનસીલોતિ **પાતી**, મરણવસેન વા તમ્હિ તમ્હિ સત્તનિકાયે અત્તભાવસ્સ પાતનસીલોતિ **પાતી**, સત્તસન્તાનો, ચિત્તમેવ વા. તં પાતિનં સંસારદુક્ખતો મોક્ખેતીતિ પાતિમોક્ખં. ચિત્તસ્સ હિ વિમોક્ખેન સત્તો ''વિમુત્તો''તિ વુચ્ચતિ. વુત્તં હિ ''ચિત્તવોદાના વિસુજ્ઝન્તી''તિ, ''અનુપાદાય આસવેહિ ચિત્તં વિમુત્ત''ન્તિ (મહાવ॰ ૨૮) ચ. અથ વા અવિજ્જાદિના હેતુના સંસારે પતતિ ગચ્છતિ પવત્તતીતિ **પાતી**, ''અવિજ્જાનીવરણાનં સત્તાનં તણ્હાસંયોજનાનં સન્ધાવતં સંસરત''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૨૪) હિ વુત્તં. તસ્સ પાતિનો સત્તસ્સ તણ્હાદિસંકિલેસત્તયતો મોક્ખો એતેનાતિ પાતિમોક્ખં . ''કણ્ઠેકાળો''તિઆદીનં વિયસ્સ સમાસસિદ્ધિ વેદિતબ્બા. અથ વા પાતેતિ વિનિપાતેતિ દુક્ખેતિ **પાતિ**, ચિત્તં. વુત્તં હિ ''ચિત્તેન નીયતિ લોકો, ચિત્તેન પરિકસ્સતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૬૨). તસ્સ પાતિનો મોક્ખો એતેનાતિ પાતિમોક્ખં, પતતિ વા એતેન અપાયદુક્ખે, સંસારદુક્ખે ચાતિ **પાતી**, તણ્હાદિસંકિલેસો. વુત્તં હિ ''તણ્હા જનેતિ પુરિસં (સં॰ નિ॰ ૧.૫૫-૫૭), તણ્હાદુતિયો પુરિસો''તિ (ઇતિવુ॰ ૧૫, ૧૦૫; અ॰ નિ॰ ૪.૯; મહાનિ॰ ૧૯૧; ચૂળનિ॰ પારાયનાનુગીતિગાથાનિદ્દેસ) ચ આદિ. તતો પાતિતો મોક્ખોતિ પાતિમોક્ખં. અથ વા પતતિ એત્થાતિ પાતીનિ, છ અજ્ઝત્તિકબાહિરાનિ આયતનાનિ. વુત્તં હિ ''છસુ લોકો સમુપ્પન્નો, છસુ કુબ્બતિ સન્થવ''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૭૦; સુ॰ નિ॰ ૧૭૧). તતો છઅજ્ઝત્તિકબાહિરાયતનસઙ્ખાતતો પાતિતો મોક્ખોતિ પાતિમોક્ખં. અથ વા પાતો વિનિપાતો અસ્સ અત્થીતિ **પાતી**, સંસારો. તતો મોક્ખોતિ પાતિમોક્ખં, અથ વા સબ્બલોકાધિપતિભાવતો ધમ્મિસ્સરો ભગવા ''પતી''તિ વુચ્ચતિ. મુચ્ચતિ એતેનાતિ મોક્ખો, પતિનો મોક્ખો તેન પઞ્ઞત્તત્તાતિ પતિમોક્ખો, પતિમોક્ખો એવ પાતિમોક્ખં. સબ્બગુણાનં વા મૂલભાવતો ઉત્તમટ્ઠેન પતિ ચ સો યથાવુત્તેનત્થેન મોક્ખો ચાતિ પતિમોક્ખો, પતિમોક્ખો એવ પાતિમોક્ખં. તથા હિ વુત્તં ''પાતિમોક્ખન્તિ મુખમેતં પમુખમેત''ન્તિ (મહાવ॰ ૧૩૫) વિત્થારો.

અથ વા પ-ઇતિ પકારે, અતી-તિ અચ્ચન્તત્થે નિપાતો, તસ્મા પકારેહિ અચ્ચન્તં મોક્ખેતીતિ પાતિમોક્ખં. ઇદં હિ સીલં સયં તદઙ્ગવસેન, સમાધિસહિતં પઞ્ઞાસહિતઞ્ચ વિક્ખમ્ભનવસેન, સમુચ્છેદવસેન ચ અચ્ચન્તં મોક્ખેતિ મોચેતીતિ પાતિમોક્ખં, પતિ પતિ મોક્ખોતિ વા પતિમોક્ખો, તમ્હા તમ્હા વીતિક્કમદોસતો પચ્ચેકં મોક્ખોતિ અત્થો, પતિમોક્ખો એવ પાતિમોક્ખં. મોક્ખોતિ વા નિબ્બાનં, તસ્સ મોક્ખસ્સ પટિબિમ્બભૂતોતિ પતિમોક્ખો. સીલસંવરો હિ સૂરિયસ્સ અરુણુગ્ગમનં વિય નિબ્બાનસ્સ ઉદયભૂતો તપ્પટિભાગો વિય યથારહં કિલેસનિબ્બાપનતો, પતિમોક્ખોયેવ પાતિમોક્ખં. અથ વા મોક્ખં પતિ વત્તતિ, મોક્ખાભિમુખન્તિ વા પતિમોક્ખં, પતિમોક્ખમેવ પાતિમોક્ખન્તિ એવમેત્થ પાતિમોક્ખ-સદ્દસ્સ અત્થો વેદિતબ્બો. **ઇરિયતી**તિ અત્તભાવં પવત્તેતિ. ''વિહરતી''તિ ઇમિના પાતિમોક્ખસંવરસીલે ઠિતસ્સ ભિક્ખુનો ઇરિયાપથવિહારો દસ્સિતો. **પાળિયન્તિ ઝાનવિભઙ્ગપાળિયં** (વિભ॰ ૫૦૮ આદયો).

તત્થ કામં સમણચારં, સમણગોચરઞ્ચ દસ્સેતું “**આચારગોચરસમ્પન્નો**”તિ વુત્તં, યથા પન મગ્ગં આચિક્ખન્તો ‘‘વામં મુઞ્ચ, દક્ખિણં ગણ્હા’’તિ વજ્જેતબ્બપુબ્બકં ગહેતબ્બં વદેય્ય, યથા વા સસીસન્હાનેન પહીનસેદમલજલ્લિકસ્સ માલાગન્ધવિલેપનાદિવિભૂસનસંવિધાનં યુત્તરૂપં, એવં પહીનપાપધમ્મસ્સ કલ્યાણધમ્મસમાયોગો યુત્તરૂપોતિ ‘‘અત્થિ આચારો, અત્થિ અનાચારો’’તિ દ્વયં ઉદ્દિસિત્વા અનાચારં તાવ વિભજિતું “**તત્થ કતમો અનાચારો**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **કાયિકો વીતિક્કમો**તિ તિવિધં કાયદુચ્ચરિતં. **વાચસિકો વીતિક્કમો**તિ ચતુબ્બિધં વચીદુચ્ચરિતં. **કાયિકવાચસિકો**તિ તદુભયં.

એવં આજીવટ્ઠમકસીલસ્સ વીતિક્કમો દસ્સિતો. ઇદાનિ માનસં અનાચારં દસ્સેતું ‘‘સબ્બમ્પિ દુસ્સીલ્યં અનાચારો’’તિ વત્વા તત્થ એકચ્ચિયં દસ્સેન્તો “**ઇધેકચ્ચો વેળુદાનેન વા**”તિઆદિમાહ. તત્થ **વેળુદાનેના**તિ પચ્ચયુપ્પાદનત્થેન વેળુદાનેન. **પત્તદાનાદી**સુપિ એસેવ નયો. **વેળૂ**તિ મનુસ્સાનં પયોજનાવહો યો કોચિ વેળુદણ્ડો. **પત્તં** ગન્ધિકાદીનં ગન્ધપલિવેઠનાદિઅત્થં વા, તાલનાળિકેરાદિપત્તં વા. **પુપ્ફં** યં કિઞ્ચિ મનુસ્સાનં પયોજનાવહં. તથા **ફલં**. **સિનાનં** સિરીસચુણ્ણાદિન્હાનિયચુણ્ણં. મત્તિકાપિ એત્થેવ સઙ્ગહં ગચ્છતિ. **દન્તકટ્ઠં** યં કિઞ્ચિ મુખસોધનત્થં દન્તપોનં. **ચાટુકમ્યતા** અત્તાનં દાસં વિય નીચટ્ઠાને ઠપેત્વા પરસ્સ ખલિતવચનં સણ્ઠપેત્વા પિયકામતાય પગ્ગય્હવચનં. **મુગ્ગસૂપ્યતા**તિ મુગ્ગસૂપસમતા સચ્ચાલિકેન જીવિતકપ્પનં. યથા હિ મુગ્ગસૂપે પચ્ચન્તે બહૂ મુગ્ગા પચ્ચન્તિ, કતિપયા ન પચ્ચન્તિ, એવં સચ્ચાલિકેન જીવિતકપ્પને બહુ અલિકં હોતિ, અપ્પકં સચ્ચન્તિ. પરિભટતીતિ પરિભટો, પરેસં દારકે પરિહરન્તો. પરિભટસ્સ કમ્મં **પારિભટ્યં**, સા એવ **પારિભટ્યતા**, અલઙ્કરણાદિના કુલદારકપરિહરણસ્સેતં નામં. તેસં તેસં ગિહીનં ગામન્તરદેસન્તરાદીસુ સાસનપટિસાસનહરણં **જઙ્ઘપેસનિકં**. **અઞ્ઞતરઞ્ઞતરેના**તિ એતેસં વા વેળુદાનાદીનં વેજ્જકમ્મભણ્ડાગારિકકમ્મપિણ્ડપટિપિણ્ડકમ્મસઙ્ઘુપ્પાદચેતિયુપ્પાદપટ્ઠપનાદીનં વા મિચ્છાજીવેન જીવિતકપ્પનકકમ્માનં યેન કેનચિ . **બુદ્ધપટિકુટ્ઠેના**તિ બુદ્ધેહિ ગરહિતેન પટિસિદ્ધેન. **મિચ્છાજીવેના**તિ ન સમ્માઆજીવેન. **અયં વુચ્ચતિ અનાચારો**તિ અયં સબ્બોપિ ‘‘અનાચારો’’તિ કથીયતિ. આચારનિદ્દેસો વુત્તપટિપક્ખનયેનેવ વેદિતબ્બો.

ગોચરનિદ્દેસેપિ પઠમં અગોચરસ્સ વચને કારણં હેટ્ઠા વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. **ગોચરો**તિ પિણ્ડપાતાદીનં અત્થાય ઉપસઙ્કમિતું યુત્તટ્ઠાનં. અયુત્તટ્ઠાનં **અગોચરો**. વેસિયા ગોચરો અસ્સાતિ **વેસિયાગોચરો**, મિત્તસન્થવવસેન ઉપસઙ્કમિતબ્બટ્ઠાનન્તિ અત્થો. વેસિયા નામ રૂપૂપજીવિનિયો, તા મિત્તસન્થવવસેન ન ઉપસઙ્કમિતબ્બા, સમણભાવસ્સ અન્તરાયકરત્તા, પરિસુદ્ધાસયસ્સાપિ ગરહહેતુતો, તસ્મા દક્ખિણાદાનવસેન સતિં ઉપટ્ઠપેત્વાવ ઉપસઙ્કમિતબ્બા. **વિધવા** વુચ્ચન્તિ મતપતિકા, પવુત્થપતિકા વા. **થુલ્લકુમારિકા**તિ મહલ્લિકા અનિવિટ્ઠકુમારિયો, **પણ્ડકા**તિ નપુંસકા. તે હિ ઉસ્સન્નકિલેસા અવૂપસન્તપરિળાહા લોકામિસસન્નિસ્સિતકથાબહુલા, તસ્મા ન ઉપસઙ્કમિતબ્બા. **ભિક્ખુનિયો** નામ ઉસ્સન્નબ્રહ્મચરિયા. તથા ભિક્ખૂપિ. તેસં અઞ્ઞમઞ્ઞં વિસભાગવત્થુભાવતો સન્થવવસેન ઉપસઙ્કમને કતિપાહેનેવ બ્રહ્મચરિયન્તરાયો સિયા, તસ્મા ન ઉપસઙ્કમિતબ્બા. ગિલાનપુચ્છનાદિવસેન ઉપસઙ્કમને સતોકારિના ભવિતબ્બં. **પાનાગારન્તિ** સુરાપાનઘરં. તં સોણ્ડજનેહિ અવિવિત્તં હોતિ. તત્થ તેહિ સોણ્ડતાદિવસેન ન ઉપસઙ્કમિતબ્બં બ્રહ્મચરિયન્તરાયકરત્તા. **સંસટ્ઠો વિહરતિ રાજૂહી**તિઆદીસુ **રાજાનો** નામ યે રજ્જમનુસાસન્તિ. **રાજમહામત્તા** રાજિસ્સરિયસદિસાય ઇસ્સરિયમત્તાય સમન્નાગતા. **તિત્થિયા**તિ વિપરીતદસ્સના બાહિરકપરિબ્બાજકા. **તિત્થિયસાવકા**તિ તેસુ દળ્હભત્તા પચ્ચયદાયકા. **અનનુલોમિકેન**

સંસગ્ગેનાતિ તિસ્સન્નં સિક્ખાનં અનનુલોમિકેન પચ્ચનીકભૂતેન સંસગ્ગેન સંસટ્ઠો વિહરતિ, યેન બ્રહ્મચરિયન્તરાયં વા સલ્લેખપરિહાનિં વા પાપુણાતિ.

ઇદાનિ અપરેનપિ પરિયાયેન અગોચરં દસ્સેતું ''**યાનિ વા પન તાની**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **અસ્સદ્ધાની**તિ બુદ્ધાદીસુ સદ્ધાવિરહિતાનિ. તતો એવ **અપ્પસન્નાનિ**, કમ્મકમ્મફલસદ્ધાય વા અભાવેન **અસ્સદ્ધાનિ**. રતનત્તયપ્પસાદાભાવેન **અપ્પસન્નાનિ**. **અક્કોસકપરિભાસકાની**તિ અક્કોસવત્થૂહિ અક્કોસકાનિ ચેવ ભયદસ્સનેન સન્તજ્જનકાનિ ચ. અત્થં ન ઇચ્છન્તિ અનત્થમેવ ઇચ્છન્તીતિ **અનત્થકામાનિ**. હિતં ન ઇચ્છન્તિ અહિતમેવ ઇચ્છન્તીતિ **અહિતકામાનિ**. ફાસુ ન ઇચ્છન્તિ અફાસુંયેવ ઇચ્છન્તીતિ **અફાસુકકામાનિ**. યોગક્ખેમં નિબ્ભયં ન ઇચ્છન્તિ, અયોગક્ખેમમેવ ઇચ્છન્તીતિ **અયોગક્ખેમકામાનિ**. **ભિક્ખૂન**ન્તિ એત્થ સામણેરાનમ્પિ સઙ્ગહો. **ભિક્ખુનીન**ન્તિ એત્થ સિક્ખમાનસામણેરીનં. સબ્બેસં હિ સાસનિકાનં અનત્થકામતાદીપનપદમિદં વચનં. **તથારૂપાનિ કુલાની**તિ તાદિસાનિ ખત્તિયકુલાદીનિ. **સેવતી**તિ નિસ્સાય જીવતિ. **ભજતી**તિ ઉપસઙ્કમતિ. **પયિરુપાસતી**તિ પુનપ્પુનં ઉપગચ્છતિ. **અયં વુચ્ચતી**તિ અયં વેસિયાદિકો, રાજાદિકો, અસ્સદ્ધકુલાદિકો ચ તં તં સેવન્તસ્સ તિપ્પકારોપિ અયુત્તો ગોચરોતિ **અગોચરો**. એત્થ હિ વેસિયાદિકો પઞ્ચકામગુણનિસ્સયતો **અગોચરો**. યથાહ ''કો ચ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુનો અગોચરો પરવિસયો? યદિદં પઞ્ચ કામગુણા''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૩૭૨). રાજાદિકો સમણધમ્મસ્સ અનુપનિસ્સયતો, લાભસક્કારાસનિવિચક્કનિપ્પોથનદિટ્ઠિવિપત્તિહેતુતો ચ. અસ્સદ્ધકુલાદિકો સદ્ધાહાનિચિત્તસન્તાસાવહતો **અગોચરો**.

ગોચરનિદ્દેસે ''ન વેસિયાગોચરો''તિઆદીનિ વુત્તપટિપક્ખવસેન વેદિતબ્બાનિ. **ઓપાનભૂતાની**તિ ઉદપાનભૂતાનિ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ, ભિક્ખુનીસઙ્ઘસ્સ ચ ચતુમહાપથે ખતપોક્ખરણી વિય યથાસુખં ઓગાહનક્ખમાનિ. **કાસાવપજ્જોતાની**તિ ભિક્ખૂનં, ભિક્ખુનીનઞ્ચ નિવત્થપારુતકાસાવાનંયેવ પભાહિ એકોભાસાનિ. **ઇસિવાતપટિવાતાની**તિ ગેહં પવિસન્તાનં , નિક્ખમન્તાનઞ્ચ ભિક્ખુભિક્ખુનીસઙ્ખાતાનં ઇસીનં ચીવરવાતેન ચેવ સમિઞ્જનપસારણાદિજનિતસરીરવાતેન ચ પટિવાતાનિ પવાયિતાનિ વિનિદ્ધુતકિબ્બિસાનિ વા.

ઇદાનિ નિદ્દેસે આગતનયેનાપિ આચારગોચરે દસ્સેતું ''**અપિચા**''તિઆદિ આરદ્ધં. **એત્થા**તિ એતસ્મિં પાતિમોક્ખસીલનિદ્દેસે. **ઇમિનાપિ નયેના**તિ ઇદાનિ વુચ્ચમાનવિધિનાપિ. **સઙ્ઘગતો**તિ સઙ્ઘસન્નિપાતં ગતો. **અચિત્તીકારકતો**તિ અકતચિત્તીકારો, અકતગારવોતિ અત્થો. **ઘટ્ટયન્તો**તિ સરીરેન, ચીવરેન વા ઘંસન્તો. પુરતોપિ તિટ્ઠતિ અચિત્તીકારકતોતિ સમ્બન્ધિતબ્બં. **ઠિતકોપી**તિ ઉપરિ તિટ્ઠન્તો વિય આસન્નતરટ્ઠાને ઠિતકોપિ ભણતિ. **બાહાવિક્ખેપકો**તિ બાહું વિક્ખિપન્તો. **અનુપાહનાન**ન્તિ અનાદરે સામિવચનં. **સઉપાહનો**તિ ઉપાહનારુળ્હો. **થેરે ભિક્ખૂ અનુપખજ્જા**તિ થેરાનં ભિક્ખૂનં ઠિતટ્ઠાનં અનુપવિસિત્વા તેસં આસન્નતરટ્ઠાનં ઉપગન્ત્વા. **કટ્ઠં પક્ખિપતિ** અગ્ગિકુણ્ડે. **વોક્કમ્મા**તિ પસ્સતો અતિક્કમિત્વા. **ગૂળ્હાનિ** સભાવતો પટિચ્છન્નાનિ સાણિપાકારાદિના પટિચ્છાદિતાનિ. **અનાપુચ્છા**તિ અનાપુચ્છિત્વા. **અસ્સા**તિ અનાચારસ્સ.

અપિચ ભિક્ખૂતિઆદિ સબ્બસ્સેવ ભિક્ખુનો આચારદસ્સનવસેન પવત્તં અટ્ઠકથાવચનં, ન નિદ્દેસપાળિ. સદ્ધાસીલસુતચાગાદિગુણહેતુકો ગરુભાવો ગરુકરણં વા ગારવો, સહ ગારવેનાતિ **સગારવો**. ગરુટ્ઠાનિયેસુ ગારવસારજ્જાદિવસેન પટિસ્સાયના પતિસ્સા, સપ્પતિસ્સવપટિપત્તિ. સહ પતિસ્સાયાતિ **સપ્પતિસ્સો**. સવિસેસં હિરિમનતાય, ઓત્તપ્પિભાવેન ચ **હિરોત્તપ્પસમ્પન્નો**. સેખિયધમ્મપારિપૂરિવસેન **સુનિવત્થો સુપારુતો**. **પાસાદિકેના**તિ પસાદાવહેન, ઇત્થમ્ભૂતલક્ખણે ચેતં કરણવચનં. એસેવ નયો ઇતો પરેસુપિ છસુ પદેસુ.

અભિક્કન્તેનાતિ અભિક્કમેન. **ઇરિયાપથસમ્પન્નો**તિ સમ્પન્નઇરિયાપથો. તેન સેસઇરિયાપથાનમ્પિ પાસાદિકતમાહ. **ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારો**તિ ચક્ખુન્દ્રિયાદીસુ છસુ દ્વારેસુ સુસંવિહિતારક્ખો. **ભોજને મત્તઞ્ઞૂ**તિ પરિભુઞ્જિતબ્બતો ભોજનસઞ્ઞિતે ચતુબ્બિધેપિ પચ્ચયે પરિયેસનપટિગ્ગહણપરિભોગાદિવસેન સબ્બસો પમાણઞ્ઞૂ. **જાગરિયમનુયુત્તો**તિ પુબ્બરત્તાપરરત્તં ભાવનામનસિકારસઙ્ખાતં જાગરિયં સાતચ્ચકારિતાવસેન અનુ અનુ યુત્તો તત્થ યુત્તપયુત્તો. **સતિસમ્પજઞ્ઞેન સમન્નાગતો**તિઆદિ યથાવુત્તસ્સ આચારસ્સ સમ્ભારદસ્સનં. તત્થ **અપ્પિચ્છો**તિ નિઇચ્છો. **સન્તુટ્ઠો**તિ યથાલાભાદિવસેન સન્તોસેન તુટ્ઠો. **સક્કચ્ચકારી**તિ આદરકારી. **ગરુચિત્તીકારબહુલો**તિ ગરુટ્ઠાનિયેસુ ગરુકરણબહુલો. **અયં વુચ્ચતિ આચારો**તિ અયં સગારવતાદિ અત્થકામેહિ આચરિતબ્બતો આચારો.

સીલાદીનં ગુણાનં ઉપનિસ્સયભૂતો **ઉપનિસ્સયગોચરો**. સતિસઙ્ખાતો ચિત્તસ્સ આરક્ખભૂતો એવ ગોચરો **આરક્ખગોચરો**. કમ્મટ્ઠાનસઙ્ખાતો ચિત્તસ્સ ઉપનિબન્ધનટ્ઠાનભૂતો ગોચરો **ઉપનિબન્ધગોચરો**. અપ્પિચ્છતાદીહિ દસહિ વિવટ્ટનિસ્સિતાય કથાય વત્થુભૂતેહિ ગુણેહિ સમન્નાગતો **દસકથાવત્થુગુણસમન્નાગતો**. તતો એવ કલ્યાણો સુન્દરો મિત્તોતિ **કલ્યાણમિત્તો**. તસ્સ લક્ખણં પરતો આગમિસ્સતિ. **અસ્સુતં** સુત્તગેય્યાદિં. **સુણાતી**તિ સુતમયં ઞાણં ઉપ્પાદેતિ. **સુતં પરિયોદાપેતી**તિ તમેવ યથાસુતં અવિસદતાય અપરિયોદાતં પુનપ્પુનં પરિપુચ્છનાદિના વિસોધેતિ નિજ્જટં નિગુમ્બં કરોતિ. તત્થ ચ યે કઙ્ખટ્ઠાનિયા ધમ્મા, તેસુ સંસયં છિન્દન્તો **કઙ્ખં વિતરતિ**. કમ્મકમ્મફલેસુ, રતનત્તયે ચ સમ્માદિટ્ઠિયા ઉજુકરણેન **દિટ્ઠિં ઉજું કરોતિ**. તતો એવ ચ દુવિધાયપિ સદ્ધાસમ્પદાય **ચિત્તં પસાદેતિ**. અથ વા યથાસુતં ધમ્મં પરિયોદપેત્વા તત્થાગતે રૂપારૂપધમ્મે પરિગ્ગહેત્વા સપચ્ચયં નામરૂપં પરિગ્ગણ્હન્તો સત્તદિટ્ઠિવઙ્કવિધમનેન **દિટ્ઠિં ઉજું કરોતિ**. ધમ્માનં પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્નતામત્તદસ્સનેન તીસુપિ અદ્ધાસુ **કઙ્ખં વિતરતિ**. તતો પરં ચ ઉદયબ્બયઞાણાદિવસેન વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરિયભૂમિં ઓક્કમન્તો અવેચ્ચપસાદેન રતનત્તયે **ચિત્તં પસાદેતિ**. તથાભૂતોવ તસ્સ કલ્યાણમિત્તસ્સ અનુસિક્ખનેન સદ્ધાદીહિ ગુણેહિ ન હાયતિ, અઞ્ઞદત્થુ વડ્ઢતેવ. તેનાહ "**યસ્સ વા**"તિઆદિ.

અન્તરઘરન્તિ અન્તરે અન્તરે ઘરાનિ એત્થ, તં એતસ્સાતિ વા ''અન્તરઘર''ન્તિ લદ્ધનામં ગોચરગામં પવિટ્ઠો. તત્થ ઘરે ઘરે ભિક્ખાપરિયેસનાય વીથિં પટિપન્નો. **ઓક્ખિત્તચક્ખૂ**તિ હેટ્ઠાખિત્તચક્ખુ. કિત્તકેન પન ઓક્ખિત્તચક્ખુ હોતીતિ આહ "**યુગમત્તદસ્સાવી**"તિ. **સુસંવુતો**તિ સંયતો. યથા પનેત્થ સુસંવુતો નામ હોતિ, તં દસ્સેતું "**ન હત્થિં ઓલોકેન્તો**"તિઆદિ વુત્તં.

યત્થાતિ યેસુ સતિપટ્ઠાનેસુ. **ચિત્તં** ભાવનાચિત્તં. **ઉપનિબન્ધતી**તિ ઉપનેત્વા નિબન્ધતિ. વુત્તઞ્હેતં –

> ''યથા થમ્ભે નિબન્ધેય્ય, વચ્છં દમં નરો ઇધ;
> બન્ધેય્યેવં સકં ચિત્તં, સતિયારમ્મણે દળ્હ''ન્તિ. (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૧૭; દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૭૪; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૦૭; પારા॰ અટ્ઠ॰ ૨.૧૬૫; પટિ॰ મ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૧.૧૬૩);

સતિપટ્ઠાનાનં ઉપનિબન્ધગોચરભાવં દસ્સેતું "**વુત્તઞ્હેત**"ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **સકો પેત્તિકો વિસયો**તિ અત્તનો પિતુ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ સન્તકો, તેન દિટ્ઠો દસ્સિતો ચ વિસયો.

અણુપ્પમાણેસૂતિ પરમાણુપ્પમાણેસુ. **અસઞ્ચિચ્ચઆપન્નસેખિયઅકુસલચિત્તુપ્પાદાદિભેદેસૂ**તિ અસઞ્ચિચ્ચ આપન્નસેખિયેસુ અકુસલચિત્તુપ્પાદાદિભેદેસૂતિ એવં અસઞ્ચિચ્ચગ્ગહણં સેખિયવિસેસનં દટ્ઠબ્બં. સેખિયગ્ગહણેન ચેત્થ **વત્તક્ખન્ધકાદીસુ** (ચૂળવ॰ ૩૫૬ આદયો) આગતવત્તાદીનમ્પિ ગહણં. તેપિ હિ સિક્ખિતબ્બટ્ઠેન ''સેખિયા''તિ

ઇચ્છિતા. તથા હિ **માતિકાયં** પારાજિકાદીનં વિય સેખિયાનં પરિચ્છેદો ન કતો. એવઞ્ચ કત્વા ''અસઞ્ચિચ્ચ આપન્નસેખિયા''તિ અસઞ્ચિચ્ચગ્ગહણં સમત્થિતં હોતિ. ન હિ **માતિકાયં** આગતેસુ પઞ્ચસત્તતિયા સેખિયેસુ નોસઞ્ઞાવિમોક્ખો નામ અત્થિ, અસઞ્ચિચ્ચગ્ગહણેનેવ ચેત્થ અસતિઅજાનનાનમ્પિ સઙ્ગહો કતો. કેચિ પનેત્થ અસિઞ્ચિચ્ચ આપન્નગ્ગહણેન અચિત્તકાપત્તિયો ગહિતાતિ વદન્તિ, તં તેસં મતિમત્તં, ગરુકાપત્તીસુપિ કાસઞ્ચિ અચિત્તકભાવસબ્ભાવતો, અધિટ્ઠાનાવિકમ્મસ્સ, દેસનાવિકમ્મસ્સેવ વા સબ્બલહુકસ્સ વજ્જસ્સ ઇધાધિપ્પેતત્તા. તેનાહ ''યાનિ તાનિ વજ્જાનિ અપ્પમત્તકાનિ ઓરમત્તકાનિ લહુકાનિ લહુસમ્મતાની''તિઆદિ. આદિસદ્દેન પાતિમોક્ખસંવરવિસુદ્ધત્થં અનતિક્કમનીયાનં અનાપત્તિગમનીયાનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **ભયદસ્સનસીલો**તિ પરમાણુમત્તં વજ્જં અટ્ઠસટ્ઠિયોજનસતસહસ્સુબ્બેધસિનેરુપબ્બતસદિસં કત્વા દસ્સનસભાવો, સબ્બલહુકં વા દુબ્ભાસિતમત્તં પારાજિકસદિસં કત્વા દસ્સનસભાવો. **યં કિઞ્ચી**તિ મૂલપઞ્ઞત્તિઅનુપઞ્ઞત્તિસબ્બત્થપઞ્ઞત્તિપદેસપઞ્ઞત્તિઆદિભેદં યં કિઞ્ચિ સિક્ખિતબ્બં પટિપજ્જિતબ્બં પૂરેતબ્બં સીલં. **સમ્મા આદાયા**તિ સમ્મદેવ સક્કચ્ચં, સબ્બસો ચ આદિયિત્વા. અયં પન આચારગોચરસમ્પદા કિં પાતિમોક્ખસીલે પરિયાપન્ના, ઉદાહુ અપરિયાપન્નાતિ? પરિયાપન્ના. યદિ એવં કસ્મા પુન વુત્તાતિ ચોદનં સન્ધાયાહ "**એત્થ ચા**"તિઆદિ.

ઇન્દ્રિયસંવરસીલવણ્ણના

૧૫. ઇન્દ્રિયસંવરસીલં પાતિમોક્ખસંવરસીલસ્સ સમ્ભારભૂતં, તસ્મિં સતિયેવ ઇચ્છિતબ્બન્તિ વુત્તં "**સોતિ પાતિમોક્ખસંવરસીલે ઠિતો ભિક્ખૂ**"તિ. સમ્પાદિતે હિ એતસ્મિં પાતિમોક્ખસંવરસીલં સુગુત્તં સુરક્ખિતમેવ હોતિ, સુસંવિહિતકણ્ટકવતિ વિય સસ્સન્તિ. **કારણવસેના**તિ અસાધારણકારણસ્સ વસેન. અસાધારણકારણવસેન હિ ફલં અપદિસીયતિ, યથા યવઙ્કુરો ભેરિસદ્દોતિ. નિસ્સયવોહારેન વા એતં નિસ્સિતવચનં, યથા મઞ્ચા ઉક્કુટ્ઠિં કરોન્તીતિ. **રૂપ**ન્તિ રૂપાયતનં. **ચક્ખુના રૂપં દિસ્વા**તિ એત્થ યદિ ચક્ખુ રૂપં પસ્સેય્ય, અઞ્ઞવિઞ્ઞાણસમઙ્ગિનોપિ પસ્સેય્યું, ન ચેતં અત્થિ, કસ્મા? અચેતનત્તા ચક્ખુસ્સ. તેનાહ "**ચક્ખુ રૂપં ન પસ્સતિ અચિત્તકત્તા**"તિ. અથ વિઞ્ઞાણં રૂપં પસ્સેય્ય, તિરોકુટ્ટાદિગતમ્પિ નં પસ્સેય્ય અપ્પટિઘભાવતો, ઇદમ્પિ નત્થિ સબ્બસ્સ વિઞ્ઞાણસ્સ દસ્સનાભાવતો. તેનાહ "**ચિત્તં ન પસ્સતિ અચક્ખુકત્તા**"તિ. તત્થ યથા ચક્ખુસન્નિસ્સિતં વિઞ્ઞાણં પસ્સતિ, ન યં કિઞ્ચિ. તઞ્ચ કેનચિ કુટ્ટાદિના અન્તરિતે ન ઉપ્પજ્જતિ, યત્થ આલોકસ્સ વિબન્ધો. યત્થ પન ન વિબન્ધો ફલિકગબ્ભપટલાદિકે, તત્થ અન્તરિતેપિ ઉપ્પજ્જતેવ. એવં વિઞ્ઞાણાધિટ્ઠિતં ચક્ખુ પસ્સતિ, ન યં કિઞ્ચીતિ વિઞ્ઞાણાધિટ્ઠિતં ચક્ખું સન્ધાયેતં વુત્તં "**ચક્ખુના રૂપં દિસ્વા**"તિ.

દ્વારારમ્મણસઙ્ઘટ્ટેતિ દ્વારસ્સ આરમ્મણેન સઙ્ઘટ્ટે સતિ, ચક્ખુસ્સ રૂપારમ્મણે આપાથગતેતિ અધિપ્પાયો. **પસાદવત્થુકેન ચિત્તેના**તિ ચક્ખુપસાદવત્થુકેન તન્નિસ્સાય પવત્તેન વિઞ્ઞાણેન, યં ''ચક્ખુવિઞ્ઞાણ''ન્તિ વુચ્ચતિ. **પસ્સતી**તિ ઓલોકેતિ. ચક્ખુપસાદસન્નિસ્સયે હિ વિઞ્ઞાણે આલોકાનુગ્ગહિતં રૂપારમ્મણં સન્નિસ્સયગુણેન ઓભાસેન્તે તંસમઙ્ગિપુગ્ગલો ''રૂપં પસ્સતી''તિ વુચ્ચતિ. ઓભાસનઞ્ચેત્થ આરમ્મણસ્સ યથાસભાવતો વિભાવનં, યં ''પચ્ચક્ખતો ગહણ''ન્તિ વુચ્ચતિ. ઉસુના લક્ખસ્સ વેધે સિજ્ઝન્તે તસ્સ સમ્ભારભૂતેન ધનુના વિજ્ઝતીતિ વચનં વિય વિઞ્ઞાણેન રૂપદસ્સને સિજ્ઝન્તે ચક્ખુના રૂપં પસ્સતીતિ **ઈદિસી સસમ્ભારકથા નામેસા હોતિ**. સસમ્ભારા કથા **સસમ્ભારકથા**, દસ્સનસ્સ કારણસહિતાતિ અત્થો. સસમ્ભારસ્સ વા દસ્સનસ્સ કથા **સસમ્ભારકથા**. **તસ્મા**તિ યસ્મા કેવલેન ચક્ખુના, કેવલેન વા વિઞ્ઞાણેન રૂપદસ્સનં નત્થિ, તસ્મા.

ઇત્થિપુરિસનિમિત્તં વાતિ એત્થ ઇત્થિસન્તાનનિસ્સિતરૂપમુખેન ગય્હમાનં સણ્ઠાનં થનમંસાવિસદતા નિમ્મસ્સુમુખતા કેસબન્ધનવત્થગ્ગહણં અવિસદટ્ઠાનગમનાદિ ચ સબ્બં ‘‘ઇત્થી’’તિ સઞ્જાનનસ્સ કારણભાવતો **ઇત્થિનિમિત્તં**. વુત્તવિપરિયાયતો **પુરિસનિમિત્તં** વેદિતબ્બં. **સુભનિમિત્તાદિકં વા**તિ એત્થ રાગુપ્પત્તિહેતુભૂતો ઇટ્ઠાકારો **સુભનિમિત્તં. આદિ**-સદ્દેન પટિઘનિમિત્તાદીનં સઙ્ગહો. સો પન દોસુપ્પત્તિઆદિહેતુભૂતો અનિટ્ઠાદિઆકારો વેદિતબ્બો. કામઞ્ચેત્થ પાળિયં અભિજ્ઝાદોમનસ્સાવ સરૂપતો આગતા, ઉપેક્ખાનિમિત્તસ્સાપિ પન સઙ્ગહો ઇચ્છિતબ્બો, અસમપેક્ખનેન ઉપ્પજ્જનકમોહસ્સાપિ અસંવરભાવતો. તથા હિ વક્ખતિ ‘‘મુટ્ઠસચ્ચં વા અઞ્ઞાણં વા’’તિ. **ઉપેક્ખાનિમિત્ત**ન્તિ ચેત્થ અઞ્ઞાણુપેક્ખાય વત્થુભૂતં આરમ્મણં, તઞ્ચસ્સ અસમપેક્ખનવસેન વેદિતબ્બં. એવં સઙ્ખેપતો રાગદોસમોહાનં કારણં ‘‘સુભનિમિત્તાદિક’’ન્તિ વુત્તં. તેનાહ ‘‘**કિલેસવત્થુભૂતં નિમિત્ત**’’ન્તિ. **દિટ્ઠમત્તેયેવ સણ્ઠાતી**તિ ‘‘દિટ્ઠે દિટ્ઠમત્તં ભવિસ્સતી’’તિ (ઉદા॰ ૧૦) સુત્તે વુત્તનયેન વણ્ણાયતને ચક્ખુવિઞ્ઞાણેન, વીથિચિત્તેહિ ચ ગહિતમત્તેયેવ તિટ્ઠતિ, ન તતો પરં કિઞ્ચિ સુભાદિઆકારં પરિકપ્પેતિ. **પાકટભાવકરણતો**તિ પરિબ્યત્તભાવકરણતો વિભૂતભાવકરણતો. વિસભાગવત્થુનો હિ હત્થાદિઅવયવેસુ સુભાદિતો પરિકપ્પેન્તસ્સ અપરાપરં તત્થ ઉપ્પજ્જમાના કિલેસા પરિબ્યત્તા હોન્તીતિ તે તેસં **અનુબ્યઞ્જના** નામ. તે પન યસ્મા તથા તથા સન્નિવિટ્ઠાનં ભૂતુપાદાયરૂપાનં સન્નિવેસાકારો. ન હિ તં મુઞ્ચિત્વા પરમત્થતો હત્થાદિ નામ કોચિ અત્થિ. તસ્મા વુત્તં ‘‘**હત્થપાદ...પે॰... આકારં ન ગણ્હાતી**’’તિ. કિં પન ગણ્હાતીતિ આહ ‘‘**યં તત્થ ભૂતં, તદેવ ગણ્હાતી**’’તિ. યં તસ્મિં સરીરે વિજ્જમાનં કેસલોમાદિ ભૂતુપાદાયમત્તં વા, તદેવ યાથાવતો ગણ્હાતિ. તત્થ અસુભાકારગહણસ્સ નિદસ્સનં દસ્સેન્તો ‘‘**ચેતિયપબ્બતવાસી**’’તિઆદિના મહાતિસ્સત્થેરવત્થું આહરિ.

તત્થ **સુમણ્ડિતપસાધિતા**તિ સુટ્ઠુ મણ્ડિતા પસાધિતા ચ. આભરણાદીહિ આહારિમેહિ મણ્ડનં. સરીરસ્સ ઉચ્છાદનાદિવસેન પટિસઙ્ખરણં પસાધનન્તિ વદન્તિ, આભરણેહિ, પન વત્થાલઙ્કારાદીહિ ચ અલઙ્કરણં પસાધનં. ઊનટ્ઠાનપૂરણં મણ્ડનં. **વિપલ્લત્થચિત્તા**તિ રાગવસેન વિપરીતચિત્તા. **ઓલોકેન્તો**તિ થેરો કમ્મટ્ઠાનમનસિકારેનેવ ગચ્છન્તો સદ્દકણ્ટકત્તા પુબ્બભાગમનસિકારસ્સ હસિતસદ્દાનુસારેન ‘‘કિમેત’’ન્તિ ઓલોકેન્તો. **અસુભસઞ્ઞ**ન્તિ અટ્ઠિકસઞ્ઞં. અટ્ઠિકકમ્મટ્ઠાનં હિ થેરો તદા પરિહરતિ. **અરહત્તં પાપુણી**તિ થેરો કિર તસ્સા હસન્તિયા દન્તટ્ઠિદસ્સનેનેવ પુબ્બભાગભાવનાય સુભાવિતત્તા પટિભાગનિમિત્તં, સાતિસયઞ્ચ ઉપચારજ્ઝાનં લભિત્વા યથાઠિતોવ તત્થ પઠમજ્ઝાનં અધિગન્ત્વા તં પાદકં કત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા મગ્ગપરમ્પરાય આસવક્ખયં પાપુણિ. **પુબ્બસઞ્ઞં અનુસ્સરી**તિ પુબ્બકં યથારદ્ધં કાલેન કાલં અનુયુઞ્જિયમાનં અટ્ઠિકકમ્મટ્ઠાનં અનુસ્સરિ સમન્નાહરિ. **અનુમગ્ગ**ન્તિ અનુપથં તસ્સા પદાનુપદં. થેરસ્સ કિર ભાવનાય પગુણભાવતો દન્તટ્ઠિદસ્સનેનેવ તસ્સા સકલસરીરં અટ્ઠિકસઙ્ઘાતભાવેન ઉપટ્ઠાસિ. ન તં ‘‘ઇત્થી’’તિ વા ‘‘પુરિસો’’તિ વા સઞ્જાનિ. તેનાહ ‘‘**નાભિજાનામિ...પે॰... મહાપથે**’’તિ.

‘‘**યસ્સ ચક્ખુન્દ્રિયાસંવરસ્સ હેતૂ**’’તિ વત્વા પુન ‘‘**તસ્સ ચક્ખુન્દ્રિયસ્સ સતિકવાટેન પિદહનત્થાયા**’’તિ વુત્તં, ન અસંવરસ્સાતિ. યદિદં યં ચક્ખુન્દ્રિયાસંવરસ્સ હેતુ અભિજ્ઝાદિઅન્વાસ્સવનં દસ્સિતં, તં અસંવુતચક્ખુન્દ્રિયસ્સેવ હેતુ પવત્તં દસ્સિતન્તિ કત્વા વુત્તં. ચક્ખુદ્વારિકસ્સ હિ અભિજ્ઝાદિઅન્વાસ્સવનસ્સ તંદ્વારિકવિઞ્ઞાણસ્સ વિય ચક્ખુન્દ્રિયં પધાનકારણં. ચક્ખુન્દ્રિયસ્સ અસંવુતત્તે સતિ તે અન્વાસ્સવન્તીતિ અસંવરિયમાનચક્ખુન્દ્રિયહેતુકો સો અસંવરો તથા વુત્તોતિ. યત્વાધિકરણન્તિ હિ યસ્સ ચક્ખુન્દ્રિયસ્સ કારણાતિ અત્થો. કીદિસસ્સ ચ કારણાતિ? અસંવુતસ્સ, કિઞ્ચ અસંવુતં? યસ્સ ચક્ખુન્દ્રિયાસંવરસ્સ હેતુ અભિજ્ઝાદયો અન્વાસ્સવન્તિ, **તસ્સ સંવરાયા**તિ અયમેત્થ યોજના.

જવનક્ખણે પન સચે દુસ્સીલ્યં વાતિઆદિ પુન અવચનત્થં ઇધેવ સબ્બં વુત્તન્તિ છસુ દ્વારેસુ યથાસમ્ભવં વેદિતબ્બં. ન હિ પઞ્ચદ્વારે કાયવચીદુચ્ચરિતસઙ્ખાતં દુસ્સીલ્યં અત્થિ, તસ્મા દુસ્સીલ્યાસંવરો મનોદ્વારવસેન, સેસાસંવરો છદ્વારવસેન યોજેતબ્બો. મુટ્ઠસચ્ચાદીનં હિ સતિપટિપક્ખાકુસલધમ્માદિભાવતો સિયા પઞ્ચદ્વારે ઉપ્પત્તિ, ન ત્વેવ કાયિકવાચસિકવીતિક્કમભૂતસ્સ દુસ્સીલ્યસ્સ તત્થ ઉપ્પત્તિ, પઞ્ચદ્વારિકજવનાનં અવિઞ્ઞત્તિજનકત્તા. દુસ્સીલ્યાદયો ચેત્થ પઞ્ચ અસંવરા સીલસંવરાદીનં પઞ્ચન્નં સંવરાનં પટિપક્ખભાવેન વુત્તા. **તસ્મિં સતી**તિ તસ્મિં અસંવરે સતિ.

યથા કિન્તિ યેન પકારેન જવને ઉપ્પજ્જમાનો અસંવરો ''ચક્ખુન્દ્રિયે અસંવરો''તિ વુચ્ચતિ, તં નિદસ્સનં કિન્તિ અત્થો. **યથા**તિઆદિના નગરદ્વારે અસંવરે સતિ તંસમ્બન્ધાનં ઘરાદીનં અસંવુતતા વિય જવને અસંવરે સતિ તંસમ્બન્ધાનં દ્વારાદીનં અસંવુતતાતિ એવં અઞ્ઞાસંવરે અઞ્ઞાસંવુતતા સામઞ્ઞમેવ નિદસ્સેતિ, ન પુબ્બાપરસામઞ્ઞં, અન્તોબહિસામઞ્ઞં વા. સતિ વા દ્વારભવઙ્ગાદિકે પુન ઉપ્પજ્જમાનં જવનં બાહિરં વિય કત્વા નગરદ્વારસમાનં વુત્તં , ઇતરઞ્ચ અન્તોનગરે ઘરાદિસમાનં. પચ્ચયભાવેન હિ પુરિમનિપ્ફન્નં જવનકાલે અસન્તમ્પિ ભવઙ્ગાદિ ચક્ખાદિ વિય ફલનિપ્ફત્તિયા સન્તંયેવ નામ હોતિ. ન હિ ધરમાનંયેવ ''સન્ત''ન્તિ વુચ્ચતિ. ''બાહિરં વિય કત્વા''તિ ચ પરમત્થતો જવનસ્સ બાહિરભાવે, ઇતરસ્સ ચ અબ્ભન્તરભાવે અસતિપિ ''પભસ્સરમિદં, ભિક્ખવે, ચિત્તં, તઞ્ચ ખો આગન્તુકેહિ ઉપક્કિલિટ્ઠ''ન્તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૧.૪૯) વચનતો આગન્તુકભૂતસ્સ કદાચિ કદાચિ ઉપ્પજ્જમાનસ્સ જવનસ્સ બાહિરભાવો, તબ્બિધુરસભાવસ્સ ઇતરસ્સ અબ્ભન્તરભાવો એકેન પરિયાયેન હોતીતિ કત્વા વુત્તં. જવને વા અસંવરે ઉપ્પન્ને તતો પરં દ્વારભવઙ્ગાદીનં અસંવરહેતુભાવાપત્તિતો. અસંવરસ્સ હિ ઉપ્પત્તિયા દ્વારભવઙ્ગાદીનં તસ્સ હેતુભાવો પઞ્ઞાયતીતિ. નગરદ્વારસદિસેન જવનેન પવિસિત્વા દુસ્સીલ્યાદિચોરાનં દ્વારભવઙ્ગાદીસુ મુસનં કુસલભણ્ડવિનાસનં કથિતં. યસ્મિં હિ દ્વારે અસંવરો ઉપ્પજ્જતિ, સો તત્થ દ્વારાદીનં સંવરૂપનિસ્સયભાવં ઉપચ્છિન્દન્તોયેવ પવત્તતીતિ. દ્વારભવઙ્ગાદીનં જવનેન સહ સમ્બન્ધો એકસન્તતિપરિયાપન્નતો દટ્ઠબ્બો.

એત્થ ચ ચક્ખુદ્વારે રૂપારમ્મણે આપાથગતે નિયમિતાદિવસેન કુસલાકુસલજવને સત્તક્ખત્તું ઉપ્પજ્જિત્વા ભવઙ્ગં ઓતિણ્ણે તદનુરૂપમેવ મનોદ્વારિકજવને તસ્મિંયેવારમ્મણે સત્તક્ખત્તુંયેવ ઉપ્પજ્જિત્વા ભવઙ્ગં ઓતિણ્ણે પુન તસ્મિંયેવ દ્વારે તદેવારમ્મણં નિસ્સાય ''ઇત્થી પુરિસો''તિઆદિના વવત્થપેન્તં પસાદરજ્જનાદિવસેન સત્તક્ખત્તું જવનં જવતિ. એવં પવત્તમાનં જવનં સન્ધાય ''**જવને દુસ્સીલ્યાદીસુ ઉપ્પન્નેસુ તસ્મિં અસંવરે સતિ દ્વારમ્પિ અગુત્ત**''ન્તિઆદિ વુત્તં.

તસ્મિં પન જવને. **સીલાદીસૂ**તિ સીલસંવરસતિસંવરઞાણસંવરખન્તિસંવરવીરિયસંવરેસુ **ઉપ્પન્નેસુ**. યથા હિ પગેવ સતિઆરક્ખં અનુપટ્ઠપેન્તસ્સ દુસ્સીલ્યાદીનં ઉપ્પત્તિ, એવં પગેવ સતિઆરક્ખં ઉપટ્ઠપેન્તસ્સ સીલાદીનં ઉપ્પત્તિ વેદિતબ્બા. સદ્દાદીસુપિ યથારહં નિમિત્તાનુબ્યઞ્જનાનિ વેદિતબ્બાનિ. સોતવિઞ્ઞાણેન હિ સદ્દં સુત્વા ''ઇત્થિસદ્દો''તિ વા ''પુરિસસદ્દો''તિ વા ઇટ્ઠાનિટ્ઠાદિકં વા કિલેસવત્થુભૂતં નિમિત્તં ન ગણ્હાતિ, સુતમત્તે એવ સણ્ઠાતિ. યો ચ ગીતસદ્દાદિકસ્સ કિલેસાનં અનુ અનુ બ્યઞ્જનતો ''અનુબ્યઞ્જન''ન્તિ લદ્ધવોહારો મન્દતારાદિવસેન વવત્થિતો છજ્જાદિભેદભિન્નો આકારો, તમ્પિ ન ગણ્હાતીતિ. એવં ગન્ધાદીસુપિ યથારહં વત્તબ્બં. મનોદ્વારે પન સાવજ્જનભવઙ્ગં મનોદ્વારં તસ્મિં દ્વારે ધમ્મારમ્મણે આપાથગતે તં જવનમનસાવ વિઞ્ઞાય વિજાનિત્વાતિઆદિના યોજેતબ્બં. કિલેસો અનુબન્ધો એતસ્સાતિ કિલેસાનુબન્ધો, સો એવ નિમિત્તાદિગાહો, તતો પરિવજ્જનલક્ખણં **કિલેસાનુબન્ધનિમિત્તાદિગ્ગાહપરિવજ્જનલક્ખણં**. **આદિ**-સદ્દેન અનુબ્યઞ્જનં સઙ્ગણ્હાતિ.

આજીવપારિસુદ્ધિસીલવણ્ણના

૧૬. વુત્તેતિ ઇધેવ ઉદ્દેસવસેન પુબ્બે વુત્તે. તથા હિ ''આજીવહેતુ પઞ્ઞત્તાનં છન્નં સિક્ખાપદાન''ન્તિ પદુદ્ધારં કત્વા તાનિ પાળિવસેનેવ દસ્સેતું "**યાનિ તાની**"તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ યાનિ તાનિ એવં પઞ્ઞત્તાનિ છ સિક્ખાપદાનીતિ સમ્બન્ધો. **આજીવહેતૂ**તિ જીવિકનિમિત્તં, ''એવાહં પચ્ચયેહિ અકિલમન્તો જીવિસ્સામી''તિ અધિપ્પાયેન. **આજીવકારણા**તિ તસ્સેવ વેવચનં. **પાપિચ્છો**તિ પાપિકાય અસન્તગુણસમ્ભાવનિચ્છાય સમન્નાગતો. **ઇચ્છાપકતો**તિ ઇચ્છાય અપકતો ઉપદ્દુતો, અભિભૂતો વા. **અસન્ત**ન્તિ અવિજ્જમાનં. **અભૂત**ન્તિ અનુપ્પન્નં. અનુપ્પન્નત્તા હિ તસ્સ તં અસન્તન્તિ પુરિમસ્સ પચ્છિમં કારણવચનં. **ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મ**ન્તિ ઉત્તરિમનુસ્સાનં ઉક્કટ્ઠપુરિસાનં ધમ્મં, મનુસ્સધમ્મતો વા ઉત્તરિ ઉક્કટ્ઠં. **ઉલ્લપતી**તિ ઉગ્ગતાયુકો લપતિ. સીલં હિ ભિક્ખુનો આયુ, તં તસ્સ તથાલપનસમકાલમેવ વિગચ્છતિ. તેનાહ "**આપત્તિ પારાજિકસ્સા**"તિ પારાજિકસઞ્ઞિતા આપત્તિ અસ્સ, પારાજિકસઞ્ઞિતસ્સ વા વીતિક્કમસ્સ આપજ્જનં ઉલ્લપનન્તિ અત્થો. **સઞ્ચરિત્તં સમાપજ્જતી**તિ સઞ્ચરણભાવં આપજ્જતિ, ઇત્થિયા વા પુરિસમતિં, પુરિસસ્સ વા ઇત્થિમતિં આરોચેતીતિ અધિપ્પાયો. ''ઇમેસં છન્નં સિક્ખાપદાનં વીતિક્કમસ્સ વસેના''તિ સમ્બન્ધો હેટ્ઠા દસ્સિતો એવ.

કુહનાતિઆદીસૂતિ હેટ્ઠા ઉદ્દિટ્ઠપાળિયાવ પદુદ્ધારો. **અયં પાળી**તિ અયં **વિભઙ્ગે** (વિભ॰ ૮૬૧) આગતા નિદ્દેસપાળિ.

૧૭. ચીવરાદિપચ્ચયા લબ્ભન્તીતિ લાભા. તે એવ સક્કચ્ચં આદરવસેન દિય્યમાના સક્કારા. પત્થટયસતા કિત્તિસદ્દો. તં **લાભઞ્ચ સક્કારઞ્ચ કિત્તિસદ્દઞ્ચ. સન્નિસ્સિતસ્સા**તિ એત્થ તણ્હાનિસ્સયો અધિપ્પેતોતિ આહ "**પત્થયન્તસ્સા**"તિ. **અસન્તગુણદીપનકામસ્સા**તિ અસન્તે અત્તનિ અવિજ્જમાને સદ્ધાદિગુણે સમ્ભાવેતુકામસ્સ. અસન્તગુણસમ્ભાવનતાલક્ખણા, પટિગ્ગહણે ચ અમત્તઞ્ઞુતાલક્ખણા હિ પાપિચ્છતા. **ઇચ્છાય અપકતસ્સા**તિ પાપિકાય ઇચ્છાય સમ્માઆજીવતો અપેતો કતોતિ અપકતો. તથાભૂતો ચ આજીવૂપદ્દવેન ઉપદ્દુતોતિ કત્વા આહ "**ઉપદ્દુતસ્સાતિ અત્થો**"તિ.

કુહનમેવ પચ્ચયુપ્પાદનસ્સ વત્થૂતિ **કુહનવત્થુ. તિવિધમ્પેતં** તત્થ આગતં તસ્સ નિસ્સયભૂતાય ઇમાય પાળિયા **દસ્સેતુ**ન્તિ એવમત્થો દટ્ઠબ્બો. **તદત્થિકસ્સેવા**તિ તેહિ ચીવરાદીહિ અત્થિકસ્સેવ. **પટિક્ખિપનેના**તિ ચીવરાદીનં પટિક્ખિપનહેતુ. **અસ્સા**તિ ભવેય્ય. **પટિગ્ગહણેન ચાતિ ચ**-સદ્દેન પુબ્બે વુત્તં પટિક્ખિપનં સમુચ્ચિનોતિ.

ભિય્યોકમ્યતન્તિ બહુકામતં. **ય**ન્તિ કિરિયાપરામસનં, તસ્મા ''ધારેય્યા''તિ એત્થ યદેતં સઙ્ઘાટિં કત્વા ધારણં, એતં સમણસ્સ સારુપ્પન્તિ યોજના. **પાપણિકાની**તિ આપણતો છડ્ડિતાનિ. **નન્તકાની**તિ અન્તરહિતાનિ ચોળખણ્ડાનિ. **ઉચ્ચિનિત્વા**તિ ઉઞ્છનેન ચિનિત્વા સઙ્ગહેત્વા. **ઉઞ્છાચરિયાયા**તિ ઉઞ્છાચરિયાય લદ્ધેન. ગિલાનસ્સ પચ્ચયભૂતા ભેસજ્જસઙ્ખાતા જીવિતપરિક્ખારા **ગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારા. પૂતિમુત્ત**ન્તિ પુરાણસ્સ, અપુરાણસ્સ ચ સબ્બસ્સ ગોમુત્તસ્સેતં નામં. **પૂતિમુત્તેના**તિ પૂતિભાવેન મુત્તેન પરેહિ છડ્ડિતેન, પૂતિભૂતેન વા ગોમુત્તેન. **ધુતવાદો**તિ પરેસમ્પિ ધુતગુણવાદી. **સમ્મુખીભાવા**તિ સમ્મુખતો વિજ્જમાનત્તા, લબ્ભમાનતાયાતિ અત્થો.

અત્તાનં ઉત્તરિમનુસ્સધમ્માધિગમસ્સ સામન્તે કત્વા જપ્પનં **સામન્તજપ્પનં**. **મહેસક્ખો**તિ મહાનુભાવો, ઉત્તરિમનુસ્સધમ્માધિગમેનાતિ અધિપ્પાયો. ''મિત્તો''તિ સામઞ્ઞતો વત્વા પુન તં વિસેસેતિ ''સન્દિટ્ઠો સમ્ભત્તો''તિ . દિટ્ઠમત્તો હિ મિત્તો **સન્દિટ્ઠો**. દળ્હભત્તિકો **સમ્ભત્તો**. **સહાયો**તિ સહ આયનકો, સખાતિ અત્થો. સત્તપદિનો હિ ''સખા''તિ વુચ્ચન્તિ. **વિહારો** પાકારપરિચ્છિન્નો સકલો આવાસો. **અડ્ઢયોગો** દીઘપાસાદો, ગરુળસણ્ઠાનપાસાદોતિપિ વદન્તિ. **પાસાદો** ચતુરસ્સપાસાદો. **હમ્મિયં** મુણ્ડચ્છદનપાસાદો. **કૂટાગારં** દ્વીહિ કણ્ણિકાહિ કત્તબ્બપાસાદો. **અટ્ટો** પટિરાજૂનમ્પિ પટિબાહનયોગ્યો ચતુપઞ્ચભૂમકો પટિસ્સયવિસેસો. **માળો** એકકૂટસઙ્ગહિતો અનેકકોણવન્તો પટિસ્સયવિસેસો. **ઉદ્દણ્ડો** અગબ્ભિકા એકદ્વારા દીઘસાલાતિ વદન્તિ. અપરે પન ભણન્તિ – **વિહારો** નામ દીઘમુખપાસાદો. **અડ્ઢયોગો** એકપસ્સેન છદનકસેનાસનં. તસ્સ કિર એકપસ્સે ભિત્તિ ઉચ્ચતરા હોતિ, ઇતરપસ્સે નીચા, તેન તં એકપસ્સછદનકં હોતિ. **પાસાદો** આયતચતુરસ્સપાસાદો. **હમ્મિયં** મુણ્ડચ્છદનં ચન્દિકઙ્ગણયુત્તં. **ગુહા** કેવલા પબ્બતગુહા. **લેણં** દ્વારબદ્ધં. **કૂટાગારં** યો કોચિ કણ્ણિકાબદ્ધપાસાદો. **અટ્ટો** બહલભિત્તિગેહં. યસ્સ ગોપાનસિયો અગ્ગહેત્વા ઇટ્ઠકાહિ એવ છદનં હોતિ. અટ્ટાલકાકારેન કરીયતીતિપિ વદન્તિ. **માળો** વટ્ટાકારેન કતસેનાસનં. **ઉદ્દણ્ડો** એકો પટિસ્સયવિસેસો. યો ''ભણ્ડસાલા, ઉદોસિત''ન્તિપિ વુચ્ચતિ. **ઉપટ્ઠાનસાલા** સન્નિપતનટ્ઠાનં.

કુચ્છિતરજભૂતાય પાપિચ્છતાય નિરત્થકં કાયવચીવિપ્ફન્દનિગ્ગણ્હનં કોરજં, તં એતસ્સ અત્થીતિ કોરજિકો, કોહઞ્ઞેન સંયતકાયો, અતિવિય, અભિણ્હં વા કોરજિકો **કોરજિકકોરજિકો**. અતિપરિસઙ્કિતોતિ કેચિ. અતિવિય કુહો **કુહકકુહકો**, સાતિસયવિમ્હાપકોતિ અત્થો. અતિવિય લપો લપનકો **લપકલપકો**. **મુખસમ્ભાવિકો**તિ કોરજિકકોરજિકાદિભાવેન પવત્તવચનેહિ અત્તનો મુખમત્તેન અઞ્ઞેહિ સમ્ભાવિકો. સો એવરૂપો એવરૂપતાય એવ અત્તાનં પરં વિય કત્વા ''**અયં સમણો**''તિઆદીનિ કથેતિ. **ગમ્ભીર**ન્તિઆદિ તસ્સા કથાય ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મપટિબદ્ધતાય વુત્તં.

સમ્ભાવનાધિપ્પાયકતેનાતિ ''કથં નુ ખો મં જનો 'અરિયો'તિ વા 'વિસેસલાભી'તિ વા સમ્ભાવેય્યા''તિ ઇમિના અધિપ્પાયેન કતેન. **ગમનં સણ્ઠપેતી**તિ વિસેસલાભીનં ગમનં વિય અત્તનો ગમનં સક્કચ્ચં ઠપેતિ , સતો સમ્પજાનોવ ગચ્છન્તો વિય હોતિ. **પણિધાયા**તિ ''અરહાતિ મં જાનન્તૂ''તિ ચિત્તં સણ્ઠપેત્વા, પત્થેત્વા વા. **સમાહિતો વિયા**તિ ઝાનસમાધિના સમાહિતો વિય. **આપાથકજ્ઝાયી**તિ મનુસ્સાનં આપાથટ્ઠાને સમાધિસમાપન્નો વિય નિસીદન્તો આપાથકે જનસ્સ પાકટટ્ઠાને ઝાયી. **ઇરિયાપથસણ્ઠાપન**ન્તિ ઇરિયાપથસણ્ઠપનસણ્ઠાતં.

પચ્ચયપટિસેવનસણ્ઠાતેનાતિ અયોનિસો ઉપ્પાદિતાનં પચ્ચયાનં પટિસેવનન્તિ એવં કથિતેન, તેન વા પચ્ચયપટિસેવનેન સણ્ઠાતબ્બેન કથિતબ્બેન. અઞ્ઞં વિય કત્વા અત્તનો સમીપે ભણનં **સામન્તજપ્પિતં**. આ-કારસ્સ રસ્સત્તં કત્વા ''**અટ્ઠપના**''તિ વુત્તં. કુહનં કુહો, તસ્સ અયના પવત્તિ **કુહાયના**, કુહસ્સ વા પુગ્ગલસ્સ અયના ગતિ કિરિયા **કુહાયના**. કુહેતિ, કુહેન વા ઇતોતિ **કુહિતો**, કુહકો.

પુટ્ઠસ્સાતિ ''કો તિસ્સો, કો રાજપૂજિતો''તિ પુટ્ઠસ્સ. **ઉદ્ધં કત્વા**તિ ઉક્ખિપિત્વા વિભવસમ્પત્તિઆદિના પગ્ગહેત્વા.

ઉન્નહનાતિ ઉદ્ધં ઉદ્ધં બન્ધના પલિવેઠના. દ્વે કિર ભિક્ખૂ એકં ગામં પવિસિત્વા આસનસાલાય નિસીદિત્વા એકં કુમારિકં પક્કોસિંસુ. તાય આગતાય તત્રેકો એકં પુચ્છિ ''અયં, ભન્તે, કસ્સ કુમારિકા''તિ? ''અમ્હાકં ઉપટ્ઠાયિકાય

તેલકન્દરિકાય ધીતા, ઇમિસ્સા માતા મયિ ગેહં ગતે સપ્પિં દદમાના ઘટેનેવ દેતિ, અયમ્પિ માતા વિય ઘટેન દેતી''તિ (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૮૬૨) ઉક્કાચેસિ. ઇમં સન્ધાય વુત્તં "**તેલકન્દરિકવત્થુ ચેત્થ વત્તબ્બ**"ન્તિ.

ધમ્માનુરૂપા વાતિ મત્તાવચનાનુરૂપં વા. મત્તાવચનં હિ ''ધમ્મો''તિ વુચ્ચતિ. યથાહ ''સુભાસિતં ઉત્તમમાહુ સન્તો, ધમ્મં ભણે નાધમ્મં તં દુતિય''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૧૩; સુ॰ નિ॰ ૪૫૨). તેન બહું વિપ્પલપનમાહ, સચ્ચતો વા અઞ્ઞા સુભાસિતા વાચા ''ધમ્મો''તિ વેદિતબ્બો. મુગ્ગસૂપસદિસકમ્મો પુગ્ગલો મુગ્ગસૂપ્યો. તેનાહ "**અયં પુગ્ગલો મુગ્ગસૂપ્યોતિ વુચ્ચતી**"તિ. પરિભટસ્સ કમ્મં પારિભટ્યં, તદેવ **પારિભટ્યતા**.

નિમિત્તેન ચરન્તો, જીવન્તો વા નિમિત્તકો, તસ્સ ભાવો **નેમિત્તિકતા**. અત્તનો ઇચ્છાય પકાસનં **ઓભાસો**. કો પન સોતિ ? ''અજ્જ ભિક્ખૂનં પચ્ચયા દુલ્લભા જાતા''તિઆદિકા **પચ્ચયપટિસંયુત્તકથા**. ઇચ્છિતવત્થુસ્સ સમીપે કથનં **સામન્તજપ્પા**.

અક્કોસનભયેનાપિ દદેય્યાતિ **દસહિ અક્કોસવત્થૂહિ અક્કોસનં**. તથા **વમ્ભના**દયો. **ઉપેક્ખના** ઉપાસકાનં દાયકાદિભાવતો બહિ છડ્ડના. **ખિપના**તિ ખેપવચનં. તં પન અવહસિત્વા વચનં હોતીતિ આહ "**ઉપ્પણ્ડના**"તિ. **પાપના**તિ અદાયકત્તસ્સ, અવણ્ણસ્સ વા પતિટ્ઠાપનં. પરેસં પિટ્ઠિમંસખાદનસીલો પરપિટ્ઠિમંસિકો, તસ્સ ભાવો **પરપિટ્ઠિમંસિકતા**. **અબ્ભઙ્ગ**ન્તિ અબ્ભઞ્જનં. **નિપિસિત્વા ગન્ધમગ્ગના વિયા**તિ અનિપ્પિસિતે અલબ્ભમાનસ્સ ગન્ધસ્સ નિપિસને લાભો વિય પરગુણે અનિપ્પિસિતે અલબ્ભમાનાનં પચ્ચયાનં નિપિસનેન લાભો દટ્ઠબ્બોતિ.

નિકત્તું અપ્પેન લાભેન બહુકં વઞ્ચેત્વા ગહેતું ઇચ્છનં નિજિગીસનં, તસ્સ ભાવો **નિજિગીસનતા**. તસ્સેવ ઇચ્છનસ્સ પવત્તિઆકારો, તંસહજાતં વા ગવેસનકમ્મં.

અઙ્ગન્તિ હત્થપાદાદિઅઙ્ગાનિ ઉદ્દિસ્સ પવત્તં વિજ્જં. **નિમિત્ત**ન્તિ નિમિત્તસત્થં. **ઉપ્પાત**ન્તિ ઉક્કાપાતદિસાડાહ-ભૂમિચાલાદિઉપ્પાતપટિબદ્ધવિજ્જં. **સુપિન**ન્તિ સુપિનસત્થં. **લક્ખણ**ન્તિ ઇત્થિપુરિસાનં લક્ખણજાનનસત્થં. **મૂસિકચ્છિન્ન**ન્તિ વત્થાદીનં અસુકભાગે મૂસિકચ્છેદે સતિ ઇદં નામ ફલં હોતીતિ જાનનકસત્થં. પલાસગ્ગિઆદીસુ ઇમિના નામ અગ્ગિના હુતે ઇદં નામ હોતીતિ અગ્ગિવસેન હોમવિધાનં **અગ્ગિહોમં**. ઇમિના નયેન **દબ્બિહોમં** વેદિતબ્બં. **આદિ**-સદ્દેન થુસહોમાદીનં, અઞ્ઞેસઞ્ચ સુત્તે આગતાનં મિચ્છાજીવાનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. વીરિયસાધનત્તા આજીવપારિસુદ્ધિસીલસ્સ ''પચ્ચયપરિયેસનવાયામો''તિ વુત્તં. તસ્સ **પારિસુદ્ધિ** અનવજ્જભાવો, યેન ધમ્મેન સમેન પચ્ચયલાભો હોતિ. ન હિ અલસો ઞાયેન પચ્ચયે પરિયેસિતું સક્કોતીતિ.

પચ્ચયસન્નિસ્સિતસીલવણ્ણના

૧૮. **પટિસઙ્ખા**તિ અયં ''સયં અભિઞ્ઞા''તિઆદીસુ (મહાવ॰ ૧૧) વિય ય-કારલોપેન નિદ્દેસો. **યોનિસો**તિ ચેત્થ ઉપાયત્થો યોનિસો-સદ્દોતિ દસ્સેન્તો આહ "**ઉપાયેન પથેના**"તિ. "**પટિસઙ્ખાય ઞત્વા**"તિ વત્વા તયિદં પટિસઙ્ખાનં પચ્ચવેક્ખણન્તિ દસ્સેતું "**પચ્ચવેક્ખિત્વાતિ અત્થો**"તિઆદિ વુત્તં. યથા હિ **પચ્ચવેક્ખિત્વા**તિ સીતપટિઘાતાદિકં તં તં પયોજનં પતિ પતિ અવેક્ખિત્વા, ઞાણેન પસ્સિત્વાતિ અત્થો, એવં **પટિસઙ્ખાયા**તિ તદેવ પયોજનં પતિ પતિ સઙ્ખાય, જાનિત્વાતિ અત્થો. ઞાણપરિયાયો હિ ઇધ સઙ્ખા-સદ્દોતિ. એત્થ ચ ''પટિસઙ્ખા યોનિસો''તિઆદિ કામં પચ્ચયપરિભોગકાલેન વુચ્ચતિ, ધાતુવસેન પન પટિકૂલવસેન વા પચ્ચવેક્ખણાય પચ્ચયસન્નિસ્સિતસીલં સુજ્ઝતીતિ અપરે. ભિજ્જતીતિ કેચિ. એકે પન પઠમં એવ પરિયત્તન્તિ વદન્તિ, વીમંસિતબ્બં. ''ચીવર''ન્તિ

એકવચનં એકત્તમત્તં વાચકન્તિ અધિપ્પાયેન "**અન્તરવાસકાદીસુ યં કિઞ્ચી**"તિ વુત્તં, જાતિસદ્દતાય પન તસ્સ પાળિયં એકવચનન્તિ યત્તકાનિ ચીવરાનિ યોગિના પરિહરિતબ્બાનિ, તેસં સબ્બેસં એકજ્ઝં ગહણન્તિ સક્કા વિઞ્ઞાતું, **યં કિઞ્ચી**તિ વા અનવસેસપરિયાદાનમેતં, ન અનિયમવચનં. "નિવાસેતિ વા પારુપતિ વા"તિ વિકપ્પનં પન પટિસેવનપરિયાયસ્સ પરિભોગસ્સ વિભાગદસ્સનન્તિ તં પઞ્ઞપેત્વા સયનનિસીદન-ચીવરકુટિકરણાદિવસેનાપિ પરિભોગસ્સ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો.

પયોજનાનં મરિયાદા પયોજનાવધિ, તસ્સ પરિચ્છિન્દનવસેન યો નિયમો, તસ્સ વચનં **પયોજના...પે૰... વચનં**. ઇદાનિ તં નિયમં વિવરિત્વા દસ્સેતું "**એત્તકમેવ હી**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ અવધારણેન લીળાવિભૂસાવિલમ્બનાનટમ્બરાદિવસેન વત્થપરિભોગં નિસેધેતિ. તેનાહ "**ન ઇતો ભિય્યો**"તિ. લીળાવસેન હિ એકચ્ચે સત્તા વત્થાનિ પરિદહન્તિ ચેવ ઉપસંવિયન્તિ ચ. યથા તં યોબ્બને ઠિતા નાગરિકમનુસ્સા. એકચ્ચે વિભૂસનવસેન, યથા તં રૂપૂપજીવિનિઆદયો. વિલમ્બનવસેન વિલમ્બકા. નટમ્બરવસેન ભોજાદયો. **અજ્ઝત્તધાતુક્ખોભો** સીતરોગાદિઉપ્પાદકો. **ઉતુપરિણામનવસેના**તિ ઉતુનો પરિવત્તનવસેન વિસભાગસીતઉતુસમુટ્ઠાનેન. **વા**-સદ્દેન હેમન્તાદીસુ હિમપાતાદિવસેન પવત્તસ્સ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો, ન ઉપ્પાદેતિ સીતન્તિ અધિપ્પાયો. યદત્થં પન તં વિનોદનં, તં મત્થકપ્પત્તં દસ્સેતું "**સીતબ્ભાહતે**"તિઆદિ વુત્તં. **સબ્બત્થા**તિ "ઉણ્હસ્સ પટિઘાતાયા"તિઆદીસુ સબ્બેસુ સેસપયોજનેસુ. યદિપિ સૂરિયસન્તાપોપિ ઉણ્હોવ, તસ્સ પન આતપગ્ગહણેન ગહિતત્તા "અગ્ગિસન્તાપસ્સા"તિ વુત્તં. એકચ્ચો દાવગ્ગિસન્તાપો કાયં ચીવરેન પટિચ્છાદેત્વા સક્કા વિનોદેતુન્તિ આહ "**તસ્સ વનદાહાદીસુ સમ્ભવો વેદિતબ્બો**"તિ. **ડંસા**તિ પિઙ્ગલમક્ખિકા. તે પન યસ્મા ડંસનસીલા, તસ્મા વુત્તં "**ડંસનમક્ખિકા**"તિ. **સપ્પાદયો**તિ સપ્પસતપદિઉણ્ણનાભિસરબૂવિચ્છિકાદયો. **કુટ્ઠસમ્ફસ્સો**તિ કુટ્ઠવિસમાહ. તિવિધા હિ સપ્પા – દટ્ઠવિસા કુટ્ઠવિસા દિટ્ઠવિસા. તેસુ પુરિમકા દ્વે એવ ગહિતા. સતપદિઆદીનમ્પિ તાદિસાનં સઙ્ગણ્હનત્થં. **નિયતપયોજનં** એકન્તિકં, સબ્બકાલિકઞ્ચ પયોજનં. **હિરી કુપ્પતિ** નિલ્લજ્જતા સણ્ઠાતિ. તેનાહ "**વિનસ્સતી**"તિ. કૂપાવતરણં વા પટિચ્છાદનં અરહતીતિ કોપિનં. હિરિયિતબ્બટ્ઠેન હિરી ચ તં કોપિનઞ્ચાતિ **હિરિકોપિનન્તિ** એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. **તસ્સ ચા**તિ **ચ**-સદ્દો પુબ્બે વુત્તપયોજનાનં સમ્પિણ્ડનત્થો.

યં કિઞ્ચિ આહારન્તિ ખાદનીયભોજનીયાદિભેદં યં કિઞ્ચિ આહરિતબ્બવત્થું. પિણ્ડાય ભિક્ખાય ઉલતીતિ પિણ્ડોલો, તસ્સ કમ્મં પિણ્ડોલ્યં. તેન **પિણ્ડોલ્યેન** ભિક્ખાચરિયાય. **પતિતત્તા**તિ પક્ખિપિતત્તા. **પિણ્ડપાતો** પત્તે પક્ખિત્તભિક્ખાહારો. **પિણ્ડાનં વા પાતો**તિ ઘરે ઘરે લદ્ધભિક્ખાનં સન્નિપાતો. "નત્થિ દવા"તિઆદીસુ (દી૰ નિ૰ અટ્ઠ૰ ૩.૩૦૫) સહસા કિરિયાપિ "દવા"તિ વુચ્ચતિ, તતો વિસેસનત્થં "**દવત્થં, કીળાનિમિત્તન્તિ વુત્તં હોતી**"તિ આહ. **મુટ્ઠિકમલ્લા** મુટ્ઠિયુદ્ધયુજ્ઝનકા. **આદિ**-સદ્દેન નિબુદ્ધયુજ્ઝનકાદીનં ગહણં. **બલમદનિમિત્તન્તિ** બલં નિસ્સાય ઉપ્પજ્જનકમદો બલમદો. તં નિમિત્તં, બલસ્સ ઉપ્પાદનત્થન્તિ અત્થો. **પોરિસમદનિમિત્તન્તિ** પોરિસમદો વુચ્ચતિ પુરિસમાનો "અહં પુરિસો"તિ ઉપ્પજ્જનકમાનો. અસદ્ધમ્મસેવનાસમત્થતં નિસ્સાય પવત્તો માનો, રાગો એવ વા પોરિસમદોતિ કેચિ. તં નિમિત્તં. **અન્તેપુરિકા** રાજોરોધા. સબ્બેસં સન્નિવેસયોગ્યતાય **વેસિયો** રૂપૂપજીવિનિયો. **મણ્ડનં** નામ ઇધાવયવપારિપૂરીતિ આહ "**અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાનં પીણભાવનિમિત્ત**"ન્તિ, પરિબ્રૂહનહેતૂતિ અત્થો. **નટા** નામ રઙ્ગનટા. **નચ્ચકા** લઙ્ઘકાદયો. **વિભૂસનં** સોભાસમુપ્પાદનન્તિ આહ "**પસન્નચ્છવિવણ્ણતાનિમિત્ત**"ન્તિ.

એતં પદં. **મોહૂપનિસ્સયપ્પહાનત્થન્તિ** મોહસ્સ ઉપનિસ્સયતાપહાનાય. દવા હિ મોહેન હોતિ, મોહઞ્ચ વડ્ઢેતીતિ તસ્સા વજ્જનેન મોહસ્સ અનુપનિસ્સયતા. **દોસૂપનિસ્સયપ્પહાનત્થન્તિ** ઇદં બલમદસ્સ, પુરિસમદસ્સ ચ

દોસહેતુનો વસેન વુત્તં, ઇતરસ્સ પન વસેન ‘‘રાગૂપનિસ્સયપ્પહાનત્થ’’ન્તિ વત્તબ્બં. મણ્ડનવિભૂસનપટિક્ખેપો સિયા મોહૂપનિસ્સયપ્પહાનાયપિ, રાગૂપનિસ્સયતાય પન ઉજુપટિપક્ખોતિ વુત્તં ‘‘**રાગૂપનિસ્સયપ્પહાનત્થ**’’ન્તિ. યદિપિ એકચ્ચસ્સ દવમદે આરબ્ભ પરસ્સ પટિઘસંયોજનાદીનં ઉપ્પત્તિ હોતિયેવ મનોપદોસિકદેવાદીનં વિય, અત્તનો પન દવમદે આરબ્ભ યેસં સવિસેસં રાગમોહમાનાદયો પાપધમ્મા ઉપ્પજ્જન્તિ. તે સન્ધાય ‘‘**અત્તનો સંયોજનુપ્પત્તિપટિસેધનત્થ**’’ન્તિ વત્વા મણ્ડનવિભૂસનાનિ પટિચ્ચ સવિસેસં પરસ્સપિ રાગમોહાદયો પવત્તન્તીતિ ‘‘**પરસ્સપિ સંયોજનુપ્પત્તિપટિસેધનત્થ**’’ન્તિ વુત્તં. **અયોનિસો પટિપત્તિયા**તિ એત્થ કામસુખલ્લિકાનુયોગં મુઞ્ચિત્વા સબ્બાપિ મિચ્છાપટિપત્તિ અયોનિસો પટિપત્તિ. પુરિમેહિ દ્વીહિ પદેહિ અયોનિસો પટિપત્તિયા, પચ્છિમેહિ દ્વીહિ કામસુખલ્લિકાનુયોગસ્સ પહાનં વુત્તન્તિ વદન્તિ. ‘‘**ચતૂહિપિ ચેતેહી**’’તિ પન વચનતો સબ્બેહિ ઉભિન્નમ્પિ પહાનં વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. કામકીળાપિ દવન્તોગધા હોતિયેવ, પુરિસમદોપિ કામસુખલ્લિકાનુયોગસ્સ હેતુયેવાતિ.

ચાતુમહાભૂતિકસ્સાતિ ચતુમહાભૂતે સન્નિસ્સિતસ્સ. **રૂપકાયસ્સા**તિ ચતુસન્તતિરૂપસમૂહસ્સ. **ઠિતિયા**તિ ઠિતત્થં. સા પનસ્સ ઠિતિ પબન્ધવસેન ઇચ્છિતાતિ આહ ‘‘**પબન્ધટ્ઠિતત્થ**’’ન્તિ. **પવત્તિયા**તિ જીવિતિન્દ્રિયપ્પવત્તિયા. તથા હિ જીવિતિન્દ્રિયં ‘‘યાપના વત્તના’’તિ (ધ॰ સ॰ ૧૯, ૬૩૪) ચ નિદ્દિટ્ઠં. તસ્સા ચ અવિચ્છેદો આહારૂપયોગેન હોતિ. કાયસ્સ ચિરતરં યાવ આયુકપ્પો, તાવ અવત્થાનં યાપનાતિ દસ્સેન્તો ‘‘**ચિરકાલટ્ઠિતત્થં વા**’’તિ આહ. ઇદાનિ વુત્તમેવત્થં પાકટતરં કાતું ‘‘**ઘરૂપત્થમ્ભમિવા**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થાયં યોજના – યથા જિણ્ણઘરસામિકો ઘરસ્સ ઉપત્થમ્ભનં કરોતિ તસ્સ અપતનત્થં, યથા ચ સાકટિકો અક્ખબ્ભઞ્જનં કરોતિ તસ્સ સમ્પવત્તનત્થં, એવમેસ યોગી કાયસ્સ ઠિતત્થં, યાપનત્થઞ્ચ પિણ્ડપાતં પટિસેવતિ પરિભુઞ્જતીતિ. એતેન ઠિતિ નામ અપતનં યાપના પવત્તીતિ દસ્સેતિ. **ન દવમદમણ્ડનવિભૂસનત્થ**ન્તિ ઇદં ‘‘યાવદેવા’’તિ અવધારણેન નિવત્તિતત્થદસ્સનં. તિટ્ઠન્તિ ઉપાદિન્નધમ્મા એતાયાતિ **ઠિતિ**, આયૂતિ આહ ‘‘**ઠિતીતિ જીવિતિન્દ્રિયસ્સેતં અધિવચન**’’ન્તિ. તથા હિ તં આયુ ‘‘ઠિતી’’તિ નિદ્દિટ્ઠં, **ઠિતિયા યાપનાયા**તિ કાયસ્સ ઠિતિહેતુતાય ‘‘ઠિતી’’તિ લદ્ધવોહારસ્સ જીવિતિન્દ્રિયસ્સ પવત્તનત્થન્તિ અત્થો. તેનાહ ‘‘**જીવિતિન્દ્રિયપવત્તાપનત્થ**’’ન્તિ. **આબાધટ્ઠેના**તિ વિબાધનટ્ઠેન, રોગટ્ઠેન વા. જિઘચ્છાપરમા હિ રોગા. **ઉપરમત્થ**ન્તિ વૂપસમત્થં. **વણાલેપનમિવ** વણિકો. ઉણ્હસીતાદીસુ અભિભવન્તેસુ તપ્પટિકારં સીતુણ્હં વિય પટિસેવતીતિ સમ્બન્ધો. મગ્ગબ્રહ્મચરિયં ઠપેત્વા સિક્ખત્તયસઙ્ગહા સાસનાવચરિતબ્બા અનુસાસની સાસનબ્રહ્મચરિયન્તિ આહ ‘‘**સકલસાસનબ્રહ્મચરિયસ્સ ચ મગ્ગબ્રહ્મચરિયસ્સ ચા**’’તિ. **અનુગ્ગહણત્થ**ન્તિ અનુ અનુ ગણ્હનત્થં સમ્પાદનત્થં. **કાયબલં નિસ્સાયા**તિ યથાસમારદ્ધં ગુણવિસેસપારિપૂરિહેતુભૂતં કાયબલમત્તં નિસ્સાય. તેનાહ ‘‘**સિક્ખત્તયાનુયોગવસેના**’’તિઆદિ. કન્તારનિત્થરણત્થિકા જાયમ્પતિકા, **નદીસમુદ્દનિત્થરણત્થિકા** ચ પુત્તમંસાદીનિ યથા અગિદ્ધા અમુચ્છિતા કેવલં તં તં અત્થસિદ્ધિમેવ અવેક્ખન્તા પટિસેવન્તિ તેહિ વિના અસિજ્ઝનતો, એવમયમ્પિ કેવલં ભવકન્તારનિત્થરણત્થિકો અગિદ્ધો અમુચ્છિતો તેન વિના અસિજ્ઝનતો પિણ્ડપાતં પટિસેવતીતિ ઉપમાસંસન્દનં.

ઇતીતિ પકારત્થે નિપાતપદં. તેન પટિસેવિયમાનસ્સ પિણ્ડપાતસ્સ પટિસેવનાકારો ગય્હતીતિ આહ ‘‘**એવં ઇમિના પિણ્ડપાતપટિસેવનેના**’’તિ. **પુરાણ**ન્તિ ભોજનતો પુરિમકાલિકત્તા પુરાતનં. **પટિહઙ્ખામી**તિ પટિહનિસ્સામિ. **નવઞ્ચ વેદનં ન ઉપ્પાદેસ્સામી**તિ પટિસેવતીતિ યોજના. કીદિસં, કથઞ્ચાતિ આહ ‘‘**અપરિમિત…પે॰… અઞ્ઞતરો વિયા**’’તિ. અપરિમિતં અપરિમાણં ભોજનં પચ્ચયો એતિસ્સાતિ અપરિમિતભોજનપચ્ચયા, તં **અપરિમિતભોજનપચ્ચયં** અત્તનો ગહણીતેજપમાણતો અતિક્કન્તપમાણભોજનહેતુકન્તિ અત્થો. યો બહું ભુઞ્જિત્વા અત્તનો ધમ્મતાય ઉટ્ઠાતું અસક્કોન્તો ‘‘આહર હત્થ’’ન્તિ વદતિ, અયં **આહરહત્થકો**. યો ભુઞ્જિત્વા

અચ્ચુદ્ધુમાતકુચ્છિતાય ઉટ્ઠિતોપિ સાટકં નિવાસેતું ન સક્કોતિ, અયં **અલંસાટકો**. યો ભુઞ્જિત્વા ઉટ્ઠાતું અસક્કોન્તો તત્થેવ પરિવત્તતિ, અયં **તત્રવટ્ટકો**. યો યથા કાકેહિ આમસિતું સક્કા, એવં યાવ મુખદ્વારં આહારેતિ, અયં **કાકમાસકો**. યો ભુઞ્જિત્વા મુખે સન્ધારેતું અસક્કોન્તો તત્થેવ વમતિ, અયં **ભુત્તવમિતકો**. એતેસં અઞ્ઞતરો વિય. અથ વા **પુરાણવેદના** નામ અભુત્તપચ્ચયા ઉપ્પજ્જનકવેદના. તં ''પટિહનિસ્સામી''તિ પટિસેવતિ. **નવવેદના** નામ અતિભુત્તપચ્ચયેન ઉપ્પજ્જનકવેદના. તં ''ન ઉપ્પાદેસ્સામી''તિ પટિસેવતિ. અથ વા **નવવેદના** નામ અભુત્તપચ્ચયેન ઉપ્પજ્જનકવેદના, તસ્સા અનુપ્પન્નાય અનુપ્પજ્જનત્થમેવ પટિસેવતિ. અભુત્તપચ્ચયા ઉપ્પજ્જનકાતિ ચેતં ખુદ્દાય વિસેસનં. યસ્સા અપ્પવત્તિ ભોજનેન કાતબ્બા, તસ્સા દસ્સનત્થં. અભુત્તપચ્ચયેન, ભુત્તપચ્ચયેન ચ ઉપ્પજ્જનકાનુપ્પજ્જનકવેદનાસુ પુરિમા યથાપવત્તા જિઘચ્છાનિમિત્તા વેદના. સા હિ અભુઞ્જન્તસ્સ ભિય્યોપવડ્ઢનવસેન ઉપ્પજ્જતિ. પચ્છિમાપિ ખુદ્દાનિમિત્તાવ અઙ્ગદાહસૂલાદિવેદના પવત્તા. સા હિ ભુત્તપચ્ચયા પુબ્બે અનુપ્પન્નાવ નુપ્પજ્જિસ્સતીતિ અયમેતાસં વિસેસો. વિહિંસાનિમિત્તતા ચેતાસં વિહિંસાય વિસેસો.

યા વેદના. **અધુના**તિ એતરહિ. **અસપ્પાયાપરિમિતભોજનં નિસ્સાયા**તિ અસપ્પાયાપરિમિતસ્સ આહારસ્સ ભુઞ્જનપયોગં આગમ્મ ઉપ્પજ્જતીતિ અત્થો. **પુરાણકમ્મપચ્ચયવસેના**તિ પુબ્બે પુરિમજાતિયં કતત્તા પુરાણસ્સ કમ્મસ્સ પચ્ચયતાવસેન પયોગવિપત્તિં આગમ્મ ઉપ્પજ્જનારહતાય તં વજ્જેત્વા પયોગસમ્પત્તિયા ઉપટ્ઠાપનં દુક્ખવેદનાપચ્ચયઘાતો, પટિહનનઞ્ચ હોતીતિ આહ ''**તસ્સા પચ્ચયં વિનાસેન્તો તં પુરાણઞ્ચ વેદનં પટિહઙ્ખામી**''તિ. **અયુત્તપરિભોગો** પચ્ચયે અપચ્ચવેક્ખિત્વા પરિભોગો. સો એવ કતૂપચિતકમ્મતાય **કમ્મૂપચયો**. તં **નિસ્સાય** પટિચ્ચ **આયતિં** અનાગતે કાલે ઉપ્પજ્જનતો યા ચાયં ''નવવેદના''તિ વુચ્ચતીતિ યોજના. **યુત્તપરિભોગવસેના**તિ પચ્ચવેક્ખિત્વા પચ્ચયાનં પરિભોગવસેન, તસ્સા નવવેદનાય મૂલં અયુત્તપરિભોગકમ્મં અનિબ્બત્તેન્તો સબ્બેન સબ્બં અનુપ્પાદેન્તો. **એત્તાવતા**તિ ''ઇતિ પુરાણ''ન્તિઆદિના વુત્તેન પદદ્વયેન. ''વિહિંસૂપરતિયા''તિઆદિના વા પદચતુક્કેન **યુત્તપરિભોગસઙ્ગહો** પબ્બજિતાનુચ્છવિકસ્સ પચ્ચયપરિભોગસ્સ વુત્તત્તા. **અત્તકિલમથાનુયોગપ્પહાનં** જિઘચ્છાદિદુક્ખપટિઘાતસ્સ ભાસિતત્તા. ઝાનસુખાદીનં પચ્ચયભૂતસ્સ કાયસુખસ્સ અવિસ્સજ્જનતો **ધમ્મિકસુખાપરિચ્ચાગો** ચ દીપિતો હોતિ.

અસપ્પાયાપરિમિતૂપયોગેન જીવિતિન્દ્રિયુપચ્છેદકો, ઇરિયાપથભઞ્જનકો વા સિયા પરિસ્સયો, સપ્પાયપરિમિતૂપયોગેન પન સો ન હોતિ. તથા સતિ ચિરકાલપ્પવત્તિસઙ્ખાતા સરીરસ્સ **યાત્રા** યાપના ભવિસ્સતીતિ ઇમમત્થં દસ્સેન્તો ''**પરિમિતપરિભોગેન...પે॰... ભવિસ્સતી**''તિ આહ. યો રોગો સાદ્ધો અસાદ્ધો ચ ન હોતિ, સો યાપ્યરોગો, સો એતસ્સ અત્થીતિ **યાપ્યરોગી**. સો હિ નિચ્ચકાલં ભેસજ્જં ઉપસેવતિ, તથા અયમ્પીતિ. યદિ યાત્રાપિ યાપના, પુબ્બેપિ ''યાપનાયા''તિ વુત્તં, કો એત્થ વિસેસોતિ? પુબ્બે ''યાપનાયા''તિ જીવિતિન્દ્રિયયાપના અધિપ્પેતા, ઇધ પન ચતુન્નમ્પિ ઇરિયાપથાનં અવિચ્છેદસઙ્ખાતા યાપના યાત્રાતિ અયમેત્થ વિસેસો. બુદ્ધપટિકુટ્ઠેન મિચ્છાજીવેન પચ્ચયપરિયેસના **અયુત્તપરિયેસના**. દાયકદેય્યધમ્માનં, અત્તનો ચ પમાણં અજાનિત્વા પટિગ્ગહણં, સદ્ધાદેય્યવિનિપાતનત્થં વા પટિગ્ગહણં **અયુત્તપટિગ્ગહણં**, યેન વા આપત્તિં આપજ્જતિ. અપચ્ચવેક્ખિત્વા પરિભોગો **અયુત્તપરિભોગો**. તેસં પરિવજ્જનં ધમ્મેન સમેન પચ્ચયુપ્પાદનાદિવસેન વેદિતબ્બં. ધમ્મેન હિ પચ્ચયે પરિયેસિત્વા ધમ્મેન પટિગ્ગહેત્વા પચ્ચવેક્ખિત્વા પરિભુઞ્જનં **અનવજ્જતા** નામ.

અરતીતિ ઉક્કણ્ઠા. પન્તસેનાસનેસુ, અધિકુસલધમ્મેસુ ચ અનભિરતિ. **તન્દી**તિ પચલાયિકા નિદ્દા. **વિજમ્ભિતા**તિ થિનમિદ્ધાભિભવેન કાયસ્સ વિજમ્ભના. વિઞ્ઞૂહિ ગરહા **વિઞ્ઞૂગરહા**. એકચ્ચો હિ અનવજ્જંયેવ

સાવજ્જં કરોતિ, ''લદ્ધં મે''તિ પમાણાધિકં ભુઞ્જિત્વા તં જીરાપેતું અસક્કોન્તો ઉદ્ધંવિરેચનઅધોવિરેચનાદીહિ કિલમતિ, સકલવિહારે ભિક્ખૂ તસ્સ સરીરપટિજગ્ગનભેસજ્જપરિયેસનાપસુતા હોન્તિ. અઞ્ઞે તે ''કિં ઇદ''ન્તિ પુચ્છિત્વા ''અસુકસ્સ ઉદરં ઉદ્ધુમાત''ન્તિઆદીનિ સુત્વા ''નિચ્ચકાલમેસ એવંપકતિકો અત્તનો કુચ્છિપમાણં નામ ન જાનાતી''તિ નિન્દન્તિ, એવં અનવજ્જંયેવ સાવજ્જં કરોતિ. એવં અકત્વા ''અનવજ્જતા ચ ભવિસ્સતી''તિ પટિસેવતિ. અત્તનો હિ પકતિઅગ્ગિબલાદિં જાનિત્વા ''એવં મે અરતિઆદીનં અભાવેન કાયસુખતા, અગરહિતબ્બતા ચ ભવિસ્સતી''તિ પમાણયુત્તમેવ પટિસેવતિ. યાવતકો ભોજનેન અત્થો, તસ્સ સાધનેન યાવદત્થં ઉદરસ્સ પરિપૂરણેન ઉદરાવદેહકં ભોજનં **યાવદત્થઉદરાવદેહકભોજનં**, તસ્સ **પરિવજ્જનેન**. સેય્યાય સયનેન લદ્ધબ્બસુખં સેય્યસુખં, ઉભોહિ પસ્સેહિ સમ્પરિવત્તનકં સયન્તસ્સ ઉપ્પજ્જનસુખં પસ્સસુખં , મિદ્ધેન નિદ્દાયનેન ઉપ્પજ્જનસુખં મિદ્ધસુખં, તેસં **સેય્ય...પે॰... સુખાનં પહાનતો** ચતુન્નં ઇરિયાપથાનં યોગ્યભાવસ્સ પટિપાદનં કાયસ્સ **ચતુઇરિયાપથયોગ્યભાવપટિપાદનં**, તતો. સુખો ઇરિયાપથવિહારો **ફાસુવિહારો**. પચ્છિમે વિકપ્પે, સબ્બવિકપ્પેસુ વા વુત્તં ફાસુવિહારલક્ખણં આગમેન સમત્થેતું ''**વુત્તમ્પિ હેત**''ન્તિઆદિ વુત્તં. તીસુપિ વિકપ્પેસુ આહારસ્સ ઊનપરિભોગવસેનેવ હિ ફાસુવિહારો વુત્તોતિ.

એત્તાવતાતિ ''યાત્રા''તિઆદિના વુત્તેન પદત્તયેન. ''યાત્રા ચ મે ભવિસ્સતી''તિ પયોજનપરિગ્ગહદીપના. યાત્રા હિ નં આહારૂપયોગં પયોજેતીતિ. ધમ્મિકસુખાપરિચ્ચાગહેતુકો ફાસુવિહારો **મજ્ઝિમા પટિપદા** અન્તદ્વયપરિવજ્જનતો. ઇમસ્મિં પન ઠાને અટ્ઠ અઙ્ગાનિ સમોધાનેતબ્બાનિ – ''નેવ દવાયા''તિ એકં અઙ્ગં, ''ન મદાયા''તિ એકં, ''ન મણ્ડનાયા''તિ એકં, ''ન વિભૂસનાયા''તિ એકં, ''યાવદેવ ઇમસ્સ કાયસ્સ ઠિતિયા યાપનાયા''તિ એકં, ''વિહિંસૂપરતિયા બ્રહ્મચરિયાનુગ્ગહાયા''તિ એકં, ''ઇતિ પુરાણઞ્ચ વેદનં પટિહઙ્ખામિ, નવઞ્ચ વેદનં ન ઉપ્પાદેસ્સામી''તિ એકં, ''યાત્રા ચ મે ભવિસ્સતી''તિ એકં. ''અનવજ્જતા ચ ફાસુવિહારો ચા''તિ અયમેત્થ ભોજનાનિસંસો. **મહાસિવત્થેરો** પનાહ ''હેટ્ઠા ચત્તારિ અઙ્ગાનિ પટિક્ખેપો નામ, ઉપરિ પન અટ્ઠઙ્ગાનિ સમોધાનેતબ્બાની''તિ. તત્થ ''યાવદેવ ઇમસ્સ કાયસ્સ ઠિતિયા''તિ એકં અઙ્ગં, ''યાપનાયા''તિ એકં, ''વિહિંસૂપરતિયા''તિ એકં, ''બ્રહ્મચરિયાનુગ્ગહાયા''તિ એકં, ''ઇતિ પુરાણઞ્ચ વેદનં પટિહઙ્ખામી''તિ એકં, ''નવઞ્ચ વેદનં ન ઉપ્પાદેસ્સામી''તિ એકં, ''યાત્રા ચ મે ભવિસ્સતી''તિ એકં, ''અનવજ્જતા ચા''તિ એકં. ફાસુવિહારો પન ભોજનાનિસંસોતિ. એવં અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતં આહારં આહારેન્તો પટિસઙ્ખા યોનિસો પિણ્ડપાતં પટિસેવતિ નામ.

યત્થ યત્થાતિ ભુમ્મનિદ્દેસેન **સેન**-સદ્દસ્સ અધિકરણત્થવુત્તિમાહ. તથા **આસન**-સદ્દસ્સાતિ. **અટ્ટયોગાદિમ્હી**તિ **આદિ**-સદ્દેન પાસાદાદિં, મઞ્ચાદિઞ્ચ સઙ્ગણ્હાતિ. યત્થ યત્થ વિહારે વા અટ્ટયોગાદિમ્હિ વા આસતીતિ વિહારઅટ્ટયોગાદિકે આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. ઇધ **આદિ**-સદ્દેન પીઠસન્થતાદીનમ્પિ સઙ્ગહો વેદિતબ્બો. **પરિસહનટ્ઠેના**તિ અભિભવનટ્ઠેન, વિબાધનટ્ઠેનાતિ અત્થો. **ઉતુયેવ ઉતુપરિસ્સયો**તિ સીતુણ્હાદિઉતુયેવ અસપ્પાયો વુત્તનયેન ઉતુપરિસ્સયો. તસ્સ ઉતુપરિસ્સયસ્સ વિનોદનત્થં, અનુપ્પન્નસ્સ અનુપ્પાદનત્થં, ઉપ્પન્નસ્સ વૂપસમનત્થઞ્ચાતિ અત્થો. નાનારમ્મણતો પટિસંહરિત્વા કમ્મટ્ઠાનભૂતે એકસ્મિંયેવ આરમ્મણે ચિત્તસ્સ સમ્મદેવ લયનં પટિસલ્લાનં, તત્થ આરામો અભિરતિ **પટિસલ્લાનારામો**, તદત્થં. સેનાસનં હિ વિવિત્તં યોગિનો ભાવનાનુકૂલં સુઞ્ઞાગારભાવતો. તં પનેતં અત્થદ્વયં વિભાવેતું ''**યો સરીરાબાધચિત્તવિક્ખેપકરો**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **એકીભાવસુખત્થ**ન્તિ એકીભાવહેતુકં સુખં એકીભાવસુખં, તદત્થં. ગણસઙ્ગણિકકિલેસસઙ્ગણિકાભાવેન ઉપ્પજ્જનકસુખં.

યદિ ઉતુયેવ ઉતુપરિસ્સયો, ‘‘ઉતુ ચ સીતુણ્હ’’ન્તિ સીતુણ્હપટિઘાતં વત્વા ઉતુપરિસ્સયવિનોદનં કસ્મા વુત્તન્તિ ચોદનં સન્ધાયાહ **‘‘કામઞ્ચા’’**તિઆદિ. તત્થ ‘‘નિયતં ઉતુપરિસ્સયવિનોદન’’ન્તિ એતેન ‘‘સીતસ્સ પટિઘાતાય ઉણ્હસ્સ પટિઘાતાયા’’તિ એત્થ વુત્તં સીતુણ્હં અનિયતં કદાચિ કદાચિ ઉપ્પજ્જનકં, ઉતુપરિસ્સયો પન **સબ્બદાભાવી** અધિપ્પેતોતિ દસ્સેતિ. **વુત્તપ્પકારો**તિ ‘‘સીતાદિકો, અસપ્પાયો’’તિ ચ એવં વુત્તપ્પકારો વિવટઙ્ગણરુક્ખમૂલાદીસુ નિસિન્નસ્સ અપરિગુત્તિયા અસંવુતદ્વારાદિતાય **પાકટપરિસ્સયા**, અસપ્પાયરૂપદસ્સનાદિના **અપાકટપરિસ્સયા** ચ ભિક્ખુસ્સ કાયચિત્તાનં **આબાધં** કરેય્યું. **યત્થ** ગુત્તે સેનાસને **આબાધં ન કરોન્તિ. એવં જાનિત્વા**તિ ઉભયપરિસ્સયરહિતન્તિ એવં ઞત્વા પટિસેવન્તો ભિક્ખુ વેદિતબ્બોતિ સમ્બન્ધો.

ધાતુક્ખોભલક્ખણસ્સ, તંહેતુકદુક્ખવેદનાલક્ખણસ્સ વા **રોગસ્સ** પટિપક્ખભાવો **પટિઅયનટ્ઠો**. તેનાહ **‘‘પચ્ચનીકગમનટ્ઠેનાતિ અત્થો’’**તિ, વૂપસમનટ્ઠેનાતિ વુત્તં હોતિ. **યસ્સ કસ્સચી**તિ સપ્પિઆદીસુ યસ્સ કસ્સચિ. **સપ્પાયસ્સા**તિ હિ તસ્સ વિકારવૂપસમેનાતિ અધિપ્પાયો. **ભિસક્કસ્સ કમ્મં** તેન વિધાતબ્બતો. તેનાહ **‘‘તેન અનુઞ્ઞાતત્તા’’**તિ. **નગરપરિક્ખારેહી**તિ નગરં પરિવારેત્વા રક્ખણકેહિ. વિવટપરિક્ખેપો પરિક્ખા ઉદ્દાપો પાકારો એસિકા પલિઘો પાકારપત્થણ્ડિલન્તિ સત્ત ‘‘નગરપરિક્ખારા’’તિ વદન્તિ. **સીલપરિક્ખારો**તિ સુવિસુદ્ધસીલાલઙ્કારો . અરિયમગ્ગો હિ ઇધ ‘‘રથો’’તિ અધિપ્પેતો. તસ્સ ચ સમ્માવાચાદયો અલઙ્કારટ્ઠેન ‘‘પરિક્ખારો’’તિ વુત્તા. **જીવિતપરિક્ખારા**તિ જીવિતસ્સ પવત્તિકારણાનિ. **સમુદાનેતબ્બા**તિ સમ્મા ઉદ્ધં ઉદ્ધં આનેતબ્બા પરિયેસિતબ્બા. **પરિવારોપિ હોતિ** અન્તરાયાનં પરિતો વારણતો. તેનાહ **‘‘જીવિત…પે॰… રક્ખણતો’’**તિ.

તત્થ **અન્તર**ન્તિ વિવરં, ઓકાસોતિ અત્થો. વેરિકાનં અન્તરં અદત્વા અત્તનો સામિકાનં પરિવારેત્વા ઠિતસેવકા વિય **રક્ખણતો. અસ્સા**તિ જીવિતસ્સ. **કારણભાવતો**તિ ચિરપ્પવત્તિયા કારણભાવતો. રસાયનભૂતં હિ ભેસજ્જં સુચિરમ્પિ કાલં જીવિતં પવત્તેતિયેવ. યદિપિ અનુપ્પન્ના એવ દુક્ખવેદના ભેસજ્જપરિભોગેન પટિહઞ્ઞન્તિ, ન ઉપ્પન્ના તાસં સરસેનેવ ભિજ્જનતો, ઉપ્પન્નસદિસા પન ‘‘ઉપ્પન્ના’’તિ વુચ્ચન્તિ. ભવતિ હિ તંસદિસેસુ તબ્બોહારો, યથા સા એવ તિત્તિરિ, તાનિયેવ ઓસધાનીતિ. તસ્મા વુત્તં **‘‘ઉપ્પન્નાનન્તિ જાતાનં ભૂતાનં નિબ્બત્તાન’’**ન્તિ. સઞ્ચયતો પટ્ઠાય સો ધાતુક્ખોભો સમુટ્ઠાનં એતેસન્તિ **તંસમુટ્ઠાના**. **‘‘દુક્ખવેદના’’**તિ વત્વા સા અકુસલસભાવાપિ અત્થીતિ તતો વિસેસેતું **‘‘અકુસલવિપાકવેદના’’**તિ વુત્તં. બ્યાબાધનટ્ઠેન બ્યાબાધો, બ્યાબાધોવ બ્યાબજ્ઝં, દુક્ખન્તિ અત્થો. નત્થિ એત્થ બ્યાબજ્ઝન્તિ **અબ્યાબજ્ઝં**, નિદુક્ખતા. તેનાહ **‘‘અબ્યાબજ્ઝપરમતાયા’’**તિ **નિદુક્ખપરમતાયા**તિ. **તં દુક્ખ**ન્તિ રોગનિમિત્તકં દુક્ખં.

ચીવરાદીનં પચ્ચયાનં નિસ્સયનં પરિભોગો એવાતિ દસ્સેતું **‘‘તે પટિચ્ચ નિસ્સાયા’’**તિ વત્વા **‘‘પરિભુઞ્જમાના’’**તિ વુત્તં. **પવત્તન્તી**તિ જીવન્તિ. જીવનમ્પિ હિ પવત્તનં, યતો જીવિતિન્દ્રિયં ‘‘પવત્તનરસ’’ન્તિ વુચ્ચતિ.

ચતુપારિસુદ્ધિસમ્પાદનવિધિવણ્ણના

૧૯. એવં પાતિમોક્ખસંવરાદિભેદેન નિદ્દિટ્ઠં સીલં પુન સાધનવિભાગેન દસ્સેતું **‘‘એવમેતસ્મિ’’**ન્તિઆદિમારદ્ધં. તત્થ સાધીયતિ સમ્પાદિયતિ એતેનાતિ સાધનં, સદ્ધા સાધનં એતસ્સાતિ **સદ્ધાસાધનો**. નનુ ચ વીરિયસતિપઞ્ઞાહિપિ વિના પાતિમોક્ખસંવરો ન સિજ્ઝતીતિ? સચ્ચં ન સિજ્ઝતિ, સદ્ધાય પન વિસેસહેતુભાવં સન્ધાય એવં વુત્તન્તિ દસ્સેન્તો આહ

“**સાવકવિસયાતીતત્તા સિક્ખાપદપઞ્ઞત્તિયા**”તિ. ગરુકલહુકાદિભેદે ઓતિણ્ણે વત્થુસ્મિં તસ્સ તસ્સ અપરાધસ્સ અનુરૂપં સિક્ખાપદપઞ્ઞાપનં નામ સાવકાનં અવિસયો, બુદ્ધાનં એવ વિસયો. સિક્ખાપદપઞ્ઞાપનં તાવ તિટ્ઠતુ, તસ્સ કાલોપિ નામ સાવકાનં અવિસયો, બુદ્ધાનં એવ વિસયોતિ દસ્સેન્તો “**સિક્ખાપદપઞ્ઞત્તિયાચનપટિક્ખેપો ચેત્થ નિદસ્સન**”ન્તિ આહ. તથા હિ વુત્તં “આગમેહિ ત્વં સારિપુત્ત, આગમેહિ ત્વં સારિપુત્ત, તથાગતોવ તત્થ કાલં જાનિસ્સતી”તિ (પારા॰ ૨૧). તત્થ **ચ**-સદ્દો સમુચ્ચયત્થો. તેન “અપઞ્ઞત્તં ન પઞ્ઞપેમ, પઞ્ઞત્તં ન સમુચ્છિન્દામ, યથાપઞ્ઞત્તેસુ સિક્ખાપદેસુ સમાદાય વત્તામા”તિ (પારા॰ ૫૬૫) એવમાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **સદ્ધાયા**તિ સદ્દહનેન સત્થરિ, ધમ્મે ચ સદ્ધાય પચ્ચુપટ્ઠાપનેન. **જીવિતેપિ** પગેવ જીવિતપરિક્ખારેતિ અધિપ્પાયો.

કિકીવ અણ્ડન્તિ કિકીસકુણિકા વિય અત્તનો અણ્ડં. સા કિર જીવિતમ્પિ પરિચ્ચજિત્વા અણ્ડમેવ રક્ખતિ. **ચમરીવ વાલધિ**ન્તિ ચમરીમિગો વિય અત્તનો વાલધિં. ચમરીમિગા કિર બ્યાધેન પરિપાતિયમાના જીવિતમ્પિ પરિચ્ચજિત્વા કણ્ડકગુમ્બાદીસુ લગ્ગં અત્તનો વાલમેવ રક્ખન્તિ. **પિયંવ પુત્તં એકક**ન્તિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. યથા હિ એકપુત્તકો કુટુમ્બિકો તં એકપુત્તં, એકનયનો ચ તં એકનયનં સુટ્ઠુતરં રક્ખતિ. **તથેવ સીલં અનુરક્ખમાનકા**તિ અનુકમ્પનવસેન વુત્તં. **સુપેસલા**તિ સુટ્ઠુ પિયસીલા. **સદા** સબ્બકાલં દહરમજ્ઝિમથેરકાલેસુ. છન્નમ્પિ ગારવાનં વસેન **સગારવા**, ગરુકારવન્તોતિ અત્થો.

એવમેવ ખોતિ યથા મહાસમુદ્દો ઠિતધમ્મો વેલં નાતિક્કમતિ, એવમેવ. **મમ સાવકા**તિ અરિયસાવકે સન્ધાયાહ. તે હિ ધુવસીલા. **ઇમસ્મિં અત્થે**તિ જીવિતહેતુપિ સીલસ્સ અવીતિક્કમને.

મહાવત્તનિઅટવી નામ વિઞ્ઝાટવી. હિમવન્તપસ્સે અટવીતિ કેચિ. **થેર**ન્તિ નામગોત્તવસેન અપઞ્ઞાતં એકં **થેરં**. **નિપજ્જાપેસું** ગન્ત્વા કસ્સચિ મા આરોચેય્યાતિ.

પૂતિલતાયાતિ ગળોચિલતાય. **સમસીસી**તિ જીવિતસમસીસી. યસ્સ હિ કિલેસસીસં અવિજ્જં મગ્ગપટિપાટિયા અરહત્તમગ્ગો પરિયાદિયતિ, તતો એકૂનવીસતિમે પચ્ચવેક્ખણઞાણે પતિટ્ઠાય ભવઙ્ગોત્તરણે વટ્ટસીસં જીવિતિન્દ્રિયં ચુતિચિત્તં પરિયાદિયતિ, સો ઇમાય વારસમતાય “જીવિતસમસીસી”તિ વુચ્ચતિ. સો ચ થેરો તથા પરિનિબ્બાયિ. તેન વુત્તં “**સમસીસી હુત્વા પરિનિબ્બાયી**”તિ. **અભયત્થેરો** કિર મહાભિઞ્ઞો. તસ્મા ચેતિયં કારાપેસીતિ વદન્તિ. **અપ્પેવા**તિ અપ્પેવ નામ અત્તનો જીવિતમ્પિ જહેય્ય, **ન ભિન્દે**તિ ન ભિન્દેય્ય, ન વીતિક્કમેય્ય.

સતિયા અધિટ્ઠિતાનન્તિ પગેવ ઉપટ્ઠિતાય સતિયા આરક્ખવસેન અધિટ્ઠિતાનં ઇન્દ્રિયાનં. **અનન્વાસ્સવનીયતો**તિ દ્વારભાવેન અભિજ્ઝાદીહિ અનનુબન્ધિતબ્બતો. **વર**ન્તિ સેટ્ઠં. **તત્તાયા**તિ ઉણ્હાય. **આદિત્તાયા**તિ આદિતો પટ્ઠાય દિત્તાય. **સમ્પજ્જલિતાયા**તિ સમન્તતો જલન્તિયા. **સજોતિભૂતાયા**તિ એકજાલીભૂતાય. **સમ્પલિમટ્ઠ**ન્તિ સબ્બસો આમટ્ઠં, અગ્ગિતન્તિ અત્થો. **ન ત્વેવ વર**ન્તિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. **રૂપેસૂ**તિ રૂપારમ્મણેસુ. **અનુબ્યઞ્જનસો નિમિત્તગ્ગાહો**તિ કિલેસાનં અનુ અનુ બ્યઞ્જનવસેન ઉપ્પાદનેન પાકટીકરણવસેન સુભાદિનિમિત્તગ્ગાહો, અથ વા **અનુબ્યઞ્જનસો**તિ હત્થપાદાદિઅનુબ્યઞ્જનતો, **નિમિત્તગ્ગાહો**તિ ઇત્થિપુરિસાદિસુભાદિનિમિત્તગ્ગહણં. **ચક્ખુદ્વારાદિપવત્તસ્સા**તિ ચક્ખુદ્વારાદીહિ પવત્તસ્સ. **વિઞ્ઞાણસ્સા**તિ જવનવિઞ્ઞાણસ્સ. નિમિત્તાદિગ્ગાહં નિસેધેન્તેન સમ્પાદેતબ્બોતિ સમ્બન્ધો. **અસંવિહિતસાખાપરિવાર**ન્તિ સમ્મા

અવિહિતવતિપરિક્ખેપં. **પરસ્સહારીહી**તિ પરસન્તકાવહારકેહિ ચોરેહિ. **સમતિવિજ્ઝતી**તિ સબ્બસો અતિવિજ્ઝતિ અનુપવિસતિ.

રૂપેસૂતિ રૂપહેતુ રૂપનિમિત્તં. ઉપ્પજ્જનકઅનત્થતો **રક્ખ ઇન્દ્રિય**ન્તિ સમ્બન્ધો. એવં સેસેસુ. **એતે હિ દ્વારા**તિ એતે ચક્ખાદિદ્વારા. સતિકવાટેન અસંવુતત્તા **વિવટા**. તતો એવ **અરક્ખિતા**. કિલેસુપ્પત્તિયા હેતુભાવેન તંસમઙ્ગિં **હનન્તી**તિ કારણૂપચારેનેવ વુત્તં. **એતે** વા રૂપાદયો. કિલેસાનં આરમ્મણભૂતા દ્વારા ચક્ખાદિદ્વારા. તે કીદિસા વિવટા અરક્ખિતા અસંવુતચક્ખાદિહેતું તંસમઙ્ગિં હનન્તીતિ કારણૂપચારેનેવ વુત્તં. **અગાર**ન્તિ ગેહં. **દુચ્છન્ન**ન્તિ ન સમ્મા છાદિતં. **અભાવિત**ન્તિ લોકુત્તરભાવનારહિતં.

સમ્પાદિતેતિઆદિસ્સ વોદાનપક્ખસ્સ અત્થો વુત્તવિપરિયાયેન વેદિતબ્બો. **અયં પન** સબ્બસો કિલેસાનં અનુપ્પાદો **અતિઉક્કટ્ઠદેસના** મગ્ગેનાગતસદિસત્તા. **સમ્પાદેતબ્બો**તિ ''ન પુનેવં કરિસ્સ''ન્તિ અધિટ્ઠાનસુદ્ધિયા સમ્પાદેતબ્બો.

અધુનાપબ્બજિતેનાતિ ન ચિરપબ્બજિતેન, નવપબ્બજિતેનાતિ અત્થો. **કામરાગેન ડય્હામી**તિ કામરાગગ્ગિના પરિડય્હામિ. સો ચ પન દાહો ઇદાનિ ચિત્તગતોતિ દસ્સેન્તો આહ **''ચિત્તં મે પરિડય્હતી''**તિ. **સાધૂ**તિ આયાચના. **નિબ્બાપન**ન્તિ તસ્સ નિબ્બાપનુપાયં. **ગોતમા**તિ થેરં ગોત્તેન આલપતિ.

સઞ્ઞાય વિપરિયેસાતિ ''અસુભે સુભ''ન્તિ પવત્તસઞ્ઞાવિપરિયેસહેતુ વિપરીતસઞ્ઞાનિમિત્તં. **નિમિત્તં પરિવજ્જેહિ** કીદિસં? **રાગૂપસઞ્હિતં** રાગુપ્પત્તિહેતુભૂતં સુભનિમિત્તં પરિવજ્જેહિ ન મનસિ કરોહિ. ન કેવલં સુભનિમિત્તસ્સામનસિકારો એવ, અથ ખો **અસુભ**ભાવનાય અત્તનો **ચિત્તં ભાવેહિ**. કથં? **એકગ્ગં સુસમાહિતં** યથા તં અસુભારમ્મણે વિક્ખેપાભાવેન એકગ્ગં, સુટ્ઠુ અપ્પિતભાવેન સુસમાહિતઞ્ચ હોતિ, એવં ભાવેહીતિ. એવં સમથભાવનાય કામરાગસ્સ વિક્ખમ્ભનં દસ્સેત્વા ઇદાનિ સમુચ્છેદનવિધિં દસ્સેતું **''સઙ્ખારે''**તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **સઙ્ખારે પરતો પસ્સા**તિ સબ્બેપિ સઙ્ખારે અવિધેય્યકતાય ''પરે''તિ પસ્સ. અનિચ્ચતાય પન ઉદયબ્બયપટિપીળિતત્તા **દુક્ખતો**, અનત્તસભાવત્તા, અત્તવિરહતો ચ **નો અત્તતો** પસ્સ. એવં લક્ખણત્તયં આરોપેત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેન્તો મગ્ગપટિપાટિયા ચતુત્થમગ્ગેન સબ્બસો **નિબ્બાપેહિ મહારાગં** તેભૂમકસ્સ અભિભવનતો મહાવિસયતાય મહારાગં વૂપસમેહિ. યથા એતરહિ, એવં **મા ડય્હિત્થો પુનપ્પુન**ન્તિ દળ્હતરં રાગવિનોદને નિયોજેસિ.

એવં ઇન્દ્રિયસંવરસીલસ્સ સમ્પાદને વિધિં દસ્સેત્વા એવં તં સુસમ્પાદિતં હોતીતિ નયં દસ્સેતું **''અપિચા''**તિઆદિના તત્થ પરિપૂરકારિનો થેરે નિદસ્સેતિ. તત્થ **''લેણં ન ઉલ્લોકિતપુબ્બ''**ન્તિ ઇદં સબ્બત્થેવ થેરસ્સ યુગમત્તદસ્સિતાય વુત્તં. કિં પન થેરો સેનાસનં ન સોધેતિ ? ''ઉલ્લોકા પઠમં ઓહારેતબ્બ''ન્તિ હિ વુત્તં, અન્તેવાસિકાદયો એવ કિરસ્સ સેનાસનં સોધેન્તિ. **અસ્સ** નાગરુક્ખસ્સ.

તસ્મિં ગામેતિ મહાગામે. તરુણા થઞ્ઞપિવનકા પુત્તધીતરો યાસં તા **તરુણપુત્તા**, તાસં. **લઞ્જાપેસી**તિ થનપટ્ટિકાય થને બન્ધાપેત્વા રાજમુદ્દિકાય લઞ્જાપેસિ. રાજા થેરં ચિરતરં દટ્ઠું કાલવિક્ખેપં કરોન્તો ''સ્વે સીલાનિ ગણ્હિસ્સામી''તિ આહ. થેરો રઞ્ઞો ચ દેવિયા ચ વન્દનકાલે સત્તાકારમત્તં ગણ્હાતિ. ઇત્થી પુરિસોતિ પન **વિવેકં** ન કરોતિ. તેનાહ **''વવત્થાનં ન કરોમી''**તિ. ''અહો સુપરિસુદ્ધસીલો વતાયં અય્યો''તિ દણ્ડદીપિકં ગહેત્વા અટ્ઠાસિ. **અતિપરિસુદ્ધં પાકટ**ન્તિ સપ્પાયલાભેન કમ્મટ્ઠાનં અતિવિય પરિસુદ્ધં વિભૂતં અહોસિ. **સકલં પબ્બતં ઉન્નાદયન્તો**તિ

પથવિકમ્પનેન સકલં પબ્બતં એકં નિન્નાદં કરોન્તો. તન્નિવાસિદેવતાનં સાધુકારદાનેનાતિ કેચિ. **ભન્તો**તિ અનવટ્ઠિતો. **બાલો**તિ તરુણદારકો. **ઉત્રસ્તો**તિ ઞાતકેહિ વિનાભાવેન સન્ત્રસ્તો.

વિસગણ્ડકરોગોતિ થનકન્દળરોગમાહ. માસરોગાદિકોપિ વિસગણ્ડકરોગોતિ વદન્તિ. **યતો પબ્બજિતો, તતો પટ્ઠાય** પબ્બજિતકાલતો પભુતીતિ અત્થો. **ઇન્દ્રિયાની**તિ ઇન્દ્રિયસંવરસીલાનિ. તેસુ હિ ભિન્નેસુ ઇન્દ્રિયાનિપિ ભિન્નાનીતિ વુચ્ચન્તિ આરક્ખાભાવતો, ઇન્દ્રિયાનેવ વા નિમિત્તાનુબ્યઞ્જનગ્ગાહસ્સ દ્વારભૂતાનિ ભિન્નાનિ નામ તંસમઙ્ગિનો અનત્થુપ્પત્તિતો, વિપરિયાયતો અભિન્નાનીતિ વેદિતબ્બાનિ. ઇન્દ્રિયાનં વા અયોનિસો ઉપસંહારો ભેદનં, યોનિસો ઉપસંહારો અભેદનન્તિ અપરે. **મિત્તત્થેરોવા**તિ મહામિત્તત્થેરો વિય. **વરે**તિ સેટ્ઠે.

તથા વીરિયેનાતિ **તથા**-સદ્દેન વીરિયં વિસેસેતિ. યથા સતિ અનવજ્જલક્ખણાવ ઇન્દ્રિયસંવરસાધનં, તથા વીરિયં અનવજ્જલક્ખણં આજીવપારિસુદ્ધિસાધનન્તિ. વીરિયાપેક્ખમેવ વિસેસનં દટ્ઠબ્બં. તેનેવાહ "**સમ્માઆરદ્ધવીરિયસ્સા**"તિ. અયુત્તા એસના અનેસના, યથાવુત્તમિચ્છાજીવસઙ્ગહા. સા એવ સત્થુસાસનસ્સ ન પતિરૂપાતિ અપ્પતિરૂપં, તં **અનેસનં અપ્પતિરૂપં**. અથ વા પતિરૂપવિરોધિની અપ્પતિરૂપા, પરિગ્ગહિતધુતઙ્ગસ્સ ધુતઙ્ગનિયમવિરોધિની યસ્સ કસ્સચિ સલ્લેખવિકોપિની પટિપત્તિ. ઇમસ્મિં પક્ખે ચ-સદ્દો લુત્તનિદ્દિટ્ઠો, અનેસનં, અપ્પતિરૂપઞ્ચ પહાયાતિ. પટિસેવમાનેન પરિવજ્જયતા સમ્પાદેતબ્બાતિ સમ્બન્ધો. ''પરિસુદ્ધુપ્પાદે''તિ ઇમિનાવ ધમ્મદેસનાદીનં પરિસુદ્ધાય સમુટ્ઠાનતા દીપિતા હોતીતિ "**ધમ્મદેસનાદીહિ ચસ્સ ગુણેહિ પસન્નાન**"ન્તિ વુત્તં. **આદિ**-સદ્દેન બાહુસચ્ચવત્તપરિપૂરણઇરિયાપથસમ્પત્તિઆદીનં ગહણં વેદિતબ્બં. **ધુતગુણે ચસ્સ પસન્નાન**ન્તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **પિણ્ડપાતચરિયાદીહી**તિ **આદિ**-સદ્દેન મિત્તસુહજ્જપંસુકૂલચરિયાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **ધુતઙ્ગનિયમાનુલોમેના**તિ તંતંધુતઙ્ગનિયતાય પટિપત્તિયા અનુલોમવસેન, અવિકોપનવસેનાતિ અત્થો. મહિચ્છસ્સેવ મિચ્છાજીવેન જીવિકા, ન અપ્પિચ્છસ્સ. અપ્પિચ્છતાય ઉક્કંસગતાય મિચ્છાજીવસ્સ અસમ્ભવો એવાતિ દસ્સેતું "**એકબ્યાધિવૂપસમત્થ**"ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **પૂતિહરિતકી**તિ પૂતિમુત્તપરિભાવિતં, પૂતિભાવેન વા છડ્ડિતં હરિતકં. અરિયવંસો એતસ્સ અત્થીતિ, અરિયવંસે વા નિયુત્તોતિ અરિયવંસિકો, પચ્ચયગેધસ્સ દૂરસમુસ્સારિતત્તા ઉત્તમો ચ સો અરિયવંસિકો ચાતિ **ઉત્તમઅરિયવંસિકો**. **યસ્સ કસ્સચી**તિ પરિગ્ગહિતાપરિગ્ગહિતધુતઙ્ગેસુ યસ્સ કસ્સચિ.

નિમિત્તં નામ પચ્ચયે ઉદ્દિસ્સ યથા અધિપ્પાયો ઞાયતિ એવં નિમિત્તકમ્મં. **ઓભાસો** નામ ઉજુકમેવ અકથેત્વા યથા અધિપ્પાયો વિભૂતો હોતિ, એવં ઓભાસનં. **પરિકથા** નામ પરિયાયેન કથનં. **તથા ઉપ્પન્ન**ન્તિ નિમિત્તાદિવસેન ઉપ્પન્નં.

દ્વારં દિન્નન્તિ રોગસીસેન પરિભોગસ્સ દ્વારં દિન્નં. તસ્મા અરોગકાલેપિ પરિભુઞ્જિતું વટ્ટતિ, આપત્તિ ન હોતીતિ અત્થો. તેનાહ "**કિઞ્ચાપિ આપત્તિ ન હોતી**"તિઆદિ. **ન વટ્ટતી**તિ સલ્લેખપટિપત્તિયં ઠિતસ્સ ન વટ્ટતિ, સલ્લેખં કોપેતીતિ અધિપ્પાયો. ''આજીવં પન કોપેતી''તિ ઇમિનાવ સેનાસનપટિસંયુત્તધુતઙ્ગધરસ્સ નિમિત્તાદયો ન વટ્ટન્તીતિ વદન્તિ. તદઞ્ઞધુતઙ્ગધરસ્સાપિ ન વટ્ટન્તિયેવાતિ અપરે. **અકરોન્તો**તિ યથાસકં અનુઞ્ઞાતવિસયેપિ અકરોન્તો. **અઞ્ઞત્રેવા**તિ ઠપેત્વા એવ.

ગણવાસં પહાય અરઞ્ઞાયતને પટિપ્પસ્સદ્ધિવિવેકસ્સ મુદ્ધભૂતાય અગ્ગફલસમાપત્તિયા વિહરન્તો મહાથેરો "**પવિવેકં બ્રૂહયમાનો**"તિ વુત્તો. ઉદરસન્નિસ્સિતો વાતાબાધો **ઉદરવાતાબાધો**. અસમ્ભિન્નં ખીરં એતસ્સાતિ

અસમ્ભિન્નખીરં, તદેવ પાયાસન્તિ **અસમ્ભિન્નખીરપાયાસં**, ઉદકેન અસમ્મિસ્સખીરેન પક્કપાયાસન્તિ અત્થો. **તસ્સા**તિ પાયાસસ્સ. **ઉપ્પત્તિમૂલ**ન્તિ ''ગિહિકાલે મે, આવુસો, માતા સપ્પિમધુસક્કરાદીહિ યોજેત્વા અસમ્ભિન્નખીરપાયાસં અદાસિ, તેન મે ફાસુ અહોસી''તિ અત્તનો વચીનિચ્છારણસઞ્ઞાતં ઉપ્પત્તિહેતું. ''**અપરિભોગારહો પિણ્ડપાતો**''તિ કસ્મા વુત્તં, નનુ થેરસ્સ ઓભાસનાદિચિત્તુપ્પત્તિયેવ નત્થીતિ? સચ્ચં નત્થિ, અજ્ઝાસયં પન અજાનન્તા એકચ્ચે પુથુજ્જના તથા મઞ્ઞેય્યું, અનાગતે ચ સબ્રહ્મચારિનો એવં મમ દિટ્ઠાનુગતિં આપજ્જેય્યુન્તિ પટિક્ખિપિ. અપિચ મહાથેરસ્સ પરમુક્કંસગતા સલ્લેખપટિપત્તિ. તથા હિ દહરભિક્ખુનો ''કસ્સ સમ્પન્નં ન મનાપ''ન્તિ (પાચિ॰ ૨૦૯, ૨૫૭, ૬૧૨, ૧૨૨૮, ૧૨૩૪; ચૂળવ॰ ૩૪૩) વચનં નિસ્સાય યાવ પરિનિબ્બાના પિટ્ઠખાદનીયં ન ખાદતિ.

વચીવિઞ્ઞત્તિવિપ્ફારાતિ વચીનિચ્છારણહેતુ. અત્થવિઞ્ઞાપનવસેન પવત્તમાનો હિ સદ્દો અસતિપિ વિઞ્ઞત્તિયા તસ્સ કેનચિ પચ્ચયેન પચ્ચયભાવે વચીવિઞ્ઞત્તિવસેનેવ પવત્તતીતિ ''વચીવિઞ્ઞત્તિવિપ્ફારો''તિ વુચ્ચતિ. **ભુત્તો**તિ ભુત્તવા **સચે ભવેય્યં અહં. સા**તિ અસ્સ. અકારલોપેન હિ નિદ્દેસો ''એવંસ તે''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩; અ॰ નિ॰ ૬.૫૮; ૮.૭) વિય. **અન્તગુણ**ન્તિ અન્તભોગો. **બહિ ચરે**તિ આસયતો નિક્ખમિત્વા ગોચરગ્ગહણવસેન બહિ યદિ વિચરેય્ય. પરમપ્પિચ્છં દસ્સેતું લોકવોહારેનેવમાહ. લોકે હિ અયુત્તભોજનં ઓદરિયં ગરહન્તા એવં વદન્તિ ''કિંસુ નામ તસ્સ અન્તાનિ બહિ ચરન્તી''તિ. **આરાધેમી**તિ આદિતો પટ્ઠાય રાધેમિ, વસે વત્તેમીતિ અત્થો.

મહાતિસ્સત્થેરો કિર દુબ્ભિક્ખકાલે મગ્ગં ગચ્છન્તો ભત્તચ્છેદેન, મગ્ગકિલમથેન ચ કિલન્તકાયો દુબ્બલો અઞ્ઞતરસ્સ ફલિતસ્સ અમ્બસ્સ મૂલે નિપજ્જિ, બહૂનિ અમ્બફલાનિ તહં તહં પતિતાનિ હોન્તિ. તત્થેકો વુડ્ઢતરો ઉપાસકો થેરસ્સ સન્તિકં ઉપગન્ત્વા પરિસ્સમં ઞત્વા અમ્બપાનં પાયેત્વા અત્તનો પિટ્ઠિં આરોપેત્વા વસનટ્ઠાનં નેતિ. થેરો –

''ન પિતા નપિ તે માતા, ન ઞાતિ નપિ બન્ધવો;
કરોતેતાદિસં કિચ્ચં, સીલવન્તસ્સ કારણા''તિ. (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૦) –

અત્તાનં ઓવદિત્વા સમ્મસનં આરભિત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા તસ્સ પિટ્ઠિગતો એવ મગ્ગપટિપાટિયા અરહત્તં સચ્છાકાસિ. ઇમં સન્ધાય વુત્તં ''**અમ્બખાદકમહાતિસ્સત્થેરવત્થુપિ ચેત્થ કથેતબ્બ**''ન્તિ. **સબ્બથાપી**તિ સબ્બપ્પકારેનપિ અનેસનવસેન, ચિત્તુપ્પત્તિવસેનપિ, પગેવ કાયવચીવિપ્ફન્દિતવસેનાતિ અધિપ્પાયો. તેનાહ ''**અનેસનાયા**''તિઆદિ.

અપચ્ચવેક્ખિતપરિભોગે ઇણપરિભોગઆપત્તિઆદીનવસ્સ, તબ્બિપરિયાયતો પચ્ચવેક્ખિતપરિભોગે આનિસંસસ્સ ચ દસ્સનં **આદીનવાનિસંસદસ્સનં**. તસ્સ પન પચ્ચયાધિકારત્તા વુત્તં ''પચ્ચયેસૂ''તિ. કારણકારણમ્પિ હિ કારણભાવેન વુચ્ચતિ યથા તિણેહિ ભત્તં સિદ્ધન્તિ. યેન કારણેન ભિક્ખુનો અપચ્ચવેક્ખિતપરિભોગો નામ સિયા, તસ્મિં વજ્જિતે પચ્ચયસન્નિસ્સિતસીલં સિજ્ઝતિ, વિસુજ્ઝતિ ચાતિ દસ્સેતું ''**તસ્મા**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **પચ્ચયગેધ**ન્તિ ગેધગ્ગહણેનેવ સમ્મોહોપિ ગહિતોતિ દટ્ઠબ્બો તેન સહ પવત્તનતો, તદુપનિસ્સયતો ચ. **ધમ્મેન સમેન ઉપ્પન્ને**તિ ઇદં પચ્ચયાનં આગમનસુદ્ધિદસ્સનં, ન પચ્ચયસન્નિસ્સિતસીલવિસુદ્ધિદસ્સનં. પચ્ચયાનં હિ ઇદમત્થિતં ઉપધારેત્વા પરિભુઞ્જનં પચ્ચયસન્નિસ્સિતસીલં.

યસ્મા પન તે પચ્ચયા ઞાયાધિગતા એવ ભિક્ખુના પરિભુઞ્જિતબ્બા, તસ્મા વુત્તં “**ધમ્મેન સમેન ઉપ્પન્ને પચ્ચયે**”તિ. **યથાવુત્તેન વિધિના**તિ ‘‘સીતસ્સ પટિઘાતાયા’’તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩; અ॰ નિ॰ ૬.૫૮; મહાનિ॰ ૨૦૬) વુત્તવિધિના.

ધાતુવસેન વાતિ ‘‘યથાપચ્ચયં વત્તમાનં ધાતુમત્તમેવેતં, યદિદં ચીવરાદિ, તદુપભુઞ્જકો ચ પુગ્ગલો’’તિ એવં ધાતુમનસિકારવસેન વા. **પટિકૂલવસેન વા**તિ પિણ્ડપાતે તાવ આહારે પટિકૂલસઞ્ઞાવસેન, ‘‘સબ્બાનિ પન ઇમાનિ ચીવરાદીનિ અજિગુચ્છનીયાનિ, ઇમં પૂતિકાયં પત્વા અતિવિય જિગુચ્છનીયાનિ જાયન્તી’’તિ એવં પટિકૂલમનસિકારવસેન વા. **તતો ઉત્તરી**તિ પટિલાભકાલતો ઉપરિ. **અનવજ્જોવ પરિભોગો** આદિતોવ પઞ્ઞાય પરિસોધિતત્તા અધિટ્ઠહિત્વા ઠપિતપત્તચીવરાનં વિયાતિ. પચ્ચવેક્ખણાય આદિસુદ્ધિદસ્સનપરમેતં, ન પરિભોગકાલે પચ્ચવેક્ખણપટિક્ખેપપરં. તેનાહ “**પરિભોગકાલેપી**”તિઆદિ. **તત્રા**તિ તસ્મિં પરિભોગકાલે પચ્ચવેક્ખણે. **સન્નિટ્ઠાનકરો**તિ અસન્દેહકરો એકન્તિકો.

થેય્યપરિભોગો નામ અનરહસ્સ પરિભોગો. ભગવતાપિ અત્તનો સાસને સીલવતો પચ્ચયા અનુઞ્ઞાતા, ન દુસ્સીલસ્સ. દાયકાનમ્પિ સીલવતો એવ પરિચ્ચાગો, ન દુસ્સીલસ્સ. અત્તનો કારાનં મહપ્ફલભાવસ્સ પચ્ચાસીસનતો. ઇતિ સત્થારા અનનુઞ્ઞાતત્તા, દાયકેહિ ચ અપરિચ્ચત્તત્તા દુસ્સીલસ્સ પરિભોગો થેય્યાય પરિભોગો **થેય્યપરિભોગો**. ઇણવસેન પરિભોગો **ઇણપરિભોગો**, પટિગ્ગાહકતો દક્ખિણાવિસુદ્ધિયા અભાવતો ઇણં ગહેત્વા પરિભોગો વિયાતિ અત્થો. **તસ્મા**તિ ‘‘સીલવતો’’તિઆદિના વુત્તમેવત્થં કારણભાવેન પચ્ચામસતિ. ચીવરં કાયતો મોચેત્વા પરિભોગે પરિભોગે પુરેભત્ત...પે॰... પચ્છિમયામેસુ પચ્ચવેક્ખિતબ્બન્તિ સમ્બન્ધો. તથા અસક્કોન્તેન યથાવુત્તકાલવિસેસવસેન એકદિવસે ચતુક્ખત્તું તિક્ખત્તું દ્વિક્ખત્તું સકિંયેવ વા પચ્ચવેક્ખિતબ્બં. સચે અરુણં ઉગ્ગચ્છતિ, **ઇણપરિભોગટ્ઠાને તિટ્ઠતિ**. હિય્યો યં મયા ચીવરં પરિભુત્તં, તં યાવદેવ સીતસ્સ પટિઘાતાય... પે॰... હિરિકોપીનપટિચ્છાદનત્થં. હિય્યો યો મયા પિણ્ડપાતો પરિભુત્તો, સો ‘‘નેવ દવાયા’’તિઆદિના સચે અતીતપરિભોગપચ્ચવેક્ખણં ન કરેય્યાતિ વદન્તિ, તં વીમંસિતબ્બં. **સેનાસનમ્પિ પરિભોગે પરિભોગે**તિ પવેસે પવેસે. **સતિપચ્ચયતા**તિ સતિયા પચ્ચયભાવો પટિગ્ગહણસ્સ, પરિભોગસ્સ ચ પચ્ચવેક્ખણસતિયા પચ્ચયભાવો યુજ્જતિ, પચ્ચવેક્ખિત્વાવ પટિગ્ગહેતબ્બં, પરિભુઞ્જિતબ્બઞ્ચાતિ અત્થો. તેનેવાહ “**સતિં કત્વા**”તિઆદિ. **એવં સન્તેપી**તિ યદિપિ દ્વીસુપિ ઠાનેસુ પચ્ચવેક્ખણા યુત્તા, એવં સન્તેપિ. અપરે પનાહુ – **સતિ પચ્ચયતા**તિ સતિ ભેસજ્જપરિભોગસ્સ પચ્ચયભાવે, સતિ પચ્ચયેતિ અત્થો. **એવં સન્તેપી**તિ પચ્ચયે સતિપીતિ. તં તેસં મતિમત્તં. તથા હિ પચ્ચયસન્નિસ્સિતસીલં પચ્ચવેક્ખણાય વિસુજ્ઝતિ, ન પચ્ચયસ્સ ભાવમત્તેન.

એવં પચ્ચયસન્નિસ્સિતસીલસ્સ વિસુદ્ધિં દસ્સેત્વા તેનેવ પસઙ્ગેન સબ્બાપિ વિસુદ્ધિયો દસ્સેતું “**ચતુબ્બિધા હિ સુદ્ધી**”તિઆદિમાહ. તત્થ સુજ્ઝતિ એતાયાતિ સુદ્ધિ, યથાધમ્મં દેસનાવ સુદ્ધિ **દેસનાસુદ્ધિ**. વુટ્ઠાનસ્સાપિ ચેત્થ દેસનાય એવ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. છિન્નમૂલાપત્તીનં પન અભિક્ખુતાપટિઞ્ઞાવ દેસના. અધિટ્ઠાનવિસિટ્ઠો સંવરોવ સુદ્ધિ **સંવરસુદ્ધિ**. ધમ્મેન સમેન પચ્ચયાનં પરિયેટ્ઠિ એવ સુદ્ધિ **પરિયેટ્ઠિસુદ્ધિ**. ચતૂસુપિ પચ્ચયેસુ વુત્તવિધિના પચ્ચવેક્ખણાવ સુદ્ધિ **પચ્ચવેક્ખણસુદ્ધિ**. એસ તાવ સુદ્ધીસુ સમાસનયો. સુદ્ધિમન્તેસુ પન દેસના સુદ્ધિ એતસ્સાતિ **દેસનાસુદ્ધિ**. સેસેસુપિ એસેવ નયો. **સુદ્ધિ**-સદ્દો પન વુત્તનયોવ. **એવન્તિ** સંવરભેદં સન્ધાયાહ. **પહાયા**તિ વજ્જેત્વા, અકત્વાતિ અત્થો.

દાતબ્બટ્ઠેન દાયં, તં આદિયન્તીતિ **દાયાદા**. અનનુઞ્ઞાતેસુ સબ્બેન સબ્બં પરિભોગાભાવતો, અનુઞ્ઞાતેસુ એવ ચ પરિભોગસમ્ભવતો ભિક્ખૂહિ પરિભુઞ્જિતબ્બપચ્ચયા **ભગવતો સન્તકા**. ''ધમ્મદાયાદા મે, ભિક્ખવે, ભવથ મા આમિસદાયાદા. અત્થિ મે તુમ્હેસુ અનુકમ્પા 'કિન્તિ મે સાવકા ધમ્મદાયાદા ભવેય્યું નો આમિસદાયાદા''' તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૯) એવં પવત્તં **ધમ્મદાયાદસુત્તઞ્ચ** એત્થ એતસ્મિં અત્થે **સાધકં**.

અવીતરાગાનં તણ્હાપરવસતાય પચ્ચયપરિભોગે સામિભાવો નત્થિ, તદભાવેન વીતરાગાનં તત્થ સામિભાવો યથારુચિપરિભોગસમ્ભવતો. તથા હિ તે પટિકૂલમ્પિ અપ્પટિકૂલાકારેન, અપ્પટિકૂલમ્પિ પટિકૂલાકારેન, તદુભયમ્પિ વજ્જેત્વા અજ્ઝુપેક્ખનાકારેન પચ્ચયે પરિભુઞ્જન્તિ, દાયકાનઞ્ચ મનોરથં પરિપૂરેન્તિ. તેનાહ "**તે હિ તણ્હાય દાસબ્યં અતીતત્તા સામિનો હુત્વા પરિભુઞ્જન્તી**"તિ.

સબ્બેસન્તિ અરિયાનં, પુથુજ્જનાનઞ્ચ. કથં પુથુજ્જનાનં ઇમે પરિભોગા સમ્ભવન્તિ? ઉપચારવસેન. યો હિ પુથુજ્જનસ્સાપિ સલ્લેખપટિપત્તિયં ઠિતસ્સ પચ્ચયગેધં પહાય તત્થ તત્થ અનુપલિત્તેન ચિત્તેન પરિભોગો, સો **સામિપરિભોગો** વિય હોતિ. **સીલવતો** પન પચ્ચવેક્ખિતપરિભોગો દાયજ્જપરિભોગો વિય હોતિ, દાયકાનં મનોરથસ્સ અવિરાધનતો. તથા હિ વુત્તં "**દાયજ્જપરિભોગેયેવ વા સઙ્ગહં ગચ્છતી**"તિ. કલ્યાણપુથુજ્જનસ્સ પરિભોગે વત્તબ્બમેવ નત્થિ, તસ્સ સેક્ખસઙ્ગહતો. **સેક્ખસુત્તં** (સં॰ નિ॰ ૫.૧૩) હેતસ્સત્થસ્સ સાધકં. તેનાહ "**સીલવાપિ હી**"તિઆદિ. **પચ્ચનીકત્તા**તિ યથા ઇણાયિકો અત્તનો રુચિયા ઇચ્છિતદેસં ગન્તું ન લભતિ, એવં ઇણપરિભોગયુત્તો લોકતો નિસ્સરિતું ન લભતીતિ તપ્પટિપક્ખત્તા સીલવતો પચ્ચવેક્ખિતપરિભોગો આણણ્યપરિભોગોતિ આહ "**આણણ્યપરિભોગો વા**"તિ. એતેન નિપ્પરિયાયતો ચતુપરિભોગવિનિમુત્તો વિસુંયેવાયં પરિભોગોતિ દસ્સેતિ. **ઇમાય સિક્ખાયા**તિ સીલસઙ્ખાતાય સિક્ખાય. **કિચ્ચકારી**તિ પટિઞ્ઞાનુરૂપં પટિપજ્જનતો યુત્તપત્તકારી.

ઇદાનિ તમેવ કિચ્ચકારિતં સુત્તપદેન વિભાવેતું "**વુત્તમ્પિ ચેત**"ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **વિહાર**ન્તિ પતિસ્સયં. **સયનાસન**ન્તિ મઞ્ચાદિં. ઉભયેનપિ સેનાસનમેવ વુત્તં. **આપ**ન્તિ ઉદકં. **સઙ્ઘાટિરજૂપવાહન**ન્તિ પંસુમલાદિનો સઙ્ઘાટિગતરજસ્સ ધોવનં. **સુત્વાન ધમ્મં સુગતેન દેસિત**ન્તિ ચીવરાદીસુ ''પટિસઙ્ખા યોનિસો ચીવરં પટિસેવતિ સીતસ્સ પટિઘાતાયા''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩; અ॰ નિ॰ ૬.૫૮; મહાનિ॰ ૨૦૬) નયેન ભગવતા દેસિતં ધમ્મં સુત્વા. **સઙ્ખાય સેવે વરપઞ્ઞસાવકો**તિ ''પિણ્ડ''ન્તિ વુત્તં પિણ્ડપાતં, વિહારાદિપદેહિ વુત્તં સેનાસનં, ''પિપાસાગેલઞ્ઞસ્સ વૂપસમનતો પાનીયમ્પિ ગિલાનપચ્ચયો''તિ આપમુખેન દસ્સિતં ગિલાનપચ્ચયં, સઙ્ઘાટિયાદિચીવરન્તિ ચતુબ્બિધં પચ્ચયં સઙ્ખાય ''યાવદેવ ઇમસ્સ કાયસ્સ ઠિતિયા''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩; ૨.૨૪; ૩.૭૫; સં॰ નિ॰ ૪.૧૨૦; અ॰ નિ॰ ૬.૫૮; ૮.૯; ધ॰ સ॰ ૧૩૫૫) નયેન પચ્ચવેક્ખિત્વા. **સેવે** સેવિતું સક્કુણેય્ય ઉત્તમપઞ્ઞસ્સ ભગવતો સાવકો સેખો વા પુથુજ્જનો વા.

યસ્મા ચ સઙ્ખાય સેવી વરપઞ્ઞસાવકો, **તસ્મા હિ પિણ્ડે...પે॰... પોક્ખરે વારિબિન્દુ**, તથા હોતિ. **કાલેના**તિ અરિયાનં ભોજનકાલે. **લદ્ધા**તિ લભિત્વા. **પરતો**તિ અઞ્ઞતો દાયકતો. **અનુગ્ગહા**તિ અનુકમ્પાય બહુમ્હિ ઉપનીતે **મત્તં સો જઞ્ઞા** જાનેય્ય **સતતં** સબ્બકાલં **ઉપટ્ઠિતો** ઉપટ્ઠિતસ્સતિ. **આલેપનરૂહને યથા**તિ ભેસજ્જલેપનેન વણસ્સ રુહને વિય, મત્તં જાનેય્યાતિ યોજના. **આહરે**તિ આહરેય્ય. ''આહરેય્યાહાર''ન્તિ વા પાઠો. **યાપનત્થ**ન્તિ સરીરસ્સ યાપનાય. **અમુચ્છિતો**તિ તણ્હામુચ્છાય અમુચ્છિતો ગેધં તણ્હં અનાપન્નો.

અત્તનો માતુલસ્સ સઙ્ઘરક્ખિતત્થેરસ્સેવ નામસ્સ ગહિતત્તા **ભાગિનેય્યસઙ્ઘરક્ખિતસામણેરો**. **સાલિકૂર**ન્તિ સાલિભત્તં. **સુનિબ્બુત**ન્તિ સુસીતલં. **અસઞ્ઞતો**તિ અપચ્ચવેક્ખણં સન્ધાયાહ. **સબ્બાસવપરિક્ખીણો**તિ પરિક્ખીણસબ્બાસવો.

પઠમસીલપઞ્ચકવણ્ણના

૨૦. પરિયન્તો એતેસં અત્થીતિ પરિયન્તાનિ, પરિયન્તાનિ સિક્ખાપદાનિ યેસં તે પરિયન્તસિક્ખાપદા, તેસં **પરિયન્તસિક્ખાપદાનં**. **ઉપસમ્પન્નાન**ન્તિ ઠપેત્વા કલ્યાણપુથુજ્જનસેક્ખાસેક્ખે તદઞ્ઞેસં ઉપસમ્પન્નાનં. સામઞ્ઞજોતનાપિ હિ વિસેસે તિટ્ઠતિ. **કુસલધમ્મે યુત્તાન**ન્તિ વિપસ્સનાચારે યુત્તપયુત્તાનં. સેક્ખધમ્મા પરિયન્તા પરમા મરિયાદા એતસ્સાતિ **સેક્ખપરિયન્તો**. નામરૂપપરિચ્છેદતો, કુસલધમ્મસમાદાનતો વા પન પટ્ઠાય યાવ ગોત્રભૂ, તાવ પવત્તકુસલધમ્મપ્પબન્ધો સેક્ખધમ્મે આહચ્ચ ઠિતો સેક્ખપરિયન્તો. સેક્ખધમ્માનં વા હેટ્ઠિમન્તભૂતા સિક્ખિતબ્બા લોકિયા તિસ્સો સિક્ખા સેક્ખપરિયન્તો, તસ્મિં **સેક્ખપરિયન્તે**. **પરિપૂરકારીન**ન્તિ કિઞ્ચિપિ સિક્ખં અહાપેત્વા પૂરેન્તાનં. ઉપરિવિસેસાધિગમત્થં **કાયે ચ જીવિતે ચ અનપેક્ખાનં**. તતો એવ સીલપારિપૂરિઅત્થં **પરિચ્ચત્તજીવિતાનં**. દિટ્ઠિસંકિલેસેન અપરામસનીયતો પારિસુદ્ધિવન્તં સીલં **અપરામટ્ઠપારિસુદ્ધિસીલં**. કિલેસાનં સબ્બસો પટિપ્પસ્સદ્ધિયા પારિસુદ્ધિવન્તં સીલં **પટિપ્પસ્સદ્ધિપારિસુદ્ધિસીલં**.

અનુપસમ્પન્નાનં અસેક્ખાનં, સેક્ખાનં, કલ્યાણપુથુજ્જનાનઞ્ચ સીલં મહાનુભાવતાય આનુભાવતો અપરિયન્તમેવાતિ આહ ''**ગણનવસેન સપરિયન્તત્તા**''તિ. કાયવાચાનં સંવરણતો, વિનયનતો ચ **સંવરવિનયા**. **પેય્યાલમુખેન નિદ્દિટ્ઠા**તિ તત્થ તત્થ સત્થારા દેસિતવિત્થારનયેન યથાવુત્તગણનતો નિદ્દિટ્ઠા. **સિક્ખા**તિ સીલસઙ્ખાતા સિક્ખા. **વિનયસંવરે**તિ વિનયપિટકે. ગણનવસેન સપરિયન્તમ્પિ ઉપસમ્પન્નાનં સીલન્તિ હેટ્ઠા વુત્તં આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. યં કિઞ્ચિ હિ ઉપસમ્પન્નેન સિક્ખિતબ્બં સીલં નામ, તત્થ કસ્સચિપિ અનવસેસતો **અનવસેસવસેન** . **સમાદાનભાવ**ન્તિ સમાદાનસબ્ભાવં. **લાભ…પે॰… વસેન અદિટ્ઠપરિયન્તભાવો** લાભાદિહેતુ સીલસ્સ અવીતિક્કમો.

ધનં ચજે અઙ્ગવરસ્સ હેતુ પારિપન્થિકચોરાદીહિ ઉપદ્દુતો. **અઙ્ગં ચજે જીવિતં રક્ખમાનો** સપ્પદટ્ઠાદિકાલે. **અઙ્ગં ધનં જીવિતઞ્ચાપિ સબ્બં, ચજે નરો ધમ્મમનુસ્સરન્તો** સુતસોમમહાબોધિસત્તાદયો વિય. તેનાહ ''**ઇમં સપ્પુરિસાનુસ્સતિં અવિજહન્તો**''તિ. જિઘચ્છાપરિસ્સમેન **જીવિતસંસયે** સતિપિ. **સિક્ખાપદં અવીતિક્કમ્મા**તિ અસ્સામિકેસુ અમ્બફલેસુ ભૂમિયં પતિતેસુ સમીપેયેવ સન્તેસુપિ પટિગ્ગાહકાભાવેન અપરિભુઞ્જન્તો **પટિગ્ગહણસિક્ખાપદં** અવીતિક્કમિત્વા.

સીલવન્તસ્સાતિ સીલવન્તભાવસ્સ **કારણા**, સીલવન્તસ્સ વા તુય્હં એતાદિસં અંસેન વાહણાદિકં કિચ્ચં કરોતિ, કારણા સીલસ્સાતિ અધિપ્પાયો. **સુધોતજાતિમણિ વિયા**તિ ચતૂસુ પાસાણેસુ સમ્મદેવ ધોતજાતિમણિ વિય. **મહાસઙ્ઘરક્ખિતભાગિનેય્યસઙ્ઘરક્ખિતત્થેરાનં વિયા**તિ મહાસઙ્ઘરક્ખિતત્થેરસ્સ, તસ્સેવ ભાગિનેય્યસઙ્ઘરક્ખિતત્થેરસ્સ વિય ચ. ''કિમત્થં મયં ઇધાગતા''તિ મહાજનસ્સ વિપ્પટિસારો ભવિસ્સતીતિ અધિપ્પાયો. **અચ્છરિકાયા**તિ અઙ્ગુલિફોટનેન. **અસતિયા**તિ સતિસમ્મોસેન. **અઞ્ઞાણપકત**ન્તિ અઞ્ઞાણેન અપરજ્ઝિત્વા કતં, અજાનિત્વા કતન્તિ અત્થો.

અપ્પસ્સુતોપિ ચે હોતીતિ સુત્તગેય્યાદિસુતરહિતો હોતિ ચે. **સીલેસુ અસમાહિતો**તિ પાતિમોક્ખસંવરાદિસીલેસુપિ ન સમ્મા પતિટ્ઠિતો હોતિ ચે. **નાસ્સ સમ્પજ્જતે સુત**ન્તિ અસ્સ સીલરહિતસ્સ

પુગ્ગલસ્સ સુતં અત્તનો, પરેસઞ્ચ કત્થચિ ભવસમ્પત્તિઆવહં ન હોતિ. ‘‘દુસ્સીલોયં પુરિસપુગ્ગલો’’તિ હિ સિક્ખાકામા ન તસ્સ સન્તિકં ઉપસઙ્કમન્તિ. **બહુસ્સુતોપિ ચે**તિ એત્થ **ચે**-તિ નિપાતમત્તં. **પસંસિતો**તિ પસંસિતો એવ નામ.

રાગવસેન અપરામટ્ઠગહણેન તણ્હાપરામાસાભાવમાહ. **તથારૂપ**ન્તિ રાગવસેન અપરામટ્ઠં. **ભિન્દિત્વા**તિ હનિત્વા. **સઞ્ઞપેસ્સામી**તિ સઞ્ઞત્તિં કરિસ્સામિ, અપ્પકં વેલં મં વિસ્સેજ્જેતુન્તિ અધિપ્પાયો. **અટ્ટિયામી**તિ જિગુચ્છામિ. **હરાયામી**તિ લજ્જામિ.

પલિપન્નોતિ સીદન્તો, સમ્મક્ખિતો વા. **સીલેનેવ સદ્ધિં મરિસ્સામી**તિ સીલં અવિનાસેન્તો તેન સહેવ મરિસ્સામિ, ન ઇદાનિ કદાચિપિ તં પરિચ્ચજિસ્સામિ. સતિ હિ ભવાદાને સીલેન વિયોગો સિયા, ભવમેવ નાદિયિસ્સામીતિ અધિપ્પાયો. **રોગં સમ્મસન્તો**તિ રોગભૂતં વેદનં વેદનામુખેન સેસારૂપધમ્મે, રૂપધમ્મે ચ પરિગ્ગહેત્વા વિપસ્સન્તો.

રુપ્પતોતિ વિકારં આપાદિયમાનસરીરસ્સ. **પરિસુસ્સતી**તિ સમન્તતો સુસ્સતિ. યથા કિં? **પુપ્ફં યથા પંસુનિ આતપે કતં** સૂરિયાતપસન્તત્તે પંસુનિ ઠપિતં સિરીસાદિપુપ્ફં વિયાતિ અત્થો. **અજઞ્ઞ**ન્તિ અમનુઞ્ઞં જિગુચ્છનીયં. **જઞ્ઞસઙ્ખાત**ન્તિ બાલેહિ ‘‘જઞ્ઞ’’ન્તિ એવં કિત્તિતં. **જઞ્ઞરૂપં અપસ્સતો**તિ યથાભૂતં અપ્પસ્સતો અવિદ્દસુનો ‘‘જઞ્ઞ’’ન્તિ પસંસિતં. **ધિરત્થુમ**ન્તિ ધિ અત્થુ ઇમં, ધિ-સદ્દયોગેન સબ્બત્થ ઉપયોગવચનં, ઇમસ્સ પૂતિકાયસ્સ ધિકારો હોતૂતિ અત્થો. **દુગ્ગન્ધિય**ન્તિ દુગ્ગન્ધિકં દુગ્ગન્ધવન્તં. **યત્થ** યથાવુત્તે પૂતિકાયે રાગહેતુ **પમત્તા** પમાદં આપન્ના. **પજા**તિ સત્તા. **હાપેન્તિ મગ્ગં સુગતૂપપત્તિયા**તિ સુગતૂપપત્તિયા મગ્ગં, સીલમ્પિ હાપેન્તિ, પગેવ ઝાનાદિન્તિ અધિપ્પાયો. કેવલં ‘‘અરહન્તો’’તિ વત્તબ્બા સાવકખીણાસવા, ઇતરે પન પચ્ચેકબુદ્ધા સમ્માસમ્બુદ્ધાતિ સહ વિસેસનેનાતિ આહ ‘‘**અરહન્તાદીન**’’ન્તિ. **સબ્બદરથપ્પટિપ્પસ્સદ્ધિયા**તિ સબ્બકિલેસદરથપ્પટિપ્પસ્સદ્ધિયા.

દુતિયસીલપઞ્ચકવણ્ણના

પાણાતિપાતાદીનન્તિ **આદિ**-સદ્દેન અદિન્નાદાનાદીનં અગ્ગમગ્ગવજ્ઝકિલેસપરિયોસાનાનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **પહાનાદી**તિ **આદિ**-સદ્દેન વેરમણિઆદીનં ચતુન્નં. કેસુચિ પોત્થકેસુ ‘‘પહાનવસેના’’તિ લિખન્તિ, સા પમાદલેખા. **પાણાતિપાતસ્સ પહાનં સીલ**ન્તિ હિરોત્તપ્પકરુણાલોભાદિપમુખેન યેન કુસલચિત્તુપ્પાદેન પાણાતિપાતો પહીયતિ, તં પાણાતિપાતસ્સ પહાનં સીલનટ્ઠેન સીલં. તથા પાણાતિપાતા વિરતિ **વેરમણી સીલં**. પાણાતિપાતસ્સ પટિપક્ખચેતના **ચેતના સીલં**. પાણાતિપાતસ્સ સંવરણં પવેસદ્વારપિધાનં **સંવરો સીલં**. પાણાતિપાતસ્સ અવીતિક્કમનં **અવીતિક્કમો સીલં**. **અદિન્નાદાનસ્સા**તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. **અભિજ્ઝાદી**નં પન અનભિજ્ઝાદિવસેન પહાનં વેદિતબ્બં. વેરમણી ચેતના તંસમ્પયુત્તા સંવરાવીતિક્કમા તપ્પમુખા ધમ્મા.

એવં દસકુસલકમ્મપથવસેન પહાનસીલાદીનિ દસ્સેત્વા ઇદાનિ સઉપાયાનં અટ્ઠન્નં સમાપત્તીનં, અટ્ઠારસન્નં મહાવિપસ્સનાનં, અરિયમગ્ગાનઞ્ચ વસેન તાનિ દસ્સેતું ‘‘**નેક્ખમ્મેના**’’તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ **નેક્ખમ્મેના**તિ અલોભપ્પધાનેન કુસલચિત્તુપ્પાદેન. કુસલા હિ ધમ્મા કામપટિપક્ખા ઇધ ‘‘નેક્ખમ્મ’’ન્તિ અધિપ્પેતા. તેનાહ ‘‘**કામચ્છન્દસ્સ પહાનં સીલ**’’ન્તિઆદિ. તત્થ **પહાનસીલા**દીનિ હેટ્ઠા વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બાનિ. વિસેસમેવ વક્ખામ. **અબ્યાપાદેના**તિ મેત્તાય. **આલોકસઞ્ઞાયા**તિ વિભૂતં કત્વા મનસિકરણેન ઉપટ્ઠિતઆલોકસઞ્જાનનેન .

અવિક્ખેપેનાતિ સમાધિના. **ધમ્મવવત્થાનેના**તિ કુસલાદિધમ્માનં યાથાવનિચ્છયેન. સપચ્ચયનામરૂપવવત્થાનેનાતિપિ વદન્તિ.

એવં કામચ્છન્દાદિનીવરણપ્પહાનેન ''અભિજ્ઝં લોકે પહાયા''તિઆદિના (વિભ॰ ૫૩૮) વુત્તાય પઠમજ્ઝાનાધિગમસ્સ ઉપાયભૂતાય પુબ્બભાગપટિપદાય વસેન પહાનસીલાદીનિ દસ્સેત્વા ઇદાનિ સઉપાયાનં અટ્ઠસમાપત્તિઆદીનં વસેન દસ્સેતું ''**ઞાણેના**''તિઆદિ વુત્તં. નામરૂપપરિગ્ગહકઙ્ખાવિતરણાનં હિ વિબન્ધભૂતસ્સ મોહસ્સ દૂરીકરણેન ઞાતપરિઞ્ઞાય ઠિતસ્સ અનિચ્ચસઞ્ઞાદયો સિજ્ઝન્તિ. તથા ઝાનસમાપત્તીસુ અભિરતિનિમિત્તેન પામોજ્જેન. તત્થ અનભિરતિયા વિનોદિતાય ઝાનાદીનં સમધિગમોતિ સમાપત્તિવિપસ્સનાનં અરતિવિનોદનઅવિજ્જાપદાલનાદિના ઉપાયોતિ વુત્તં ''**ઞાણેન અવિજ્જાય, પામોજ્જેન અરતિયા**''તિ. ઉપ્પટિપાટિનિદ્દેસો પન નીવરણસભાવાય અવિજ્જાય હેટ્ઠાનીવરણેસુપિ સઙ્ગહદસ્સનત્થન્તિ દટ્ઠબ્બં.

''**પઠમેન ઝાનેન નીવરણાન**''ન્તિઆદીસુ કથં ઝાનાનં સીલભાવો, કથં વા તત્થ વિરતિયા સમ્ભવો. સુવિસુદ્ધકાયકમ્માદિકસ્સ હિ ચિત્તસમાદાનવસેન ઇમાનિ ઝાનાનિ પવત્તન્તિ, ન પરિત્તકુસલાનિ વિય કાયકમ્માદિવિસોધનવસેન, નાપિ મગ્ગફલધમ્મા વિય દુચ્ચરિતદુરાજીવસમુચ્છેદપટિપ્પસ્સમ્ભનવસેનાતિ? સચ્ચમેતં. મહગ્ગતધમ્મેસુ નિપ્પરિયાયેન નત્થિ સીલનટ્ઠો, કુતો વિરમણટ્ઠો. પરિયાયેન પનેતં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. કો પન સો પરિયાયો? યદગ્ગેન મહગ્ગતા કુસલધમ્મા પટિપક્ખે પજહન્તિ, તદગ્ગેન તતો ઓરતા. તે ચ યથા ચિત્તં નારોહન્તિ, એવં સંવુતા નામ હોન્તિ. પરિયુટ્ઠાનસઙ્ખાતો મનોદ્વારે વીતિક્કમો નત્થિ એતેસૂતિ અવીતિક્કમાતિ ચ વુચ્ચન્તિ, ચેતના પન તંસમ્પયુત્તાતિ. સોયમત્થો પરતો આગમિસ્સતિ. એવઞ્ચ કત્વા વિતક્કાદિપહાનવચનમ્પિ સમત્થિતં હોતિ. ન હિ નિપ્પરિયાયતો સીલં કુસલધમ્માનં પહાયકં યુજ્જતિ, ન ચેત્થ અકુસલવિતક્કાદયો અધિપ્પેતા. કિઞ્ચાપિ પઠમજ્ઝાનૂપચારેયેવ દુક્ખસ્સ, ચતુત્થજ્ઝાનૂપચારે ચ સુખસ્સ પહાનં હોતિ, અતિસયપહાનં પન સન્ધાય વુત્તં ''**ચતુત્થેન ઝાનેન સુખદુક્ખાનં પહાન**''ન્તિ. ''**આકાસાનઞ્ચાયતનસમાપત્તિયા**''તિઆદીસુ યં વત્તબ્બં, તં **આરુપ્પકથાયં** (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૭૫ આદયો) આગમિસ્સતિ.

અનિચ્ચસ્સ, અનિચ્ચન્તિ વા અનુપસ્સના **અનિચ્ચાનુપસ્સના**. તેભૂમિકધમ્માનં અનિચ્ચતં ગહેત્વા પવત્તાય વિપસ્સનાયેતં નામં. **નિચ્ચસઞ્ઞાયા**તિ ''સઙ્ખતધમ્મા નિચ્ચા સસ્સતા''તિ એવં પવત્તાય મિચ્છાસઞ્ઞાય, સઞ્ઞાગ્ગહણેનેવ દિટ્ઠિચિત્તાનમ્પિ ગહણં દટ્ઠબ્બં. એસ નયો ઇતો પરાસુપિ. **નિબ્બિદાનુપસ્સનાયા**તિ સઙ્ખારેસુ નિબ્બિન્દનાકારેન પવત્તાય અનુપસ્સનાય. **નન્દિયા**તિ સપ્પીતિકતણ્હાય. **વિરાગાનુપસ્સનાયા**તિ વિરજ્જનાકારેન પવત્તાય અનુપસ્સનાય. **રાગસ્સા**તિ સઙ્ખારેસુ રાગસ્સ. **નિરોધાનુપસ્સનાયા**તિ સઙ્ખારાનં નિરોધસ્સ અનુપસ્સનાય. યથા વા સઙ્ખારા નિરુજ્ઝન્તિયેવ, આયતિં પુનબ્ભવવસેન ન ઉપ્પજ્જન્તિ, એવં અનુપસ્સના નિરોધાનુપસ્સના. તેનેવાહ ''નિરોધાનુપસ્સનાય નિરોધેતિ નો સમુદેતી''તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૮૩). મુઞ્ચિતુકામતાય હિ અયં બલપ્પત્તા. સઙ્ખારાનં પટિનિસ્સજ્જનાકારેન પવત્તા અનુપસ્સના **પટિનિસ્સગ્ગાનુપસ્સના**. પટિસઙ્ખા સન્તિટ્ઠના હિ અયં . **આદાનસ્સા**તિ નિચ્ચાદિવસેન ગહણસ્સ. સન્તતિસમૂહકિચ્ચારમ્મણવસેન એકત્તગહણં ઘનસઞ્ઞા, તસ્સા **ઘનસઞ્ઞાય. આયૂહનસ્સા**તિ અભિસઙ્ખરણસ્સ. સઙ્ખારાનં અવત્થાદિવિસેસાપત્તિ **વિપરિણામો. ધુવસઞ્ઞાયા**તિ થિરભાવગહણસ્સ. **નિમિત્તસ્સા**તિ સમૂહાદિઘનવસેન સકિચ્ચપરિચ્છેદતાય ચ સઙ્ખારાનં સવિગ્ગહતાય. **પણિધિયા**તિ રાગાદિપણિધિયા, તણ્હાવસેન સઙ્ખારેસુ નિન્નતાયાતિ અત્થો. **અભિનિવેસસ્સા**તિ અત્તાનુદિટ્ઠિયા. અનિચ્ચદુક્ખાદિવસેન સબ્બતેભૂમકધમ્મતિરણા **અધિપઞ્ઞાધમ્મવિપસ્સના. સારાદાનાભિનિવેસસ્સા**તિ અસારેસુ સારગહણવિપલ્લાસસ્સ. **યથાભૂતઞાણદસ્સનં** થિરભાવપત્તા અનિચ્ચાદિઅનુપસ્સનાવ. ઉદયબ્બયઞાણન્તિ કેચિ.

સપ્પચ્ચયનામરૂપદસ્સનન્તિ અપરે. ''ઇસ્સરકુત્તાદિવસેન લોકો સમુપ્પન્નો''તિ અભિનિવેસો **સમ્મોહાભિનિવેસો**. ઉચ્છેદસસ્સતાભિનિવેસોતિ કેચિ. ''અહોસિં નુ ખો અહમતીતમદ્ધાન''ન્તિઆદિનયપ્પવત્તા (મ॰ નિ॰ ૧.૧૮; સં॰ નિ॰ ૨.૨૦; મહાનિ॰ ૧૭૪) સંસયાપત્તિ સમ્મોહાભિનિવેસોતિ અપરે. સઙ્ખારેસુ તાણલેણભાવગહણં **આલયાભિનિવેસો**. ''આલયરતા આલયસમ્મુદિતા''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૬૭; મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૧; ૨.૩૩૭; સં॰ નિ॰ ૧.૧૭૨; મહાવ॰ ૭-૮) વચનતો આલયો તણ્હા. સા એવ ચક્ખાદીસુ, રૂપાદીસુ ચ અભિનિવિસનવસેન પવત્તિયા આલયાભિનિવેસોતિ અપરે. ''એવં ઠિતા તે સઙ્ખારા પટિનિસ્સજ્જીયન્તી''તિ પવત્તં ઞાણં **પટિસઙ્ખાનુપસ્સના**. **અપ્પટિસઙ્ખા** પટિસઙ્ખાય પટિપક્ખભૂતા મોહપ્પધાના અકુસલધમ્મા. વટ્ટતો વિગતત્તા વિવટ્ટં નિબ્બાનં, તત્થ નિન્નભાવસઙ્ખાતેન અનુપસ્સનેન પવત્તિ **વિવટ્ટાનુપસ્સના**, સઙ્ખારુપેક્ખા ચેવ અનુલોમઞાણઞ્ચ. **સઞ્ઞોગાભિનિવેસો** સંયુજ્જનવસેન સઙ્ખારેસુ અભિનિવિસનં.

દિટ્ઠેકટ્ઠાનન્તિ દિટ્ઠિયા સહજેકટ્ઠાનઞ્ચ પહાનેકટ્ઠાનઞ્ચ. **ઓળારિકાન**ન્તિ ઉપરિમગ્ગવજ્ઝે કિલેસે ઉપાદાય વુત્તં. અઞ્ઞથા દસ્સનેન પહાતબ્બાપિ દુતિયમગ્ગવજ્ઝેહિ ઓળારિકા. **અણુસહગતાન**ન્તિ અણુભૂતાનં, ઇદં હેટ્ઠિમમગ્ગવજ્ઝે ઉપાદાય વુત્તં. **સબ્બકિલેસાન**ન્તિ અવસિટ્ઠસબ્બકિલેસાનં. ન હિ પઠમમગ્ગાદીહિ પહીના કિલેસા પુન પહીયન્તિ.

''**ચિત્તસ્સ અવિપ્પટિસારાય સંવત્તન્તી**''તિઆદીસુ સંવરો અવિપ્પટિસારત્થાય. ''અવિપ્પટિસારત્થાનિ ખો, આનન્દ, કુસલાનિ સીલાની''તિ (અ॰ નિ॰ ૧૦.૧) વચનતો ચેતસો અવિપ્પટિસારત્થાય ભવન્તિ. અવિપ્પટિસારો પામોજ્જત્થાય. ''યોનિસો મનસિ કરોતો પામોજ્જં જાયતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૫૯) વચનતો **પામોજ્જાય સંવત્તન્તિ**. પામોજ્જં પીતિયા. ''પમુદિતસ્સ પીતિ જાયતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૪૬૬; ૩.૩૫૯; અ॰ નિ॰ ૩.૯૬; ૬.૧૦; ૧૧.૧૨) વચનતો **પીતિયા સંવત્તન્તિ**. પીતિ પસ્સદ્ધત્થાય. ''પીતિમનસ્સ કાયો પસ્સમ્ભતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૪૬૬; ૩.૩૫૯; અ॰ નિ॰ ૩.૯૬; ૬.૧૦; ૧૧.૧૨) વચનતો **પસ્સદ્ધિયા સંવત્તન્તિ**. પસ્સદ્ધિ સુખત્થાય. ''પસ્સદ્ધકાયો સુખં વેદેતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૪૬૬; ૩.૩૫૯; અ॰ નિ॰ ૩.૯૬; ૬.૧૦; ૧૧.૧૨) વચનતો **સોમનસ્સાય સંવત્તન્તી**તિ. ''સુખત્થાય સુખં વેદેતી''તિ ચેત્થ સોમનસ્સં ''સુખ''ન્તિ વુત્તં. **આસેવનાયા**તિ સમાધિસ્સ આસેવનાય. નિરામિસે હિ સુખે સિદ્ધે ''સુખિનો ચિત્તં સમાધિયતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૪૬૬; ૩.૩૫૯; અ॰ નિ॰ ૩.૯૬; ૬.૧૦; ૧૧.૧૨) વચનતો સમાધિ સિદ્ધોયેવ હોતિ, તસ્મા સમાધિસ્સ આસેવનાય પગુણબલવભાવાય સંવત્તન્તીતિ અત્થો. **ભાવનાયા**તિ તસ્સેવ સમાધિસ્સ વડ્ઢિયા. **બહુલીકમ્માયા**તિ પુનપ્પુનં કિરિયાય. **અલઙ્કારાયા**તિ તસ્સેવ સમાધિસ્સ પસાધનભૂતસદ્ધિન્દ્રિયાદિનિપ્ફત્તિયા અલઙ્કારાય **સંવત્તન્તિ**. **પરિક્ખારાયા**તિ અવિપ્પટિસારાદિકસ્સ સમાધિસમ્ભારસ્સ સિદ્ધિયા તસ્સેવ સમાધિસ્સ પરિક્ખારાય સંવત્તન્તિ. સમ્ભારત્થો હિ ઇધ પરિક્ખાર-સદ્દો. ''યે ચ ખો ઇમે પબ્બજિતેન જીવિતપરિક્ખારા સમુદાનેતબ્બા''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૯૧) વિય સમ્ભારોતિ ચ પચ્ચયો વેદિતબ્બો. કામઞ્ચાયં પરિક્ખાર-સદ્દો ''રથો સીલપરિક્ખારો''તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૫.૪) અલઙ્કારત્થો. ''સત્તહિ નગરપરિક્ખારેહિ સુપરિક્ખત્તં હોતી''તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૭.૬૭) પરિવારત્થો વુત્તો. ઇધ પન અલઙ્કારપરિવારાનં વિસું ગહિતત્તા ''સમ્ભારત્થો''તિ વુત્તં . **પરિવારાયા**તિ મૂલકારણભાવેનેવ સમાધિસ્સ પરિવારભૂતસતિવીરિયાદિધમ્મવિસેસસાધનેન પરિવારસમ્પત્તિયા સંવત્તન્તિ. **પારિપૂરિયા**તિ વસીભાવસમ્પાપનેન, વિપસ્સનાય પદટ્ઠાનભાવાપાદનેન ચ પરિપુણ્ણભાવસાધનતો સમાધિસ્સ પારિપૂરિયા **સંવત્તન્તિ**.

એવં સુપરિસુદ્ધસીલમૂલકં સબ્બાકારપરિપૂરં સમાધિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ ''સમાહિતો પજાનાતિ પસ્સતિ, યથાભૂતં જાનં પસ્સં નિબ્બિન્દતિ, નિબ્બિન્દં વિરજ્જતિ , વિરાગા વિમુચ્ચતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૧૦.૨; સ॰ નિ॰ ૩.૧૪) વચનતો સીલમૂલકાનિ સમાધિપદટ્ઠાનાનિ પયોજનાનિ દસ્સેતું ''**એકન્તનિબ્બિદાયા**''તિઆદિ વુત્તં. નિબ્બિદાય હિ દસ્સિતાય તસ્સા પદટ્ઠાનભૂતં યથાભૂતઞાણદસ્સનં દસ્સિતમેવ હોતિ, તસ્મિં અસતિ નિબ્બિદાય અસિજ્ઝનતો. નિબ્બિદાદયો અત્થતો વિભત્તા એવ. યથાભૂતઞાણદસ્સનન્તિ પનેત્થ સપ્પચ્ચયનામરૂપદસ્સનં અધિપ્પેતં. એવમેત્થ અમતમહાનિબ્બાનપરિયોસાનં સીલસ્સ પયોજનં દસ્સિતન્તિ વેદિતબ્બં.

ઇદાનિ પહાનાદીસુ સીલત્થં દસ્સેતું ''**એત્થ ચા**''તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ પજહનં અનુપ્પાદનિરોધો **પહાનન્તિ** તસ્સ ભાવસાધનતં સન્ધાય ''**પહાનન્તિ કોચિ ધમ્મો નામ નત્થી**''તિ વુત્તં. યથા પનસ્સ ધમ્મભાવો સમ્ભવતિ, તથા હેટ્ઠા સંવણ્ણિતમેવ. એવં હિસ્સ સીલભાવો સુટ્ઠુ યુજ્જતિ. **તં તં પહાનન્તિ** ''પાણાતિપાતસ્સ પહાનં, અદિન્નાદાનસ્સ પહાન''ન્તિ એવં વુત્તં તં તં પહાનં. **તસ્સ તસ્સ કુસલધમ્મસ્સા**તિ પાણાતિપાતસ્સ પહાનં મેત્તાદિકુસલધમ્મસ્સ, અદિન્નાદાનસ્સ પહાનં ચાગાદિકુસલધમ્મસ્સાતિ એવં તસ્સ તસ્સ કુસલધમ્મસ્સ. **પતિટ્ઠાનટ્ઠેના**તિ પતિટ્ઠાનભાવેન. પહાનં હિ તસ્મિં સતિ હોતિ, અસતિ ન હોતિ, તસ્સ ''પતિટ્ઠાન''ન્તિ વત્તબ્બતં લભતીતિ કત્વા યસ્મિં સન્તાને પાણાતિપાતાદયો તસ્સ પકમ્પહેતવોતિ તપ્પહાનં **વિકમ્પાભાવકરણેન ચ સમાધાનં** વુત્તં. એવં સેસપહાનેસુપિ વત્તબ્બં. **સમાધાનં** સણ્ઠપનં, સંયમનં વા. **ઇતરે ચત્તારો**તિ વેરમણિઆદયો ચત્તારો ધમ્મા ન પહાનં વિય વોહારમત્તન્તિ અધિપ્પાયો. **તતો તતો**તિ તમ્હા તમ્હા પાણાતિપાતાદિતો. **તસ્સ તસ્સા**તિ પાણાતિપાતાદિકસ્સ સંવરણવસેન, તસ્સ તસ્સ વા સંવરસ્સ વસેન. **તદુભયસમ્પયુત્તચેતનાવસેના**તિ વેરમણીહિ, સંવરધમ્મેહિ ચ સમ્પયુત્તાય ચેતનાય વસેન. **તં તં અવીતિક્કમન્તસ્સા**તિ તં તં પાણાતિપાતાદિં અવીતિક્કમન્તસ્સ પુગ્ગલસ્સ, ધમ્મસમૂહસ્સ વા વસેન **ચેતસો પવત્તિસબ્ભાવં સન્ધાય વુત્તા**. તસ્મા એકક્ખણેપિ લબ્ભન્તીતિ અધિપ્પાયો.

સીલસંકિલેસવોદાનવણ્ણના

૨૧. સંકિલિસ્સતિ તેનાતિ **સંકિલેસો**. કો પન સોતિ આહ ''**ખણ્ડાદિભાવો સીલસ્સ સંકિલેસો**''તિ. વોદાયતિ વિસુજ્ઝતિ એતેનાતિ **વોદાનં, અખણ્ડાદિભાવો**. **લાભયસાદીતિ આદિ**-સદ્દેન ઞાતિઅઙ્ગજીવિતાદીનં સઙ્ગહો. **સત્તસુ આપત્તિક્ખન્ધેસુ આદિમ્હિ વા અન્તે વા વેમજ્ઝે**તિ ચ ઇદં તેસં ઉદ્દેસાદિપાળિવસેન વુત્તં. ન હિ અઞ્ઞો કોચિ આપત્તિક્ખન્ધાનં અનુક્કમો અત્થિ. **ખણ્ડ**ન્તિ ખણ્ડવન્તં, ખણ્ડિતં વા. **છિદ્દ**ન્તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **પરિયન્તે છિન્નસાટકો વિયા**તિ વત્થન્તે, દસન્તે વા છિન્નવત્થં વિય.

એવન્તિ ઇદાનિ વુચ્ચમાનાકારેન. **મેથુનસંયોગવસેના**તિ રાગપરિયુટ્ઠાનેન સદિસભાવાપત્તિયા મિથુનાનં ઇદન્તિ મેથુનં, નિબન્ધનં. મેથુનવસેન સમાયોગો મેથુનસંયોગો. ઇધ પન મેથુનસંયોગો વિયાતિ મેથુનસંયોગો, તસ્સ વસેન. **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં લોકે. **એકચ્ચો**તિ એકો. **સમણો વા બ્રાહ્મણો વા**તિ પબ્બજ્જામત્તેન સમણો વા જાતિમત્તેન બ્રાહ્મણો વા. **દ્વયંદ્વયસમાપત્તિ**ન્તિ દ્વીહિ દ્વીહિ સમાપજ્જિતબ્બં, મેથુનન્તિ અત્થો. **ન હેવ ખો સમાપજ્જતી**તિ સમ્બન્ધો. **ઉચ્છાદનં** ઉબ્બટ્ટનં. **સમ્બાહનં** પરિમદ્દનં. **સાદિયતી**તિ અધિવાસેતિ. **તદસ્સાદેતી**તિ તં ઉચ્છાદનાદિં અભિરમતિ. **નિકામેતી**તિ ઇચ્છતિ. **વિત્તિ**ન્તિ તુટ્ઠિં. **ઇદમ્પિ ખો**તિ એત્થ **ઇદ**ન્તિ યથાવુત્તં સાદિયનાદિં ખણ્ડભાવાદિવસેન એકં કત્વા વુત્તં. **પિ**-સદ્દો વક્ખમાનં ઉપાદાય સમુચ્ચયત્થો. **ખો**-સદ્દો અવધારણત્થો. ઇદં વુત્તં હોતિ – યદેતં બ્રહ્મચારીપટિઞ્ઞસ્સ અસતિપિ દ્વયંદ્વયસમાપત્તિયં માતુગામસ્સ

ઉચ્છાદનન્હાપનસમ્બાહનસાદિયનાદિ, ઇદમ્પિ એકંસેન તસ્સ બ્રહ્મચરિયસ્સ ખણ્ડાદિભાવાપાદનતો ખણ્ડમ્પિ છિદ્દમ્પિ સબલમ્પિ કમ્માસમ્પીતિ. એવં પન ખણ્ડાદિભાવાપત્તિયા સો અપરિસુદ્ધં બ્રહ્મચરિયં ચરતિ, ન પરિસુદ્ધં, સંયુત્તો મેથુનસંયોગેન, ન વિસંયુત્તો. તતો યસ્સ ન જાતિઆદીહિ પરિમુત્તીતિ દસ્સેન્તો "**અયં વુચ્ચતી**"તિઆદિમાહ.

સઞ્જગ્ઘતીતિ કિલેસવસેન મહાહસિતં હસતિ. **સંકીળતી**તિ કાયસંસગ્ગવસેન કીળતિ. **સંકેલાયતી**તિ સબ્બસો માતુગામં કેલાયન્તો વિહરતિ. **ચક્ખુના**તિ અત્તનો ચક્ખુના. **ચક્ખુન્તિ** માતુગામસ્સ ચક્ખું. **ઉપનિજ્ઝાયતી**તિ ઉપેચ્ચ નિજ્ઝાયતિ ઓલોકેતિ. **તિરોકુટ્ટા**તિ કુટ્ટસ્સ પરતો. તથા **તિરોપાકારા**. મત્તિકામયા ભિત્તિ કુટ્ટં, ઇટ્ઠકામયા પાકારોતિ વદન્તિ. યા કાચિ વા ભિત્તિ પોરિસતો દિયડ્ઢરતનુચ્ચપ્પમાણા કુટ્ટં, કુટ્ટતો અધિકો પાકારો.

અસ્સાતિ બ્રહ્મચારીપટિઞ્ઞસ્સ. **પુબ્બે**તિ વતસમાદાનતો પુબ્બે. **કામગુણેહી**તિ કામકોટ્ઠાસેહિ. **સમપ્પિતન્તિ** સુટ્ઠુ અપ્પિતં સહિતં. **સમઙ્ગીભૂતન્તિ** સમન્નાગતં. **પરિચારયમાનન્તિ** કીળન્તં, ઉપટ્ઠહિયમાનં વા. **પણિધાયા**તિ પત્થેત્વા. **સીલેના**તિઆદીસુ યમનિયમાદિસમાદાનવસેન **સીલં**. અવીતિક્કમવસેન **વતં**. ઉભયમ્પિ **સીલં**. દુક્કરચરિયવસેન પવત્તિતં **વતં**. તંતંઅકિચ્ચસમ્મતતો વા નિવત્તિલક્ખણં **સીલં**. તંતંસમાદાનવતો વેસભોજનકિચ્ચકરણાદિવિસેસપટિપત્તિ **વતં**. સબ્બથાપિ દુક્કરચરિયા **તપો**. મેથુનવિરતિ **બ્રહ્મચરિયં**.

સબ્બસોતિ અનવસેસતો, સબ્બેસં વા. **અભેદેના**તિ અવીતિક્કમેન. અપરાય ચ પાપધમ્માનં અનુપ્પત્તિયા, ગુણાનં ઉપ્પત્તિયા સઙ્ગહિતોતિ યોજના. તત્થ કુજ્ઝનલક્ખણો **કોધો**. ઉપનન્ધનલક્ખણો **ઉપનાહો**. પરેસં ગુણમક્ખનલક્ખણો **મક્ખો**. યુગગ્ગાહલક્ખણો **પળાસો**. પરસમ્પત્તિઉસૂયનલક્ખણા **ઇસ્સા**. અત્તસમ્પત્તિનિગૂહનલક્ખણં **મચ્છરિયં**. સન્તદોસપટિચ્છાદનલક્ખણા **માયા**. અસન્તગુણસમ્ભાવનલક્ખણં **સાઠેય્યં**. ચિત્તસ્સ થદ્ધભાવલક્ખણો **થમ્ભો**. કરણુત્તરિયલક્ખણો **સારમ્ભો**. ઉન્નતિલક્ખણો **માનો**. અબ્ભુન્નતિલક્ખણો **અતિમાનો**. મજ્જનલક્ખણો **મદો**. ચિત્તવોસગ્ગલક્ખણો **પમાદો**. **આદિ**-સદ્દેન લોભમોહવિપરીતમનસિકારાદીનં સઙ્ગહો.

ઇદાનિ ''અખણ્ડાદિભાવો પના''તિઆદિના વુત્તમેવત્થં પાકટતરં કાતું "**યાનિ હી**"તિઆદિમાહ. તત્થ **અનુપહતાની**તિ અનુપદ્દુતાનિ. વિવટ્ટૂપનિસ્સયતાય તણ્હાદાસબ્યતો મોચનેન **ભુજિસ્સભાવકરણં**. અવિઞ્ઞૂનં અપ્પમાણત્તા વુત્તં "**વિઞ્ઞૂહિ પસત્થત્તા**"તિ. સમાધિસંવત્તનં વા એતેસં પયોજનં, સમાધિસંવત્તને વા નિયુત્તાનીતિ **સમાધિસંવત્તનિકાનિ**. નિદ્દાનેન સસ્સસમ્પત્તિ વિય પટિપક્ખવિગમેન સીલસમ્પદા, સા ચ તત્થ સતિ દોસદસ્સનેતિ આહ "**સીલવિપત્તિયા ચ આદીનવદસ્સનેના**"તિ. નિસમ્મકારીનં પયોજનગરુકતાય દિટ્ઠગુણેયેવ સમ્માપટિપત્તીતિ વુત્તં "**સીલસમ્પત્તિયા ચ આનિસંસદસ્સનેના**"તિ.

તત્થ સીલવિપત્તિયા આદીનવો સીલસમ્પદાય હેટ્ઠા દસ્સિતઆનિસંસપટિપક્ખતો વેદિતબ્બો, તં સુવિઞ્ઞેય્યન્તિ અવિત્થારેત્વા પકારન્તરેહિ દસ્સેતું "**અપિચા**"તિ આરદ્ધં. તત્થ યથા સીલસમ્પદા સત્તાનં મનુઞ્ઞભાવકારણં, એવં સીલવિપત્તિ અમનુઞ્ઞભાવકારણન્તિ આહ "**દુસ્સીલો...પે૰... દેવમનુસ્સાન**"ન્તિ. **અનનુસાસનીયો** જિગુચ્છિતબ્બતો. **દુક્ખિતો**તિ સઞ્જાતદુક્ખો. **વિપ્પટિસારી**તિ ''અકતં વત મે કલ્યાણ''ન્તિઆદિના પચ્ચાનુતાપી. **દુબ્બણ્ણો**તિ ગુણવણ્ણેન, કાયવણ્ણેન ચ વિરહિતો. **અસ્સા**તિ દુસ્સીલસ્સ. સમ્ફસ્સિતાનં દુક્ખો દુક્ખાવહો સમ્ફસ્સો એતસ્સાતિ **દુક્ખસમ્ફસ્સો**. ગુણાનુભાવાભાવતો અપ્પં અગ્ઘતીતિ **અપ્પગ્ઘો**.

અનેકવસ્સગણિકગૂથકૂપો વિયાતિ અનેકવસ્સસમૂહે સઞ્ચિતુક્કારાવાટો વિય. **દુબ્બિસોધનો** સોધેતું અસક્કુણેય્યો. **છવાલાતં** છવડાહે સન્તજ્જજનુમ્મુક્કં. **ઉભતો પરિબાહિરો**તિ સામઞ્ઞતો, ગિહિભોગતો ચ પરિહીનો. સબ્બેસં વેરી, સબ્બે વા વેરી એતસ્સાતિ સબ્બવેરી, સો એવ **સબ્બવેરિકો**, **પુરિસો**. સંવાસં નારહતીતિ **અસંવાસારહો**. **સદ્ધમ્મે**તિ પટિપત્તિસદ્ધમ્મે, પટિવેધસદ્ધમ્મે ચ.

‘‘અગ્ગિક્ખન્ધપરિયાયે વુત્તદુક્ખભાગિતાયા’’તિ સઙ્ખેપેન વુત્તમત્થં વિત્થારતો દસ્સેતું ‘‘**દુસ્સીલાનઞ્હી**’’તિઆદિ આરદ્ધં. પઞ્ચકામગુણપરિભોગસુખે, પરેહિ કયિરમાનવન્દનમાનનાદિસુખે ચ અસ્સાદેન ગધિતચિત્તા **પઞ્ચકામ… પે॰… ગધિતચિત્તા**, તેસં. તે યથાવુત્તસુખસ્સાદા પચ્ચયા એતસ્સાતિ **તપ્પચ્ચયં**. દુક્ખન્તિ સમ્બન્ધો.

પસ્સથ નોતિ પસ્સથ નુ, અપિ પસ્સથ. **મહન્ત**ન્તિ વિપુલં. **અગ્ગિક્ખન્ધ**ન્તિ અગ્ગિસમૂહં. **આદિત્ત**ન્તિ પદિત્તં. **સમ્પજ્જલિત**ન્તિ સમન્તતો પજ્જલિતં અચ્છિવિપ્ફુલિઙ્ગાનિ મુચ્ચન્તં. **સજોતિભૂત**ન્તિ સપભં સમન્તતો ઉટ્ઠિતાહિ જાલાહિ એકપ્પભાસમુદયભૂતં. **તં કિં મઞ્ઞથા**તિ તં ઇદાનિ મયા વુચ્ચમાનમત્થં કિં મઞ્ઞથાતિ અનુમતિગહણત્થં પુચ્છતિ. **આલિઙ્ગિત્વા**તિ ઉપગૂહિત્વા. **ઉપનિસીદેય્યા**તિ તેનેવ આલિઙ્ગનેન ઉપેચ્ચ નિસીદેય્ય. યદત્થમેત્થ સત્થા અગ્ગિક્ખન્ધાલિઙ્ગનં, કઞ્ઞાલિઙ્ગનઞ્ચ આનેસિ, તમત્થં વિભાવેતું ‘‘**આરોચયામી**’’તિઆદિમાહ . તત્થ **આરોચયામી**તિ આમન્તેમિ. **વો**તિ તુમ્હે. **પટિવેદયામી**તિ પબોધેમિ. **દુસ્સીલસ્સા**તિ નિસ્સીલસ્સ સીલવિરહિતસ્સ. **પાપધમ્મસ્સા**તિ દુસ્સીલત્તા એવ હીનજ્ઝાસયતાય લામકસભાવસ્સ. **અસુચિસઙ્કસ્સરસમાચારસ્સા**તિ અપરિસુદ્ધકાયસમાચારાદિતાય અસુચિસ્સ હુત્વા સઙ્કાય સરિતબ્બસમાચારસ્સ. દુસ્સીલો હિ કિઞ્ચિદેવ અસારુપ્પં દિસ્વા ‘‘ઇદં અસુકેન કતં ભવિસ્સતી’’તિ પરેસં આસઙ્કનીયોવ હોતિ, કેનચિદેવ વા કરણીયેન મન્તયન્તે ભિક્ખૂ દિસ્વા ‘‘કચ્ચિ નુ ખો ઇમે મયા કતં કમ્મં જાનિત્વા મન્તેન્તી’’તિ અત્તનોયેવ સઙ્કાય સરિતબ્બસમાચારોતિ. **પટિચ્છન્નકમ્મન્તસ્સા**તિ લજ્જિતબ્બતાય પટિચ્છાદેતબ્બકમ્મન્તસ્સ. **અસ્સમણસ્સા**તિ ન સમણસ્સ. સલાકગ્ગહણાદીસુ ‘‘અહમ્પિ સમણો’’તિ મિચ્છાપટિઞ્ઞાય **સમણપટિઞ્ઞસ્સ**. અસેટ્ઠચારિતાય **અબ્રહ્મચારિસ્સ**. ઉપોસથાદીસુ ‘‘અહમ્પિ બ્રહ્મચારી’’તિ મિચ્છાપટિઞ્ઞાય **બ્રહ્મચારિપટિઞ્ઞસ્સ**. પૂતિના કમ્મેન સીલવિપત્તિયા અન્તો અનુપવિટ્ઠત્તા **અન્તોપૂતિકસ્સ**. છહિ દ્વારેહિ રાગાદિકિલેસાનુવસ્સનેન તિન્તત્તા **અવસ્સુતસ્સ**. સઞ્જાતરાગાદિકચવરત્તા, સીલવન્તેહિ છડ્ડેતબ્બત્તા ચ **કસમ્બુજાતસ્સ**. **અગ્ગિક્ખન્ધૂપમાય** હીનૂપમભૂતાયાતિ અત્થો. તેનાહ ભગવા – ‘‘એતદેવ તસ્સ વર’’ન્તિ. ભગવા દુક્ખં દસ્સેત્વા દુક્ખં દસ્સેતીતિ સમ્બન્ધો.

વાળરજ્જુયાતિ વાળેહિ કતરજ્જુયા. સા હિ ખરતરા હોતિ. **ઘંસેય્યા**તિ પઘંસનવસેન ઘંસેય્ય. **તેલધોતાયા**તિ તેલેન નિસિતાય. **પચ્ચોરસ્મિ**ન્તિ પતિઉરસ્મિં ઉરાભિમુખં, ઉરમજ્ઝેતિ અધિપ્પાયો. **અયોસઙ્કુના**તિ સણ્ડાસેન. **ફેણુદ્દેહક**ન્તિ ફેણં ઉદ્દેહેત્વા, અનેકવારં ફેણં ઉટ્ઠપેત્વાતિ અત્થો.

અગ્ગિક્ખન્ધાલિઙ્ગનદુક્ખતોપિ અધિમત્તદુક્ખતાય કટુકભૂતં દુક્ખં ફલં એતસ્સાતિ **અગ્ગિક્ખન્ધાલિઙ્ગનદુક્ખાધિકદુક્ખકટુકફલં**. કામસુખં અવિજહતો **ભિન્નસીલસ્સ** દુસ્સીલસ્સ **કુતો** તસ્સ **સુખં** નત્થેવાતિ અધિપ્પાયો. **સાદને**તિ સાદિયને. **ય**ન્તિ અઞ્જલિકમ્મસાદનં. **અસીલિનો**તિ દુસ્સીલસ્સ. **ઉપહત**ન્તિ સીલબ્યસનેન ઉપદ્દુતં. **ખત**ન્તિ કુસલમૂલાનં ખણનેન ખતં, ખણિતં વા ગુણં સરીરેતિ અધિપ્પાયો. **સબ્બભયેહી**તિ અત્તાનુવાદાદિસબ્બભયેહિ. ઉપચારજ્ઝાનં ઉપાદાય **સબ્બેહિ અધિગમસુખેહિ**.

વુત્તપ્પકારવિપરીતતોતિ સીલવિપત્તિયં વુત્તાકારપટિપક્ખતો ‘‘મનાપો હોતિ દેવમનુસ્સાન’’ન્તિઆદિના. **કાયગન્ધોપિ પામોજ્જં, સીલવન્તસ્સ ભિક્ખુનો. કરોતિ અપિ દેવાન**ન્તિ એત્થ ‘‘ગન્ધો ઇસીનં ચિરદિક્ખિતાન’’ન્તિઆદિકા (જા॰ ૨.૧૭.૫૫) ગાથા વિત્થારેતબ્બા. **અવિઘાતી**તિ અપ્પટિઘાતી. વધબન્ધાદિપરિકિલેસા **દિટ્ઠધમ્મિકા આસવા** ઉપદ્દવા. **સમ્પરાયિકદુક્ખાનં મૂલં** નામ દુસ્સીલ્યં. અન્તમતિક્કન્તં અચ્ચન્તં, અચ્ચન્તં સન્તા **અચ્ચન્તસન્તા** કિલેસપરિળાહસઙ્ખાતદરથાનં અભાવેન સબ્બદા સન્તા. **ઉબ્બિજ્જિત્વા**તિ ઞાણુત્રાસેન ઉત્તસિત્વા. **વોદાપેતબ્બ**ન્તિ વિસોધેતબ્બં.

સીલનિદ્દેસવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઇતિ પઠમપરિચ્છેદવણ્ણના.

૨. ધુતઙ્ગનિદ્દેસવણ્ણના

૨૨. અપ્પા ઇચ્છા એતસ્સાતિ અપ્પિચ્છો, પચ્ચયગેધરહિતો. તસ્સ ભાવો **અપ્પિચ્છતા**, અલોભજ્ઝાસયતાતિ અત્થો. સમં તુટ્ઠિ, સન્તેન, સકેન વા તુટ્ઠિ સન્તુટ્ઠિ, સન્તુટ્ઠિ એવ **સન્તુટ્ઠિતા**, અઞ્ઞં અપત્થેત્વા યથાલદ્ધેહિ ઇતરીતરેહિ પચ્ચયેહિ પરિતુસ્સના. **સન્તુટ્ઠિતાદીહી**તિ **ત**-કારો વા પદસન્ધિકરો. ''સન્તુટ્ઠિઆદીહી''તિ વા પાઠો. **તે ગુણે**તિ તે સીલવોદાનસ્સ હેતુભૂતે અપ્પિચ્છતાદિગુણે. **સમ્પાદેતુ**ન્તિ સમ્પન્ને કાતું. તે હિ સીલવિસુદ્ધિયા પટિલદ્ધમત્તા હુત્વા ધુતધમ્મેહિ સમ્પન્નતરા હોન્તિ. **ધુતઙ્ગસમાદાન**ન્તિ કિલેસાનં ધુનનકઅઙ્ગાનં વિદ્ધંસનકારણાનં સમ્મદેવ આદાનં. **એવ**ન્તિ એવં સન્તે, ધુતઙ્ગસમાદાને કતેતિ અત્થો. **અસ્સ** યોગિનો. **સલ્લેખો** કિલેસાનં સમ્મદેવ લિખના છેદના તનુકરણં. **પવિવેકો** ચિત્તવિવેકસ્સ ઉપાયભૂતા વિવેકટ્ઠકાયતા. **અપચયો** યથા પટિપજ્જનતો કિલેસા નં અપચિનન્તિ ન આચિનન્તિ, તથા પટિપજ્જના. **વીરિયારમ્ભો** અનુપ્પન્નાનં પાપધમ્માનં અનુપ્પાદનાદિવસેન આરદ્ધવીરિયતા. **સુભરતા** યથાવુત્તઅપ્પિચ્છભાવાદિસિદ્ધા ઉપટ્ઠકાનં સુખભરણીયતા સુપોસતા. **આદિ**-સદ્દેન અપ્પકિચ્ચતાસલ્લહુકવુત્તિઆદિકે સઙ્ગણ્હાતિ. **સીલઞ્ચેવ** યથાસમાદિન્નં પટિપક્ખધમ્માનં દૂરીભાવેન **સુપરિસુદ્ધં ભવિસ્સતિ**. **વતાનિ ચ** ધુતધમ્મા ચ **સમ્પજ્જિસ્સન્તિ** સમ્પન્ના ભવિસ્સન્તિ, નિપ્ફજ્જિસ્સન્તિ વા. યા થિરભૂતા ઇતરીતરચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનસન્તુટ્ઠિ પોરાણાનં બુદ્ધાદીનં અરિયાનં પવેણિભાવેન ઠિતા, તત્થ પતિટ્ઠિતભાવં સન્ધાયાહ ''**પોરાણે અરિયવંસત્તયે પતિટ્ઠાયા**''તિ. ભાવના આરમિતબ્બટ્ઠેન આરામો એતસ્સાતિ ભાવનારામો, તબ્ભાવો **ભાવનારામતા**, સમથવિપસ્સનાભાવનાસુ યુત્તપ્પયુત્તતા. યસ્મા અધિગમારહો ભવિસ્સતિ, **તસ્મા**તિ સમ્બન્ધો.

લાભસક્કારાદિ તણ્હાય આમસિતબ્બતો, લોકપરિયાપન્નતાય ચ **લોકામિસં**. નિબ્બાનાધિગમસ્સ અનુલોમતો **અનુલોમપટિપદા** વિપસ્સનાભાવના. **અત્થતો**તિ વચનત્થતો. **પભેદતો**તિ વિભાગતો. **ભેદતો**તિ વિનાસતો. **ધુતાદીન**ન્તિ ધુતધુતવાદધુતધમ્મધુતઙ્ગાનં. **સમાસબ્યાસતો**તિ સઙ્ખેપવિત્થારતો.

૨૩. **રથિકા**તિ રચ્છા. **સઙ્કારકૂટાદીન**ન્તિ નિદ્ધારણે સામિવચનં. **અબ્ભુગ્ગતટ્ઠેના**તિ ઉસ્સિતટ્ઠેન. ''નદિયા કૂલ''ન્તિઆદીસુ વિય સમુસ્સયત્થો **કૂલ**-સદ્દોતિ આહ ''**પંસુકૂલમિવ પંસુકૂલ**''ન્તિ. **કુ**-સદ્દો કુચ્છાયં **ઉલ**-સદ્દો ગતિઅત્થોતિ આહ ''**કુચ્છિતભાવં ગચ્છતીતિ વુત્તં હોતી**''તિ, પંસુ વિય કુચ્છિતં ઉલતિ પવત્તતીતિ વા **પંસુકૂલં**. પંસુકૂલસ્સ ધારણં **પંસુકૂલં** ઉત્તરપદલોપેન, તં સીલમસ્સાતિ પંસુકૂલિકો, યથા ''આપૂપિકો''તિ. અઙ્ગતિ અત્તનો ફલં પટિચ્ચ હેતુભાવં ગચ્છતીતિ **અઙ્ગં**, કારણં. યેન પુગ્ગલો ''પંસુકૂલિકો''તિ વુચ્ચતિ, સો સમાદાનચેતનાસઙ્ખાતો ધમ્મો પંસુકૂલિકસ્સ અઙ્ગન્તિ **પંસુકૂલિકઙ્ગં**. તેનાહ ''**પંસુકૂલિકસ્સા**''તિઆદિ. **તસ્સા**તિ સમાદાનસ્સ. સમાદિયતિ એતેનાતિ **સમાદાનં**, ચેતના.

એતેનેવ નયેનાતિ યથા પંસુકૂલધારણં પંસુકૂલં, તંસીલો પંસુકૂલિકો, તસ્સ અઙ્ગં સમાદાનચેતના ''પંસુકૂલિકઙ્ગ''ન્તિ વુત્તં, એવં એતેનેવ વચનત્થનયેન તિચીવરધારણં તિચીવરં, તંસીલો તેચીવરિકો, તસ્સ અઙ્ગં સમાદાનચેતના ''**તેચીવરિકઙ્ગ**''ન્તિ વેદિતબ્બં. સઙ્ઘાટિઆદીસુ એવ તીસુ ચીવરેસુ તિચીવરસમઞ્ઞા, ન કણ્ડુપટિચ્છાદિવસ્સિકસાટિકાદીસૂતિ તાનિ સરૂપતો દસ્સેન્તો ''**સઙ્ઘાટિઉત્તરાસઙ્ગઅન્તરવાસકસઙ્ખાત**''ન્તિ આહ.

તં પિણ્ડપાતન્તિ પરેહિ દિય્યમાનાનં પિણ્ડાનં પત્તે પતનસઙ્ખાતં પિણ્ડપાતં, તં ઉઞ્છતીતિ **પિણ્ડપાતિકો**, યથા બાદરિકો સામાકિકો. પિણ્ડપાતિ એવ પિણ્ડપાતિકો, યથા ભદ્દો એવ ભદ્દકો. **અવખણ્ડનં** વિચ્છિન્દનં નિરન્તરમપ્પવત્તિ. તપ્પટિક્ખેપતો **અનવખણ્ડનં** અવિચ્છિન્દનં નિરન્તરપ્પવત્તિ. **સહ અપદાનેના**તિ સહ અનવખણ્ડનેન. **સપદાનન્તિ** પદસ્સ કિરિયાવિસેસનભાવં, યત્થ ચ તં અનવખણ્ડનં, તઞ્ચ દસ્સેતું "**અવખણ્ડનરહિતં અનુઘરન્તિ વુત્તં હોતી**"તિ વુત્તં. **એકાસને**તિ ઇરિયાપથન્તરેન અનન્તરિતાય એકાયયેવ નિસજ્જાય. **પત્તે પિણ્ડો**તિ એત્થ વત્થુભેદો ઇધાધિપ્પેતો, ન સામઞ્ઞં. એવ-કારો ચ લુત્તનિદ્દિટ્ઠોતિ દસ્સેન્તો "**કેવલં એકસ્મિંયેવ પત્તે**"તિ આહ. ઉત્તરપદલોપં કત્વા અયં નિદ્દેસોતિ દસ્સેન્તો "**પત્તપિણ્ડગહણે પત્તપિણ્ડસઞ્ઞં કત્વા**"તિ આહ. એસ નયો ઇતો પરેસુપિ.

પચ્છાભત્તં નામ પવારણતો પચ્છા લદ્ધભત્તં એવ. **ખલુ**-સદ્દસ્સ પટિસેધત્થવાચકત્તા તેન સમાનત્થં ન-કારં ગહેત્વા આહ "**ન પચ્છાભત્તિકો**"તિ. સિક્ખાપદસ્સ વિસયો સિક્ખાપદેનેવ પટિક્ખિત્તો. યો તસ્સ અવિસયો, સો એવ સમાદાનસ્સ વિસયોતિ આહ "**સમાદાનવસેન પટિક્ખિત્તાતિરિત્તભોજનસ્સા**"તિ. અબ્ભોકાસે નિવાસો **અબ્ભોકાસો**. સુસાને નિવાસો **સુસાનં**, તં સીલં અસ્સાતિઆદિના સબ્બં વત્તબ્બન્તિ આહ "**એસેવ નયો**"તિ. યથાસન્થતં વિય **યથાસન્થતં**, આદિતો યથાઉદ્દિટ્ઠં. તં હેસ ''ઇદં બહુમઙ્કુણં દુગ્ગન્ધપવાત''ન્તિઆદિવસેન અપ્પટિક્ખિપિત્વાવ સમ્પટિચ્છતિ. તેનેવાહ "**ઇદં તુય્હ**"ન્તિઆદિ. **સયનન્તિ** નિપજ્જનમાહ. **તેન તેન સમાદાનેના**તિ તેન તેન પંસુકૂલિકઙ્ગાદિકસ્સ સમાદાનેન **ધુતકિલેસત્તા**તિ વિદ્ધંસિતકિલેસત્તા, તદઙ્ગવસેન પહીનતણ્હુપાદાનાદિપાપધમ્મત્તાતિ અત્થો. યેહિ તં કિલેસધુનનં, તાનિયેવ ઇધ ધુતસ્સ ભિક્ખુનો અઙ્ગાનીતિ અધિપ્પેતાનિ, ન અઞ્ઞાનિ યાનિ કાનિચિ, અઞ્ઞેન વા ધુતસ્સાતિ અયમત્થો અત્થતો આપન્નો. ''ઞાણં અઙ્ગં એતેસ''ન્તિ ઇમિના ઞાણપુબ્બકતં તેસં સમાદાનસ્સ વિભાવેતિ. **પટિપત્તિયા**તિ સીલાદિસમ્માપટિપત્તિયા. સમાદિયતિ એતેનાતિ સમાદાનં, સમાદાનવસેન પવત્તા ચેતના, તં લક્ખણં એતેસન્તિ **સમાદાનચેતનાલક્ખણાનિ**. વુત્તમ્પિ ચેતં **અટ્ઠકથાયં** –

> ''સમાદાનકિરિયાય, સાધકતમભાવતો;
> સમ્પયુત્તધમ્મા યેનાતિ, કરણભાવેન દસ્સિતા''તિ.

સમાદાનચેતનાય ગહણં તંમૂલકત્તા પરિહરણચેતનાપિ ધુતઙ્ગમેવ. અત્તના, પરમ્મુખેન ચ કુસલભણ્ડસ્સ ભુસં વિલુપ્પનટ્ઠેન **લોલુપ્પં** તણ્હાચારો, તસ્સ વિદ્ધંસનકિચ્ચત્તા **લોલુપ્પવિદ્ધંસનરસાનિ**. તતો એવ નિલ્લોલુપ્પભાવેન પચ્ચુપતિટ્ઠન્તિ, તં વા પચ્ચુપટ્ઠાપેન્તીતિ **નિલ્લોલુપ્પભાવપચ્ચુપટ્ઠાનાનિ**. **અરિયધમ્મપદટ્ઠાનાનીતિ** પરિસુદ્ધસીલાદિસદ્ધમ્મપદટ્ઠાનાનિ.

ભગવતોવ સન્તિકે સમાદાતબ્બાનીતિ ઇદં અન્તરા અવિચ્છેદનત્થં વુત્તં, રઞ્ઞો સન્તિકે પટિઞ્ઞાતારહસ્સ અત્થસ્સ તદુપજીવિનો એકંસતો અવિસંવાદનં વિય. સેસાનં સન્તિકે સમાદાનેપિ એસેવ નયો. **એકસઙ્ગીતિકસ્સા**તિ પઞ્ચસુ દીઘનિકાયાદીસુ નિકાયેસુ એકનિકાયિકસ્સ. **અટ્ઠકથાચરિયસ્સા**તિ યસ્સ અટ્ઠકથાતન્તિયેવ વિસેસતો પગુણા, તસ્સ. **એત્થા**તિ અત્તનાપિ સમાદાનસ્સ રુહને. **જેટ્ઠકભાતુ ધુતઙ્ગપ્પિચ્છતાય વત્થૂ**તિ સો કિર થેરો નેસજ્જિકો , તસ્સ તં ન કોચિ જાનાતિ. અથેકદિવસં રત્તિયા સયનપિટ્ઠે નિસિન્નં વિજ્જુલતોભાસેન દિસ્વા ઇતરો પુચ્છિ ''કિં, ભન્તે, તુમ્હે નેસજ્જિકા''તિ. થેરો ધુતઙ્ગપ્પિચ્છતાય તાવદેવ નિપજ્જિત્વા પચ્છા સમાદિયીતિ એવમાગતં વત્થુ.

૧. પંસુકૂલિકઙ્ગકથાવણ્ણના

૨૪. ગહપતિદાનચીવરન્તિ એત્થ દાયકભાવેન સમણાપિ ઉક્કટ્ઠસ્સ ગહપતિપક્ખંયેવ પવિટ્ઠાતિ દટ્ઠબ્બં. ''પબ્બજિતો ગણ્હિસ્સતી''તિ ઠપિતકં સિયા ગહપતિચીવરં, ન પન ગહપતિદાનચીવરન્તિ તાદિસં નિવત્તેતું **દાન**ગ્ગહણં. **અઞ્ઞતરેના**તિ એત્થ સમાદાનવચનેન તાવ સમાદિન્નં હોતુ, પટિક્ખેપવચનેન પન કથન્તિ? અત્થતો આપન્નત્તા. યથા ''દેવદત્તો દિવા ન ભુઞ્જતી''તિ વુત્તે ''રત્તિયં ભુઞ્જતી''તિ અત્થતો આપન્નમેવ હોતિ, તસ્સ આહારેન વિના સરીરટ્ઠિતિ નત્થીતિ, એવમિધાપિ ભિક્ખુનો ગહપતિદાનચીવરે પટિક્ખિત્તે તદઞ્ઞચીવરપ્પટિગ્ગહો અત્થતો આપન્નો એવ હોતિ, ચીવરેન વિના સાસને ઠિતિ નત્થીતિ.

એવં સમાદિન્નધુતઙ્ગેનાતિઆદિવિધાનં પંસુકૂલિકઙ્ગે પટિપજ્જનવિધિ. સુસાને લદ્ધં **સોસાનિકં**. તં પન યસ્મા તત્થ કેનચિ છડ્ડિતત્તા પતિતં હોતિ, તસ્મા વુત્તં ''**સુસાને પતિતક**''ન્તિ. એવં **પાપણિક**મ્પિ દટ્ઠબ્બં. **તાલવેળિમગ્ગો** નામ મહાગામે એકા વીથિ. અનુરાધપુરેતિ ચ વદન્તિ. ડટ્ઠો પદેસો એતસ્સાતિ **ડટ્ઠપ્પદેસં**, વત્થં. મગ્ગે પતિતકં બહુદિવસાતિક્કન્તં ગહેતબ્બન્તિ વદન્તિ. ''દ્વત્તિદિવસાતિક્કન્ત''ન્તિ અપરે. **થોકં રક્ખિત્વા**તિ કતિપયં કાલં આગમેત્વા. વાતાહતમ્પિ સામિકાનં સતિસમ્મોસેન પતિતસદિસન્તિ ''**સામિકે અપસ્સન્તેન ગહેતું વટ્ટતી**''તિ વુત્તં. તસ્મા થોકં આગમેત્વા ગહેતબ્બં.

''સઙ્ઘસ્સ દેમા''તિ દિન્નં, ચોળકભિક્ખાવસેન લદ્ધઞ્ચ લદ્ધકાલતો પટ્ઠાય ''સમણચીવરં સિયા નુ ખો, નો''તિ આસઙ્કં નિવત્તેતું ''**ન તં પંસુકૂલ**''ન્તિ વુત્તં. ન હિ તં તેવીસતિયા ઉપ્પત્તિટ્ઠાનેસુ કત્થચિ પરિયાપન્નં. ઇદાનિ ઇમિનાવ પસઙ્ગેન યં ભિક્ખુદત્તિયે લક્ખણપત્તં પંસુકૂલં, તસ્સ ચ ઉક્કટ્ઠાનુક્કટ્ઠવિભાગં દસ્સેતું ''**ભિક્ખુદત્તિયેપી**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **ગાહેત્વા વા દીયતી**તિ સઙ્ઘસ્સ વા ગણસ્સ વા દેન્તેહિ યં ચીવરં વસ્સગ્ગેન પાપેત્વા ભિક્ખૂનં દીયતિ. **સેનાસનચીવર**ન્તિ સેનાસનં કારેત્વા ''એતસ્મિં સેનાસને વસન્તા પરિભુઞ્જન્તૂ''તિ દિન્નચીવરં. **ન તં પંસુકૂલ**ન્તિ અપંસુકૂલભાવો પુબ્બે વુત્તકારણતો, ગાહેત્વા દિન્નત્તા ચ. તેનાહ ''**નો ગાહાપેત્વા દિન્નમેવ પંસુકૂલ**''ન્તિ. **તત્રપી**તિ યં ગાહેત્વા ન દિન્નં ભિક્ખુદત્તિયં, તત્રપિ યેન ભિક્ખુના ચીવરં દીયતિ, તસ્સ લાભે, દાને ચ વિસું વિસું ઉભયત્થ આદરગારવાનં સબ્ભાવતો, તદભાવતો ચ ભિક્ખુદત્તિયસ્સ એકતોસુદ્ધિ ઉભતોસુદ્ધિ અનુક્કટ્ઠતા હોન્તીતિ ઇમમત્થં દસ્સેતું ''**યં દાયકેહી**''તિઆદિ વુત્તં, પાદમૂલે ઠપેત્વા દિન્નકં સમણેનાતિ અધિપ્પાયો. **યસ્સ કસ્સચી**તિ ઉક્કટ્ઠાદીસુ યસ્સ કસ્સચિ. **રુચિયા**તિ છન્દેન. **ખન્તિયા**તિ નિજ્ઝાનક્ખન્તિયા.

નિસ્સયાનુરૂપપટિપત્તિસબ્ભાવોતિ ઉપસમ્પન્નસમનન્તરં આચરિયેન વુત્તેસુ ચતૂસુ નિસ્સયેસુ અત્તના યથાપટિઞ્ઞાતદુતિયનિસ્સયાનુરૂપાય પટિપત્તિયા વિજ્જમાનતા. **આરક્ખદુક્ખાભાવો**તિ ચીવરારક્ખનદુક્ખસ્સ અભાવો પંસુકૂલચીવરસ્સ અલોભનીયત્તા. **પરિભોગતણ્હાય અભાવો** સવિસેસલૂખસભાવત્તા. **પાસાદિકતા**તિ પરેસં પસાદાવહતા. **અપ્પિચ્છતાદીનં ફલનિપ્ફત્તિ** ધુતઙ્ગપરિહરણસ્સ અપ્પિચ્છતાદીહિયેવ નિપ્ફાદેતબ્બતો. ધુતધમ્મે સમાદાય વત્તનં યાવદેવ ઉપરિ સમ્માપટિપત્તિસમ્પાદનાયાતિ વુત્તં ''**સમ્માપટિપત્તિયા અનુબ્રૂહન**''ન્તિ. **મારસેનવિઘાતાયા**તિ મારસ્સ, મારસેનાય ચ વિહનનાય વિદ્ધંસનાય. કાયવાચાચિત્તેહિ યતો સંયતોતિ **યતિ**, ભિક્ખુ. **ધારિતં યં લોકગરુના પંસુકૂલં, તં કો ન ધારયે**, યસ્મા વા **લોકગરુના પંસુકૂલં ધારિતં**, તસ્મા **કો તં ન ધારયે**તિ યોજના યંતંસદ્દાનં એકન્તસમ્બન્ધિભાવતો. **પટિઞ્ઞં સમનુસ્સર**ન્તિ ઉપસમ્પદમાળે ''આમ ભન્તે''તિ આચરિયપમુખસ્સ સઙ્ઘસ્સ સમ્મુખા દિન્નં પટિઞ્ઞં સમનુસ્સરન્તો.

ઇતિ પંસુકૂલિકઙ્ગકથાવણ્ણના.

૨. તેચીવરિકઙ્ગકથાવણ્ણના

૨૫. **ચતુત્થકચીવરન્તિ** નિવાસનપારુપનયોગ્યં ચતુત્થકચીવરન્તિ અધિપ્પાયો, અંસકાસાવસ્સ અપ્પટિક્ખિપિતબ્બતો. **અઞ્ઞતરવચનેનાતિ** એત્થ યં વત્તબ્બં, તં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ. યાવ ન સક્કોતિ, યાવ ન લભતિ, યાવ ન સમ્પજ્જતીતિ પચ્ચેકં **યાવ**-સદ્દો સમ્બન્ધિતબ્બો. **ન સમ્પજ્જતીતિ** ન સિજ્ઝતિ. **નિક્ખિત્તપચ્ચયા દોસો નત્થીતિ** નિચયસન્નિધિધુતઙ્ગસંકિલેસદોસો નત્થિ. **આસન્નેતિ** ચીવરસ્સ આસન્ને ઠાને. રજનક્ખણે પરિભુઞ્જનકાસાવં **રજનકાસાવં**. **તત્રટ્ઠકપચ્ચત્થરણં** નામ અત્તનો, પરસ્સ વા સન્તકં સેનાસને પચ્ચત્થરણવસેન અધિટ્ઠિતં. ''અંસકાસાવં પરિક્ખારચોળં હોતિ, ઇતિ પચ્ચત્થરણં, અંસકાસાવન્તિ ઇમાનિ દ્વેપિ અતિરેકચીવરટ્ઠાને ઠિતાનિપિ ધુતઙ્ગભેદં ન કરોન્તી''તિ **અટ્ઠકથાયં** વુત્તન્તિ વદન્તિ. **પરિહરિતું પન ન વટ્ટતીતિ** રજનકાલે એવ અનુઞ્ઞાતત્તા નિચ્ચપરિભોગવસેન ન વટ્ટતિ તેચીવરિકસ્સ. **અંસકાસાવન્તિ** ખન્ધે ઠપેતબ્બકાસાવં. **કાયપરિહારિકેનાતિ** વાતાતપાદિપરિસ્સયતો કાયસ્સ પરિહરણમત્તેન. **સમાદાયેવાતિ** ગહેત્વા એવ. **અપ્પસમારમ્ભતાતિ** અપ્પકિચ્ચતા. **કપ્પિયે મત્તકારિતાયાતિ** નિસીદનાદિવસેન, પરિક્ખારચોળવસેન ચ બહૂસુ ચીવરેસુ અનુઞ્ઞાતેસુપિ તિચીવરમત્તે ઠિતત્તા. સહ પત્તચરણાયાતિ **સપત્તચરણો**. **પક્ખી** સપક્ખકો.

ઇતિ તેચીવરિકઙ્ગકથાવણ્ણના.

૩. પિણ્ડપાતિકઙ્ગકથાવણ્ણના

૨૬. **અતિરેકલાભન્તિ** ''પિણ્ડિયાલોપભોજનં નિસ્સાયા''તિ (મહાવ॰ ૭૩, ૧૨૮) એવં વુત્તભિક્ખાહારલાભતો અતિરેકલાભં, સઙ્ઘભત્તાદિન્તિ અત્થો. સકલસ્સ સઙ્ઘસ્સ દાતબ્બભત્તં **સઙ્ઘભત્તં**. કતિપયે ભિક્ખૂ ઉદ્દિસિત્વા દાતબ્બભત્તં **ઉદ્દેસભત્તં**. એકસ્મિં પક્ખે એકદિવસં દાતબ્બભત્તં **પક્ખિકં**. ઉપોસથે ઉપોસથે દાતબ્બભત્તં **ઉપોસથિકં**. પટિપદદિવસે દાતબ્બભત્તં **પાટિપદિકં**. વિહારં ઉદ્દિસ્સ દાતબ્બભત્તં **વિહારભત્તં**. ધુરગેહે એવ ઠપેત્વા દાતબ્બભત્તં **ધુરભત્તં**. ગામવાસીઆદીહિ વારેન દાતબ્બભત્તં **વારકભત્તં**. ''**સઙ્ઘભત્તં ગણ્હથાતિઆદિના**''તિ **આદિ**-સદ્દેન ઉદ્દેસભત્તાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. **સાદિતું વટ્ટન્તીતિ** ભિક્ખાપરિયાયેન વુત્તત્તા. ભેસજ્જાદિપટિસંયુત્તા **નિરામિસસલાકા**. યાવકાલિકવજ્જાતિ ચ વદન્તિ. **વિહારે પક્કભત્તમ્પીતિ** ઉપાસકા ઇધેવ ભત્તં પચિત્વા ''સબ્બેસં અય્યાનં દસ્સામા''તિ વિહારેયેવ ભત્તં સમ્પાદેન્તિ, તં પિણ્ડપાતિકાનમ્પિ વટ્ટતિ. **આહરિત્વાતિ** પત્તં ગહેત્વા ગેહતો આનેત્વા. **તં દિવસં નિસીદિત્વાતિ** ''મા, ભન્તે, પિણ્ડાય ચરિત્થ, વિહારેયેવ ભિક્ખા આનીયતી''તિ વદન્તાનં સમ્પટિચ્છનેન તં દિવસં નિસીદિત્વા. **સેરિવિહારસુખન્તિ** અપરાયત્તવિહારિતાસુખં . **અરિયવંસોતિ** **અરિયવંસસુત્ત**પટિસંયુત્તા (દી॰ નિ॰ ૩.૩૦૯; અ॰ નિ॰ ૪.૨૮) ધમ્મકથા. **ધમ્મરસન્તિ** ધમ્મૂપસઞ્હિતં પામોજ્જાદિરસં.

જઙ્ઘબલં નિસ્સાય પિણ્ડપરિયેસનતો **કોસજ્જનિમ્મદ્દનતા**. ''યથાપિ ભમરો પુપ્ફ''ન્તિઆદિના (ધ॰ પ॰ ૪૯; નેત્તિ॰ ૧૨૩) વુત્તવિધિના આહારપરિયેસનતો **પરિસુદ્ધાજીવતા**. નિચ્ચં અન્તરઘરં પવિસન્તસ્સેવ સુપ્પટિચ્છન્નગમનાદયો સેખિયધમ્મા સમ્પજ્જન્તીતિ **સેખિયપટિપત્તિપૂરણં**. પટિગ્ગહણે મત્તઞ્ઞુતાય, સંસટ્ઠવિહારાભાવતો ચ **અપરપોસિતા**. કુલે કુલે અપ્પકઅપ્પકપિણ્ડગહણેન **પરાનુગ્ગહકિરિયા**. અન્તિમાય જીવિકાય અવટ્ઠાનેન **માનપ્પહાનં**. વુત્તઞ્હેતં ''અન્તમિદં, ભિક્ખવે, જીવિકાનં, યદિદં પિણ્ડોલ્ય''ન્તિઆદિ (ઇતિવુ॰

૯૧; સં॰ નિ॰ ૩.૮૦). મિસ્સકભત્તેન યાપનતો **રસતણ્હાનિવારણં**. નિમન્તનાસમ્પટિચ્છનતો ગણભોજનાદિસિક્ખાપદેહિ **અનાપત્તિતા**.

અપ્પટિહતવુત્તિતાય ચતૂસુપિ દિસાસુ વત્તનટ્ઠેન **ચાતુદ્દિસો**. **આજીવસ્સ વિસુજ્ઝતી**તિ આજીવો અસ્સ વિસુજ્ઝતિ. **અત્તભરસ્સા**તિ અપ્પાનવજ્જસુલભરૂપેહિ પચ્ચયેહિ અત્તનો ભરણતો અત્તભરસ્સ. તતો એવ એકવિહારિતાય સદ્ધિવિહારિકાદીનમ્પિ અઞ્ઞેસં અપોસનતો **અનઞ્ઞપોસિનો**. પદદ્વયેનાપિ કાયપરિહારિકેન ચીવરેન કુચ્છિપરિહારિકેન પિણ્ડપાતેન વિચરણતો સલ્લહુકવુત્તિતં, સુભરતં, પરમઅપ્પિચ્છતં, સન્તુટ્ઠિઞ્ચ દસ્સેતિ. **દેવાપિ પિહયન્તિ તાદિનો**તિ તાદિસસ્સ ભુસં અતિવિય સન્તકાયવચીમનોકમ્મતાય ઉપસન્તસ્સ પરમેન સતિનેપક્કેન સમન્નાગમતો સબ્બકાલં સતિમતો પિણ્ડપાતિકસ્સ ભિક્ખુસ્સ સક્કાદયો દેવાપિ પિહયન્તિ પત્થેન્તિ. તસ્સ સીલાદિગુણેસુ બહુમાનં ઉપ્પાદેન્તા આદરં જનેન્તિ, પગેવ મનુસ્સા. સચે સો **લાભસક્કારસિલોકસન્નિસ્સિતો** ન હોતિ, તદભિકઙ્ખી ન હોતીતિ અત્થો.

ઇતિ પિણ્ડપાતિકઙ્ગકથાવણ્ણના.

૪. સપદાનચારિકઙ્ગકથાવણ્ણના

૨૭. ઇમિનાતિ સપદાનચારિકેન. **કાલતર**ન્તિ કાલસ્સેવ. **અફાસુકટ્ઠાન**ન્તિ સપરિસ્સયાદિવસેન દુપ્પવેસનટ્ઠાનં. **પુરતો**તિ વીથિયં ગચ્છન્તસ્સ પુરતો ઘરં અપવિટ્ઠસ્સેવ. **પત્તવિસ્સટ્ઠટ્ઠાન**ન્તિ પેસકારવીથિયં પેસકારભાવં નિમ્મિનિત્વા ઠિતસ્સ સક્કસ્સ ઘરદ્વારે પત્તવિસ્સટ્ઠટ્ઠાનં. ઉક્કટ્ઠપિણ્ડપાતિકો તં દિવસં ન ભિક્ખં આગમયમાનો નિસીદતિ, તસ્મા તં **અનુલોમેતિ**. કત્થચિપિ કુલે નિબદ્ધં ઉપસઙ્કમનાભાવતો પરિચયાભાવેન **કુલેસુ નિચ્ચનવકતા**. સબ્બત્થ અલગ્ગમાનસતાય ચ સોમ્મભાવેન ચ **ચન્દૂપમતા**. **કુલેસુ** પરિગ્ગહચિત્તાભાવેન તત્થ **મચ્છેરપ્પહાનં**. હિતેસિતાય વિભાગાભાવતો **સમાનુકમ્પિતા**. કુલાનં સઙ્ઘટ્ટનસંસટ્ઠતાદયો **કુલૂપકાદીનવા**. **અવ્હાનાનભિનન્દના**તિ નિમન્તનવસેન અવ્હાનસ્સ અસમ્પટિચ્છના. **અભિહારેના**તિ ભિક્ખાભિહારેન. **સેરિચાર**ન્તિ યથારુચિ વિચરણં.

ઇતિ સપદાનચારિકઙ્ગકથાવણ્ણના.

૫. એકાસનિકઙ્ગકથાવણ્ણના

૨૮. નાનાસનભોજનન્તિ અનેકસ્મિં આસને ભોજનં, એકનિસજ્જાય એવ અભુઞ્જિત્વા વિસું વિસું નિસજ્જાસુ આહારપરિભોગન્તિ અત્થો. **પતિરૂપ**ન્તિ યુત્તરૂપં અનુટ્ઠાપનીયં. **વત્તં કાતું વટ્ટતી**તિ વત્તં કાતું યુજ્જતિ. વત્તં નામ ગરુટ્ઠાનીયે કત્તબ્બમેવ. તત્થ પન પટિપજ્જનવિધિં દસ્સેતું યં થેરવાદં આહ “**આસનં વા રક્ખેય્ય ભોજનં વા**”તિઆદિ. તસ્સત્થો – એકાસનિકં ભિક્ખું ભુઞ્જન્તં આસનં વા રક્ખેય્ય, ધુતઙ્ગભેદતો યાવ ભોજનપરિયોસાના ન વુટ્ઠાતબ્બન્તિ વુત્તં હોતિ . ભોજનં વા રક્ખેય્ય ધુતઙ્ગભેદતો, અભુઞ્જિયમાનં યાવ ભુઞ્જિતું નારભતિ, તાવ વુટ્ઠાતબ્બન્તિ અત્થો. યસ્મા તયિદં દ્વયં ઇધ નત્થિ, તસ્મા વત્તકરણં ધુતઙ્ગં ન રક્ખતીતિ અધિપ્પાયો. તેનાહ “**અયઞ્ચા**”તિઆદિ. ‘‘ભેસજ્જત્થમેવા’’તિ ઇમિના ભેસજ્જપરિભોગવસેનેવ સપ્પિઆદીનિપિ વટ્ટન્તીતિ દસ્સેતિ. **અપ્પાબાધતા**તિ અરોગતા. **અપ્પાતઙ્કતા**તિ અકિચ્છજીવિતા સરીરદુક્ખાભાવો. **લહુટ્ઠાન**ન્તિ કાયસ્સ લહુપરિવત્તિતા. **બલ**ન્તિ સરીરબલં. **ફાસુવિહારો**તિ સુખવિહારો. સબ્બમેતં બહુક્ખત્તું ભુઞ્જનપચ્ચયા

ઉપ્પજ્જનવિકારપટિક્ખેપપદં. **રુજા**તિ રોગા. **ન કમ્મમત્તનો**તિ અત્તનો યોગકમ્મં પુરેભત્તં, પચ્છાભત્તઞ્ચ ન પરિહાપેતિ, બહુસો ભોજને અબ્યાવટભાવતો, અરોગભાવતો ચાતિ અધિપ્પાયો.

ઇતિ એકાસનિકઙ્ગકથાવણ્ણના.

૬. પત્તપિણ્ડિકઙ્ગકથાવણ્ણના

૨૯. **અપ્પટિકૂલં કત્વા ભુઞ્જિતું વટ્ટતિ** પટિકૂલસ્સ ભુત્તસ્સ અગણ્હનમ્પિ સિયાતિ અધિપ્પાયો. **પમાણયુત્તમેવ ગણ્હિતબ્બ**ન્તિ ''એકભાજનમેવ ગણ્હામી''તિ બહું ગહેત્વા ન છડ્ડેતબ્બં. **નાનારસતણ્હાવિનોદન**ન્તિ નાનારસભોજને તણ્હાય વિનોદનં. અત્ર અત્ર નાનાભાજને ઠિતે નાનારસે ઇચ્છા એતસ્સાતિ અત્રિચ્છો, તસ્સ ભાવો અત્રિચ્છતા, તસ્સા **અત્રિચ્છતાય પહાનં. આહારે પયોજનમત્તદસ્સિતા**તિ અસમ્ભિન્નનાનારસે ગેધં અકત્વા આહારે સત્થારા અનુઞ્ઞાતપયોજનમત્તદસ્સિતા. વિસું વિસું ભાજનેસુ ઠિતાનિ બ્યઞ્જનાનિ ગણ્હતો તત્થ તત્થ સાભોગતાય સિયા વિક્ખિત્તભોજિતા, ન તથા ઇમસ્સ એકપત્તગતસઞ્ઞિનોતિ વુત્તં ''**અવિક્ખિત્તભોજિતા**''તિ. **ઓક્ખિત્તલોચનો**તિ પત્તસઞ્ઞિતાય હેટ્ઠાખિત્તચક્ખુ. **પરિભુઞ્જેય્યા**તિ પરિભુઞ્જિતું સક્કુણેય્ય.

ઇતિ પત્તપિણ્ડિકઙ્ગકથાવણ્ણના.

૭. ખલુપચ્છાભત્તિકઙ્ગકથાવણ્ણના

૩૦. ભુઞ્જન્તસ્સ યં ઉપનીતં, તસ્સ પટિક્ખેપેન તં અતિરિત્તં ભોજનન્તિ **અતિરિત્તભોજનં. પુન ભોજનં કપ્પિયં કારેત્વા ન ભુઞ્જિતબ્બં**, તબ્બિસયત્તા ઇમસ્સ ધુતઙ્ગસ્સ. તેનાહ ''**ઇદમસ્સ વિધાન**''ન્તિ. **યસ્મિં ભોજને**તિ યસ્મિં ભુઞ્જિયમાને ભોજને. **તદેવ ભુઞ્જતિ**, ન અઞ્ઞં. અનતિરિત્તભોજનપચ્ચયા આપત્તિ **અનતિરિત્તભોજનાપત્તિ**, તતો દૂરીભાવો અનાપજ્જનં. **ઓદરિકત્તં** ઘસ્મરભાવો કુચ્છિપૂરકતા, તસ્સ અભાવો એકપિણ્ડેનાપિ યાપનતો. **નિરામિસસન્નિધિતા** નિહિતસ્સ અભુઞ્જનતો. પુન પરિયેસનવસેન **પરિયેસનાય ખેદં ન યાતિ**. અભિસલ્લેખકાનં સન્તોસગુણાદીનં વુદ્ધિયા સઞ્જનનં **સન્તોસગુણાદિવુડ્ઢિસઞ્જનનં. ઇદ**ન્તિ ખલુપચ્છાભત્તિકઙ્ગં.

ઇતિ ખલુપચ્છાભત્તિકઙ્ગકથાવણ્ણના.

૮. આરઞ્ઞિકઙ્ગકથાવણ્ણના

૩૧. **ગામન્તસેનાસનં પહાય અરઞ્ઞે અરુણં ઉટ્ઠાપેતબ્બ**ન્તિ એત્થ ગામન્તં, અરઞ્ઞઞ્ચ સરૂપતો દસ્સેતું ''**તત્થ સદ્ધિં ઉપચારેના**''તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ ગામપરિયાપન્નત્તા ગામન્તસેનાસનસ્સ ''**ગામોયેવ ગામન્તસેનાસન**''ન્તિ વુત્તં. યો કોચિ સત્થોપિ ગામો નામાતિ સમ્બન્ધો. **ઇન્દખીલા**તિ ઉમ્મારા. **તસ્સા**તિ લેડ્ડુપાતસ્સ. વિનયપરિયાયેન અરઞ્ઞલક્ખણં **અદિન્નાદાનપારાજિકે** (પારા॰ ૯૨) આગતં. તત્થ હિ ''ગામા વા અરઞ્ઞા વા''તિ અનવસેસતો અવહારટ્ઠાનપરિગ્ગહે તદુભયં અસઙ્કરતો દસ્સેતું ''**ઠપેત્વા ગામઞ્ચા**''તિઆદિ વુત્તં. ગામૂપચારો હિ લોકે ગામસઙ્ખમેવ ગચ્છતીતિ. નિપ્પરિયાયતો પન ગામવિનિમુત્તં ઠાનં અરઞ્ઞમેવ હોતીતિ **અભિધમ્મે** (વિભ॰ ૫૨૯) ગામા ''**નિક્ખમિત્વા બહિ ઇન્દખીલા, સબ્બમેતં અરઞ્ઞ**''ન્તિ વુત્તં. **સુત્તન્તિકપરિયાયેન** આરઞ્ઞકસિક્ખાપદે (પારા॰ ૬૫૪) ''પઞ્ચધનુસતિકં પચ્છિમ''ન્તિ આગતં આરઞ્ઞિકં ભિક્ખું સન્ધાય. ન હિ સો વિનયપરિયાયિકે ''અરઞ્ઞે વસનતો આરઞ્ઞિકો પન્તસેનાસનો''તિ સુત્તે વુત્તો. અયઞ્ચ સુત્તસંવણ્ણનાતિ ઇધ સબ્બત્થ સુત્તન્તકથાવ પમાણં.

તસ્મા તત્થ આગતમેવ લક્ખણં ગહેતબ્બન્તિ દસ્સેન્તો ‘‘**તં આરોપિતેન આચરિયધનુના**’’તિઆદિના મિનનવિધિં આહ. તેનેવ હિ મજ્ઝિમટ્ઠકથાનયોવ (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૯૬) **ઇદમેત્થ પમાણ**ન્તિ ચ વુત્તો.

તતો તતો મગ્ગન્તિ તત્થ તત્થ ખુદ્દકમગ્ગં **પિદહતિ. ધુતઙ્ગસુદ્ધિકેન** ધુતઙ્ગસોધનપસુતેન. **યથાપરિચ્છિન્ને કાલે**તિ ઉક્કટ્ઠસ્સ તયોપિ ઉતૂ, મજ્ઝિમસ્સ દ્વે, મુદુકસ્સ એકો ઉતુ. તત્થપિ **ધુતઙ્ગં ન ભિજ્જતિ** સઉસ્સાહત્તા. **નિપજ્જિત્વા ગમિસ્સામા**તિ ચિત્તસ્સ સિથિલભાવેન ધુતઙ્ગં ભિજ્જતીતિ વુત્તં. **અરઞ્ઞસઞ્ઞં મનસિ કરોન્તો**તિ ‘‘અહં વિવેકવાસં વસિસ્સામિ, યથાલદ્ધોવ કાયવિવેકો સાત્થકો કાતબ્બો’’તિ મનસિકારસબ્ભાવતો ‘‘**ભબ્બો…પે॰… રક્ખિતુ**’’ન્તિ વુત્તં. **અસ્સ** આરઞ્ઞિકસ્સ **ચિત્તં ન વિક્ખિપન્તિ** આપાથમનુપગમનતો. **વિગતસન્તાસો હોતિ** વિવેકપરિચયતો. **જીવિતનિકન્તિં જહતિ** બહુપરિસ્સયે અરઞ્ઞે નિવાસેનેવ મરણભયસ્સ દૂરીકરણતો. **પવિવેકસુખરસં અસ્સાદેતિ** અનુભવતિ જનસંસગ્ગાભાવતો. **આરાધયન્તો**તિ અનુનયન્તો. યથાનુસિટ્ઠં પટિપત્તિયા વિવેકસ્સ અધિટ્ઠાનભાવતો આરઞ્ઞિકઙ્ગયોગિનો વાહનસદિસન્તિ કત્વા વુત્તં ‘‘**અવસેસધુતાયુધો**’’તિ, અવસિટ્ઠધુતધમ્માયુધોતિ અત્થો.

ઇતિ આરઞ્ઞિકઙ્ગકથાવણ્ણના.

૯. રુક્ખમૂલિકઙ્ગકથાવણ્ણના

૩૨. **છન્ન**ન્તિ ઇટ્ઠકાછદનાદીહિ છાદિતં, આવસથન્તિ અત્થો. **સીમન્તરિકરુક્ખો**તિ દ્વિન્નં રાજૂનં રજ્જસીમાય ઠિતરુક્ખો. તત્થ હિ તેસં રાજૂનં બલકાયો ઉપગન્ત્વા અન્તરન્તરા યુદ્ધં કરેય્ય, ચોરાપિ પારિપન્થિકા સમોસરન્તા ભિક્ખુસ્સ સુખેન નિસીદિતું ન દેન્તિ. **ચેતિયરુક્ખો** ‘‘દેવતાધિટ્ઠિતો’’તિ મનુસ્સેહિ સમ્મતરુક્ખો પૂજેતું ઉપગતેહિ મનુસ્સેહિ અવિવિત્તો હોતિ. **નિય્યાસરુક્ખો** સજ્જરુક્ખાદિ. **વગ્ગુલિરુક્ખો** વગ્ગુલિનિસેવિતો. સીમન્તરિકરુક્ખાદયો સપરિસ્સયા, દુલ્લભવિવેકા ચાતિ આહ ‘‘**ઇમે રુક્ખે વિવજ્જેત્વા**’’તિ. **પણ્ણસટ**ન્તિ રુક્ખતો પતિતપણ્ણં. **પટિચ્છન્ને ઠાને નિસીદિતબ્બં** રુક્ખમૂલિકભાવસ્સ પટિચ્છાદનત્થં. **છન્ને** વાસકપ્પના ધમ્મસ્સવનાદીનમત્થાયપિ હોતિ. તસ્મા ‘‘**જાનિત્વા અરુણં ઉટ્ઠાપિતમત્તે**’’તિ વુત્તં.

અભિણ્હં તરુપણ્ણવિકારદસ્સનેનાતિ અભિક્ખણં તરૂસુ, તરૂનં વા પણ્ણેસુ વિકારસ્સ ખણભઙ્ગસ્સ દસ્સનેન. **સેનાસનમચ્છેરકમ્મારામતાન**ન્તિ આવાસમચ્છરિયનવકમ્મરતભાવાનં. **દેવતાહી**તિ રુક્ખદેવતાહિ. તાપિ હિ રુક્ખટ્ઠવિમાનેસુ વસન્તિયો રુક્ખેસુ વસન્તિ. અયમ્પિ રુક્ખેતિ **સહવાસિતા. વણ્ણિતો**તિ ‘‘અપ્પાનિ ચેવા’’તિઆદિના પસંસિતો. ‘‘રુક્ખમૂલસેનાસનં નિસ્સાય પબ્બજ્જા’’તિ (મહાવ॰ ૭૩, ૧૨૮) એવં **નિસ્સયોતિ ચ ભાસિતો. અભિરત્તાનિ** તરુણકાલે, **નીલાનિ** મજ્ઝિમકાલે, **પણ્ડૂનિ** જિણ્ણકાલે. **પતિતાનિ** મિલાયનવસેન. એવં **પસ્સન્તો તરુપણ્ણાનિ** પચ્ચક્ખતો એવ નિચ્ચસઞ્ઞં **પનૂદતિ** પજહતિ, અનિચ્ચસઞ્ઞા એવસ્સ સણ્ઠાતિ. યસ્મા ભગવતો જાતિબોધિધમ્મચક્કપવત્તનપરિનિબ્બાનાનિ રુક્ખમૂલેયેવ જાતાનિ, તસ્મા વુત્તં ‘‘**બુદ્ધદાયજ્જં રુક્ખમૂલ**’’ન્તિ.

ઇતિ રુક્ખમૂલિકઙ્ગકથાવણ્ણના.

૧૦. અબ્ભોકાસિકઙ્ગકથાવણ્ણના

૩૩. ‘‘રુક્ખમૂલં પટિક્ખિપામી’’તિ એત્તકે વુત્તે છન્નં અપ્પટિક્ખિત્તમેવ હોતીતિ **‘‘છન્નઞ્ચ રુક્ખમૂલઞ્ચ પટિક્ખિપામી’’**તિ વુત્તં. ધુતઙ્ગસ્સ સબ્બસો પટિયોગિપટિક્ખેપેન હિ સમાદાનં ઇજ્ઝતિ, નો અઞ્ઞથાતિ. ‘‘ધમ્મસ્સવનાયા’’તિ ઇમિનાવ ધમ્મં કથેન્તેનાપિ ઉપોસથદિવસાદીસુ સુણન્તાનં ચિત્તાનુરક્ખણત્થં તેહિ યાચિતેન છન્નં પવિસિતું વટ્ટતિ, ધમ્મં પન કથેત્વા અબ્ભોકાસોવ ગન્તબ્બો. રુક્ખમૂલિકસ્સાપિ એસેવ નયો. **ઉપોસથત્થાયા**તિ ઉપોસથકમ્માય. **ઉદ્દિસન્તેના**તિ પરેસં ઉદ્દેસં દેન્તેન. **ઉદ્દિસાપેન્તેના**તિ સયં ઉદ્દેસં ગણ્હન્તેન. **મગ્ગમજ્ઝે ઠિતં સાલન્તિ** સીહળદીપે વિય મગ્ગા અનોક્કમ્મ ઉજુકમેવ પવિસિતબ્બસાલં. **વેગેન ગન્તું ન વટ્ટતિ** અસારુપ્પત્તા. **યાવ વસ્સૂપરમા ઠત્વા ગન્તબ્બં**, ન તાવ ધુતઙ્ગભેદો હોતીતિ અધિપ્પાયો.

રુક્ખસ્સ અન્તો નામ રુક્ખમૂલં. પબ્બતસ્સ પન પબ્ભારસદિસો **પબ્બતપદેસો. અચ્છન્નમરિયાદન્તિ** યથા વસ્સોદકં અન્તો ન પવિસતિ, એવં છદનસઙ્ખેપેન ઉપરિ અકતમરિયાદં. અન્તો પન પબ્ભારસ્સ વસ્સોદકં પવિસતિ ચે, અબ્ભોકાસસઙ્ખેપમેવાતિ તત્થ પવિસિતું વટ્ટતિ. **સાખામણ્ડપો**તિ રુક્ખસાખાહિ વિરળચ્છન્નમણ્ડપો. **પીઠપટો** ખલિત્થદ્ધસાટકો.

પવિટ્ઠક્ખણે ધુતઙ્ગં ભિજ્જતિ યથાવુત્તપબ્ભારાદિકે ઠપેત્વાતિ અધિપ્પાયો. **જાનિત્વા**તિ ધમ્મસ્સવનાદિઅત્થં છન્નં રુક્ખમૂલં પવિસિત્વા નિસિન્નો ‘‘ઇદાનિ અરુણો ઉટ્ઠહતી’’તિ જાનિત્વા. રુક્ખમૂલેપિ કત્થચિ અત્થેવ નિવાસફાસુકતાતિ સિયા તત્થ આસઙ્ગપુબ્બકો આવાસપલિબોધો, ન પન અબ્ભોકાસેતિ ઇધેવ **આવાસપલિબોધુપચ્છેદો** આનિસંસો વુત્તો. **પસંસાયાનુરૂપતાતિ અનિકેતા**તિ વુત્તપસંસાય અનાલયભાવેન અનુચ્છવિકતા. **નિસ્સઙ્ગતા**તિ આવાસપરિગ્ગહાભાવેનેવ તત્થ નિસ્સઙ્ગતા. અસુકદિસાય વસનટ્ઠાનં નત્થિ, તસ્મા તત્થ ગન્તું નેવ સક્કાતિ એદિસસ્સ પરિવિતક્કસ્સ અભાવતો **ચાતુદ્દિસો. મિગભૂતેના**તિ પરિગ્ગહાભાવેન મિગસ્સ વિય ભૂતેન. **સિતો**તિ નિસ્સિતો. **વિન્દતી**તિ લભતિ.

ઇતિ અબ્ભોકાસિકઙ્ગકથાવણ્ણના.

૧૧. સોસાનિકઙ્ગકથાવણ્ણના

૩૪. ન સુસાનન્તિ અસુસાનં. અઞ્ઞત્થો **ન**-કારો, સુસાનલક્ખણરહિતં વસનટ્ઠાનન્તિ અધિપ્પાયો. **ન તત્થા**તિ ‘‘સુસાન’’ન્તિ વવત્થપિતમત્તે ઠાને ન **વસિતબ્બં**. ન હિ નામમત્તેન સુસાનલક્ખણં સિજ્ઝતિ. તેનાહ **‘‘ન હી’’**તિઆદિ. **ઝાપિતકાલતો પન પટ્ઠાય...પે॰... સુસાનમેવ** છવેન સયિતમત્તાય સુસાનલક્ખણપ્પત્તિતો. છવસયનં હિ ‘‘સુસાન’’ન્તિ વુચ્ચતિ.

સોસાનિકેન નામ અપ્પકિચ્ચેન સલ્લહુકવુત્તિના ભવિતબ્બન્તિ દસ્સેતું **‘‘તસ્મિં પન વસન્તેના’’**તિઆદિ વુત્તં. **ગરુકન્તિ** દુપ્પરિહારં. તમેવ હિ દુપ્પરિહારભાવં દસ્સેતું **‘‘તસ્મા’’**તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **ઉપ્પન્નપરિસ્સયવિઘાતત્થાયા**તિ ‘‘સુસાનં નામ મનુસ્સરાહસ્સેય્યક’’ન્તિ ચોરા કતકમ્માપિ અકતકમ્માપિ ઓસરન્તિ, તત્થ ચોરેસુ ભણ્ડસામિકે દિસ્વા ભિક્ખુસમીપે ભણ્ડં છડ્ડેત્વા પલાતેસુ મનુસ્સા ભિક્ખું ‘‘ચોરો’’તિ ગહેત્વા પોથેય્યું, તસ્મા વિહારે **સઙ્ઘત્થેરં વા** ગોચરગામે રઞ્ઞા નિયુત્તં **રાજયુત્તકં વા** અત્તનો સોસાનિકભાવં **જાનાપેત્વા** યથા તાદિસો, અઞ્ઞો વા પરિસ્સયો ન હોતિ, તથા **અપ્પમત્તેન વસિતબ્બં**. ચઙ્કમન્તસ્સ યદા આળહનં અભિમુખં ન હોતિ, તદાપિ સંવેગજનનત્થં તત્થ દિટ્ઠિ વિસ્સજ્જેતબ્બાતિ દસ્સેતું **‘‘અદ્ધક્ખિકેન આળહનં ઓલોકેન્તેના’’**તિ વુત્તં.

ઉપ્પથમગ્ગેન ગન્તબ્બં અત્તનો સોસાનિકભાવસ્સ અપાકટભાવત્થં. **આરમ્મણન્તિ** તસ્મિં સુસાને ''અયં વમ્મિકો, અયં રુક્ખો, અયં ખાણુકો''તિઆદિના **દિવાયેવ આરમ્મણં વવત્થપેતબ્બં. ભયાનકન્તિ** ભયજનકં વમ્મિકાદિં. **કેનચિ** લેડ્ડુપાસાણાદિના આસન્ને વિચરન્તીતિ **ન પહરિતબ્બા. તિલપિટ્ઠં** વુચ્ચતિ પલલં. માસમિસ્સં ભત્તં **માસભત્તં. ગુળાદીતિ આદિ**-સદ્દેન તિલસંગુળિકાદિઘનપૂવઞ્ચ સઙ્ગણ્હાતિ. **કુલગેહં ન પવિસિતબ્બન્તિ** પેતધૂમેન વાસિતત્તા, પિસાચાનુબન્ધત્તા ચ કુલગેહસ્સ અબ્ભન્તરં ન પવિસિતબ્બં. દેવસિકં છવડાહો **ધુવડાહો.** મતઞાતકાનં તત્થ ગન્ત્વા દેવસિકં રોદનં **ધુવરોદનં. વુત્તનયેનાતિ** ''ઝાપિતકાલતો પન પટ્ઠાયા''તિ વુત્તનયેન. ''પચ્છિમયામે પટિક્કમિતું વટ્ટતી''તિ ઇચ્છિતત્તા **''સુસાનં અગતદિવસે''**તિ **અઙ્ગુત્તરભાણકા.**

સુસાને નિચ્ચકાલં સિવથિકદસ્સનેન **મરણસ્સતિપટિલાભો**. તતો એવ **અપ્પમાદવિહારિતા** . તત્થ છડ્ડિતસ્સ મતકળેવરસ્સ દસ્સનેન **અસુભનિમિત્તાધિગમો**. તતો એવ **કામરાગવિનોદનં**. બહુલં સરીરસ્સ અસુચિદુગ્ગન્ધજેગુચ્છભાવસલ્લક્ખણતો **અભિણ્હં કાયસભાવદસ્સનં**. તતો મરણસ્સતિપટિલાભતો ચ **સંવેગબહુલતા**. બ્યાધિકાનં, જરાજિણ્ણાનઞ્ચ મતાનં તત્થ દસ્સનેન **આરોગ્યયોબ્બનજીવિતમદપ્પહાનં**. ખુદ્દકસ્સ, મહતો ચ ભયસ્સ અભિભવનતો **ભયભેરવસહનતા**. સંવિગ્ગસ્સ યોનિસો પદહનં સમ્ભવતીતિ **અમનુસ્સાનં ગરુભાવનીયતા. નિદ્દાગતમ્પીતિ** સુત્તમ્પિ, સુપિનન્તેપીતિ અધિપ્પાયો.

ઇતિ સોસાનિકઙ્ગકથાવણ્ણના.

૧૨. યથાસન્થતિકઙ્ગકથાવણ્ણના

૩૫. સેનાસનગાહણે પરે ઉટ્ઠાપેત્વા ગહણં, ''ઇદં સુન્દરં, ઇદં ન સુન્દર''ન્તિ પરિતુલયિત્વા પુચ્છના, ઓલોકના ચ **સેનાસનલોલુપ્પં. તુટ્ઠબ્બન્તિ** તુસ્સિતબ્બં. વિહારસ્સ પરિયન્તભાવેન **દૂરેતિ** વા બહૂનં સન્નિપાતટ્ઠાનાદીનં **અચ્ચાસન્નેતિ વા પુચ્છિતું ન લભતિ**, પુચ્છનેનપિસ્સ ધુતઙ્ગસ્સ સંકિલિસ્સનતો. **ઓલોકેતુન્તિ** લોલુપ્પવસેન પસ્સિતું. **સચસ્સ તં ન રુચ્ચતીતિ** અસ્સ યથાસન્થતિકસ્સ તં યથાગાહિતં સેનાસનં અફાસુકભાવેન સચે ન રુચ્ચતિ, મુદુકસ્સ અસતિ રોગે યથાગાહિતં પહાય અઞ્ઞસ્સ સેનાસનસ્સ ગહણં લોલુપ્પં, મજ્ઝિમસ્સ ગન્ત્વા ઓલોકના, ઉક્કટ્ઠસ્સ પુચ્છના. સબ્બેસમ્પિ ઉટ્ઠાપેત્વા ગહણે વત્તબ્બમેવ નત્થિ.

ઉપટ્ઠાપનીયાનમ્પિ અનુટ્ઠાપનેન **સબ્રહ્મચારીનં હિતેસિતા**. તાય કરુણાવિહારાનુગુણતા. સુન્દરાસુન્દરવિભાગાકરણતો **હીનપણીતવિકપ્પપરિચ્ચાગો**. તેન તાદિલક્ખણાનુગુણતા. તતો એવ **અનુરોધવિરોધપ્પહાનં. દ્વારપિદહનં** ઓકાસાદાનતો. **યથાસન્થતરામતન્તિ** યથાગાહિતે યથાનિદ્દિટ્ઠે સેનાસને અભિરતભાવં.

ઇતિ યથાસન્થતિકઙ્ગકથાવણ્ણના.

૧૩. નેસજ્જિકઙ્ગકથાવણ્ણના

૩૬. સેય્યન્તિ ઇરિયાપથલક્ખણં સેય્યં. તપ્પટિક્ખેપેનેવ હિ તદત્થા ''મઞ્ચો ભિસી''તિ એવમાદિકા (ચૂળવ॰ ૩૨૧, ૩૨૨) સેય્યા પટિક્ખિત્તા એવ હોન્તિ. ''નેસજ્જિકો''તિ ચ સયનં પટિક્ખિપિત્વા નિસજ્જાય એવ વિહરિતું સીલમસ્સાતિ ઇમસ્સ અત્થસ્સ ઇધ અધિપ્પેતત્તા સેય્યા એવેત્થ પટિયોગિની, ન ઇતરે તથા અનિટ્ઠત્તા,

અસમ્ભવતો ચ. કોસજ્જપક્ખિયો હિ ઇરિયાપથો ઇધ પટિયોગિભાવેન ઇચ્છિતો, ન ઇતરે. ન ચ સક્કા ઠાનગમનેહિ વિના નિસજ્જાય એવ યાપેતું તથા પવત્તેતુન્તિ સેય્યાવેત્થ પટિયોગિની. તેનાહ "**તેન પના**"તિઆદિ. **ચઙ્કમિતબ્બં** ન ''નેસજ્જિકો અહ''ન્તિ સબ્બરત્તિં નિસીદિતબ્બં. ઇરિયાપથન્તરાનુગ્ગહિતો હિ કાયો મનસિકારક્ખમો હોતિ.

ચત્તારો પાદા, પિટ્ઠિઅપસ્સયો ચાતિ ઇમેહિ પઞ્ચહિ અઙ્ગેહિ **પઞ્ચઙ્ગો**. ચતૂહિ અટ્ટનીહિ, પિટ્ઠિઅપસ્સયેન ચ પઞ્ચઙ્ગોતિ અપરે. **ઉભોસુ પસ્સેસુ** પિટ્ઠિપસ્સે ચ યથાસુખં અપસ્સાય વિહરતો નેસજ્જિકસ્સ ''અનેસજ્જિકતો કો વિસેસો''તિ ગાહં નિવારેતું **અભયત્થેરો** નિદસ્સિતો "**થેરો અનાગામી હુત્વા પરિનિબ્બાયી**"તિ.

ઉપચ્છેદીયતિ એતેનાતિ **ઉપચ્છેદનન્તિ** વિનિબન્ધુપચ્છેદસ્સ સાધકતમભાવો દટ્ઠબ્બો. **સબ્બકમ્મટ્ઠાનાનુયોગસપ્પાયતા** અલીનાનુદ્ધચ્ચપક્ખિકત્તા નિસજ્જાય. તતો એવ **પાસાદિકઇરિયાપથતા**. **વીરિયારમ્ભાનુકૂલતા** વીરિયસમતાયોજનસ્સ અનુચ્છવિકતા. તતો એવ **સમ્માપટિપત્તિયા અનુબ્રૂહનતા**. **પણિધાયા**તિ ઠપેત્વા. **તનુન્તિ** ઉપરિમકાયં. **વિકમ્પેતી**તિ ચાલેતિ, ઇચ્છાવિઘાતં કરોતીતિ અધિપ્પાયો. **વતન્તિ** ધુતઙ્ગં.

ઇતિ નેસજ્જિકઙ્ગકથાવણ્ણના.

ધુતઙ્ગપકિણ્ણકકથાવણ્ણના

૩૭. સેક્ખપુથુજ્જનાનં વસેન **સિયા કુસલાનિ**, ખીણાસવાનં વસેન **સિયા અબ્યાકતાનિ** . તત્થ સેક્ખપુથુજ્જના પટિપત્તિપૂરણત્થં, ખીણાસવા ફાસુવિહારત્થં ધુતઙ્ગાનિ પરિહરન્તિ. **અકુસલમ્પિ ધુતઙ્ગન્તિ** અકુસલચિત્તેનાપિ ધુતઙ્ગસેવના અત્થીતિ અધિપ્પાયો. તં ન યુત્તં, યેન અકુસલચિત્તેન પબ્બજિતસ્સ આરઞ્ઞિકત્તં, તં ધુતઙ્ગં નામ ન હોતિ. કસ્મા? લક્ખણાભાવતો. યં હિદં કિલેસાનં ધુનનતો ધુતસ્સ પુગ્ગલસ્સ, ઞાણસ્સ, ચેતનાય વા અઙ્ગત્તં, ન તં અકુસલધમ્મેસુ સમ્ભવતિ. તસ્મા અરઞ્ઞવાસાદિમત્તેન આરઞ્ઞિકાદયો તાવ હોન્તુ, આરઞ્ઞિકઙ્ગાદીનિ પન ન હોન્તીતિ ઇમમત્થં દસ્સેતું "**ન મય**"ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **ઇમાની**તિ ધુતઙ્ગાનિ. **વુત્તં** હેટ્ઠા વચનત્થનિદ્દેસે. **ન ચ અકુસલેન કોચિ ધુતો નામ હોતિ**, કિલેસાનં ધુનનટ્ઠેનાતિ અધિપ્પાયો. **યસ્સ** ભિક્ખુનો **એતાનિ** સમાદાનાનિ **અઙ્ગાનિ**, એતેન પઠમેનાપિ અત્થવિકપ્પેન ''નત્થિ અકુસલં ધુતઙ્ગ''ન્તિ દસ્સેતિ. **ન ચ અકુસલં કિઞ્ચિ ધુનાતી**તિ અકુસલં કિઞ્ચિ પાપં ન ચ ધુનાતિ એવ અપ્પટિપક્ખતો. **યેસં** સમાદાનાનં **તં** અકુસલં ઞાણં વિય અઙ્ગન્તિ કત્વા તાનિ **ધુતઙ્ગાનીતિ વુચ્ચેય્યું**. ઇમિના દુતિયેનાપિ અત્થવિકપ્પેન ''નત્થિ અકુસલં ધુતઙ્ગ''ન્તિ દસ્સેતિ. **નાપિ અકુસલન્તિ**આદિ તતિયઅત્થવિકપ્પવસેન યોજના. **તસ્મા**તિઆદિ વુત્તસ્સેવત્થસ્સ નિગમનં.

યેસન્તિ અભયગિરિવાસિકે સન્ધાયાહ. તે હિ ધુતઙ્ગં નામ પઞ્ઞત્તીતિ વદન્તિ. તથા સતિ તસ્સ પરમત્થતો અવિજ્જમાનત્તા કિલેસાનં ધુનનટ્ઠોપિ ન સિયા, સમાદાતબ્બતા ચાતિ તેસં વચનં પાળિયા વિરુજ્ઝતીતિ દસ્સેતું "**કુસલત્તિકવિનિમુત્ત**"ન્તિઆદિ વુત્તં. **તસ્મા**તિ યસ્મા પઞ્ઞત્તિપક્ખે એતે દોસા દુન્નિવારા, તસ્મા **તં** તેસં વચનં **ન ગહેતબ્બં**, વુત્તનયો ચેતનાપક્ખોયેવ ગહેતબ્બોતિ અત્થો. યસ્મા એતે ધુતગુણા કુસલત્તિકે પઠમતતિયપદસઙ્ગહિતા, તસ્મા સિયા સુખાય વેદનાય સમ્પયુત્તા, સિયા અદુક્ખમસુખાય વેદનાય સમ્પયુત્તા,

સિયા વિપાકધમ્મધમ્મા, સિયા નેવવિપાકનવિપાકધમ્મધમ્મા, સિયા અનુપાદિન્નુપાદાનિયા, સિયા અસંકિલિટ્ઠસંકિલેસિકાતિ એવં સેસતિકદુકપદેહિપિ નેસં યથારહં સઙ્ગહો વિભાવેતબ્બો.

કામં સબ્બોપિ અરહા ધુતકિલેસો, ઇધ પન ધુતઙ્ગસેવનામુખેન કિલેસે વિધુનિત્વા ઠિતો ખીણાસવો "**ધુતકિલેસો પુગ્ગલો**"તિ અધિપ્પેતો. તથા સબ્બોપિ અરિયમગ્ગો નિપ્પરિયાયેન **કિલેસધુનનો ધમ્મો**, વિસેસતો અગ્ગમગ્ગો. પરિયાયેન પન વિપસ્સનાઞાણાદિ. હેટ્ઠિમપરિચ્છેદેન ધુતઙ્ગચેતનાસમ્પયુત્તઞાણં દટ્ઠબ્બં. એવં ધુતં દસ્સેત્વા ધુતવાદે દસ્સેતબ્બે યસ્મા ધુતવાદભેદેન ધુતો વિય ધુતભેદેન ધુતવાદોપિ દુવિધો, તસ્મા તેસં, તદુભયપટિક્ખેપસ્સ ચ વસેન ચતુક્કમેત્થ સમ્ભવતીતિ તં દસ્સેતું "**અત્થિ ધુતો**"તિઆદિ વુત્તં.

તયિદન્તિ નિપાતો, તસ્સ ''સો અય''ન્તિ અત્થો. **ધુતધમ્મા નામા**તિ ધુતઙ્ગસેવનાય પટિપક્ખભૂતાનં પાપધમ્માનં ધુનનવસેન પવત્તિયા ''ધુતો''તિ લદ્ધનામાય ધુતઙ્ગચેતનાય ઉપકારકા ધમ્માતિ કત્વા ધુતધમ્મા નામ. અસમ્પત્તસમ્પત્તેસુ પચ્ચયેસુ અલુબ્ભનાકારેન પવત્તનતો **અપ્પિચ્છતા સન્તુટ્ઠિતા** ચ અત્થતો અલોભો. પચ્ચયગેધાદિહેતુકાનં લોલતાદીનં સંકિલેસાનં સમ્મદેવ લિખનતો છેદનતો ગણસઙ્ગણિકાદિભેદતો સંસગ્ગતો ચિત્તસ્સ વિવેચનતો **સલ્લેખતા પવિવેકતા** ચ અલોભો અમોહોતિ ઇમેસુ **દ્વીસુ ધમ્મેસુ અનુપતન્તિ** તદન્તોગધા તપ્પરિયાપન્ના હોન્તિ, તદુભયસ્સેવ પવત્તિવિસેસભાવતો. ઇમેહિ કુસલધમ્મેહિ અત્થી ઇદમત્થી, યેન ઞાણેન પબ્બજિતેન નામ પંસુકૂલિકઙ્ગાદીસુ પતિટ્ઠિતેન ભવિતબ્બન્તિ યથાનુસિટ્ઠં ધુતગુણે સમાદિયતિ ચેવ પરિહરતિ ચ, તં ઞાણં ઇદમત્થિતા. તેનાહ "**ઇદમત્થિતા ઞાણમેવા**"તિ. **પટિક્ખેપવત્થૂસૂ**તિ ગહપતિચીવરાદીસુ તેહિ તેહિ ધુતઙ્ગેહિ પટિક્ખિપિતબ્બવત્થૂસુ. **લોભન્તિ** તણ્હં. **તેસ્વેવ વા**તિ પટિક્ખેપવત્થૂસુ એવ. **આદીનવપટિચ્છાદકન્તિ** આરક્ખદુક્ખપરાધીનવુત્તિચોરભયાદિઆદીનવપટિચ્છાદકં. **અનુઞ્ઞાતાનન્તિ** સત્થારા નિચ્છન્દરાગપરિભોગવસેન અનુઞ્ઞાતાનં સુખસમ્ફસ્સઅત્થરણપાવુરણાદીનં. **પટિસેવનમુખેના**તિ પટિસેવનદ્વારેન, તેન લેસેનાતિ અત્થો. **અતિસલ્લેખમુખેના**તિ અતિવિય સલ્લેખપટિપત્તિમુખેન, ઉક્કટ્ઠસ્સ વત્તનકાનમ્પિ પટિક્ખિપનવસેનાતિ અત્થો.

સુખુમકરણસન્નિસ્સયો રાગો દુક્ખાય પટિપત્તિયા પતિટ્ઠં ન લભતીતિ આહ "**દુક્ખાપટિપદઞ્ચ નિસ્સાય રાગો વૂપસમ્મતી**"તિ. સલ્લેખો નામ સમ્પજાનસ્સ હોતિ, સતિસમ્પજઞ્ઞે મોહો અપતિટ્ઠોવ અપ્પમાદસમ્ભવતોતિ વુત્તં "**સલ્લેખં નિસ્સાય અપ્પમત્તસ્સ મોહો પહીયતી**"તિ. **એત્થા**તિ એતેસુ ધુતઙ્ગેસુ. **તત્થા**તિ અરઞ્ઞરુક્ખમૂલેસુ.

સીસઙ્ગાનીતિ સીસભૂતાનિ અઙ્ગાનિ, પરેસમ્પિ કેસઞ્ચિ નાનન્તરિકતાય, સુકરતાય ચ સઙ્ગણ્હનતો ઉત્તમઙ્ગાનીતિ અત્થો. **અસમ્ભિન્નઙ્ગાની**તિ કેહિચિ સમ્ભેદરહિતાનિ, વિસુંયેવ અઙ્ગાનીતિ વુત્તં હોતિ. **કમ્મટ્ઠાનં વડ્ઢતિ** રાગચરિતસ્સ મોહચરિતસ્સ દોસચરિતસ્સાપિ, તં એકચ્ચં **ધુતઙ્ગં સેવન્તસ્સા**તિ અધિપ્પાયો. **હાયતિ** કમ્મટ્ઠાનં સુકુમારભાવેનલૂખપટિપત્તિં અસહન્તસ્સ. **વડ્ઢતેવ** મહાપુરિસજાતિકસ્સાતિ અધિપ્પાયો. **ન વડ્ઢતિ** કમ્મટ્ઠાનં ઉપનિસ્સયરહિતસ્સ. **એકમેવ હિ ધુતઙ્ગં** યથા કિલેસધુનનટ્ઠેન, એવં ચેતનાસભાવત્તા. તેનાહ "**સમાદાનચેતના**"તિ.

તેરસાપિ ધુતઙ્ગાનિ સમાદાય પરિહરન્તાનં પુગ્ગલાનં વસેન "**દ્વાચત્તાલીસ હોન્તી**"તિ વત્વા ભિક્ખૂનં તેરસન્નમ્પિ પરિહરણસ્સ એકજ્ઝંયેવ સમ્ભવં દસ્સેતું "**સચે હી**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ "**એકપ્પહારેન સબ્બધુતઙ્ગાનિ પરિભુઞ્જિતું સક્કોતી**"તિ વુત્તં. કથં અબ્ભોકાસે વિહરન્તસ્સ રુક્ખમૂલિકઙ્ગં? ''છન્નં પટિક્ખિપામિ, રુક્ખમૂલિકઙ્ગં સમાદિયામી''તિ (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૩૨) વચનતો છન્ને અરુણં ઉટ્ઠાપિતમત્તે ધુતઙ્ગં ભિજ્જતિ, ન અબ્ભોકાસે, તસ્મા ભેદહેતુનો અભાવેન તમ્પિ અરોગમેવ. તથા સેનાસનલોલુપ્પસ્સ અભાવેન યથાસન્થતિકઙ્ગન્તિ દટ્ઠબ્બં.

આરઞ્ઞિકઙ્ગં ગણમ્હા **ઓહીયનસિક્ખાપદેન** (પાચિ॰ ૬૯૧-૬૯૨) પટિક્ખિત્તં, **ખલુપચ્છાભત્તિકઙ્ગં** અનતિરિત્તભોજનસિક્ખાપદેન (પાચિ॰ ૨૩૮-૨૪૦). પવારિતાય હિ ભિક્ખુનિયા અતિરિત્તં કત્વા ભુઞ્જિતું ન લબ્ભતિ. કપ્પિયે ચ વત્થુસ્મિં લોલતાપહાનાય ધુતઙ્ગસમાદાનં, ન અકપ્પિયે, સિક્ખાપદેનેવ પટિક્ખિત્તત્તા. **અટ્ઠેવ હોન્તિ** ભિક્ખુનિયા સંકચ્ચિકચીવરાદીહિ સદ્ધિં પઞ્ચપિ તિચીવરસઙ્ગમેવ ગચ્છન્તીતિ કત્વા. **યથાવુત્તેસૂ**તિ ભિક્ખૂનં વુત્તેસુ તેરસસુ તિચીવરાધિટ્ઠાનવિનયકમ્માભાવતો **ઠપેત્વા તેચીવરિકઙ્ગં દ્વાદસ સામણેરાનં**. **સત્તા**તિ ભિક્ખુનીનં વુત્તેસુ અટ્ઠસુ એકં પહાય સત્ત તિચીવરાધિટ્ઠાનવિનયકમ્માભાવતો. ''ઠપેત્વા તેચીવરિકઙ્ગ''ન્તિ હિ ઇમં અનુવત્તમાનમેવ કત્વા ''**સત્ત સિક્ખમાનસામણેરીન**''ન્તિ વુત્તં. **પતિરૂપાની**તિ ઉપાસકભાવસ્સ અનુચ્છવિકાનિ.

ધુતઙ્ગનિદ્દેસવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઇતિ દુતિયપરિચ્છેદવણ્ણના.

૩. કમ્મટ્ઠાનગ્ગહણનિદ્દેસવણ્ણના

૩૮. **અપ્પિચ્છતાદીહી**તિ અપ્પિચ્છતાસન્તુટ્ઠિસલ્લેખપવિવેકાપચયવીરિયારમ્ભાદીહિ. **પરિયોદાતે**તિ સુવિસુદ્ધે નિરુપક્કિલેસે. **ઇમસ્મિં સીલે**તિ યથાવુત્તે ચતુપારિસુદ્ધિસીલે. ''ચિત્તં ભાવય''ન્તિ ઇમમેવ દેસનં સન્ધાયાહ ''**અતિસઙ્ખેપદેસિતત્તા**''તિ. **કો સમાધી**તિ સરૂપપુચ્છા. **કેનટ્ઠેન સમાધી**તિ કેન અત્થેન સમાધીતિ વુચ્ચતિ, ''સમાધી''તિ પદં કં અભિધેય્યત્થં નિસ્સાય પવત્તન્તિ અત્થો. **કતિવિધો**તિ પભેદપુચ્છા.

''કો સમાધી''તિ કામઞ્ચાયં સરૂપપુચ્છા, વિભાગવન્તાનં પન સરૂપવિભાવનં વિભાગદસ્સનમુખેનેવ હોતીતિ વિભાગો તાવ અનવસેસતો દસ્સેતબ્બો. તંદસ્સને ચ અયમાદીનવોતિ દસ્સેતું ''**સમાધિ બહુવિધો**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **બહુવિધો**તિ કુસલાદિવસેન અનેકવિધો. **નાનપ્પકારકો**તિ આલમ્બનમનસિકારછન્દપણિધિઅધિમોક્ખઅભિનીહારસઞ્ઞાનાનત્તાદિનાનપ્પકારો. **ન સાધેય્યા**તિ લોકિયસમાધિસ્સ ભાવના ઇધ અધિપ્પેતત્થો, તઞ્ચ ન સાધેય્ય. ઝાનવિમોક્ખાદીસુ હિ સમાધિં ઉદ્ધરિત્વા તસ્સ લબ્ભમાનેહિ વિભાગેહિ વિસ્સજ્જને કરિયમાને **ઝાનવિભઙ્ગાદીસુ** (વિભ॰ ૫૦૮ આદયો) આગતો સબ્બો સમાધિપભેદો વિસ્સજ્જેતબ્બો સિયા. તથા ચ સતિ ય્વાયં લોકિયસમાધિસ્સ ભાવનાવિધિ અધિપ્પેતો, તસ્સ વિસ્સજ્જનાય ઓકાસોવ ન ભવેય્ય. કિઞ્ચ યેનસ્સ તિકચતુક્કઝાનિકેન હીનાદિભેદભિન્નેન પવત્તિવિભાગેન બ્રહ્મપારિસજ્જાદિવસેન નવવિધો, પઞ્ચમજ્ઝાનિકેન વેહપ્ફલાદિવસેન દસવિધો વા એકાદસવિધો વા ભવપ્પભેદો નિપ્પજ્જતિ. સ્વાસ્સ પવત્તિવિભાગો અયં સોતિ નિદ્ધારેત્વા વુચ્ચમાનો વિક્ખેપાય સિયા, યથા તં અવિસયે. તેનાહ ''**ઉત્તરિ ચ વિક્ખેપાય સંવત્તેય્યા**''તિ. **કુસલચિત્તેકગ્ગતા**તિ **કુસલા** અનવજ્જસુખવિપાકલક્ખણા **ચિત્તેકગ્ગતા**.

ચિત્તચેતસિકાનં સમં અવિસારવસેન સમ્પિણ્ડેન્તસ્સ વિય આધાનં **સમાધાનં**. અવિસારલક્ખણો હિ સમાધિ, સમ્પિણ્ડનરસો ચ. સમ્મા અવિક્ખિપનવસેન આધાનં સમાધાનં. અવિક્ખેપલક્ખણો વા હિ સમાધિ, વિક્ખેપવિદ્ધંસનરસો ચાતિ. સ્વાયં યસ્મા એકારમ્મણે ચિત્તસ્સ ઠિતિહેતુ, તસ્મા ''**ઠપનન્તિ વુત્તં હોતી**''તિ આહ. તથા હેસ ''ચિત્તસ્સ ઠિતિ સણ્ઠિતિ અવટ્ઠિતી''તિ (ધ॰ સ॰ ૧૫) નિદ્દિટ્ઠો. એકારમ્મણગ્ગહણઞ્ચેત્થ સમાધિસ્સ સન્તાનટ્ઠિતિભાવદસ્સનત્થં. તથા હિસ્સ **અટ્ઠકથાયં** દીપચ્ચિટ્ઠિતિ નિદસ્સિતા. **આનુભાવેના**તિ બલેન, પચ્ચયભાવેનાતિ અત્થો. **અવિક્ખિપમાના**તિ ન વિક્ખિપમાના વૂપસમમાના. ઉપસમપચ્ચુપટ્ઠાનો હિ સમાધિ. એતેનસ્સ વિક્ખેપપટિપક્ખતં દસ્સેતિ. **અવિપ્પકિણ્ણા**તિ અવિસટા. એતેન અવિસારલક્ખણતં.

સયં ન વિક્ખિપતિ, સમ્પયુત્તા વા ન વિક્ખિપન્તિ એતેનાતિ અવિક્ખેપો, સો લક્ખણં એતસ્સાતિ **અવિક્ખેપલક્ખણો**. વિક્ખેપં વિદ્ધંસેતિ, તથા વા સમ્પજ્જતીતિ **વિક્ખેપવિદ્ધંસનરસો**. ઉદ્ધચ્ચે અવિકમ્પનવસેન પચ્ચુપતિટ્ઠતિ, સમ્પયુત્તાનં વા તં પચ્ચુપટ્ઠપેતીતિ **અવિકમ્પનપચ્ચુપટ્ઠાનો**. **સુખન્તિ** નિરામિસં સુખં દટ્ઠબ્બં.

૩૯. અવિક્ખેપલક્ખણં નામ સમાધિસ્સ આવેણિકો સભાવો, ન તેનસ્સ કોચિ વિભાગો લબ્ભતીતિ આહ ''**અવિક્ખેપલક્ખણેન તાવ એકવિધો**''તિ. સમ્પયુત્તધમ્મે આરમ્મણે અપ્પેન્તો વિય પવત્તતીતિ વિતક્કો **અપ્પના**. તથા હિ સો ''અપ્પના બ્યપ્પના''તિ (ધ॰ સ॰ ૭) નિદ્દિટ્ઠો. તપ્પમુખતાવસેન પન સબ્બસ્મિં મહગ્ગતાનુત્તરે ઝાનધમ્મે ''અપ્પના''તિ **અટ્ઠકથા**વોહારો. તથા તસ્સ અનુપ્પત્તિટ્ઠાનભૂતે પરિત્તઝાને ઉપચારવોહારો. ગામાદીનં

સમીપટ્ઠાને ગામૂપચારાદિસમઞ્ઞા વિયાતિ આહ “**ઉપચારપ્પનાવસેન દુવિધો**”તિ. ઇધ પન સમાધિવસેન વેદિતબ્બં. લુજ્જનપલુજ્જનટ્ઠેન લોકોતિ વુચ્ચતિ વટ્ટં, તપ્પરિયાપન્નતાય લોકે નિયુત્તો, તત્થ વા વિદિતોતિ **લોકિયો**. તત્થ અપરિયાપન્નતાય લોકતો ઉત્તરો ઉત્તિણ્ણોતિ **લોકુત્તરો**. કામઞ્ચેત્થ લોકિયસમાધિ ભાવેતબ્બભાવેન ગય્હતિ, ઉભયં પન એકજ્ઝં ગહેત્વા તતો ઇતરં નિદ્ધારેતું “**લોકિયલોકુત્તરવસેન દુવિધો**”તિ વુત્તં. **સપ્પીતિકનિપ્પીતિકવસેના**તિ સહ પીતિયા વત્તતીતિ સપ્પીતિકો, પીતિસમ્પયુત્તો. નત્થિ એતસ્સ પીતીતિ નિપ્પીતિકો, પીતિવિપ્પયુત્તો. તેસં વસેન. સુખેન સહ એકુપ્પાદાદિભાવં ગતોતિ **સુખસહગતો** , સુખસમ્પયુત્તોતિ અત્થો. **ઉપેક્ખાસહગતે**પિ એસેવ નયો. **ઉપેક્ખા**તિ ચેત્થ અદુક્ખમસુખવેદના અધિપ્પેતા. સા હિ સુખદુક્ખાકારપવત્તિં ઉપેક્ખતિ મજ્ઝત્તાકારસણ્ઠિતત્તા. સુખસહગત-પદેન ચેત્થ સપ્પીતિકો, નિપ્પીતિકેકદેસો ચ સઙ્ગહિતો, ઉપેક્ખાસહગત-પદેન પન નિપ્પીતિકેકદેસોવાતિ અયમેતેસં પદાનં વિસેસો.

સભાવતો, પચ્ચયતો, ફલતો ચ મજ્ઝિમપણીતેહિ નિહીનો, તેસં વા ગુણેહિ પરિહીનોતિ **હીનો**, અત્તનો પચ્ચયેહિ પધાનભાવં નીતો **પણીતો**, ઉભિન્નં મજ્ઝે ભવો **મજ્ઝિમો**. સમ્પયોગવસેન પવત્તમાનેન સહ વિતક્કેન સવિતક્કો, સહ વિચારેન સવિચારો, સવિતક્કો ચ સો સવિચારો ચાતિ **સવિતક્કસવિચારો**. **આદિ**-સદ્દેન અવિતક્કવિચારમત્તો, અવિતક્કાવિચારો ચ ગહિતો. તત્થ વિચારતો ઉત્તરિ વિતક્કેન સમ્પયોગાભાવતો અવિતક્કો ચ સો વિચારમત્તો ચાતિ **અવિતક્કવિચારમત્તો**. વિસેસનિવત્તિઅત્થો વા **મત્ત**-સદ્દો. સવિતક્કસવિચારો હિ સમાધિ વિતક્કવિસિટ્ઠેન વિચારેન સવિચારો, અયં પન વિચારમત્તેન વિતક્કસઙ્ખાતવિસેસરહિતેન, તસ્મા અવિતક્કવિચારમત્તો. અથ વા ભાવનાય પહીનત્તા વિતક્કાભાવેનાયં વિચારમત્તો, ન વિચારતો અઞ્ઞસ્સ અત્તનો સમ્પયુત્તધમ્મસ્સ કસ્સચિ અભાવાતિ દસ્સેતું અવિતક્ક-વચનેન વિચારમત્ત-પદં વિસેસેત્વા વુત્તં. ઉભયરહિતો **અવિતક્કાવિચારો**. **પીતિસહગતાદિવસેના**તિ પીતિસહગતસુખસહગતઉપેક્ખાસહગતવસેન. યદેત્થ વત્તબ્બં, તં સુખસહગતદુકે વુત્તનયમેવ. પટિપક્ખેહિ સમન્તતો ખણ્ડિતત્તા **પરિત્તો**. પરિત્તન્તિ વા અપ્પમત્તકં વુચ્ચતિ, અયમ્પિ અપ્પાનુભાવતાય પરિત્તો વિયાતિ **પરિત્તો**. કિલેસવિક્ખમ્ભનતો, વિપુલફલતો, દીઘસન્તાનતો ચ મહન્તભાવં ગતો, મહન્તેહિ વા ઉળારચ્છન્દાદીહિ ગતો પટિપન્નોતિ **મહગ્ગતો**. આરમ્મણકરણવસેનાપિ નત્થિ એતસ્સ પમાણકરધમ્મા, તેસં વા પટિપક્ખોતિ **અપ્પમાણો**.

પટિપજ્જતિ ઝાનં એતાયાતિ પટિપદા, પુબ્બભાગભાવના. દુક્ખા કિચ્છા પટિપદા એતસ્સાતિ **દુક્ખાપટિપદો**. પકતિપઞ્ઞાય અભિવિસિટ્ઠત્તા અભિઞ્ઞા નામ અપ્પનાવહા ભાવનાપઞ્ઞા, દન્ધા મન્દા અભિઞ્ઞા એતસ્સાતિ **દન્ધાભિઞ્ઞો**. દુક્ખાપટિપદો ચ સો દન્ધાભિઞ્ઞો ચાતિ **દુક્ખાપટિપદાદન્ધાભિઞ્ઞો** , સમાધિ. તદાદિવસેન. **ચતુઝાનઙ્ગવસેના**તિ ચતુન્નં ઝાનાનં અઙ્ગભાવવસેન, ચતુક્કનયવસેન ચેતં વુત્તં. **હાનભાગિયાદિવસેના**તિ હાનકોટ્ઠાસિકાદિવસેન.

સમાધિએકકદુકવણ્ણના

છન્નં અનુસ્સતિટ્ઠાનાનન્તિ બુદ્ધાનુસ્સતિઆદીનં છન્નં અનુસ્સતિકમ્મટ્ઠાનાનં. **ઇમેસં વસેના**તિ ઇમેસં દસન્નં કમ્મટ્ઠાનાનં વસેન. ‘‘પુબ્બભાગે એકગ્ગતા’’તિ ઇમિના અપ્પનાય ઉપકારકનાનાવજ્જનુપચારસ્સપિ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો, ન એકાવજ્જનસ્સેવ. **અપ્પનાસમાધીન**ન્તિ ઉપકત્તબ્બઉપકારકસમ્બન્ધે સામિવચનં ‘‘પુરિસસ્સ અત્થો’’તિઆદીસુ વિય. **પરિકમ્મ**ન્તિ ગોત્રભુ. અપરિત્તો સમાધીતિ દસ્સેતું “**પઠમસ્સ ઝાનસ્સા**”તિઆદિ વુત્તં.

તીસુ ભૂમીસૂતિ કામરૂપારૂપભૂમીસુ. કુસલચિત્તેકગ્ગતાય અધિપ્પેતત્તા ‘‘**અરિયમગ્ગસમ્પયુત્તા**’’તિ વુત્તં. **સિયા સપ્પીતિકો**, **સિયા નિપ્પીતિકો**તિ અનિયમવચનં ઉપચારસમાધિસામઞ્ઞેન સબ્બેસમ્પિ વા ઝાનાનં નાનાવજ્જનવીથિયં ઉપચારસમાધિ સિયા સપ્પીતિકો, સિયા નિપ્પીતિકો. એકાવજ્જનવીથિયં પન આદિતો દુકતિકજ્ઝાનાનં ઉપચારસમાધિ સપ્પીતિકોવ, ઇતરેસં નિપ્પીતિકોવ, વિસભાગવેદનસ્સ ચિત્તસ્સ આસેવનપચ્ચયતાભાવતો, એકવીથિયં વેદનાપરિવત્તનાભાવતો ચ. **સિયા સુખસહગતો, સિયા ઉપેક્ખાસહગતો**તિ એત્થાપિ વુત્તનયેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો. તત્થ પન ‘‘દુકતિકજ્ઝાનાન’’ન્તિ વુત્તં, ઇધ ‘‘તિકચતુક્કજ્ઝાનાન’’ન્તિ વત્તબ્બં.

સમાધિતિકવણ્ણના

પટિલદ્ધમત્તોતિ અધિગતમત્તો અનાસેવિતો અબહુલીકતો. સો હિ પરિદુબ્બલભાવેન હીનો હોતિ. **નાતિસુભાવિતો**તિ અતિવિય પગુણભાવં અપાપિતો. **સુભાવિતો**તિ સુટ્ઠુ ભાવિતો સમ્મદેવ પગુણતં ઉપનીતો. તેનાહ ‘‘**વસિપ્પત્તો**’’તિ. છન્દાદીનં હીનતાદિવસેનાપિ ઇમેસં હીનાદિતા વેદિતબ્બા. તથા હિ ઉળારપુઞ્ઞફલકામતાવસેન પવત્તિતો **હીનો**, લોકિયાભિઞ્ઞાસમ્પાદનાય પવત્તિતો **મજ્ઝિમો**, વિવેકકામતાય અરિયભાવે ઠિતેન પવત્તિતો **પણીતો** . અત્તહિતાય ભવસમ્પત્તિઅત્થં પવત્તિતો વા **હીનો**, કેવલં અલોભજ્ઝાસયેન પવત્તિતો **મજ્ઝિમો**, પરહિતાય પવત્તિતો **પણીતો**. વટ્ટજ્ઝાસયેન વા પવત્તિતો **હીનો**, વિવેકજ્ઝાસયેન પવત્તિતો **મજ્ઝિમો**, વિવટ્ટજ્ઝાસયેન લોકુત્તરપાદકત્થં પવત્તિતો **પણીતો**.

સદ્ધિં ઉપચારસમાધિનાતિ સબ્બેસમ્પિ ઝાનાનં ઉપચારસમાધિના સહ. **વિતક્કમત્તેયેવ આદીનવં દિસ્વા**તિ વિતક્કેયેવ ઓળારિકતો ઉપટ્ઠહન્તે ‘‘ચિત્તસ્સ ખોભકરધમ્મો અય’’ન્તિ આદીનવં દિસ્વા વિચારઞ્ચ સન્તતો મનસિ કરિત્વા. તેનાહ ‘‘**વિચારે અદિસ્વા**’’તિ. **તં સન્ધાયા**તિ તં એવં પટિલદ્ધં સમાધિં સન્ધાય. **એતં** ‘‘અવિતક્કવિચારમત્તો સમાધી’’તિ દુતિયપદં **વુત્તં. તીસૂ**તિ આદિતો તીસુ.

તેસ્વેવાતિ તેસુ એવ ચતુક્કપઞ્ચકનયેસુ. **તતિયે ચતુત્થે**તિ ચતુક્કનયે તતિયે, પઞ્ચકનયે ચતુત્થેતિ યોજેતબ્બં. **અવસાને**તિ દ્વીસુપિ નયેસુ પરિયોસાનજ્ઝાને. યથાક્કમં ચતુત્થે, પઞ્ચમે વા. **પીતિસુખસહગતો વા**તિ એત્થાપિ હેટ્ઠા વુત્તનયેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો. એત્થ ચ સતિપિ પીતિસહગતસ્સાપિ સમાધિસ્સ સુખસહગતત્તે તીણિપિ પદાનિ અસઙ્કરતો દસ્સેતું નિપ્પીતિકસુખતો સપ્પીતિકસુખસ્સ વિસેસદસ્સનત્થં સત્થુ પીતિતિકદેસનાતિ નિપ્પીતિકસ્સેવ સુખસ્સ વસેન સુખસહગતો સમાધિ ગહિતોતિ દટ્ઠબ્બો.

ઉપચારભૂમિયન્તિ ઉપચારજ્ઝાનસમ્પયુત્તચિત્તુપ્પાદે. ચિત્તુપ્પાદો હિ સહજાતધમ્માનં ઉપ્પત્તિટ્ઠાનતાય ‘‘ભૂમી’’તિ વુચ્ચતિ ‘‘સુખભૂમિયં કામાવચરે’’તિઆદીસુ (ધ॰ સ॰ ૯૮૮) વિય. **પરિત્તો સમાધિ** કામાવચરભાવતો.

સમાધિચતુક્કવણ્ણના

પઠમસમન્નાહારો ભાવનં આરભન્તસ્સ ‘‘પથવી પથવી’’તિઆદિના કમ્મટ્ઠાને પઠમાભિનિવેસો. **તસ્સ તસ્સ ઝાનસ્સ ઉપચાર**ન્તિ નીવરણવિતક્કવિચારનિકન્તિઆદીનં વૂપસમે થિરભૂતં કામાવચરજ્ઝાનં. ‘‘યાવ અપ્પના’’તિ ઇમિના પુબ્બભાગપઞ્ઞાય એવ અભિઞ્ઞાભાવો વુત્તો વિય દિસ્સતીતિ વદન્તિ . અપ્પનાપઞ્ઞા પન

અભિઞ્ઞાવ. યદઞ્ઞેન હિ પુબ્બભાગપઞ્ઞાય દન્ધસીઘતા, તદઞ્ઞેન અપ્પનાપઞ્ઞાયપીતિ. **સમુદાચારગહણતાયા**તિ સમુદાચારસ્સ ગહણભાવેન, પવત્તિબાહુલ્લતોતિ અત્થો. **અસુખાસેવના**તિ કસિરભાવના.

પલિબોધુપચ્છેદાદીનીતિ **આદિ**-સદ્દેન ભાવનાવિધાનાપરિહાપનાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. **અસપ્પાયસેવી**તિ ઉપચારાધિગમતો પુબ્બે અસપ્પાયસેવિતાય **દુક્ખા પટિપદા**. પચ્છા અસપ્પાયસેવિતાય **દન્ધા અભિઞ્ઞા હોતિ**. **સપ્પાયસેવિનો**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **પુબ્બભાગે**તિ ઉપચારજ્ઝાનાધિગમતો ઓરભાગે. **અપરભાગે**તિ તતો ઉદ્ધં. **તસ્સ વોમિસ્સકતા**તિ યો પુબ્બભાગે અસપ્પાયં સેવિત્વા અપરભાગે સપ્પાયસેવી, તસ્સ દુક્ખા પટિપદા ખિપ્પાભિઞ્ઞા. ઇતરસ્સ સુખા પટિપદા દન્ધાભિઞ્ઞા હોતિ. એવં પઠમચતુત્થાનં વોમિસ્સકતાય દુતિયતતિયાતિ અત્થો. અકતપલિબોધુપચ્છેદસ્સ સપરિપન્થતાય પટિપદા દુક્ખા હોતિ, ઇતરસ્સ સુખા. અસમ્પાદિતઅપ્પનાકોસલ્લસ્સ ઞાણસ્સ અવિસદતાય **દન્ધા અભિઞ્ઞા હોતિ**, વિસદતાય **ખિપ્પા અભિઞ્ઞા**.

તણ્હાઅવિજ્જાવસેનાતિ તણ્હાઅવિજ્જાનં અભિભવાનભિભવવસેન. **સમથવિપસ્સનાધિકારવસેના**તિ સમથવિપસ્સનાસુ અસતો, સતો ચ અધિકારસ્સ વસેન. તણ્હાય સમાધિસ્સ ઉજુપટિપક્ખત્તા સા સમથપટિપદાય પરિપન્થિનીતિ આહ “**તણ્હાભિભૂતસ્સ હિ દુક્ખા પટિપદા હોતી**”તિ. અભિભવો ચસ્સા ઇતરકિલેસેહિ અધિકતાય **અનભિભૂતસ્સ** તણ્હાયાતિ અધિકારતો વેદિતબ્બં. તથા અવિજ્જા પઞ્ઞાય ઉજુપટિપક્ખાતિ તદભિભૂતસ્સ દન્ધાભિઞ્ઞતા વુત્તા. **અકતાધિકારો**તિ ભવન્તરે અકતપરિચયો યથા પગુણં કત્વા વિસ્સટ્ઠગન્થો અપ્પમત્તકેન પયોગેન સુપ્પવત્તિ વાચુગ્ગતોવ હોતિ, એવં પુબ્બે કતપરિચયસ્સ ભાવના અપ્પકસિરેનેવ ઇજ્ઝતીતિ આહ “**કતાધિકારસ્સ સુખા**”તિ. સ્વાયં અકતો, કતો ચ અધિકારો સમથનિસ્સિતો પટિપદાયં વુત્તો સમાધિપ્પધાનત્તા પટિપદાય. વિપસ્સનાનિસ્સિતો અભિઞ્ઞાયં ઞાણપ્પધાનત્તા અપ્પનાય. **કિલેસિન્દ્રિયવસેના**તિ તિક્ખાતિક્ખાનં કિલેસિન્દ્રિયાનં વસેન. તેનાહ “**તિબ્બકિલેસસ્સા**”તિઆદિ . તત્થ **કિલેસા** કામચ્છન્દાદયો, **ઇન્દ્રિયાનિ** સદ્ધાદીનિ.

યથાવુત્તા પટિપદાભિઞ્ઞા પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાતિ ધમ્મનિદ્દેસમ્પિ પુગ્ગલાધિટ્ઠાનમુખેન દસ્સેતું “**યો પુગ્ગલો**”તિઆદિ વુત્તં. **અપ્પગુણો**તિ ન સુભાવિતો વસીભાવં અપાપિતો. તેનાહ “**ઉપરિઝાનસ્સ પચ્ચયો ભવિતું ન સક્કોતી**”તિ. **અયં પરિત્તો**તિ અયં સમાધિ અપ્પાનુભાવતાય પરિત્તો. **અવડ્ઢિતે**તિ એકઙ્ગુલદ્વઙ્ગુલમત્તમ્પિ ન વડ્ઢિતે યથાઉપટ્ઠિતે આરમ્મણે. એકઙ્ગુલમત્તમ્પિ હિ વડ્ઢિતં અપ્પમાણમેવાતિ વદન્તિ. ‘‘પગુણો સુભાવિતો’’તિ વત્વા ‘‘ઉપરિઝાનસ્સ પચ્ચયો ભવિતું સક્કોતી’’તિ ઇમિના યથા પગુણોપિ ઉપરિઝાનસ્સ પચ્ચયો ભવિતું અસક્કોન્તો સમાધિ પરિત્તોયેવ હોતિ, ન અપ્પમાણો, એવં ઞાણુત્તરસ્સ એકાસનેનેવ ઉપરિઝાનનિબ્બત્તનેનાતિ સુભાવિતોપિ ઉપરિઝાનસ્સ પચ્ચયભાવસઙ્ખાતાય સુભાવિતકિચ્ચસિદ્ધિયા “**અપ્પમાણો**”ત્વેવ વુચ્ચતિ. અપરે પન સચે સુભાવિતો પગુણો વસીભાવં પત્તો ઉપરિઝાનસ્સ પચ્ચયો અહોન્તોપિ અપ્પમાણો એવ, પમાણકરાનં રાગાદિપટિપક્ખાનં સુવિદૂરભાવતોતિ વદન્તિ. **વુત્તલક્ખણવોમિસ્સતાયા**તિ યો અપ્પગુણો ઉપરિઝાનસ્સ પચ્ચયો ભવિતું ન સક્કોતિ, વડ્ઢિતે આરમ્મણે પવત્તો, અયં પરિત્તો અપ્પમાણારમ્મણો. યો પન પગુણો ઉપરિઝાનસ્સ પચ્ચયો ભવિતું સક્કોતિ, અવડ્ઢિતે આરમ્મણે પવત્તો, અયં અપ્પમાણો પરિત્તારમ્મણોતિ એવં પઠમચતુત્થસમાધીનં વુત્તલક્ખણસ્સ વોમિસ્સકભાવેન દુતિયતતિયસમાધિસઙ્ગાહકો વોમિસ્સકનયો વેદિતબ્બો.

તતોતિ તતો પઠમજ્ઝાનતો ઉદ્ધં. **વિરત્તપીતિક**ન્તિ અતિક્કન્તપીતિકં વા જિગુચ્છિતપીતિકં વા. અવયવો સમુદાયસ્સ અઙ્ગન્તિ વુચ્ચતિ, ‘‘સેનઙ્ગં રથઙ્ગ’’ન્તિઆદીસુ વિયાતિ આહ “**ચતુન્નં ઝાનાનં અઙ્ગભૂતા ચત્તારો સમાધી**”તિ.

હાનં ભજતીતિ **હાનભાગિયો**, હાનભાગો વા એતસ્સ અત્થીતિ **હાનભાગિયો**, પરિહાનકોટ્ઠાસિકોતિ અત્થો. આલયસ્સ અપેક્ખાય અપરિચ્ચજનતો ઠિતિં ભજતીતિ **ઠિતિભાગિયો**. વિસેસં ભજતીતિ **વિસેસભાગિયો**. **પચ્ચનીકસમુદાચારવસેના**તિ તસ્સ તસ્સ ઝાનસ્સ પચ્ચનીકાનં નીવરણવિતક્કવિચારાદીનં પવત્તિવસેન. **તદનુધમ્મતાયા**તિ તદનુરૂપભૂતાય સતિયા. **સણ્ઠાનવસેના**તિ સણ્ઠહનવસેન પતિટ્ઠાનવસેન. ''સા પન તદસ્સાદસઞ્ઞાતા, તદસ્સાદસમ્પયુત્તક્ખન્ધસઞ્ઞાતા વા મિચ્છાસતી''તિ **સમ્મોહવિનોદનિયં** (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૭૯૯) વુત્તં. તત્થ સાપેક્ખસ્સ ઉપરિ વિસેસં નિબ્બત્તેતું અસક્કુણેય્યત્તા અવિગતનિકન્તિકા તંતંપરિહરણસતીતિપિ વત્તું વટ્ટતિ. એવઞ્ચ કત્વા ''સતિયા વા નિકન્તિયા વા''તિ વિકપ્પવચનઞ્ચ યુત્તં હોતિ. **વિસેસાધિગમવસેના**તિ વિસેસાધિગમસ્સ પચ્ચયભાવવસેન, વિસેસં વા અધિગચ્છતિ એતેનાતિ વિસેસાધિગમો, તસ્સ વસેન. **નિબ્બિદાસહગતસઞ્ઞામનસિકારસમુદાચારવસેના**તિ આદીનવદસ્સનપુબ્બઙ્ગમનિબ્બિન્દનઞાણસમ્પયુત્તસઞ્ઞાય ચ આભોગસ્સ ચ પવત્તિવસેન. **નિબ્બેધભાગિયતા**તિ સઞ્ઞાનં નિબ્બિજ્ઝનપક્ખિકતા વિપસ્સનાય સંવત્તતીતિ અત્થો.

કામસહગતાતિ કામારમ્મણા, કામસઞ્ઞાહિ વા વોકિણ્ણા. **અવિતક્કસહગતા**તિ ''કથં નુ ખો મે અવિતક્કં ઝાનં ભવેય્યા''તિ એવં અવિતક્કારમ્મણા અવિતક્કવિસયા. કામઞ્ચાયં ''પઠમસ્સ ઝાનસ્સા''તિઆદિકો પાઠો પઞ્ઞાવસેન આગતો, સમાધિસ્સાપિ પનેત્થ સઙ્ગહો અત્થેવાતિ ઉદાહરણસ્સ સાત્થકતં દસ્સેતું ''**તાય પન પઞ્ઞાય સમ્પયુત્તા સમાધીપિ ચત્તારો હોન્તી**''તિ તેસં વસેન એવં વુત્તન્તિ અત્થો.

ભાવનામયસ્સ સમાધિસ્સ ઇધાધિપ્પેતત્તા ઉપચારેકગ્ગતા ''**કામાવચરો સમાધી**''તિ વુત્તં. **અધિપતિં કરિત્વા**તિ ''છન્દવતો ચે સમાધિ હોતિ, મય્હમ્પિ એવં હોતી''તિ છન્દં અધિપતિં, છન્દં ધુરં જેટ્ઠકં પુબ્બઙ્ગમં કત્વા. **લભતિ સમાધિ**ન્તિ એવં યં સમાધિં લભતિ, **અયં વુચ્ચતિ છન્દસમાધિ**, છન્દાધિપતિસમાધીતિ અત્થો. એવં વીરિયસમાધિઆદયોપિ વેદિતબ્બા.

ચતુક્કભેદેતિ ચતુક્કવસેન સમાધિપ્પભેદનિદ્દેસે. અઞ્ઞત્થ સમ્પયોગવસેન વિચારેન સહ વત્તમાનો વિતક્કો પઞ્ચકનયે દુતિયજ્ઝાને વિયોજિતોપિ ન સુટ્ઠુ વિયોજિતોતિ, તેન સદ્ધિંયેવ વિચારસમતિક્કમં દસ્સેતું વુત્તં ''**વિતક્કવિચારાતિક્કમેન તતિય**''ન્તિ. દ્વિધા ભિન્દિત્વા ચતુક્કભેદે વુત્તં દુતિયં ઝાનન્તિ યોજના. **પઞ્ચઝાનઙ્ગવસેના**તિ પઞ્ચન્નં ઝાનાનં અઙ્ગભાવવસેન સમાધિસ્સ પઞ્ચવિધતા વેદિતબ્બા.

૪૦. **વિભઙ્ગે**તિ ઞાણવિભઙ્ગે. તત્થ હિ ''ઝાનવિમોક્ખસમાધિસમાપત્તીનં સંકિલેસવોદાન''ન્તિ, એત્થ ''**સંકિલેસ**''ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **હાનભાગિયો ધમ્મો**તિ અપગુણેહિ પઠમજ્ઝાનાદીહિ વુટ્ઠિતસ્સ સઞ્ઞામનસિકારાનં કામાદિઅનુપક્ખન્દનં. **વિસેસભાગિયો ધમ્મો**તિ પગુણેહિ પઠમજ્ઝાનાદીહિ વુટ્ઠિતસ્સ સઞ્ઞામનસિકારાનં દુતિયજ્ઝાનાદિઅનુપક્ખન્દનં. તેનાહ ''**પઠમસ્સ ઝાનસ્સ લાભિ**''ન્તિઆદિ. તસ્સત્થો (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૮૨૮) – અપગુણસ્સ પઠમસ્સ ઝાનસ્સ લાભીનં તતો વુટ્ઠિતં આરમ્મણવસેન કામસહગતા હુત્વા **સઞ્ઞામનસિકારા સમુદાચરન્તિ** ચોદેન્તિ તુદન્તિ, તસ્સ કામાનુપક્ખન્દાનં સઞ્ઞામનસિકારાનં વસેન સા પઠમજ્ઝાનપઞ્ઞા હાયતિ, તસ્મા **હાનભાગિની પઞ્ઞા**. **અવિતક્કસહગતા**તિ અવિતક્કં દુતિયં ઝાનં સન્તતો પણીતતો મનસિ કરોતો આરમ્મણવસેન **અવિતક્કસહગતા સમુદાચરન્તિ** પગુણપઠમજ્ઝાનતો વુટ્ઠિતં દુતિયજ્ઝાનાધિગમત્થાય ચોદેન્તિ તુદન્તિ, તસ્સ દુતિયજ્ઝાનાનુપક્ખન્દાનં સઞ્ઞામનસિકારાનં વસેન પઠમજ્ઝાનપઞ્ઞા વિસેસભૂતસ્સ દુતિયજ્ઝાનસ્સ ઉપ્પત્તિયા પદટ્ઠાનતાય **વિસેસભાગિની પઞ્ઞા**. તંસમ્પયુત્તો સમાધિ ઇધાધિપ્પેતો. **ઇમિના**

નયેનાતિ ઇમિના પઠમજ્ઝાને વુત્તેન વિધિના દુતિયજ્ઝાનાદીસુપિ હાનભાગિયધમ્મો, વિસેસભાગિયધમ્મો ચ વેદિતબ્બો.

દસપલિબોધવણ્ણના

૪૧. **અરિયમગ્ગસમ્પયુત્તો**તિ લોકુત્તરઅપ્પમાણઅપરિયાપન્નગ્ગહણેન લોકિયેહિ અસાધારણતો, સપ્પીતિકાદિગ્ગહણેન સાધારણતો ચ અરિયમગ્ગસમ્પયુત્તો **સમાધિ વુત્તો**. **ભાવિતો હોતિ** સઞ્ઞાય સમ્પયુત્તત્તા. **તન્તિ** અરિયમગ્ગસમાધિં. **વિસુન્તિ** પઞ્ઞાભાવનાય વિસું કત્વા **ન વદામ**.

કમ્મટ્ઠાનભાવનં પરિબુન્ધેતિ ઉપરોધેતિ પવત્તિતું ન દેતીતિ **પલિબોધો** ર-કારસ્સ લ-કારં કત્વા, પરિપન્થોતિ અત્થો. **ઉપચ્છિન્દિત્વા**તિ સમાપનેન, સઙ્ગહણેન વા ઉપરુન્ધિત્વા, અપલિબોધં કત્વાતિ અત્થો.

આવસન્તિ એત્થાતિ **આવાસો**. પરિચ્છેદવસેન વેણિયતિ દિસ્સતીતિ પરિવેણં. વિહારે ભિક્ખૂનં તં તં વસનટ્ઠાનં. **સ્વાયં** આવાસો. **નવકમ્માદીસૂ**તિ **આદિ**-સદ્દેન આવાસસ્સ તદઞ્ઞં અભિવુદ્ધિકારણં સઙ્ગણ્હાતિ. **કારણેના**તિ ''છાયૂદકસમ્પન્નં સુલભભિક્ખ''ન્તિઆદિના કારણેન. **અપેક્ખવા**તિ સાલયો.

તત્રાતિ તસ્મિં પલિબોધાભાવે. **પાચીનખણ્ડરાજિન્તિ** પુરત્થિમદિસાય પબ્બતખણ્ડાનં અન્તરે વનરાજિટ્ઠાનં. ''નામા''તિ ઇમિના તસ્સ પદેસસ્સ અયં સમઞ્ઞાતિ દસ્સેતિ. **પટિસામિતમેવા**તિ નિચ્ચકાલં પટિસામેત્વાવ વિહારતો નિક્ખમામીતિ દસ્સેતિ. **ધાતુનિધાનટ્ઠાનન્તિ** કાયબન્ધનધમ્મકરણન્હાનસાટિકઅક્ખકધાતુસઞ્ઞાતાનં પરિભોગસરીરધાતૂનં નિદહિતટ્ઠાનં. ઈદિસસ્સ અયં થેરો વિય અલગ્ગચિત્તસ્સ. એતેન ''ભિક્ખુના નામ આવાસે એવરૂપેન ભવિતબ્બ''ન્તિ ઓવાદો દિન્નો હોતિ. ઇતો પરેસુપિ વત્થૂસુ એસેવ નયો.

કુલન્તિ કુલગ્ગહણેન કુલમનુસ્સાનં ગહણં ગામગ્ગહણેન ગામવાસીનં વિય. **ઉપટ્ઠાકકુલમ્પીતિ પિ**-સદ્દેન પગેવ ઞાતિકુલન્તિ દસ્સેતિ. **ઉદ્દેસત્થન્તિ** ઉદ્દિસાપનત્થં, પાઠં ઉદ્દિસાપેત્વા સજ્ઝાયિતુન્તિ અત્થો. **ઇધેવા**તિ ઇમસ્મિંયેવ પદેસે, યત્થ કત્થચિ વિહારેતિ અત્થો. **તં વિહારન્તિ** તં કોરણ્ડકવિહારં.

ઉપગતોતિ વસ્સં ઉપગતો. **સદા**તિ ગતકાલતો પભુતિ વિસેસતો પવારિતદિવસતો પટ્ઠાય સબ્બદા દિવસે દિવસે. **પરિદેવમાના**તિ તંતંવિલપનવસેન વિવિધં પરિદેવન્તી. **સબ્બં પવત્તિન્તિ** અત્તના તત્થ દિટ્ઠકાલતો પટ્ઠાય પચ્છા સમાગમપરિયોસાનં દહરસ્સ સબ્બં પવત્તિં.

કાયસક્ખિન્તિ ''પસ્સ ઇમ''ન્તિ મુખપટિગ્ગાહકં કત્વા. **રથવિનીતપટિપદન્તિ** દસકથાવત્થુકિત્તનપુબ્બિકં રથવિનીતૂપમાહિ વિભાવિતં **રથવિનીતસુત્તે** (મ॰ નિ॰ ૧.૨૫૨) આગતં સત્તવિસુદ્ધિપટિપદં. **નાલકપટિપદન્તિ** ''મોનેય્યં તે ઉપઞ્ઞિસ્સ''ન્તિઆદિના (સુ॰ નિ॰ ૭૦૬) સત્થારા **નાલકત્થેરસ્સ** દેસિતપટિપદં. **તુવટકપટિપદન્તિ** ''મૂલં પપઞ્ચસઙ્ખાયા''તિઆદિના (સુ॰ નિ॰ ૯૨૨) ભગવતા દેસિતપટિપદં. તત્થ હિ યથાક્કમં –

''ન મુની ગામમાગમ્મ, કુલેસુ સહસા ચરે;
ઘાસેસનં છિન્નકથો, ન વાચં પયુતં ભણે''. (સુ॰ નિ॰ ૭૧૬);

''ગામે ચ નાભિસજ્જેય્ય, લાભકમ્યા જનં ન લપયેય્યા''તિ. (સુ॰ નિ॰ ૯૩૫) –

એવમાદિકા પરમપ્પિચ્છકથા આગતા. **ચતુપચ્ચયસન્તોસભાવનારામતાદીપક**ન્તિ ચીવરાદીસુ ચતૂસુ પચ્ચયેસુ સન્તોસસ્સ, ભાવનારામતાય ચ પકાસકં.

લબ્ભતીતિ **લાભો**. તેનાહ "**ચત્તારો પચ્ચયા**"તિ. **મહાપરિવારે**તિ વિપુલપરિવારે. પિણ્ડપાતં તાવ દેન્તા બુદ્ધપૂજાપત્તચીવરાદીનિ તસ્સ પરિવારાનિ કત્વા દેન્તિ, તથા ચીવરાદિદાનેપિ. **બાહુલ્લિકપિણ્ડપાતિકા**તિ પિણ્ડપાતિકા હુત્વા પચ્ચયબાહુલ્લિકા. **વદન્તી**તિ પુરિમદિવસે ભિક્ખાય આહિણ્ડનકાલે યથાસુતં વદન્તિ. **નિચ્ચબ્યાવટો** ઉપાસકાદીનં સઙ્ગહે.

તસ્સાતિ ગણસ્સ. **સો**તિ ગણપલિબોધો. **એવ**ન્તિ ઇદાનિ વુચ્ચમાનાકારેન ગણવાચકસ્સ પરિયેસનમ્પિ લહુકમેવ ઇચ્છિતબ્બન્તિ આહ "**યોજનતો પરં અગન્ત્વા**"તિ. **અત્તનો કમ્મ**ન્તિ સમણધમ્મમાહ.

કતાકતેતિ કતે ચ અકતે ચ કમ્મે જાનનવસેન **ઉસ્સુક્કં આપજ્જિતબ્બં, કતાકતે**તિ વા અપ્પકે ચ મહન્તે ચ કતે, યથા "ફલાફલે"તિ. સચે બહું અવસિટ્ઠન્તિ સમ્બન્ધો. **ભારહારા** સઙ્ઘકિચ્ચપરિણાયકા.

પબ્બજ્જાપેક્ખોતિ સીહળદીપે કિર કુલદારકાનં પબ્બજ્જા આવાહવિવાહસદિસા, તસ્મા તં પરિચ્છિન્નદિવસં અતિક્કમેતું ન સક્કા. "**સચે તં અલભન્તો ન સક્કોતિ અધિવાસેતુ**"ન્તિઆદિના સમાપનેન પલિબોધુપચ્છેદો વુત્તો, બ્યતિરેકતો પન "સચે તં અલભન્તો સક્કોતિ અધિવાસેતું, અરઞ્ઞં પવિસિત્વા સમણધમ્મોવ કાતબ્બો"તિ અયમત્થો દસ્સિતોતિ સઙ્ગહણેન પલિબોધુપચ્છેદો વેદિતબ્બો. એસ નયો સેસેસુપિ.

તથાતિ યથા ઉપજ્ઝાયો ગિલાનો યાવજીવં ઉપટ્ઠાતબ્બો, તથા ઉપસમ્પાદિતઅન્તેવાસિકો અત્તનો કમ્મવાચં વત્વા ઉપસમ્પાદિતો.

યો કોચિ રોગોતિ મૂલભૂતો, અનુબન્ધો વા અત્તનો ઉપ્પન્નો. **અનમતગ્ગો**તિ અનુ અનુ અમતગ્ગે અનાદિમતિ.

"ગન્થો"તિ ઇમિના ગન્થપલિબોધો ઇધ વુત્તોતિ આહ "**પરિયત્તિહરણ**"ન્તિ. **સજ્ઝાયાદીહી**તિ સજ્ઝાયધારણપરિચયપુચ્છાદીહિ. **ઇતરસ્સા**તિ અબ્યાવટસ્સ. યસ્સ ગન્થધુરં વિસ્સજ્જેત્વા ઠિતસ્સાપિ ગન્થો વત્તતેવ, ન તસ્સ ગન્થો પલિબોધો. યથા તમ્હિ તમ્હિ વત્થુમ્હિ આગતત્થેરાનં, નાપિ સબ્બેન સબ્બં અગન્થપસુતસ્સ. **મજ્ઝિમપણ્ણાસકો આગચ્છતિ**, સુત્તપદેસાનં વારાનઞ્ચ સદિસતાય બ્યામુય્હનતો. **પુન ન ઓલોકેસ્સામી**તિ કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા ગન્થધુરં વિસ્સજ્જેમીતિ અત્થો.

ગામવાસિકત્થેરેહીતિ અનુરાધપુરવાસીહિ. **અનુગ્ગહેત્વા**તિ અગ્ગહેત્વા તત્થ પરિચયં અકત્વા. **પઞ્ચનિકાયમણ્ડલે**તિ દીઘાગમાદિકે પઞ્ચપિ નિકાયે સિક્ખિતપરિસાય. **પરિવત્તેસ્સામી**તિ વણ્ણયિસ્સામિ. **સુવણ્ણભેરિ**ન્તિ સેટ્ઠભેરિં. **કતમાચરિયાનં ઉગ્ગહો**તિ કતમેસં આચરિયાનં ઉગ્ગહો, કેન પરિવત્તીયતીતિ અધિપ્પાયો. **આચરિયમગ્ગો**તિ આચરિયાનં કથામગ્ગો. **અત્તનો આચરિયાન**ન્તિ અત્તનો કથેતું યુત્તાનં આચરિયાનં. સુવિનિચ્છિતા સબ્બા તિપિટકપરિયત્તિ એતસ્મિં અત્થીતિ **સબ્બપરિયત્તિકો**, તેપિટકોતિ અત્થો. પીઠે નિસિન્નો તતો ઓતરિત્વા ભૂમિયં **તટ્ટિકાય નિસીદિત્વા. ગતકસ્સા**તિ પટિપત્તિગમનેન ગતસ્સ દિટ્ઠસચ્ચસ્સ. **ચીવરં પારુપિત્વા**તિ આચરિયસ્સ અપચિતિદસ્સનત્થં પરિમણ્ડલં ચીવરં પારુપિત્વા. સાઠેય્યાભાવતો **ઉજુ**. કારણાકારણસ્સ આજાનનતો **આજાનીયો**.

પોથુજ્જનિકાતિ પુથુજ્જને ભવા. **દુપ્પરિહારા** બહુપરિસ્સયતાય. તથા હિસ્સા **ઉત્તાનસેય્યકદારકો**, **તરુણસસ્સ**ઞ્ચ નિદસ્સિતં. **વિપસ્સનાય પલિબોધો** સમથયાનિકસ્સ, ન વિપસ્સનાયાનિકસ્સ. યેભુય્યેન હિ ઝાનલાભી સમથયાનિકોવ હોતિ વિપસ્સનાસુખતો. **ઇતરેના**તિ સમથત્થિકેન. **અવસેસા** નવ પલિબોધા.

કમ્મટ્ઠાનદાયકવણ્ણના

૪૨. કમ્મટ્ઠાને નિયુત્તો કમ્મટ્ઠાનિકો, ભાવનમનુયુઞ્જન્તો. તેન **કમ્મટ્ઠાનિકેન. પરિચ્છિન્દિત્વા**તિ ''ઇમસ્મિં વિહારે સબ્બે ભિક્ખૂ''તિ એવં પરિચ્છિન્દિત્વા. **સહવાસીનં** ભિક્ખૂનં. **મુદુચિત્તત**ન્તિ અત્તનિ મુદુચિત્તતં **જનેતિ**, અયઞ્ચ સહવાસીનં ચિત્તમદ્દવજનનાદિઅત્થો ''મનુસ્સાનં પિયો હોતી''તિઆદિનયપ્પવત્તેન **મેત્તાનિસંસસુત્તેન** (અ॰ નિ॰ ૧૧.૧૫; પટિ॰ મ॰ ૨.૨૨; મિ॰ પ॰ ૪.૪.૬) દીપેતબ્બો. **અનોલીનવુત્તિકો હોતિ** સમ્માપટિપત્તિયં. **દિબ્બાનિપિ આરમ્મણાનિ** પગેવ ઇતરાનિ. **સબ્બત્થ** સબ્બસ્મિં સમણકરણીયે, સબ્બસ્મિં વા કમ્મટ્ઠાનાનુયોગે. પુબ્બાસેવનવસેન **અત્થયિતબ્બં**. યોગસ્સ ભાવનાય અનુયુઞ્જનં યોગાનુયોગો, તદેવ કરણીયટ્ઠેન કમ્મં, તસ્સ **યોગાનુયોગકમ્મસ્સ ઠાનં** નિપ્ફત્તિહેતુ.

નિચ્ચં પરિહરિતબ્બત્તાતિ સબ્બત્થકકમ્મટ્ઠાનં વિય એકદાવ અનનુયુઞ્જિત્વા સબ્બકાલં પરિહરણીયત્તા અનુયુઞ્જિતબ્બત્તા. **એવમાદિગુણસમન્નાગત**ન્તિ પિયભાવાદીહિ ગુણેહિ સમ્પન્નં. કલ્યાણમિત્તો હિ સદ્ધાસમ્પન્નો હોતિ સીલસમ્પન્નો સુતસમ્પન્નો ચાગસમ્પન્નો વીરિયસમ્પન્નો સતિસમ્પન્નો સમાધિસમ્પન્નો પઞ્ઞાસમ્પન્નો. તત્થ સદ્ધાસમ્પત્તિયા સદ્દહતિ તથાગતસ્સ બોધિં, કમ્મફલઞ્ચ, તેન સમ્માસમ્બોધિયા હેતુભૂતં સત્તેસુ હિતેસિતં ન પરિચ્ચજતિ. સીલસમ્પત્તિયા સત્તાનં પિયો હોતિ ગરુ ભાવનીયો ચોદકો પાપગરહી વત્તા વચનક્ખમો, સુતસમ્પત્તિયા સચ્ચપટિચ્ચસમુપ્પાદાદિપટિસંયુત્તાનં ગમ્ભીરાનં કથાનં કત્તા હોતિ, ચાગસમ્પત્તિયા અપ્પિચ્છો હોતિ સન્તુટ્ઠો પવિવિત્તો અસંસટ્ઠો, વીરિયસમ્પત્તિયા આરદ્ધવીરિયો હોતિ અત્તહિતપરહિતપટિપત્તિયં, સતિસમ્પત્તિયા ઉપટ્ઠિતસ્સતિ હોતિ, સમાધિસમ્પત્તિયા અવિક્ખિત્તો સમાહિતચિત્તો, પઞ્ઞાસમ્પત્તિયા અવિપરીતં પજાનાતિ. સો સતિયા કુસલાકુસલાનં ધમ્માનં ગતિયો સમન્નેસમાનો પઞ્ઞાય સત્તાનં હિતાહિતં યથાભૂતં જાનિત્વા સમાધિના તત્થ એકગ્ગચિત્તો હુત્વા વીરિયેન સત્તે અહિતં નિસેધેત્વા હિતે નિયોજતિ. તેન વુત્તં ''પિયો... પે॰... નિયોજકોતિ એવમાદિગુણસમન્નાગત''ન્તિ.

તં પન કલ્યાણમિત્તં પરમુક્કંસગતં દસ્સેતું **''મમં હી''**તિઆદિ વુત્તં. **કારકભાવં** યોગકમ્મસ્સ. **પકાસેતિ** અત્તાનં પટિપત્તિયા અમોઘભાવદસ્સનેન સમુત્તેજનાય, સમ્પહંસનાય ચ, નનુ કથેસિ પવેણિપાલનત્થન્તિ અધિપ્પાયો. **એવરૂપો**તિ પેસલો હુત્વા બહુસ્સુતો. **તન્તિધરો**તિ સુત્તધરો તત્થ કેહિચિપિ અસંહીરો. **વંસાનુરક્ખકો**તિ બુદ્ધાનુબુદ્ધવંસસ્સ અનુરક્ખકો. **પવેણિપાલકો**તિ પવેણિયા આચરિયુગ્ગહણસ્સ અનુપાલકો. **આચરિયમતિકો**તિ આચરિયમતિયં નિયુત્તો તસ્સા અનતિવત્તનતો. ન અત્તનોમતિં પકાસેતિ કથેતીતિ **ન અત્તનોમતિકો**, અત્તનો મતિં પગ્ગય્હ વત્તા ન હોતીતિ અત્થો.

''પુબ્બે વુત્તખીણાસવાદયો''તિઆદિ એકચ્ચખીણાસવતો બહુસ્સુતોવ કમ્મટ્ઠાનદાને સેય્યોતિ દસ્સનત્થં આરદ્ધં. તત્થ **પુબ્બે વુત્તખીણાસવાદયો**તિ ''યં કમ્મટ્ઠાનં ગહેતુકામો''તિઆદિના વુત્તખીણાસવાદિકા. **ઉગ્ગહપરિપુચ્છાનં વિસોધિતત્તા**તિ ઉગ્ગહેતબ્બતો ''ઉગ્ગહો''તિ લદ્ધનામાય કમ્મટ્ઠાનુપકારાય પાળિયા, તદત્થં પરિપુચ્છનતો ''પરિપુચ્છા''તિ લદ્ધસમઞ્ઞાય અત્થસંવણ્ણનાય ચ વિસેસતો સોધિતત્તા નિગ્ગુમ્બં નિજ્જટં કત્વા

ગહિતત્તા. **ઇતો ચિતો ચ સુત્તઞ્ચ કારણઞ્ચ સલ્લક્ખેત્વા**તિ પઞ્ચસુપિ નિકાયેસુ ઇતો ચિતો ચ તસ્સ તસ્સ કમ્મટ્ઠાનસ્સ અનુરૂપં સુત્તપદઞ્ચેવ સુત્તાનુગતં યુત્તિઞ્ચ સુટ્ઠુ ઉપલક્ખેત્વા. **સપ્પાયાસપ્પાયં યોજેત્વા**તિ યસ્સ કમ્મટ્ઠાનં આચિક્ખતિ, તસ્સ ઉપકારાનુપકારં યુત્તિં મગ્ગનેન યોજેત્વા, સમાદાય વા સમ્મદેવ હદયે ઠપેત્વાતિ અત્થો. **મહામગ્ગં દસ્સેન્તો**તિ કમ્મટ્ઠાનવિધિં મહામગ્ગં કત્વા દસ્સેન્તો.

સબ્બત્થાતિ તત્થ તત્થ વિહારે. **વત્તપટિપત્તિં કુરુમાનેના**તિ પવિટ્ઠકાલે આગન્તુકવત્તં, નિક્ખમનકાલે ગમિકવત્તન્તિ યથારહં તં તં વત્તં પૂરેન્તેન. **સબ્બપારિહારિયતેલ**ન્તિ સબ્બેસં અઙ્ગાનં , સબ્બેસં વા ભિક્ખૂનં અત્થાય પરિહરિતબ્બતેલં. **ઠપેમી**તિ અનુજાનાપનં. યં તં સમ્માવત્તં પઞ્ઞત્તન્તિ સમ્બન્ધો. એકદિવસં સાયં વિસ્સજ્જિતેનાપીતિ યોજના. **આરોચેતબ્બં આગમનકારણં**. **સપ્પાયવેલા** સરીરચિત્તાનં કલ્લસમયો.

ચરિયાવણ્ણના

૪૩. સન્તાને રાગસ્સ ઉસ્સન્નભાવેન ચરણં પવત્તિ **રાગચરિયા**, સા સસ્સતાસયાદયો વિય દટ્ઠબ્બા. તથા **દોસચરિયા**દયો. સંસગ્ગો સમ્પયોગારહવસેન વેદિતબ્બો, યથા ‘‘રાગમોહચરિયા દોસમોહચરિયા’’તિઆદિ. **સન્નિપાતો** એકસન્તતિપરિયાપન્નતાવસેન, યથા ‘‘રાગદોસચરિયા રાગદોસમોહચરિયા’’તિઆદિ. ઇમા એવ હિ સન્ધાય ‘‘**અપરાપિ ચતસ્સો**’’તિ વુત્તં. **તથા**તિ યથા રાગાદીનં, તથા સદ્ધાદીનં **સંસગ્ગસન્નિપાતવસેન** સદ્ધાબુદ્ધિચરિયા સદ્ધાવિતક્કચરિયા બુદ્ધિવિતક્કચરિયા સદ્ધાબુદ્ધિવિતક્કચરિયાતિ. ઇમા અપરાપિ ચતસ્સો. **એવ**ન્તિ સંસગ્ગસન્નિપાતવસેન. **સંસગ્ગ**ન્તિ સંસજ્જનં મિસ્સીકરણં ‘‘રાગસદ્ધાચરિયા દોસસદ્ધાચરિયા’’તિઆદિના. **અનેકા**તિ તેસટ્ઠિ, તતો અતિરેકાપિ વા, તા પન અસમ્મોહન્તેન **સંયુત્તસુત્તટીકાયં** વિત્થારતો દસ્સિતાતિ તત્થ વુત્તનયેન વેદિતબ્બા. ‘‘**પકતી**’’તિ ઇમિના અસતિ પટિપક્ખભાવનાયં તત્થ તત્થ સન્તાને ચરિયાય સભાવભૂતતં દસ્સેતિ. **ઉસ્સન્નતા** અઞ્ઞધમ્મેહિ રાગાદીનં અધિકતા, યતો રાગચરિયાદીનં પચ્ચયસમવાયે રાગાદયો બલવન્તો હોન્તિ, અભિણ્હઞ્ચ પવત્તન્તિ. **તાસં વસેના**તિ છન્નં મૂલચરિયાનં વસેન **છળેવ પુગ્ગલા હોન્તિ**. અઞ્ઞથા અનેકપુગ્ગલા સિયું, તથા ચ સતિ અધિપ્પેતત્થસિદ્ધિ ચ ન સિયાતિ અધિપ્પાયો.

સદ્ધા બલવતી હોતિ રાગુસ્સન્ને સન્તાને તદનુગુણસ્સ ધમ્મસ્સ નિયોગતો અધિકભાવસમ્ભવતો. તેનાહ ‘‘**રાગસ્સ આસન્નગુણત્તા**’’તિ, સિનેહપરિયેસનાપરિચ્ચજનેહિ સભાગધમ્મત્તાતિ અત્થો. સભાગો હિ દૂરેપિ આસન્નેયેવાતિ સભાગતાલક્ખણમિધ આસન્નગ્ગહણં. તત્થ સદ્ધાય સિનિય્હનં પસાદવસેન અકાલુસ્સિયં અલૂખતા , રાગસ્સ પન રઞ્જનવસેન. સદ્ધાય પરિયેસનં અધિમુચ્ચનવસેન તન્નિન્નતા, રાગસ્સ તણ્હાયનવસેન. સદ્ધાય અપરિચ્ચજનં ઓકપ્પનવસેન અનુપક્ખન્દનં, રાગસ્સ અભિસઙ્ગવસેનાતિ એવં ભિન્નસભાવાનમ્પિ તેસં યથા અલૂખતાદિસામઞ્ઞેન સભાગતા, એવં તંસમઙ્ગીનમ્પિ પુગ્ગલાનન્તિ આહ ‘‘**રાગચરિતસ્સ સદ્ધાચરિતો સભાગો**’’તિ.

પઞ્ઞા બલવતી હોતિ દોસુસ્સન્ને સન્તાને તદનુગુણસ્સ ધમ્મસ્સ નિયોગતો અધિકભાવસમ્ભવતો. તેનાહ ‘‘**દોસસ્સ આસન્નગુણત્તા**’’તિ, અનલ્લીયનપરિયેસનપરિવજ્જનેહિ સભાગધમ્મત્તાતિ અત્થો. તત્થ પઞ્ઞાય આરમ્મણસ્સ અનલ્લીયનં તસ્સ યથાસભાવાવબોધવસેન વિસંસટ્ઠતા, દોસસ્સ પન બ્યાપજ્જનવસેન. પઞ્ઞાય પરિયેસનં યથાભૂતદોસપવિચયો, દોસસ્સ અભૂતદોસનિજિગીસા. પઞ્ઞાય પરિવજ્જનં નિબ્બિન્દનાદિવસેન ઞાણુત્રાસો, દોસસ્સ અહિતાધાનવસેન છડ્ડનન્તિ એવં ભિન્નસભાવાનમ્પિ તેસં યથા અનલ્લીયનાદિસામઞ્ઞેન સભાગતા, એવં તંસમઙ્ગીનમ્પિ પુગ્ગલાનન્તિ આહ ‘‘**દોસચરિતસ્સ બુદ્ધિચરિતો સભાગો**’’તિ.

અન્તરાયકરા વિતક્કાતિ મિચ્છાવિતક્કા મિચ્છાસઙ્કપ્પા ઉપ્પજ્જન્તિ મોહુસ્સન્ને સન્તાને તદનુગુણસ્સ ધમ્મસ્સ યેભુય્યેન પવત્તિસબ્ભાવતો. તેનાહ "**મોહસ્સ આસન્નલક્ખણત્તા**"તિ, અનવટ્ઠાનચઞ્ચલભાવેહિ સભાગધમ્મત્તાતિ અત્થો. તત્થ વિતક્કસ્સ અનવટ્ઠાનં પરિકપ્પવસેન સવિપ્ફારતાય, મોહસ્સ સમ્મૂળ્હતાવસેન બ્યાકુલતાય. તથા વિતક્કસ્સ લહુપરિવિતક્કનેન તદઙ્ગચલતાય ચઞ્ચલતા, મોહસ્સ અનોગાળ્હતાયાતિ એવં ભિન્નસભાવાનમ્પિ તેસં યથા અનવટ્ઠાનાદિસામઞ્ઞેન સભાગતા, એવં તંસમઙ્ગીનમ્પિ પુગ્ગલાનન્તિ આહ "**મોહચરિતસ્સ વિતક્કચરિતો સભાગો**"તિ.

તણ્હા રાગોયેવ સભાવતો, તસ્મા રાગચરિયાવિનિમુત્તા તણ્હાચરિયા નત્થીતિ અત્થો. **તંસમ્પયુત્તો**તિ તેન રાગેન સમ્પયુત્તો, દોસાદયો વિય તેન વિપ્પયુત્તો નત્થીતિ અધિપ્પાયો. **તદુભય**ન્તિ તણ્હામાનદ્વયં. **નાતિવત્તતી**તિ સભાવતો, સમ્પયોગવસેન ચ ન અતિક્કમિત્વા વટ્ટતિ. કામઞ્ચેત્થ યથા રાગદોસેહિ સમ્પયોગવસેન સહ વત્તમાનસ્સપિ મોહસ્સ ઉસ્સન્નતાવસેન વિસું ચરિયાભાવો, ન કેવલં મોહસ્સેવ, તથા સદ્ધાબુદ્ધિવિતક્કાનં. એવં રાગેન સતિપિ સમ્પયોગે માનસ્સાપિ વિસું ચરિયાભાવો યુત્તો સિયા, એવં સન્તેપિ રાગપટિઘમાનદિટ્ઠિવિચિકિચ્છાવિજ્જાનં વિય અનુસયટ્ઠો ઇમેસં રાગાદીનંયેવ આવેણિકો ચરિયટ્ઠોતિ, નત્થેવ માનચરિયા. યતો ચરિયા "પકતી"તિ વુત્તા. પકતિ ચ સભાવોતિ. એતેનેવ દિટ્ઠિયાપિ વિસું ચરિયાભાવાભાવો સંવણ્ણિતોતિ દટ્ઠબ્બો. **અટ્ઠકથાયં** પન મોહચરિયન્તોગધાવ દિટ્ઠિચરિયાતિ દસ્સેતું "**મોહનિદાનત્તા ચા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **ચ**-સદ્દેન સમ્પયોગં સમુચ્ચિનોતિ મોહનિદાનત્તા, મોહસમ્પયુત્તત્તા ચાતિ.

૪૪. **કિં સપ્પાય**ન્તિ કીદિસં સેનાસનાદિસપ્પાયં. **પુબ્બાચિણ્ણં** પુરિમજાતીસુ આચરિતં. **એકચ્ચે**તિ **ઉપતિસ્સત્થેરં** સન્ધાયાહ. તેન હિ **વિમુત્તિમગ્ગે** તથા વુત્તં. **પુબ્બે કિરા**તિ **કિર**-સદ્દો અરુચિસૂચનત્થો. **ઇટ્ઠપ્પયોગો** મનાપકિરિયા. **સુભકમ્મબહુલો** યેભુય્યેન સોભનકમ્મકારી. ન સબ્બે રાગચરિતા એવ હોન્તિ, અલુદ્ધાનમ્પિ પુબ્બે ઇટ્ઠપ્પયોગસુભકમ્મબહુલતાસમ્ભવતો, સગ્ગા ચવિત્વા ઇધૂપપત્તિસમ્ભવતો ચ. એતેન અસતિ પુબ્બહેતુનિયામે યથાવુત્તકારણમત્તેન ન તેસં લુદ્ધતા, લુદ્ધભાવહેતુકા ચ રાગચરિયાતિ ઇમમત્થં દસ્સેતિ.

ઇતરેતિ છેદનાદિકમ્મબહુલા નિરયાદિતો ઇધૂપપન્ના ચ ન સબ્બે દોસમોહચરિતા એવ હોન્તીતિ યોજના. ઇધાપિ યથાવુત્તકારણસ્સ કોધનભાવે, મૂળ્હભાવે ચ અનેકન્તિકત્તા દોસમોહચરિતતાયપિ અનેકંસિકતા વેદિતબ્બા. ધાતૂનં ઉસ્સદનિયમો યદિ પમાણતો, સો નત્થિ, અથ સામત્થિયતો, સોપિ એકંસિકો ન ઉપલબ્ભતીતિ દસ્સેન્તો આહ "**યથાવુત્તેનેવ નયેન ઉસ્સદનિયમો નામ નત્થી**"તિ. તત્થ **યથાવુત્તેનેવા**તિ "દ્વિન્નં પન ધાતૂન"ન્તિઆદિના વુત્તપ્પકારેનેવ. **દોસનિયમે**તિ સેમ્હાદિદોસાધિકતાય રાગાદિચરિતો હોતીતિ દોસવસેન ચરિયાનિયમે "સેમ્હાધિકો રાગચરિતો"તિ વત્વા પુન "સેમ્હાધિકો મોહચરિતો"તિ, "વાતાધિકો મોહચરિતો"તિ વત્વા પુન "વાતાધિકો રાગચરિતો"તિ ચ વુત્તત્તા **તમ્પિ** દોસવસેન નિયમવચનં **પુબ્બાપરવિરુદ્ધમેવ**. **અપરિચ્છિન્નવચન**ન્તિ પરિચ્છેદકારિકાય પઞ્ઞાય ન પરિચ્છિન્દિત્વા વુત્તવચનં, અનુપપરિક્ખિતવચનન્તિ અત્થો.

ઉસ્સદકિત્તનેતિ વિપાકકથાયં ગહિતઉસ્સદકિત્તને. **પુબ્બહેતુનિયામેના**તિ પુરિમભવે પવત્તલોભાદિહેતુનિયામેન. **નિયામો**તિ ચ તેસંયેવ લોભાદીનં પટિનિયતો લુબ્ભનાદિસભાવો દટ્ઠબ્બો. લોભો ઉસ્સદો એતેસન્તિ **લોભુસ્સદા**, ઉસ્સન્નલોભા, લોભાધિકાતિ અત્થો. **અમોહુસ્સદા ચા**તિ એત્થ **ચ**-સદ્દો સમ્પિણ્ડનત્થો. તેન યે ઇમે લોભુસ્સદતાદીનં પચ્ચેકં વોમિસ્સતો ચ ચુદ્દસ પભેદા ઇચ્છિતા, તે અનવસેસતો સમ્પિણ્ડેતિ યથાવુત્તેસુ છસ્વેવ તેસં અન્તોગધત્તા. ફલભૂતા ચેત્થ લોભુસ્સદતાદયો દટ્ઠબ્બા.

ઇદાનિ તં નેસં લોભુસ્સદતાદીનં પચ્ચેકં વોમિસ્સકતાદિં વિભાગેન દસ્સેતું “**યસ્સ હી**”તિઆદિ આરદ્ધં. **કમ્માયૂહનક્ખણે**તિ કમ્મકરણવેલાયં. **લોભો બલવા**તિ લોભો તજ્જાતિય પચ્ચયસામગ્ગિયા સામત્થિયતો અધિકો હોતિ. **અલોભો મન્દો**તિ તપ્પટિપક્ખો અલોભો દુબ્બલો. કથં પનેતે લોભાલોભા અઞ્ઞમઞ્ઞં ઉજુવિપચ્ચનીકભૂતા એકક્ખણે પવત્તન્તીતિ? ન ખો પનેતં એવં દટ્ઠબ્બં “એકક્ખણે પવત્તન્તી”તિ. નિકન્તિક્ખણં પન આયૂહનપક્ખિયમેવ કત્વા એવં વુત્તં. એસેવ નયો સેસેસુપિ. **પરિયાદાતુ**ન્તિ અભિભવિતું **ન સક્કોતિ**. યો હિ “એવંસુન્દરં એવંવિપુલં એવંમહગ્ઘઞ્ચ ન સક્કા દાતુ”ન્તિઆદિના અમુત્તચાગતાદિવસેન પવત્તાય ચેતનાય સમ્પયુત્તો અલોભો, સો સમ્મદેવ લોભં પરિયાદાતું ન સક્કોતિ. દોસમોહાનં અનુપ્પત્તિયા, તાદિસપચ્ચયલાભેન ચ **અદોસામોહા બલવન્તો. તસ્મા**તિ લોભાદોસામોહાનં બલવભાવતો, અલોભદોસમોહાનઞ્ચ દુબ્બલભાવતોતિ વુત્તમેવ કારણં પચ્ચામસતિ. **સો**તિ તંસમઙ્ગીપુગ્ગલો. **તેન કમ્મેના**તિ તેન લોભાદિઉપનિસ્સયવતા કુસલકમ્મુના. **સુખસીલો**તિ સખિલો. તમેવત્થં “**અક્કોધનો**”તિ પરિયાયેન વદતિ.

પુરિમનયેનેવાતિ પુબ્બે વુત્તનયાનુસારેન મન્દા અલોભાદોસા લોભદોસે પરિયાદાતું ન સક્કોન્તિ, અમોહો પન બલવા મોહં પરિયાદાતું સક્કોતીતિ એવં તત્થ તત્થ વારે યથારહં અતિદેસત્થો વેદિતબ્બો. **દુટ્ઠો**તિ કોધનો. **દન્ધો**તિ મન્દપઞ્ઞો. **સીલકો**તિ સુખસીલો.

એત્થ ચ લોભવસેન, દોસમોહલોભદોસલોભમોહદોસમોહલોભદોસમોહવસેનાતિ તયો એકકા, તયો દુકા, એકો તિકોતિ લોભાદિઉસ્સદવસેન અકુસલપક્ખેયેવ સત્ત વારા, તથા કુસલપક્ખે અલોભાદિઉસ્સદવસેનાતિ ચુદ્દસ વારા લબ્ભન્તિ. તત્થ અલોભદોસામોહા, અલોભાદોસમોહા, અલોભદોસમોહા બલવન્તોતિ આગતેહિ કુસલપક્ખે તતિયદુતિયપઠમવારેહિ દોસુસ્સદમોહુસ્સદદોસમોહુસ્સદવારા ગહિતા એવ હોન્તિ, તથા અકુસલપક્ખે લોભાદોસમોહા, લોભદોસામોહા, લોભાદોસામોહા બલવન્તોતિ આગતેહિ તતિયદુતિયપઠમવારેહિ અદોસુસ્સદઅમોહુસ્સદઅદોસામોહુસ્સદવારા ગહિતા એવાતિ અકુસલકુસલપક્ખેસુ તયો તયો વારે અન્તોગધે કત્વા અટ્ઠેવ વારા દસ્સિતા. યે પન ઉભયેસં મિસ્સતાવસેન લોભાલોભુસ્સદવારાદયો અપરે એકૂનપઞ્ઞાસ વારા દસ્સેતબ્બા, તે અલબ્ભનતો એવ ન દસ્સિતા. ન હિ એકસ્મિં સન્તાને અન્તરેન અવત્થન્તરં “લોભો ચ બલવા, અલોભો ચા”તિઆદિ યુજ્જતીતિ, પટિપક્ખવસેન વા હિ એતેસં બલવદુબ્બલભાવો, સહજાતધમ્મવસેન વા. તત્થ લોભસ્સ તાવ પટિપક્ખવસેન અલોભેન અનધિભૂતતાય બલવભાવો, તથા દોસમોહાનં અદોસામોહેહિ. અલોભાદીનં પન લોભાદિઅભિભવનતો, સબ્બેસઞ્ચ સમાનજાતિયમભિભુય્ય પવત્તિવસેન સહજાતધમ્મતો બલવભાવો. તેન વુત્તં **અટ્ઠકથાયં** “લોભો બલવા અલોભો મન્દો, અદોસામોહા બલવન્તો દોસમોહા મન્દા”તિ. સો ચ નેસં મન્દબલવભાવો પુરિમૂપનિસ્સયતો તથા આસયસ્સ પરિભાવિતતાય વેદિતબ્બો.

યો લુદ્ધોતિ વુત્તોતિ યો ઉસ્સદકિત્તને “લુદ્ધો”તિ વુત્તો, **અયં** ઇધ ચરિયાવિચારે “**રાગચરિતો**”તિ વેદિતબ્બો. **દુટ્ઠદન્ધા**તિ “દુટ્ઠો, દન્ધો”તિ ચ વુત્તા યથાક્કમં **દોસમોહચરિતા. પઞ્ઞવા**તિ સાતિસયં સપ્પઞ્ઞો. યતો સદ્ધાવિતક્કેસુ વિજ્જમાનેસુપિ **બુદ્ધિચરિતો**તિ વુચ્ચતિ. અલોભાદોસાનં બલવભાવો સદ્ધૂપનિસ્સયતાય વિના ન હોતીતિ આહ “**અલુદ્ધઅદુટ્ઠા પસન્નપકતિતાય સદ્ધાચરિતા**”તિ.

અયઞ્ચ નયો સાધારણતો વુત્તોતિ નિબ્બત્તિતપુબ્બહેતુનિયામવસેનેવ બુદ્ધિચરિતાદિકેપિ દસ્સેતું “**યથા વા**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **અમોહપરિવારેના**તિ અમોહપરિક્ખિત્તેન, ઉપનિસ્સયતો સમ્પયોગતો ચ પઞ્ઞાય અભિસઙ્ખતેનાતિ અત્થો. સેસપદત્તયેપિ એસેવ નયો. **લોભાદિના વોમિસ્સપરિવારેના**તિ એત્થ લોભમોહાદિના

અઞ્ઞમઞ્ઞઅવિરુદ્ધવોમિસ્સપરિવારેનાતિ અત્થો. અવિરોધો ચ યુગગ્ગાહવસેન અપ્પવત્તિયા વેદિતબ્બો. તથા હિ સદ્ધાનુસારિધમ્માનુસારિગોત્તાનિ અઞ્ઞમઞ્ઞમ્પિ ભિન્નસભાવાનેવ. એકંસેન ચ મિસ્સકચરિયાપિ સમ્પટિચ્છિતબ્બા પુબ્બહેતુનિયામેન ચરિયાસિદ્ધિતો. તથા ચેવ ઉસ્સદકિત્તનં પવત્તં યથારહં લોભાલોભાદીનં વિપાકસ્સ પચ્ચયભાવતો. તેનાહ **પટિસમ્ભિદામગ્ગે** (પટિ॰ મ॰ ૧.૨૩૨) –

> ''ગતિસમ્પત્તિયા ઞાણસમ્પયુત્તે કતમેસં અટ્ઠન્નં હેતૂનં પચ્ચયા ઉપપત્તિ હોતિ? કુસલકમ્મસ્સ જવનક્ખણે તયો હેતૂ કુસલા તસ્મિં ખણે જાતચેતનાય સહજાતપચ્ચયા હોન્તિ, તેન વુચ્ચતિ કુસલમૂલપચ્ચયાપિ સઙ્ખારા. નિકન્તિક્ખણે દ્વે હેતૂ અકુસલા તસ્મિં ખણે જાતચેતનાય સહજાતપચ્ચયા હોન્તિ, તેન વુચ્ચતિ અકુસલમૂલપચ્ચયાપિ સઙ્ખારા. પટિસન્ધિક્ખણે તયો હેતૂ અબ્યાકતા તસ્મિં ખણે જાતચેતનાય સહજાતપચ્ચયા હોન્તિ, તેન વુચ્ચતિ નામરૂપપચ્ચયાપિ વિઞ્ઞાણં, વિઞ્ઞાણપચ્ચયાપિ નામરૂપ''ન્તિ –

આદિ . પુબ્બહેતુનિયામેન ચ યથા તિહેતુકસ્સ પઞ્ઞાવેય્યત્તિયં, ન તથા દુહેતુકસ્સ. યથા ચ દુહેતુકસ્સ ઇતિકત્તબ્બતા નેપક્કં, ન તથા અહેતુકસ્સ. એવં લોભુસ્સદાદયો પુગ્ગલા રાગચરિતાદયો હોન્તીતિ નિટ્ઠમેત્થ ગન્તબ્બન્તિ. યથાવુત્તમત્થં નિગમવસેન દસ્સેતું ''**એવં લોભાદીસૂ**''તિઆદિ વુત્તં.

૪૫. તત્રાતિ તસ્મિં પુચ્છાવચને. **નયો**તિ જાનનનયો. પુગ્ગલાધિટ્ઠાનેન વુત્તોપિ અત્થો ધમ્મમુખેનેવ પઞ્ઞાયતીતિ ધમ્માધિટ્ઠાનેનાહ ''**ચરિયાયો વિભાવયે**''તિ. **પકતિગમનેના**તિ અકિત્તિમેન સભાવગમનેન. **ચાતુરિયેના**તિ ચાતુરભાવેન સિઙ્ગારેન. **ઉક્કુટિક**ન્તિ અસમ્ફુટ્ઠમજ્ઝં. **ખણન્તો વિયા**તિ ભૂમિં ખણન્તો વિય. **અનુકડ્ઢિત**ન્તિ પાદનિક્ખેપસમયે કડ્ઢન્તો વિય પાદં નિક્ખિપતિ. તેનસ્સ પદં અનુકડ્ઢિતં પચ્છતો અઞ્છિતં હોતિ. **પરિબ્યાકુલાયા**તિ પરિતો આલુળિતાય. **છમ્ભિતો વિયા**તિ વિત્થાયન્તો વિય. ભીતો વિયાતિ કેચિ. **સહસાનુપીળિત**ન્તિ અગ્ગપાદેન, પણ્હિયા ચ સહસાવ સન્નિરુજ્ઝિતં. **વિવટ્ટચ્છદસ્સા**તિ વિનિવટ્ટચ્છદનસ્સ પહીનકિલેસસ્સ. **ઇદમીદિસં પદ**ન્તિ ભગવતો પદં દિસ્વા વદતિ.

પાસાદિકન્તિ પસાદાવહં. **મધુરાકાર**ન્તિ ઇટ્ઠાકારં. **થદ્ધાકાર**ન્તિ થમ્ભિતાકારં. **અતરમાનો**તિ નતરમાનો, સણિકન્તિ અત્થો. **સમોધાયા**તિ સમ્મદેવ ઓધાય અવિક્ખિપિત્વા. **નિપજ્જિત્વા**તિ કાયપસારણલક્ખણાય નિપજ્જાય સેય્યાય નિપજ્જિત્વા **સયતિ** નિદ્દાયતિ. **પક્ખિત્તકાયો**તિ અવક્ખિત્તકાયો અવસો વિય સહસા પતિતકાયો. **દુસ્સણ્ઠાન**ન્તિ વિરૂપસન્નિવેસં. **વિક્ખિત્તકાયો**તિ ઇતો ચિતો ચ ખિત્તઅઙ્ગપચ્ચઙ્ગો.

સમ્પરિવત્તકન્તિ સમ્પરિવત્તિત્વા. **આલોળયમાનો** વાલિકાકચવરાનિ આકુલયન્તો.

નિપુણમધુરસમસક્કચ્ચકારીતિ સુકોસલ્લં સુન્દરં અવિસમં સાભિસઙ્ખારઞ્ચ કરણસીલો. **ગાળ્હથદ્ધવિસમકારી**તિ થિરં અસિથિલં વિસમઞ્ચ કરણસીલો. **અપરિચ્છિન્નં** અપરિનિટ્ઠિતં.

મુખપૂરકન્તિ મુખસ્સ પૂરણં મહન્તં. **અરસપટિસંવેદી**તિ નરસપટિસંવેદી. **ભાજને છડ્ડેન્તો**તિ ભોજનભાજને સિત્થાનિ છડ્ડેન્તો. **મુખં મક્ખેન્તો**તિ બહિમુખં મક્ખેન્તો.

કિલન્તરૂપો વિયાતિ તસ્સ અસહનેન ખેદપ્પત્તો વિય. **અઞ્ઞાણુપેક્ખાયા**તિ અઞ્ઞાણભૂતાય ઉપેક્ખાય. અઞ્ઞાણસઞ્ઞિતાય ઉપેક્ખાયાતિ કેચિ.

માયાદીસુ સન્તદોસપટિચ્છદનલક્ખણા **માયા**. અસન્તગુણપકાસનલક્ખણં **સાઠેય્યં**. ઉન્નતિલક્ખણો **માનો**. અસન્તગુણસમ્ભાવનામુખેન પટિગ્ગહણે અમત્તઞ્ઞુતાલક્ખણા **પાપિચ્છતા**. સન્તગુણસમ્ભાવનામુખેન પટિગ્ગહણે અમત્તઞ્ઞુતાલક્ખણા **મહિચ્છતા**. સકલાભેન અસન્તુસ્સનલક્ખણા **અસન્તુટ્ઠિતા**. વિજ્ઝનટ્ઠેન **સિઙ્ગં**, સિઙ્ગારતાનાગરિકભાવસઞ્ઞિતં કિલેસસિઙ્ગં. અત્તનો સરીરસ્સ, ચીવરાદિપરિક્ખારસ્સ ચ મણ્ડનવસેન પવત્તં લોલુપ્પં **ચાપલ્યં**. **એવમાદયો**તિ એત્થ **આદિ**-સદ્દેન અહિરિકાનોત્તપ્પમદપ્પમાદાદયો સઙ્ગય્હન્તિ.

પરાપરાધસ્સ ઉપનય્હનલક્ખણો **ઉપનાહો**. પરેસં ગુણમક્ખણલક્ખણો **મક્ખો**. પરસ્સ ગુણે ડંસિત્વા અપનેન્તો વિય યુગગ્ગાહલક્ખણો **પળાસો**. પરસમ્પત્તિઉસૂયનલક્ખણા **ઇસ્સા**. અત્તસમ્પત્તિનિગૂહનલક્ખણં **મચ્છરિયં**. ઇધ **આદિ**-સદ્દેન દોવચસ્સતાપાપમિત્તતાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો.

અનુસ્સાહનં **થિનં**. અસત્તિવિઘાતો **મિદ્ધં**. ચેતસો અવૂપસમો **ઉદ્ધચ્ચં**. વિપ્પટિસારો **કુક્કુચ્ચં**. સંસયો **વિચિકિચ્છા**. અયોનિસો દળ્હગ્ગાહો **આધાનગ્ગાહિતા**. યથાગહિતસ્સ મિચ્છાગાહસ્સ દુબ્બિવેઠિયતા **દુપ્પટિનિસ્સગ્ગિયતા**. ઇધ **આદિ**-સદ્દેન મુટ્ઠસચ્ચઅસમ્પજઞ્ઞાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો.

મુત્તચાગતાતિ વિસ્સટ્ઠચાગતા નિસ્સઙ્ગપરિચ્ચાગો. યથા માયાદયો, તથા પવત્તા અકુસલક્ખન્ધા, યથા **અરિયાનં દસ્સનકામતા**દયો, તથા પવત્તા કુસલક્ખન્ધા વેદિતબ્બા.

પસાદનીયટ્ઠાનં નામ વત્થુત્તયં. **સંવેજનીયટ્ઠાનાનિ** જાતિઆદીનિ. **કુસલાનુયોગે**તિ કુસલધમ્મભાવનાયં. ''એવઞ્ચ એવઞ્ચ કરિસ્સામી''તિ કિચ્ચાનં રત્તિભાગે પરિવિતક્કનં **રત્તિં ધૂમાયના**. તથાવિતક્કિતાનં તેસં દિવસભાગે અનુટ્ઠાનં **દિવા પજ્જલના**. **હુરાહુરં ધાવના**તિ ઇતો ચિતો ચ તત્થ તત્થ આરમ્મણે ચિત્તવોસગ્ગો. તેનેવાહ ''ઇદં પુરે ચિત્તમચારિ ચારિકં, યેનિચ્છકં યત્થકામં યથાસુખ''ન્તિ (ધ॰ પ॰ ૩૨૬), ''ચિત્તમસ્સ વિધાવતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૫૫) ચ.

ધમ્મપ્પવત્તિદસ્સનાદિ ચ પાળિયં, અટ્ઠકથાયઞ્ચ અનાગતમેવાતિ ન સક્કા વત્તુન્તિ **''સબ્બાકારેના''**તિ વુત્તં. કિઞ્ચિ કિઞ્ચિ આગતમ્પિ અત્થેવાતિ હિ અધિપ્પાયો. ''ન સારતો પચ્ચેતબ્બ''ન્તિ વત્વા તત્થ કારણં દસ્સેન્તો **''રાગચરિતસ્સ હી''**તિઆદિમાહ. **અપ્પમાદવિહારિનો**તિ તત્થ વિનિધાય ભાવં પટિપજ્જનેન અપ્પમાદકારિનો. **ભિન્નલક્ખણા ઇરિયાપથાદયો**તિ ચાતુરિયેન અચાતુરિયેન સણિકં, સહસા ચ ગમનાદયો. **ન ઉપપજ્જન્તી**તિ ન યુજ્જન્તિ. **પુચ્છિત્વા જાનિતબ્બ**ન્તિ ધમ્મપ્પવત્તિઆદિં પુચ્છિત્વા જાનિતબ્બં.

૪૬. સપ્પાયં હિતં, કિલેસવિઘાતીતિ અત્થો. **અધોતવેદિક**ન્તિ અપરિસુદ્ધપરિક્ખેપવેદિકં. **ભૂમટ્ઠક**ન્તિ ભૂમિતલેયેવ ઉટ્ઠાપિતં ઉપરિમતલરહિતં. એકતો ઓનતસ્સ પબ્બતપાદસ્સ હેટ્ઠાભાગો અકતભિત્તિભૂમિપરિકમ્મો **અકતપબ્ભારો**. **જતુકાભરિત**ન્તિ અધોમુખાહિ ઓલમ્બમાનમુખાહિ ખુદ્દકવગ્ગુલીહિ પરિપુણ્ણં. **ઓલુગ્ગવિલુગ્ગ**ન્તિ છિન્નભિન્નં. **ઉજ્જઙ્ગલં** લૂખધૂસરં છાયૂદકરહિતં. સીહબ્યગ્ઘાદિભયેન **સાસઙ્કં**. **દુરૂપ**ન્તિ વિરૂપં. **દુબ્બણ્ણ**ન્તિ અસુન્દરવણ્ણં, દુસ્સણ્ઠાનં વા. જાલાકારેન કતપૂવં **જાલપૂવં**. **સાણિ વિય ખરસમ્ફસ્સ**ન્તિ સાણિફલકો વિય દુક્ખસમ્ફસ્સં. ભારિકભાવેન, અન્તરન્તરા તુન્નકરણેન ચ **કિચ્છપરિહરણં**. **આણિગણ્ઠિકાહતો**તિ આણિના, ગણ્ઠિયા

ચ હતસોભો. ઇદં રાગચરિતસ્સ સપ્પાયં, એવમસ્સ કિલેસસમુદાચારો ન હોતીતિ અધિપ્પાયો. એસેવ નયો સેસેસુપિ.

દિસામુખન્તિ દિસાભિમુખં, અબ્ભોકાસાભિમુખન્તિ અધિપ્પાયો. **મહાકસિણન્તિ** મહન્તં કસિણમણ્ડલં. **સેસં** સેનાસનાદીસુ યં વત્તબ્બં મોહચરિતસ્સ, તં દોસચરિતસ્સ વુત્તસદિસમેવ.

વિતક્કવિધાવનસ્સેવ પચ્ચયો હોતિ યથા તં આયસ્મતો **મેઘિયત્થેરસ્સ. દરીમુખેતિ** પબ્બતવિવરે. **પરિત્તન્તિ** સુપ્પસરાવમત્તં.

પભેદપરિચ્છેદતો નિદાનપરિચ્છેદતો વિભાવનપરિચ્છેદતો સપ્પાયપરિચ્છેદતોતિ પચ્ચેકં **પરિચ્છેદ**-સદ્દો યોજેતબ્બો. **વિભાવનાતિ** ''અયં રાગચરિતો''તિઆદિના જાનનવિભાવના. એકચ્ચકસિણાનુસ્સતિટ્ઠાનમત્તસ્સ પસઙ્ગેન કથિતત્તા વુત્તં "**ન ચ તાવ ચરિયાનુકૂલં કમ્મટ્ઠાનં સબ્બાકારેન આવિકત**"ન્તિ.

ચત્તાલીસકમ્મટ્ઠાનવણ્ણના

૪૭. સઙ્ખાતનિદ્દેસતોતિ સઙ્ખાતાનં ''ચત્તાલીસાયા''તિ સઙ્ખ્યાવસેન ગહિતાનં ઉદ્દિટ્ઠાનં નિદ્દેસતો. ''એત્થ એત્તકાનિ ઉપચારજ્ઝાનાવહાનિ, એત્તકાનિ અપ્પનાજ્ઝાનાવહાની''તિ **ઉપચારપ્પનાવહતો**. ''એત્તકાનિ એકજ્ઝાનિકાનિ, એત્તકાનિ દુકતિકજ્ઝાનિકાનિ, એત્તકાનિ સકલજ્ઝાનિકાની''તિ **ઝાનપ્પભેદતો**. ''એતેસુ અઙ્ગસમતિક્કમો, એતેસુ આરમ્મણસમતિક્કમો''તિ એવં **સમતિક્કમતો**. ''એત્તકાનેત્થ વડ્ઢેતબ્બાનિ, એત્તકાનિ ન વડ્ઢેતબ્બાની''તિ **વડ્ઢનાવડ્ઢનતો. આરમ્મણતોતિ** સભાવધમ્મનિમિત્તનવત્તબ્બવસેન, ચલિતાચલિતવસેન ચ આરમ્મણવિભાગતો. **ભૂમિતોતિ** કામાવચરાદિભૂમિવિભાગતો. **ગહણતોતિ** દિટ્ઠાદિવસેન ગહણવિભાગતો. **પચ્ચયતોતિ** આરુપ્પાદીનં યથારહં પચ્ચયભાવતો. **ચરિયાનુકૂલતોતિ** રાગચરિયાદીનં અનુકૂલભાવતો.

કમ્મટ્ઠાનાનીતિ આરમ્મણભાવેન યોગકમ્મસ્સ પવત્તિટ્ઠાનાનિ. **ચતુક્કજ્ઝાનિકાતિ** ચતુબ્બિધરૂપાવચરજ્ઝાનવન્તો, તેસં આરમ્મણભૂતાતિ અત્થો. ચતુક્કનયવસેન ચેતં વુત્તં. **તિકચતુક્કજ્ઝાનિકેસૂતિ** તિકજ્ઝાનિકેસુ પુરિમેસુ બ્રહ્મવિહારેસુ, ચતુક્કજ્ઝાનિકેસુ આનાપાનકસિણેસુ. **સેસેસૂતિ** વુત્તાવસેસેસુ એકવીસતિયા કમ્મટ્ઠાનેસુ.

દિબ્બચક્ખુના દિટ્ઠહદયરૂપસ્સ સત્તસ્સ ચિત્તં આદિકમ્મિકો ચેતોપરિયઞાણેન પરિચ્છિન્દિતું સક્કોતિ, ન ઇતરસ્સાતિ કસિણફરણં ચેતોપરિયઞાણસ્સ પચ્ચયો હોતિ. તેન વુત્તં "**પરસત્તાનઞ્ચ ચેતસા ચિત્તમઞ્ઞાતું સમત્થો હોતી**"તિ. **ઓકાસેન પરિચ્છિન્નત્તાતિ** અત્તનો ઠિતોકાસેન પરિચ્છિન્નત્તા. તથા ઉગ્ગહકોસલ્લસ્સ સમ્પાદિતત્તા પરિચ્છિન્નાકારેનેવ તાનિ ઉપતિટ્ઠન્તિ, તસ્મા ન તત્થ વડ્ઢનાતિ અધિપ્પાયો. સચે પન કોચિ વડ્ઢેય્ય, ન તેન કોચિ ગુણોતિ દસ્સેન્તો આહ "**આનિસંસાભાવા ચા**"તિ. "**તેસુ પના**"તિઆદિના તમેવ આનિસંસાભાવં વિવરતિ. યસ્મા વડ્ઢિતેસુ કુણપરાસિયેવ વડ્ઢતિ, અવડ્ઢિતેપિ કામરાગવિક્ખમ્ભના હોતિયેવ, તસ્મા આનિસંસાભાવો. **વિભૂતાતિ** વિપુલારમ્મણતાય સુપાકટા, વડ્ઢિતનિમિત્તતાય અપ્પમાણારમ્મણભાવેન પરિબ્યત્તાતિ અત્થો.

કેવલન્તિ સકલં અનવસેસં. "**પથવિં ઇમ**"ન્તિ વચનં ઉપટ્ઠાનાકારેન વુત્તં, ન નિમિત્તસ્સ વડ્ઢનેનાતિ અધિપ્પાયો. **લાભિત્તાતિ** સાતિસયં લાભિતાય, ઉક્કંસગતવસિભાવતોતિ અત્થો. થેરો હિ પરમાય વસિપત્તિયા

અસ્સમણ્ડલે અસ્સં સારેન્તો વિય યત્થ તત્થ નિસિન્નોપિ ઠિતોપિ તં ઝાનં સમાપજ્જતેવ. તેનસ્સ સમન્તતો નિમિત્તં વડ્ઢિતં વિય ઉપટ્ઠાસિ. તેન વુત્તં “**સબ્બદિસાસૂ**”તિઆદિ.

વુત્તાતિ **ધમ્મસઙ્ગહે** વુત્તા. **મહન્તે**તિ વિપુલે. નિન્નથલાદિવસેન હિ એકદેસે અટ્ઠત્વા સમન્તતો ગહણવસેન સકલસરીરે નિમિત્તં ગણ્હન્તસ્સ તં મહન્તં હોતિ. **મહન્તે** વા સરીરે. **અપ્પકે**તિ સરીરસ્સ એકદેસે **નિમિત્તં ગણ્હાતી**તિ યોજના. **અપ્પકે** વા ખુદ્દકે દારકસરીરે. **એત**ન્તિ અસુભનિમિત્તં. **આદીનવ**ન્તિ ‘‘અસુભરાસિ એવ વડ્ઢતિ, ન ચ કોચિ આનિસંસો’’તિ **વુત્તં** આદીનવં.

સેસાનિપિ ન વડ્ઢેતબ્બાનીતિ સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં ઉપપત્તિતો વિવરિતું “**કસ્મા**”તિઆદિ વુત્તં. પિચુપિણ્ડાદિવસેન ઉપટ્ઠહન્તમ્પિ નિમિત્તં વાતસઙ્ઘાતસન્નિસ્સયન્તિ કત્વા વુત્તં “**વાતરાસિયેવ વડ્ઢતી**”તિ. **ઓકાસેન પરિચ્છિન્ન**ન્તિ નાસિકગ્ગમુખનિમિત્તાદિઓકાસેન સપરિચ્છેદં. વાયોકસિણવડ્ઢને વિય ન એત્થ કોચિ ગુણો, કેવલં વાતવડ્ઢનમેવાતિ આહ “**સાદીનવત્તા**”તિ. **તેસ**ન્તિ બ્રહ્મવિહારાનં. **નિમિત્ત**ન્તિ આરમ્મણં. **ન ચ તેન અત્થો અત્થી**તિ તેન સત્તરાસિવડ્ઢનેન પથવીકસિણાદિવડ્ઢને વિય કિઞ્ચિ પયોજનં નત્થિ. **પરિગ્ગહવસેના**તિ અપરિગ્ગહિતસ્સ ભાવનાવિસયસ્સ પરિગ્ગહવસેન, ન નિમિત્તવડ્ઢનવસેન. તેનાહ “**એકાવાસદ્વિઆવાસાદિના**”તિઆદિ. **એત્થા**તિ બ્રહ્મવિહારભાવનાયં. **યદય**ન્તિ યં પટિભાગનિમિત્તં અયં યોગી. સીમાસમ્ભેદેનેવ હેત્થ ઉપચારજ્ઝાનુપ્પત્તિ, ન નિમિત્તુપ્પત્તિયા. યદિ એવં કથં પરિત્તાદિઆરમ્મણતા ઝાનસ્સાતિ આહ “**પરિત્તઅપ્પમાણારમ્મણતાપેત્થ પરિગ્ગહવસેના**”તિ, કતિપયે સત્તે પરિગ્ગહેત્વા પવત્તા મેત્તાદયો પરિત્તારમ્મણા, બહુકે અપ્પમાણારમ્મણાતિ અત્થો. **આકાસં કસિણુગ્ઘાટિમત્તા** ન વડ્ઢેતબ્બન્તિ યોજના. વક્ખતિ વા યં તેન સમ્બન્ધિતબ્બં. પરિકપ્પજમેવ આરમ્મણં વડ્ઢેતું સક્કા, ન ઇતરન્તિ આહ “**ન હિ સક્કા સભાવધમ્મં વડ્ઢેતુ**”ન્તિ . આરુપ્પાનં પરિત્તઅપ્પમાણારમ્મણતા પરિત્તકસિણુગ્ઘાટિમાકાસે, વિપુલકસિણુગ્ઘાટિમાકાસે ચ પવત્તિયા વેદિતબ્બા. **સેસાનિ** બુદ્ધાનુસ્સતિઆદીનિ દસ કમ્મટ્ઠાનાનિ. **અનિમિત્તત્તા**તિ પટિભાગનિમિત્તાભાવા.

પટિભાગનિમિત્તારમ્મણાનીતિ પટિભાગનિમિત્તભૂતાનિ આરમ્મણાનિ. **સેસાનિ** અટ્ઠારસ. **સેસાનિ છા**તિ ચત્તારો બ્રહ્મવિહારા, આકાસાનઞ્ચાયતનં, આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનન્તિ ઇમાનિ સેસાનિ છ. વિસ્સન્દમાનપુબ્બતાય **વિપુબ્બકં**. પઘ્ઘરમાનલોહિતતાય **લોહિતકં**. કિમીનં પચલનેન **પુળુવકં**, ચલિતારમ્મણં વુત્તં. વાતપાનવિવરાદીહિ અન્તોપવિટ્ઠસ્સ સૂરિયાલોકાદિકસ્સ ચલનાકારો પઞ્ઞાયતીતિ **ઓભાસમણ્ડલારમ્મણ**મ્પિ ચલિતારમ્મણં વુત્તં. **પુબ્બભાગે**તિ પટિભાગનિમિત્તપ્પવત્તિયા પુબ્બભાગે. **સન્નિસિન્નમેવા**તિ સન્તં નિચ્ચલમેવ.

દેવેસૂતિ કામાવચરદેવેસુ, તત્થ અસુભાનં પટિક્કૂલસ્સ ચ આહારસ્સ અભાવતો. અસ્સાસપસ્સાસાનં બ્રહ્મલોકે અભાવતો “**આનાપાનસ્સતિ ચા**”તિ વુત્તં.

દિટ્ઠેનાતિ દિટ્ઠેન વત્થુના કારણભૂતેન. **ગહેતબ્બાની**તિ ઉગ્ગહેતબ્બાનિ, ઉપ્પાદેતબ્બઉગ્ગહનિમિત્તાનીતિ અત્થો. તેનાહ “**પુબ્બભાગે**”તિઆદિ. **તસ્સા**તિ કાયગતાસતિયા. ઉચ્છુસસ્સાદીનં પત્તેસુ પચલમાનવણ્ણગ્ગહણમુખેન વા તસ્સ ગહેતબ્બત્તા વુત્તં “**વાયોકસિણં દિટ્ઠફુટ્ઠેના**”તિ. **ન આદિકમ્મિકેન ગહેતબ્બાની**તિ આદિકમ્મિકેન ન ગહેતબ્બાનિ, ભાવનારમ્ભવસેન ન પટ્ઠપેતબ્બાનિ, હેટ્ઠિમે તયો બ્રહ્મવિહારે, કસિણેસુ રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનઞ્ચ અનધિગન્ત્વા સમ્પાદેતું અસક્કુણેય્યત્તા.

ઇમેસુ પન કમ્મટ્ઠાનેસૂતિ એત્થ કમ્મટ્ઠાનગ્ગહણેન યથારહં આરમ્મણાનં, ઝાનાનઞ્ચ ગહણં વેદિતબ્બં. **સુખવિહારસ્સા**તિ દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારસ્સ.

“**એકાદસ કમ્મટ્ઠાનાનિ અનુકૂલાની**”તિ ઉજુવિપચ્ચનીકવસેન ચેતં વુત્તં. એવં સેસેસુપિ. વક્ખતિ હિ ‘‘સબ્બઞ્ચેત’’ન્તિઆદિ. **અનુકૂલાનિ** રાગવિક્ખમ્ભનસ્સ ઉપાયભાવતો. અટ્ઠ અનુકૂલાનીતિ યોજના. એવં સેસેસુ. **એક**ન્તિ ઇદં અનુસ્સતિઅપેક્ખં અનુસ્સતીસુ એકન્તિ, ન મોહચરિતવિતક્કચરિતાપેક્ખં તેસં અઞ્ઞસ્સાપિ અનુકૂલસ્સ અલબ્ભનતો . “**સદ્ધાચરિતસ્સ પુરિમા છ અનુસ્સતિયો**”તિ ઇદં અતિસપ્પાયવસેન વુત્તં. ઇમસ્સેવ ઉજુવિપચ્ચનીકં ઇમસ્સ અતિસપ્પાયન્તિ ગહેતબ્બસ્સ વિસેસસ્સ અભાવતો **સબ્બચરિતાનં અનુકૂલાનિ**. **પરિત્ત**ન્તિ સરાવમત્તં, **અપ્પમાણ**ન્તિ તતો અધિકપમાણં. **પરિત્તં** વા સુપ્પસરાવમત્તં, **અપ્પમાણં** અધિકપમાણં ખલમણ્ડલાદિકસિણભાવેન પરિગ્ગહિતં.

ચત્તારો ધમ્માતિ ચત્તારો મનસિકરણીયા ધમ્મા. **ઉત્તરી**તિ સીલસમ્પદા, કલ્યાણમિત્તતા, સપ્પાયધમ્મસ્સવનં, વીરિયં; પઞ્ઞાતિ ઇમેસુ પઞ્ચસુ ધમ્મેસુ પતિટ્ઠાનતો ઉપરિ. **અસુભા**તિ અસુભભાવના એકાદસસુ અસુભકમ્મટ્ઠાનેસુ ભાવનાનુયોગા. **મેત્તા**તિ અનોધિસો, ઓધિસો વા પવત્તા મેત્તાભાવના. **આનાપાનસ્સતી**તિ સોળસવત્થુકા આનાપાનસ્સતિસમાધિભાવના. **વિતક્કુપચ્છેદાયા**તિ મિચ્છાવિતક્કાનં ઉપચ્છિન્દનત્થાય. **અનિચ્ચસઞ્ઞા**તિ ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા’’તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૧૩૭; ધ॰ પ॰ ૨૭૭; મહાનિ॰ ૨૭) એવં પવત્તા અનિચ્ચાનુપસ્સના. **અસ્મિમાનસમુગ્ઘાતાયા**તિ ‘‘અસ્મી’’તિ ઉપ્પજ્જનકસ્સ નવવિધસ્સાપિ માનસ્સ સમુચ્છિન્દનાય. એત્થ હિ એકસ્સેવ ચત્તારો ધમ્મા ભાવેતબ્બા વુત્તા, ન એકસ્સ ચતુચરિયતાય. તેન વિઞ્ઞાયતિ ‘‘સબ્બાનિપિ કમ્મટ્ઠાનાનિ સબ્બાકુસલવિક્ખમ્ભનાનિ સબ્બકુસલપરિબ્રૂહનાની’’તિ.

એકસ્સેવ સત્ત કમ્મટ્ઠાનાનિ વુત્તાનિ, ન ચાયસ્મા રાહુલો સબ્બચરિતોતિ અધિપ્પાયો. **વચનમત્તે**તિ ‘‘અસુકકમ્મટ્ઠાનં અસુકચરિતસ્સ અનુકૂલ’’ન્તિ એવં વુત્તવચનમત્તે. **અધિપ્પાયો**તિ તથાવચનસ્સ અધિપ્પાયો. સો પન ‘‘સબ્બઞ્ચેત’’ન્તિઆદિના વિભાવિતો એવ.

૪૮. ‘‘પિયો ગરૂ’’તિઆદિના (અ॰ નિ॰ ૭.૩૭) વુત્તપ્પકારં **કલ્યાણમિત્તં**. ‘‘અત્તનો પત્તચીવરં સયમેવ ગહેત્વા’’તિઆદિના વુત્તનયેન **ઉપસઙ્કમિત્વા**. **સોમનસ્સમેવ ઉપ્પજ્જતિ** ‘‘એવં બહુપરિસ્સયોયં અત્તભાવો ઠાનેયેવ મયા નિય્યાતિતો’’તિ. તેનાહ “**યથા હી**”તિઆદિ.

અતજ્જનીયોતિ ન તજ્જેતબ્બો ન નિગ્ગહેતબ્બો. સ્વાયં અતજ્જનીયભાવો દોવચસ્સતાય વા સિયા, આચરિયે અનિવિટ્ઠપેમતાય વાતિ તદુભયં દસ્સેતું “**દુબ્બચો વા**”તિઆદિ વુત્તં. યો હિ આચરિયેન તજ્જિયમાનો કોપઞ્ચ દોસઞ્ચ અપચ્ચયઞ્ચ પાતુકરોતિ, યો વા ‘‘કિમસ્સ સન્તિકે વાસેના’’તિ પક્કમતિ, અયં દુવિધોપિ અતજ્જનીયો. **ધમ્મેના**તિ ઓવાદાનુસાસનિધમ્મેન. **ગૂળ્હં ગન્થ**ન્તિ કમ્મટ્ઠાનગન્થં, સચ્ચપટિચ્ચસમુપ્પાદાદિસહિતં ગમ્ભીરં સુઞ્ઞતાપટિસંયુત્તઞ્ચ.

તુમ્હાકમત્થાયાતિ વુત્તેતિ ‘‘સતપોરિસે પપાતે પતનેન તુમ્હાકં કોચિ અત્થો હોતી’’તિ કેનચિ વુત્તે. **ધંસેન્તો**તિ ‘‘મનુસ્સકક્કેન તુમ્હાકં કોચિ અત્થો’’તિ વુત્તે ધંસેન્તો **નિરવસેસં** અત્તભાવં **ખેપેતું ઉસ્સહેય્યં**. ‘‘મમ અસ્સાસપસ્સાસનિરુન્ધનેન તુમ્હાકં કોચિ રોગવૂપસમાદિકો અત્થો અત્થી’’તિ કેનચિ વુત્તે. તીહિપિ ભિક્ખૂહિ આચરિયે ભત્તિપવેદનમુખેન વીરિયારમ્ભો એવ પવેદિતો.

૪૯. અઞ્ઞત્થ પવત્તિત્વાપિ ચિત્તં આગમ્મ યત્થ સેતિ, સો તસ્સ આસયો ‘‘મિગાસયો’’ વિય, આસયો એવ **અજ્ઝાસયો**. સો દુવિધો વિપન્નો, સમ્પન્નોતિ. તત્થ વિપન્નો સસ્સતાદિમિચ્છાભિનિવેસનિસ્સિતો. સમ્પન્નો દુવિધો વટ્ટનિસ્સિતો, વિવટ્ટનિસ્સિતોતિ. તેસુ વિવટ્ટનિસ્સિતો અજ્ઝાસયો ‘‘સમ્પન્નજ્ઝાસયેના’’તિ ઇધાધિપ્પેતો. ઇદાનિ નં વિભાગેન દસ્સેતું ‘‘**અલોભાદીનં વસેના**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **છહાકારેહી**તિ અલુબ્ભનાદીહિ છહિ આકારેહિ. **સમ્પન્નજ્ઝાસયેના**તિ પુબ્બભાગિયાનં સીલસમ્પદાદીનં સાધનવસેન, લોકુત્તરાનં ઉપનિસ્સયભાવેન ચ સમ્પન્નો અજ્ઝાસયો એતસ્સાતિ સમ્પન્નજ્ઝાસયો, તેન. અલોભાદયો હિ અનેકદોસવિધમનતો, અનેકગુણાવહતો ચ સત્તાનં બહુકારા વિસેસતો યોગિનો. તથા હિ અલોભાદયો મચ્છેરમલાદીનં પટિપક્ખભાવેન પવત્તન્તિ. વુત્તં હેતં (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૧ મૂલરાસીવણ્ણના) –

‘‘અલોભો મચ્છેરમલસ્સ પટિપક્ખો, અદોસો દુસ્સીલ્યમલસ્સ, અમોહો કુસલેસુ ધમ્મેસુ અભાવનાય. અલોભો ચેત્થ દાનહેતુ, અદોસો સીલહેતુ, અમોહો ભાવનાહેતુ. તેસુ ચ અલોભેન અનધિકં ગણ્હાતિ લુદ્ધસ્સ અધિકગ્ગહણતો, અદોસેન અનૂનં દુટ્ઠસ્સ ઊનગ્ગહણતો, અમોહેન અવિપરીતં મૂળ્હસ્સ વિપરીતગ્ગહણતો.

‘‘અલોભેન ચેત્થ વિજ્જમાનં દોસં દોસતો ધારેન્તો દોસે પવત્તતિ, લુદ્ધો હિ દોસં પટિચ્છાદેતિ. અદોસેન વિજ્જમાનં ગુણં ગુણતો ધારેન્તો ગુણે પવત્તતિ, દુટ્ઠો હિ ગુણં મક્ખેતિ. અમોહેન યાથાવસભાવં યાથાવસભાવતો ધારેન્તો યાથાવસભાવે પવત્તતિ , મૂળ્હો હિ તચ્છં ‘અતચ્છ’ન્તિ, અતચ્છઞ્ચ ‘તચ્છ’ન્તિ ગણ્હાતિ. અલોભેન ચ પિયવિપ્પયોગદુક્ખં ન હોતિ લુદ્ધસ્સ પિયસબ્ભાવતો, પિયવિપ્પયોગાસહનતો ચ, અદોસેન અપ્પિયસમ્પયોગદુક્ખં ન હોતિ દુટ્ઠસ્સ અપ્પિયસબ્ભાવતો, અપ્પિયસમ્પયોગાસહનતો ચ, અમોહેન ઇચ્છિતાલાભદુક્ખં ન હોતિ, અમૂળ્હસ્સ હિ ‘તં કુતેત્થ લબ્ભા’તિ એવમાદિપચ્ચવેક્ખણસબ્ભાવતો.

‘‘અલોભેન ચેત્થ જાતિદુક્ખં ન હોતિ અલોભસ્સ તણ્હાપટિપક્ખતો, તણ્હામૂલકત્તા ચ જાતિદુક્ખસ્સ, અદોસેન જરાદુક્ખં ન હોતિ તિક્ખદોસસ્સ ખિપ્પં જરાસમ્ભવતો, અમોહેન મરણદુક્ખં ન હોતિ, સમ્મોહમરણઞ્હિ દુક્ખં, ન ચ તં અમૂળ્હસ્સ હોતિ. અલોભેન ચ ગહટ્ઠાનં, અમોહેન પબ્બજિતાનં, અદોસેન પન સબ્બેસમ્પિ સુખસંવાસતા હોતિ.

‘‘વિસેસતો ચેત્થ અલોભેન પેત્તિવિસયે ઉપપત્તિ ન હોતિ, યેભુય્યેન હિ સત્તા તણ્હાય પેત્તિવિસયં ઉપપજ્જન્તિ, તણ્હાય ચ પટિપક્ખો અલોભો. અદોસેન નિરયે ઉપપત્તિ ન હોતિ, દોસેન હિ ચણ્ડજાતિતાય દોસસદિસં નિરયં ઉપપજ્જન્તિ, દોસસ્સ ચ પટિપક્ખો અદોસો. અમોહેન તિરચ્છાનયોનિયં નિબ્બત્તિ ન હોતિ, મોહેન હિ નિચ્ચસમ્મૂળ્હં તિરચ્છાનયોનિં ઉપપજ્જન્તિ, મોહપટિપક્ખો ચ અમોહો. એતેસુ ચ અલોભો રાગવસેન ઉપગમનસ્સ અભાવકરો, અદોસો દોસવસેન અપગમનસ્સ, અમોહો મોહવસેન અમજ્ઝત્તભાવસ્સ.

‘‘તીહિપિ ચેતેહિ યથાપટિપાટિયા નેક્ખમ્મસઞ્ઞા અબ્યાપાદસઞ્ઞા અવિહિંસાસઞ્ઞાતિ ઇમા તિસ્સો, અસુભસઞ્ઞા અપ્પમાણસઞ્ઞા ધાતુસઞ્ઞાતિ ઇમા ચ તિસ્સો સઞ્ઞાયો હોન્તિ. અલોભેન પન કામસુખલ્લિકાનુયોગઅન્તસ્સ, અદોસેન અત્તકિલમથાનુયોગઅન્તસ્સ પરિવજ્જનં હોતિ, અમોહેન મજ્ઝિમાય પટિપત્તિયા પટિપજ્જનં. તથા અલોભેન અભિજ્ઝાકાયગન્થસ્સ પભેદનં હોતિ, અદોસેન

બ્યાપાદકાયગન્થસ્સ, અમોહેન સેસગન્થદ્વયસ્સ. પુરિમાનિ ચ દ્વે સતિપટ્ઠાનાનિ પુરિમાનં દ્વિન્નં આનુભાવેન, પચ્છિમાનિ પચ્છિમસ્સેવ આનુભાવેન ઇજ્ઝન્તિ.

''અલોભો ચેત્થ આરોગ્યસ્સ પચ્ચયો હોતિ, અલુદ્ધો હિ લોભનીયમ્પિ અસપ્પાયં ન સેવતિ, તેન અરોગો હોતિ. અદોસો યોબ્બનસ્સ, અદુટ્ઠો હિ વલિતપલિતાવહેન દોસગ્ગિના અડય્હમાનો દીઘરત્તં યુવા હોતિ. અમોહો દીઘાયુકતાય, અમૂળ્હો હિ હિતાહિતં ઞત્વા અહિતં પરિવજ્જેન્તો, હિતઞ્ચ પટિસેવમાનો દીઘાયુકો હોતિ.

''અલોભો ચેત્થ ભોગસમ્પત્તિયા પચ્ચયો ચાગેન ભોગપટિલાભતો, અદોસો મિત્તસમ્પત્તિયા મેત્તાય મિત્તાનં પટિલાભતો, અપરિહાનતો ચ, અમોહો અત્તસમ્પત્તિયા, અમૂળ્હો હિ અત્તનો હિતમેવ કરોન્તો અત્તાનં સમ્પાદેતિ. અલોભો ચ દિબ્બવિહારસ્સ પચ્ચયો હોતિ, અદોસો બ્રહ્મવિહારસ્સ, અમોહો અરિયવિહારસ્સ.

''અલોભેન ચેત્થ સકપક્ખેસુ સત્તસઙ્ખારેસુ નિબ્બુતો હોતિ તેસં વિનાસેન અભિસઙ્ગહેતુકસ્સ દુક્ખસ્સ અભાવા, અદોસેન પરપક્ખેસુ, અદુટ્ઠસ્સ હિ વેરીસુપિ વેરિસઞ્ઞાય અભાવતો, અમોહેન ઉદાસીનપક્ખેસુ અમૂળ્હસ્સ સબ્બાભિસઙ્ગતાય અભાવતો.

''અલોભેન ચ અનિચ્ચદસ્સનં હોતિ, લુદ્ધો હિ ઉપભોગાસાય અનિચ્ચેપિ સઙ્ખારે અનિચ્ચતો ન પસ્સતિ. અદોસેન દુક્ખદસ્સનં, અદોસજ્ઝાસયો હિ પરિચ્ચત્તઆઘાતવત્થુપરિગ્ગહો સઙ્ખારેયેવ દુક્ખતો પસ્સતિ. અમોહેન અનત્તદસ્સનં, અમૂળ્હો હિ યાથાવગહણકુસલો અપરિણાયકં ખન્ધપઞ્ચકં અપરિણાયકતો બુજ્ઝતિ. યથા ચ એતેહિ અનિચ્ચદસ્સનાદીનિ, એવં એતેપિ અનિચ્ચદસ્સનાદીહિ હોન્તિ. અનિચ્ચદસ્સનેન હિ અલોભો હોતિ, દુક્ખદસ્સનેન અદોસો, અનત્તદસ્સનેન અમોહો. કો હિ નામ 'અનિચ્ચમિદ'ન્તિ સમ્મા ઞત્વા તસ્સત્થાય પિહં ઉપ્પાદેય્ય, સઙ્ખારે વા 'દુક્ખ'ન્તિ જાનન્તો અપરમ્પિ અચ્ચન્તતિખિણં કોધદુક્ખં ઉપ્પાદેય્ય, અત્તસુઞ્ઞતઞ્ચ બુજ્ઝિત્વા પુન સમ્મોહં આપજ્જેય્યા''તિ.

તેન વુત્તં ''પુબ્બભાગિયાનં સીલસમ્પદાદીનં સાધનવસેન લોકુત્તરાનં, ઉપનિસ્સયભાવેન ચ સમ્પન્નો અજ્ઝાસયો એતસ્સાતિ સમ્પન્નજ્ઝાસયો''તિ. તેનાહ ''**એવં તિસ્સન્નં બોધીનં અઞ્ઞતરં પાપુણાતી**''તિ.

ઇદાનિ તે અજ્ઝાસયે પાળિયાવ વિભાવેતું ''**યથાહા**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **છા**તિ ગણનપરિચ્છેદો. **અજ્ઝાસયા**તિ પરિચ્છિન્નધમ્મનિદસ્સનં. ઉભયં પન એકજ્ઝં કત્વા છબ્બિધા અજ્ઝાસયાતિ અત્થો. **બોધિસત્તા**તિ બુજ્ઝનકસત્તા, બોધિયા વા નિયતભાવેન સત્તા લગ્ગા, અધિમુત્તા તન્નિન્ના તપ્પોણાતિ અત્થો. **બોધિપરિપાકાય સંવત્તન્તી**તિ યથાભિનીહારં અત્તના પત્તબ્બબોધિયા પરિપાચનાય ભવન્તિ. **અલોભજ્ઝાસયા**તિ અલુબ્ભનાકારેન પવત્તઅજ્ઝાસયા, આદિતો ''કથં નુ ખો મયં સબ્બત્થ, સબ્બદા ચ અલુદ્ધા એવ હેસ્સામા''તિ, મજ્ઝે ચ અલુબ્ભનવસેનેવ, પચ્છા ચ તસ્સેવ રોચનવસેન પવત્તઅજ્ઝાસયા. **લોભે દોસદસ્સાવિનો**તિ લુબ્ભનલક્ખણે લોભે સબ્બપ્પકારેન આદીનવદસ્સાવિનો. ઇદં તસ્સ અજ્ઝાસયસ્સ એકદેસતો બ્રૂહનાકારદસ્સનં. લોભે હિ આદીનવં, અલોભે ચ આનિસંસં પસ્સન્તસ્સ અલોભજ્ઝાસયો પરિવડ્ઢતિ, સ્વાયં તત્થ આદીનવાનિસંસદસ્સનવિધિ વિભાવિતોયેવ. સેસપદેસુપિ ઇમિના નયેન અત્થો વેદિતબ્બો. અયં પન વિસેસો – **નેક્ખમ્મ**ન્તિ ઇધ પબ્બજ્જા. **પવિવેકો** તદઙ્ગવિવેકો, વિક્ખમ્ભનવિવેકો, કાયવિવેકો, ચિત્તવિવેકો ચ. **નિસ્સરણં**

નિબ્બાનં. **સબ્બભવગતીસૂ**તિ સબ્બેસુ ભવેસુ, સબ્બાસુ ચ ગતીસુ. **તદધિમુત્તતાયા**તિ યદત્થં ભાવનાનુયોગો, યદત્થા ચ પબ્બજ્જા, તદધિમુત્તેન. તેનેવાહ “**સમાધાધિમુત્તેના**”તિઆદિ.

૫૦. “**કિં ચરિતોસી**”તિ પુચ્છિતો સચે ‘‘ન જાનામી’’તિ વદેય્ય, “**કે વા તે ધમ્મા બહુલં સમુદાચરન્તી**”તિ પુચ્છિતબ્બો. **કિં વા**તિ કિં અસુભં વા અનુસ્સતિટ્ઠાનં વા અઞ્ઞં વા. **કિં તે મનસિ કરોતો ફાસુ હોતી**તિ ચિત્તસ્સ એકગ્ગભાવેન સુખં હોતિ. **ચિત્તં નમતી**તિ પકતિયાવ અભિરતિવસેન નમતિ. **એવમાદીહી**તિ **આદિ**-સદ્દેન ઇરિયાપથાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. તેપિ હિ ન સબ્બસ્સ એકંસતો બ્યભિચારિનો એવ. તથા હિ સમુદાચારો પુચ્છિતબ્બો વુત્તો. ‘‘અસુકઞ્ચ અસુકઞ્ચ મનસિકારવિધિં કતિપયદિવસં અનુયુઞ્જાહી’’તિ ચ વત્તબ્બો.

“**પકતિયા ઉગ્ગહિતકમ્મટ્ઠાનસ્સા**”તિ ઇદં યં કમ્મટ્ઠાનં ગહેતુકામો, તત્થ સજ્ઝાયવસેન વા મનસિકારવસેન વા કતપરિચયં સન્ધાય વુત્તં. **એકં દ્વે નિસજ્જાની**તિ એકં વા દ્વે વા ઉણ્હાસનાનિ. **સજ્ઝાયં કારેત્વા** અત્તનો સમ્મુખાવ અધીયાપેત્વા **દાતબ્બં**, સો ચે અઞ્ઞત્થ ગન્તુકામોતિ અધિપ્પાયો. તેનાહ “**સન્તિકે વસન્તસ્સા**”તિ. **આગતાગતક્ખણે કથેતબ્બં**, પવત્તિં સુત્વાતિ અધિપ્પાયો.

પથવીકસિણન્તિ પથવીકસિણકમ્મટ્ઠાનં. **કતસ્સા**તિ કતસ્સ કસિણસ્સ. **તં તં આકારન્તિ** આચરિયેન કમ્મટ્ઠાને વુચ્ચમાને પદપદત્થાધિપ્પાયઓપમ્માદિકં અત્તનો ઞાણસ્સ પચ્ચુપટ્ઠિતં તં તં આકારં, યં યં નિમિત્તન્તિ વુત્તં. **ઉપનિબન્ધિત્વા**તિ ઉપનેત્વા નિબદ્ધં વિય કત્વા, હદયે ઠપેત્વા અપમુસ્સન્તં કત્વાતિ અત્થો. **એવં** સુટ્ઠુ ઉપટ્ઠિતસ્સતિતાય **નિમિત્તં ગહેત્વા** તત્થ સમ્પજાનકારિતાય **સક્કચ્ચં સુણન્તેન**. **તન્તિ** તં યથાવુત્તં સુગ્ગહિતં નિસ્સાય. **ઇતરસ્સા**તિ તથા અગણ્હન્તસ્સ. **સબ્બાકારેના**તિ કસ્સચિપિ પકારસ્સ તત્થ અસેસિતત્તા વુત્તં.

કમ્મટ્ઠાનગ્ગહણનિદ્દેસવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઇતિ તતિયપરિચ્છેદવણ્ણના.

૪. પથવીકસિણનિદ્દેસવણ્ણના

૫૧. ફાસુ હોતીતિ આવાસસપ્પાયાદિલાભેન મનસિકારફાસુતા ભાવનાનુકૂલતા હોતિ. **પરિસોધેન્તેના**તિ તેસં તેસં ગણ્ઠિટ્ઠાનાનં છિન્દનવસેન વિસોધેન્તેન. **અકિલમન્તોયેવા**તિ અકિલન્તકાયો એવ. સતિ હિ કાયકિલમથે સિયા કમ્મટ્ઠાનમનસિકારસ્સ અન્તરાયોતિ અધિપ્પાયો. **ગણ્ઠિટ્ઠાન**ન્તિ અત્થતો, અધિપ્પાયતો ચ દુબ્બિનિવેધતાય ગણ્ઠિભૂતં ઠાનં. **છિન્દિત્વા**તિ યાથાવતો અત્થસ્સ, અધિપ્પાયસ્સ ચ વિભાવનેન છિન્દિત્વા, વિભૂતં સુપાકટં કત્વાતિ અધિપ્પાયો. **સુવિસુદ્ધ**ન્તિ સુટ્ઠુ વિસુદ્ધં, નિગુમ્બં નિજ્જટન્તિ અત્થો.

અનનુરૂપવિહારવણ્ણના

૫૨. અઞ્ઞતરેનાતિ અઞ્ઞતરેનાપિ, પગેવ અનેકેહીતિ અધિપ્પાયો. મહન્તભાવો **મહત્તં**. તથા સેસેસુ. સોણ્ડવા **સોણ્ડી**. તથા **પણ્ણ**ન્તિઆદીસુ. બોધિઅઙ્ગણાદીસુ કાતબ્બં ઇધ **"વત્ત"**ન્તિ અધિપ્પેતન્તિ આહ **"પાનીયઘટં વા રિત્ત"**ન્તિ. **નિટ્ઠિતાયા**તિ પવિટ્ઠપવિટ્ઠાનં દાનેન પરિક્ખીણાય. જિણ્ણવિહારેપિ યત્ર ભિક્ખૂ એવં વદન્તિ ''આયસ્મા, યથાસુખં સમણધમ્મં કરોતુ, મયં પટિજગ્ગિસ્સામા''તિ. **એવરૂપે વિહાતબ્બ**ન્તિ અયમ્પિ નયો લબ્ભતિ, વુત્તનયત્તા પન ન વુત્તો.

મહાપથવિહારેતિ મહાપથસમીપે વિહારે. **ભાજનદારુદોણિકાદીની**તિ રજનભાજનાનિ, રજનત્થાય દારુ, દારુમયદોણિકા, રજનપચનટ્ઠાનં, ધોવનફલકન્તિ એવમાદીનિ. **સાકહારિકા**તિ સાકહારિનિયો ઇત્થિયો. **વિસભાગસદ્દો** કામગુણૂપસંહિતો ગીતસદ્દોતિ વદન્તિ, કેવલોપિ ઇત્થિસદ્દો વિસભાગસદ્દો એવ. **તત્રા**તિ પુપ્ફવન્તે વિહારે. **તાદિસોયેવા**તિ ''તત્થસ્સ કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા''તિઆદિના યાદિસો પણ્ણવન્તે વિહારે ઉપદ્દવો વુત્તો, તાદિસોયેવ. ''પુપ્ફહારિકાયો પુપ્ફં ઓચિનન્તિયો''તિ પન વત્તબ્બં. અયમિધ વિસેસો.

પત્થનીયેતિ તત્થ વસન્તેસુ સમ્ભાવનાવસેન ઉપસઙ્કમનાદિના પત્થેતબ્બે. તેનાહ **"લેણસમ્મતે"**તિ. **દક્ખિણાગિરી**તિ મગધવિસયે દક્ખિણાગિરીતિ વદન્તિ.

વિસભાગારમ્મણાનિ ઇટ્ઠાનિ, અનિટ્ઠાનિ ચ. અનિટ્ઠાનં હિ દસ્સનત્થં **"ઘટેહિ નિઘંસન્તિયો"**તિઆદિ વુત્તં. દબ્બૂપકરણયોગ્ગા રુક્ખા **દબ્બૂપકરણરુક્ખા**.

યો પન વિહારો. **ખલન્તિ** ધઞ્ઞકરણટ્ઠાનં. **ગાવો રુન્ધન્તિ** ''સસ્સં ખાદિંસૂ''તિ. **ઉદકવાર**ન્તિ કેદારેસુ સસ્સાનં દાતબ્બઉદકવારં. **અયમ્પી**તિ મહાસઙ્ઘભોગોપિ વિહારો. **વારિયમાના** કમ્મટ્ઠાનિકેન ભિક્ખુના.

સમુદ્દસામુદ્દિકનદીનિસ્સિતં **ઉદકપટ્ટનં**. મહાનગરાનં આયદ્વારભૂતં અટવિમુખાદિનિસ્સિતં **થલપટ્ટનં. અપ્પસન્ના હોન્તિ**. તેનસ્સ તત્થ ફાસુવિહારો ન હોતીતિ અધિપ્પાયો. **મઞ્ઞમાના** રાજમનુસ્સા.

સમોસરણેનાતિ ઇતો ચિતો સઞ્ચરણેન. **પપાતે**તિ પપાતસીસે **ઠત્વા ગાયિ** ''ગીતસદ્દેન ઇધાગતં પપાતે પાતેત્વા ખાદિસ્સામી''તિ. **વેગેન ગહેત્વા**તિ વેગેનાગન્ત્વા ''કુહિં યાસી''તિ ખન્ધે ગહેત્વા.

યત્થાતિ યસ્મિં વિહારે, વિહારસામન્તા વા ન સક્કા હોતિ **કલ્યાણમિત્તં લદ્ધું**, તત્થ વિહારે સો અલાભો મહાદોસોતિ યોજના.

પન્થનિન્તિ પન્થે નીતો પવત્તિતોતિ પન્થની, મગ્ગનિસ્સિતો વિહારો. તં પન્થનિં. **સોણ્ડિ**ન્તિ સોણ્ડિસહિતો વિહારો સોણ્ડી, તં સોણ્ડિં. તથા **પણ્ણ**ન્તિઆદીસુ. નગરનિસ્સિતં **નગર**ન્તિ વુત્તં ઉત્તરપદલોપેન યથા ''ભીમસેનો ભીમો''તિ. **દારુના**તિ દારુનિસ્સિતેન સહ. **વિસભાગેના**તિ યો વિસભાગેહિ વુસીયતિ, વિસભાગાનં વા નિવાસો, સો વિહારો વિસભાગો. તેન વિસભાગેન સદ્ધિં. પચ્ચન્તનિસ્સિતઞ્ચ સીમાનિસ્સિતઞ્ચ અસપ્પાયઞ્ચ **પચ્ચન્તસીમાસપ્પાયં. યત્થ મિત્તો ન લબ્ભતિ**, તમ્પીતિ સબ્બત્થ ઠાન-સદ્દાપેક્ખાય નપુંસકનિદ્દેસો. **ઇતિ વિઞ્ઞાયા**તિ ''ભાવનાય અનનુરૂપાની''તિ એવં વિજાનિત્વા.

અનુરૂપવિહારવણ્ણના

૫૩. **અયં અનુરૂપો નામા**તિ અયં વિહારો ભાવનાય અનુરૂપો નામ. **નાતિદૂર**ન્તિ ગોચરટ્ઠાનતો અડ્ઢગાવુતતો ઓરભાગતાય ન અતિદૂરં. **નાચ્ચાસન્ન**ન્તિ પચ્છિમેન પમાણેન ગોચરટ્ઠાનતો પઞ્ચધનુસતિકતાય ન અતિઆસન્નં. તાય ચ પન નાતિદૂરનાચ્ચાસન્નતાય, ગોચરટ્ઠાનં પરિસ્સયાદિરહિતમગ્ગતાય ચ ગમનસ્સ ચ આગમનસ્સ ચ યુત્તરૂપત્તા **ગમનાગમનસમ્પન્નં**. દિવસભાગે મહાજનસંકિણ્ણતાભાવેન **દિવા અપ્પાકિણ્ણં**. અભાવત્થો હિ અયં **અપ્પ**-સદ્દો ''અપ્પિચ્છો''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૩૬) વિય. રત્તિયં જનાલાપસદ્દાભાવેન **રત્તિં અપ્પસદ્દં**. સબ્બદાપિ જનસન્નિપાતનિગ્ઘોસાભાવેન **અપ્પનિગ્ઘોસં. અપ્પકસિરેના**તિ અકસિરેન સુખેનેવ. સીલાદિગુણાનં થિરભાવપ્પત્તિયા **થેરા**. સુત્તગેય્યાદિ બહુ સુતં એતેસન્તિ **બહુસ્સુતા**. વાચુગ્ગતકરણેન, સમ્મદેવ ગરૂનં સન્તિકે આગમિતભાવેન ચ આગતો પરિયત્તિધમ્મસઙ્ખાતો આગમો એતેસન્તિ **આગતાગમા**. સુત્તાભિધમ્મસઙ્ખાતસ્સ ધમ્મસ્સ ધારણેન **ધમ્મધરા**. વિનયસ્સ ધારણેન **વિનયધરા**. તેસંયેવ ધમ્મવિનયાનં માતિકાય ધારણેન **માતિકાધરા**. તત્થ તત્થ ધમ્મપરિપુચ્છાય **પરિપુચ્છતિ**. અત્થપરિપુચ્છાય **પરિપઞ્હતિ** વીમંસતિ વિચારેતિ. **ઇદં, ભન્તે, કથં ઇમસ્સ કો અત્થો**તિ પરિપુચ્છનપરિપઞ્હાકારદસ્સનં. **અવિવટઞ્ચેવ** પાળિયા અત્થં પદેસન્તરપાળિદસ્સનેન આગમતો **વિવરન્તિ. અનુત્તાનીકતઞ્ચ** યુત્તિવિભાવનેન **ઉત્તાનીકરોન્તિ. કઙ્ખાટ્ઠાનિયેસુ ધમ્મેસુ** સંસયુપ્પત્તિયા હેતુતાય ગણ્ઠિટ્ઠાનભૂતેસુ પાળિપદેસેસુ યાથાવતો વિનિચ્છયદાનેન **કઙ્ખં પટિવિનોદેન્તિ**. એત્થ ચ ''નાતિદૂરં, નાચ્ચાસન્નં, ગમનાગમનસમ્પન્ન''ન્તિ એકં અઙ્ગં, ''દિવા અપ્પાકિણ્ણં, રત્તિં અપ્પસદ્દં અપ્પનિગ્ઘોસ''ન્તિ એકં, ''અપ્પડંસમકસવાતાતપસરીસપસમ્ફસ્સ''ન્તિ એકં, ''તસ્મિં ખો પન સેનાસને વિહરન્તસ્સ...પે॰... પરિક્ખારા''તિ એકં, ''તસ્મિં ખો પન સેનાસને થેરા...પે॰... કઙ્ખં પટિવિનોદેન્તી''તિ એકં. એવં પઞ્ચ અઙ્ગાનિ વેદિતબ્બાનિ.

ખુદ્દકપલિબોધવણ્ણના

૫૪. ખુદ્દકપલિબોધુપચ્છેદે પયોજનં પરતો આગમિસ્સતિ. અગ્ગળઅનુવાતપરિભણ્ડદાનાદિના **દળ્હીકમ્મં વા**. તન્તચ્છેદાદીસુ **તુન્નકમ્મં વા** કાતબ્બં.

ભાવનાવિધાનવણ્ણના

૫૫. **સબ્બકમ્મટ્ઠાનવસેના**તિ અનુક્કમેન નિદ્દિસિયમાનસ્સ ચત્તાલીસવિધસ્સ સબ્બસ્સ કમ્મટ્ઠાનસ્સ વસેન. **પિણ્ડપાતપટિક્કન્તેના**તિ પિણ્ડપાતપરિભોગતો પટિનિવત્તેન, પિણ્ડપાતભુત્તાવિના ઓનીતપત્તપાણિનાતિ અત્થો. **ભત્તસમ્મદં પટિવિનોદેત્વા**તિ ભોજનનિમિત્તં પરિસ્સમં વિનોદેત્વા. આહારે હિ આસયં પવિટ્ઠમત્તે તસ્સ આગન્તુકતાય યેભુય્યેન સિયા સરીરસ્સ કોચિ પરિસ્સમો, તં વૂપસમેત્વા. તસ્મિં હિ અવૂપસન્તે સરીરખેદેન ચિત્તં એકગ્ગતં ન લભેય્યાતિ. **પવિવિત્તે**તિ જનવિવિત્તે. **સુખનિસિન્નેના**તિ પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા ઉજું કાયં પણિધાય નિસજ્જાય સુખનિસિન્નેન. **વુત્તઞ્હેત**ન્તિ યં ''કતાય વા''તિઆદિના પથવિયા નિમિત્તગ્ગહણં ઇધ વુચ્ચતિ, વુત્તં હેતં પોરાણટ્ઠકથાયં.

ઇદાનિ તં અટ્ઠકથાપાળિં દસ્સેન્તો "**પથવીકસિણં ઉગ્ગણ્હન્તો**"તિઆદિમાહ. તત્થાયં સઙ્ખેપત્થો – **પથવીકસિણં ઉગ્ગણ્હન્તો**તિ ઉગ્ગહનિમિત્તભાવેન પથવીકસિણં ગણ્હન્તો આદિયન્તો, ઉગ્ગહનિમિત્તભૂતં પથવીકસિણં ઉપ્પાદેન્તોતિ અત્થો. ઉપ્પાદનઞ્ચેત્થ તથાનિમિત્તસ્સ ઉપટ્ઠાપનં દટ્ઠબ્બં. **પથવિય**ન્તિ વક્ખમાનવિસેસે પથવીમણ્ડલે. **નિમિત્તં ગણ્હાતી**તિ તત્થ ચક્ખુના આદાસતલે મુખનિમિત્તં વિય ભાવનાઞાણેન વક્ખમાનવિસેસં પથવીનિમિત્તં ગણ્હાતિ. ''પથવિય''ન્તિ વત્વાપિ મણ્ડલાપેક્ખાય નપુંસકનિદ્દેસો. **કતે**તિ વક્ખમાનવિધિના અભિસઙ્ખતેતિ અત્થો. **વા**-સદ્દો અનિયમત્થો. **અકતે**તિ પાકતિકે ખલમણ્ડલાદિકે પથવીમણ્ડલે. **સાન્તકે**તિ સઅન્તકે એવ, સપરિચ્છેદે એવાતિ અત્થો. સાવધારણઞ્હેતં વચનં. તથા હિ તેન નિવત્તિતં દસ્સેતું "**નો અનન્તકે**"તિ વુત્તં. **સકોટિયે**તિઆદીનિપિ તસ્સેવ વેવચનાનિ. **સુપ્પમત્તે વા**તિઆદીસુ સુપ્પસરાવાનિ સમપ્પમાણાનિ ઇચ્છિતાનિ. કેચિ પન વદન્તિ ''સરાવમત્તં વિદત્થિચતુરઙ્ગુલં હોતિ, સુપ્પમત્તં તતો અધિકપ્પમાણન્તિ. કિત્તિમં કસિણમણ્ડલં હેટ્ઠિમપરિચ્છેદેન સરાવમત્તં, ઉપરિમપરિચ્છેદેન સુપ્પમત્તં, ન તતો અધો, ઉદ્ધં વાતિ પરિત્તપ્પમાણભેદસઙ્ગણ્હનત્થં '**સુપ્પમત્તે વા સરાવમત્તે વા**'તિ વુત્ત''ન્તિ. યથાઉપટ્ઠિતે આરમ્મણે એકઙ્ગુલમત્તમ્પિ વડ્ઢિતં અપ્પમાણમેવાતિ વુત્તોવાયમત્થો. કેચિ પન ''છત્તમત્તમ્પિ કસિણમણ્ડલં કાતબ્બ''ન્તિ વદન્તિ.

સો તં નિમિત્તં સુગ્ગહિતં કરોતીતિ સો યોગાવચરો તં પથવીમણ્ડલં સુગ્ગહિતં નિમિત્તં કરોતિ. યદા ચક્ખું ઉમ્મીલેત્વા ઓલોકેત્વા તત્થ નિમિત્તં ગહેત્વા નિમ્મીલેત્વા આવજ્જેન્તસ્સ ઉમ્મીલેત્વા ઓલોકિતક્ખણે વિય ઉપટ્ઠાતિ, તદા સુગ્ગહિતં કરોતિ નામ. અથેત્થ સતિં સૂપટ્ઠિતં કત્વા અબહિગતેન માનસેન પુનપ્પુનં સલ્લક્ખેન્તો **સૂપધારિતં ઉપધારેતિ** નામ. એવં ઉપધારિતં પન નં પુનપ્પુનં આવજ્જેન્તો મનસિ કરોન્તો તમેવારબ્ભ આસેવનં ભાવનં બહુલં પવત્તેન્તો **સુવવત્થિતં વવત્થપેતિ** નામ. **તસ્મિં આરમ્મણે**તિ એવં સુગ્ગહિતકરણાદિના સમ્મદેવ ઉપટ્ઠિતે તસ્મિં પથવીકસિણસઞ્ઞિતે આરમ્મણે. **ચિત્તં ઉપનિબન્ધતી**તિ અત્તનો ચિત્તં ઉપચારજ્ઝાનં ઉપનેત્વા નિબન્ધતિ અઞ્ઞારમ્મણતો વિનિવત્તં કરોતિ. **અદ્ધા ઇમાયા**તિઆદિ આનિસંસદસ્સાવિતાદસ્સનં.

ઇદાનિ યથાદસ્સિતસ્સ અટ્ઠકથાપાઠસ્સ અત્થપ્પકાસનેન સદ્ધિં ભાવનાવિધિં વિભાવેતુકામો અકતે તાવ નિમિત્તગ્ગહણં દસ્સેન્તો "**તત્થ યેન અતીતભવેપી**"તિઆદિમાહ. તત્થ **તત્થા**તિ તસ્મિં અટ્ઠકથાપાઠે. **ચતુક્કપઞ્ચકજ્ઝાનાની**તિ ચતુક્કપઞ્ચકનયવસેન વદતિ. **પુઞ્ઞવતો**તિ ભાવનામયપુઞ્ઞવતો. **ઉપનિસ્સયસમ્પન્નસ્સા**તિ તાદિસેનેવ ઉપનિસ્સયેન સમન્નાગતસ્સ. **ખલમણ્ડલે**તિ મણ્ડલાકારે ધઞ્ઞકરણટ્ઠાને. **તંઠાનપ્પમાણમેવા**તિ ઓલોકિતટ્ઠાનપ્પમાણમેવ.

અવિરાધેત્વાતિ અવિરજ્ઝિત્વા વુત્તવિધિના એવ. **નીલપીતલોહિતઓદાતસમ્ભેદવસેના**તિ નીલાદિવણ્ણાહિ મત્તિકાહિ પચ્ચેકં, એકજ્ઝઞ્ચ સંસગ્ગવસેન. **ગઙ્ગાવહે**તિ ગઙ્ગાસોતે. સીહળદીપે કિર રાવણગઙ્ગા નામ નદી, તસ્સા

સોતેન છિન્નતટટ્ઠાને મત્તિકા અરુણવણ્ણા. તં સન્ધાય વુત્તં ‘‘**ગઙ્ગાવહે મત્તિકાસદિસાય અરુણવણ્ણાયા**’’તિ. **અરુણવણ્ણાય** અરુણનિભાય, અરુણપ્પભાવણ્ણાયાતિ અત્થો.

એવં કસિણદોસે દસ્સેત્વા ઇદાનિ કસિણકરણાદિકે સેસાકારે દસ્સેતું ‘‘**તઞ્ચ ખો**’’તિઆદિ વુત્તં. **સંહારિમન્તિ** સંહરિતબ્બં ગહેત્વા ચરણયોગ્ગં. **તત્રટ્ઠકન્તિ** યત્ર કતં, તત્થેવ તિટ્ઠનકં. **વુત્તપ્પમાણન્તિ** ‘‘સુપ્પમત્તે વા સરાવમત્તે વા’’તિ વુત્તપ્પમાણં. **વટ્ટન્તિ** મણ્ડલસણ્ઠાનં. **પરિકમ્મકાલેતિ** નિમિત્તુગ્ગહણાય ભાવનાકાલે. **એતદેવાતિ** યં વિદત્થિચતુરઙ્ગુલવિત્થારં, એતદેવ પમાણં સન્ધાય ‘‘**સુપ્પમત્તં વા સરાવમત્તં વા**’’તિ વુત્તં. સુપ્પં હિ નાતિમહન્તં, સરાવઞ્ચ મહન્તં ચાટિપિધાનપ્પહોનકન્તિ સમપ્પમાણં હોતિ.

૫૬. **તસ્માતિ** પરિચ્છેદત્થાય વુત્તત્તા. **એવં વુત્તપમાણં પરિચ્છેદન્તિ** યથાવુત્તપ્પમાણં વિદત્થિચતુરઙ્ગુલવિત્થારં પરિચ્છેદં કત્વા, એવં વુત્તપ્પમાણં વા કસિણમણ્ડલં વિસભાગવણ્ણેન પરિચ્છેદં કત્વા. **રુક્ખપાણિકાતિ** કુચન્દનાદિરુક્ખપાણિકા અરુણવણ્ણસ્સ **વિસભાગવણ્ણં સમુટ્ઠપેતિ**. તસ્મા તં અગ્ગહેત્વાતિ વુત્તં. પકતિરુક્ખપાણિકા પન પાસાણપાણિકાગતિકાવ. નિન્નુન્નતટ્ઠાનાભાવેન **ભેરીતલસદિસં** કત્વા. **તતો દૂરતરેતિઆદિ** યથાવુત્તતો પદેસતો, પીઠતો ચ અઞ્ઞસ્મિં આદીનવદસ્સનં. **કસિણદોસાતિ** હત્થપાણિપદાદયો ઇધ કસિણદોસા.

વુત્તનયેનેવાતિ ‘‘અડ્ઢતેય્યહત્થન્તરે પદેસે, વિદત્થિચતુરઙ્ગુલપાદકે પીઠે’’તિ ચ વુત્તવિધિનાવ. **કામેસુ આદીનવન્તિ** ‘‘કામા નામેતે અટ્ઠિકઙ્કલૂપમા નિરસ્સાદટ્ઠેન, તિણુક્કૂપમા અનુદહનટ્ઠેન, અઙ્ગારકાસૂપમા મહાભિતાપટ્ઠેન, સુપિનકૂપમા ઇત્તરપચ્ચુપટ્ઠાનટ્ઠેન, યાચિતકૂપમા તાવકાલિકટ્ઠેન, રુક્ખફલૂપમા સબ્બઙ્ગપચ્ચઙ્ગપલિભઞ્જનટ્ઠેન, અસિસૂનૂપમા અધિકુટ્ટનટ્ઠેન, સત્તિસૂલૂપમા વિનિવિજ્ઝનટ્ઠેન, સપ્પસિરૂપમા સપટિભયટ્ઠેના’’તિઆદિના (પાચિ॰ અટ્ઠ॰ ૪૧૭; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૩૪) ‘‘અપ્પસ્સાદા કામા બહુદુક્ખા બહુપાયાસા’’તિઆદિના (પાચિ॰ ૪૧૭; મ॰ નિ॰ ૧.૨૩૪; ૨.૪૨) ‘‘કામસુખઞ્ચ નામેતં બહુપરિસ્સયં, સાસઙ્કં, સભયં, સંકિલિટ્ઠં, મીળ્હપરિભોગસદિસં, હીનં, ગમ્મં, પોથુજ્જનિકં, અનરિયં, અનત્થસંહિત’’ન્તિઆદિના ચ અનેકાકારવોકારં વત્થુકામકિલેસકામેસુ આદીનવં દોસં પચ્ચવેક્ખિત્વા. **કામનિસ્સરણેતિ** કામાનં નિસ્સરણભૂતે, તેહિ વા નિસ્સટે. અગ્ગમગ્ગસ્સ પાદકભાવેન **સબ્બદુક્ખસમતિક્કમસ્સ ઉપાયભૂતે**. **નેક્ખમ્મેતિ** ઝાને. **જાતાભિલાસેન** સઞ્જાતચ્છન્દેન. ‘‘સમ્માસમ્બુદ્ધો વત ભગવા અવિપરીતધમ્મદેસનત્તા, સ્વાક્ખાતો ધમ્મો એકન્તનિય્યાનિકત્તા, સુપ્પટિપન્નો સઙ્ઘો યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જનતો’’તિ એવં **બુદ્ધધમ્મસઙ્ઘગુણાનુસ્સરણેન** રતનત્તયવિસયં **પીતિપામોજ્જં જનયિત્વા**. નેક્ખમ્મં પટિપજ્જતિ એતાયાતિ **નેક્ખમ્મપટિપદા**, સઉપચારસ્સ ઝાનસ્સ, વિપસ્સનાય, મગ્ગસ્સ, નિબ્બાનસ્સ ચ અધિગમકારણન્તિ અત્થો. પુબ્બે પન પઠમજ્ઝાનમેવ નેક્ખમ્મન્તિ વુત્તત્તા વુત્તાવસેસા સબ્બેપિ નેક્ખમ્મધમ્મા. યથાહ –

‘‘પબ્બજ્જા પઠમં ઝાનં, નિબ્બાનં ચ વિપસ્સના;
સબ્બેપિ કુસલા ધમ્મા, ‘નેક્ખમ્મ’ન્તિ પવુચ્ચરે’’તિ. (ઇતિવુ॰ અટ્ઠ॰ ૧૦૯);

પવિવેકસુખરસસ્સાતિ ચિત્તવિવેકાદિવિવેકજસ્સ સુખરસસ્સ. એવમેતેહિ પઞ્ચહિ પદેહિ ‘‘આનિસંસદસ્સાવી’’તિઆદીનં પદાનં અત્થો દસ્સિતોતિ દટ્ઠબ્બં. **સમેન આકારેનાતિ** અતિઉમ્મીલનઅતિમન્દાલોચનાનિ વજ્જેત્વા નાતિઉમ્મીલનનાતિમન્દાલોચનસઙ્ખાતેન સમેન આલોચનાકારેન.

નિમિત્તં ગણ્હન્તેનાતિ પથવીકસિણે ચક્ખુના ગહિતનિમિત્તં મનસા ગણ્હન્તેન. **ભાવેતબ્બ**ન્તિ તથાપવત્તં નિમિત્તગ્ગહણં વડ્ઢેતબ્બં આસેવિતબ્બં બહુલીકાતબ્બં.

ચક્ખુ કિલમતિ અતિસુખુમં, અતિભાસુરઞ્ચ રૂપગતં ઉપનિજ્ઝાયતો વિય. **અતિવિભૂતં હોતિ** અત્તનો સભાવાવિભાવતો. તથા ચ વણ્ણતો વા લક્ખણતો વા ઉપતિટ્ઠેય્ય. તેન વુત્તં "**તેનસ્સ નિમિત્તં નુપ્પજ્જતી**"તિ. **અવિભૂતં હોતિ** ગજનિમ્મીલનેન પેક્ખન્તસ્સ રૂપગતં વિય. **ચિત્તઞ્ચ લીનં હોતિ** દસ્સને મન્દબ્યાપારતાય કોસજ્જપાતતો. તેનાહ "**એવમ્પિ નિમિત્તં નુપ્પજ્જતી**"તિ. **આદાસતલે મુખનિમિત્તદસ્સિના વિયા**તિ યથા આદાસતલે મુખનિમિત્તદસ્સી પુરિસો ન તત્થ અતિગાળ્હં ઉમ્મીલતિ, નાપિ અતિમન્દં, ન આદાસતલસ્સ વણ્ણં પચ્ચવેક્ખતિ, નાપિ લક્ખણં મનસિ કરોતિ. અથ ખો સમેન આકારેન ઓલોકેન્તો અત્તનો મુખનિમિત્તમેવ પસ્સતિ, એવમેવ અયમ્પિ પથવીકસિણં સમેન આકારેન ઓલોકેન્તો નિમિત્તગ્ગહણપ્પસુતોયેવ હોતિ, તેન વુત્તં "**સમેન આકારેના**"તિઆદિ. **ન વણ્ણો પચ્ચવેક્ખિતબ્બો**તિ યો તત્થ પથવીકસિણે અરુણવણ્ણો, સો ન ચિન્તેતબ્બો. ચક્ખુવિઞ્ઞાણેન પન ગહણં ન સક્કા નિવારેતું. તેનેવેત્થ ''ન ઓલોકેતબ્બો''તિ અવત્વા પચ્ચવેક્ખણગ્ગહણં કતં. **ન લક્ખણં મનસિ કાતબ્બ**ન્તિ યં તત્થ પથવીધાતુયા થદ્ધલક્ખણં, તં ન મનસિ કાતબ્બં.

દિસ્વા ગહેતબ્બત્તા ''વણ્ણં અમુઞ્ચિત્વા''તિ વત્વાપિ વણ્ણવસેનેત્થ આભોગો ન કાતબ્બો, સો પન વણ્ણો નિસ્સયગતિકો કાતબ્બોતિ દસ્સેન્તો આહ "**નિસ્સયસવણ્ણં કત્વા**"તિ. નિસ્સયેન સમાનાકારસન્નિસ્સિતો સો વણ્ણો તાય પથવિયા સમાનગતિકં કત્વા, વણ્ણેન સહેવ ''પથવી''તિ મનસિ કાતબ્બન્તિ અત્થો. **ઉસ્સદવસેન પણ્ણત્તિધમ્મે**તિ પથવીધાતુયા ઉસ્સન્નભાવેન સત્તિતો અધિકભાવેન સસમ્ભારપથવિયં ''પથવી''તિ યો લોકવોહારો, તસ્મિં પણ્ણત્તિધમ્મે **ચિત્તં પટ્ઠપેત્વા** ''પથવી, પથવી''તિ **મનસિ કાતબ્બં**. યદિ લોકવોહારેન પણ્ણત્તિમત્તે ચિત્તં ઠપેતબ્બં, નામન્તરવસેનપિ પથવી મનસિ કાતબ્બા ભવેય્યાતિ, હોતુ, કો દોસોતિ દસ્સેન્તો "**મહી મેદિની**"તિઆદિમાહ. તત્થ **યમિચ્છતી**તિ યં નામં વત્તું ઇચ્છતિ, **તં વત્તબ્બં**. તઞ્ચ ખો **યદસ્સ સઞ્ઞાનુકૂલં હોતિ** યં નામં અસ્સ યોગિનો પુબ્બે તત્થ ગહિતસઞ્ઞાવસેન અનુકૂલં પચુરતાય, પગુણતાય વા આગચ્છતિ, **તં વત્તબ્બં**. **વત્તબ્બ**ન્તિ ચ પઠમસમન્નાહારે કસ્સચિ વચીભેદોપિ હોતીતિ કત્વા વુત્તં, આચરિયેન વા વત્તબ્બતં સન્ધાય. કિં વા બહુના, પાકટભાવોયેવેત્થ પમાણન્તિ દસ્સેતું "**અપિચા**"તિઆદિ વુત્તં. **કાલેન ઉમ્મીલેત્વા કાલેન નિમ્મીલેત્વા**તિ કિઞ્ચિ કાલં ચક્ખું ઉમ્મીલેત્વા નિમિત્તગ્ગહણવસેન પથવીમણ્ડલં ઓલોકેત્વા પુન કિઞ્ચિ કાલં ચક્ખું નિમ્મીલેત્વા આવજ્જિતબ્બં. યેનાકારેન ઓલોકેત્વા ગહિતં, તેનાકારેન પુન તં સમન્નાહરિતબ્બં.

૫૭. આપાથમાગચ્છતીતિ મનોદ્વારિકજવનાનં ગોચરભાવં ઉપગચ્છતિ. **તસ્સ** ઉગ્ગહનિમિત્તસ્સ. **ન તસ્મિં ઠાને નિસીદિતબ્બં**. કસ્મા? યદિ ઉગ્ગહનિમિત્તે જાતેપિ પથવીમણ્ડલં ઓલોકેત્વા ભાવેતિ, પટિભાગનિમિત્તુપ્પત્તિ ન સિયા. સમીપટ્ઠેન ચ ન ઓલોકેતું ન સક્કા. તેન વુત્તં "**અત્તનો વસનટ્ઠાનં પવિસિત્વા**"તિઆદિ. નિસ્સદ્દભાવાય **એકપટલિકૂપાહના**ગહણં, પરિસ્સયવિનોદનત્થં **કત્તરદણ્ડ**ગ્ગહણં. સચે નસ્સતિ, અથાનેન ભાવેતબ્બન્તિ સમ્બન્ધો. વક્ખમાનેસુ અસપ્પાયેસુ **કેનચિદેવ** અસપ્પાયેન કારણભૂતેન. **નિમિત્તં આદાયા**તિ યથાજાતં ઉગ્ગહનિમિત્તં ગહેત્વા. **સમન્નાહરિતબ્બ**ન્તિ આવજ્જિતબ્બં નિમિત્તન્તિ અધિપ્પાયો, સમ્મા વા અનુ અનુ આહરિતબ્બં કમ્મટ્ઠાનન્તિ અત્થો. **તક્કાહતં વિતક્કાહત**ન્તિ તક્કનતો, સવિસેસં તક્કનતો ચ ''તક્કો, વિતક્કો''તિ ચ એવં લદ્ધનામેન ભાવનાચિત્તસમ્પયુત્તેન સમ્માસઙ્કપ્પેન આહનનપરિયાહનનકિચ્ચેન અપરાપરં વત્તમાનેન કમ્મટ્ઠાનં આહતં, પરિયાહતઞ્ચ કાતબ્બં, બલપ્પત્તવિતક્કો મનસિકારો બહુલં પવત્તેતબ્બોતિ અત્થો. **એવં કરોન્તસ્સા**તિ એવં

કમ્મટ્ઠાનં તક્કાહતં વિતક્કાહતં કરોન્તસ્સ. યથા ભાવના પુબ્બેનાપરં વિસેસં આવહતિ, એવં અનુયુઞ્જન્તસ્સ. **અનુક્કમેના**તિ ભાવનાનુક્કમેન. યદા સદ્ધાદીનિ ઇન્દ્રિયાનિ સુવિસદાનિ તિક્ખાનિ પવત્તન્તિ, તદા અસ્સદ્ધિયાદીનં દૂરીભાવેન સાતિસયથામપ્પત્તેહિ સત્તહિ બલેહિ લદ્ધૂપત્થમ્ભાનિ વિતક્કાદીનિ કામાવચરાનેવ ઝાનઙ્ગાનિ બહૂનિ હુત્વા પાતુભવન્તિ. તતો એવ તેસં ઉજુવિપચ્ચનીકભૂતા કામચ્છન્દાદયો સદ્ધિં તદેકટ્ઠેહિ પાપધમ્મેહિ વિદૂરી ભવન્તિ, પટિભાગનિમિત્તુપ્પત્તિયા સદ્ધિં તં આરબ્ભ ઉપચારજ્ઝાનં ઉપ્પજ્જતિ. તેન વુત્તં ‘‘**નીવરણાનિ વિક્ખમ્ભન્તી**’’તિઆદિ. તત્થ **સન્નિસીદન્તી**તિ સમ્મદેવ સીદન્તિ, ઉપસમન્તીતિ અત્થો.

ઇમસ્સાતિ પટિભાગનિમિત્તસ્સ. અઙ્ગુલિપદપાણિપદાદિકો **કસિણદોસો**. આદાસમણ્ડલૂપમાદીહિ ઉગ્ગહનિમિત્તતો પટિભાગનિમિત્તસ્સ સુપરિસુદ્ધતં, સણ્હસુખુમતઞ્ચ દસ્સેતિ. **તઞ્ચ ખો** પટિભાગનિમિત્તં **નેવ વણ્ણવન્તં ન સણ્ઠાનવન્તં** અપરમત્થસભાવત્તા. **ઈદિસ**ન્તિ વણ્ણસણ્ઠાનવન્તં. **તિલક્ખણબ્ભાહત**ન્તિ ઉપ્પાદાદિલક્ખણત્તયાનુપવિટ્ઠં, અનિચ્ચતાદિલક્ખણત્તયઙ્કિતં વા. યદિ **ન પનેતં તાદિસં** વણ્ણાદિવન્તં, કથં ઝાનસ્સ આરમ્મણભાવોતિ આહ ‘‘**કેવલઞ્હી**’’તિઆદિ. **સઞ્ઞજ**ન્તિ ભાવનાસઞ્ઞાજનિતં, ભાવનાસઞ્ઞાય સઞ્જાતમત્તં. ન હિ અસભાવસ્સ કુતોચિ સમુટ્ઠાનં અત્થિ. તેનાહ ‘‘**ઉપટ્ઠાનાકારમત્ત**’’ન્તિ.

૫૮. **વિક્ખમ્ભિતાનેવ સન્નિસિન્નાવ**, ન પન તદત્થં ઉસ્સાહો કાતબ્બોતિ અધિપ્પાયો. ‘‘ઉપચારસમાધિના’’તિ વુત્તે ઇતરોપિ સમાધિ અત્થીતિ અત્થતો આપન્નન્તિ તમ્પિ દસ્સેતું ‘‘**દુવિધો હિ સમાધી**’’તિઆદિ આરદ્ધં. **દ્વીહાકારેહી**તિ ઝાનધમ્માનં પટિપક્ખદૂરીભાવો, થિરભાવપ્પત્તિ ચાતિ ઇમેહિ દ્વીહિ કારણેહિ. ઇદાનિ તાનિ કારણાનિ અવત્થામુખેન દસ્સેતું ‘‘**ઉપચારભૂમિયં વા**’’તિઆદિ વુત્તં. **ઉપચારભૂમિય**ન્તિ ઉપચારાવત્થાયં. યદિપિ તદા ઝાનઙ્ગાનિ પટુતરાનિ મહગ્ગતભાવપ્પત્તાનિ ન ઉપ્પજ્જન્તિ, તેસં પન પટિપક્ખધમ્માનં વિક્ખમ્ભનેન ચિત્તં સમાધિયતિ. તેનાહ ‘‘**નીવરણપ્પહાનેન ચિત્તં સમાહિતં હોતી**’’તિ. **પટિલાભભૂમિય**ન્તિ ઝાનસ્સ અધિગમાવત્થાયં. તદા હિ અપ્પનાપત્તાનં ઝાનધમ્માનં ઉપ્પત્તિયા ચિત્તં સમાધિયતિ. તેનાહ ‘‘**અઙ્ગપાતુભાવેના**’’તિ. ચિત્તં સમાહિતં હોતીતિ સમ્બન્ધો.

ન થામજાતાનીતિ ન જાતથામાનિ, ન ભાવનાબલં પત્તાનીતિ અત્થો. **ચિત્ત**ન્તિ ઝાનચિત્તં. **કેવલમ્પિ રત્તિં કેવલમ્પિ દિવસં તિટ્ઠતી**તિ સમાપત્તિવેલં સન્ધાયાહ. ઉપચારભૂમિયં નિમિત્તવડ્ઢનં યુત્તન્તિ કત્વા વુત્તં ‘‘**નિમિત્તં વડ્ઢેત્વા**’’તિ. **લદ્ધપરિહાની**તિ લદ્ધઉપચારજ્ઝાનપરિહાનિ. નિમિત્તે અવિનસ્સન્તે તદારમ્મણઝાનમ્પિ અપરિહીનમેવ હોતિ, નિમિત્તે પન આરક્ખાભાવેન વિનટ્ઠે લદ્ધં લદ્ધં ઝાનમ્પિ વિનસ્સતિ તદાયત્તવુત્તિતો. તેનાહ ‘‘**આરક્ખમ્હી**’’તિઆદિ.

સત્તસપ્પાયવણ્ણના

૫૯. ‘‘થાવરઞ્ચ હોતી’’તિ વત્વા યથા થાવરં હોતિ, તં દસ્સેતું ‘‘**સતિ ઉપટ્ઠાતિ, ચિત્તં સમાધિયતી**’’તિ વુત્તં. યથાલદ્ધઞ્હિ નિમિત્તં તત્થ સતિં સૂપટ્ઠિતં કત્વા એકગ્ગતં વિન્દન્તસ્સ થિરં નામ હોતિ, સુરક્ખિતઞ્ચ. **સતિ**-ગ્ગહણેન ચેત્થ સમ્પજઞ્ઞં, સમાધિગ્ગહણેન વીરિયઞ્ચ સઙ્ગહિતં હોતિ નાનન્તરિયભાવતો. **તત્થા**તિ તેસુ આવાસેસુ. **તીણિ તીણી**તિ એકેકસ્મિં આવાસે અવુત્થઅવુત્થટ્ઠાને વસનનિયામેન તયો તયો દિવસે **વસિત્વા**.

ઉત્તરેન વા દક્ખિણેન વાતિ વુત્તં ગમનાગમને સૂરિયાભિમુખભાવનિવારણત્થન્તિ. સહસ્સધનુપ્પમાણં **દિયડ્ઢકોસં**.

દ્વત્તિંસ તિરચ્છાનકથાતિ રાજકથાદિકે (દી॰ નિ॰ ૧.૧૭; મ॰ નિ॰ ૨.૨૨૩; સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૮૦; અ॰ નિ॰ ૧૦.૬૯; પાચિ॰ ૫૦૮) સન્ધાયાહ. તા હિ પાળિયં સરૂપતો અનાગતાપિ અરઞ્ઞપબ્બતનદીદીપકથા ઇતિ-સદ્દેન સઙ્ગહેત્વા સગ્ગમોક્ખાનં તિરચ્છાનભાવતો ''દ્વત્તિંસ તિરચ્છાનકથા''તિ વુત્તા. **દસકથાવત્થુનિસ્સિત**ન્તિ ''અપ્પિચ્છતા, સન્તુટ્ઠિ, પવિવેકો, અસંસગ્ગો, વીરિયારમ્ભો, સીલ, સમાધિ, પઞ્ઞા, વિમુત્તિ, વિમુત્તિઞાણદસ્સન''ન્તિ ઇમાનિ અપ્પિચ્છકથાદીનં વત્થૂનિ, તન્નિસ્સિતં ભસ્સં **સપ્પાયં**.

અતિરચ્છાનકથિકોતિ નતિરચ્છાનકથિકો, તિરચ્છાનકથા વિધુરં ધમ્મિકં કમ્મટ્ઠાનપટિસંયુત્તમેવ કથં કથેતીતિ અધિપ્પાયો. **સીલાદિગુણસમ્પન્નો**તિ સીલસમાધિઆદિગુણસમ્પન્નો. યો હિ સમાધિકમ્મટ્ઠાનિકો, સમાધિકમ્મટ્ઠાનસ્સ વા પારં પત્તો, સો ઇમસ્સ યોગિનો સપ્પાયો. તેનાહ ''**યં નિસ્સાયા**''તિઆદિ. **કાયદળ્હીબહુલો**તિ કાયસ્સ સન્તપ્પનપોસનપ્પસુતો. યં સન્ધાય વુત્તં ''યાવદત્થં ઉદરાવદેહકં ભુઞ્જિત્વા સેય્યસુખં પસ્સસુખં મિદ્ધસુખં અનુયુત્તો વિહરતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૨૦; મ॰ નિ॰ ૧.૧૮૬; અ॰ નિ॰ ૫.૨૦૬).

ભોજનં યેભુય્યેન મધુરમ્બિલરસવસેન સત્તાનં ઉપયોગં ગચ્છતિ દધિઆદીસુ તથા દસ્સનતો. કટુકાદિરસા પન કેવલં અભિસઙ્ખારકા એવાતિ આહ ''**કસ્સચિ મધુરં, કસ્સચિ અમ્બિલં સપ્પાયં હોતી**''તિ.

યસ્મિં ઇરિયાપથે આધારભૂતે, વત્તમાને વા, યસ્મિં વા ઇરિયાપથે પવત્તમાનસ્સ. **નિમિત્તાસેવનબહુલસ્સા**તિ નિમિત્તે આસેવનાબહુલસ્સ પટિભાગનિમિત્તે વિસયભૂતે ભાવનામનસિકારં બહુલં આસેવન્તસ્સ, નિમિત્તસ્સ વા ગોચરાસેવનવસેન આસેવનાબહુલસ્સ. યેન હિ ભાવેન્તસ્સ ભાવનાસેવના, તેન ગોચરાસેવનાપિ ઇચ્છિતબ્બાતિ.

દસવિધઅપ્પનાકોસલ્લવણ્ણના

૬૦. ન હોતિ અપ્પના. યેન વિધિના અપ્પનાયં કુસલો હોતિ, સો દસવિધો વિધિ **અપ્પનાકોસલ્લં**, તન્નિબ્બત્તં વા ઞાણં. **વત્થુવિસદકિરિયતો**તિ વત્થૂનં વિસદભાવકરણતો અપ્પનાકોસલ્લં ઇચ્છિતબ્બન્તિ સમ્બન્ધો. એવં સેસેસુપિ.

૬૧. ચિત્તચેતસિકાનં હિ પવત્તિટ્ઠાનભાવતો સરીરં, તપ્પટિબદ્ધાનિ ચીવરાદીનિ ચ ઇધ ''વત્થૂની''તિ અધિપ્પેતાનિ. તાનિ યથા ચિત્તસ્સ સુખાવહાનિ હોન્તિ, તથા કરણં તેસં **વિસદભાવકરણં**. તેન વુત્તં ''**અજ્ઝત્તિકબાહિરાન**''ન્તિઆદિ. **સરીરં વાતિ વા**-સદ્દો અટ્ઠાનપ્પયુત્તો, સરીરં સેદમલગ્ગહિતં વા અઞ્ઞેન વા અવસ્સુતકિચ્ચેન વિબાધિતન્તિ અધિપ્પાયો. **સેનાસનં વાતિ વા**-સદ્દેન પત્તાદીનમ્પિ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. નનુ ચાયં નયો ખુદ્દકપલિબોધુપચ્છેદેન સઙ્ગહિતો, પુન કસ્મા વુત્તોતિ? સચ્ચં સઙ્ગહિતો, સો ચ ખો ભાવનાય આરમ્ભકાલે. ઇધ પન આરદ્ધકમ્મટ્ઠાનસ્સ ઉપચારજ્ઝાને ઠત્વા અપ્પનાપરિવાસં વસન્તસ્સ કાલન્તરે જાતે તથાપટિપત્તિ અપ્પનાકોસલ્લાય વુત્તા. **અવિસદે** સતિ, વિસયભૂતે વા. કથં ભાવનમનુયુઞ્જન્તસ્સ તાનિ વિસયો? અન્તરન્તરા પવત્તનકચિત્તુપ્પાદવસેનેવં વુત્તં. તે હિ ચિત્તુપ્પાદા ચિત્તેકગ્ગતાય અપરિસુદ્ધભાવાય સંવત્તન્તિ. **ચિત્તચેતસિકેસુ** નિસ્સયાદિપચ્ચયભૂતેસુ. **ઞાણમ્પીતિ પિ**-સદ્દો સમ્પિણ્ડને. તેન ''ન કેવલં તં વત્થુયેવ, અથ ખો તસ્મિં અપરિસુદ્ધે ઞાણમ્પિ અપરિસુદ્ધં હોતી''તિ દસ્સિતં. તંસમ્પયુત્તાનં પન અપરિસુદ્ધતા અવુત્તસિદ્ધા, ઞાણસ્સ ચ વિસું ગહણં અપ્પનાય બહુકારત્તા. તથા હિ ઝાનં ''દન્ધાભિઞ્ઞં, ખિપ્પાભિઞ્ઞ''ન્તિ ઞાણમુખેન નિદ્દિટ્ઠં. નિસ્સયનિસ્સયોપિ નિસ્સયોત્વેવ વુચ્ચતીતિ આહ ''**દીપકપલ્લિકવટ્ટિતેલાનિ નિસ્સાયા**''તિ. ઞાણે અવિસદે વિપસ્સનાભાવના વિય સમાધિભાવનાપિ પરિદુબ્બલા હોતીતિ દસ્સેતું ''**અપરિસુદ્ધેન ઞાણેના**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **કમ્મટ્ઠાન**ન્તિ

સમથકમ્મટ્ઠાનં આહ. **વુદ્ધિં** અઙ્ગપાતુભાવેન, **વિરૂળ્હિં** ગુણભાવેન, **વેપુલ્લં** સબ્બસો વસિભાવપ્પત્તિયા વેદિતબ્બં. **વિસદે પના**તિ સુક્કપક્ખો, તસ્સ વુત્તવિપરિયાયેન અત્થો વેદિતબ્બો.

૬૨. **સમભાવકરણ**ન્તિ કિચ્ચતો અનૂનાધિકભાવકરણં. યથાપચ્ચયં સદ્ધેય્યવત્થુસ્મિં અધિમોક્ખકિચ્ચસ્સ પટુતરભાવેન, પઞ્ઞાય અવિસદતાય, વીરિયાદીનં ચ સિથિલતાદિના **સદ્ધિન્દ્રિયં બલવં હોતિ**. તેનાહ ''**ઇતરાનિ મન્દાની**''તિ. **તતો**તિ તસ્મા સદ્ધિન્દ્રિયસ્સ બલવભાવતો, ઇતરેસઞ્ચ મન્દત્તા. કોસજ્જપક્ખે પતિતું અદત્વા સમ્પયુત્તધમ્માનં પગ્ગણ્હનં અનુબલપ્પદાનં પગ્ગહો, પગ્ગહોવ કિચ્ચં, **પગ્ગહકિચ્ચં** કાતું ન સક્કોતીતિ સમ્બન્ધિતબ્બં. આરમ્મણં ઉપગન્ત્વા ઠાનં, અનિસ્સજ્જનં વા **ઉપટ્ઠાનં**, વિક્ખેપપટિપક્ખો. યેન વા સમ્પયુત્તા અવિક્ખિત્તા હોન્તિ, સો **અવિક્ખેપો**. રૂપગતં વિય ચક્ખુના યેન યાથાવતો વિસયસભાવં પસ્સતિ, તં **દસ્સનકિચ્ચં કાતું ન સક્કોતિ** બલવતા સદ્ધિન્દ્રિયેન અભિભૂતત્તા. સહજાતધમ્મેસુ હિ ઇન્દટ્ઠં કારેન્તાનં સહપવત્તમાનાનં ધમ્માનં એકરસતાવસેનેવ અત્થસિદ્ધિ, ન અઞ્ઞથા. **તસ્મા**તિ વુત્તમેવત્થં કારણભાવેન પચ્ચામસતિ . **તન્તિ** સદ્ધિન્દ્રિયં. **ધમ્મસભાવપચ્ચવેક્ખણેના**તિ યસ્સ સદ્ધેય્યવત્થુનો ઉળારતાદિગુણે અધિમુચ્ચનસ્સ સાતિસયપ્પવત્તિયા સદ્ધિન્દ્રિયં બલવં જાતં, તસ્સ પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્નાદિવિભાગતો યાથાવતો વીમંસનેન. એવઞ્હિ એવંધમ્મતાનયેન સભાવરસતો પરિગ્ગય્હમાને સવિપ્ફારો અધિમોક્ખો ન હોતિ, ''અયં ઇમેસં ધમ્માનં સભાવો''તિ પરિજાનનવસેન પઞ્ઞાબ્યાપારસ્સ સાતિસયત્તા. ધુરિયધમ્મેસુ હિ યથા સદ્ધાય બલવભાવે પઞ્ઞાય મન્દભાવો હોતિ, એવં પઞ્ઞાય બલવભાવે સદ્ધાય મન્દભાવો હોતીતિ. તેન વુત્તં ''**તં ધમ્મસભાવપચ્ચવેક્ખણેન હાપેતબ્બ**''ન્તિ.

તથા અમનસિકારેનાતિ યેનાકારેન ભાવનમનુયુઞ્જન્તસ્સ સદ્ધિન્દ્રિયં બલવં હોતિ, તેનાકારેન ભાવનાય અનનુયુઞ્જનતોતિ વુત્તં હોતિ. ઇધ દુવિધેન સદ્ધિન્દ્રિયસ્સ બલવભાવો, અત્તનો વા પચ્ચયવિસેસતો કિચ્ચુત્તરિયેન, વીરિયાદીનં વા મન્દકિચ્ચતાય. તત્થ પઠમવિકપ્પે હાપનવિધિ દસ્સિતો, દુતિયવિકપ્પે પન યથા મનસિ કરોતો વીરિયાદીનં મન્દકિચ્ચતાય સદ્ધિન્દ્રિયં બલવં જાતં, તથા અમનસિકારેન વીરિયાદીનં પટુકિચ્ચભાવાવહેન મનસિકારેન સદ્ધિન્દ્રિયં તેહિ સમરસં કરોન્તેન હાપેતબ્બં. ઇમિના નયેન સેસિન્દ્રિયેસુપિ હાપનવિધિ વેદિતબ્બો.

વક્કલિત્થેરવત્થૂતિ સો હિ આયસ્મા સદ્ધાધિમુત્તતાય કતાધિકારો સત્થુ રૂપકાયદસ્સનપ્પસુતો એવ હુત્વા વિહરન્તો સત્થારા ''કિં તે, વક્કલિ, ઇમિના પૂતિકાયેન દિટ્ઠેન? યો ખો, વક્કલિ, ધમ્મં પસ્સતિ, સો મં પસ્સતી''તિઆદિના (સં॰ નિ॰ ૩.૮૭) ઓવદિત્વા કમ્મટ્ઠાને નિયોજિતોપિ તં અનનુયુઞ્જન્તો પણામિતો અત્તાનં વિનિપાતેતું પપાતટ્ઠાનં અભિરુહિ. અથ નં સત્થા યથાનિસિન્નોવ ઓભાસં વિસજ્જેન્તો અત્તાનં દસ્સેત્વા –

> ''પામોજ્જબહુલો ભિક્ખુ, પસન્નો બુદ્ધસાસને;
> અધિગચ્છે પદં સન્તં, સઙ્ખારૂપસમં સુખ''ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૩૮૧) –

ગાથં વત્વા ''એહિ વક્કલી''તિ આહ. સો તેન અમતેનેવ અભિસિત્તો હટ્ઠતુટ્ઠો હુત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેસિ. સદ્ધાય પન બલવભાવતો વિપસ્સનાવીથિં ન ઓતરિ. તં ઞત્વા ભગવા ઇન્દ્રિયસમતં પટિપાદેન્તો કમ્મટ્ઠાનં સોધેત્વા અદાસિ. સો સત્થારા દિન્નનયેન વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા મગ્ગપટિપાટિયા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં ''**વક્કલિત્થેરવત્થુ ચેત્થ નિદસ્સન**''ન્તિ.

ઇતરકિચ્ચભેદન્તિ ઉપટ્ઠાનાદિકિચ્ચવિસેસં. **પસ્સદ્ધાદીતિ આદિ**-સદ્દેન સમાધિઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગાનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **હાપેતબ્બ**ન્તિ યથા સદ્ધિન્દ્રિયસ્સ બલવભાવો ધમ્મસભાવપચ્ચવેક્ખણેન હાયતિ, એવં વીરિયિન્દ્રિયસ્સ

અધિમત્તતા પસ્સદ્ધિઆદિભાવનાય હાયતિ, સમાધિપક્ખિયત્તા તસ્સા. તથા હિ સા સમાધિન્દ્રિયસ્સ અધિમત્તતં કોસજ્જપાતતો રક્ખન્તી વીરિયાદિભાવના વિય વીરિયિન્દ્રિયસ્સ અધિમત્તતં ઉદ્ધચ્ચપાતતો રક્ખન્તી એકંસતો હાપેતિ. તેન વુત્તં ''**પસ્સદ્ધાદિભાવનાય હાપેતબ્બ**''ન્તિ.

સોણત્થેરસ્સ વત્થૂતિ (મહાવ॰ ૨૪૩) સુકુમારસ્સ સોણત્થેરસ્સ વત્થુ. સો હિ આયસ્મા સત્થુ સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા સીતવને વિહરન્તો ''મમ સરીરં સુખુમાલં, ન ચ સક્કા સુખેનેવ સુખં અધિગન્તું, કાયં કિલમેત્વાપિ સમણધમ્મો કાતબ્બો''તિ ઠાનચઙ્કમમેવ અધિટ્ઠાય પધાનમનુયુઞ્જન્તો પાદતલેસુ ફોટેસુ ઉટ્ઠિતેસુપિ વેદનં અજ્ઝુપેક્ખિત્વા દળ્હં વીરિયં કરોન્તો અચ્ચારદ્ધવીરિયતાય વિસેસં નિબ્બત્તેતું નાસક્ખિ. સત્થા તત્થ ગન્ત્વા વીણોવાદેન ઓવદિત્વા વીરિયસમતાયોજનવિધિં દસ્સેન્તો કમ્મટ્ઠાનં સોધેત્વા ગિજ્ઝકૂટં ગતો. થેરોપિ સત્થારા દિન્નનયેન વીરિયસમતં યોજેન્તો વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તે પતિટ્ઠાસિ. તેન વુત્તં ''**સોણત્થેરસ્સ વત્થુ દસ્સેતબ્બ**''ન્તિ.

સેસેસુપીતિ સતિસમાધિપઞ્ઞિન્દ્રિયેસુપિ. **એકસ્સા**તિ એકેકસ્સ. સામઞ્ઞનિદ્દેસોવાયં દટ્ઠબ્બો. એવં પઞ્ચન્નં ઇન્દ્રિયાનં પચ્ચેકં અધિમત્તતાય પન હાપનવસેન સમતં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તત્થ યેસં વિસેસતો અસાધારણતો, સાધારણતો ચ સમતા ઇચ્છિતબ્બા, તં દસ્સેતું ''**વિસેસતો પના**''તિઆદિ વુત્તં. **એત્થા**તિ એતેસુ પઞ્ચસુ ઇન્દ્રિયેસુ. **સમત**ન્તિ સદ્ધાપઞ્ઞાનં અઞ્ઞમઞ્ઞં અનૂનાનધિકભાવં. તથા સમાધિવીરિયાનં . યથા હિ સદ્ધાપઞ્ઞાનં વિસું વિસું ધુરિયધમ્મભૂતાનં કિચ્ચતો અઞ્ઞમઞ્ઞાનતિવત્તનં વિસેસતો ઇચ્છિતબ્બમેવ, યતો નેસં સમધુરતાય અપ્પના સમ્પજ્જતીતિ, એવં સમાધિવીરિયાનં કોસજ્જઉદ્ધચ્ચપક્ખિકાનં સમરસતાય સતિ અઞ્ઞમઞ્ઞૂપત્થમ્ભનતો સમ્પયુત્તધમ્માનં અન્તદ્વયપાતાભાવેન સમ્મદેવ અપ્પના ઇજ્ઝતિ.

''**બલવસદ્ધો હી**''તિઆદિ નિદસ્સનવસેન વુત્તં. તસ્સત્થો – યો બલવતિયા સદ્ધાય સમન્નાગતો અવિસદઞાણો, સો મુદ્ધપ્પસન્નો હોતિ, ન અવેચ્ચપ્પસન્નો. તથા હિ સો **અવત્થુસ્મિં પસીદતિ** સેય્યથાપિ તિત્થિયસાવકા. **કેરાટિકપક્ખ**ન્તિ સાઠેય્યપક્ખં ભજતિ. સદ્ધાહીનાય પઞ્ઞાય અતિધાવન્તો ''દેય્યવત્થુપરિચ્ચાગેન વિના ચિત્તુપ્પાદમત્તેનપિ દાનમયં પુઞ્ઞં હોતી''તિઆદીનિ પરિકપ્પેતિ હેતુપટિરૂપકેહિ વઞ્ચિતો. એવંભૂતો પન સુક્ખતક્કવિલુત્તચિત્તો પણ્ડિતાનં વચનં નાદિયતિ, સઞ્ઞત્તિં ન ગચ્છતિ. તેનાહ ''**ભેસજ્જસમુટ્ઠિતો વિય રોગો અતેકિચ્છો હોતી**''તિ. યથા ચેત્થ સદ્ધાપઞ્ઞાનં અઞ્ઞમઞ્ઞવિરહો ન અત્થાવહો અનત્થાવહો ચ, એવમિધાપિ સમાધિવીરિયાનં અઞ્ઞમઞ્ઞવિરહો ન અવિક્ખેપાવહો વિક્ખેપાવહો ચાતિ વેદિતબ્બં. **કોસજ્જં અભિભવતિ**, તેન અપ્પનં ન પાપુણાતીતિ અધિપ્પાયો. **ઉદ્ધચ્ચં અભિભવતી**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **તદુભય**ન્તિ તં સદ્ધાપઞ્ઞાદ્વયં, સમાધિવીરિયદ્વયઞ્ચ. **સમં કાતબ્બ**ન્તિ સમરસં કાતબ્બં.

સમાધિકમ્મિકસ્સાતિ સમથકમ્મટ્ઠાનિકસ્સ. **એવ**ન્તિ એવં સન્તે, સદ્ધાય તેસં બલવભાવે સતીતિ અત્થો. **સદ્દહન્તો**તિ ''પથવી પથવી''તિ મનસિકરણમત્તેન કથં ઝાનુપ્પત્તીતિ અચિન્તેત્વા ''અદ્ધા સમ્માસમ્બુદ્ધેન વુત્તવિધિ ઇજ્ઝિસ્સતી''તિ સદ્દહન્તો સદ્ધં જનેન્તો. **ઓકપ્પેન્તો**તિ આરમ્મણં અનુપવિસિત્વા વિય અધિમુચ્ચનવસેન ઓકપ્પેન્તો પક્ખન્દન્તો. **એકગ્ગતા બલવતી વટ્ટતિ** સમાધિપધાનત્તા ઝાનસ્સ. **ઉભિન્ન**ન્તિ સમાધિપઞ્ઞાનં, સમાધિકમ્મિકસ્સ સમાધિનો અધિમત્તતાપિ ઇચ્છિતબ્બાતિ આહ ''**સમતાયપી**''તિ, સમભાવેનાપીતિ અત્થો. **અપ્પના**તિ ઇધાધિપ્પેતઅપ્પના. તથા હિ ''**હોતિયેવા**''તિ સાસઙ્કં વદતિ , લોકુત્તરપ્પના પન તેસં સમભાવેનેવ ઇચ્છિતા. યથાહ – ''સમથવિપસ્સનં યુગનદ્ધં ભાવેતી''તિ (પટિ॰ મ॰ ૨.૧, ૫).

યદિ વિસેસતો સદ્ધાપઞ્ઞાનં, સમાધિવીરિયાનઞ્ચ સમતા ઇચ્છિતા, કથં સતીતિ આહ “**સતિ પન સબ્બત્થ બલવતી વટ્ટતી**”તિ. **સબ્બત્થા**તિ લીનુદ્ધચ્ચપક્ખેસુ પઞ્ચસુ ઇન્દ્રિયેસુ. ઉદ્ધચ્ચપક્ખિયે ગણ્હન્તો “**સદ્ધાવીરિયપઞ્ઞાન**”ન્તિ આહ. અઞ્ઞથાપીતિ ચ ગહેતબ્બા સિયા. તથા હિ “**કોસજ્જપક્ખેન સમાધિના**” ઇચ્ચેવ વુત્તં, ન ‘‘પસ્સદ્ધિસમાધિઉપેક્ખાહી’’તિ. **સા** સતિ. સબ્બેસુ રાજકમ્મેસુ નિયુત્તો **સબ્બકમ્મિકો**. **તેન** કારણેન સબ્બત્થ ઇચ્છિતબ્બત્થેન. **આહ** અટ્ઠકથાયં. સબ્બત્થ નિયુત્તા **સબ્બત્થિકા**, સબ્બેન વા લીનુદ્ધચ્ચપક્ખિયેન બોજ્ઝઙ્ગગણેન અત્થેતબ્બા સબ્બત્થિયા, સબ્બત્થિયાવ **સબ્બત્થિકા**. **ચિત્ત**ન્તિ કુસલચિત્તં. તસ્સ હિ **સતિ પટિસરણં** પરાયણં અપ્પત્તસ્સ પત્તિયા અનધિગતસ્સ અધિગમાય. તેનાહ “**આરક્ખપચ્ચુપટ્ઠાના**”તિઆદિ.

૬૩. **ચિત્તેકગ્ગતાનિમિત્તસ્સા**તિ ચિત્તેકગ્ગતાય નિમિત્તસ્સ, ચિત્તેકગ્ગતાસઙ્ખાતસ્સ ચ નિમિત્તસ્સ. ચિત્તસ્સ હિ સમાહિતાકારં સલ્લક્ખેત્વા સમથનિમિત્તં રક્ખન્તોયેવ કસિણનિમિત્તં રક્ખતિ. તસ્મા **પથવીકસિણાદિકસ્સા**તિ **આદિ**-સદ્દેન ન કેવલં પટિભાગનિમિત્તસ્સેવ, અથ ખો સમથનિમિત્તસ્સાપિ ગહણં દટ્ઠબ્બં. **ત**ન્તિ રક્ખણકોસલ્લં. **ઇધ** અપ્પનાકોસલ્લકથાયં ‘‘નિમિત્તકોસલ્લ’’ન્તિ **અધિપ્પેતં**, કરણભાવનાકોસલ્લાનં પગેવ સિદ્ધત્તાતિ અધિપ્પાયો.

૬૪. **અતિસિથિલવીરિયતાદીહી**તિ **આદિ**-સદ્દેન પમોદનસંવેજનવિપરિયાયે સઙ્ગણ્હાતિ. **લીન**ન્તિ સઙ્કુચિતં કોસજ્જપક્ખપતિતં. **ચિત્ત**ન્તિ ભાવનાચિત્તં. **ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગાદયો ભાવેતી**તિ એત્થ ‘‘તયો’’તિ પદં આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. યથા પન તે ભાવેતબ્બા, તં સયમેવ વક્ખતિ.

પરિત્તન્તિ અપ્પકં. **ઉજ્જાલેતુકામો**તિ પદીપેતુકામો. **ઉદકવાતં દદેય્યા**તિ ઉદકમિસ્સં વાતં ઉપનેય્ય. **અકાલો**તિ નકાલો, અયુત્તકાલો વા. સતિઆદિધમ્મસામગ્ગિસઙ્ખાતાય બોધિયા બુજ્ઝતિ એતાયાતિ કત્વા, તંસમઙ્ગિનો વા બુજ્ઝતીતિ બોધિનો યોગિનો અઙ્ગન્તિ બોજ્ઝઙ્ગો , પસત્થો, સુન્દરો વા બોજ્ઝઙ્ગો સમ્બોજ્ઝઙ્ગો . કાયચિત્તદરથવૂપસમલક્ખણા પસ્સદ્ધિયેવ સમ્બોજ્ઝઙ્ગો પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, તસ્સ **પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ**. **સમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગાદી**સુપિ એસેવ નયો. અયં પન વિસેસો – સમાધિસ્સ તાવ પદત્થલક્ખણાનિ હેટ્ઠા આગતાનેવ. ઉપપત્તિતો ઇક્ખતીતિ **ઉપેક્ખા**. સા પનાયં અત્થતો તત્રમજ્ઝત્તુપેક્ખાવ ઇધ બોજ્ઝઙ્ગુપેક્ખા વેદિતબ્બા. **દુસમુટ્ઠાપય**ન્તિ સમુટ્ઠાપેતું ઉપ્પાદેતું અસક્કુણેય્યં. ધમ્માનં, ધમ્મેસુ વા વિચયો **ધમ્મવિચયો**, પઞ્ઞાતિ અત્થો. વીરસ્સ ભાવો, કમ્મં વા, વિધિના વા ઈરેતબ્બં પવત્તેતબ્બન્તિ **વીરિયં**, ઉસ્સાહો. પીણેતિ કાયં, ચિત્તં ચ સન્તપ્પેતીતિ **પીતિ**.

યં યં સકં **યથાસકં**, અત્તનો અત્તનોતિ અત્થો. **આહારવસેના**તિ પચ્ચયવસેન. **ભાવના**તિ ઉપ્પાદના, વડ્ઢના ચ. **કુસલાકુસલા**તિ કોસલ્લસમ્ભૂતટ્ઠેન કુસલા, તપ્પટિપક્ખતો અકુસલા. યે અકુસલા, તે સાવજ્જા. યે કુસલા, તે અનવજ્જા. અકુસલા **હીના**, ઇતરે **પણીતા**. કુસલાપિ વા હીનેહિ છન્દાદીહિ આરદ્ધા **હીના**, ઇતરે **પણીતા**. **કણ્હા**તિ કાળકા ચિત્તસ્સ અપભસ્સરભાવકરણા, **સુક્કા**તિ ઓદાતા ચિત્તસ્સ પભસ્સરભાવકરણા. કણ્હાભિજાતિહેતુતો વા **કણ્હા**, સુક્કાભિજાતિહેતુતો **સુક્કા**. તે એવ **સપ્પટિભાગા**. કણ્હા હિ ઉજુવિપચ્ચનીકતાય સુક્કેહિ સપ્પટિભાગા. તથા સુક્કાપિ ઇતરેહિ. અથ વા કણ્હા ચ સુક્કા ચ સપ્પટિભાગા ચ **કણ્હસુક્કસપ્પટિભાગા**. સુખા હિ વેદના દુક્ખાય વેદનાય સપ્પટિભાગા, દુક્ખા ચ વેદના સુખાય સપ્પટિભાગાતિ. **અનુપ્પન્નસ્સા**તિ અનિબ્બત્તસ્સ. **ઉપ્પાદાયા**તિ ઉપ્પાદનત્થાય. **ઉપ્પન્નસ્સા**તિ નિબ્બત્તસ્સ. **ભિય્યોભાવાયા**તિ પુનપ્પુનભાવાય. **વેપુલ્લાયા**તિ વિપુલભાવાય. **ભાવનાયા**તિ વડ્ઢિયા. **પારિપૂરિયા**તિ પરિપૂરણત્થાય.

તત્થાતિ ''અત્થિ ભિક્ખવે''તિઆદિના દસ્સિતપાઠે. **સભાવસામઞ્ઞલક્ખણપટિવેધવસેના**તિ એકજ્ઝં કત્વા ગહણે અનવજ્જસુખવિપાકાદિકસ્સ વિસું વિસું પન કુસનાદિકસ્સ સભાવલક્ખણસ્સ, અનિચ્ચાદિકસ્સ સામઞ્ઞલક્ખણસ્સ ચ પટિવિજ્ઝનવસેન. **પવત્તમનસિકારો**તિ કુસલાદીનં તંતંસભાવલક્ખણાદિકસ્સ યાથાવતો અવબુજ્ઝનવસેન ઉપ્પન્નજવનચિત્તુપ્પાદો. સો હિ અવિપરીતમનસિકારતાય ''**યોનિસોમનસિકારો**''તિ વુત્તો. તદાભોગતાય આવજ્જનાપિ તગ્ગતિકાવ. રુપ્પનલક્ખણાદિકમ્પિ ઇધ સામઞ્ઞલક્ખણેનેવ સઙ્ગહિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. કુસલકિરિયાય આદિઆરમ્ભવસેન પવત્તવીરિયં ધિતિસભાવતાય ''ધાતૂ''તિ વુત્તન્તિ આહ ''**આરમ્ભધાતૂતિ પઠમવીરિયં વુચ્ચતી**''તિ. લદ્ધાસેવનં વીરિયં બલપ્પત્તં હુત્વા પટિપક્ખં વિધમતીતિ આહ ''**કોસજ્જતો નિક્ખન્તત્તા તતો બલવતર**''ન્તિ. અધિમત્તાધિમત્તતરાનં પટિપક્ખધમ્માનં વિધમનસમત્થં પટુપટુતરાદિભાવપ્પત્તં હોતીતિ વુત્તં ''**પરં પરં ઠાનં અક્કમનતો તતોપિ બલવતર**''ન્તિ. તિટ્ઠતિ પવત્તતિ એત્થાતિ ઠાનિયા, પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઠાનિયા **પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગટ્ઠાનિયા**. ઠાતબ્બો વા ઠાનિયો, પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો ઠાનિયો એતેસૂતિ **પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગટ્ઠાનિયા**, અપરાપરં વત્તમાના પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસમ્પયુત્તા ધમ્મા. યસ્મા પન તેસુ પીતિયેવ પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ વિસેસકારણં, તસ્મા વુત્તં ''**પીતિયા એવ એતં નામ**''ન્તિ. **ઉપ્પાદકમનસિકારો**તિ યથા મનસિ કરોતો અનુપ્પન્નો પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો ઉપ્પજ્જતિ, ઉપ્પન્નો ચ વડ્ઢતિ, તથા પવત્તમનસિકારો.

પરિપુચ્છકતાતિ પરિયોગાહેત્વા પુચ્છકભાવો. પઞ્ચપિ હિ નિકાયે ઉગ્ગહેત્વા આચરિયે પરિયુપાસિત્વા તસ્સ તસ્સ અત્થં પરિપુચ્છન્તસ્સ, તે વા સહ અટ્ઠકથાય પરિયોગાહેત્વા યં યં તત્થ ગણ્ઠિટ્ઠાનં, તં તં ''ઇદં, ભન્તે, કથં, ઇમસ્સ કો અત્થો''તિ પુચ્છન્તસ્સ ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગો ઉપ્પજ્જતીતિ. **વત્થુવિસદકિરિયા ઇન્દ્રિયસમત્તપટિપાદના** સઙ્ખેપતો, વિત્થારતો ચ પકાસિતા એવ. તત્થ પન સમાધિસંવત્તનિયભાવેન આગતા, ઇધ પઞ્ઞાસંવત્તનિયભાવેન. યદઙ્ગેન હિ સમાધિસંવત્તનિકા, તદઙ્ગેન પઞ્ઞાસંવત્તનિકા સમાધિસ્સ ઞાણપચ્ચુપટ્ઠાનતો. ''સમાહિતો યથાભૂતં પજાનાતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૯૯; ૫.૧૦૭૧) વુત્તં. **દુપ્પઞ્ઞપુગ્ગલપરિવજ્જના** નામ દુપ્પઞ્ઞાનં મન્દબુદ્ધીનં ભત્તનિક્ખિત્તકાકમંસનિક્ખિત્તસુનખસદિસાનં મોમૂહપુગ્ગલાનં દૂરતો પરિચ્ચજના. **પઞ્ઞવન્તપુગ્ગલસેવના** નામ પઞ્ઞાય કતાધિકારાનં સચ્ચપટિચ્ચસમુપ્પાદાદીસુ કુસલાનં અરિયાનં, વિપસ્સનાકમ્મિકાનં વા મહાપઞ્ઞાનં કાલેન કાલં ઉપસઙ્કમનં. **ગમ્ભીરઞાણચરિયપચ્ચવેક્ખણા**તિ ગમ્ભીરઞાણેહિ ચરિતબ્બાનં ખન્ધાયતનધાતાદીનં, સચ્ચપચ્ચયાકારાદિદીપનાનં વા સુઞ્ઞતાપટિસંયુત્તાનં સુત્તન્તાનં પચ્ચવેક્ખણા. **તદધિમુત્તતા**તિ પઞ્ઞાધિમુત્તતા, પઞ્ઞાય નિન્નપોણપબ્ભારતાતિ અત્થો.

અપાયાદીતિ આદિ-સદ્દેન જાતિઆદિં અતીતે વટ્ટમૂલકં દુક્ખં, અનાગતે વટ્ટમૂલકં દુક્ખં, પચ્ચુપ્પન્ને આહારપરિયેટ્ઠિમૂલકઞ્ચ દુક્ખં સઙ્ગણ્હાતિ. વીરિયાયત્તસ્સ લોકિયલોકુત્તરવિસેસસ્સ અધિગમો એવ આનિસંસો, તસ્સ દસ્સનસીલતા **વીરિયાયત્ત...પે॰... દસ્સિતા**. સપુબ્બભાગો નિબ્બાનગામિમગ્ગો **ગમનવીથિ** ગન્તબ્બા પટિપજ્જિતબ્બા પટિપદાતિ કત્વા . **દાયકાનં મહપ્ફલભાવકરણેન પિણ્ડાપચાયનતા**તિ પચ્ચયદાયકાનં અત્તનિ કારસ્સ અત્તનો સમ્માપટિપત્તિયા મહપ્ફલકારભાવસ્સ કરણેન પિણ્ડસ્સ ભિક્ખાય પટિપૂજના. **ઇતરથા**તિ આમિસપૂજાય. **કુસીતપુગ્ગલપરિવજ્જનતા**તિ અલસાનં ભાવનાય નામમત્તમ્પિ અજાનન્તાનં કાયદળ્હીબહુલાનં યાવદત્થં ભુઞ્જિત્વા સેય્યસુખાદિઅનુયુઞ્જનકાનં તિરચ્છાનકથિકાનં પુગ્ગલાનં દૂરતો પરિચ્ચજના. **આરદ્ધવીરિયપુગ્ગલસેવનતા**તિ ''દિવસં ચઙ્કમેન નિસજ્જાય''તિઆદિના (વિભ॰ ૫૧૯; અ॰ નિ॰ ૩.૧૬)

ભાવનારમ્ભવસેન આરદ્ધવીરિયાનં દળ્હપરક્કમાનં પુગ્ગલાનં કાલેન કાલં ઉપસઙ્કમના. **સમ્મપ્પધાનપચ્ચવેક્ખણતા**તિ ચતુબ્બિધસમ્મપ્પધાનાનુભાવસ્સ પચ્ચવેક્ખણતા. **તદધિમુત્તતા**તિ તસ્મિં વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગે અધિમુત્તિ સબ્બિરિયાપથેસુ નિન્નપોણપબ્ભારતા. એત્થ ચ થિનમિદ્ધવિનોદનકુસીતપુગ્ગલપરિવજ્જનઆરદ્ધવીરિયપુગ્ગલસેવનતદધિમુત્તતા પટિપક્ખવિધમનપચ્ચયૂપસંહારવસેન, અપાયાદિભયપચ્ચવેક્ખણાદયો સમુત્તેજનવસેન **વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ** ઉપ્પાદકા દટ્ઠબ્બા.

બુદ્ધાદીસુ પસાદસિનેહાભાવેન થુસખરહદયા **લૂખપુગ્ગલા**, તબ્બિપરિયાયેન **સિનિદ્ધપુગ્ગલા** વેદિતબ્બા. બુદ્ધાદીનં ગુણપરિદીપના સમ્પસાદનીયસુત્તાદયો (દી॰ નિ॰ ૩.૧૪૧ આદયો) **પસાદનીયસુત્તન્તા**. **ઇમેહિ આકારેહી**તિ યથાવુત્તેહિ કુસલાદીનં સભાવસામઞ્ઞલક્ખણપટિવિજ્ઝનાદિઆકારેહિ ચેવ પરિપુચ્છકતાદિઆકારેહિ ચ. **એતે ધમ્મે**તિ એતે કુસલાદીસુ યોનિસોમનસિકારાદિકે ચેવ ધમ્મત્થઞ્ઞુતાદિકે ચ.

૬૫. **અચ્ચારદ્ધવીરિયતાદીહી**તિ અતિવિય પગ્ગહિતવીરિયતાદીહિ. **આદિ**-સદ્દેન સંવેજનપમોદનાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. **ઉદ્ધત**ન્તિ સમાધિઆદીનં મન્દતાય અવૂપસન્તં. **દુવૂપસમય**ન્તિ વૂપસમેતું સમાધાતું અસક્કુણેય્યં.

તં આકારં સલ્લક્ખેત્વાતિ યેનાકારેન અસ્સ યોગિનો પસ્સદ્ધિ સમાધિ ઉપેક્ખાતિ ઇમે પસ્સદ્ધિઆદયો ધમ્મા પુબ્બે યથારહં તસ્મિં તસ્મિં કાલે ઉપ્પન્નપુબ્બા, તં ચિત્તતંસમ્પયુત્તધમ્માનં પસ્સદ્ધાકારં, સમાહિતાકારં, અજ્ઝુપેક્ખિતાકારઞ્ચ ઉપલક્ખેત્વા ઉપધારેત્વા. **તીસુપિ પદેસૂ**તિ ''અત્થિ, ભિક્ખવે, કાયપ્પસ્સદ્ધી''તિઆદિના આગતેસુ તીસુપિ વાક્યેસુ, તેહિ વા પકાસિતેસુ તીસુ ધમ્મકોટ્ઠાસેસુ. યથાસમાહિતાકારં સલ્લક્ખેત્વા ગય્હમાનો સમથો એવ સમથનિમિત્તન્તિ આહ ''**સમથનિમિત્તન્તિ ચ સમથસ્સેવેતમધિવચન**''ન્તિ. નાનારમ્મણે પરિબ્ભમનેન વિવિધં અગ્ગં એતસ્સાતિ બ્યગ્ગો, વિક્ખેપો. તથા હિ સો અનવટ્ઠાનરસો, ભન્તતાપચ્ચુપટ્ઠાનો ચ વુત્તો. એકગ્ગતાભાવતો બ્યગ્ગપટિપક્ખોતિ અબ્યગ્ગો, સમાધિ. સો એવ નિમિત્તન્તિ પુબ્બે વિય વત્તબ્બં. તેનાહ ''**અવિક્ખેપટ્ઠેન ચ તસ્સેવ અબ્યગ્ગનિમિત્તન્તિ અધિવચન**''ન્તિ.

સરીરાવત્થં ઞત્વા મત્તસો પરિભુત્તો પણીતાહારો કાયલહુતાદીનં સમુટ્ઠાપનેન પસ્સદ્ધિયા પચ્ચયો હોતિ, તથા ઉતુસપ્પાયં, ઇરિયાપથસપ્પાયઞ્ચ સેવિતં, પયોગો ચ કાયિકો પવત્તિતોતિ આહ ''**પણીતભોજનસેવનતા**''તિઆદિ. પયોગસમતાદીનં અભાવેન સદરથકાયચિત્તા પુગ્ગલા **સારદ્ધપુગ્ગલા**. વુત્તવિપરિયાયેન **પસ્સદ્ધકાયા પુગ્ગલા** વેદિતબ્બા.

નિરસ્સાદસ્સાતિ ભાવનસ્સાદરહિતસ્સ. ભાવના હિ વીથિપટિપન્ના પુબ્બેનાપરં વિસેસવતી પવત્તમાના ચિત્તસ્સ અસ્સાદં ઉપસમસુખં આવહતિ, તદભાવતો નિરસ્સાદં ચિત્તં હોતિ. **સદ્ધાસંવેગવસેના**તિ સદ્ધાવસેન, સંવેગવસેન ચ. **સમ્પહંસનતા**તિ સમ્મદેવ પહંસનતા સંવેજનપુબ્બકપસાદુપ્પાદનેન ભાવના ચિત્તસ્સ તોસના. **સમ્માપવત્તસ્સા**તિ લીનુદ્ધચ્ચવિરહેન, સમથવીથિપટિપત્તિયા ચ સમં, સવિસેસઞ્ચ પવત્તિયા સમ્મદેવ પવત્તસ્સ ભાવનાચિત્તસ્સ. **અજ્ઝુપેક્ખનતા**તિ પગ્ગહનિગ્ગહસમ્પહંસનેસુ અબ્યાવટતા. **ઝાનવિમોક્ખપચ્ચવેક્ખણતા**તિ પઠમાદીનિ ઝાનાનિ પચ્ચનીકધમ્મેહિ સુટ્ઠુ વિમુત્તતાદિના તેયેવ વિમોક્ખા તેસં ''એવં ભાવના, એવં સમાપજ્જના, એવં અધિટ્ઠાનં, એવં વુટ્ઠાનં, એવં સંકિલેસો, એવં વોદાન''ન્તિ પતિ પતિ અવેક્ખણા.

સત્તમજ્ઝત્તતાતિ સત્તેસુ પિયટ્ઠાનિયેસુપિ ગહટ્ઠપબ્બજિતેસુ મજ્ઝત્તાકારો અજ્ઝુપેક્ખના. **સઙ્ખારમજ્ઝત્તતા**તિ અજ્ઝત્તિકેસુ ચક્ખાદીસુ, બાહિરેસુ પત્તચીવરાદીસુ મજ્ઝત્તાકારો અજ્ઝુપેક્ખના. સત્તસઙ્ખારાનં મમાયનં **સત્તસઙ્ખારકેલાયનં. ઇમેહાકારેહી**તિ ઇમેહિ યથાવુત્તેહિ કાયચિત્તાનં પસ્સદ્ધાકારસલ્લક્ખણાદિઆકારેહિ ચેવ સપ્પાયાહારસેવનાદિઆકારેહિ ચ. **એતે ધમ્મે**તિ એતે પસ્સદ્ધિઆદિધમ્મે.

૬૬. **પઞ્ઞાપયોગમન્દતાયા**તિ પઞ્ઞાબ્યાપારસ્સ અપ્પભાવેન. યથા હિ દાનસીલાનિ અલોભાદોસપ્પધાનાનિ , એવં ભાવના અમોહપ્પધાના વિસેસતો અપ્પનાવહા. તત્થ યદા પઞ્ઞા ન બલવતી હોતિ, તદા ભાવનાચિત્તસ્સ અનભિસઙ્ખતો વિય આહારો પુરિસસ્સ અભિરુચિં ન જનેતિ, તેન તં નિરસ્સાદં હોતિ. યદા ચ ભાવના પુબ્બેનાપરં વિસેસાવહા ન હોતિ સમ્મદેવ અવીથિપટિપત્તિયા, તદા ઉપસમસુખસ્સ અલાભેન ચિત્તં નિરસ્સાદં હોતિ. તદુભયં સન્ધાયાહ ''પઞ્ઞાપયોગમન્દતાયા''તિઆદિ. **ન**ન્તિ ચિત્તં. **જાતિજરાબ્યાધિમરણાનિ** યથારહં સુગતિયં, દુગ્ગતિયઞ્ચ હોન્તીતિ તદઞ્ઞમેવ પઞ્ચવિધબન્ધનાદિખુપ્પિપાસાદિઅઞ્ઞમઞ્ઞવિબાધનાદિહેતુકં **અપાયદુક્ખં** દટ્ઠબ્બં. તયિદં સબ્બં તેસં તેસં સત્તાનં પચ્ચુપ્પન્નભવનિસ્સિતં ગહિતન્તિ અતીતે, અનાગતે ચ કાલે વટ્ટમૂલકદુક્ખાનિ વિસું ગહિતાનિ. યે પન સત્તા આહારૂપજીવિનો, તત્થ ચ ઉટ્ઠાનફલૂપજીવિનો, તેસં અઞ્ઞેહિ અસાધારણં જીવિતદુક્ખં અટ્ઠમં સંવેગવત્થુ વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં.

અસ્સાતિ ચિત્તસ્સ. **અલીન**ન્તિઆદીસુ કોસજ્જપક્ખિયાનં ધમ્માનં અનધિમત્તતાય અલીનં. ઉદ્ધચ્ચપક્ખિકાનં ધમ્માનં અનધિમત્તતાય **અનુદ્ધતં**. પઞ્ઞાપયોગસમ્પત્તિયા, ઉપસમસુખાધિગમેન ચ **અનિરસ્સાદં**. પુબ્બેનાપરં સવિસેસં તતો એવ આરમ્મણે **સમપ્પવત્તં, સમથવીથિપટિપન્ન**ઞ્ચ. તત્થ અલીનતાય પગ્ગહે, અનુદ્ધતતાય નિગ્ગહે, અનિરસ્સાદતાય સમ્પહંસને **ન બ્યાપારં આપજ્જતિ**. અલીનાનુદ્ધતતાય હિ આરમ્મણે સમપ્પવત્તં અનિરસ્સાદતાય સમથવીથિપટિપન્નં. સમપ્પવત્તિયા વા અલીનં અનુદ્ધતં, સમથવીથિપટિપત્તિયા અનિરસ્સાદન્તિ દટ્ઠબ્બં.

નેક્ખમ્મપટિપદન્તિ ઝાનપટિપત્તિં. **સમાધિઅધિમુત્તતા**તિ સમાધિનિબ્બત્તને ઝાનાધિગમે યુત્તપ્પયુત્તતા. સા પન યસ્મા સમાધિં ગરું કત્વા તત્થ નિન્નપોણપબ્ભારભાવેન પવત્તિયા હોતિ, તસ્મા ''**સમાધિગરૂ**''તિઆદિ વુત્તં.

૬૭. પટિલદ્ધે નિમિત્તસ્મિં એવં હિ સમ્પાદયતો અપ્પનાકોસલ્લં ઇમં અપ્પના સમ્પવત્તતીતિ સમ્બન્ધો. **સા**તિ અપ્પના. **હિત્વા હી**તિ **હિ**-સદ્દો હેતુઅત્થો. યસ્મા **ઠાનમેતં ન વિજ્જતિ**, તસ્મા **ચિત્તપ્પવત્તિઆકારં** ભાવનાચિત્તસ્સ લીનુદ્ધતાદિવસેન પવત્તિઆકારં **સલ્લક્ખયં** ઉપધારેન્તો. **સમતં વીરિયસ્સેવ** વીરિયસ્સ સમાધિના સમરસતંયેવ **યોજયેથ**. કથં પન યોજયેથાતિ આહ ''**ઈસકમ્પી**''તિઆદિ. તત્થ **લય**ન્તિ લીનભાવં, સઙ્કોચન્તિ અત્થો. **યન્ત**ન્તિ ગચ્છન્તં , **પગ્ગણ્હેથેવ** સમભાવાયાતિ અધિપ્પાયો. તેનાહ ''**અચ્ચારદ્ધં નિસેધેત્વા સમમેવ પવત્તયે**''તિ. કથં પન સમમેવ પવત્તયેતિ આહ ''**રેણુમ્હી**''તિઆદિ. **યથા**તિ રેણુઆદીસુ યથા મધુકરાદીનં **પવત્તિ** ઉપમાભાવેન અટ્ઠકથાયં **સમ્મવણ્ણિતા, એવં લીનુદ્ધતભાવેહિ મોચયિત્વા** વીરિયસમતાયોજનેન **નિમિત્તાભિમુખં માનસં પટિપાદયે** પટિભાગનિમિત્તાભિમુખં ભાવનાચિત્તં સમ્પાદેય્યાતિ અત્થો.

નિમિત્તાભિમુખપટિપાદનવણ્ણના

૬૮. **તત્રાતિ** તસ્મિં ''રેણુમ્હી''તિઆદિના વુત્તગાથાદ્વયે. **અત્થદીપના** ઉપમૂપમેય્યત્થવિભાવના. **અછેકોતિ** અકુસલો. **પક્ખન્દોતિ** ધાવિતું આરદ્ધો. વિકસનક્ખણેયેવ સરસં કુસુમપરાગં હોતિ, પચ્છા વાતાદીહિ પરિપતતિ, વિરસં વા હોતિ. તસ્મા નિવત્તને રેણુ ખીયતીતિ આહ "**ખીણે રેણુમ્હિ સમ્પાપુણાતી**"તિ. **પુપ્ફરાસિન્તિ** રુક્ખસાખાસુ નિસ્સિતં પુપ્ફસઞ્ચયં.

સલ્લકત્તઅન્તેવાસિકેસૂતિ સલ્લકત્તઆચરિયસ્સ અન્તેવાસિકેસુ. **ઉદકથાલગતેતિ** ઉદકથાલિયં ઠપિતે. **સત્થકમ્મન્તિ** સિરાવેધનાદિસત્થકમ્મં. કુસિતુમ્પિ ઉપ્પલપત્તન્તિ સમ્બન્ધો. **સમેનાતિ** પુરિમકા વિય ગરું, મન્દઞ્ચ પયોગં અકત્વા સમપ્પમાણેન પયોગેન. **તત્થાતિ** ઉપ્પલપત્તે. **પરિયોદાતસિપ્પોતિ** સુવિસુદ્ધસિપ્પો નિપ્ફન્નસિપ્પો.

મક્કટકસુત્તન્તિ લૂતસુત્તં. **નિયામકો** નાવાસારથી. **લઙ્કારન્તિ** કિલઞ્જાદિમયં નાવાકટસારકં. **તેલેન અછડ્ડેન્તો નાળિં પૂરેતીતિ** સરાવાદિગતેન તેલેન અછડ્ડેન્તો સુખુમચ્છિદ્દકં તેલનાળિં પૂરેતિ. **એવમેવાતિ** યથા તે આદિતો વુત્તમધુકરસલ્લકત્તઅન્તેવાસિસુત્તાકડ્ઢકનિયામકતેલપૂરકા વેગેન પયોગં કરોન્તિ, એવમેવ યો ભિક્ખુ ''સીઘં અપ્પનં પાપુણિસ્સામી''તિ ગાળ્હં વીરિયં કરોતિ, યો મજ્ઝે વુત્તમધુકરાદયો વિય વીરિયં ન કરોતિ, ઇમે દ્વેપિ વીરિયસમતાભાવેન અપ્પનં પાપુણિતું ન સક્કોન્તિ. યો પન અવસાને વુત્તમધુકરાદયો વિય સમપ્પયોગો, અયં અપ્પનં પાપુણિતું સક્કોતિ વીરિયસમતાયોગતોતિ ઉપમાસંસન્દનં વેદિતબ્બં. તેન વુત્તં "**એકો ભિક્ખૂ**"તિઆદિ. **લીનં** ભાવનાચિત્તન્તિ અધિપ્પાયો.

પઠમજ્ઝાનકથાવણ્ણના

૬૯. **એવન્તિ** વુત્તપ્પકારેન. વીરિયસમતાયોજનવસેન વીથિપટિપન્નં ભાવના**માનસં** પટિભાગનિમિત્તેયેવ ઠપનવસેન **નિમિત્તાભિમુખં પટિપાદયતો અસ્સ** યોગિનો. **ઇજ્ઝિસ્સતીતિ** સમિજ્ઝિસ્સતિ, ઉપ્પજ્જિસ્સતીતિ અત્થો. **અનુયોગવસેનાતિ** ભાવનાવસેન. **સેસાનીતિ** સેસાનિ તીણિ, ચત્તારિ વા. **પકતિચિત્તેહીતિ** પાકતિકેહિ કામાવચરચિત્તેહિ. **બલવ...પે॰... ચિત્તેકગ્ગતાનિ** ભાવનાબલેન પટુતરસભાવપ્પત્તિયા. **પરિકમ્મત્તાતિ** પટિસઙ્ખારકત્તા. યદિ આસન્નત્તા ઉપચારતા, ગોત્રભુનો એવ ઉપચારસમઞ્ઞા સિયાતિ આહ "**સમીપચારિત્તા વા**"તિ. અનચ્ચાસન્નોપિ હિ નાતિદૂરપવત્તી સમીપચારી નામ હોતિ. અપ્પનં ઉપેચ્ચ ચરન્તીતિ **ઉપચારાનિ. ઇતો પુબ્બે પરિકમ્માનન્તિ** નાનાવજ્જનવીથિયં પરિકમ્માનં. **એત્થાતિ** એતેસુ પરિકમ્મુપચારાનુલોમસઞ્ઞિતેસુ. **સબ્બન્તિમન્તિ** તતિયં, ચતુત્થં વા. **પરિત્તગોત્તાભિભવનતોતિ** પરિત્તસ્સ ગોત્તસ્સ અભિભવનતો. ગંતાયતીતિ હિ ગોત્તં, ''પરિત્ત''ન્તિ પવત્તમાનં અભિધાનં, બુદ્ધિઞ્ચ એકંસિકવિસયતાય રક્ખતીતિ **પરિત્તગોત્તં**. યથા હિ બુદ્ધિ આરમ્મણભૂતેન અત્થેન વિના ન પવત્તતિ, એવં અભિધાનં અભિધેય્યભૂતેન. તસ્મા સો તાનિ તાયતિ રક્ખતીતિ વુચ્ચતિ. તં પન મહગ્ગતાનુત્તરવિધુરં કામતણ્હાય ગોચરભૂતં કામાવચરધમ્માનં આવેણિકરૂપં દટ્ઠબ્બં. મહગ્ગતગોત્તેપિ ઇમિના નયેન અત્થો વેદિતબ્બો. **ભાવનતોતિ** ઉપ્પાદનતો.

અવિસેસેન સબ્બેસં સબ્બા સમઞ્ઞાતિ પઠમનયો ગહિતગ્ગહણં હોતીતિ આહ "**અગ્ગહિતગ્ગહણેના**"તિઆદિ. નાનાવજ્જનપરિકમ્મમેવ પરિકમ્મન્તિ અધિપ્પાયેન "**પઠમં વા ઉપચાર**"ન્તિઆદિ વુત્તં. **ચતુત્થં અપ્પનાચિત્તં, પઞ્ચમં વા અપ્પનાચિત્તં** પુબ્બે વુત્તનયેન સચે ચતુત્થં ગોત્રભુ હોતીતિ અત્થો. **પઞ્ચમં વાતિ વા**-સદ્દો અનિયમે. સ્વાયં અનિયમો ઇમિના કારણેનાતિ દસ્સેતું "**તઞ્ચ ખો ખિપ્પાભિઞ્ઞદન્ધાભિઞ્ઞવસેના**"તિ વુત્તં. તત્થ ખિપ્પાભિઞ્ઞસ્સ ચતુત્થં અપ્પેતિ, દન્ધાભિઞ્ઞસ્સ પઞ્ચમં. કસ્મા પન ચતુત્થં, પઞ્ચમં વા અપ્પેતિ, ન તતો પરન્તિ

આહ “**તતો પરં જવનં પતતી**”તિ. તતો પઞ્ચમતો પરં છટ્ઠં, સત્તમઞ્ચ જવનં પતન્તં વિય હોતિ પરિક્ખીણજવત્તાતિ અધિપ્પાયો.

યથા અલદ્ધાસેવનં પઠમજવનં દુબ્બલત્તા ગોત્રભું ન ઉપ્પાદેતિ, લદ્ધાસેવનં પન બલવભાવતો દુતિયં, તતિયં વા ગોત્રભું ઉપ્પાદેતિ, એવં લદ્ધાસેવનતાય બલવભાવતો છટ્ઠં, સત્તમમ્પિ અપ્પેતીતિ થેરસ્સ અધિપ્પાયો. તેનાહ “**તસ્મા છટ્ઠેપિ સત્તમેપિ અપ્પના હોતી**”તિ. **તન્તિ** થેરસ્સ વચનં. સુત્તસુત્તાનુલોમઆચરિયવાદેહિ અનુપત્થમ્ભિતત્તા વુત્તં “**અત્તનોમતિમત્ત**”ન્તિ. ‘‘પુરિમા પુરિમા કુસલા ધમ્મા’’તિ (પટ્ઠા॰ ૧.૧.૧૨) પન સુત્તપદમકારણં આસેવનપચ્ચયલાભસ્સ બલવભાવે અનેકન્તિકત્તા. તથા હિ અલદ્ધાસેવનાપિ પઠમચેતના દિટ્ઠધમ્મવેદનીયા હોતિ, લદ્ધાસેવના દુતિયચેતના યાવ છટ્ઠચેતના અપરાપરિયવેદનીયા. **ચતુત્થપઞ્ચમેસુયેવા**તિઆદિ વુત્તસ્સેવત્થસ્સ યુત્તિદસ્સનમુખેન નિગમનત્થં વુત્તં. તત્થ યદિ છટ્ઠસત્તમં જવનં પતિતં નામ હોતિ પરિક્ખીણજવત્તા, કથં સત્તમજવનચેતના ઉપપજ્જવેદનીયા, આનન્તરિયા ચ હોતીતિ? નાયં વિસેસો આસેવનપચ્ચયલાભેન બલપ્પત્તિયા. કિઞ્ચરહિ કિરિયાવત્થાવિસેસતો. કિરિયાવત્થા હિ આરમ્ભમજ્ઝપરિયોસાનવસેન તિવિધા. તત્થ ચ પરિયોસાનાવત્થાય સન્નિટ્ઠાપકચેતનાભાવેન ઉપપજ્જવેદનીયાદિતા હોતિ, ન બલવભાવેનાતિ દટ્ઠબ્બં. પટિસન્ધિયા અનન્તરપચ્ચયભાવિનો વિપાકસન્તાનસ્સ અનન્તરપચ્ચયભાવેન તથા અભિસઙ્ખતત્તાતિ ચ વદન્તિ. તસ્મા છટ્ઠસત્તમાનં પપાતાભિમુખતાય પરિક્ખીણજવતા ન સક્કા નિવારેતું. તથા હિ “**યથા હિ પુરિસો**”તિઆદિ વુત્તં.

સા ચ પન અપ્પના. **અદ્ધાનપરિચ્છેદો**તિ કાલપરિચ્છેદો. સો પનેત્થ સત્તસુ ઠાનેસુ કત્થચિ અપરિમાણચિત્તક્ખણતાય, કત્થચિ અતિઇત્તરખણતાય **નત્થી**તિ વુત્તો. ન હેત્થ સમ્પુણ્ણજવનવીથિ અદ્ધા લબ્ભતિ. તેનેવાહ “**એત્થ મગ્ગાનન્તરફલ**”ન્તિઆદિ. **સેસટ્ઠાનેસૂ**તિ પઠમપ્પના, લોકિયાભિઞ્ઞા, મગ્ગક્ખણો, નિરોધા વુટ્ઠહન્તસ્સ ફલક્ખણોતિ એતેસુ ચતૂસુ ઠાનેસુ.

એત્તાવતાતિ એત્તકેન ભાવનાક્કમેન **એસ** યોગાવચરો **પઠમં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ. એવં** વિહરતા ચ **અનેન** તદેવ **પઠમં ઝાનં અધિગતં હોતિ પથવીકસિણ**ન્તિ સમ્બન્ધો.

૭૦. તત્થાતિ તસ્મિં ઝાનપાઠે. **વિવિચ્ચિત્વા**તિ વિસું હુત્વા. તેનાહ “**વિના હુત્વા અપક્કમિત્વા**”તિ, પજહનવસેન અપસક્કિત્વાતિ અત્થો. **વિવિચ્ચેવ કામેહી**તિ એત્થ “**વિવિચ્ચા**”તિ ઇમિના વિવેચનં ઝાનક્ખણે કામાનં અભાવમત્તં વુત્તં. “**વિવિચ્ચેવા**”તિ પન ઇમિના એકંસતો કામાનં વિવેચેતબ્બતાદીપનેન તપ્પટિપક્ખતા ઝાનસ્સ, કામવિવેકસ્સ ચ ઝાનાધિગમૂપાયતા દસ્સિતા હોતીતિ ઇમમત્થં દસ્સેતું ‘‘પઠમં ઝાન’’ન્તિઆદિં વત્વા તમેવત્થં પાકટતરં કાતું “**કથ**”ન્તિઆદિ વુત્તં. “**અન્ધકારે સતિ પદીપોભાસો વિયા**”તિ એતેન યથા પદીપોભાસાભાવેન રત્તિયં અન્ધકારાભિભવો, એવં ઝાનાભાવેન સત્તસન્તતિયં કામાભિભવોતિ દસ્સેતિ.

એતન્તિ પુબ્બપદેયેવ અવધારણવચનં. **ન ખો પન એવં દટ્ઠબ્બં** ‘‘કામેહિ એવા’’તિ અવધારણસ્સ અકતત્તા. નિસ્સરન્તિ નિગ્ગચ્છન્તિ એતેન, એત્થ વાતિ **નિસ્સરણં**. કે નિગ્ગચ્છન્તિ? કામા, તેસં કામાનં નિસ્સરણં પહાનં **તન્નિસ્સરણં**, તતો. કથં પન સમાને વિક્ખમ્ભને કામાનમેવેતં નિસ્સરણં, ન બ્યાપાદાદીનન્તિ ચોદનં યુત્તિતો, આગમતો ચ સોધેતું “**કામધાતૂ**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **કામધાતુસમતિક્કમનતો**તિ સકલસ્સપિ કામભવસ્સ સમતિક્કમપટિપદાભાવતો. તેન ઇમસ્સ ઝાનસ્સ કામપરિઞ્ઞાભાવમાહ. **કામરાગપટિપક્ખતો**તિ

વક્ખમાનવિભાગસ્સ કિલેસકામસ્સ પચ્ચત્થિકભાવતો. તેન યથા મેત્તા બ્યાપાદસ્સ, કરુણા વિહિંસાય, એવમિદં ઝાનં કામરાગસ્સ ઉજુવિપચ્ચનીકભૂતન્તિ દસ્સેતિ. એવમત્તનો પવત્તિયા, વિપાકપ્પવત્તિયા ચ કામરાગતો, કામધાતુતો ચ વિનિવત્તસભાવત્તા ઇદં ઝાનં વિસેસતો કામાનમેવ નિસ્સરણં. સ્વાયમત્થો પાઠગતો એવાતિ આહ "**યથાહા**"તિઆદિ. કામઞ્ચેતમત્થં દીપેતું પુરિમપદેયેવ અવધારણં ગહિતં, ઉત્તરપદેપિ પન તં ગહેતબ્બમેવ તથા અત્થસમ્ભવતોતિ દસ્સેતું "**ઉત્તરપદેપી**"તિઆદિ વુત્તં. **ઇતો**તિ કામચ્છન્દતો. **એસ** નિયમો. **સાધારણવચનેના**તિ અવિસેસવચનેન. તદઙ્ગવિક્ખમ્ભનસમુચ્છેદપ્પટિપસ્સદ્ધિનિસ્સરણવિવેકા **તદઙ્ગવિવેકાદયો**. ચિત્તકાયઉપધિવિવેકા **ચિત્તવિવેકાદયો. તયો એવ ઇધ** ઝાનકથાયં **દટ્ઠબ્બા** સમુચ્છેદવિવેકાદીનં અસમ્ભવતો.

નિદ્દેસેતિ મહાનિદ્દેસે (મહાનિ॰ ૧, ૭). તત્થ હિ "ઉદ્દાનતો દ્વે કામા – વત્થુકામા કિલેસકામા ચા"તિ ઉદ્દિસિત્વા "તત્થ કતમે વત્થુકામા? મનાપિયા રૂપા...પે॰... મનાપિયા ફોટ્ઠબ્બા"તિઆદિના વત્થુકામા નિદ્દિટ્ઠા. તે પન કામીયન્તીતિ **કામા**તિ વેદિતબ્બા. **તત્થેવા**તિ નિદ્દેસે એવ. **વિભઙ્ગે**તિ ઝાનવિભઙ્ગે (વિભ॰ ૫૬૪). પત્થનાકારેન પવત્તો દુબ્બલો લોભો છન્દનટ્ઠેન **છન્દો**, તતો બલવા રઞ્જનટ્ઠેન **રાગો**, તતોપિ બલવતરો બહલરાગો **છન્દરાગો**. નિમિત્તાનુબ્યઞ્જનાનિ સઙ્કપ્પેતિ એતેનાતિ **સઙ્કપ્પો**, તથાપવત્તો લોભો, તતો બલવા રઞ્જનટ્ઠેન **રાગો**, સઙ્કપ્પનવસેનેવ પવત્તો તતોપિ બલવતરો **સઙ્કપ્પરાગો**તિ. સ્વાયં પભેદો એકસ્સેવ લોભસ્સ પવત્તિઆકારવસેન, અવત્થાભેદવસેન ચ વેદિતબ્બો યથા "વચ્છો દમ્મો બલીબદ્દો"તિ. ઇમે **કિલેસકામા**. કામેન્તીતિ કામા, કામેન્તિ એતેહીતિ વા.

એવઞ્હિ સતીતિ એવં ઉભયેસમ્પિ કામાનં સઙ્ગહે સતિ. **વત્થુકામેહિપી**તિ "વત્થુકામેહિ વિવિચ્ચેવા"તિપિ અત્થો યુજ્જતીતિ એવં યુજ્જમાનત્થન્તરસમુચ્ચયત્થો **પિ**-સદ્દો, ન કિલેસકામસમુચ્ચયત્થો. કસ્મા? ઇમસ્મિં અત્થે કિલેસકામેહિ વિવેકસ્સ દુતિયપદેન વુત્તત્તા. **તેના**તિ વત્થુકામવિવેકેન. **કાયવિવેકો વુત્તો હોતિ** પુત્તદારાદિપરિગ્ગહવિવેકદીપનતો. **પુરિમેના**તિ કાયવિવેકેન. **એત્થા**તિ "વિવિચ્ચેવ કામેહિ, વિવિચ્ચ અકુસલેહિ ધમ્મેહી"તિ એતસ્મિં પદદ્વયે, ઇતો વા નિદ્ધારિતે વિવેકદ્વયે. અકુસલ-સદ્દેન યદિપિ કિલેસકામા, સબ્બાકુસલાપિ વા ગહિતા, સબ્બથા પન કિલેસકામેહિ વિવેકો વુત્તોતિ આહ "**દુતિયેન કિલેસકામેહિ વિવેકવચનતો**"તિ. **દુતિયેના**તિ ચ ચિત્તવિવેકેનાતિ અત્થો. **એતેસ**ન્તિ યથાવુત્તાનં દ્વિન્નં પદાનં, નિદ્ધારણે ચેતં સામિવચનં. તણ્હાદિસંકિલેસાનં વત્થુનો પહાનં **સંકિલેસવત્થુપ્પહાનં. લોલભાવો** નામ તત્થ તત્થ રૂપાદીસુ તણ્હુપ્પાદો, તસ્સ **હેતુ** વત્થુકામા એવ વેદિતબ્બા. **બાલભાવો** અવિજ્જા, દુચ્ચિન્તિતચિન્તિતાદિ વા, તસ્સ અયોનિસોમનસિકારો, સબ્બેપિ વા અકુસલા ધમ્મા **હેતુ**. કામગુણાધિગમહેતુપિ પાણાતિપાતાદિઅસુદ્ધપયોગો હોતીતિ તબ્બિવેકેન **પયોગસુદ્ધિ** વિભાવિતા. તણ્હાસંકિલેસસોધનેન, વિવટ્ટૂપનિસ્સયસંવડ્ઢનેન ચ અજ્ઝાસયવિસોધનં **આસયપોસનં**. **કામેસૂ**તિ નિદ્ધારણે ભુમ્મં.

અનેકભેદોતિ કામાસવકામરાગસંયોજનાદિવસેન, રૂપતણ્હાદિવસેન ચ અનેકપ્પભેદો. **કામચ્છન્દોયેવા**તિ કામસભાવોયેવ છન્દો, ન કત્તુકમ્યતાછન્દો, નાપિ કુસલચ્છન્દોતિ અધિપ્પાયો. **ઝાનપટિપક્ખતો**તિ ઝાનસ્સ પટિપક્ખભાવતો તંહેતુ તન્નિમિત્તં **વિસું વુત્તો**. અકુસલભાવસામઞ્ઞેન અગ્ગહેત્વા વિસું સરૂપેન ગહિતો. યદિ કિલેસકામોવ પુરિમપદે વુત્તો, કથં બહુવચનન્તિ આહ "**અનેકભેદતો**"તિઆદિ.

અઞ્ઞેસમ્પિ દિટ્ઠિમાનઅહિરિકાનોત્તપ્પાદીનં, તંસહિતફસ્સાદીનઞ્ચ. ઉપરિ વુચ્ચમાનાનિ ઝાનઙ્ગાનિ **ઉપરિઝાનઙ્ગાનિ**, તેસં અત્તનો પચ્ચનીકાનં **પટિપક્ખભાવદસ્સનતો** તપ્પચ્ચનીકનીવરણવચનં. **નીવરણાનિ હિ**

ઞાનઙ્ગપચ્ચનીકાનિ તેસં પવત્તિનિવારણતો. **સમાધિ કામચ્છન્દસ્સ પટિપક્ખો** રાગપ્પણિધિયા ઉજુવિપચ્ચનીકભાવતો, નાનારમ્મણેહિ પલોભિતસ્સ પરિબ્ભમન્તસ્સ ચિત્તસ્સ સમાધાનતો ચ. **પીતિ બ્યાપાદસ્સ** પટિપક્ખા પામોજ્જેન સમાનયોગક્ખેમત્તા. **વિતક્કો થિનમિદ્ધસ્સ** પટિપક્ખો યોનિસો સઙ્કપ્પનવસેન સવિપ્ફારપવત્તિતો. **સુખં** અવૂપસમાનુતાપસભાવસ્સ **ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચસ્સ** પટિપક્ખં વૂપસન્તસીતલસભાવત્તા. **વિચારો વિચિકિચ્છાય** પટિપક્ખો આરમ્મણે અનુમજ્જનવસેન પઞ્ઞાપટિરૂપસભાવત્તા. **મહાકચ્ચાનત્થેરેન** દેસિતં પિટકાનં સંવણ્ણના પેટકં, તસ્મિં **પેટકે**.

પઞ્ચકામગુણભેદવિસયસ્સાતિ રૂપાદિપઞ્ચકામગુણવિસેસવિસયસ્સ. **આઘાતવત્થુભેદાદિવિસયાનન્તિ** બ્યાપાદવિવેકવચનેન ''અનત્થં મે અચરી''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૪૦; અ॰ નિ॰ ૯.૨૯; વિભ॰ ૯૬૦) આદિઆઘાતવત્થુભેદવિસયસ્સ દોસસ્સ, મોહાધિકેહિ થિનમિદ્ધાદીહિ વિવેકવચનેન પટિચ્છાદનવસેન દુક્ખાદિપુબ્બન્તાદિભેદવિસયસ્સ મોહસ્સ વિક્ખમ્ભનવિવેકો વુત્તો. કામરાગબ્યાપાદતદેકટ્ઠથિનમિદ્ધાદિવિક્ખમ્ભકઞ્ચેતં સબ્બાકુસલપટિપક્ખસભાવત્તા. સબ્બકુસલાનં તેન સભાવેન સબ્બાકુસલપ્પહાયકં હોતિ, હોન્તમ્પિ કામરાગાદિવિક્ખમ્ભનસભાવમેવ હોતિ તંસભાવત્તાતિ અવિસેસેત્વા નીવરણાકુસલમૂલાદીનં ''**વિક્ખમ્ભનવિવેકો વુત્તો હોતી**''તિ આહ.

૭૧. યથાપચ્ચયં પવત્તમાનાનં સભાવધમ્માનં નત્થિ કાચિ વસવત્તિતાતિ વસવત્તિભાવનિવારણત્થં ''**વિતક્કનં વિતક્કો**''તિ વુત્તં. તયિદં ''વિતક્કનં ઈદિસમિદ''ન્તિ આરમ્મણસ્સ પરિકપ્પનન્તિ આહ ''**ઊહનન્તિ વુત્તં હોતી**''તિ. યસ્મા ચિત્તં વિતક્કબલેન આરમ્મણં અભિનિરુળ્હં વિય હોતિ, તસ્મા સો **આરમ્મણાભિનિરોપનલક્ખણો** વુત્તો. યથા હિ કોચિ રાજવલ્લભં, તંસમ્બન્ધિનં મિત્તં વા નિસ્સાય રાજગેહં આરોહતિ અનુપવિસતિ, એવં વિતક્કં નિસ્સાય ચિત્તં આરમ્મણં આરોહતિ. યદિ એવં, કથં અવિતક્કં ચિત્તં આરમ્મણં આરોહતીતિ? વિતક્કબલેનેવ. યથા હિ સો પુરિસો પરિચયેન તેન વિનાપિ નિરાસઙ્કો રાજગેહં પવિસતિ, એવં પરિચયેન વિતક્કેન વિનાપિ અવિતક્કં ચિત્તં આરમ્મણં આરોહતિ. **પરિચયેના**તિ ચ સન્તાને પવત્તવિતક્કભાવનાસઙ્ખાતેન પરિચયેન. વિતક્કસ્સ હિ સન્તાને અભિણ્હં પવત્તસ્સ વસેન ચિત્તસ્સ આરમ્મણાભિરુહણં ચિરપરિચિતં. તેન તં કદાચિ વિતક્કેન વિનાપિ તત્થ પવત્તતેવ. યથા તં ઞાણસહિતં હુત્વા સમ્મસનવસેન ચિરપરિચિતં કદાચિ ઞાણવિરહિતમ્પિ સમ્મસનવસેન પવત્તતિ, યથા વા કિલેસસહિતં હુત્વા પવત્તં સબ્બસો કિલેસરહિતમ્પિ પરિચયેન કિલેસવાસનાવસેન પવત્તતિ, એવંસમ્પદમિદં દટ્ઠબ્બં. આદિતો, અભિમુખં વા હનનં **આહનનં**. પરિતો, પરિવત્તેત્વા વા આહનનં **પરિયાહનનં**. ''રૂપં રૂપં, પથવી પથવી''તિ આકોટેન્તસ્સ વિય પવત્તિ ''**આહનનં, પરિયાહનન**''ન્તિ ચ વેદિતબ્બં. **આનયનં** ચિત્તસ્સ આરમ્મણે ઉપનયનં, આકડ્ઢનં વા.

અનુસઞ્ચરણં અનુપરિબ્ભમનં. સ્વાયં વિસેસો સન્તાનમ્હિ લબ્ભમાનો એવ સન્તાને પાકટો હોતીતિ દટ્ઠબ્બો. સેસેસુપિ એસેવ નયો. **અનુમજ્જનં** આરમ્મણે ચિત્તસ્સ અનુમસનં, પરિમજ્જનન્તિ અત્થો. તથા હિ વિચારો ''પરિમજ્જનહત્થો વિય, સઞ્ચરણહત્થો વિયા''તિ ચ વુત્તો. **તત્થા**તિ આરમ્મણે. સહજાતાનં અનુયોજનં આરમ્મણે અનુવિચારણસઙ્ખાતઅનુમજ્જનવસેનેવ વેદિતબ્બં. **અનુપ્પબન્ધનં** આરમ્મણે ચિત્તસ્સ અવિચ્છિન્નસ્સ વિય પવત્તિ. તથા હિ સો ''અનુસન્ધાનતા''તિ (ધ॰ સ॰ ૮) નિદ્દિટ્ઠો. તેનેવ ચ ''ઘણ્ડાનુરવો વિય, પરિબ્ભમનં વિયા''તિ ચ વુત્તો.

કત્થચીતિ પઠમજ્ઝાને, પરિત્તચિત્તુપ્પાદેસુ ચ. વિચારતો **ઓળારિકટ્ઠેન**, વિચારસ્સેવ ચ **પુબ્બઙ્ગમટ્ઠેન** અનુરવતો ઓળારિકો, તસ્સ ચ પુબ્બઙ્ગમો **ઘણ્ડાભિઘાતો વિય વિતક્કો**. યથા હિ ઘણ્ડાભિઘાતો પઠમાભિનિપાતો હોતિ, એવં આરમ્મણાભિમુખનિરોપનટ્ઠેન **વિતક્કો ચેતસો પઠમાભિનિપાતો** હોતિ. **અભિઘાત**-ગ્ગહણેન ચેત્થ અભિઘાતજો સદ્દો ગહિતોતિ વેદિતબ્બો. **વિપ્ફારવા**તિ વિચલનયુત્તો સપરિપ્ફન્દો. **પરિબ્ભમનં વિય** પરિસ્સયાભાવવીમંસનત્થં. **અનુપ્પબન્ધેન પવત્તિયન્તિ** ઉપચારે વા અપ્પનાયં વા સન્તાનેન પવત્તિયં. તત્થ હિ વિતક્કો નિચ્ચલો હુત્વા આરમ્મણં અનુપવિસિત્વા વિય પવત્તતિ, ન પઠમાભિનિપાતે. **પાકટો હોતી**તિ વિતક્કસ્સ વિસેસો અભિનિરોપનાકારો ઓળારિકત્તા પઠમજ્ઝાને પાકટો હોતિ, તદભાવતો પઞ્ચકનયે દુતિયજ્ઝાને વિચારસ્સ વિસેસો અનુમજ્જનાકારો પાકટો હોતિ.

વાલણ્ડુપકં એળકલોમાદીહિ કતચુમ્બટકં. **ઉપ્પીળનહત્થો**તિ પિણ્ડસ્સ ઉપ્પીળનહત્થો. તસ્સેવ ઇતો ચિતો ચ **સઞ્ચરણહત્થો**. **મણ્ડલન્તિ** કંસભાજનાદીસુ કિઞ્ચિ મણ્ડલં વટ્ટલેખં કરોન્તસ્સ. યથા પુપ્ફફલસાખાદિઅવયવવિનિમુત્તો અવિજ્જમાનોપિ રુક્ખો ''સપુપ્ફો સફલો''તિ વોહરીયતિ, એવં વિતક્કાદિઅઙ્ગવિનિમુત્તં અવિજ્જમાનમ્પિ ઝાનં ''સવિતક્કં સવિચાર''ન્તિ વોહરીયતીતિ દસ્સેતું ''**રુક્ખો વિયા**''તિઆદિ વુત્તં. ઝાનભાવનાય પુગ્ગલવસેન દેસેતબ્બત્તા ''ઇધ ભિક્ખુ વિવિચ્ચેવ કામેહી''તિઆદિના પુગ્ગલાધિટ્ઠાનેન ઝાનાનિ ઉદ્દિટ્ઠાનીતિ. યદિપિ **વિભઙ્ગે** પુગ્ગલાધિટ્ઠાના દેસના કતા, **અત્થો પન તત્રાપિ** વિભઙ્ગેપિ યથા ઇધ ''ઇમિના ચ વિતક્કેના''તિઆદિના ધમ્મવસેન વુત્તો, **એવમેવ દટ્ઠબ્બો**, પરમત્થતો પુગ્ગલસ્સેવ અભાવતોતિ અધિપ્પાયો. **અત્થો...પે॰... દટ્ઠબ્બો** ઝાનસમઙ્ગિનો વિતક્કવિચારસમઙ્ગિતાદસ્સનેન, ઝાનસ્સેવ ચ સવિતક્કસવિચારતાય વુત્તત્તાતિ એવં વા એત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

વિવેકાતિ વિવેકા હેતુભૂતાતિ વિવેક-સદ્દસ્સ ભાવસાધનતં સન્ધાયાહ. **વિવેકે**તિ કત્તુસાધનતં, કમ્મસાધનતં વા. ''વિવિત્તો''તિ હિ ઇમિના નીવરણેહિ વિનાભૂતો તેહિ વિવેચિતોતિ ચ સાધનદ્વયમ્પિ સઙ્ગહિતમેવાતિ.

૭૨. પીણયતીતિ તપ્પેતિ, વડ્ઢેતિ વા. **સમ્પિયાયનલક્ખણા**તિ પરિતુસ્સનલક્ખણા. **પીણનરસા**તિ પરિબ્રૂહનરસા. **ફરણરસા**તિ પણીતરૂપેહિ કાયસ્સ બ્યાપનરસા. ઉદગ્ગભાવો **ઓદગ્યં**. **ખુદ્દિકા** લહું લોમહંસનમત્તં કત્વા ભિન્ના ન પુન ઉપ્પજ્જતિ. **ખણિકા** બહુલં ઉપ્પજ્જતિ. ઉબ્બેગતો **ફરણા** નિચ્ચલત્તા, ચિરટ્ઠિતિકત્તા ચ પણીતતરા. **ચેતિયઙ્ગણં ગન્ત્વા**તિ પુણ્ણવલ્લિકવિહારે ચેતિયઙ્ગણં ગન્ત્વા. **પકતિયા દિટ્ઠારમ્મણવસેના**તિ પુબ્બે મહાચેતિયં ગહિતારમ્મણવસેન. **ચિત્રગેણ્ડુકો** વિચિત્રાકારેન કતગેણ્ડુકો. **ઉપનિસ્સયે**તિ સમીપે, તસ્સ વા વિહારસ્સ નિસ્સયભૂતે, ગોચરટ્ઠાનભૂતેતિ અત્થો.

ઘરાજિરેતિ ગેહઙ્ગણે. પબ્બતસિખરે કતચેતિયં ''**આકાસચેતિય**''ન્તિ વુત્તં. **ગહિતનિમિત્તેનેવા**તિ ચેતિયવન્દનં, ધમ્મસ્સવનઞ્ચ ઉદ્દિસ્સ ''ધઞ્ઞા વતિમે''તિઆદિના ગહિતકુસલનિમિત્તેનેવ કારણભૂતેન. ગહિતં વા નિમિત્તં એતેનાતિ ગહિતનિમિત્તં, વુત્તાકારેન પવત્તચિત્તં, તેન ગહિતનિમિત્તેનેવ ચિત્તેન સહ. **પક્ખન્દન્તિ** અનુપવિટ્ઠં. **અનુપરિપ્ફુટન્તિ** અનુ અનુ સમન્તતો ફુટં, સબ્બસો અનુવિસટન્તિ અત્થો.

પસ્સદ્ધિયા નિમિત્તભાવેન **ગબ્ભં ગણ્હન્તી**. પરિપાચનવસેન **પરિપાકં ગચ્છન્તી**. અપ્પનાસમ્પયુત્તાવ પીતિ અપ્પનાસમાધિપૂરિકા. ખણિકસમાધિપૂરિકા ચ ઉપચારસમાધિપૂરિકા ચ અપ્પનાસમાધિસ્સ વિદૂરતરાતિ તદુભયં

અનામસન્તો “**તાસુ યા અપ્પનાસમાધિસ્સા**”તિઆદિમાહ . **સમાધિસમ્પયોગં ગતાતિ** પુબ્બે ઉપચારસમાધિના સમ્પયુત્તા હુત્વા અનુક્કમેન વડ્ઢિત્વા અપ્પનાસમાધિના સમ્પયોગં ગતા.

૭૩. સુખયતીતિ **સુખં**, અત્તના સમ્પયુત્તધમ્મે લદ્ધસ્સાદે કરોતીતિ અત્થો. સ્વાયં કત્તુનિદ્દેસો પરિયાયલદ્ધો ધમ્મતો અઞ્ઞસ્સ કત્તુ નિવત્તનત્થો, નિપ્પરિયાયેન પન ભાવસાધનમેવ લબ્ભતીતિ “**સુખનં સુખ**”ન્તિ વુત્તં. ઇટ્ઠસભાવત્તા તંસમઙ્ગીપુગ્ગલં, સમ્પયુત્તધમ્મે વા અત્તનિ સાદયતીતિ **સાતં** દ-કારસ્સ ત-કારં કત્વા. સાતં “મધુર”ન્તિ વદન્તિ. સાતં લક્ખણં એતસ્સાતિ **સાતલક્ખણં. ઉપબ્રૂહનં** સમ્પયુત્તધમ્માનં સંવડ્ઢનં. દુક્ખં વિય અવિસ્સજ્જેત્વા અદુક્ખમસુખા વિય અનજ્ઝુપેક્ખિત્વા અનુ અનુ ગણ્હનં, ઉપકારિતા વા **અનુગ્ગહો. કત્થચિ** પઠમજ્ઝાનાદિકે. **પટિલાભતુટ્ઠી**તિ પટિલાભવસેન ઉપ્પજ્જનકતુટ્ઠિ. **પટિલદ્ધરસાનુભવન**ન્તિ પટિલદ્ધસ્સ આરમ્મણરસસ્સ અનુભવનન્તિ સભાવતો પીતિસુખાનિ વિભજિત્વા દસ્સેતિ. **યત્થ પીતિ, તત્થ સુખ**ન્તિ વિતક્કસ્સ વિય ઇતરેન પીતિયા સુખેન અચ્ચન્તસંયોગમાહ. “યત્થ સુખં, તત્થ ન નિયમતો પીતી”તિ વિચારસ્સ વિય વિતક્કેન સુખસ્સ પીતિયા અનચ્ચન્તસંયોગં. તેન અચ્ચન્તાનચ્ચન્તસંયોગિતાય પીતિસુખાનં વિસેસં દસ્સેતિ. કં તારેન્તિ એત્થાતિ **કન્તારં**, નિરુદકમરુટ્ઠાનં. વનમેવ **વનન્તં. તસ્મિં તસ્મિં સમયે**તિ ઇટ્ઠારમ્મણસ્સ પટિલાભસમયે, પટિલદ્ધસ્સ રસાનુભવનસમયે, વનચ્છાયાદીનં સવનદસ્સનસમયે, પવેસપરિભોગસમયે ચ. **પાકટભાવતો**તિ યથાક્કમં પીતિસુખાનં વિભૂતભાવતો.

વિવેકજં પીતિસુખન્તિ એત્થ પુરિમસ્મિં અત્થે **વિવેકજ**ન્તિ ઝાનં વુત્તં. પીતિસુખસદ્દતો ચ અત્થિઅત્થવિસેસતો “અસ્સ ઝાનસ્સ, અસ્મિં વા ઝાને”તિ એત્થ **અ**-કારો દટ્ઠબ્બો. દુતિયે પીતિસુખમેવ વિવેકજં. “વિવેકજંપીતિસુખ”ન્તિ ચ અઞ્ઞપદત્થસમાસો, પચ્ચત્તનિદ્દેસસ્સ ચ અલોપો કતો. લોપે વા સતિ “વિવેકજપીતિસુખ”ન્તિ પાઠોતિ અયં વિસેસો.

ઉપસમ્પજ્જાતિ એત્થ **ઉપ-સં**-સદ્દા “ઉપલબ્ભતિ, સંભુઞ્જતી”તિઆદીસુ વિય નિરત્થકાતિ દસ્સેતું “ઉપગન્ત્વા”તિઆદિં વત્વા પુન તેસં સાત્થકભાવં દસ્સેતું “**ઉપસમ્પાદયિત્વા**”તિઆદિ વુત્તં, તસ્મા પત્વા, સાધેત્વાતિ વા અત્થો. **ઇરિયન્તિ** કિરિયં. **વુત્તિ**આદીનિ તસ્સેવ વેવચનાનિ. **પાલના**તિ હિ એકં ઇરિયાપથબાધનં ઇરિયાપથન્તરેહિ રક્ખણા.

પઞ્ચઙ્ગવિપ્પહીનાદિવણ્ણના

૭૪. પઞ્ચ અઙ્ગાનિ વિક્ખમ્ભનવસેન પહીનાનિ એતસ્સાતિ **પઞ્ચઙ્ગવિપ્પહીનં**. “અગ્યાહિતો”તિ એત્થ આહિત-સદ્દસ્સ વિય વિપ્પહીન-સદ્દસ્સેત્થ પરવચનં દટ્ઠબ્બં, પઞ્ચહિ અઙ્ગેહિ વિપ્પહીનન્તિ વા **પઞ્ચઙ્ગવિપ્પહીનં**. નનુ અઞ્ઞેપિ અકુસલા ધમ્મા ઇમિના ઝાનેન પહીયન્તિ, અથ કસ્મા પઞ્ચઙ્ગવિપ્પહીનતાવ વુચ્ચતીતિ આહ “**કિઞ્ચાપી**”તિઆદિ. ઝાનલાભિનોપિ અઝાનસમઙ્ગિકાલે ઝાનપટિપક્ખલોભચિત્તાદીનં પવત્તિસબ્ભાવતો “**ઝાનક્ખણે**”તિ વુત્તં. **પહીયન્તી**તિ વિગચ્છન્તિ, નપ્પવત્તન્તીતિ અત્થો. **એકત્તારમ્મણે**તિ પથવીકસિણાદિવસેન એકસભાવે, એકગ્ગતાસઙ્ખાતે એકત્તાવહે વા આરમ્મણે. **તન્તિ** તં નાનાવિસયપલોભિતં ચિત્તં. **કામધાતુપ્પહાનાયા**તિ નાનાવિસયસમૂપબ્યૂળ્હાય કામધાતુયા પહાનાય સમતિક્કમાય પટિપદં ઝાનં નપ્પટિપજ્જતિ. **નિરન્તર**ન્તિ વિક્ખેપેન અનન્તરિતં, સહિતન્તિ અત્થો. **અકમ્મઞ્ઞ**ન્તિ અકમ્મનીયં, ભાવનાકમ્મસ્સ અયોગ્યન્તિ અત્થો. **ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચપરેત**ન્તિ ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચેન અભિભૂતં. **પરિબ્ભમતિ**

અનવટ્ઠાનતો, અવટ્ઠાનસ્સ સમાધાનસ્સ અભાવતોતિ અત્થો. **વિચિકિચ્છાય ઉપહતન્તિ** સાતિસયસ્સ વિચારસ્સ અભાવતો ''સમ્માસમ્બુદ્ધો નુ ખો ભગવા, ન નુ ખો''તિ, ''પથવી પથવી''તિઆદિના મનસિકારેન, ''ઝાનં સિયા નુ ખો, ન નુ ખો''તિઆદિના ચ પવત્તાય વિચિકિચ્છાય ઉપહતં. **નારોહતિ** અપ્પટિપત્તિનિમિત્તત્તા. **વિસેસેન ઝાનન્તરાયકરત્તા**તિ સમાધિઆદીનં ઉજુવિપચ્ચનીકભાવેન ઝાનાધિગમસ્સ અન્તરાયકરણતો.

તેહીતિ ઝાનાધિગમસ્સ પચ્ચયભૂતેહિ વિતક્કવિચારેહિ. **અવિક્ખેપાય સમ્પાદિતપ્પયોગસ્સા**તિ તતો એવં સમાધાનાય નિપ્ફાદિતભાવનાપયોગસ્સ. **ચેતસો પયોગસમ્પત્તિસમ્ભવા**તિ યથાવુત્તભાવનાપયોગસમ્પત્તિસમુટ્ઠાના. **પીતિ પીણનં** ભાવનાવસેન તપ્પનં. **ઉપબ્રૂહનં** ભાવનાવસેન પરિવુદ્ધિં ચેતસો **કરોતી**તિ સમ્બન્ધો. **નન્તિ** ચિત્તં. **સસેસસમ્પયુત્તધમ્મ**ન્તિ અવસિટ્ઠફસ્સાદિધમ્મસહિતં, સમં સમ્મા ચ આધિયતીતિ સમ્બન્ધો. ઇન્દ્રિયસમતાવસેન **સમં**, પટિપક્ખધમ્માનં. દૂરીભાવે લીનુદ્ધચ્ચાભાવેન **સમ્મા** ચ ઠપેતીતિ અત્થો. એકગ્ગતા હિ સમાધાનકિચ્ચેન ચિત્તં, સમ્પયુત્તધમ્મે ચ અત્તાનં અનુવત્તાપેન્તી ઝાનક્ખણે સાતિસયં સમાહિતે કરોતીતિ. **ઉપ્પત્તિવસેના**તિ યથાપચ્ચયં ઉપ્પજ્જનવસેન . એતેસુ વિતક્કાદીસુ ઝાનં **ઉપ્પન્નં નામ** હોતિ તત્થેવ ઝાનવોહારતો. તેનાહ ''**તસ્મા**''તિઆદિ. ''**યથા પના**''તિઆદિનાપિ ઉપમાવસેન તમેવત્થં પાકટતરં કરોતિ.

પકતિચિત્તતોતિ પાકતિકકામાવચરચિત્તતો. **સુવિસદેના**તિ સુટ્ઠુ વિસદેન, પટુતરેનાતિ અત્થો. **સબ્બાવન્ત**ન્તિ સબ્બાવયવવન્તં, અનવસેસન્તિ અત્થો. **અપ્ફુટ**ન્તિ અસમ્ફુટ્ઠં. **આરમ્મણેસુ ફુસિતા**તિ અપ્પનાવસેન પવત્તમાના ચિત્તેકગ્ગતા સમન્તતો આરમ્મણં ફરન્તી વિય હોતીતિ કત્વા વુત્તં. કસ્મા પનેત્થ ઝાનપાઠે અગ્ગહિતા ચિત્તેકગ્ગતા ગહિતાતિ અનુયોગં સન્ધાય ''**તત્થ ચિત્તેકગ્ગતા**''તિઆદિ વુત્તં. **તત્થા**તિ તેસુ ઝાનઙ્ગેસુ. **ન નિદ્દિટ્ઠા**તિ સરૂપતો ન નિદ્દિટ્ઠા, સામઞ્ઞતો પન ઝાનગ્ગહણેન ગહિતા. **એવં વુત્તત્તા**તિ સરૂપેનેવ વુત્તત્તા, અઙ્ગમેવ ચિત્તેકગ્ગતાતિ સમ્બન્ધો. **યેન અધિપ્પાયેના**તિ યેન વિતક્કાદીહિ સહ વત્તન્તં ધમ્મં દીપેતું તસ્સ પકાસનાધિપ્પાયેન ''સવિતક્કં સવિચાર''ન્તિઆદિના **ઉદ્દેસો કતો. સો એવ** અધિપ્પાયો **તેન** ભગવતા **વિભઙ્ગે** ''ચિત્તેકગ્ગતા''તિ નિદ્દિસન્તેન **પકાસિતો.** તસ્મા સા ઝાનપાઠે અગ્ગહિતાતિ ન ચિન્તેતબ્બં.

તિવિધકલ્યાણવણ્ણના

૭૫. **આદિમજ્ઝપરિયોસાનવસેના**તિ ઝાનસ્સ આદિમજ્ઝપરિયોસાનવસેન. **લક્ખણવસેના**તિ તેસંયેવ અપ્પનાયં લક્ખિતબ્બભાવવસેન.

તત્રાતિ તસ્મિં કલ્યાણતાલક્ખણાનં વિભાવને. **પટિપદાવિસુદ્ધી**તિ પટિપજ્જતિ ઝાનં એતાયાતિ પટિપદા, ગોત્રભુપરિયોસાનો પુબ્બભાગિયો ભાવનાનયો. પરિપન્થતો વિસુજ્ઝનં વિસુદ્ધિ, પટિપદાય વિસુદ્ધિ **પટિપદાવિસુદ્ધિ.** સા પનાયં યસ્મા ઝાનસ્સ ઉપ્પાદક્ખણે લબ્ભતિ, તસ્મા વુત્તં ''**પટિપદાવિસુદ્ધિ આદી**''તિ. **ઉપેક્ખાનુબ્રૂહના**તિ વિસોધેતબ્બતાદીનં અભાવતો ઝાનપરિયાપન્નાય તત્રમજ્ઝત્તુપેક્ખાય કિચ્ચનિપ્ફત્તિયા અનુબ્રૂહના. સા પનાયં વિસેસતો ઝાનસ્સ ઠિતિક્ખણે લબ્ભતિ. તેન વુત્તં ''**ઉપેક્ખાનુબ્રૂહના મજ્ઝે**''તિ. **સમ્પહંસના**તિ તત્થ ધમ્માનં અનતિવત્તનાદિસાધકસ્સ ઞાણસ્સ કિચ્ચનિપ્ફત્તિવસેન પરિયોદપના. સા પન યસ્મા ઝાનસ્સ ઓસાનક્ખણે પાકટા હોતિ , તસ્મા વુત્તં ''**સમ્પહંસના પરિયોસાન**''ન્તિ. **ઇમાનિ તીણિ લક્ખણાની**તિ પરિપન્થતો ચિત્તસ્સ વિસુજ્ઝનાકારો , મજ્ઝિમસ્સ સમથનિમિત્તસ્સ પટિપજ્જનાકારો, તત્થ પક્ખન્દનાકારોતિ

ઇમાનિ તીણિ ઝાનસ્સ આદિતો ઉપ્પાદક્ખણે અપ્પનાપત્તિલક્ખણાનિ તેહિ આકારેહિ વિના અપ્પનાપત્તિયા અભાવતો, અસતિ ચ અપ્પનાય તદભાવતો. **આદિકલ્યાણઞ્ચેવ** વિસુદ્ધિપટિપદત્તા. યથાવુત્તેહિ લક્ખણેહિ સમન્નાગતત્તા, સમ્પન્નલક્ખણત્તા ચ **તિલક્ખણસમ્પન્નઞ્ચ**. ઇમિના નયેન મજ્ઝપરિયોસાનલક્ખણાનઞ્ચ યોજના વેદિતબ્બા.

સમ્ભરીયતિ ઝાનં એતેનાતિ સમ્ભારો, નાનાવજ્જનપરિકમ્મં. સહ સમ્ભારેનાતિ સસમ્ભારો, સો એવ **સસમ્ભારિકો. ઉપચારો**તિ એકાવજ્જનૂપચારમાહ. પગ્ગહાદિકિચ્ચસ્સ પુબ્બભાગે ભાવનાય એવ સાધિતત્તા યા તત્થ એકાવજ્જનૂપચારે સિદ્ધા અજ્ઝુપેક્ખના, સા ઝાનક્ખણે પરિબ્રૂહિતા નામ હોતીતિ વુત્તં “**ઉપેક્ખાનુબ્રૂહના નામ અપ્પના**”તિ. યથાધિગતં ઝાનં નિસ્સાય યો પહટ્ઠાકારો ચિત્તસ્સ પરિતોસો, તં પચ્ચવેક્ખણાવસેન પવત્તં સન્ધાયાહ “**સમ્પહંસના નામ પચ્ચવેક્ખણા**”તિ. **એકે**તિ અભયગિરિવાસિનો. તે હિ એવં પટિપદાવિસુદ્ધિઆદિકે વણ્ણયન્તિ, તદયુત્તં. તથા હિ સતિ અજ્ઝાનધમ્મેહિ ઝાનસ્સ ગુણસંકિત્તનં નામ કતં હોતિ. ન હિ ભૂમન્તરં ભૂમન્તરપરિયાપન્નં હોતિ. પાળિયા ચેતં વિરુદ્ધન્તિ દસ્સેતું “**યસ્મા પના**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **એકત્તગતં ચિત્તન્તિ** ઇન્દ્રિયાનં એકરસભાવેન, એકગ્ગતાય ચ સિખાપ્પત્તિયા તદનુગુણં એકત્તં ગતન્તિ એકત્તગતં, સસમ્પયુત્તં અપ્પનાપત્તચિત્તં. તસ્સેવ પટિપદાવિસુદ્ધિપક્ખન્દતાદિ અનન્તરમેવ વુચ્ચતિ. **તસ્મા**તિ યસ્મા એકસ્મિંયેવ અપ્પનાચિત્તક્ખણે પટિપદાવિસુદ્ધિઆદિ પાળિયં વુત્તં, તસ્મા **આગમનવસેના**તિ પરિકમ્માગમનવસેન. **અનતિવત્તનાદીતિ આદિ**-સદ્દેન ઇન્દ્રિયેકરસતાતદુપગવીરિયવાહનાસેવનાનિ સઙ્ગણ્હાતિ. **પરિયોદાપકસ્સા**તિ પરિસોધકસ્સ પભસ્સરભાવકરસ્સ. **અનતિવત્તનાદિભાવસાધન**મેવ ચેત્થ ઞાણસ્સ કિચ્ચનિપ્ફત્તિ વેદિતબ્બા.

તસ્મિન્તિ તસ્મિં વારે, ચતુપઞ્ચચિત્તપરિમાણાય અપ્પનાવીથિયન્તિ અત્થો. **તતો** પરિપન્થતો. **ચિત્તં વિસુજ્ઝતી**તિ યદિપિ આગમનં ગહેતું અવિસેસેન વિય વુત્તં, પરિકમ્મવિસુદ્ધિતો પન અપ્પનાવિસુદ્ધિ સાતિસયાવ. તેનાહ “**વિસુદ્ધત્તા**”તિઆદિ. **આવરણવિરહિતં હુત્વા**તિ યેનાવરણેન આવટત્તા ચિત્તં તતો પુબ્બે મજ્ઝિમં સમથનિમિત્તં પટિપજ્જિતું ન સક્કોતિ, તેન વિવિત્તં હુત્વા, તં વિક્ખમ્ભેત્વાતિ અત્થો. લીનુદ્ધચ્ચસઙ્ખાતાનં ઉભિન્નં અન્તાનં અનુપગમનેન મજ્ઝિમો, સવિસેસં પચ્ચનીકધમ્માનં વૂપસમનતો સમથો, યોગિનો સુખવિસેસાનં કારણભાવતો નિમિત્તઞ્ચાતિ **મજ્ઝિમં સમથનિમિત્તં**. તેનાહ “**સમપ્પવત્તો અપ્પનાસમાધિયેવા**”તિ. **તદનન્તરં પન પુરિમચિત્તન્તિ** તસ્સ અપ્પનાચિત્તસ્સ અનન્તરપચ્ચયભૂતં પુરિમં ચિત્તં, ગોત્રભુચિત્તન્તિ અત્થો. **એકસન્તતિપરિણામનયેના**તિ યથા ‘‘તદેવ ખીરં દધિસમ્પન્ન’’ન્તિ, એવં સતિપિ પરિત્તમહગ્ગતભાવભેદે, પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્નભાવભેદે ચ એકિસ્સા એવ સન્તતિયા પરિણામૂપગમનનયેન એકત્તનયવસેન. **તથત્ત**ન્તિ તથભાવં અપ્પનાસમાધિવસેન સમાહિતભાવં. **એવં પટિપન્નત્તા**તિ વુત્તાકારેન પટિપજ્જમાનત્તા. યસ્મિઞ્હિ ખણે તથત્તં મજ્ઝિમં સમથનિમિત્તં પટિપજ્જતિ, તસ્મિંયેવ ખણે **તથત્તુપગમનેન** અપ્પનાસમાધિના સમાહિતભાવૂપગમનેન **તત્થ પક્ખન્દતિ નામ. પુરિમચિત્તે**તિ અપ્પનાચિત્તસ્સ પુરિમસ્મિં ચિત્તે ગોત્રભુચિત્તે. **વિજ્જમાનાકારનિપ્ફાદિકા**તિ તસ્મિં ચિત્તે વિજ્જમાનાનં પરિપન્થવિસુદ્ધિમજ્ઝિમસમથપટિપત્તિપક્ખન્દનાકારાનં નિપ્ફાદિકા, તેનાકારેન નિપ્ફજ્જમાનાતિ અત્થો. તેયેવ હિ આકારા પચ્ચયવિસેસતો ઝાનક્ખણે નિપ્ફજ્જમાના ‘‘પટિપદાવિસુદ્ધી’’તિ લદ્ધસમઞ્ઞા ઝાનસ્સ તં વિસેસં નિપ્ફાદેન્તા વિય વુત્તા. **ઉપ્પાદક્ખણેયેવા**તિ અત્તલાભવેલાયમેવ. યદિ એવં, કથં તે આકારા નિપ્ફજ્જન્તીતિ આહ “**આગમનવસેના**”તિ.

તસ્સાતિ ચિત્તસ્સ. ‘‘વિસુદ્ધં ચિત્તં અજ્ઝુપેક્ખતી’’તિ **પાળિયં** (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૫૮) પુગ્ગલાધિટ્ઠાનેન આગતાતિ “**બ્યાપારં અકરોન્તો**”તિ આહ. સમથપટિપત્તિતથત્તુપગમનઞ્ચ ઇધ સમથભાવાપત્તિયેવાતિ આહ

“**સમથભાવૂપગમનેના**”તિ. **કિલેસસંસગ્ગં પહાય એકત્તેન ઉપટ્ઠિતસ્સા**તિ પુબ્બે “કથં નુ ખો કિલેસસંસગ્ગં પજહેય્ય”ન્તિ પટિપન્નસ્સ ઇદાનિ સમથપટિપત્તિયા તસ્સ પહીનત્તા કિલેસસઙ્ગણિકાભાવેન એકત્તેન ઉપટ્ઠિતસ્સ ઝાનચિત્તસ્સ. પરિપન્થવિસુદ્ધિમજ્ઝિમસમથપટિપત્તિપક્ખન્દનેહિ વુદ્ધિપ્પત્તિયા અનુબ્રૂહિતે ઝાનચિત્તે લદ્ધોકાસા તત્રમજ્ઝત્તુપેક્ખા સમ્પયુત્તેસુ સમવાહિતભાવેન પવત્તમાના તે અનુબ્રૂહેન્તી વિય હોતીતિ આહ “**તત્રમજ્ઝત્તુપેક્ખાય કિચ્ચવસેન ઉપેક્ખાનુબ્રૂહના વેદિતબ્બા**”તિ.

યે પનેતે યુગનદ્ધધમ્માતિ સમ્બન્ધો. **તત્થા**તિ તસ્મિં ઝાનચિત્તે. અઞ્ઞમઞ્ઞાનતિવત્તનવસેન કિચ્ચકરણતો યુગે નદ્ધા બદ્ધા વિય **યુગનદ્ધા. વિમુત્તિરસેના**તિ વિમુચ્ચનકિચ્ચેન, વિમુચ્ચનસમ્પત્તિયા વા. **એસ** યોગી. **વાહયતી**તિ પવત્તેતિ. **અસ્સા**તિ ઝાનચિત્તસ્સ. **તસ્મિં ખણે**તિ ભઙ્ગક્ખણે. ઉપ્પાદક્ખણે અતીતે હિ ઠિતિક્ખણતો પટ્ઠાય **આસેવના** પવત્તતિ નામ. **તે આકારા**તિ અઞ્ઞમઞ્ઞાનતિવત્તનાદયો તત્થ ધમ્માનં પવત્તિઆકારા. આસેવનાપિ હિ આસેવનપચ્ચયભાવીનં ધમ્માનં પવત્તિઆકારોયેવ. **સંકિલેસવોદાનેસૂ**તિ સમાધિપઞ્ઞાનં સમરસતાય અકરણં ભાવનાય સંકિલેસો, કરણં વોદાનં. તથા સેસેસુપિ. એવમેતેસુ સંકિલેસવોદાનેસુ **તં તં આદીનવં** દોસં **આનિસંસં** ગુણં પુરેતરં પાટિહારિયઞાણેન **દિસ્વા** યથા અઞ્ઞમઞ્ઞાનતિવત્તનાદયો હોન્તિ, **તથા** ભાવનાય **સમ્પહંસિતત્તા** તેનેવ ઞાણેન **વિસોધિતત્તા**. વિસોધનં હેત્થ સમ્પહંસનં. તે આકારા યસ્મા નિપ્ફન્ના, તસ્મા “**ધમ્માનં...પે॰... વેદિતબ્બાતિ વુત્ત**”ન્તિ લક્ખણસંવણ્ણનાય આદિમ્હિ વુત્તં નિગમનવસેન દસ્સેતિ.

“યસ્મા ઉપેક્ખાવસેન ઞાણં પાકટં હોતી”તિ કો સમ્બન્ધો. કસ્મા સમ્પહંસનાવ પરિયોસાનન્તિ વુત્તા, ન ઉપેક્ખાનુબ્રૂહનાતિ ચોદનં સન્ધાય “**તત્થ યસ્મા ઉપેક્ખાવસેન ઞાણં પાકટં હોતી**”તિ વુત્તં. **તત્થા**તિ તસ્મિં ભાવનાચિત્તે. **ઉપેક્ખાવસેન ઞાણં પાકટં હોતી**તિ અપ્પનાકાલે ભાવનાય સમપ્પવત્તિયા, પટિપક્ખસ્સ ચ પહાનતો પગ્ગહાદીસુ બ્યાપારસ્સ અકાતબ્બતો અજ્ઝુપેક્ખનાવ હોતિ. યં સન્ધાય વુત્તં “સમયે ચિત્તસ્સ અજ્ઝુપેક્ખના, વિસુદ્ધં ચિત્તં અજ્ઝુપેક્ખતી”તિ ચ આદિ. સા પનાયં અજ્ઝુપેક્ખના ઞાણસ્સ કિચ્ચસિદ્ધિયા હોતિ, વિસેસતો ઞાણસાધનત્તા અપ્પનાબ્યાપારસ્સાતિ ફલેન કારણાનુમાનઞાયેન. યસ્મા ઉપેક્ખાવસેન ઞાણં પાકટં હોતિ, તસ્મા ઞાણકિચ્ચભૂતા સમ્પહંસના પરિયોસાનન્તિ વુત્તાતિ સમ્બન્ધો.

ઇદાનિ યથાવુત્તમત્થં પાળિયા સમત્થેતું “**યથાહા**”તિઆદિ વુત્તં. **તથાપગ્ગહિતં ચિત્ત**ન્તિ યથા ભાવનાચિત્તં કોસજ્જપક્ખે ન પતતિ, તથા વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગદ્ધાનિયાનં ધમ્માનં બહુલીકારવસેન પગ્ગહિતં. **સાધુકં અજ્ઝુપેક્ખતી**તિ પગ્ગણ્હન્તેનાપિ સમાધિસ્સ વીરિયસમતાયોજનવસેન પગ્ગહિતત્તા સક્કચ્ચં અજ્ઝુપેક્ખતિ, તત્રમજ્ઝત્તુપેક્ખા ઓકાસં લભતિ. તં પન અજ્ઝુપેક્ખનં ઉપેક્ખાવસેન પુબ્બે પવત્તપારિહારિયપઞ્ઞાવસેન અપ્પનાપઞ્ઞાય કિચ્ચાધિકતાતિ આહ “**પઞ્ઞાવસેન પઞ્ઞિન્દ્રિયં અધિમત્તં હોતી**”તિ. તસ્સ અધિમત્તત્તા એવ અજ્ઝુપેક્ખન્તસ્સેવ નાનાસભાવેહિ નીવરણપમુખેહિ કિલેસેહિ અપ્પનાચિત્તં **વિમુચ્ચતિ. વિમોક્ખવસેન** વિમુચ્ચનવસેન. **પઞ્ઞાવસેના**તિ પુબ્બે પવત્તપારિહારિયપઞ્ઞાવસેન. **વિમુત્તત્તા**તિ નાનાકિલેસેહિ વિમુત્તત્તા એવ. **તે ધમ્મા** સદ્ધાદયો, વિસેસતો સદ્ધાપઞ્ઞાવીરિયસમાધયો ચ **એકરસા** સમાનકિચ્ચા **હોન્તિ**. એવમયં ઇન્દ્રિયાનં એકરસટ્ઠેન ભાવના નિપ્ફજ્જમાના ઞાણબ્યાપારોતિ આહ “**ઞાણકિચ્ચભૂતા સમ્પહંસના પરિયોસાન**”ન્તિ. એવં તિવિધાય પટિપદાવિસુદ્ધિયા લદ્ધવિસેસાય તિવિધાય ઉપેક્ખાનુબ્રૂહનાય સાતિસયં પઞ્ઞિન્દ્રિયસ્સ અધિમુત્તભાવેન ચતુબ્બિધાપિ સમ્પહંસના સિજ્ઝતીતિ આગમનુપેક્ખા ઞાણકિચ્ચવસેન દસપિ આકારા ઝાને એવ વેદિતબ્બા.

ગણનાનુપુબ્બતાતિ ગણનાનુપુબ્બતાય, ગણનાનુપુબ્બતામત્તં વા પઠમન્તિ ઇદન્તિ અત્થો. તેન દેસનાક્કમં ઉલ્લિઙ્ગેતિ. “**પઠમં ઉપ્પન્નન્તિ પઠમ**”ન્તિ ઇમિના પટિપત્તિક્કમં, ઉપ્પન્નન્તિ હિ અધિગતન્તિ અત્થો. ‘‘પઠમં સમાપજ્જિતબ્બન્તિ પઠમ’’ન્તિ ઇદં પન ન એકન્તલક્ખણન્તિ **અટ્ઠકથાયં** (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૧૬૦) પટિસિદ્ધત્તા ઇધ ન ગહિતં. આરમ્મણૂપનિજ્ઝાનં લક્ખણૂપનિજ્ઝાનન્તિ દુવિધે ઝાને ઇધાધિપ્પેતજ્ઝાનમેવ દસ્સેતું “**આરમ્મણૂપનિજ્ઝાનતો**”તિ વુત્તં. પથવીકસિણસઙ્ખાતસ્સ અત્તનો અત્તનો આરમ્મણસ્સ રૂપં વિય ચક્ખુના ઉપનિજ્ઝાયનતો. **પચ્ચનીકઝાપનતો**તિ નીવરણાદીનં પચ્ચનીકધમ્માનં દહનતો વિક્ખમ્ભનવસેન પજહનતો. **સકલટ્ઠેના**તિ હેટ્ઠા વુત્તનયેન કતે વા અકતે વા પરિચ્છિજ્જ ગહિતે પથવીભાગે પથવીમણ્ડલે સકલારમ્મણકરણટ્ઠેન. ન હિ તસ્સ એકદેસમારમ્મણં કરીયતિ. પથવીકસિણસન્નિસ્સયતાય નિમિત્તં **પથવીકસિણં** યથા ‘‘મઞ્ચા ઉક્કુટ્ઠિં કરોન્તી’’તિ. તંસહચરણતો ઝાનં **પથવીકસિણં** યથા ‘‘કુન્તા પચરન્તી’’તિ.

ચિરટ્ઠિતિસમ્પાદનવણ્ણના

૭૬. લક્ખટ્ઠાને ઠિતં સરેન વાલં વિજ્ઝતીતિ વાલવેધી. ઇધ પન અનેકધા ભિન્નસ્સ વાલસ્સ અંસું વિજ્ઝન્તો ‘‘વાલવેધી’’તિ અધિપ્પેતો. **તેન વાલવેધિના. સૂદેના**તિ ભત્તકારેન. “**આકારા પરિગ્ગહેતબ્બા**”તિ સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિવરિતું “**યથા હી**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **સુકુસલો**તિ સુટ્ઠુ છેકો. **ધનુગ્ગહો**તિ ઇસ્સાસો. **કમ્મ**ન્તિ યોગ્ગં. **અક્કન્તપદાન**ન્તિ વિજ્ઝનકાલે અક્કમનવસેન પવત્તપદાનં. **આકાર**ન્તિ ધનુજિયાસરાનં ગહિતાકારં. **પરિગ્ગણ્હેય્યા**તિ ઉપધારેય્ય. **ભોજનસપ્પાયાદયો**તિ **આદિ**-સદ્દો અવુત્તાકારાનમ્પિ સઙ્ગાહકો દટ્ઠબ્બો. તેન ઉતુભાવનાનિમિત્તાદીનમ્પિ પરિગ્ગણ્હનં વુત્તં હોતિ. **તસ્મિ**ન્તિ તસ્મિં તરુણસમાધિમ્હિ.

ભત્તારન્તિ સામિનં, ભત્તવેતનાદીહિ પોસકન્તિ અત્થો. **પરિવિસન્તો**તિ ભોજેન્તો. તસ્સ રુચ્ચિત્વા ભુઞ્જનાકારં સલ્લક્ખેત્વા તસ્સ ઉપનામેન્તોતિ યોજના. **અયમ્પિ** યોગી. **અધિગતક્ખણે ભોજનાદયો આકારે**તિ પુબ્બે ઝાનસ્સ અધિગતક્ખણે કિચ્ચસાધકે ભોજનાદિગતે આકારે. **ગહેત્વા**તિ પરિગ્ગહેત્વા સલ્લક્ખેત્વા. **નટ્ઠે નટ્ઠે** સમાધિમ્હિ **પુનપ્પુનં અપ્પનાય**.

મહાનસવિજ્જાપરિચયેન **પણ્ડિતો**. તત્થ વિસદઞાણતાય **બ્યત્તો**. ઠાનુપ્પત્તિકકોસલ્લયોગેન **કુસલો**. **નાનચ્ચયેહી**તિ નાનચ્ચયેહિ નાનાસભાવેહિ, નાનારસેહીતિ અત્થો. તેનાહ “**અમ્બિલગ્ગેહી**”તિઆદિ. **સૂપેહી**તિ બ્યઞ્જનેહિ. **અમ્બિલગ્ગેહી**તિ અમ્બિલકોટ્ઠાસેહિ, યે વા અમ્બિલરસા હુત્વા અગ્ગભૂતા, તેહિ ચતુરમ્બિલાદિમિસ્સેહિ. એસ નયો **તિત્તકગ્ગાદી**સુપિ. **ખારિકેહી**તિ વાતિઙ્ગણકળીરાદિમિસ્સેહિ. **નિમિત્ત**ન્તિ આકારં રુચ્ચનવસેન ભુઞ્જનાકારં. **ઉગ્ગણ્હાતી**તિ ઉપરૂપરિ ગણ્હાતિ ઉપધારેતિ. **ઇમસ્સ વા** સૂપેય્યસ્સ અત્થાય હત્થં **અભિહરતિ. અભિહારાન**ન્તિ અભિમુખેન હરિતબ્બાનં પણ્ણાકારાનં, પૂજાભિહારાનં વા. **નિમિત્તં ઉગ્ગણ્હાતી**તિ ‘‘એવં મે ચિત્તં સમાહિતં અહોસી’’તિ નિમિત્તં ગણ્હાતિ સલ્લક્ખેતિ.

સમાધિપરિપન્થાનન્તિ સમાધિસ્સ પરિપન્થભૂતાનં. **ધમ્માન**ન્તિ કામચ્છન્દાદિનીવરણધમ્માનં. **સુવિસોધિતત્તા**તિ સુટ્ઠુ વિસોધિતત્તા, વિક્ખમ્ભનવસેનેવ સમ્મદેવ પહીનત્તાતિ અત્થો. **કામાદીનવપચ્ચવેક્ખણાદીહી**તિ **આદિ**-સદ્દેન અસુભમનસિકારનેક્ખમ્માનિસંસપચ્ચવેક્ખણાદીનિ સઙ્ગણ્હાતિ. નેક્ખમ્મગુણદસ્સનેનાપિ હિ તસ્સ વિબન્ધભૂતે કામચ્છન્દે આદીનવો વિસેસતો પાકટો હોતીતિ. **કાયદુટ્ઠુલ્લ**ન્તિ કાયદરથં સારદ્ધકાયતં. તેન કાયચિત્તાનં સારમ્ભનિમિત્તસ્સ બ્યાપાદનીવરણસ્સ ન વિસોધનમાહ.

આરમ્ભધાતુમનસિકારાદીતિ આદિ-સદ્દેન વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગનિમિત્તાનં, આલોકસઞ્ઞાદીનઞ્ચ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **સમથનિમિત્તમનસિકારાદી**તિ **આદિ**-સદ્દેન સમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગટ્ઠાનિયાનં ધમ્માનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **અઞ્ઞેપિ સમાધિપરિપન્થે**તિ વિચિકિચ્છાટ્ઠાનિયે, મદમાનાદિકે ચ સન્ધાયાહ. **આસયન્તિ** વસનકસુસિરં. **સુપરિસુદ્ધન્તિ** આસઙ્કનીયત્તાભાવેન સુટ્ઠુ પરિસુદ્ધં. એત્થાહ – નનુ ચાયં પગેવ કામાદીનવં પચ્ચવેક્ખિત્વા સમથપટિપદં પટિપન્નો ઉપચારક્ખણેયેવ ઝાનેન નીવરણાનિ વિક્ખમ્ભિતાનિ, અથ કસ્મા પુન કામાદીનવપચ્ચવેક્ખણાદિ ગહિતન્તિ? સચ્ચમેતં. તં પન પહાનમત્તન્તિ ઝાનસ્સ ચિરટ્ઠિતિયા અતિસયપહાનત્થં પુન ગહિતં.

ઉદ્ધચ્ચ મિદ્ધન્તિ કુક્કુચ્ચં, થિનઞ્ચ તદેકટ્ઠતાય ગહિતમેવાતિ કત્વા વુત્તં. **સુદ્ધન્તગતો**તિ સુપરિસુદ્ધપરિયન્તં સબ્બસો વિસોધિતકોણપરિયન્તં ઉય્યાનં ગતો. **તહિં રમે**તિ તસ્મિં ઝાને રમેય્ય દિવસભાગમ્પિ ઝાનસમઙ્ગી એવ ભવેય્ય.

ચિત્તભાવનાવેપુલ્લત્થન્તિ સમાધિભાવનાય વિપુલભાવાય. યથા હિ ભાવનાવસેન નિમિત્તસ્સ ઉપ્પત્તિ, એવમસ્સ ભાવનાવસેનેવ વડ્ઢનમ્પિ. તસ્મા એકઙ્ગુલાદિવસેન નિમિત્તં વડ્ઢેન્તસ્સ પુનપ્પુનં બહુલીકારેન ઝાનં ભાવનાપિ વુદ્ધિં વિરુળ્હિં વેપુલ્લં આપજ્જતિ. તેન વુત્તં ''**ચિત્તભાવનાવેપુલ્લત્થઞ્ચ યથાલદ્ધં પટિભાગનિમિત્તં વડ્ઢેતબ્બ**''ન્તિ. **તસ્સા**તિ પટિભાગનિમિત્તસ્સ.

નિમિત્તવડ્ઢનનયવણ્ણના

૭૭. તત્રાતિ સામિઅત્થે ભુમ્મવચનં, તસ્સાતિ અત્થો. **અવડ્ઢેત્વા**તિ યથા કુમ્ભકારો મત્તિકાય પત્તં કરોન્તો પઠમં અપરિચ્છિન્દિત્વાવ પત્તં વડ્ઢેતિ, એવં **પત્તવડ્ઢનયોગેન** પત્તવડ્ઢનયુત્તિયા અવડ્ઢેત્વા પૂવિકસ્સ **પૂવવડ્ઢનં**. ભત્તસ્સ ઉપરિ ભત્તપક્ખિપનં **ભત્તવડ્ઢનં**. વત્થસ્સ તિન્તસ્સ અઞ્છનાદિ **દુસ્સવડ્ઢનં**. પચ્ચેકં **યોગ**-સદ્દો યોજેતબ્બો. અપરિચ્છિન્દિત્વા ન વડ્ઢેતબ્બં સપરિચ્છેદે એવ ભાવનાપવત્તિતો. તથા હિ વુત્તં ''સાન્તકે નો અનન્તકે''તિ (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૫૫).

હંસપોતકાતિ જવનહંસપોતકા. **ઉક્કૂલં** ઉન્નતટ્ઠાનં. **વિકૂલં** નિન્નટ્ઠાનં. નદીસોતેન કતં વિદુગ્ગં **નદીવિદુગ્ગં**. વિસમાકારેન ઠિતો પબ્બતપદેસો **પબ્બતવિસમો**.

થૂલાનિ હુત્વા ઉપટ્ઠહન્તિ પચ્ચવેક્ખણાબાહુલ્લેન વિભૂતભાવતો. **દુબ્બલાનિ હુત્વા ઉપટ્ઠહન્તિ** પગુણબલવભાવસ્સ અનાપાદિકત્તા. **ઉપરિ ઉસ્સુક્કનાયા**તિ ભાવનાય ઉપરિ આરોહનાય, દુતિયજ્ઝાનાધિગમાયાતિ અત્થો.

પબ્બતેય્યાતિ પબ્બતે બહુલચારિની. **અખેત્તઞ્ઞૂ**તિ અગોચરઞ્ઞૂ. સમાધિપરિપન્થાનં વિસોધનાનભિઞ્ઞાતાય **બાલો**. ઝાનસ્સ પગુણભાવાપાદનવેય્યત્તિયસ્સ અભાવેન **અબ્યત્તો**. ઉપરિઝાનસ્સ પદટ્ઠાનભાવાનવબોધેન **અખેત્તઞ્ઞૂ**. સબ્બથાપિ સમાપત્તિકોસલ્લાભાવેન **અકુસલો**. સમાધિનિમિત્તસ્સ વા અનાસેવનાય **બાલો**. અભાવનાય **અબ્યત્તો**. અબહુલીકારેન **અખેત્તઞ્ઞૂ**. સમ્મદેવ અનધિટ્ઠાનતો **અકુસલો**તિ યોજેતબ્બં. **ઉભતો ભટ્ઠો**તિ ઉભયતો ઝાનતો ભટ્ઠો. સો હિ અપ્પગુણતાય ન સુપ્પતિટ્ઠિતતાય સઉસ્સાહોપિ વિનાસતો, અસામત્થિયતો ચ ઝાનદ્વયતો પરિહીનો. **ચિણ્ણવસિના**તિ આસેવિતવસિના.

પઞ્ચવસીકથાવણ્ણના

૭૮. વસનં વસીતિ ધાતુનિદ્દેસતાય કિરિયાનિદ્દેસોતિ અધિપ્પાયેનાહ “**વસિયો**”તિ, યથારુચિ પવત્તિયોતિ અત્થો. આવજ્જનાય વસી, આવજ્જનાવસેન વા વસી **આવજ્જનવસી**. ઝાનં આવજ્જિતું યત્થ યત્થ પદેસે ઇચ્છા **યત્થિચ્છકં**. યદા યદા, યસ્મિં યસ્મિં વા ઝાનઙ્ગે ઇચ્છા **યદિચ્છકં**. યાવ યાવ ઇચ્છા **યાવદિચ્છકં**, દ-કારો પદસન્ધિકરો. “**યાવા**”તિ ચ ઇદં બહૂનં જવનવારાનં નિરન્તરં વિય તથાપવત્તનં સન્ધાય વુત્તં, ન એકમેવ. સો હિ પરિચ્છિન્નચિત્તક્ખણોતિ. **આવજ્જનાય દન્ધાયિતત્તં નત્થી**તિ વુત્તનયેન યત્થ કત્થચિ ઠાને યદા યદા યં કિઞ્ચિ ઝાનઙ્ગં આવજ્જેન્તસ્સ યથિચ્છિતં કાલં આવજ્જનાય આવજ્જનપ્પવત્તિયા દન્ધાયિતત્તં વિત્થાયિતત્તં, ચિરાયિતત્તં વા નત્થિ. એવં આવજ્જનવસી સિદ્ધા નામ હોતીતિ અત્થો. **સેસા**તિ વુટ્ઠાનઅધિટ્ઠાનપચ્ચવેક્ખણાવસિયો.

અઙ્ગસમુદાયભાવતો ઝાનસ્સ ઝાને આવજ્જનવસિં નિપ્ફાદેતુકામેન પટિપાટિયા ઝાનઙ્ગાનિ આવજ્જેતબ્બાનીતિ આહ “**પઠમં વિતક્કં આવજ્જયતો**”તિ. યદિપિ આવજ્જનમેવેત્થ ઇચ્છિતં આવજ્જનવસિયા અધિપ્પેતત્તા, આવજ્જનાય પન ઉપ્પન્નાય જવનેહિ ભવિતબ્બં. તાનિ ચ ખો આવજ્જનતપ્પરતાય ચિત્તાભિનીહારસ્સ યથાવજ્જિતઝાનઙ્ગારમ્મણાનિ કતિપયાનેવ હોન્તિ, ન પરિપુણ્ણાનીતિ વુત્તં “**વિતક્કારમ્મણાનેવ ચત્તારિ પઞ્ચ વા જવનાનિ જવન્તી**”તિ. **ચત્તારિ** તિક્ખિન્દ્રિયસ્સ. **પઞ્ચ** નાતિતિક્ખિન્દ્રિયસ્સાતિ દટ્ઠબ્બં. **નિરન્તર**ન્તિ વિસભાગેહિ નિરન્તરં. **અયં પના**તિ ભવઙ્ગદ્વયન્તરિતા ચતુજવનચિત્તા યથાવુત્તા **આવજ્જનવસી**. **અઞ્ઞેસં વા** ધમ્મસેનાપતિઆદીનં. **એવરૂપે કાલે**તિ ઉટ્ઠાય સમુટ્ઠાય લહુતરં આવજ્જનવસીનિબ્બત્તનકાલે. સા ચ ખો ઇત્તરા પરિત્તકાલા, ન સત્થુ યમકમહાપાટિહારિયે વિય ચિરતરપ્પબન્ધવતી. તથા હિ તં સાવકેહિ અસાધારણં વુત્તં. અધિગમેન સમં સસમ્પયુત્તસ્સ ઝાનસ્સ સમ્મા આપજ્જનં પટિપજ્જનં **સમાપજ્જનં**, ઝાનસમઙ્ગિતા.

સીઘન્તિ એત્થ સમાપજ્જિતુકામતાનન્તરં દ્વીસુ ભવઙ્ગેસુ ઉપ્પન્નેસુ ભવઙ્ગં ઉપચ્છિન્દિત્વા ઉપ્પન્નાવજ્જનાનન્તરં સમાપજ્જનં સીઘં **સમાપજ્જનસમત્થતા**. અયઞ્ચ મત્થકપ્પત્તા **સમાપજ્જનવસી** સત્થુ ધમ્મદેસનાયં લબ્ભતિ. યં સન્ધાય વુત્તં ‘‘સો ખો અહં, અગ્ગિવેસ્સન, તસ્સા એવ કથાય પરિયોસાને તસ્મિંયેવ પુરિમસ્મિં સમાધિનિમિત્તે અજ્ઝત્તમેવ ચિત્તં સણ્ઠપેમિ સન્નિસાદેમિ એકોદિં કરોમિ સમાદહામિ યેનસ્સુદં નિચ્ચકપ્પં વિહરામી’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૮૭). ઇતો સીઘતરા હિ સમાપજ્જનવસી નામ નત્થિ. જુણ્હાય રત્તિયા નવોરોપિતેહિ કેસેહિ કપોતકન્દરાયં વિહરન્તસ્સ આયસ્મતો સારિપુત્તસ્સ યક્ખેન મહન્તમ્પિ પબ્બતકૂટં પદાલેતું સમત્થે પહારે સીસે દિન્ને સમાપજ્જનમ્પેત્થ નિદસ્સેતબ્બં. તથા હિ વક્ખતિ ‘‘તદા થેરો તસ્સ પહરણસમયે સમાપત્તિં અપ્પેસી’’તિ (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૩૭૪). **પાળિયં** પન ‘‘અઞ્ઞતરં સમાધિં સમાપજ્જિત્વા નિસિન્નો’’તિ (ઉદા॰ ૩૪) વુત્તં. ઇમે પન થેરા ‘‘સમાપત્તિતો વુટ્ઠાનસમકાલં તેન પહારો દિન્નો’’તિ વદન્તિ.

અચ્છરામત્તન્તિ અઙ્ગુલિફોટમત્તં **ખણં**. **ઠપેતુ**ન્તિ સેતુ વિય સીઘસોતાય નદિયા ઓઘં વેગેન પવત્તિતું અદત્વા યથાવુત્તક્ખણં ઝાનં **ઠપેતું સમત્થતા**. અભિભુય્ય ઠપનં, અધિટ્ઠાનં વિયાતિ વા અધિટ્ઠાનં. તત્થ વસી **અધિટ્ઠાનવસી**. **તથેવ લહું વુટ્ઠાતુ**ન્તિ અચ્છરામત્તં વા દસચ્છરામત્તં વા લહું ખણં ઝાનસમઙ્ગી હુત્વા ઝાનતો વુટ્ઠાતું સમત્થતા. ભવઙ્ગચિત્તુપ્પત્તિયેવ હેત્થ ઝાનતો વુટ્ઠાનં નામ. એત્થ ચ યથા ‘‘એત્તકમેવ ખણં ઝાનં ઠપેસ્સામી’’તિ પુબ્બપરિકમ્મવસેન અધિટ્ઠાનસમત્થતા **અધિટ્ઠાનવસી**, એવં ‘‘એત્તકમેવ ખણં ઝાનસમઙ્ગી હુત્વા ઝાનતો વુટ્ઠહિસ્સામી’’તિ પુબ્બપરિકમ્મવસેન વુટ્ઠાનસમત્થતા **વુટ્ઠાનવસી** વેદિતબ્બા, યા સમાપત્તિ ‘‘વુટ્ઠાનકુસલતા’’તિ વુચ્ચતિ. **તદુભયદસ્સનત્થ**ન્તિ અધિટ્ઠાનવુટ્ઠાનવસીદસ્સનત્થં.

તત્થાતિ તસ્મિં નિમ્મિતપબ્બતે તસ્સ વિવરે. કિઞ્ચાપિ એકંયેવ તં અભિઞ્ઞાચિત્તં યેન પબ્બતં નિમ્મિનેય્ય, અભિઞ્ઞાપાદકસ્સ પન ઝાનસ્સ લહુતરં ઠપનં, વુટ્ઠાનઞ્ચ ઇધ નિદસ્સિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. ''એત્તકા ઇદ્ધિમન્તા એકં ઉપટ્ઠાકં ગરુળતો રક્ખિતું ન સક્ખિંસૂ''તિ ગારય્હા અસ્સામ.

આવજ્જનાનન્તરાનીતિ આવજ્જનવસીભાવાય યથાક્કમં વિતક્કાદીનં ઝાનઙ્ગાનં આવજ્જનાય પરતો યાનિ જવનાનિ પવત્તાનિ, તાનિ તેસં પચ્ચવેક્ખણાનિ. યદગ્ગેન આવજ્જનવસીસિદ્ધિ, તદગ્ગેન પચ્ચવેક્ખણાવસીસિદ્ધિ વેદિતબ્બા.

દુતિયજ્ઝાનકથાવણ્ણના

૭૯. નીવરણપ્પહાનસ્સ તપ્પઠમતાય **આસન્નનીવરણપચ્ચત્થિકા**. થૂલં નામ વિપુલમ્પિ ફેગ્ગુ વિય સુખભઞ્જનીયન્તિ આહ ''**ઓળારિકત્તા અઙ્ગદુબ્બલા**''તિ. **સન્તતો મનસિ કરિત્વા**તિ પઠમજ્ઝાનં વિય અનોળારિકઙ્ગત્તા, સન્તધમ્મસમઙ્ગિતાય ચ ''સન્ત''ન્તિ મનસિ કત્વા. યે હિ ધમ્મા દુતિયજ્ઝાને પીતિસુખાદયો, કામં તે પઠમજ્ઝાનેપિ સન્તિ, તેહિ પન તે સન્તતરા ચેવ પણીતતરા ચ ભવન્તીતિ. **નિકન્તિ**ન્તિ નિકામનં, અપેક્ખન્તિ અત્થો. **પરિયાદાયા**તિ ખેપેત્વા. **ચત્તારિ પઞ્ચા**તિ વા-સદ્દો લુત્તનિદ્દિટ્ઠો. દુતિયજ્ઝાનં એતસ્સ અત્થીતિ દુતિયજ્ઝાનિકં. **વુત્તપ્પકારાનેવા**તિ પઠમજ્ઝાને વુત્તપ્પકારાનિયેવ, પરિકમ્માદિનામકાનીતિ અત્થો.

૮૦. **વૂપસમા**તિ વૂપસમહેતુ, **વૂપસમો**તિ ચેત્થ પહાનં અધિપ્પેતં, તઞ્ચ વિતક્કવિચારાનં. અતિક્કમો અત્થતો દુતિયજ્ઝાનક્ખણે અનુપ્પાદોતિ આહ ''**સમતિક્કમા**''તિઆદિ. કતમેસં પનેત્થ વિતક્કવિચારાનં વૂપસમો અધિપ્પેતો, કિં પઠમજ્ઝાનિકાનં, ઉદાહુ દુતિયજ્ઝાનિકાનન્તિ. કિઞ્ચેત્થ યદિ પઠમજ્ઝાનિકાનં, નત્થિ તેસં વૂપસમો. ન હિ કદાચિ પઠમજ્ઝાનં વિતક્કવિચારરહિતં અત્થિ. અથ દુતિયજ્ઝાનિકાનં, એવમ્પિ નત્થેવ વૂપસમો, સબ્બેન સબ્બં તેસં તત્થ અભાવતોતિ? વુચ્ચતે – યેહિ વિતક્કવિચારેહિ પઠમજ્ઝાનસ્સ ઓળારિકતા, તેસં સમતિક્કમા દુતિયસ્સ ઝાનસ્સ સમધિગમો, ન સભાવતો અનોળારિકાનં ફસ્સાદીનં સમતિક્કમાતિ અયમત્થો ''વિતક્કવિચારાનં વૂપસમા''તિ એતેન દીપિતો. તસ્મા ''કિં પઠમજ્ઝાનિકાનં વિતક્કવિચારાનં વૂપસમો ઇધાધિપ્પેતો, ઉદાહુ દુતિયજ્ઝાનિકાન''ન્તિ એદિસી ચોદના અનોકાસાવ. યસ્મા દિટ્ઠાદીનવસ્સ તંતંઝાનક્ખણે અનુપ્પત્તિધમ્મતાપાદનં વૂપસમનં અધિપ્પેતં. વિતક્કાદયો એવ ઝાનઙ્ગભૂતા તથા કરીયન્તિ, ન તંસમ્પયુત્તા ફસ્સાદયો, તસ્મા વિતક્કાદીનંયેવ વૂપસમાદિવચનં ઞાયાગતં. યસ્મા પન વિતક્કાદીનં વિય તંસમ્પયુત્તધમ્માનમ્પિ એતેન ''એતં ઓળારિક''ન્તિ આદીનવદસ્સનં સુત્તે આગતં, તસ્મા અવિસેસેન વિતક્કાદીનં, તંસહગતાનઞ્ચ વૂપસમાદિકે વત્તબ્બે વિતક્કાદીનંયેવ વૂપસમો વુચ્ચમાનો અધિકવચનં અઞ્ઞં અત્થં બોધેતીતિ કત્વા કિઞ્ચિ વિસેસં દીપેતીતિ દસ્સેતું **અટ્ઠકથાયં** ''**ઓળારિકસ્સ પના**''તિઆદિ ગહિતન્તિ ઇધ ''યેહિ વિતક્કવિચારેહી''તિઆદિ વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. ''પીતિયા ચ વિરાગા''તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. તસ્મા વિતક્કવિચારપીતિસુખસમતિક્કમવચનાનિ ઓળારિકોળારિકઙ્ગસમતિક્કમા દુતિયાદિઅધિગમદીપકાનીતિ તેસં એકદેસભૂતં વિતક્કવિચારસમતિક્કમવચનં તંદીપકં વુત્તં. વિસું વિસું ઠિતેપિ હિ વિતક્કવિચારસમતિક્કમવચનાદિકે પહેય્યઙ્ગનિદ્દેસતાસામઞ્ઞેન ચિત્તેન સમૂહતો ગહિતે વિતક્કવિચારવૂપસમવચનસ્સ તદેકદેસતા દટ્ઠબ્બા. અયઞ્ચ અત્થો અવયવેન સમુદાયોપલક્ખણનયેન વુત્તો. અથ વા વિતક્કવિચારવૂપસમવચનેનેવ તંસમતિક્કમા દુતિયાધિગમદીપકેન પીતિવિરાગાદિવચનાનં પીતિઆદિસમતિક્કમા તતિયાદિઅધિગમદીપકતા દીપિતા હોતીતિ તસ્સ તંદીપકતા વુત્તા.

નિયકજ્ઝત્તમધિપ્પેતં ન અજ્ઝત્તજ્ઝત્તાદિ. તત્થ કારણમાહ "**વિભઙ્ગે પના**"તિઆદિ. **નીલવણ્ણયોગતો નીલવત્થં વિયા**તિ નીલયોગતો વત્થં નીલં વિયાતિ અધિપ્પાયો. યેન સમ્પસાદનેન યોગા ઝાનં **સમ્પસાદનં**. તસ્મિં દસ્સિતે "સમ્પસાદનં ઝાન"ન્તિ સમાનાધિકરણનિદ્દેસેનેવ તંયોગા ઝાને તંસદ્દપ્પવત્તિ દસ્સિતાતિ અવિરોધો યુત્તો. એકોદિભાવે કથન્તિ એકોદિમ્હિ દસ્સિતે એકોદિભાવં ઝાનન્તિ સમાનાધિકરણનિદ્દેસેનેવ ઝાનસ્સ એકોદિવડ્ઢનતા વુત્તા હોતીતિ ચે? "એકોદિભાવ"ન્તિ પદં ઉદ્ધરિત્વા એકોદિસ્સ નિદ્દેસો ન કાતબ્બો સિયાતિ એકોદિભાવસદ્દો એવ સમાધિમ્હિ પવત્તો સમ્પસાદનસદ્દો વિય ઝાને પવત્તતીતિ યુત્તં. **ઇમસ્મિઞ્ચ અત્થવિકપ્પે**તિ "ચેતસો સમ્પસાદયતી"તિ એતસ્મિં પક્ખે "ચેતસો"તિ ચ ઉપયોગત્થે સામિવચનં. **પુરિમસ્મિ**ન્તિ "સમ્પસાદનયોગતો ઝાનં સમ્પસાદન"ન્તિ વુત્તપક્ખે. **ચેતસો**તિ સમ્બન્ધે સામિવચનં.

સેટ્ઠોપિ લોકે "એકો"તિ વુચ્ચતિ "યાવ પરે એકાહં તે કરોમી"તિઆદીસુ. એકો અદુતિયો "એકાકીભિ ખુદ્દકેહિ જિત"ન્તિઆદીસુ અસહાયત્થોપિ એક-સદ્દો દિટ્ઠોતિ આહ "**એકો અસહાયો હુત્વા**"તિ. સદ્ધાદયોપિ કામં સમ્પયુત્તધમ્માનં સાધારણતો, અસાધારણતો ચ પચ્ચયા હોન્તિયેવ, સમાધિ પન ઝાનક્ખણે સમ્પયુત્તધમ્માનં અવિક્ખેપલક્ખણે ઇન્દટ્ઠકરણેન સાતિસયં પચ્ચયો હોતીતિ દસ્સેન્તો "**સમ્પયુત્તધમ્મે...પે॰... અધિવચન**"ન્તિ આહ.

"સમ્પસાદનં , ચેતસો એકોદિભાવ"ન્તિ વિસેસનદ્વયં ઝાનસ્સ અતિસયવચનિચ્છાવસેન ગહિતં. સ્વાયમતિસયો યથા ઇમસ્મિં ઝાને લબ્ભતિ, ન તથા પઠમજ્ઝાનેતિ ઇમં વિસેસં દસ્સેતું "**નનુ ચા**"તિઆદિ વુત્તં. આરમ્મણે આહનનપરિયાહનનવસેન, અનુમજ્જનઅનુયોજનવસેન ચ પવત્તમાના ધમ્મા સતિપિ નીવરણપ્પહાનેન કિલેસકાલુસ્સિયાપગમે સમ્પયુત્તાનં કઞ્ચિ ખોભં કરોન્તા વિય તેહિ ચ તે ન સન્નિસિન્ના હોન્તીતિ વુત્તં "**વિતક્કવિચારક્ખોભેન ન સુપ્પસન્ન**"ન્તિ. ખુદ્દિકા ઊમિયો **વીચિયો**. મહતિયો **તરઙ્ગા**. સતિપિ ઇન્દ્રિયસમત્તે, વીરિયસમતાય ચ તેનેવ ખોભેન, સમ્પસાદાભાવેન ચ **સમાધિપિ ન સુટ્ઠુ પાકટો** બહલે વિય જલે મચ્છો. યથાવુત્તક્ખોભો એવ **પલિબોધો**. **એવં વુત્તેના**તિ યસ્સા સદ્ધાય વસેન સમ્પસાદનં, યસ્સા ચ ચિત્તેકગ્ગતાય વસેન એકોદિભાવન્તિ ચ ઝાનં વુત્તં. તાસં એવ "સદ્દહના"તિઆદિના પવત્તિઆકારસ્સ વિસેસવિભાવનાવસેન વુત્તેન. **તેન** વિભઙ્ગપાઠેન. "સમ્પસાદનયોગતો, સમ્પસાદનતો વા સમ્પસાદનં, એકોદિં ભાવેતીતિ એકોદિભાવન્તિ ઝાનં વુત્ત"ન્તિ એવં પવત્તા **અયં અત્થવણ્ણના ન વિરુજ્ઝતિ**. યથા પન અવિરોધો, સો વુત્તો એવ.

૮૧. **સન્તા**તિ સમં નિરોધં ગતા. **સમિતા**તિ ભાવનાય સમં ગમિતા નિરોધિતા. **વૂપસન્તા**તિ તતો એવ સુટ્ઠુ ઉપસન્તા. **અત્થઙ્ગતા**તિ અત્થં વિનાસં ગતા. **અબ્ભત્થઙ્ગતા**તિ ઉપસગ્ગેન પદં વડ્ઢેત્વા વુત્તં. **અપ્પિતા**તિ વિનાસં ગમિતા. **સોસિતા**તિ પવત્તિસઙ્ખાતસ્સ સન્તાનસ્સ અભાવેન સોસં સુક્ખભાવં ઇતા. **બ્યન્તિકતા**તિ વિગતન્તકતા.

અયમત્થોતિ ભાવનાય પહીનત્તા વિતક્કવિચારાનં અભાવો. ચોદકેન વુત્તમત્થં સમ્પટિચ્છિત્વા પરિહરિતું "એવમેતં સિદ્ધોવાયમત્થો"તિ વત્વા "**ન પનેત**"ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **એત**ન્તિ "વિતક્કવિચારાનં વૂપસમા"તિ એતં વચનં. **તદત્થદીપક**ન્તિ તસ્સ વિતક્કવિચારાભાવમત્તસઙ્ખાતસ્સ અત્થસ્સ દીપકં. અયઞ્હેત્થ અત્થો – દુતિયજ્ઝાનાદિઅધિગમૂપાયદીપકેન અજ્ઝત્તસમ્પસાદનતાય, ચેતસો એકોદિભાવતાય ચ હેતુદીપકેન, અવિતક્કઅવિચારભાવહેતુદીપકેન ચ વિતક્કવિચારવૂપસમવચનેનેવ વિતક્કવિચારાભાવો દીપિતોતિ કિં પુન અવિતક્કઅવિચારવચનેન કતેનાતિ? ન, અદીપિતત્તા. ન હિ વિતક્કવિચારવૂપસમવચનેન વિતક્કવિચારાનં અપ્પવત્તિ વુત્તા હોતિ. વિતક્કવિચારેસુ હિ તણ્હાપ્પહાનં એતેસં વૂપસમનં, યે ચ સઙ્ખારેસુ તણ્હાપ્પહાનં કરોન્તિ,

તેસુ મગ્ગેસુ, પહીનતણ્હેસુ ચ ફલેસુ સઙ્ખારપવત્તિ હોતિ એવ , એવમેવિધાપિ વિક્ખમ્ભિતવિતક્કવિચારતણ્હસ્સ દુતિયજ્ઝાનસ્સ વિતક્કવિચારસમ્પયોગો પુરિમેન ન નિવારિતો સિયાતિ તંનિવારણત્થં, આવજ્જિતુકામતાદિઅતિક્કમોવ તેસં વૂપસમોતિ દસ્સનત્થઞ્ચ “**અવિતક્કં અવિચાર**”ન્તિ વુત્તં. **પઠમમ્પી**તિ પઠમં ઝાનમ્પિ.

‘‘દુતિયં ઉપ્પન્નન્તિપિ દુતિય’’ન્તિ વત્તું વટ્ટતિયેવ. **ન તથા ઇમસ્સ વિતક્કવિચારા**તિ યથા પઠમજ્ઝાનસ્સ ઉપચારક્ખણે નીવરણાનિ પહીયન્તિ, તથા ઇમસ્સ દુતિયજ્ઝાનસ્સ ઉપચારક્ખણે વિતક્કવિચારા ન પહીયન્તિ અસંકિલિટ્ઠસભાવત્તા, ઉપચારભાવનાય ચ તે પહાતું અસમત્થભાવતો. યદિપિ તાય તેસુ તણ્હા પહીયતિ, ન પન સવિસેસં. સવિસેસઞ્હિ તત્થ તણ્હાપ્પહાનં અપ્પનાય એવ હોતિ. તેન વુત્તં “**અપ્પનાક્ખણેયેવા**”તિઆદિ. પહાનઙ્ગતાપિ અતિસયપ્પહાનવસેનેવ વેદિતબ્બા યથા નીવરણાનં પઠમજ્ઝાનસ્સ. **તસ્મા**તિ યસ્મા તિવઙ્ગમેવેતં ઝાનં, તસ્મા. **ત**ન્તિ વિભઙ્ગે વચનં. રથસ્સ પણ્ડુકમ્બલં વિય સમ્પસાદો ઝાનસ્સ પરિક્ખારો, ન ઝાનઙ્ગન્તિ આહ “**સપરિક્ખારં ઝાનં દસ્સેતુ**”ન્તિ.

તતિયજ્ઝાનકથાવણ્ણના

૮૨. **ઉપ્પિલાવિત**ન્તિ કામઞ્ચાયં પરિગ્ગહેસુ અપરિચ્ચત્તપેમસ્સ અનાદીનવદસ્સિનો તણ્હાસહગતાય પીતિયા પવત્તિઆકારો, ઇધ પન દુતિયજ્ઝાનપીતિ અધિપ્પેતા. તથાપિ સબ્બસો પીતિયં અવિરત્તં, સાપિ અનુબન્ધેય્યાતિ વુત્તં. ઉપ્પિલાવિતં વિયાતિ વા **ઉપ્પિલાવિતં**. આદીનવં હિ તત્થ પાકટતરં કત્વા દસ્સેતું એવં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં.

૮૩. વિરજ્જનં **વિરાગો**. તં પન વિરજ્જનં નિબ્બિન્દનમુખેન હીળનં વા તપ્પટિબદ્ધરાગપ્પહાનં વાતિ તદુભયં દસ્સેતું “**વુત્તપ્પકારાય પીતિયા જિગુચ્છનં વા સમતિક્કમો વા**”તિ આહ. **વુત્તપ્પકારાયા**તિ ‘‘યદેવ તત્થ પીતી’’તિઆદિના વુત્તપ્પકારાય. **સમ્પિણ્ડનં** સમુચ્ચયો.

મગ્ગોતિ ઉપાયો. **તદધિગમાયા**તિ તતિયમગ્ગાધિગમાય.

૮૪. **ઉપપત્તિતો**તિ સમવાહિતભાવેન પતિરૂપતો. ઝાનુપેક્ખાપિ સમવાહિતમેવ અન્તોનીતં કત્વા પવત્તતીતિ આહ “**સમં પસ્સતી**”તિ. **વિસદાયા**તિ પરિબ્યત્તાય સંકિલેસવિગમેન. **વિપુલાયા**તિ મહતિયા સાતિસયં મહગ્ગતભાવપ્પત્તિયા. **થામગતાયા**તિ પીતિવિગમેન થિરભાવપ્પત્તાય.

પરિસુદ્ધપકતિ ખીણાસવપકતિ નિક્કિલેસતા. સત્તેસુ કમ્મસ્સકતાદસ્સનહેતુકો સમભાવદસ્સનાકારો મજ્ઝત્તાકારો **બ્રહ્મવિહારુપેક્ખા**.

સહજાતધમ્માનન્તિ નિદ્ધારણે સામિવચનં. સમપ્પવત્તિયા ભાવનાય વીથિપટિપન્નાય અલીનાનુદ્ધતા નિરસ્સાદતાય પગ્ગહનિગ્ગહસમ્પહંસનેસુ બ્યાપારાભાવતો સમ્પયુત્તધમ્મેસુ મજ્ઝત્તાકારભૂતા **બોજ્ઝઙ્ગુપેક્ખા**.

ઉપેક્ખાનિમિત્તન્તિ એત્થ લીનુદ્ધચ્ચપક્ખપાતરહિતં મજ્ઝત્તં વીરિયં ઉપેક્ખા. તદેવ તં આકારં ગહેત્વા પવત્તેતબ્બસ્સ તાદિસસ્સ વીરિયસ્સ નિમિત્તભાવતો ઉપેક્ખાનિમિત્તં ભાવનાય સમપ્પવત્તિકાલે ઉપેક્ખીયતીતિ ઉપેક્ખા, વીરિયમેવ ઉપેક્ખા **વીરિયુપેક્ખા**.

“પઠમં ઝાનં પટિલાભત્થાય નીવરણે…પે॰… નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસમાપત્તિં પટિલાભત્થાય આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસઞ્ઞં પટિસઙ્ખા સન્તિટ્ઠના પઞ્ઞા સઙ્ખારુપેક્ખાસુ ઞાણ”ન્તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૫૭) એવમાગતા ઇમા **અટ્ઠ સમાધિવસેન ઉપ્પજ્જન્તિ**. “સોતાપત્તિમગ્ગં પટિલાભત્થાય ઉપ્પાદં પવત્તં નિમિત્તં આયૂહનં પટિસન્ધિં ગતિં નિબ્બત્તિં ઉપપત્તિં જાતિં જરં બ્યાધિં મરણં સોકં પરિદેવં ઉપાયાસં. સોતાપત્તિફલસમાપત્તત્થાય ઉપ્પાદં પવત્તં… પે॰… અરહત્તમગ્ગં પટિલાભત્થાય ઉપ્પાદં…પે॰… ઉપાયાસં…પે॰… અરહત્તફલસમાપત્તત્થાય સુઞ્ઞતાવિહારસમાપત્તત્થાય અનિમિત્તવિહારસમાપત્તત્થાય ઉપ્પાદં પવત્તં નિમિત્તં આયૂહનં પટિસન્ધિં ગતિં નિબ્બત્તિં ઉપપત્તિં જાતિં જરં બ્યાધિં મરણં સોકં પરિદેવં ઉપાયાસં પટિસઙ્ખા સન્તિટ્ઠના પઞ્ઞા સઙ્ખારુપેક્ખાસુ ઞાણ”ન્તિ એવમાગતા ઇમા **દસ વિપસ્સનાવસેન ઉપ્પજ્જન્તિ**. એત્થ ચ પઠમજ્ઝાનાદીહિ વિક્ખમ્ભિતાનિ નીવરણવિતક્કવિચારાદીનિ પટિસઙ્ખાય સભાવતો ઉપપરિક્ખિત્વા સન્નિટ્ઠાનવસેન તિટ્ઠમાના **નીવરણાદિપટિસઙ્ખાસન્તિટ્ઠના** દિટ્ઠાદીનવત્તા તેસં **ગહણે** ઉપ્પાદને અજ્ઝુપેક્ખન્તી વિપસ્સનાપઞ્ઞા ગહણે **મજ્ઝત્તભૂતા ઉપેક્ખા**.

તત્થ **ઉપ્પાદ**ન્તિ પુરિમકમ્મપચ્ચયા ખન્ધાનં ઇધ ઉપ્પત્તિમાહ. **પવત્ત**ન્તિ તથાઉપ્પન્નસ્સ પવત્તિં. **નિમિત્ત**ન્તિ સબ્બમ્પિ તેભૂમકસઙ્ખારગતં નિમિત્તભાવેન ઉપટ્ઠાનતો. **આયૂહન**ન્તિ આયતિં પટિસન્ધિહેતુભૂતં કમ્મં. **પટિસન્ધિ**ન્તિ આયતિં ઉપ્પત્તિં. **ગતિ**ન્તિ યાય ગતિયા સા પટિસન્ધિ હોતિ. **નિબ્બત્તિ**ન્તિ ખન્ધાનં નિબ્બત્તનં. **ઉપપત્તિ**ન્તિ “સમાપન્નસ્સ વા ઉપપન્નસ્સ વા”તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૭૨) એત્થ “ઉપપન્નસ્સા”તિ વુત્તવિપાકપ્પવત્તિં. **જાતિ**ન્તિ જરાદીનં પચ્ચયભૂતં ભવપચ્ચયા જાતિં. **જરાબ્યાધિમરણા**દયો પાકટા એવ. એત્થ ચ ઉપ્પાદાદયો પઞ્ચેવ સઙ્ખારુપેક્ખાઞાણસ્સ વિસયવસેન વુત્તા, સેસા તેસં વેવચનવસેન. “નિબ્બત્તિ, જાતી”તિ ઇદઞ્હિ દ્વયં ઉપ્પાદસ્સ ચેવ પટિસન્ધિયા ચ વેવચનં, “ગતિ, ઉપપત્તિ ચા”તિ ઇદં દ્વયં પવત્તસ્સ, જરાદયો નિમિત્તસ્સાતિ વેદિતબ્બં. અપ્પણિહિતવિમોક્ખવસેન મગ્ગુપ્પત્તિહેતુભૂતા ચતસ્સો, તથા ફલસમાપત્તિયા ચતસ્સો, સુઞ્ઞતવિહારઅનિમિત્તવિહારવસેન દ્વેતિ દસ સઙ્ખારુપેક્ખા.

યાતિ વિપસ્સનાપઞ્ઞા. **યદત્થી**તિ યં અનિચ્ચાદિલક્ખણત્તયં ઉપલબ્ભતિ. **યં ભૂત**ન્તિ યં પચ્ચયનિબ્બત્તત્તા ભૂતં ખન્ધપઞ્ચકં. **તં પજહતી**તિ અનિચ્ચાનુપસ્સનાદીહિ નિચ્ચસઞ્ઞાદયો પજહન્તો સમ્મદેવ દિટ્ઠાદીનવત્તા તપ્પટિબદ્ધચ્છન્દરાગપ્પહાનેન પજહતિ, યથા આયતિં આદાનં ન હોતિ, તથા પટિપત્તિયા પજહતિ. તથાભૂતો ચ તત્થ **ઉપેક્ખં પટિલભતિ**. **વિચિનને**તિ અનિચ્ચાદિવસેન સમ્મસનેપિ.

સમ્પયુત્તધમ્માનં સમપ્પવત્તિહેતુતાય **સમવાહિતભૂતા**. નીવરણવિતક્કવિચારાદિસબ્બપચ્ચનીકેહિ વિમુત્તત્તા **સબ્બપચ્ચનીકપરિસુદ્ધા**. તેસં વૂપસન્તત્તા **પચ્ચનીકવૂપસમનેપિ અબ્યાપારભૂતા** અબ્યાપારભાવેન પવત્તા, અબ્યાપારતં વા પત્તા.

યદિ અત્થતો એકા, કથમયં ભેદોતિ આહ “**તેન તેના**”તિઆદિ. **તસ્મા**તિ યસ્મા સતિપિ સભાવતો અભેદે યેહિ પન પચ્ચયવિસેસેહિ સ્વાયમિમાસં અવત્થાભેદો, તેસં એકજ્ઝં અપ્પવત્તિતો ન તાસં અભેદો, એકજ્ઝં વા પવત્તિ, તસ્મા. તેનાહ “**યત્થ છળઙ્ગુપેક્ખા**”તિઆદિ.

એકીભાવોતિ એકતા. સતિપિ મજ્ઝત્તાભાવસામઞ્ઞે વિસયભેદેન પનસ્સા ભેદો. યમત્થં સન્ધાય “**કિચ્ચવસેન દ્વિધા ભિન્ના**”તિ વુત્તં, તં વિત્થારતો દસ્સેન્તો “**યથા હી**”તિઆદિમાહ. **અયં વિપસ્સનુપેક્ખા**. યં

સન્ધાય વુત્તં **પાળિયં** ‘‘યદત્થિ યં ભૂતં, તં પજહતિ, ઉપેક્ખં પટિલભતી’’તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૭૧; અ॰ નિ॰ ૭.૫૫). તત્થ **યદત્થિ યં ભૂત**ન્તિ ખન્ધપઞ્ચકં, તં મુઞ્ચિતુકમ્યતાઞાણેન પજહતિ. દિટ્ઠસોવત્તિકત્તયસ્સ સબ્બલક્ખણવિચિનને વિય દિટ્ઠલક્ખણત્તયસ્સ ભૂતસ્સ સઙ્ખારલક્ખણવિચિનને ઉપેક્ખં પટિલભતિ. સઙ્ખારાનં અનિચ્ચાદિલક્ખણસ્સ સુદિટ્ઠત્તા તેસં વિચિનને મજ્ઝત્તભૂતાય **વિપસ્સનુપેક્ખાય સિદ્ધાય** તથા દિટ્ઠાદીનવાનં તેસં ગહણેપિ અજ્ઝુપેક્ખના **સિદ્ધાવ હોતિ**, સબ્બસો વિસઙ્ખારનિન્નત્તા અજ્ઝાસયસ્સ.

અનાભોગરસાતિ પણીતસુખેપિ તસ્મિં અવનતિપટિપક્ખકિચ્ચાતિ અત્થો. **અબ્યાપારપચ્ચુપટ્ઠાના**તિ સતિપિ સુખપારમિપ્પત્તિયં તસ્મિં સુખે અબ્યાવટા હુત્વા પચ્ચુપતિટ્ઠતિ, સમ્પયુત્તાનં વા તત્થ અબ્યાપારં પચ્ચુપટ્ઠપેતીતિ અત્થો. સમ્પયુત્તધમ્માનં ખોભં, ઉપ્પિલવઞ્ચ આવહન્તેહિ વિતક્કાદીહિ અભિભૂતત્તા **અપરિબ્યત્તં. તત્થ** તત્રમજ્ઝત્તતાય **કિચ્ચં**. તદભાવતો **ઇધ પરિબ્યત્તં**.

નિટ્ઠિતા ‘‘ઉપેક્ખકો ચ વિહરતી’’તિ એતસ્સ

સબ્બસો અત્થવણ્ણના.

૮૫. ‘‘**સરતીતિ સતો**’’તિ પદસ્સ કત્તુસાધનતમાહ. **સમ્પજાનાતી**તિ સમ્મદેવ પજાનાતિ. સરણં ચિન્તનં ઉપટ્ઠાનં લક્ખણમેતિસ્સાતિ **સરણલક્ખણા**. સમ્મુસ્સનપટિપક્ખો અસમ્મુસ્સનં, તં કિચ્ચં એતિસ્સાતિ **અસમ્મુસ્સનરસા**. કિલેસેહિ આરક્ખા હુત્વા પચ્ચુપતિટ્ઠતિ, તતો વા આરક્ખં પચ્ચુપટ્ઠપેતીતિ **આરક્ખપચ્ચુપટ્ઠાના**. અસમ્મુય્હનં સમ્મદેવ પજાનનં, સમ્મોહપટિપક્ખો વા **અસમ્મોહો**. **તીરણં** કિચ્ચસ્સ પારગમનં. **પવિચયો** વીમંસા.

કામં ઉપચારજ્ઝાનાદીનિ ઉપાદાય પઠમદુતિયજ્ઝાનાનિપિ સુખુમાનેવ, ઇમં પન ઉપરિઝાનં ઉપાદાય ‘‘**ઓળારિકત્તા**’’તિ વુત્તં. સા ચ ઓળારિકતા વિતક્કાદિથૂલઙ્ગતાય વેદિતબ્બા. કેચિ ‘‘બહુચેતસિકતાયા’’તિ ચ વદન્તિ . **ગતિ સુખા હોતિ** તત્થ ઝાનેસૂતિ અધિપ્પાયો. **અબ્યત્તં તત્થ સતિસમ્પજઞ્ઞકિચ્ચં** ‘‘ઇદં નામ દુક્કરં કરીયતી’’તિ વત્તબ્બસ્સ અભાવતો. **ઓળારિકઙ્ગપ્પહાનેન સુખુમત્તા**તિ અયમત્થો કામં દુતિયજ્ઝાનેપિ સમ્ભવતિ, તથાપિ યેભુય્યેન અવિપ્પયોગીભાવેન વત્તમાનેસુ પીતિસુખેસુ પીતિસઙ્ખાતસ્સ ઓળારિકઙ્ગસ્સ પહાનેન સુખુમતાય ઇધ સાતિસયો સતિસમ્પજઞ્ઞબ્યાપારોતિ વુત્તં ‘‘**પુરિસસ્સા**’’તિઆદિ. **પુનદેવ પીતિં ઉપગચ્છેય્યા**તિ હાનભાગિયં ઝાનં સિયા દુતિયજ્ઝાનમેવ સમ્પજ્જેય્યાતિ અત્થો. તેનાહ ‘‘**પીતિસમ્પયુત્તમેવ સિયા**’’તિ. ‘‘**ઇદઞ્ચ અતિમધુરં સુખ**’’ન્તિ તતિયજ્ઝાનસુખં સન્ધાયાહ. અતિમધુરતા ચસ્સ પહાસોદગ્યસભાવાય પીતિયા અભાવેનેવ વેદિતબ્બા. ઇદન્તિ ‘‘સતો, સમ્પજાનો’’તિ પદદ્વયં.

તસ્મા એતમત્થં દસ્સેન્તોતિ યસ્મા તસ્સ ઝાનસમઙ્ગિનો યં નામકાયેન સમ્પયુત્તં સુખં, તં સો પટિસંવેદેય્ય. **યં વા ત**ન્તિ અથ વા યં તં યથાવુત્તં **નામકાયસમ્પયુત્તં સુખં**. **તંસમુટ્ઠાનેન** તતો સમુટ્ઠિતેન **અતિપણીતેન રૂપેન અસ્સ** ઝાનસમઙ્ગિનો **રૂપકાયો યસ્મા ફુટો**. **યસ્સ** રૂપકાયસ્સ **ફુટત્તા ઝાના વુટ્ઠિતોપિ** ઝાનસમઙ્ગી કાયિકં **સુખં પટિસંવેદેય્ય**. તસ્મા **એતં** ચેતસિકકાયિકસુખપટિસંવેદનસઙ્ખાતં **અત્થં** દસ્સેન્તો ‘‘**સુખઞ્ચ કાયેન પટિસંવેદેતીતિ આહા**’’તિ યોજના. અયઞ્હેત્થ સઙ્ખેપત્થો – નામકાયેન ચેતસિકસુખં, કાયિકસુખહેતુરૂપસમુટ્ઠાપનેન કાયિકસુખઞ્ચ ઝાનસમઙ્ગી પટિસંવેદેતીતિ વુચ્ચતિ. **ફુટત્તા**તિ બ્યાપિતત્તાતિ અત્થો. યથા હિ ઉદકેન ફુટસરીરસ્સ તાદિસે નાતિપચ્ચનીકે વાતાદિફોટ્ઠબ્બે ફુટે સુખં ઉપ્પજ્જતિ, એવમેતેહિ ફુટસરીરસ્સાતિ. અપરો નયો – **સુખઞ્ચ કાયેન પટિસંવેદેતી**તિ એત્થ કથમાભોગેન વિના સુખપટિસંવેદનાતિ ચોદનાયં ‘‘કિઞ્ચાપિ...પે॰... એવં સન્તેપી’’તિ. યસ્મા

તસ્સ નામકાયેન સમ્પયુત્તં સુખં, તસ્મા સુખઞ્ચ કાયેન પટિસંવેદેતીતિ યોજના. ઇદાનિ સહાપિ આભોગેન સુખપટિસંવેદનં દસ્સેતું "**યં વા ત**"ન્તિઆદિ વુત્તં.

૮૬. **યન્તિ** હેતુઅત્થે નિપાતો, યસ્માતિ અત્થો. તેનાહ "**યંઝાનહેતૂ**"તિ. "**આચિક્ખન્તી**"તિઆદીનિ પદાનિ કિત્તનત્થાનીતિ અધિપ્પાયેનાહ "**પસંસન્તીતિ અધિપ્પાયો**"તિ. **કિન્તી**તિ પસંસનાકારપુચ્છા. એદિસેસુ ઠાનેસુ સતિગ્ગહણેનેવ સમ્પજઞ્ઞમ્પિ ગહિતં હોતીતિ ઇધ પાળિયં સતિયા એવ ગહિતત્તા એવં ઉપટ્ઠિતસતિતાય "**સતિમા**" ઇચ્ચેવ વુત્તં, ''સમ્પજાનો''તિ હેટ્ઠા વુત્તત્તા વા.

ઝાનક્ખણે ચેતસિકસુખમેવ લબ્ભતીતિ "**સુખં નામકાયેન પટિસંવેદેતી**"તિ ચ વુત્તં. **તતિયન્તિ ગણનાનુપુબ્બતા**તિ ઇતો પટ્ઠાય દુતિયતતિયજ્ઝાનકથાહિ અવિસેસો, વિસેસો ચ વુત્તોતિ.

ચતુત્થજ્ઝાનકથાવણ્ણના

૮૭. ઇદાનિ નિબ્બત્તિતવિસેસં દસ્સેન્તો "**અયં પન વિસેસો**"તિ વત્વા "**યસ્મા**"તિઆદિમાહ. આસેવનપચ્ચયેન પચ્ચયો ન હોતિ, અનિટ્ઠે ઠાને પદન્તરસઙ્ગહિતસ્સ આસેવનપચ્ચયત્તાભાવતો. **અદુક્ખમસુખાય વેદનાય ઉપ્પજ્જિતબ્બં** સાતિસયં સુખવિરાગભાવનાભાવતો. **તાની**તિ અપ્પનાવીથિયં જવનાનિ સન્ધાયાહ.

૮૮. "**પુબ્બેવા**"તિ વુત્તત્તા કદા પન તેસં પહાનં હોતીતિ ચોદનાયં આહ "**ચતુન્નં ઝાનાનં ઉપચારક્ખણે**"તિ. એવં વેદિતબ્બન્તિ સમ્બન્ધો. **પહાનક્કમો** નામ પહાયકધમ્માનં ઉપ્પત્તિપટિપાટિ. તેન પન વુચ્ચમાને ''દુક્ખં દોમનસ્સં સુખં સોમનસ્સ''ન્તિ વત્તબ્બં સિયા. કસ્મા ઇતો અઞ્ઞથા વચનન્તિ આહ "**ઇન્દ્રિયવિભઙ્ગે**"તિઆદિ. અથ કસ્મા ઝાનેસ્વેવ નિરોધો વુત્તોતિ સમ્બન્ધો.

કત્થ ચુપ્પન્નં દુક્ખિન્દ્રિયન્તિ અત્તનો પચ્ચયેહિ ઉપ્પન્નં દુક્ખિન્દ્રિયં. **કત્થ ચ અપરિસેસં નિરુજ્ઝતીતિ** નિરોધટ્ઠાનં પુચ્છતિ. તેન "**કત્થા**"તિ પુચ્છાયં, "**એત્થા**"તિ વિસ્સજ્જનેપિ હેતુમ્હિ ભુમ્મવચનં દટ્ઠબ્બં. ઝાનાનુભાવનિમિત્તં હિ અનુપ્પજ્જન્તં "**દુક્ખિન્દ્રિયં અપરિસેસં નિરુજ્ઝતી**"તિ વુત્તં. **અતિસયનિરોધો** સુટ્ઠુ પહાનં ઉજુપટિપક્ખેન વૂપસમો.

નાનાવજ્જનેતિ યેન આવજ્જનેન અપ્પનાવીથિ, તતો ભિન્નાવજ્જને, અનેકાવજ્જને વા. અપ્પનાવીથિયઞ્હિ ઉપચારો એકાવજ્જનો, ઇતરો અનેકાવજ્જનો અનેકક્ખત્તું પવત્તનતો. વિસમનિસજ્જાય ઉપ્પન્નકિલમથો **વિસમાસનુપતાપો. પીતિફરણેના**તિ પીતિયા ફરણરસત્તા, પીતિસમુટ્ઠાનાનં વા પણીતરૂપાનં કાયસ્સ બ્યાપનતો વુત્તં. તેનાહ "**સબ્બો કાયો સુખોક્કન્તો હોતી**"તિ. **વિતક્કવિચારપચ્ચયેપી**તિ **પિ**-સદ્દો અટ્ઠાનપ્પયુત્તો, સો ''પહીનસ્સા''તિ એત્થ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બો ''પહીનસ્સાપિ દોમનસ્સિન્દ્રિયસ્સા''તિ. એતં દોમનસ્સિન્દ્રિયં ઉપ્પજ્જતીતિ સમ્બન્ધો. ''તસ્સ મય્હં અતિચિરં વિતક્કયતો વિચારયતો કાયોપિ કિલમિ ચિત્તમ્પિ ઉહઞ્ઞી''તિ વચનતો કાયચિત્તખેદાનં વિતક્કવિચારપ્પચ્ચયતા વેદિતબ્બા . ''વિતક્કવિચારભાવે ઉપ્પજ્જતિ દોમનસ્સિન્દ્રિય''ન્તિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. **તત્થસ્સ સિયા ઉપ્પત્તી**તિ તત્થ દુતિયજ્ઝાનૂપચારે અસ્સ દોમનસ્સસ્સ ઉપ્પત્તિ ભવેય્ય.

એત્થ ચ યદેકે ''તત્થસ્સ સિયા ઉપ્પત્તી''તિ વદન્તેન ઝાનલાભીનમ્પિ દોમનુસ્સુપ્પત્તિ અત્થીતિ દસ્સિતં હોતિ. તેન ચ અનીવરણસભાવો લોભો વિય દોસોપિ અત્થીતિ દીપેતિ. ન હિ દોસેન વિના દોમનસ્સં પવત્તતિ. ન ચેત્થ **પટ્ઠાનપાળિયા** વિરોધો ચિન્તેતબ્બો. યસ્મા તત્થ પરિહીનં ઝાનં આરમ્મણં કત્વા પવત્તમાનં દોમનસ્સં દસ્સિતં, અપરિહીનજ્ઝાનમારમ્મણં કત્વા ઉપ્પજ્જમાનસ્સ દોમનસ્સસ્સ અસમ્ભવતો. ઝાનલાભીનં સબ્બસો દોમનસ્સં નુપ્પજ્જતીતિ ચ ન સક્કા વત્તું, અટ્ઠસમાપત્તિલાભિનો અપિ તસ્સ ઉપ્પન્નત્તા. ન હેવ ખો સો પહીનજ્ઝાનો અહોસીતિ વદન્તિ, તં અયુત્તં અનીવરણસભાવસ્સ દોસસ્સ અભાવતો. યદિ સિયા, રૂપારૂપાવચરસત્તાનમ્પિ ઉપ્પજ્જેય્ય, ન ચ ઉપ્પજ્જતિ. તથા હિ ''અરૂપે કામચ્છન્દનીવરણં પટિચ્ચ થિનમિદ્ધનીવરણં ઉદ્ધચ્ચનીવરણં અવિજ્જાનીવરણ''ન્તિઆદીસુ બ્યાપાદકુક્કુચ્ચનીવરણાનિ અનુદ્ધટાનિ. ન ચેત્થ નીવરણત્તા પરિહારો, કામચ્છન્દાદીનમ્પિ અનીવરણાનંયેવ નીવરણસદિસતાય નીવરણપરિયાયસ્સ વુત્તત્તા. યં પન વુત્તં ''અટ્ઠસમાપત્તિલાભિનો અપિ તસ્સ ઉપ્પન્નત્તા''તિ, તમ્પિ અકારણં ઉપ્પજ્જમાનેન ચ દોમનસ્સેન ઝાનતો પરિહાયનતો. લહુકેન પન પચ્ચયેન પરિહીનં તાદિસા અપ્પકસિરેનેવ પટિપાકતિકં કરોન્તીતિ દટ્ઠબ્બં. ''તત્થસ્સ સિયા ઉપ્પત્તી''તિ ઇદં પન પરિકપ્પવચનં ઉપચારક્ખણે દોમનસ્સસ્સ અપ્પહીનભાવદસ્સનત્થં. તથા હિ વુત્તં ''ન ત્વેવ અન્તોઅપ્પનાય''ન્તિ. યદિ પન તદા દોમનસ્સં ઉપ્પજ્જેય્ય, પઠમજ્ઝાનમ્પિસ્સ પરિહીનમેવાતિ દટ્ઠબ્બં. પહીનમ્પિ સોમનસ્સિન્દ્રિયં પીતિ વિય ન દૂરેતિ કત્વા "**આસન્નત્તા**"તિ વુત્તં. નાનાવજ્જનૂપચારે પહીનમ્પિ પહાનઙ્ગં પટિપક્ખેન અવિહતત્તા અન્તરન્તરા ઉપ્પજ્જેય્ય વાતિ ઇમમત્થં દસ્સેન્તો "**અપ્પનાપ્પત્તાયા**"તિઆદિમાહ. તાદિસાય આસેવનાય ઇચ્છિતબ્બત્તા યથા **મગ્ગવીથિતો પુબ્બે દ્વે તયો જવનવારા સદિસાનુપસ્સનાવ પવત્તન્તિ**, એવમિધાપિ અપ્પનાવારતો પુબ્બે દ્વે તયો જવનવારા ઉપેક્ખાસહગતાવ પવત્તન્તીતિ વદન્તિ.

સમાહટાતિ સમાનીતા, સઙ્ગહેત્વા વુત્તાતિ અત્થો. સુખદુક્ખાનિ વિય અનોળારિકત્તા અવિભૂતતાય **સુખુમા**. તતો એવ અનુમિનિતબ્બસભાવત્તા **દુવિઞ્ઞેય્યા. દુદ્દસ્સા**તિ દુટ્ઠપયોગસ્સ, દુદ્દમ્મસ્સાતિ અત્થો. **સક્કા હોતિ એસા ગાહયિતું** અઞ્ઞાપોહનનયેનાતિ અધિપ્પાયો.

અદુક્ખમસુખાય ચેતોવિમુત્તિયાતિ ઇદમેવ ચતુત્થજ્ઝાનં દટ્ઠબ્બં. **પચ્ચયદસ્સનત્થ**ન્તિ અધિગમસ્સ ઉપાયભૂતપચ્ચયદસ્સનત્થં. તેનાહ "**દુક્ખપ્પહાનાદયો હિ તસ્સા પચ્ચયા**"તિ. **દુક્ખપ્પહાનાદયો**તિ ચ સોપચારા પઠમજ્ઝાનાદયોવેત્થ અધિપ્પેતા.

પહીનાતિ વુત્તા ''પઞ્ચન્નં ઓરમ્ભાગિયાનં સંયોજનાનં પરિક્ખયા''તિ. **એતા**તિ સુખાદયો વેદના.

સોમનસ્સં રાગસ્સ પચ્ચયો. વુત્તઞ્હિ ''સુખાય ખો, આવુસો વિસાખ, વેદનાય રાગાનુસયો અનુસેતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૬૫). **દોમનસ્સં દોસસ્સ** પચ્ચયો. વુત્તમ્પિ ચેતં ''દુક્ખાય ખો, આવુસો વિસાખ, વેદનાય પટિઘાનુસયો અનુસેતી''તિ. **સુખાદિઘાતેના**તિ સુખાદીનં પહાનેન. **અસ્સ** ઝાનસ્સ.

ન દુક્ખન્તિ **અદુક્ખં**, દુક્ખવિધુરં. યસ્મા તત્થ દુક્ખં નત્થિ, તસ્મા વુત્તં "**દુક્ખાભાવેના**"તિ. **અસુખ**ન્તિ એત્થપિ એસેવ નયો. **એતેના**તિ દુક્ખસુખપટિક્ખેપવચનેન. "**પટિપક્ખભૂત**"ન્તિ ઇદં ઇધ તતિયવેદનાય દુક્ખાદીનં સમતિક્કમવસેન પત્તબ્બત્તા વુત્તં, ન કુસલાકુસલાનં વિય ઉજુવિપચ્ચનીકતાય. ઇટ્ઠાનિટ્ઠવિપરીતસ્સ મજ્ઝત્તારમ્મણસ્સ, ઇટ્ઠાનિટ્ઠવિપરીતં વા મજ્ઝત્તાકારેન અનુભવનલક્ખણા **ઇટ્ઠાનિટ્ઠવિપરીતાનુભવનલક્ખણા**.

તતો એવ **મજ્ઝત્તરસા. અવિભૂતપચ્ચુપટ્ઠાના**તિ સુખદુક્ખાનિ વિય ન વિભૂતાકારા , પિટ્ઠિપાસાણે મિગગતમગ્ગો વિય તેહિ અનુમાતબ્બા અવિભૂતાકારોપટ્ઠાના. સુખનિરોધો નામ ઇધ ચતુત્થજ્ઝાનૂપચારો, સો પદટ્ઠાનં એતિસ્સાતિ **સુખનિરોધપદટ્ઠાના**.

૮૯. “**ઉપેક્ખાસતિપારિસુદ્ધિ**”ન્તિ પુરિમપદે ઉત્તરપદલોપેનેતં સમાસપદન્તિ આહ “**ઉપેક્ખાય જનિતસતિપારિસુદ્ધિ**”ન્તિ. સબ્બપચ્ચનીકધમ્મપરિસુદ્ધાય પચ્ચનીકસમનેપિ અબ્યાવટાય પારિસુદ્ધિઉપેક્ખાય વત્તમાનાય ચતુત્થજ્ઝાને સતિ સમ્પહંસનપઞ્ઞા વિય સુપરિસુદ્ધા, સુવિસદા ચ હોતીતિ આહ “**યા ચ તસ્સા સતિયા પારિસુદ્ધિ, સા ઉપેક્ખાય કતા, ન અઞ્ઞેના**”તિ. યદિ તત્રમજ્ઝત્તતા ઇધ ‘‘ઉપેક્ખા’’તિ અધિપ્પેતા, કથં સતિયેવ ‘‘પરિસુદ્ધા’’તિ વુત્તાતિ આહ “**ન કેવલ**”ન્તિઆદિ.

એવમ્પિ કસ્મા અયમેવ સતિ ‘‘ઉપેક્ખાસતિપારિસુદ્ધી’’તિ વુત્તાતિ અનુયોગં સન્ધાય “**તત્થ કિઞ્ચાપી**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ હેટ્ઠા તીસુ ઝાનેસુ વિજ્જમાનાયપિ તત્રમજ્ઝત્તતાય પચ્ચનીકાભિભવતો, સહાયપચ્ચયવેકલ્લતો ચ અપારિસુદ્ધિ, તથા તંસમ્પયુત્તાનં. તદભાવતો ઇધ પારિસુદ્ધીતિ ઇમમત્થં રૂપકવસેન દસ્સેતું “**યથા પના**”તિઆદિ વુત્તં. **સૂરિયપ્પભાભિભવા**તિ સૂરિયપ્પભાય અભિભુય્યમાનત્તા. અતિક્ખતાય ચન્દલેખા વિય રત્તિપિ સોમ્મસભાવા સભાગાય રત્તિયમેવ ચ ચન્દલેખા સમુજ્જલતીતિ સા તસ્સા સભાગાતિ દસ્સેન્તો “**સોમ્મભાવેન ચ અત્તનો ઉપકારકત્તેન વા સભાગાય રત્તિયા**”તિ આહ.

“**એકવીથિય**”ન્તિ ઇદં તત્થ સોમનસ્સસ્સ એકંસેન અભાવતો વુત્તં, ન તતો પુરિમતરેસુ એકંસેન ભાવતો. યથા પન વિતક્કાદયો દુતિયાદિજ્ઝાનક્ખણેયેવ પહીયન્તિ, ન તેસં એકવીથિયં પુરિમજવનેસુ, ન એવમેતન્તિ દસ્સેતું વુત્તં. **ચતુક્કજ્ઝાને**તિ ચતુક્કનયવસેન નિબ્બત્તિતજ્ઝાનચતુક્કે.

પઞ્ચકજ્ઝાનકથાવણ્ણના

૯૦. **તત્થા**તિ પઠમજ્ઝાને. **ચતુક્કનયસ્સ દુતિયજ્ઝાને વિયા**તિ ચતુક્કનયસમ્બન્ધિનિ દુતિયજ્ઝાને વિય. **તં દ્વિધા ભિન્દિત્વા**તિ ચતુક્કનયે દુતિયં ‘‘અવિતક્કં વિચારમત્તં, અવિતક્કં અવિચાર’’ન્તિ ચ એવં દ્વિધા ભિન્દિત્વા **પઞ્ચકનયે દુતિયઞ્ચેવ તતિયઞ્ચ હોતિ** અભિધમ્મેતિ (ધ॰ સ॰ ૧૬૮) અધિપ્પાયો. સુત્તન્તેસુ પન સરૂપતો પઞ્ચકનયો ન ગહિતો.

કસ્મા પનેત્થ નયદ્વયવિભાગો ગહિતોતિ? અભિધમ્મે નયદ્વયવસેન ઝાનાનં દેસિતત્તા. કસ્મા ચ તત્થ તથા તાનિ દેસિતાનિ? પુગ્ગલજ્ઝાસયતો, દેસનાવિલાસતો ચ. સન્નિપતિતદેવપરિસાય કિર યેસં યથાદેસિતે પઠમજ્ઝાને વિતક્કો એવ ઓળારિકતો ઉપટ્ઠાસિ, ઇતરે સન્તતો. તેસં અજ્ઝાસયવસેન ચ ચતુરઙ્ગિકં અવિતક્કં વિચારમત્તં ઝાનં દેસિતં. યેસં વિચારો, યેસં પીતિ, યેસં સુખં ઓળારિકતો ઉપટ્ઠાસિ, ઇતરે સન્તતો. તેસં તેસં અજ્ઝાસયવસેન તતિયાદીનિ ઝાનાનિ દેસિતાનિ. અયં તાવ પુગ્ગલજ્ઝાસયો.

યસ્સા પન ધમ્મધાતુયા સુપ્પટિવિદ્ધત્તા ભગવા યસ્મા દેસનાવિલાસપ્પત્તો, તસ્મા ઞાણમહન્તતાય દેસનાય સુકુસલો યં યં અઙ્ગં લબ્ભતિ, તસ્સ તસ્સ વસેન યથારુચિં દેસનં નિયામેન્તો ચતુક્કનયવસેન, પઞ્ચકનયવસેન ચ. તત્થ ચ પઞ્ચઙ્ગિકં પઠમં, ચતુરઙ્ગિકં દુતિયં, તિવઙ્ગિકં તતિયં, દુવઙ્ગિકં ચતુત્થં, દુવઙ્ગિકમેવ પઞ્ચમં ઝાનં દેસેસીતિ અયં દેસનાવિલાસો. એત્થ ચ પઞ્ચકનયે દુતિયજ્ઝાનં ચતુક્કનયે દુતિયજ્ઝાનપક્ખિકં કત્વા વિભત્તં ‘‘યસ્મિં સમયે

રૂપૂપપત્તિયા મગ્ગં ભાવેતિ અવિતક્કં વિચારમત્તં સમાધિજં પીતિસુખં દુતિયં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતી''તિ (ધ॰ સ॰ ૧૬૮). કસ્મા? એકત્તકાયનાનત્તસઞ્ઞીસત્તાવાસફલતાય દુતિયજ્ઝાનેન સમાનફલત્તા, પઠમજ્ઝાનસમાધિતો જાતત્તા ચ. પઠમજ્ઝાનમેવ હિ ''કામેહિ અકુસલેહિ ચ વિવિત્ત''ન્તિ તદભાવા ન ઇધ ''વિવિચ્ચેવ કામેહિ વિવિચ્ચ અકુસલેહી''તિ સક્કા વત્તું, નાપિ ''વિવેકજ''ન્તિ. સુત્તન્તદેસનાસુ ચ પઞ્ચકનયે દુતિયતતિયજ્ઝાનાનિ દુતિયજ્ઝાનમેવ ભજન્તિ વિતક્કવૂપસમા વિચારવૂપસમા અવિતક્કત્તા, અવિચારત્તા ચ. એવઞ્ચ કત્વા સુત્તન્તદેસનાયપિ પઞ્ચકનયો લબ્ભતેવાતિ સિદ્ધં હોતિ. નનુ સુત્તન્તે ચત્તારિયેવ ઝાનાનિ વિભત્તાનીતિ પઞ્ચકનયો ન લબ્ભતીતિ? ન, ''સવિતક્કસવિચારો સમાધી''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૩.૩૦૫) સમાધિત્તયાપદેસેન પઞ્ચકનયસ્સ લબ્ભમાનત્તા. ચતુક્કનયનિસ્સિતો પન કત્વા પઞ્ચકનયો વિભત્તોતિ સુત્તન્તદેસનાયપિ પઞ્ચકનયો નિદ્ધારેતબ્બો. ''વિતક્કવિચારાનં વૂપસમા''તિ હિ વિતક્કસ્સ, વિચારસ્સ, વિતક્કવિચારાનઞ્ચ ''વિતક્કવિચારાન''ન્તિ સક્કા વત્તું. તથા ''અવિતક્કં, અવિચાર''ન્તિ ચ વિના, સહ ચ વિચારેન વિતક્કપ્પહાનેન અવિતક્કં, સહ, વિના ચ વિતક્કેન વિચારપ્પહાનેન અવિચારન્તિ અવિતક્કં, અવિચારં, અવિતક્કઞ્ચ અવિચારઞ્ચાતિ વા તિવિધમ્પિ સક્કા સઙ્ગહેતું.

દુતિયન્તિ ચ વિતક્કરહિતે, વિતક્કવિચારદ્વયરહિતે ચ ઞાયાગતા દેસના દુતિયં અધિગન્તબ્બત્તા, વિચારમત્તરહિતેપિ દ્વયપ્પહાનાધિગતસમાનધમ્મત્તા. એવઞ્ચ કત્વા પઞ્ચકનયનિદ્દેસે દુતિયે વૂપસન્તોપિ વિતક્કો સહાયભૂતવિચારાવૂપસમેન ન સમ્મા વૂપસન્તોતિ વિતક્કવિચારદ્વયરહિતે વિય વિચારવૂપસમેનેવ તદુપસમં, સેસધમ્માનં સમાનતઞ્ચ દસ્સેન્તેન ''વિતક્કવિચારાનં વૂપસમા અજ્ઝત્તં સમ્પસાદનં ચેતસો એકોદિભાવં અવિતક્કં અવિચારં સમાધિજં પીતિસુખં તતિયં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતી''તિ તતિયં ચતુક્કનયે દુતિયેન નિબ્બિસેસં વિભત્તં. દુવિધસ્સાપિ સહાયવિરહેન, અઞ્ઞથા ચ વિતક્કપ્પહાનેન અવિતક્કત્તં, સમાધિજં પીતિસુખત્તઞ્ચ સમાનન્તિ સમાનધમ્મત્તાપિ **દુતિય**ન્તિ નિદ્દેસો . વિચારમત્તમ્પિ હિ વિતક્કવિચારદ્વયરહિતં વિય ''યસ્મિં સમયે રૂપૂપપત્તિયા મગ્ગં ભાવેતિ અવિતક્કં વિચારમત્તં સમાધિજં પીતિસુખં દુતિયં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતી''તિ (ધ॰ સ॰ ૧૬૮) અવિતક્કં સમાધિજં પીતિસુખન્તિ વિભત્તં. પઠમજ્ઝાને વા સહચારીસુ વિતક્કવિચારેસુ એકં અતિક્કમિત્વા દુતિયમ્પિ તત્રટ્ઠમેવ દોસતો દિસ્વા ઉભયમ્પિ સહાતિક્કમન્તસ્સ પઞ્ચકનયે **તતિયં** વુત્તં, તતિયં અધિગન્તબ્બત્તા. પઠમતો અનન્તરભાવેન પનસ્સ દુતિયભાવો ચ ઉપ્પજ્જતીતિ. કસ્મા પનેવં સરૂપતો પઞ્ચકનયો ન વિભત્તોતિ? વિનેય્યજ્ઝાસયતો. યથાનુલોમદેસના હિ સુત્તન્તદેસનાતિ.

પથવીકસિણનિદ્દેસવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઇતિ ચતુત્થપરિચ્છેદવણ્ણના.

૫. સેસકસિણનિદ્દેસવણ્ણના

આપોકસિણકથાવણ્ણના

૯૧. યથાવિત્થારિતસ્સ અત્થસ્સ અતિદેસોપિ વિત્થારટ્ઠાનેયેવ તિટ્ઠતીતિ આહ "**વિત્થારકથા હોતી**"તિ. **આપોકસિણ**ન્તિ આપોકસિણજ્ઝાનં, આપોકસિણકમ્મટ્ઠાનં વા. **સબ્બં વિત્થારેતબ્બ**ન્તિ પથવીકસિણકમ્મટ્ઠાને વુત્તનયેન વિત્થારેતબ્બં. **એત્તકમ્પી**તિ ''કતે વા અકતે વાતિ સબ્બં વિત્થારેતબ્બ''ન્તિ એત્તકમ્પિ અવત્વા. સામુદ્દિકેન લોણુદકેન ભરિતો જલાસયો **લોણી**. નીલાદિવણ્ણસઙ્કરપરિહરણત્થં "**સુદ્ધવત્થેન ગહિત**"ન્તિ વુત્તં. **અઞ્ઞ**ન્તિ ભૂમિં સમ્પત્તં. **તથારૂપ**ન્તિ યાદિસં આકાસજં ઉદકં, તાદિસં. તેનાહ "**વિપ્પસન્નં અનાવિલ**"ન્તિ, યં પન ઉદકન્તિ સમ્બન્ધો. "**ન વણ્ણો પચ્ચવેક્ખિતબ્બો**"તિઆદીસુ યં વત્તબ્બં, તં પથવીકસિણકથાયં વુત્તમેવ. **લક્ખણં** પન ઇધ પગ્ઘરણલક્ખણં વેદિતબ્બં.

વુત્તનયેનેવાતિ પથવીકસિણભાવનાયં વુત્તનયેનેવ. તરઙ્ગુટ્ઠાનાદિ, ફેણમિસ્સતાદિ ચ ઇધ **કસિણદોસો. સો**તિ યોગાવચરો. **તસ્સા**તિ પટિભાગનિમિત્તસ્સ.

તેજોકસિણકથાવણ્ણના

૯૨. **સિનિદ્ધાનિ** સિનેહવન્તાનિ. **સારદારૂનિ** ન ફેગ્ગુદારૂનિ. જાલાય ચિરટ્ઠિતત્થં સિનિદ્ધસારદારુગ્ગહણં. **ઘટિકં ઘટિકં કત્વા**તિ ખન્ધસો કરિત્વા. **આલિમ્પેત્વા**તિ જાલેત્વા. **ઘનજાલાયા**તિ અવિરળવસેન પવત્તઅગ્ગિજાલાયં.

પતનસદિસન્તિ પતમાનસદિસં. **અકતે ગણ્હન્તસ્સા**તિ વુત્તનયેન યથા કસિણમણ્ડલં પઞ્ઞાયતિ, એવં અનભિસઙ્ખતે કેવલે તેજસ્મિં નિમિત્તં ગણ્હન્તસ્સ.

વાયોકસિણકથાવણ્ણના

૯૩. **વુત્તઞ્હેત**ન્તિ એત્થ **હિ**-સદ્દો હેતુઅત્થો, યસ્માતિ અત્થો. તસ્સ ''તસ્મા''તિ ઇમિના સમ્બન્ધો. **ઉચ્છગ્ગ**ન્તિ ઉચ્છુખેત્તે યથાઠિતાનં અગ્ગં. **એરિત**ન્તિ વાતેન ચલિતં. **સમેરિત**ન્તિ સબ્બસો ચલિતં. **તસ્મા**તિ યસ્મા ''વાયોકસિણં...પે॰... ઉપલક્ખેતી''તિ એવં વુત્તં અટ્ઠકથાયં, તસ્મા. **સમસીસટ્ઠિત**ન્તિ ઉપરિ પત્તાનં વસેન સમસીસં હુત્વા ઠિતં. **વેળું વા રુક્ખં વા**તિ એત્થાપિ ''સમસીસં ઠિતં ઘનપત્તવેળું વા ઘનપત્તરુક્ખં વા''તિ આનેત્વા યોજેતબ્બં. એકઙ્ગુલાદિપ્પમાણેસુ કેસેસુ રસ્સભાવતો, દીઘતરેસુ ઓલમ્બનતો, વિરળેસુ અનુપ્પવેસતો વાતપ્પહારો ન પઞ્ઞાયતીતિ **ચતુરઙ્ગુલપ્પમાણ**ગ્ગહણં, **ઘન**ગ્ગહણઞ્ચ કતં. **એતસ્મિં ઠાને પહરતીતિ સતિં ઠપેત્વા**તિ ઉચ્છગ્ગાદીનં પચલનાકારગ્ગહણમુખેન તેસં પહારકે વાતસઙ્ખાતે સતિં ઉપટ્ઠપેત્વા. **તત્થ સતિં ઠપેત્વા**તિ તસ્મિં કાયપદેસસ્સ સઙ્ઘટ્ટનવસેન પવત્તે વાયુપિણ્ડે સઙ્ઘટ્ટનાકારગ્ગહણમુખેન સતિં ઉપટ્ઠપેત્વા. ''ઉસુમવટ્ટિસદિસ''ન્તિ એતેન પુરિમકસિણસ્સ વિય ઇમસ્સાપિ નિમિત્તસ્સ સંવિગ્ગહતં દસ્સેતિ. ''નિચ્ચલ''ન્તિ ઇમિના નિચ્ચલભાવોયેવ ઉગ્ગહનિમિત્તતો ઇમસ્સ વિસેસોતિ પટિભાગનિમિત્તસ્સાપિ ઉસુમવટ્ટિસદિસતાવ વિભાવિતા હોતિ.

નીલકસિણકથાવણ્ણના

૯૪. અઞ્જનરાજિવટ્ટાદિ **વણ્ણધાતુયા વા. તથારૂપં માલાગચ્છન્તિ** અવિરળવિકસિતનીલવણ્ણપુપ્ફસઞ્છન્નં પુપ્ફગચ્છં. **ઇતરેના**તિ અકતાધિકારેન. **ગિરિકણ્ણિક**ગ્ગહનેન નીલં ગિરિકણ્ણિકમાહ. **કરણ્ડપટલં** સમુગ્ગપિધાનં. **પત્તેહિયેવા**તિ નીલુપ્પલાદીનં કેસરવણ્ટાનિ અપનેત્વા કેવલેહિ પત્તેહિયેવ. **પૂરેતબ્બન્તિ** નીલવણ્ણં વત્થં ગહેત્વા ભણ્ડિકં વિય બન્ધિત્વા યથા નીલમણ્ડલં હુત્વા પઞ્ઞાયતિ, તથા **ચઙ્ગોટકં વા કરણ્ડપટલં વા પૂરેતબ્બં. મુખવટ્ટિયં વા અસ્સા**તિ અસ્સ ચઙ્ગોટકસ્સ, કરણ્ડપટલસ્સ વા મુખવટ્ટિયં **બન્ધિતબ્બં. મણિતાલવણ્ટં** ઇન્દનીલમણિમયં તાલવણ્ટં.

પીતકસિણકથાવણ્ણના

૯૫. પીતકસિણે **માલાગચ્છન્તિ** ઇક્કટાદિમાલાગચ્છં. હરિતાલં, મનોસિલા વા **ધાતુ. પત્તઙ્ગપુપ્ફેહી**તિ પત્તઙ્ગનામિકા પીતવણ્ણપુપ્ફા એકા ગચ્છજાતિ, તસ્સ પુપ્ફેહિ. **આસનપૂજન્તિ** ચેતિયઙ્ગણે કતં આસનપૂજં . **કણિકારપુપ્ફાદિના**તિ **આદિ**-સદ્દેન આકુલિકિઙ્કિરાતપુપ્ફાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો.

લોહિતકસિણકથાવણ્ણના

૯૬. **લોહિતમણિ** લોહિતઙ્ગમણિઆદિ. **લોહિતધાતુ** ગેરુકજાતિહિઙ્ગુલિકાદિ.

ઓદાતકસિણકથાવણ્ણના

૯૭. ઓદાતકસિણે **માલાગચ્છન્તિ** નન્દિયાવત્તાદિમાલાગચ્છં. **ધાતુ** કક્કટિમુત્તસેતિકાદિ.

આલોકકસિણકથાવણ્ણના

૯૮. **તથા અસક્કોન્તેના**તિ યથા સૂરિયાલોકાદિવસેન ઓભાસનિમિત્તુપ્પાદનં વુત્તં, તસ્સ ઓભાસમણ્ડલસ્સ ન ચિરટ્ઠિતિતાય તથા નિમિત્તુપ્પાદનં કાતું અસક્કોન્તેન. ઘટમુખેન નિગ્ગચ્છનકઓભાસસ્સ મહન્તભાવતો "**ઘટમુખં પિદહિત્વા**"તિ વુત્તં. **ભિત્તિમુખન્તિ** ભિત્તિઅભિમુખં. **ઉટ્ઠિતમણ્ડલસદિસન્તિ** ભિત્તિઆદીસુ ઉટ્ઠિતપાકતિકઆલોકમણ્ડલસદિસં. **ઘનવિપ્પસન્નં આલોકપુઞ્જસદિસન્તિ** ભગવતો બ્યામપ્પભા વિય બહલો, વિપ્પસન્નો ચ હુત્વા પુઞ્જભૂતો આલોકો અત્થિ ચે, તંસદિસોતિ અત્થો.

પરિચ્છિન્નાકાસકસિણકથાવણ્ણના

૯૯. **છિદ્દસદિસમેવ હોતી**તિ યેહિ ભિત્તિપરિયન્તાદીહિ પરિચ્છિન્નં, તં છિદ્દં, તંસદિસં, તેનવાકારેન ઉગ્ગહનિમિત્તં ઉપટ્ઠાતીતિ અત્થો. "**વડ્ઢિયમાનમ્પિ ન વડ્ઢતી**"તિ ઉગ્ગહનિમિત્તસ્સ અવડ્ઢનીયતં દસ્સેતું વુત્તં. સબ્બમ્પિ હિ ઉગ્ગહનિમિત્તં વડ્ઢિયમાનં ન વડ્ઢતિયેવ. સતિપિ ચ વડ્ઢેતુકામતાયં વડ્ઢના ન સમ્ભવતિ ભાવનાય પરિદુબ્બલત્તા. ભાવનાવસેન હિ નિમિત્તવડ્ઢના . પટિભાગનિમિત્તં પન તસ્મિં ઉપ્પન્ને ભાવના થિરાતિ કત્વા "**વડ્ઢિયમાનં વડ્ઢતી**"તિ વુત્તં.

કિઞ્ચાપિ **પાળિયં** ''પથવીકસિણાદીનિ રૂપઝાનારમ્મણાનિ અટ્ઠેવ કસિણાનિ સરૂપતો આગતાનિ, ઓદાતકસિણે પન આલોકકસિણં, આકાસકસિણે ચ પરિચ્છિન્નાકાસકસિણં અન્તોગધં કત્વા દેસના કતા''તિ અધિપ્પાયેનાહ "**ઇતિ**

કસિણાનિ દસબલો, દસ યાનિ અવોચા"તિ. **પકિણ્ણકકથાપિ વિઞ્ઞેય્યા**તિ પુબ્બે વિય અસાધારણં તસ્મિં તસ્મિં કસિણે પટિનિયતમેવ અત્થં અગ્ગહેત્વા અસાધારણતો, સાધારણતો ચ તત્થ તત્થ પકિણ્ણકં વિસટં અત્થં ગહેત્વા પવત્તા પકિણ્ણકકથાપિ વિજાનિતબ્બા.

પકિણ્ણકકથાવણ્ણના

૧૦૦. આદિભાવોતિ એત્થ **આદિ**-સદ્દેન યસ્સ કસ્સચિ પથવીપક્ખિયસ્સ વત્થુનો નિમ્માનાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. **ઠાનનિસજ્જાદિકપ્પનં વા**તિ એત્થાપિ "આકાસે વા ઉદકે વા"તિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. **પરિત્તઅપ્પમાણનયેના**તિ નીલાદિવણ્ણં અનામસિત્વા પરિત્તઅપ્પમાણનયેનેવ. **એવમાદીની**તિ **આદિ**-સદ્દેન સરીરતો ઉદકધારાનિમ્માનાદિં સઙ્ગણ્હાતિ.

યદેવ સો ઇચ્છતિ તસ્સ ડહનસમત્થતાતિ બહૂસુ કપ્પાસપિચુસારદારુઆદીસુ એકજ્ઝં રાસિભૂતેસુ ઠિતેસુ યં યદેવ ઇચ્છતિ, તસ્સ તસ્સેવ ડહનસમત્થતા. ઇધ **આદિ**-સદ્દેન અન્ધકારવિધમનાદિં સઙ્ગણ્હાતિ.

વાયુગતિયા ગમનં **વાયુગતિગમનં**, અતિસીઘગમનં. ઇધ **આદિ**-સદ્દેન યદિચ્છિતદેસન્તરં પાપુણનાદિં સઙ્ગણ્હાતિ.

સુવણ્ણન્તિ અધિમુચ્ચના સુવણ્ણભાવાધિટ્ઠાનં સેય્યથાપિ આયસ્મા પિલિન્દવચ્છો (પારા॰ ૬૧૯-૬૨૦) તિણણ્ડુપગપાસાદાદીનં. **વુત્તનયેના**તિ સુવણ્ણદુબ્બણ્ણનયેન.

વણ્ણકસિણેસુ તત્થ તત્થ **આદિ**-સદ્દેન નીલોભાસનિમ્માનાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **પથવીપબ્બતાદીતિ આદિ**-સદ્દેન સમુદ્દાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો.

સબ્બાનેવ દસપિ કસિણાનિ. **ઇમં પભેદં લભન્તી**તિ ઇમં વડ્ઢનાદિવિસેસં પાપુણન્તિ. **એકો**તિ એકચ્ચો. **સઞ્જાનાતી**તિ ભાવનાપઞ્ઞાય સઞ્જાનાતિ. **આદિ**-સદ્દેન "આપોકસિણ"ન્તિઆદિપાળિં સઙ્ગણ્હાતિ.

ઉપરિગગનતલાભિમુખં "પથવીકસિણમેકો સઞ્જાનાતી"તિ પાળિપદાનિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. તઞ્ચ ખો વડ્ઢનવસેન. તેનાહ "**એકચ્ચો હિ ઉદ્ધમેવ કસિણં વડ્ઢેતી**"તિ. **હેટ્ઠાભૂમિતલાભિમુખ**ન્તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. પુબ્બે વડ્ઢનકાલે પયોજનં અનપેક્ખિત્વા વડ્ઢેન્તાનં વસેન વુત્તત્તા ઇદાનિ "**તેન તેન વા કારણેન એવં પસારેતી**"તિ આહ, કસિણં વડ્ઢેતીતિ અત્થો. યથા કિન્તિ આહ "**આલોકમિવ દિબ્બચક્ખુના રૂપદસ્સનકામો**"તિ. ઉદ્ધઞ્ચે રૂપં દટ્ઠુકામો ઉદ્ધં આલોકં પસારેતિ, અધો ચે રૂપં દટ્ઠુકામો અધો આલોકં પસારેતિ, સમન્તતો ચે રૂપં દટ્ઠુકામો સમન્તતો આલોકં પસારેતિ, એવમયં કસિણન્તિ અત્થો.

એકસ્સાતિ પથવીકસિણાદીસુ એકેકસ્સ. **અઞ્ઞભાવાનુપગમનત્થ**ન્તિ અઞ્ઞકસિણભાવાનુપગમનદીપનત્થં, ન અઞ્ઞં પથવીઆદિ. ન હિ ઉદકેન ઠિતટ્ઠાને સસમ્ભારપથવી અત્થિ. **અઞ્ઞો કસિણસમ્ભેદો**તિ આપોકસિણાદિના સઙ્કરો. **સબ્બત્થા**તિ સબ્બેસુ આપોકસિણાદીસુ સેસકસિણેસુ. એકદેસે અટ્ઠત્વા અનવસેસેન ફરણપ્પમાણસ્સ અગ્ગહણતો ફરણં **અપ્પમાણં**. તેનેવ હિ નેસં કસિણસમઞ્ઞા. તથા ચાહ "**તઞ્હી**"તિઆદિ. તત્થ **ચેતસા ફરન્તો**તિ ભાવનાચિત્તેન આલમ્બનં કરોન્તો. ભાવનાચિત્તઞ્હિ કસિણં પરિત્તં વા વિપુલં વા એકક્ખણે સકલમેવ મનસિ કરોતિ, ન એકદેસન્તિ.

૧૦૧. **આનન્તરિયકમ્મસમઙ્ગિનો**તિ પઞ્ચસુ આનન્તરિયકમ્મેસુ યેન કેનચિ સમન્નાગતા. **નિયતમિચ્છાદિટ્ઠિકા**તિ અહેતુકદિટ્ઠિ અકિરિયદિટ્ઠિ નત્થિકદિટ્ઠીતિ તીસુ મિચ્છાદિટ્ઠીસુ યાય કાયચિ નિયતાય મિચ્છાદિટ્ઠિયા સમન્નાગતા. **ઉભતોબ્યઞ્જનકપણ્ડકા**તિ ઉભતોબ્યઞ્જનકા, પણ્ડકા ચ. કામઞ્ચેતે અહેતુકપટિસન્ધિકત્તા વિપાકાવરણેન સમન્નાગતા હોન્તિ, તથાપિ તિબ્બકિલેસત્તા કિલેસાવરણેન સમન્નાગતા વુત્તા. **અહેતુકદ્વિહેતુકપટિસન્ધિકા**તિ અહેતુકપટિસન્ધિકા , દ્વિહેતુકપટિસન્ધિકા ચ. દુહેતુકપટિસન્ધિકાનમ્પિ હિ અરિયમગ્ગપટિવેધો, ઝાનપટિલાભો ચ નત્થિ, તસ્મા તેપિ વિપાકાવરણેન સમન્નાગતા એવ.

અપચ્ચનીકપટિપદાયન્તિ મગ્ગસ્સ અનુલોમપટિપદાયં સચ્ચાનુલોમિકાયં વિપસ્સનાયં. **અચ્છન્દિકા**તિ ''કત્તુકમ્યતાછન્દરહિતા''તિ **સમ્મોહવિનોદનિયં** વુત્તં, તમ્પિ નિબ્બાનાધિગમત્થમેવ કત્તુકમ્યતાછન્દં સન્ધાય વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. ઉત્તરકુરુકાપિ મનુસ્સા મારાદયો વિય અચ્છન્દિકટ્ઠાનં પવિટ્ઠા નિબ્બુતિછન્દરહિતત્તા. **દુપ્પઞ્ઞા**તિ ભવઙ્ગપઞ્ઞાય પરિહીના. ''ભવઙ્ગપઞ્ઞાય પરિપુણ્ણાયપિ યસ્સ ભવઙ્ગં લોકુત્તરસ્સ પાદકં ન હોતિ, સોપિ દુપ્પઞ્ઞોયેવા''તિ **સમ્મોહવિનોદનિયં** વુત્તં. યસ્મિં હિ ભવઙ્ગે વત્તમાને તંસન્તતિયં લોકુત્તરં નિબ્બત્તતિ, તં તસ્સ પાદકં નામ હોતિ.

કુસલેસુ ધમ્મેસૂતિ અનવજ્જધમ્મેસુ, સુખવિપાકધમ્મેસુ વા. **ઓક્કમિતુ**ન્તિ અધિગન્તું. **કસિણેયેવા**તિ કસિણકમ્મટ્ઠાનેયેવ. **એતેસ**ન્તિ કમ્માવરણસમન્નાગતાદીનં. **તસ્મા**તિ યસ્મા એતે વિપાકન્તરાયાદયો એવં અત્થજાનિકરા, અનત્થહેતુભૂતા ચ, તસ્મા. તિણ્ણમેવ ચેત્થ અન્તરાયાનં ગહણં ઇતરસ્સ સપ્પટિકારત્તા, કમ્મન્તરાયપક્ખિકત્તા વાતિ દટ્ઠબ્બં. **સપ્પુરિસૂપનિસ્સયાદીહી**તિ **આદિ**-સદ્દેન તજ્જં યોનિસોમનસિકારાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. **સદ્ધ**ન્તિ કમ્મફલસદ્ધં, રતનત્તયસદ્ધઞ્ચ. **છન્દ**ન્તિ ભાવનાનુયોગે તિબ્બકત્તુકમ્યતાસઙ્ખાતં કુસલચ્છન્દં. **પઞ્ઞ**ન્તિ પારિહારિયપઞ્ઞં. **વડ્ઢેત્વા**તિ યથા ભાવના ઇજ્ઝતિ, તથા પરિબ્રૂહેત્વા. યં પનેત્થ અત્થતો ન વિભત્તં, તં સુવિઞ્ઞેય્યત્તા, હેટ્ઠા વુત્તનયત્તા ચ ન વિભત્તં.

સેસકસિણનિદ્દેસવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઇતિ પઞ્ચમપરિચ્છેદવણ્ણના.

૬. અસુભકમ્મટ્ઠાનનિદ્દેસવણ્ણના

ઉદ્ધુમાતકાદિપદત્થવણ્ણના

૧૦૨. “**અવિઞ્ઞાણકાસુભેસૂ**”તિ ઇદં ઉદ્ધુમાતકાદીનં સભાવદસ્સનવસેન વુત્તં. તસ્મા ભૂતકથનમત્તં દટ્ઠબ્બં, ન સવિઞ્ઞાણકઅસુભસ્સ અકમ્મટ્ઠાનભાવતો. તથા હિ વક્ખતિ “ન કેવલં મતસરીર”ન્તિઆદિ (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૨૨). **ઉદ્ધં જીવિતપરિયાદાના**તિ જીવિતક્ખયતો ઉપરિ મરણતો પરં. **સમુગ્ગતેના**તિ ઉટ્ઠિતેન. **ઉદ્ધુમાતત્તા**તિ ઉદ્ધં ઉદ્ધં ધુમાતત્તા સૂનત્તા. **ઉદ્ધુમાતમેવ ઉદ્ધુમાતક**ન્તિ **ક**-કારેન પદવડ્ઢનમાહ અનત્થન્તરતો યથા “પીતકં લોહિતક”ન્તિ. **પટિક્કૂલત્તા**તિ જિગુચ્છનીયત્તા. **કુચ્છિતં ઉદ્ધુમાતં ઉદ્ધુમાતક**ન્તિ કુચ્છનત્થે વા અયં **ક**-કારોતિ દસ્સેતું વુત્તં યથા “પાપકો કિત્તિસદ્દો અબ્ભુગ્ગચ્છતી”તિ (મહાવ॰ ૨૮૫; પરિ॰ ૩૨૫; દી॰ નિ॰ ૨.૧૪૯; અ॰ નિ॰ ૫.૨૧૩). **તથારૂપસ્સા**તિ “ભસ્તા વિય વાયુના”તિઆદિના યથારૂપં વુત્તં, તથારૂપસ્સ.

સેતરત્તેહિ પરિભિન્નં વિમિસ્સિતં નીલં **વિનીલં**, પુરિમવણ્ણવિપરિણામભૂતં વા નીલં **વિનીલં**.

પરિભિન્નટ્ઠાનેસુ કાકકઙ્કાદીહિ. **વિસ્સન્દમાનપુબ્બ**ન્તિ વિસ્સવન્તપુબ્બં, તહં તહં પગ્ઘરન્તપુબ્બન્તિ અત્થો.

અપધારિતન્તિ વિવટં ઉગ્ઘાટિતં. **ખિત્ત**ન્તિ છડ્ડિતં, સોણસિઙ્ગાલાદીહિ વિસું કત્વા ખાદનેન સરીરસઙ્ઘાતતો લુઞ્ચિત્વા તહં તહં છડ્ડિતં. વિવિધં ખિત્તન્તિ **વિક્ખિત્તં**.

પુરિમનયેનાતિ “વિવિધં ખિત્ત”ન્તિઆદિના પુબ્બે વુત્તનયેન. **સત્થેન હનિત્વા**તિ વેરીહિ ખગ્ગકરવાલાદિના સત્થેન પહરિત્વા. **વુત્તનયેના**તિ “અઞ્ઞેન હત્થ”ન્તિઆદિના પુબ્બે વુત્તનયેન.

અબ્ભન્તરતો નિક્ખમન્તેહિ કિમીહિ પગ્ઘરન્તકિમિકુલં પુળવકન્તિ આહ “**કિમિપરિપુણ્ણસ્સા**”તિ.

ઉદ્ધુમાતકાદીનિ આમકસુસાનાદીસુ છડ્ડિતાસુભાનિ. **નિસ્સાયા**તિ પટિચ્ચ તાનિપિ આરબ્ભ. **નિમિત્તાન**ન્તિ ઉગ્ગહપટિભાગનિમિત્તાનં. **એતાનેવ** ઉદ્ધુમાતકાદીનેવ **નામાનિ**.

ઉદ્ધુમાતકકમ્મટ્ઠાનવણ્ણના

૧૦૩. ભાવેતુકામેનાતિ ઉપ્પાદેતુકામેન. **તેના**તિ આચરિયેન. **અસ્સા**તિ યોગિનો. **અસુભનિમિત્તત્થાયા**તિ અસુભનિમિત્તસ્સ ઉગ્ગણ્હનત્થાય, અસુભે વા ઉગ્ગહનિમિત્તસ્સ અત્થાય. **ગમનવિધાન**ન્તિ ગમનવિધિ. યેન વિધિના ગન્તબ્બં, સો વિધિ. ઉગ્ગહનિમિત્તસ્સ ઉપ્પન્નકાલતો પટ્ઠાય પથવીકસિણે વુત્તં પટિપજ્જનવિધિં સન્ધાયાહ “**અપ્પનાવિધાનપરિયોસાન**”ન્તિ.

૧૦૪. તાવદેવાતિ સુતક્ખણેયેવ. **અતિત્થેન** પુણ્ણનદીઆદિં **પક્ખન્દન્તેન વિય** અનુપવિસન્તેન વિય. **કેદારકોટિયા**તિ કેદારમરિયાદાય. **વિસભાગરૂપ**ન્તિ ખેત્તરક્ખિકાદિવિસભાગવત્થુરૂપં. **સરીર**ન્તિ ઉદ્ધુમાતકકળેવરં. **અધુનામત**ન્તિ અચિરમતં ઉદ્ધુમાતકભાવં અપ્પત્તં. **તક્કયતી**તિ સમ્ભાવેતિ ભારિયં કત્વા ન મઞ્ઞતિ.

૧૦૫. **રૂપસદ્દાદી**તિ એત્થ અમનુસ્સાનં રૂપેહિ, સીહબ્યગ્ઘાદીનં સદ્દાદીહિ, અમનુસ્સાનમ્પિ વા રૂપસદ્દાદીહિ. તથા **સીહબ્યગ્ઘાદીનન્**તિ યથારહં યોજેતબ્બં. **અનિટ્ઠારમ્મણાભિભૂતસ્સા**તિ ભેરવાદિભાવેન અનિટ્ઠેહિ આરમ્મણેહિ અભિભૂતસ્સ અજ્ઝોત્થટસ્સ. **ન પટિસણ્ઠાતી**તિ વિદાહવસેન આસયે ન તિટ્ઠતિ, ઉચ્છડ્ડેતબ્બં હોતીતિ અત્થો. **અઞ્ઞો**તિ અમનુસ્સાદીનં વસેન વા અઞ્ઞથા વા વુત્તપ્પકારતો અઞ્ઞો આબાધો હોતિ. **સો**તિ સઙ્ઘત્થેરો, અભિઞ્ઞાતભિક્ખુ વા. યસ્સાનેન આરોચિતં, સો. **કતકમ્મા**તિ કતથેય્યકમ્મા. **અકતકમ્મા**તિ થેય્યકમ્મં કાતુકામા. કતકમ્મા પન ઇધાધિપ્પેતા. તસ્મા **તે**તિ કતકમ્મા ચોરા. સહ ઓડ્ઢેનાતિ **સહોડ્ઢં**, થેનેત્વા ગહિયમાનભણ્ડેન સદ્ધિન્તિ અત્થો. **યજમાનો**તિ યઞ્ઞં યજન્તો યઞ્ઞસામિકો. ''અદ્ધા ઇમાય પટિપત્તિયા જરામરણતો મુચ્ચિસ્સામી''તિ **પીતિસોમનસ્સં ઉપ્પાદેત્વા**.

એવં ગમનવિધાનં એકદેસેન વત્વા ઇદાનિ અટ્ઠકથાસુ આગતનયેન તં દસ્સેતું “**અટ્ઠકથાસુ વુત્તેન વિધિના**”તિઆદિમાહ. તત્થ **ઉગ્ગણ્હન્તો**તિ ઉગ્ગણ્હનહેતુ. **એકો**તિ અયં **એક**-સદ્દો અસહાયત્થો, ન અઞ્ઞાદિઅત્થોતિ “**અદુતિયો**”તિ વુત્તં. યથા વણ્ણાદિતો વવત્થાનં એકંસતો સમુદિતમેવ ઇચ્છિતબ્બં સબ્બત્થકભાવતો, ન તથા સન્ધિઆદિતોતિ દસ્સનત્થં “**વણ્ણતોપી**”તિઆદિના છસુ ઠાનેસુ સમ્પિણ્ડનત્થો **પિ**-સદ્દો ગહિતો. **પુન એકો અદુતિયો**તિઆદિ ગહિતનિમિત્તસ્સ યોગિનો નિવત્તિત્વા વસનટ્ઠાનગમનં સન્ધાય વુત્તં. **તબ્ભાગિયઞ્ઞેવા**તિ તપ્પક્ખિયંયેવ અસુભનિમિત્તમનસિકારસહિતમેવ. **આસનં પઞ્ઞપેતી**તિ નિસજ્જં કપ્પેતિ. યં પન ''અસુભનિમિત્તદિસાભિમુખે ભૂમિપ્પદેસે''તિ (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૧૩) વક્ખતિ, તમ્પિ ઇમમેવત્થં સન્ધાય વુત્તં. ન હિ કેવલેન દિસાભિમુખભાવેન કિઞ્ચિ ઇજ્ઝતિ.

સમન્તા નિમિત્તુપલક્ખણાતિ ઉદ્ધુમાતકસ્સ સમન્તા પાસાણાદિનિમિત્તસલ્લક્ખણા. **અસમ્મોહત્થા**તિ ઉગ્ગહનિમિત્તે ઉપટ્ઠિતે ઉપ્પજ્જનકસમ્મોહવિગમત્થા. **એકાદસવિધેના**તિ વણ્ણાદિવસેન એકાદસવિધેન. **ઉપનિબન્ધનત્થો**તિ અસુભારમ્મણે ચિત્તં ઉપનેત્વા નિબન્ધનત્થો. **વીથિસમ્પટિપાદનત્થા**તિ કમ્મટ્ઠાનવીથિયા સમ્મદેવ પટિપાદનત્થા. પુઞ્ઞકિરિયવત્થુ અધિગતં હોતીતિ સમ્બન્ધો.

૧૦૬. **તસ્મા**તિ યસ્મા અસુભનિમિત્તસ્સ ઉગ્ગણ્હનં અરિયમગ્ગપદટ્ઠાનસ્સ પઠમજ્ઝાનસ્સ અધિગમુપાયો, યસ્મા વા ''અસુભનિમિત્તં ઉગ્ગણ્હન્તો એકો અદુતિયો ગચ્છતી''તિ વુત્તં, તસ્મા. **ચિત્તસઞ્ઞત્તત્થાયા**તિ સરીરસભાવસલ્લક્ખણેન, સંવેગજનનેન ચ અત્તનો ચિત્તસ્સ સઞ્ઞત્તિઅત્થં સઞ્ઞાપનત્થં. ''ચિત્તસઞ્ઞતત્થાયા''તિ વા પાઠો, કિલેસવસેન અસંયતસ્સ ચિત્તસ્સ સંયમનત્થં દમનત્થં, ન કમ્મટ્ઠાનત્થન્તિ અત્થો. **કમ્મટ્ઠાનસીસેના**તિ કમ્મટ્ઠાનેન સીસભૂતેન, તં ઉત્તમઙ્ગં પધાનં કારણં કત્વા. **મૂલકમ્મટ્ઠાનન્**તિ પકતિયા અત્તના કાલેન કાલં પરિહરિયમાનં બુદ્ધાનુસ્સતિઆદિસબ્બત્થકકમ્મટ્ઠાનં. ''કમ્મટ્ઠાનસીસેન ગચ્છામી''તિ તં **અવિસ્સજ્જેત્વા**. તેનાહ “**તં મનસિકરોન્તેનેવા**”તિ. **સૂપટ્ઠિતભાવસમ્પાદનેના**તિ મૂલકમ્મટ્ઠાને સુટ્ઠુ ઉપટ્ઠિતભાવસ્સ સમ્પાદનેન. એવં હિ સતિ અસમ્મુટ્ઠા નામ હોતિ. બહિદ્ધા પુથુત્તારમ્મણે અપ્પવત્તિત્વા કમ્મટ્ઠાનેયેવ પવત્તમાનં માનસં **અબહિગતં** નામ. તથાભૂતેન ચાનેન રૂપિન્દ્રિયાનિ અપ્પવત્તકિચ્ચાનિ કતાનિ હોન્તીતિ આહ “**મનચ્છટ્ઠાનં...પે॰... ગન્તબ્બ**”ન્તિ.

દ્વારં સલ્લક્ખેતબ્બન્તિ વિહારે પુરત્થિમાદીસુ દિસાસુ અસુકદિસાય ઇદં દ્વારં, તતો એવ તાય દિસાય સલ્લક્ખિતેન અસુકદ્વારેન નિક્ખન્તોમ્હીતિ દ્વારં ઉપધારેતબ્બં. **તતો**તિ દ્વારસલ્લક્ખણતો પચ્છા. **યેન મગ્ગેન ગચ્છતિ** સયં. **નિમિત્તટ્ઠાનન્**તિ અસુભનિમિત્તસ્સ ગણ્હનટ્ઠાનં. **આહારં છટ્ઠાપેય્યા**તિ વમનં કારાપેય્ય. **કણ્ટકટ્ઠાનન્**તિ કણ્ટકવન્તં ઠાનં.

૧૦૭. દિસા વવત્થપેતબ્બાતિ સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિવરિતું "**એકસ્મિં હી**"તિઆદિ વુત્તં. **ખાયતી**તિ ઉપટ્ઠાતિ. **કમ્મનિયન્તિ** ભાવનાય કમ્મક્ખમં. **ઉબ્બાળ્હસ્સા**તિ બાધિતસ્સ. **વિધાવતી**તિ નાનારમ્મણે વિસરતિ. **ઉક્કમ્મા**તિ ઉજુકં અનુવાતતો અપક્કમ્મ. મતકળેવરં પુથુજ્જનસ્સ યેભુય્યેન ભયતો ઉપટ્ઠાતીતિ આહ "**અચ્ચાસન્ને ભયમુપ્પજ્જતી**"તિ. **અનુપાદન્તિ** પાદસમીપં. યત્થ ઠિતસ્સ સુખેન ઓલોકેતું સક્કા, તં **ઓલોકેન્તસ્સ ફાસુકટ્ઠાનં**.

૧૦૮. સમન્તાતિ સમન્તતો. પુન **સમન્તા**તિ સામન્તા સમીપે. **કચ્છકો**તિ કાળકચ્છકો, ''પિલક્ખો''તિપિ વદન્તિ. **કપીતનો**તિ પિપ્પલિરુક્ખો. **સિન્દી**તિ ખુદ્દકખજ્જુરી. **કરમન્દા**દયો પાકટા એવ. **સામા**તિ સામલતા. **કાળવલ્લી**તિ કાળવણ્ણા અપત્તિકા એકા લતાજાતિ. **પૂતિલતા**તિ જીવનવલ્લિ, યા ''ગલોચી''તિ વુચ્ચતિ.

૧૦૯. તં નિમિત્તકરણાદિ **ઇધેવ** યથાવુત્તે પાસાણાદિનિમિત્તકરણે એવ **અન્તોગધં** પરિયાપન્નં. **સનિમિત્તં કરોતી**તિ સહ નિમિત્તં કરોતિ, અસુભં પાસાણાદિનિમિત્તેન સહ કરોતિ વવત્થપેતિ. અથ વા અસુભનિમિત્તં, પાસાણાદિનિમિત્તઞ્ચ સહ એકજ્ઝં કરોન્તો વવત્થપેન્તો "**સનિમિત્તં કરોતી**"તિ વુત્તો. સમાનકાલતાદીપકેન હિ સહ-સદ્દેન અયં સમાસો યથા ''સચક્કં દેહી''તિ. તયિદં નિમિત્તકરણં અપરાપરં સલ્લક્ખણેન હોતિ, ન એકવારમેવાતિ આહ "**પુનપ્પુનં વવત્થપેન્તો હિ સનિમિત્તં કરોતી**"તિ. **દ્વે**તિ પાસાણાસુભનિમિત્તાનિ. **સમાસેત્વા** સઙ્ખિપિત્વા એકજ્ઝં કત્વા. **સારમ્મણન્તિ** અસુભારમ્મણેન સદ્ધિં પાસાણાદિં સમાનારમ્મણં કરોતિ, સહ વા આરમ્મણં કરોતિ, એકારમ્મણં વિય ઉભયં આરમ્મણં કરોતિ, એકજ્ઝં વિય ચ અપરાપરં સલ્લક્ખેન્તો પાસાણાદિં, અસુભનિમિત્તઞ્ચાતિ દ્વયં આરમ્મણં કરોતીતિ અત્થો.

અત્તનિયોતિ સકો. **વણ્ણિતન્તિ** સૂનં. **સભાવેન સરસેના**તિ ઉદ્ધુમાતકભાવસઙ્ખાતેન અત્તનો લક્ખણેન, પરેસં જિગુચ્છુપ્પાદનસઙ્ખાતેન અત્તનો કિચ્ચેન ચ, સભાવો એવ વા તથા નિપ્ફજ્જનતો ''રસો''તિ વુત્તો.

૧૧૦. છબ્બિધેન નિમિત્તં ગહેતબ્બન્તિ વણ્ણાદિના છપ્પકારેન તાવ ઉદ્ધુમાતકઅસુભનિમિત્તં ગહેતબ્બં. કેચિ ''કળેવરસ્સ દીઘરસ્સાદિપ્પમાણેન સદ્ધિં સત્તવિધેના''તિ વદન્તિ, તં અટ્ઠકથાયં નત્થિ. **લિઙ્ગતો**તિ એત્થ **લિઙ્ગં** નામ વયો લિઙ્ગં, ન થનમસ્સુઆદિ ઇત્થિપુરિસલિઙ્ગન્તિ દસ્સેન્તેન "**ઇત્થિલિઙ્ગં વા**"તિઆદિ વુત્તં. **ઠિતસ્સ** સત્તસ્સ **ઇદં સરીરન્તિ** સમ્બન્ધો. **ઉદ્ધુમાતકસણ્ઠાનવસેનેવ**, ન પાકતિકસણ્ઠાનવસેન. એતેન યદિ તત્થ કોચિ અનુદ્ધુમાતકભાવપ્પત્તો પદેસો સિયા, સો ન ગહેતબ્બોતિ દસ્સેતિ. ઓળારિકાવયવવસેન ઇદં સણ્ઠાનવવત્થાનં, ન સુખુમાવયવવસેનાતિ સીસસણ્ઠાનાદિકં નવવિધમેવ સણ્ઠાનં ગહિતં.

ઇમિસ્સા દિસાયાતિ ઇમિસ્સા પુરત્થિમાય, દક્ખિણપચ્છિમઉત્તરાય દિસાય, અનુદિસાય વા ઠિતોતિ યોજના. **ઇમસ્મિં નામ ઓકાસે હત્થા**તિ ઇમસ્મિં નામ ભૂમિપ્પદેસે ઇમસ્સ કળેવરસ્સ હત્થા ઠિતાતિ વવત્થપેતબ્બન્તિ યોજના.

અધો પાદતલેનાતિઆદિ નાભિયા હેટ્ઠા અધો, તતો ઉદ્ધં ઉપરીતિ ઇમસ્સ વવત્થાનસ્સ વસેન વુત્તં. **હત્થપરિચ્છેદો** હેટ્ઠા અઙ્ગુલિઅગ્ગેન ઉપરિ અંસકૂટસન્ધિના તિરિયં તચપરિયન્તેન ગહેતબ્બો. એસ નયો **પાદપરિચ્છેદા**દીસુપિ. **યત્તકં વા પન ઠાનં ગણ્હતી**તિ સચે સબ્બં સરીરં પરિચ્છિન્દિત્વા ગહેતું ન સક્કોતિ, પદેસો તસ્સ ઉદ્ધુમાતો, સો યત્તકં સરીરપ્પદેસં ઉદ્ધુમાતકવસેન ઞાણેન પરિગ્ગણ્હાતિ, **તત્તકમેવ** યથાપરિગ્ગહિતમેવ. **ઇદં ઈદિસન્તિ** ઇદં હત્થાદિકં ઈદિસં એવમાકારં. **ઉદ્ધુમાતકન્તિ** યથાસભાવતો **પરિચ્છિન્દિતબ્બં. વિસભાગે સરીરે આરમ્મણન્તિ** કમ્મટ્ઠાનં પટિક્કૂલાકારો **ન ઉપટ્ઠાતિ** ન ખાયતિ, સુભતો ઉપટ્ઠહેય્ય. તેનાહ "**વિપ્ફન્દનસ્સેવ પચ્ચયો**

હોતી”તિ, કિલેસપરિપ્ફન્દનસ્સેવ નિમિત્તં હોતીતિ અત્થો. **ઉગ્ઘાટિતાપીતિ** ઉદ્ધુમાતભાવપ્પત્તાપિ, સબ્બસો કુથિતસરીરાપીતિ વા અત્થો. સ્વાયમત્થો **પઠમપારાજિકે** (પારા॰ ૬૭ આદયો) વિનીતવત્થૂહિ દીપેતબ્બો.

૧૧૧. આસેવિતકમ્મટ્ઠાનોતિ અસુભકમ્મટ્ઠાને કતપરિચયો. સોસાનિકઙ્ગાદીનં વસેન **પરિહતધુતઙ્ગો**. ચતુધાતુવવત્થાનવસેન **પરિમદ્દિતમહાભૂતો**. સલક્ખણતો ઞાણેન **પરિગ્ગહિતસઙ્ખારો**. પચ્ચયપરિગ્ગહવસેન **વવત્થાપિતનામરૂપો**. સલક્ખણારમ્મણિકવિપસ્સનાય ઉક્કંસનેન સુઞ્ઞતાનુપસ્સનાબલેન **ઉગ્ઘાટિતસત્તસઞ્ઞો**. વિપસ્સનાય પટિપદાઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિસમ્પાપનેન **કતસમણધમ્મો**. તતો એવ સબ્બસો કુસલવાસનાય, કુસલભાવનાય ચ પૂરણેન **વાસિતવાસનો ભાવિતભાવનો**. વિવટ્ટૂપનિસ્સયકુસલબીજેન **સબીજો**. ઞાણસ્સ પરિપક્કભાવેન **ઞાણુત્તરો**. યથાવુત્તાય પટિપત્તિયા કિલેસાનં તનુકરણેન **અપ્પકિલેસો**. **ઓલોકિતોલોકિતટ્ઠાનેયેવા**તિ ઉદ્ધુમાતકાદિઅસુભસ્સ યત્થ યત્થ ઓલોકિતોલોકિતટ્ઠાને એવ, તાદિસસ્સ કાલવિસેસો, અસુભસ્સ પદેસવિસેસો વા અપેક્ખિતબ્બો નત્થીતિ અત્થો. **નો ચે એવં ઉપટ્ઠાતી**તિ એવં યથાવુત્તપુરિસવિસેસસ્સ વિય પટિભાગનિમિત્તં નો ચે ઉપટ્ઠાતિ. **એવં છબ્બિધેના**તિ એવં વુત્તાકારેન વણ્ણાદિવસેન છબ્બિધેન. **પુનપીતિ પિ**-સદ્દો સમ્પિણ્ડનત્થો. તેન નિમિત્તગ્ગાહણવિધિં સમ્પિણ્ડેતિ, ન પઞ્ચવિધતં. છબ્બિધેન હિ પુબ્બે નિમિત્તગ્ગહણં વિહિતં.

૧૧૨. અસીતિસતસન્ધિતોતિ સબ્બેપિ સન્ધયો તદાપિ અત્થેવાતિ દસ્સનત્થં વત્વા ઉદ્ધુમાતભાવેન યેભુય્યેન ન પઞ્ઞાયન્તિ. યે પન પઞ્ઞાયન્તિ, તે વવત્થપેતબ્બાતિ દસ્સેતું “**ઉદ્ધુમાતકે પના**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **તયો દક્ખિણહત્થસન્ધી**તિ અંસકપ્પરમણિબન્ધાનં વસેન તયો દક્ખિણહત્થસન્ધયો. તથા વામહત્થસન્ધયો. કટિજણ્ણુગોપ્ફકાનં વસેન તયો દક્ખિણપાદસન્ધયો. તથા વામપાદસન્ધયો. **એકો કટિસન્ધી**તિ કટિયા સદ્ધિં પિટ્ઠિકણ્ટકસન્ધિં સન્ધાય વદતિ. **હત્થન્તરન્તિ** દક્ખિણહત્થદક્ખિણપસ્સાનં, વામહત્થવામપસ્સાનઞ્ચ અન્તરં વિવરં. **પાદન્તરન્તિ** ઉભિન્નં પાદાનં વેમજ્ઝં. **ઉદરન્તરન્તિ** નાભિટ્ઠાનસઞ્ઞિતં કુચ્છિવેમજ્ઝં, ઉદરસ્સ વા અબ્ભન્તરં. **કણ્ણન્તરન્તિ** કણ્ણછિદ્દં. **ઇતિ**-સદ્દો આદિઅત્થો, તેન નાસચ્છિદ્દાદીનમ્પિ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. અક્ખીનં, મુખસ્સ ચ વસેનાપિ વિવરં લબ્ભતેવાતિ દસ્સેતું “**અક્ખીનમ્પી**”તિઆદિ વુત્તં. **સમન્તતો**તિ એવં સન્ધિઆદિતો ઉદ્ધુમાતકં વવત્થપેન્તસ્સ યે નિમિત્તં ઉપતિટ્ઠતિ, ઇચ્ચેતં કુસલં. નો ચે, સમન્તતો વવત્થપેતબ્બન્તિ વવત્થાપનવિધિં દસ્સેતું “**સકલસરીરે**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **ઞાણં ચારેત્વા**તિ સબ્બત્થકમેવ સરીરં આવજ્જેત્વા તત્થ પટિક્કૂલાકારસહિતં ઉદ્ધુમાતકભાવં આરબ્ભ નિરન્તરં ભાવનાઞાણં પવત્તેત્વા. **યં ઠાનન્તિ** એવં પન ઞાણં ચારેન્તસ્સ તસ્મિં સરીરે યો પદેસો વિભૂતો હુત્વા ઉદ્ધુમાતકાકારેન વિભૂતભાવેન ઉપટ્ઠાતિ. **ઉદરપરિયોસાનં** ઉપરિમસરીરં.

વિનિચ્છયકથાવણ્ણના

૧૧૩. વિનિચ્છયકથાતિ વિનિચ્છયસહિતા અત્થવણ્ણના. **યથાવુત્તનિમિત્તગ્ગાહવસેના**તિ વણ્ણાદિતો, સન્ધિઆદિતો ચ વુત્તપ્પકારઉદ્ધુમાતકનિમિત્તગ્ગહણવસેન. **સુટ્ઠુ નિમિત્તં ગણ્હિતબ્બન્તિ** યથા ઉગ્ગહનિમિત્તં ઉપટ્ઠહતિ, એવં સમ્મદેવ અસુભનિમિત્તં ગહેતબ્બં. ઇદાનિ તમેવ નિમિત્તસ્સ સુટ્ઠુ ગહણાકારં ઉપદિસન્તો “**સતિં સૂપટ્ઠિતં કત્વા**”તિઆદિમાહ. તત્થ **એવં પુનપ્પુનં કરોન્તેના**તિ યથા ‘‘ઇમાય પટિપદાય જરામરણતો મુચ્ચિસ્સામી’’તિ સઞ્જાતાદરેન સતિસમ્પજઞ્ઞઞ્ચ સુટ્ઠુ ઉપટ્ઠપેત્વા ઉદ્ધુમાતકઅસુભં પઠમં આવજ્જિતં, એવં પુનપ્પુનં તત્થ આવજ્જનં કરોન્તેન. **સાધુકં ઉપધારેતબ્બઞ્ચેવ વવત્થપેતબ્બઞ્ચા**તિ સક્કચ્ચં સતિયા

સલ્લક્ખેતબ્બઞ્ચેવ પઞ્ઞાય નિચ્છેતબ્બઞ્ચ. સતિ હિ ‘‘ધારણા’’તિ નિદ્દિટ્ઠા, **ધારણ**ઞ્ચેત્થ સલ્લક્ખણં. પઞ્ઞા ‘‘પવિચયો’’તિ (ધ॰ સ॰ ૧૬) નિદ્દિટ્ઠા, **પવિચયો** ચેત્થ નિચ્છયોતિ. અથ વા **ઉપધારેતબ્બ**ન્તિ સતિપુબ્બઙ્ગમાય પઞ્ઞાય ઉપલક્ખેતબ્બં . ન હિ કદાચિ સતિરહિતા પઞ્ઞા અત્થિ. **વવત્થપેતબ્બ**ન્તિ પઞ્ઞાપુબ્બઙ્ગમાય સતિયા નિચ્છિનિતબ્બં. પઞ્ઞાસહિતા એવ હિ સતિ ઇધાધિપ્પેતા, ન તબ્બિરહિતા. અદ્ધક્ખિઅપઙ્ગાદિવસેનાપિ ઓલોકનં અત્થીતિ ‘‘**ઉમ્મીલેત્વા ઓલોકેત્વા**’’તિ વુત્તં. તેન પરિબ્યત્તમેવ ઓલોકનં દસ્સેતિ. **એવં પુનપ્પુનં કરોન્તસ્સા**તિ વુત્તપ્પકારેન ચક્ખું ઉમ્મીલેત્વા ઓલોકનં, નિમ્મીલેત્વા આવજ્જનઞ્ચ અપરાપરં અનેકવારં કરોન્તસ્સ. **ઉગ્ગહનિમિત્ત**ન્તિ ઉદ્ધુમાતકે ઉગ્ગણ્હનનિમિત્તં. **સુગ્ગહિત**ન્તિ સુટ્ઠુ ગહિતં. યથા ન વિનસ્સતિ ન પમુટ્ઠં હોતિ, એવં ગહિતં. **એકસદિસ**ન્તિ સમાનસદિસં. સમાનત્થો હિ અયં **એક**-સદ્દો, યથા ‘‘અરિયવિનયેતિ વા, સપ્પુરિસવિનયેતિ વા, એસેસે એકે એકટ્ઠે સમે સમભાગે તજ્જાતે તઞ્ઞે વા’’તિ.

આગમનકાલેતિ વિહારતો સુસાનં ઉદ્દિસ્સ આગમનકાલે. **વુત્તનયેનેવા**તિ અતિદેસવસેન દીપિતમ્પિ અત્થં ‘‘એકકેના’’તિઆદિના સરૂપતો દસ્સેતિ. તત્થ **તદેવ કમ્મટ્ઠાન**ન્તિ ઉદ્ધુમાતકકમ્મટ્ઠાનં. મૂલકમ્મટ્ઠાનન્તિ એકે, તદયુત્તં. ઉપટ્ઠિતનિમિત્તં હિ કમ્મટ્ઠાનં વિસ્સજ્જેત્વા કમ્મટ્ઠાનન્તરમનસિકારો રઞ્ઞો રજ્જં છડ્ડેત્વા વિદેસગમનં વિયાતિ. **આગતેના**તિ અત્તનો વસનટ્ઠાનં આગતેન.

૧૧૪. અવેલાયન્તિ સજ્ઝાવેલાદિઅયુત્તવેલાયં. **બીભચ્છ**ન્તિ વિરૂપં. **ભેરવારમ્મણ**ન્તિ વેતાળસદિસં ભયાનકં વિસયં. **વિક્ખિત્તચિત્તો**તિ ભીરુકપુરિસો વિય પિસાચાદિં દિસ્વા ચિત્તવિક્ખેપં પત્તો. **ઉમ્મત્તકો વિયા**તિ યક્ખુમ્મત્તકો વિય એકચ્ચો હોતિ. **ઝાનવિબ્ભન્તકો**તિ ઝાનતો વિચ્ચુતકો સીલવિબ્ભન્તકમન્તવિબ્ભન્તકા વિય. **સન્થમ્ભેત્વા**તિ ઉપ્પન્નપરિત્તાસવૂપસમનેન વિગતકમ્પતાય નિચ્ચલો હુત્વા. **સતિં સૂપટ્ઠિત**ન્તિઆદિ સન્થમ્ભનસ્સ ઉપાયદસ્સનં. **મતસરીરં ઉટ્ઠહિત્વા અનુબન્ધનકં** નામ નત્થિ અસતિ તાદિસે મન્તપ્પયોગે. સોપિ ઉદ્ધુમાતકાદિભાવમપ્પત્તે અવિનટ્ઠરૂપે એવ ઇજ્ઝતિ, તથા દેવતાધિગ્ગહો, ન એવરૂપેતિ અધિપ્પાયો. **સઞ્જાતો**તિ ભાવનાપરિકપ્પસઞ્ઞાય જાતો. તતો એવ **સઞ્ઞાસમ્ભવો** સઞ્ઞામત્તસમુટ્ઠાનો. **તાસં વિનોદેત્વા**તિ નિમિત્તુપટ્ઠાનનિમિત્તં ઉપ્પન્નચિત્તસન્તાસં વુત્તપ્પકારેન વિનોદેત્વા વૂપસમેત્વા . ‘‘ઇદાનિ તવ પરિસ્સમો સફલો જાતો’’તિ **હાસં** પીતિં પમોદનં **ઉપ્પાદેત્વા. ચિત્તં સઞ્ચરાપેતબ્બ**ન્તિ ભાવનાચિત્તં પવત્તેતબ્બં મનસિકાતબ્બં.

નિમિત્તગ્ગાહન્તિ નિમિત્તસ્સ ઉગ્ગણ્હનં, ઉગ્ગહનિમિત્તં. **સમ્પાદેન્તો**તિ સાધેન્તો નિપ્ફાદેન્તો. **કમ્મટ્ઠાનં ઉપનિબન્ધતી**તિ ભાવનં યથાવુત્તે નિમિત્તે ઉપનેન્તો નિબન્ધતિ. યોગકમ્મં હિ યોગિનો સુખવિસેસાનં કારણભાવતો ‘‘કમ્મટ્ઠાન’’ન્તિ અધિપ્પેતં, યોગકમ્મસ્સ વા પવત્તિટ્ઠાનતાય યથાઉપટ્ઠિતનિમિત્તં કમ્મટ્ઠાનં, તં ભાવનાચિત્તે ઉપનિબન્ધતિ. તં પનસ્સ ઉપનિબન્ધનં સન્ધાય ચિત્તં સઞ્ચરાપેતબ્બં. એવં ‘‘વિસેસમધિગચ્છતી’’તિ વુત્તન્તિ દસ્સેન્તો ‘‘**તસ્સ હી**’’તિઆદિમાહ. તત્થ **તસ્સા**તિ યોગિનો, તસ્સ વા ઉદ્ધુમાતકાસુભસ્સ. **માનસં ચારેન્તસ્સા**તિ ભાવનાચિત્તં અપરાપરં પવત્તેન્તસ્સ, ઉગ્ગહનિમિત્તં પુનપ્પુનં મનસિ કરોન્તસ્સાતિ અત્થો.

૧૧૫. ‘‘**વીથિસમ્પટિપાદનત્થા**’’તિ પદસ્સ ‘‘કમ્મટ્ઠાનવીથિયા સમ્પટિપાદનત્થા’’તિ અત્થં વત્વા તં પન કમ્મટ્ઠાનવીથિં, તસ્સા ચ સમ્પટિપાદનવિધિં વિત્થારતો દસ્સેતું ‘‘**સચે હી**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **કતિમી**તિ પક્ખસ્સ કતમી, કિં દુતિયા, તતિયાદીસુ વા અઞ્ઞતરાતિ અત્થો. **તુણ્હીભૂતેન ગન્તું ન વટ્ટતિ** પુચ્છન્તાનં ચિત્તસ્સ અઞ્ઞથત્તપરિહરણત્થં. અપ્પસન્નાનઞ્હિ પસાદાય, પસન્નાનઞ્ચ ભિય્યોભાવાય સાસનસમ્પટિપત્તિ. **નસ્સતી**તિ ન દિસ્સતિ , ન ઉપટ્ઠાતીતિ અત્થો. ‘‘**આગન્તુકપટિસન્થારો કાતબ્બો**’’તિ ઇમિના આગન્તુકવત્તં એકદેસેન દસ્સિતન્તિ

‘‘અવસેસાનિપી’’તિ વત્વા આગન્તુકવત્તં પરિપુણ્ણં ગહેતું પુન **આગન્તુક**ગ્ગહણં કતં. **ગમિકવત્તાદીનીતિ આદિ**-સદ્દેન આવાસિકઅનુમોદનપિણ્ડચારિકઅનુમોદનપિણ્ડચારિકઆરઞ્ઞિકસેનાસનવચ્ચકુટિવત્તાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **વત્તક્ખન્ધકે** (ચૂળવ॰ ૩૫૬) હિ આગતાનિ મહાવત્તાનિ ઇધ ‘‘**ખન્ધકવત્તાની**’’તિ વુત્તાનિ. તજ્જનીયકમ્મકતાદિકાલે પન પારિવાસિકાદિકાલે ચ ચરિતબ્બાનિ ઇમસ્સ ભિક્ખુનો અસમ્ભવતો ઇધ નાધિપ્પેતાનિ. **નિમિત્તં વા અન્તરધાયતી**તિ સુસાને ઠિતં અસુભનિમિત્તં ઉદ્ધુમાતકભાવાપગમેન અન્તરધાયતિ. તેનાહ ‘‘**ઉદ્ધુમાતક**’’ન્તિઆદિ. **તસ્મા**તિ તેન કારણેન, ઇમસ્સ કમ્મટ્ઠાનસ્સ દુલ્લભત્તાતિ અત્થો. નિસીદિત્વા પચ્ચવેક્ખિતબ્બોતિ સમ્બન્ધો.

નિમિત્તં ગહેતું ગમને વિય નિમિત્તં ગહેત્વા નિવત્તનેપિ યથાસલ્લક્ખિતદિસાદિપચ્ચવેક્ખણં યાવ નિમિત્તવિનાસા પવત્તિતકિરિયાય અવિચ્છેદેન ઉપધારણત્થં. સતિ હિ તસ્સ નિરન્તરૂપધારણે વિહારં પવિસિત્વા નિસિન્નકાલે કમ્મટ્ઠાનસ્સ ઉપટ્ઠિતાકારો સમથનિમિત્તસ્સ ગહણે ચિત્તસ્સ સમાહિતાકારો વિય પાકટો હુત્વા ઉપતિટ્ઠેય્યાતિ. તેનાહ ‘‘**તસ્સેવં…પે॰… વીથિં પટિપજ્જતી**’’તિ. પુરિમાકારેન નિમિત્તસ્સ પાકટભાવેન ઉપટ્ઠિતત્તા પુરિમાકારેનેવ કમ્મટ્ઠાનમનસિકારો ભાવનાવીથિં પટિપજ્જતિ.

૧૧૬. ઉદ્ધુમાતકં નામ અતિવિય અસુચિદુગ્ગન્ધજેગુચ્છપટિક્કૂલં બીભચ્છં ભયાનકઞ્ચ, એવરૂપે આરમ્મણે ભાવનમનુયુઞ્જન્તસ્સ એવં આબદ્ધપરિકમ્મસ્સ થિરીભૂતસ્સેવ યોગિનો અધિપ્પાયો સમિજ્ઝતીતિ દસ્સેતું ‘‘**આનિસંસદસ્સાવી**’’તિઆદિ વુત્તં. **એવન્તિ** એવમેવ વુત્તપ્પકારેનેવ આનિસંસદસ્સાવિના. **તં રક્ખેય્યા**તિ ‘‘અદ્ધા ઇમિના સુખં જીવિસ્સામી’’તિ અત્તનો જીવિતં વિય તં મણિરતનં રક્ખેય્ય. **ચતુધાતુકમ્મટ્ઠાનિકો**તિઆદિ નેસં કમ્મટ્ઠાનાનં સુલભતાદસ્સનં. તત્થ **ચતુધાતુકમ્મટ્ઠાનિકો**તિ ચતુધાતુકમ્મટ્ઠાનં વા તત્થ વા નિયુત્તો, ચતુધાતુકમ્મટ્ઠાનં વા પરિહરન્તો. **ઇતરાની**તિ વુત્તાવસિટ્ઠાનિ અનુસ્સતિબ્રહ્મવિહારાદીનિ. **તં નિમિત્તન્તિ** તં યથાલદ્ધં ઉગ્ગહનિમિત્તં. ‘‘**રક્ખિતબ્બ**’’ન્તિ વત્વા રક્ખણવિધિં પુન દસ્સેતું ‘‘**રત્તિટ્ઠાને**’’તિઆદિ વુત્તં.

૧૧૭. નાના કરીયતિ એતેનાતિ **નાનાકરણં**, ભેદો. **બીભચ્છં ભેરવદસ્સનં હુત્વા ઉપટ્ઠાતિ** મનસિકારસ્સ અનુળારતાય, અનુપસન્તતાય ચ આરમ્મણસ્સ. તબ્બિપરિયાયતો ‘‘પટિભાગનિમિત્તં થૂલઙ્ગપચ્ચઙ્ગપુરિસો વિય ઉપટ્ઠાતી’’તિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. **બહિદ્ધા**તિ ગોચરજ્ઝત્તતો બહિદ્ધા. **કામાનં અમનસિકારા**તિ અસુભભાવનાનુભાવેન કામસઞ્ઞાય દૂરસમુસ્સારિતત્તા કામગુણે આરબ્ભ મનસિકારસ્સેવ અભાવા. **અમનસિકારા**તિ વા મનસિકારપટિપક્ખહેતુ. યાય હિ કામસઞ્ઞાય વસેન સત્તા કામે મનસિ કરોન્તિ, તસ્સા પટિપક્ખભૂતા અસુભસઞ્ઞા કામાનં અમનસિકારો, તન્નિમિત્તન્તિ અત્થો. તેનાહ ‘‘**વિક્ખમ્ભનવસેન કામચ્છન્દો પહીયતી**’’તિ. પટિભાગનિમિત્તારમ્મણાય હિ અસુભસઞ્ઞાય સદ્ધિં બલપ્પત્તો સમાધિ ઉપ્પજ્જમાનોવ કામચ્છન્દં વિક્ખમ્ભેતિ, અનુરોધમૂલકો આઘાતો મૂલકારણે વિક્ખમ્ભિતે વિક્ખમ્ભિતોયેવ હોતીતિ આહ ‘‘**અનુનય…પે॰… પહીયતી**’’તિ. ન હિ કદાચિ પહીનાનુનયસ્સ બ્યાપાદો સમ્ભવતિ. યથાવુત્તઅસુભસઞ્ઞાસહગતા હિ પીતિ સાતિસયા પવત્તમાનાવ બ્યાપાદં વિક્ખમ્ભેન્તી પવત્તતિ. **તથા આરદ્ધવીરિયતાયા**તિ યથા ઉપચારજ્ઝાનં ઉપ્પજ્જતિ, તથા કમ્મટ્ઠાનમનસિકારવસેન પગ્ગહિતવીરિયતાય. વીરિયઞ્હિ પગ્ગણ્હન્તસ્સ સમ્માસઙ્કપ્પો મિચ્છાસઙ્કપ્પં વિય સવિપ્ફારતાય **થિનમિદ્ધં** વિક્ખમ્ભેન્તમેવ ઉપ્પજ્જતિ.

વિપ્પટિસારો પચ્છાનુતાપો, તપ્પટિપક્ખતો **અવિપ્પટિસારો** દરથપરિળાહાભાવેન ચિત્તસ્સ નિબ્બુતતા. તસ્સ અવિપ્પટિસારસ્સ પચ્ચયભૂતં સીલં, તંસહગતા તદુપનિસ્સયા ચ પીતિપસ્સદ્ધિસુખાદયો સભાવતો, હેતુતો ચ

સન્તસભાવા, તેસં અનુયુઞ્જનેન અવૂપસન્તસભાવં ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં પહીયતીતિ આહ “**અવિપ્પટિસારકરસન્તધમ્માનુયોગવસેન ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં પહીયતી**”તિ. ભાવનાય હિ પુબ્બેનાપરં વિસેસં આવહન્તિયા યં સાતિસયં સુખં લબ્ભતિ, તં અનુપસન્તસભાવં ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં વિક્ખમ્ભેન્તમેવ ઉપ્પજ્જતિ. **અધિગતવિસેસસ્સા**તિ યથાધિગતસ્સ ભાવનાવિસેસસ્સ. **પચ્ચક્ખતાયા**તિ પટિપજ્જન્તસ્સ યોગિનો પચ્ચક્ખભાવતો “સમ્માસમ્બુદ્ધો વત સો ભગવા, યો એવરૂપિં સમ્માપટિપત્તિં દેસેતી”તિ **પટિપત્તિદેસકે સત્થરિ**. **પટિપત્તિય**ન્તિ પટિપજ્જમાનજ્ઝાનપટિપત્તિયં. **પટિપત્તિફલે**તિ તાય સાધેતબ્બે લોકિયલોકુત્તરફલે. **વિચિકિચ્છા પહીયતિ** ધમ્મન્વયવિચારાહિતબલેન વિચારબલેન. **ઇતિ પઞ્ચ નીવરણાનિ પહીયન્તી**તિ એવં પટિભાગનિમિત્તપટિલાભસમકાલમેવ હેટ્ઠા પવત્તભાવનાનુભાવનિપ્ફન્નેહિ સમાધિઆદીહિ કામચ્છન્દાદીનિ પઞ્ચ નીવરણાનિ વિક્ખમ્ભનવસેન પહીયન્તિ. ન હિ પટિપક્ખેન વિના પહાતબ્બસ્સ પહાનં સમ્ભવતિ, પટિપક્ખા ચ સમાધિઆદયો કામચ્છન્દાદીનં. યથાહ **પેટકે** “સમાધિ કામચ્છન્દસ્સ પટિપક્ખો”તિઆદિ.

તેનેવ ચ “ઇમેહિ તેસં નીવરણાનં પહાન”ન્તિ પહાનપરિદીપનમુખેન ઝાનઙ્ગાનિ સરૂપતો દસ્સેતું “**તસ્મિઞ્ઞેવ ચા**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **તસ્મિઞ્ઞેવ ચા**તિ યં તં યથાઉપટ્ઠિતં ઉગ્ગહનિમિત્તં ભિન્દિત્વા વિય ઉપટ્ઠિતં, તસ્સ પટિચ્છન્નભૂતં પટિભાગનિમિત્તં, તસ્મિઞ્ઞેવ નિમિત્તે. **ચેતસો**તિ અત્તના સમ્પયુત્તચિત્તસ્સ. **અભિનિરોપનલક્ખણો**તિ આરોપનલક્ખણો, અપ્પનાસભાવોતિ અત્થો. નિમિત્તાનુમજ્જનં પટિભાગનિમિત્તે અનુવિચરણં. આરમ્મણે હિ ભમરસ્સ પદુમસ્સૂપરિ અનુપરિબ્ભમનં વિય વિચારસ્સ અનુવિચારણાકારેન પવત્તિ **અનુમજ્જનકિચ્ચં**. વિસેસો એવ અધિગન્તબ્બતો વિસેસાધિગમો, પટિલદ્ધો ચ સો વિસેસાધિગમો ચાતિ પટિ... પે॰... ગમો, તપ્પચ્ચયા તંહેતુકા **પટિલદ્ધવિસેસાધિગમપચ્ચયા પીતિ**. **પીતિમનસ્સ** પીતિસહિતચિત્તસ્સ. **પસ્સદ્ધિસમ્ભવતો**તિ કાયચિત્તપસ્સદ્ધીનં સંસિજ્ઝનતો. “પીતિમનસ્સ કાયો પસ્સમ્ભતી”તિ હિ વુત્તં. **પસ્સદ્ધિનિમિત્તં** પસ્સદ્ધિહેતુકં **સુખં** “પસ્સદ્ધકાયો સુખં વેદિયતી”તિ વચનતો. **સુખનિમિત્તા** સુખપચ્ચયા **એકગ્ગતા**. “સુખિનો ચિત્તં સમાધિયતી”તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૪૬૬; અ॰ નિ॰ ૩.૯૬; ૧૧.૧૨) હિ વુત્તં. **ઇતિ ઝાનઙ્ગાનિ પાતુભવન્તી**તિ એવં એતાનિ વિતક્કાદીનિ ઝાનઙ્ગાનિ તસ્મિંયેવ નિમિત્તે ઉપ્પજ્જન્તિ. **પઠમજ્ઝાનપટિબિમ્બભૂત**ન્તિ પઠમજ્ઝાનસ્સ પટિચ્છન્નભૂતં. **તઙ્ખણઞ્ઞેવ** પટિભાગનિમિત્તપટિલાભસમકાલમેવ ઉપચારજ્ઝાનમ્પિ **નિબ્બત્તતિ**, ન નીવરણપ્પહાનમેવાતિ અધિપ્પાયો.

વિનીલકાદિકમ્મટ્ઠાનવણ્ણના

૧૧૮. **વિનીલકાદીસુ**પિ કમ્મટ્ઠાનેસુ. **લક્ખણં વુત્ત**ન્તિ યં તં નિમિત્તગ્ગહણલક્ખણં વુત્તં. **વુત્તનયેનેવા**તિ ઉદ્ધુમાતકે વુત્તનયેનેવ. સહ વિનિચ્છયેન, અધિપ્પાયેન ચાતિ **સવિનિચ્છયાધિપ્પાયં**. **તં સબ્બં** લક્ખણં **વેદિતબ્બ**ન્તિ સમ્બન્ધો.

કબરકબરવણ્ણન્તિ વેમુચ્ચેન સબલવણ્ણં. **ઉસ્સદવસેના**તિ રત્તસેતનીલવણ્ણેસુ ઉસ્સદસ્સ વણ્ણસ્સ વસેન.

સન્નિસિન્નન્તિ નિચ્ચલભાવેનેવ સબ્બસો થિરતં.

ચોરાટવિયન્તિ ચોરેહિ પરિયુટ્ઠિતઅરઞ્ઞે. **યત્થા**તિ યસ્મિં આઘાતને. **છિન્નપુરિસટ્ઠાને**તિ છિન્નપુરિસવન્તે ઠાને. **નાનાદિસાયં પતિતમ્પી**તિ છિન્નં હુત્વા સરીરસ્સ ખણ્ડદ્વયં વિસું દિસાસુ પતિતમ્પિ. **એકાવજ્જનેના**તિ એકસમન્નાહારેન. **આપાથમાગચ્છતી**તિ એકજ્ઝં આપાથં આગચ્છતિ. **વિસ્સાસં આપજ્જતી**તિ અજેગુચ્છિતં

ઉપગચ્છેય્ય સેય્યથાપિ છવડાહકો. સહત્થા અપરામસને જિગુચ્છા સણ્ઠાતિયેવાતિ આહ "**કત્તરયટ્ઠિયા વા દણ્ડકેન વા...પે॰... ઉપનામેતબ્બ**"ન્તિ. વિચ્છિદ્દકભાવપઞ્ઞાયનત્થં એકઙ્ગુલન્તરકરણં. **ઉપનામેતબ્બ**ન્તિ ઉપનેતબ્બં.

ખાયિતસદિસમેવાતિ ખાયિતાસુભસદિસમેવ. **અઙ્ગુલઙ્ગુલન્તર**ન્તિ વિવિધં ખિત્તં સરીરાવયવં અઙ્ગુલન્તરં અઙ્ગુલન્તરં. **કત્વા વા**તિ કત્તરયટ્ઠિયા વા દણ્ડકેન વા સયં કત્વા વા.

લદ્ધપ્પહારાનન્તિ લદ્ધાવુધપ્પહારાનં મુખતોતિ સમ્બન્ધો. **મુખતો**તિ પહારાદિમુખતો. **પગ્ઘરમાનકાલે**તિ લોહિતં પગ્ઘરમાનકાલે. લોહિતકં લબ્ભતીતિ યોજના.

તન્તિ પુળવકં. **તેસૂ**તિ સોણાદિસરીરેસુ. **અટ્ઠિક**ન્તિ અટ્ઠિકઅસુભં નાનપ્પકારતો વુત્તન્તિ સમ્બન્ધો. **પુરિમનયેનેવા**તિ પુબ્બે ઉદ્ધુમાતકે વુત્તનયેનેવ.

૧૧૯. તન્તિ અટ્ઠિકં. **ન ઉપટ્ઠાતી**તિ સભાવતો ન ઉપટ્ઠાતિ, પટિક્કૂલવસેન ન ઉપટ્ઠાતીતિ અત્થો. તેનાહ "**ઓદાતકસિણસમ્ભેદો હોતી**"તિ. અટ્ઠિકે પઠમવયાદિસંલક્ખણં ન સક્કાતિ "**લિઙ્ગન્તિ ઇધ હત્થાદીનં નામ**"ન્તિ વુત્તં. અટ્ઠિકસઙ્ખલિકા પન "અયં દહરસ્સ, અયં યોબ્બને ઠિતસ્સ, અયં અવયવેહિ વુદ્ધિપત્તિસ્સા"તિ એવં વયવસેન વવત્થપેતું સક્કુણેય્યાવ, અબ્યાપિતાય પન ન ગહિતન્તિ વેદિતબ્બં. યદિપિ અટ્ઠિકસઙ્ખલિકાયં સન્ધિતો વવત્થાપનં લબ્ભતિ, અટ્ઠિકે પન ન લબ્ભતીતિ તસ્સ અનિયતભાવદીપનત્થં કમવિલઙ્ઘનં કત્વા "**તસ્સ તસ્સ અટ્ઠિનો નિન્નટ્ઠાનથલટ્ઠાનવસેના**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **નિન્નટ્ઠાનં** નામ અટ્ઠિનો વિનતપ્પદેસો. **થલટ્ઠાનં** ઉન્નતપ્પદેસો. **ઘટિતઘટિતટ્ઠાનવસેના**તિ અનુપગતન્હારુબન્ધાનં, ઇતરેસઞ્ચ અઞ્ઞમઞ્ઞં સંકિલિટ્ઠસંકિલિટ્ઠટ્ઠાનવસેન. **અન્તરવસેના**તિ અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ અન્તરવસેન, સુસિરવસેન ચ. **સબ્બત્થેવા**તિ સકલાય અટ્ઠિસઙ્ખલિકાય, સબ્બસ્મિં વા અટ્ઠિકે.

૧૨૦. એત્થાતિ એતસ્મિં અટ્ઠિકાસુભે. **યુજ્જમાનવસેન સલ્લક્ખેતબ્બ**ન્તિ યં નિમિત્તગ્ગહણં યત્થ યુજ્જતિ, તં તત્થ ઉગ્ગણ્હનત્થં નિમિત્તગ્ગહણવસેન ઉપલક્ખેતબ્બં. **સકલાયા**તિ અનવસેસભાગાય પરિપુણ્ણાવયવાય. **સમ્પજ્જતિ** નિમિત્તુપટ્ઠાનવસેન. **તેસૂ**તિ અટ્ઠિકસઙ્ખલિકટ્ઠિકેસુ. **વુત્તં** અટ્ઠકથાયં. **ત**ન્તિ "એકસદિસમેવા"તિ વચનં. **એકસ્મિં અટ્ઠિકે યુત્ત**ન્તિ ઇદં યથા વિનીલકાદીસુ ઉભિન્નં નિમિત્તાનં યથારહં વણ્ણવિસેસતો, પરિપુણ્ણાપરિપુણ્ણતો, સવિવરાવિવરતો, ચલાચલતો ચ વિસેસો લબ્ભતિ, ન એવમેતસ્સાતિ કત્વા વુત્તં, ન પન સબ્બેન સબ્બં વિસેસાભાવતો. તેનેવાહ "**એકટ્ઠિકેપિ ચા**"તિઆદિ. તત્થ **બીભચ્છેના**તિ સુવિભૂતઅટ્ઠિરૂપત્તા અટ્ઠિભાવેનેવ વિરૂપેન. **ભયાનકેના**તિ તેનેવ પાકતિકસત્તાનં ભયાવહેન. **પીતિસોમનસ્સજનકેના**તિ સણ્હમટ્ઠભાવેન ઉપટ્ઠાનતો, ભાવનાય ચ સવિસેસત્તા પીતિયા, સોમનસ્સસ્સ ચ ઉપ્પાદકેન. તેનેવાહ "**ઉપચારાવહત્તા**"તિ.

ઇમસ્મિં ઓકાસેતિ ઉગ્ગહપટિભાગનિમિત્તાનં વુત્તટ્ઠાને. **દ્વારં દત્વા વા**તિ "પટિક્કૂલભાવેયેવ દિટ્ઠે નિમિત્તં નામ હોતી"તિ એત્તકે એવ અટ્ઠત્વા અનન્તરમેવ "દુવિધં ઇધ નિમિત્ત"ન્તિઆદિના ઉગ્ગહપટિભાગનિમિત્તાનિ વિભજિત્વા વચનેન યથાવુત્તસ્સ નિમિત્તવિભાગસ્સ દ્વારં દત્વાવ વુત્તં. **નિબ્બિકપ્પ**ન્તિ "સુભ"ન્તિ વિકપ્પેન નિબ્બિકપ્પં, અસુભન્ત્વેવાતિ અત્થો. **વિચારેત્વા**તિ "એકસ્મિં અટ્ઠિકે યુત્ત"ન્તિઆદિના વિચારેત્વા.

મહાતિસ્સત્થેરસ્સાતિ ચેતિયપબ્બતવાસીમહાતિસ્સત્થેરસ્સ. **નિદસ્સનાની**તિ દન્તટ્ઠિકમત્તદસ્સનેન સકલસ્સાપિ તસ્સા ઇત્થિયા **સરીરસ્સ અટ્ઠિસઙ્ઘાતભાવેન ઉપટ્ઠાનાદીનિ એત્થ** અટ્ઠિકકમ્મટ્ઠાને ઉગ્ગહપટિભાગનિમિત્તાનં

વિસેસવિભાવનાનિ ઉદાહરણાનિ.

સુભગુણોતિ સવાસનાનં કિલેસાનં પહીનત્તા સુપરિસુદ્ધગુણો. **દસસતલોચનેના**તિ સહસ્સક્ખેન દેવાનમિન્દેન. સો હિ એકાસનેનેવ સહસ્સઅત્થાનં વિચારણસમત્થેન પઞ્ઞાચક્ખુના સમન્નાગતત્તા ''સહસ્સક્ખો''તિ વુચ્ચતિ. **થુતકિત્તી**તિ ''યો ધીરો સબ્બધિ દન્તો''તિઆદિના (મહાવ॰ ૫૮) અભિત્થુતકિત્તિસદ્દો.

પકિણ્ણકકથાવણ્ણના

૧૨૧. ઉજુપટિપક્ખેન પહીનભાવં સન્ધાયાહ ''**સુવિક્ખમ્ભિતરાગત્તા**''તિ. **અસુભપ્પભેદો**તિ ઉદ્ધુમાતકાદિઅસુભવિભાગો. **સરીરસભાવપ્પત્તિવસેના**તિ સરીરસ્સ અત્તનો સભાવૂપગમનવસેન. સરીરઞ્હિ વિનસ્સમાનં અઞ્ઞરૂપેન ઠિતસ્સ રક્ખસસ્સ વિય સભાવપ્પત્તિવસેનેવ વિનસ્સતિ. **રાગચરિતભેદવસેના**તિ રાગચરિતવિભાગવસેન. યદિ સરીરસભાવપ્પત્તિવસેન અયમસુભપ્પભેદો વુત્તો, **મહાસતિપટ્ઠાનાદીસુ** (દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૨ આદયો; મ॰ નિ॰ ૧.૧૦૫ આદયો) કથં નવપ્પભેદોતિ? સો સરસતો એવ સભાવપ્પત્તિવસેન વુત્તો, અયં પન પરૂપક્કમેનાપિ. તત્થ ચ ઇધાગતેસુ દસસુ અસુભેસુ એકચ્ચાનેવ ગહિતાનિ, અટ્ઠિકઞ્ચ પઞ્ચવિધા વિભત્તં. તાનિ ચ વિપસ્સનાવસેન, ઇમાનિ સમથવસેનાતિ પાકટોયં ભેદોતિ.

ઇમેસં પન દસ્સનમ્પિ અસુભભાવસામઞ્ઞેન સતિપિ અવિસેસતો રાગચરિતાનં સપ્પાયભાવે યં વુત્તં ''રાગચરિતભેદવસેન ચા''તિ, તં વિભજિત્વા દસ્સેતું ''**વિસેસતો**''તિઆદિ વુત્તં. સૂનભાવેન સુસણ્ઠિતમ્પિ સરીરં દુસ્સણ્ઠિતમેવ હોતીતિ ઉદ્ધુમાતકસરીરે સણ્ઠાનવિપત્તિં દીપેતીતિ આહ ''**સરીરસણ્ઠાનવિપત્તિપ્પકાસનતો**''તિ. સણ્ઠાનસમ્પત્તિયં રત્તો **સણ્ઠાનરાગી**, તસ્સ **સપ્પાયં** સણ્ઠાનરાગસ્સ વિક્ખમ્ભનુપાયભાવતો. કાયો એવ **કાયવણો**, તત્થ **પટિબદ્ધસ્સ** નિસ્સિતસ્સ. **સુસિરભાવપ્પકાસનતો**તિ સુસિરસ્સ વિવરસ્સ અત્થિભાવપ્પકાસનતો. **સરીરે ઘનભાવરાગિનો**તિ સરીરે અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાનં થિરભાવં પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જનકરાગવતો. **વિક્ખેપપ્પકાસનતો**તિ સોણસિઙ્ગાલાદીહિ ઇતો ચિતો ચ વિક્ખેપસ્સ પકાસનતો **અઙ્ગપચ્ચઙ્ગલીલારાગિનો સપ્પાયં**. ઈદિસાનં કિર અનવટ્ઠિતરૂપાનં અવયવાનં કો લીળાવિલાસોતિ વિરાગસમ્ભવતો. **સઙ્ઘાતભેદવિકારપ્પકાસનતો**તિ સઙ્ઘાતસ્સ અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાનં સંહતભાવસ્સ સુસમ્બન્ધતાય ભેદો એવ વિકારો સઙ્ઘાતભેદવિકારો, તસ્સ પકાસનતો. લોહિતં મક્ખિતં હુત્વા પટિક્કૂલભાવો **લોહિતમક્ખિતપટિક્કૂલભાવો**, તસ્સ **પકાસનતો**. **મમત્તરાગિનો**તિ ''મમ અય''ન્તિ ઉપ્પજ્જનકરાગવતો. **દન્તસમ્પત્તિરાગિનો**તિ દન્તસમ્પત્તિયં રજ્જનસીલસ્સ.

કસ્મા પનેત્થ ઉદ્ધુમાતકાદિકે પઠમજ્ઝાનમેવ ઉપ્પજ્જતિ, ન દુતિયાદીનીતિ અનુયોગં મનસિ કત્વા આહ ''**યસ્મા પના**''તિઆદિ. **અપરિસણ્ઠિતજલાયા**તિ સોતવસેન પવત્તિયા સમન્તતો અટ્ઠિતજલાય અસન્નિસિન્નસલિલાય. **અરિત્તબલેના**તિ પાજનદણ્ડબલેન. **દુબ્બલત્તા આરમ્મણસ્સા**તિ પટિક્કૂલભાવેન અત્તનિ ચિત્તં ઠપેતું અસમત્થભાવો આરમ્મણસ્સ દુબ્બલતા. પટિક્કૂલે હિ આરમ્મણે સરસતો ચિત્તં પવત્તિતું ન સક્કોતિ, અભિનિરોપનલક્ખણેન પન વિતક્કેન અભિનિરોપિયમાનમેવ ચિત્તં એકગ્ગતં લભતિ. **ન વિના વિતક્કેના**તિ વિતક્કરહિતાનિ દુતિયાદિજ્ઝાનાનિ તત્થ પતિટ્ઠં ન લભન્તિ. તેનાહ ''**વિતક્કબલેનેવા**''તિઆદિ.

યદિ પટિક્કૂલભાવતો ઉદ્ધુમાતાદિઆરમ્મણે દુતિયાદિજ્ઝાનાનિ ન પવત્તન્તિ, એવં સન્તે પઠમજ્ઝાનેનાપિ તત્થ ન ઉપ્પજ્જિતબ્બં. ન હિ તત્થ પીતિસોમનસ્સાનં સમ્ભવો યુત્તોતિ ચોદનં સન્ધાયાહ ''**પટિક્કૂલેપિ ચ**

એતસ્મિ”ન્તિઆદિ. તત્થ આનિસંસદસ્સાવિતાનીવરણસન્તાપરોગવૂપસમાનં યથાક્કમં પુપ્ફચ્છડ્ડક, વમનવિરેચનઉપમા યોજેતબ્બા.

૧૨૨. યથાવુત્તકારણેન દસધા વવત્થિતમ્પિ સભાવતો એકવિધમેવાતિ દસ્સેતું “**દસવિધમ્પિ ચેત**”ન્તિઆદિં વત્વા સ્વાયં સભાવો યથા અવિઞ્ઞાણકેસુ, એવં સવિઞ્ઞાણકેસુપિ લબ્ભતેવ. તસ્મા તત્થાપિ યોનિસોમનસિકારવતો ભાવના ઇજ્ઝતેવાતિ દસ્સેન્તો “**તદેતં ઇમિના લક્ખણેના**”તિઆદિમાહ. **એત્થા**તિ એતસ્મિં જીવમાનકસરીરે. **અલઙ્કારેના**તિ પટિજગ્ગનપુબ્બકેન અલઙ્કરણેન. **ન પઞ્ઞાયતિ** પચુરજનસ્સાતિ અધિપ્પાયો. **અતિરેકતિસતઅટ્ઠિકસમુસ્સયં** દન્તટ્ઠિકેહિ સદ્ધિં, તેહિ પન વિના ‘‘તિમત્તાનિ અટ્ઠિસતાની’’તિ (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૯૦) કાયગતાસતિયં વક્ખતિ. **છિદ્દાવછિદ્દ**ન્તિ ખુદ્દાનુખુદ્દછિદ્દવન્તં. **મેદકથાલિકા** મેદભરિતભાજનં. **નિચ્ચુગ્ઘરિતપગ્ઘરિત**ન્તિ નિચ્ચકાલં ઉપરિ, હેટ્ઠા ચ વિસ્સવન્તં. **વેમત્ત**ન્તિ નાનત્તં. **નાનાવત્થેહી**તિ નાનાવણ્ણેહિ વત્થેહિ. હિરિયા લજ્જાય કોપનતો વિનાસનતો **હિરિકોપિનં**, ઉચ્ચારપસ્સાવમગ્ગં. **યાથાવસરસ**ન્તિ યથાભૂતં સભાવં. યાથાવતો રસીયતિ ઞાયતીતિ હિ **રસો**, સભાવો. **રતિ**ન્તિ અભિરતિં અભિરુચિં. અત્તસિનેહસઙ્ખાતેન રાગેન રત્તા **અત્તસિનેહરાગરત્તા**. **વિહઞ્ઞમાનેના**તિ ઇચ્છિતાલાભેન વિઘાતં આપજ્જન્તેન.

કિંસુકન્તિ પાલિભદ્દકં, પલાસોતિ કેચિ, સિમ્બલીતિ અપરે. **અતિલોલુપો**તિ અતિવિય લોલસભાવો . **અદુ**ન્તિ એતં. **ન**ન્તિ કેસાદિસરીરકોટ્ઠાસં. **મુચ્છિતા**તિ મોહિતા, મુચ્છાપાપિકાય વા તણ્હાય વસેન મુચ્છં પત્તા. **સભાવ**ન્તિ પટિક્કૂલભાવં.

ઉક્કરૂપમોતિ ઉચ્ચારપસ્સાવટ્ઠાનસમો, વચ્ચકૂપસમો વા. **ચક્ખુભૂતેહી**તિ ચક્ખું પત્તેહિ પટિલદ્ધપઞ્ઞાચક્ખુકેહિ, લોકસ્સ વા ચક્ખુભૂતેહિ. **અલ્લચમ્મપટિચ્છન્નો**તિ અલ્લચમ્મપરિયોનદ્ધો.

દબ્બજાતિકેનાતિ ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મે પટિલદ્ધું ભબ્બરૂપેન. **યત્થ યત્થ** સરીરે, સરીરસ્સ વા યત્થ યત્થ કોટ્ઠાસે. **નિમિત્તં ગહેત્વા**તિ અસુભાકારસ્સ સુટ્ઠુ સલ્લક્ખણવસેન યથા ઉગ્ગહનિમિત્તં ઉપ્પજ્જતિ, એવં ઉગ્ગણ્હનવસેન નિમિત્તં ગહેત્વા, ઉગ્ગહનિમિત્તં ઉપ્પાદેત્વાતિ અત્થો. **કમ્મટ્ઠાનં અપ્પનં પાપેતબ્બ**ન્તિ યથાલદ્ધે ઉગ્ગહનિમિત્તે કમ્મં કરોન્તેન પટિભાગનિમિત્તં ઉપ્પાદેત્વા ઉપચારજ્ઝાને ઠિતેન તમેવ ભાવનં ઉસ્સુક્કાપેન્તેન અસુભકમ્મટ્ઠાનં અપ્પનં પાપેતબ્બં. અધિગતપ્પનો હિ પઠમજ્ઝાને ઠિતો તમેવ ઝાનં પાદકં કત્વા વિપસ્સનં આરભિત્વા સઙ્ખારે સમ્મસન્તો નચિરસ્સેવ સબ્બાસવે ખેપેતીતિ.

અસુભકમ્મટ્ઠાનનિદ્દેસવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઇતિ છટ્ઠપરિચ્છેદવણ્ણના.

૭. છઅનુસ્સતિનિદ્દેસવણ્ણના

૧. બુદ્ધાનુસ્સતિકથાવણ્ણના

૧૨૩. અસુભાનન્તરન્તિ અસુભકમ્મટ્ઠાનાનન્તરં. **અનુસ્સતીસૂ**તિ અનુસ્સતિકમ્મટ્ઠાનેસુ. ''અનુ અનુ સતિ અનુસ્સતી''તિ ઇમમત્થં દસ્સેતું ''**પુનપ્પુનં ઉપ્પજ્જનતો**''તિ વત્વા ન એત્થ **અનુ**-સદ્દયોગેન સતિ-સદ્દો અત્થન્તરવાચકોતિ દસ્સેતું ''**સતિયેવ અનુસ્સતી**''તિ વુત્તં. તેન નાયમનુ-સદ્દો ''ઉપલબ્ભતી''તિઆદીસુ ઉપ-સદ્દો વિય અનત્થકો, નાપિ ''સઞ્ઞાનનં પજાનન''ન્તિઆદીસુ સં-સદ્દાદયો વિય અત્થન્તરદીપકોતિ દસ્સેતિ. ''પવત્તિતબ્બટ્ઠાનમ્હિયેવ વા પવત્તત્તા''તિ ઇમિના ચ અનુસ્સતિયા અનુસ્સરિતબ્બાનુરૂપતા વુત્તા હોતીતિ પવત્તકસ્સેવ અનુરૂપતં દસ્સેતું ''**કુલપુત્તસ્સ અનુરૂપા**''તિ વુત્તં, સદ્ધાપબ્બજિતસ્સ વા કુલપુત્તસ્સ. અનુરૂપતા નામ પવત્તિતબ્બટ્ઠાનસ્સ અનુરૂપતાય એવ હોતીતિ પવત્તકસ્સેવ અનુરૂપતા વુત્તા, ન ઉભયસ્સ. **અનુરૂપા**તિ ચ યુત્તાતિ અત્થો. **બુદ્ધ**ન્તિ યે ગુણે ઉપાદાય ભગવતિ ''બુદ્ધો''તિ પઞ્ઞત્તિ, તે ગુણે એકજ્ઝં ગહેત્વા વુત્તં. તેનાહ ''**બુદ્ધગુણારમ્મણાય સતિયા એતમધિવચન**''ન્તિ. **આરબ્ભા**તિ આલમ્બિત્વા. **ધમ્મ**ન્તિ પરિયત્તિધમ્મેન સદ્ધિં નવવિધમ્પિ લોકુત્તરધમ્મં. નનુ ચ નિબ્બાનં વિસું કમ્મટ્ઠાનભાવેન વક્ખતિ? કિઞ્ચાપિ વક્ખતિ, ધમ્મભાવસામઞ્ઞેન પન મગ્ગફલેહિ સદ્ધિં ઇધ પાળિયા સઙ્ગહિતત્તા તસ્સાપિ ધમ્માનુસ્સતિકમ્મટ્ઠાને ગહણં દટ્ઠબ્બં, અસઙ્ખતામતાદિભાવેન પન મગ્ગફલેહિ વિસિટ્ઠતાય તસ્સ વિસું કમ્મટ્ઠાનભાવેન ગહણં કતં. **સીલાનુસ્સતિ**આદીનં પન તિસ્સન્નં અનુસ્સતીનં વિસું કમ્મટ્ઠાનભાવેન ગહણં યોગાવચરસ્સ અત્તનો એવ સીલસ્સ ચાગસ્સ સદ્ધાદીનઞ્ચ અનુસ્સતિટ્ઠાનભાવેન ગહેતબ્બત્તા. **રૂપકાયં ગતા**તિ અત્તનો કરજકાયં આરબ્ભ આરમ્મણકરણવસેન પવત્તા. **કાયે**તિ કાયે વિસયભૂતે. **કોટ્ઠાસનિમિત્તારમ્મણાયા**તિ કેસાદિકોટ્ઠાસેસુ પટિક્કૂલનિમિત્તારમ્મણાય. ઇતો પુરિમાસુ સત્તસુ અનુસ્સતીસુ નત્થિ નિમિત્તુપ્પત્તિ , ઇધ અત્થીતિ દસ્સનત્થં **નિમિત્ત**-ગ્ગહણં. તથા **અસ્સાસપસ્સાસનિમિત્તારમ્મણાયા**તિ એત્થાપિ. **ઉપસમ**ન્તિ સબ્બસઙ્ખારૂપસમં, નિબ્બાનન્તિ અત્થો.

૧૨૪. અવેચ્ચ બુદ્ધગુણે યાથાવતો ઞત્વા ઉપ્પન્નો પસાદો **અવેચ્ચપ્પસાદો**, અરિયમગ્ગેન આગતપ્પસાદો, તંસદિસોપિ વા યો દિટ્ઠિગતવાતેહિ અચલો અસમ્પકમ્પિયો, તેન **સમન્નાગતેન**. તાદિસસ્સ બુદ્ધાનુસ્સતિભાવના ઇજ્ઝતિ, ન ઇતરસ્સ. **પતિરૂપસેનાસને**તિ યથાવુત્તઅટ્ઠારસદોસવજ્જિતે પઞ્ચઙ્ગસમન્નાગતે સેનાસને. **રહોગતેના**તિ રહસિ ગતેન. તેન કાયવિવેકં દસ્સેતિ. **પટિસલ્લીનેના**તિ નાનારમ્મણતો પટિસલ્લીનેન, બહિદ્ધા પુથુત્તારમ્મણતો પટિક્કમાપેત્વા કમ્મટ્ઠાને સલ્લીનેન, સુસિલિટ્ઠચિત્તેનાતિ અત્થો. **એવ**ન્તિ ઇમાય પાળિયા આગતનયેન.

સો ભગવાતિ એત્થ **સો**તિ યો સો સમતિંસ પારમિયો પૂરેત્વા સબ્બકિલેસે ભઞ્જિત્વા અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધો દેવાનં અતિદેવો બ્રહ્માનં અતિબ્રહ્મા લોકનાથો ભાગ્યવન્તતાદીહિ કારણેહિ સદેવકે લોકે ''ભગવા''તિ પત્થટકિત્તિસદ્દો, સો. **ભગવા**તિ ઇદં સત્થુ નામકિત્તનં. તથા હિ વુત્તં ''ભગવાતિ નેતં નામં માતરા કત''ન્તિઆદિ (મહાનિ॰ ૧૯૮, ૨૧૦; ચૂળનિ॰ અજિતમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૨). પરતો પન **ભગવા**તિ ગુણકિત્તનં. **અરહ**ન્તિઆદીસુ નવસુ ઠાનેસુ પચ્ચેકં ઇતિપિ-સદ્દં યોજેત્વા બુદ્ધગુણા અનુસ્સરિતબ્બાતિ દસ્સેન્તો ''**ઇતિપિ અરહં…પે॰… ઇતિપિ ભગવાતિ અનુસ્સરતી**''તિ આહ. ''ઇતિપેતં ભૂતં ઇતિપેતં તચ્છ''ન્તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૬) વિય **ઇતિ**-સદ્દો આસન્નપચ્ચક્ખકરણત્થો, **પિ**-સદ્દો સમ્પિણ્ડનત્થો. તેન નેસં બહુભાવો દીપિતો, તાનિ ચ ગુણસલ્લક્ખણકારણાનિ

ભાવેન્તેન ચિત્તસ્સ સમ્મુખીભૂતાનિ કાતબ્બાનીતિ દસ્સેન્તો "**ઇમિના ચ ઇમિના ચ કારણેનાતિ વુત્તં હોતી**"તિ આહ.

૧૨૫. દૂરતા નામ આસન્નતા વિય ઉપાદાયુપાદાય વુચ્ચતીતિ પરમુક્કંસગતં દૂરભાવં દસ્સેન્તો "**સુવિદૂરવિદૂરે**"તિ આહ, સુટ્ઠુ વિદૂરભાવેનેવ વિદૂરેતિ અત્થો. સા પનસ્સ કિલેસતો દૂરતા તેસં સબ્બસો પહીનત્તાતિ દસ્સેન્તો આહ "**મગ્ગેન કિલેસાનં વિદ્ધંસિતત્તા**"તિ. નનુ અઞ્ઞેસમ્પિ ખીણાસવાનં તે પહીના એવાતિ અનુયોગં મનસિ કત્વા વુત્તં "**સવાસનાન**"ન્તિ. ન હિ ભગવન્તં ઠપેત્વા અઞ્ઞે સહ વાસનાય કિલેસે પહાતું સક્કોન્તિ , એતેન અઞ્ઞેહિ અસાધારણં ભગવતો અરહત્તન્તિ દસ્સિતં હોતિ. કા પનાયં વાસના નામ? પહીનકિલેસસ્સાપિ અપ્પહીનકિલેસસ્સ પયોગસદિસપયોગહેતુભૂતો કિલેસનિહિતો સામત્થિયવિસેસો આયસ્મતો **પિલિન્દવચ્છસ્સ** (પારા॰ ૬૨૧) વસલસમુદાચારનિમિત્તં વિય. કથં પન ''આરકા''તિ વુત્તે ''કિલેસેહી''તિ અયમત્થો લબ્ભતીતિ? સામઞ્ઞજોતનાય વિસેસે અવટ્ઠાનતો, વિસેસત્થિના ચ વિસેસસ્સ અનુપયોજેતબ્બતો, ''આરકાસ્સ હોન્તિ પાપકા અકુસલા ધમ્મા''તિઆદીનિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૩૪) સુત્તપદાનેત્થ ઉદાહરિતબ્બાનિ. **આરકા**તિ ચેત્થ આ-કારસ્સ રસ્સત્તં, ક-કારસ્સ ચ હ-કારં, સાનુસારં કત્વા નિરુત્તિનયેન "**અરહ**"ન્તિ પદસિદ્ધિ વેદિતબ્બા. વુત્તમેવત્થં સુખગ્ગહણત્થં "**સો તતો આરકા નામા**"તિ ગાથાબન્ધમાહ. તત્થ સમઙ્ગનસીલો સમઙ્ગી, ન સમઙ્ગિતા **અસમઙ્ગિતા** અસમન્નાગમો અસહવુત્તિતા.

૧૨૬. અનત્થચરણેન કિલેસા એવ અરયોતિ **કિલેસારયો**. ''અરીનં હતત્તા અરિહા''તિ વત્તબ્બે નિરુત્તિનયેન "**અરહ**"ન્તિ વુત્તં.

૧૨૭. યઞ્ચેતં સંસારચક્કન્તિ સમ્બન્ધો. રથચક્કસ્સ નાભિ વિય મૂલાવયવભૂતં અન્તો, બહિ ચ સમવટ્ઠિતં અવિજ્જાભવતણ્હામયં દ્વયન્તિ વુત્તં "**અવિજ્જાભવતણ્હામયનાભી**"તિ. નાભિયા, નેમિયા ચ સમ્બન્ધા અરસદિસા પચ્ચયફલભૂતેહિ અવિજ્જાતણ્હાજરામરણેહિ સમ્બન્ધા પુઞ્ઞાદિસઙ્ખારાતિ વુત્તં "**પુઞ્ઞાદિઅભિસઙ્ખારાર**"ન્તિ. તત્થ તત્થ ભવે પરિયન્તભાવેન પાકટં જરામરણન્તિ તં નેમિટ્ઠાનિયં કત્વા આહ "**જરામરણનેમી**"તિ. યથા ચ રથચક્કપવત્તિયા પધાનકારણં અક્ખો, એવં સંસારચક્કપવત્તિયા આસવસમુદયોતિ આહ "**આસવસમુદયમયેન અક્ખેન વિજ્ઝિત્વા**"તિ. આસવા એવ અવિજ્જાદીનં કારણત્તા આસવસમુદયો. યથાહ ''આસવસમુદયા અવિજ્જાસમુદયો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૦૩). વિપાકકટત્તારૂપપ્પભેદો કામભવાદિકો તિભવો એવ રથો, તસ્મિં **તિભવરથે**. અત્તનો પચ્ચયેહિ સમં, સબ્બસો વા આદિતો પટ્ઠાય યોજિતન્તિ **સમાયોજિતં**. આદિરહિતં કાલં પવત્તતીતિ કત્વા **અનાદિકાલપ્પવત્તં**.

> ''ખન્ધાનઞ્ચ પટિપાટિ, ધાતુઆયતનાન ચ;
> અબ્બોચ્છિન્નં વત્તમાના, 'સંસારો'તિ પવુચ્ચતી''તિ. (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૯૫ અપસાદનાવણ્ણના; સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨.૬૦; અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૪.૧૯૯) –

એવં વુત્તસંસારોવ **સંસારચક્કં**. **અનેના**તિ ભગવતા. **બોધિમણ્ડે**તિ બોધિસઙ્ખાતસ્સ ઞાણસ્સ મણ્ડભાવપ્પત્તે ઠાને, કાલે વા. **વીરિયપાદેહી**તિ સંકિલેસવોદાનપક્ખિયેસુ સન્નિરુમ્ભનસન્નિક્ખિપનકિચ્ચતાય દ્વિધા પવત્તેહિ અત્તનો વીરિયસઙ્ખાતેહિ પાદેહિ. **સીલપથવિય**ન્તિ પતિટ્ઠટ્ઠેન સીલમેવ પથવી, તસ્સં. **પતિટ્ઠાયા**તિ સમ્પાદનવસેન

પતિટ્ઠહિત્વા. **સદ્ધાહત્થેના**તિ અનવજ્જધમ્માદાનસાધનતો સદ્ધાવ હત્થો, તેન. **કમ્મક્ખયકર**ન્તિ કાયકમ્માદિભેદસ્સ સબ્બસ્સપિ કમ્મસ્સ ખયકરણતો કમ્મક્ખયકરં. **ઞાણફરસુ**ન્તિ સમાધિસિલાયં સુનિસિતમગ્ગઞાણફરસું ગહેત્વા.

૧૨૮. એવં ''અરાનં હતત્તા''તિ એત્થ વુત્તઅરઘાતે સંસારં ચક્કં વિય ચક્કન્તિ ગહેત્વા અત્થયોજનં કત્વા ઇદાનિ પટિચ્ચસમુપ્પાદદેસનાક્કમેનપિ તં દસ્સેતું ''**અથ વા**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **અનમતગ્ગં સંસારવટ્ટ**ન્તિ અનુ અનુ અમતગ્ગં અવિઞ્ઞાતકોટિકં સંસારમણ્ડલં. **સેસા દસ ધમ્મા** સઙ્ખારાદયો જાતિપરિયોસાના **અરા**. કથં? નાભિયા અવિજ્જાય મૂલતો, નેમિયા જરામરણેન અન્તતો સમ્બન્ધત્તાતિ દસ્સેન્તો આહ ''**અવિજ્જામૂલકત્તા જરામરણપરિયન્તત્તા ચા**''તિ. **દુક્ખાદીસૂ**તિ દુક્ખસમુદયનિરોધમગ્ગેસુ. તત્થ દુક્ખે **અઞ્ઞાણં** તદન્તોગધત્તા, તપ્પટિચ્છાદનતો ચ, સેસેસુ પટિચ્છાદનતોવ. **દુક્ખ**ન્તિ ચેત્થ દુક્ખં અરિયસચ્ચં અધિપ્પેતન્તિ તં કામભવાદિવસેન તિધા ભિન્દિત્વા તથા તપ્પટિચ્છાદિકં અવિજ્જં, અવિજ્જાદિપચ્ચયે તીસુ ભવેસુ સઙ્ખારાદિકે ચ પટિપાટિયા દસ્સેન્તો ''**કામભવે ચ અવિજ્જા**''તિઆદિમાહ. તત્થ **કામભવે અવિજ્જા**તિ કામભવે આદીનવપ્પટિચ્છાદિકા અવિજ્જા. **રૂપભવે અરૂપભવે અવિજ્જા**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **કામભવે સઙ્ખારાન**ન્તિ કામભૂમિપરિયાપન્નાનં સઙ્ખારાનં, કામભવે વા નિપ્ફાદેતબ્બા યે સઙ્ખારા, તેસં કામભવૂપપત્તિનિબ્બત્તકસઙ્ખારાનન્તિ અત્થો. **પચ્ચયો હોતી**તિ પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારાનં તાવ આરમ્મણપચ્ચયેન ચેવ ઉપનિસ્સયપચ્ચયેન ચાતિ દ્વિધા પચ્ચયો હોતિ. અપુઞ્ઞાભિસઙ્ખારેસુ સહજાતસ્સ સહજાતાદિવસેન , અસહજાતસ્સ અનન્તરસમનન્તરાદિવસેન, નાનન્તરસ્સ પન આરમ્મણવસેન ચેવ ઉપનિસ્સયવસેન ચ પચ્ચયો હોતિ. **અરૂપભવે સઙ્ખારાન**ન્તિ આનેઞ્જાભિસઙ્ખારાનં . **પચ્ચયો હોતિ** ઉપનિસ્સયવસેનેવ. ઇમસ્મિં પનત્થે એત્થ વિત્થારિયમાને અતિપ્પપઞ્ચો હોતિ, સયમેવ ચ પરતો આગમિસ્સતીતિ ન નં વિત્થારયામ.

તિણ્ણં આયતનાનન્તિ ચક્ખુસોતમનાયતનાનં. **એકસ્સાયતનસ્સા**તિ મનાયતનસ્સ. ઇમિના નયેન ફસ્સાદીનમ્પિ વિભાગો વેદિતબ્બો. **તત્થ તત્થ સા સા તણ્હા**તિ રૂપતણ્હાદિભેદા તત્થ તત્થ કામભવાદીસુ ઉપ્પજ્જનકા તણ્હા.

તણ્હાદિમૂલિકા કથા અતિસંખિત્તાતિ તં, ઉપાદાનભવે ચ વિભજિત્વા વિત્થારેત્વા દસ્સેતું ''**કથ**''ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ ''**કામે પરિભુઞ્જિસ્સામી**''તિ ઇમિના કામતણ્હાપવત્તિમાહ. તથા ''**સગ્ગસમ્પત્તિં અનુભવિસ્સામી**''તિઆદીહિ. સા પન તણ્હા યસ્મા ભુસમાદાનવસેન પવત્તમાના કામુપાદાનં નામ હોતિ, તસ્મા વુત્તં ''**કામુપાદાનપચ્ચયા**''તિ. **તથેવા**તિ કામુપાદાનપચ્ચયા એવ.

બ્રહ્મલોકસમ્પત્તિન્તિ રૂપીબ્રહ્મલોકે સમ્પત્તિં. ''સબ્બેપિ તેભૂમકા ધમ્મા કામનીયટ્ઠેન કામા''તિ (મહાનિ॰ ૧; ચૂળનિ॰ અજિતમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૮ થોક વિસદિસં) વચનતો ભવરાગોપિ કામુપાદાનમેવાતિ કત્વા ''**કામુપાદાનપચ્ચયા એવ મેત્તં ભાવેતી**''તિઆદિ વુત્તં. **સેસુપાદાનમૂલિકાસુપી**તિ એત્થાયં યોજના – ઇધેકચ્ચો ''નત્થિ પરો લોકો''તિ નત્થિકદિટ્ઠિં ગણ્હાતિ, સો દિટ્ઠુપાદાનપચ્ચયા કાયેન દુચ્ચરિતં ચરતીતિઆદિ વુત્તનયેન યોજેતબ્બં. અપરો ''અસુકસ્મિં સમ્પત્તિભવે અત્તા ઉચ્છિજ્જતી''તિ ઉચ્છેદદિટ્ઠિં ગણ્હાતિ, સો તત્રૂપપત્તિયા કાયેન સુચરિતં ચરતીતિઆદિ વુત્તનયેનેવ યોજેતબ્બં. અપરો ''રૂપી મનોમયો હુત્વા અત્તા ઉચ્છિજ્જતી''તિ રૂપૂપપત્તિયા મગ્ગં ભાવેતિ. **ભાવનાપારિપૂરિયા**તિ સબ્બં વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. અપરો ''અરૂપભવે ઉપ્પજ્જિત્વા અત્તા ઉચ્છિજ્જતી''તિ અરૂપૂપપત્તિયા મગ્ગં ભાવેતિ. **ભાવનાપારિપૂરિયા**તિ સબ્બં વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. એતાહિયેવ અત્તવાદુપાદાનમૂલિકાપિ યોજના સંવણ્ણિતાતિ દટ્ઠબ્બં. એવં દિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનવાદવસેનાપિ યોજના વેદિતબ્બા.

અપરો ‘‘સીલેન સુદ્ધી’’તિ ‘‘અસુદ્ધિમગ્ગં સુદ્ધિમગ્ગો’’તિ પરામસન્તો સીલબ્બતુપાદાનપચ્ચયા કાયેન દુચ્ચરિતં ચરતીતિઆદિના સબ્બં વુત્તનયેનેવ યોજેતબ્બં.

ઇદાનિ વ્વાયં સંસારચક્કં દસ્સેન્તેન ‘‘કામભવે અવિજ્જા કામભવે સઙ્ખારાનં પચ્ચયો હોતી’’તિઆદિના અવિજ્જાદીનં પચ્ચયભાવો, સઙ્ખારાદીનં પચ્ચયુપ્પન્નભાવો ચ દસ્સિતો, તમેવ **પટિસમ્ભિદામગ્ગપાળિં** આનેત્વા નિગમનવસેન દસ્સેન્તો **‘‘એવં અય’’**ન્તિઆદિમાહ. તત્થ યથા સઙ્ખારા હેતુનિબ્બત્તા, એવં અવિજ્જાપિ કામાસવાદિના સહેતુકા એવાતિ આહ **‘‘ઉભોપેતે હેતુસમુપ્પન્ના’’**તિ. **પચ્ચયપરિગ્ગહે**તિ નામરૂપસ્સ પચ્ચયાનં અવિજ્જાદીનં પરિચ્છિજ્જ ગહણે, નિપ્ફાદેતબ્બે ભુમ્મં. **પઞ્ઞા**તિ કઙ્ખાવિતરણવિસુદ્ધિસઙ્ખાતા પકારતો જાનના. **ધમ્મટ્ઠિતિઞાણ**ન્તિ પટિચ્ચસમુપ્પાદાવબોધો. ઇદઞ્ચ ધમ્મટ્ઠિતિઞાણં યસ્મા અદ્ધાત્તયે કઙ્ખામલવિતરણવસેન પવત્તતિ, તસ્મા **‘‘અતીતમ્પિ અદ્ધાન’’**ન્તિઆદિ વુત્તં. **એતેનેવ નયેના**તિ એતેન ‘‘અવિજ્જા હેતૂ’’તિઆદિના અવિજ્જાયં વુત્તેન નયેન. ‘‘સઙ્ખારા હેતુ, વિઞ્ઞાણં હેતુસમુપ્પન્ન’’ન્તિઆદિના (પટિ॰ મ॰ ૧.૪૬) **સબ્બપદાનિ વિત્થારેતબ્બાનિ**.

સંખિપ્પન્તિ એત્થ અવિજ્જાદયો, વિઞ્ઞાણાદયો ચાતિ **સઙ્ખેપો**, હેતુ, વિપાકો ચ. હેતુ વિપાકોતિ વા સંખિપ્પતીતિ **સઙ્ખેપો**, અવિજ્જાદયો વિઞ્ઞાણાદયો ચ. સઙ્ખેપભાવસામઞ્ઞેન પન એકવચનં કતન્તિ દટ્ઠબ્બં. તે પન સઙ્ખેપા અતીતે હેતુ, એતરહિ વિપાકો, એતરહિ હેતુ, આયતિં વિપાકોતિ એવં કાલવિભાગેન ચત્તારો જાતા. તેનાહ **‘‘પુરિમસઙ્ખેપો ચેત્થ અતીતો અદ્ધા’’**તિઆદિ. સઙ્ખેપ-સદ્દો વા ભાગાધિવચનન્તિ અતીતો હેતુભાગો પઠમો સઙ્ખેપો. એસ નયો સેસેસુપિ. **તણ્હુપાદાનભવા ગહિતાવ હોન્તિ** કિલેસકમ્મભાવસામઞ્ઞતો, તેહિ વિના અવિજ્જાસઙ્ખારાનં સકિચ્ચાકરણતો ચ. કમ્મં તણ્હા ચ તસ્સ સહકારીકારણં હુત્વા વટ્ટનત્થેન **કમ્મવટ્ટં**.

વિઞ્ઞાણનામરૂપસળાયતનફસ્સવેદનાનં જાતિજરાભઙ્ગાવત્થા ‘‘જાતિજરામરણ’’ન્તિ વુત્તાતિ આહ **‘‘જાતિજરામરણાપદેસેન વિઞ્ઞાણાદીનં નિદ્દિટ્ઠત્તા’’**તિ. **ઇમે**તિ વિઞ્ઞાણાદયો. **આયતિં વિપાકવટ્ટં** પચ્ચુપ્પન્નહેતુતો ભાવીનં અનાગતાનં ગહિતત્તા. **તે**તિ અવિજ્જાદયો. **આકારતો**તિ સરૂપતો અવુત્તાપિ તસ્મિં તસ્મિં સઙ્ગહે આકિરીયન્તિ અવિજ્જાસઙ્ખારાદિગ્ગહણેહિ પકાસીયન્તીતિ આકારા, અતીતહેતુઆદીનં વા પકારા આકારા, તતો આકારતો. **વીસતિવિધા હોન્તિ** અતીતેહેતુપઞ્ચકાદિભેદતો.

સઙ્ખારવિઞ્ઞાણાનં અન્તરા એકો સન્ધીતિ હેતુતો ફલસ્સ અવિચ્છેદપ્પવત્તિભાવતો હેતુફલસમ્બન્ધભૂતો એકો સન્ધિ. તથા **ભવજાતીનમન્તરા. વેદનાતણ્હાનમન્તરા** પન ફલતો હેતુનો અવિચ્છેદપ્પવત્તિભાવતો ફલહેતુસમ્બન્ધભૂતો એકો સન્ધિ. ફલભૂતોપિ હિ ધમ્મો અઞ્ઞસ્સ હેતુસભાવસ્સ ધમ્મસ્સ પચ્ચયો હોતીતિ.

ઇતીતિ વુત્તપ્પકારપરામસનં. તેનાહ **‘‘ચતુસઙ્ખેપ’’**ન્તિઆદિ. **સબ્બાકારતો**તિ ઇધ વુત્તેહિ, અવુત્તેહિ ચ **પટિચ્ચસમુપ્પાદવિભઙ્ગે** (વિભ॰ ૨૨૫ આદયો), અનન્તનયસમન્તપટ્ઠાનાદીસુ ચ આગતેહિ સબ્બેહિ આકારેહિ. **જાનાતી**તિ અવબુજ્ઝતિ. **પસ્સતી**તિ દસ્સનભૂતેન ઞાણચક્ખુના પચ્ચક્ખતો પસ્સતિ. **અઞ્ઞાતિ પટિવિજ્ઝતી**તિ તેસંયેવ વેવચનં. **ત**ન્તિ તં જાનનં. **ઞાતટ્ઠેના**તિ યથાસભાવતો જાનનટ્ઠેન. **પજાનનટ્ઠેના**તિ અનિચ્ચાદીહિ પકારેહિ પટિવિજ્ઝનટ્ઠેન.

ઇદાનિ યદત્થમિદં ભવચક્કં ઇધાનીતં, તં દસ્સેતું **‘‘ઇમિના’’**તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **તે ધમ્મે**તિ તે અવિજ્જાદિકે ધમ્મે. **યથાભૂતં ઞત્વા**તિ મહાવજિરઞાણેન યાથાવતો જાનિત્વા. **નિબ્બિન્દન્તો** બલવવિપસ્સનાય **વિરજ્જન્તો**

વિમુચ્ચન્તો અરિયમગ્ગેહિ **અરે હની**તિ યોજના. તત્થ યદા ભગવા વિરજ્જતિ વિમુચ્ચતિ, તદા અરે હનતિ નામ. તતો પરં પન અભિસમ્બુદ્ધક્ખણં ગહેત્વા વુત્તં "**હનિ વિહનિ વિદ્ધંસેસી**"તિ.

૧૨૯. ચક્કવત્તિનો અચેતને ચક્કરતને ઉપ્પન્ને તત્થેવ લોકો પૂજં કરોતિ, અઞ્ઞત્થ પૂજાવિસેસા પચ્છિજ્જન્તિ, કિમઙ્ગં પન સમ્માસમ્બુદ્ધે ઉપ્પન્નેતિ દસ્સેન્તો "**ઉપ્પન્ને તથાગતે**"તિઆદિમાહ. **કો પન વાદો અઞ્ઞેસં પૂજાવિસેસાનન્તિ** યથાવુત્તતો અઞ્ઞેસં અમહેસક્ખેહિ દેવમનુસ્સેહિ કરિયમાનાનં નાતિઉળારાનં પૂજાવિસેસાનં અરહભાવે કા નામ કથા. **અત્થાનુરૂપન્તિ** અરહત્તત્થસ્સ અનુરૂપં અન્વત્થં.

૧૩૦. અસિલોકભયેનાતિ અકિત્તિભયેન. **રહો પાપં કરોન્તિ** ''મા નં કોચિ જઞ્ઞા''તિ **એસ** ભગવા **ન કદાચિ કરોતિ** પાપહેતૂનં બોધિમણ્ડે એવ સુપ્પહીનત્તા. અપરો નયો – આરકાતિ **અરહં**, સુવિદૂરભાવતોઇચ્ચેવ અત્થો. કુતો પન સુવિદૂરભાવતોતિ? યે અભાવિતકાયા અભાવિતસીલા અભાવિતચિત્તા અભાવિતપઞ્ઞા, તતો એવ અપ્પહીનરાગદોસમોહા અરિયધમ્મસ્સ અકોવિદા અરિયધમ્મે અવિનીતા અરિયધમ્મસ્સ અદસ્સાવિનો અપ્પટિપન્ના મિચ્છાપટિપન્ના ચ, તતો સુવિદૂરભાવતો. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા –

> ''સઙ્ઘાટિકણ્ણેચેપિ મે, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ ગહેત્વા પિટ્ઠિતો પિટ્ઠિતો અનુબન્ધો અસ્સ પાદે પાદં નિક્ખિપન્તો, સો ચ હોતિ અભિજ્ઝાલુ કામેસુ તિબ્બસારાગો બ્યાપન્નચિત્તો પદુટ્ઠમનસઙ્કપ્પો મુટ્ઠસ્સતિ અસમ્પજાનો અસમાહિતો વિબ્ભન્તચિત્તો પાકતિન્દ્રિયો. અથ ખો સો આરકાવ મય્હં, અહઞ્ચ તસ્સ. તં કિસ્સ હેતુ? ધમ્મં હિ સો, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ ન પસ્સતિ, ધમ્મં અપસ્સન્તો મં ન પસ્સતી''તિ (ઇતિવુ॰ ૯૨).

યથાવુત્તપુગ્ગલા હિ સચેપિ સાયં પાતં સત્થુ સન્તિકાવચરાવ સિયું, ન તે તાવતા ''સત્થુ સન્તિકા''તિ વત્તબ્બા, તથા સત્થાપિ નેસં. ઇતિ અસપ્પુરિસાનં આરકા દૂરેતિ **અરહં**.

> ''સમ્મા ન પટિપજ્જન્તિ, યે નિહીનાસયા નરા;
> આરકા તેહિ ભગવા, દૂરે તેના**રહં** મતો''તિ.

તથા આરકાતિ **અરહં**, આસન્નભાવતોતિ અત્થો. કુતો પન આસન્નભાવતોતિ? યે ભાવિતકાયા ભાવિતસીલા ભાવિતચિત્તા ભાવિતપઞ્ઞા, તતો એવ પહીનરાગદોસમોહા અરિયધમ્મસ્સ કોવિદા અરિયધમ્મે સુવિનીતા અરિયધમ્મસ્સ દસ્સાવિનો સમ્માપટિપન્ના, તતો આસન્નભાવતો. વુત્તમ્પિ ચેતં ભગવતા –

> ''યોજનસતે ચેપિ મે, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ વિહરેય્ય, સો ચ હોતિ અનભિજ્ઝાલુ કામેસુ ન તિબ્બસારાગો અબ્યાપન્નચિત્તો અપ્પદુટ્ઠમનસઙ્કપ્પો ઉપટ્ઠિતસ્સતિ સમ્પજાનો સમાહિતો એકગ્ગચિત્તો સંવુતિન્દ્રિયો. અથ ખો સો સન્તિકેવ મય્હં, અહઞ્ચ તસ્સ. તં કિસ્સ હેતુ? ધમ્મં હિ સો, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ પસ્સતિ, ધમ્મં પસ્સન્તો મં પસ્સતી''તિ (ઇતિવુ॰ ૯૨).

તથારૂપા હિ પુગ્ગલા સત્થુ યોજનસહસ્સન્તરિકાપિ હોન્તિ, ન તાવતા તે ''સત્થુ દૂરચારિનો''તિ વત્તબ્બા, તથા સત્થાપિ નેસં. ઇતિ સપ્પુરિસાનં આરકા આસન્નેતિ **અરહં**.

> યે સમ્મા પટિપજ્જન્તિ, સુપ્પણીતાધિમુત્તિકા;
> આરકા તેહિ આસન્ને, તેનાપિ **અરહં** જિનો.

યે ઇમે રાગાદયો પાપધમ્મા યસ્મિં સન્તાને ઉપ્પજ્જન્તિ, તસ્સ દિટ્ઠધમ્મિકમ્પિ સમ્પરાયિકમ્પિ અનત્થં આવહન્તિ. નિબ્બાનગામિનિયા પટિપદાય એકંસેનેવ ઉજુવિપચ્ચનીકભૂતા ચ, તે અત્તહિતં, પરહિતઞ્ચ પરિપૂરેતું સમ્મા પટિપજ્જન્તેહિ સાધૂહિ દૂરતો રહિતબ્બા પરિચ્ચજિતબ્બા પહાતબ્બાતિ **રહા** નામ, તે ચ યસ્મા ભગવતો બોધિમૂલેયેવ અરિયમગ્ગેન સબ્બસો પહીના સમુચ્છિન્ના. યથાહ –

> ''તથાગતસ્સ ખો, બ્રાહ્મણ, રાગો પહીનો દોસો મોહો, સબ્બેપિ પાપકા અકુસલા ધમ્મા પહીના ઉચ્છિન્નમૂલા તાલાવત્થુકતા અનભાવંકતા આયતિં અનુપ્પાદધમ્મા''તિ (પારા॰ ૯-૧૦ અત્થતો સમાનં).

તસ્મા સબ્બસો ન સન્તિ એતસ્સ રહાતિ અરહોતિ વત્તબ્બે ઓકારસ્સ સાનુસારં અ-કારાદેસં કત્વા ''**અરહ**''ન્તિ વુત્તં.

> પાપધમ્મા રહા નામ, સાધૂહિ રહિતબ્બતો;
> તેસં સુટ્ઠુ પહીનત્તા, ભગવા **અરહં** મતો.

યે તે સબ્બસો પરિઞ્ઞાતક્ખન્ધા પહીનકિલેસા ભાવિતમગ્ગા સચ્છિકતનિરોધા અરહન્તો ખીણાસવા, યે ચ સેક્ખા અપ્પત્તમાનસા અનુત્તરં યોગક્ખેમં પત્થયમાના વિહરન્તિ, યે ચ પરિસુદ્ધપયોગા કલ્યાણજ્ઝાસયા સદ્ધાસીલસુતાદિગુણસમ્પન્ના પુગ્ગલા, તેહિ ન રહિતબ્બો ન પરિચ્ચજિતબ્બો, તે ચ ભગવતાતિ **અરહં**. તથા હિ અરિયપુગ્ગલા સત્થારા દિટ્ઠધમ્મસ્સ પચ્ચક્ખકરણતો સત્થુ ધમ્મસરીરેન અવિરહિતા એવ હોન્તિ. યથાહ આયસ્મા **પિઙ્ગિયો** –

> ''પસ્સામિ નં મનસા ચક્ખુનાવ,
> રત્તિન્દિવં બ્રાહ્મણ અપ્પમત્તો;
> નમસ્સમાનો વિવસેમિ રત્તિં,
> તેનેવ મઞ્ઞામિ અવિપ્પવાસં.
>
> ''સદ્ધા ચ પીતિ ચ મનો સતિ ચ,
> નાપેન્તિમે ગોતમસાસનમ્હા;
> યં યં દિસં વજતિ ભૂરિપઞ્ઞો,
> સ તેન તેનેવ નતોહમસ્મી''તિ. (સુ॰ નિ॰ ૧૧૪૮-૧૧૪૯);

તેનેવ ચ તે અઞ્ઞં સત્થારં ન ઉદ્દિસન્તિ. યથાહ –

> ''અટ્ઠાનમેતં, ભિક્ખવે, અનવકાસો, યં દિટ્ઠિસમ્પન્નો પુગ્ગલો અઞ્ઞં સત્થારં ઉદ્દિસેય્યાતિ નેતં ઠાનં વિજ્જતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૨૮; અ॰ નિ॰ ૧.૨૭૬).

કલ્યાણપુથુજ્જનાપિ યેભુય્યેન સત્થરિ નિચ્ચલસદ્ધા એવ હોન્તિ. ઇતિ સુપ્પટિપન્નેહિ પુરિસવિસેસેહિ અવિરહિતબ્બતો, તેસઞ્ચ અવિરહનતો ન સન્તિ એતસ્સ રહા પરિચ્ચજનકા, નત્થિ વા એતસ્સ રહો સાધૂહિ પરિચ્ચજિતબ્બતાતિ **અરહં**.

‘‘યે સચ્છિકતસદ્ધમ્મા, અરિયા સુદ્ધગોચરા;
ન તેહિ રહિતો હોતિ, નાથો તેના**રહં** મતો’’તિ.

રહોતિ ચ ગમનં વુચ્ચતિ, ભગવતો ચ નાનાગતીસુ પરિબ્ભમનસઙ્ખાતં સંસારે ગમનં નત્થિ કમ્મક્ખયકરેન અરિયમગ્ગેન બોધિમૂલેયેવ સબ્બસો સસમ્ભારસ્સ કમ્મવટ્ટસ્સ વિદ્ધંસિતત્તા. યથાહ –

‘‘યેન દેવૂપપત્યસ્સ, ગન્ધબ્બો વા વિહઙ્ગમો;
યક્ખત્તં યેન ગચ્છેય્યં, મનુસ્સત્તઞ્ચ અબ્બજે;
તે મય્હં આસવા ખીણા, વિદ્ધસ્તા વિનળીકતા’’તિ. (અ॰ નિ॰ ૪.૩૬);

એવં નત્થિ એતસ્સ રહોગમનં ગતીસુ પચ્ચાજાતીતિપિ **અરહં**.

રહો વા ગમનં યસ્સ, સંસારે નત્થિ સબ્બસો;
પહીનજાતિમરણો, **અરહં** સુગતો મતો.

પાસંસત્તા વા ભગવા **અરહં**. અક્ખરચિન્તકા હિ પસંસાયં અરહ-સદ્દં વણ્ણેન્તિ. પાસંસભાવો ચ ભગવતો અનઞ્ઞસાધારણો યથાભુચ્ચગુણાધિગતો સદેવકે લોકે સુપ્પતિટ્ઠિતો. તથા હેસ અનુત્તરેન સીલેન અનુત્તરેન સમાધિના અનુત્તરાય પઞ્ઞાય અનુત્તરાય વિમુત્તિયા અસમો અસમસમો અપ્પટિમો અપ્પટિભાગો અપ્પટિપુગ્ગલોતિ એવં તસ્મિં તસ્મિં ગુણે વિભજિત્વા વુચ્ચમાને પણ્ડિતપુરિસેહિ દેવેહિ બ્રહ્મેહિ ભગવતા વા પન પરિયોસાપેતું અસક્કુણેય્યરૂપો. ઇતિ પાસંસત્તાપિ ભગવા **અરહં**.

ગુણેહિ સદિસો નત્થિ, યસ્મા લોકે સદેવકે;
તસ્મા પાસંસિયત્તાપિ, **અરહં** દ્વિપદુત્તમો.

એવં સબ્બથાપિ –

‘‘આરકા મન્દબુદ્ધીનં, આરકા ચ વિજાનતં;
રહાનં સુપ્પહીનત્તા, વિદૂનમરહેય્યતો;
ભવેસુ ચ રહાભાવા, પાસંસા **અરહં** જિનો’’તિ.

૧૩૧. સમ્માતિ અવિપરીતં. **સામ**ન્તિ સયમેવ. **સમ્બુદ્ધો**તિ હિ એત્થ **સં**-સદ્દો ‘‘સય’’ન્તિ એતસ્સ અત્થસ્સ બોધકો દટ્ઠબ્બો. **સબ્બધમ્માન**ન્તિ અનવસેસાનં ઞેય્યધમ્માનં. કથં પનેત્થ સબ્બધમ્માવબોધો લબ્ભતીતિ? એકદેસસ્સ અગ્ગહણતો. પદેસગ્ગહણે હિ અસતિ ગહેતબ્બસ્સ નિપ્પદેસતાવ વિઞ્ઞાયતિ યથા ‘‘દિક્ખિતો ન દદાતી’’તિ. એવઞ્ચ કત્વા અત્થવિસેસાનપેક્ખા કત્તરિ એવ બુદ્ધસદ્દસિદ્ધિ વેદિતબ્બા કમ્મવચનિચ્છાય અભાવતો. ‘‘સમ્મા સામં બુદ્ધત્તા સમ્માસમ્બુદ્ધો’’તિ એત્તકમેવ હિ ઇધ સદ્દતો લબ્ભતિ, ‘‘સબ્બધમ્માન’’ન્તિ પન અત્થતો લબ્ભમાનં ગહેત્વા વુત્તં. ન હિ બુજ્ઝનકિરિયા અવિસયા યુજ્જતિ.

ઇદાનિ તસ્સા વિસયં ‘‘સબ્બધમ્મે’’તિ સામઞ્ઞતો વુત્તં વિભજિત્વા દસ્સેતું ‘‘**અભિઞ્ઞેય્યે ધમ્મે**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **અભિઞ્ઞેય્યે**તિ અભિવિસિટ્ઠેન ઞાણેન જાનિતબ્બે. કે પન તેતિ? ચતુસચ્ચધમ્મે. **અભિઞ્ઞેય્યતો બુદ્ધો**તિ

અભિઞ્ઞેય્યભાવતો બુજ્ઝિ. પુબ્બભાગે વિપસ્સનાપઞ્ઞાય, અધિગમક્ખણે મગ્ગપઞ્ઞાય, અપરભાગે સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણાદીહિ અઞ્ઞાસીતિ અત્થો. ઇતો પરેસુપિ એસેવ નયો. **પરિઞ્ઞેય્યે ધમ્મે**તિ દુક્ખં અરિયસચ્ચમાહ. **પહાતબ્બે**તિ સમુદયપક્ખિયે. **સચ્છિકાતબ્બે**તિ નિબ્બાનં સન્ધાયાહ. બહુવચનનિદ્દેસો પન સોપાદિસેસાદિકં પરિયાયસિદ્ધં ભેદં ગહેત્વા કતો, ઉદ્દેસો વા અયં ચતુસચ્ચધમ્માનન્તિ. તથા હિ વક્ખતિ ''ચક્ખું દુક્ખસચ્ચ''ન્તિઆદિ. ઉદ્દેસો ચ અવિનિચ્છિતત્થપરિચ્છેદસ્સ ધમ્મસ્સ વસેન કરીયતિ. ઉદ્દેસેન હિ ઉદ્દિસિયમાનાનં ધમ્માનં અત્થિતામત્તં વુચ્ચતિ, ન પરિચ્છેદોતિ અપરિચ્છેદેન બહુવચનેન વુત્તં યથા ''અપ્પચ્ચયા ધમ્મા, અસઙ્ખતા ધમ્મા''તિ (ધ॰ સ॰ દુકમાતિકા ૭-૮). **સચ્છિકાતબ્બે**તિ વા ફલવિમુત્તીનમ્પિ ગહણં, ન નિબ્બાનસ્સેવાતિ બહુવચનનિદ્દેસો કતો. એવઞ્ચ **ભાવેતબ્બે**તિ એત્થ ઝાનાનમ્પિ ગહણં દટ્ઠબ્બં.

ગાથાયં **ભાવેતબ્બઞ્ચા**તિ એત્થ **ચ**-સદ્દો અવુત્તસમુચ્ચયત્થો, તેન સચ્છિકાતબ્બસ્સ ગહણં વેદિતબ્બં. **તસ્મા બુદ્ધોસ્મી**તિ યસ્મા ચત્તારિ સચ્ચાનિ મયા બુદ્ધાનિ, સચ્ચવિનિમુત્તઞ્ચ કિઞ્ચિ ઞેય્યં નત્થિ, તસ્મા સબ્બમ્પિ ઞેય્યં બુદ્ધોસ્મિ, અબ્ભઞ્ઞાસિન્તિ અત્થો.

૧૩૨. એવં સચ્ચવસેન સામઞ્ઞતો વુત્તમત્થં દ્વારારમ્મણેહિ સદ્ધિં દ્વારપ્પવત્તધમ્મેહિ, ખન્ધાદીહિ ચ સચ્ચવસેનેવ વિભજિત્વા દસ્સેતું "**અપિ ચા**"તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ **મૂલકારણભાવેના**તિ સન્તેસુપિ અવિજ્જાદીસુ અઞ્ઞેસુ કારણેસુ તેસમ્પિ મૂલભૂતકારણભાવેન. તણ્હા હિ કમ્મસ્સ વિચિત્તભાવહેતુતો, સહાયભાવૂપગમનતો ચ દુક્ખવિચિત્તતાય પધાનકારણં. **સમુટ્ઠાપિકા**તિ ઉપ્પાદિકા. **પુરિમતણ્હા**તિ પુરિમભવસિદ્ધા તણ્હા. **ઉભિન્નન્તિ** ચક્ખુસ્સ , તંસમુદયસ્સ ચ. **અપ્પવત્તી**તિ અપ્પવત્તિનિમિત્તં. **નિરોધપજાનના**તિ સચ્છિકિરિયાભિસમયવસેન નિરોધસ્સ પટિવિજ્ઝના. **એકેકપદુદ્ધારેના**તિ ''ચક્ખું ચક્ખુસમુદયો''તિઆદિના એકેકકોટ્ઠાસનિદ્ધારણેન . તણ્હાયપિ પરિઞ્ઞેય્યભાવસબ્ભાવતો, ઉપાદાનક્ખન્ધન્તોગધત્તા ચ દુક્ખસચ્ચસઙ્ગહં દસ્સેતું "**રૂપતણ્હાદયો છ તણ્હાકાયા**"તિ વુત્તં.

કસિણાનીતિ કસિણજ્ઝાનાનિ. **દ્વત્તિંસાકારા**તિ દ્વત્તિંસ કોટ્ઠાસા, તદારમ્મણજ્ઝાનાનિ ચ. **નવ ભવા**તિ કામભવાદયો તયો, સઞ્ઞીભવાદયો તયો, એકવોકારભવાદયો તયોતિ નવ ભવા. **ચત્તારિ ઝાનાની**તિ અગ્ગહિતારમ્મણવિસેસાનિ ચત્તારિ રૂપાવચરજ્ઝાનાનિ, વિપાકજ્ઝાનાનં વા એતં ગહણં. એત્થ ચ કુસલધમ્માનં ઉપનિસ્સયભૂતા તણ્હા સમુટ્ઠાપિકા પુરિમતણ્હાતિ વેદિતબ્બા. કિરિયધમ્માનં પન યત્થ તે તસ્સ અત્તભાવસ્સ કારણભૂતા.

અનુબુદ્ધોતિ બુજ્ઝિતબ્બધમ્મસ્સ અનુરૂપતો બુદ્ધો. **તેના**તિ તસ્મા. યસ્મા સામઞ્ઞતો, વિસેસતો ચ એકેકપદુદ્ધારેન સબ્બધમ્મે બુદ્ધો, તસ્મા વુત્તં. કિન્તિ આહ "**સમ્મા સામઞ્ચ સબ્બધમ્માનં બુદ્ધત્તા**"તિ, સબ્બસ્સપિ ઞેય્યસ્સ સબ્બાકારતો અવિપરીતં સયમેવ અભિસમ્બુદ્ધત્તાતિ અત્થો. ઇમિનાસ્સ પરોપદેસરહિતસ્સ સબ્બાકારેન સબ્બધમ્માવબોધનસમત્થસ્સ આકઙ્ખપ્પટિબદ્ધવુત્તિનો અનાવરણઞાણસઙ્ખાતસ્સ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સ અધિગમો દસ્સિતો.

નનુ ચ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણતો અઞ્ઞં અનાવરણઞાણં, અઞ્ઞથા ''છ અસાધારણઞાણાનિ બુદ્ધઞાણાની''તિ (પટિ॰ મ॰ માતિકા ૧.૭૩) વચનં વિરુજ્ઝેય્યાતિ? ન વિરુજ્ઝતિ, વિસયપવત્તિભેદવસેન અઞ્ઞેહિ અસાધારણભાવદસ્સનત્થં એકસ્સેવ ઞાણસ્સ દ્વિધા વુત્તત્તા. એકમેવ હિ તં ઞાણં

અનવસેસસઙ્ખતાસઙ્ખતસમ્મુતિધમ્મવિસયતાય સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં, તત્થ ચ આવરણાભાવતો નિસ્સઙ્ગચારમુપાદાય ''અનાવરણઞાણ''ન્તિ વુત્તં. યથાહ પટિસમ્ભિદાયં ''સબ્બં સઙ્ખતમસઙ્ખતં અનવસેસં જાનાતીતિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં, તત્થ આવરણં નત્થીતિ અનાવરણઞાણ''ન્તિઆદિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૧૯). તસ્મા નત્થિ નેસં અત્થતો ભેદો, એકન્તેન ચેતં એવમિચ્છિતબ્બં. અઞ્ઞથા સબ્બઞ્ઞુતાનાવરણઞાણાનં સાધારણતા, અસબ્બધમ્મારમ્મણતા ચ આપજ્જેય્ય. ન હિ ભગવતો ઞાણસ્સ અણુમત્તમ્પિ આવરણં અત્થિ, અનાવરણઞાણસ્સ ચ અસબ્બધમ્મારમ્મણભાવે યત્થ તં ન પવત્તતિ, તત્થાવરણસબ્ભાવતો અનાવરણભાવોયેવ ન સિયા. અથ વા પન હોતુ અઞ્ઞમેવ અનાવરણઞાણં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણતો, ઇધ પન સબ્બત્થ અપ્પટિહતવુત્તિતાય અનાવરણઞાણન્તિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણમેવ અધિપ્પેતં. તસ્સ ચાધિગમેન ભગવા ''સબ્બઞ્ઞૂ, સબ્બવિદૂ, સમ્માસમ્બુદ્ધો''તિ ચ વુચ્ચતિ ન સકિંયેવ સબ્બધમ્માવબોધતો. તથા ચ વુત્તં **પટિસમ્ભિદાયં** (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૬૨) ''વિમોક્ખન્તિકમેતં બુદ્ધાનં ભગવન્તાનં બોધિયા મૂલે સહ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સ પટિલાભા સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ યદિદં ''બુદ્ધો''તિ. સબ્બધમ્માવબોધનસમત્થઞાણસમધિગમેન હિ ભગવતો સન્તાને અનવસેસધમ્મે પટિવિજ્ઝિતું સમત્થતા અહોસીતિ.

એત્થાહ – કિં પનિદં ઞાણં પવત્તમાનં સકિંયેવ સબ્બસ્મિં વિસયે પવત્તતિ, ઉદાહુ કમેનાતિ? કિઞ્ચેત્થ – યદિ તાવ સકિંયેવ સબ્બસ્મિં વિસયે પવત્તતિ, અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નઅજ્ઝત્તબહિદ્ધાદિભેદભિન્નાનં સઙ્ખતધમ્માનં, અસઙ્ખતસમ્મુતિધમ્માનઞ્ચ એકજ્ઝં ઉપટ્ઠાને દૂરતો ચિત્તપટં પેક્ખન્તસ્સ વિય પટિવિભાગેનાવબોધો ન સિયા, તથા ચ સતિ ''સબ્બે ધમ્મા અનત્તા''તિ વિપસ્સન્તાનં અનત્તાકારેન વિય સબ્બધમ્મા અનિરૂપિતરૂપેન ભગવતો ઞાણસ્સ વિસયા હોન્તીતિ આપજ્જતિ. યેપિ ''સબ્બઞેય્યધમ્માનં ઠિતલક્ખણવિસયં વિકપ્પરહિતં સબ્બકાલં બુદ્ધાનં ઞાણં પવત્તતિ, તેન તે 'સબ્બવિદૂ'તિ વુચ્ચન્તિ, એવઞ્ચ કત્વા 'ચરં સમાહિતો નાગો, તિટ્ઠન્તોપિ સમાહિતો'તિ ઇદમ્પિ વચનં સુવુત્તં હોતી''તિ વદન્તિ, તેસમ્પિ વુત્તદોસાનાતિવત્તિ, ઠિતલક્ખણારમ્મણતાય ચ અતીતાનાગતસમ્મુતિધમ્માનં તદભાવતો એકદેસવિસયમેવ ભગવતો ઞાણં સિયા. તસ્મા સકિંયેવ ઞાણં પવત્તતીતિ ન યુજ્જતિ.

અથ કમેન સબ્બસ્મિં વિસયે ઞાણં પવત્તતિ? એવમ્પિ ન યુજ્જતિ. ન હિ જાતિભૂમિસભાવાદિવસેન, દિસાદેસકાલાદિવસેન ચ અનેકભેદભિન્ને ઞેય્યે કમેન ગય્હમાને તસ્સ અનવસેસપટિવેધો સમ્ભવતિ, અપરિયન્તભાવતો ઞેય્યસ્સ. યે પન ''અત્થસ્સ અવિસંવાદનતો ઞેય્યસ્સ એકદેસં પચ્ચક્ખં કત્વા 'સેસેપિ એવ'ન્તિ અધિમુચ્ચિત્વા વવત્થાપનેન સબ્બઞ્ઞૂ ભગવા, તઞ્ચ ઞાણં ન અનુમાનિકં સંસયાભાવતો. સંસયાનુબદ્ધં હિ લોકે અનુમાનઞાણ''ન્તિ વદન્તિ, તેસમ્પિ તં ન યુત્તં. સબ્બસ્સ હિ અપ્પચ્ચક્ખભાવે અત્થાવિસંવાદનેન ઞેય્યસ્સ એકદેસં પચ્ચક્ખં કત્વા ''સેસેપિ એવ''ન્તિ અધિમુચ્ચિત્વા વવત્થાપનસ્સ અસમ્ભવતો. યઞ્હિ તં સેસં, તં અપ્પચ્ચક્ખન્તિ.

અથ તમ્પિ પચ્ચક્ખં, તસ્સ સેસભાવો એવ ન સિયાતિ? સબ્બમેતં અકારણં. કસ્મા ? અવિસયવિચારણભાવતો. વુત્તં હેતં ભગવતા ''બુદ્ધવિસયો, ભિક્ખવે, અચિન્તેય્યો ન ચિન્તેતબ્બો. યો ચિન્તેય્ય, ઉમ્માદસ્સ વિઘાતસ્સ ભાગી અસ્સા''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૭૭). ઇદં પનેત્થ સન્નિટ્ઠાનં – યંકિઞ્ચિ ભગવતા ઞાતું ઇચ્છિતં સકલં, એકદેસો વા, તત્થ અપ્પટિહતવુત્તિતાય પચ્ચક્ખતો ઞાણં પવત્તતિ, નિચ્ચસમાધાનઞ્ચ વિક્ખેપાભાવતો. ઞાતું ઇચ્છિતસ્સ ચ સકલસ્સ અવિસયભાવે તસ્સ આકઙ્ખપ્પટિબદ્ધવુત્તિતા ન સિયા, એકન્તેનેવ સા ઇચ્છિતબ્બા ''સબ્બે ધમ્મા બુદ્ધસ્સ ભગવતો આવજ્જનપ્પટિબદ્ધા આકઙ્ખપ્પટિબદ્ધા મનસિકારપ્પટિબદ્ધા

ચિત્તુપ્પાદપ્પટિબદ્ધા''તિ વચનતો. અતીતાનાગતવિસયમ્પિ ભગવતો ઞાણં અનુમાનાગમતક્કગ્ગહણવિરહિતત્તા પચ્ચક્ખમેવ.

નનુ ચ એતસ્મિં પક્ખે યદા સકલં ઞાતું ઇચ્છિતં, તદા સકિંયેવ સકલવિસયતાય અનિરૂપિતરૂપેન ભગવતો ઞાણં પવત્તેય્યાતિ વુત્તદોસાનાતિવત્તિયેવાતિ? ન, તસ્સ વિસોધિતત્તા. વિસોધિતો હિ સો બુદ્ધવિસયો અચિન્તેય્યોતિ. અઞ્ઞથા પચુરજનઞાણસમાનવુત્તિતાય બુદ્ધાનં ભગવન્તાનં ઞાણસ્સ અચિન્તેય્યતા ન સિયા. તસ્મા સકલધમ્મારમ્મણમ્પિ તં એકધમ્મારમ્મણં વિય સુવવત્થાપિતેયેવ તે ધમ્મે કત્વા પવત્તતીતિ ઇદમેત્થ અચિન્તેય્યં. વુત્તઞ્હેતં ''યાવતકં ઞેય્યં, તાવતકં ઞાણં. યાવતકં ઞાણં, તાવતકં ઞેય્યં. ઞેય્યપરિયન્તિકં ઞાણં, ઞાણપરિયન્તિકં ઞેય્ય''ન્તિ (મહાનિ॰ ૬૯; ચૂળનિ॰ મોઘરાજમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૮૫; પટિ॰ મ॰ ૩.૫). એવમેકજ્ઝં, વિસું, સકિં, કમેન વા ઇચ્છાનુરૂપં સમ્મા સામઞ્ચ સબ્બધમ્માનં બુદ્ધત્તા સમ્માસમ્બુદ્ધો.

૧૩૩. **વિજ્જાહી**તિ એત્થ વિન્દિયં વિન્દતીતિ વિજ્જા, યાથાવતો ઉપલબ્ભતીતિ અત્થો. અત્તનો વા પટિપક્ખસ્સ વિજ્ઝનટ્ઠેન વિજ્જા, તમોક્ખન્ધાદિકસ્સ પદાલનટ્ઠેનાતિ અત્થો. તતો એવ અત્તનો વિસયસ્સ વિદિતકરણટ્ઠેનપિ વિજ્જા. **સમ્પન્નત્તા**તિ સમન્નાગતત્તા, પરિપુણ્ણત્તા વા, અવિકલત્તાતિ અત્થો. તિસ્સન્નં, અટ્ઠન્નં ચ વિજ્જાનં તત્થ તત્થ સુત્તે ગહણં વિનેય્યજ્ઝાસયવસેનાતિ દટ્ઠબ્બં. **સત્ત સદ્ધમ્મા** નામ સદ્ધા હિરી ઓત્તપ્પં બાહુસચ્ચં વીરિયં સતિ પઞ્ઞા ચ. યે સન્ધાય વુત્તં ''ઇધ ભિક્ખુ સદ્ધો હોતી''તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૧૦.૧૧). **ચત્તારિ ઝાનાની**તિ યાનિ કાનિચિ ચત્તારિ રૂપાવચરજ્ઝાનાનિ.

કસ્મા પનેત્થ સીલાદયો પન્નરસેવ ''ચરણ''ન્તિ વુત્તાતિ ચોદનં સન્ધાયાહ ''**ઇમેયેવ હી**''તિઆદિ . તેન તેસં સિક્ખત્તયસઙ્ગહતો નિબ્બાનુપગમને એકંસતો સાધનભાવમાહ. ઇદાનિ તદત્થસાધનાય આગમં દસ્સેન્તો ''**યથાહા**''તિઆદિમાહ. **ભગવા**તિઆદિ વુત્તસ્સેવત્થસ્સ નિગમનવસેન વુત્તં.

નનુ ચાયં વિજ્જાચરણસમ્પદા સાવકેસુપિ લબ્ભતીતિ? કિઞ્ચાપિ લબ્ભતિ, ન પન તથા, યથા ભગવતોતિ દસ્સેતું ''**તત્થ વિજ્જાસમ્પદા**''તિઆદિ વુત્તં. ચરણધમ્મપરિયાપન્નત્તા કરુણાબ્રહ્મવિહારસ્સ, સો ચેત્થ મહગ્ગતભાવપ્પત્તા સાધારણભાવોતિ આહ ''**ચરણસમ્પદા મહાકારુણિકતં પૂરેત્વા ઠિતા**''તિ. યથા સત્તાનં અનત્થં પરિવજ્જેત્વા અત્થે નિયોજનં પઞ્ઞાય વિના ન હોતિ, એવં નેસં અત્થાનત્થજાનનં સત્થુ કરુણાય વિના ન હોતીતિ ઉભયમ્પિ ઉભયત્થ સકિચ્ચકમેવ સિયા. યત્થ પન યસ્સા પધાનભાવો, તં દસ્સેતું ''**સો સબ્બઞ્ઞુતાયા**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **યથા તં વિજ્જાચરણસમ્પન્નો**તિ યથા અઞ્ઞોપિ વિજ્જાચરણસમ્પન્નો, તેન વિજ્જાચરણસમ્પન્નસ્સેવાયં આવેણિકા પટિપત્તીતિ દસ્સેતિ. સા પનાયં સત્થુ વિજ્જાચરણસમ્પદા સાસનસ્સ નિય્યાનિકતાય સાવકાનં સમ્માપટિપત્તિયા એકન્તકારણન્તિ દસ્સેતું ''**તેનસ્સા**''તિઆદિ વુત્તં. તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

એત્થ ચ વિજ્જાસમ્પદાય સત્થુ પઞ્ઞામહત્તં પકાસિતં હોતિ, ચરણસમ્પદાય કરુણામહત્તં. તેસુ પઞ્ઞાય ભગવતો ધમ્મરજ્જપ્પત્તિ, કરુણાય ધમ્મસંવિભાગો. પઞ્ઞાય સંસારદુક્ખનિબ્બિદા, કરુણાય સંસારદુક્ખસહનં. પઞ્ઞાય પરદુક્ખપરિજાનનં, કરુણાય પરદુક્ખપતિકારારમ્ભો. પઞ્ઞાય પરિનિબ્બાનાભિમુખભાવો, કરુણાય તદધિગમો. પઞ્ઞાય સયં તરણં, કરુણાય પરેસં તારણં. પઞ્ઞાય બુદ્ધભાવસિદ્ધિ, કરુણાય બુદ્ધકિચ્ચસિદ્ધિ. કરુણાય વા બોધિસત્તભૂમિયં સંસારાભિમુખભાવો, પઞ્ઞાય તત્થ અનભિરતિ. તથા કરુણાય પરેસં અભિંસાપનં , પઞ્ઞાય સયં પરેહિ અભાયનં. કરુણાય પરં રક્ખન્તો અત્તાનં રક્ખતિ, પઞ્ઞાય અત્તાનં રક્ખન્તો પરં રક્ખતિ. તથા

કરુણાય અપરન્તપો, પઞ્ઞાય અનત્તન્તપો. તેન અત્તહિતાય પટિપન્નાદીસુ ચતૂસુ પુગ્ગલેસુ ચતુત્થપુગ્ગલભાવો સિદ્ધો હોતિ. તથા કરુણાય લોકનાથતા, પઞ્ઞાય અત્તનાથતા. કરુણાય ચસ્સ નિન્નતાભાવો, પઞ્ઞાય ઉન્નમાભાવો. તથા કરુણાય સબ્બસત્તેસુ જનિતાનુગ્ગહો પઞ્ઞાનુગતત્તા ન ચ ન સબ્બત્થ વિરત્તચિત્તો, પઞ્ઞાય સબ્બધમ્મેસુ વિરત્તચિત્તો કરુણાનુગતત્તા ન ચ ન સબ્બસત્તાનુગ્ગહાય પવત્તો. યથા હિ કરુણા ભગવતો સિનેહસોકવિરહિતા, એવં પઞ્ઞા અહંકારમમંકારવિનિમુત્તાતિ અઞ્ઞમઞ્ઞવિસોધિતા પરમવિસુદ્ધા ગુણવિસેસા વિજ્જાચરણસમ્પદાહિ પકાસિતાતિ દટ્ઠબ્બં.

૧૩૪. **ગમનમ્પિ હિ ગતન્તિ વુચ્ચતિ** ''ગતે ઠિતે''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૧૪; ૨.૩૭૬). **સોભન**ન્તિ સુભં. સુભભાવો વિસુદ્ધતાય, વિસુદ્ધતા દોસવિગમેનાતિ આહ ''**પરિસુદ્ધમનવજ્જ**''ન્તિ. ગમનઞ્ચ નામ બહુવિધન્તિ ઇધાધિપ્પેતં ગમનં દસ્સેન્તો ''**અરિયમગ્ગો**''તિ આહ. સો હિ નિબ્બાનસ્સ ગતિ અધિગમોતિ કત્વા ''ગતં, ગમન''ન્તિ ચ વુચ્ચતિ. ઇદાનિ તસ્સેવ ગહણે કારણં દસ્સેતું ''**તેન હેસા**''તિઆદિ વુત્તં. **ખેમં દિસ**ન્તિ નિબ્બાનં. **અસજ્જમાનો**તિ પરિપન્થાભાવેન સુગતિગમનેપિ અસજ્જન્તો સઙ્ગં અકરોન્તો, પગેવ ઇતરત્થ. અથ વા એકાસને નિસીદિત્વા ખિપ્પભિઞ્ઞાવસેનેવ ચતુન્નમ્પિ મગ્ગાનં પટિલદ્ધભાવતો અસજ્જમાનો અસજ્જન્તો ગતો. યં ગમનં ગચ્છન્તો સબ્બમનત્થં અપહરતિ, સબ્બઞ્ચ અનુત્તરં સમ્પત્તિં આવહતિ, તદેવ સોભનં નામ. તેન ચ ભગવા ગતોતિ આહ ''**ઇતિ સોભનગમનત્તા સુગતો**''તિ સોભનત્થો **સુ**-સદ્દોતિ કત્વા.

અસુન્દરાનં દુક્ખાનં સઙ્ખારપ્પવત્તીનં અભાવતો અચ્ચન્તસુખત્તા એકન્તતો સુન્દરં નામ અસઙ્ખતા ધાતૂતિ આહ ''**સુન્દરઞ્ચેસ ઠાનં ગતો અમતં નિબ્બાન**''ન્તિ. તેનાહ ભગવા ''નિબ્બાનં પરમં સુખ''ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૨૧૫; ધ॰ પ॰ ૨૦૩-૨૦૪). **સમ્મા**તિ સુટ્ઠુ. સુટ્ઠુ ગમનઞ્ચ નામ પટિપક્ખેન અનભિભૂતસ્સ ગમનન્તિ આહ ''**પહીને કિલેસે પુન અપચ્ચાગચ્છન્તો**''તિ. ઇદઞ્ચ સિખાપ્પત્તં સમ્માગમનં, યાય આગમનીયપટિપદાય સિદ્ધં, સાપિ સમ્માગમનમેવાતિ એવમ્પિ ભગવા સુગતોતિ દસ્સેતું ''**સમ્મા વા ગતો**''તિઆદિ વુત્તં. **સમ્માપટિપત્તિયા**તિ સમ્માસમ્બોધિયા સમ્પાપને અવિપરીતપટિપત્તિયા. ''**સબ્બલોકસ્સ હિતસુખમેવ કરોન્તો**''તિ એતેન મહાબોધિયા પટિપદા અવિભાગેન સબ્બસત્તાનં સબ્બદા હિતસુખાવહભાવેનેવ પવત્તતીતિ દસ્સેતિ. ''**સસ્સતં ઉચ્છેદન્તિ ઇમે અન્તે અનુપગચ્છન્તો ગતો**''તિ એતેન પટિચ્ચસમુપ્પાદગતિં દસ્સેતિ. ''**કામસુખં અત્તકિલમથન્તિ ઇમે અનુપગચ્છન્તો ગતો**''તિ એતેન અરિયમગ્ગગતિં દસ્સેતિ.

તત્રાતિ યુત્તટ્ઠાને યુત્તસ્સેવ ભાસને નિપ્ફાદેતબ્બે, સાધેતબ્બે ચેતં ભુમ્મં. **અભૂત**ન્તિ અભૂતત્થં. અત્થમુખેન હિ વાચાય અભૂતતા, ભૂતતા વા. **અતચ્છ**ન્તિ તસ્સેવ વેવચનં. **અભૂત**ન્તિ વા અસન્તં અવિજ્જમાનં. **અતચ્છ**ન્તિ અતથાકારં અઞ્ઞથાસન્તં. **અનત્થસઞ્હિત**ન્તિ દિટ્ઠધમ્મિકેન, સમ્પરાયિકેન વા અનત્થેન સઞ્હિતં, અનત્થાવહં. ન અત્થોતિ અનત્થો, અત્થસ્સ પટિપક્ખો, અભાવો ચ, તેન સઞ્હિતં, પિસુણવાચં, સમ્ફપ્પલાપઞ્ચાતિ અત્થો. એવમેત્થ ચતુબ્બિધસ્સાપિ વચીદુચ્ચરિતસ્સ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. એત્થ ચ પઠમા વાચા સીલવન્તં ''દુસ્સીલો''તિ, અચણ્ડાલાદિમેવ ''ચણ્ડાલો''તિઆદિના ભાસમાનસ્સ દટ્ઠબ્બા. દુતિયા દુસ્સીલં ''દુસ્સીલો''તિ, ચણ્ડાલાદિમેવ ''ચણ્ડાલો''તિઆદિના અવિનયેન ભાસમાનસ્સ. તતિયા નેરયિકાદિકસ્સ નેરયિકાદિભાવવિભાવનીકથા યથા ''આપાયિકો દેવદત્તો નેરયિકો''તિઆદિકા (ચૂળવ॰ ૩૪૮). ચતુત્થી ''વેદવિહિતેન યઞ્ઞવિધિના પાણાતિપાતાદિકતં સુગતિં આવહતી''તિ લોકસ્સ બ્યામોહનકથા. પઞ્ચમી ભૂતેન પેસુઞ્ઞૂપસંહારાદિકથા. છટ્ઠા યુત્તપ્પત્તટ્ઠાને પવત્તિતા દાનસીલાદિકથા વેદિતબ્બા. **એવં સમ્મા ગદત્તા**તિ યથાવુત્તં અભૂતાદિં વજ્જેત્વા ભૂતં તચ્છં અત્થસઞ્હિતં પિયં મનાપં તતો એવ સમ્મા સુટ્ઠુ ગદનતો **સુગતો** દ-કારસ્સ ત-કારં કત્વા.

આપાથગમનમત્તેન કસ્સચિ અપ્પિયમ્પિ હિ ભગવતો વચનં પિયં મનાપમેવ અત્થસિદ્ધિયા લોકસ્સ હિતસુખાવહત્તા.

અપિચ સોભનં ગતં ગમનં એતસ્સાતિ **સુગતો**. ભગવતો હિ વેનેય્યજનુપસઙ્કમનં એકન્તેન તેસં હિતસુખનિપ્ફાદનતો સોભનં ભદ્દકં . તથા લક્ખણાનુબ્યઞ્જનપટિમણ્ડિતરૂપકાયતાય દુતવિલમ્બિતખલિતાનુકડ્ઢનનિપ્પીળનુક્કુટિકકુટિલાકુલતાદિદોસરહિતવિલાસિતરાજહંસવસભવારણમિગરાજગમનં કાયગમનં, ઞાણગમનઞ્ચ વિપુલનિમ્મલકરુણાસતિવીરિયાદિગુણવિસેસસહિતં અભિનીહારતો યાવ મહાબોધિ અનવજ્જતાય, સત્તાનં હિતસુખાવહતાય ચ સોભનમેવ. અથ વા સયમ્ભૂઞાણેન સકલમ્પિ લોકં પરિઞ્ઞાભિસમયવસેન પરિજાનન્તો સમ્મા ગતો અવગતોતિ **સુગતો**. તથા લોકસમુદયં પહાનાભિસમયવસેન પજહન્તો અનુપ્પત્તિધમ્મતં આપાદેન્તો સમ્મા ગતો અતીતોતિ **સુગતો**. લોકનિરોધં નિબ્બાનં સચ્છિકિરિયાભિસમયવસેન સમ્મા ગતો અધિગતોતિ **સુગતો**. લોકનિરોધગામિનિં પટિપદં ભાવનાભિસમયવસેન સમ્મા ગતો પટિપન્નોતિ **સુગતો**. તથા યં ઇમસ્સ સદેવકસ્સ લોકસ્સ દિટ્ઠં સુતં મુતં વિઞ્ઞાતં પત્તં પરિયેસિતં અનુવિચરિતં મનસા, સબ્બં તં હત્થતલે આમલકં વિય સમ્મા પચ્ચક્ખતો ગતો અબ્ભઞ્ઞાસીતિ **સુગતો**.

૧૩૫. સબ્બથાતિ સબ્બપ્પકારેન. યો યો લોકો યથા યથા વેદિતબ્બો, તથા તથા. તે પન પકારે દસ્સેતું "**સભાવતો**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **સભાવતો**તિ દુક્ખસભાવતો. સબ્બો હિ લોકો દુક્ખસભાવો. યથાહ ''સંખિત્તેન પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા દુક્ખા''તિ (મહાવ॰ ૧૪; દી॰ નિ॰ ૨.૩૮૭). **સમુદયતો**તિ યતો સો સમુદેતિ, તતો તણ્હાદિતો. **નિરોધતો**તિ યત્થ સો નિરુજ્ઝતિ, તતો વિસઙ્ખારતો. **નિરોધૂપાયતો**તિ યેન વિધિના સો નિરોધો પત્તબ્બો, તતો અરિયમગ્ગતો, ઇતો અઞ્ઞસ્સ પકારસ્સ અભાવા.

ઇતિ ''સબ્બથા લોકં અવેદી''તિ વત્વા તદત્થસાધકં સુત્તં દસ્સેન્તો "**યત્થ ખો આવુસો**"તિઆદિમાહ. તત્થ "**ન જાયતી**"તિઆદિના ઉજુકં જાતિઆદીનિ પટિક્ખિપિત્વા "**ન ચવતિ ન ઉપપજ્જતી**"તિ પદદ્વયેન અપરાપરં ચવનુપપજ્જનાનિ પટિક્ખિપતિ. કેચિ પન ''ન જાયતીતિઆદિ ગબ્ભસેય્યકવસેન વુત્તં, ઇતરં ઓપપાતિકવસેના''તિ વદન્તિ. **તન્તિ** જાતિઆદિરહિતં. **ગમનેના**તિ પદસા ગમનેન. **ઞાતેય્યન્તિ** જાનિતબ્બં. ''ઞાતાય''ન્તિ વા પાઠો, ઞાતા અયં નિબ્બાનત્થિકોતિ અધિપ્પાયો.

કામં પાદગમનેન ગન્ત્વા લોકસ્સન્તં ઞાતું, દટ્ઠું, પત્તું વા ન સક્કા, અપિચ પરિમિતપરિચ્છિન્નટ્ઠાને તં પઞ્ઞાપેત્વા દસ્સેમીતિ દસ્સેન્તો "**અપિચા**"તિઆદિમાહ. તત્થ **સસઞ્ઞિમ્હી**તિ સઞ્ઞાસહિતે. તતો એવ **સમનકે** સવિઞ્ઞાણકે. અવિઞ્ઞાણકે પન ઉતુસમુટ્ઠાનરૂપસમુદાયમત્તે પઞ્ઞાપેતું ન સક્કાતિ અધિપ્પાયો. **લોકન્તિ** ખન્ધાદિલોકં. **લોકનિરોધન્તિ** તસ્સ લોકસ્સ નિરુજ્ઝનં, નિબ્બાનમેવ વા. અદેસમ્પિ હિ તં યેસં નિરોધો, તેસં વસેન ઉપચારતો, દેસતોપિ નિદ્દિસીયતિ યથા ''ચક્ખું લોકે પિયરૂપં સાતરૂપં, એત્થેસા તણ્હા પહીયમાના પહીયતિ, એત્થ નિરુજ્ઝમાના નિરુજ્ઝતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૪૦૧; મ॰ નિ॰ ૧.૧૩૪; વિભ॰ ૨૦૪).

ગમનેનાતિ પાકતિકગમનેન. **લોકસ્સન્તો**તિ સઙ્ખારલોકસ્સ અન્તો અન્તકિરિયાહેતુભૂતં નિબ્બાનં. **કુદાચનન્તિ** કદાચિપિ. **અપત્વા**તિ અગ્ગમગ્ગેન અનધિગન્ત્વા. **પમોચનન્તિ** પમુત્તિ નિસ્સરણં. **તસ્મા**તિ યસ્મા લોકસ્સન્તં અપત્વા વટ્ટદુક્ખતો મુત્તિ નત્થિ, તસ્મા. **હવે**તિ નિપાતમત્તં. **લોકવિદૂ**તિ સભાવાદિતો સબ્બં લોકં જાનન્તો. **સુમેધો**તિ સુન્દરપઞ્ઞો. **લોકન્તગૂ**તિ પરિઞ્ઞાભિસમયેન લોકં વિદિત્વા પહાનાભિસમયેન લોકન્તગૂ.

મગ્ગબ્રહ્મચરિયવાસસ્સ પરિનિટ્ઠિતત્તા **વુસિતબ્રહ્મચરિયો**. સબ્બેસં કિલેસાનં સમિતત્તા, ચતુસચ્ચધમ્માનં વા અભિસમિતત્તા **સમિતાવી**. **નાસીસતિ** ન પત્થેતિ. યથા ઇમં લોકં, એવં પરઞ્ચ લોકં અપ્પટિસન્ધિકત્તા.

૧૩૬. એવં યદિપિ લોકવિદૂતા અનવસેસતો દસ્સિતા સભાવતો દસ્સિતત્તા, લોકો પન એકદેસેનેવ વુત્તોતિ તં અનવસેસતો દસ્સેતું "**અપિચ તયો લોકા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ ઇન્દ્રિયબદ્ધાનં ખન્ધાનં સમૂહો, સન્તાનો ચ **સત્તલોકો**. રૂપાદીસુ સત્તવિસત્તતાય સત્તો, લોકીયન્તિ એત્થ કુસલાકુસલં, તબ્બિપાકો ચાતિ લોકોતિ. અનિન્દ્રિયબદ્ધાનં રૂપાદીનં સમૂહો, સન્તાનો ચ **ઓકાસલોકો** લોકિયન્તિ એત્થ તસા, થાવરા ચ, તેસઞ્ચ ઓકાસભૂતોતિ. તદાધારતાય હેસ ''ભાજનલોકો''તિપિ વુચ્ચતિ. ઉભયેપિ ખન્ધા **સઙ્ખારલોકો** પચ્ચયેહિ સઙ્ખરીયન્તિ, લુજ્જન્તિ પલુજ્જન્તિ ચાતિ. **આહારટ્ઠિતિકા**તિ પચ્ચયટ્ઠિતિકા, પચ્ચયાયત્તવુત્તિકાતિ અત્થો. પચ્ચયત્થો હેત્થ **આહાર**-સદ્દો ''અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા કામચ્છન્દસ્સ ઉપ્પાદાયા''તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૨) વિય. એવં હિ ''સબ્બે સત્તા''તિ ઇમિના અસઞ્ઞસત્તાપિ પરિગ્ગહિતા હોન્તિ. સા પનાયં આહારટ્ઠિતિકતા નિપ્પરિયાયતો સઙ્ખારધમ્મો, ન સત્તધમ્મોતિ આહ "**આહારટ્ઠિતિકાતિ આગતટ્ઠાને સઙ્ખારલોકો વેદિતબ્બો**"તિ.

યદિ એવં ''સબ્બે સત્તા''તિ ઇદં કથન્તિ? પુગ્ગલાધિટ્ઠાના દેસનાતિ નાયં દોસો. યથા અઞ્ઞત્થાપિ ''એકધમ્મે, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ સમ્મા નિબ્બિન્દમાનો સમ્મા વિરજ્જમાનો સમ્મા વિમુચ્ચમાનો સમ્મા પરિયન્તદસ્સાવી સમ્મદત્થં અભિસમેચ્ચ દિટ્ઠેવ ધમ્મે દુક્ખસ્સન્તકરો હોતિ. કતમસ્મિં એકધમ્મે? સબ્બે સત્તા આહારટ્ઠિતિકા''તિ (અ॰ નિ॰ ૧૦.૨૭). દિટ્ઠિગતિકાનં સસ્સતાદિવસેન ''અત્તા, લોકો''તિ ચ પરિકપ્પના યેભુય્યેન સત્તવિસયા, ન સઙ્ખારવિસયાતિ આહ "**સસ્સતો લોકોતિ વા અસસ્સતો લોકોતિ વા આગતટ્ઠાને સત્તલોકો વેદિતબ્બો**"તિ.

યાવતા ચન્દિમસૂરિયા પરિહરન્તીતિ યત્તકે ઠાને ચન્દિમસૂરિયા પરિવત્તન્તિ પરિબ્ભમન્તિ. **દિસા ભન્તિ વિરોચમાના**તિ તેસં પરિબ્ભમનેનેવ તા દિસા પભસ્સરા હુત્વા વિરોચન્તિ. **તાવ સહસ્સધા લોકો**તિ તત્તકં સહસ્સપ્પકારો ઓકાસલોકો, સહસ્સલોકધાતુયોતિ અત્થો. ''તાવ સહસ્સવા''તિ વા પાઠો.

તમ્પીતિ તં તિવિધમ્પિ લોકં. તથા હિસ્સ સબ્બથાપિ વિદિતોતિ સમ્બન્ધો. **એકો લોકો**તિ ''સબ્બે સત્તા આહારટ્ઠિતિકા''તિ યાય પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય કથાય સબ્બેસં સઙ્ખારાનં પચ્ચયાયત્તવુત્તિતા વુત્તા, તાય સબ્બો સઙ્ખારલોકો એકો એકવિધો પકારન્તરસ્સ અભાવતો. **દ્વે લોકા**તિઆદીસુપિ ઇમિના નયેન અત્થો વેદિતબ્બો. **નામ**-ગ્ગહણેન ચેત્થ નિબ્બાનસ્સ અગ્ગહણં, તસ્સ અલોકસભાવત્તા. નનુ ચ ''આહારટ્ઠિતિકા''તિ એત્થ પચ્ચયાયત્તવુત્તિતાય મગ્ગફલધમ્માનમ્પિ લોકતા આપજ્જતીતિ? નાપજ્જતિ, પરિઞ્ઞેય્યાનં દુક્ખસચ્ચધમ્માનં ઇધ ''લોકો''તિ અધિપ્પેતત્તા. અથ વા ''ન લુજ્જતિ ન પલુજ્જતી''તિ યો ગહિતો તથા ન હોતિ, સો લોકોતિ તંગહણરહિતાનં લોકુત્તરાનં નત્થિ લોકતા. ઉપાદાનાનં આરમ્મણભૂતા ખન્ધા **ઉપાદાનક્ખન્ધા**. **દસાયતનાની**તિ દસ રૂપાયતનાનિ.

એત્થ ચ ''આહારટ્ઠિતિકા''તિ પચ્ચયાયત્તવુત્તિતાવચનેન સઙ્ખારાનં અનિચ્ચતા. તાય ચ ''યદનિચ્ચં, તં દુક્ખં. યં દુક્ખં, તદનત્તા''તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૧૫) વચનતો દુક્ખાનત્તતા ચ પકાસિતા હોન્તીતિ તીણિપિ સામઞ્ઞલક્ખણાનિ ગહિતાનિ. **નામન્તિ** ચત્તારો અરૂપિનો ખન્ધા, તે ચ અત્થતો ફસ્સાદયો. **રૂપન્તિ** ભૂતુપાદાયરૂપાનિ, તાનિ ચ અત્થતો પથવીઆદયોતિ અવિસેસેનેવ સલક્ખણતો સઙ્ખારા ગહિતા. તગ્ગહણેનેવ યે

તેસં વિસેસા કુસલાદયો, હેતુઆદયો ચ, તેપિ ગહિતા એવ હોન્તીતિ આહ ‘‘**ઇતિ અયં સઙ્ખારલોકોપિ સબ્બથા વિદિતો**’’તિ.

આગમ્મ ચિત્તં સેતિ એત્થાતિ **આસયો** મિગાસયો વિય. યથા મિગો ગોચરાય ગન્ત્વા પચ્ચાગન્ત્વા તત્થેવ વનગહને સયતીતિ સો તસ્સ આસયો, એવં અઞ્ઞથા પવત્તિત્વાપિ ચિત્તં આગમ્મ યત્થ સેતિ, સો તસ્સ આસયોતિ વુચ્ચતિ. સો પન સસ્સતદિટ્ઠિઆદિવસેન ચતુબ્બિધો. વુત્તઞ્ચ –

> ‘‘સસ્સતુચ્છેદદિટ્ઠિ ચ, ખન્તિ ચેવાનુલોમિકા;
> યથાભૂતઞ્ચ યં ઞાણં, એતં આસયસદ્દિત’’ન્તિ.

તત્થ સબ્બદિટ્ઠીનં સસ્સતુચ્છેદદિટ્ઠીહિ સઙ્ગહિતત્તા સબ્બેપિ દિટ્ઠિગતિકા સત્તા ઇમા એવ દ્વે દિટ્ઠિયો સન્નિસ્સિતા. યથાહ ‘‘દ્વયનિસ્સિતો ખ્વાયં, કચ્ચાન, લોકો યેભુય્યેન અત્થિતઞ્ચ નત્થિતઞ્ચા’’તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૫). **અત્થિતા**તિ હિ સસ્સતગ્ગાહો અધિપ્પેતો, **નત્થિતા**તિ ઉચ્છેદગ્ગાહો. અયં તાવ વટ્ટનિસ્સિતાનં પુથુજ્જનાનં આસયો. વિવટ્ટનિસ્સિતાનં પન સુદ્ધસત્તાનં અનુલોમિકા ખન્તિ, યથાભૂતઞાણન્તિ દુવિધો આસયો.

આસયં જાનાતીતિ ચતુબ્બિધમ્પિ સત્તાનં આસયં જાનાતિ. જાનન્તો ચ તેસં દિટ્ઠિગતાનં, તેસઞ્ચ ઞાણાનં અપ્પવત્તિક્ખણેપિ જાનાતિ. વુત્તઞ્હેતં –

> ‘‘કામં સેવન્તઞ્ઞેવ જાનાતિ ‘અયં પુગ્ગલો કામગરુકો કામાસયો કામાધિમુત્તો’તિ, કામં સેવન્તઞ્ઞેવ જાનાતિ ‘અયં પુગ્ગલો નેક્ખમ્મગરુકો નેક્ખમ્માસયો નેક્ખમ્માધિમુત્તો’તિ’’આદિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૧૩).

અપ્પહીનભાવેન સન્તાને અનુ અનુ સયન્તીતિ **અનુસયા**, અનુરૂપં કારણં લભિત્વા ઉપ્પજ્જન્તીતિ અત્થો. એતેન નેસં કારણલાભે ઉપ્પજ્જનારહતં દસ્સેતિ. અપ્પહીના હિ કિલેસા કારણલાભે સતિ ઉપ્પજ્જન્તિ. કે પન તે? રાગાદયો સત્ત અનાગતા કિલેસા, અતીતા, પચ્ચુપ્પન્ના ચ તંસભાવત્તા તથા વુચ્ચન્તિ. ન હિ ધમ્માનં કાલભેદેન સભાવભેદો અત્થિ. તં સત્તવિધં અનુસયં તસ્સ તસ્સ સત્તસ્સ સન્તાને પરોપરભાવેન પવત્તમાનં જાનાતિ.

ચરિતન્તિ સુચરિતદુચ્ચરિતં. તં હિ **વિભઙ્ગે** (વિભ॰ ૮૧૪, ૮૧૭) ચરિતનિદ્દેસે નિદ્દિટ્ઠં. અથ વા **ચરિત**ન્તિ ચરિયા વેદિતબ્બા. તા પન રાગદોસમોહસદ્ધાબુદ્ધિવિતક્કવસેન છ મૂલચરિયા, તાસં અપરિયન્તો અન્તરભેદો, સંસગ્ગભેદો પન તેસટ્ઠિવિધો. તં ચરિતં સભાવતો સંકિલેસવોદાનતો સમુટ્ઠાનતો ફલતો નિસ્સન્દતોતિ એવમાદિના પકારેન **જાનાતિ**.

અધિમુત્તિ અજ્ઝાસયધાતુ. સા દુવિધા હીનાધિમુત્તિ પણીતાધિમુત્તીતિ. યાય હીનાધિમુત્તિકા સત્તા હીનાધિમુત્તિકેયેવ સેવન્તિ, પણીતાધિમુત્તિકા ચ પણીતાધિમુત્તિકેયેવ. સા અજ્ઝાસયધાતુ અજ્ઝાસયસભાવો અધિમુત્તિ. તં **અધિમુત્તિં જાનાતિ** ‘‘ઇમસ્સ અધિમુત્તિ હીના, ઇમસ્સ પણીતા’’તિ, તત્થાપિ ‘‘ઇમસ્સ મુદુ, ઇમસ્સ મુદુતરા, ઇમસ્સ મુદુતમા’’તિઆદિના. ઇન્દ્રિયાનં હિ તિક્ખમુદુભાવાદિના યથારહં અધિમુત્તિયા તિક્ખમુદુભાવાદિકો વેદિતબ્બો. તથા હિ વુત્તં **સમ્મોહવિનોદનીયં** (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૮૧૮, ૮૨૦) ‘‘હેટ્ઠા ગહિતાપિ અધિમુત્તિ ઇધ સત્તાનં તિક્ખિન્દ્રિયમુદિન્દ્રિયભાવદસ્સનત્થં પુન ગહિતા’’તિ.

અપ્પરજં અક્ખં એતેસન્તિ અપ્પરજક્ખા, અપ્પં વા રજં પઞ્ઞામયે અક્ખિમ્હિ એતેસન્તિ અપ્પરજક્ખા, અનુસ્સદરાગાદિરજા સત્તા, તે **અપ્પરજક્ખે**. **મહારજક્ખે**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. ઉસ્સદરાગાદિરજા મહારજક્ખા.

તિક્ખિન્દ્રિયેતિ તિખિણેહિ સદ્ધાદીહિ ઇન્દ્રિયેહિ સમન્નાગતે. **મુદિન્દ્રિયે**તિ મુદુકેહિ સદ્ધાદીહિ ઇન્દ્રિયેહિ સમન્નાગતે. ઉપનિસ્સયઇન્દ્રિયાનિ નામ ઇધાધિપ્પેતાનિ. **સ્વાકારે**તિ સુન્દરાકારે કલ્યાણપકતિકે, વિવટ્ટજ્ઝાસયેતિ અત્થો. **સુવિઞ્ઞાપયે**તિ સમ્મત્તનિયામં વિઞ્ઞાપેતું સુકરે સદ્ધે, પઞ્ઞવન્તે ચ. **ભબ્બે અભબ્બે**તિ એત્થ **ભબ્બે**તિ કમ્માવરણકિલેસાવરણવિપાકાવરણરહિતે. વુત્તવિપરિયાયેન **દ્વાકારદુવિઞ્ઞાપયાભબ્બા** વેદિતબ્બા. એત્થ ચ ''ઇમસ્સ રાગરજો અપ્પો, ઇમસ્સ દોસરજો અપ્પો''તિઆદિના અપ્પરજક્ખેસુ જાનનં વેદિતબ્બં. સેસેસુપિ એસેવ નયો. **તસ્મા**તિ યસ્મા ભગવા અપરિમાણે સત્તે આસયાદિતો અનવસેસેત્વા જાનાતિ, તસ્મા અસ્સ ભગવતો સત્તલોકોપિ સબ્બથા વિદિતો.

નનુ ચ સત્તેસુ પમાણાદિપિ જાનિતબ્બો અત્થીતિ? અત્થિ. તસ્સ પન જાનનં ન નિબ્બિદાય વિરાગાય નિરોધાયાતિ ઇધ ન ગહિતં, ભગવતો પન તમ્પિ સુવિદિતં સુવવત્થાપિતમેવ, પયોજનાભાવા દેસનં નારુળ્હં. તેન વુત્તં –

> ''અથ ખો ભગવા પરિત્તં નખસિખાયં પંસું આરોપેત્વા ભિક્ખૂ આમન્તેસિ 'તં કિં મઞ્ઞથ, ભિક્ખવે, કતમં નુ ખો બહુતરં – યો વાયં મયા પરિત્તો નખસિખાયં પંસુ આરોપિતો, અયં વા મહાપથવી'''તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૧૨૧).

૧૩૭. ઓકાસલોકોપિ સબ્બથા વિદિતોતિ સમ્બન્ધો. **ચક્કવાળ**ન્તિ લોકધાતુ. સા હિ નેમિમણ્ડલસદિસેન ચક્કવાળપબ્બતેન સમન્તતો પરિક્ખિત્તત્તા ''ચક્કવાળ''ન્તિ વુચ્ચતિ. **ચતુતિંસસતાનિ ચા**તિ ચતુઅધિકાનિ તિંસસતાનિ, તીણિસહસ્સાનિ, ચત્તારિસતાનિ ચાતિ અત્થો . **અડ્ઢાની**તિ ઉપડ્ઢચતુત્થાનિ, તીણિસતાનિ, પઞ્ઞાસઞ્ચાતિ અત્થો. **નહુતાની**તિ દસસહસ્સાનિ. **સઙ્ખાતા**તિ કથિતા. **સણ્ઠિતી**તિ હેટ્ઠા, ઉપરિતો ચાતિ સબ્બસો ઠિતિ.

એવં સણ્ઠિતેતિ એવમવટ્ઠિતે. **એત્થા**તિ ચક્કવાળે. **અચ્ચુગ્ગતો તાવદેવા**તિ તત્તકમેવ ચતુરાસીતિ યોજનસહસ્સાનિયેવ ઉબ્બેધો . ન કેવલં ચેત્થ ઉબ્બેધોવ, અથ ખો આયામવિત્થારાપિસ્સ તત્તકાયેવ. વુત્તઞ્હેતં –

> ''સિનેરુ, ભિક્ખવે, પબ્બતરાજા ચતુરાસીતિ યોજનસહસ્સાનિ આયામેન, ચતુરાસીતિ યોજનસહસ્સાનિ વિત્થારેના''તિ (અ॰ નિ॰ ૭.૬૬).

તતોતિ સિનેરુસ્સ હેટ્ઠા, ઉપરિ ચ વુત્તપ્પમાણતો. **ઉપડ્ઢુપડ્ઢેના**તિ ઉપડ્ઢેન ઉપડ્ઢેન. ઇદં વુત્તં હોતિ – દ્વાચત્તાલીસ યોજનસહસ્સાનિ સમુદ્દે અજ્ઝોગાળ્હો તત્તકમેવ ચ ઉપરિ ઉગ્ગતો **યુગન્ધરપબ્બતો**, એકવીસ યોજનસહસ્સાનિ સમુદ્દે અજ્ઝોગાળ્હો તત્તકમેવ ચ ઉપરિ ઉગ્ગતો **ઈસધરો** પબ્બતોતિ ઇમિના નયેન સેસેસુપિ ઉપડ્ઢુપડ્ઢપમાણતા વેદિતબ્બા. યથા મહાસમુદ્દો યાવ ચક્કવાળપાદમૂલા અનુપુબ્બનિન્નો, એવં યાવ સિનેરુપાદમૂલાતિ હેટ્ઠા સિનેરુપમાણતો ઉપડ્ઢપમાણોપિ યુગન્ધરપબ્બતો પથવિયં સુપ્પતિટ્ઠિતો, એવં ઈસધરાદયોપીતિ દટ્ઠબ્બં. વુત્તં હેતં ''મહાસમુદ્દો, ભિક્ખવે, અનુપુબ્બનિન્નો અનુપુબ્બપોણો અનુપુબ્બપબ્ભારો''તિ

(ઉદા॰ ૪૫; ચૂળવ॰ ૩૮૪; અ॰ નિ॰ ૮.૧૯). સિનેરુયુગન્ધરાદીનં અન્તરે **સીદન્તરસમુદ્દા** નામ. તે વિત્થારતો યથાક્કમં સિનેરુઆદીનં અચ્ચુગ્ગતસમાનપરિમાણાતિ વદન્તિ. **બ્રહા**તિ મહન્તો.

સિનેરુસ્સ સમન્તતોતિ પરિક્ખિપનવસેન સિનેરુસ્સ સમન્તતો ઠિતા. સિનેરું તાવ પરિક્ખિપિત્વા ઠિતો યુગન્ધરો, તં પરિક્ખિપિત્વા ઈસધરો. એવં તં તં પરિક્ખિપિત્વા ઠિતા ''સિનેરુસ્સ સમન્તતો''તિ વુત્તા.

યોજનાનં સતાનુચ્ચો, હિમવા પઞ્ચ પબ્બતોતિ હિમવા પબ્બતો પઞ્ચ યોજનાનં સતાનિ ઉચ્ચો ઉબ્બેધો. **નગવ્હયા**તિ **નગ**-સદ્દેન અવ્હાતબ્બા રુક્ખાભિધાના. **પઞ્ઞાસયોજનક્ખન્ધસાખાયામા**તિ' ઉબ્બેધતો પઞ્ઞાસયોજનક્ખન્ધાયામા, ઉબ્બેધતો, **સમન્તતો** ચ પઞ્ઞાસયોજનસાખાયામા ચ. તતો એવ **સતયોજનવિત્થિણ્ણા, તાવદેવ ચ ઉગ્ગતા. યસ્સાનુભાવેના**તિ યસ્સા મહન્તતા કપ્પટ્ઠાયિતાદિપ્પકારેન પભાવેન.

ગરુળાનં સિમ્બલિરુક્ખો સિનેરુસ્સ દુતિયપરિભણ્ડે પતિટ્ઠિતો.

સિરીસેનાતિ પચ્ચત્તે કરણવચનં. **સત્તમ**ન્તિ લિઙ્ગવિપલ્લાસેન વુત્તં, સિરીસો ભવતિ સત્તમોતિ અત્થો.

તત્થ **ચણ્ડમણ્ડલં** હેટ્ઠા, **સૂરિયમણ્ડલં** ઉપરિ. તસ્સ આસન્નભાવેન ચન્દમણ્ડલં અત્તનો છાયાય વિકલભાવેન ઉપટ્ઠાતિ. તાનિ યોજનન્તરિકાનિ યુગન્ધરગ્ગપમાણે આકાસે વિચરન્તિ. **અસુરભવનં** સિનેરુસ્સ હેટ્ઠા. **અવીચિ** જમ્બુદીપસ્સ. **જમ્બુદીપો** સકટસણ્ઠાનો. **અપરગોયાનં** આદાસસણ્ઠાનો. **પુબ્બવિદેહો** અદ્ધચન્દસણ્ઠાનો. **ઉત્તરકુરુ** પીઠસણ્ઠાનો. તંતંનિવાસીનં, તંતંપરિવારદીપવાસીનઞ્ચ મનુસ્સાનં મુખમ્પિ તંતંસણ્ઠાનન્તિ વદન્તિ. **તદન્તરેસૂ**તિ તેસં ચક્કવાળાનં અન્તરેસુ. તિણ્ણં હિ પત્તાનં અઞ્ઞમઞ્ઞઆસન્નભાવેન ઠપિતાનં અન્તરસદિસે તિણ્ણં તિણ્ણં ચક્કવાળાનં અન્તરે એકેકો **લોકન્તરનિરયો**.

અનન્તાનીતિ અપરિમાણાનિ, ''એત્તકાની''તિ અઞ્ઞેહિ મિનિતું અસક્કુણેય્યાનિ. **ભગવા અનન્તેન બુદ્ધઞાણેન અવેદિ** ''અનન્તો આકાસો, અનન્તો સત્તનિકાયો, અનન્તાનિ ચક્કવાળાની''તિ તિવિધમ્પિ અનન્તં બુદ્ધઞાણં પરિચ્છિન્દતિ સયમ્પિ અનન્તત્તા. યાવતકં હિ ઞેય્યં, તાવતકં ઞાણં. યાવતકં ઞાણં, તાવતકં ઞેય્યં. ઞેય્યપરિયન્તિકં ઞાણં, ઞાણપરિયન્તિકં ઞેય્યન્તિ. તેન વુત્તં ''અનન્તેન બુદ્ધઞાણેન અવેદી''તિ. અનન્તતા ચસ્સ અનન્તઞેય્યપટિવિજ્ઝનેનેવ વેદિતબ્બા તત્થ અપ્પટિહતચારત્તા. નનુ ચેત્થ વિવટ્ટાદીનમ્પિ વિદિતતા વત્તબ્બાતિ? સચ્ચં વત્તબ્બં, સા પન પરતો અભિઞ્ઞાકથાયં આગમિસ્સતીતિ ઇધ ન ગહિતા.

૧૩૮. અત્તનાતિ નિસ્સક્કવચનમેતં. ગુણેહિ અત્તના વિસિટ્ઠતરસ્સાતિ સમ્બન્ધો. **તર**-ગ્ગહણં ચેત્થ **''અનુત્તરો''**તિ પદસ્સ અત્થનિદ્દેસતાય કતં, ન વિસિટ્ઠસ્સ કસ્સચિ અત્થિતાય. સદેવકે હિ લોકે સદિસકપ્પોપિ નામ કોચિ તથાગતસ્સ નત્થિ, કુતો સદિસો. વિસિટ્ઠે પન કા કથા. **કસ્સચી**તિ કસ્સચિપિ. **અભિભવતી**તિ સીલસમ્પદાય ઉપનિસ્સયભૂતાનં હિરોત્તપ્પમેત્તાકરુણાનં, વિસેસપચ્ચયાનં સદ્ધાસતિવીરિયપઞ્ઞાનઞ્ચ ઉક્કંસપ્પત્તિયા સમુદાગમતો પટ્ઠાય અનઞ્ઞસાધારણો સવાસનપટિપક્ખસ્સ પહીનત્તા ઉક્કંસપારમિપ્પત્તો સત્થુ સીલગુણો. તેન ભગવા સદેવકં લોકં અઞ્ઞદત્થુ અભિભુય્ય પવત્તતિ, ન સયં કેનચિ અભિભુય્યતીતિ અધિપ્પાયો. એવં સમાધિગુણાદીસુપિ યથારહં વત્તબ્બં. સીલાદયો ચેતે લોકિયલોકુત્તરમિસ્સકા વેદિતબ્બા. **વિમુત્તિઞાણદસ્સનં** પન લોકિયં કામાવચરમેવ.

યદિ એવં, કથં તેન સદેવકં લોકં અભિભવતીતિ? તસ્સાપિ આનુભાવતો અસદિસત્તા. તમ્પિ હિ વિસયતો, પવત્તિતો, પવત્તિ આકારતો ચ ઉત્તરિતરમેવ. તં હિ અનઞ્ઞસાધારણં સત્થુ વિમુત્તિગુણં આરબ્ભ પવત્તતિ, પવત્તમાનઞ્ચ અતક્કાવચરં પરમગમ્ભીરં સણ્હસુખુમં સવિસયં પટિપક્ખધમ્માનં સુપ્પહીનત્તા સુટ્ઠુ પાકટં વિભૂततરં કત્વા પવત્તતિ, સમ્મદેવ ચ વસીભાવસ્સ પાપિતત્તા, ભવઙ્ગપરિવાસસ્સ ચ અતિપરિત્તકત્તા લહું લહું પવત્તતીતિ.

એવં સીલાદિગુણેહિ ભગવતો ઉત્તરિતરસ્સ અભાવં દસ્સેત્વા ઇદાનિ સદિસસ્સાપિ અભાવં દસ્સેતું "**અસમો**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **અસમો**તિ એકસ્મિં કાલે નત્થિ એતસ્સ સીલાદિગુણેન સમા સદિસાતિ અસમો. તથા અસમેહિ અતીતાનાગતબુદ્ધેહિ સમો, અસમા વા સમા એતસ્સાતિ **અસમસમો**. સીલાદિગુણેન નત્થિ એતસ્સ પટિમાતિ **અપ્પટિમો**. સેસપદદ્વયેપિ એસેવ નયો. તત્થ ઉપમામત્તં પટિમા, સદિસૂપમા પટિભાગો, યુગગ્ગાહવસેન ઠિતો પટિપુગ્ગલો વેદિતબ્બો.

ન ખો પનાહં સમનુપસ્સામીતિ મમ સમન્તચક્ખુના હત્થતલે આમલકં વિય સબ્બલોકં પસ્સન્તોપિ તત્થ સદેવકે…પે॰… પજાય અત્તના અત્તતો સીલસમ્પન્નતરં સમ્પન્નતરસીલં કઞ્ચિ પુગ્ગલં ન ખો પન પસ્સામિ, તાદિસસ્સ અભાવતોતિ અધિપ્પાયો. **અગ્ગપ્પસાદસુત્તાદીની**તિ એત્થ –

> "યાવતા, ભિક્ખવે, સત્તા અપદા વા દ્વિપદા વા ચતુપ્પદા વા બહુપ્પદા વા રૂપિનો વા અરૂપિનો વા સઞ્ઞિનો વા અસઞ્ઞિનો વા નેવસઞ્ઞિનાસઞ્ઞિનો વા, તથાગતો તેસં અગ્ગમક્ખાયતિ અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધો. યે, ભિક્ખવે, બુદ્ધે પસન્ના, અગ્ગે તે પસન્ના. અગ્ગે ખો પન પસન્નાનં અગ્ગો વિપાકો હોતી"તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૩૪; ૫.૩૨; ૧૦.૧૫; ઇતિવુ૯૦) –

ઇદં અગ્ગપ્પસાદસુત્તં. **આદિ**-સદ્દેન –

> "સદેવકે…પે॰… સદેવમનુસ્સાય તથાગતો અભિભૂ અનભિભૂતો અઞ્ઞદત્થુદસો વસવત્તી, તસ્મા 'તથાગતો'તિ વુચ્ચતી"તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪; દી॰ નિ॰ ૩.૧૮૮) –

એવમાદીનિ સુત્તપદાનિ વેદિતબ્બાનિ. **આદિકા ગાથાયો**તિ એત્થ –

"અહં હિ અરહા લોકે, અહં સત્થા અનુત્તરો;
એકોમ્હિ સમ્માસમ્બુદ્ધો, સીતિભૂતોસ્મિ નિબ્બુતો. (મહાવ॰ ૧૧; મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૫; ૨.૩૪૧);

"દન્તો દમયતં સેટ્ઠો, સન્તો સમયતં ઇસિ;
મુત્તો મોચયતં અગ્ગો, તિણ્ણો તારયતં વરો. (ઇતિવુ॰ ૧૧૨);

"નયિમસ્મિં લોકે પરસ્મિં વા પન,
બુદ્ધેન સેટ્ઠો સદિસો ચ વિજ્જતિ;
યમાહુ દક્ખિણેય્યાનં અગ્ગતં ગતો,
પુઞ્ઞત્થિકાનં વિપુલફલેસિન"ન્તિ. (વિ॰ વ॰ ૧૦૪૭; કથા॰ ૭૯૯) –

એવમાદિકા ગાથા **વિત્થારેતબ્બા.**

૧૩૯. દમેતીતિ સમેતિ, કાયસમાદીહિ યોજેતીતિ અત્થો. તં પન કાયસમાદીહિ યોજનં યથારહં તદઙ્ગવિનયાદીસુ પતિટ્ઠાપનં હોતીતિ આહ "**વિનેતીતિ વુત્તં હોતી**"તિ. **દમેતું યુત્તા**તિ દમનારહા. **અમનુસ્સપુરિસા**તિ એત્થ ન મનુસ્સાતિ અમનુસ્સા. તંસદિસતા એત્થ જોતીયતિ, તેન મનુસ્સત્તમત્તં નત્થિ, અઞ્ઞં સમાનન્તિ યક્ખાદયો ''અમનુસ્સા''તિ અધિપ્પેતા, ન યે કેચિ મનુસ્સેહિ અઞ્ઞે. તથા હિ તિરચ્છાનપુરિસાનં વિસું ગહણં કતં, યક્ખાદયો એવ ચ નિદ્દિટ્ઠા. **અપલાલો** હિમવન્તવાસી. **ચૂળોદરમહોદરા** નાગદીપવાસિનો. **અગ્ગિસિખધૂમસિખા** સીહળદીપવાસિનો. **નિબ્બિસા કતા** દોસવિસસ્સ વિનોદનેન. તેનાહ "**સરણેસુ ચ સીલેસુ ચ પતિટ્ઠાપિતા**"તિ. **કૂટદન્તાદયો**તિ **આદિ**-સદ્દેન ઘોટમુખઉપાલિગહપતિઆદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **સક્કદેવરાજાદયો**તિ **આદિ**-સદ્દેન અજકલાપયક્ખબકબ્રહ્માદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **ઇદં ચેત્થ સુત્ત**ન્તિ ઇદં કેસિસુત્તં. **વિનીતા વિચિત્રેહિ વિનયનૂપાયેહી**તિ એતસ્મિં અત્થે વિત્થારેતબ્બં યથારહં સણ્હાદીહિ ઉપાયેહિ વિનયસ્સ દીપનતો.

વિસુદ્ધસીલાદીનં પઠમજ્ઝાનાદીનીતિ ''વિસુદ્ધસીલસ્સ પઠમજ્ઝાનં, પઠમજ્ઝાનલાભિનો દુતિયજ્ઝાન''ન્તિઆદિના તસ્સ તસ્સ ઉપરૂપરિ વિસેસં આચિક્ખન્તોતિ સમ્બન્ધો. **સોતાપન્નાદીન**ન્તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. "**દન્તેપિ દમેતિયેવા**"તિ ઇદં પુબ્બે ''સબ્બેન સબ્બં દમથં અનુપગતા પુરિસદમ્મા''તિ વુત્તાતિ કત્વા વુત્તં. યે પન વિપ્પકતદમ્મભાવા સબ્બથા દમેતબ્બતં નાતિવત્તા, તે સત્તે સન્ધાય ''દન્તેપિ દમેતિયેવા''તિ વુત્તં. તેપિ હિ પુરિસદમ્મા એવાતિ, યતો ને સત્થા દમેતિ.

અત્થપદન્તિ અત્થાભિબ્યઞ્જકપદં, વાક્યન્તિ અત્થો. વાક્યેન હિ અત્થાભિબ્યત્તિ, ન નામાદિપદમત્તેન. એકપદભાવેન ચ અનઞ્ઞસાધારણો સત્થુ પુરિસદમ્મસારથિભાવો દસ્સિતો હોતિ. તેનાહ "**ભગવા હી**"તિઆદિ. **અટ્ઠ દિસા**તિ અટ્ઠ સમાપત્તિયો. તા હિ અઞ્ઞમઞ્ઞસમ્બન્ધાપિ અસંકિણ્ણભાવેન દિસ્સન્તિ અપદિસ્સન્તીતિ **દિસા**, દિસા વિયાતિ વા **દિસા. અસજ્જમાના**તિ ન સજ્જમાના વસીભાવપ્પત્તિયા નિસ્સઙ્ગચારા. **ધાવન્તિ** જવનવુત્તિયોગતો. **એકંયેવ દિસં ધાવતિ**, અત્તનો કાયં અપરિવત્તેન્તોતિ અધિપ્પાયો. સત્થારા પન દમિતા પુરિસદમ્મા એકિરિયાપથેનેવ અટ્ઠ દિસા ધાવન્તિ. તેનાહ "**એકપલ્લઙ્કેનેવ નિસિન્ના**"તિ. **અટ્ઠ દિસા**તિ ચ નિદસ્સનમત્તમેતં, લોકિયેહિ અગતપુબ્બં નિરોધસમાપત્તિદિસં, અમતદિસઞ્ચ પક્ખન્દનતો.

૧૪૦. દિટ્ઠધમ્મો વુચ્ચતિ પચ્ચક્ખો અત્તભાવો, તત્થ નિયુત્તોતિ દિટ્ઠધમ્મિકો, ઇધલોકત્થો . કમ્મકિલેસવસેન સમ્પરેતબ્બતો સમ્મા ગન્તબ્બતો સમ્પરાયો, પરલોકો, તત્થ નિયુત્તોતિ સમ્પરાયિકો, પરલોકત્થો. પરમો ઉત્તમો અત્થો પરમત્થો, નિબ્બાનં. તેહિ **દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થેહિ. યથારહ**ન્તિ યથાનુરૂપં. તેસુ અત્થેસુ યો યો પુગ્ગલો યં યં અરહતિ, તદનુરૂપં. **અનુસાસતી**તિ વિનેતિ તસ્મિં અત્થે પતિટ્ઠપેતિ, સહ અત્થેન વત્તતીતિ **સત્થો**, ભણ્ડમૂલેન વાણિજ્જાય દેસન્તરં ગચ્છન્તો જનસમૂહો. હિતુપદેસાદિવસેન પરિપાલેતબ્બો સાસિતબ્બો સો એતસ્સ અત્થીતિ **સત્થા**, સત્થવાહો. સો વિય ભગવાતિ આહ "**સત્થા વિયાતિ સત્થા, ભગવા સત્થવાહો**"તિ.

ઇદાનિ તમત્થં નિદ્દેસપાળિનયેન દસ્સેતું "**યથા સત્થવાહો**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **સત્થે**તિ સત્થિકે જને. કં તારેન્તિ એત્થાતિ **કન્તારો**, નિરુદકો અરઞ્ઞપ્પદેસો. રુળ્હીવસેન પન ઇતરોપિ અરઞ્ઞપ્પદેસો તથા વુચ્ચતિ. **ચોરકન્તાર**ન્તિ ચોરેહિ અધિટ્ઠિતકન્તારં. તથા **વાળકન્તારં. દુબ્ભિક્ખકન્તાર**ન્તિ દુલ્લભભિક્ખં કન્તારં. **તારેતી**તિ અખેમન્તટ્ઠાનં અતિક્કામેતિ. **ઉત્તારેતી**તિઆદિ ઉપસગ્ગેન પદં વડ્ઢેત્વા વુત્તં. અથ વા **ઉત્તારેતી**તિ ખેમન્તભૂમિં

ઉપનેન્તો તારેતિ. **નિત્તારેતી**તિ અખેમન્તટ્ઠાનતો નિક્ખામેન્તો તારેતિ. **પતારેતી**તિ પરિગ્ગહેત્વા તારેતિ, હત્થેન પરિગ્ગહેત્વા વિય તારેતીતિ અત્થો. સબ્બમ્પેતં તારણુત્તારણાદિખેમટ્ઠાને ઠપનમેવાતિ આહ "**ખેમન્તભૂમિં સમ્પાપેતી**"તિ. **સત્તે**તિ વેનેય્યસત્તે. મહાગહનતાય, મહાનત્થતાય, દુન્નિત્થરણતાય ચ જાતિયેવ કન્તારો જાતિકન્તારો, તં **જાતિકન્તારં**.

ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદવસેનાતિ ઉક્કટ્ઠસત્તપરિચ્છેદવસેન. દેવમનુસ્સા એવ હિ ઉક્કટ્ઠસત્તા, ન તિરચ્છાનાદયો. **ભબ્બપુગ્ગલપરિચ્છેદવસેના**તિ સમ્મત્તનિયામોક્કમનસ્સ યોગ્યપુગ્ગલસ્સ પરિચ્છિન્દનવસેન. **એતન્તિ** "દેવમનુસ્સાન"ન્તિ એતં વચનં. **ભગવતો**તિ નિસ્સક્કવચનં યથા "ઉપજ્ઝાયતો અજ્ઝેતી"તિ, ભગવતો સન્તિકેતિ વા અત્થો. **ઉપનિસ્સયસમ્પત્તિ**ન્તિ તિહેતુકપટિસન્ધિઆદિકં મગ્ગફલાધિગમસ્સ બલવકારણં.

ગગ્ગરાયાતિ ગગ્ગરાય નામ રઞ્ઞો દેવિયા, તાય વા કારિતત્તા "ગગ્ગરા"તિ લદ્ધનામાય. **સરે નિમિત્તં અગ્ગહેસી**તિ "ધમ્મો એસો વુચ્ચતી"તિ ધમ્મસઞ્ઞાય સરે નિમિત્તં ગણ્હિ, ગણ્હન્તો ચ પસન્નચિત્તો પરિસપરિયન્તે નિપજ્જિ. **સન્નિરુમ્ભિત્વા અટ્ઠાસી**તિ તસ્સ સીસે દણ્ડસ્સ ઠપિતભાવં અપસ્સન્તો તત્થ દણ્ડં ઉપ્પીળેત્વા અટ્ઠાસિ. મણ્ડૂકોપિ દણ્ડે ઠપિતેપિ ઉપ્પીળિતેપિ ધમ્મગતેન પસાદેન વિસ્સરમકરોન્તોવ કાલમકાસિ. દેવલોકે નિબ્બત્તસત્તાનં અયં ધમ્મતા, યા "કુતોહં ઇધ નિબ્બત્તો, તત્થ કિં નુ ખો કમ્મમકાસિ"ન્તિ આવજ્જના. તસ્મા અત્તનો પુરિમભવસ્સ દિટ્ઠત્તા આહ "**અરે અહમ્પિ નામ ઇધ નિબ્બત્તો**"તિ . **ભગવતો પાદે વન્દિ** કતઞ્ઞુતાસંવડ્ઢિતેન પેમગારવબહુમાનેન.

ભગવા જાનન્તોવ મહાજનસ્સ કમ્મફલં, બુદ્ધાનુભાવઞ્ચ પચ્ચક્ખં કાતુકામો "કો મે વન્દતી"તિ ગાથાય **પુચ્છિ**. તત્થ **કો**તિ દેવનાગયક્ખગન્ધબ્બાદીસુ કો, કતમોતિ અત્થો. **મે**તિ મમ. **પાદાની**તિ પાદે. **ઇદ્ધિયા**તિ ઇમાય એવરૂપાય દેવિદ્ધિયા. "**યસસા**"તિ ઇમિના એદિસેન પરિવારેન, પરિચ્છેદેન ચ. **જલન્તિ** વિજ્જોતમાનો. **અભિક્કન્તેના**તિ અતિવિય કન્તેન કમનીયેન સુન્દરેન. **વણ્ણેના**તિ છવિવણ્ણેન સરીરવણ્ણનિભાય. **સબ્બા ઓભાસયં દિસા**તિ સબ્બા દસપિ દિસા પભાસેન્તો, ચન્દો વિય, સૂરિયો વિય ચ એકોભાસં એકાલોકં કરોન્તોતિ અત્થો.

એવં પન ભગવતા પુચ્છિતો દેવપુત્તો અત્તાનં પવેદેન્તો "**મણ્ડૂકોહં પુરે આસિ**"ન્તિ ગાથમાહ. તત્થ **પુરે**તિ પુરિમજાતિયં. "**ઉદકે**"તિ ઇદં તદા અત્તનો ઉપ્પત્તિટ્ઠાનદસ્સનં. "**ઉદકે મણ્ડૂકો**"તિ એતેન ઉદ્ધમાયિકાદિકસ્સ થલે મણ્ડૂકસ્સ નિવત્તનં કતં હોતિ. ગાવો ચરન્તિ એત્થાતિ ગોચરો, ગુન્નં ઘાસેસનટ્ઠાનં. ઇધ પન ગોચરો વિયાતિ ગોચરો, વારિ ઉદકં ગોચરો એતસ્સાતિ **વારિગોચરો**. ઉદકચારીપિ હિ કોચિ કચ્છપાદિ અવારિગોચરોપિ હોતીતિ "વારિગોચરો"તિ વિસેસેત્વા વુત્તં. **તવ ધમ્મં સુણન્તસ્સા**તિ બ્રહ્મસ્સરેન કરવીકરુતમઞ્જુના દેસેન્તસ્સ તવ ધમ્મં "ધમ્મો એસો વુચ્ચતી"તિ સરે નિમિત્તગ્ગાહવસેન સુણન્તસ્સ. અનાદરે ચેતં સામિવચનં. **અવધિ વચ્છપાલકો**તિ વચ્છે રક્ખન્તો ગોપાલદારકો મમ સમીપં આગન્ત્વા દણ્ડમોલુબ્ભ તિટ્ઠન્તો મમ સીસે દણ્ડં સન્નિરુમ્ભિત્વા મં મારેસીતિ અત્થો.

સિતં કત્વાતિ "તથા પરિત્તતરેનાપિ પુઞ્ઞાનુભાવેન એવં અતિવિય ઉળારા લોકિયલોકુત્તરા સમ્પત્તિયો લબ્ભન્તી"તિ પીતિસોમનસ્સજાતો ભાસુરતરધવલવિપ્ફુરન્તદસ્સનકિરણાવલીહિ ભિય્યોસો મત્તાય તં પદેસં ઓભાસેન્તો સિતં કત્વા. પીતિસોમનસ્સવસેન હિ સો –

‘‘મુહુત્તં ચિત્તપસાદસ્સ, ઇદ્ધિં પસ્સ યસઞ્ચ મે;
આનુભાવઞ્ચ મે પસ્સ, વણ્ણં પસ્સ જુતિઞ્ચ મે.

‘‘યે ચ તે દીઘમદ્ધાનં, ધમ્મં અસ્સોસું ગોતમ;
પત્તા તે અચલટ્ઠાનં, યત્થ ગન્ત્વા ન સોચરે’’તિ. (વિ॰ વ॰ ૮૫૯-૮૬૦);

ઇમા દ્વે ગાથા વત્વા પક્કામિ.

૧૪૧. યં પન કિઞ્ચીતિ એત્થ **ય**ન્તિ અનિયમિતવચનં. તથા **કિઞ્ચી**તિ. **પના**તિ વચનાલઙ્કારમત્તં. તસ્મા **યં કિઞ્ચી**તિ ઞેય્યસ્સ અનવસેસપરિયાદાનં કતં હોતિ. **પના**તિ વા વિસેસત્થદીપકો નિપાતો. તેન ‘‘સમ્માસમ્બુદ્ધો’’તિ ઇમિના સઙ્ખેપતો, વિત્થારતો ચ સત્થુ ચતુસચ્ચાભિસમ્બોધો વુત્તો. ‘‘બુદ્ધો’’તિ પન ઇમિના તદઞ્ઞસ્સપિ ઞેય્યસ્સાવબોધો. પુરિમેન વા સત્થુ પટિવેધઞાણાનુભાવો, પચ્છિમેન દેસનાઞાણાનુભાવો. **પી**તિ ઉપરિ વુચ્ચમાનો વિસેસો જોતીયતિ. સબ્બસો પટિપક્ખેહિ વિમુચ્ચતીતિ વિમોક્ખો, અગ્ગમગ્ગો. તસ્સ અન્તો અગ્ગફલં, તત્થ ભવં તસ્મિં લદ્ધે લદ્ધબ્બતો **વિમોક્ખન્તિકઞાણં**, સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન સદ્ધિં સબ્બમ્પિ બુદ્ધઞાણં. **એવં પવત્તો**તિ એત્થ –

‘‘સબ્બઞ્ઞુતાય બુદ્ધો, સબ્બદસ્સાવિતાય બુદ્ધો, અનઞ્ઞનેય્યતાય બુદ્ધો, વિસવિતાય બુદ્ધો, ખીણાસવસઙ્ખાતેન બુદ્ધો, નિરુપલેપસઙ્ખાતેન બુદ્ધો, એકન્તવીતરાગોતિ બુદ્ધો, એકન્તવીતદોસોતિ બુદ્ધો, એકન્તવીતમોહોતિ બુદ્ધો, એકન્તનિક્કિલેસોતિ બુદ્ધો, એકાયનમગ્ગં ગતોતિ બુદ્ધો, એકો અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધોતિ બુદ્ધો, અબુદ્ધિવિહતત્તા બુદ્ધિપટિલાભા બુદ્ધો. બુદ્ધોતિ નેતં નામં માતરા કતં, ન પિતરા કતં, ન ભાતરા કતં, ન ભગિનિયા કતં, ન મિત્તામચ્ચેહિ કતં, ન ઞાતિસાલોહિતેહિ કતં, ન સમણબ્રાહ્મણેહિ કતં, ન દેવતાહિ કતં. વિમોક્ખન્તિકમેતં બુદ્ધાનં ભગવન્તાનં બોધિયા મૂલે સહ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સ પટિલાભા સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ યદિદં બુદ્ધો’’તિ (મહાનિ॰ ૧૯૨) –

અયં **નિદ્દેસપાળિનયો**. યસ્મા ચેત્થ તસ્સા પટિસમ્ભિદાપાળિયા ભેદો નત્થિ, તસ્મા દ્વીસુ એકેનાપિ અત્થસિદ્ધીતિ દસ્સનત્થં ‘‘**પટિસમ્ભિદાનયો વા**’’તિ અનિયમત્થો **વા**-સદ્દો વુત્તો.

તત્થ યથા લોકે અવગન્તા ‘‘અવગતો’’તિ વુચ્ચતિ, એવં **બુજ્ઝિતા સચ્ચાનીતિ બુદ્ધો** સુદ્ધકત્તુવસેન. યથા પણ્ણસોસા વાતા ‘‘પણ્ણસુસા’’તિ વુચ્ચન્તિ, એવં **બોધેતા પજાયાતિ બુદ્ધો** હેતુકત્તુવસેન, હેતુઅત્થો ચેત્થ અન્તોનીતો.

સબ્બઞ્ઞુતાય બુદ્ધોતિ સબ્બધમ્મબુજ્ઝનસમત્થાય બુદ્ધિયા બુદ્ધોતિ અત્થો. **સબ્બદસ્સાવિતાય બુદ્ધો**તિ સબ્બધમ્માનં ઞાણચક્ખુના દિટ્ઠત્તા બુદ્ધોતિ અત્થો. **અનઞ્ઞનેય્યતાય બુદ્ધો**તિ અઞ્ઞેન અબોધનીતો સયમેવ બુદ્ધત્તા બુદ્ધોતિ અત્થો. **વિસવિતાય બુદ્ધો**તિ નાનાગુણવિસવનતો પદુમમિવ વિકસનટ્ઠેન બુદ્ધોતિ અત્થો. **ખીણાસવસઙ્ખાતેન બુદ્ધો**તિ એવમાદીહિ છહિ પરિયાયેહિ નિદ્દક્ખયવિબુદ્ધો પુરિસો વિય સબ્બકિલેસનિદ્દક્ખયવિબુદ્ધત્તા બુદ્ધોતિ વુત્તં હોતિ. **એકાયનમગ્ગં ગતોતિ બુદ્ધો**તિ ગમનત્થાનં બુદ્ધિઅત્થતાય બુદ્ધિઅત્થાનમ્પિ ગમનત્થતા લબ્ભતીતિ એકાયનમગ્ગં ગતત્તા બુદ્ધોતિ વુચ્ચતીતિ અત્થો. **એકો અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધોતિ બુદ્ધો**તિ ન પરેહિ બુદ્ધત્તા બુદ્ધો, અથ ખો સયમેવ અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં

અભિસમ્બુદ્ધત્તા બુદ્ધોતિ અત્થો. **અબુદ્ધિવિહતત્તા બુદ્ધિપટિલાભા બુદ્ધો**તિ બુદ્ધિ બુદ્ધં બોધોતિ અનત્થન્તરં. તત્થ યથા રત્તગુણયોગતો રત્તો પટો, એવં બુદ્ધગુણયોગતો બુદ્ધોતિ ઞાપનત્થં વુત્તં. તતો પરં **બુદ્ધોતિ નેતં નામ**ન્તિઆદિ અત્થાનુગતાયં પઞ્ઞત્તીતિ બોધનત્થં વુત્તન્તિ એવમેત્થ ઇમિનાપિ કારણેન ભગવા બુદ્ધોતિ વેદિતબ્બં.

૧૪૨. અસ્સાતિ ભગવતો. **ગુણવિસિટ્ઠસબ્બસત્તુત્તમગરુગારવાધિવચન**ન્તિ સબ્બેહિ સીલાદિગુણેહિ વિસિટ્ઠસ્સ તતો એવ સબ્બસત્તેહિ ઉત્તમસ્સ ગરુનો ગારવવસેન વુત્તવચનમિદં ભગવાતિ. તથા હિ લોકનાથો અપરિમિતનિરુપમપ્પભાવસીલાદિગુણવિસેસસમઙ્ગિતાય સબ્બાનત્થપરિહારપુબ્બઙ્ગમાય નિરવસેસહિતસુખવિધાનતપ્પરાય નિરતિસયાય પયોગસમ્પત્તિયા સદેવમનુસ્સાય પજાય, અચ્ચન્તુપકારિતાય ચ અપરિમાણાસુ લોકધાતૂસુ અપરિમાણાનં સત્તાનં ઉત્તમગારવટ્ઠાનન્તિ.

ભગવાતિ વચનં સેટ્ઠન્તિ સેટ્ઠવાચકં વચનં સેટ્ઠગુણસહચરણતો ‘‘સેટ્ઠ’’ન્તિ વુત્તં. અથ વા વુચ્ચતીતિ વચનં, અત્થો. તસ્મા યો ‘‘ભગવા’’તિ વચનેન વચનીયો અત્થો, સો સેટ્ઠોતિ અત્થો. **ભગવાતિ વચનમુત્તમ**ન્તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **ગારવયુત્તો**તિ ગરુભાવયુત્તો ગરુગુણયોગતો, ગરુકરણં વા સાતિસયં અરહતીતિ ગારવયુત્તો, ગારવારહોતિ અત્થો.

ગુણવિસેસહેતુકં ‘‘ભગવા’’તિ ઇદં ભગવતો નામન્તિ સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિત્થારતો વિભજિતુકામો નામંયેવ તાવ અત્થુદ્ધારવસેન દસ્સેન્તો ‘‘**ચતુબ્બિધં વા નામ**’’ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **આવત્થિક**ન્તિ અવત્થાય વિદિતં તં તં અવત્થં ઉપાદાય પઞ્ઞત્તં વોહરિતં. તથા **લિઙ્ગિકં** તેન તેન લિઙ્ગેન વોહરિતં. **નેમિત્તિક**ન્તિ નિમિત્તતો આગતં. **અધિચ્ચસમુપ્પન્ન**ન્તિ યદિચ્છાય પવત્તં, યદિચ્છાય આગતં **યદિચ્છકં**. પઠમેન **આદિ**-સદ્દેન બાલો, યુવા, વુડ્ઢોતિ એવમાદિં સઙ્ગણ્હાતિ, દુતિયેન મુણ્ડી, જટીતિ એવમાદિં, તતિયેન બહુસ્સુતો, ધમ્મકથિકો, ઝાયીતિ એવમાદિં, ચતુત્થેન અધમરિસનં પાવચનન્તિ એવમાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. ‘‘નેમિત્તિક’’ન્તિ વુત્તમત્થં બ્યતિરેકવસેન પતિટ્ઠાપેતું ‘‘**ન મહામાયાયા**’’તિઆદિ વુત્તં. ‘‘**વિમોક્ખન્તિક**’’ન્તિ ઇમિના ઇદં નામં અરિયાય જાતિયા જાતક્ખણેયેવ જાતન્તિ દસ્સેતિ. યદિ વિમોક્ખન્તિકં, અથ કસ્મા અઞ્ઞેહિ ખીણાસવેહિ અસાધારણન્તિ આહ ‘‘**સહ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સ પટિલાભા**’’તિ. બુદ્ધાનઞ્હિ અરહત્તફલં નિપ્ફજ્જમાનં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણાદીહિ સબ્બેહિ બુદ્ધગુણેહિ સદ્ધિંયેવ નિપ્ફજ્જતિ. તેન વુત્તં ‘‘વિમોક્ખન્તિક’’ન્તિ. **સચ્છિકા પઞ્ઞત્તી**તિ સબ્બધમ્માનં સચ્છિકિરિયાનિમિત્તા પઞ્ઞત્તિ. અથ વા **સચ્છિકા પઞ્ઞત્તી**તિ પચ્ચક્ખસિદ્ધા પઞ્ઞત્તિ. યંગુણનિમિત્તા હિ સા, તે સત્થુ પચ્ચક્ખભૂતાતિ ગુણા વિય સાપિ સચ્છિકતા એવ નામ હોતિ, ન પરેસં વોહારમત્તેનાતિ અધિપ્પાયો.

૧૪૩. વદન્તીતિ મહાથેરસ્સ ગરુભાવતો બહુવચનેનાહ, સઙ્ગીતિકારેહિ વા કતમનુવાદં સન્ધાય. ઇસ્સરિયાદિભેદો ભગો અસ્સ અત્થીતિ **ભગી. અકાસિ ભગ્ગ**ન્તિ રાગાદિપાપધમ્મં ભગ્ગં અકાસિ, ભગ્ગવાતિ અત્થો. **બહૂહિ ઞાયેહી**તિ કાયભાવનાદિકેહિ અનેકેહિ ભાવનાક્કમેહિ. **સુભાવિતત્તનો**તિ સમ્મદેવ ભાવિતસભાવસ્સ. પચ્ચત્તે ચેતં સામિવચનં.

નિદ્દેસે વુત્તનયેનાતિ એત્થાયં નિદ્દેસનયો –

> ‘‘ભગવાતિ ગારવાધિવચનમેતં. અપિચ ભગ્ગરાગોતિ ભગવા, ભગ્ગદોસોતિ ભગવા, ભગ્ગમોહોતિ ભગવા, ભગ્ગમાનોતિ ભગવા, ભગ્ગદિટ્ઠીતિ ભગવા, ભગ્ગતણ્હોતિ ભગવા, ભગ્ગકિલેસોતિ ભગવા, ભજિ વિભજિ પવિભજિ ધમ્મરતનન્તિ ભગવા, ભવાનં અન્તકરોતિ ભગવા, ભાવિતકાયો ભાવિતસીલો

ભાવિતચિત્તો ભાવિતપઞ્ઞોતિ ભગવા, ભજિ વા ભગવા અરઞ્ઞવનપત્થાનિ પન્તાનિ સેનાસનાનિ અપ્પસદ્દાનિ અપ્પનિગ્ઘોસાનિ વિજનવાતાનિ મનુસ્સરાહસ્સેય્યકાનિ પટિસલ્લાનસારુપ્પાનીતિ ભગવા, ભાગી વા ભગવા ચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારાનન્તિ ભગવા, ભાગી વા ભગવા અત્થરસસ્સ ધમ્મરસસ્સ વિમુત્તિરસસ્સ અધિસીલસ્સ અધિચિત્તસ્સ અધિપઞ્ઞાયાતિ ભગવા, ભાગી વા ભગવા ચતુન્નં ઝાનાનં ચતુન્નં અપ્પમઞ્ઞાનં ચતુન્નં અરૂપસમાપત્તીનન્તિ ભગવા, ભાગી વા ભગવા અટ્ઠન્નં વિમોક્ખાનં અટ્ઠન્નં અભિભાયતનાનં નવન્નં અનુપુબ્બવિહારસમાપત્તીનન્તિ ભગવા, ભાગી વા ભગવા દસન્નં સઞ્ઞાભાવનાનં દસન્નં કસિણસમાપત્તીનં આનાપાનસ્સતિસમાધિસ્સ અસુભસમાપત્તિયાતિ ભગવા, ભાગી વા ભગવા ચતુન્નં સતિપટ્ઠાનાનં ચતુન્નં સમ્મપ્પધાનાનં ચતુન્નં ઇદ્ધિપાદાનં પઞ્ચન્નં ઇન્દ્રિયાનં પઞ્ચન્નં બલાનં સત્તન્નં બોજ્ઝઙ્ગાનં અરિયસ્સ અટ્ઠઙ્ગિકસ્સ મગ્ગસ્સાતિ ભગવા, ભાગી વા ભગવા દસન્નં તથાગતબલાનં ચતુન્નં વેસારજ્જાનં ચતુન્નં પટિસમ્ભિદાનં છન્નં અભિઞ્ઞાનં છન્નં બુદ્ધધમ્માનન્તિ ભગવા, ભગવાતિ નેતં નામં...પે॰... સચ્છિકા પઞ્ઞત્તિ યદિદં ભગવા''તિ (મહાનિ॰ ૮૩).

એત્થ ચ ''**ગારવાધિવચન**''ન્તિઆદીનિ યદિપિ ગાથાયં આગતપદાનુક્કમેન ન નિદ્દિટ્ઠાનિ, યથારહં પન તેસં સબ્બેસમ્પિ નિદ્દેસભાવેન વેદિતબ્બાનિ. તત્થ **ગારવાધિવચનન્તિ** ગરૂનં ગરુભાવવાચકં વચનં. **ભજી**તિ ભાગસો કથેસિ. તેનાહ ''**વિભજી**''તિ. **ધમ્મરતનન્તિ** મગ્ગફલાદિઅરિયધમ્મરતનં. પુન **ભજી**તિ સેવિ. **ભાગી**તિ ભાગધેય્યવા. પુન **ભાગી**તિ ભજનસીલો. **અત્થરસસ્સા**તિ અત્થસન્નિસ્સયસ્સ રસસ્સ. વિમુત્તાયતનસીસે હિ ઠત્વા ધમ્મં કથેન્તસ્સ, સુણન્તસ્સ ચ તદત્થં આરબ્ભ ઉપ્પજ્જનકપીતિસોમનસ્સં અત્થરસો. ધમ્મં આરબ્ભ **ધમ્મરસો**. યં સન્ધાય વુત્તં ''લભતિ અત્થવેદં, લભતિ ધમ્મવેદ''ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૬.૧૦). **વિમુત્તિરસસ્સા**તિ વિમુત્તિભૂતસ્સ, વિમુત્તિસન્નિસ્સયસ્સ વા રસસ્સ. **સઞ્ઞાભાવનાનન્તિ** અનિચ્ચસઞ્ઞાદીનં દસન્નં સઞ્ઞાભાવનાનં. **છન્નં બુદ્ધધમ્માનન્તિ** છ અસાધારણઞાણાનિ સન્ધાય વુત્તં. તત્થ તત્થ ''ભગવા''તિ સદ્દસિદ્ધિ નિરુત્તિનયેન વેદિતબ્બા.

૧૪૪. યદિપિ ''ભાગ્યવા''તિઆદીહિ પદેહિ વુચ્ચમાનો અત્થો ''ભગી ભજી''તિ નિદ્દેસગાથાય સઙ્ગહિતો એવ, તથાપિ પદસિદ્ધિ અત્થવિભાગઅત્થયોજનાદિસહિતો સંવણ્ણનાનયો તતો અઞ્ઞાકારોતિ વુત્તં ''**અયં પન અપરો નયો**''તિ. **આદિકન્તિ આદિ**-સદ્દેન વણ્ણવિકારો , વણ્ણલોપો, ધાતુઅત્થેન નિયોજનઞ્ચાતિ ઇમં તિવિધં લક્ખણં સઙ્ગણ્હાતિ. **સદ્દનયેના**તિ બ્યાકરણનયેન. પિસોદરાદીનં સદ્દાનં આકતિગણભાવતો વુત્તં ''**પિસોદરાદિપક્ખેપલક્ખણં ગહેત્વા**''તિ. પક્ખિપનમેવ લક્ખણં. તપ્પરિયાપન્નતાકરણં હિ પક્ખિપનં. **પારપ્પત્તન્તિ** પરમુક્કંસગતં પારમિભાવપ્પત્તં. **ભાગ્યન્તિ** કુસલં. તત્થ મગ્ગકુસલં લોકુત્તરસુખનિબ્બત્તકં, ઇતરં લોકિયસુખનિબ્બત્તકં, ઇતરમ્પિ વા વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પરિયાયતો લોકુત્તરસુખનિબ્બત્તકં સિયા.

લોભાદયો એકકવસેન ગહિતા. તથા વિપરીતમનસિકારો વિપલ્લાસભાવસામઞ્ઞેન, અહિરિકાદયો દુકવસેન. લોભાદયો ચ પુન ''**તિવિધાકુસલમૂલ**''ન્તિ તિકવસેન ગહિતા. કાયદુચ્ચરિતાદિ-તણ્હાસંકિલેસાદિરાગમલાદિરાગવિસમાદિકામસઞ્ઞાદિકામવિતક્કાદિતણ્હાપપઞ્ચાદયો **તિવિધદુચ્ચરિતા**દયો. સુભસઞ્ઞાદિકા **ચતુબ્બિધવિપરિયેસા**. ''ચીવરહેતુ વા ભિક્ખુનો તણ્હા ઉપ્પજ્જમાના ઉપ્પજ્જતિ, પિણ્ડપાત , સેનાસન, ઇતિભવાભવહેતુ વા''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૯) એવમાગતા **ચત્તારો તણ્હુપ્પાદા**. ''બુદ્ધે કઙ્ખતિ, ધમ્મે, સઙ્ઘે, સિક્ખાય, સબ્રહ્મચારીસુ કુપિતો હોતિ અનત્તમનો આહતચિત્તો ખીલજાતો''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૧૯; મ॰ નિ॰ ૧.૧૮૫; અ॰ નિ॰ ૫.૨૦૫; ૯.૭૧; વિભ॰ ૯૪૧) એવમાગતાનિ **પઞ્ચ ચેતોખીલાનિ**. ''કામે અવીતરાગો હોતિ, કાયે અવીતરાગો, રૂપે અવીતરાગો, યાવદત્થં ઉદરાવદેહકં ભુઞ્જિત્વા સેય્યસુખં પસ્સસુખં મિદ્ધસુખં અનુયુત્તો વિહરતિ,

અઞ્ઞતરં દેવનિકાયં પણિધાય બ્રહ્મચરિયં ચરતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૨૦; મ॰ નિ॰ ૧.૧૮૬) આગતા **પઞ્ચ વિનિબન્ધા**. રૂપાભિનન્દનાદયો **પઞ્ચાભિનન્દના**. કોધો, મક્ખો, ઇસ્સા, સાઠેય્યં, પાપિચ્છતા, સન્દિટ્ઠિપરામાસોતિ ઇમાનિ **છ વિવાદમૂલાનિ**. રૂપતણ્હાદયો **છ તણ્હાકાયા**.

કામરાગપટિઘદિટ્ઠિવિચિકિચ્છાભવરાગમાનાવિજ્જા **સત્તાનુસયા**. મિચ્છાદિટ્ઠિઆદયો **અટ્ઠ મિચ્છત્તા**. ''તણ્હં પટિચ્ચ પરિયેસના, પરિયેસનં પટિચ્ચ લાભો, લાભં પટિચ્ચ વિનિચ્છયો, વિનિચ્છયં પટિચ્ચ છન્દરાગો, છન્દરાગં પટિચ્ચ અજ્ઝોસાનં, અજ્ઝોસાનં પટિચ્ચ પરિગ્ગહો, પરિગ્ગહં પટિચ્ચ મચ્છરિયં, મચ્છરિયં પટિચ્ચ આરક્ખા, આરક્ખાધિકરણં દણ્ડાદાનાદયો''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૦૩; ૩.૩૫૯) એતે **નવ તણ્હામૂલકા**. ચત્તારો સસ્સતવાદા, ચત્તારો એકચ્ચસસ્સતવાદા, ચત્તારો અન્તાનન્તિકા, ચત્તારો અમરાવિક્ખેપિકા, દ્વે અધિચ્ચસમુપ્પન્નિકા, સોળસ સઞ્ઞીવાદા, અટ્ઠ અસઞ્ઞીવાદા, અટ્ઠ નેવસઞ્ઞીનાસઞ્ઞીવાદા , સત્ત ઉચ્છેદવાદા, પઞ્ચ પરમદિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનવાદાતિ એતાનિ **દ્વાસટ્ઠિ દિટ્ઠિગતાનિ**. અજ્ઝત્તિકસ્સ ઉપાદાય ''અસ્મી''તિ હોતિ, ''ઇત્થસ્મી''તિ, ''એવસ્મી''તિ, ''અઞ્ઞથાસ્મી''તિ, ''ભવિસ્સ''ન્તિ, ''ઇત્થં ભવિસ્સ''ન્તિ, ''એવં ભવિસ્સ''ન્તિ, ''અઞ્ઞથા ભવિસ્સ''ન્તિ, ''અસસ્મી''તિ, ''સાતસ્મી''તિ, ''સિય''ન્તિ, ''ઇત્થં સિય''ન્તિ, ''એવં સિય''ન્તિ, ''અઞ્ઞથા સિય''ન્તિ, ''અપાહં સિય''ન્તિ, ''અપાહં ઇત્થં સિય''ન્તિ, ''અપાહં એવં સિય''ન્તિ, ''અપાહં અઞ્ઞથા સિય''ન્તિ હોતીતિ અટ્ઠારસ, બાહિરસ્સુપાદાય ''ઇમિના અસ્મી''તિ હોતિ, ''ઇમિના ઇત્થસ્મી''તિ, ''ઇમિના એવસ્મી''તિ, ''ઇમિના અઞ્ઞથાસ્મી''તિઆદિકા (વિભ॰ ૯૭૫-૯૭૬) વુત્તનયા અટ્ઠારસાતિ છત્તિંસ, અતીતા છત્તિંસ, અનાગતા છત્તિંસ, પચ્ચુપ્પન્ના છત્તિંસાતિ **અટ્ઠસતતણ્હાવિચરિતાનિ**.

પભેદ-સદ્દો પચ્ચેકં સમ્બન્ધિતબ્બો. તત્થાયં યોજના – લોભપ્પભેદા દોસપ્પભેદા યાવ અટ્ઠસતતણ્હાવિચરિતપ્પભેદાતિ. સબ્બાનિ સત્તાનં દરથપરિળાહકરાનિ કિલેસાનં અનેકાનિ સતસહસ્સાનિ અભઞ્જીતિ યોજના. આરમ્મણાદિવિભાગતો હિ પવત્તિઆકારવિભાગતો ચ અનન્તપ્પભેદા કિલેસાતિ. **સઙ્ખેપતો**તિ એત્થ સમુચ્છેદપ્પહાનવસેન સબ્બસો અપ્પવત્તિકરણેન **કિલેસમારં**, સમુદયપ્પહાનપરિઞ્ઞાવસેન **ખન્ધમારં**, સહાયવેકલ્લકરણવસેન સબ્બથા અપ્પવત્તિકરણેન **અભિસઙ્ખારમારં**, બલવિધમનવિસયાતિક્કમનવસેન **દેવપુત્તમચ્ચુમારઞ્ચ અભઞ્જિ** ભઞ્જો અકાસિ. **પરિસ્સયાન**ન્તિ ઉપદ્દવાનં. સમ્પતિ, આયતિઞ્ચ સત્તાનં અનત્થાવહત્તા મારણટ્ઠેન વિબાધનટ્ઠેન કિલેસાવ મારોતિ **કિલેસમારો**. વધકટ્ઠેન ખન્ધાવ મારોતિ **ખન્ધમારો**. તથા હિ વુત્તં ''વધકં રૂપં 'વધકં રૂપ'ન્તિ યથાભૂતં નપ્પજાનાતી''તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૩.૮૫). જાતિજરાદિમહાબ્યસનનિબ્બત્તનેન અભિસઙ્ખારોવ મારોતિ **અભિસઙ્ખારમારો**. સંકિલેસનિમિત્તં હુત્વા ગુણમારણટ્ઠેન દેવપુત્તોવ મારોતિ **દેવપુત્તમારો**. સત્તાનં જીવિતસ્સ, જીવિતપરિક્ખારાનઞ્ચ જાનિકરણેન મહાબાધરૂપત્તા મચ્ચુ એવ મારોતિ **મચ્ચુમારો**.

સતપુઞ્ઞલક્ખણધરસ્સાતિ અનેકસતપુઞ્ઞનિબ્બત્તમહાપુરિસલક્ખણવહતો **રૂપકાયસમ્પત્તિ દીપિતા હોતિ**, ઇતરાસં ફલસમ્પદાનં મૂલભાવતો, અધિટ્ઠાનભાવતો ચ. **ધમ્મકાયસમ્પત્તિ** દીપિતા હોતિ, પહાનસમ્પદાપુબ્બકત્તા ઞાણસમ્પદાદીનં. ભાગ્યવતાય લોકિયાનં **બહુમતભાવો**. ભગ્ગદોસતાય પરિક્ખકાનં બહુમતભાવોતિ યોજના. એવં ઇતો પરેસુપિ યથાસઙ્ખ્યં યોજેતબ્બં. પુઞ્ઞવન્તં હિ **ગહટ્ઠા** ખત્તિયાદયો અભિગચ્છન્તિ, પહીનદોસં **પબ્બજિત**તાપસપરિબ્બાજકાદયો ''દોસવિનયાય ધમ્મં દેસેતી''તિ. **અભિગતાનઞ્ચ નેસં કાયચિત્તદુક્ખાપનયને પટિબલભાવો, આમિસદાનધમ્મદાનેહિ** ઉપકારસબ્ભાવતો. રૂપકાયં તસ્સ પસાદચક્ખુના, ધમ્મકાયં પઞ્ઞાચક્ખુના દિસ્વા દુક્ખદ્વયસ્સ પટિપ્પસ્સમ્ભનતો ઉપગતાનઞ્ચ તેસં આમિસદાનધમ્મદાનેહિ **ઉપકારિતા**, ''પુબ્બે આમિસદાનધમ્મદાનેહિ મયા અયં લોકગ્ગભાવો અધિગતો, તસ્મા તુમ્હેહિપિ એવમેવ

પટિપજ્જિતબ્બ''ન્તિ એવં સમ્માપટિપત્તિયં નિયોજનેન અભિગતાનં **લોકિયલોકુત્તરસુખેહિ સંયોજનસમત્થતા ચ દીપિતા હોતિ**.

સકચિત્તે ઇસ્સરિયં અત્તનો ચિત્તસ્સ વસીભાવાપાદનં, યેન પટિક્કૂલાદીસુ અપ્પટિક્કૂલસઞ્ઞિતાદિવિહારસિદ્ધિ, અધિટ્ઠાનિદ્ધિઆદિકો ઇદ્ધિવિધોપિ ચિત્તિસ્સરિયમેવ ચિત્તભાવનાય વસીભાવપ્પત્તિયા ઇજ્ઝનતો. **અણિમાલઘિમાદિકન્તિ આદિ**-સદ્દેન મહિમા પત્તિ પાકમ્મં ઈસિતા વસિતા યત્થકામાવસાયિતાતિ ઇમે છપિ સઙ્ગહિતા. તત્થ કાયસ્સ અણુભાવકરણં **અણિમા**. લહુભાવો **લઘિમા** આકાસે પદસા ગમનાદિના. મહત્તં **મહિમા** કાયસ્સ મહન્તતાપાદનં. ઇટ્ઠદેસપ્પત્તિ **પત્તિ**. અધિટ્ઠાનાદિવસેન ઇચ્છિતનિપ્ફાદનં **પાકમ્મં**. સયંવસિતા ઇસ્સરભાવો **ઈસિતા**. ઇદ્ધિવિધે વસીભાવો **વસિતા**. આકાસેન વા ગચ્છતો, અઞ્ઞં વા કિઞ્ચિ કરોતો યત્થ કત્થચિ વોસાનપ્પત્તિ **યત્થકામાવસાયિતા**. ''કુમારકરૂપાદિદસ્સન''ન્તિપિ વદન્તિ. એવમિદં અટ્ઠવિધં **લોકિયસમ્મતં** ઇસ્સરિયં. તં પન ભગવતો ઇદ્ધિવિધન્તોગધં, અનઞ્ઞસાધારણઞ્ચાતિ આહ ''**સબ્બાકારપરિપૂરં અત્થી**''તિ.

કેસઞ્ચિ પદેસવુત્તિ, અયથાભૂતગુણસન્નિસ્સયત્તા અપરિસુદ્ધો ચ યસો હોતિ, ન એવં તથાગતસ્સાતિ દસ્સેતું ''**લોકત્તયબ્યાપકો**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ ઇધ અધિગતસત્થુગુણાનં આરુપ્પે ઉપ્પન્નાનં ''ઇતિપિ સો ભગવા''તિઆદિના ભગવતો ગુણે અનુસ્સરન્તાનં યસો પાકટો હોતીતિ આહ ''લોકત્તયબ્યાપકો''તિ. યથાભુચ્ચગુણાધિગતત્તા એવ **અતિવિય પરિસુદ્ધો**. અનવસેસલક્ખણાનુબ્યઞ્જનાદિસમ્પત્તિયા **સબ્બાકારપરિપૂરા**. **સબ્બઙ્ગપચ્ચઙ્ગસિરી** સબ્બેસં અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાનં સોભા. ''તિણ્ણો તારેય્ય''ન્તિઆદિના **યં યં એતેન** લોકનાથેન **ઇચ્છિતં** મનોવચીપણિધાનવસેન, **પત્થિતં** કાયપણિધાનવસેન. **તથેવા**તિ પણિધાનાનુરૂપમેવ. વીરિયપારમિભાવપ્પત્તો, અરિયમગ્ગપરિયાપન્નો ચ **સમ્માવાયામસઙ્ખાતો પયત્તો**.

ભેદેહીતિ સબ્બત્તિકદુકપદસંહિતેહિ પભેદેહિ. **પટિચ્ચસમુપ્પાદાદીહી**તિ **આદિ**-સદ્દેન ન કેવલં **વિભઙ્ગપાળિયં** આગતા સતિપટ્ઠાનાદયોવ સઙ્ગહિતા, અથ ખો સઙ્ગહાદયો, સમયવિમુત્તાદયો, ઠપનાદયો , તિકપટ્ઠાનાદયો ચ સઙ્ગહિતાતિ વેદિતબ્બં. **દુક્ખસચ્ચસ્સ પીળનટ્ઠો** તંસમઙ્ગિનો સત્તસ્સ હિંસનં અવિપ્ફારિકતાકરણં. **સઙ્ખતટ્ઠો** સમેચ્ચસમ્ભૂયપચ્ચયેહિ કતભાવો. **સન્તાપટ્ઠો** દુક્ખદુક્ખતાદીહિ સન્તપ્પનં પરિદહનં. **વિપરિણામટ્ઠો** જરાય, મરણેન ચાતિ દ્વિધા વિપરિણામેતબ્બતા. **સમુદયસ્સ આયૂહનટ્ઠો** દુક્ખસ્સ નિબ્બત્તનવસેન સમ્પિણ્ડનં. **નિદાનટ્ઠો** ''ઇદં તં દુક્ખ''ન્તિ નિદદન્તસ્સ વિય સમુટ્ઠાપનં. **સંયોગટ્ઠો** સંસારદુક્ખેન સંયોજનં. **પલિબોધટ્ઠો** મગ્ગાધિગમસ્સ નિવારણં. નિરોધસ્સ **નિસ્સરણટ્ઠો** સબ્બૂપધીનં પટિનિસ્સગ્ગસભાવત્તા તતો વિનિસ્સટતા, તન્નિસ્સરણનિમિત્તતા વા. **વિવેકટ્ઠો** સબ્બસઙ્ખારવિસંયુત્તતા. **અસઙ્ખતટ્ઠો** કેનચિપિ પચ્ચયેન અનભિસઙ્ખતતા. **અમતટ્ઠો** નિચ્ચસભાવત્તા મરણાભાવો, સત્તાનં મરણાભાવહેતુતા વા. **મગ્ગસ્સ નિય્યાનટ્ઠો** વટ્ટદુક્ખતો નિગ્ગમનટ્ઠો. **હેતુઅત્થો** નિબ્બાનસ્સ સમ્પાપકભાવો. **દસ્સનટ્ઠો** અચ્ચન્તસુખુમસ્સ નિબ્બાનસ્સ સચ્છિકરણં. **આધિપતેય્યટ્ઠો** ચતુસચ્ચદસ્સને સમ્પયુત્તાનં આધિપચ્ચકરણં, આરમ્મણાધિપતિભાવો વા વિસેસતો મગ્ગાધિપતિવચનતો. સતિપિ હિ ઝાનાદીનં આરમ્મણાધિપતિભાવે ''ઝાનાધિપતિનો ધમ્મા''તિ એવમાદિં અવત્વા ''મગ્ગાધિપતિનો ધમ્મા'' ઇચ્ચેવ વુત્તં, તસ્મા વિઞ્ઞાયતિ ''અત્થિ મગ્ગસ્સ આરમ્મણાધિપતિભાવે વિસેસો''તિ. એતે ચ પીળનાદયો સોળસાકારા નામ. કસ્મા પનેત્થ અઞ્ઞેસુ રોગગણ્ડાદિઆકારેસુ વિજ્જમાનેસુ એતેવ પરિગ્ગય્હન્તીતિ? સલક્ખણતો ચ સચ્ચન્તરદસ્સનતો ચ આવિભાવતો. સ્વાયમત્થો પરતો સચ્ચકથાયમેવ આવિ ભવિસ્સતિ.

દિબ્બવિહારો કસિણાદિઆરમ્મણાનિ રૂપાવચરજ્ઝાનાનિ. મેત્તાદિજ્ઝાનાનિ **બ્રહ્મવિહારો**. ફલસમાપત્તિ **અરિયવિહારો**. કામેહિ વિવેકટ્ઠકાયતાવસેન એકીભાવો **કાયવિવેકો**. પઠમજ્ઝાનાદિના નીવરણાદીહિ વિવિત્તચિત્તતા **ચિત્તવિવેકો**. **ઉપધિવિવેકો** નિબ્બાનં. **અઞ્ઞે**તિ લોકિયાભિઞ્ઞાદિકે.

કિલેસાભિસઙ્ખારવસેન ભવેસુ પરિબ્ભમનં, સો ચ તણ્હાપ્પધાનોતિ વુત્તં "**તણ્હાસઙ્ખાતં ગમન**"ન્તિ. **વન્ત**ન્તિ અરિયમગ્ગમુખેન ઉગ્ગિરિતં પુન અપચ્ચાવમનવસેન છડ્ડિતં. **ભગવાતિ વુચ્ચતિ** નિરુત્તિનયેનાતિ દસ્સેન્તો આહ "**યથા...પે॰... મેખલા**"તિ.

અપરો નયો – ભાગવાતિ ભગવા, ભતવાતિ ભગવા, ભાગે વનીતિ ભગવા, ભગે વનીતિ ભગવા, ભત્તવાતિ ભગવા, ભગે વમીતિ ભગવા. ભાગે વમીતિ ભગવા.

> ભાગવા ભતવા ભાગે, ભગે ચ વનિ ભત્તવા;
> ભગે વમિ તથા ભાગે, વમીતિ ભગવા જિનો.

તત્થ કથં **ભાગવાતિ ભગવા**? યે તે સીલાદયો ધમ્મક્ખન્ધા ગુણકોટ્ઠાસા, તે અનઞ્ઞસાધારણા નિરતિસયા તથાગતસ્સ અત્થિ ઉપલબ્ભન્તિ. તથા હિસ્સ સીલં સમાધિ પઞ્ઞા વિમુત્તિ વિમુત્તિઞાણદસ્સનં, હિરી ઓત્તપ્પં, સદ્ધા વીરિયં, સતિ સમ્પજઞ્ઞં, સીલવિસુદ્ધિ દિટ્ઠિવિસુદ્ધિ, સમથો વિપસ્સના, તીણિ કુસલમૂલાનિ, તીણિ સુચરિતાનિ, તયો સમ્માવિતક્કા, તિસ્સો અનવજ્જસઞ્ઞા, તિસ્સો ધાતુયો, ચત્તારો સતિપટ્ઠાના, ચત્તારો સમ્મપ્પધાના, ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા, ચત્તારો અરિયમગ્ગા, ચત્તારિ અરિયફલાનિ, ચતસ્સો પટિસમ્ભિદા, ચતુયોનિપરિચ્છેદકઞાણાનિ, ચત્તારો અરિયવંસા, ચત્તારિ વેસારજ્જઞાણાનિ, પઞ્ચ પધાનિયઙ્ગાનિ, પઞ્ચઙ્ગિકો સમ્માસમાધિ, પઞ્ચઞાણિકો સમ્માસમાધિ, પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ, પઞ્ચ બલાનિ, પઞ્ચ નિસ્સારણીયા ધાતુયો, પઞ્ચ વિમુત્તાયતનઞાણાનિ, પઞ્ચ વિમુત્તિપરિપાચનીયા સઞ્ઞા, છ અનુસ્સતિટ્ઠાનાનિ, છ ગારવા, છ નિસ્સારણીયા ધાતુયો, છ સતતવિહારા, છ અનુત્તરિયાનિ, છ નિબ્બેધભાગિયા સઞ્ઞા, છ અભિઞ્ઞા, છ અસાધારણઞાણાનિ, સત્ત અપરિહાનિયા ધમ્મા, સત્ત અરિયધમ્મા, સત્ત અરિયધનાનિ, સત્ત બોજ્ઝઙ્ગા, સત્ત સપ્પુરિસધમ્મા, સત્ત નિજ્જરવત્થૂનિ, સત્ત સઞ્ઞા, સત્તદક્ખિણેય્યપુગ્ગલદેસના, સત્તવિઞ્ઞાણટ્ઠિતિદેસના, સત્તખીણાસવબલદેસના, અટ્ઠપઞ્ઞાપટિલાભહેતુદેસના, અટ્ઠ સમ્મત્તાનિ, અટ્ઠલોકધમ્માતિક્કમા, અટ્ઠ આરમ્ભવત્થૂનિ, અટ્ઠઅક્ખણદેસના, અટ્ઠ મહાપુરિસવિતક્કા, અટ્ઠઅભિભાયતનદેસના, અટ્ઠ વિમોક્ખા, નવ યોનિસોમનસિકારમૂલકા ધમ્મા, નવ પારિસુદ્ધિપધાનિયઙ્ગાનિ, નવસત્તાવાસદેસના, નવ આઘાતપટિવિનયા, નવ સઞ્ઞા, નવ નાનત્તા, નવ અનુપુબ્બવિહારા, દસ નાથકારણા ધમ્મા, દસ કસિણાયતનાનિ, દસ કુસલકમ્મપથા, દસ સમ્મત્તાનિ, દસ અરિયવાસા, દસ અસેક્ખધમ્મા, દસ તથાગતબલાનિ, એકાદસ મેત્તાનિસંસા, દ્વાદસ ધમ્મચક્કાકારા, તેરસ ધુતગુણા, ચુદ્દસ બુદ્ધઞાણાનિ, પઞ્ચદસ વિમુત્તિપરિપાચનીયા ધમ્મા, સોળસવિધા આનાપાનસ્સતિ, સોળસ અપરન્તપનીયા ધમ્મા, અટ્ઠારસ બુદ્ધધમ્મા, એકૂનવીસતિ પચ્ચવેક્ખણઞાણાનિ, ચતુચત્તાલીસ ઞાણવત્થૂનિ , પઞ્ઞાસ ઉદયબ્બયઞાણાનિ, પરોપઞ્ઞાસ કુસલધમ્મા, સત્તસત્તતિઞાણવત્થૂનિ, ચતુવીસતિકોટિસતસહસ્સસમાપત્તિસઞ્ચારિમહાવજિરઞાણં, અનન્તનયસમન્તપટ્ઠાનપવિચયપચ્ચવેક્ખણદેસનાઞાણાનિ, તથા અનન્તાસુ લોકધાતૂસુ અનન્તાનં સત્તાનં આસયાદિવિભાવનઞાણાનિ ચાતિ એવમાદયો અનન્તાપરિમાણભેદા અનઞ્ઞસાધારણા નિરતિસયા ગુણભાગા

ગુણકોટ્ઠાસા સંવિજ્જન્તિ ઉપલબ્ભન્તિ. તસ્મા યથાવુત્તવિભાગા ગુણભાગા અસ્સ અત્થીતિ ભાગવાતિ વત્તબ્બે આ-કારસ્સ રસ્સત્તં કત્વા ''ભગવા''તિ વુત્તો. એવં તાવ ભાગવાતિ ભગવા.

યસ્મા સીલાદયો સબ્બે, ગુણભાગા અસેસતો;
વિજ્જન્તિ સુગતે તસ્મા, ''ભગવા''તિ પવુચ્ચતિ.

કથં **ભતવાતિ ભગવા**? યે તે સબ્બલોકહિતાય ઉસ્સુક્કમાપન્નેહિ મનુસ્સત્તાદિકે અટ્ઠ ધમ્મે સમોધાનેત્વા સમ્માસમ્બોધિયા કતમહાભિનીહારેહિ મહાબોધિસત્તેહિ પરિપૂરેતબ્બા દાનપારમી, સીલનેક્ખમ્મપઞ્ઞાવીરિયખન્તિસચ્ચઅધિટ્ઠાનમેત્તાઉપેક્ખાપારમીતિ દસ પારમિયો, દસ ઉપપારમિયો, દસ પરમત્થપારમિયોતિ સમતિંસ પારમિયો, દાનાદીનિ ચત્તારિ સઙ્ગહવત્થૂનિ, સચ્ચાદીનિ ચત્તારિ અધિટ્ઠાનાનિ, અત્તપરિચ્ચાગો, નયન, ધન, રજ્જ, પુત્તદારપરિચ્ચાગોતિ પઞ્ચ મહાપરિચ્ચાગા, પુબ્બયોગો, પુબ્બચરિયા, ધમ્મક્ખાનં, ઞાતત્થચરિયા, લોકત્થચરિયા, બુદ્ધત્થચરિયાતિ એવમાદયો, સઙ્ખેપતો વા સબ્બે પુઞ્ઞસમ્ભારઞાણસમ્ભારબુદ્ધકારકધમ્મા, તે મહાભિનીહારતો પટ્ઠાય કપ્પાનં સતસહસ્સાધિકાનિ ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ યથા હાનભાગિયા, સંકિલેસભાગિયા, ઠિતિભાગિયા વા ન હોન્તિ, અથ ખો ઉત્તરુત્તરિ વિસેસભાગિયાવ હોન્તિ, એવં સક્કચ્ચં નિરન્તરં અનવસેસતો ભતા સમ્ભતા અસ્સ અત્થીતિ ભતવાતિ વત્તબ્બે ''ભગવા''તિ વુત્તો નિરુત્તિનયેન ત-કારસ્સ ગ-કારં કત્વા. અથ વા **ભતવા**તિ તેયેવ યથાવુત્તે બુદ્ધકારકધમ્મે વુત્તનયેન ભરિ સમ્ભરિ, પરિપૂરેસીતિ અત્થો. એવમ્પિ ભતવાતિ ભગવા.

સમ્માસમ્બોધિયા સબ્બે, દાનપારમિઆદિકે;
સમ્ભારે ભતવા નાથો, તસ્માપિ ભગવા મતો.

કથં **ભાગે વનીતિ ભગવા**? યે તે ચતુવીસતિકોટિસતસહસ્સસઙ્ખા દેવસિકં વળઞ્જનકસમાપત્તિભાગા, તે અનવસેસતો લોકહિતત્થં, અત્તનો ચ દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારત્થં નિચ્ચકપ્પં નિચ્ચકપ્પં વનિ ભજિ સેવિ બહુલમકાસીતિ ભાગે વનીતિ ભગવા. અથ વા અભિઞ્ઞેય્યધમ્મેસુ, કુસલાદીસુ, ખન્ધાદીસુ ચ યે તે પરિઞ્ઞેય્યાદિવસેન સઙ્ખેપતો વા ચતુબ્બિધા અભિસમયભાગા, વિત્થારતો પન ''ચક્ખું પરિઞ્ઞેય્યં…પે॰… જરામરણં પરિઞ્ઞેય્ય''ન્તિઆદિના અનેકપરિઞ્ઞેય્યભાગા, ''ચક્ખુસ્સ સમુદયો પહાતબ્બો…પે॰… જરામરણસ્સ સમુદયો પહાતબ્બો''તિઆદિના પહાતબ્બભાગા, ''ચક્ખુસ્સ નિરોધો…પે॰… જરામરણસ્સ નિરોધો સચ્છિકાતબ્બો''તિઆદિના (પટિ॰ મ॰ ૧.૨૧) સચ્છિકાતબ્બભાગા, ''ચક્ખુસ્સ નિરોધગામિની પટિપદા''તિઆદિના, ''ચત્તારો સતિપટ્ઠાના''તિઆદિના ચ અનેકભેદા ભાવેતબ્બભાગા ચ ધમ્મા, તે સબ્બે વનિ ભજિ યથારહં ગોચરભાવનાસેવનાનં વસેન સેવિ. એવમ્પિ ભાગે વનીતિ ભગવા. અથ વા યે ઇમે સીલાદયો ધમ્મક્ખન્ધા સાવકેહિ સાધારણા ગુણકોટ્ઠાસા ગુણભાગા, ''કિન્તિ નુ ખો તે વેનેય્યસન્તાનેસુ પતિટ્ઠપેય્ય''ન્તિ મહાકરુણાય વનિ અભિપત્થયિ, સા ચસ્સ અભિપત્થના યથાધિપ્પેતફલાવહા અહોસિ. એવમ્પિ ભાગે વનીતિ ભગવા.

યસ્મા ઞેય્યસમાપત્તિ-ગુણભાગે તથાગતો;
ભજિ પત્થયિ સત્તાનં, હિતાય ભગવા તતો.

કથં **ભગે વનીતિ ભગવા?** સમાસતો તાવ કતપુઞ્ઞેહિ પયોગસમ્પન્નેહિ યથાવિભવં ભજીયન્તીતિ ભગા, લોકિયલોકુત્તરસમ્પત્તિયો. તત્થ લોકિયે તાવ તથાગતો સમ્બોધિતો પુબ્બે બોધિસત્તભૂતો પરમુક્કંસગતે વનિ ભજિ સેવિ, યત્થ પતિટ્ઠાય નિરવસેસતો બુદ્ધકારકધમ્મે સમન્નાનેન્તો બુદ્ધધમ્મે પરિપાચેસિ. બુદ્ધભૂતો પન તે નિરવજ્જસુખૂપસંહિતે અનઞ્ઞસાધારણે લોકુત્તરેપિ વનિ ભજિ સેવિ. વિત્થારતો પન પદેસરજ્જઇસ્સરિયચક્કવત્તિસમ્પત્તિદેવરજ્જસમ્પત્તિઆદિવસેન, ઝાનવિમોક્ખસમાધિસમાપત્તિઞાણદસ્સનમગ્ગભાવનાફલસચ્છિકિરિયાદિઉત્તરિમનુસ્સધમ્મવસેન ચ અનેકવિહિતે અનઞ્ઞસાધારણે ભગે વનિ ભજિ સેવિ. એવમ્પિ ભગે વનીતિ ભગવા.

યા તા સમ્પત્તિયો લોકે, યા ચ લોકુત્તરા પુથૂ;
સબ્બા તા ભજિ સમ્બુદ્ધો, તસ્માપિ ભગવા મતો.

કથં **ભત્તવાતિ ભગવા?** ભત્તા દળ્હભત્તિકા અસ્સ બહૂ અત્થીતિ ભત્તવા. તથાગતો હિ મહાકરુણાસબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણાદિઅપરિમિતનિરુપમપ્પભાવગુણવિસેસસમઙ્ગિ ભાવતો સબ્બસત્તુત્તમો સબ્બાનત્થપરિહારપુબ્બઙ્ગમાય નિરવસેસહિતસુખવિધાનતપ્પરાય નિરતિસયાય પયોગસમ્પત્તિયા સદેવમનુસ્સાય પજાય અચ્ચન્તુપકારિતાય દ્વત્તિંસમહાપુરિસલક્ખણઅસીતિઅનુબ્યઞ્જનબ્યામપ્પભાદિઅનઞ્ઞસાધારણગુણવિસેસપટિમણ્ડિતરૂપકાયતાય યથાભુચ્ચગુણાધિગતેન ''ઇતિપિ સો ભગવા''તિઆદિનયપ્પવત્તેન લોકત્તયબ્યાપિનાસુવિપુલેન, સુવિસુદ્ધેન ચ થુતિઘોસેન સમન્નાગતત્તા, ઉક્કંસપારમિપ્પત્તાસુ અપ્પિચ્છતાસન્તુટ્ઠિઆદીસુ સુપતિટ્ઠિતભાવતો, દસબલચતુવેસારજ્જાદિનિરતિસયગુણવિસેસસમઙ્ગિભાવતો ચ ''રૂપપ્પમાણો રૂપપ્પસન્નો, ઘોસપ્પમાણો ઘોસપ્પસન્નો, લૂખપ્પમાણો લૂખપ્પસન્નો, ધમ્મપ્પમાણો ધમ્મપ્પસન્નો''તિ એવં ચતુપ્પમાણિકે લોકસન્નિવાસે સબ્બથાપિ પસાદાવહભાવેન સમન્તપાસાદિકત્તા અપરિમાણાનં સત્તાનં સદેવમનુસ્સાનં આદરબહુમાનગારવાયતનતાય પરમપેમસમ્ભત્તિટ્ઠાનં. યે તસ્સ ઓવાદે પતિટ્ઠિતા અવેચ્ચપ્પસાદેન સમન્નાગતા હોન્તિ, કેનચિ અસંહારિયા તેસં સમ્ભત્તિ સમણેન વા બ્રાહ્મણેન વા દેવેન વા મારેન વા બ્રહ્મુના વાતિ. તથા હિ તે અત્તનો જીવિતપરિચ્ચાગેપિ તત્થ પસાદં ન પરિચ્ચજન્તિ, તસ્સ વા આણં દળ્હભત્તિભાવતો. તેનેવાહ –

''યો વે કતઞ્ઞૂ કતવેદિ ધીરો,
કલ્યાણમિત્તો દળ્હભત્તિ ચ હોતી''તિ. (જા॰ ૨.૧૭.૭૮);

''સેય્યથાપિ , ભિક્ખવે, મહાસમુદ્દો ઠિતધમ્મો વેલં નાતિવત્તતિ, એવમેવ ખો, ભિક્ખવે, યં મયા સાવકાનં સિક્ખાપદં પઞ્ઞત્તં, તં મમ સાવકા જીવિતહેતુપિ નાતિક્કમન્તી''તિ (ઉદા॰ ૪૫; ચૂળવ॰ ૩૮૫) ચ.

એવં ભત્તવાતિ ભગવા નિરુત્તિનયેન એકસ્સ ત-કારસ્સ લોપં કત્વા ઇતરસ્સ ગ-કારં કત્વા.

ગુણાતિસયયુત્તસ્સ , યસ્મા લોકહિતેસિનો;
સમ્ભત્તા બહવો સત્થુ, ભગવા તેન વુચ્ચતિ.

કથં **ભગે વમીતિ ભગવા**? યસ્મા તથાગતો બોધિસત્તભૂતોપિ પુરિમાસુ જાતીસુ પારમિયો પૂરેન્તો ભગસઞ્ઞિતં સિરિં, ઇસ્સરિયં, યસઞ્ચ વમિ ઉગ્ગિરિ ખેળપિણ્ડં વિય અનપેક્ખો છડ્ડયિ. તથા હિસ્સ **સોમનસ્સકુમારકાલે** (જા॰ ૧.૧૫.૨૧૧ આદયો) **હત્થિપાલકુમારકાલે** (જા॰ ૧.૧૫.૩૩૭ આદયો) **અયોઘરપણ્ડિતકાલે** (જા॰ ૧.૧૫.૩૬૩ આદયો) **મૂગપક્ખપણ્ડિતકાલે** (જા॰ ૨.૨૨.૧ આદયો) **ચૂળસુતસોમકાલે**તિ (જા॰ ૨.૧૭.૧૯૫ આદયો) એવમાદીસુ નેક્ખમ્મપારમિપૂરણવસેન દેવરજ્જસદિસાય રજ્જસિરિયા પરિચ્ચત્તઅત્તભાવાનં પરિમાણં નત્થિ. ચરિમત્તભાવેપિ હત્થગતં ચક્કવત્તિસિરિં દેવલોકાધિપચ્ચસદિસં ચતુદીપિસ્સરિયં, ચક્કવત્તિસમ્પત્તિસન્નિસ્સયં સત્તરતનસમુજ્જલં યસઞ્ચ તિણાયપિ અમઞ્ઞમાનો નિરપેક્ખો પહાય અભિનિક્ખમિત્વા સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધો, તસ્મા ઇમે સિરિઆદિકે ભગે વમીતિ ભગવા. અથ વા ભાનિ નામ નક્ખત્તાનિ, તેહિ સમં ગચ્છન્તિ પવત્તન્તીતિ ભગા, સિનેરુયુગન્ધરઉત્તરકુરુહિમવન્તાદિભાજનલોકવિસેસસન્નિસ્સયા સોભા કપ્પટ્ઠિયભાવતો. તેપિ ભગવા વમિ તન્નિવાસસત્તાવાસસમતિક્કમનતો તપ્પટિબદ્ધછન્દરાગપ્પહાનેન પજહીતિ. એવમ્પિ ભગે વમીતિ ભગવા.

ચક્કવત્તિસિરિં યસ્મા, યસં ઇસ્સરિયં સુખં;
પહાસિ લોકચિત્તઞ્ચ, સુગતો ભગવા તતો.

કથં **ભાગે વમીતિ ભગવા**? ભાગા નામ સભાવધમ્મકોટ્ઠાસા, તે ખન્ધાયતનધાતાદિવસેન, તત્થાપિ રૂપવેદનાદિવસેન, અતીતાદિવસેન ચ અનેકવિધા, તે ચ ભગવા ''સબ્બં પપઞ્ચં, સબ્બં યોગં, સબ્બં ગન્થં, સબ્બં સંયોજનં સમુચ્છિન્દિત્વા અમતં ધાતું સમધિગચ્છન્તો વમિ ઉગ્ગિરિ અનપેક્ખો છડ્ડયિ ન પચ્ચાવમિ. તથા હેસ સબ્બત્થકમેવ પથવિં આપં તેજં વાયં, ચક્ખું સોતં ઘાનં જિવ્હં કાયં મનં, રૂપે સદ્દે ગન્ધે રસે ફોટ્ઠબ્બે ધમ્મે, ચક્ખુવિઞ્ઞાણં...પે॰... મનોવિઞ્ઞાણં, ચક્ખુસમ્ફસ્સં...પે॰... મનોસમ્ફસ્સં, ચક્ખુસમ્ફસ્સજં વેદનં...પે॰... મનોસમ્ફસ્સજં વેદનં, ચક્ખુસમ્ફસ્સજં સઞ્ઞં...પે॰... મનોસમ્ફસ્સજં સઞ્ઞં, ચક્ખુસમ્ફસ્સજં ચેતનં...પે॰... મનોસમ્ફસ્સજં ચેતનં, રૂપતણ્હં ...પે॰... ધમ્મતણ્હં, રૂપવિતક્કં...પે॰... ધમ્મવિતક્કં, રૂપવિચારં...પે॰... ધમ્મવિચાર''ન્તિઆદિના અનુપદધમ્મવિભાગવસેનપિ સબ્બેવ ધમ્મકોટ્ઠાસે અનવસેસતો વમિ ઉગ્ગિરિ અનપેક્ખપરિચ્ચાગેન છડ્ડયિ. વુત્તં હેતં –

''યં તં, આનન્દ, ચત્તં વન્તં મુત્તં પહીનં પટિનિસ્સટ્ઠં, તં તથાગતો પુન પચ્ચાવમિસ્સતીતિ નેતં ઠાનં વિજ્જતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૮૩).

એવમ્પિ ભાગે વમીતિ ભગવા. અથ વા **ભાગે વમી**તિ સબ્બેપિ કુસલાકુસલે સાવજ્જાનવજ્જે હીનપણીતે કણ્હસુક્કસપ્પટિભાગે ધમ્મે અરિયમગ્ગઞાણમુખેન વમિ ઉગ્ગિરિ અનપેક્ખો પરિચ્ચજિ પજહિ, પરેસઞ્ચ તથત્તાય ધમ્મં દેસેસિ. વુત્તમ્પિ ચેતં –

''ધમ્માપિ વો, ભિક્ખવે, પહાતબ્બા, પગેવ અધમ્મા (મ॰ નિ॰ ૧.૨૪૦). કુલ્લૂપમં વો, ભિક્ખવે, ધમ્મં દેસેસ્સામિ નિત્થરણત્થાય, નો ગહણત્થાયા''તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૪૦).

એવમ્પિ ભાગે વમીતિ ભગવા.

ખન્ધાયતનધાતાદિ-ધમ્મભેદા મહેસિના;

કણ્હા સુક્કા યતો વન્તા, તતોપિ ભગવા મતો.

તેન વુત્તં –

‘‘ભાગવા ભતવા ભાગે, ભગે ચ વનિ ભત્તવા;
ભગે વમિ તથા ભાગે, વમીતિ ભગવા જિનો’’તિ.

એત્થ ચ યસ્મા સઙ્ખેપતો અત્તહિતસમ્પત્તિપરહિતપટિપત્તિવસેન દુવિધા બુદ્ધગુણા, તાસુ અત્તહિતસમ્પત્તિ પહાનસમ્પદાઞાણસમ્પદાભેદતો દુવિધા, આનુભાવસમ્પદાદીનં તદવિનાભાવેન તદન્તોગધત્તા. પરહિતપટિપત્તિ પયોગાસયભેદતો દુવિધા. તત્થ પયોગતો લાભસક્કારાદિનિરપેક્ખચિત્તસ્સ સબ્બદુક્ખનિય્યાનિકધમ્મૂપદેસો, આસયતો પટિવિરુદ્ધેસુપિ નિચ્ચં હિતેસિતા, ઞાણપરિપાકકાલાગમનાદિપરહિતપટિપત્તિ ચ, આમિસપટિગ્ગહણાદિનાપિ અત્થચરિયા પરહિતપટિપત્તિ હોતિયેવ. તસ્મા તેસં વિભાવનવસેન પાળિયં ‘‘અરહ’’ન્તિઆદીનં પદાનં ગહણં વેદિતબ્બં.

તત્થ ‘‘**અરહ**’’ન્તિ ઇમિના પદેન પહાનસમ્પદાવસેન ભગવતો અત્તહિતસમ્પત્તિ વિભાવિતા. ‘‘**સમ્માસમ્બુદ્ધો, લોકવિદૂ**’’તિ ચ ઇમેહિ પદેહિ ઞાણસમ્પદાવસેન. નનુ ચ ‘‘લોકવિદૂ’’તિ ઇમિનાપિ સમ્માસમ્બુદ્ધતા વિભાવીયતીતિ? સચ્ચં વિભાવીયતિ, અત્થિ પન વિસેસો, ‘‘સમ્માસમ્બુદ્ધો’’તિ ઇમિના સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણાનુભાવો વિભાવિતો, ‘‘લોકવિદૂ’’તિ પન ઇમિના આસયાનુસયઞાણાદીનમ્પિ આનુભાવો વિભાવિતોતિ. ‘‘**વિજ્જાચરણસમ્પન્નો**’’તિ ઇમિના સબ્બાપિ ભગવતો અત્તહિતસમ્પત્તિ વિભાવિતા. ‘‘**સુગતો**’’તિ પન ઇમિના સમુદાગમતો પટ્ઠાય ભગવતો અત્તહિતસમ્પત્તિ, પરહિતપટિપત્તિ ચ વિભાવિતા. ‘‘**અનુત્તરો પુરિસદમ્મસારથિ સત્થા દેવમનુસ્સાન**’’ન્તિ ઇમેહિ પદેહિ ભગવતો પરહિતપટિપત્તિ વિભાવિતા. ‘‘**બુદ્ધો**’’તિ ઇમિના ભગવતો અત્તહિતસમ્પત્તિ, પરહિતપટિપત્તિ ચ વિભાવિતા. એવઞ્ચ કત્વા ‘‘સમ્માસમ્બુદ્ધો’’તિ વત્વા ‘‘બુદ્ધો’’તિ વચનં સમત્થિતં હોતિ. તેનેવાહ ‘‘અત્તનાપિ બુજ્ઝિ અઞ્ઞેપિ સત્તે બોધેસી’’તિઆદિ. ‘‘**ભગવા**’’તિ ચ ઇમિનાપિ સમુદાગમતો પટ્ઠાય ભગવતો સબ્બા અત્તહિતસમ્પત્તિ, પરહિતપટિપત્તિ ચ વિભાવિતા.

અપરો નયો – હેતુફલસત્તૂપકારવસેન સઙ્ખેપતો તિવિધા બુદ્ધગુણા. તત્થ ‘‘અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધો વિજ્જાચરણસમ્પન્નો લોકવિદૂ’’તિ ઇમેહિ પદેહિ ફલસમ્પત્તિવસેન બુદ્ધગુણા વિભાવિતા. ‘‘અનુત્તરો પુરિસદમ્મસારથિ સત્થા દેવમનુસ્સાન’’ન્તિ ઇમેહિ સત્તૂપકારવસેન બુદ્ધગુણા પકાસિતા. ‘‘બુદ્ધો’’તિ ઇમિના ફલવસેન, સત્તૂપકારવસેન ચ બુદ્ધગુણા વિભાવિતા. ‘‘સુગતો ભગવા’’તિ પન ઇમેહિ પદેહિ હેતુફલસત્તૂપકારવસેન બુદ્ધગુણા વિભાવિતાતિ વેદિતબ્બં.

૧૪૫. **તસ્સા**તિ બુદ્ધાનુસ્સતિકમ્મટ્ઠાનિકસ્સ યોગિનો. **એવ**ન્તિ ‘‘તત્રાયં નયો’’તિઆદિના વુત્તપ્પકારેન. **તસ્મિં સમયે**તિ બુદ્ધગુણાનુસ્સરણસમયે. **રાગપરિયુટ્ઠિત**ન્તિ રાગેન પરિયુટ્ઠિતં, પરિયુટ્ઠાનપ્પત્તેહિ રાગેહિ સહિતં ચિત્તં અરઞ્ઞમિવ ચોરેહિ તેન પરિયુટ્ઠિતન્તિ વુત્તં, તસ્સ પરિયુટ્ઠાનટ્ઠાનભાવતો, પરિયુટ્ઠિતરાગન્તિ અત્થો. યં વા રાગસ્સ પરિયુટ્ઠાનં, તં તંસહિતે ચિત્તે ઉપચરિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. એતસ્મિં પક્ખે **રાગેના**તિ રાગેન હેતુનાતિ અત્થો. **ઉજુગતમેવા**તિ પગેવ કાયવઙ્કાદીનં અપનીતત્તા, ચિત્તસ્સ ચ અનુજુભાવકરાનં માયાદીનં અભાવતો, રાગાદિપરિયુટ્ઠાનાભાવેન વા ઓનતિઉન્નતિવિરહતો ઉજુભાવમેવ કતં. અથ વા **ઉજુગતમેવા**તિ કમ્મટ્ઠાનસ્સ વીથિં

ઓતિણ્ણતાય લીનુદ્ધચ્ચવિગમનતો મજ્ઝિમસમથનિમિત્તપટિપત્તિયા ઉજુભાવમેવ ગતં. **તથાગતં આરબ્ભા**તિ તથાગતગુણે આરમ્મણં કત્વા.

ઇચ્ચસ્સાતિ ઇતિ અસ્સ. ''સો ભગવા ઇતિપિ અરહ''ન્તિઆદિના પુબ્બે વુત્તપ્પકારેન બુદ્ધગુણે અનુવિતક્કયતોતિ સમ્બન્ધો. **એવન્તિ** ''નેવ તસ્મિં સમયે''તિઆદિના વુત્તનયેન. **બુદ્ધગુણપોણા**તિ બુદ્ધગુણનિન્ના. ''**વિતક્કવિચારા પવત્તન્તી**''તિ એતેન બુદ્ધગુણસઞ્ઞાતં કમ્મટ્ઠાનં વિતક્કાહતં, વિતક્કપરિયાહતં, પુનપ્પુનં અનુમજ્જનઞ્ચ કરોતીતિ દસ્સેતિ. **પીતિ ઉપ્પજ્જતી**તિ ભાવનાવસેન ઉપચારજ્ઝાનનિપ્ફાદિકા બલવતી પીતિ ઉપ્પજ્જતિ. **પીતિમનસ્સ** વુત્તપ્પકારપીતિસહિતચિત્તસ્સ. **કાયચિત્તદરથા**તિ કાયચિત્તપસ્સદ્ધીનં પટિપક્ખભૂતા સુખુમાવત્થા ઉદ્ધચ્ચસહગતા કિલેસા. **પટિપ્પસ્સમ્ભન્તી**તિ સન્નિસીદન્તિ. **અનુક્કમેન એકક્ખણે**તિ યદા બુદ્ધગુણારમ્મણા ભાવના ઉપરૂપરિ વિસેસં આવહન્તી પવત્તતિ, તદા નીવરણાનિ વિક્ખમ્ભિતાનેવ હોન્તિ, કિલેસા સન્નિસિન્નાવ હોન્તિ, સુવિસદાનિ સદ્ધાદીનિ ઇન્દ્રિયાનિ હોન્તિ, ભાવનાય પગુણતાય વિતક્કવિચારા સાતિસયં પટુકિચ્ચાવ હોન્તિ, બલવતી પીતિ ઉપ્પજ્જતિ, પીતિપદટ્ઠાના પસ્સદ્ધિ સવિસેસા જાયતિ, પસ્સદ્ધકાયસ્સ સમાધિપદટ્ઠાનં સુખં થિરતરં હુત્વા પવત્તતિ, સુખેન અનુબ્રૂહિતં ચિત્તં કમ્મટ્ઠાને સમ્મદેવ સમાધિયતિ. એવં અનુક્કમેન પુબ્બભાગે વિતક્કાદયો ઉપરૂપરિ પટુપટુતરભાવેન પવત્તિત્વા ભાવનાય મજ્ઝિમસમથપટિપત્તિયા ઇન્દ્રિયાનઞ્ચ એકરસભાવેન પટુતમાનિ હુત્વા એકક્ખણે **ઝાનઙ્ગાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ**. યં સન્ધાય વુત્તં ભગવતા –

> ''યસ્મિં , મહાનામ, સમયે અરિયસાવકો તથાગતં અનુસ્સરતિ, નેવસ્સ તસ્મિં સમયે રાગપરિયુટ્ઠિતં ચિત્તં હોતિ...પે॰... સુખિનો ચિત્તં સમાધિયતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૬.૧૦).

કસ્મા પનેત્થ ઝાનં અપ્પનાપત્તં ન હોતીતિ આહ ''**બુદ્ધગુણાનં પન ગમ્ભીરતાયા**''તિઆદિ. ગમ્ભીરે હિ આરમ્મણે ગમ્ભીરે ઉદકે પતિતનાવા વિય સમથભાવના પતિટ્ઠં ન લભતિ, ''ગમ્ભીરતાયા''તિ ચ ઇમિના સભાવધમ્મતાપિ સઙ્ગહિતા. સભાવધમ્મો હિ ગમ્ભીરો ન પઞ્ઞત્તિ. નનુ ચ તજ્જાપઞ્ઞત્તિવસેન સભાવધમ્મો ગય્હતીતિ? સચ્ચં ગય્હતિ પુબ્બભાગે, ભાવનાય પન વડ્ઢમાનાય પઞ્ઞત્તિં સમતિક્કમિત્વા સભાવેયેવ ચિત્તં તિટ્ઠતિ. નનુ ચ સભાવધમ્મેપિ કત્થચિ અપ્પના સમિજ્ઝતિ દુતિયારુપ્પજ્ઝાનાદીતિ? સચ્ચં સમિજ્ઝતિ, તઞ્ચ ખો એકપ્પકારે આરમ્મણે, ઇદં પન નાનપ્પકારન્તિ દસ્સેન્તો ''**નાનપ્પકારગુણાનુસ્સરણાધિમુત્તતાયા**''તિ આહ. એવમ્પિ યથા નાનપ્પકારેસુ કેસાદિકોટ્ઠાસેસુ મનસિકારં પવત્તેન્તસ્સ એકસ્મિંયેવ કોટ્ઠાસે અપ્પનાવસેન ભાવના અવતિટ્ઠતિ, એવમિધ કસ્મા ન હોતીતિ? વિસમોયં ઉપઞ્ઞાસો. તત્થ હિ સતિપિ કોટ્ઠાસબહુભાવે એકપ્પકારેનેવ ભાવના વત્તતિ પટિક્કૂલાકારસ્સેવ ગહણતો, ઇધ પન નાનપ્પકારેન ગુણાનં નાનપ્પકારત્તા, ન અયમેકસ્મિંયેવ ગુણે ઠાતું સક્કોતિ ભાવનાબલેન પચ્ચક્ખતો બુદ્ધગુણેસુ ઉપટ્ઠહન્તેસુ સદ્ધાય બલવભાવતો. તેનેવ હિ ''**અધિમુત્તતાયા**''તિ વુત્તં. યદિ ઉપચારપ્પત્તં ઝાનં હોતિ, કથં બુદ્ધાનુસ્સતીતિ વુત્તન્તિ આહ ''**તદેત**''ન્તિઆદિ.

સગારવો હોતિ સપ્પતિસ્સો, સત્થુ ગુણસરીરસ્સ પચ્ચક્ખતો ઉપટ્ઠહનતો. તતોયેવ **સદ્ધાવેપુલ્લં** અવેચ્ચપ્પસાદસદિસં સદ્ધામહત્તં. બુદ્ધગુણાનં અનુસ્સરણવસેન ભાવનાય પવત્તત્તા **સતિવેપુલ્લં**. તેસં પરમગમ્ભીરતાય, નાનપ્પકારતાય ચ **પઞ્ઞાવેપુલ્લં**. તેસં ઉળારપુઞ્ઞક્ખેત્તતાય **પુઞ્ઞવેપુલ્લઞ્ચ અધિગચ્છતિ**. **પીતિપામોજ્જબહુલો હોતિ** પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગટ્ઠાનીયત્તા બુદ્ધાનુસ્સતિયા. **ભયભેરવસહો** બુદ્ધગુણારમ્મણાય સતિયા ભયભેરવાભિભવનતો. તેનાહ ભગવા ''અનુસ્સરેથ સમ્બુદ્ધં, ભયં તુમ્હાક નો સિયા''તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૪૯ થોકં વિસદિસં). **દુક્ખાધિવાસનસમત્થો** બુદ્ધાનુસ્સતિયા સરીરદુક્ખસ્સ પદુમપલાસે ઉદકસ્સ વિય વિનિવટ્ટનતો .

સંવાસસઞ્ઞન્તિ સહવાસસઞ્ઞં. **બુદ્ધભૂમિયં ચિત્તં નમતિ** બુદ્ધગુણાનં મહન્તભાવસ્સ પચ્ચક્ખતો ઉપટ્ઠાનતો. બુદ્ધાનુસ્સતિભાવનાય સબ્બદા બુદ્ધગુણાનં ચિત્તે વિપરિવત્તનતો વુત્તં “**સમ્મુખા સત્થારં પસ્સતો વિયા**”તિ. **ઉત્તરિ અપ્પટિવિજ્ઝન્તો**તિ ઇમાય ભાવનાય ઉપરિ તં અધિટ્ઠાનં કત્વા સચ્ચાનિ અપ્પટિવિજ્ઝન્તો. **સુગતિપરાયણો**તિ સુગતિસમ્પરાયો.

અપ્પમાદન્તિ અપ્પમજ્જનં સક્કચ્ચં અનુયોગં. **કયિરાથા**તિ કરેય્ય. **સુમેધસો**તિ સુન્દરપઞ્ઞો . **એવં મહાનુભાવાયા**તિ વુત્તપ્પકારેન નીવરણવિક્ખમ્ભનાદિસમત્થેન સત્થરિ સગારવભાવાદિહેતુભૂતેન મહતા સામત્થિયેન સમન્નાગતાય.

૨. ધમ્માનુસ્સતિકથાવણ્ણના

૧૪૬. ધમ્માનુસ્સતિન્તિ એત્થ પદત્થો, સભાવત્થો ચ આદિતો વુત્તોયેવાતિ તં અનામસિત્વા ભાવનાવિધાનમેવ દસ્સેતું “**ધમ્માનુસ્સતિં ભાવેતુકામેનાપી**”તિઆદિ આરદ્ધં. કસ્મા પનેત્થ બુદ્ધાનુસ્સતિયં વિય ‘‘અવેચ્ચપ્પસાદસમન્નાગતેના’’તિ ન વુત્તં. નનુ એતા પટિપાટિયા છ અનુસ્સતિયો અરિયસાવકાનં વસેન દેસનં આરુળ્હાતિ? સચ્ચમેતં, એવં સન્તેપિ ‘‘પરિસુદ્ધસીલાદિગુણાનં પુથુજ્જનાનમ્પિ ઇજ્ઝન્તી’’તિ દસ્સનત્થં ‘‘અવેચ્ચપ્પસાદસમન્નાગતેના’’તિ ઇધ ન વુત્તં, અરિયસાવકાનં પન સુખેન ઇજ્ઝન્તીતિ. તથાપિ પાળિયં આગતત્તા ચ બુદ્ધાનુસ્સતિનિદ્દેસે વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં, અયઞ્ચ વિચારો પરતો આગમિસ્સતેવ.

૧૪૭. પરિયત્તિધમ્મોપીતિ પિ-સદ્દેન લોકુત્તરધમ્મં સમ્પિણ્ડેતિ. **ઇતરેસૂ**તિ સન્દિટ્ઠિકાદિપદેસુ. **લોકુત્તરધમ્મોવા**તિ અવધારણં નિપ્પરિયાયેન સન્દિટ્ઠિકાદિઅત્થં સન્ધાય વુત્તં, પરિયાયતો પનેતે પરિયત્તિધમ્મેપિ સમ્ભવન્તેવ. તથા હિ **પરિયત્તિધમ્મો** બહુસ્સુતેન આગતાગમેન પરમેન સતિનેપક્કેન સમન્નાગતેન પઞ્ઞવતા આદિકલ્યાણતાદિવિસેસતો સયં દટ્ઠબ્બોતિ **સન્દિટ્ઠિકો**. આચરિયપયિરુપાસનાય વિના ન લબ્ભાતિ ચે? લોકુત્તરધમ્મેપિ સમાને કલ્યાણમિત્તસન્નિસ્સયેનેવ સિજ્ઝનતો, તથા સત્થુસન્દસ્સનેપિ. ‘‘સન્દિટ્ઠિયા જયતી’’તિ અયં પનત્થો તિત્થિયનિમ્મદ્દને નિપ્પરિયાયતોવ લબ્ભતિ , કિલેસજયે પરિયાયતો પરમ્પરાહેતુભાવતો. ‘‘સન્દિટ્ઠં અરહતી’’તિ અયમ્પિ અત્થો લબ્ભતેવ, સબ્બસો સંકિલેસધમ્માનં પહાનં, વોદાનધમ્માનં પરિબ્રૂહનઞ્ચ ઉદ્દિસ્સ પવત્તત્તા. અયઞ્ચ અત્થો ‘‘યે ખો ત્વં, ગોતમિ, ધમ્મે જાનેય્યાસિ, ઇમે ધમ્મા સરાગાય સંવત્તન્તિ નો વિરાગાય, સઞ્ઞોગાય સંવત્તન્તિ નો વિસઞ્ઞોગાય, સઉપાદાનાય સંવત્તન્તિ નો અનુપાદાનાય. એકંસેન, ગોતમિ, ધારેય્યાસિ ‘નેસો ધમ્મો, નેસો વિનયો, નેતં સત્થુસાસન’’’ન્તિ (ચૂળવ॰ ૪૦૬; અ॰ નિ॰ ૮.૫૩), ‘‘ધમ્માપિ વો, ભિક્ખવે, પહાતબ્બા, પગેવ અધમ્મા’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૪૦) ચ એવમાદીહિ સુત્તપદેહિ વિભાવેતબ્બો. અકાલિકાધિગમુપાયતાય **અકાલિકો**. વિજ્જમાનતાપરિસુદ્ધતાહિ એહિપસ્સવિધિં અરહતીતિ **એહિપસ્સિકો**. તતો એવ વટ્ટદુક્ખનિત્થરણત્થિકેહિ અત્તનો ચિત્તે ઉપનયનં, ચિત્તસ્સ વા તત્થ ઉપનયનં અરહતીતિ **ઓપનેય્યિકો**. વિમુત્તાયતનસીસે ઠત્વા પરિચયેન સમ્મદેવ અત્થવેદં, ધમ્મવેદઞ્ચ લભન્તેહિ **પચ્ચત્તં વેદિતબ્બો વિઞ્ઞૂહી**તિ. એવં સન્દિટ્ઠિકાદિપદેસુ પરિયત્તિધમ્મમ્પિ પક્ખિપિત્વા મનસિકારો યુજ્જતેવ.

સાતિ ગાથા. **સમન્તભદ્રકત્તા**તિ સબ્બભાગેહિ સુન્દરત્તા. **ધમ્મસ્સા**તિ સાસનધમ્મસ્સ. કિઞ્ચાપિ અવયવવિનિમુત્તો સમુદાયો નામ પરમત્થતો કોચિ નત્થિ, યેસુ પન અવયવેસુ સમુદાયરૂપેન અવેક્ખિતેસુ ‘‘ગાથા’’તિ સમઞ્ઞા, તં તતો ભિન્નં વિય કત્વા સંસામિવોહારં આરોપેત્વા દસ્સેન્તો “**પઠમેન પાદેન**

આદિકલ્યાણા''તિઆદિમાહ. ''**એકાનુસન્ધિક**''ન્તિ ઇદં નાતિબહુવિભાગં યથાનુસન્ધિના એકાનુસન્ધિકં સન્ધાય વુત્તં, ઇતરસ્સ પન તેનેવ દેસેતબ્બધમ્મવિભાગેન આદિમજ્ઝપરિયોસાનભાગા લબ્ભન્તીતિ. **નિદાનેના**તિ કાલદેસદેસકપરિસાદિઅપદિસનલક્ખણેન નિદાનગન્થેન. **નિગમનેના**તિ ''ઇદમવોચા''તિઆદિકેન (સં॰ નિ॰ ૧.૨૪૯), ''ઇતિ યં તં વુત્તં, ઇદમેતં પટિચ્ચ વુત્ત''ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૧૦.૨૭) વા યથાવુત્તત્થનિગમનેન.

અયં કથા વિસેસતો સુત્તપિટકસંવણ્ણનાતિ કત્વા સુત્તપિટકવસેન ધમ્મસ્સ આદિકલ્યાણાદિકં દસ્સેત્વા ઇદાનિ સુત્તપિટકવિનયપિટકાનં વસેન તં દસ્સેતું ''**સનિદાનસઉપ્પત્તિકત્તા**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **સનિદાનસઉપ્પત્તિકત્તા**તિ યથાવુત્તનિદાનેન સનિદાનતાય, સઅટ્ઠુપ્પત્તિકતાય ચ. **વેનેય્યાનં અનુરૂપતો**તિ સિક્ખાપદપઞ્ઞત્તિયા, ધમ્મદેસનાય ચ તંતંસિક્ખાપદભાવેન પઞ્ઞાપિયમાનસ્સ વેનેય્યજ્ઝાસયાનુરૂપં પવત્તિયમાનસ્સ અનુરૂપતો. **અત્થસ્સા**તિ દેસિયમાનસ્સ ચ સીલાદિઅત્થસ્સ. ''તં કિસ્સ હેતુ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૪૯)? સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે''તિઆદિના (સં॰ નિ॰ ૩.૯૫) તત્થ તત્થ હેતૂપમાગહણેન **હેતુદાહરણયુત્તતો**.

એવં સુત્તવિનયવસેન પરિયત્તિધમ્મસ્સ આદિમજ્ઝપરિયોસાનકલ્યાણતં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તીણિ પિટકાનિ એકજ્ઝં ગહેત્વા તં દસ્સેતું ''**સકલોપી**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **સાસનધમ્મો**તિ –

> ''સબ્બપાપસ્સ અકરણં, કુસલસ્સ ઉપસમ્પદા;
> સચિત્તપરિયોદપનં, એતં બુદ્ધાન સાસન''ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૧૮૩; દી॰ નિ॰ ૨.૯૦) –

એવં વુત્તસ્સ સત્થુસાસનસ્સ પકાસકો પરિયત્તિધમ્મો. **સીલેન આદિકલ્યાણો** સીલમૂલકત્તા સાસનસ્સ. સમથાદીહિ **મજ્ઝેકલ્યાણો** તેસં સાસનસમ્પત્તિયા વેમજ્ઝભાવતો. **નિબ્બાનેન પરિયોસાનકલ્યાણો** તદધિગમતો ઉત્તરિકરણીયાભાવતો. સાસને સમ્માપટિપત્તિ નામ પઞ્ઞાય હોતિ, તસ્સા ચ સીલં, સમાધિ ચ મૂલન્તિ આહ ''**સીલસમાધીહિ આદિકલ્યાણો**''તિ. પઞ્ઞા પન અનુબોધપટિવેધવસેન દુવિધાતિ તદુભયમ્પિ ગણ્હન્તો ''**વિપસ્સનામગ્ગેહિ મજ્ઝેકલ્યાણો**''તિ આહ. તસ્સ નિપ્ફત્તિ ફલં, કિચ્ચં નિબ્બાનસચ્છિકિરિયા, તતો પરં કત્તબ્બં નત્થીતિ દસ્સેન્તો આહ ''**ફલનિબ્બાનેહિ પરિયોસાનકલ્યાણો**''તિ. ફલગ્ગહણેન વા સઉપાદિસેસનિબ્બાનમાહ, ઇતરેન ઇતરં, તદુભયઞ્ચ સાસનસમ્પત્તિયા ઓસાનન્તિ આહ ''**ફલનિબ્બાનેહિ પરિયોસાનકલ્યાણો**''તિ.

બુદ્ધસ્સ સુબોધિતા સમ્માસમ્બુદ્ધતા, તાય **આદિકલ્યાણો** તપ્પભવત્તા. સબ્બસો સંકિલેસપ્પહાનં વોદાનં, પારિપૂરી ચ ધમ્મસુધમ્મતા, તાય **મજ્ઝેકલ્યાણો** તંસરીરત્તા. સત્થારા યથાનુસિટ્ઠં તથા પટિપત્તિ **સઙ્ઘસુપ્પટિપત્તિ**, તાય **પરિયોસાનકલ્યાણો**, તાય સાસનસ્સ લોકે સુપ્પતિટ્ઠિતભાવતો. તન્તિ સાસનધમ્મં. **તથત્તાયા**તિ યથત્તાય ભગવતા ધમ્મો દેસિતો, તથત્તાય તથભાવાય. સો પન અભિસમ્બોધિ પચ્ચેકબોધિ સાવકબોધીતિ તિવિધો , ઇતો અઞ્ઞથા નિબ્બાનાધિગમસ્સ અભાવતો. તત્થ સબ્બગુણેહિ અગ્ગભાવતો, ઇતરબોધિદ્વયમૂલતાય ચ પઠમાય બોધિયા **આદિકલ્યાણતા**, ગુણેહિ વેમજ્ઝભાવતો દુતિયાય **મજ્ઝેકલ્યાણતા**, તદુભયાવરતાય, તદોસાનતાય ચ સાસનધમ્મસ્સ તતિયાય **પરિયોસાનકલ્યાણતા** વુત્તા.

એસોતિ સાસનધમ્મો. **નીવરણવિક્ખમ્ભનતો**તિ વિમુત્તાયતનસીસે ઠત્વા સદ્ધમ્મં સુણન્તસ્સ નીવરણાનં વિક્ખમ્ભનસમ્ભવતો. વુત્તં હેતં –

''યથા યથાવુસો, ભિક્ખુનો સત્થા વા ધમ્મં દેસેતિ, અઞ્ઞતરો વા ગરુટ્ઠાનિયો સબ્રહ્મચારી , તથા તથા સો તત્થ લભતિ અત્થવેદં લભતિ ધમ્મવેદ''ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૫.૨૬).

''યસ્મિં, ભિક્ખવે, સમયે અરિયસાવકો ઓહિતસોતો ધમ્મં સુણાતિ, પઞ્ચસ્સ નીવરણાનિ તસ્મિં સમયે પહીનાનિ હોન્તી''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૧૯) –

ચ આદિ. **સમથવિપસ્સનાસુખાવહનતો**તિ સમથસુખસ્સ ચ વિપસ્સનાસુખસ્સ ચ સમ્પાદનતો. વુત્તમ્પિ ચેતં –

''સો વિવિચ્ચેવ કામેહિ વિવિચ્ચ અકુસલેહિ ધમ્મેહિ સવિતક્કં સવિચારં વિવેકજં પીતિસુખ''ન્તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૭૯; મ॰ નિ॰ ૨.૧૩૮).

તથા –

''યતો યતો સમ્મસતિ, ખન્ધાનં ઉદયબ્બયં;
લભતી પીતિપામોજ્જં, અમતં તં વિજાનતં;
અમાનુસી રતી હોતિ, સમ્મા ધમ્મં વિપસ્સતો''તિ ચ. (ધ॰ પ॰ ૩૭૪, ૩૭૩);

તથાપટિપન્નોતિ યથા સમથવિપસ્સનાસુખં આવહતિ, યથા વા સત્થારા અનુસિટ્ઠં, તથા પટિપન્નો સાસનધમ્મો. **તાદિભાવાવહનતો**તિ છળઙ્ગુપેક્ખાવસેન ઇટ્ઠાદીસુ તાદિભાવસ્સ લોકધમ્મેહિ અનુપલેપસ્સ આવહનતો. એસ ભગવા વુત્તનયેન તિવિધકલ્યાણં ધમ્મં દેસેન્તો યં સાસનબ્રહ્મચરિયં, મગ્ગબ્રહ્મચરિયઞ્ચ પકાસેતિ, તં યથાનુરૂપં અત્થસમ્પત્તિયા સાત્થં, બ્યઞ્જનસમ્પત્તિયા સબ્યઞ્જનન્તિ યોજના.

તત્થ અવિસેસેન તિસ્સો સિક્ખા, સકલો ચ તન્તિધમ્મો **સાસનબ્રહ્મચરિયં**. યં સન્ધાય વુત્તં ''કતમેસાનં ખો, ભન્તે, બુદ્ધાનં ભગવન્તાનં બ્રહ્મચરિયં નચિરટ્ઠિતિકં અહોસી''તિઆદિ (પારા॰ ૧૮). સબ્બસિક્ખાનં મણ્ડભૂતસિક્ખત્તયસઙ્ગહિતો અરિયમગ્ગો **મગ્ગબ્રહ્મચરિયં**. યં સન્ધાય વુત્તં ''ખીણા જાતિ, વુસિતં બ્રહ્મચરિયં, કતં કરણીય''ન્તિ (મહાવ॰ ૨૩; સં॰ નિ॰ ૫.૧૮૬). **યથાનુરૂપ**ન્તિ યથારહં. સિક્ખત્તયસઙ્ગહં હિ સાસનબ્રહ્મચરિયં અત્થસમ્પત્તિયા **સાત્થં**. મગ્ગબ્રહ્મચરિયે વત્તબ્બમેવ નત્થિ. **અત્થસમ્પત્તિયા**તિ સમ્પન્નત્થતાય. સમ્પત્તિઅત્થો હિ ઇધ સહ-સદ્દો. ઇતરં પન યથાવુત્તેનત્થેન **સાત્થં, સબ્યઞ્જન**ઞ્ચ. યે પનેત્થ ''વચનસભાવં **સાત્થં**, અત્થસભાવં **સબ્યઞ્જન**''ન્તિ વિભજિત્વા વદન્તિ, તં ન સુન્દરં, તથા વિભત્તસ્સ પરિયત્તિધમ્મસ્સ અભાવતો. સદ્દત્થા હિ અભિન્નરૂપા વિય હુત્વા વિનિયોગં ગચ્છન્તિ. તથા હિ નેસં લોકિયામિસ્સીભાવં પટિજાનન્તિ. સતિપિ વા ભેદે ''સબ્યઞ્જન''ન્તિ એત્થ યદિ તુલ્યયોગો અધિપ્પેતો ''સપુત્તો આગતો''તિઆદીસુ વિય, એવં સતિ ''અત્થપટિસરણા, ભિક્ખવે, હોથ, મા બ્યઞ્જનપટિસરણા''તિ અત્થપ્પધાનવાદો બાધિતો સિયા, અથ વિજ્જમાનતામત્તં ''સલોમકો સપક્ખકો''તિઆદીસુ વિય બ્યઞ્જનસમ્પત્તિ અગ્ગહિતા સિયા. તસ્મા અટ્ઠકથાયં વુત્તનયેનેવ અત્થો ગહેતબ્બો.

સાત્થં સબ્યઞ્જનન્તિ એત્થ નેત્તિનયેનાપિ અત્થં દસ્સેતું **''સઙ્કાસન...પે॰... સબ્યઞ્જન''**ન્તિ વુત્તં. તત્થ યદિપિ નેત્તિયં બ્યઞ્જનમુખેન બ્યઞ્જનત્થગ્ગહણં હોતીતિ ''અક્ખરં પદ''ન્તિઆદિના (નેત્તિ॰ ૪ દ્વાદસપદ) બ્યઞ્જનપદાનિ પઠમં ઉદ્દિટ્ઠાનિ, ઇધ પન પાળિયં ''સાત્થં સબ્યઞ્જન''ન્તિ આગતત્તા અત્થપદાનિયેવ પઠમં દસ્સેતું

‘‘**સઙ્કાસનપકાસના**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ સઙ્ખેપતો કાસનં દીપનં **સઙ્કાસનં** ‘‘મઞ્ઞમાનો ભિક્ખુ બદ્ધો મારસ્સ, અમઞ્ઞમાનો મુત્તો’’તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૩.૬૪) વિય. તત્તકેન હિ તેન ભિક્ખુના પટિવિદ્ધં. તેનાહ ‘‘અઞ્ઞાતં ભગવા’’તિઆદિ. પઠમં કાસનં **પકાસનં**. આદિકમ્મસ્મિં હિ અયં **પ**સદ્દો ‘‘પઞ્ઞપેતિ પટ્ઠપેતી’’તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૨.૨૦) વિય. તિક્ખિન્દ્રિયાપેક્ખં ચેતં પદદ્વયં ઉદ્દેસભાવતો. તિક્ખિન્દ્રિયો હિ સઙ્ખેપતો પઠમઞ્ચ વુત્તમત્થં પટિપજ્જતિ . સંખિત્તસ્સ વિત્થારવચનં, સકિં વુત્તસ્સ પુન વચનઞ્ચ **વિવરણવિભજનાનિ**. યથા ‘‘કુસલા ધમ્મા’’તિ સઙ્ખેપતો સકિંયેવ ચ વુત્તસ્સ અત્થસ્સ ‘‘કતમે ધમ્મા કુસલા? યસ્મિં સમયે કામાવચરં કુસલં ચિત્ત’’ન્તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૧) વિત્થારતો વિવરણવસેન, વિભજનવસેન ચ પુન વચનં. મજ્ઝિમિન્દ્રિયાપેક્ખમેતં પદદ્વયં નિદ્દેસભાવતો. વિવટસ્સ વિત્થારતરાભિધાનં, વિભત્તસ્સ ચ પકારેહિ ઞાપનં વેનેય્યાનં ચિત્તપરિતોસનં **ઉત્તાનીકરણપઞ્ઞાપનાનિ**. યથા ‘‘ફસ્સો હોતી’’તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૨) વિવટવિભત્તસ્સ અત્થસ્સ ‘‘કતમો તસ્મિં સમયે ફસ્સો? યો તસ્મિં સમયે ફસ્સો ફુસના સમ્ફુસના’’તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૨) ઉત્તાનીકિરિયા, પઞ્ઞાપના ચ. મુદિન્દ્રિયાપેક્ખમેતં પદદ્વયં પટિનિદ્દેસભાવતો. ‘‘પઞ્ઞાપનપટ્ઠપનવિવરણવિભજનઉત્તાનીકરણપકાસનઅત્થપદસમાયોગતો’’તિપિ પાઠો.

કથં પનાયં પાઠવિકપ્પો જાતોતિ? વુચ્ચતે – નેત્તિપાળિયં આગતનયેન પુરિમપાઠો. તત્થ હિ –

‘‘સઙ્કાસના પકાસના,
વિવરણા વિભજનુત્તાનીકમ્મપઞ્ઞત્તિ;
એતેહિ છહિ પદેહિ,
અત્થો કમ્મઞ્ચ નિદ્દિટ્ઠ’’ન્તિ. (નેત્તિ॰ ૪ દ્વાદસપદ) –

દેસનાહારયોજનાય ચ એતસ્સેવત્થસ્સ ‘‘સઙ્કાસના પકાસના’’તિઆદિના આગતં. પચ્છિમો પન ‘‘પઞ્ઞપેતિ પટ્ઠપેતિ વિવરતિ વિભજતિ ઉત્તાનીકરોતિ ‘પસ્સથા’તિ ચાહા’’તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૨૦) સુત્તે આગતનયેન બ્યઞ્જનમત્તકતો. એવઞ્ચ નેસં દ્વિન્નં પાઠાનં વિસેસો, ન અત્થતો. તથા હિ સઙ્ખેપતો ‘‘પઠમં ઞાપનં **પઞ્ઞાપનં**, પઠમમેવ ઠપનં **પટ્ઠપન**’’ન્તિ ઇમાનિ પદાનિ સઙ્કાસનપકાસનપદેહિ અત્થતો અવિસિટ્ઠાનિ. યઞ્ચ પુરિમપાઠે છટ્ઠં પદં ‘‘પકારતો ઞાપન’’ન્તિ પઞ્ઞાપનં વુત્તં, તં દુતિયપાઠે પકાસનપદેન ‘‘નિબ્બિસેસં પકારતો કાસન’’ન્તિ કત્વા. યસ્મા ઞાપનકાસનાનિ અત્થાવભાસનસભાવતાય અભિન્નાનિ, સબ્બેસઞ્ચ વેનેય્યાનં ચિત્તસ્સ તોસનં, બુદ્ધિયા ચ નિસાનં યાથાવતો વત્થુસભાવાવભાસને જાયતીતિ. એવં અત્થપદરૂપત્તા પરિયત્તિઅત્થસ્સ યથાવુત્તછઅત્થપદસમાયોગતો **સાત્થં** સાસનં.

અક્ખરપદબ્યઞ્જનાકારનિરુત્તિનિદ્દેસસમ્પત્તિયાતિ એત્થ ઉચ્ચારણવેલાયં અપરિયોસિતે પદે વણ્ણો **અક્ખરં**. ‘‘એકક્ખરં પદં અક્ખર’’ન્તિ એકે ‘‘આ એવં કિર ત’’ન્તિઆદીસુ આ-કારાદયો વિય. ‘‘વિસુદ્ધકરણાનં મનસા દેસનાવાચાય અક્ખરણતો અક્ખર’’ન્તિ અઞ્ઞે. વિભત્તિયન્તં અત્થઞાપનતો **પદં**. સઙ્ખેપતો વુત્તં પદાભિહિતં અત્થં બ્યઞ્જેતીતિ **બ્યઞ્જનં**, વાક્યં. ‘‘કિરિયાપદં અબ્યયકારકવિસેસનયુત્તં વાક્ય’’ન્તિ હિ વદન્તિ. પકારતો વાક્યવિભાગો **આકારો**. આકારાભિહિતં નિબ્બચનં **નિરુત્તિ**. નિબ્બચનવિત્થારો નિસ્સેસુપદેસતો **નિદ્દેસો**. એતેસં અક્ખરાદીનં બ્યઞ્જનપદાનં સમ્પત્તિયા સમ્પન્નતાય **સબ્યઞ્જનં**.

તત્રાયમસ્સ અત્થપદસમાયોગો, બ્યઞ્જનસમ્પત્તિ ચ – અક્ખરેહિ સઙ્કાસેતિ, પદેહિ પકાસેતિ, બ્યઞ્જનેહિ વિવરતિ, આકારેહિ વિભજતિ, નિરુત્તીહિ ઉત્તાનીકરોતિ, નિદ્દેસેહિ પઞ્ઞપેતિ, તથા અક્ખરેહિ ઉગ્ઘાટેત્વા પદેહિ વિનેતિ ઉગ્ઘટિતઞ્ઞું, બ્યઞ્જનેહિ વિપઞ્ચેત્વા આકારેહિ વિનેતિ વિપઞ્ચિતઞ્ઞું, નિરુત્તીહિ નેત્વા નિદ્દેસેહિ વિનેતિ નેય્યં. એવઞ્ચાયં ધમ્મો ઉગ્ઘટિયમાનો ઉગ્ઘટિતઞ્ઞું વિનેતિ, વિપઞ્ચિયમાનો વિપઞ્ચિતઞ્ઞું, નિય્યમાનો નેય્યં. તત્થ ઉગ્ઘટના આદિ, વિપઞ્ચના મજ્ઝે, નયનમન્તે. એવં તીસુ કાલેસુ તિધા દેસિતો દોસત્તયવિધમનો ગુણત્તયાવહો તિવિધવેનેય્યવિનયનોતિ. એવમ્પિ તિવિધકલ્યાણોયં ધમ્મો અત્થબ્યઞ્જનપારિપૂરિયા ''સાત્થો સબ્યઞ્જનો''તિ વેદિતબ્બો ''પરિપુણ્ણો, પરિસુદ્ધો''તિ ચ.

અત્થગમ્ભીરતાતિઆદીસુ **અત્થો** નામ તન્તિઅત્થો. **ધમ્મો** તન્તિ. **પટિવેધો** તન્તિયા, તન્તિઅત્થસ્સ ચ યથાભૂતાવબોધો. **દેસના** મનસા વવત્થાપિતાય તન્તિયા દેસના. તે પનેતે અત્થાદયો યસ્મા સસાદીહિ વિય મહાસમુદ્દો મન્દબુદ્ધીહિ દુક્ખોગાહા, અલબ્ભનેય્યપતિટ્ઠા ચ, તસ્મા **ગમ્ભીરા**. અથ વા **અત્થો** નામ હેતુફલં. **ધમ્મો** હેતુ. **દેસના** પઞ્ઞત્તિ, યથાધમ્મં ધમ્માભિલાપો, અનુલોમપટિલોમસઙ્ખેપવિત્થારાદિવસેન વા કથનં. **પટિવેધો** અભિસમયો, અત્થાનુરૂપં ધમ્મેસુ, ધમ્માનુરૂપં અત્થેસુ, પઞ્ઞત્તિપથાનુરૂપં પઞ્ઞત્તીસુ અવબોધો, તેસં તેસં વા ધમ્માનં પટિવિજ્ઝિતબ્બો સલક્ખણસઙ્ખાતો અવિપરીતસભાવો. તેપિ ચેતે અત્થાદયો યસ્મા અનુપચિતકુસલસમ્ભારેહિ દુપ્પઞ્ઞેહિ સસાદીહિ વિય મહાસમુદ્દો દુક્ખોગાહા, અલબ્ભનેય્યપતિટ્ઠા ચ, તસ્મા **ગમ્ભીરા**. તેસુ પટિવેધસ્સાપિ અત્થસન્નિસ્સિતત્તા વુત્તં ''**અત્થગમ્ભીરતાપટિવેધગમ્ભીરતાહિ સાત્થ**''ન્તિ અત્થગુણદીપનતો. તાસં ધમ્મદેસનાનં બ્યઞ્જનસન્નિસ્સિતત્તા વુત્તં ''**ધમ્મગમ્ભીરતાદેસનાગમ્ભીરતાહિ સબ્યઞ્જન**''ન્તિ તાસં બ્યઞ્જનસમ્પત્તિદીપનતો.

અત્થેસુ પભેદગતં ઞાણં **અત્થપટિસમ્ભિદા**. અત્થધમ્મનિરુત્તિપટિસમ્ભિદાસુ પભેદગતં ઞાણં **પટિભાનપટિસમ્ભિદા**તિ ઇમિસ્સાપિ પટિસમ્ભિદાય અત્થવિસયત્તા આહ ''**અત્થપટિભાનપટિસમ્ભિદાવિસયતો સાત્થ**''ન્તિ, અત્થસમ્પત્તિયા અસતિ તદભાવતો. **ધમ્મો**તિ તન્તિ . **નિરુત્તી**તિ તન્તિપદાનં નિદ્ધારેત્વા વચનં. તત્થ પભેદગતાનિ ઞાણાનિ ધમ્મનિરુત્તિપટિસમ્ભિદાતિ આહ ''**ધમ્મનિરુત્તિપટિસમ્ભિદાવિસયતો સબ્યઞ્જન**ન્તિ, અસતિ બ્યઞ્જનસમ્પત્તિયા તદભાવતો. **પરિક્ખકજનપ્પસાદક**ન્તિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો હેતુઅત્થો. યસ્મા પરિક્ખકજનાનં કિંકુસલગવેસીનં પસાદાવહં, તસ્મા **સાત્થં**. અત્થસમ્પન્નન્તિ ફલેન હેતુનો અનુમાનં નદીપૂરેન વિય ઉપરિ વુટ્ઠિપ્પવત્તિયા. સાત્થકતા પનસ્સ પણ્ડિતવેદનીયતાય, સા પરમગમ્ભીરસણ્હસુખુમભાવતો વેદિતબ્બા. વુત્તઞ્હેતં ''ગમ્ભીરો દુદ્દસો''તિઆદિ (મહાવ॰ ૮). **લોકિયજનપ્પસાદકન્તિ સબ્યઞ્જન**ન્તિ યસ્મા લોકિયજનસ્સ પસાદાવહં, તસ્મા **સબ્યઞ્જનં**. લોકિયજનો હિ બ્યઞ્જનસમ્પત્તિયા તુસ્સતિ, ઇધાપિ ફલેન હેતુનો અનુમાનં. સબ્યઞ્જનતા પનસ્સ સદ્ધેય્યતાય, સા આદિકલ્યાણાદિભાવતો વેદિતબ્બા.

અથ વા **પણ્ડિતવેદનીયતો સાત્થ**''ન્તિ પઞ્ઞાપદટ્ઠાનતાય અત્થસમ્પન્નતં આહ, તતો પરિક્ખકજનપ્પસાદકં. **સદ્ધેય્યતો સબ્યઞ્જન**ન્તિ સદ્ધાપદટ્ઠાનતાય બ્યઞ્જનસમ્પન્નતં, તતો લોકિયજનપ્પસાદકન્તિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. **ગમ્ભીરાધિપ્પાયતો સાત્થ**ન્તિ અધિપ્પાયતો અગાધાપારતાય અત્થસમ્પન્નં અઞ્ઞથા તદભાવતો. **ઉત્તાનપદતો સબ્યઞ્જન**ન્તિ સુબોધસદ્દતાય બ્યઞ્જનસમ્પન્નં, પરમગમ્ભીરસ્સપિ અત્થસ્સ વેનેય્યાનં સુવિઞ્ઞેય્યભાવાપાદનતો. સબ્બોપેસ પઠમસ્સ અત્થદ્વયસ્સ પભેદો દટ્ઠબ્બો, તથા ચેવ તત્થ તત્થ સંવણ્ણિતં. તથા હેત્થ વિકપ્પસ્સ, સમુચ્ચયસ્સ વા અગ્ગહણં. **ઉપનેતબ્બસ્સા**તિ પક્ખિપિતબ્બસ્સ વોદાનત્થસ્સ અવુત્તસ્સ **અભાવતો. સકલપરિપુણ્ણભાવેના**તિ સબ્બભાગેહિ પરિપુણ્ણતાય. **અપનેતબ્બસ્સા**તિ સંકિલેસધમ્મસ્સ.

પટિપત્તિયાતિ સીલવિસુદ્ધિયાદિસમ્માપટિપત્તિયા, તન્નિમિત્તં. **અધિગમબ્યત્તિતો**તિ સચ્ચપટિવેધેન અધિગમવેય્યત્તિયસબ્ભાવતો **સાત્થં** કપિલવતાદિ વિય તુચ્છં નિરત્થકં અહુત્વા અત્થસમ્પન્નન્તિ કત્વા. **પરિયત્તિયા**તિ પરિયત્તિધમ્મપરિચયેન. **આગમબ્યત્તિતો**તિ દુરક્ખાતધમ્મેસુ પરિચયં કરોન્તસ્સ વિય સમ્મોહં અજનેત્વા બાહુસચ્ચવેય્યત્તિયસબ્ભાવતો **સબ્યઞ્જનં**. બ્યઞ્જનસમ્પત્તિયા હિ સતિ આગમબ્યત્તીતિ. **સીલાદિપઞ્ચધમ્મક્ખન્ધયુત્તતો**તિ સીલાદીહિ પઞ્ચહિ ધમ્મકોટ્ઠાસેહિ અવિરહિતત્તા. **કેવલપરિપુણ્ણં** અનવસેસેન સમન્તતો પુણ્ણં પૂરિતં. **નિરુપક્કિલેસતો**તિ દિટ્ઠિમાનાદિઉપક્કિલેસાભાવતો. **નિત્થરણત્થાયા**તિ વટ્ટદુક્ખતો નિસ્સરણાય. **લોકામિસનિરપેક્ખતો**તિ કથઞ્ચિપિ તણ્હાસન્નિસ્સયસ્સ અનિસ્સયનતો.

એવં આદિકલ્યાણતાદિઅપદેસેન સત્થુ પુરિમવેસારજ્જદ્વયવસેન ધમ્મસ્સ સ્વાક્ખાતતં વિભાવેત્વા ઇદાનિ પચ્છિમવેસારજ્જદ્વયવસેનાપિ તં દસ્સેતું "**અત્થવિપલ્લાસાભાવતો વા સુટ્ઠુ અક્ખાતોતિ સ્વાક્ખાતો**"તિ વત્વા તમત્થં બ્યતિરેકમુખેન વિભાવેન્તો "**યથા હી**"તિઆદિમાહ. તત્થ **વિપલ્લાસમાપજ્જતી**તિ તેસં ધમ્મે ''અન્તરાયિકા''તિ વુત્તધમ્માનં વિપાકાદીનં અન્તરાયિકત્તાભાવતો એકંસેન અપાયૂપપત્તિહેતુતાય અભાવતો. **નિય્યાનિકત્તાભાવતો**તિ અતમ્મયતાભાવતો, સંસારતો ચ નિય્યાનિકાતિ વુત્તધમ્માનં એકચ્ચયઞ્ઞકિરિયાપકતિપુરિસન્તરઞ્ઞાણાદીનં તતો નિય્યાનિકત્તાભાવતો વિપરીતો એવ હોતિ. **તેના**તિ અત્થસ્સ વિપલ્લાસાપજ્જનેન. **તે** અઞ્ઞતિત્થિયા. **તથાભાવાનતિક્કમનતો**તિ કમ્મન્તરાયાદીનં પઞ્ચન્નં અન્તરાયિકભાવસ્સ અરિયમગ્ગધમ્માનં નિય્યાનિકભાવસ્સ કદાચિપિ અનતિવત્તનતો.

નિબ્બાનાનુરૂપાય પટિપત્તિયાતિ અધિગન્તબ્બસ્સ સબ્બસઙ્ખતવિનિસ્સટસ્સ નિબ્બાનસ્સ અનુરૂપાય સબ્બસઙ્ખારનિસ્સરણૂપાયભૂતાય સપુબ્બભાગાય સમ્માપટિપત્તિયા અક્ખાતત્તાતિ યોજના. **પટિપદાનુરૂપસ્સા**તિ સબ્બદુક્ખનિય્યાનિકભૂતા આરમ્મણકરણમત્તેનાપિ કિલેસેહિ અનામસનીયા યાદિસી પટિપદા, તદનુરૂપસ્સ. **સુપઞ્ઞત્તા**તિ સીલાદિક્ખન્ધત્તયસઙ્ગહિતા સમ્માદિટ્ઠિઆદિપ્પભેદા મિચ્છાદિટ્ઠિઆદીનં પહાયિકભાવેન સુટ્ઠુ સમ્મદેવ વિહિતા. **સંસન્દતિ** કિલેસમલવિસુદ્ધિતાય **સમેતિ**. એવં મગ્ગનિબ્બાનાનં પટિપદાપટિપજ્જનીયભાવેહિ અઞ્ઞમઞ્ઞાનુરૂપતાય સ્વાક્ખાતતં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તિવિધસ્સાપિ લોકુત્તરધમ્મસ્સ પચ્ચેકં સ્વાક્ખાતતં દસ્સેતું "**અરિયમગ્ગો ચેત્થા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **અન્તદ્વયન્તિ** સસ્સતુચ્છેદં, કામસુખઅત્તકિલમથાનુયોગં, લીનુદ્ધચ્ચં, પતિટ્ઠાનાયૂહનન્તિ એવં પભેદં અન્તદ્વયં. **અનુપગમ્મા**તિ અનુપગન્ત્વા, અનુપગમનહેતુ વા. **પટિપસ્સદ્ધકિલેસાની**તિ સુટ્ઠુ વૂપસન્તકિલેસાનિ, પટિપસ્સદ્ધિપ્પહાનવસેન સમ્મદેવ પહીનદોસાનિ. **સસ્સતાદિસભાવવસેના**તિ ''સસ્સતઞ્ચ વો, ભિક્ખવે, ધમ્મં દેસેસ્સામિ અમતઞ્ચ તાણઞ્ચ લેણઞ્ચા''તિઆદિના તેસુ તેસુ સુત્તેસુ સસ્સતાદિભાવકિત્તનવસેન.

૧૪૮. "**રાગાદીનં અભાવં કરોન્તેન અરિયપુગ્ગલેન સામં દટ્ઠબ્બો**"તિ ઇમિના ''અરિયમગ્ગેન મમ રાગાદયો પહીના''તિ સયં અત્તના અનઞ્ઞનેય્યેન દટ્ઠબ્બોતિ સન્દિટ્ઠિ, સન્દિટ્ઠિ એવ **સન્દિટ્ઠિકો**.

તેન તેન અરિયસાવકેન **પરસદ્ધાય** પરસ્સ સદ્દહનેન પરનેય્યેન **ગન્તબ્બતં હિત્વા** ઞાપેતબ્બતં પહાય **પચ્ચવેક્ખણઞાણેન** કરણભૂતેન. **પસત્થા દિટ્ઠિ સન્દિટ્ઠિ** યથા સમ્બોજ્ઝઙ્ગો. અરિયમગ્ગો અત્તના સમ્પયુત્તાય સન્દિટ્ઠિયા કિલેસે જયતિ, અરિયફલં તાય એવ અત્તનો કારણભૂતાય, નિબ્બાનં આરમ્મણકરણેન અત્તનો વિસયીભૂતાય સન્દિટ્ઠિયા કિલેસે જયતીતિ યોજના.

ભાવનાભિસમયવસેન મગ્ગધમ્મો. **સચ્છિકિરિયાભિસમયવસેન** નિબ્બાનધમ્મો. ફલમ્પિ હેટ્ઠિમં સકદાગામિવિપસ્સનાદીનં પચ્ચયભાવેન ઉપરિ મગ્ગાધિગમસ્સ ઉપનિસ્સયભાવતો પરિયાયતો ''**દિસ્સમાનો વટ્ટભયં નિવત્તેતી**''તિ વત્તબ્બતં લભતિ.

૧૪૯. **નાસ્સ કાલો**તિ નાસ્સ આગમેતબ્બો કાલો અત્થિ. યથા હિ લોકિયકુસલસ્સ ''ઉપપજ્જે, અપરપરિયાયે''તિઆદિના ફલદાનં પતિ આગમેતબ્બો કાલો અત્થિ, ન એવમેતસ્સાતિ અત્થો. તેનાહ ''**ન પઞ્ચાહા**''તિઆદિ. **પકટ્ઠો**તિ દૂરો. ફલદાનં પતિ કાલો પકટ્ઠો અસ્સાતિ **કાલિકો**, કાલન્તરફલદાયી. તેનાહ ''**અત્તનો ફલદાને**''તિ. **પત્તો**તિ ઉપનીતો. **ઇદન્તિ** ''અકાલિકો''તિ પદં.

૧૫૦. **વિધિન્તિ** વિધાનં, ''એહિ પસ્સા''તિ એવંપવત્તવિધિવચનં. **વિજ્જમાનત્તા**તિ પરમત્થતો ઉપલબ્ભમાનત્તા. **પરિસુદ્ધત્તા**તિ કિલેસમલવિરહેન સબ્બથા વિસુદ્ધત્તા. અમનુઞ્ઞમ્પિ કદાચિ પયોજનવસેન યથાસભાવપ્પકાસનેન દસ્સેતબ્બં ભવેય્યાતિ તદભાવં દસ્સેન્તો આહ ''**મનુઞ્ઞભાવપ્પકાસનેના**''તિ.

૧૫૧. ઉપનેતબ્બોતિ ઉપનેય્યો, ઉપનેય્યોવ ઓપનેય્યિકોતિ ઇમસ્સ અત્થસ્સ અધિપ્પેતત્તા આહ ''**ઉપનેતબ્બોતિ ઓપનેય્યિકો**''તિ. ચિત્તે ઉપનયનં ઉપ્પાદનન્તિ આહ ''**ઇદં સઙ્ખતે લોકુત્તરધમ્મે યુજ્જતી**''તિ. **ચિત્તે ઉપનયનન્તિ** પન આરમ્મણભૂતસ્સ ધમ્મસ્સ આરમ્મણભાવૂપનયને અધિપ્પેતે અસઙ્ખતેપિ યુજ્જેય્ય ''આરમ્મણકરણસઙ્ખાતં **ઉપનયનં અરહતીતિ ઓપનેય્યિકો**''તિ. **અલ્લીયનન્તિ** કુસનં. **નિબ્બાનં ઉપનેતિ** અરિયપુગ્ગલન્તિ અધિપ્પાયો.

૧૫૨. **વિઞ્ઞૂહી**તિ વિદૂહિ, પટિવિદ્ધસચ્ચેહીતિ અત્થો. તે પન એકંસતો ઉગ્ઘટિતઞ્ઞૂઆદયો હોન્તીતિ આહ ''**ઉગ્ઘટિતઞ્ઞૂઆદીહી**''તિ. ''**પચ્ચત્ત**''ન્તિ એતસ્સ ''પતિ અત્તની''તિ ભુમ્મવસેન અત્થો ગહેતબ્બોતિ આહ ''**અત્તનિ અત્તની**''તિ. **વેદિતબ્બો**તિ વુત્તં, કથં વેદિતબ્બોતિ આહ ''**ભાવિતો મે**''તિઆદિ. તત્થ ''**મે**''તિ ઇમિના ''પચ્ચત્ત''ન્તિ પદેન વુત્તમત્થં અન્વયતો દસ્સેત્વા પુન બ્યતિરેકેન દસ્સેતું ''**ન હી**''તિઆદિ વુત્તં, તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ. ''**વિઞ્ઞૂહી**''તિ ઇદં અન્તોગધાવધારણન્તિ દસ્સેન્તો ''**બાલાનં પન અવિસયો ચેસા**''તિ આહ.

એવં આદિકલ્યાણતાદિના અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ અનુરૂપદેસનાય ધમ્મસ્સ સ્વાક્ખાતતં દસ્સેત્વા ઇદાનિ પુરિમસ્સ પુરિમસ્સ પચ્છિમં પચ્છિમં પદં કારણવચનન્તિ દસ્સેન્તો ''**અપિચા**''તિઆદિમાહ. તત્થ **સન્દિટ્ઠિકત્તા**તિ યસ્મા અયં ધમ્મો વુત્તનયેન સામં દટ્ઠબ્બો, સન્દિટ્ઠિયા કિલેસે વિદ્ધંસેતિ, સન્દસ્સનઞ્ચ અરહતિ, તસ્મા **સ્વાક્ખાતો** દુરક્ખાતે તિત્થિયધમ્મે તદભાવતો. ઇમિના નયેન સેસપદેસુપિ યથારહં અત્થો દટ્ઠબ્બો.

૧૫૩. **તસ્સેવન્તિ**આદીસુ યં વત્તબ્બં, તં બુદ્ધાનુસ્સતિયં વુત્તનયેન વેદિતબ્બં.

૩. સઙ્ઘાનુસ્સતિકથાવણ્ણના

૧૫૪. **અરિયસઙ્ઘગુણા**તિ આરકત્તા કિલેસેહિ, અનયે ન ઇરિયનતો, અયે ચ ઇરિયનતો, સદેવકેન ચ લોકેન ''સરણ''ન્તિ અરણીયતો અરિયો ચ સો સઙ્ઘો ચ, અરિયાનં વા સઙ્ઘો અરિયસઙ્ઘો, તસ્સ ગુણા.

૧૫૫. યં સમ્માપટિપદં પટિપન્નો ''સુટ્ઠુ પટિપન્નો''તિ વુચ્ચતિ. સા અરિયમગ્ગપટિપદા પટિપક્ખધમ્મે અનિવત્તિધમ્મે કત્વા પજહનતો પયોજનાભાવા સયમ્પિ અનિવત્તિધમ્મા, અધિગન્તબ્બસ્સ ચ નિબ્બાનસ્સ

એકંસતો અનુલોમીતિ. તતો એવ અપચ્ચનીકા, અનુધમ્મભૂતા ચ, તસ્સા **ચ** પટિપન્નત્તા અરિયસઙ્ઘો ''સુપ્પટિપન્નો''તિ વુત્તોતિ દસ્સેતું "**સુટ્ઠુ પટિપન્નો**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ "**અનિવત્તિપટિપદ**"ન્તિ ઇમિના ઉજુપ્પટિપત્તિં દસ્સેતિ. પુનપ્પુનં નિવત્તને હિ સતિ ઉજુપ્પટિપત્તિ ન હોતિ. "**અનુલોમપટિપદં અપચ્ચનીકપટિપદ**"ન્તિ ઇમિના ઞાયપ્પટિપત્તિં. પટિપજ્જિતબ્બસ્સ હિ નિબ્બાનસ્સ અનુલોમનેન, અપચ્ચનીકતાય ચસ્સા ઞાયતો. "**ધમ્માનુધમ્મપટિપદ**"ન્તિ ઇમિના સામીચિપ્પટિપત્તિં અનુચ્છવિકભાવદીપનતો. એતેન પઠમપદસ્સ પપઞ્ચનિદ્દેસો, ઇતરાનિ તીણિ પદાનીતિ દસ્સેતિ. તેનાહ "**યસ્મા પના**"તિઆદિ.

યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જનેન કિચ્ચસિદ્ધિતો અરિયભાવાવહં સવનં સક્કચ્ચસવનં નામાતિ વુત્તં "**સક્કચ્ચં સુણન્તીતિ સાવકા**"તિ, તેન અરિયા એવ નિપ્પરિયાયતો સત્થુ સાવકા નામાતિ દસ્સેતિ. **સીલદિટ્ઠિસામઞ્ઞતાયા**તિ અરિયેન સીલેન, અરિયાય ચ દિટ્ઠિયા સમાનભાવેન. અરિયાનઞ્હિ સીલદિટ્ઠિયો મજ્ઝે ભિન્નસુવણ્ણં વિય નિન્નાનાકરણં મગ્ગેનાગતત્તા. તેન તે યત્થ કત્થચિ ઠિતાપિ સંહતાવ. તેનાહ "**સઙ્ઘાતભાવમાપન્નો**"તિ. માયાસાઠેય્યાદિપાપધમ્મસમુચ્છેદેન **ઉજુ**. તતો એવ ગોમુત્તવઙ્કાભાવેન **અવઙ્કા**. ચન્દલેખાવઙ્કાભાવેન **અકુટિલા**. નઙ્ગલકોટિવઙ્કાભાવેન **અજિમ્હા**. અવઙ્કાદિભાવેન વા **ઉજુ**. પરિસુદ્ધટ્ઠેન **અરિયા**. અપણ્ણકભાવેન ઞાયતિ કમતિ નિબ્બાનં, તં વા ઞાયતિ પટિવિજ્ઝીયતિ એતેનાતિ **ઞાયો**. વટ્ટદુક્ખનિય્યાનાય **અનુચ્છવિકત્તા**. અનુરૂપત્તા **સામીચિ** ઓપાયિકાતિપિ **સઙ્ખં** સમઞ્ઞં **ગતા** સમ્માપટિપત્તિ, તાય સમઙ્ગિતાય **સુપ્પટિપન્ના** ''સમ્મા પટિપજ્જન્તી''તિ કત્વા. વત્તમાનત્થો હિ અયં **પટિપન્ન**-સદ્દો યથા ''સોતાપત્તિફલસચ્છિકિરિયાય પટિપન્નો''તિ (પુ॰ પ॰ ૨૦૬). **અતીતં પટિપદ**ન્તિ યથાવુત્તમગ્ગસમ્માપટિપત્તિં વદતિ. ઉભયેન ચ સામઞ્ઞનિદ્દેસેન, ''સુપ્પટિપન્ના ચ સુપ્પટિપન્ના ચ સુપ્પટિપન્ના''તિ એકસેસનયેન વા ગહિતાનં સમૂહો ''સુપ્પટિપન્નો''તિ વુત્તોતિ દસ્સેતિ.

એવં આદિપદત્થનિદ્દેસભાવેન ઇતરપદાનં અત્થં વત્વા ઇદાનિ ચતુન્નમ્પિ પદાનં અવોમિસ્સકં અત્થં દસ્સેતું "**અપિચા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **યથાનુસિટ્ઠ**ન્તિ સત્થારા યથા અનુસિટ્ઠં, તથા અનુસાસનીઅનુરૂપન્તિ અત્થો. **અપણ્ણકપટિપદ**ન્તિ અવિરજ્ઝનકપટિપદં, અનવજ્જપટિપત્તિન્તિ અત્થો. એત્થ ચ સ્વાક્ખાતે ધમ્મવિનયે અપણ્ણકપટિપદં પટિપન્નત્તાતિ એવં સમ્બન્ધિતબ્બં. પુરિમપદેન સમ્બન્ધે દુતિયપદં ન વત્તબ્બં સિયા, નનુ ચ દુતિયપદેન સમ્બન્ધેપિ પઠમં પદં ન વત્તબ્બં સિયાતિ? ન તસ્સ પઠમં અપેક્ખિતત્તા. સા પન સાવકાનં અપણ્ણકપટિપદા યથાનુસિટ્ઠં પટિપદાતિ દસ્સનત્થં ''યથાનુસિટ્ઠં પટિપન્નત્તા''તિ વત્તબ્બં . ઉભયસ્સાપિ વા સુપ્પટિપન્નભાવસાધનત્તા ઉભયં વુત્તં. તથા હિ પિ-સદ્દેન ઉભયં સમુચ્ચિનોતિ.

કિલેસજિમ્હવસેન અન્તદ્વયગાહોતિ સબ્બસો તં પહાય સમ્માપટિપદા કાયાદિવઙ્કપ્પહાયિની ઉજુપ્પટિપત્તિ હોતીતિ આહ "**મજ્ઝિમાય પટિપદાય...પે॰... ઉજુપ્પટિપન્નો**"તિ.

ઞાયો નામ યુત્તપ્પત્તપટિપત્તિ, નિબ્બાનઞ્ચ, સબ્બસઙ્ખારસમથતાય આદિત્તં ચેલં, સીસં વા અજ્ઝુપેક્ખિત્વાપિ પટિપજ્જિતબ્બમેવાતિ આહ "**ઞાયો વુચ્ચતિ નિબ્બાન**"ન્તિ. નિબ્બાયનકિરિયામુખેન ચેત્થ નિબ્બાનં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં , મગ્ગઞાણાદીહિ વા ઞાયતિ પટિવિજ્ઝીયતિ સચ્છિકરીયતિ ચાતિ **ઞાયો નિબ્બાન**ન્તિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

ગુણસમ્ભાવનાય પરેહિ કયિરમાનં પચ્ચુપટ્ઠાનાદિસામીચિકમ્મં અરહન્તીતિ **સામીચિકમ્મારહા**.

૧૫૬. યદિદન્તિ અન્તોગધલિઙ્ગવચનભેદો નિપાતોતિ તસ્સ વચનભેદેન અત્થમાહ “**યા ઇમાની**”તિ. **એવન્તિ** પકારત્થે નિપાતો, ઇમિના પકારેનાતિ અત્થો. તેન ઇતરાનિ તીણિ યુગળાનિ દસ્સિતાનિ હોન્તીતિ આહ “**એવં ચત્તારિ પુરિસયુગળાનિ હોન્તી**”તિ. **એતન્તિ** એતં ‘‘પુરિસપુગ્ગલા’’તિ બહુવચનવસેન વુત્તં પદં. પુરિસા ચ તે પુગ્ગલા ચ **પુરિસપુગ્ગલા**. તત્થ “**પુરિસા**”તિ ઇમિના પઠમાય પકતિયા ગહણં, “**પુગ્ગલા**”તિ પન દુતિયાયપિ સત્તસામઞ્ઞેનાતિ એવં વા એત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. **ચતુન્નં પચ્ચયાનં** કીદિસાનં? આનેત્વા હુનિતબ્બાનન્તિ અધિકારતો પાકટોયમત્થો. **દાતબ્બન્તિ** વા પચ્ચત્તવચનં ‘‘ચતુન્નં પચ્ચયાન’’ન્તિ પદં અપેક્ખિત્વા સામિવસેન પરિણામેતબ્બં, અઞ્ઞથા યેસં કેસઞ્ચિ ચતુન્નં પચ્ચયાનં ‘‘આહુન’’ન્તિ સમઞ્ઞા સિયા. આહુનં અરહતીતિ વા **આહુનેય્યો**. **સક્કાદીનમ્પિ વા આહવનન્તિ** સક્કાદીહિપિ દિય્યમાનં દાનં. **યત્થ હુતં મહપ્ફલન્તિ** યસ્મિં આવહનીયગ્ગિમ્હિ હુતં દધિઆદિ આહુનેય્યગ્ગિગહપતગ્ગિદક્ખિણેય્યગ્ગીસુ હુતતો ઉળારફલન્તિ **તેસં** બ્રાહ્મણાનં **લદ્ધિ**. **હુતન્તિ** દિન્નં. **નિકાયન્તરે**તિ સબ્બત્થિકવાદિનિકાયે.

ઠપેત્વા ૧૬૫ તેતિ તે પિયમનાપે ઞાતિમિત્તે અપનેત્વા, તેસં અદત્વાતિ અધિપ્પાયો. **એસ** એસો. **એકબુદ્ધન્તરે ચ દિસ્સતી**તિ એકસ્મિં બુદ્ધન્તરે વીતિવત્તે દિસ્સતિ. **ચ**-સદ્દેન કદાચિ અસઙ્ખ્યેય્યેપિ કપ્પે વીતિવત્તેતિ દસ્સેતિ. **અબ્બોકિણ્ણન્તિ** પટિપક્ખેહિ અવોમિસ્સં, કિરિયાવિસેસકઞ્ચેતં. **પિયમનાપત્તકરધમ્મા** નામ સીલાદયો, તે અરિયસઙ્ઘે સુપ્પતિટ્ઠિતા. અયં હેત્થ અધિપ્પાયો – ઞાતિમિત્તા વિપ્પયુત્તા ન ચિરસ્સેવ સમાગચ્છન્તિ, અનવટ્ઠિતા ચ તેસુ પિયમનાપતા, ન એવમરિયસઙ્ઘો. તસ્મા સઙ્ઘોવ **પાહુનેય્યો**તિ. **પુબ્બકારન્તિ** અગ્ગકિરિયં. **સબ્બપ્પકારેના**તિ આદરગારવબહુમાનાદિના, દેય્યધમ્મસ્સ સક્કચ્ચકરણાદિના ચ સબ્બેન પકારેન. સ્વાયં **પાહવનીય**-સદ્દો ‘‘પાહુનેય્યો’’તિ વુચ્ચતિ પરિયાયભાવેન.

દક્ખન્તિ એતાય સત્તા યથાધિપ્પેતાહિ સમ્પત્તીહિ વડ્ઢન્તીતિ **દક્ખિણા**. તથાભાવકરણેન **દક્ખિણં અરહતિ**. યથા ઉળારાતિવિપુલુદ્રયલાભેન વિસોધિતં નામ હોતિ, એવં દક્ખિણા વિપુલફલતાયાતિ વુત્તં “**મહપ્ફલકરણતાય વિસોધેતી**”તિ.

પુઞ્ઞત્થિકેહિ અઞ્જલિ કરણીયા એત્થાતિ **અઞ્જલિકરણીયો**.

યદિપિ પાળિયં ‘‘અનુત્તર’’ન્તિ વુત્તં. નત્થિ ઇતો ઉત્તરં વિસિટ્ઠન્તિ હિ **અનુત્તરં**. સમમ્પિસ્સ પન નત્થીતિ દસ્સેન્તો “**અસદિસ**”ન્તિ આહ. ખિત્તં વુત્તં બીજં મહપ્ફલભાવકરણેન તાયતિ રક્ખતિ, ખિપન્તિ વપન્તિ એત્થ બીજાનીતિ વા ખેત્તં, કેદારાદિ, ખેત્તં વિય ખેત્તં, પુઞ્ઞાનં ખેત્તં **પુઞ્ઞક્ખેત્તં**. સેસં બુદ્ધાનુસ્સતિયં વુત્તનયાનુસારેન વેદિતબ્બં.

૪. સીલાનુસ્સતિકથાવણ્ણના

૧૫૮. અહો વત સીલાનિ અખણ્ડાનિ, અહો વત અચ્છિદ્દાનીતિ એવં સબ્બત્થ યોજેતબ્બં. **અહો વતા**તિ ચ સમ્ભાવને નિપાતો. તેનાહ “**અખણ્ડતાદિગુણવસેના**”તિ. અખણ્ડભાવાદિસમ્પત્તિવસેનાતિ અત્થો. પરસ્સ સીલાનિ અનુસ્સરિયમાનાનિ પિયમનાપભાવાવહનેન કેવલં મેત્તાય પદટ્ઠાનં હોન્તિ, ન વિસું કમ્મટ્ઠાનન્તિ આહ “**અત્તનો સીલાનિ અનુસ્સરિતબ્બાની**”તિ. **ચાગાદીસુપિ** એસેવ નયો.

યેસન્તિ સીલાદીનં. પટિપાટિયા સમાદાને સમાદાનક્કમેન, એકજ્ઝં સમાદાને ઉદ્દેસક્કમેન સીલાનં આદિઅન્તં વેદિતબ્બં. **પરિયન્તે છિન્નસાટકો વિયા**તિ વત્થન્તે, દસન્તે વા છિન્નવત્થં વિય, વિસદિસૂદાહરણં ચેતં. એવં સેસાનિપિ ઉદાહરણાનિ. વિનિવેધવસેન છિન્નસાટકો **વિનિવિદ્ધસાટકો**. વિસભાગવણ્ણેન ગાવી વિયાતિ સમ્બન્ધો. સબલરહિતાનિ વા **અસબલાનિ**. તથા **અકમ્માસાનિ**. સત્તવિધમેથુનસંયોગો હેટ્ઠા સીલકથાયં વુત્તો એવ. **કોધૂપનાહાદીહી**તિ **આદિ**-સદ્દેન મક્ખપળાસઇસ્સામચ્છરિયમાયાસાઠેય્યમાનાતિમાનાદયો ગહિતા. **તાનિયેવ** અખણ્ડાદિગુણાનિ સીલાનિ. સીલસ્સ **તણ્હાદાસબ્યતો** મોચનં વિવટ્ટૂપનિસ્સયભાવાપાદનં. તતો એવ તંસમઙ્ગીપુગ્ગલો સેરી સયંવસી ભુજિસ્સો નામ હોતિ. તેનાહ “**ભુજિસ્સભાવકરણેન ભુજિસ્સાની**”તિ. ‘‘ઇમિનાહં સીલેન દેવો વા ભવેય્યં દેવઞ્ઞતરો વા, તત્થ નિચ્ચો ધુવો સસ્સતો’’તિ, ‘‘સીલેન સુદ્ધી’’તિ ચ એવમાદિના **તણ્હાદિટ્ઠીહિ** અપરામટ્ઠત્તા **અયં તે સીલેસુ દોસો**તિ ચતૂસુ વિપત્તીસુ યાય કાયચિ વિપત્તિયા દસ્સનેન **પરામટ્ઠું** અનુદ્ધંસેતું. સમાધિસંવત્તનપ્પયોજનાનિ **સમાધિસંવત્તનિકાનિ**.

૧૫૯. સિક્ખાય સગારવોતિ સીલધનં નિસ્સાય પટિલદ્ધસમાદાનત્તા સાતિસયં સિક્ખાય સગારવો સપ્પતિસ્સો હોતિ. **સભાગવુત્તી**તિ સમ્પન્નસીલેહિ સભાગવુત્તિકો, તાય એવ વા સિક્ખાય સભાગવુત્તિ. યો હિ સિક્ખાગારવરહિતો, સો તાય વિસભાગવુત્તિ નામ હોતિ વિલોમનતો. યથા પરેહિ સદ્ધિં અત્તનો છિદ્દં ન હોતિ, એવં ધમ્મામિસેહિ પટિસન્થરણં **પટિસન્થારો**. સિક્ખાય સગારવત્તા એવ તત્થ **અપ્પમત્તો** હોતિ. અત્તાનુવાદભયં પરાનુવાદભયં દણ્ડભયં દુગ્ગતિભયન્તિ એવમાદીનિ ભયાનિ ઇમસ્સ દૂરસમુસ્સારિતાનીતિ આહ “**અત્તાનુવાદાદિભયવિરહિતો**”તિ. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

૫. ચાગાનુસ્સતિકથાવણ્ણના

૧૬૦. પકતિયાતિ સભાવેન. **ચાગાધિમુત્તેના**તિ દેય્યધમ્મપરિચ્ચાગે યુત્તપ્પયુત્તેન તન્નિન્નેન તપ્પોણેન. નિચ્ચં સદા પવત્તા દાનસંવિભાગા યસ્સ સો **નિચ્ચપવત્તદાનસંવિભાગો**, તેન. ઇધાપિ ‘‘પકતિયા’’તિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. યં પરસ્સ પટિયત્તં દિય્યતિ, તં **દાનં**. યં અત્તના પરિભુઞ્જિતબ્બતો સંવિભજતિ, સો **સંવિભાગો**. **ઇતો દાનિ પભુતી**તિ ઇતો પટ્ઠાય દાનિ અજ્જતગ્ગે અજ્જદિવસં આદિં કત્વા. **અદત્વા ન ભુઞ્જિસ્સામીતિ** દાન**સમાદાનં** કત્વા . **તંદિવસ**ન્તિ તસ્મિં ભાવનારમ્ભદિવસે. તત્થ **નિમિત્તં ગણ્હિત્વા**તિ તસ્મિં દાને પરિચ્ચાગચેતનાય પવત્તિઆકારસ્સ સલ્લક્ખણવસેન નિમિત્તં ગહેત્વા. **વિગતમલમચ્છેરતાદિગુણવસેના**તિ વિગતાનિ મલમચ્છેરાનિ એતસ્માતિ વિગતમલમચ્છેરો, ચાગો, તસ્સ ભાવો **વિગતમલમચ્છેરતા**. તદાદીનં ગુણાનં, સમ્પત્તીનં, આનિસંસાનં વા વસેન.

સતં ધમ્મં અનુક્કમન્તિ સાધૂનં બોધિસત્તાનં ધમ્મં પવેણિં અનુ અનુ કમન્તો ઓક્કમન્તો, અવોક્કમન્તો વા. યે ઇમે **દાયકસ્સ લાભા** આયુવણ્ણસુખબલપટિભાનાદયો, પિયભાવાદયો ચ ભગવતા **સંવણ્ણિતા** પકિત્તિતા. **મનુસ્સત્તં** વાતિ **વા**-સદ્દો અવુત્તવિકપ્પત્થો, તેન ઇન્દ્રિયપાટવભાવકમ્મસ્સકતાઞાણાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો.

મચ્છેરમલેનાતિ મચ્છેરસઙ્ખાતેન મલેન. અથ વા મચ્છેરઞ્ચ મલઞ્ચ મચ્છેરમલં, તેન મચ્છેરેન ચેવ લોભાદિમલેન ચાતિ અત્થો. **પજાયનવસેના**તિ યથાસકં કમ્મનિબ્બત્તનવસેન. **કણ્હધમ્માન**ન્તિ લોભાદિએકન્તકાળકાનં પાપધમ્માનં. **વિગતત્તા**તિ પહીનત્તા. **વિગતમલમચ્છેરેન ચેતસા**તિ ઇત્થમ્ભૂતલક્ખણે કરણવચનં. **સોતાપન્નસ્સ સતો**તિ ગેહં આવસન્તસ્સ સોતાપન્નસ્સ સમાનસ્સ. **નિસ્સયવિહાર**ન્તિ નિસ્સાય

વિહરિતબ્બવિહારં, દેવસિકં વળઞ્જનકકમ્મટ્ઠાનન્તિ અત્થો. **અભિભવિત્વા**તિ અગારં આવસન્તાનં અઞ્ઞેસં ઉપ્પજ્જનકરાગાદિઉપક્કિલેસે અભિભુય્ય.

યો કિઞ્ચિ દેન્તોપિ સાપેક્ખોવ દેતિ, સો મુત્તચાગો ન હોતિ, અયં પન ન એવન્તિ "**મુત્તચાગો**"તિ વુત્તં. **વિસ્સટ્ઠચાગો**તિ નિરપેક્ખપરિચ્ચાગોતિ અત્થો. યથા પાણાતિપાતબહુલો પુગ્ગલો ''લોહિતપાણી''તિ વુચ્ચતિ, એવં દાનબહુલો પુગ્ગલો ''પયતપાણી''તિ વુત્તોતિ દસ્સેન્તો "**દાતું સદા ધોતહત્થોયેવા**"તિ આહ. તત્થ **સદા**તિ નિચ્ચં, અભિણ્હન્તિ અત્થો. **પરિચ્ચાગો**તિ દેય્યધમ્મપરિચ્ચાગોતિ અધિકારતો વિઞ્ઞાયતિ. **યં યં** દેય્યધમ્મં **પરે** યાચનકા. યાચને યોગો **યાચનયોગો**, પરેહિ યાચિતું યુત્તોતિ અત્થો. **યાજેન યુત્તો**તિ દાનેન યુત્તો સદા પરિચ્ચજનતો. **ઉભયે**તિ યથાવુત્તે દાને, સંવિભાગે ચ **રતો** અભિરતો.

૧૬૧. યથા પરિસુદ્ધસીલસ્સ પુગ્ગલસ્સ અખણ્ડતાદિગુણવસેન અત્તનો સીલસ્સ અનુસ્સરન્તસ્સ સીલાનુસ્સતિભાવના ઇજ્ઝતિ, એવં પરિસુદ્ધઉળારપરિચ્ચાગસ્સ પુગ્ગલસ્સ અનુપક્કિલિટ્ઠમેવ અત્તનો પરિચ્ચાગં અનુસ્સરન્તસ્સ ભાવના ઇજ્ઝતીતિ દસ્સેતું "**વિગતમલમચ્છેરતાદિગુણવસેના**"તિઆદિ વુત્તં, તં વુત્તત્થમેવ.

ભિય્યોસોતિ ઉપરિપિ. **મત્તાય** પમાણસ્સ મહતિયા મત્તાય, વિપુલેન પમાણેનાતિ અત્થો. **ચાગાધિમુત્તો**તિ પરિચ્ચાગે અધિમુત્તો નિન્નપોણપબ્ભારો. તતો એવ **અલોભજ્ઝાસયો** કત્થચિપિ અનભિસઙ્ગચિત્તો. પટિગ્ગાહકેસુ મેત્તાયનવસેન પરિચ્ચાગો હોતીતિ **મેત્તાય** મેત્તાભાવનાય **અનુલોમકારી** અનુરૂપપટિપત્તિ. **વિસારદો**તિ વિસદો અત્તનોવ ગુણેન કત્થચિપિ અમઙ્કુભૂતો અભિભુય્ય વિહારી. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

૬. દેવતાનુસ્સતિકથાવણ્ણના

૧૬૨. અરિયમગ્ગવસેનાતિ અરિયમગ્ગસ્સ અધિગમવસેન. **સમુદાગતેહી**તિ સમ્મદેવ તદુપ્પત્તિતો ઉદ્ધં આગતેહિ. યાદિસા હિ અરિયાનં સન્તાને લોકિયાપિ સદ્ધાદયો, ન તાદિસા કદાચિપિ પોથુજ્જનિકા સદ્ધાદયો. દિબ્બન્તીતિ **દેવા**. ચત્તારો મહારાજાનો એતેસન્તિ ચતુમહારાજા, તે એવ **ચાતુમહારાજિકા**. તેત્તિંસ સહપુઞ્ઞકારિનો તત્થૂપપન્નાતિ તંસહચરિતં ઠાનં તાવતિંસં, તન્નિવાસિનોપિ દેવા તંસહચરણતો એવ **તાવતિંસા**. દુક્ખતો યાતા અપયાતાતિ **યામા**. તુસાય પીતિયા ઇતા ઉપગતાતિ **તુસિતા**. ભોગાનં નિમ્માને રતિ એતેસન્તિ **નિમ્માનરતિનો**. પરનિમ્મિતેસુ ભોગેસુ વસં વત્તેન્તીતિ **પરનિમ્મિતવસવત્તિનો**. બ્રહ્માનં કાયો સમૂહો બ્રહ્મકાયો, તપ્પરિયાપન્નતાય તત્થ ભવાતિ **બ્રહ્મકાયિકા**. **તતુત્તરી**તિ તતો બ્રહ્મકાયિકેહિ ઉત્તરિ, ઉપરિ પરિત્તાભાદિકે સન્ધાય વદતિ. **દેવતા સક્ખિટ્ઠાને ઠપેત્વા**તિ ''યથારૂપાય મઞ્ઞેનાગતાય **સદ્ધાય સમન્નાગતા, સીલેન સુતેન ચાગેન પઞ્ઞાય સમન્નાગતા ઇતો ચુતા તત્થ ઉપપન્ના તા દેવતા**, મય્હમ્પિ તથારૂપા સદ્ધા સીલં સુતં ચાગો પઞ્ઞા ચ સંવિજ્જતી''તિ દેવતા સક્ખિટ્ઠાને ઠપેત્વા સક્ખિં ઓતારેન્તેન વિય **અત્તનો સદ્ધાદિગુણા અનુસ્સરિતબ્બા**.

યદિ એવં **સુત્તે** (અ॰ નિ॰ ૬.૧૦) ઉભયગુણાનુસ્સરણં વુત્તં, તં કથન્તિ અનુયોગં મનસિ કત્વા આહ "**સુત્તે પના**"તિઆદિ. તત્થ **કિઞ્ચાપિ વુત્તન્તિ** ''અત્તનો ચ, તાસઞ્ચ દેવતાન''ન્તિ ઉભયં સમધુરં વિય **સુત્તે** (અ॰ નિ॰ ૬.૧૦) કિઞ્ચાપિ વુત્તં. અથ ખો **તં** ''દેવતાનં સદ્ધઞ્ચ સીલઞ્ચા''તિઆદિવચનં. **સક્ખિટ્ઠાને ઠપેતબ્બન્તિ** ''વુત્ત''ન્તિ પરતો પદં આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. કિમત્થં પન સક્ખિટ્ઠાને ઠપનન્તિ આહ "**દેવતાનં અત્તનો સદ્ધાદીહિ સમાનગુણદીપનત્થન્તિ વેદિતબ્બ**"ન્તિ. કસ્મા પન સુત્તે યથારુતવસેન અત્થં અગ્ગહેત્વા એવં અત્થો ગય્હતીતિ આહ "**અટ્ઠકથાયઞ્હી**"તિઆદિ.

૧૬૩. તસ્માતિ યસ્મા અટ્ઠકથાયં દેવતા સક્ખિટ્ઠાને ઠપેત્વા અત્તનો ગુણાનુસ્સરણં દળ્હં કત્વા વુત્તં, સીલચાગાનુસ્સતીસુ વિય ઇધાપિ અત્તનો ગુણાનુસ્સરણં ઝાનુપ્પત્તિનિમિત્તં યુત્તં, તસ્મા. **પુબ્બભાગે** ભાવનારમ્ભે. **અપરભાગે**તિ યથા ભાવેન્તસ્સ ઉપચારજ્ઝાનં ઇજ્ઝતિ, તથા ભાવનાકાલે. યદિ અત્તનો એવ ઇધ ગુણા અનુસ્સરિતબ્બા, કથમયં દેવતાનુસ્સતીતિ આહ "**દેવતાનં ગુણસદિસસદ્ધાદિગુણાનુસ્સરણવસેના**"તિ. તેન સદિસકપ્પનાય અયં ભાવના "દેવતાનુસ્સતી"તિ વુત્તા, ન દેવતાનં, તાસં ગુણાનં વા અનુસ્સરણેનાતિ દસ્સેતિ. પુબ્બભાગે વા પવત્તં દેવતાગુણાનુસ્સરણં ઉપાદાય "દેવતાનુસ્સતી"તિ ઇમિસ્સા સમઞ્ઞા વેદિતબ્બા. તથા હિ વક્ખતિ "પુબ્બભાગે દેવતા આરબ્ભ પવત્તચિત્તવસેના"તિ. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

પકિણ્ણકકથાવણ્ણના

૧૬૪. એતાસન્તિ એતાસં બુદ્ધાનુસ્સતિઆદીનં છન્નં અનુસ્સતીનં. **વિત્થારદેસનાય**ન્તિ વિત્થારવસેન પવત્તદેસનાયં, **મહાનામસુત્તં** (અ॰ નિ॰ ૬.૧૦; ૧૧.૧૧) સન્ધાય વદતિ. **ભગવાતિઆદીનં અત્થ**ન્તિ ભગવાતિઆદીનં પદાનં અત્થં. **અત્થવેદ**ન્તિ વા હેતુફલં પટિચ્ચ ઉપ્પન્નં તુટ્ઠિમાહ. **ધમ્મવેદ**ન્તિ હેતું પટિચ્ચ ઉપ્પન્નં તુટ્ઠિં. "આરકત્તા અરહ"ન્તિ અનુસ્સરન્તસ્સ હિ યં તં ભગવતો કિલેસેહિ આરકત્તં, સો હેતુ. ઞાપકો ચેત્થ હેતુ અધિપ્પેતો, ન કારકો, સમ્પાપકો વા. યોનેન ઞાયમાનો અરહત્તત્થો, તં ફલં. ઇમિના નયેન સેસપદેસુપિ હેતુફલવિભાગો વેદિતબ્બો. ધમ્માનુસ્સતિઆદીસુપિ "આદિમજ્ઝપરિયોસાનકલ્યાણત્તા"તિઆદિના, "યસ્મા પન સા સમ્માપટિપદા"તિઆદિના ચ તત્થ તત્થ હેતુઅપદેસો કતોયેવાતિ. **ધમ્મૂપસંહિત**ન્તિ યથાવુત્તહેતુહેતુફલસઙ્ખાતગુણૂપસંહિતં. **ગુણે**તિ અત્તનો ગુણે.

૧૬૫. અરિયસાવકાનઞ્ઞેવ ઇજ્ઝન્તીતિ અરિયસાવકાનં ઇજ્ઝન્તિયેવાતિ ઉત્તરપદાવધારણં દટ્ઠબ્બં, અવધારણઞ્ચ તેસં સુખસિદ્ધિદસ્સનત્થં. તેનાહ "**તેસં હી**"તિઆદિ. ન પુથુજ્જનાનં સબ્બેન સબ્બં ઇજ્ઝન્તીતિ. તથા હિ વક્ખતિ "એવં સન્તેપી"તિઆદિ. યદિ એવં , કસ્મા **મહાનામસુત્તા**દીસુ (અ॰ નિ॰ ૬.૧૦; ૧૧.૧૧) બહૂસુ સુત્તેસુ અરિયસાવકગ્ગહણં કતન્તિ? તેસં બહુલવિહારતાયાતિ આચરિયા.

નિક્ખન્તન્તિ નિગ્ગતં નિસ્સટં. **મુત્ત**ન્તિ વિસ્સટ્ઠં. **વુટ્ઠિત**ન્તિ અપેતં. સબ્બમેતં વિક્ખમ્ભનમેવ સન્ધાય વદતિ. **ગેધમ્હા**તિ પલિબોધતો. **ઇદમ્પી**તિ બુદ્ધાનુસ્સતિવસેન લદ્ધં ઉપચારજ્ઝાનમાહ. **આરમ્મણં કરિત્વા**તિ પચ્ચયં કત્વા, પાદકં કત્વાતિ અત્થો. **વિસુજ્ઝન્તી**તિ પરમત્થવિસુદ્ધિં પાપુણન્તિ.

સમ્બાધેતિ તણ્હાસંકિલેસાદિના સમ્પીળે સંકટે ઘરાવાસે. **ઓકાસાધિગમો** લોકુત્તરધમ્મસ્સ અધિગમાય અધિગન્તબ્બઓકાસો. અનુસ્સતિયો એવ **અનુસ્સતિટ્ઠાનાનિ. વિસુદ્ધિધમ્મા**તિ વિસુજ્ઝનસભાવા, વિસુજ્ઝિતું વા ભબ્બા. **પરમત્થવિસુદ્ધિધમ્મતાયા**તિ પરમત્થવિસુદ્ધિયા નિબ્બાનસ્સ ભબ્બભાવેન. **ઉપક્કમેના**તિ પયોગેન. **પરિયોદપના**તિ વિસોધના.

૧૬૬. એવં સન્તેપીતિ એવં **મહાનામસુત્તા**દીસુ અનેકેસુ સુત્તેસુ અરિયસાવકસ્સેવ વસેન છસુ અનુસ્સતીસુ દેસિતાસુપિ. **યસ્સાનુભાવેના**તિ યસ્સ ચિત્તપ્પસાદસ્સ બલેન. **પીતિં પટિલભિત્વા**તિ અનુસ્સવવસેન બુદ્ધારમ્મણં પીતિં ઉપ્પાદેત્વા.

છઅનુસ્સતિનિદ્દેસવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઇતિ સત્તમપરિચ્છેદવણ્ણના.

૮. અનુસ્સતિકમ્મટ્ઠાનનિદ્દેસવણ્ણના

મરણસ્સતિકથાવણ્ણના

૧૬૭. ઇતોતિ દેવતાનુસ્સતિયા. સા હિ છસુ અનુસ્સતીસુ સબ્બપચ્છા નિદ્દિટ્ઠત્તા આસન્ના, પચ્ચક્ખા ચ. **અનન્તરાયા**તિ તદનન્તરં ઉદ્દિટ્ઠત્તા વુત્તં. મરણસ્સ સતિ મરણસ્સતીતિ મરણં તાવ દસ્સેતું "**તત્થ મરણ**"ન્તિઆદિ વુત્તં. કામઞ્ચેત્થ ખન્ધાનં ભેદો ''જરામરણં દ્વીહિ ખન્ધેહિ સઙ્ગહિત''ન્તિ (ધાતુ॰ ૭૧) વચનતો ચુતિખન્ધાનં વિનાસો મરણન્તિ વત્તબ્બં, વિસેસતો પન તં જીવિતિન્દ્રિયસ્સ વિનાસભાવેન કમ્મટ્ઠાનિકાનં પચ્ચુપતિટ્ઠતીતિ "**જીવિતિન્દ્રિયસ્સ ઉપચ્છેદો**"તિ વુત્તં. તેનેવાહ **નિદ્દેસે** ''કળેવરસ્સ નિક્ખેપો જીવિતિન્દ્રિયસ્સુપચ્છેદો''તિ (વિભ॰ ૨૩૬; દી॰ નિ॰ ૨.૩૯૦; મ॰ નિ॰ ૧.૯૨, ૧૨૩). તત્થ **એકભવપરિયાપન્નસ્સા**તિ એકેન ભવેન પરિચ્છિન્નસ્સ. **જીવિતિન્દ્રિયસ્સ ઉપચ્છેદો**તિ જીવિતિન્દ્રિયપ્પબન્ધસ્સ વિચ્છેદો આયુક્ખયાદિવસેન અન્તરધાનં. **સમુચ્છેદમરણ**ન્તિ અરહતો સન્તાનસ્સ સબ્બસો ઉચ્છેદભૂતં મરણં. **સઙ્ખારાનં ખણભઙ્ગસઙ્ખાત**ન્તિ સઙ્ખતધમ્માનં ઉદયવયપરિચ્છિન્નસ્સ પવત્તિખણસ્સ ભઙ્ગો નિરોધોતિ સઙ્ખં ગતં. **ખણિકમરણ**ન્તિ યથાવુત્તખણવન્તં તસ્મિંયેવ ખણે લબ્ભમાનં મરણં. યં ખન્ધપ્પબન્ધં ઉપાદાય રુક્ખાદિસમઞ્ઞા, તસ્મિં અનુપચ્છિન્નેપિ અલ્લતાદિવિગમનં નિસ્સાય મતવોહારો **સમ્મુતિમરણં**. **ન તં ઇધ અધિપ્પેત**ન્તિ તં સમુચ્છેદખણિકસમ્મુતિમરણં ઇધ મરણાનુસ્સતિયં નાધિપ્પેતં અબાહુલ્લતો, અનુપટ્ઠહનતો, અસંવેગવત્થુતો ચાતિ અધિપ્પાયો.

અધિપ્પેતં સતિયા આરમ્મણભાવેન. આયુઆદીનં ખયકાલે મરણં **કાલમરણં**. તેસં અપરિક્ખીણકાલે મરણં **અકાલમરણં**. "**કાલમરણં પુઞ્ઞક્ખયેના**"તિ ઇદં યથાધિકારં સમ્પત્તિભવવસેન વુત્તં, વિપત્તિભવવસેન પન ''પાપક્ખયેના''તિ વત્તબ્બં.

આયુસન્તાનજનકપચ્ચયસમ્પત્તિયાતિ આયુપ્પબન્ધસ્સ પવત્તાપનકાનં આહારાદિપચ્ચયાનં સમ્પત્તિયં. **વિપક્કવિપાકત્તા**તિ અત્તનો ફલાનુરૂપં દાતબ્બવિપાકસ્સ દિન્નત્તા. **ગતિકાલાહારાદિસમ્પત્તિયા અભાવેના**તિ દેવાનં વિય ગતિસમ્પત્તિયા, પઠમકપ્પિયાનં વિય કાલસમ્પત્તિયા, ઉત્તરકુરુકાદીનં વિય આહારસમ્પત્તિયા ચ અભાવેન. **આદિ**-સદ્દેન ઉતુસુક્કસોણિતાદિં પરિગ્ગણ્હાતિ. **અજ્જતનકાલપુરિસાનં વિયા**તિ **વિય**-સદ્દો અટ્ઠાને પટ્ઠપિતો, અજ્જતનકાલપુરિસાનં વસ્સસતમત્તપરિમાણસ્સ વિય આયુનો ખયવસેનાતિ યોજના. એવં હિ અનાગતેપિ પરમાયુનો સઙ્ગહો કતો હોતિ, અતીતે પન ગતિસમ્પત્તિયા વિય કાલાહારાદિસમ્પત્તિયા ભાવેન અનેકવસ્સસહસ્સ પરિમાણોપિ આયુ અહોસિ. અયઞ્ચ વિભાગો વત્તમાનસ્સ અન્તરકપ્પસ્સ વસેન વુત્તોતિ દટ્ઠબ્બં. **કલાબુરાજાદીન**ન્તિ **આદિ**-સદ્દેન નન્દયક્ખનન્દમાણવકાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **તં સબ્બમ્પી**તિ યં ''કાલમરણં અકાલમરણં, તત્થાપિ પુઞ્ઞક્ખયમરણં આયુક્ખયમરણં ઉભયક્ખયમરણં ઉપક્કમમરણ''ન્તિ વુત્તપ્પભેદં મરણં, તં સબ્બમ્પિ.

૧૬૮. યોનિસોતિ ઉપાયેન. **મનસિકારો**તિ મરણારમ્મણો મનસિકારો. યેન પન ઉપાયેન મનસિકારો પવત્તેતબ્બો, તં બ્યતિરેકમુખેન દસ્સેતું "**અયોનિસો પવત્તયતો**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **અયોનિસો પવત્તયતો**તિ અનુપાયેન સતિં, સંવેગં, ઞાણઞ્ચ અનુપટ્ઠપેત્વા મરણં અનુસ્સરતો. **તદેતં સબ્બમ્પી**તિ સોકપામોજ્જાનં ઉપ્પજ્જનં, સંવેગસ્સ અનુપ્પજ્જનં, સન્તાસસ્સ ઉપ્પજ્જનઞ્ચ યથાક્કમં **સતિસંવેગઞાણવિરહતો હોતિ**. યો હિ ''મરણં નામેતં જાતસ્સ એકન્તિક''ન્તિ પણ્ડિતાનં વચનં સરતિ, તત્થ સંવેગજાતો હોતિ સમ્પજાનો ચ, તસ્સ ઇટ્ઠજનમરણાદિનિમિત્તં સોકાદયો અનોકાસાવ. **તસ્મા**તિ યસ્મા અયોનિસો મનસિકારં પવત્તયતો એતે દોસા, તસ્મા. **તત્થ તત્થા**તિ અરઞ્ઞસુસાનાદીસુ.

હતમતસત્તેતિ ચોરાદીહિ હતે, સરસેન મતે ચ સત્તે. દિટ્ઠપુબ્બા સમ્પત્તિ યેસં તે દિટ્ઠપુબ્બસમ્પત્તી, તેસં **દિટ્ઠપુબ્બસમ્પત્તીનં**. **યોજેત્વા**તિ ઉપટ્ઠપેત્વા. **એકચ્ચસ્સા**તિ તિક્ખિન્દ્રિયસ્સ ગ્નાણુત્તરસ્સ.

૧૬૯. વધકપચ્ચુપટ્ઠાનતોતિ ઘાતકસ્સ વિય પતિ પતિ ઉપટ્ઠાનતો આસન્નભાવતો. **સમ્પત્તિવિપત્તિતો**તિ આરોગ્યાદિસમ્પત્તીનં વિય જીવિતસમ્પત્તિયા વિપજ્જનતો. **ઉપસંહરણતો**તિ પરેસં મરણં દસ્સેત્વા અત્તનો મરણસ્સ ઉપનયનતો. **કાયબહુસાધારણતો**તિ સરીરસ્સ બહૂનં સાધારણભાવતો. **આયુદુબ્બલતો**તિ જીવિતસ્સ દુબ્બલભાવતો. **અનિમિત્તતો**તિ મરણસ્સ વવત્થિતનિમિત્તાભાવતો . **અદ્ધાનપરિચ્છેદતો**તિ કાલસ્સ પરિચ્છન્નભાવતો. **ખણપરિત્તતો**તિ જીવિતક્ખણસ્સ ઇત્તરભાવતો.

વધકપચ્ચુપટ્ઠાનતોતિ એત્થ વિય-સદ્દો લુત્તનિદ્દિટ્ઠોતિ દસ્સેન્તો “**વધકસ્સ વિય પચ્ચુપટ્ઠાનતો**”તિ વત્વા તમેવત્થં વિવરન્તો “**યથા હી**”તિઆદિમાહ. તત્થ **ચારયમાનો**તિ આગુરેન્તો પહરણાકારં કરોન્તો. **પચ્ચુપટ્ઠિતોવ** ઉપગન્ત્વા ઠિતો સમીપે એવ. **જરામરણં ગહેત્વાવ નિબ્બત્તન્તિ** ‘‘યથા હિ અહિચ્છત્તકમકુળં ઉગ્ગચ્છન્તં પંસુવિરહિતં ન હોતિ, એવં સત્તા નિબ્બત્તન્તા જરામરણવિરહિતા ન હોન્તી’’તિ એત્તકેન ઉપમા. અહિચ્છત્તકમકુળં કદાચિ કત્થચિ પંસુવિરહિતમ્પિ ભવેય્ય, સત્તા પન કથઞ્ચિપિ જરામરણવિરહિતા ન હોન્તીતિ ખણિકમરણં તાવ ઉપમાભાવેન દસ્સેત્વા ઇધાધિપ્પેતં મરણં દસ્સેતું “**તથા હી**”તિઆદિ વુત્તં. અથ વા યદિમે સત્તા જરામરણં ગહેત્વાવ નિબ્બત્તન્તિ, નિબ્બત્તિસમનન્તરમેવ મરિતબ્બન્તિ ચોદનં સન્ધાયાહ “**તથા હી**”તિઆદિ. **અવસ્સં મરણતો**તિ અવસ્સં મરિતબ્બતો, એકન્તેન મરણસભાવતો વા. **પબ્બતેય્યા**તિ પબ્બતતો આગતા. **હારહારિની**તિ પવાહે પતિતસ્સ તિણપણ્ણાદિકસ્સ અતિવિય હરણસીલા. **સન્દતેવા**તિ સવતિ એવ. **વત્તતેવા**તિ પવાહવસેન વત્તતિ એવ ન તિટ્ઠતિ.

યમેકરત્તિન્તિ યસ્સં એકરત્તિયં, ભુમ્મત્થે ઉપયોગવચનં દટ્ઠબ્બં, અચ્ચન્તસંયોગે વા. **પઠમ**ન્તિ સબ્બપઠમં પટિસન્ધિક્ખણે. **ગબ્ભે**તિ માતુકુચ્છિયં. **માણવો**તિ સત્તો. યેભુય્યેન સત્તા રત્તિયં પટિસન્ધિં ગણ્હન્તીતિ **રત્તિ**ગ્ગહણં. **અબ્ભુટ્ઠિતોવા**તિ ઉટ્ઠિતઅબ્ભો વિય, અભિમુખભાવેન વા ઉટ્ઠિતોવ મરણસ્સાતિ અધિપ્પાયો. **સો યાતી**તિ સો માણવો યાતિ, પઠમક્ખણતો પટ્ઠાય ગચ્છતેવ. **સ ગચ્છં ન નિવત્તતી**તિ સો એવં ગચ્છન્તો ખણમત્તમ્પિ ન નિવત્તતિ, અઞ્ઞદત્થુ મરણંયેવ ઉપગચ્છતિ.

કુન્નદીનન્તિ પબ્બતતો પતિતાનં ખુદ્દકનદીનં. **પાતો આપોરસાનુગતબન્ધનાન**ન્તિ પુરિમદિવસે દિવા સૂરિયસન્તાપેન અન્તો અનુપવિસિત્વા પુન રત્તિયં બન્ધનમૂલં ઉપગતેન આપોરસેન તિન્તસિથિલબન્ધનતાય પાતો આપોરસાનુગતબન્ધનાનં.

અચ્ચયન્તીતિ અતિક્કમન્તિ. **ઉપરુજ્ઝતી**તિ નિરુજ્ઝતિ. ઉદકમેવ **ઓદકં**, ઉદકોઘં વા . યસ્મા અચ્ચયન્તિ અહોરત્તા, તસ્મા જીવિતં ઉપરુજ્ઝતિ. યસ્મા જીવિતં ઉપરુજ્ઝતિ, તસ્મા **આયુ ખીયતિ મચ્ચાનં**. **પપતતો**તિ પપતનતો **ભયં** સામિકાનં રુક્ખે ઠત્વા કમ્મે વિનિયુઞ્જિતુકામાનં, હેટ્ઠા પવિટ્ઠાનં વા. **ઉગ્ગમનં પતિ** ઉગ્ગમનનિમિત્તં. **મા મં અમ્મ નિવારય** પબ્બજ્જાયાતિ અધિપ્પાયો.

કોચિ મિત્તમુખસત્તુરન્ધગવેસી સહ વત્તમાનોપિ ન હનેય્ય, અયં પન એકંસેન હનતિયેવાતિ દસ્સેતું “**સહજાતિયા આગતતો**”તિ વત્વા “**જીવિતહરણતો ચા**”તિ વુત્તં.

૧૭૦. નન્તિ સમ્પત્તિં. **સુખી**તિ દિબ્બસદિસેહિ ભોગેહિ, આધિપતેય્યેન ચ સુખસમઙ્ગી. **દેહબન્ધેના**તિ સરીરેન. **અસોકો**તિ અસોકમહારાજા. **સોકમાગતો**તિ સોચિતબ્બતં ગતો.

આરોગ્યં યોબ્બનાનં. બ્યાધિજરાપરિયોસાનતા જીવિતસ્સ મરણપરિયોસાનતાય ઉદાહરણવસેન આનીતા, પચ્ચયભાગવસેન વા. લોકોયેવ **લોકસન્નિવાસો** યથા સત્તાવાસાતિ, સન્નિવસિતબ્બતાય વા સત્તનિકાયો **લોકસન્નિવાસો**. **અનુગતો**તિ અનુબન્ધો પચ્ચત્થિકેન વિય. **અનુસટો**તિ અનુપવિટ્ઠો ઉપવિસેન વિય. **અભિભૂતો**તિ અજ્ઝોત્થટો મદ્દહત્થીહિ વિય. **અબ્ભાહતો**તિ પહટો ભૂતેહિ વિય.

સેલાતિ સિલામયા, ન પંસુઆદિમયા. **વિપુલા**તિ મહન્તા અનેકયોજનાયામવિત્થારા. **નભં આહચ્ચા**તિ વિપુલત્તા એવ આકાસં અભિવિહચ્ચ સબ્બદિસાસુ ફરિત્વા. **અનુપરિયેય્યુ**ન્તિ અનુવિચરેય્યું. **નિપ્પોથેન્તા**તિ અત્તના આઘાતિતં ચુણ્ણવિચુણ્ણં કરોન્તા. **અધિવત્તન્તી**તિ અધિભવન્તિ. કુલેન વા રૂપેન વા સીલેન વા સુતેન વા સદ્ધાદીહિ વા સેટ્ઠોતિ સમ્ભાવનાય **ખત્તિયાદીસુ ન કઞ્ચિ પરિવજ્જેતિ**. તેહિ એવ નિહીનોતિ અવમઞ્ઞમાનાય **સુદ્દાદીસુ ન કઞ્ચિ પરિવજ્જેતિ**. અઞ્ઞદત્થુ **સબ્બમેવ અભિમદ્દતિ** નિમ્મથતિ. દણ્ડાદિઉપાયા ચ તત્થ અવિસયા એવાતિ દસ્સેતું "**ન તત્થ હત્થીનં ભૂમી**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **મન્તયુદ્ધેના**તિ આથબ્બણવેદવિહિતેન મન્તસઙ્ગામપ્પયોગેન. **ધનેના**તિ ધનદાનેન. **વા**-સદ્દો અવુત્તવિકપ્પનત્થો. તેન સામં, ભેદઞ્ચ સઙ્ગણ્હાતિ.

૧૭૧. પરેહિ સદ્ધિં અત્તનો ઉપસંહરણતોતિ પરેહિ મતેહિ સદ્ધિં ''તેપિ નામ મતા, કિમઙ્ગં પન માદિસા''તિ અત્તનો મરણસ્સ ઉપનયનતો. **યસમહત્તતો**તિ પરિવારમહત્તતો, વિભવમહત્તતો ચ. **પુઞ્ઞમહત્તતો**તિ મહાપુઞ્ઞભાવતો. **થામમહત્તતો**તિ વીરિયબલમહત્તતો. **યુધિટ્ઠિલો** ધમ્મપુત્તો. **ચાનુરો** યો બલદેવેન નિબ્બુદ્ધં કત્વા મારિતો.

સહ ઇદ્ધીહીતિ વેજયન્તકમ્પનનન્દોપનન્દદમનાદીસુ દિટ્ઠાનુભાવાહિ અત્તનો ઇદ્ધીહિ સદ્ધિં **મચ્ચુમુખં પવિટ્ઠો**.

કલં નગ્ઘન્તિ સોળસિન્તિ સોળસન્નં પૂરણભાગં ન અગ્ઘન્તિ. ઇદં વુત્તં હોતિ – આયસ્મતો થેરસ્સ સારિપુત્તસ્સ પઞ્ઞં સોળસભાગે કત્વા તતો એકં ભાગં સોળસધા ગહેત્વા લદ્ધં એકભાગસઙ્ખાતં કલં સમ્માસમ્બુદ્ધં ઠપેત્વા અઞ્ઞેસં સત્તાનં પઞ્ઞા ન અગ્ઘન્તીતિ.

સબ્બસ્સાપિ સંકિલેસપક્ખસ્સ સમુગ્ઘાતો ઞાયેન આરદ્ધવીરિયસ્સ હોતીતિ આહ "**ઞાણવીરિયબલેના**"તિ. સમ્માદિટ્ઠિસમ્માવાયામેસુ હિ સિદ્ધેસુ અટ્ઠઙ્ગિકો અરિયમગ્ગો સિદ્ધોવ હોતીતિ. એકાકીભાવેન **ખગ્ગવિસાણકપ્પા**. પરતોઘોસેન વિના સયમેવ ભૂતા પટિવિદ્ધાકુપ્પાતિ **સયમ્ભુનો**.

હત્થગતસુવણ્ણવલયાનં અઞ્ઞમઞ્ઞં સઙ્ઘટ્ટનં વંસકળીરસ્સ કત્થચિ અસત્તતાતિ એવમાદિકં **તં તં નિમિત્તં** કારણં **આગમ્મ**. **વીમંસન્તા**તિ પવત્તિનિવત્તિયો ઉપપરિક્ખન્તા. મહન્તાનં સીલક્ખન્ધાદીનં એસનટ્ઠેન **મહેસયો**. **એકચરિયનિવાસેના**તિ એકચરિયનિવાસમત્તેન, ન સીલાદિના. ખગ્ગમિગસિઙ્ગસમા ઉપમા યેસં, ખગ્ગમિગસિઙ્ગં વા સમૂપમા યેસં તે **ખગ્ગસિઙ્ગસમૂપમા**.

તમ્બનખતુઙ્ગનખતાદિઅસીતિઅનુબ્યઞ્જનપટિમણ્ડિતેહિ સુપ્પતિટ્ઠિતપાદતાદીહિ દ્વત્તિંસાય મહાપુરિસલક્ખણેહિ વિચિત્રો અચ્છરિયબ્ભુતો રૂપકાયો એતસ્સાતિ **અસીતિ...પે॰... રૂપકાયો**. સહ વાસનાય સબ્બેસં કિલેસાનં પહીનત્તા સબ્બાકારપરિસુદ્ધસીલક્ખન્ધાદિગુણરતનેહિ સમિદ્ધો ધમ્મકાયો એતસ્સાતિ **સબ્બાકાર...પે॰... ધમ્મકાયો**. **ઠાનસો**તિ તઙ્ખણેયેવ.

એવં મહાનુભાવસ્સાતિ એવં યથાવુત્તરૂપકાયસમ્પત્તિયા, ધમ્મકાયસમ્પત્તિયા ચ વિઞ્ઞાયમાનવિપુલાપરિમેય્યબુદ્ધાનુભાવસ્સ, **વસં નાગતં** અનુપગમનવસેનાતિ અધિપ્પાયો.

મરણં સામઞ્ઞં એતસ્સાતિ મરણસામઞ્ઞો, તસ્સ ભાવો **મરણસામઞ્ઞતા**, તાય.

૧૭૨. કિમિકુલાનન્તિ કિમિસમૂહાનં, કિમિજાતીનં વા. **જીયન્તી**તિ જરં પાપુણન્તિ.

નિક્ખન્તેતિ વીતિવત્તે. **પટિહિતાયા**તિ પચ્ચાનુગતાય. **સો મમસ્સ અન્તરાયો**તિ સા યથાવુત્તા ન કેવલં કાલકિરિયાવ, અથ ખો મમ અતિદુલ્લભં ખણં લભિત્વા ઠિતસ્સ સત્થુસાસનમનસિકારસ્સ અન્તરાયો **અસ્સ** ભવેય્ય. **બ્યાપજ્જેય્યા**તિ વિપત્તિં ગચ્છેય્ય. સત્થકેન વિય અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાનં કન્તનકા મરણકાલે સન્ધિબન્ધનચ્છેદનકવાતા **સત્થકવાતા**.

૧૭૩. અબલન્તિ બલહીનં. **દુબ્બલન્તિ** તસ્સેવ વેવચનં. અભાવત્થો હિ અયં **દુ**-સદ્દો ''દુસ્સીલો (અ॰ નિ॰ ૫.૨૧૩; અ॰ નિ॰ ૧૦.૭૫) દુપ્પઞ્ઞો''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૪૯) વિય. **તદેતં** આયુ. **અસ્સાસપસ્સાસાનં** સમવુત્તિતા અપરાપરં પવેસનિક્ખમોવ. **બહિ નિક્ખન્તનાસિકવાતે અન્તો અપવિસન્તે, પવિટ્ઠે વા અનિક્ખમન્તે**તિ એકસ્સેવ પવેસનિક્ખમો વિય વુત્તં, તં નાસિકવાતભાવસામઞ્ઞેનાતિ દટ્ઠબ્બં. **અધિમત્તતાય** અચ્ચાસન્નઅધિટ્ઠાનાદિના. તદભાવો હિ ઇરિયાપથાનં સમવુત્તિતા. **અતિસીતેન** અભિભૂતસ્સ કાયસ્સ વિપજ્જનં મહિંસરટ્ઠાદીસુ હિમપાતકાલેન દીપેતબ્બં. તત્થ હિ સત્તા સીતેન ભિન્નસરીરા જીવિતક્ખયં પાપુણન્તિ. **અતિઉણ્હેન** અભિભૂતસ્સ વિપજ્જનં મરુકન્તારે ઉણ્હાભિતત્તાય પચ્છિં, તત્થ ઠપિતં ઉપરિ સાટકં, પુત્તઞ્ચ અક્કમિત્વા મતાય ઇત્થિયા દીપેતબ્બં. **મહાભૂતાનં** સમવુત્તિતા પકોપાભાવો . **પથવીધાતુ**આદીનં પકોપેન સરીરસ્સ વિકારાપત્તિ પરતો **ધાતુકમ્મટ્ઠાનકથાયં** આગમિસ્સતિ. **યુત્તકાલે**તિ ભુઞ્જિતું યુત્તકાલે ખુદ્દાભિભૂતકાલે.

૧૭૪. અવવત્થાનતોતિ કાલાદિવસેન વવત્થાનાભાવતો. **વવત્થાનન્તિ** ચેત્થ પરિચ્છેદો અધિપ્પેતો, ન અસઙ્કરતો વવત્થાનં, નિચ્છયો ચાતિ આહ ''**પરિચ્છેદાભાવતો**''તિ. **ન નાયરે**તિ ન ઞાયન્તિ.

ઇતો પરન્તિ એત્થ **પરન્તિ** પરં અઞ્ઞં કાલન્તિ અત્થો. તેન ઓરકાલસ્સાપિ સઙ્ગહો સિદ્ધો હોતિ. પરમાયુતો ઓરકાલં એવ ચેત્થ ''પર''ન્તિ અધિપ્પેતં. તતો પરં સત્તાનં જીવનસ્સ અભાવતો ''**વવત્થાનાભાવતો**''તિ વત્તું ન સક્કાતિ. **અબ્બુદપેસી**તિઆદીસુ ''અબ્બુદકાલે પેસિકાલે''તિઆદિના **કાલ**-સદ્દો પચ્ચેકં યોજેતબ્બો. **કાલો**તિ ઇધ પુબ્બણ્હાદિવેલા અધિપ્પેતા. તેનાહ ''**પુબ્બણ્હેપિ હી**''તિઆદિ. ઇધેવ દેહેન પતિતબ્બન્તિ સમ્બન્ધો. **અનેકપ્પકારતો**તિ નગરે જાતાનં ગામે, ગામે જાતાનં નગરે, વને જાતાનં જનપદે, જનપદે જાતાનં વનેતિઆદિના અનેકપ્પકારતો. **ઇતો ચુતેના**તિ ઇતો ગતિતો ચુતેન. **ઇધ** ઇમિસ્સં ગતિયં. **યન્તયુત્તગોણો વિયા**તિ યથા યન્તે યુત્તગોણો યન્તં નાતિવત્તતિ, એવં **લોકો** ગતિપઞ્ચકન્તિ એત્તકેન ઉપમા.

૧૭૫. અપ્પં વા ભિય્યોતિ વસ્સસતતો ઉપરિ ''દસ વા વસ્સાનિ, વીસતિ વા''તિઆદિના દુતિયં વસ્સસતં અપાપુણન્તો અપ્પકં વા જીવતીતિ અત્થો. **ગમનીયો**તિ ગન્ધબ્બો ઉપપજ્જનવસેન. **સમ્પરાયો**તિ પરલોકો.

હીળેય્યાતિ પરિભવેય્ય ન સમ્ભાવેય્ય. **નન્તિ** આયું. **સુપોરિસો**તિ સાધુપુરિસો પઞ્ઞવા. **ચરેય્યા**તિ સુચરિતં ચરેય્ય. તેનાહ ''**આદિત્તસીસોવા**''તિ.

સત્તહિ ઉપમાહીતિ –

> ''સેય્યથાપિ, બ્રાહ્મણ, તિણગ્ગે ઉસ્સાવબિન્દુ સૂરિયે ઉગ્ગચ્છન્તે ખિપ્પંયેવ પટિવિગચ્છતિ, ન ચિરટ્ઠિતિકં હોતિ. ઉદકે ઉદકપુબ્બુળં. ઉદકે દણ્ડરાજિ. નદી પબ્બતેય્યા દૂરઙ્ગમા સીઘસોતા હારહારિની. બલવા પુરિસો

> જિવ્હગ્ગે ખેળપિણ્ડં સંયૂહિત્વા અકસિરેનેવ વમેય્ય. દિવસં સન્તત્તે અયોકટાહે મંસપેસિ પક્ખિત્તા ખિપ્પંયેવ પટિવિગચ્છતિ, ન ચિરટ્ઠિતિકા હોતિ. ગાવી વજ્ઝા આઘાતનં નીયમાના યં યદેવ પાદં ઉદ્ધરતિ, સન્તિકેવ હોતિ વધસ્સ, સન્તિકેવ મરણસ્સ, એવમેવં ખો, બ્રાહ્મણ, ગોવજ્ઝૂપમં જીવિતં મનુસ્સાનં પરિત્તં લહુકં બહુદુક્ખં બહુપાયાસં મન્તાયં બોદ્ધબ્બં, કત્તબ્બં કુસલં, ચરિતબ્બં બ્રહ્મચરિયં, નત્થિ જાતસ્સ અમરણ''ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૭.૭૪) –

એવમાગતાહિ ઇમાહિ સત્તહિ ઉપમાહિ **અલઙ્કતં**.

રત્તિન્દિવન્તિ એકં રત્તિન્દિવં. **ભગવતો સાસન**ન્તિ અરિયમગ્ગપટિવેધાવહં સત્થુ ઓવાદં. **બહું વત મે કતં અસ્સા**તિ બહું વત મયા અત્તહિતં પબ્બજિતકિચ્ચં કતં ભવેય્ય. **તદન્તર**ન્તિ તં ખણં તત્તકં વેલં. **એકં પિણ્ડપાત**ન્તિ એકં દિવસં યાપનપ્પહોનકં પિણ્ડપાતં. **દન્ધ**ન્તિ મન્દં ચિરાય. **અવિસ્સાસિયો** અવિસ્સાસનીયો.

૧૭૬. ચિત્તે ધરન્તેયેવ સત્તાનં જીવિતવોહારો, ચિત્તસ્સ ચ અતિઇત્તરો ખણો લહુપરિવત્તિભાવતો. યથાહ ભગવા ''નાહં, ભિક્ખવે, અઞ્ઞં એકધમ્મમ્પિ સમનુપસ્સામિ, યં એવં લહુપરિવત્તં, યથયિદં ચિત્ત''ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૪૮; કથા॰ ૩૩૫). તસ્મા સત્તાનં જીવિતં એકચિત્તક્ખણિકત્તા લહુસં ઇત્તરન્તિ દસ્સેન્તો ''**પરમત્થતો**''તિઆદિમાહ. તત્થ ''**પરમત્થતો**''તિ ઇમિના યાયં ''યો ચિરં જીવતિ, સો વસ્સસત''ન્તિઆદિના સત્તાનં (દી॰ નિ॰ ૨.૭; સં॰ નિ॰ ૧.૧૪૫; અ॰ નિ॰ ૭.૭૪) જીવિતપ્પવત્તિ વુત્તા, સા પબન્ધવિસયત્તા વોહારવસેનાતિ તં પટિક્ખિપતિ. ''**અતિપરિત્તો**''તિ ઇમિના –

> ''સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, ચત્તારો દળ્હધમ્મા ધનુગ્ગહા સુસિક્ખિતા કતહત્થા કતૂપાસના ચતુદ્દિસા ઠિતા અસ્સુ, અથ પુરિસો આગચ્છેય્ય 'અહં ઇમેસં…પે॰… કતૂપાસનાનં ચતુદ્દિસા કણ્ડે ખિત્તે અપ્પતિટ્ઠિતે પથવિયં ગહેત્વા આહરિસ્સામી'તિ. યથા ચ, ભિક્ખવે, તસ્સ પુરિસસ્સ જવો, યથા ચ ચન્દિમસૂરિયાનં જવો, તતો સીઘતરો. યથા ચ, ભિક્ખવે, તસ્સ પુરિસસ્સ જવો, યથા ચ ચન્દિમસૂરિયાનં જવો, યથા ચ યા દેવતા ચન્દિમસૂરિયાનં પુરતો ધાવન્તિ, તાસં દેવતાનં જવો, તતો સીઘતરં આયુસઙ્ખારા ખીયન્તી''તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૨૨૮) –

એવં વુત્તં પરિત્તમ્પિ પટિક્ખિપતિ. તત્ર હિ ગમનસ્સાદાનં દેવપુત્તાનં હેટ્ઠુપરિયેન પટિમુખં ધાવન્તાનં સિરસિ, પાદે ચ બદ્ધખુરધારાસન્નિપાતતોપિ પરિત્તકો રૂપજીવિતિન્દ્રિયસ્સ સો ખણો વુત્તો, ચિત્તસ્સ પન અતિવિય પરિત્તતરો, યસ્સ ઉપમાપિ નત્થિ. તેનેવાહ ''યાવઞ્ચિદં, ભિક્ખવે, ઉપમાપિ ન સુકરા, યાવ લહુપરિવત્તં ચિત્ત''ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૪૮). **જીવિતક્ખણો**તિ જીવનક્ખણો. **એકચિત્તપ્પવત્તિમત્તોયેવ** એકસ્સ ચિત્તસ્સ પવત્તિમત્તેનેવ સત્તાનં પરમત્થતો જીવનક્ખણસ્સ પરિચ્છિન્નત્તા. ઇદાનિ તમત્થં ઉપમાય પકાસેન્તો ''**યથા નામા**''તિઆદિમાહ. તત્થ **પવત્તમાન**ન્તિ પવત્તન્તં. **એકચિત્તક્ખણિક**ન્તિ એકચિત્તક્ખણમત્તવન્તં. **તસ્મિં ચિત્તે નિરુદ્ધમત્તે**તિ યેન વત્તમાનચિત્તક્ખણેન ''જીવતી''તિ વુચ્ચતિ, તસ્મિં ચિત્તે નિરોધં ભઙ્ગં પત્તમત્તે તંસમઙ્ગી **સત્તો નિરુદ્ધો** મતોતિ **વુચ્ચતિ**. વુત્તમેવત્થં પાળિયા વિભાવેતું ''**યથાહા**''તિઆદિ વુત્તં. તેન તીસુપિ કાલેસુ સત્તાનં પરમત્થતો જીવનં નામ ચિત્તક્ખણવસેનેવાતિ દસ્સેતિ.

જીવિતન્તિ જીવિતિન્દ્રિયં. **સુખદુક્ખા**તિ સુખદુક્ખવેદના. ઉપેક્ખાપિ હિ સુખદુક્ખાસુ એવ અન્તોગધા ઇટ્ઠાનિટ્ઠભાવતો. **અત્તભાવો**તિ જીવિતવેદનાવિઞ્ઞાણાનિ ઠપેત્વા અવસિટ્ઠધમ્મા વુત્તા. **કેવલા**તિ અત્તના, નિચ્ચભાવેન વા અવોમિસ્સા. **એકચિત્તસમાયુત્તા**તિ એકેકેન ચિત્તેન સહિતા. **લહુસો વત્તતિ ખણો**તિ વુત્તનયેન એકચિત્તક્ખણિકતાય લહુકો અતિઇત્તરો જીવિતાદીનં ખણો વત્તતિ.

યે નિરુદ્ધા મરન્તસ્સાતિ ચવન્તસ્સ સત્તસ્સ ચુતિતો ઉદ્ધં ''નિરુદ્ધા''તિ વત્તબ્બા યે ખન્ધા. **તિટ્ઠમાનસ્સ વા ઇધા**તિ યે વા ઇધ પવત્તિયં તિટ્ઠન્તસ્સ ધરન્તસ્સ ભઙ્ગપ્પત્તિયા નિરુદ્ધા ખન્ધા. **સબ્બેપિ સદિસા** તે સબ્બેપિ એકસદિસા. કથં? **ગતા અપ્પટિસન્ધિકા** પુન આગન્ત્વા પટિસન્ધાનાભાવેન વિગતા. યથા હિ ચુતિખન્ધા ન નિવત્તન્તિ, એવં તતો પુબ્બેપિ ખન્ધા, તસ્મા એકચિત્તક્ખણિકં સત્તાનં જીવિતન્તિ અધિપ્પાયો.

અનિબ્બત્તેન ન જાતોતિ અનુપ્પન્નેન ચિત્તેન જાતો ન હોતિ અજાતો નામ હોતિ. **પચ્ચુપ્પન્નેન** વત્તમાનેન ચિત્તેન **જીવતિ** જીવમાનો નામ હોતિ. **ચિત્તભઙ્ગા મતો લોકો**તિ ચુતિચિત્તસ્સ વિય સબ્બસ્સપિ તસ્સ તસ્સ ચિત્તસ્સ ભઙ્ગપ્પત્તિયા અયં લોકો પરમત્થતો મતો નામ હોતિ નિરુદ્ધસ્સ અપ્પટિસન્ધિકત્તા. એવં સન્તેપિ **પઞ્ઞત્તિ પરમત્થિયા** યા તં તં ધરન્તં ચિત્તં ઉપાદાય ''તિસ્સો જીવતિ, ફુસ્સો જીવતી''તિ વચનપ્પવત્તિયા વિસયભૂતા સન્તાનપઞ્ઞત્તિ, સા એત્થ **પરમત્થિયા** પરમત્થભૂતા. તથા હિ વદન્તિ ''નામગોત્તં ન જીરતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૭૬).

૧૭૭. અઞ્ઞતરઞ્ઞતરેન આકારેન. **ચિત્તન્તિ** કમ્મટ્ઠાનારમ્મણં ચિત્તં. **આસેવનં લભતી**તિ ભાવનાસેવનં લભતિ, બહિદ્ધા વિક્ખેપં પહાય એકત્તવસેન મરણારમ્મણમેવ હોતીતિ. તેનાહ **''મરણારમ્મણા સતિ સન્તિટ્ઠતી''**તિ. સભાવધમ્માનં ભેદો સભાવધમ્મગતિકો એવાતિ આહ **''સભાવધમ્મત્તા પન આરમ્મણસ્સા''**તિ. તેનાહ ભગવા ''જરામરણં, ભિક્ખવે, અનિચ્ચં સઙ્ખતં પટિચ્ચસમુપ્પન્ન''ન્તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૨.૨૦). **સંવેજનીયત્તા**તિ સંવેગજનનતો મહાભૂતેસુ મહાવિકારતા વિય ગય્હમાના મરણં અનુસ્સરિયમાનં ઉપરૂપરિ ઉબ્બેગમેવ આવહતીતિ તત્થ ન ભાવનાચિત્તં અપ્પેતું સક્કોતિ. યદિ સભાવધમ્મત્તા અપ્પનં ન પાપુણાતિ, લોકુત્તરજ્ઝાનં એકચ્ચાનિ અરૂપજ્ઝાનાનિ ચ કથન્તિ આહ **''લોકુત્તરજ્ઝાનં પના''**તિઆદિ. **વિસુદ્ધિભાવનાનુક્કમવસેના**તિ હેટ્ઠિમવિસુદ્ધિયા આનુભાવેન અધિગતાતિસયાય પટિપદાઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિભાવનાય, સબ્બસઙ્ખારેહિ નિબ્બિન્દનવિરજ્જનાદિવિસંયોગાધિમુત્તિઅપ્પનાય ચ પટિપક્ખભૂતાનં પાપધમ્માનં વિગમોતિ એવંભૂતસ્સ વિસુદ્ધિભાવનાનુક્કમસ્સ વસેન લોકુત્તરજ્ઝાનં અપ્પનાપ્પત્તમેવ હોતિ. **આરમ્મણસમતિક્કમનમત્તં તત્થ હોતી**તિ અઞ્ઞેસં સભાવધમ્મારમ્મણકમ્મટ્ઠાનાનં વિય ચિત્તસ્સ સમાધાને બ્યાપારો નત્થિ. યથાસમાહિતેન પન ચિત્તેન આરમ્મણસમતિક્કમનમત્તમેવ ભાવનાય કાતબ્બં, તસ્મા સભાવધમ્મેપિ આરુપ્પજ્ઝાનં અપ્પેતીતિ.

સતતં અપ્પમત્તો હોતિ સંવેગબહુલત્તા, તતો એવસ્સ સબ્બભવેસુ અનભિરતિસઞ્ઞાપટિલાભો. **જીવિતનિકન્તિં જહાતિ** મરણસ્સ અવસ્સંભાવિતાદસ્સનતો. **પાપગરહી હોતિ** અનિચ્ચસઞ્ઞાપટિલાભતો, તતો એવ અસન્નિધિબહુલતા, વિગતમલમચ્છેરતા ચ. **તદનુસારેના**તિ અનિચ્ચસઞ્ઞાપરિચયાનુસારેન. **અભાવિતમરણા**તિ અભાવિતમરણાનુસ્સરણા. **અભયો અસમ્મૂળ્હો કાલં કરોતિ** પગેવ મરણસઞ્ઞાય સૂપટ્ઠિતત્તા.

કાયગતાસતિકથાવણ્ણના

૧૭૮. બુદ્ધા ઉપ્પજ્જન્તિ એત્થાતિ **બુદ્ધુપ્પાદો**, બુદ્ધાનં ઉપ્પજ્જનકાલો, તસ્મા. **અઞ્ઞત્ર** તં ઠપેત્વા, અઞ્ઞસ્મિં કાલેતિ અત્થો. ન પવત્તપુબ્બન્તિ **અપવત્તપુબ્બં**. તતો એવ **સબ્બતિત્થિયાનં અવિસયભૂતં**. નનુ ચ **સુનેત્તસત્થારાદયો** (અ॰ નિ॰ ૬.૫૪; ૭.૬૬, ૭૩), અઞ્ઞે ચ તાપસપરિબ્બાજકા સરીરં ''અસુભ''ન્તિ જાનિંસુ. તથા હિ **સુમેધતાપસેન** સરીરં જિગુચ્છન્તેન વુત્તં –

> ''યન્નૂનિમં પૂતિકાયં, નાનાકુણપપૂરિતં;
> છડ્ડયિત્વાન ગચ્છેય્યં, અનપેક્ખો અનત્થિકો''તિ. (બુ॰ વં॰ ૨.૮) –

આદિ. કામં બોધિસત્તા, અઞ્ઞે ચ તાપસાદયો સરીરં ''અસુભ''ન્તિ જાનન્તિ, કમ્મટ્ઠાનભાવેન પન ન જાનન્તિ. તેન વુત્તં ''**અઞ્ઞત્ર બુદ્ધુપ્પાદા**''તિઆદિ. **સંવેગાય સંવત્તતિ** યાથાવતો કાયસભાવપ્પવેદનતો. **અત્થાયાતિ** દિટ્ઠધમ્મિકાદિઅત્થાય. **યોગક્ખેમાયા**તિ ચતૂહિ યોગેહિ ખેમભાવાય. **સતિસમ્પજઞ્ઞાયા**તિ સબ્બત્થ સતિઅવિપ્પવાસાય ચ સત્તટ્ઠાનિયસમ્પજઞ્ઞાય ચ. **ઞાણદસ્સનપટિલાભાયા**તિ વિપસ્સનાઞાણાધિગમાય. **વિજ્જાવિમુત્તિફલસચ્છિકિરિયાયા**તિ તિસ્સો વિજ્જા, ચિત્તસ્સ અધિમુત્તિ નિબ્બાનં, ચત્તારિ સામઞ્ઞફલાનીતિ એતેસં પચ્ચક્ખકરણાય. અમતસ્સ નિબ્બાનસ્સ અધિગમહેતુતાય, અમતસદિસાતપ્પકસુખસહિતતાય ચ કાયગતાસતિ ''**અમત**''ન્તિ વુત્તા. **પરિભુઞ્જન્તી**તિ ઝાનસમાપજ્જનેન વળઞ્જન્તિ. **પરિહીન**ન્તિ જિનં. **વિરદ્ધ**ન્તિ અનધિગમેન વિરજ્ઝિતં. **આરદ્ધ**ન્તિ સાધિતં નિપ્ફાદિતં. અનેકેહિ આકારેહિ તેસુ તેસુ સુત્તન્તેસુ પસંસિત્વા યં તં કાયગતાસતિકમ્મટ્ઠાનં નિદ્દિટ્ઠન્તિ સમ્બન્ધો . કત્થ પન નિદ્દિટ્ઠન્તિ? **કાયગતાસતિસુત્તે** (મ॰ નિ॰ ૩.૧૫૩ આદયો). તત્થ હિ ''કથં ભાવિતા ચ ભિક્ખવે''તિઆદિના અયં દેસના આગતા. તત્રાયં સઙ્ખેપત્થો – ભિક્ખવે, કેન પકારેન કાયગતાસતિભાવના ભાવિતા, કેન ચ પકારેન પુનપ્પુનં કતા આનાપાનજ્ઝાનાદીનં નિપ્ફત્તિયા મહપ્ફલા, તેસં તેસં વિજ્જાભાગિયાનં, અભિઞ્ઞાસચ્છિકરણીયાનઞ્ચ ધમ્માનં, અરતિરતિસહનતાદીનઞ્ચ સંસિદ્ધિયા મહાનિસંસા ચ હોતીતિ? **આનાપાનપબ્બ**ન્તિ આનાપાનકમ્મટ્ઠાનાવધિ. એસ નયો સેસેસુપિ.

ધાતુમનસિકારકમ્મટ્ઠાનેન યદિપિ ઉપચારસમાધિ ઇજ્ઝતિ, સમ્મસનવારો પન તત્થ સાતિસયોતિ ધાતુમનસિકારપબ્બમ્પિ ''**વિપસ્સનાવસેન વુત્ત**''ન્તિ વુત્તં. ''અયમ્પિ ખો કાયો એવંધમ્મો એવંભાવી એવંઅનતીતો''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૯; મ॰ નિ॰ ૧.૧૧૨) તત્થ તત્થ અસુભાનિચ્ચતાદીહિ સદ્ધિં કાયે આદીનવસ્સ વિભાવનવસેન દેસનાય આગતત્તા ''**નવસિવથિક...પે॰... વુત્તાની**''તિ વુત્તં. **એત્થ ઉદ્ધુમાતકાદીસૂ**તિ એતેસુ સિવથિકપબ્બેસુ આગતઉદ્ધુમાતકાદીસુ. **આનાપાનસ્સતિવસેના**તિ આનાપાનસ્સતિભાવનાવસેન. યો ઉપરિ ''કરીસં મત્થલુઙ્ગ''ન્તિ મત્થલુઙ્ગકોટ્ઠાસો ગય્હતિ, તં ઇધ **પાળિયં** (મ॰ નિ॰ ૩.૧૫૪) અટ્ઠિમિઞ્જેનેવ સઙ્ગણ્હિત્વા દેસના આગતાતિ દસ્સેન્તો ''**મત્થલુઙ્ગં અટ્ઠિમિઞ્જેન સઙ્ગહેત્વા**''તિ આહ . **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં અનુસ્સતિનિદ્દેસે. કાયં ગતા, કાયે વા ગતા સતિ **કાયગતાસતી**તિ સતિસીસેન ઇદં દ્વત્તિંસાકારકમ્મટ્ઠાનં અધિપ્પેતન્તિ યોજના.

૧૭૯. ચતુમહાભૂતિકન્તિ ચતુમહાભૂતસન્નિસ્સયં. **પૂતિકાય**ન્તિ પૂતિભૂતં પરમદુગ્ગન્ધકાયં. ઠાનગમનાવત્થં સરીરં સન્ધાય, તસ્સ વા અવયવેસુ સબ્બહેટ્ઠિમં પાદતલન્તિ વુત્તં ''**ઉદ્ધં પાદતલા**''તિ. **તિરિયં તચપરિચ્છિન્ન**ન્તિ એત્થ નનુ કેસલોમનખાનં, તચસ્સ ચ અતચપરિચ્છિન્નતા અત્થીતિ? કિઞ્ચાપિ અત્થિ, તચપરિચ્છિન્નબહુલતાય પન કાયસ્સ તચપરિચ્છિન્નતા હોતીતિ એવં વુત્તં. તચો પરિયન્તો અસ્સાતિ તચપરિયન્તોતિ એતેન પન વચનેન કાયેકદેસભૂતો તચો ગહિતો એવ, તપ્પટિબદ્ધા ચ કેસાદયો તદનુપવિટ્ઠમૂલા તચપરિયન્તાવ હોન્તીતિ દ્વત્તિંસાકારસમૂહો સબ્બોપિ કાયો તચપરિયન્તો વુત્તોતિ વેદિતબ્બો.

અત્થીતિ વચનવિપલ્લાસેન વુત્તં, નિપાતપદં વા એતં. તસ્મા તીસુપિ સઙ્ખાસુ તદેવસ્સ રૂપં. તેનાહ ''**સંવિજ્જન્તી**''તિ. અક્ખરચિન્તકેહિ સરીરે કાય-સદ્દં વણ્ણન્તેહિપિ અસુચિસમુદાયભાવેનેવ ઇચ્છિતબ્બોતિ દસ્સેન્તો ''અસુચિસઞ્ચયતો''તિ વત્વા પુન નં નિરુત્તિનયેન દસ્સેતું ''**કુચ્છિતાન**''ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **આયભૂતતો**તિ ઉપ્પત્તિટ્ઠાનભૂતત્તા. ''**પૂરં નાનપ્પકારસ્સા**''તિ વુત્તં. ''કે પન તે પકારા? યેહિ નાનપ્પકારં અસુચિ વુત્ત''ન્તિ તે કેસાદિકે દસ્સેતું પાળિયં ''કેસા લોમા''તિઆદિ વુત્તન્તિ ઇમમત્થં દીપેન્તો આહ ''**એતે કેસાદયો દ્વત્તિંસાકારા**''તિ. આકારા પકારાતિ હિ એકો અત્થોતિ. **એવં સમ્બન્ધો**તિ ''અત્થિ ઇમસ્મિં કાયે નખા''તિઆદિના સબ્બકોટ્ઠાસેસુ ''અત્થિ ઇમસ્મિં કાયે''તિ પદત્તયેન સમ્બન્ધો વેદિતબ્બો.

પરિતોતિ તિરિયં, સમન્તતો વા પાદતલકેસમૂલેસુ ચ તચસ્સ લબ્ભનતો. **સુચિભાવ**ન્તિ સુચિનો સબ્ભાવં, સુચિમેવ વા.

૧૮૦. યેન વિધિના ઉગ્ગહે કુસલો હોતિ, સો સત્તવિધો વિધિ "**ઉગ્ગહકોસલ્લ**"ન્તિ વુચ્ચતિ, તન્નિબ્બત્તં વા ઞાણં. **મનસિકારકોસલ્લે**પિ એસેવ નયો.

સજ્ઝાયન્તા વાતિ સજ્ઝાયં કરોન્તા એવ. તેસં કિર ચત્તારો માસે સજ્ઝાયન્તાનં સજ્ઝાયમગ્ગેનેવ કોટ્ઠાસે ઉપધારેન્તાનં પટિપાટિયા દ્વત્તિંસાકારા વિભૂततરા હુત્વા ખાયિંસુ, પટિક્કૂલસઞ્ઞા સણ્ઠાસિ, તે તસ્મિં નિમિત્તે ઝાનં અપ્પેત્વા ઝાનપાદકં વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા દસ્સનમગ્ગં પટિવિજ્ઝિંસુ. તેન વુત્તં "**સજ્ઝાયન્તા વ સોતાપન્ના અહેસુ**"ન્તિ.

પરિચ્છિન્દિત્વાતિ તચપઞ્ચકાદિવસેનેવ પરિચ્છેદં કત્વા. પથવીધાતુબહુલભાવતો મત્થલુઙ્ગસ્સ કરીસાવસાને તન્તિઆરોપનમાહ. એત્થ ચ **મંસં, ન્હારુ, અટ્ઠિ, અટ્ઠિમિઞ્જં વક્કં, વક્કં અટ્ઠિમિઞ્જં, અટ્ઠિ, ન્હારુ, મંસં, તચો, દન્તા, નખા, લોમા, કેસા**તિ એવં વક્કપઞ્ચકાદીસુ અનુલોમસજ્ઝાયં વત્વા પટિલોમસજ્ઝાયો પુરિમેહિ સમ્બન્ધો વુત્તો. સ્વાયં **સમ્મોહવિનોદનિયં** (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૩૫૬) વિસું તિપઞ્ચાહં, પુરિમેહિ એકતો તિપઞ્ચાહન્તિ છપઞ્ચાહં સજ્ઝાયો વુત્તો, તત્થ આદિઅન્તદસ્સનવસેન વુત્તોતિ દટ્ઠબ્બો. અનુલોમપટિલોમસજ્ઝાયેપિ હિ પટિલોમસજ્ઝાયો અન્તિમો હોતિ, સજ્ઝાયપ્પકારન્તરં વા એતમ્પીતિ વેદિતબ્બં.

હત્થસઙ્ખલિકાતિ અઙ્ગુલિપન્તિમાહ.

મનસા સજ્ઝાયોતિ ચિત્તેન ચિન્તનમાહ, યં માનસં ''જપ્પન''ન્તિ વુચ્ચતિ, સમ્મદેવ અજ્ઝાયોતિ વા સજ્ઝાયો, ચિન્તનન્તિ અત્થો. ચિરતરં સુટ્ઠુ પવત્તનેન પગુણભૂતા કમ્મટ્ઠાનતન્તિ સમાવજ્જિત્વા મનસિ કરોન્તસ્સ આદિતો પટ્ઠાય યાવ પરિયોસાના કત્થચિ અસજ્જમાના નિરન્તરમેવ ઉપટ્ઠાતિ, તદનુસારેન તદત્થોપિ વિભૂततરો હુત્વા ખાયતીતિ આહ "**વચસા સજ્ઝાયો હિ...પે॰... પટિવેધસ્સ પચ્ચયો હોતી**"તિ. **લક્ખણપટિવેધસ્સા**તિ અસુભલક્ખણપટિવેધસ્સ.

પટિક્કૂલસભાવસલ્લક્ખણસ્સ કસ્સચિ વણ્ણગ્ગહણમુખેન કોટ્ઠાસા વવત્થાનં ગચ્છન્તિ, કસ્સચિ સણ્ઠાનગ્ગહણમુખેન, કસ્સચિ દિસાવિભાગગ્ગહણમુખેન, કસ્સચિ પતિટ્ઠિતોકાસગ્ગહણમુખેન, કસ્સચિ સબ્બસો પરિચ્છિજ્જગ્ગહણમુખેનાતિ વણ્ણાદિતો સલ્લક્ખણં ઉગ્ગહકોસલ્લાવહં વુત્તન્તિ તં દસ્સેન્તો "**કેસાદીનં વણ્ણો વવત્થપેતબ્બો**"તિઆદિમાહ.

અત્તનો ભાગો સભાગો, સભાગેન પરિચ્છેદો **સભાગપરિચ્છેદો**, હેટ્ઠુપરિતિરિયપરિયન્તેહિ, સકોટ્ઠાસિકકેસન્તરાદીહિ ચ પરિચ્છેદોતિ અત્થો. **અમિસ્સકતાવસેના**તિ કોટ્ઠાસન્તરેહિ અવોમિસ્સકતાવસેન. અસભાગો હિ ઇધ "**વિસભાગો**"તિ અધિપ્પેતો, ન વિરુદ્ધસભાગો. સ્વાયમત્થો કેસાદિસદ્દતો એવ લબ્ભતિ. સદ્દન્તરત્થાપોહનવસેન સદ્દો અત્થં વદતીતિ ''કેસા''તિ વુત્તે ''અકેસા ન હોન્તી''તિ અયમત્થો વિઞ્ઞાયતિ. કે પન તે અકેસા? લોમાદયો, ન ચ ઘટાદીસુ પસઙ્ગોપકરણેનેવ તેસં નિવત્તિતત્તા.

પટિક્કૂલવસેનેવ કથિતં ધાતુવિભાગસ્સ સામઞ્ઞતોપિ અગહિતત્તા. તત્થેવ વિસું ધાતુકમ્મટ્ઠાનસ્સ કથિતત્તા ચ ધાતુવિભઙ્ગો **પક્કુસાતિસુત્તં** (મ॰ નિ॰ ૩.૩૪૨) વિભઙ્ગપ્પકરણે **ધાતુવિભઙ્ગપાળિ** (વિભ॰ ૧૭૨ આદયો) ચ. યસ્સ વણ્ણતો ઉપટ્ઠાતિ કેસાદિ, **તં** પુગ્ગલં **સન્ધાય ઝાનાનિ** કેસાદીસુ વણ્ણકસિણારમ્મણાનિ **વિભત્તાનિ**. ઞત્વા આચિક્ખિતબ્બન્તિ યદત્થં વુત્તં, તં દસ્સેતું "**તત્થ ધાતુવસેના**"તિઆદિ વુત્તં. **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં પટિક્કૂલમનસિકારપબ્બે. **કાયગતાસતિસુત્તે** (મ॰ નિ॰ ૩.૧૫૩ આદયો) હિ પટિક્કૂલમનસિકારપબ્બં ગહેત્વા ઇધ કાયગતાસતિભાવના નિદ્દિસીયતિ.

૧૮૧. **ન એકન્તરિકાયા**તિ એકન્તરિકાયપિ ન મનસિ કાતબ્બં, પગેવ દ્વન્તરિકાદિનાતિ અધિપ્પાયો. ન ભાવનં સમ્પાદેતિ, લક્ખણપટિવેધં ન પાપુણાતિ એકન્તરિકાય મનસિ કરોન્તોતિ સમ્બન્ધો.

ઓક્કમનવિસ્સજ્જનન્તિ પટિપજ્જિતબ્બવિસ્સજ્જેતબ્બે મગ્ગે. **પુચ્છિત્વાવ ગન્તબ્બં હોતિ** ગહેતબ્બવિસ્સજ્જેતબ્બટ્ઠાનસ્સ અસલ્લક્ખણતો. **કમ્મટ્ઠાનં પરિયોસાનં પાપુણાતી**તિ આદિતો પટ્ઠાય યાવ પરિયોસાના મનસિકારમત્તં હોતીતિ અધિપ્પાયો. **અવિભૂતં પન હોતિ** પટિક્કૂલાકારસ્સ સુટ્ઠુ અસલ્લક્ખણતો. તતો એવ **ન વિસેસં આવહતિ**.

કમ્મટ્ઠાનં પરિયોસાનં ન ગચ્છતીતિ પટિપાટિયા સબ્બકોટ્ઠાસે મનસિ કરોતોયેવ વિભૂતા હુત્વા ઉપટ્ઠહન્તિ. તે સાતિસયં પાટિક્કૂલતો મનસિ કરોન્તસ્સ કમ્મટ્ઠાનં પરિયોસાનં ગચ્છેય્ય, ઇમસ્સ પન અતિવિય દન્ધં મનસિ કરોતો વિભૂતતો ઉપટ્ઠાનમેવ નત્થિ, કુતો પટિક્કૂલતાય સણ્ઠાનં. તેનાહ “**વિસેસાધિગમસ્સ પચ્ચયો ન હોતી**”તિ.

બહિદ્ધા પુથુત્તારમ્મણેતિ ‘‘અસુચિ પટિક્કૂલ’’ન્તિ કેસાદીસુ પવત્તેતબ્બં અસુભાનુપસ્સનં હિત્વા સુભાદિવસેન ગય્હમાના કેસાદયોપિ ઇધ ‘‘બહિદ્ધા પુથુત્તારમ્મણમેવા’’તિ વેદિતબ્બા. રૂપાદયો હિ નીલાદિવસેન પુથુસભાવતાય પુથુત્તારમ્મણં નામ, નાનારમ્મણન્તિ અત્થો. અસમાધાનં **ચેતસો** વિરૂપો ખેપોતિ **વિક્ખેપો**. સો સતિં સૂપટ્ઠિતં કત્વા સક્કચ્ચં કમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરોન્તેન **પટિબાહિતબ્બો**. **પરિહાયતી**તિ હાયતિ. **પરિધંસતી**તિ વિનસ્સતિ.

યા અયં કેસા લોમાતિઆદિકા લોકસઙ્કેતાનુગતા. **પણ્ણત્તી**તિ અટ્ઠ ધમ્મે ઉપાદાય પણ્ણત્તિ. **તં** કેસાદિપણ્ણત્તિં. **અતિક્કમિત્વા**તિ પટિક્કૂલભાવનાય અતિક્કમિત્વા ઉગ્ઘાટેત્વા. તસ્સા ઉગ્ઘાટિતત્તા તસ્મિં તસ્મિં કોટ્ઠાસે પટિક્કૂલતો ઉપટ્ઠહન્તે “**પટિક્કૂલ**”**ન્તિ ચિત્તં ઠપેતબ્બં**. ઇદાનિ તમત્થં ઉપમાય વિભાવેન્તો “**યથા હી**”તિઆદિમાહ. તત્રિદં ઉપમાસંસન્દનં – મનુસ્સા વિય યોગાવચરો. ઉદપાનં વિય કોટ્ઠાસા. તાલપણ્ણાદિસઞ્ઞાણં વિય કેસાદિપઞ્ઞત્તિ. તેન મનુસ્સાનં ઉદપાને ન્હાનપિવનાદિ વિય યોગાવચરસ્સ પુબ્બભાગે કેસા લોમાતિ પણ્ણત્તિવસેન મનસિકારો. અભિણ્હસઞ્ચારેન મનુસ્સાનં સઞ્ઞાણેન વિના ઉદપાને કિચ્ચકરણં વિય યોગાવચરસ્સ મનસિકારબલેન પણ્ણત્તિં અતિક્કમિત્વા પટિક્કૂલભાવેયેવ ચિત્તં ઠપેત્વા ભાવનાનુયોગો. **પુબ્બભાગે…પે॰… પાકટો હોતી**તિ ‘‘કેસા લોમા’’તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૩.૧૫૪) ભાવનમનુયુઞ્જન્તસ્સ કેસાદિપઞ્ઞત્તિયા સદ્ધિંયેવ કોટ્ઠાસાનં પટિક્કૂલભાવો પુબ્બભાગે પાકટો હોતિ. **અથા**તિ પચ્છા ભાવનાય વીથિપટિપન્નકાલે. **પટિક્કૂલભાવેયેવ ચિત્તં ઠપેતબ્બ**ન્તિ કોટ્ઠાસાનં પટિક્કૂલાકારેયેવ ભાવનાચિત્તં પવત્તેતબ્બં.

અનુપુબ્બેન મુઞ્ચનં **અનુપુબ્બમુઞ્ચનં**, અનુપટ્ઠહન્તસ્સ અનુપટ્ઠહન્તસ્સ મુઞ્ચનન્તિ અત્થો. કથં પન અનુપટ્ઠાનં હોતીતિ આહ “**આદિકમ્મિકસ્સા**”તિઆદિ. **પરિયોસાનકોટ્ઠાસમેવ આહચ્ચ તિટ્ઠતી**તિ ઇદં કમ્મટ્ઠાનં તન્તિઅનુસારેન આદિતો કમ્મટ્ઠાનમનસિકારો પવત્તતીતિ કત્વા વુત્તં. તથા હિસ્સ મનસા સજ્ઝાયો વિય મનસિકારો તે તે કોટ્ઠાસે આમટ્ઠમત્તે કત્વા ગચ્છતિ, ન લક્ખણસલ્લક્ખણવસેન. યદા પન ને લક્ખણસલ્લક્ખણવસેન સુટ્ઠુ ઉપધારેન્તો મનસિ કરોતિ, તદા કેચિ ઉપટ્ઠહન્તિ, કેચિ ન ઉપટ્ઠહન્તિ. તત્થ પટિપજ્જનવિધિં દસ્સેન્તો “**અથસ્સા**”તિઆદિમાહ. તત્થ **કમ્મ**ન્તિ મનસિકારકમ્મં **તાવ કાતબ્બં**. કીવ ચિરન્તિ? **યાવ દ્વીસુ ઉપટ્ઠિતેસુ**, તેસમ્પિ દ્વિન્નં **એકો સુટ્ઠુતરં ઉપટ્ઠહતિ** તાવ.

ઉક્કુટ્ઠુક્કુટ્ઠિટ્ઠાનેયેવ ઉટ્ઠહિત્વાતિ પુબ્બે વિય એકત્થકતાય ઉક્કુટ્ઠિયા કમેન સબ્બતાલેસુ પતિત્વા ઉટ્ઠહિત્વા ઉટ્ઠહિત્વા પરિયન્તતાલં , આદિતાલઞ્ચ આગન્ત્વા તતો તતો તત્થ તત્થેવ કતાય ઉક્કુટ્ઠિયા ઉટ્ઠહિત્વાતિ અત્થો.

દ્વે ભિક્ખાતિ દ્વીસુ ગેહેસુ લદ્ધભિક્ખા.

અપ્પનાતોતિ અપ્પનાકારતો દ્વત્તિંસાકારે અપ્પના હોન્તિ. કિં પચ્ચેકં કોટ્ઠાસેસુ હોતિ ઉદાહુ અઞ્ઞથાતિ વિચારણાયં આહ “**અપ્પનાકોટ્ઠાસતો**”તિ, કોટ્ઠાસતો કોટ્ઠાસતોતિ અત્થો. તેનાહ “**કેસાદીસૂ**”તિઆદિ.

અધિચિત્તન્તિ સમથવિપસ્સનાચિત્તં.

અનુયુત્તેનાતિ યુત્તપ્પયુત્તેન, ભાવેન્તેનાતિ અત્થો. **કાલેનકાલ**ન્તિ કાલે કાલે. **સમાધિનિમિત્તં** ઉપલક્ખિતસમાધાનાકારો સમાધિ એવ. **મનસિ કાતબ્બ**ન્તિ ચિત્તે કાતબ્બં, ઉપ્પાદેતબ્બન્તિ અત્થો. સમાધિકારણં વા આરમ્મણં **સમાધિનિમિત્તં**, તં આવજ્જિતબ્બન્તિ અત્થો. **પગ્ગહનિમિત્તઉપેક્ખાનિમિત્તેસુપિ** એસેવ નયો. **ઠાનં** અત્થીતિ વચનસેસો. **તં** ભાવના **ચિત્તં કોસજ્જાય સંવત્તેય્ય,** એતસ્સ સંવત્તનસ્સ ઠાનં કારણં અત્થીતિ અત્થો. **તં** વા મનસિકરણ**ચિત્તં કોસજ્જાય સંવત્તેય્ય**, એતસ્સ ઠાનં કારણં અત્થીતિ અત્થો. **મુદુ**ન્તિ સુભાવિતભાવેન મુદુભૂતં, વસીભાવપ્પત્તન્તિ અત્થો. મુદુત્તા એવ **કમ્મઞ્ઞં** કમ્મક્ખમં કમ્મયોગ્ગં. **પભસ્સર**ન્તિ ઉપક્કિલેસવિગમેન પરિસુદ્ધં, પરિયોદાતન્તિ અત્થો. **ન ચ પભઙ્ગૂ**તિ કમ્મનિયભાવૂપગમનેન ન ચ પભિજ્જનસભાવં સુદ્ધન્તં વિય સુવણ્ણં વિનિયોગક્ખમં. તેનાહ “**સમ્મા સમાધિયતિ આસવાનં ખયાયા**”તિ.

ઉક્કં બન્ધતીતિ મૂસં સમ્પાદેતિ. **આલિમ્પેતી**તિ આદીપેતિ જાલેતિ. **તઞ્ચા**તિ તં પિળન્ધનવિકતિસઙ્ખાતં અત્થં પયોજનં **અસ્સ** સુવણ્ણકારસ્સ **અનુભોતિ** પહોતિ સાધેતિ. **અસ્સ** વા સુવણ્ણસ્સ અત્થં સુવણ્ણકારો **અનુભોતિ** પાપુણાતિ.

અભિઞ્ઞાય ઇદ્ધિવિધાદિઞાણેન સચ્છિકરણીયસ્સ ઇદ્ધિવિધપચ્ચનુભવનાદિકસ્સ **અભિઞ્ઞા સચ્છિકરણીયસ્સ** . યસ્સ પચ્ચક્ખં અત્થિ, સો સક્ખિ. સક્ખિનો ભબ્બતા **સક્ખિભબ્બતા**, સક્ખિભવનન્તિ વુત્તં હોતિ. સક્ખિ ચ સો ભબ્બો ચાતિ વા સક્ખિભબ્બો. અયઞ્હિ ઇદ્ધિવિધાદીનં ભબ્બો, તત્થ ચ સક્ખીતિ સક્ખિભબ્બો, તસ્સ ભાવો **સક્ખિભબ્બતા**, તં **પાપુણાતિ. સતિ સતિ આયતને**તિ તસ્મિં તસ્મિં પુબ્બહેતુઆદિકે કારણે સતિ.

સીતિભાવન્તિ નિબ્બાનં, કિલેસદરથવૂપસમં વા. **નિગ્ગણ્હાતી**તિ ઉદ્ધટં ચિત્તં ઉદ્ધચ્ચપાતતો રક્ખણવસેન નિગ્ગણ્હાતિ. **પગ્ગણ્હાતી**તિ લીનં ચિત્તં કોસજ્જપાતતો રક્ખણવસેન પગ્ગણ્હાતિ. **સમ્પહંસેતી**તિ સમપ્પવત્તં ચિત્તં તથાપવત્તિયં પઞ્ઞાય તોસેતિ, ઉત્તેજેતિ વા. યદા વા નિરસ્સાદં ચિત્તં ભાવનાય ન પક્ખન્દતિ, તદા જાતિઆદીનિ **સંવેગવત્થૂનિ** (અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૪૧૮; ઇતિવુ॰ અટ્ઠ॰ ૩૭) પચ્ચવેક્ખિત્વા સમ્પહંસેતિ સમુત્તેજેતિ. **અજ્ઝુપેક્ખતી**તિ યદા પન ચિત્તં અલીનં અનુદ્ધતં સમ્મદેવ ભાવનાવીથિં ઓતિણ્ણં હોતિ, તદા પગ્ગહનિગ્ગહસમ્પહંસનેસુ કઞ્ચિ બ્યાપારં અકત્વા સમપ્પવત્તેસુ યુગેસુ સારથિ વિય અજ્ઝુપેક્ખતિ ઉપેક્ખકોવ હોતિ. **પણીતાધિમુત્તિકો**તિ પણીતે ઉત્તમે મગ્ગફલે અધિમુત્તો નિન્નપોણપબ્ભારો.

સુગ્ગહિતં કત્વાતિ યથાવુત્તં ઉગ્ગહકોસલ્લસઙ્ખાતં વિધિં સુટ્ઠુ ઉગ્ગહિતં પરિયાપુણનાદિના સુપરિગ્ગહિતં કત્વા. **સુટ્ઠુ વવત્થપેત્વા**તિ મનસિકારકોસલ્લસઙ્ખાતં વિધિં સમ્મદેવ સલ્લક્ખણવસેન ઉપધારેત્વા. **વિસેસ**ન્તિ પુબ્બેનાપરં ભાવનાય વિસેસં. **પુનપ્પુનં પરિવત્તેત્વા**તિ કમ્મટ્ઠાનતન્તિં પગુણભાવં પાપેન્તો ભિય્યો ભિય્યો વાચાય, મનસા ચ પરિવત્તેત્વા. **ગણ્ઠિટ્ઠાન**ન્તિ યથા રુક્ખસ્સ દુબ્બિનિભેદો અરઞ્ઞસ્સ વા ગહનભૂતો પદેસો ‘‘ગણ્ઠિટ્ઠાન’’ન્તિ વુચ્ચતિ, એવં કમ્મટ્ઠાનતન્તિયા અત્થતો દુબ્બિનિભેદો ગહનભૂતો ચ પદેસો ‘‘ગણ્ઠિટ્ઠાન’’ન્તિ વુચ્ચતિ. તં પરિપુચ્છનાદિલદ્ધેન ઞાણફરસુના **છિન્દિત્વા**.

નિમિત્તન્તિ કમ્મટ્ઠાનનિમિત્તં, અસુભાકારો. એદિસેન પયોજનેન લુઞ્ચનમ્પિ અનવજ્જન્તિ દસ્સેતું “**લુઞ્ચિત્વા**”તિ વુત્તં. **છિન્નટ્ઠાને**તિ મુણ્ડિતટ્ઠાને. **વટ્ટતિયેવ** નિસ્સરણજ્ઝાસયેન ઓલોકનતો. **ઉસ્સદવસેના**તિ અફલિતાનં, ફલિતાનં વા

બહુલતાવસેન. **દિસ્વાવ નિમિત્તં ગહેતબ્બં** દસ્સનયોગ્યતાય તચપઞ્ચકસ્સ, ઇતરેસુ સુત્વા ચ ઞત્વા ચ નિમિત્તં ગહેતબ્બં.

કોટ્ઠાસવવત્થાપનકથાવણ્ણના

૧૮૨. **અદ્દારિટ્ઠકવણ્ણા**તિ અભિનવારિટ્ઠફલવણ્ણા. **કણ્ણચૂળિકા**તિ ઉપરિકણ્ણસક્ખલિકાય પરભાગં સન્ધાય વુત્તં. **તિરિયં અઞ્ઞમઞ્ઞેન પરિચ્છિન્ના**, કથં? **દ્વે કેસા એકતો નત્થી**તિ.

આસયોતિ નિસ્સયો, પચ્ચયોતિ અત્થો.

૧૮૪. **અસમ્ભિન્નકાળકા** અઞ્ઞેન વણ્ણેન અસમ્મિસ્સકાળકા.

૧૮૫. પત્તસદિસત્તા નખા એવ **નખપત્તાનિ**. નખા **તિરિયં અઞ્ઞમઞ્ઞેન પરિચ્છિન્ના**તિ વિસું વવત્થિતતં સન્ધાય વુત્તં. તમેવ હિ અત્થં દસ્સેતું "**દ્વે નખા એકતો નત્થી**"તિ આહ.

૧૮૬. **દન્તપાળિયા**તિ દન્તાવલિયા. **યાનકઉપત્થમ્ભિની**તિ સકટસ્સ ધુરટ્ઠાને ઉપત્થમ્ભકદણ્ડો. દન્તાનં આધારભૂતા અટ્ઠિ **હનુકટ્ઠિ**.

૧૮૭. **સઙ્કટ્ઠિયમાના**તિ સમ્પિણ્ડિયમાના. **કોસકારકકોસો** ઉપલ્લિણ્ડુપોટ્ટલકં, યં ''કોસેય્યફલ''ન્તિપિ વુચ્ચતિ. **પુટબન્ધઉપાહનો** સકલપિટ્ઠિપાદચ્છાદનઉપાહનો. **આનિસદં** આસનપદેસો. **તૂણિરો** સરાવાસો. **ગલકઞ્ચુકં** કણ્ઠત્તાણં. **કીટકુલાવકં** ખરમુખકુટિ.

અનુલોમેન પટિલોમેન ચાતિ એત્થ અંસપદેસતો પટ્ઠાય બાહુનો પિટ્ઠિપદેસેન ઓતરણં અનુલોમો, મણિબન્ધતો પટ્ઠાય બાહુનો પુરિમભાગેન આરોહનં પટિલોમો. **તેનેવ નયેના**તિ દક્ખિણહત્થે વુત્તેન નયેન અનુલોમેન પટિલોમેન ચાતિ અત્થો. **સુખુમમ્પી**તિ યથાવુત્તઓળારિકચમ્મતો સુખુમં. અન્તોમુખચમ્માદિકોટ્ઠાસેસુ વા તચેન પરિચ્છિન્નત્તા યં દુરુપલક્ખણીયં, તં ''સુખુમ''ન્તિ વુત્તં. તઞ્હિ વુત્તનયેન ઞાણેન તચં વિવરિત્વા પસ્સન્તસ્સ પાકટં હોતિ. ઇધ છવિપિ તચગતિકા એવાતિ ''તચો **ઉપરિ આકાસેન પરિચ્છિન્નો**"તિ વુત્તો.

૧૮૮. **નિસદપોતો** સિલાપુત્તકો. **ઉદ્ધનકોટી**તિ મત્તિકાપિણ્ડેન કતઉદ્ધનસ્સ કોટિ. **તાલગુળપટલં** નામ પક્કતાલફલલસિકં તાલપટ્ટિકાદીસુ લિમ્પિત્વા સુક્ખાપેત્વા ઉદ્ધરિત્વા ગહિતપટલં. **સુખુમ**ન્તિ યથાવુત્તમંસતો સુખુમં. પણ્હિકમંસાદિથૂલાનં સકલસરીરસ્સ કિસાનં યેભુય્યેન મંસેન પટિચ્છાદિતત્તા વુત્તં "**તિરિયં અઞ્ઞમઞ્ઞેન પરિચ્છિન્ન**"ન્તિ.

૧૮૯. જાલાકારો કઞ્ચુકો **જાલકઞ્ચુકો**. વિસું વવત્થિતભાવેનેવ ન્હારૂ **તિરિયં અઞ્ઞમઞ્ઞેન પરિચ્છિન્ના**.

૧૯૦. દન્તાનં વિસું ગહિતત્તા "**ઠપેત્વા દ્વત્તિંસ દન્તટ્ઠીની**"તિ વુત્તં. **એકં જણ્ણુકટ્ઠિ, એકં ઊરુટ્ઠી**તિ **એક**-ગ્ગહણં ''એકેકસ્મિં પાદે''તિ અધિકતત્તા. **એવં તિમત્તાની**તિ એવં મત્તસદ્દેહિ આનિસદટ્ઠિઆદીનિ ઇધ અવુત્તાનિપિ દસ્સેતીતિ વેદિતબ્બં. એવઞ્ચ કત્વા ''અતિરેકતિસતઅટ્ઠિકસમુસ્સય''ન્તિ (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૨૨) ઇદઞ્ચ વચનં સમત્થિતં હોતિ.

કીળાગોળકાનિ સુત્તેન બન્ધિત્વા અઞ્ઞમઞ્ઞં ઘટ્ટેત્વા કીળનગોળકાનિ. **ધનુકદણ્ડો** દારકાનં કીળનકખુદ્દકધનુકં. તત્થ **જઙ્ઘટ્ઠિકસ્સ પતિટ્ઠિતટ્ઠાન**ન્તિ જણ્ણુકટ્ઠિમ્હિ પવિસિત્વા ઠિતટ્ઠાનન્તિ અધિપ્પાયો. **તેન** ઊરુટ્ઠિના પતિટ્ઠિતં ઠાનં યં

કટિટ્ઠિનો, તં **અગ્ગચ્છિન્નમહાપુન્નાગફલસદિસં.**

કુમ્ભકારેન નિપ્ફાદિતં ઉદ્ધનં **કુમ્ભકારિકઉદ્ધનં. સીસકપટ્ટવેઠકં** વેઠેત્વા ઠપિતં સીસમયં પટ્ટકં. યેન સુત્તં કન્તન્તિ, તસ્મિં તક્કમ્હિ વિજ્ઝિત્વા ઠપિતગોળકા વટ્ટના નામ, વટ્ટનાનં આવળિ **વટ્ટનાવળિ.**

મણ્ડલાકારેન છિન્નવંસકળીરખણ્ડાનિ **વંસકળીરચક્કલકાનિ. અવલેખનસત્થકં** ઉચ્છુતચાવલેખનસત્થકં.

૧૯૨. વક્કભાગેન પરિચ્છિન્નન્તિ વક્કપરિયન્તેન ભાગેન પરિચ્છિન્નં. ઇતો પરેસુપિ એવરૂપેસુ એસેવ નયો.

૧૯૩. યં નિસ્સાયાતિ યં લોહિતં નિસ્સાય, નિસ્સયનિસ્સયોપિ ‘‘નિસ્સયો’’ત્વેવ વુચ્ચતિ. ભવતિ હિ કારણકારણેપિ કારણવોહારો યથા ‘‘ચોરેહિ ગામો દડ્ઢો’’તિ. અથ વા યસ્મિં રૂપકલાપે હદયવત્થુ , તમ્પિ લોહિતગતિકમેવ હુત્વા તિટ્ઠતીતિ ‘‘યં નિસ્સાયા’’તિ વુત્તં.

૧૯૪. પણ્ડુકધાતુકન્તિ પણ્ડુસભાવં.

૧૯૫. પરિયોનહનમંસન્તિ પટિચ્છાદકમંસં.

૧૯૬. ઉદરજિવ્હામંસન્તિ જિવ્હાસણ્ઠાનં ઉદરસ્સ મત્થકપસ્સે તિટ્ઠનકમંસં. ‘‘નીલ’’ન્તિ વત્વા નીલં નામ બહુધાતુકન્તિ આહ ‘‘**નિગ્ગુણ્ડિપુપ્ફવણ્ણ**’’ન્તિ.

૧૯૭. પપ્ફાસમંસન્તિ યથાઠાને એવ લમ્બિત્વા થોકં પરિવત્તકમંસં. **નિરસ**ન્તિ નિહીનરસં. **નિરોજ**ન્તિ નિપ્પભં, ઓજારહિતં વા.

૧૯૮. ઓભગ્ગાતિ અવભુજિત્વા ઠિતા. **સક્ખરસુધાવણ્ણ**ન્તિ મરુમ્બેહિ કતસુધાવણ્ણં. ‘‘સેતસક્ખરસુધાવણ્ણ’’ન્તિપિ પાઠો, સેતસક્ખરવણ્ણં, સુધાવણ્ણઞ્ચાતિ અત્થો.

૧૯૯. અન્તસ્સ આભુજિત્વા આભુજિત્વા ઠિતપ્પદેસા **અન્તભોગટ્ઠાનાનિ**. તેસં બન્ધનભૂતં અન્તગુણં નામાતિ દસ્સેન્તો આહ ‘‘**અન્તગુણન્તિ અન્તભોગટ્ઠાનેસુ બન્ધન**’’ન્તિ. **કુદ્દાલફરસુકમ્માદીનિ કરોન્તાનં અન્તભોગે અગળન્તે એકતો આબન્ધિત્વા**, કિં વિય? યન્તસુત્તકમિવ યન્તફલકાનીતિ. કિમિવ તત્થ ઠિતન્તિ આહ ‘‘**પાદપુઞ્છન...પે॰... ઠિત**’’ન્તિ. પુરિમઞ્ચેત્થ આબન્ધનસ્સ, દુતિયં ઠાનાકારસ્સ નિદસ્સનન્તિ દટ્ઠબ્બં.

૨૦૦. અસિતં નામ ભુત્તં ઓદનાદિ. **પીતં** નામ પિવનવસેન અજ્ઝોહટપાનકાદિ. **ખાયિતં** નામ સંખાદિતં પિટ્ઠમૂલફલખજ્જાદિ. **સાયિતં** નામ અસ્સાદિતં અમ્બપક્કમધુફાણિતાદિ.

યત્થાતિ યસ્મિં ઉદરે. **યન્તિ** ચ ઉદરમેવ પચ્ચામસતિ. યત્થ પાનભોજનાદીનિ પતિત્વા તિટ્ઠતીતિ સમ્બન્ધો. **સુવાનવમથુ** સારમેય્યવન્તં. **વિવેક**ન્તિ વિભાગં.

૨૦૧. હેટ્ઠાનાભિપિટ્ઠિકણ્ટકમૂલાનં અન્તરેતિ પુરિમભાગવસેન નાભિયા હેટ્ઠાપદેસસ્સ પચ્છિમભાગવસેન હેટ્ઠિમપિટ્ઠિકણ્ટકાનં વેમજ્ઝે. **વેળુનાળિકસદિસો** પદેસોતિ અધિપ્પાયો.

૨૦૨. સમોહિતન્તિ નિચિતં.

૨૦૪. પૂતિભાવં આપન્નં કુક્કુટણ્ડં **પૂતિકુક્કુટણ્ડં. ઉદ્દેકો** પિત્તાદીહિ વિના કેવલો ઉદ્ધઙ્ગમવાતો.

૨૦૫. **આચામો** અવસ્સાવનકઞ્જિકં.

૨૦૬. **વક્કહદયયકનપપ્ફાસે તેમયમાન**ન્તિ એત્થ યકનં હેટ્ઠાભાગપૂરણેનેવ તેમેતિ, ઇતરાનિ તેસં ઉપરિ થોકં થોકં પગ્ઘરણેનાતિ દટ્ઠબ્બં.

૨૦૭. **ઉતુવિકારો** ઉણ્હવલાહકાદિહેતુકો. વિસમચ્છિન્નો ભિસાદિકલાપો વિસમં ઉદકં પગ્ઘરતિ, એવમેવં સરીરં કેસકૂપાદિવિવરેહિ ઉપરિ, હેટ્ઠા, તિરિયઞ્ચ સેદં વિસમં પગ્ઘરતીતિ દસ્સેતું **વિસમચ્છિન્ન**-ગ્ગહણં કતં.

૨૦૮. **વિસમાહાર**ન્તિ તદાપવત્તમાનસરીરાવત્થાય અસપ્પાયાહારં, અતિકટુકઅચ્ચુણ્હાદિવિસભાગાહારં વા. **સમ્મોહવિનોદનિયં** (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૩૫૬) પન ''વિસભાગાહાર''ન્ત્વેવ વુત્તં તદા પવત્તમાનાનં ધાતૂનં વિસભાગત્તા.

૨૦૯. ''**ન્હાનકાલે**''તિ ઇદં ઉદકસ્સ ઉપરિ સિનેહસ્સ સમ્ભવદસ્સનત્થં વુત્તં. **પરિબ્ભમન્તસિનેહબિન્દુવિસટસણ્ઠાના**તિ વિસટં હુત્વા પરિબ્ભમન્તસિનેહબિન્દુસણ્ઠાના. **ઉતુવિસભાગો** બહિદ્ધાસમુટ્ઠાનો. **ધાતુવિસભાગો** અન્તોસમુટ્ઠાનો. **તે પદેસા**તિ તે હત્થતલાદિપદેસા.

૨૧૦. **કિઞ્ચી**તિ ઉણ્હાદિરસાનં અઞ્ઞતરં આહારવત્થુ. **નેસ**ન્તિ સત્તાનં. **હદયં આગિલાયતી**તિ વિસભાગાહારાદિં પટિચ્ચ હદયપ્પદેસો વિવત્તતિ.

૨૧૧. દધિનો વિસ્સન્દનઅચ્છરસો **દધિમુત્તં. ગળિત્વા**તિ સન્દિત્વા. **તાલુમત્થકવિવરેન ઓતરિત્વા**તિ મત્થકવિવરતો આગન્ત્વા તાલુમત્થકેન ઓતરિત્વા.

૨૧૨. તેલં વિય સકટસ્સ નાભિઅક્ખસીસાનં **અટ્ઠિસન્ધીનં અબ્ભઞ્જનકિચ્ચં સાધયમાના. કટકટાયન્તી**તિ ''કટ કટા''તિ સદ્દં કરોન્તિ. અનુરવદસ્સનં હેતં. **દુક્ખન્તી**તિ દુક્ખિતાનિ સઞ્જાતદુક્ખાનિ હોન્તિ.

૨૧૩. સમૂલકૂલમાસં ઝાપેત્વા છારિકં અવસ્સાવેત્વા ગહિતયૂસો **માસખારો**. ઉચ્છિટ્ઠોદકગબ્ભમલાદીનં છડ્ડનટ્ઠાનં **ચન્દનિકા. રવણઘટં** નામ પકતિયા સમ્મુખમેવ હોતિ. યસ્સ પન આરગ્ગમત્તમ્પિ ઉદકસ્સ પવિસનમુખં નત્થિ, તં દસ્સેતું ''**અમુખે રવણઘટે**''તિ વુત્તં. **આયૂહન**ન્તિ સમીહનં.

૨૧૪. **એવઞ્હી**તિઆદિ યથાવુત્તાય ઉગ્ગહકોસલ્લપટિપત્તિયા નિગમનં. ઇદાનિ યથાવુત્તં મનસિકારકોસલ્લપટિપત્તિમ્પિ નિગમનવસેન ગહેત્વા કમ્મટ્ઠાનં મત્થકં પાપેત્વા દસ્સેતું ''**અનુપુબ્બતો**''તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ **પણ્ણત્તિસમતિક્કમાવસાને**તિ કેસાદિપણ્ણત્તિસમતિક્કમવસેન પવત્તાય ભાવનાય અવસાને. **અપુબ્બાપરિયમિવા**તિ એકજ્ઝમિવ. **કેસાતિ ઇતિ**-સદ્દો આદિઅત્થો, પકારત્થો વા, એવમાદિના ઇમિના પકારેન વાતિ અત્થો. **તે ધમ્મા**તિ વણ્ણાદિવસેન વવત્થાપિતા પટિક્કૂલાકારતો ઉપટ્ઠિતા કોટ્ઠાસધમ્મા.

બહિદ્ધાપીતિ સસન્તાનતો બહિપિ, પરસન્તાનકાયેપીતિ અત્થો. **મનસિકારં ઉપસંહરતી**તિ યથાવુત્તં પટિક્કૂલમનસિકારં ઉપનેતિ. યથા ઇદં, તથા એતન્તિ. **એવં સબ્બકોટ્ઠાસેસુ પાકટીભૂતેસૂ**તિ યથા અત્તનો કાયે, એવં પરેસમ્પિ કાયે સબ્બેસુ કેસાદિકોટ્ઠાસેસુ પટિક્કૂલવસેન વિભૂતભાવેન ઉપટ્ઠિતેસૂતિ અત્થો. અયમેત્થ કસિણેસુ વડ્ઢનસદિસો યોગિનો ભાવનાવિસેસો દસ્સિતો.

અનુપુબ્બમુઞ્ચનાદીતિ **આદિ**-સદ્દેન સુત્તન્તનયેન વિભાવિતં વીરિયસમતાયોજનં સઙ્ગણ્હાતિ. **પુનપ્પુનં મનસિ કરોતો**તિ વુત્તનયેન અત્તનો કાયે કેસાદિકે ''પટિક્કૂલા પટિક્કૂલા''તિ અભિણ્હસો મનસિકારં પવત્તેન્તસ્સ યદા સદ્ધાદીનિ ઇન્દ્રિયાનિ લદ્ધસમથાનિ વિસદાનિ પવત્તન્તિ, તદા અસ્સદ્ધિયાદીનં દૂરીભાવેન સાતિસયં બલપ્પત્તેહિ સત્તહિ સદ્ધમ્મેહિ લદ્ધૂપત્થમ્ભાનિ વિતક્કાદીનિ ઝાનઙ્ગાનિ પટુતરાનિ હુત્વા પાતુભવન્તિ. તેસં ઉજુવિપચ્ચનીકતાય નીવરણાનિ વિક્ખમ્ભિતાનેવ હોન્તિ સદ્ધિં તદેકટ્ઠેહિ પાપધમ્મેહિ. ઉપચારસમાધિના ચિત્તં સમાધિયતિ, સો તંયેવ નિમિત્તં આસેવન્તો ભાવેન્તો બહુલીકરોન્તો અપ્પનં પાપુણાતિ. તેન વુત્તં ''**અનુક્કમેન અપ્પના ઉપ્પજ્જતી**''તિ. **સબ્બાકારતો**તિ વણ્ણાદિવસેન પઞ્ચધાપિ. **સા**તિ અપ્પના.

યદિ પનેતં કમ્મટ્ઠાનં અવિઞ્ઞાણકાસુભકમ્મટ્ઠાનાનિ વિય પઠમજ્ઝાનવસેન સિજ્ઝતિ, અથ કસ્મા ''કાયગતાસતી''તિ વુત્તન્તિ આહ ''**એવં પઠમજ્ઝાનવસેના**''તિઆદિ. નાનાવણ્ણસણ્ઠાનાદીસુ દ્વત્તિંસાય કોટ્ઠાસેસુ પવત્તમાનાય સતિયા કિચ્ચમેત્થ સાતિસયન્તિ આહ ''**સતિબલેન ઇજ્ઝનતો**''તિ.

પન્તસેનાસનેસુ, અધિકુસલેસુ ચ અરતિં, કામગુણેસુ ચ રતિં સહતિ અભિભવતીતિ **અરતિરતિસહો** સરીરસભાવચિન્તનેન અનભિરતિયા પહીનત્તા. તથા કોટ્ઠાસભાવનાય અત્તસિનેહસ્સ પરિક્ખીણત્તા **ભયભેરવં સહતિ**, સીતાદીનઞ્ચ **અધિવાસકજાતિકો** હોતિ. અત્તસિનેહવસેન હિ પુરિસસ્સ ભયભેરવં હોતિ, દુક્ખસ્સ ચ અનધિવાસનં. ઇમં પન કોટ્ઠાસભાવનમનુયુત્તસ્સ ન કેવલં પઠમજ્ઝાનમત્તમેવ, ઉત્તરિપિ પટિવેધો અત્થીતિ દસ્સેતું ''**કેસાદીન**''ન્તિઆદિ વુત્તં.

આનાપાનસ્સતિકથાવણ્ણના

૨૧૫. યં તં એવં પસંસિત્વા આનાપાનસ્સતિકમ્મટ્ઠાનં નિદ્દિટ્ઠન્તિ સમ્બન્ધો. તત્થ યસ્મા ''**કથં ભાવિતો**''તિઆદિકાય પુચ્છાપાળિયા અત્થે વિભાવિતે થોમનાપાળિયાપિ અત્થો વિભાવિતોયેવ હોતિ ભેદાભાવતો, તસ્મા તં લઙ્ઘિત્વા ''**કથં ભાવિતો ચા**''તિઆદિના આરભતિ. તત્થ હિ ઇતો પસંસાભાવો ''અયમ્પિ ખો''તિ વચનઞ્ચ વિસેસો. તેસુ પસંસાભાવં દસ્સેતું ''**એવં પસંસિત્વા**''તિ વુત્તં. પસંસા ચ તત્થ અભિરુચિજનનેન ઉસ્સાહનત્થા. તઞ્હિ સુત્વા ભિક્ખૂ ''ભગવા ઇમં સમાધિં અનેકેહિ આકારેહિ પસંસતિ, સન્તો કિરાયં સમાધિ પણીતો ચ અસેચનકો ચ સુખો ચ વિહારો પાપધમ્મે ચ ઠાનસો અન્તરધાપેતી''તિ સઞ્જાતાભિરુચયો ઉસ્સાહજાતા સક્કચ્ચં અનુયુઞ્જિતબ્બં પટિપજ્જિતબ્બં મઞ્ઞન્તિ. ''અયમ્પિ ખો''તિ પદસ્સ યે ઇમે મયા નિબ્બાનમહાસરસ્સ ઓતરણતિત્થભૂતા કસિણજ્ઝાનઅસુભજ્ઝાનાદયો દેસિતા, ન કેવલં તે એવ, અયમ્પિ ખોતિ ભગવા અત્તનો પચ્ચક્ખભૂતં સમાધિં દેસનાનુભાવેન તેસમ્પિ ભિક્ખૂનં આસન્નં, પચ્ચક્ખઞ્ચ કરોન્તો સમ્પિણ્ડનવસેન એવમાહાતિ સમ્બન્ધમુખેન અત્થો વેદિતબ્બો.

સોળસવત્થુકન્તિ ચતૂસુ અનુપસ્સનાસુ ચતુન્નં ચતુક્કાનં વસેન સોળસટ્ઠાનં. **સબ્બાકારપરિપૂરો**તિ કમ્મટ્ઠાનપાળિયા પદત્થો પિણ્ડત્થો ઉપમા ચોદના પરિહારો પયોજનન્તિ એવમાદીહિ સબ્બેહિ આકારેહિ પરિપુણ્ણો. **નિદ્દેસો**તિ કમ્મટ્ઠાનસ્સ નિસ્સેસતો વિત્થારો.

૨૧૬. કથન્તિ ઇદં પુચ્છનાકારવિભાવનપદં. પુચ્છા ચેત્થ કથેતુકમ્યતાવસેન અઞ્ઞાસં અસમ્ભવતો. સા ચ ઉપરિ દેસનં આરુળ્હાનં સબ્બેસં પકારવિસેસાનં આમસનવસેનાતિ ઇમમત્થં દસ્સેન્તો ''**કથન્તિ...પે॰... કમ્યતાપુચ્છા**''તિ આહ. **કથં બહુલીકતો**તિ એત્થાપિ ''આનાપાનસ્સતિસમાધી''તિ પદં આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. તત્થ **કથ**ન્તિ આનાપાનસ્સતિસમાધિબહુલીકારં નાનપ્પકારતો વિત્થારેતુકમ્યતાપુચ્છા. **બહુલીકતો આનાપાનસ્સતિસમાધી**તિ

તથાપુટ્ઠધમ્મનિદસ્સનન્તિ ઇમમત્થં “**એસેવ નયો**”તિ ઇમિના અતિદિસતિ. તથા સન્તભાવાદયોપિ તસ્સ યેહિ ભાવનાબહુલીકારેહિ સિદ્ધા, તગ્ગહણેનેવ ગહિતા હોન્તીતિ દસ્સેતું “**કથં બહુલીકતો…પે॰… વૂપસમેતીતિ એત્થાપિ એસેવ નયો**”તિ વુત્તં.

‘‘પુન ચ પરં, ઉદાયિ, અક્ખાતા મયા સાવકાનં પટિપદા, યથાપટિપન્ના મે સાવકા ચત્તારો સતિપટ્ઠાને ભાવેન્તી’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૨૪૭) ઉપ્પાદનવડ્ઢનટ્ઠેન ભાવના વુચ્ચતીતિ તદુભયવસેન અત્થં દસ્સેન્તો “**ભાવિતોતિ ઉપ્પાદિતો વડ્ઢિતો વા**”તિ આહ. તત્થ ભાવં વિજ્જમાનતં ઇતો ગતોતિ **ભાવિતો**, ઉપ્પાદિતો પટિલદ્ધમત્તોતિ અત્થો. **ઉપ્પન્નો** પન લદ્ધાસેવનો, **ભાવિતો** પગુણભાવં આપાદિતો, વડ્ઢિતોતિ અત્થો . **આનાપાનપરિગ્ગાહિકાયા**તિ દીઘરસ્સાદિવિસેસેહિ સદ્ધિં અસ્સાસપસ્સાસે પરિચ્છિજ્જગાહિકાય, તે આરબ્ભ પવત્તાય, સતિયં પચ્ચયભૂતાયન્તિ અત્થો. પુરિમસ્મિઞ્હિ અત્થે સમાધિસ્સ સતિયા સહજાતાદિપચ્ચયભાવો વુત્તો સમ્પયુત્તવચનતો, દુતિયસ્મિં પન ઉપનિસ્સયભાવોપિ. ઉપચારજ્ઝાનસહગતા હિ સતિ અપ્પનાસમાધિસ્સ ઉપનિસ્સયો હોતીતિ. **બહુલીકતો**તિ બહુલં પવત્તિતો, તેન આવજ્જનાદિવસીભાવપ્પત્તિમાહ. યો હિ વસીભાવં આપાદિતો, સો ઇચ્છિતિચ્છિતક્ખણે સમાપજ્જિતબ્બતો પુનપ્પુનં પવત્તીયતિ. તેન વુત્તં “**પુનપ્પુનં કતો**”તિ. યથા ‘‘ઇધેવ, ભિક્ખવે, સમણો’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૩૯; અ॰ નિ॰ ૪.૨૪૧), ‘‘વિવિચ્ચેવ કામેહી’’તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૨૬; સં॰ નિ॰ ૨.૧૫૨; અ॰ નિ॰ ૪.૧૨૩) ચ એવમાદીસુ પઠમપદે વુત્તો એવ-સદ્દો દુતિયાદીસુપિ વુત્તો એવ હોતિ, એવમિધાપીતિ આહ “**ઉભયત્થ એવસદ્દેન નિયમો વેદિતબ્બો**”તિ. ઉભયપદનિયમેન લદ્ધગુણં દસ્સેતું “**અયઞ્હી**”તિઆદિ વુત્તં.

અસુભકમ્મટ્ઠાનન્તિ અસુભારમ્મણઝાનમાહ. તં હિ અસુભેસુ યોગકમ્મભાવતો, યોગિનો સુખવિસેસાનં કારણભાવતો ચ ‘‘અસુભકમ્મટ્ઠાન’’ન્તિ વુચ્ચતિ. “**કેવલ**”ન્તિ ઇમિના આરમ્મણં નિવત્તેતિ. **પટિવેધવસેના**તિ ઝાનપટિવેધવસેન. ઝાનઞ્હિ ભાવનાવિસેસેન ઇજ્ઝન્તં અત્તનો વિસયં પટિવિજ્ઝન્તમેવ પવત્તતિ, યથાસભાવતો પટિવિજ્ઝીયતિ ચાતિ ‘‘પટિવેધો’’તિ વુચ્ચતિ. **ઓળારિકારમ્મણત્તા**તિ બીભચ્છારમ્મણત્તા. **પટિક્કૂલારમ્મણત્તા**તિ જિગુચ્છિતબ્બારમ્મણત્તા. **પરિયાયેના**તિ કારણેન, લેસન્તરેન વા. **આરમ્મણસન્તતાયા**તિ અનુક્કમેન વિચેતબ્બતં પત્તં આરમ્મણસ્સ પરમસુખુમતં સન્ધાયાહ. સન્તે હિ સન્નિસિન્ને આરમ્મણે પવત્તમાનો ધમ્મો સયમ્પિ સન્નિસિન્નોવ હોતિ. તેનાહ “**સન્તો વૂપસન્તો નિબ્બુતો**”તિ, નિબ્બુતસબ્બપરિળાહોતિ અત્થો. આરમ્મણસન્તતાય તદારમ્મણધમ્માનં સન્તતા લોકુત્તરધમ્મારમ્મણાહિ પચ્ચવેક્ખણાહિ દીપેતબ્બા.

નાસ્સ સન્તપણીતભાવાવહં કિઞ્ચિ સેચનન્તિ **અસેચનકો**. અસેચનકત્તા **અનાસિત્તકો**. અનાસિત્તકત્તા એવ **અબ્બોકિણ્ણો** અસમ્મિસ્સો પરિકમ્માદિના. તતો એવ **પાટિયેક્કો** વિસુંયેવેકો. **આવેણિકો** અસાધારણો. સબ્બમેતં સરસતો એવ સન્તભાવં દસ્સેતું વુત્તં. **પરિકમ્મં** વા સન્તભાવનિમિત્તં, **પરિકમ્મ**ન્તિ ચ કસિણકરણાદીનિ નિમિત્તુપ્પાદપરિયોસાનં, તાદિસં ઇધ નત્થીતિ અધિપ્પાયો. તદા હિ કમ્મટ્ઠાનં નિરસ્સાદત્તા અસન્તમપ્પણીતં સિયા. **ઉપચારેન** વા નત્થિ એત્થ સન્તતાતિ યોજના. યથા ઉપચારક્ખણે નીવરણવિગમેન, અઙ્ગપાતુભાવેન ચ પરેસં સન્તતા હોતિ, ન એવમિમસ્સ. અયં પન આદિસમન્ના…પે॰… પણીતો ચાતિ યોજના. **કેચી**તિ ઉત્તરવિહારવાસિકે સન્ધાયાહ. **અનાસિત્તકો**તિ ઉપસેચનેન ન આસિત્તકો. તેનાહ “**ઓજવન્તો**”તિ, ઓજવન્તસદિસોતિ અત્થો. **મધુરો**તિ ઇટ્ઠો, ચેતસિકસુખપટિલાભસંવત્તનં તિકચતુક્કજ્ઝાનવસેન, ઉપેક્ખાય વા સન્તભાવેન સુખગતિકત્તા સબ્બેસમ્પિ વસેન વેદિતબ્બં. ઝાનસમુટ્ઠાનપણીતરૂપફુટ્ઠસરીરતાવસેન પન કાયિકસુખપટિલાભસંવત્તનં દટ્ઠબ્બં, તઞ્ચ ખો ઝાનતો વુટ્ઠિતકાલે. ઇમસ્મિં પક્ખે “**અપ્પિતપ્પિતક્ખણે**”તિ ઇદં હેતુમ્હિ ભુમ્મવચનં દટ્ઠબ્બં. **અવિક્ખમ્ભિતે**તિ ઝાનેન સકસન્તાનતો અનીહટે અપ્પહીને. **અકોસલ્લસમ્ભૂતે**તિ અકોસલ્લં વુચ્ચતિ અવિજ્જા, તતો સમ્ભૂતે. અવિજ્જાપુબ્બઙ્ગમા હિ સબ્બે પાપધમ્મા. **ખણેનેવા**તિ અત્તનો પવત્તિક્ખણેનેવ. **અન્તરધાપેતી**તિ એત્થ અન્તરધાપનં વિનાસનં, તં પન

ઝાનકત્તુકસ્સ ઇધાધિપ્પેતત્તા પરિયુટ્ઠાનપ્પહાનં હોતીતિ આહ “**વિક્ખમ્ભેતી**”તિ. **વૂપસમેતી**તિ વિસેસેન ઉપસમેતિ. વિસેસેન ઉપસમનં પન સમ્મદેવ ઉપસમનં હોતીતિ આહ “**સુટ્ઠુ ઉપસમેતી**”તિ.

નનુ ચ અઞ્ઞોપિ સમાધિ અત્તનો પવત્તિક્ખણેનેવ પટિપક્ખધમ્મે અન્તરધાપેતિ વૂપસમેતિ, અથ કસ્મા અયમેવ સમાધિ એવં વિસેસેત્વા વુત્તોતિ? પુબ્બભાગતો પટ્ઠાય નાનાવિતક્કવૂપસમસબ્ભાવતો. વુત્તઞ્હેતં – ‘‘આનાપાનસ્સતિ ભાવેતબ્બા વિતક્કુપચ્છેદાયા’’તિ (અ॰ નિ॰ ૯.૧; ઉદા॰ ૩૧). અપિચ તિક્ખપઞ્ઞસ્સ ઝાણુત્તરસ્સેતં કમ્મટ્ઠાનં, ઝાણુત્તરસ્સ ચ કિલેસપ્પહાનં ઇતરેહિ સાતિસયં, યથા સદ્ધાધિમુત્તેહિ દિટ્ઠિપ્પત્તસ્સ. તસ્મા ઇમં વિસેસં સન્ધાય “**ઠાનસો અન્તરધાપેતિ વૂપસમેતી**”તિ વુત્તં. અથ વા નિમિત્તપાતુભાવે સતિ ખણેનેવ અઙ્ગપાતુભાવસબ્ભાવતો અયમેવ સમાધિ ‘‘ઠાનસો અન્તરધાપેતિ વૂપસમેતી’’તિ વુત્તો. યથા તં મહતો અકાલમેઘસ્સ ઉટ્ઠિતસ્સ ધારાનિપાતે ખણેનેવ પથવિયં રજોજલ્લસ્સ વૂપસમો. તેનાહ – ‘‘સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, મહાઅકાલમેઘો ઉટ્ઠિતો’’તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૫.૯૮૫; પારા॰ ૧૬૫). સાસનિકસ્સ ઝાનભાવના યેભુય્યેન નિબ્બેધભાગિયાવ હોતીતિ આહ “**નિબ્બેધભાગિયત્તા**”તિ. બુદ્ધાનં પન એકંસેન નિબ્બેધભાગિયાવ હોતિ. ઇમમેવ હિ કમ્મટ્ઠાનં ભાવેત્વા સબ્બેપિ સમ્માસમ્બુદ્ધા સમ્માસમ્બોધિં અધિગચ્છન્તિ. અરિયમગ્ગસ્સ પાદકભૂતો અયં સમાધિ અનુક્કમેન વડ્ઢિત્વા અરિયમગ્ગભાવં ઉપગતો વિય હોતીતિ આહ “**અનુપુબ્બેન અરિયમગ્ગવુદ્ધિપ્પત્તો**”તિ.

અયં પનત્થો વિરાગનિરોધપટિનિસ્સગ્ગાનુપસ્સનાનં વસેન સમ્મદેવ યુજ્જતિ. હેટ્ઠા પપઞ્ચવસેન વુત્તમત્થં સુખગ્ગહણત્થં સઙ્ગહેત્વા દસ્સેન્તો “**અયં પનેત્થ સઙ્ખેપત્થો**”તિ આહ, પિણ્ડત્થોતિ વુત્તં હોતિ.

૨૧૭. તમત્થન્તિ તં ‘‘કથં ભાવિતો’’તિઆદિના પુચ્છાવસેન સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં. ‘‘ઇધ તથાગતો લોકે ઉપ્પજ્જતી’’તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૯૦; મ॰ નિ॰ ૧.૨૯૧; અ॰ નિ॰ ૩.૬૧) ઇધ-સદ્દો લોકં ઉપાદાય વુત્તો, ‘‘ઇધેવ તિટ્ઠમાનસ્સા’’તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૬૯) ઓકાસં, ‘‘ઇધાહં, ભિક્ખવે, ભુત્તાવી અસ્સં પવારિતો’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૦) પદપૂરણમત્તં, ‘‘ઇધ ભિક્ખુ ધમ્મં પરિયાપુણાતી’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૫.૭૩) પન સાસનં, ‘‘ઇધ, ભિક્ખવે, ભિક્ખૂ’’તિ ઇધાપિ સાસનમેવાતિ દસ્સેન્તો ‘‘ભિક્ખવે, ઇમસ્મિં સાસને ભિક્ખૂ’’તિ વત્વા તમત્થં પાકટં કત્વા દસ્સેતું “**અયઞ્હી**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **સબ્બપ્પકારઆનાપાનસ્સતિસમાધિનિબ્બત્તકસ્સા**તિ સબ્બપ્પકારગ્ગહણં સોળસ પકારે સન્ધાય. તે હિ ઇમસ્મિંયેવ સાસને. બાહિરકા હિ જાનન્તા આદિતો ચતુપ્પકારમેવ જાનન્તિ. તેનાહ “**અઞ્ઞસાસનસ્સ તથાભાવપટિસેધનો**”તિ, યથાવુત્તસ્સ પુગ્ગલસ્સ નિસ્સયભાવપટિસેધનોતિ અત્થો. એતેન “**ઇધ ભિક્ખવે**”તિ ઇદં અન્તોગધેવસદ્દન્તિ દસ્સેતિ. સન્તિ હિ એકપદાનિપિ સાવધારણાનિ યથા ‘‘વાયુભક્ખો’’તિ. તેનેવાહ “**ઇધેવ, ભિક્ખવે, સમણો**”તિઆદિ. પરિપુણ્ણસમણકરણધમ્મો હિ સો, યો સબ્બપ્પકારઆનાપાનસ્સતિસમાધિનિબ્બત્તકો. **પરપ્પવાદા**તિ પરેસં અઞ્ઞતિત્થિયાનં નાનપ્પકારા વાદા તિત્થાયતનાનિ.

અરઞ્ઞાદિકસ્સેવ ભાવનાનુરૂપસેનાસનતં દસ્સેતું “**ઇમસ્સ હી**”તિઆદિ વુત્તં. દુદ્દમો દમથં અનુપગતો ગોણો **કૂટગોણો**. યથા થનેહિ સબ્બસો ખીરં ન પગ્ઘરતિ, એવં દોહપટિબન્ધિની **કૂટધેનુ**. રૂપસદ્દાદિકે પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જનકો અસ્સાદો **રૂપારમ્મણાદિરસો**. **પુબ્બે આચિણ્ણારમ્મણ**ન્તિ પબ્બજ્જતો પુબ્બે, અનાદિમતિ વા સંસારે પરિચિતારમ્મણં.

નિબન્ધેય્યાતિ બન્ધેય્ય. **સતિયા**તિ સમ્મદેવ કમ્મટ્ઠાનસલ્લક્ખણસમ્પવત્તાય સતિયા. **આરમ્મણે**તિ કમ્મટ્ઠાનારમ્મણે. **દળ્હ**ન્તિ થિરં, યથા સતોકારિસ્સ ઉપચારપ્પનાભેદો સમાધિ ઇજ્ઝતિ, તથા થામગતં કત્વાતિ અત્થો.

વિસેસાધિગમદિટ્ઠધમ્મસુખવિહારપદટ્ઠાનન્તિ સબ્બેસં બુદ્ધાનં, એકચ્ચાનં પચ્ચેકબુદ્ધાનં, બુદ્ધસાવકાનઞ્ચ વિસેસાધિગમસ્સ ચેવ અઞ્ઞકમ્મટ્ઠાનેન અધિગતવિસેસાનં દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારસ્સ ચ પદટ્ઠાનભૂતં.

વત્થુવિજ્જાચરિયો વિય ભગવા યોગીનં અનુરૂપનિવાસટ્ઠાનુપદિસનતો.

ભિક્ખુ દીપિસદિસો અરઞ્ઞે એકિકો વિહરિત્વા પટિપક્ખનિમ્મથનેન ઇચ્છિતત્થસાધનતો. **ફલમુત્તમન્તિ** સામઞ્ઞફલમાહ. **પરક્કમજવયોગ્ગભૂમિન્તિ** ભાવનુસ્સાહજવસ્સ યોગ્ગકરણભૂમિભૂતં.

૨૧૮. એવં વુત્તલક્ખણેસૂતિ અભિધમ્મપરિયાયેન (વિભ॰ ૫૩૦), **સુત્તન્તપરિયાયેન** ચ વુત્તલક્ખણેસુ. **રુક્ખસમીપન્તિ** ''યાવતા મજ્ઝન્હિકે કાલે સમન્તા છાયા ફરતિ, નિવાતે પણ્ણાનિ પતન્તિ, એત્તાવતા રુક્ખમૂલન્તિ વુચ્ચતી''તિ એવં વુત્તં રુક્ખસ્સ સમીપટ્ઠાનં. **અવસેસસત્તવિધસેનાસનન્તિ** પબ્બતં કન્દરં ગિરિગુહં સુસાનં વનપત્થં અબ્ભોકાસં પલાલપુઞ્જન્તિ એવં વુત્તં.

ઉતુત્તયાનુકૂલં ધાતુચરિયાનુકૂલન્તિ ગિમ્હાદિઉતુત્તયસ્સ, સેમ્હાદિધાતુત્તયસ્સ, મોહાદિચરિયત્તયસ્સ ચ અનુકૂલં. તથા હિ ગિમ્હકાલે ચ અરઞ્ઞં અનુકૂલં, હેમન્તે રુક્ખમૂલં, વસ્સકાલે સુઞ્ઞાગારં, સેમ્હધાતુકસ્સ સેમ્હપકતિકસ્સ અરઞ્ઞં, પિત્તધાતુકસ્સ રુક્ખમૂલં , વાતધાતુકસ્સ સુઞ્ઞાગારં અનુકૂલં, મોહચરિતસ્સ અરઞ્ઞં, દોસચરિતસ્સ રુક્ખમૂલં, રાગચરિતસ્સ સુઞ્ઞાગારં અનુકૂલં. **અલીનાનુદ્ધચ્ચપક્ખિકન્તિ** અસઙ્કોચાવિક્ખેપપક્ખિકં. સયનઞ્હિ કોસજ્જપક્ખિકં, ઠાનચઙ્કમનાનિ ઉદ્ધચ્ચપક્ખિકાનિ, ન એવં નિસજ્જા. તતો એવસ્સ સન્તતા. **નિસજ્જાય દળ્હભાવં** પલ્લઙ્કાભુજનેન, **અસ્સાસપસ્સાસાનં પવત્તનસુખતં** ઉપરિમકાયસ્સ ઉજુકટ્ઠપનેન, **આરમ્મણપરિગ્ગહૂપાયં** પરિમુખં સતિયા ઠપનેન **દસ્સેન્તો. ઊરુબદ્ધાસનન્તિ** ઊરૂનમધોબન્ધનવસેન નિસજ્જા. હેટ્ઠિમકાયસ્સ અનુજુકં ઠપનં નિસજ્જા-વચનેનેવ બોધિતન્તિ ''**ઉજું કાય**''ન્તિ એત્થ **કાય**-સદ્દો ઉપરિમકાયવિસયોતિ આહ ''**ઉપરિમસરીરં ઉજુકં ઠપેત્વા**''તિ. તં પન ઉજુકટ્ઠપનં સરૂપતો, પયોજનતો ચ દસ્સેતું ''**અટ્ઠારસા**''તિઆદિ વુત્તં. **ન પણમન્તી**તિ ન ઓનમન્તિ. **ન પરિપતતી**તિ ન વિગચ્છતિ વીથિં ન વિલઙ્ઘતિ, તતો એવ પુબ્બેનાપરં વિસેસુપ્પત્તિયા **વુદ્ધિં ફાતિં ઉપગચ્છતિ**. ઇધ **પરિ**-સદ્દો **અભિ**-સદ્દેન સમાનત્થોતિ આહ ''**કમ્મટ્ઠાનાભિમુખ**''ન્તિ, બહિદ્ધા પુથુત્તારમ્મણતો નિવારેત્વા કમ્મટ્ઠાનંયેવ પુરક્ખિત્વાતિ અત્થો. **પરીતિ પરિગ્ગહટ્ઠો** ''પરિણાયિકા''તિઆદીસુ (ધ॰ સ॰ ૧૬) વિય. **નિય્યાનટ્ઠો** પટિપક્ખતો નિગ્ગમનટ્ઠો. તસ્મા **પરિગ્ગહિતનિય્યાનન્તિ** સબ્બથા ગહિતાસમ્મોસં પરિચ્ચત્તસમ્મોસં સતિં કત્વા, પરમં સતિનેપક્કં ઉપટ્ઠપેત્વાતિ અત્થો.

૨૧૯. સતોવાતિ સતિયા સમન્નાગતો એવ સરન્તો એવ **અસ્સસતિ** નાસ્સ કાચિ સતિવિરહિતા અસ્સાસપ્પવત્તિ હોતીતિ અત્થો. **સતો પસ્સસતી**તિ એત્થાપિ સતોવ પસ્સસતીતિ એવ-સદ્દો આનેત્વા વત્તબ્બો. **સતોકારી**તિ સતો એવ હુત્વા, સતિયા એવ વા કાતબ્બસ્સ કત્તા, કરણસીલો વા. યદિ ''સતોવ અસ્સસતિ સતો પસ્સસતી''તિ એતસ્સ **વિભઙ્ગે** (મ॰ નિ॰ ૩.૧૪૮; સં॰ નિ॰ ૫.૯૮૬; પારા॰ ૧૬૫) વુત્તં, અથ કસ્મા ''અસ્સસતિ પસ્સસતિ''ચ્ચેવ અવત્વા ''સતોકારી''તિ વુત્તં? એકરસં દેસનં કાતુકામતાય. પઠમચતુક્કે પદદ્વયમેવ હિ વત્તમાનકાલવસેન આગતં, ઇતરાનિ અનાગતકાલવસેન. તસ્મા એકરસં દેસનં કાતુકામતાય **સબ્બત્થ** (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૬૫ આદયો) ''સતોકારિ''ચ્ચેવ વુત્તં.

દીઘં અસ્સાસવસેનાતિ દીઘઅસ્સાસવસેન વિભત્તિઅલોપં કત્વા નિદ્દેસો. **દીઘન્તિ** વા ભગવતા વુત્તઅસ્સાસવસેન. **ચિત્તસ્સ એકગ્ગતં અવિક્ખેપન્તિ** વિક્ખેપસ્સ પટિપક્ખભાવતો ''અવિક્ખેપો''તિ લદ્ધનામચિત્તસ્સ એકગ્ગભાવં પજાનતો. **સતિ ઉપટ્ઠિતા હોતી**તિ આરમ્મણં ઉપગન્ત્વા ઠિતા હોતિ. **તાય સતિયા તેન ઞાણેના**તિ યથાવુત્તાય સતિયા, યથાવુત્તેન ચ ઞાણેન. ઇદં વુત્ત હોતિ – દીઘં અસ્સાસં આરમ્મણભૂતં અવિક્ખિત્તચિત્તસ્સ, અસમ્મોહતો વા પજાનન્તસ્સ તત્થ સતિ ઉપટ્ઠિતા એવ હોતિ, તં સમ્પજાનન્તસ્સ આરમ્મણકરણવસેન, અસમ્મોહવસેન વા સમ્પજઞ્ઞં, તદધીનસતિસમ્પજઞ્ઞેન તંસમઙ્ગી યોગાવચરો સતોકારી નામ હોતીતિ. **પટિનિસ્સગ્ગાનુપસ્સી અસ્સાસવસેના**તિ પટિનિસ્સગ્ગાનુપસ્સી હુત્વા અસ્સસનસ્સ વસેન. ''પટિનિસ્સગ્ગાનુપસ્સીઅસ્સાસવસેના''તિ વા પાઠો. તસ્સ પટિનિસ્સગ્ગાનુપસ્સિનો અસ્સાસા પટિનિસ્સગ્ગાનુપસ્સીઅસ્સાસા, તેસં વસેનાતિ અત્થો. વિનયનયેન અન્તો

ઉક્ખિત્તસસનં **અસ્સાસો**, બહિ ઉક્ખિત્તસસનં **પસ્સાસો**. સુત્તન્તનયેન પન બહિ ઉગ્ગહિત્વાપિ અન્તો સસનતો **અસ્સાસો**, અન્તો ઉગ્ગહિત્વાપિ બહિ સસનતો **પસ્સાસો**. અયમેવ ચ નયો –

> ‘‘અસ્સાસાદિમજ્ઝપરિયોસાનં સતિયા અનુગચ્છતો અજ્ઝત્તં વિક્ખેપગતેન ચિત્તેન કાયોપિ ચિત્તમ્પિ સારદ્ધા ચ હોન્તિ ઇઞ્જિતા ચ ફન્દિતા ચા’’તિ, ‘‘પસ્સાસાદિમજ્ઝપરિયોસાનં સતિયા અનુગચ્છતો બહિદ્ધા વિક્ખેપગતેન ચિત્તેન કાયોપિ ચિત્તમ્પિ સારદ્ધા ચ હોન્તિ ઇઞ્જિતા ચ ફન્દિતા ચા’’તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૫૭) –

ઇમાય **પાળિયા** સમેતિ.

પઠમં અબ્ભન્તરવાતો બહિ નિક્ખમતિ, તસ્મા પવત્તિક્કમેન અસ્સાસો પઠમં વુત્તોતિ વદન્તિ. **તાલું આહચ્ચ નિબ્બાયતી**તિ તાલું આહચ્ચ નિરુજ્ઝતિ. તેન કિર સમ્પતિજાતો બાલદારકો ખિપિતં કરોતિ. **એવં તાવા**તિઆદિ યથાવુત્તસ્સ અત્થસ્સ નિગમનં. કેચિ ‘‘એવં તાવાતિ અનેન પવત્તિક્કમેન અસ્સાસો બહિનિક્ખમનવાતોતિ ગહેતબ્બન્તિ અધિપ્પાયો’’તિ વદન્તિ.

અદ્ધાનવસેનાતિ કાલદ્ધાનવસેન. અયં હિ **અદ્ધાન**-સદ્દો કાલસ્સ, દેસસ્સ ચ વાચકો. તત્થ દેસદ્ધાનં ઉદાહરણભાવેન દસ્સેત્વા કાલદ્ધાનવસેન અસ્સાસપસ્સાસાનં દીઘરસ્સતં વિભાવેતું ‘‘**યથા હી**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **ઓકાસદ્ધાનન્તિ** ઓકાસભૂતં અદ્ધાનં. **ફરિત્વા**તિ બ્યાપેત્વા. **ચુણ્ણવિચુણ્ણાપિ** અનેકકલાપભાવેન. **દીઘં અદ્ધાન**ન્તિ દીઘં પદેસં. **તસ્મા**તિ સણિકં પવત્તિયા દીઘસન્તાનતાય ‘‘દીઘા’’તિ વુચ્ચન્તિ. એત્થ ચ હત્થિઆદિસરીરે, સુનખાદિસરીરે ચ અસ્સાસપસ્સાસાનં દેસદ્ધાનવિસિટ્ઠેન કાલદ્ધાનવસેનેવ દીઘરસ્સતા વુત્તાતિ વેદિતબ્બા. ‘‘સણિકં પૂરેત્વા સણિકમેવ નિક્ખમન્તિ’’, ‘‘સીઘં પૂરેત્વા સીઘમેવ નિક્ખમન્તી’’તિ ચ વચનતો. **મનુસ્સેસૂ**તિ સમાનપ્પમાણેસુપિ મનુસ્સસરીરેસુ. **દીઘં અસ્સસન્તી**તિ દીઘં અસ્સાસપ્પબન્ધં પવત્તેન્તીતિ અત્થો. **પસ્સસન્તી**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. સુનખસસાદયો વિય રસ્સં અસ્સસન્તિ ચ પસ્સસન્તિ ચાતિ યોજના. ઇદં પન દીઘં, રસ્સઞ્ચ અસ્સસનં, પસ્સસનઞ્ચ તેસં સત્તાનં સરીરસભાવોતિ દટ્ઠબ્બં. **તેસ**ન્તિ સત્તાનં. **તે**તિ અસ્સાસપસ્સાસા. **ઇત્તરમદ્ધાન**ન્તિ અપ્પકં કાલં.

નવહાકારેહીતિ ભાવનમનુયુઞ્જન્તસ્સ પુબ્બેનાપરં અલદ્ધવિસેસસ્સ કેવલં અદ્ધાનવસેન આદિતો વુત્તા તયો આકારા, તે ચ ખો એકચ્ચો અસ્સાસં સુટ્ઠુ સલ્લક્ખેતિ, એકચ્ચો પસ્સાસં, એકચ્ચો તદુભયન્તિ ઇમેસં તિણ્ણં પુગ્ગલાનં વસેન. કેચિ પન ‘‘અસ્સસતિપિ પસ્સસતિપીતિ એકજ્ઝં વચનં ભાવનાય નિરન્તરં પવત્તિદસ્સનત્થ’’ન્તિ વદન્તિ. છન્દવસેન પુબ્બે વિય તયો, તથા પામોજ્જવસેનાતિ ઇમેહિ નવહાકારેહિ.

કામં ચેત્થ એકસ્સ પુગ્ગલસ્સ તયો એવ આકારા લબ્ભન્તિ, તન્તિવસેન પન સબ્બેસં પાળિઆરુળ્હત્તા, તેસં વસેન પરિકમ્મસ્સ કાતબ્બત્તા ચ ‘‘**તત્રાયં ભિક્ખુ નવહાકારેહી**’’તિ વુત્તં. **એવં પજાનતો**તિ એવં યથાવુત્તેહિ આકારેહિ અસ્સાસપસ્સાસે પજાનતો, તત્થ મનસિકારં પવત્તેન્તસ્સ. **એકેનાકારેના**તિ દીઘં અસ્સાસાદીસુ ચતૂસુ આકારેસુ એકેન આકારેન, નવસુ તીસુ વા એકેન. તથા હિ વક્ખતિ –

> ‘‘દીઘો રસ્સો ચ અસ્સાસો, પસ્સાસોપિ ચ તાદિસો;
> ચત્તારો વણ્ણા વત્તન્તિ, નાસિકગ્ગે વ ભિક્ખુનો’’તિ.

અયં ભાવના અસ્સાસપસ્સાસકાયાનુપસ્સનાતિ કત્વા વુત્તં ‘‘**કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનભાવના સમ્પજ્જતી**’’તિ.

ઇદાનિ પાળિવસેનેવ તે નવ આકારે, ભાવનાવિધિઞ્ચ દસ્સેતું "**યથાહા**"તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ **કથં પજાનાતી**તિ પજાનનવિધિં કથેતુકમ્યતાય પુચ્છતિ. **દીઘં અસ્સાસ**ન્તિ વુત્તલક્ખણં દીઘં અસ્સાસં. **અદ્ધાનસઙ્ખાતે**તિ "અદ્ધાન"ન્તિ સઙ્ખં ગતે દીઘે કાલે, દીઘં ખણન્તિ અત્થો. કોટ્ઠાસપરિયાયો વા સઙ્ખાત-સદ્દો "થેય્યસઙ્ખાત"ન્તિઆદીસુ (પારા॰ ૯૧) વિય, તસ્મા અદ્ધાનસઙ્ખાતેતિ અદ્ધાનકોટ્ઠાસે, દેસભાગેતિ અત્થો. **છન્દો ઉપ્પજ્જતી**તિ ભાવનાય પુબ્બેનાપરં વિસેસં આવહન્તિયા લદ્ધસ્સાદત્તા તત્થ સાતિસયો કત્તુકામતાલક્ખણો કુસલચ્છન્દો ઉપ્પજ્જતિ. **છન્દવસેના**તિ તથાપવત્તછન્દસ્સ વસેન સવિસેસં ભાવનમનુયુઞ્જન્તસ્સ કમ્મટ્ઠાનં વુદ્ધિં ફાતિં ગમેન્તસ્સ. **તતો સુખુમતર**ન્તિ યથાવુત્તછન્દપ્પવત્તિયા પુરિમતો સુખુમતરં. ભાવનાબલેન હિ પટિપ્પસ્સદ્ધદરથપરિળાહતાય કાયસ્સ અસ્સાસપસ્સાસા સુખુમતરા હુત્વા પવત્તન્તિ. **પામોજ્જં ઉપ્પજ્જતી**તિ અસ્સાસપસ્સાસાનં સુખુમતરભાવેન આરમ્મણસ્સ સન્તતરતાય, કમ્મટ્ઠાનસ્સ ચ વીથિપટિપન્નતાય ભાવનાચિત્તસહગતો પમોદો ખુદ્દિકાદિભેદા તરુણપીતિ ઉપ્પજ્જતિ. **ચિત્તં વિવત્તતી**તિ અનુક્કમેન અસ્સાસપસ્સાસાનં અતિવિય સુખુમતરભાવપ્પત્તિયા અનુપટ્ઠહને વિચેતબ્બાકારપ્પત્તેહિ ચિત્તં વિનિવત્તતીતિ કેચિ. ભાવનાબલેન પન સુખુમતરભાવપ્પત્તેસુ અસ્સાસપસ્સાસેસુ તત્થ પટિભાગનિમિત્તે ઉપ્પન્ને પકતિઅસ્સાસપસ્સાસતો ચિત્તં નિવત્તતિ. **ઉપેક્ખા સણ્ઠાતી**તિ તસ્મિં પટિભાગનિમિત્તે ઉપચારપ્પનાભેદે સમાધિમ્હિ ઉપ્પન્ને પુન ઝાનનિબ્બત્તનત્થં બ્યાપારાભાવતો અજ્ઝુપેક્ખનં હોતીતિ. સા પનાયં ઉપેક્ખા તત્રમજ્ઝત્તુપેક્ખાતિ વેદિતબ્બા.

ઇમેહિ નવહિ આકારેહીતિ ઇમેહિ યથાવુત્તેહિ નવહિ પકારેહિ પવત્તા. **દીઘં અસ્સાસપસ્સાસા કાયો**તિ દીઘાકારા અસ્સાસપસ્સાસા ચુણ્ણવિચુણ્ણાપિ સમૂહટ્ઠેન કાયો. અસ્સાસપસ્સાસે નિસ્સાય ઉપ્પન્નનિમિત્તમ્પેત્થ અસ્સાસપસ્સાસસમઞ્ઞમેવ વુત્તં. **ઉપટ્ઠાનં સતી**તિ આરમ્મણં ઉપગન્ત્વા તિટ્ઠતીતિ સતિ ઉપટ્ઠાનં નામ. **અનુપસ્સના ઞાણ**ન્તિ સમથવસેન નિમિત્તસ્સ અનુપસ્સના, વિપસ્સનાવસેન અસ્સાસપસ્સાસે, તન્નિસ્સયઞ્ચ કાયં "રૂપ"ન્તિ, ચિત્તં તંસમ્પયુત્તધમ્મે ચ "અરૂપ"ન્તિ વવત્થપેત્વા નામરૂપસ્સ અનુપસ્સના ચ ઞાણં, તત્થ યથાભૂતાવબોધો. **કાયો ઉપટ્ઠાન**ન્તિ સો કાયો આરમ્મણકરણવસેન ઉપગન્ત્વા સતિ એત્થ તિટ્ઠતીતિ ઉપટ્ઠાનં નામ. એત્થ ચ "કાયો ઉપટ્ઠાન"ન્તિ ઇમિના ઇતરકાયસ્સાપિ સઙ્ગહો હોતિ યથાવુત્તસમ્મસનચારસ્સાપિ ઇધ ઇચ્છિતત્તા. **નો સતી**તિ સો કાયો સતિ નામ ન હોતિ. **સતિ ઉપટ્ઠાનઞ્ચેવ સતિ ચ** સરણટ્ઠેન, ઉપતિટ્ઠનટ્ઠેન ચ. **તાય સતિયા**તિ યથાવુત્તાય સતિયા. **તેન ઞાણેના**તિ યથાવુત્તેનેવ ઞાણેન. **તં કાય**ન્તિ તં અસ્સાસપસ્સાસકાયઞ્ચેવ તન્નિસ્સયરૂપકાયઞ્ચ. **અનુપસ્સતી**તિ ઝાનસમ્પયુત્તઞાણેન ચેવ વિપસ્સનાઞાણેન ચ અનુ અનુ પસ્સતિ. **તેન વુચ્ચતિ કાયે કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનભાવના**તિ તેન અનુપસ્સનેન યથાવુત્તે કાયે અયં કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનભાવનાતિ વુચ્ચતિ.

ઇદં વુત્તં હોતિ – યા અયં યથાવુત્તે અસ્સાસપસ્સાસકાયે, તસ્સ નિસ્સયભૂતે કરજકાયે ચ કાયસ્સેવ અનુપસ્સના અનુદકભૂતાય મરીચિયા ઉદકાનુપસ્સના વિય ન અનિચ્ચાદિસભાવે કાયે નિચ્ચાદિભાવાનુપસ્સના, અથ ખો યથારહં અનિચ્ચદુક્ખાનત્તાસુભભાવસ્સેવાનુપસ્સના. અથ વા કાયે "અહ"ન્તિ વા "મમ"ન્તિ વા "ઇત્થી"તિ વા "પુરિસો"તિ વા ગહેતબ્બસ્સ કસ્સચિ અભાવતો તાદિસં અનનુપસ્સિત્વા કાયમત્તસ્સેવ અનુપસ્સના **કાયાનુપસ્સના**, તાય કાયાનુપસ્સનાય સમ્પયુત્તા સતિયેવ ઉપટ્ઠાનં **સતિપટ્ઠાનં**, તસ્સ ભાવના વડ્ઢના **કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનભાવના**તિ.

એસ નયોતિ "નવહિ આકારેહી"તિઆદિના વુત્તવિધિં રસ્સ-પદે અતિદિસતિ. **એત્થા**તિ એતસ્મિં યથાદસ્સિતે "કથં દીઘં અસ્સસન્તો"તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૩.૧૪૮; સં॰ નિ॰ ૫.૯૮૬; પારા॰ ૧૬૫) આગતે પાળિનયે. **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં રસ્સપદવસેન આગતે પાળિનયે.

અયન્તિ યોગાવચરો. **અદ્ધાનવસેના**તિ દીઘકાલવસેન. **ઇત્તરવસેના**તિ પરિત્તકાલવસેન. **ઇમેહિ આકારેહી**તિ ઇમેહિ નવહિ આકારેહિ.

તાદિસોતિ દીઘો, રસ્સો ચ. **ચત્તારો વણ્ણા**તિ ચત્તારો આકારા, તે ચ દીઘાદયો એવ. **નાસિકગ્ગે વ ભિક્ખુનો**તિ ગાથાબન્ધસુખત્થં રસ્સં કત્વા વુત્તં "**નાસિકગ્ગે વા**"તિ, **વા**-સદ્દો અનિયમત્થો, તેન ઉત્તરોટ્ઠં સઙ્ગણ્હાતિ.

૨૨૦. સબ્બકાયપટિસંવેદીતિ સબ્બસ્સ કાયસ્સ પટિ પટિ પચ્ચેકં સમ્મદેવ વેદનસીલો જાનનસીલો, તસ્સ વા પટિ પટિ સમ્મદેવ વેદો એતસ્સ અત્થિ, તં વા પટિ પટિ સમ્મદેવ વેદમાનોતિ અત્થો. તત્થ તત્થ સબ્બ-ગ્ગહણેન અસ્સાસાદિકાયસ્સ અનવસેસપરિયાદાને સિદ્ધેપિ અનેકકલાપસમુદાયભાવતો તસ્સ સબ્બેસમ્પિ ભાગાનં સંવેદનદસ્સનત્થં પટિ-સદ્દગ્ગહણં. તત્થ સક્કચ્ચકારીભાવદસ્સનત્થં સં-સદ્દગ્ગહણન્તિ ઇમમત્થં દસ્સેન્તો "**સકલસ્સા**"તિઆદિમાહ. તત્થ યથા સમાનેપિ અસ્સાસપસ્સાસેસુ યોગિનો પટિપત્તિવિધાને પચ્ચેકં સક્કચ્ચંયેવ પટિપજ્જિતબ્બન્તિ દસ્સેતું વિસું દેસના કતા, એવં તમેવત્થં દીપેતું સતિપિ અત્થસ્સ સમાનતાય ''સકલસ્સા''તિઆદિના પદદ્વયસ્સ વિસું વિસું અત્થવણ્ણના કતાતિ વેદિતબ્બં. **પાકટં કરોન્તો**તિ વિભૂતં કરોન્તો, સબ્બસો વિભાવેન્તોતિ અત્થો. પાકટીકરણં વિભાવનં તત્થ અસમ્મુય્હનં ઞાણેનેવ નેસં પવત્તનેન હોતીતિ દસ્સેન્તો "**એવં વિદિતં કરોન્તો**"તિઆદિમાહ. તત્થ **તસ્મા**તિ યસ્મા ઞાણસમ્પયુત્તચિત્તેનેવ અસ્સાસપસ્સાસે પવત્તેતિ, ન વિપ્પયુત્તચિત્તેન, તસ્મા એવંભૂતો સબ્બકાયપટિસંવેદી અસ્સસિસ્સામિ પસ્સસિસ્સામીતિ સિક્ખતીતિ વુચ્ચતિ બુદ્ધાદીહીતિ યોજના. **ચુણ્ણવિચુણ્ણવિસટે**તિ અનેકકલાપતાય ચુણ્ણવિચુણ્ણભાવેન વિસટે. **આદિ પાકટો હોતિ** સતિયા, ઞાણસ્સ ચ વસેન તથા પુબ્બાભિસઙ્ખારસ્સ પવત્તત્તા. **તાદિસેન ભવિતબ્બન્તિ** ચતુત્થપુગ્ગલસદિસેન ભવિતબ્બં, પગેવ સતિં, ઞાણઞ્ચ પચ્ચુપટ્ઠપેત્વા તીસુપિ ઠાનેસુ ઞાણસમ્પયુત્તમેવ ચિત્તં પવત્તેતબ્બન્તિ અધિપ્પાયો.

એવન્તિ વુત્તપ્પકારેન સબ્બકાયપટિસંવેદનવસેનેવ. **ઘટતી**તિ ઉસ્સહતિ. **વાયમતી**તિ વાયામં કરોતિ, મનસિકારં પવત્તેતીતિ અત્થો. **તથાભૂતસ્સા**તિ આનાપાનસ્સતિં ભાવેન્તસ્સ. **સંવરો**તિ સતિ , વીરિયમ્પિ વા. **તાય સતિયા**તિ યા આનાપાને આરબ્ભ પવત્તા સતિ, તાય. **તેન મનસિકારેના**તિ યો સો તત્થ સતિપુબ્બઙ્ગમો ભાવનામનસિકારો, તેન સદ્ધિન્તિ અધિપ્પાયો. **આસેવતી**તિ ''તિસ્સો સિક્ખાયો''તિ વુત્તે અધિકુસલધમ્મે આસેવતિ. તદાસેવનઞ્હેત્થ સિક્ખનન્તિ અધિપ્પેતં.

પુરિમનયેતિ પુરિમસ્મિં ભાવનાનયે, પઠમવત્થુદ્વયેતિ અધિપ્પાયો. તત્થાપિ કામં ઞાણુપ્પાદનં લબ્ભતેવ અસ્સાસપસ્સાસાનં યાથાવતો દીઘરસ્સભાવાવબોધસબ્ભાવતો, તથાપિ તં ન દુક્કરં યથાપવત્તાનં તેસં ગહણમત્તભાવતોતિ તત્થ વત્તમાનકાલપ્પયોગો કતો. ઇદં પન દુક્કરં પુરિસસ્સ ખુરધારાયં ગમનસદિસં, તસ્મા સાતિસયેનેત્થ પુબ્બાભિસઙ્ખારેન ભવિતબ્બન્તિ દીપેતું અનાગતકાલપ્પયોગો કતોતિ ઇમમત્થં દસ્સેતું "**તત્થ યસ્મા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **ઞાણુપ્પાદનાદીસૂતિ આદિ**-સદ્દેન કાયસઙ્ખારપસ્સમ્ભનપીતિપટિસંવેદનાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. કેચિ પનેત્થ ''સંવરસમાદાનાનં સઙ્ગહો''તિ વદન્તિ.

કાયસઙ્ખારન્તિ અસ્સાસપસ્સાસં. સો હિ ચિત્તસમુટ્ઠાનોપિ સમાનો કરજકાયપ્પટિબદ્ધવુત્તિતાય તેન સઙ્ખરીયતીતિ કાયસઙ્ખારોતિ વુચ્ચતિ. યો પન ''કાયસઙ્ખારો વચીસઙ્ખારો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૦૨) એવમાગતો કાયસઙ્ખારો ચેતનાલક્ખણો સતિપિ દ્વારન્તરુપ્પત્તિયં યેભુય્યવુત્તિયા, તબ્બહુલવુત્તિયા ચ કાયદ્વારેન લક્ખિતો, સો ઇધ નાધિપ્પેતો. **પસ્સમ્ભેન્તો**તિઆદીસુ પચ્છિમં પચ્છિમં પદં પુરિમસ્સ પુરિમસ્સ અત્થવચનં, તસ્મા પસ્સમ્ભનં નામ વૂપસમનં, તઞ્ચ તથાપયોગે અસતિ ઉપ્પજ્જનારહસ્સ ઓળારિકસ્સ કાયસઙ્ખારસ્સ પયોગસમ્પત્તિયા અનુપ્પાદનન્તિ દટ્ઠબ્બં. **તત્રા**તિ ''ઓળારિકં કાયસઙ્ખારં પસ્સમ્ભેન્તો''તિ એતસ્થ. **અપરિગ્ગહિતકાલે**તિ કમ્મટ્ઠાનસ્સ અનારદ્ધકાલે, તતો એવ

કાયચિત્તાનમ્પિ અપરિગ્ગહિતકાલે. ‘‘નિસીદતિ પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા ઉજું કાયં પણિધાયા’’તિ હિ ઇમિના કાયપરિગ્ગહો, ‘‘પરિમુખં સતિં ઉપટ્ઠપેત્વા’’તિ ઇમિના ચિત્તપરિગ્ગહો વુત્તો. તેનેવાહ **‘‘કાયોપિ ચિત્તમ્પિ પરિગ્ગહિતા હોન્તી’’**તિ. **કાયો**તિ કરજકાયો. **સદરથા**તિ સપરિળાહા, સા ચ નેસં સદરથતા ગરુભાવેન વિય ઓળારિકતાય અવિનાભાવિનીતિ આહ **‘‘ઓળારિકા’’**તિ. **બલવતરા**તિ સબલા થૂલા. **સન્તા હોન્તી**તિ ચિત્તં તાવં બહિદ્ધા વિક્ખેપાભાવેન એકગ્ગં હુત્વા કમ્મટ્ઠાનં પરિગ્ગહેત્વા પવત્તમાનં સન્તં હોતિ વૂપસન્તં, તતો એવ તંસમુટ્ઠાના રૂપધમ્મા લહુમુદુકમ્મઞ્ઞભાવપ્પત્તા, તદનુગુણતાય સેસં તિસન્તતિરૂપન્તિ એવં ચિત્તે, કાયે ચ વૂપસન્તે પવત્તમાને તન્નિસ્સિતા અસ્સાસપસ્સાસા સન્તસભાવા અનુક્કમેન સુખુમતરસુખુમતમા હુત્વા પવત્તન્તિ. તેન વુત્તં **‘‘યદા પનસ્સ કાયોપી’’**તિઆદિ.

આભુજનં **આભોગો**, ‘‘પસ્સમ્ભેમી’’તિ પઠમાવજ્જના. સમ્મા અનુ અનુ આહરણં **સમન્નાહારો**, તસ્મિંયેવ અત્થે અપરાપરં પવત્તઆવજ્જના. તસ્સેવ અત્થસ્સ મનસિ કરણં ચિત્તે ઠપનં **મનસિકારો**. વીમંસા **પચ્ચવેક્ખણા**.

સારદ્ધેતિ સદરથે સપરિળાહે. **અધિમત્તન્તિ** બલવં ઓળારિકં. લિઙ્ગવિપલ્લાસેન વુત્તં. કાયસઙ્ખારોતિ હિ અધિપ્પેતો. ‘‘અધિમત્તં હુત્વા પવત્તતી’’તિ કિરિયાવિસેસનં વા એતં. **સુખુમન્તિ** એત્થાપિ એસેવ નયો. **કાયમ્હી**તિ એત્થ ‘‘ચિત્તે ચા’’તિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં.

૨૨૧. પઠમજ્ઝાનતો વુટ્ઠાય કરિયમાનં દુતિયજ્ઝાનસ્સ નાનાવજ્જનં પરિકમ્મં પઠમજ્ઝાનં વિય દૂરસમુસ્સારિતપટિપક્ખન્તિ કત્વા તંસમુટ્ઠાનો કાયસઙ્ખારો પઠમજ્ઝાને ચ દુતિયજ્ઝાનૂપચારે ચ ઓળારિકોતિ સદિસો વુત્તો. એસ નયો સેસૂપચારદ્વયેપિ. અથ વા દુતિયજ્ઝાનાદીનં અધિગમાય પટિપજ્જતો દુક્ખાપટિપદાદિવસેન કિલમતો યોગિનો કાયકિલમથચિત્તૂપઘાતાદિવસેન, વિતક્કાદિસઙ્ખોભેન ચ સપરિફન્દતાય ચિત્તપ્પવત્તિયા દુતિયજ્ઝાનાદિઉપચારેસુ કાયસઙ્ખારસ્સ ઓળારિકતા વેદિતબ્બા. **અતિસુખુમો**તિ અઞ્ઞત્થ લબ્ભમાનો કાયસઙ્ખારો ચતુત્થજ્ઝાને અતિક્કન્તસુખુમો. સુખુમભાવોપિસ્સ તત્થ નત્થિ, કુતો ઓળારિકતા અપ્પવત્તનતો. તેનાહ **‘‘અપ્પવત્તિમેવ પાપુણાતી’’**તિ.

લાભિસ્સ સતો અનુપુબ્બસમાપત્તિસમાપજ્જનવેલં, એકાસનેનેવ વા સબ્બેસં ઝાનાનં પટિલાભં સન્ધાય **મજ્ઝિમભાણકા** હેટ્ઠિમહેટ્ઠિમજ્ઝાનતો ઉપરૂપરિઝાનૂપચારેપિ સુખુમતરં ઇચ્છન્તિ. તત્થ હિ સોપચારાનં ઝાનાનં ઉપરૂપરિ વિસેસવન્તતા, સન્તતા ચ સમ્ભવેય્ય, એકાવજ્જનૂપચારં વા સન્ધાય એવં વુત્તં. એવઞ્હિ હેટ્ઠા વુત્તવાદેન ઇમસ્સ વાદસ્સ અવિરોધો સિદ્ધો ભિન્નવિસયત્તા. **સબ્બેસઞ્એવા**તિ ઉભયેસમ્પિ. યસ્મા તે સબ્બેપિ વુચ્ચમાનેન વિધિના પસ્સદ્ધિમિચ્છન્તિયેવ. **‘‘અપરિગ્ગહિતકાલે પવત્તકાયસઙ્ખારો પરિગ્ગહિતકાલે પટિપ્પસ્સમ્ભતી’’**તિ ઇદં સદિસસન્તાનતાય વુત્તં. ન હિ તે એવ ઓળારિકા અસ્સાસાદયો સુખુમા હોન્તિ. પસ્સમ્ભનાકારો પન નેસં હેટ્ઠા વુત્તોયેવ.

મહાભૂતપરિગ્ગહે સુખુમોતિ ચતુધાતુમુખેન વિપસ્સનાભિનિવેસં સન્ધાય વુત્તં. **સકલરૂપપરિગ્ગહે સુખુમો** ભાવનાય ઉપરૂપરિ પણીતભાવતો. તેનેવાહ **‘‘રૂપારૂપપરિગ્ગહે સુખુમો’’**તિ. **લક્ખણારમ્મણિકવિપસ્સના**તિ કલાપસમ્મસનમાહ. નિબ્બિદાનુપસ્સનતો પટ્ઠાય **બલવવિપસ્સના**. તતો ઓરં **દુબ્બલવિપસ્સના**. **પુબ્બે વુત્તનયેના**તિ ‘‘અપરિગ્ગહિતકાલે’’તિઆદિના સમથનયે વુત્તેન નયેન ‘‘અપરિગ્ગહે પવત્તો કાયસઙ્ખારો મહાભૂતપરિગ્ગહે પટિપ્પસ્સમ્ભતી’’તિઆદિના વિપસ્સનાનયેપિ પટિપ્પસ્સદ્ધિ યોજેતબ્બાતિ વુત્તં હોતિ.

અસ્સાતિ ઇમસ્સ ‘‘પસ્સમ્ભયં કાયસઙ્ખાર’’ન્તિ પદસ્સ. **ચોદનાસોધનાહી**તિ અનુયોગપરિહારેહિ. **એવન્તિ** ઇદાનિ વુચ્ચમાનાકારેન.

કથન્તિ યં ઇદં ''પસ્સમ્ભયં...પે॰... સિક્ખતી''તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૭૧) વુત્તં, તં કથં કેન પકારેન કાયસઙ્ખારસ્સ પસ્સમ્ભનં, યોગિનો ચ સિક્ખનં હોતીતિ કથેતુકમ્યતાય પુચ્છિત્વા કાયસઙ્ખારે સરૂપતો, ઓળારિકસુખુમતો, વૂપસમતો, અનુયોગપરિહારતો ચ દસ્સેતું ''**કતમે કાયસઙ્ખારા**''તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ **કાયિકા**તિ રૂપકાયે ભવા. **કાયપટિબદ્ધા**તિ કાયસન્નિસ્સિતા. કાયે સતિ હોન્તિ, અસતિ ન હોન્તિ, તતો એવ તે અકાયસમુટ્ઠાનાપિ કાયેન સઙ્ખરીયન્તીતિ **કાયસઙ્ખારા**. **પસ્સમ્ભેન્તો**તિ ઓળારિકોળારિકં પસ્સમ્ભેન્તો. સેસપદદ્વયં તસ્સેવ વેવચનં. ઓળારિકઞ્હિ કાયસઙ્ખારં અવૂપસન્તસભાવં સન્નિસીદાપેન્તો ''**પસ્સમ્ભેન્તો**''તિ વુચ્ચતિ, અનુપ્પાદનિરોધં પાપેન્તો ''**નિરોધેન્તો**''તિ, સુટ્ઠુ સન્તસભાવં નયન્તો ''**વૂપસમેન્તો**''તિ.

યથારૂપેહીતિ યાદિસેહિ. **કાયસઙ્ખારેહી**તિ ઓળારિકેહિ કાયસઙ્ખારેહિ. **આનમના**તિ અભિમુખભાવેન કાયસ્સ નમના. **વિનમના**તિ વિસું વિસું પસ્સતો નમના. **સન્નમના**તિ સબ્બતો, સુટ્ઠુ વા નમના. **પણમના**તિ પચ્છતો નમના. **ઇઞ્જનાદીનિ** આનમનાદીનં વેવચનાનિ, અધિમત્તાનિ વા અભિમુખં ચલનાદીનિ આનમનાદયો, મન્દાનિ ઇઞ્જનાદયો. **પસ્સમ્ભયં કાયસઙ્ખાર**ન્તિ તથારૂપં આનમનાદીનં કારણભૂતં ઓળારિકં કાયસઙ્ખારં પસ્સમ્ભેન્તો. તસ્મિં હિ પસ્સમ્ભિતે આનમનાદયોપિ પસ્સમ્ભિતા એવ હોન્તિ.

સન્તં સુખુમન્તિ યથારૂપેહિ કાયસઙ્ખારેહિ કાયસ્સ અપરિપ્ફન્દનહેતૂહિ આનમનાદયો ન હોન્તિ, તથારૂપં દરથાભાવતો સન્તં, અનોળારિકતાય સુખુમં. **પસ્સમ્ભયં કાયસઙ્ખાર**ન્તિ સામઞ્ઞતો એકં કત્વા વદતિ. અથ વા પુબ્બે ઓળારિકોળારિકં કાયસઙ્ખારં પટિપ્પસ્સમ્ભેન્તો અનુક્કમેન કાયસ્સ અપરિપ્ફન્દનહેતુભૂતે સુખુમસુખુમતરે ઉપ્પાદેત્વા તેપિ પટિપ્પસ્સમ્ભેત્વા પરમસુખુમતાય કોટિપ્પત્તં યં કાયસઙ્ખારં પટિપ્પસ્સમ્ભેતિ, તં સન્ધાય વુત્તં ''**સન્તં સુખુમં પસ્સમ્ભયં કાયસઙ્ખાર**''ન્તિ.

ઇતીતિઆદિ ચોદકવચનં. તત્થ **ઇતી**તિ પકારત્થે નિપાતો. **કિરા**તિ અરુચિસૂચને, એવં ચેતિ અત્થો. અયઞ્હેત્થ અધિપ્પાયો – વુત્તપ્પકારેન યદિ અતિસુખુમમ્પિ કાયસઙ્ખારં પસ્સમ્ભેતીતિ. **એવં સન્તે**તિ એવં સતિ તયા વુત્તાકારે લબ્ભમાને. **વાતૂપલદ્ધિયા**તિ વાતસ્સ ઉપલદ્ધિયા. **ચ**-સદ્દો સમુચ્ચયત્થો, અસ્સાસાદિવાતારમ્મણસ્સ ચિત્તસ્સ પભાવના ઉપ્પાદના પવત્તના ન હોતિ, તે ચ તેન પસ્સમ્ભેતબ્બાતિ અધિપ્પાયો. **અસ્સાસપસ્સાસાનઞ્ચ ભાવના**તિ ઓળારિકે અસ્સાસપસ્સાસે ભાવનાય પટિપ્પસ્સમ્ભેત્વા સુખુમાનં તેસં પભાવના ચ ન હોતિ, ઉભયેસં તેસં તેન પટિપ્પસ્સમ્ભેતબ્બતો. **આનાપાનસ્સતિયા**તિ આનાપાનારમ્મણાય સતિયા ચ પવત્તનં ન હોતિ, આનાપાનાનં અભાવતો. તતો એવ તંસમ્પયુત્તસ્સ **આનાપાનસ્સતિસમાધિસ્સ ચ પભાવના** ઉપ્પાદનાપિ ન હોતિ. ન હિ કદાચિ આરમ્મણેન વિના સારમ્મણધમ્મા સમ્ભવન્તિ. **ન ચ નં તન્તિ** એત્થ **ન**ન્તિ નિપાતમત્તં . તં વુત્તવિધાનં સમાપત્તિં પણ્ડિતા પઞ્ઞવન્તો ન ચેવ સમાપજ્જન્તિપિ તતો ન વુટ્ઠહન્તિપીતિ યોજના. એવં ચોદકો સબ્બેન સબ્બં અભાવૂપનયનં પસ્સમ્ભનન્તિ અધિપ્પાયેન ચોદેતિ.

પુન **ઇતિ કિરા**તિઆદિ યથાવુત્તાય ચોદનાય વિસ્સજ્જના. તત્થ **કિરા**તિ ''યદી''તિ એતસ્સ અત્થે નિપાતો. ઇતિ કિર સિક્ખતિ, મયા વુત્તાકારેન યદિ સિક્ખતીતિ અત્થો. **એવં સન્તે**તિ એવં પસ્સમ્ભને સતિ. **પભાવના હોતી**તિ યદિપિ ઓળારિકા કાયસઙ્ખારા પટિપ્પસ્સમ્ભન્તિ, સુખુમા પન અત્થેવાતિ અનુક્કમેન પરમસુખુમભાવપ્પત્તસ્સ વસેન નિમિત્તુપ્પત્તિયા આનાપાનસ્સતિયા, આનાપાનસ્સતિસમાધિસ્સ ચ પભાવના ઇજ્ઝતેવાતિ અધિપ્પાયો.

યથા કથં વિયાતિ યથાવુત્તવિધાનં તં કથં વિય દટ્ઠબ્બં, અત્થિ કિઞ્ચિ તદત્થસમ્પટિપાદને ઓપમ્મન્તિ અધિપ્પાયો. ઇદાનિ ઓપમ્મં દસ્સેતું ''**સેય્યથાપી**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **સેય્યથાપી**તિ ઓપમ્મત્થે નિપાતો. **કંસે**તિ કંસભાજને. **નિમિત્ત**ન્તિ નિમિત્તસ્સ, તેસં સદ્દાનં પવત્તાકારસ્સાતિ અત્થો. સામિઅત્થે હિ ઇદં ઉપયોગવચનં.

સુગ્ગહિતત્તાતિ સુટ્ઠુ ગહિતત્તા. **સુમનસિકતત્તા**તિ સુટ્ઠુ ચિત્તે ઠપિતત્તા. **સૂપધારિતત્તા**તિ સમ્મદેવ ઉપધારિતત્તા સલ્લક્ખિતત્તા. **સુખુમકા સદ્દા**તિ અનુરવે આહ, યે અપ્પકા. અપ્પત્થો હિ અયં ક-સદ્દો. **સુખુમસદ્દનિમિત્તારમ્મણતાપી**તિ સુખુમો સદ્દોવ નિમિત્તં સુખુમસદ્દનિમિત્તં, તદારમ્મણતાયપિ. કિં વુત્તં હોતિ? કામં તદાસુખુમાપિ સદ્દા નિરુદ્ધા, સદ્દનિમિત્તસ્સ પન સુગ્ગહિતત્તા સુખુમતરસદ્દનિમિત્તારમ્મણભાવેનાપિ ચિત્તં પવત્તતિ. આદિતો પટ્ઠાય હિ તસ્સ તસ્સ નિરુદ્ધસ્સ સદ્દસ્સ નિમિત્તં અવિક્ખિત્તેન ચિત્તેન ઉપધારેન્તસ્સ અનુક્કમેન પરિયોસાને અતિસુખુમસદ્દનિમિત્તમ્પિ આરમ્મણં કત્વા ચિત્તં પવત્તતેવ. **ચિત્તં ન વિક્ખેપં ગચ્છતિ** તસ્મિં યથાઉપટ્ઠિતે નિમિત્તે સમાધાનસબ્ભાવતો.

એવં સન્તેતિઆદિ વુત્તસ્સેવત્થસ્સ નિગમનવસેન વુત્તં. તત્થ યસ્સ સુત્તપદસ્સ સદ્ધિં ચોદનાસોધનાહિ અત્થો વુત્તો, તં ઉદ્ધરિત્વા કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનાનિ વિભાગતો દસ્સેતું “**પસ્સમ્ભય**”ન્તિઆદિ વુત્તં. તં સબ્બં વુત્તનયત્તા ઉત્તાનમેવ.

૨૨૨. **આદિકમ્મિકસ્સ કમ્મટ્ઠાનવસેના**તિ સમથકમ્મટ્ઠાનં સન્ધાય વુત્તં. વિપસ્સનં કમ્મટ્ઠાનં પન ઇતરચતુક્કેસુપિ લબ્ભતેવ. **એત્થા**તિ પઠમચતુક્કે. **પઞ્ચસન્ધિક**ન્તિ પઞ્ચપબ્બં, પઞ્ચભાગન્તિ અત્થો.

કમ્મટ્ઠાનસ્સ ઉગ્ગણ્હનન્તિ કમ્મટ્ઠાનગન્થસ્સ ઉગ્ગણ્હનં. તદત્થપરિપુચ્છા **કમ્મટ્ઠાનસ્સ પરિપુચ્છના** . અથ વા ગન્થતો, અત્થતો ચ કમ્મટ્ઠાનસ્સ ઉગ્ગણ્હનં **ઉગ્ગહો**. તત્થ સંસયપરિપુચ્છના **પરિપુચ્છા. કમ્મટ્ઠાનસ્સ ઉપટ્ઠાન**ન્તિ નિમિત્તુપટ્ઠાનં, એવં ભાવનમનુયુઞ્જન્તસ્સ ‘‘એવમિધ નિમિત્તં ઉપટ્ઠાતી’’તિ ઉપધારણં, તથા **કમ્મટ્ઠાનપ્પના** ‘‘એવં ઝાનમપ્પેતી’’તિ. **કમ્મટ્ઠાનસ્સ લક્ખણ**ન્તિ ગણનાનુબન્ધનાફુસનાનં વસેન ભાવનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા ઠપનાય સમ્પત્તિ, તતો પરમ્પિ વા સલ્લક્ખણાદિવસેન મત્થકપ્પત્તીતિ કમ્મટ્ઠાનસભાવસ્સ સલ્લક્ખણં. તેનાહ “**કમ્મટ્ઠાનસભાવૂપધારણન્તિ વુત્તં હોતી**”તિ.

અત્તનાપિ ન કિલમતિ ઓધિસો કમ્મટ્ઠાનસ્સ ઉગ્ગણ્હનતો. તતો એવ **આચરિયમ્પિ ન વિહેસેતિ** ધમ્માધિકરણમ્પિ ભાવનાય મત્થકં પાપનતો. **તસ્મા**તિ તં નિમિત્તં અત્તનો અકિલમનઆચરિયાવિહેસનહેતુ. **થોક**ન્તિ થોકં થોકં. ઉગ્ગહેતબ્બતો **ઉગ્ગહો**, સબ્બોપિ કમ્મટ્ઠાનવિધિ, ન પુબ્બે વુત્તઉગ્ગહમત્તં. આચરિયતો ઉગ્ગહો **આચરિયુગ્ગહો**, તતો. **એકપદમ્પી**તિ એકકોટ્ઠાસમ્પિ.

૨૨૩. **અનુવહના**તિ અસ્સાસપસ્સાસાનં અનુગમનવસેન સતિયા નિરન્તરં અનુપવત્તના. **ફુસના**તિ અસ્સાસપસ્સાસે ગણેન્તસ્સ ગણનં પટિસંહરિત્વા તે સતિયા અનુબન્ધન્તસ્સ યથા અપ્પના હોતિ, તથા ચિત્તં ઠપેન્તસ્સ ચ નાસિકગ્ગાદિટ્ઠાનસ્સ નેસં ફુસના. યસ્મા પન ગણનાદિવસેન વિય ફુસનાવસેન વિસું મનસિકારો નત્થિ, ફુટ્ઠફુટ્ઠટ્ઠાનેયેવ ગણનાદિ કાતબ્બન્તિ દસ્સેતું ઇધ ફુસનાગહણન્તિ દીપેન્તો “**ફુસનાતિ ફુટ્ઠટ્ઠાન**”ન્તિ આહ. **ઠપના**તિ સમાધાનં. તં હિ સમ્મદેવ આરમ્મણે ચિત્તસ્સ આધાનં ઠપનં હોતિ. તથા હિ સમાધિ ‘‘ચિત્તસ્સ ઠિતિ સણ્ઠિતી’’તિ (ધ॰ સ॰ ૧૧.૧૫) નિદ્દિટ્ઠો. સમાધિપ્પધાના પન અપ્પનાતિ આહ “**ઠપનાતિ અપ્પના**”તિ. અનિચ્ચતાદીનં સલ્લક્ખણતો **સલ્લક્ખણા વિપસ્સના**. પવત્તતો, નિમિત્તતો ચ વિનિવટ્ટનતો **વિવટ્ટના** નામ **મગ્ગો**. સકલસંકિલેસપટિપ્પસ્સદ્ધિભાવતો સબ્બસો સુદ્ધીતિ **પારિસુદ્ધિ ફલં. તેસ**ન્તિ વિવટ્ટનાપારિસુદ્ધીનં. **પટિપસ્સના**તિ પટિ પટિ દસ્સનં પેક્ખનં. તેનાહ ‘‘**પચ્ચવેક્ખણા**’’તિ.

ખણ્ડન્તિ એકં તીણિ પઞ્ચાતિ એવં ગણનાય ખણ્ડનં. **ઓકાસે**તિ ગણનવિધિં સન્ધાયાહ. **ગણનનિસ્સિતોવ** ન કમ્મટ્ઠાનનિસ્સિતો. “**સિખાપ્પત્તં નુ ખો**”તિ ઇદં ચિરતરં ગણનાય મનસિ કરોન્તસ્સ વસેન વુત્તં. સો હિ તથા લદ્ધં અવિક્ખેપમત્તં નિસ્સાય એવં મઞ્ઞેય્ય . “**અસ્સાસપસ્સાસેસુ યો ઉપટ્ઠાતિ, તં ગહેત્વા**”તિ ઇદં અસ્સાસપસ્સાસેસુ યસ્સ

એકોવ પઠમં ઉપટ્ઠાતિ, તં સન્ધાય વુત્તં, યસ્સ પન ઉભોપિ ઉપટ્ઠહન્તિ, તેન ઉભયમ્પિ ગહેત્વા ગણેતબ્બં. "**યો ઉપટ્ઠાતી**"તિ ઇમિના ચ દ્વીસુ નાસાપુટવાતેસુ યો પાકટતરો ઉપટ્ઠાતિ, સો ગહેતબ્બોતિ અયમ્પિ અત્થો દીપિતોતિ દટ્ઠબ્બં. **પવત્તમાનં પવત્તમાનન્તિ** આમેડિતવચનેન નિરન્તરં અસ્સાસપસ્સાસાનં ઉપલક્ખણં દસ્સેતિ. **એવન્તિ** વુત્તપ્પકારેન ઉપલક્ખેત્વા વાતિ અત્થો. **પાકટા હોન્તિ** ગણનાવસેન બહિદ્ધા વિક્ખેપાભાવતો.

પલિઘસ્સ પરિવત્તનં, તં યત્થ નિક્ખિપન્તિ, સો **પલિઘત્થમ્ભો. તિયામરત્તિન્તિ** અચ્ચન્તસંયોગે ઉપયોગવચનં. **પુરિમનયેનાતિ** સીઘગણનાય, ગોપાલકગણનાયાતિ અત્થો. **એકો દ્વે તીણિ ચત્તારિ પઞ્ચાતિ** ગણનાવિધિદસ્સનં. તસ્મા **અટ્ઠાતિ**આદીસુપિ એકતો પટ્ઠાયેવ પચ્ચેકં અટ્ઠાદીનિ પાપેતબ્બાનિ. **સીઘં સીઘં ગણેતબ્બમેવ**. કસ્માતિ તત્થ કારણં, નિદસ્સનઞ્ચ દસ્સેતિ "**ગણનપટિબદ્ધે હી**"તિઆદિના. તત્થ અરીયતિ તેન નાવાતિ અરિત્તં, પાજનદણ્ડો. અરિત્તેન ઉપત્થમ્ભનં **અરિત્તુપત્થમ્ભનં**, તસ્સ વસેન.

નિપ્પરિયાયતો નિરન્તરપ્પવત્તિ નામ ઠપનાયમેવાતિ આહ "**નિરન્તરં પવત્તં વિયા**"તિ. અન્તો પવિસન્તં વાતં મનસિ કરોન્તો અન્તો ચિત્તં પવેસેતિ નામ. બહિ ચિત્તનીહરણેપિ એસેવ નયો. **વાતબ્ભાહતન્તિ** અબ્ભન્તરગતં વાતં બહુલં મનસિ કરોન્તસ્સ વાતેન તં ઠાનં અબ્ભાહતં વિય, મેદેન પૂરિતં વિય ચ હોતિ, તથા ઉપટ્ઠાતિ. **નીહરતો** કુટ્ઠોકાસં મુઞ્ચિત્વા, તથા પન નીહરતો વાતસ્સ ગતિસમન્નેસનમુખેન નાનારમ્મણેસુ ચિત્તં વિધાવતીતિ આહ "**પુથુત્તારમ્મણે ચિત્તં વિક્ખિપતી**"તિ.

એતન્તિ એતં અસ્સાસપસ્સાસજાતં.

૨૨૪. અનુગમનન્તિ પવત્તપવત્તાનં અસ્સાસપસ્સાસાનં આરમ્મણકરણવસેન સતિયા અનુ અનુ પવત્તનં અનુગચ્છનં. તેનેવાહ "**તઞ્ચ ખો ન આદિમજ્ઝપરિયોસાનાનુગમનવસેના**"તિ. **નાભિ આદિ** તત્થ પઠમં ઉપ્પજ્જનતો. પઠમુપ્પત્તિવસેન હિ ઇધ આદિચિન્તા, ન ઉપ્પત્તિમત્તવસેન. તથા હિ તે નાભિતો પટ્ઠાય યાવ નાસિકગ્ગા સબ્બત્થ ઉપ્પજ્જન્તેવ. યત્થ યત્થ ચ ઉપ્પજ્જન્તિ, તત્થ તત્થેવ ભિજ્જન્તિ ધમ્માનં ગમનાભાવતો. યથાપચ્ચયં પન દેસન્તરુપ્પત્તિયં ગતિસમઞ્ઞા. **હદયં મજ્ઝન્તિ** હદયસમીપં તસ્સ ઉપરિભાગો મજ્ઝં. **નાસિકગ્ગં પરિયોસાનન્તિ** નાસિકટ્ઠાનં તસ્સ પરિયોસાનં અસ્સાસપસ્સાસસમઞ્ઞાય તદવધિભાવતો. તથા હેતે ''ચિત્તસમુટ્ઠાના''તિ વુત્તા, ન ચ બહિદ્ધા ચિત્તસમુટ્ઠાનાનં સમ્ભવો અત્થિ. તેનાહ "**અબ્ભન્તરં પવિસનવાતસ્સ નાસિકગ્ગં આદી**"તિ. પવિસનનિક્ખમનપરિયાયો પન તંસદિસવસેન વુત્તોતિ વેદિતબ્બો. **વિક્ખેપગતન્તિ** વિક્ખેપં ઉપગતં, વિક્ખિત્તં અસમાહિતન્તિ અત્થો. **સારદ્ધાયાતિ** સદરથભાવાય. **ઇઞ્જનાયાતિ** કમ્મટ્ઠાનમનસિકારસ્સ ચલનાય.

વિક્ખેપગતેન ચિત્તેનાતિ હેતુમ્હિ કરણવચનં, ઇત્થમ્ભૂતલક્ખણે વા. **સારદ્ધાતિ** સદરથા. **ઇઞ્જિતાતિ** ઇઞ્જનકા ચલનકા. તથા **ફન્દિતા**.

આદિમજ્ઝપરિયોસાનવસેનાતિ આદિમજ્ઝપરિયોસાનાનુગમનવસેન ન મનસિ કાતબ્બન્તિ સમ્બન્ધો. ''અનુબન્ધનાય મનસિ કરોન્તેન ફુસનાવસેન ચ ઠપનાવસેન ચ મનસિ કાતબ્બ''ન્તિ યેનાધિપ્પાયેન વુત્તં, તં વિવરિતું "**ગણનાનુબન્ધનાવસેન વિયા**"તિઆદિમાહ. તત્થ **વિસું મનસિકારો નત્થીતિ** ગણનાય, અનુબન્ધનાય ચ વિના યથાક્કમં કેવલં ફુસનાવસેન, ઠપનાવસેન ચ કમ્મટ્ઠાનમનસિકારો નત્થિ. નનુ ફુસનાય વિના ઠપનાય વિય, ફુસનાય વિના ગણનાયપિ મનસિકારો નત્થિયેવ? યદિપિ નત્થિ, ગણના પન યથા કમ્મટ્ઠાનમનસિકારસ્સ મૂલભાવતો પધાનભાવેન ગહેતબ્બા, એવં અનુબન્ધના ઠપનાય, તાય વિના ઠપનાય અસમ્ભવતો. તસ્મા સતિપિ ફુસનાય નાનન્તરિકભાવે ગણનાનુબન્ધના એવ મૂલભાવતો પધાનભાવેન ગહેત્વા ઇતરાસં તદભાવં દસ્સેન્તો આહ

“**ગણનાનુબન્ધનાવસેન વિય હિ ફુસનાઠપનાવસેન વિસું મનસિકારો નત્થી**”તિ. યદિ એવં તા કસ્મા ઉદ્દેસે વિસું ગહિતાતિ આહ “**ફુટ્ઠફુટ્ઠટ્ઠાનેયેવા**”તિઆદિ. તત્થ “**ફુટ્ઠફુટ્ઠટ્ઠાનેયેવ ગણેન્તો**”તિ ઇમિના ગણનાય ફુસના અઙ્ગન્તિ દસ્સેતિ. તેનાહ “**ગણનાય ચ ફુસનાય ચ મનસિ કરોતી**”તિ. **તત્થેવા**તિ ફુટ્ઠફુટ્ઠટ્ઠાનેયેવ. **તે**તિ અસ્સાસપસ્સાસે. **સતિયા અનુબન્ધન્તો**તિ ગણનાવીથિં અનુગન્ત્વા સતિયા નિબન્ધન્તો, ફુટ્ઠોકાસેયેવ તે નિરન્તરં ઉપધારેન્તોતિ અત્થો. **અપ્પનાવસેન ચિત્તં ઠપેન્તો**તિ યથા અપ્પના હોતિ, એવં યથાઉપટ્ઠિતે નિમિત્તે ચિત્તં ઠપેન્તો સમાદહન્તો. **અનુબન્ધનાય ચા**તિઆદીસુ અનુબન્ધનાય ચ ફુસનાય ચ ઠપનાય ચ મનસિ કરોતીતિ વુચ્ચતીતિ યોજના. **સ્વાયમત્થો**તિ સ્વાયં ‘‘ફુટ્ઠફુટ્ઠટ્ઠાનેયેવ ગણેન્તો, તત્થેવ ગણનં પટિસંહરિત્વા તે સતિયા અનુબન્ધન્તો’’તિ ચ વુત્તો, સો અયમત્થો. યા અચ્ચન્તાય ન મિનોતિ ન વિનિચ્છિનાતિ, સા માનસ્સ સમીપેતિ **ઉપમા** યથા ‘‘ગોણો વિય ગવયો’’તિ.

૨૨૫. **પઙ્ગુળો**તિ પીઠસપ્પી. **દોલા** પેખોલો. **કીળતન્તિ** કીળન્તાનં. **માતાપુત્તાનન્તિ** અત્તનો ભરિયાય, પુત્તસ્સ ચ. **ઉભો કોટિયો**તિ આગચ્છન્તસ્સ પુરિમકોટિં, ગચ્છન્તસ્સ પચ્છિમકોટિન્તિ દ્વેપિ કોટિયો. **મજ્ઝન્તિ** દોલાફલકસ્સેવ મજ્ઝં. ઉપનિબન્ધનથમ્ભો વિયાતિ **ઉપનિબન્ધનથમ્ભો**, નાસિકગ્ગં, મુખનિમિત્તં વા, તસ્સ **મૂલે** સમીપે **ઠત્વા**. કથં ઠત્વા? સતિયા વસેન. સતિઞ્હિ તત્થ સૂપટ્ઠિતં કરોન્તો યોગાવચરો તત્થ ઠિતો નામ હોતિ, અવયવધમ્મેન સમુદાયસ્સ અપદિસિતબ્બતો. **નિમિત્તે**તિ નાસિકગ્ગાદિનિમિત્તે. **સતિયા નિસીદન્તો**તિ સતિવસેન નિસીદન્તો. ‘‘સતિઞ્હિ તત્થા’’તિઆદિના ઠાને વિય વત્તબ્બં. **તત્થા**તિ ફુટ્ઠફુટ્ઠટ્ઠાને.

૨૨૬. **તે**તિ નગરસ્સ અન્તોબહિગતા મનુસ્સા, તેસં સઙ્ગહા ચ હત્થગતા.

૨૨૭. **આદિતો પટ્ઠાયા**તિ ઉપમેય્યત્થદસ્સનતો પટ્ઠાય. ગાથાયં **નિમિત્તન્તિ** ઉપનિબન્ધનાનિમિત્તં. **અનારમ્મણમેકચિત્તસ્સા**તિ એકસ્સ ચિત્તસ્સ ન આરમ્મણં, આરમ્મણં ન હોન્તીતિ અત્થો. **અજાનતો ચ તયો ધમ્મે**તિ નિમિત્તં અસ્સાસો પસ્સાસોતિ ઇમે તયો ધમ્મે આરમ્મણકરણવસેન અવિન્દન્તસ્સ. **ચ**-સદ્દો બ્યતિરેકે. **ભાવના**તિ આનાપાનસ્સતિસમાધિભાવના. **નુપલબ્ભતી**તિ ન ઉપલબ્ભતિ ન સિજ્ઝતીતિ અયં ચોદનાગાથાય અત્થો, દુતિયા પન પરિહારગાથા સુવિઞ્ઞેય્યાવ.

કથન્તિ તાસં અત્થં વિવરિતું કથેતુકમ્યતાપુચ્છા. **ઇમે તયો ધમ્મા**તિઆદીસુ પદયોજનાય સદ્ધિં અયમત્થનિદ્દેસો – ઇમે નિમિત્તાદયો તયો ધમ્મા એકચિત્તસ્સ કથં આરમ્મણં ન હોન્તિ, તથાપિ ન ચિમે ન ચ ઇમે તયો ધમ્મા અવિદિતા હોન્તિ, કથં ન ચ હોન્તિ અવિદિતા? તેસઞ્હિ અવિદિતત્તે ચિત્તઞ્ચ કથં વિક્ખેપં ન ગચ્છતિ, પધાનઞ્ચ ભાવનાય નિપ્ફાદકં વીરિયઞ્ચ કથં પઞ્ઞાયતિ, નીવરણાનં વિક્ખમ્ભકં સમ્મદેવ સમાધાનાવહં ભાવનાનુયોગસઙ્ખાતં પયોગઞ્ચ યોગી કથં સાધેતિ, ઉપરૂપરિ લોકિયલોકુત્તરઞ્ચ વિસેસં કથમધિગચ્છતીતિ.

ઇદાનિ તમત્થં કકચૂપમાય સાધેતું “**સેય્યથાપી**”તિઆદિ વુત્તં. ભૂમિભાગસ્સ વિસમતાય ચઞ્ચલે રુક્ખે છેદનકિરિયા ન સુકરા સિયા, તથા ચ સતિ કકચદન્તગતિ દુબ્બિઞ્ઞેય્યાતિ આહ “**સમે ભૂમિભાગે**”તિ. **કકચેના**તિ ખુદ્દકેન ખરપત્તેન. તેનાહ “**પુરિસો**”તિ. **ફુટ્ઠકકચદન્તાનન્તિ** ફુટ્ઠફુટ્ઠકકચદન્તાનં વસેન. તેન કકચદન્તેહિ ફુટ્ઠફુટ્ઠટ્ઠાનેયેવ પુરિસસ્સ સતિયા ઉપટ્ઠાનં દસ્સેતિ. તેનાહ “**ન આગતે વા ગતે વા કકચદન્તે મનસિ કરોતી**”તિ. કકચસ્સ આકડ્ઢનકાલે પુરિસાભિમુખં પવત્તા આગતા. પેલ્લનકાલે તતો વિગતા ‘‘ગતા’’તિ વુત્તા. **ન ચ આગતા વા ગતા વા કકચદન્તા અવિદિતા હોન્તિ** સબ્બત્થ સતિયા ઉપટ્ઠિતત્તા છિન્દિતબ્બટ્ઠાનં અફુસિત્વા ગચ્છન્તાનં, આગચ્છન્તાનઞ્ચ કકચદન્તાનં અભાવતો. **પધાનન્તિ** રુક્ખસ્સ છેદનવીરિયં . **પયોગન્તિ** તસ્સેવ છેદનકિરિયં. **વિસેસન્તિ** અનેકભાવાપાદનં, તેન ચ સાધેતબ્બં પયોજનવિસેસં.

યથા રુક્ખોતિઆદિ ઉપમાસંસન્દનં. ઉપનિબન્ધતિ આરમ્મણે ચિત્તં એતાયાતિ સતિ ઉપનિબન્ધના નામ, તસ્સા અસ્સાસપસ્સાસાનં સલ્લક્ખણસ્સ નિમિત્તન્તિ **ઉપનિબન્ધનાનિમિત્તં**, નાસિકગ્ગં, મુખનિમિત્તં વા. **એવમેવા**તિ યથાપિ સો પુરિસો કકચેન રુક્ખં છિન્દન્તો આગતગતે કકચદન્તે અમનસિકરોન્તોપિ ફુટ્ઠફુટ્ઠટ્ઠાનેયેવ સતિયા ઉપટ્ઠપનેન આગતગતે કકચદન્તે જાનાતિ, સુત્તપદઞ્ચ અવિરજ્ઝન્તો અત્થકિચ્ચં સાધેતિ, એવમેવ. **નાસિકગ્ગે મુખનિમિત્તે**તિ દીઘનાસિકો નાસિકગ્ગે ઇતરો મુખં દસનં નિમીયતિ છાદીયતિ એતેનાતિ મુખનિમિત્તન્તિ લદ્ધનામે ઉત્તરોટ્ઠે.

ઇદં પધાનન્તિ યેન વીરિયારમ્ભેન આરદ્ધવીરિયસ્સ યોગિનો કાયોપિ ચિત્તમ્પિ કમ્મનિયં ભાવનાકમ્મક્ખમં ભાવનાકમ્મયોગ્ગં હોતિ, ઇદં વીરિયં પધાનન્તિ ફલેન હેતું દસ્સેતિ. **ઉપક્કિલેસા પહીયન્તી**તિ ચિત્તસ્સ ઉપક્કિલેસભૂતાનિ નીવરણાનિ વિક્ખમ્ભનવસેન પહીયન્તિ. **વિતક્કા વૂપસમન્તી**તિ તતો એવ કામવિતક્કાદયો મિચ્છાવિતક્કા ઉપસમં ગચ્છન્તિ, નીવરણપ્પહાનેન વા પઠમજ્ઝાનાધિગમં દસ્સેત્વા વિતક્કવૂપસમાપદેસેન દુતિયજ્ઝાનાદીનમધિગમમાહ. **અયં પયોગો**તિ અયં ઝાનાધિગમસ્સ હેતુભૂતો કમ્મટ્ઠાનાનુયોગો પયોગો. **સંયોજના પહીયન્તી**તિ દસપિ સંયોજનાનિ મગ્ગપટિપાટિયા સમુચ્છેદવસેન પહીયન્તિ. **અનુસયા બ્યન્તી હોન્તી**તિ તથા સત્તપિ અનુસયા અનુપ્પત્તિધમ્મતાપાદનેન ભઙ્ગમત્તસ્સપિ અનવસેસતો વિગતન્તા હોન્તિ. એત્થ ચ સંયોજનપ્પહાનં નામ અનુસયનિરોધેનેવ હોતિ, પહીનેસુ ચ સંયોજનેસુ અનુસયાનં લેસોપિ ન ભવિસ્સતીતિ ચ દસ્સનત્થં "**સંયોજના પહીયન્તિ અનુસયા બ્યન્તી હોન્તી**"તિ વુત્તં. **અયં વિસેસો**તિ ઇમં સમાધિં નિસ્સાય અનુક્કમેન લબ્ભમાનો અયં સંયોજનપ્પહાનાદિકો ઇમસ્સ સમાધિસ્સ વિસેસોતિ અત્થો.

યસ્સાતિ યેન. **અનુપુબ્બન્તિ** અનુક્કમેન. **પરિચિતા**તિ પરિચિણ્ણા. અયં હેત્થ સઙ્ખેપત્થો – આનાપાનસ્સતિ યથા બુદ્ધેન ભગવતા દેસિતા , તથેવ યેન દીઘરસ્સપજાનનાદિવિધિના અનુપુબ્બં પરિચિતા સુટ્ઠુ ભાવિતા, તતો એવ પરિપુણ્ણા સોળસન્નં વત્થૂનં પારિપૂરિયા સબ્બસો પુણ્ણા. સો ભિક્ખુ ઇમં અત્તનો ખન્ધાદિલોકં પઞ્ઞોભાસેન પભાસેતિ. યથા કિં અબ્ભા મુત્તોવ ચન્દિમા અબ્ભુપક્કિલેસવિમુત્તો ચન્દિમા તારકરાજા વિયાતિ.

ઇધાતિ કકચૂપમાયં. **અસ્સા**તિ યોગિનો. **ઇધા**તિ વા ઇમસ્મિં ઠાને. **અસ્સા**તિ ઉપમાભૂતસ્સ કકચસ્સ. આગતગતવસેન યથા તસ્સ પુરિસસ્સ અમનસિકારો, એવં અસ્સાસપસ્સાસાનં **આગતગતવસેન અમનસિકારમત્તમેવ પયોજનં**.

૨૨૮. **નિમિત્તન્તિ** પટિભાગનિમિત્તં. **અવસેસઝાનઙ્ગપટિમણ્ડિતા**તિ અપ્પનાવિતક્કાદિઅવસેસઝાનઙ્ગપટિમણ્ડિતાતિ વદન્તિ, વિચારાદીતિ પન વત્તબ્બં નિપ્પરિયાયેન વિતક્કસ્સ અપ્પનાભાવતો. સો હિ પાળિયં ''અપ્પના બ્યપ્પના''તિ (ધ॰ સ॰ ૭) નિદ્દિટ્ઠો, તંસમ્પયોગતો વા યસ્મા ઝાનં ''અપ્પના''તિ અટ્ઠકથાવોહારો, ઝાનઙ્ગેસુ ચ સમાધિ પધાનં, તસ્મા તં ''અપ્પના''તિ દસ્સેન્તો "**અવસેસઝાનઙ્ગપટિમણ્ડિતા અપ્પનાસઙ્ખાતા ઠપના ચ સમ્પજ્જતી**"તિ આહ. **કસ્સચિ પન ગણનાવસેનેવ મનસિકારકાલતો પભુતી**તિ એત્થ "**અનુક્કમતો...પે॰... લક્ખણાકારપ્પત્તં વિય હોતી**"તિ એત્તકો ગન્થો પરિહીનો.

સારદ્ધકાયસ્સ કસ્સચિ પુગ્ગલસ્સ. **ઓનમતિ** પટ્ટિકાદીનં પલમ્બનેન. **વિકૂજતી**તિ સદ્દં કરોતિ. ગત્તાનિસદકપ્પરાદીનં સન્ધિટ્ઠાનેસુ **વલિં ગણ્હાતિ** તત્થ તત્થ વલિતં હોતિ. કસ્મા? યસ્મા સારદ્ધકાયો ગરુકો હોતીતિ કાયદરથવૂપસમેન સદ્ધિં સિજ્ઝમાનો ઓળારિકઅસ્સાસપસ્સાસનિરોધો બ્યતિરેકમુખેન તસ્સ સાધનં વિય વુત્તો. **ઓળારિકઅસ્સાસપસ્સાસનિરોધવસેના**તિ અન્વયવસેન તદત્થસાધનં. તત્થ **કાયદરથે વૂપસન્તે**તિ ચિત્તજરૂપાનં લહુમુદુકમ્મઞ્ઞભાવેન યો સેસતિસન્તતિરૂપાનમ્પિ લહુઆદિભાવો, સો ઇધ કાયસ્સ લહુભાવોતિ અધિપ્પેતો. સ્વાયં યસ્મા ચિત્તસ્સ લહુઆદિભાવેન વિના નત્થિ, તસ્મા વુત્તં "**કાયોપિ ચિત્તમ્પિ લહુકં હોતી**"તિ.

ઓળારિકે અસ્સાસપસ્સાસે નિરુદ્ધેતિઆદિ હેટ્ઠા વુત્તનયમ્પિ વિચેતબ્બાકારપ્પત્તસ્સ કાયસઙ્ખારસ્સ વિચયનવિધિં દસ્સેતું આનીતં.

૨૨૯. ઉપરૂપરિ વિભૂતાનીતિ ભાવનાબલેન ઉદ્ધં ઉદ્ધં પાકટાનિ હોન્તિ. **દેસતો**તિ પકતિયા ફુસનદેસતો, પુબ્બે અત્તના ફુસનવસેન ઉપધારિતટ્ઠાનતો.

"**કત્થ નત્થી**"તિ ઠાનવસેન, "**કસ્સ નત્થી**"તિ પુગ્ગલવસેન વીમંસિયમાનમત્થં એકજ્ઝં કત્વા વિભાવેતું "**અન્તોમાતુકુચ્છિય**"ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ યથા ઉદકે નિમુગ્ગસ્સ પુગ્ગલસ્સ નિરુદ્ધોકાસતાય અસ્સાસપસ્સાસા ન પવત્તન્તિ, એવં અન્તોમાતુકુચ્છિયં. યથા મતાનં સમુટ્ઠાપકચિત્તાભાવતો, એવં અસઞ્ઞીભૂતાનં મુચ્છાપરેતાનં, અસઞ્ઞીસુ વા જાતાનં, તથા નિરોધસમાપન્નાનં. ચતુત્થજ્ઝાનસમાપન્નાનં પન ધમ્મતાવસેનેવ નેસં અનુપ્પજ્જનં, તથા રૂપારૂપભવસમઙ્ગીનં. કેચિ પન "અનુપુબ્બતો સુખુમભાવપ્પત્તિયા ચતુત્થજ્ઝાનસમાપન્નસ્સ, રૂપભવે રૂપાનં ભવઙ્ગસ્સ ચ સુખુમભાવતો રૂપભવસમઙ્ગીનં નત્થી"તિ કારણં વદન્તિ. **અત્થિયેવ તે અસ્સાસપસ્સાસા** પરિયેસતોતિ અધિપ્પાયો, યથાવુત્તસત્તટ્ઠાનવિનિમુત્તસ્સ અસ્સાસપસ્સાસાનં અનુપ્પજ્જનટ્ઠાનસ્સ અભાવતો. **પકતિફુટ્ઠવસેના**તિ પકતિયા ફુસનટ્ઠાનવસેન. **નિમિત્તં ઠપેતબ્બ**ન્તિ સતિયા તત્થ તત્થ સુખપ્પવત્તનત્થં થિરતરસઞ્ઞાનનં પવત્તેતબ્બં. થિરસઞ્ઞાપદટ્ઠાના હિ સતિ. **ઇમમેવા**તિ ઇમં એવ અનુપટ્ઠહન્તસ્સ કાયસઙ્ખારસ્સ કણ્ટકુટ્ઠાપનનયેન ઉપટ્ઠાપનવિધિમેવ. **અત્થવસ**ન્તિ હેતું. **અત્થો**તિ હિ ફલં, સો યસ્સ વસેન પવત્તતિ, સો અત્થવસોતિ. **મુટ્ઠસ્સતિસ્સા**તિ વિનટ્ઠસ્સતિસ્સ. **અસમ્પજાનસ્સા**તિ સમ્પજઞ્ઞરહિતસ્સ, ભાવેન્તસ્સ અનુક્કમેન અનુપટ્ઠહન્તે અસ્સાસપસ્સાસે વીમંસિત્વા "ઇમે તે"તિ ઉપધારેતું, સમ્મદેવ પજાનિતુઞ્ચ સમત્થાહિ સતિપઞ્ઞાહિ વિરહિતસ્સાતિ અધિપ્પાયો.

૨૩૦. ઇતો અઞ્ઞં કમ્મટ્ઠાનં. **ગરુક**ન્તિ ભારિયં. સા ચસ્સ ગરુકતા ભાવનાય સુદુક્કરભાવેનાતિ આહ "**ગરુકભાવન**"ન્તિ. ઉપરૂપરિ સન્તસુખુમભાવપ્પત્તિતો "બલવતી સુવિસદા સૂરા ચ સતિપઞ્ઞા ચ ઇચ્છિતબ્બા"તિ વત્વા સુખુમસ્સ નામ અત્થસ્સ સાધનેનાપિ સુખુમેનેવ ભવિતબ્બન્તિ દસ્સેતું "**યથા હી**"તિઆદિ વુત્તં. ઇદાનિ અનુપટ્ઠહન્તાનં અસ્સાસપસ્સાસાનં પરિયેસનુપાયં દસ્સેન્તો "**તાહિ ચ પના**"તિઆદિમાહ. તત્થ **ગોચરમુખે**તિ ગોચરાભિમુખે. **અનુપદ**ન્તિ પદાનુપદં. **ચરિત્વા**તિ ગોચરં ગહેત્વા. **તસ્મિંયેવ ઠાને**તિ ઉપનિબન્ધનાનિમિત્તસઞ્ઞિતટ્ઠાને. **યોજેત્વા**તિ મનસિકારેન યોજેત્વા. **સતિરસ્મિયા બન્ધિત્વા**તિ વા વુત્તમેવત્થમાહ "**તસ્મિંયેવ ઠાને યોજેત્વા**"તિ. ન હિ ઉપમેય્યે બન્ધનયોજનટ્ઠાનાનિ વિસું લબ્ભન્તિ.

૨૩૧. નિમિત્તન્તિ ઉગ્ગહનિમિત્તં, પટિભાગનિમિત્તં વા. ઉભયમ્પિ હિ ઇધ એકજ્ઝં વુત્તં. તથા હિ તૂલપિચુઆદિઉપમત્તયં ઉગ્ગહે યુજ્જતિ, સેસં ઉભયત્થ. **એકચ્ચે**તિ એકે આચરિયા.

તારકરૂપં વિયાતિ તારકાય પભારૂપં વિય. મણિગુળિકાદિઉપમા પટિભાગે વટ્ટન્તિ. કથં પનેતં એકંયેવ કમ્મટ્ઠાનં અનેકાકારતો ઉપટ્ઠાતીતિ આહ "**તઞ્ચ પનેત**"ન્તિઆદિ. **સુત્તન્ત**ન્તિ એકં સુત્તં. પગુણપ્પવત્તિભાવેન અવિચ્છેદં, મહાવિસયતઞ્ચ સન્ધાયાહ "**મહતી પબ્બતેય્યા નદી વિયા**"તિ. અત્થબ્યઞ્જનસમ્પત્તિયા સમન્તભદ્દકં સુત્તં સબ્બભાગમનોહરા સબ્બપાલિફુલ્લા વનઘટા વિયાતિ આહ "**એકા વનરાજિ વિયા**"તિ. તેનાહ ભગવા – "વનપ્પગુમ્બે યથ ફુસ્સિતગ્ગે"તિ (ખુ॰ પા॰ ૬.૧૩; સુ॰ નિ॰ ૨૩૬). નાનાનુસન્ધિકં નાનાપેય્યાલં વિવિધનયનિપુણં બહુવિધકમ્મટ્ઠાનમુખસુત્તન્તં અત્થિકેહિ સક્કચ્ચં સમુપજીવિતબ્બન્તિ આહ "**સીતચ્છાયો...પે॰... રુક્ખો વિયા**"તિ. **સઞ્ઞાનાનતાયા**તિ નિમિત્તુપટ્ઠાનતો પુબ્બેવ પવત્તસઞ્ઞાનં નાનાવિધભાવતો.

ઇમે તયો ધમ્માતિ અસ્સાસો, પસ્સાસો, નિમિત્તન્તિ ઇમે તયો ધમ્મા. **નત્થી**તિ કમ્મટ્ઠાનવસેન મનસિકાતબ્બભાવેન નત્થિ ન ઉપલબ્ભન્તિ. **ન ચ ઉપચાર**ન્તિ ઉપચારમ્પિ ન પાપુણાતિ, પગેવ અપ્પનન્તિ અધિપ્પાયો. **યસ્સ પના**તિ વિજ્જમાનપક્ખો વુત્તનયાનુસારેન વેદિતબ્બો.

ઇદાનિ વુત્તસ્સેવ અત્થસ્સ સમત્થનત્થં કકચૂપમાયં આગતા "**નિમિત્ત**"ન્તિઆદિકા ગાથા પચ્ચાનીતા.

૨૩૨. નિમિત્તેતિ યથાવુત્તે પટિભાગનિમિત્તે. **એવં હોતી**તિ ભાવનમનુયુત્તસ્સ એવ હોતિ. તસ્મા "પુનપ્પુનં એવં મનસિ કરોહી"તિ વત્તબ્બો. **વોસાનં આપજ્જેય્યા**તિ "નિમિત્તં નામ દુક્કરં ઉપ્પાદેતું, તયિદં લદ્ધં, હન્દાહં દાનિ યદા વા તદા વા વિસેસં નિબ્બત્તેસ્સામી"તિ સઙ્કોચં આપજ્જેય્ય. **વિસીદેય્યા**તિ "એત્તકં કાલં ભાવનમનુયુત્તસ્સ નિમિત્તમ્પિ ન ઉપ્પન્નં, અભબ્બો મઞ્ઞે વિસેસસ્સા"તિ વિસાદં આપજ્જેય્ય.

"ઇમાય પટિપદાય જરામરણતો મુચ્ચિસ્સામીતિ પટિપન્નસ્સ નિમિત્ત"ન્તિ વુત્તે કથં સઙ્કોચાપત્તિ, ભિય્યોસો મત્તાય ઉસ્સાહમેવ કરેય્યાતિ "**નિમિત્તમિદં...પે॰... વત્તબ્બો**"તિ **મજ્ઝિમભાણકા** આહુ. **એવ**ન્તિ વુત્તપ્પકારેન પટિભાગનિમિત્તેયેવ ભાવનાચિત્તસ્સ ઠપનેન. **ઇતો પભુતી**તિ ઇતો પટિભાગનિમિત્તુપ્પત્તિતો પટ્ઠાય. પુબ્બે યં વુત્તં "અનુબન્ધનાય ચ ફુસનાય ચ ઠપનાય ચ મનસિ કરોતી"તિ (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૨૪), તત્થ અનુબન્ધનં, ફુસનઞ્ચ વિસ્સજ્જેત્વા **ઠપનાવસેન ભાવના હોતી**તિ ઠપનાવસેનેવ ભાવેતબ્બન્તિ અત્થો.

પોરાણેહિ વુત્તોવાયમત્થોતિ "**નિમિત્તે**"તિ ગાથમાહ. તત્થ **નિમિત્તે**તિ પટિભાગનિમિત્તે. **ઠપયં ચિત્ત**ન્તિ ભાવનાચિત્તં ઠપેન્તો, ઠપનાવસેન મનસિ કરોન્તોતિ અત્થો. **નાનાકાર**ન્તિ "ચત્તારો વણ્ણા"તિ (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૧૯; પારા॰ અટ્ઠ॰ ૨.૧૬૫; પટિ॰ મ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૧.૧૬૩) એવં વુત્તં નાનાકારં. આકારસામઞ્ઞવસેન હેતં એકવચનં. **વિભાવય**ન્તિ વિભાવેન્તો અન્તરધાપેન્તો. નિમિત્તુપ્પત્તિતો પટ્ઠાય હિ તે આકારા અમનસિકરોતો અન્તરહિતા વિય હોન્તિ. **અસ્સાસપસ્સાસે**તિ અસ્સાસપસ્સાસે યો નાનાકારો, તં વિભાવયં, અસ્સાસપસ્સાસસમ્ભૂતે વા નિમિત્તે. **સકં ચિત્તં નિબન્ધતી**તિ તાય એવ ઠપનાય અત્તનો ચિત્તં ઉપનિબન્ધતિ, અપ્પેતીતિ અત્થો. યે પન "વિભાવયન્તિ વિભાવેન્તો વિદિતં પાકટં કરોન્તો"તિ અત્થં વદન્તિ, તં પુબ્બભાગવસેન યુજ્જેય્ય. અયઞ્હેત્થ અત્થો – ધિતિસમ્પન્નત્તા **ધીરો** યોગી અસ્સાસપસ્સાસે નાનાકારં વિભાવેન્તો નાનાકારતો તે પજાનન્તો વિદિતે પાકટે કરોન્તો, નાનાકારં વા ઓળારિકોળારિકે પસ્સમ્ભેન્તો વૂપસમેન્તો તત્થ યં લદ્ધં નિમિત્તં, તસ્મિં ચિત્તં ઠપેન્તો અનુક્કમેન સકં ચિત્તં નિબન્ધતિ અપ્પેતીતિ.

વણ્ણતોતિ પિચુપિણ્ડતારકરૂપાદીસુ વિય ઉપટ્ઠિતવણ્ણતો. **લક્ખણતો**તિ ખરભાવાદિસભાવતો, અનિચ્ચાદિલક્ખણતો વા. રક્ખિતબ્બં તં નિમિત્તન્તિ સમ્બન્ધો. નિમિત્તસ્સ રક્ખણં નામ તત્થ પટિલદ્ધસ્સ ઉપચારજ્ઝાનસ્સ રક્ખણેનેવ હોતીતિ આહ "**પુનપ્પુનં મનસિકારવસેન વુદ્ધિં વિરુળ્હિં ગમયિત્વા**"તિ.

૨૩૩. એત્થાતિ એતિસ્સં કાયાનુપસ્સનાયં. **પારિસુદ્ધિં પત્તુકામો**તિ અધિગન્તુકામો, સમાપજ્જિતુકામો ચ, તત્થ સલ્લક્ખણાવિવટ્ટનાવસેન અધિગન્તુકામો, સલ્લક્ખણાવસેન સમાપજ્જિતુકામોતિ યોજેતબ્બં. **નામરૂપં વવત્થપેત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેતી**તિ સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિત્થારતો દસ્સેતું "**કથ**"ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **યથા હી**તિઆદિ કાયસ્સ, ચિત્તસ્સ ચ અસ્સાસપસ્સાસાનં સમુદયભાવદસ્સનં. **કમ્મારગગ્ગરિયા**તિ કમ્મારાનં ઉક્કાયં અગ્ગિધમનભસ્તા. **ધમમાનાયા**તિ ધમયન્તિયા, વાતં ગાહાપેન્તિયાતિ અત્થો. **તજ્જ**ન્તિ તદનુરૂપં. **એવમેવા**તિ એત્થ કમ્મારગગ્ગરી વિય કરજકાયો, વાયામો વિય ચિત્તં દટ્ઠબ્બં. કિઞ્ચાપિ અસ્સાસપસ્સાસા ચિત્તસમુટ્ઠાના, કરજકાયં પન વિના તેસં અપ્પવત્તનતો "**કાયઞ્ચ ચિત્તઞ્ચ પટિચ્ચ અસ્સાસપસ્સાસા**"તિ વુત્તં.

તસ્સાતિ નામરૂપસ્સ. **પચ્ચયં પરિયેસતીતિ** ''અવિજ્જાસમુદયા રૂપસમુદયો''તિઆદિના (પટિ॰ મ॰ ૧.૫૦) અવિજ્જાદિકં પચ્ચયં વીમંસતિ પરિગ્ગણ્હાતિ. **કઙ્ખં વિતરતીતિ** ''અહોસિં નુ ખો અહં અતીતમદ્ધાન''ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૮; સં॰ નિ॰ ૨.૨૦) આદિનયપ્પવત્તં સોળસવત્થુકં વિચિકિચ્છં અતિક્કમતિ પજહતિ. ''યં કિઞ્ચિ રૂપં અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્ન''ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૪૭; ૩૬૧; ૩.૮૬; અ॰ નિ॰ ૪.૧૮૧) આદિનયપ્પવત્તં **કલાપસમ્મસનં**. **પુબ્બભાગે**તિ પટિપદાઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિપરિયાપન્નાય ઉદયબ્બયાનુપસ્સનાય પુબ્બભાગે **ઉપ્પન્ને. ઓભાસાદયો**તિ ઓભાસો ઞાણં પીતિ પસ્સદ્ધિ સુખં અધિમોક્ખો પગ્ગહો ઉપેક્ખા ઉપટ્ઠાનં નિકન્તીતિ ઇમે ઓભાસાદયો દસ. **ઉદયં પહાયા**તિ ઉદયબ્બયાનુપસ્સનાય ગહિતં સઙ્ખારાનં ઉદયં વિસ્સજ્જેત્વા તેસં ભઙ્ગસ્સેવ અનુપસ્સનતો ભઙ્ગાનુપસ્સનં ઞાણં **પત્વા** આદીનવાનુપસ્સનાપુબ્બઙ્ગમાય નિબ્બિદાનુપસ્સનાય **નિબ્બિન્દન્તો**. મુઞ્ચિતુકમ્યતાપટિસઙ્ખાનુપસ્સનાસઙ્ખારુપેક્ખાનુલોમઞાણાનં ચિણ્ણપરિયન્તે ઉપ્પન્નગોત્રભુઞાણાનન્તરં ઉપ્પન્નેન મગ્ગઞાણેન સબ્બસઙ્ખારેસુ **વિરજ્જન્તો વિમુચ્ચન્તો**. મગ્ગક્ખણે હિ અરિયો વિરજ્જતિ વિમુચ્ચતીતિ ચ વુચ્ચતિ. તેનાહ ''**યથાક્કમેન ચત્તારો અરિયમગ્ગે પાપુણિત્વા**''તિ. મગ્ગફલનિબ્બાનપહીનાવસિટ્ઠકિલેસસઙ્ખાતસ્સ પચ્ચવેક્ખિતબ્બસ્સ પભેદેન **એકૂનવીસતિભેદસ્સ** . અરહતો હિ અવસિટ્ઠકિલેસાભાવેન એકૂનવીસતિતા. **અસ્સા**તિ આનાપાનકમ્મટ્ઠાનિકસ્સ.

૨૩૪. **વિસું કમ્મટ્ઠાનભાવનાનયો નામ નત્થિ** પઠમચતુક્કવસેન અધિગતઝાનસ્સ વેદનાચિત્તધમ્માનુપસ્સનાવસેન દેસિતત્તા. **તેસ**ન્તિ તિણ્ણં ચતુક્કાનં.

પીતિપટિસંવેદીતિ પીતિયા પટિ પટિ સમ્મદેવ વેદનાસીલો, તસ્સા વા પટિ પટિ સમ્મદેવ વેદો એતસ્સ અત્થિ, તં વા પટિ પટિ સમ્મદેવ વેદયમાનો. તત્થ કામં સંવેદન-ગ્ગહણેનેવ પીતિયા સક્કચ્ચં વિદિતભાવો બોધિતો હોતિ, યેહિ પન પકારેહિ તસ્સા સંવેદનં ઇચ્છિતં, તં દસ્સેતું **પટિ**-સદ્દગ્ગહણં ''પટિ પટિ સંવેદીતિ પટિસંવેદી''તિ. તેનાહ ''**દ્વીહાકારેહી**''તિઆદિ.

તત્થ **કથં આરમ્મણતો પીતિ પટિસંવિદિતા હોતી**તિ પુચ્છાવચનં. **સપ્પીતિકે દ્વે ઝાને સમાપજ્જતી**તિ પીતિસહગતાનિ દ્વે પઠમદુતિયઝાનાનિ પટિપાટિયા સમાપજ્જતિ. **તસ્સા**તિ તેન. ''પટિસંવિદિતા''તિ હિ પદં અપેક્ખિત્વા કત્તુઅત્થે એતં સામિવચનં. **સમાપત્તિક્ખણે**તિ સમાપન્નક્ખણે. **ઝાનપટિલાભેના**તિ ઝાનેન સમઙ્ગિભાવેન. **આરમ્મણતો**તિ આરમ્મણમુખેન, તદારમ્મણઝાનપરિયાપન્ના પીતિ પટિસંવિદિતા હોતિ **આરમ્મણસ્સ પટિસંવિદિતત્તા**. કિં વુત્તં હોતિ? યથા નામ સપ્પપરિયેસનં ચરન્તેન તસ્સ આસયે પટિસંવિદિતે સોપિ પટિસંવિદિતો ગહિતો એવ હોતિ મન્તાગદબલેન તસ્સ ગહણસ્સ સુકરત્તા, એવં પીતિયા આસયભૂતે આરમ્મણે પટિસંવિદિતે સા પીતિ પટિસંવિદિતા એવ હોતિ સલક્ખણતો, સામઞ્ઞતો ચ તસ્સા ગહણસ્સ સુકરત્તાતિ.

કથં અસમ્મોહતો પીતિ પટિસંવિદિતા હોતીતિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. **વિપસ્સનાક્ખણે**તિ વિપસ્સનાપઞ્ઞાય તિક્ખવિસદપ્પત્તાય વિસયતો દસ્સનક્ખણે. **લક્ખણપટિવેધેના**તિ પીતિયા સલક્ખણસ્સ, સામઞ્ઞલક્ખણસ્સ ચ પટિવિજ્ઝનેન. યં હિ યસ્સ વિસેસતો, સામઞ્ઞતો ચ લક્ખણં, તસ્મિં વિદિતે સો યાથાવતો વિદિતો એવ હોતિ. તેનાહ ''**અસમ્મોહતો પીતિ પટિસંવિદિતા હોતી**''તિ.

ઇદાનિ તમત્થં પાળિયા એવ વિભાવેતું ''**વુત્તઞ્હેત**''ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **દીઘં અસ્સાસવસેના**તિઆદીસુ યં વત્તબ્બં, તં હેટ્ઠા વુત્તમેવ. તત્થ પન સતોકારિતાદસ્સનવસેન પાળિ આગતા, ઇધ પીતિપટિસંવેદિતાવસેન, પીતિપટિસંવેદિતા ચ અત્થતો વિભત્તા એવ. અપિચ અયમેત્થ સઙ્ખેપત્થો – **દીઘં અસ્સાસવસેના**તિ દીઘસ્સ અસ્સાસસ્સ આરમ્મણભૂતસ્સ વસેન પજાનતો સા પીતિ પટિસંવિદિતા હોતીતિ સમ્બન્ધો. **ચિત્તસ્સ એકગ્ગતં અવિક્ખેપં પજાનતો**તિ ઝાનપરિયાપન્નં ''અવિક્ખેપો''તિ લદ્ધનામં ચિત્તસ્સેકગ્ગતં તંસમ્પયુત્તાય પઞ્ઞાય પજાનતો. યથેવ હિ આરમ્મણમુખેન પીતિ

પટિસંવિદિતા હોતિ, એવં તંસમ્પયુત્તધમ્માપિ આરમ્મણમુખેન પટિસંવિદિતા એવ હોન્તીતિ. **સતિ ઉપટ્ઠિતા હોતી**તિ દીઘં અસ્સાસવસેન ઝાનસમ્પયુત્તા સતિ તસ્સ આરમ્મણે ઉપટ્ઠિતા આરમ્મણમુખેન ઝાનેપિ ઉપટ્ઠિતા નામ હોતિ. **તાય સતિયા**તિ એવં ઉપટ્ઠિતાય તાય સતિયા યથાવુત્તેન **તેન ઞાણેન** સુપ્પટિવિદિતત્તા આરમ્મણસ્સ તસ્સ વસેન તદારમ્મણા સા પીતિ **પટિસંવિદિતા હોતિ. દીઘં પસ્સાસવસેના**તિઆદીસુપિ ઇમિનાવ નયેન અત્થો વેદિતબ્બો.

એવં પઠમચતુક્કવસેન દસ્સિતં પીતિપટિસંવેદનં આરમ્મણતો, અસમ્મોહતો ચ વિભાગસો દસ્સેતું ''આવજ્જતો''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **આવજ્જતો**તિ ઝાનં આવજ્જન્તસ્સ. **સા પીતી**તિ સા ઝાનપરિયાપન્ના પીતિ. **જાનતો**તિ સમાપન્નક્ખણે આરમ્મણમુખેન જાનતો. તસ્સ સા પીતિ પટિસંવિદિતા હોતીતિ સમ્બન્ધો. **પસ્સતો**તિ દસ્સનભૂતેન ઞાણેન ઝાનતો વુટ્ઠાય પસ્સન્તસ્સ. **પચ્ચવેક્ખતો**તિ ઝાનં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સ. **ચિત્તં અધિટ્ઠહતો**તિ ''એત્તકં વેલં ઝાનસમઙ્ગી ભવિસ્સામી''તિ ઝાનચિત્તં અધિટ્ઠહન્તસ્સ. એવં પઞ્ચન્નં વસીભાવાનં વસેન ઝાનસ્સ પજાનનમુખેન આરમ્મણતો પીતિયા પટિસંવેદના દસ્સિતા.

ઇદાનિ યેહિ ધમ્મેહિ ઝાનં, વિપસ્સના ચ સિજ્ઝન્તિ; તેસં ઝાનપરિયાપન્નાનં, વિપસ્સનામગ્ગપરિયાપન્નાનઞ્ચ સદ્ધાદીનં વસેન પીતિપટિસંવેદનં દસ્સેતું ''**સદ્ધાય અધિમુચ્ચતો**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **અધિમુચ્ચતો**તિ સદ્દહન્તસ્સ, સમથવિપસ્સનાવસેનાતિ અધિપ્પાયો. **વીરિયં પગ્ગણ્હતો**તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. **અભિઞ્ઞેય્ય**ન્તિ અભિવિસિટ્ઠાય પઞ્ઞાય જાનિતબ્બં. **અભિજાનતો**તિ વિપસ્સનાપઞ્ઞાપુબ્બઙ્ગમાય મગ્ગપઞ્ઞાય જાનતો. **પરિઞ્ઞેય્ય**ન્તિ દુક્ખસચ્ચં તીરણપરિઞ્ઞાય, મગ્ગપઞ્ઞાય ચ પરિજાનતો. **પહાતબ્બ**ન્તિ સમુદયસચ્ચં પહાનપરિઞ્ઞાય, મગ્ગપઞ્ઞાય ચ પજહતો. **ભાવયતો સચ્છિકરોતો ભાવેતબ્બં** મગ્ગસચ્ચં , **સચ્છિકાતબ્બં** નિરોધસચ્ચં. કેચિ પનેત્થ પીતિયા એવ વસેન અભિઞ્ઞેય્યાદીનિ ઉદ્ધરન્તિ, તં અયુત્તં ઝાનાદિસમુદાયં ઉદ્ધરિત્વા તતો પીતિયા નિદ્ધારણસ્સ અધિપ્પેતત્તા.

એત્થ ચ ''દીઘં અસ્સાસવસેના''તિઆદિના પઠમચતુક્કવસેન આરમ્મણતો પીતિપટિસંવેદનં વુત્તં, તથા ''આવજ્જતો''તિઆદીહિ પઞ્ચહિ પદેહિ. ''અભિઞ્ઞેય્યં અભિજાનતો''તિઆદીહિ પન અસમ્મોહતો. ''સદ્ધાય અધિમુચ્ચતો''તિઆદીહિ ઉભયથાપીતિ સઙ્ખેપતો સમથવસેન આરમ્મણતો, વિપસ્સનાવસેન અસમ્મોહતો પીતિપટિસંવેદનં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. કસ્મા પનેત્થ વેદનાનુપસ્સનાયં પીતિસીસેન વેદના ગહિતા, ન સરૂપતો એવાતિ? ભૂમિવિભાગાદિવસેન વેદનં ભિન્દિત્વા ચતુધા વેદનાનુપસ્સનં દસ્સેતું. અપિચ વેદનાકમ્મટ્ઠાનં દસ્સેન્તો ભગવા પીતિયા ઓળારિકત્તા તંસમ્પયુત્તસુખં સુખગ્ગહણત્થં પીતિસીસેન દસ્સેતિ.

એતેનેવ નયેન અવસેસપદાનીતિ ''સુખપટિસંવેદી ચિત્તસઙ્ખારપટિસંવેદી''તિ પદાનિ પીતિપટિસંવેદિપદે આગતનયેનેવ અત્થતો વેદિતબ્બાનિ. સક્કા હિ ''દ્વીહાકારેહિ સુખપટિસંવેદિતા હોતિ, ચિત્તસઙ્ખારપટિસંવેદિતા હોતિ આરમ્મણતો''તિઆદિના પીતિટ્ઠાને સુખાદિપદાનિ પક્ખિપિત્વા ''સુખસહગતાનિ તીણિ ઝાનાનિ, ચત્તારિ વા ઝાનાનિ સમાપજ્જતી''તિઆદિના અત્થં વિઞ્ઞાતું. તેનાહ ''**તિણ્ણં ઝાનાનં વસેના**''તિઆદિ. **વેદનાદયોતિ આદિ**-સદ્દેન સઞ્ઞા ગહિતા. તેનાહ ''**દ્વે ખન્ધા**''તિ. **વિપસ્સનાભૂમિદસ્સનત્થ**ન્તિ પકિણ્ણકસઙ્ખારસમ્મસનવસેન વિપસ્સનાય ભૂમિદસ્સનત્થં ''**સુખન્તિ દ્વે સુખાની**''તિઆદિ વુત્તં સમથે કાયિકસુખાભાવતો. **સો**તિ સો પસ્સમ્ભનપરિયાયેન વુત્તો નિરોધો. ''ઇમસ્સ હિ ભિક્ખુનો પુબ્બે અપરિગ્ગહિતકાલે''તિઆદિના (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૨૦) વિત્થારતો કાયસઙ્ખારે વુત્તો, તસ્મા વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. તત્થ કાયસઙ્ખારવસેન આગતો, ઇધ ચિત્તસઙ્ખારવસેનાતિ અયમેવ વિસેસો.

એવં ચિત્તસઙ્ખારસ્સ પસ્સમ્ભનં અતિદેસેન દસ્સેત્વા યદઞ્ઞં ઇમસ્મિં ચતુક્કે વત્તબ્બં, તં દસ્સેતું ''**અપિચા**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **પીતિપદે**તિ ''પીતિપટિસંવેદી''તિઆદિના દેસિતકોટ્ઠાસે. **પીતિસીસેન વેદના વુત્તા**તિ પીતિઅપદેસેન તંસમ્પયુત્તા વેદના વુત્તા, ન પીતીતિ અધિપ્પાયો. તત્થ કારણં હેટ્ઠા વુત્તમેવ. **દ્વીસુ ચિત્તસઙ્ખારપદેસૂ**તિ

‘‘ચિત્તસઙ્ખારપટિસંવેદી પસ્સમ્ભયં ચિત્તસઙ્ખાર’’ન્તિ ચિત્તસઙ્ખારપટિસંયુત્તેસુ દ્વીસુ પદેસુ. ‘‘વિઞ્ઞાણપચ્ચયા નામરૂપ’’ન્તિ (મહાવ॰ ૧; મ॰ નિ॰ ૩.૧૨૬; ઉદા॰ ૧) વચનતો ચિત્તેન પટિબદ્ધાતિ **ચિત્તપટિબદ્ધા**. તતો એવ કામં ચિત્તેન સઙ્ખરીયન્તીતિ **ચિત્તસઙ્ખારા**, સઞ્ઞાવેદનાદયો, ઇધ પન ઉપલક્ખણમત્તં સઞ્ઞા વેદનાવ અધિપ્પેતાતિ આહ ‘‘**સઞ્ઞાસમ્પયુત્તા વેદના**’’તિ.

૨૩૫. ચિત્તપટિસંવેદીતિ એત્થ દ્વીહાકારેહિ ચિત્તપટિસંવેદિતા હોતિ આરમ્મણતો, અસમ્મોહતો ચ. કથં આરમ્મણતો? ચત્તારિ ઝાનાનિ સમાપજ્જતિ, તસ્સ સમાપત્તિક્ખણે ઝાનપટિલાભેનાતિઆદિના વુત્તનયાનુસારેન સબ્બં સુવિઞ્ઞેય્યન્તિ આહ ‘‘**ચતુન્નં ઝાનાનં વસેન ચિત્તપટિસંવેદિતા વેદિતબ્બા**’’તિ. **ચિત્તં મોદેન્તો**તિ ઝાનસમ્પયુત્તં ચિત્તં સમ્પયુત્તાય પીતિયા મોદયમાનો, તં વા પીતિં આરમ્મણં કત્વા પવત્તં વિપસ્સનાચિત્તં તાય એવ આરમ્મણભૂતાય પીતિયા મોદયમાનો. **પમોદેન્તો**તિઆદીનિ પદાનિ તસ્સેવ વેવચનાનિ પીતિપરિયાયભાવતો.

સમ્પયુત્તાય પીતિયા ચિત્તં આમોદેતીતિ ઝાનચિત્તસમ્પયુત્તાય પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગભૂતાય ઓદગ્યલક્ખણાય ઝાનપીતિયા તમેવ ઝાનચિત્તં સહજાતાદિપચ્ચયવસેન ચેવ ઝાનપચ્ચયવસેન ચ પરિબ્રૂહેન્તો હટ્ઠપહટ્ઠાકારં પાપેન્તો આમોદેતિ પમોદેતિ ચ. **આરમ્મણં કત્વા**તિ ઉળારં ઝાનસમ્પયુત્તં પીતિં આરમ્મણં કત્વા પવત્તમાનં વિપસ્સના**ચિત્તં** તાય એવ આરમ્મણભૂતાય પીતિયા યોગાવચરો હટ્ઠપહટ્ઠાકારં પાપેન્તો ‘‘આમોદેતિ પમોદેતી’’તિ વુચ્ચતિ.

સમં ઠપેન્તોતિ યથા ઈસકમ્પિ લીનપક્ખં, ઉદ્ધચ્ચપક્ખઞ્ચ અનુપગમ્મ અનોનતં અનુન્નતં યથા ઇન્દ્રિયાનં સમત્તપટિપત્તિયા અવિસમં, સમાધિસ્સ વા ઉક્કંસગમનેન આનેઞ્જપ્પત્તિયા સમ્મદેવ ઠિતં હોતિ, એવં અપ્પનાવસેન ઠપેન્તો. **લક્ખણપટિવેધેના**તિ અનિચ્ચાદિકસ્સ લક્ખણસ્સ પટિ પટિ વિજ્ઝનેન ખણે ખણે અવબોધેન. **ખણિકચિત્તેકગ્ગતા**તિ ખણમત્તટ્ઠિતિકો સમાધિ. સોપિ હિ આરમ્મણે નિરન્તરં એકાકારેન પવત્તમાનો પટિપક્ખેન અનભિભૂતો અપ્પિતો વિય ચિત્તં નિચ્ચલં ઠપેતિ. તેન વુત્તં ‘‘**એવં ઉપ્પન્નાયા**’’તિઆદિ.

મોચેન્તોતિ વિક્ખમ્ભનવિમુત્તિવસેન વિવેચેન્તો વિસું કરોન્તો, નીવરણાનિ પજહન્તોતિ અત્થો. **વિપસ્સનાક્ખણે**તિ ભઙ્ગાનુપસ્સનાક્ખણે. ભઙ્ગો હિ નામ અનિચ્ચતાય પરમા કોટિ, તસ્મા તાય ભઙ્ગાનુપસ્સકો યોગાવચરો ચિત્તમુખેન સબ્બસઙ્ખારગતં અનિચ્ચતો પસ્સતિ, નો નિચ્ચતો. અનિચ્ચસ્સ દુક્ખત્તા, દુક્ખસ્સ ચ અનત્તકત્તા તદેવ દુક્ખતો અનુપસ્સતિ, નો સુખતો. અનત્તતો અનુપસ્સતિ, નો અત્તતો. યસ્મા પન યં અનિચ્ચં દુક્ખં અનત્તા, ન તં અભિનન્દિતબ્બં. યઞ્ચ ન અભિનન્દિતબ્બં, ન તં રઞ્જિતબ્બં. તસ્મા ભઙ્ગદસ્સનાનુસારેન ‘‘અનિચ્ચં દુક્ખં અનત્તા’’તિ સઙ્ખારગતે દિટ્ઠે તસ્મિં નિબ્બિન્દતિ, નો નન્દતિ. વિરજ્જતિ, નો રજ્જતિ. સો એવં નિબ્બિન્દન્તો વિરજ્જન્તો લોકિયેનેવ તાવ ઞાણેન રાગં નિરોધેતિ, નો સમુદેતિ, નાસ્સ સમુદયં કરોતીતિ અત્થો. અથ વા સો એવં વિરત્તો યથા દિટ્ઠં સઙ્ખારગતં, તથા અદિટ્ઠં અત્તનો ઞાણેન નિરોધેતિ, નો સમુદેતિ. નિરોધમેવસ્સ મનસિકરોતિ, નો સમુદયન્તિ અત્થો. સો એવં પટિપન્નો પટિનિસ્સજ્જતિ, નો આદિયતિ. કિં વુત્તં હોતિ? અયઞ્હિ અનિચ્ચાદિઅનુપસ્સના સદ્ધિં ખન્ધાભિસઙ્ખારેહિ કિલેસાનં પરિચ્ચજનતો, સઙ્ખતદોસદસ્સનેન તબ્બિપરીતે નિબ્બાને તન્નિન્નતાય પક્ખન્દનતો પરિચ્ચાગપટિનિસ્સગ્ગો પક્ખન્દનપટિનિસ્સગ્ગો ચાતિ વુચ્ચતિ. તસ્મા તાય સમન્નાગતો યોગાવચરો વુત્તનયેન કિલેસે ચ પરિચ્ચજતિ, નિબ્બાને ચ પક્ખન્દતિ. તેન વુત્તં ‘‘**સો વિપસ્સનાક્ખણે અનિચ્ચાનુપસ્સનાય નિચ્ચસઞ્ઞાતો ચિત્તં મોચેન્તો વિમોચેન્તો** …પે॰… પટિનિસ્સગ્ગાનુપસ્સનાય આદાનતો **ચિત્તં મોચેન્તો વિમોચેન્તો અસ્સસતિ ચેવ પસ્સસતિ ચા**’’તિ.

તત્થ અનિચ્ચસ્સ, અનિચ્ચન્તિ વા અનુપસ્સના **અનિચ્ચાનુપસ્સના**. તેભૂમકધમ્માનં અનિચ્ચતં ગહેત્વા પવત્તાય વિપસ્સનાય એતં નામં. **નિચ્ચસઞ્ઞાતો**તિ સઙ્ખતધમ્મે ‘‘નિચ્ચા સસ્સતા’’તિ પવત્તાય મિચ્છાસઞ્ઞાય. સઞ્ઞાસીસેન ચિત્તદિટ્ઠીનમ્પિ ગહણં દટ્ઠબ્બં. એસ નયો સુખસઞ્ઞાદીસુપિ. **નિબ્બિદાનુપસ્સનાયા**તિ સઙ્ખારેસુ નિબ્બિન્દનાકારેન

પવત્તાય અનુપસ્સનાય. **નન્દિતો**તિ સપ્પીતિકતણ્હાતો. **વિરાગાનુપસ્સનાયા**તિ તથા વિરજ્જનાકારેન પવત્તાય અનુપસ્સનાય. તેન વુત્તં "**રાગતો મોચેન્તો**"તિ. **નિરોધાનુપસ્સનાયા**તિ સઙ્ખારાનં નિરોધસ્સ અનુપસ્સનાય. યથા સઙ્ખારા નિરુજ્ઝન્તિયેવ, આયતિં પુનબ્ભવવસેન ન ઉપ્પજ્જન્તિ, એવં વા અનુપસ્સના નિરોધાનુપસ્સના. મુઞ્ચિતુકમ્યતા હિ અયં બલપ્પત્તા. તેનાહ "**સમુદયતો મોચેન્તો**"તિ. પટિનિસ્સજ્જનાકારેન પવત્તા અનુપસ્સના **પટિનિસ્સગ્ગાનુપસ્સના**. **આદાનતો**તિ નિચ્ચાદિવસેન ગહણતો, પટિસન્ધિગ્ગહણતો વાતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

૨૩૬. અનિચ્ચન્તિ અનુપસ્સી, અનિચ્ચસ્સ વા અનુપસ્સનસીલો **અનિચ્ચાનુપસ્સી**તિ એત્થ કિં પનેતં અનિચ્ચં, કથં વા અનિચ્ચં, કા વા અનિચ્ચાનુપસ્સના, કસ્સ વા અનિચ્ચાનુપસ્સનાતિ ચતુક્કં વિભાવેતબ્બન્તિ તં દસ્સેન્તો "**અનિચ્ચં વેદિતબ્બ**"ન્તિઆદિમાહ.

તત્થ નિચ્ચં નામ ધુવં સસ્સતં યથા તં નિબ્બાનં, ન નિચ્ચન્તિ **અનિચ્ચં**, ઉદયબ્બયવન્તં, અત્થતો સઙ્ખતા ધમ્માતિ આહ "**અનિચ્ચન્તિ પઞ્ચક્ખન્ધા. કસ્મા? ઉપ્પાદવયઞ્ઞથત્તભાવા**"તિ, ઉપ્પાદવયઞ્ઞથત્તસબ્ભાવાતિ અત્થો. તત્થ સઙ્ખતધમ્માનં હેતુપચ્ચયેહિ ઉપ્પજ્જનં અહુત્વા સમ્ભવો અત્તલાભો **ઉપ્પાદો**. ઉપ્પન્નાનં તેસં ખણનિરોધો વિનાસો **વયો**. જરાય અઞ્ઞથાભાવો **અઞ્ઞથત્તં**. યથા હિ ઉપ્પાદાવત્થાય ભિન્નાય ભઙ્ગાવત્થાયં વત્થુભેદો નત્થિ, એવં ઠિતિસઙ્ખાતાય ભઙ્ગાભિમુખાવત્થાયમ્પિ વત્થુભેદો નત્થિ, યત્થ જરાવોહારો. તસ્મા એકસ્સાપિ ધમ્મસ્સ જરા યુજ્જતિ, યા ખણિકજરાતિ વુચ્ચતિ. એકંસેન ચ ઉપ્પાદભઙ્ગાવત્થાસુ વત્થુનો અભેદો ઇચ્છિતબ્બો, અઞ્ઞથા ''અઞ્ઞો ઉપ્પજ્જતિ, અઞ્ઞો ભિજ્જતી''તિ આપજ્જેય્ય . તયિમં ખણિકજરં સન્ધાયાહ "**અઞ્ઞથત્ત**"ન્તિ. યં પનેત્થ વત્તબ્બં, તં પરતો કથયિસ્સામ.

યસ્સ લક્ખણત્તયસ્સ ભાવા ખન્ધેસુ અનિચ્ચસમઞ્ઞા, તસ્મિં લક્ખણત્તયે અનિચ્ચતાસમઞ્ઞાતિ ''અનિચ્ચતાતિ તેસંયેવ ઉપ્પાદવયઞ્ઞથત્ત''ન્તિ વત્વા વિસેસતો ધમ્માનં ખણિકનિરોધે અનિચ્ચતાવોહારોતિ દસ્સેન્તો "**હુત્વા અભાવો વા**"તિઆદિમાહ. તત્થ ઉપ્પાદપુબ્બકત્તા અભાવસ્સ હુત્વાગહણં. તેન પાકભાવપુબ્બકત્તં વિનાસભાવસ્સ દસ્સેતિ. **તેનેવાકારેના**તિ નિબ્બત્તનાકારેનેવ. **ખણભઙ્ગેના**તિ ખણિકનિરોધેન. **તસ્સા અનિચ્ચતાયા**તિ ખણિકભઙ્ગસઙ્ખાતાય અનિચ્ચતાય. **તાય અનુપસ્સનાયા**તિ યથાવુત્તાય અનિચ્ચાનુપસ્સનાય. **સમન્નાગતો**તિ સમઙ્ગિભૂતો યોગાવચરો.

ખયો સઙ્ખારાનં વિનાસો, વિરજ્જનં તેસંયેવ વિલુજ્જનં **વિરાગો**, ખયો એવ વિરાગો **ખયવિરાગો**, ખણિકનિરોધો. અચ્ચન્તમેત્થ એતસ્મિં અધિગતે સઙ્ખારા વિરજ્જન્તિ નિરુજ્ઝન્તીતિ **અચ્ચન્તવિરાગો**, નિબ્બાનં. તેનાહ "**ખયવિરાગો સઙ્ખારાનં ખણભઙ્ગો, અચ્ચન્તવિરાગો નિબ્બાન**"ન્તિ. **તદુભયવસેન પવત્તા**તિ ખયવિરાગાનુપસ્સનાવસેન વિપસ્સનાય, અચ્ચન્તવિરાગાનુપસ્સનાવસેન મગ્ગસ્સ પવત્તિ યોજેતબ્બા. આરમ્મણતો વા વિપસ્સનાય ખયવિરાગાનુપસ્સનાવસેન પવત્તિ, તન્નિન્નભાવતો અચ્ચન્તવિરાગાનુપસ્સનાવસેન, મગ્ગસ્સ પન અસમ્મોહતો ખયવિરાગાનુપસ્સનાવસેન, આરમ્મણતો અચ્ચન્તવિરાગાનુપસ્સનાવસેન પવત્તિ વેદિતબ્બા. "**એસેવ નયો**"તિ ઇમિના યસ્મા વિરાગાનુપસ્સી-પદે વુત્તનયાનુસારેન ''દ્વે નિરોધા ખયનિરોધો ચ અચ્ચન્તનિરોધો ચા''તિ એવમાદિઅત્થવણ્ણનં અતિદિસતિ, તસ્મા વિરાગટ્ઠાને નિરોધપદં પક્ખિપિત્વા ''ખયો સઙ્ખારાનં વિનાસો''તિઆદિના ઇધ વુત્તનયેન તસ્સ અત્થવણ્ણના વેદિતબ્બા.

પટિનિસ્સજ્જનં પહાતબ્બસ્સ તદઙ્ગવસેન વા સમુચ્છેદવસેન વા પરિચ્ચજનં **પરિચ્ચાગપટિનિસ્સગ્ગો**. તથા સબ્બૂપધીનં પટિનિસ્સગ્ગભૂતે વિસઙ્ખારે અત્તનો નિસ્સજ્જનં, તન્નિન્નતાય વા તદારમ્મણતાય વા તત્થ પક્ખન્દનં **પક્ખન્દનપટિનિસ્સગ્ગો**.

તદઙ્ગવસેનાતિ એત્થ અનિચ્ચાનુપસ્સના તાવ તદઙ્ગપ્પહાનવસેન નિચ્ચસઞ્ઞં પરિચ્ચજતિ, પરિચ્ચજન્તી ચ તથા અપ્પવત્તિયં યે "નિચ્ચ"ન્તિ ગહણવસેન કિલેસા, તમ્મૂલકા અભિસઙ્ખારા, તદુભયમૂલકા ચ વિપાકક્ખન્ધા અનાગતે ઉપ્પજ્જેય્યું, તે સબ્બેપિ અપ્પવત્તિકરણવસેન પરિચ્ચજતિ, તથા દુક્ખસઞ્ઞાદયો. તેનાહ "**વિપસ્સના હિ તદઙ્ગવસેન સદ્ધિં ખન્ધાભિસઙ્ખારેહિ કિલેસે પરિચ્ચજતી**"તિ.

સઙ્ખતદોસદસ્સનેનાતિ સઙ્ખતે તેભૂમકે સઙ્ખારગતે અનિચ્ચતાદિદોસદસ્સનેન. નિચ્ચાદિભાવેન **તબ્બિપરીતે. તન્નિન્નતાયા**તિ તદધિમુત્તતાય. **પક્ખન્દતી**તિ અનુપવિસતિ અનુપવિસન્તં વિય હોતિ. **સદ્ધિં ખન્ધાભિસઙ્ખારેહિ કિલેસે પરિચ્ચજતી**તિ મગ્ગેન કિલેસેસુ પરિચ્ચત્તેસુ અવિપાકધમ્મતાપાદનેન અભિસઙ્ખારા, તમ્મૂલકા ચ ખન્ધા અનુપ્પત્તિરહભાવેન પરિચ્ચત્તા નામ હોન્તીતિ સબ્બેપિ તે મગ્ગો પરિચ્ચજતીતિ વુત્તં. **ઉભય**ન્તિ વિપસ્સનાઞાણં, મગ્ગઞાણઞ્ચ. મગ્ગઞાણમ્પિ હિ ગોત્રભુઞાણસ્સ અનુ પચ્છા નિબ્બાનદસ્સનતો "**અનુપસ્સના**"તિ વુચ્ચતિ.

સોળસવત્થુવસેન ચાતિ સોળસન્નં વત્થૂનં વસેનાપિ વુચ્ચમાનસન્તભાવાદિવસેનાપીતિ સમુચ્ચયત્થો **ચ**-સદ્દો. "આનાપાનસ્સતિ ભાવિતા"તિ પદં આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં.

૨૩૭. **અસ્સા**તિ આનાપાનસ્સતિસમાધિસ્સ. કામવિતક્કાદિવિતક્કુપચ્છેદસમત્થતાયપિ મહાનિસંસતા વેદિતબ્બાતિ સમ્બન્ધો. **અય**ન્તિ આનાપાનસ્સતિસમાધિ. ઉચ્ચાવચેસુ આરમ્મણેસુ પવત્તિયેવ **ઇતો ચિતો ચ ચિત્તસ્સ વિધાવનં**.

વિજ્જા નામ મગ્ગો. **વિમુત્તિ** ફલં. **મૂલભાવો** વિપસ્સનાય પાદકભાવો. **ચત્તારો સતિપટ્ઠાને પરિપૂરેતિ** કાયાનુપસ્સનાદીનં ચતુન્નં અનુપસ્સનાનં વસેન તસ્સા ભાવનાય પવત્તનતો. **સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે પરિપૂરેન્તિ** બોજ્ઝઙ્ગભાવનાય વિના સતિપટ્ઠાનભાવનાપારિપૂરિયા અભાવતો. **વિજ્જાવિમુત્તિં પરિપૂરેન્તિ** બોજ્ઝઙ્ગભાવનાય તાસં સિખાપ્પત્તિભાવતો. **ચરિમકાન**ન્તિ અન્તિમકાનં.

૨૩૮. **નિરોધવસેના**તિ નિરુજ્ઝનવસેન. **ભવચરિમકા**તિ ભવવસેન ચરિમકા નિહીનભવપવત્તિનો. તથા **ઝાનચરિમકા** વેદિતબ્બા. **ચુતિચરિમકા**તિ ચુતિયા ચરિમકા ચુતિક્ખણપવત્તિનો સબ્બપરિયોસાનકા. **તસ્મા**તિ તીસુ ભવેસુ નિહીને કામભવે પવત્તનતો. **તે**તિ અસ્સાસપસ્સાસા. **પુરતો**તિ હેટ્ઠા. યસ્મા **વિભઙ્ગટ્ઠકથાયં** (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૨૬ પકિણ્ણકકથા) રૂપધમ્માનં સોળસચિત્તક્ખણાયુકતા વિભાવિતા, તસ્મા "**સોળસમેન ચિત્તેન સદ્ધિં ઉપ્પજ્જિત્વા**"તિ વુત્તં. **ચુતિચિત્તસ્સ પુરતો**તિ વા ચુતિચિત્તં અવધિભાવેન ગહેત્વા તતો ઓરં સોળસમેન ચિત્તેન સદ્ધિં ઉપ્પજ્જિત્વાતિ એવં પન અત્થે ગય્હમાને સત્તરસચિત્તક્ખણાયુકતાવ અસ્સાસપસ્સાસાનં વુત્તા હોતિ.

ઇમે કિર ઇમં કમ્મટ્ઠાનં અનુયુત્તસ્સ ભિક્ખુનો પાકટા હોન્તીતિ આનેત્વા સમ્બન્ધો. તત્થ કારણમાહ "**આનાપાનારમ્મણસ્સ સુટ્ઠુ પરિગ્ગહિતત્તા**"તિ. તમેવત્થં વિભાવેતું "**ચુતિચિત્તસ્સા**"તિઆદિ વુત્તં.

તત્થ **આયુઅન્તરં** નામ જીવિતન્તરં જીવનક્ખણાવધિ. **ધમ્મતાય એવા**તિ સભાવેનેવ, રુચિવસેનેવાતિ અત્થો.

ચન્દાલોકં ઓલોકેત્વાતિ જુણ્હપક્ખે પદોસવેલાયં સમન્તતો આસિઞ્ચમાનખીરધારં વિય ગગનતલં, રજતપત્તસદિસવાલિકાસન્થતઞ્ચ ભૂમિભાગં દિસ્વા "રમણીયો વતાયં કાલો, દેસો ચ મમ અજ્ઝાસયસદિસો, કીવ ચિરં નુ ખો અયં દુક્ખભારો વહિતબ્બો"તિ અત્તનો આયુસઙ્ખારે ઉપધારેત્વા પરિક્ખીણેતિ અધિપ્પાયો. **લેખં કત્વા**તિ ચઙ્કમે તિરિયં લેખં કત્વા.

અનુયુઞ્જેથાતિ અનુયુઞ્જેય્ય, ભાવેય્યાતિ અત્થો.

ઉપસમાનુસ્સતિકથાવણ્ણના

૨૩૯. **એવન્તિ** યથાવુત્તેન વિરાગાદિગુણાનુસ્સરણપ્પકારેન. **સબ્બદુક્ખૂપસમસઙ્ખાતસ્સા**તિ દુક્ખદુક્ખાદિભેદં સબ્બમ્પિ દુક્ખં ઉપસમ્મતિ એત્થાતિ સબ્બદુક્ખૂપસમોતિ સઙ્ખાતબ્બસ્સ.

‘‘પઞ્ઞત્તિધમ્મા’’તિઆદીસુ અસભાવોપિ ઞાણેન ધારીયતિ અવધારીયતીતિ ધમ્મોતિ વુચ્ચતીતિ તતો નિવત્તેન્તો ‘‘**ધમ્માતિ સભાવા**’’તિ આહ . ભવનં પરમત્થતો વિજ્જમાનતા ભાવો, સહ ભાવેનાતિ **સભાવા**, સચ્છિકટ્ઠપરમત્થતો લબ્ભમાનરૂપાતિ અત્થો. તે હિ અત્તનો સભાવસ્સ ધારણતો ધમ્માતિ, યથાવુત્તેનટ્ઠેન સભાવાતિ ચ વુચ્ચન્તિ. **સઙ્ગમ્મા**તિ પચ્ચયસમોધાનલક્ખણેન સઙ્ગમેન સન્નિપતિત્વા. **સમાગમ્મા**તિ તસ્સેવ વેવચનં. **પચ્ચયેહી**તિ અનુરૂપેહિ પચ્ચયેહિ. **કતા**તિ નિબ્બત્તિતા. **અકતા**તિ કેહિચિપિ પચ્ચયેહિ ન કતા. **અસઙ્ખતા**તિ બહુવચનસ્સ કારણં હેટ્ઠા વુત્તમેવ. **અગ્ગમક્ખાયતી**તિ અગ્ગો અક્ખાયતિ, **મ**-કારો પદસન્ધિકરો. સો અસઙ્ખતલક્ખણો સભાવધમ્મો **વિરાગો**તિ પચ્ચેતબ્બો, વિરજ્જતિ એત્થ સંકિલેસધમ્મોતિ. નિબ્બાનં આરમ્મણં કત્વા પવત્તમાનેન અરિયમગ્ગેન પહીયમાના માનમદાદયો તં પત્વા પહીયન્તિ નામાતિ આહ ‘‘**તમાગમ્મ...પે॰... વિનસ્સન્તી**’’તિ. તત્થ ‘‘સેય્યોહમસ્મી’’તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૧૧૨૧; સં॰ નિ॰ ૪.૧૦૮) મઞ્ઞનાવસેન પવત્તો માનો એવ **માનમદો**. પુરિસભાવં નિસ્સાય ઉપ્પજ્જનકમદો **પુરિસમદો**. **આદિ**-સદ્દેન જાતિમદાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **નિમ્મદા**તિ વિગતમદભાવા. ઇમમેવ હિ અત્થં દસ્સેતું ‘‘**અમદા**’’તિ વુત્તં. મદા નિમ્મદીયન્તિ એત્થ અમદભાવં વિનાસં ગચ્છન્તીતિ **મદનિમ્મદનો**. એસેવ નયો સેસપદેસુપિ. **કામપિપાસા**તિ કામાનં પાતુકમ્યતા, કામતણ્હા. કામગુણા એવ આલિયન્તિ એત્થ સત્તાતિ **કામગુણાલયા**. **તેભૂમકં વટ્ટ**ન્તિ તીસુ ભૂમીસુ કમ્મકિલેસવિપાકવટ્ટં. **એસ** અસઙ્ખતધમ્મો. **અપરાપરભાવાયા**તિ અપરાપરં યોનિઆદિતો યોનિઆદિભાવાય. **આબન્ધનં** ગણ્ઠિકરણં. **સંસિબ્બનં** તુન્નકારણં. નિક્ખમનં, નિસ્સરણઞ્ચસ્સ તણ્હાય વિસંયોગો એવાતિ આહ ‘‘**વિસંયુત્તો**’’તિ.

યે ગુણે નિમિત્તં કત્વા મદનિમ્મદનાદિનામાનિ નિબ્બાને નિરુળ્હાનિ, તે મદનિમ્મદનતાદિકે યથાવુત્તે નિબ્બત્તિતનિબ્બાનગુણે એવ ગહેત્વા આહ ‘‘**મદનિમ્મદનતાદીનં ગુણાનં વસેના**’’તિ, ન પન મદા નિમ્મદીયન્તિ એતેનાતિ એવમાદિકે. તે હિ અરિયમગ્ગગુણા . ભગવતા ઉપસમગુણા વુત્તાતિ સમ્બન્ધો. કત્થ પન વુત્તાતિ? **અસઙ્ખતસંયુત્તા**દીસુ (સં॰ નિ॰ ૪.૩૬૬ આદયો). તત્થ **સચ્ચ**ન્તિ અવિતથં. નિબ્બાનં હિ કેનચિ પરિયાયેન અસન્તભાવાભાવતો એકંસેનેવ સન્તત્તા અવિપરીતટ્ઠેન સચ્ચં. તેનાહ ‘‘એકં હિ સચ્ચં, ન દુતિયમત્થી’’તિ (સુ॰ નિ॰ ૮૯૦). **પાર**ન્તિ સંસારસ્સ પરતીરભૂતં. તેનેવાહ ‘‘તિણ્ણો પારઙ્ગતો થલે તિટ્ઠતિ બ્રાહ્મણો’’તિ (ઇતિવુ॰ ૬૯), ‘‘અપ્પકા તે મનુસ્સેસુ, યે જના પારગામિનો’’તિ (ધ॰ પ॰ ૮૫) ચ. **સુદુદ્દસ**ન્તિ પરમગમ્ભીરતાય, અતિસુખુમસન્તસભાવતાય ચ અનુપચિતઞાણસમ્ભારેહિ દટ્ઠું અસક્કુણેય્યતાય સુટ્ઠુ દુદ્દસં. નત્થિ એત્થ જરા, એતસ્મિં વા અધિગતે પુગ્ગલસ્સ જરાભાવોતિ **અજરં**. તતો એવ જરાદીહિ અપલોકિયતાય થિરટ્ઠેન **ધુવં**. તણ્હાદિપપઞ્ચાભાવતો **નિપ્પપઞ્ચં**. નત્થિ એત્થ મતન્તિ **અમતં**. અસિવભાવકરાનં સંકિલેસધમ્માનં અભાવેન **સિવં**. ચતૂહિ યોગેહિ અનુપદ્દુતત્તા **ખેમં**. વિસઙ્ખારભાવેન અચ્છરિયતાય, અભૂતપુબ્બતાય ચ **અબ્ભુતં**. સબ્બાસં ઈતીનં અનત્થાનં અભાવેન **અનીતિકં**. નિદુક્ખતાય **અબ્યાબજ્ઝં**. સબ્બસંકિલેસમલતો અચ્ચન્તસુદ્ધિયા વિસેસતો સુદ્ધીતિ **વિસુદ્ધિ**. ચતૂહિપિ ઓઘેહિ અનજ્ઝોત્થરણીયતાય **દીપં**. સકલવટ્ટદુક્ખતો પરિપાલનટ્ઠેન **તાણં**.

‘‘સચ્ચઞ્ચ વો, ભિક્ખવે, દેસેસ્સામી’’તિઆદિકા પાળિ સંખિત્તાતિ વેદિતબ્બા. **આદિ**-સદ્દેન અનન્તઅનાસવનિપુણઅજજ્જરઅપલોકિતઅનિદસ્સનપણીતઅચ્છરિયઅનીતિકધમ્મમુત્તિલેણપરાયણગમ્ભીરાદિવચનેહિ ચ બોધિતા ઇધ અવુત્તા ગુણા સઙ્ગય્હન્તિ, તત્થ નત્થિ એતસ્સ ઉપ્પાદન્તો વા વયન્તો વાતિ **અનન્તો**, અસઙ્ખતધમ્મો. આસવાનં અનારમ્મણતાય **અનાસવો**. નિપુણઞાણગોચરતાય **નિપુણો**. સઙ્ખતધમ્મો વિય જરાય અજજ્જરિતતાય

અજજ્જરો. બ્યાધિઆદીહિ અપલોકિયતાય **અપલોકિતં**. અચક્ખુવિઞ્ઞાણવિઞ્ઞેય્યતાય **અનિદસ્સનો**. અતિત્તિકરટ્ઠેન **પણીતો**. અપચુરતાય **અચ્છરિયો**. ઈતીહિ અનભિભવનીયસભાવત્તા, અનીતિકભાવહેતુતો ચ **અનીતિકધમ્મો**. વટ્ટદુક્ખમુત્તિનિમિત્તતાય **મુત્તિ**. સંસારં ભયતો પસ્સન્તેહિ નિલીયનીયતો **લેણં**. તેસંયેવ પરા ગતીતિ **પરાયણો**. પકતિઞાણેન અલદ્ધપતિટ્ઠતાય અગાધટ્ઠેન **ગમ્ભીરો**. કતપુઞ્ઞેહિપિ દુક્ખેન કિચ્છેન અનુબુજ્ઝિતબ્બતો **દુરનુબોધો**. સચ્છિકિરિયં મુઞ્ચિત્વા ન તક્કઞાણેન અવચરિતબ્બોતિ **અતક્કાવચરો** . બુદ્ધાદીહિ પણ્ડિતેહેવ વેદિતબ્બતો અધિગન્તબ્બતો **પણ્ડિતવેદનીયો**તિ એવમત્થો વેદિતબ્બો.

અરિયસાવકસ્સેવ ઇજ્ઝતિ સચ્છિકિરિયાભિસમયવસેન નિબ્બાનગુણાનં પાકટભાવતો. અટ્ઠાને ચાયં **એવ**-સદ્દો વુત્તો, ઇજ્ઝતિ એવાતિ યોજના. સુખસિદ્ધિવસેન વા એવં વુત્તં "**અરિયસાવકસ્સેવા**"તિ. તેનેવાહ "**એવં સન્તેપી**"તિઆદિ. **ઉપસમગરુકેના**તિ નિબ્બાનનિન્નેન. **મનસિ કાતબ્બા** યથાવુત્તા ઉપસમગુણા. **સુખં સુપતી**તિઆદીસુ વત્તબ્બં મેત્તાકથાયં આવિ ભવિસ્સતિ. **પણીતાધિમુત્તિકો** હોતિ નિબ્બાનાધિમુત્તત્તા.

અનુસ્સતિકમ્મટ્ઠાનનિદ્દેસવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઇતિ અટ્ઠમપરિચ્છેદવણ્ણના.

૯. બ્રહ્મવિહારનિદ્દેસવણ્ણના

મેત્તાભાવનાકથાવણ્ણના

૨૪૦. મેત્તં બ્રહ્મવિહારં. **ભાવેતુકામેના**તિ ઉપ્પાદેતુકામેન પચ્ચવેક્ખિતબ્બોતિ સમ્બન્ધો. **સુખનિસિન્નેના**તિ વિસમં અનિસીદિત્વા પલ્લઙ્કાભુજનેન સુખનિસિન્નેન.

કસ્માતિ પચ્ચવેક્ખણાય કારણપુચ્છા, અઞ્ઞં અધિગન્તુકામેન અઞ્ઞત્થ આદીનવાનિસંસપચ્ચવેક્ખણા કિમત્થિયાતિ અધિપ્પાયો. મેત્તા નામ અત્થતો અદોસો. તથા હિ **અદોસનિદ્દેસે** ''મેત્તિ મેત્તાયના મેત્તાયિતત્ત''ન્તિ (ધ॰ સ॰ ૧૦૬૨) નિદ્દિટ્ઠં. **ખન્તી**તિ ચ ઇધ અધિવાસનક્ખન્તિ અધિપ્પેતા. સા પન અત્થતો અદોસપ્પધાના ચત્તારો અરૂપક્ખન્ધાતિ મેત્તાય સિજ્ઝમાનાય તિતિક્ખાખન્તિ સિદ્ધા એવ હોતીતિ આહ ''**ખન્તિ અધિગન્તબ્બા**''તિ. તેન ખન્તિયં આનિસંસપચ્ચવેક્ખણા સત્થિકાવાતિ દસ્સેતિ. **અભિભૂતો** પરિયુટ્ઠાનેન. **પરિયાદિન્નચિત્તો** કુસલુપ્પત્તિયા ઓકાસાલાભેન. **આદીનવો દટ્ઠબ્બો** પાણઘાતાદિવસેન દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકાદિઅનત્થમૂલભાવતો.

ખન્તી પરમં તપોતિ પરાપકારસહનાદિકા તિતિક્ખલક્ખણા ખન્તિ ઉત્તમં તપો અકત્તબ્બાકરણકત્તબ્બકરણલક્ખણાય સમ્માપટિપત્તિયા મૂલભાવતો. **ખન્તિબલં બલાનીક**ન્તિ પરમં મઙ્ગલભૂતા ખન્તિ એવ બલં એતસ્સાતિ ખન્તિબલં. વુત્તઞ્હિ ''ખન્તિબલા સમણબ્રાહ્મણા''તિ. દોસાદિપટિપક્ખવિધમનસમત્થતાય અનીકભૂતેન તેનેવ ચ ખન્તિબલેન બલાનીકં. **ખન્ત્યા ભિય્યો ન વિજ્જતી**તિ અત્તનો પરેસઞ્ચ અનત્થપટિબાહનો, અત્થાવહો ચ ખન્તિતો ઉત્તરિ અપસ્સયો નત્થિ.

વિવેચનત્થાયાતિ વિક્ખમ્ભનત્થાય. **ખન્તિયા સંયોજનત્થાય** અત્તાનન્તિ અધિપ્પાયો. ભાવનં દૂસેન્તીતિ દોસા, પુગ્ગલાયેવ દોસા **પુગ્ગલદોસા**. યેસુ ભાવના ન સમ્પજ્જતિ, અઞ્ઞદત્થુ વિપજ્જતેવ, તે એવ વુત્તા. **પઠમ**ન્તિ વક્ખમાનેન કોટ્ઠાસતો કોટ્ઠાસન્તરુપસંહરણનયેન વિના સબ્બપઠમં.

પિયાયિતબ્બો પિયો, તપ્પટિપક્ખો **અપ્પિયો**. સો સઙ્ખેપતો દુવિધો અત્થસ્સ અકારકો, અનત્થસ્સ કારકોતિ. તત્થ યો અત્તનો, પિયસ્સ ચ અનત્થસ્સ કારકો, સો વેરિપુગ્ગલો દટ્ઠબ્બો. યો પન અત્તનો, પિયસ્સ ચ અત્થસ્સ અકારકો, અપ્પિયસ્સ ચ અત્થસ્સ કારકો, ''અત્થં મે નાચરી''તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૧૨૩૭), ''અપ્પિયસ્સ મે અમનાપસ્સ અત્થં અચરી''તિઆદિના ચ આઘાતવત્થુભૂતો, સો **અપ્પિયો**, અનનુકૂલવુત્તિકો અનિટ્ઠોતિ અત્થો. **લિઙ્ગવિસભાગે**તિ ઇત્થિલિઙ્ગાદિના લિઙ્ગેન વિસદિસે. **ઓધિસો**તિ ભાગસો. ''તિસ્સ દત્તા''તિઆદિના ઓધિસકન્તિ અત્થો.

ઇદાનિ યથાવુત્તેસુ છસુ પુગ્ગલેસુ અભાવેતબ્બતાય કારણં દસ્સેન્તો ''**અપ્પિયં હી**''તિઆદિમાહ. તત્થ **અપ્પિયં હિ પિયટ્ઠાને ઠપેન્તો કિલમતી**તિ દોસેન ભાવનાય સપરિસ્સયતમાહ. અપ્પિયતા હિ પિયભાવસ્સ ઉજુપટિપક્ખા, ન ચ તસ્સ પિયટ્ઠાને ઠપનેન વિના ભાવના સિજ્ઝતિ. **અતિપ્પિયસહાયકં મજ્ઝત્તટ્ઠાને ઠપેન્તો કિલમતી**તિ રાગેન ભાવનાય સપરિસ્સયતમાહ અતિપ્પિયસહાયસ્સ ગેહસ્સિતપેમટ્ઠાનભાવતો. તેનાહ ''**અપ્પમત્તકેપી**''તિઆદિ. **મજ્ઝત્તં** ઇટ્ઠાનિટ્ઠતાહિ મજ્ઝસભાવં નેવ પિયં નાપ્પિયન્તિ અત્થો. **ગરુટ્ઠાને પિયટ્ઠાને ચ ઠપેન્તો કિલમતિ** મજ્ઝત્તે સમ્ભાવનીયપિયાયિતબ્બતાનં અભાવા. ન હિ અજ્ઝુપેક્ખિતબ્બે ભાવનીયતા,

મનાપતા વા પચ્ચુપટ્ઠાતિ, પિયગરુભાવસમ્પન્ને ચ પઠમં મેત્તા ભાવેતબ્બા. **કોધો ઉપ્પજ્જતિ** કોટ્ઠાસન્તરભાવાનુપનયનતો.

તમેવાતિ વિસભાગલિઙ્ગમેવ. લિઙ્ગસભાગેતિ અવિસેસેત્વા "**પિયપુગ્ગલે**"તિ આહ. **ભિત્તિયુદ્ધમકાસી**તિ સીલં અધિટ્ઠાય પિહિતદ્વારે ગબ્ભે સયનપીઠે નિસીદિત્વા મેત્તં ભાવેન્તો મેત્તામુખેન ઉપ્પન્નરાગેન અન્ધીકતો ભરિયાય સન્તિકં ગન્તુકામો દ્વારં અસલ્લક્ખેત્વા ભિત્તિં ભિન્દિત્વાપિ નિક્ખમિતુકામતાય ભિત્તિં પહરિ. તેનાહ ''મેત્તાયનામુખેન રાગો વઞ્ચેતી''તિ (નેત્તિ॰ અટ્ઠ॰ ૨૧), ''અન્ધતમં તદા હોતિ, યં રાગો સહતે નર''ન્તિ ચ.

આદાનનિક્ખેપપરિચ્છિન્ને અદ્ધાપચ્ચુપ્પન્નભૂતે ધરમાનતાય પચ્ચક્ખતો વિય ઉપલબ્ભમાને ખન્ધપ્પબન્ધે ઇધ સત્તાદિગ્ગહણં, ન તિયદ્ધગતેતિ આહ "**કાલકતે પના**"તિઆદિ. કસ્મા પન કાલકતે મેત્તાભાવના ન ઇજ્ઝતીતિ? મેત્તાબ્યાપારસ્સ અયોગ્યટ્ઠાનભાવતો. ન હિ મતપુગ્ગલો હિતૂપસંહારારહો. યત્થ સતિ સમ્ભવે પયોગતો હિતૂપસંહારો લબ્ભેય્ય, તત્થેવ માનસો હિતૂપસંહારો યુજ્જેય્ય. દુક્ખાપનયનમોદપ્પવત્તીસુપિ એસેવ નયોતિ કરુણાભાવનાદીનમ્પિ કાલકતે અનિજ્ઝનં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. અઞ્ઞત્થ પગુણમેત્તાઝાનો આચરિયસ્સ કાલકતભાવં અજાનન્તો તં મેત્તાય ફરિતુકામો "**આચરિયં આરબ્ભ મેત્તં આરભતી**"તિ વુત્તો. તેનાહ "**પગુણાવ મે મેત્તાઝાનસમાપત્તી**"તિ. **નિમિત્ત**ન્તિ આરમ્મણં. **ગવેસાહી**તિ ''યં પુગ્ગલં ઉદ્દિસ્સમેત્તં આરભસિ, સો જીવતિ ન જીવતી''તિ જાનાહીતિ અત્થો. **મેત્તાયન્તો**તિ મેત્તં કરોન્તો, મેત્તં ભાવેન્તોતિ અત્થો.

૨૪૧. અત્તનિ ભાવના નામ સક્ખિભાવત્થાતિ નાનાવિધસુખાનુબન્ધઅનવજ્જસુખઅબ્યાસેકસુખાદિ યં અત્તનિ ઉપલબ્ભતિ, તં નિદસ્સેન્તો તસ્સ વત્તમાનતાય આહ "**અહં સુખિતો હોમી**"તિ. સરીરસુખં નામ અનેકન્તિકં, ઈદિસસ્સ પુગ્ગલસ્સ અનોકાસં ચિત્તદુક્ખન્તિ તદભાવં સન્ધાયાહ "**નિદ્દુક્ખોતિ વા**"તિ. હોમીતિ સમ્બન્ધો. તથા **અવેરો**તિઆદીસુ, વિસેસતો ચ દુક્ખાભાવે સુખસઞ્ઞા. સા પનાયં નિદ્દુક્ખતા વેરીનં પુગ્ગલાનં વેરસઞ્ઞિતાનં પાપધમ્માનં અભાવતો, વિસેસતો બ્યાપાદવિરહતો ઈઘસઞ્ઞિતાય ઈતિયા અભાવતો, અનવજ્જકાયિકસુખસમઙ્ગિતાય ચ હોતીતિ દસ્સેન્તો આહ "**અવેરો અબ્યાપજ્જો અનીઘો સુખી**"તિ. **અત્તાનં પરિહરામી**તિ એવંભૂતો હુત્વા મમ અત્તભાવં પવત્તેમિ, યાપેમીતિ અત્થો.

એવં સન્તે યં વિભઙ્ગે વુત્તં, તં વિરુજ્ઝતીતિ સમ્બન્ધો. **એવં સન્તે**તિ એવં સતિ, યદિ અત્તનિપિ મેત્તા ભાવેતબ્બાતિ અત્થો. ''યં વિભઙ્ગે વુત્ત''ન્તિ વત્વા વિભઙ્ગદેસનાય સમાનગતિકં સુત્તપદં આહરન્તો "**કથઞ્ચ ભિક્ખૂ**"તિઆદિમાહ. તસ્સત્થો પરતો આગમિસ્સતિ.

તન્તિ વિભઙ્ગાદીસુ વચનં. **અપ્પનાવસેના**તિ અપ્પનાવહભાવનાવસેન. **ઇદ**ન્તિ ''અહં સુખિતો હોમી''તિઆદિવચનં. **સક્ખિભાવવસેના**તિ અહં વિય સબ્બે સત્તા અત્તનો સુખકામા, તસ્મા તેસુ મયા અત્તનિ વિય સુખૂપસંહારો કાતબ્બોતિ એવં તત્થ અત્તાનં સક્ખિભાવે ઠપનવસેન. તેનાહ "**સચેપિ હી**"તિઆદિ. કસ્મા પન અત્તનિ ભાવના અપ્પનાવહા ન હોતીતિ? અત્તસિનેહવસેન સપરિસ્સયભાવતો. કોટ્ઠાસન્તરે પન ભાવિતભાવનસ્સ તત્થાપિ સીમસમ્ભેદો હોતિયેવ.

સબ્બા દિસાતિ અનવસેસા દસપિ દિસા. **અનુપરિગમ્મ ચેતસા**તિ ચિત્તેન પરિયેસનવસેન અનુગન્ત્વા. **નેવજ્ઝગા પિયતરમત્તના ક્વચી**તિ સબ્બુસ્સાહેન પરિયેસન્તો અતિસયેન અત્તતો પિયતરં અઞ્ઞં સત્તં કત્થચિ દિસાય નેવ અધિગચ્છેય્ય ન પસ્સેય્ય. **એવં પિયો પુથુ અત્તા પરેસ**ન્તિ એવં કસ્સચિ અત્તતો પિયતરસ્સ

અનુપલબ્ભનવસેન પુથુ વિસું વિસું તેસં તેસં સત્તાનં અત્તા પિયો. **તસ્મા** તેન કારણેન, **અત્તકામો** અત્તનો હિતસુખં ઇચ્છન્તો, **પરં** સત્તં અન્તમસો કુન્થકિપિલ્લિકમ્પિ, **ન હિંસે** ન હનેય્ય, ન વિહેઠેય્યાતિ અત્થો.

અયં નયોતિ સબ્બેહિ સત્તેહિ, અત્તનો ચ પિયતરભાવં નિદસ્સેત્વા તેસુ કરુણાયનં વદતા ભગવતા સુખેસિતાય ''અત્તાનં સક્ખિભાવે ઠપેત્વા સત્તેસુ મેત્તા ભાવેતબ્બા''તિ મેત્તાભાવનાય નયદસ્સનં કતમેવાતિ અત્થો.

૨૪૨. **સુખપવત્તનત્થ**ન્તિ સુખેન અકિચ્છેન મેત્તાય પવત્તનત્થં. **ત્વાસ્સા**તિ યો પુગ્ગલો અસ્સ યોગિનો. **પિયો**તિ ઇટ્ઠો. **મનાપો**તિ મનવડ્ઢનકો. **ગરૂ**તિ ગુણવિસેસવસેન ગરુકાતબ્બો. **ભાવનીયો**તિ સમ્ભાવેતબ્બો. **આચરિયમત્તો**તિ સીલાદિના આચરિયપ્પમાણો. **પિયવચનાદીની**તિ **આદિ**-સદ્દેન અત્થચરિયાદિકે સઙ્ગણ્હાતિ. **સીલસુતાદીની**તિ **આદિ**-સદ્દેન સદ્ધાદિકે, ધુતધમ્મજાગરિયાનુયોગાદિકે ચ સઙ્ગણ્હાતિ.

કામન્તિ યુત્તપ્પત્તકારિતાસુખસિદ્ધિદીપનોયં નિપાતો. તેનેતં દીપેતિ – તાદિસં પુગ્ગલં ઉદ્દિસ્સ ભાવનં આરભન્તો યોગી યુત્તપ્પત્તકારી, સુખેન ચસ્સ તત્થ ભાવના ઇજ્ઝતિ, તેન પન યોગિના તાવતા સન્તોસો ન કાતબ્બોતિ. તેનાહ ''**અપ્પના સમ્પજ્જતી**''તિઆદિ. **સીમાસમ્ભેદ**ન્તિ મરિયાદાપનયનં, અત્તા પિયો મજ્ઝત્તો વેરીતિ વિભાગાકરણન્તિ અત્થો. **તદનન્તર**ન્તિ તતો પિયમનાપગરુભાવનીયતો, તત્થ વા મેત્તાધિગમતો અનન્તરં. અતિપ્પિયસહાયકે મેત્તા ભાવેતબ્બાતિ સમ્બન્ધો, ગરુટ્ઠાનીયે પટિલદ્ધં મેત્તામનસિકારં અતિપ્પિયસહાયકે ઉપસંહરિતબ્બન્તિ અત્થો. સુખૂપસંહારકતસ્સ તં હોતિ પગેવ પટિપક્ખધમ્માનં વિક્ખમ્ભિતત્તા. અતિપ્પિયસહાયકતો અનન્તરં મજ્ઝત્તે મેત્તા ભાવેતબ્બા મજ્ઝત્તં પિયગરુટ્ઠાને ઠપેતું સુકરભાવતો. ''અતિપ્પિયસહાયકતો''તિ ચ ઇદં પુરિમાવત્થં ગહેત્વા વુત્તં. પગુણમનસિકારાધિગમતો પટ્ઠાય હિસ્સ સોપિ પિયટ્ઠાને એવ તિટ્ઠતિ. **મજ્ઝત્તતો વેરીપુગ્ગલે**તિ મજ્ઝત્તપુગ્ગલે મેત્તાયન્તેન તત્થ પગુણમનસિકારાધિગમેન પિયભાવં ઉપસંહરિત્વા તદનન્તરં વેરીપુગ્ગલં ભાવનાય મજ્ઝત્તે ઠપેત્વા તતો મજ્ઝત્તતો પિયભાવૂપસંહારેન વેરીપુગ્ગલે **મેત્તા ભાવેતબ્બા**. ''વેરીપુગ્ગલે''તિ ચ ઇદં પુરિમાવત્થં ગહેત્વા વુત્તં. **એકેકસ્મિં કોટ્ઠાસે મુદું કમ્મનિયં ચિત્તં કત્વા**તિ પિયગરુટ્ઠાનીયો, અતિપ્પિયો, મજ્ઝત્તો, વેરીતિ ચતૂસુ પુગ્ગલકોટ્ઠાસેસુ પઠમં તાવ પિયગરુટ્ઠાનીયે મેત્તાભાવનં અધિગન્ત્વા વસીભાવપ્પત્તિયા તથાપવત્તં ચિત્તં કોટ્ઠાસન્તરૂપસંહારત્થં મુદું કમ્મનિયં કત્વા તદનન્તરં અતિપ્પિયસહાયે અતિપ્પિયભાવં વિક્ખમ્ભેત્વા પિયભાવમત્તે ચિત્તં ઠપેન્તેન ભાવના ઉપસંહરિતબ્બા, તમ્પિ વસીભાવાપાદનેન મુદું કમ્મનિયં કત્વા તદનન્તરં મજ્ઝત્તે ઉદાસિનભાવં વિક્ખમ્ભેત્વા પિયભાવં ઉપટ્ઠપેત્વા ભાવના ઉપસંહરિતબ્બા, પુન તમ્પિ વસીભાવાપાદનેન મુદું કમ્મનિયં કત્વા તદનન્તરં વેરિમ્હિ વેરીસઞ્ઞં વિક્ખમ્ભેત્વા મજ્ઝત્તભાવૂપટ્ઠપનમુખેન પિયભાવં ઉપ્પાદેન્તેન ભાવના ઉપસંહરિતબ્બા. તેન વુત્તં ''**તદનન્તરે તદનન્તરે ઉપસંહરિતબ્બ**''ન્તિ, ઝાનચિત્તં ઉપનેતબ્બં ઉપ્પાદેતબ્બન્તિ અત્થો.

વેરીપુગ્ગલો વા નત્થિ કમ્મબલેન વા એતરહિ પયોગસમ્પત્તિયા વા સબ્બસો અનત્થકરસ્સ અભાવતો. **મહાપુરિસજાતિકત્તા**તિ મહાપુરિસસભાવત્તા ચિરકાલપરિચયસમિદ્ધખન્તિમેત્તાનુદ્દયાદિગુણસમ્પન્નતાય ઉળારજ્ઝાસયત્તાતિ અત્થો. તાદિસો હિ સબ્બસહો પરાપરાધં તિણાયપિ ન મઞ્ઞતિ. તેન વુત્તં ''**અનત્થં કરોન્તેપિ પરે વેરીસઞ્ઞાવ નુપ્પજ્જતી**''તિ. **તેના**તિ તેન યોગિના. અત્થિ વેરીપુગ્ગલોતિ સમ્બન્ધો.

૨૪૩. **પુરિમપુગ્ગલેસૂ**તિ પિયાદીસુ ઝાનસ્સ આરમ્મણભૂતેસુ પુરિમેસુ પુગ્ગલેસુ. **મેત્તં સમાપજ્જિત્વા**તિ પટિઘં વિક્ખમ્ભેત્વા ઉપ્પાદિતં મેત્તાઝાનં સમાપજ્જિત્વા. **મેત્તાયન્તેન પટિઘં પટિવિનોદેતબ્બ**ન્તિ એત્થ કેચિ પન ''ઉપચારજ્ઝાનં સમ્પાદેત્વા''તિ અત્થં વદન્તિ, તેસં ઉપચારજ્ઝાનતો વુટ્ઠાનમ્પિ ઇચ્છિતબ્બં સિયા ''વુટ્ઠહિત્વા''તિ વુત્તત્તા. પુબ્બે તસ્મિં પુગ્ગલે અસતિયા અમનસિકારેન પટિઘં અનુપ્પાદેન્તસ્સ સાધારણતો તં વિક્ખમ્ભેત્વા ઝાનસ્સ ઉપ્પાદનં, સમાપજ્જનઞ્ચ વુત્તં. ઇદાનિ પન તં અનુસ્સરન્તસ્સપિ મનસિ કરોન્તસ્સપિ યથા પટિઘં ન ઉપ્પજ્જતિ, તં વિધિં દસ્સેતું ઇદં વુત્તં ''**તં પુગ્ગલં મેત્તાયન્તેન પટિઘં વિનોદેતબ્બ**''ન્તિ. મેત્તાયનમેવ હિ ઇધ પટિઘવિનોદનં અધિપ્પેતં. **ન નિબ્બાતી**તિ ન વૂપસમ્મતિ.

અનુસારતોતિ અનુગમનતો, પચ્ચવેક્ખણતોતિ અત્થો. **ઘટિતબ્બ**ન્તિ વાયમિતબ્બં.

તઞ્ચ ખો ઘટનં વાયમનં. **ઇમિના** ઇદાનિ વક્ખમાનેન આકારેન.

ઉભતો દ્વીસુ ઠાનેસુ દણ્ડો એતસ્સાતિ **ઉભતોદણ્ડકં**, તેન. **ઓચરકા** લામકાચારા પાપપુરિસા. **તત્રાપી**તિ તેસુપિ અઙ્ગમઙ્ગાનિ ઓક્કન્તેસુપિ. **તેના**તિ મનોપદોસેન. **ન સાસનકરો**. સબ્બપાપસ્સ અકરણં હિ સાસનં. **તસ્સેવા**તિ તતોપિ. નિસ્સક્કે હિ ઇદં સામિવચનં, સમુચ્ચયે ચ **એવ**-સદ્દો, પઠમં કુદ્ધપુરિસતોપીતિ અત્થો. **તેના**તિ કુજ્ઝનેન. **પાપિયો**તિ પાપતરો. સારમ્ભાદિકસ્સ કિલેસાનુબન્ધસ્સ વત્થુભાવતો કોધસ્સ સાવજ્જતં ઞત્વાપિ કુજ્ઝનતો સચે કોધે અનવજ્જસઞ્ઞી કુદ્ધસ્સ પુગ્ગલસ્સ ન પટિકુજ્ઝેય્યાતિ કેચિ. **ઉભિન્ન**ન્તિ દ્વિન્નં પુગ્ગલાનં. તેનાહ ''**અત્તનો ચ પરસ્સ ચા**''તિ. અથ વા **ઉભિન્ન**ન્તિ ઉભયેસં લોકાનં, ઇધલોકપરલોકાનન્તિ અત્થો.

સપત્તકન્તાતિ પટિસત્તૂહિ ઇચ્છિતા. **સપત્તકરણા**તિ તેહિ કાતબ્બા. **કોધન**ન્તિ કુજ્ઝનસીલં. **કોધનાય**ન્તિ કોધનો અયં, **અય**ન્તિ ચ નિપાતમત્તં. **કોધપરેતો**તિ કોધેન અનુગતો, પરાભિભૂતો વા. **દુબ્બણ્ણોવ હોતી**તિ પકતિયા વણ્ણવાપિ અલઙ્કતપટિયત્તોપિ મુખવિકારાદિવસેન વિરૂપો એવ હોતિ એતરહિ, આયતિં ચાતિ. કોધાભિભવસ્સ એકન્તિકમિદં ફલન્તિ દીપેતું ''દુબ્બણ્ણો વા''તિ અવધારણં કત્વા પુન ''**કોધાભિભૂતો**''તિ વુત્તં. **ન પચુરત્થો**તિ ન પહૂતધનો. **ન ભોગવા**તિ ઉપભોગપરિભોગવત્થુરહિતો. **ન યસવા**તિ ન કિત્તિમા.

છવાલાતન્તિ છવદહનાલાતં, ચિતકાયં સન્તજ્જનુમ્મુક્કન્તિપિ વદન્તિ. **ઉભતોપદિત્ત**ન્તિ ઉભોસુ કોટીસુ દડ્ઢં. **મજ્ઝે ગૂથગત**ન્તિ વેમજ્ઝટ્ઠાને સુનખસ્સ વા સિઙ્ગાલસ્સ વા ઉહદેન ગૂથેન મક્ખિતં. **કટ્ઠત્થ**ન્તિ દારુકિચ્ચં. **નેવ ફરતિ** ન સાધેતિ. **તથૂપમાહ**ન્તિ તથૂપમં તાદિસં અહં. **ઇમ**ન્તિ ''સો ચ હોતિ અભિજ્ઝાલૂ''તિઆદિના (ઇતિવુ॰ ૯૨) હેટ્ઠા વુત્તં સન્ધાય સત્થા વદતિ, તસ્મા કામેસુ તિબ્બસારાગતાદિના સીલરહિતન્તિ અધિપ્પાયો. ઇધ પન બ્યાપન્નચિત્તં પદુટ્ઠમનસઙ્કપ્પતાવસેન યોજેતબ્બં.

સો દાનિ ત્વન્તિઆદિ યથાવુત્તેહિ સુત્તપદેહિ અત્તનો ઓવદનાકારદસ્સનં.

૨૪૪. **યો યો ધમ્મો**તિ કાયસમાચારાદીસુ યો યો સુચરિતધમ્મો. **વૂપસન્તો**તિ સંયતો. **પરિસુદ્ધો**તિ કિલેસમલવિગમેન વિસુદ્ધો. કિલેસદાહાભાવેન વા ઉપસન્તો, અનવજ્જભાવેન પરિસુદ્ધો, કાયસમાચારસ્સેવ ઉપસમો ચિરકાલં સંયતકાયકમ્મતાય વેદિતબ્બો. એવં સેસેસુપિ.

તેતિ વચીમનોસમાચારે.

સોતિ ઉપસન્તવચીસમાચારો પુગ્ગલો. **પટિસન્થારકુસલો**તિ યથા પરેહિ છિદ્દં ન હોતિ, એવં પટિસન્થરણે કુસલો. **સખિલો**તિ અધિવાસનખન્તિસઙ્ખાતેન સખિલભાવેન સમન્નાગતો. **સુખસમ્ભાસો**તિ પિયકથો. **સમ્મોદકો**તિ સમ્મોદનીયકથાય સમ્મોદનસીલો. **ઉત્તાનમુખો**તિ વિકુણિતમુખો અહુત્વા પીતિસોમનસ્સવસેન વિકસિતમુખો. **પુબ્બભાસી**તિ યેન કેનચિ સમાગતો પટિસન્થારવસેન પઠમંયેવ આભાસનસીલો. **મધુરેન સરેન ધમ્મં ઓસારેતિ** સરભઞ્ઞવસેન. સરભાણં પન કરોન્તો **પરિમણ્ડલેહિ** પરિપુણ્ણેહિ પદેહિ ચ બ્યઞ્જનેહિ ચ અબ્યાકુલેહિ ધમ્મકથં કથેતિ.

સબ્બજનસ્સ પાકટો સક્કચ્ચકિરિયાયાતિ અધિપ્પાયો. તેનાહ "**યો હી**"તિઆદિ. **ઓકપ્પેત્વા**તિ સદ્દહિત્વા. ઓકપ્પનલક્ખણા હિ સદ્ધા. **ઓહિતસોતો**તિ અવહિતસોતો, સુસ્સુસન્તોતિ અત્થો. **અટ્ઠિંકત્વા** અત્થં કત્વા, અત્થિકો વા હુત્વા.

"**એકોપિ ન વૂપસન્તો હોતી**"તિ પાઠો, એવરૂપો પુગ્ગલો નિરયતો નિરયં ઉપપજ્જન્તો બહુકાલં તત્થેવ સંસરતીતિ દસ્સેતું "**અટ્ઠમહાનિરયસોળસઉસ્સદનિરયપરિપૂરકો ભવિસ્સતી**"તિ વુત્તં. તત્થ સઞ્જીવાદયો અટ્ઠ મહાનિરયા. અવીચિમહાનિરયસ્સ દ્વારે દ્વારે ચત્તારો ચત્તારો કત્વા કુક્કુળાદયો સોળસ ઉસ્સદનિરયા. **કારુઞ્ઞં ઉપટ્ઠપેતબ્બં** મહાદુક્ખભાગિભાવતો. યસ્મિં પુગ્ગલે અવિહેસાભૂતા દુક્ખાપનયનકામતા ઉપતિટ્ઠતિ, તત્થ પટિઘો અનોકાસોવાતિ આહ "**કારુઞ્ઞમ્પિ પટિચ્ચ આઘાતો વૂપસમ્મતી**"તિ.

ઇમસ્સ ચ અત્થસ્સાતિ ''યો યો ધમ્મો''તિઆદિના વુત્તસ્સ અત્થસ્સ.

૨૪૫. યં વેરી દુક્ખાપેતું સક્કોતિ, સો તસ્સ વસેન "**અત્તનો વિસયે**"તિ વુત્તો ભિક્ખુનો કાયો. **કિન્તિ** કિં કારણં. **તસ્સા**તિ વેરિનો. **અવિસયે**તિ દુક્ખં ઉપ્પાદેતું અસક્કુણેય્યતાય અગોચરે. **સચિત્તે**તિ અત્તનો ચિત્તે. **મહાનત્થકર**ન્તિ ઇધલોકત્થપરલોકત્થપરમત્થાનં વિરાધનવસેન મહતો વિપુલસ્સ, નાનાવિધસ્સ ચ દિટ્ઠધમ્મિકાદિભેદસ્સ અનત્થસ્સ કારણં. **મૂલનિકન્તન**ન્તિ સીલસ્સ મૂલાનિ નામ હિરોત્તપ્પખન્તિમેત્તાનુદ્દયા, તેસં છિન્દનં. કોધો હિ ઉપ્પજ્જમાનોવ પાણાતિપાતાદિવસેન હિરોત્તપ્પાદીનિ ઉચ્છિન્દતિ. **જળો**તિ અન્ધબાલો.

અનરિયં કમ્મન્તિ વેરિના કતમહાપરાધમાહ. **યો સય**ન્તિ યો ત્વં સયમ્પિ. **દોસેતુકામો**તિ કોધં ઉપ્પાદેતુકામો. **યદિ કરિ** યદિ અકાસિ. **દોસુપ્પાદેના**તિ દોસસ્સ ઉપ્પાદનેન. **દુક્ખં તસ્સ ચ નામા**તિ દુક્ખઞ્ચ નામ તસ્સ અપરાધકસ્સ. **નામા**તિ અસમ્ભાવને નિપાતો, તેન તસ્સ કારણં અનેકન્તિકન્તિ દસ્સેતિ. તેનાહ "**કાહસિ વા ન વા**"તિ, કરિસ્સસિ ન વા કરિસ્સસીતિ અત્થો. **અહિતં મગ્ગ**ન્તિ અત્તનો અહિતાવહં દુગ્ગતિમગ્ગં.

અટ્ઠાનેતિ દોસો તવ અપ્પિયસ્સ કારાપકો, સત્તુ પન તસ્સ વસવત્તિતાય દાસસદિસોતિ અટ્ઠાનં પચ્ચાપકિરિયાય. તસ્મા **તમેવ દોસં છિન્દસ્સુ** ઉચ્છિન્દ. **ખણિકત્તા**તિ ઉદયવયપરિચ્છિન્નો અત્તનો પવત્તિકાલસઙ્ખાતો ખણો એતેસં અત્થીતિ ખણિકા, તબ્ભાવતો ખણપભઙ્ગુભાવતોતિ અત્થો. **કસ્સ દાનીધ કુજ્ઝસી**તિ અપરાધકસ્સ સન્તાને યેહિ ખન્ધેહિ તે અપરાધો કતો, તે તંખણંયેવ સબ્બસો નિરુદ્ધા. ઇદાનિ પન અઞ્ઞે તિટ્ઠન્તીતિ કસ્સ ત્વં ઇધ કુજ્ઝસિ. ન હિ યુત્તં અનપરાધેસુ કુજ્ઝનન્તિ અધિપ્પાયો. **તં વિના કસ્સ સો કરે**તિ યો પુગ્ગલો યસ્સ દુક્ખં કરોતિ, તં દુક્ખકિરિયાય વિસયભૂતં પુગ્ગલં વિના કસ્સ નામ સો દુક્ખકારકો દુક્ખં કરે કરેય્ય. **સયમ્પિ દુક્ખહેતુ ત્વમિતી**તિ એવં સયમ્પિ ત્વં એતસ્સ દુક્ખસ્સ હેતુ, એવં સમાને તસ્સ તુય્હઞ્ચ તસ્સ દુક્ખસ્સ હેતુભાવે **કિં** કારણા **તસ્સ કુજ્ઝસિ** ન તુય્હન્તિ અત્થો.

૨૪૬. પરલોકેપિ અનુગામિભાવતો કમ્મંયેવ સકં સન્તકં એતેસન્તિ કમ્મસ્સકા, તેસં ભાવો **કમ્મસ્સકતા**. પચ્ચવેક્ખણા નામ નિસેધનત્થા, નિસેધનઞ્ચ ભાવિનો કમ્મસ્સાતિ આહ "**યં કમ્મં કરિસ્સસી**"તિ. પટિઘવસેન પન પવત્તકમ્મં પાકટભાવતો આસન્નં, પચ્ચક્ખઞ્ચાતિ આહ "**ઇદઞ્ચા**"તિ. **ચ**-સદ્દો બ્યતિરેકે, સો તસ્સ કમ્મસ્સ ફલનિસ્સન્દેન "**નેવ સમ્માસમ્બોધિ**"ન્તિઆદિના બ્યતિરેકતો વુચ્ચમાનમેવત્થં જોતેતિ. નેવ સમત્થન્તિ સમ્બન્ધો. નિરયે નિયુત્તં, જાતન્તિ વા **નેરયિકં**. **અત્તાનંયેવ ઓકિરતિ** દોસરજેનાતિ અધિપ્પાયો.

૨૪૭. સત્થુ પુબ્બચરિયગુણા પચ્ચવેક્ખિતબ્બા, સત્થુ ગારવેનાપિ પટિઘં વૂપસમેય્યાતિ.

બોધિસત્તોપિ સમાનો નનુ તે સત્થા ચિત્તં નપ્પદૂસેસિ, પગેવ અભિસમ્બુદ્ધોતિ અધિપ્પાયો. **દેવિયા પદુટ્ઠેના**તિ દેવિયા સદ્ધિં પદુબ્ભિના મિચ્છાચારવસેન અપરદ્ધેન. યત્થ સુસાને છવસરીરં છડ્ડીયતિ, તં **આમકસુસાનં**. **નિખઞ્ઞમાનો**તિ નિખણિયમાનો. **પુરિસકારં કત્વા**તિ આવાટતો નિક્ખમનત્થાય બાહુબલેન પુરિસકારં કત્વા. **યક્ખાનુભાવેના**તિ અડ્ડવિનિચ્છયેન આરાધિતચિત્તસ્સ યક્ખસ્સ આનુભાવેન. **સિરિગબ્ભ**ન્તિ વાસાગારે.

આસીસેથેવાતિ યથાધિપ્પેતે અત્થે ઞાયતો અનવજ્જતો આસં કરેય્ય. **ન નિબ્બિન્દેય્યા**તિ "એવં કિચ્છાપન્નસ્સ મે કુતો સોત્થિભાવો"તિ ન નિબ્બિન્દેય્ય. વુત્તઞ્હિ "આપદાસુ ખો, મહારાજ, થામો વેદિતબ્બો"તિ (ઉદા॰ ૫૩). **યથા ઇચ્છિ**ન્તિ યેન પકારેન કસ્સચિ પીળં અકત્વા રજ્જે પતિટ્ઠિતં અત્તાનં ઇચ્છિં, **તથા અહં અહુ**ન્તિ **પસ્સામિ**. **વો**તિ હિ નિપાતમત્તં.

કાસિરઞ્ઞાતિ કલાબુના કાસિરાજેન. **સકણ્ટકાહી**તિ અયકણ્ટકેહિ સકણ્ટકાહિ.

મહલ્લકોતિ વુદ્ધો વયોઅનુપ્પત્તો. **રુજ્ઝન્તી**તિ નિરુજ્ઝન્તિ.

ચિત્તપરિઞ્ઞાણ્હનકાલોતિ વિસેવનં કાતું અદત્વા ચિત્તસ્સ સમ્મદેવ દમનકાલો.

પુથુસલ્લેનાતિ વિપુલેન સલ્લેન. **નાગો**તિ હત્થિનાગો. **વધી**તિ વિજ્ઝિ, મારેસીતિ વા અત્થો. ઇમં ઠાનં આગન્ત્વા મયિ એવં કરણં નામ ન તવ વસેન હોતિ, તસ્મા **કસ્સ વા** રઞ્ઞો, રાજમત્તસ્સ વા **અયં પયોગો** ઉય્યોજનાતિ અત્થો.

છબ્બણ્ણરસ્મીતિ નીલપીતલોહિતાદિવસેન છબ્બણ્ણમયૂખા. છબ્બણ્ણકિરણવન્તદન્તતાય હિ તે હત્થી "છદ્દન્તા"તિ વુચ્ચન્તિ, ન છદ્દન્તવન્તતાય.

છાતોતિ જિઘચ્છિતો. **ખાદેય્યા**તિ ખાદેય્યં, અયમેવ વા પાઠો. **આહિતો**તિ સુહિતો. **સમ્બલ**ન્તિ મગ્ગાહારં. તં પન યસ્મા ઉપચારેન પથસ્સ હિતન્તિ વુચ્ચતિ, તસ્મા "**પાથેય્ય**"ન્તિપિ વુત્તં. "મિત્તદુબ્ભી વતાયં અન્ધબાલો"તિ કારુઞ્ઞેન **અસ્સુપુણ્ણેહિ નેત્તેહિ તં પુરિસં ઉદિક્ખમાનો**.

મા અય્યોસિ મે ભદન્તેતિ એત્થ **મા**તિ નિપાતમત્તં, **મા**તિ વા પટિક્ખેપો, તેન ઉપરિ તેન કાતબ્બં વિપ્પકારં પટિસેધેતિ. **અય્યો મે**તિ અય્યિરકો ત્વં મમ અતિથિભાવતો. **ભદન્તે**તિ પિયસમુદાચારો. **ત્વં નામેતાદિસં કરી**તિ ત્વમ્પિ એવરૂપં અકાસિ નામ.

તિરચ્છાનભૂતોપિ પન મહાકપિ હુત્વા ખેમન્તભૂમિં સમ્પાપેસીતિ યોજના.

પેળાય પક્ખિપન્તેપીતિ ખુદ્દકાય પેળાય પાદેહિ કોટેત્વા પક્ખિપન્તેપિ. **મદ્દન્તેપી**તિ દુબ્બલભાવકરણત્થં નાનપ્પકારેહિ મદ્દન્તેપિ. **અલમ્પાને**તિ એવંનામકે અહિતુણ્ડિકે.

પીતં વાતિ એત્થ **વા**-સદ્દો અવુત્તત્થવિકપ્પે, તેન ઓદાતમઞ્જિટ્ઠાદિં અવુત્તં સઙ્ગણ્હાતિ. **ચિત્તાનુવત્તન્તો**તિ ચિત્તં અનુવત્તન્તો. **હોમિ ચિન્તિતસન્નિભો** એવમયં બહુલાભં લભતૂતિ. આનુભાવેન પન **થલં કરેય્ય ઉદકં…પે॰… છારિકં કરે. એવં** પન **યદિ ચિત્તવસી હેસ્સં…પે॰… ઉત્તમત્થો ન સિજ્ઝતી**તિ તદા અત્તના તત્થ દિટ્ઠં આદીનવં દસ્સેતિ ભગવા. તત્થ **ઉત્તમત્થો**તિ બુદ્ધભાવમાહ. **ભોજપુત્તેહી**તિ લુદ્દપુત્તેહિ.

અળારાતિ યેન સયં તદા લુદ્દહત્થતો મોચિતો, તં સત્થવાહં નામેન આલપતિ. **અતિકસ્સા**તિ નાસાય આવુતરજ્જું આકડ્ઢિત્વા. **સમ્પરિગય્હા**તિ કાળવેત્તલતાદીહિ સબ્બસો પરિગ્ગહેત્વા, અચ્છરિયાનિ દુસ્સહાનં સહનવસેનાતિ અધિપ્પાયો.

અતિવિય અયુત્તં અપ્પતિરૂપં પટિઘચિત્તુપ્પાદનેન કેનચિ અપ્પટિસમખન્તિગુણસ્સ સત્થુસાસનાવોક્કમનપ્પસઙ્ગતો.

૨૪૮. “અનમતગ્ગોયં, ભિક્ખવે, સંસારો”તિઆદિના (સં॰ નિ॰ ૨.૧૨૪; ૩.૯૯, ૧૦૦; ૩.૫.૫૨૦; કથા॰ ૭૫) આગતાનિ સુત્તપદાનિ અનમતગ્ગસદ્દો, તદત્થો વા એતેસન્તિ **અનમતગ્ગિયાનિ**.

અજેહિ ગમનમગ્ગો **અજપથો**. સઙ્કૂ લગ્ગાપેત્વા તે આલમ્બિત્વા ગમનમગ્ગો **સઙ્કુપથો. સઙ્કૂ**તિ અઙ્કુસાકારેન કતદીઘદણ્ડો વુચ્ચતિ. **આદિ**-સદ્દેન પપાતમગ્ગદુગ્ગમગ્ગાદિકે સઙ્ગણ્હાતિ. **ઉભતોબ્યૂળ્હે**તિ સમ્પહારત્થં દ્વીહિપિ પક્ખેહિ ગાળ્હસન્નાહે. **અગ્ગાનિ ચ દુક્કરાનિ કરિત્વા** ધનાસાય પબ્બતવિદુગ્ગનદીવિદુગ્ગાદિપક્ખન્દનવસેનાતિ અધિપ્પાયો. **મં પોસેસિ, ઉપકારં અકાસિ, તત્ર નપ્પતિરૂપં મનં પદૂસેતુન્તિ** એવં ચિત્તં ઉપ્પાદેતબ્બન્તિ સમ્બન્ધો. એવં ચિત્તુપ્પાદનઞ્ચ એતરહિ દિસ્સમાનેન પુત્તાદીનં પોસનાદિના અતીતસ્સ અનુમાનતો ગહણવસેન વેદિતબ્બં.

૨૪૯. મેત્તાયાતિ મેત્તાસઙ્ખાતાય, મેત્તાસહિતાય વા. **ચેતોવિમુત્તિયા**તિ ચિત્તસમાધાને. **આસેવિતાયા**તિ આદરેન સેવિતાય. **ભાવિતાયા**તિ વડ્ઢિતાય. **બહુલીકતાયા**તિ પુનપ્પુનં કતાય. **યાનીકતાયા**તિ યુત્તયાનં વિય કતાય. **વત્થુકતાયા**તિ અધિટ્ઠાનવત્થું વિય કતાય. **અનુટ્ઠિતાયા**તિ અધિટ્ઠિતાય. **પરિચિતાયા**તિ પરિચિણ્ણાય ચિણ્ણવસીભાવાય. **સુસમારદ્ધાયા**તિ સુટ્ઠુ સમ્પાદિતાય. **પાટિકઙ્ખા**તિ ઇચ્છિતબ્બા અવસ્સંભાવિનો. સેસં પરતો આગમિસ્સતિ.

૨૫૦. ધાતુવિનિબ્ભોગોતિ સસમ્ભારસઙ્ખેપાદિના ધાતૂનં વિનિબ્ભુજનં. અપરાધો નામ અપરજ્ઝન્તસ્સ પુગ્ગલસ્સ રૂપધમ્મમુખેન ગય્હતીતિ કત્વા આહ “**કિં કેસાનં કુજ્ઝસી**”તિઆદિ, કેસાદિવિનિમુત્તસ્સ અપરજ્ઝનકસ્સ પુગ્ગલસ્સ અભાવતો. ઇદાનિ નિબ્બત્તિતપરમત્થધમ્મવસેનેવ વિનિબ્ભોગવિધિં દસ્સેતું “**અથ વા પના**”તિઆદિ વુત્તં. પઞ્ચક્ખન્ધે ઉપાદાય, દ્વાદસાયતનાનિ ઉપાદાયાતિ પચ્ચેકં **ઉપાદાય**-સદ્દો યોજેતબ્બો. **કોધસ્સ પતિટ્ઠાનટ્ઠાનં ન હોતી**તિ યથા આરગ્ગે સાસપસ્સ, આકાસે ચ ચિત્તકમ્મસ્સ પતિટ્ઠાનટ્ઠાનં નત્થિ, એવમસ્સ

''વેરી''તિ પરિકપ્પિતે પુગ્ગલે કોધસ્સ પતિટ્ઠાનટ્ઠાનં ન હોતિ, કેસાદીનં અકુજ્ઝિતબ્બતો, તબ્બિનિમુત્તસ્સ ચ પુગ્ગલસ્સ અભાવતો.

૨૫૧. **સંવિભાગો**તિ આમિસસંવિભાગો. **પરસ્સા**તિ પચ્ચત્થિકસ્સ. **ભિન્નાજીવો**તિ અપરિસુદ્ધાજીવો. **તસ્સેવં કરોતો**તિ એવં સંવિભાગં કરોન્તસ્સ તસ્સ દાયકસ્સ. **ઇતરસ્સા**તિ પટિગ્ગાહકસ્સ. "**મમ માતરા ઉપાસિકાય દિન્નો**"તિ ઇદં "**ધમ્મિયલાભો**"તિ એતસ્સ કારણવચનં. તેન પન તસ્સ આગમનસુદ્ધિં દસ્સેતિ.

સબ્બત્થસાધકન્તિ ''અત્તત્થો પરત્થો દિટ્ઠધમ્મિકો અત્થો સમ્પરાયિકો અત્થો''તિ (મહાનિ॰ ૬૯; ચૂળનિ॰ મોઘરાજમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૮૫; પટિ॰ મ॰ ૩.૫) એવમાદીનં સબ્બેસં અત્થાનં, હિતાનં, પયોજનાનઞ્ચ નિપ્ફાદકં. **ઉન્નમન્તિ** દાયકા. **નમન્તિ** પટિગ્ગાહકા.

૨૫૨. **એવ**ન્તિ યથાવુત્તેહિ કકચૂપમોવાદાનુસ્સરણાદીહિ અત્તનો ઓવદનાકારેહિ. **વૂપસન્તપટિઘસ્સા**તિ પટિસઙ્ખાનબલેન વિનોદિતાઘાતસ્સ. **તસ્મિમ્પી**તિ વેરીપુગ્ગલેપિ. **વેરી**-ગહણેનેવ ચેત્થ અપ્પિયપુગ્ગલસ્સાપિ ગહણં દટ્ઠબ્બં વેરિમ્હિ મેત્તાય સિદ્ધાય તસ્મિમ્પિ મેત્તાસિદ્ધિતો, પિયતો પન અતિપ્પિયસહાયકસ્સ વિસું ગહણં આસન્નપચ્ચત્થિકસ્સ દુબ્બિનિમોચયભાવદસ્સનત્થં. **મેત્તાવસેના**તિ મેત્તાયનવસેન. **સમચિત્તત**ન્તિ હિતૂપસંહારેન સમાનચિત્તતં. **સીમાસમ્ભેદો** સા એવ સમચિત્તતા. **ઇમસ્મિં પુગ્ગલે**તિ મેત્તાકમ્મટ્ઠાનિકપુગ્ગલે. **નિસિન્ને**તિ ભાવેનભાવલક્ખણે ભુમ્મં.

હિતમજ્ઝત્તેતિ પિયે, મજ્ઝત્તે ચ. **ચતુબ્બિધે**તિ ચતુબ્બિધે જને, યત્થ કત્થચીતિ અધિપ્પાયો. **નાનત્ત**ન્તિ પિયમજ્ઝત્તાદિનાનાકરણં. **હિતચિત્તોવ પાણિન**ન્તિ કેવલં સત્તેસુ હિતચિત્તો એવાતિ પવુચ્ચતિ, ન પન ''મેત્તાય નિકામલાભી''તિ વા ''કુસલી''તિ વા પવુચ્ચતિ. કસ્મા? યસ્મા અત્તાદીસુ પસ્સતિ નાનત્તન્તિ. કસ્મા પનાયં હિતચિત્તો કુસલીતિ ન વુચ્ચતીતિ? સાતિસયસ્સ કુસલસ્સ વસેન કુસલિભાવસ્સ અધિપ્પેતત્તા. ઇમસ્સ ચ પુગ્ગલસ્સ મેત્તાભાવના ન વિસેસવતી. અથ વા **ન નિકામલાભી મેત્તાય** યતો અત્તાદીસુ પસ્સતિ નાનત્તં. **કુસલી**તિ પવુચ્ચતિ, યસ્મા હિતચિત્તોવ પાણિનન્તિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. ગામસીમાદયો વિય ગામન્તરાદીહિ સત્તસઙ્ખાતે મેત્તાવિસયે ભાવનાય પુબ્બે અઞ્ઞમઞ્ઞં અસંકિણ્ણમરિયાદારૂપેન ઠિતત્તા અત્તાદયો ઇધ સીમા નામાતિ આહ "**ચતસ્સો સીમાયો**"તિ. **સમ્ભિન્ના હોન્તી**તિ એત્થ વુત્તં સમ્ભેદં દસ્સેતું "**સમં ફરતિ મેત્તાયા**"તિઆદિ વુત્તં. **મહાવિસેસો**તિ મહન્તો ભાવનાય વિસેસો અતિસયો. **પુરિમેન** પુરિમતો અત્તાદિનાનત્તદસ્સિના. **ન નાયતી**તિ ન ઞાયતિ.

૨૫૩. **નિમિત્ત**ન્તિ યથા કસિણકમ્મટ્ઠાનાદીસુ તંતંકસિણમણ્ડલાદિપરિગ્ગહમુખેન ભાવનાવસેન લદ્ધં ઉગ્ગહનિમિત્તં નિસ્સાય ઝાનસ્સ ગોચરભાવેન પટિભાગનિમિત્તં ઉપતિટ્ઠતિ, ન એવમિધ ઉપટ્ઠિતં નિમિત્તં નામ અત્થિ. યો પનાયં યથાવુત્તો સીમાસમ્ભેદો લદ્ધો, સ્વેવ નિમિત્તં વિયાતિ નિમિત્તં. તસ્મિં હિ લદ્ધે ભાવનાય સાતિસયત્તા નીવરણાનિ વિક્ખમ્ભિતાનેવ હોન્તિ, કિલેસા સન્નિસિન્નાવ, ઉપચારસમાધિના ચિત્તં સમાહિતમેવ. તેનાહ "**નિમિત્તઞ્ચ ઉપચારઞ્ચ લદ્ધં હોતી**"તિ. **તમેવ નિમિત્ત**ન્તિ સીમાસમ્ભેદવસેન પવત્તસમથનિમિત્તં. **અપ્પકસિરેનેવ** અકિચ્છેનેવ, પગેવ પરિપન્થસ્સ વિસોધિતત્તા.

એત્તાવતાતિ એત્તકેન ભાવનાનુયોગેન. **અનેન** યોગિના. **પઞ્ચઙ્ગવિપ્પહીન**ન્તિઆદીનં પદાનં અત્થો હેટ્ઠા વુત્તો એવ.

“**પઠમજ્ઝાનાદીનં અઞ્ઞતરવસેના**”તિ ઇદં વક્ખમાનાય વિકુબ્બનાય તેસં સાધારણતાય વુત્તં. **અપ્પનાપ્પત્તચિત્તસ્સેવ** ન ઉપચારમત્તલાભિનો. પગુણબલવભાવાપાદનેન વેપુલ્લાદિવિસેસપ્પત્તસ્સ ઓધિસો, અનોધિસો ચ દિસાફરણાદિવસેન ઝાનસ્સ પવિજમ્ભના વિકુબ્બના વિવિધા કિરિયાતિ કત્વા.

૨૫૪. મેત્તાસહગતેનાતિ ઉપ્પાદતો યાવ ભઙ્ગા મેત્તાય સહ પવત્તેન સંસટ્ઠેન સમ્પયુત્તેનાતિ અત્થો. યસ્મા પન તં વુત્તનયેન મેત્તાય સહગતં, તાય એકુપ્પાદાદિવિધિના સમ્મદેવ આગતં હોતિ, તસ્મા વુત્તં “**મેત્તાય સમન્નાગતેના**”તિ. **ચેતો**-સદ્દો ‘‘અધિચેતસો’’તિઆદીસુ (પાચિ॰ ૧૫૩; ઉદા॰ ૩૭) સમાધિપરિયાયોપિ હોતીતિ તતો વિસેસેતું “**ચેતસાતિ ચિત્તેના**”તિ વુત્તં. **એતન્તિ** એતં પદં. દિસોધિપરિગ્ગહો સત્તોધિપરિગ્ગહમુખેનેવ હોતીતિ દસ્સેન્તો આહ “**એકિસ્સા દિસાય પઠમપરિગ્ગહિતં સત્તં ઉપાદાયા**”તિ. દિસાસુ હિ ઠિતસત્તા દિસાગહણેન ગહિતા. તેનાહ “**એકદિસાપરિયાપન્નસત્તફરણવસેન વુત્ત**”ન્તિ. ફરણઞ્ચ સારમ્મણસ્સ ધમ્મસ્સ અત્તનો આરમ્મણસ્સ ફસ્સના પચ્ચક્ખતો દસ્સનં ગહણં આરમ્મણકરણમેવાતિ આહ “**ફરિત્વાતિ ફુસિત્વા આરમ્મણં કત્વા**”તિ. **બ્રહ્મવિહારાધિટ્ઠિત**ન્તિ મેત્તાઝાનુપત્થમ્ભિતં. **તથાતિ** નિયમનં. તં અનિયમાપેક્ખસમ્બન્ધીભાવતો ઉપમાકારનિયમનં. **દુતિયન્તિ** ઉપમેય્યદસ્સનં, ઉપમેય્યઞ્ચ નામ ઉપમં, તેન સમ્બન્ધઞ્ચ વિના નત્થીતિ તદુભયમ્પિ દસ્સેતું “**યથા પુરત્થિમાદીસૂ**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **તથા દુતિયન્તિ** એત્થ ફરિત્વા વિહરતીતિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. એવં **તતિયં ચતુત્થન્તિ** એત્થાપિ. **તદનન્તરન્તિ** ચ ફરણાપેક્ખં અનન્તરગ્ગહણં, ન ફરિતબ્બદિસાપેક્ખં દિસાનં અનિદ્દિટ્ઠરૂપત્તા. ફરણાનુક્કમેન હિ તાસં દુતિયાદિતા, ન સરૂપતો. તેનેવાહ “**યં કિઞ્ચિ એકં દિસ**”ન્તિ. **ઇતીતિ** એવં યથાવુત્તં ચતસ્સો, એવં ઉદ્ધં દિસં ફરિત્વા વિહરતીતિ અત્થો. તેનાહ “**એતેનેવ નયેના**”તિ. ઇદમ્પિ ઇતિ-સદ્દસ્સેવ અત્થદસ્સનં. **પાળિયં** (મ॰ નિ॰ ૩.૩૦૯; ૩.૨૩૦; વિભ॰ ૬૪૨) **અધો તિરિયન્તિ** એત્થ પિ-સદ્દો લુત્તનિદ્દિટ્ઠોતિ દસ્સેતું “**અધોદિસમ્પિ તિરિયં દિસમ્પી**”તિ વુત્તં. એતેનેવ “**દુતિય**”ન્તિઆદીસુપિ પિ-સદ્દસ્સ લુત્તનિદ્દિટ્ઠતા દીપિતાતિ વેદિતબ્બં. **એવમેવાતિ** ઇદમ્પિ ઇતિ-સદ્દસ્સેવ અત્થદસ્સનં. એત્થ ચ “**અધો**”તિ ઇમિના યથા નિરયેસુ, નાગભવનાદીસુ, યત્થ તત્થ વા અત્તનો હેટ્ઠિમદિસાય સત્તા ગય્હન્તિ, એવં “**ઉદ્ધ**”ન્તિ ઇમિના દેવલોકે, યત્થ તત્થ વા અત્તનો ઉપરિમદિસાયં સત્તા ગહિતાતિ વેદિતબ્બં.

મજ્ઝત્તાદીતિ આદિ-સદ્દેન ઇત્થિપુરિસઅરિયાનરિયદેવમનુસ્સાદિકે પભેદે સઙ્ગણ્હાતિ. **ઈસકમ્પિ બહિ અવિક્ખિપમાનોતિ** અપ્પકમ્પિ કમ્મટ્ઠાનતો બહિ વિક્ખેપં અનાપજ્જન્તો હિતૂપસંહારતો અઞ્ઞથા થોકમ્પિ અવત્તમાનો. **સબ્બત્તતાયાતિ** વા સબ્બેન અત્તભાવેન યથા સબ્બભાવેન અત્તનિ અત્તનો અત્તભાવે હિતેસિતા, એવં સબ્બધિ સબ્બસત્તેસુ મેત્તાય ફરિત્વા વિહરતીતિ અત્થો. મેત્તાય વુચ્ચમાનત્તા સત્તવિસયો **સબ્બ**-સદ્દો, સો ચ દીઘં કત્વા વુત્તો, તસ્મા સબ્બસત્તકાયસઙ્ખાતા પજા એતસ્સ અત્થીતિ સબ્બાવન્તોતિ પદત્થતો દસ્સેન્તો “**સબ્બાવન્તન્તિ સબ્બસત્તવન્ત**”ન્તિ આહ. એત્થ ચ **સબ્બધીતિ** દિસોધિના, દેસોધિના ચ અનોધિસોફરણં વુત્તં, **સબ્બત્તતાય સબ્બાવન્તન્તિ** સત્તોધિના. તથા હિ વુત્તં ‘‘અનોધિસો દસ્સનત્થ’’ન્તિ . એકમેવત્થં પકારતો પરિયાયેન્તિ ઞાપેન્તીતિ **પરિયાયા**, વેવચનાનિ. વિપુલાદિસદ્દા ચેત્થ તાદિસાતિ અધિપ્પાયો. તેનાહ “**વિપુલેનાતિ એવમાદિપરિયાયદસ્સનતો**”તિ. પરિયાયદસ્સને ચ પુબ્બે ગહિતપદાનિપિ પુન ગય્હન્તિ, યથા ‘‘સદ્ધા સદ્દહના’’તિ (ધ॰ સ॰ ૧૨) એત્થ વુત્તમ્પિ સદ્ધાપદં પુન ઇન્દ્રિયાદિપરિયાયદસ્સને ‘‘સદ્ધા સદ્ધિન્દ્રિય’’ન્તિ (ધ॰ સ॰ ૧૨) વુત્તં. **તથાસદ્દો વા ઇતિસદ્દો વા ન વુત્તોતિ** ‘‘મેત્તાસહગતેન ચેતસા એકં દિસં ફરિત્વા વિહરતી’’તિ એતસ્સ અનુવત્તકો તથા-સદ્દો ચ ઇતિ-સદ્દો ચ તેસં ફરણાનન્તરાદિટ્ઠાનં અટ્ઠાનન્તિ કત્વા તે ન વુત્તાતિ પુન “**મેત્તાસહગતેન ચેતસાતિ વુત્ત**”ન્તિ અત્થો. વુત્તસ્સેવત્થસ્સ પુન વચનં નિગમનન્તિ આહ “**નિગમનવસેન વા**

એતં વુત્ત”ન્તિ. નનુ ચ સમાપનવસેન વુત્તસ્સેવત્થસ્સ પુન વચનં નિગમનન્તિ? નાયં દોસો ઓધિસોઅનોધિસોફરણાનં સમાપને એવ વુત્તત્તા. **વિપુલેના**તિ મહન્તેન, મહત્તઞ્ચસ્સ અસુભકમ્મટ્ઠાનાદીસુ વિય આરમ્મણસ્સ એકદેસમેવ અગ્ગહેત્વા અનવસેસગ્ગહણવસેનાતિ આહ “**ફરણવસેન વિપુલતા દટ્ઠબ્બા**”તિ.

કિલેસવિક્ખમ્ભનસમત્થતાદીહિ મહત્તં ગતં, મહન્તેહિ વા ઉળારચ્છન્દચિત્તવીરિયપઞ્ઞેહિ ગતં પટિપન્નન્તિ **મહગ્ગતં**. તયિદં યસ્મા એકન્તતો રૂપાવચરં, તસ્મા વુત્તં “**ભૂમિવસેન મહગ્ગત**”ન્તિ. નિરુળ્હો હિ રૂપારૂપાવચરેસુ મહગ્ગતવોહારો. **પગુણવસેના**તિ પકારતો ગુણિતં બહુલીકતં પગુણં, તસ્સ વસેન, સુભાવિતભાવેનાતિ અત્થો. તં હિ પમાણં ગહેતું અસક્કુણેય્યતાય અપ્પમાણં નામ હોતિ. **અપ્પમાણસત્તારમ્મણવસેના**તિ અપરિમાણસત્તારમ્મણકરણવસેન. સયમ્પિ વેરરહિતત્તા, તંસમઙ્ગિનો વેરાભાવહેતુત્તા ચ **અવેરં**. તયિદં દ્વયં યતો લભતિ, તં દસ્સેતું “**બ્યાપાદપચ્ચત્થિકપ્પહાનેના**”તિ વુત્તં. ચેતસો બ્યાપત્તિવસેન હનનતો બ્યાપજ્જં, ચેતસિકં અસાતં, તદભાવતો **અબ્યાપજ્જં**. તેનાહ “**નિદ્દુક્ખ**”ન્તિ. તં પનસ્સ અબ્યાપજ્જત્તં પઞ્ચવિઞ્ઞાણાદીનં વિય ન સભાવતો, અથ ખો પચ્ચત્થિકવિવેકતોતિ દસ્સેન્તો “**દોમનસ્સપ્પહાનતો**”તિ આહ. **અયન્તિ** ઇધ યથાનીતં **અપ્પમઞ્ઞાવિભઙ્ગે** (વિભ॰ ૬૪૨), તેસુ તેસુ ચ **સુત્તપદેસેસુ** (મ॰ નિ॰ ૧.૪૫૯; ૨.૩૦૯, ૩૧૫) આગતં મેત્તાબ્રહ્મવિહારવિકુબ્બનમાહ.

૨૫૫. “**તથા**”તિ ઇમિના ઇમિસ્સા ‘‘પઞ્ચહાકારેહિ, સત્તહાકારેહિ, દસહાકારેહી’’તિ આકારવિભાગેન **પટિસમ્ભિદાયં** (પટિ॰ મ॰ ૨.૨૨) વુત્તાય ચ વિકુબ્બનાય મજ્ઝે ભિન્નસુવણ્ણસ્સ વિય ભેદાભાવમુપસંહરતિ ઓધિસોફરણઅનોધિસોફરણદિસાફરણવસેન દેસનાય આગતત્તા. કેવલં પનેત્થ **પટિસમ્ભિદામગ્ગે** (પટિ॰ મ॰ ૨.૨૨) વિય સત્તોધિ ન ગહિતોતિ અયમેવ વિસેસો. **યમ્પી**તિ વિકુબ્બનં સન્ધાયાહ.

ઇદાનિ ભેદાભાવદસ્સનમુખેન ઉદ્દેસતો આનીતં **પટિસમ્ભિદામગ્ગપાળિં** નિદ્દેસતો દસ્સેત્વા તસ્સા અનુત્તાનપદવણ્ણનં કાતું “**તત્થ ચા**”તિઆદિમાહ.

૨૫૬. તત્થ **સબ્બે સત્તાતિ સબ્બ**-સદ્દો કામં પદેસસબ્બવિસયો, ન સબ્બસબ્બવિસયો યથા ‘‘સબ્બં જાનાતીતિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણ’’ન્તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૧૯-૧૨૦), ‘‘સત્તા’’તિ પન પદેન પરિચ્છિન્નં અત્તનો વિસયં અસેસેત્વાવ પરિયાદિયતીતિ આહ “**અનવસેસપરિયાદાનમેત**”ન્તિ.

તત્રાતિ તસ્મિં રૂપે. **સત્તો**તિ સજ્જનકિચ્ચેન છન્દાદિપરિયાયેન લોભેન આસત્તો લગ્ગો. **તત્રા**તિ વા કરણે ભુમ્મં, તેન છન્દાદિનાતિ અત્થો.

યદિ સત્તતાય સત્તા, કથં વીતરાગેસૂતિ આહ “**રુળ્હીસદ્દેના**”તિઆદિ. અવીતરાગેસુ રુળ્હેન, અવીતરાગેસુ વા પવત્તિત્વા ઇન્દ્રિયબદ્ધખન્ધસન્તાનતાય તંસદિસેસુ વીતરાગેસુ રુળ્હેન સદ્દેન. અથ વા કિઞ્ચિ નિમિત્તં ગહેત્વા સતિપિ અઞ્ઞસ્મિં તન્નિમિત્તયુત્તે કત્થચિ વિસયે સમ્મુતિયા ચિરકાલતાય નિમિત્તવિરહેપિ પવત્તિ રુળ્હી નામ યથા ‘‘ગચ્છન્તીતિ ગાવો’’તિ, એવં સત્તસદ્દસ્સાપિ રુળ્હીભાવો દટ્ઠબ્બો. ભૂતપુબ્બગતિયા વા વીતરાગેસુ સત્તવોહારો દટ્ઠબ્બો. **સત્વયોગતો**તિ એત્થ **સત્વં** નામ બુદ્ધિ, વીરિયં, તેજો વા, તેન યોગતો સત્તા, યથા ‘‘નીલગુણયોગતો નીલો પટો’’તિ.

પાણન્તિ એતેનાતિ પાણનં, અસ્સાસપસ્સાસા, તસ્સ કમ્મં **પાણનતા**, તાય, અસ્સાસપસ્સાસસમ્પયોગેનાતિ અત્થો. **ભૂતત્તા**તિ કમ્મકિલેસેહિ જાતત્તા. પૂરણતો, ગલનતો ચ **પુગ્ગલા**તિ નેરુત્તા. સત્તા હિ નિબ્બત્તન્તા તંતંસત્તનિકાયં પૂરેન્તા વિય હોન્તિ, સબ્બાવત્થનિપાતિતાય ચ ગલન્તિ ચવન્તીતિ અત્થો. અપરિઞ્ઞાતવત્થુકાનં ''અત્તા''તિ ભવતિ એત્થ અભિધાનં, ચિત્તઞ્ચાતિ **અત્તભાવો, સરીરં, ખન્ધપઞ્ચકમેવ વા. તન્તિ** ખન્ધપઞ્ચકં . **ઉપાદાયા**તિ ગહેત્વા ઉપાદાનં નિસ્સયં કત્વા. **પઞ્ઞત્તિમત્તસમ્ભવતો**તિ પરમત્થતો અસન્તેપિ સત્તસઞ્ઞિતે પઞ્ઞત્તિમત્તેન સમ્ભવતો.

યથા ચ સત્તાતિ વચનન્તિ યથા સત્ત-સદ્દો યથાવુત્તેનટ્ઠેન નિપ્પરિયાયતો પદેસવુત્તિપિ રુળ્હીવસેન અનવસેસપરિયાદાયકો. **સેસાનિપી**તિ પાણાદિવચનાનિપિ. તાનિપિ હિ રૂપારૂપભવૂપગચતુત્થજ્ઝાનાદિસમઙ્ગીનં અસ્સાસપસ્સાસાભાવતો અવિનિપાતધમ્માનં પુગલનસ્સ અભાવતો પદેસવુત્તીનિ. **રુળ્હીવસેન આરોપેત્વા** યથાવુત્તાય રુળ્હિયા વસેન કત્થચિ વિસયે અવિજ્જમાનમ્પિ પાણપુગ્ગલભાવં આરોપેત્વા. યદિ સાધારણતો સત્તવેવચનાનીતિ ગહેત્વા અનોધિસોફરણા મેત્તા વુચ્ચતિ, અથ કસ્મા પઞ્ચહેવ આકારેહિ વુત્તાતિ અનુયોગં સન્ધાયાહ "**કામઞ્ચા**"તિઆદિ. કેચિ પનાહુ ''ન ખો પનેતાનિ ''સત્તા''તિઆદીનિ પદાનિ વેવચનતામત્તં ઉપાદાય ગહિતાનિ, યતો જન્તુઆદીનમ્પિ ગહણં આપજ્જેય્ય, અત્થવિસેસં પન નિમિત્તભૂતં ઉપાદાય ગહિતાની''તિ, તે સન્ધાયાહ "**યે પના**"તિઆદિ. તત્થ **અત્થતો**તિ સજ્જનટ્ઠેન સત્તા, પાણનટ્ઠેન પાણાતિ એવમાદિઅત્થતો. તેસં તં મતિમત્તન્તિ દસ્સેન્તો આહ "**અનોધિસોફરણા વિરુજ્ઝતી**"તિ. કસ્મા? કેચિ સત્તા, કેચિ પાણા, કેચિ પુગ્ગલાતિ આપજ્જનતો. **તથા અત્થં અગ્ગહેત્વા**તિ સત્તાદિસદ્દા સપ્પદેસવિસયાતિ એવમત્થં અગ્ગહેત્વા પુબ્બે વુત્તનયેન નિપ્પદેસવિસયાતિ એવમત્થં ગહેત્વાતિ અધિપ્પાયો. તેનાહ "**ઇમેસૂ**"તિઆદિ. **પઞ્ચસુ આકારેસૂ**તિ ''સબ્બે સત્તા''તિઆદિના **પાળિયં** (પટિ॰ મ॰ ૨.૨૨) આગતેસુ પઞ્ચસુ ભાવનાકારેસુ. **અઞ્ઞતરવસેના**તિ યસ્સ કસ્સચિ વસેન.

૨૫૭. ઇદાનિ દ્વાવીસતિયા ભાવનાકારેસુ અપ્પના પરિગ્ગહેત્વા દસ્સેતું "**એત્થ ચા**"તિઆદિ વુત્તં. **બ્યાપાદરહિતા**તિ દોમનસ્સબ્યાપાદરહિતા. **તસ્મા**તિ યસ્મા ન કેવલં યથાવુત્તઆકારવિભાગમત્તતો અપ્પનાવિભાગો, તસ્મા. **ઇમેસુપિ પદેસૂ**તિ ''સબ્બે સત્તા અવેરા હોન્તૂ''તિઆદિકોટ્ઠાસેસુપિ. **યં યં પાકટં હોતી**તિ યદિપિ પુબ્બભાગે તત્થ તત્થ અભિનિવેસે અનેકકોટ્ઠાસવસેનેવ મનસિકારં પવત્તેતિ, ભાવનાય સમિજ્ઝનક્ખણે પન તત્થ યં પગુણતરતાય સુપાકટં હોતિ, તસ્સ વસેન અપ્પના હોતિ, યથા તં દ્વત્તિંસાકારે. તત્થ પન આરમ્મણં, ઇધ ભાવનાકારોતિ અયમેવ વિસેસો. **ચતુન્ન**ન્તિ ચતુન્નં ચતુન્નં. બ્યાપનિચ્છાલોપેન હિ નિદ્દિટ્ઠં. એસ નયો સેસેસુપિ.

લિઙ્ગવસેન વુત્તં તેસં પચુરતો લબ્ભમાનત્તા. તતિયા પન પકતિ યદિપિ પઠમદુકેન ન સઙ્ગહિતા, દુતિયદુકેન પન તિકેન ચ સઙ્ગહિતા એવ.

ઇતિ સબ્બાનિપીતિ અનોધિસોફરણે વીસતિ, ઓધિસોફરણે અટ્ઠવીસતિ, દિસાફરણે ચત્તારિ સતાનિ, અસીતિ ચાતિ એવં સબ્બાનિપિ. સત-સદ્દાપેક્ખાય નપુંસકનિદ્દેસો.

૨૫૮. એવં મેત્તાભાવનં વિભાવેત્વા ઇદાનિ તત્થ આનિસંસે વિભાવેતું "**ઇતી**"તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ **સેસા જના**તિ મેત્તાય ચેતોવિમુત્તિયા અલાભિનો. **સમ્પરિવત્તમાના**તિ દક્ખિણેન પસ્સેન અસયિત્વા સબ્બસો

પરિવત્તમાના. **કાકચ્છમાના**તિ ઘુરુઘુરુપસ્સાસવસેન વિસ્સરં કરોન્તા. **સુખં સુપતી**તિ એત્થ દુવિધાસુપના સયને પિટ્ઠિપ્પસારણલક્ખણા, કિરિયામયચિત્તેહિ અવોકિણ્ણભવઙ્ગપ્પવત્તિલક્ખણા ચ. તત્થાયં ઉભયથાપિ સુખમેવ સુપતિ. યસ્મા સણિકં નિપજ્જિત્વા અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાનિ સમોધાય પાસાદિકેન આકારેન સયતિ, નિદ્દોક્કમનેપિ ઝાનં સમાપન્નો વિય હોતિ. તેનાહ "**એવં અસુપિત્વા**"તિઆદિ.

નિદ્દાકાલે સુખં અલભિત્વા દુક્ખેન સુત્તત્તા એવ પટિબુજ્ઝનકાલે સરીરખેદેન નિત્થુનનં, વિજમ્ભનં, ઇતો ચિતો વિપરિવત્તનઞ્ચ હોતીતિ આહ "**નિત્થુનન્તા વિજમ્ભન્તા સમ્પરિવત્તન્તા દુક્ખં પટિબુજ્ઝન્તી**"તિ. અયં પન સુખેન સુત્તત્તા સરીરખેદાભાવતો નિત્થુનનાદિરહિતોવ પટિબુજ્ઝતિ. તેન વુત્તં "**એવં અપ્પટિબુજ્ઝિત્વા**"તિઆદિ. સુખપટિબોધો ચ સરીરવિકારાભાવેનાતિ આહ "**સુખં નિબ્બિકાર**"ન્તિ.

"**ભદ્દકમેવ સુપિનં પસ્સતી**"તિ ઇદં અનુભૂતપુબ્બવસેન, દેવતૂપસંહારવસેન ચસ્સ ભદ્દકમેવ સુપિનં હોતિ, ન પાપકન્તિ કત્વા વુત્તં. તેનાહ "**ચેતિયં વન્દન્તો વિય**"તિઆદિ. ધાતુક્ખોભહેતુકમ્પિ ચસ્સ બહુલં ભદ્દકમેવ સિયા યેભુય્યેન ચિત્તજરૂપાનુગુણતાય ઉતુઆહારજરૂપાનં.

ઉરે આમુત્તમુત્તાહારો વિયાતિ ગીવાય બન્ધિત્વા ઉરે લમ્બિતમુત્તાહારો વિયાતિ કેહિચિ વુત્તં. તં એકાવલિવસેન વુત્તં સિયા, અનેકરતનાવલિસમૂહભૂતો પન મુત્તાહારો અંસપ્પદેસતો પટ્ઠાય યાવ કટિપ્પદેસસ્સ હેટ્ઠાભાગા પલમ્બન્તો ઉરે આમુક્કોયેવ નામ હોતિ.

તત્થેવાતિ પાટલિપુત્તેયેવ. **સક્કા નિસીદિતું વા નિપજ્જિતું વા** દેસસ્સ ખેમતાય, તસ્સ તસ્સ પદેસસ્સ રમણીયતાય ચ.

દસાવ અન્તો **દસન્તો**, વત્થસ્સ ઓસાનન્તો.

સમપ્પવત્તવાસન્તિ તત્થ તત્થ વિહારે સમપ્પવત્તવત્તવાસં. થેરો કિર અત્તના પવિટ્ઠપવિટ્ઠવિહારે "અહમેત્થ આગન્તુકો"તિ અચિન્તેત્વા તત્થ તત્થ યથારહં અત્તના કાતબ્બવત્તાનિ પરિપૂરેન્તો એવ વિહાસિ. અપરે પન ભણન્તિ સબ્બસત્તેસુ સમપ્પવત્તમેત્તાવિહારવાસં. અયં હિ થેરો અરહત્તાધિગમતો પુબ્બેપિ મેત્તાવિહારી અહોસિ.

વનન્તરે ઠિતોતિ થેરો કિર તથા સમપ્પવત્તવાસવસેન ચરમાનો એકદિવસં અઞ્ઞતરં રમણીયં વનન્તરં દિસ્વા તત્થ અઞ્ઞતરસ્મિં રુક્ખમૂલે સમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા યથાપરિચ્છેદેન તતો ઉટ્ઠિતો અત્તનો ગુણાવજ્જનહેતુકેન પીતિસોમનસ્સેન ઉદાનેન્તો "યાવતા ઉપસમ્પન્નો"તિ ગાથં અભાસિ. તમત્થં દસ્સેતું "**વનન્તરે ઠિતો**"તિ પઠમગાથા ઠપિતા. તત્થ **ગજ્જમાનકો**તિ સીહગજ્જિતં ગજ્જન્તો. **ગુણમેસન્તો**તિ અત્તનો ગુણસમુદયં ગવેસન્તો પચ્ચવેક્ખન્તો.

મણિલરુક્ખે નિવાસિતાય તં દેવતં "**મણિલિયા**"તિ વોહરન્તિ, તસ્મા સા દેવતાપિ "**અહં, ભન્તે, મણિલિયા**"તિ આહ. રુક્ખદેવતાનં હિ યેભુય્યેન નિવાસરુક્ખવસેન વોહારો યથા ફન્દનદેવતાતિ. **તત્થેવા**તિ ચિત્તલપબ્બતેયેવ.

"**બલવપિયચિત્તતાયા**"તિ ઇમિના બલવપિયચિત્તતામત્તેનપિ સત્થં ન કમતિ, પગેવ મેત્તાય ચેતોવિમુત્તિયાતિ દસ્સેતિ.

ખિપ્પમેવ ચિત્તં સમાધિયતિ કેનચિ પરિપન્થેન પરિહીનજ્ઝાનસ્સ બ્યાપાદસ્સ દૂરસમુસ્સારિતભાવતો ખિપ્પમેવ સમાધિયતિ. આસવાનં ખયાયાતિ કેચિ. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ. એત્થ ચ કિઞ્ચાપિ ઇતો અઞ્ઞકમ્મટ્ઠાનવસેન અધિગતજ્ઝાનાનમ્પિ સુખસુપનાદયો આનિસંસા લબ્ભન્તિ, યથાહ –

> ‘‘સુખં સુપન્તિ મુનયો, અજ્ઝત્તં સુસમાહિતા;
> સુપ્પબુદ્ધં પબુજ્ઝન્તિ, સદા ગોતમસાવકા’’તિ. –

ચ આદિ, તથાપિમે આનિસંસા બ્રહ્મવિહારલાભિનો અનવસેસા લબ્ભન્તિ બ્યાપાદાદીનં ઉજુવિપચ્ચનીકભાવતો બ્રહ્મવિહારાનં. તેનેવાહ ‘‘નિસ્સરણં હેતં, આવુસો, બ્યાપાદસ્સ, યદિદં મેત્તા ચેતોવિમુત્તી’’તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૨૬; અ॰ નિ॰ ૬.૧૩). બ્યાપાદાદિવસેન ચ સત્તાનં દુક્ખસુપનાદયોતિ તપ્પટિપક્ખભૂતેસુ બ્રહ્મવિહારેસુ સિદ્ધેસુ સુખસુપનાદયો હત્થગતા એવ હોન્તીતિ.

કરુણાભાવનાવણ્ણના

૨૫૯. કરુણન્તિ કરુણાબ્રહ્મવિહારં. **નિક્કરુણતાયા**તિ વિહેસાય, ‘‘ઇધેકચ્ચો પાણિના વા લેડ્ડુના વા દણ્ડેન વા સત્થેન વા અઞ્ઞતરઞ્ઞતરેન વા સત્તાનં વિહેઠનજાતિકો હોતી’’તિ એવં વુત્તવિહેઠનેતિ અત્થો. **આદીનવ**ન્તિ દોસં. યથા તથા સત્તાનં વિહેઠનાય પાપકો વિપાકો ઇધ ચેવ સમ્પરાયે ચ. તથા હિ યો સત્તે જીવિતા વોરોપનેન વા અઙ્ગપચ્ચઙ્ગચ્છેદનેન વા ધનજાનિયા વા અલાભાય વા અવાસાય વા અનત્થાય વા અયસત્થાય વા પરિસંસક્કનેન વા અન્તમસો યથાવજ્જદસ્સનેનપિ વિહેઠેતિ, તસ્સ સો પમાદવિહારો દિટ્ઠેવ ધમ્મે અલાભાયપિ હોતિ, લદ્ધસ્સ પરિહાનાયપિ હોતિ, તન્નિમિત્તં પાપકો કિત્તિસદ્દો અબ્ભુગ્ગચ્છતિ, અવિસારદો પરિસં ઉપસઙ્કમતિ મઙ્કુભૂતો, સમ્મૂળ્હો કાલં કરોતિ, કાયસ્સ ભેદા દુગ્ગતિ પાટિકઙ્ખા, સુગતિયમ્પિ મનુસ્સભૂતો દુજ્જચ્ચોપિ હોતિ નીચકુલિકો, દુબ્બણ્ણોપિ હોતિ દુદ્દસિકો, બહ્વાબાધોપિ હોતિ રોગબહુલો, દુગ્ગતોપિ હોતિ અપ્પન્નપાનો, અપ્પાયુકોપિ હોતિ પરિત્તજીવિતોતિ એવમાદિઅનેકાનત્થાનુબન્ધિતા વિહેસાય પચ્ચવેક્ખિતબ્બા, તપ્પટિપક્ખતો કરુણાય આનિસંસા પચ્ચવેક્ખિતબ્બા. તેન વુત્તં ‘‘**નિક્કરુણતાય આદીનવં કરુણાય ચ આનિસંસં પચ્ચવેક્ખિત્વા**’’તિ. ‘‘**પિયો હી**’’તિઆદિના પઠમં પિયપુગ્ગલાદીસુ અનારમ્ભસ્સ કારણમાહ. પિયં હિ પુગ્ગલં કરુણાયિતુમારભન્તસ્સ ન તાવ પિયભાવો વિગચ્છતિ, અવિગતે ચ તસ્મિં કુતો કરુણાયના. તેનાહ ‘‘**પિયટ્ઠાનેયેવ તિટ્ઠતી**’’તિ. સેસપુગ્ગલેસુપિ એસેવ નયો. **લિઙ્ગવિસભાગકાલકતાનં** અખેત્તભાવે કારણં હેટ્ઠા વુત્તમેવ.

યત્થ પન પઠમં આરભિતબ્બા, તં પાળિનયેનેવ દસ્સેતું ‘‘**કથઞ્ચ ભિક્ખૂ**’’તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ **દુગ્ગત**ન્તિ દલિદ્દં. સો હિ ભોગપારિજુઞ્ઞતો સુખસાધનાનં અભાવેન દુક્ખં ગતો ઉપગતો દુગ્ગતોતિ વુચ્ચતિ. અથ વા **દુગ્ગત**ન્તિ દુક્ખેન સમઙ્ગિભાવં ગતં. **દુરુપેત**ન્તિ કાયદુચ્ચરિતાદીહિ ઉપેતં. ગતિકુલરૂપાદિવસેન વા તમભાવે ઠિતો **દુગ્ગતો**. કાયદુચ્ચરિતાદીહિ ઉપેતત્તા તમપરાયણભાવે ઠિતો **દુરુપેતો**તિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. **પરમકિચ્છપ્પત્ત**ન્તિ અતિવિય કિચ્છમાપન્નં મહાબ્યસનં નિમુગ્ગં. **અપ્પેવ નામા**તિ સાધુ વત.

વધેથ નન્તિ ‘‘ઘાતેથ નં ચોર’’ન્તિ એવં પહિતાય **રઞ્ઞો આણાય ખાદનીયમ્પિ…પે॰… દેન્તિ** ‘‘ઇદાનેવ મારિયમાનો એત્તકમ્પિ સુખં લભતૂ’’તિ. **સુસજ્જિતો**તિ સુખાનુભવને સન્નદ્ધો.

એતેનેવ ઉપાયેનાતિ યેન યેન વિધિના એતરહિ યથાવુત્તે પરમકિચ્છાપન્ને આયતિં વા દુક્ખભાગિમ્હિ પુગ્ગલે કરુણાયિતું કરુણા ઉપ્પાદિતા, એતેનેવ નયેન. **પિયપુગ્ગલે**તિ પિયાયિતબ્બપુગ્ગલે. એતરહિ વા દિસ્સમાનં આયતિં વા ભાવિનિં દુક્ખપ્પત્તિં ગહેત્વા કરુણા પવત્તેતબ્બાતિ સમ્બન્ધો. મજ્ઝત્તવેરીસુપિ એસેવ નયો. યો હિ સો કરુણાય વત્થુભૂતો દુવિધો પુગ્ગલો વુત્તો, કામં તત્થ કરુણાભાવના સુખેનેવ ઇજ્ઝતિ, ઇમિના પન ભિક્ખુના તત્થ ભાવનં પગુણતરં કત્વા સીમાસમ્ભેદં કાતું તદનન્તરં પિયપુગ્ગલે, તતો મજ્ઝત્તે, તતો વેરિપુગ્ગલે કરુણા ભાવેતબ્બા. ભાવેન્તેન ચ એકેકસ્મિં કોટ્ઠાસે મુદું કમ્મનિયં ચિત્તં કત્વા તદનન્તરે તદનન્તરે ઉપસંહરિતબ્બં. યસ્સ પન વેરિપુગ્ગલો વા નત્થિ, મહાપુરિસજાતિકત્તા વા અનત્થં કરોન્તેપિ વેરિસઞ્ઞાવ નુપ્પજ્જતિ, તેન મજ્ઝત્તે મે ચિત્તં કમ્મનિયં જાતં, ઇદાનિ વેરિમ્હિ ઉપસંહરામીતિ બ્યાપારોવ ન કાતબ્બો. યસ્સ પન અત્થિ, તં સન્ધાયાહ "**સચે પના**"તિઆદિ.

તત્થ **પુબ્બે વુત્તનયેનેવા**તિ મેત્તાકમ્મટ્ઠાનિકસ્સ (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૪૦ આદયો) વુત્તનયેન. **તં મેત્તાય વુત્તનયેનેવ**. **વૂપસમેતબ્બ**ન્તિ "અથાનેન પુરિમપુગ્ગલેસૂ"તિઆદિના (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૪૩), "કકચૂપમઓવાદાદીનં અનુસ્સરતો"તિઆદિના (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૪૩) ચ મેત્તાભાવનાય વુત્તેન નયેન તં પટિઘં વૂપસમેતબ્બં. એવં એતરહિ મહાદુક્ખપ્પત્તે સુખિતેપિ અકતકુસલતાય આયતિં દુક્ખપ્પત્તિયા વસેન કરુણાયનવિધિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ કતકલ્યાણેપિ તં દસ્સેતું "**યોપિ ચેત્થા**"તિઆદિ વુત્તં. **તેસ**ન્તિ બ્યસનાનં. **વટ્ટદુક્ખં અનતિક્કન્તત્તા**તિ સમ્માસમ્બુદ્ધેનાપિ અક્ખાનેન પરિયોસાપેતું અસક્કુણેય્યસ્સ અનાગતસ્સ આપાયિકસ્સ સુગતીસુપિ જાતિજરાદિભેદસ્સાતિ અપરિમિતસ્સ સંસારદુક્ખસ્સ અનતિક્કન્તભાવતો. **સબ્બથાપિ કરુણાયિત્વા**તિ દુક્ખપ્પત્તિયા, સુખપ્પત્તિયા અકતકુસલતાય વા કતાકુસલતાય વાતિ સબ્બપકારેનપિ કરુણાય વત્થુભાવસ્સ સલ્લક્ખણેન તસ્મિં તસ્મિં પુગ્ગલે કરુણં કત્વા કરુણાભાવનં વડ્ઢેત્વા. **વુત્તનયેનેવા**તિ "અથાનેન પુનપ્પુનં મેત્તાયન્તેના"તિઆદિના (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૪૩) **મેત્તાભાવનાયં** વુત્તેન નયેન. **તં નિમિત્ત**ન્તિ સીમાસમ્ભેદવસેન પવત્તં સમથનિમિત્તં. **મેત્તાય વુત્તનયેનેવા**તિ યથા મેત્તાભાવનાયં "અપ્પકસિરેનેવા"તિઆદિના (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૫૩) **તિકચતુક્કજ્ઝાનવસેન અપ્પના** "એકં દિસં ફરિત્વા વિહરતી"તિઆદિના (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૫૩-૨૫૪) તસ્સા વડ્ઢના ચ વુત્તા, એવમિધ કરુણાભાવનાયં તિકચતુક્કજ્ઝાનવસેન અપ્પના વેદિતબ્બા ચ વડ્ઢેતબ્બા ચ, તથેવસ્સા વડ્ઢનાવિધિપિ વેદિતબ્બાતિ અધિપ્પાયો. **વુત્તનયેનેવા**તિ અવધારણેન "પઠમં વેરિપુગ્ગલો કરુણાયિતબ્બો"તિ ઇદં યથા પાળિવિરુદ્ધં, એવં યુત્તિવિરુદ્ધમ્પીતિ ઇમમત્થં દીપેતિ. પઠમં હિ વેરિં સમનુસ્સરતો કોધો ઉપ્પજ્જેય્ય, ન કરુણા. અત્તાપિ સક્ખિભાવેન કરુણાયનવસેન ગહેતબ્બો, સો કિમિતિ પચ્છા ગય્હતીતિ. "**અપ્પના વડ્ઢેતબ્બા**"તિ ઇમિના ચ અપ્પનાપ્પત્તચિત્તસ્સેવ "કરુણાસહગતેન ચેતસા એકં દિસં ફરિત્વા વિહરતી"તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૩.૩૦૮; મ॰ નિ॰ ૧.૭૭, ૫૦૯; ૨.૩૦૯, ૩૧૫, ૪૫૨, ૪૭૧; ૩.૨૩૦) વુત્તવિકુબ્બના ઇજ્ઝતીતિ અયમત્થો દસ્સિતો.

કરુણાપદમત્તમેવ ચસ્સા પાળિયા વિસેસોતિ તં અનામસિત્વા પટિસમ્ભિદાયં વુત્તવિકુબ્બના, મેત્તાય વુત્તઆનિસંસા ચ ઇધ લબ્ભન્તીતિ દસ્સેતું "**તતો પરં...પે॰... વેદિતબ્બા**"તિ વુત્તં. તત્થ **તતો પર**ન્તિ "કરુણાસહગતેન ચેતસા"તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૦૮; મ॰ નિ॰ ૧.૭૭, ૫૦૯; ૨.૩૦૯, ૩૧૫, ૪૫૨, ૪૭૧; ૩.૨૩૦) વુત્તવિકુબ્બનતો ઉપરિ. સેસં વુત્તનયમેવ.

મુદિતાભાવનાવણ્ણના

૨૬૦. પિયપુગ્ગલાદીસૂતિ પિયમજ્ઝત્તવેરીસુ ન આરભિતબ્બા. મુદિતાભાવનાતિ વિભત્તિં પરિણામેત્વા યોજના. **ન હી**તિઆદિ તત્થ કારણવચનં. **પિયભાવમત્તેના**તિ એત્થ **મત્ત**-સદ્દો વિસેસનિવત્તિ અત્થો, તેન સોમનસ્સપટિસન્ધિકતાદિસિદ્ધા નિચ્ચપ્પહંસિતમુખતા, પુબ્બભાસિતા, સુખસમ્ભાસતા, સખિલતા, સમ્મોદકતાતિ એવમાદિકે મુદિતાય પદટ્ઠાનભૂતે વિસેસે ઉલ્લિઙ્ગેતિ, ઈદિસેહિ વિસેસેહિ વિરહિતોતિ વુત્તં હોતિ. **એવ**-કારેન પન પિયપુગ્ગલસ્સ સુખસમપ્પિતતાદિં, મુદિતાય ચ હેતુભૂતં પમોદપ્પવત્તિં નિવત્તેતિ. પિયપુગ્ગલેપિ હિ પરમાય સમ્પત્તિયા પમુદિતે હટ્ઠતુટ્ઠે ભિક્ખુનો મુદિતોકાસં લભેય્ય. વક્ખતિ હિ ‘‘પિયપુગ્ગલં વા’’તિઆદિ. આદિતો મજ્ઝત્તપુગ્ગલં અનુસ્સરન્તસ્સ ઉદાસિનતા સણ્ઠાતિ, વેરિં સમનુસ્સરન્તસ્સ કોધો ઉપ્પજ્જતિ. તેનાહ ‘‘**પગેવ મજ્ઝત્તવેરિનો**’’તિ.

પમોદપ્પવત્તિયા સોણ્ડસદિસો સહાયો **સોણ્ડસહાયો. મુદિતમુદિતોવા**તિ પસાદસોમ્મતાય અતિવિય મુદિતો એવ. પસાદે હિ ઇદં આમેડિતં. એવં અટ્ઠકથાનયેન આદિતો મુદિતાભાવનાય વત્થું દસ્સેત્વા ઇદાનિ પાળિનયેન દસ્સેતું ‘‘**પિયપુગ્ગલં વા**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **સુખિત**ન્તિ સઞ્જાતસુખં, સુખપ્પત્તન્તિ અત્થો. **સજ્જિત**ન્તિ સુખાનુભવને સન્નદ્ધં પટિયત્તસુખસાધનં. **અહો સાધૂ**તિ તસ્સ સત્તસ્સ સમ્પત્તિયં સમ્પજઅપુબ્બપમોદનાકારદસ્સનં. પુન **અહો સુટ્ઠૂ**તિ તસ્સ પમોદનસ્સ બહુલીકારદસ્સનં. **પિયં મનાપ**ન્તિ એત્થ **મનાપ**-ગ્ગહણેન પાળિયમ્પિ અતિપ્પિયસહાયકો અધિપ્પેતોતિ એકે.

અતીતેતિ તસ્મિંયેવ અત્તભાવે અતીતે. **અનાગતે**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. ન હિ ભવન્તરગતે બ્રહ્મવિહારભાવના રુહતિ. યદિ એવં, અતીતાનાગતે કથન્તિ? નાયં દોસો. ‘‘સો એવાયં દત્તો તિસ્સો’’તિ અદ્ધાપચ્ચુપ્પન્નતાય વિજ્જમાનભાવેન ગહેતબ્બતો. કથં પનસ્સ અનાગતે સમ્પત્તિ આરમ્મણં હોતીતિ? આદેસાદિતો, પચ્ચુપ્પન્નાય વા પયોગસમ્પત્તિયા અનુમાનતો લદ્ધાય ગહેતબ્બતો.

પિયપુગ્ગલેતિ સોણ્ડસહાયસઞ્ઞિતે અતિપ્પિયપુગ્ગલે, પિયપુગ્ગલે ચ. દુવિધોપિ ચેસ ઇધ પિયભાવસામઞ્ઞતો ‘‘પિયપુગ્ગલો’’તિ વુત્તો. **અનુક્કમેના**તિ અતિપ્પિયપુગ્ગલો પિયપુગ્ગલો મજ્ઝત્તો વેરીતિ ચતૂસુ કોટ્ઠાસેસુ એકેકસ્મિં કમ્મટ્ઠાનં પગુણં, મુદું, કમ્મનિયઞ્ચ કત્વા સેસેસુ ઉપસંહરણાનુક્કમેન. કિઞ્ચાપિ ચતૂસુ જનેસુ સમચિત્તતાવ **સીમાસમ્ભેદો** સીમા સમ્ભિજ્જતિ એતાયાતિ કત્વા. ભાવનાય પન તથા બહુસો પવત્તમાનાય પુરિમસિદ્ધં હેતું, ઇતરં ફલઞ્ચ કત્વા વુત્તં ‘‘**સમચિત્તતાય સીમાસમ્ભેદં કત્વા**’’તિ. યથાવુત્તસીમાભાવો વા સીમાસમ્ભેદોતિ વુત્તં ‘‘**સમચિત્તતાય સીમાસમ્ભેદં કત્વા**’’તિ. સેસમેત્થ યં વત્તબ્બં, તં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ.

ઉપેક્ખાભાવનાવણ્ણના

૨૬૧. ઉપેક્ખાભાવનન્તિ ઉપેક્ખાબ્રહ્મવિહારભાવનં. યસ્મા પુરિમબ્રહ્મવિહારત્તયનિસ્સન્દો ચતુત્થબ્રહ્મવિહારો, તસ્મા વુત્તં ‘‘**મેત્તાદીસુ પટિલદ્ધતિકચતુક્કજ્ઝાનેના**’’તિ. **પગુણતતિયજ્ઝાના**તિ સુભાવિતં વસીભાવં પાપિતં પગુણં, તથારૂપા તતિયબ્રહ્મવિહારજ્ઝાનતો. અપ્પગુણં હિ ઉપરિઝાનસ્સ પદટ્ઠાનં ન હોતિ. ચતુક્કનયવસેન ચેત્થ તતિયગ્ગહણં. **સુખિતા હોન્તૂતિઆદિવસેના**તિ **આદિ**-સદ્દેન ‘‘નિદ્દુક્ખા હોન્તૂ’’તિ એવમાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **સત્તકેલાયનં** સત્તેસુ મમાયનં મમત્તકરણં, તથા મનસિકારેન યોગો **સત્તકેલાયનમનસિકારયુત્તત્તં**, તસ્મા. મેત્તાદીનં રાગગેહસ્સિતદોમનસ્સસોમનસ્સાનં આસન્નવુત્તિતાય યથારહં **પટિઘાનુનયસમીપચારિતા** વેદિતબ્બા. અથ વા ‘‘સુખિતા હોન્તુ, દુક્ખતો મુચ્ચન્તુ મોદન્તૂ’’તિ હિતેસિતભાવપ્પત્તિયા તિસ્સન્નમ્પિ અનુનયસ્સ

આસન્નચારિતા. સતિ ચ તબ્બિપરિયાયે લોહિતપ્પકોપે પુબ્બો વિય લદ્ધોકાસમેવેત્થ પટિઘન્તિ અવિસેસેન તાસં પટિઘાનુનયસમીપચારિતા દટ્ઠબ્બા.

“**સોમનસ્સયોગેન ઓળારિકત્તા**”તિ ઇદં તતિયજ્ઝાનસ્સ વસેન વુત્તં, તતો વુટ્ઠિતસ્સ ઇદમાદીનવદસ્સનન્તિ. મેત્તાદિવસેન પન ઓળારિકભાવે વુચ્ચમાને વિતક્કવિચારપીતિયોગેનેવ ઓળારિકતા વત્તબ્બા સિયા, તાહિપિ તાસં સમાયોગસમ્ભવતો, ઉપેક્ખાય ચ તદભાવતો. ન વા વત્તબ્બા તતિયજ્ઝાનિકાનંયેવ મેત્તાદીનં ઇધાધિપ્પેતત્તા, તંતંઝાનસમતિક્કમેનેવ ચ તંતંઝાનિકા મેત્તાદયોપિ સમતિક્કન્તા એવ નામ હોન્તિ, ઝાનસામઞ્ઞેન વિય મેત્તાદિસામઞ્ઞેન વોહારમત્તં. **પુરિમાસૂ**તિ મેત્તાકરુણામુદિતાસુ. **સન્તભાવતો**તિ યથાવુત્તસત્તકેલાયનાદિઅનુપસન્તભાવાભાવતો ઉપેક્ખાય સન્તભાવતો. ‘‘સન્તભાવતો’’તિ ચ ઇદં નિદસ્સનમત્તં દટ્ઠબ્બં. સુખુમતા પણીતતા વિદૂરકિલેસતા વિપુલફલતાતિ એવમાદયોપિ ઉપેક્ખાય આનિસંસા દટ્ઠબ્બા. **પકતિમજ્ઝત્તો**તિ કિઞ્ચિ કારણં અનપેક્ખિત્વા પકતિયા સભાવેનેવ ઇમસ્સ ભિક્ખુનો ઉદાસિનપક્ખે ઠિતો. **અજ્ઝુપેક્ખિત્વા**તિ અત્તના કતકમ્મવસેનેવ અયમાયસ્મા આગતો ગચ્છતિ ચ, ત્વમ્પિ અત્તના કતકમ્મવસેનેવ આગતો ગચ્છસિ ચ, ન તસ્સ તવ પયોગેન કિઞ્ચિ સુખં વા ઉપનેતું, દુક્ખં વા અપનેતું લબ્ભા, કેવલં પનેતં ચિત્તસ્સ અનુજુકમ્મં, યદિદં મેત્તાયનાદિના સત્તેસુ કેલાયનં. બુદ્ધાદીહિ અરિયેહિ ગતમગ્ગો ચેસ અપણ્ણકપટિપદાભૂતો, યદિદં સબ્બસત્તેસુ મજ્ઝત્તતાતિ એવં પટિપક્ખજિગુચ્છામુખેન મજ્ઝત્તતાય સમુપજાતગારવબહુમાનાદરો તં પુગ્ગલં પુનપ્પુનં અજ્ઝુપેક્ખતિ, તત્થ ચ સવિસેસં ઉપેક્ખં પચ્ચુપટ્ઠપેતિ, તસ્સ તથા પટિપજ્જતો પકતિયાપિ ઉદાસિનત્તા સાતિસયં તત્થ મજ્ઝત્તતા સણ્ઠાતિ . ભાવનાબલેન નીવરણાનિ વિક્ખમ્ભિતાનેવ હોન્તિ, કિલેસા સન્નિસિન્ના એવ હોન્તિ, સો તં ઉપેક્ખં પિયપુગ્ગલાદીસુ ઉપસંહરતિ. તેનાહ “**ઉપેક્ખા ઉપ્પાદેતબ્બા. તતો પિયપુગ્ગલાદીસૂ**”તિ. **એકં પુગ્ગલન્તિ** એત્થ અઞ્ઞત્થો **એક**-સદ્દો ‘‘ઇત્થેકે અભિવદન્તી’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૨૭) વિય. એકવચનેનેવ ચેત્થ સઙ્ખ્યાવિસેસો સિદ્ધો, તસ્મા અઞ્ઞં એકં પુગ્ગલન્તિ અયમેત્થ અત્થો. તેન અત્તાનં નિવત્તેતિ. “**નેવ મનાપ**”ન્તિ ઇમિના પિયપુગ્ગલં, અતિપ્પિયસહાયકઞ્ચ નિવત્તેતિ, અત્તાનમ્પિ વા અત્તનિ અમનાપતાય અભાવતો. “**ન અમનાપ**”ન્તિ ઇમિના અપ્પિયં, વેરિપુગ્ગલઞ્ચ, પારિસેસતો મજ્ઝત્તપુગ્ગલસ્સ ગહણં આપન્નં. ઇતિ “**એકં પુગ્ગલં નેવ મનાપં નામનાપ**”ન્તિ ઇમિના અત્તનો, પિયાદીનઞ્ચ પટિક્ખેપમુખેન ઉદાસિનપુગ્ગલં દસ્સેતિ.

વુત્તનયેનાતિ ‘‘ય્વાસ્સ પકતિમજ્ઝત્તો’’તિઆદિના અનન્તરં વુત્તેન નયેન. અત્તસિનેહસ્સ બલવભાવતો વેરિતોપિ અત્તનિ મજ્ઝત્તતાય દુરૂપસંહારત્તા ‘‘ઇમેસુ ચ અત્તનિ ચા’’તિ અત્તા પચ્છા વુત્તો. **પથવીકસિણે વુત્તનયેનેવા**તિ ‘‘અયં સમાપત્તિ આસન્નપીતિપચ્ચત્થિકા’’તિઆદિના (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૮૭) પથવીકસિણે વુત્તનયેન. યં હિ હેટ્ઠા ‘‘પગુણતતિયજ્ઝાના વુટ્ઠાયા’’તિઆદિ (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૮૭) વુત્તં, તં હેટ્ઠા તીસુ બ્રહ્મવિહારેસુ, ચતુત્થબ્રહ્મવિહારે ચ આદીનવાનિસંસદસ્સનવસેન વુત્તં. ઇદં પન તતિયજ્ઝાને આદીનવં, ચતુત્થજ્ઝાને ચ આનિસંસં દિસ્વા ચતુત્થાધિગમાય યોગં કરોન્તસ્સ ચતુત્થજ્ઝાનસ્સ ઉપ્પજ્જનાકારદસ્સનં. તસ્મા તત્થ વુત્તં ‘‘પથવીસદ્દં અપનેત્વા તદેવ નિમિત્તં આરમ્મણં કત્વા મનોદ્વારાવજ્જનં ઉપ્પજ્જતી’’તિઆદિના યોજેતબ્બં.

પથવીકસિણાદીસૂતિ **આદિ**-સદ્દેન સેસકસિણાનિ, અસ્સાસપસ્સાસનિમિત્તઞ્ચ સઙ્ગણ્હાતિ. કામં કસિણાનાપાનેસુ ઉપ્પન્નસ્સાપિ તતિયજ્ઝાનસ્સ ઉપેક્ખાબ્રહ્મવિહારેન રૂપાવચરજ્ઝાનાદિતાય અત્થેવ સભાગતા, તં પન અકારણં આરમ્મણસ્સ વિસદિસતાયાતિ આહ “**આરમ્મણવિસભાગતાયા**”તિ. નનુ ચ અઞ્ઞથાવ કસિણાદિભાવના, અઞ્ઞથા બ્રહ્મવિહારભાવનાતિ ભાવનાવસેનાપિ યથાવુત્તજ્ઝાનાનં અત્થેવ વિસદિસતાતિ? સચ્ચમેતં, ભાવનાવસેન પન

વિસદિસતા અનુપ્પત્તિયા ન એકન્તિકં કારણં. તથા હિ અઞ્ઞથાવ મેત્તાદિભાવના , અઞ્ઞથા ઉપેક્ખાભાવના. તથાપિ સત્તેસુ યથાપવત્તિતં હિતેસિતાદિઆકારં બ્યતિરેકમુખેન આમસન્તી, તતો વિનિવત્તમાનરૂપેન અજ્ઝુપેક્ખનાકારેન બ્રહ્મવિહારુપેક્ખા પવત્તતિ. તથા હિ વક્ખતિ ''કમ્મસ્સકા સત્તા, તે કસ્સ રુચિયા સુખિતા વા ભવિસ્સન્તી''તિઆદિ (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૬૩). આરમ્મણસભાગતાપિ ચેત્થ અત્થીતિ મેત્તાદિવસેન પટિલદ્ધતતિયજ્ઝાનસ્સ ઇજ્ઝતિ ઉપેક્ખાબ્રહ્મવિહારો. તેન વુત્તં ''**મેત્તાદીસૂ**''તિઆદિ. તત્થ **મેત્તાદીસૂ**તિ મેત્તાદીસુ નિપ્ફાદેતબ્બેસુ, મેત્તાદિવસેનાતિ અત્થો. સેસં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ.

પકિણ્ણકકથાવણ્ણના

૨૬૨. બ્રહ્મુત્તમેનાતિ એત્થ સમ્મુતિબ્રહ્માનો ઉપપત્તિબ્રહ્માનો વિસુદ્ધિબ્રહ્માનોતિ તિવિધા બ્રહ્માનો.

''સમ્પન્નં સાલિકેદારં, સુવા ભુઞ્જન્તિ કોસિય;
પટિવેદેમિ તે બ્રહ્મે, ન ને વારેતુમુસ્સહે. (જા॰ ૧.૧૪.૧);

પરિબ્બજ મહાબ્રહ્મે, પચન્તઞ્ઞેપિ પાણિનો''તિ. (પાચિ॰ ૬૪૭) –

ચ એવમાદીસુ હિ બ્રહ્મસદ્દેન સમ્મુતિબ્રહ્માનો વુત્તા.

''અપારુતા તેસં અમતસ્સ દ્વારા,
યે સોતવન્તો પમુઞ્ચન્તુ સદ્ધં;
વિહિંસસઞ્ઞી પગુણં ન ભાસિં,
ધમ્મં પણીતં મનુજેસુ બ્રહ્મે''.

''અથ ખો બ્રહ્મા સહમ્પતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૭૧; મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૩; ૨.૩૪૦; સં॰ નિ॰ ૧.૧૭૨; મહાવ॰ ૯) ચ એવમાદીસુ બ્રહ્મસદ્દેન ઉપપત્તિબ્રહ્માનો વુત્તા. ''બ્રહ્મચક્કં પવત્તેતી''તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૪૮; સં॰ નિ॰ ૨.૨૧; અ॰ નિ॰ ૪.૮; ૫.૧૧; પટિ॰ મ॰ ૨.૪૪) વચનતો ''બ્રહ્મ''ન્તિ અરિયધમ્મો વુચ્ચતિ, તતો નિબ્બત્તત્તા અવિસેસેન સબ્બેપિ અરિયા વિસુદ્ધિબ્રહ્માનો નામ પરમત્થબ્રહ્મતાય. વિસેસતો પન ''બ્રહ્માતિ, ભિક્ખવે, તથાગતસ્સેતં અધિવચન''ન્તિ વચનતો સમ્માસમ્બુદ્ધો ઉત્તમબ્રહ્મા નામ સદેવકે લોકે બ્રહ્મભૂતેહિ ગુણેહિ ઉક્કંસપારમિપ્પત્તિતો. ઇતિ બ્રહ્માનં ઉત્તમો, બ્રહ્મા ચ સો ઉત્તમો ચાતિ વા **બ્રહ્મુત્તમો**, ભગવા. તેન **કથિતે** ''સો મેત્તાસહગતેન ચેતસા''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૫૫૬; ૩.૩૦૮; મ॰ નિ॰ ૧.૭૭, ૪૫૯, ૫૦૯; ૨.૩૦૯, ૩૧૫, ૪૫૧, ૪૭૧) તત્થ તત્થ વેનેય્યાનં દેસિતે. **ઇતી**તિ એવં યથાવુત્તેન ભાવનાક્કમેન ચેવ અત્થવણ્ણનાક્કમેન ચ **વિદિત્વા** જાનિત્વા. **પકિણ્ણકકથાપિ વિઞ્ઞેય્યા**તિ પુબ્બે વિય અસાધારણં તંતંબ્રહ્મવિહારપટિનિયતમેવ અત્થં અગ્ગહેત્વા સાધારણભાવતો તત્થ તત્થ પકિણ્ણકં વિસટં અત્થં ગહેત્વા પવત્તિતા પકિણ્ણકકથાપિ વિજાનિતબ્બા.

મેજ્જતીતિ ધમ્મતો અઞ્ઞસ્સ કત્તુનિવત્તનત્થં ધમ્મમેવ કત્તારં કત્વા નિદ્દિસતિ. **સિનિય્હતી**તિ એત્થ સત્તેસુ બ્યાપજ્જનવસેન લૂખભાવસ્સ પટિપક્ખભૂતં ઞાણપુબ્બઙ્ગમં હિતાકારપવત્તિવસેન સિનેહનં દટ્ઠબ્બં, ન તણ્હાયનવસેન. તં હિ મોહપુબ્બઙ્ગમં લુબ્ભનસભાવં, ઇદં પન અદુસ્સનસભાવં અલોભસમ્પયુત્તં. નનુ ચ તણ્હાસિનેહોપિ બ્યાપાદવિરોધી તેન સહાનવટ્ઠાનતો. યદિપિ તેન સહ એકસ્મિં ચિત્તે નપ્પવત્તતિ, વિરોધી પન ન

હોતિ અપ્પહાયકતો. મેજ્જતીતિ **મિત્તો**, હિતજ્ઝાસયો ખન્ધપ્પબન્ધો, તપ્પરિયાપન્નતાય મિત્તે ભવા, મિત્તે વા આરમ્મણભૂતે પિયે પુગ્ગલે ભવા, મિત્તસ્સ એસા પવત્તિ મેજ્જનવસેન વાતિ વેદિતબ્બા.

કરોતીતિ કરુણા, કિં કરોતિ, કેસં, કિં નિમિત્તન્તિ આહ "**પરદુક્ખે સતિ સાધૂનં હદયકમ્પન**"ન્તિ. **કમ્પનન્તિ** ચ પરેસં દુક્ખં દિસ્વા તસ્સ અપનેતુકામસ્સ અસહનાકારેન ચિત્તસ્સ અઞ્ઞથત્તં. તયિદં સપ્પુરિસાનંયેવ હોતીતિ આહ "**સાધૂન**"ન્તિ. સપ્પુરિસા હિ સપરહિતસાધનેન ''સાધૂ''તિ વુચ્ચન્તિ. **વિનાસેતી**તિ અદસ્સનં ગમેતિ, અપનેતીતિ અત્થો. તેનેત્થ હિંસનં અપનયનન્તિ દસ્સેતિ. પરદુક્ખાપનયનાકારપ્પવત્તિલક્ખણા હિ કરુણા. **કિરણવસેના**તિ કુસનવસેન, આરમ્મણકરણવસેનાતિ અત્થો. આરમ્મણકરણઞ્ચેત્થ દુક્ખિતેસુ દુક્ખાપનયનાકારેનેવાતિ દટ્ઠબ્બં.

મોદન્તિ તાયાતિ મોદનકિરિયાય મુદિતાય કરણભાવનિદ્દેસો, સ્વાયં ઉપચારસિદ્ધો, મુદિતાવિનિમુત્તો નત્થિ તત્થ કોચિ કત્તાતિ તમેવ કત્તુભાવેન નિદ્દિસતિ "**સયં વા મોદતી**"તિ, અયમ્પિ ઉપચારનિદ્દેસોવ. ધમ્માનં અવસવત્તનતોતિ વસવત્તિભાવનિવારણત્થં "**મોદનમત્તમેવ વા તન્તિ મુદિતા**"તિ આહ.

પિયાદીસુ પક્ખપાતુપચ્છેદનમુખેન ઉદાસિનભાવસઙ્ખાતા ઉપપત્તિતો ઇક્ખા ઉપેક્ખા. તેનાહ "**અવેરા હોન્તૂ**"તિઆદિ. તત્થ **ઉપેક્ખતી**તિ કત્તુનિદ્દેસે કારણં હેટ્ઠા વુત્તમેવ.

૨૬૩. હિતો નામ અત્થચરો, તસ્મા **હિતાકારપ્પવત્તિલક્ખણા**તિ સત્તાનં હિતચરણાકારેન પવત્તિલક્ખણા, હિતાકારસ્સ વા પવત્તનલક્ખણા. **હિતૂપસંહારરસા**તિ સત્તેસુ હિતસ્સ ઉપનયનકિચ્ચા, ઉપનયનસમ્પત્તિકા વા. ''અનત્થં મે અચરી''તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૧૨૩૭; વિભ॰ ૯૦૯) પવત્તનકસ્સ આઘાતસ્સ વિનયનાકારેન પચ્ચુપતિટ્ઠતિ, ઞાણસ્સ ગોચરભાવં ગચ્છતિ, યત્થ વા સયં ઉપ્પજ્જતિ, તત્થ આઘાતવિનયનં પચ્ચુપટ્ઠપેતીતિ **આઘાતવિનયપચ્ચુપટ્ઠાના**. અમનાપાનમ્પિ સત્તાનં પટિક્કૂલે અપ્પટિક્કૂલસઞ્ઞિતારૂપેન, પગેવ મનાપાનં યં મનાપભાવદસ્સનં, તથાપવત્તો યોનિસોમનસિકારો, તં પદટ્ઠાનં એતિસ્સાતિ **મનાપભાવદસ્સનપદટ્ઠાના. બ્યાપાદૂપસમો**તિ બ્યાપાદસ્સ વિક્ખમ્ભનવસેન વૂપસમો. **સમ્પત્તી**તિ સમ્પજ્જનં સમ્મદેવ નિબ્બત્તિ. **સિનેહસમ્ભવો**તિ તણ્હાસિનેહસ્સ ઉપ્પત્તિ. **વિપત્તી**તિ વિનાસો. મેત્તામુખેન હિ રાગો વઞ્ચેતિ.

કરુણાદીનં લક્ખણાદીસુ ઇમિના નયેન અત્થો વેદિતબ્બો. વિસેસમત્તમેવ વણ્ણયિસ્સામ. સત્તાનં પવત્તદુક્ખસ્સ અપનયનાકારો. અપનયનં પન હોતુ વા મા વા, યો દુક્ખાપનયનાકારો, તથાપવત્તિલક્ખણા **દુક્ખાપનયનાકારપ્પવત્તિલક્ખણા**. અપનેતુકામતાય પરેસં દુક્ખસ્સ અસહનં અનધિવાસનં **પરદુક્ખાસહનં**. ન વિહિંસા અવિહિંસા, સત્તાનં અવિહેઠનં. તં પચ્ચુપટ્ઠપેતિ, વિહિંસાય વા પટિપક્ખભાવેન પચ્ચુપતિટ્ઠતીતિ **અવિહિંસાપચ્ચુપટ્ઠાના. વિહિંસૂપસમો**તિ એત્થ વિહિંસન્તિ એતાય સત્તે, વિહિંસનં વા નેસં તન્તિ વિહિંસા , સત્તાનં વિહેઠનાકારેન પવત્તો કરુણાય પટિપક્ખભૂતો પટિઘચિત્તુપ્પાદો. કરુણામુખેન સોકો વઞ્ચેતીતિ આહ "**સોકસમ્ભવો વિપત્તી**"તિ.

પમોદનલક્ખણાતિ પરસમ્પત્તિયા પમોદનલક્ખણા. **અનિસ્સાયનરસા**તિ ઇસ્સાયનસ્સ ઉસૂયનસ્સ પટિપક્ખભાવકિચ્ચા. સત્તાનં સમ્પત્તિયા, પન્તસેનાસનેસુ, અધિકુસલધમ્મેસુ ચ અસહનં અરમણં અરતિઇચ્ચેવ સઙ્ખં ગચ્છતિ, તસ્સા વિહનનાકારેન પચ્ચુપતિટ્ઠતિ, તસ્સ વા વિઘાતં વૂપસમં પચ્ચુપટ્ઠપેતીતિ **અરતિવિઘાતપચ્ચુપટ્ઠાના**.

પહાસો ગેહસિતપીતિવસેન પહટ્ઠભાવો ઉપ્પિલાવિતત્તં. **સત્તેસુ સમભાવદસ્સનરસા**તિ પિયાદિભેદેસુ સબ્બસત્તેસુ ઉદાસિનવુત્તિયા સમભાવસ્સેવ દસ્સનકિચ્ચા, ઉપપત્તિતો ઇક્ખણતો સમભાવેનેવ તેસં ગહણકિચ્ચાતિ અત્થો. સત્તેસુ પટિક્કૂલાપટિક્કૂલાકારાનં અગ્ગહણતો તત્થ પટિઘાનુનયાનં વૂપસમનાકારેન વુત્તિયા તેસં વૂપસમં વિક્ખમ્ભનં પચ્ચુપટ્ઠપેતીતિ **પટિઘાનુનયવૂપસમપચ્ચુપટ્ઠાના. એવં પવત્તકમ્મસ્સકતાદસ્સનપદટ્ઠાના**તિ એત્થ "**એવ**"ન્તિ ઇમિના બ્યતિરેકમુખેન હિતૂપસંહારદુક્ખાપનયનસમ્પત્તિપમોદનાકારેન પચ્ચામસન્તો મેત્તાદીનં તિસ્સન્નં પવત્તિઆકારપટિસેધનમુખેન પવત્તં કમ્મસ્સકતાઞાણં ઉપેક્ખાબ્રહ્મવિહારસ્સ આસન્નકારણં, ન યં કિઞ્ચીતિ દસ્સેતિ.

૨૬૪. **વિપસ્સનાસુખઞ્ચેવ ભવસમ્પત્તિ ચા**તિ એત્થ દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારો ચાતિ વત્તબ્બં. તમ્પિ હિ નેસં સાધારણપયોજનં. તથા "સુખં સુપતી"તિઆદયો (અ॰ નિ॰ ૮.૧; ૧૧.૧૫) એકાદસાનિસંસા. તે પન હેટ્ઠા વુત્તા એવાતિ ઇધ ન ગહિતા.

નિસ્સરતિ અપગચ્છતિ એતેનાતિ **નિસ્સરણં**, પહાયકં. કામઞ્ચેતેહિ પઞ્ચપિ નીવરણાનિ, તદેકટ્ઠા ચ પાપધમ્મા વિક્ખમ્ભનવસેન પહીયન્તિ, ઉજુવિપચ્ચનીકદસ્સનવસેન પન બ્યાપાદાદયો **પાળિયં** (દી॰ નિ॰ ૩.૩૨૬; અ॰ નિ॰ ૬.૧૩) વુત્તા. એવઞ્ચ કત્વા રાગનિસ્સરણતાવચનં ઉપેક્ખાબ્રહ્મવિહારસ્સ સુટ્ઠુ સમત્થિતં દટ્ઠબ્બં.

૨૬૫. **એત્થા**તિ એતેસુ બ્રહ્મવિહારેસુ. મેત્તા સત્તેસુ યથારહં દાનપિયવચનાદિસીલસુતાદિગુણગહણવસેન પવત્તતિ. તેન વુત્તં "સત્તાનં મનાપભાવદસ્સનપદટ્ઠાના"તિ. રાગોપિ તત્થ યથા તથા ગુણગ્ગહણમુખેનેવ પવત્તતિ મનાપસઞ્ઞાપલોભતોતિ આહ "**ગુણદસ્સનસભાગતાયા**"તિ. તસ્મા મિત્તમુખસપત્તો વિય તુલ્યાકારેન દૂસનતો **રાગો** મેત્તાય **આસન્નપચ્ચત્થિકો**, **સો લહું ઓતારં લભતિ** સતિસમ્મોસમત્તેનાપિ મેત્તં અપનીય તસ્સા વત્થુસ્મિં ઉપ્પજ્જનારહત્તા . **તતો**તિ રાગતો, રાગસ્સ વા ઓતારલાભતો. **સભાગવિસભાગતાયા**તિ સભાગસ્સ, સભાગેન વા વિસભાગતાય. સત્તેસુ હિ મનાપાકારગાહિનો મેત્તાસભાગસ્સ તબ્બિપરીતસભાવો બ્યાપાદો તેન વિસભાગો. તસ્મા સો ઓતારં લભમાનો ચિરેનેવ લભેય્યાતિ પુરિસસ્સ દૂરે ઠિતસપત્તો વિય મેત્તાય દૂરપચ્ચત્થિકો. **તતો**તિ બ્યાપાદતો. **નિબ્ભયેના**તિ અનુસ્સઙ્કનપરિસઙ્કનેન, લદ્ધપતિટ્ઠાય મેત્તાય બ્યાપાદેન દુપ્પધંસિયત્તાતિ અધિપ્પાયો. તેનાહ "**મેત્તાયિસ્સતી**"તિઆદિ.

ઇટ્ઠાનન્તિ પિયાનં. **કન્તાન**ન્તિ કમનીયાનં. **મનાપાન**ન્તિ મનવડ્ઢનકાનં. તતો એવ મનો રમેન્તીતિ **મનોરમાનં. લોકામિસપટિસંયુત્તાન**ન્તિ તણ્હાસન્નિસ્સિતાનં. **અપ્પટિલાભતો સમનુપસ્સતો**તિ અપ્પટિલાભેન અહમિમે ન લભામીતિ પરિતસ્સતો. **અતીત**ન્તિ અતિક્કન્તં. **નિરુદ્ધ**ન્તિ નિરોધપ્પત્તં. **વિપરિણત**ન્તિ સભાવવિગમેન વિગતં. **સમનુસ્સરતો**તિ અનુત્થુનનવસેન ચિન્તયતો. **ગેહસિત**ન્તિ કામગુણનિસ્સિતં. "**આદિના**"તિ ઇમિના "સોતવિઞ્ઞેય્યાનં સદ્દાન"ન્તિ એવમાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. **વિપત્તિદસ્સનસભાગતાયા**તિ યેસુ સત્તેસુ ભોગાદિવિપત્તિદસ્સનમુખેન કરુણા પવત્તતિ, તેસુ તન્નિમિત્તમેવ અયોનિસો આભોગે સતિ યથાવુત્તદોમનસ્સમુખેન સોકો ઉપ્પજ્જેય્ય, સો કરુણાય આસન્નપચ્ચત્થિકો. સોકો હિ ઇધ દોમનસ્સસીસેન વુત્તો. **સભાગવિસભાગતાયા**તિ એત્થ સત્તેસુ દુક્ખાપનયનકામતાકારસ્સ કરુણાસભાગસ્સ તેસુ દુક્ખૂપનયનાકારો વિહેસાસભાવો વિસભાગોતિ તાય સભાગવિસભાગતાય સા ઓતારં લભમાના ચિરેનેવ લભેય્યાતિ પુરિસસ્સ દૂરે ઠિતસપત્તો વિય કરુણાય દૂરપચ્ચત્થિકા વુત્તા.

સમ્પત્તિદસ્સનસભાગતાયાતિ યેસુ સત્તેસુ ભોગાદિસમ્પત્તિદસ્સનમુખેન મુદિતા પવત્તતિ, તેસુ તન્નિમિત્તમેવ અયોનિસો આભોગે સતિ ''ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યાનં રૂપાન''ન્તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૩.૩૦૬) વુત્તસોમનસ્સમુખેન પહાસો ઉપ્પજ્જેય્ય, સો ચ મુદિતાય આસન્નપચ્ચત્થિકો. પહાસો હિ ઇધ સોમનસ્સસીસેન વુત્તો. **સભાગવિસભાગતાયા**તિ ભોગાદિસમ્પત્તીહિ મુદિતેસુ સત્તેસુ પમોદનાકારસ્સ મુદિતાસભાગસ્સ તત્થ અનભિરમનાકારા અરતિ વિસભાગાતિ તાય સભાગવિસભાગતાય સા ઓતારં લભમાના ચિરેનેવ લભેય્યાતિ પુરિસસ્સ દૂરે ઠિતસપત્તો વિય મુદિતાય દૂરપચ્ચત્થિકા વુત્તા. **પમુદિતો ચા**તિઆદિ મુદિતાય સિદ્ધાય અયમ્પિ અરતિ ન હોતીતિ લદ્ધબ્બગુણદસ્સનવસેન વુત્તં, ન ઇધાધિપ્પેતઅરતિનિગ્ગહદસ્સનવસેન. કાયચિત્તવિવેકપટિપક્ખાય વા અરતિયા વિક્ખમ્ભિતાય મુદિતાય પટિપક્ખા અરતિ સુવિક્ખમ્ભનેય્યા હોતીતિ દસ્સનત્થં એકદેસેન અરતિ દસ્સિતાતિ દટ્ઠબ્બં. **અધિકુસલધમ્મેસૂ**તિ સમથવિપસ્સનાધમ્મેસુ.

બાલકરધમ્મયોગતો **બાલસ્સ**. અત્તહિતપરહિતબ્યામૂળ્હતાય **મૂળ્હસ્સ**. પુથૂનં કિલેસાદીનં જનનાદીહિ કારણેહિ **પુથુજ્જનસ્સ**. કિલેસોધીનં મગ્ગોધીહિ અજિતત્તા **અનોધિજિનસ્સ**, ઓધિજિના વા સેક્ખા ઓધિસોવ કિલેસાનં જિતત્તા. તેન ઇમસ્સ ઓધિજિતભાવં પટિક્ખિપતિ. સત્તમભવાદિતો ઉદ્ધં પવત્તનવિપાકસ્સ અજિતત્તા **અવિપાકજિનસ્સ**, વિપાકજિના વા અરહન્તો અપ્પટિસન્ધિકત્તા. તેનસ્સ અસેક્ખત્તં પટિક્ખિપતિ. અનેકાદીનવે સબ્બેસમ્પિ પાપધમ્માનં મૂલભૂતે સમ્મોહે આદીનવાનં અદસ્સનસીલતાય **અનાદીનવદસ્સાવિનો**. આગમાધિગમાભાવા **અસ્સુતવતો**. એદિસો એકંસેન અન્ધપુથુજ્જનો નામ હોતીતિ તસ્સ અન્ધપુથુજ્જનભાવદસ્સનત્થં પુનપિ ''**પુથુજ્જનસ્સા**''તિ વુત્તં. **એવરૂપા**તિ વુત્તાકારેન સમ્મોહપુબ્બિકા. **રૂપં સા નાતિવત્તતી**તિ રૂપાનં સમતિક્કમનાય કારણં ન હોતિ, રૂપારમ્મણે કિલેસે નાતિવત્તતીતિ અધિપ્પાયો. સોમનસ્સદોમનસ્સરહિતં અઞ્ઞાણમેવ **અઞ્ઞાણુપેક્ખા**. **દોસગુણાવિચારણવસેન સભાગત્તા**તિ યથા બ્રહ્મવિહારુપેક્ખા મેત્તાદયો વિય સત્તેસુ હિતૂપસંહારાદિવસેન ગુણદોસે અવિચારેન્તી કેવલં અજ્ઝુપેક્ખનવસેનેવ પવત્તતિ, એવં અઞ્ઞાણુપેક્ખા સત્તેસુ વિજ્જમાનમ્પિ ગુણદોસં અચિન્તેન્તી કેવલં અજ્ઝુપેક્ખનવસેનેવ પવત્તતીતિ દોસગુણાવિચારણવસેન સભાગા. તસ્મા સા લહું ઓતારં લભતીતિ બ્રહ્મવિહારુપેક્ખાય આસન્નપચ્ચત્થિકા વુત્તા. **સભાગવિસભાગતાયા**તિ ઇટ્ઠાનિટ્ઠેસુ મજ્ઝત્તાકારસ્સ ઉપેક્ખાસભાગસ્સ તત્થ અનુરોધવિરોધપવત્તિઆકારા રાગપટિઘા વિસભાગાતિ તાય સભાગવિસભાગતાય તે ઓતારં લભમાના ચિરેનેવ લભેય્યુન્તિ પુરિસસ્સ દૂરે ઠિતસપત્તો વિય ઉપેક્ખાબ્રહ્મવિહારસ્સ દૂરપચ્ચત્થિકા વુત્તા.

૨૬૬. કત્તુકામતા છન્દો આદિ ''છન્દમૂલકા કુસલા ધમ્મા''તિ (અ॰ નિ॰ ૮.૮૩) વચનતો, અથ વા સત્તેસુ હિતેસિતાદુક્ખાપનયનકામતાદિના અનવજ્જાભિપત્થનાવસેન પવત્તનતો ''કત્તુકામતા છન્દો આદી''તિ વુત્તં. ઉપેક્ખાબ્રહ્મવિહારોપિ હિ સત્તેસુ અનિરાકતહિતચ્છન્દોયેવ ''તત્થ અબ્યાવટતા અપણ્ણકપટિપદા''તિ અજ્ઝુપેક્ખનાકારેન પવત્તતિ માતા વિય સકિચ્ચપસુતે પુત્તે. **નીવરણાદીતિ આદિ**-સદ્દેન તદેકટ્ઠકિલેસાનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. કત્થચિ સત્તગ્ગહણમ્પિ સઙ્ખારગ્ગહણમેવ હોતિ પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય દેસનાય યથા ''સબ્બે સત્તા આહારટ્ઠિતિકા''તિ (અ॰ નિ॰ ૧૦.૨૭; ખુ॰ પા॰ ૪.૧), ન એવમિધાતિ આહ ''**પઞ્ઞત્તિધમ્મવસેન એકો વા સત્તો અનેકે વા સત્તા આરમ્મણ**''ન્તિ. **પઞ્ઞત્તિધમ્મવસેના**તિ પઞ્ઞત્તિસઙ્ખાતધમ્મવસેન. કામઞ્ચેત્થ ''સુખિતા હોન્તૂ''તિઆદિના (પટિ॰ મ॰ ૨.૨૩) ભાવનાયં સુખાદિગ્ગહણમ્પિ લબ્ભતિ. તં પન ''સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા''તિ (ધ॰ પ॰ ૨૫૫; થેરગા॰ ૬૭૬; નેત્તિ॰ ૫) વિપસ્સનાય અનિચ્ચલક્ખણગહણં વિય અપ્પધાનભૂતં, સત્તપઞ્ઞત્તિ

એવ પધાનભાવેન ગય્હતીતિ દટ્ઠબ્બં. **ઉપચારે વા પત્તે આરમ્મણવટ્ટનં** તત્થાપિ સીમાસમ્ભેદસિદ્ધિતોતિ અધિપ્પાયો.

એકમાવાસં પરિચ્છિન્દિત્વાતિ એત્થ ''સત્તે મેત્તાય ફરિસ્સામી''તિ એવં ઞાણેન પરિચ્છેદં કત્વા એકા રચ્છા પરિચ્છિન્દિતબ્બાતિ યોજના. રચ્છાગહણેન રચ્છાવાસિનો સત્તા ગહિતા યથા એકં દિસન્તિ. એવં સબ્બત્થ.

૨૬૭. કસિણાનં નિસ્સન્દોતિ કસિણજ્ઝાનાનં નિસ્સન્દફલસદિસા **આરુપ્પા** અરૂપજ્ઝાનાનિ, કસિણજ્ઝાનાનં પારિપૂરિયાવ સિજ્ઝનતો. તેહિ વિના અસિજ્ઝનતોતિ કેચિ. **સમાધિનિસ્સન્દો**તિ રૂપજ્ઝાનસમાધીનં, હેટ્ઠિમાનં તિણ્ણં અરૂપજ્ઝાનસમાધીનઞ્ચ નિસ્સન્દો પટિપાટિયા તે અધિગન્ત્વાવ પટિલભિતબ્બતો . **વિપસ્સનાનિસ્સન્દો** વિપસ્સનાનુભાવેન લદ્ધબ્બતો, વિપસ્સનાવસેનેવ ચ સમાપજ્જિતબ્બતો. **સમથવિપસ્સનાનિસ્સન્દો નિરોધસમાપત્તિ**. યથાહ ''દ્વીહિ બલેહિ સમન્નાગતત્તા''તિઆદિ (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૮૬૮). "**પુરિમબ્રહ્મવિહારત્તયનિસ્સન્દો**"તિ ઇમિના મેત્તાદિવસેન તીણિ ઝાનાનિ અધિગન્ત્વા ઠિતસ્સેવ ઉપેક્ખાબ્રહ્મવિહારો, ન ઇતરસ્સાતિ દસ્સેતિ. તમેવત્થં ઉપમાય પાકટતરં કત્વા દસ્સેતું "**યથા હી**"તિઆદિ વુત્તં. યં પનેત્થ વત્તબ્બં, તં હેટ્ઠા વુત્તમેવ.

૨૬૮. સિયાતિ વુચ્ચમાનાકારેન સિયા કસ્સચિ પરિવિતક્કો. **એત્થા**તિ એતેસુ મેત્તાદીસુ બ્રહ્મવિહારતા વેદિતબ્બા, ઇતરકમ્મટ્ઠાનાનિ અત્તહિતપટિપત્તિમત્તાનિ. ઇમાનિ પન ''સબ્બે સત્તા સુખિતા હોન્તૂ''તિઆદિના (પટિ॰ મ॰ ૨.૨૨) પરહિતપટિપત્તિભૂતાનિ. તસ્મા સત્તેસુ સમ્મા પટિપત્તિભાવેન સેટ્ઠા એતે વિહારા. **બ્રહ્માનો**તિ ઉપપત્તિબ્રહ્માનો. તે હિ ઇધ ઝાનભાવનાય વિનીવરણચિત્તા હુત્વા બ્રહ્મલોકે ઉપ્પન્ના તત્થ યાવતાયુકં વિનીવરણચિત્તાવ હોન્તિ. તસ્મા "**નિદ્દોસચિત્તા વિહરન્તી**"તિ વદન્તિ. **બ્રહ્માનો**તિ વા સકલબુદ્ધગુણહેતુભૂતાનં દાનપારમિતાદીનં બુદ્ધકરધમ્માનં પરિપૂરણવસેન બ્રૂહિતગુણા મહાસત્તા બોધિસત્તા. તે હિ સબ્બસત્તાનં હિતેસનેન, અહિતાપનયનેન, સમ્પત્તિપમોદનેન, સબ્બત્થ વિવજ્જિતાગતિગમનમજ્ઝત્તભાવાધિટ્ઠાનેન ચ નિદ્દોસચિત્તા વિહરન્તિ. **એવન્તિ** યથા તે ઉપપત્તિબ્રહ્માનો, મહાબોધિસત્તબ્રહ્માનો વા, એવં એતેહિ બ્રહ્મવિહારેહિ સમ્પયુત્તા સમઙ્ગીભૂતા.

૨૬૯. ચતસ્સોવાતિઆદિપઞ્હસ્સાતિ ચતસ્સોતિઆદિકસ્સ તિવિધસ્સ પઞ્હસ્સ. **વિસુદ્ધિમગ્ગાદિવસા**તિ એત્થ બ્યાપાદસંકિલેસાદિતો વિસુજ્ઝનુપાયો વિસુદ્ધિમગ્ગો. **આદિ**-સદ્દેન હિતૂપસંહારાદિમનસિકારવિસેસા સઙ્ગહિતા. **આસં** મેત્તાદીનં. **અપ્પમાણે**તિ પમાણરહિતે. **યેના**તિ યેન કારણેન. **તન્તિ** તસ્મા. **દ**-કારો પદસન્ધિકરો.

બ્યાપાદબહુલસ્સ વિસુદ્ધિમગ્ગોતિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં, ઉજુવિપચ્ચનીકભાવતોતિ અધિપ્પાયો. એસ નયો સેસેસુપિ. પક્ખપાતવસેન અનાભુજનમનાભોગો મજ્ઝત્તાકારોતિ અધિપ્પાયો. ય્વાયં ચતુબ્બિધો સત્તેસુ મનસિકારો વુત્તો, તમેવ ઉપમાય દસ્સેતું "**યસ્મા ચ યથા માતા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ વુત્તસ્સાપિ હિતૂપસંહારાદિઅત્થસ્સ ઉપમેય્યભાવં ઉપનેત્વા દસ્સેતું અત્થુપનયનત્થો "**યસ્મા ચા**"તિ **ચ**-સદ્દો. **પરિયાયે**તિ વારે, તસ્મિં તસ્મિં કિચ્ચવસેન પરિવત્તનક્કમેતિ અત્થો. **અબ્યાવટા**તિ અનુસ્સુક્કા. **તથા**તિ યથા માતા દહરાદીસુ પુત્તેસુ, તથા સબ્બસત્તેસુ મેત્તાદિવસેન મેત્તાયનાદિવસિકેન ભવિતબ્બન્તિ યોજના. **તસ્મા**તિ યસ્મા સબ્બેપિ સંકિલેસધમ્મા યથારહં દોસમોહરાગપક્ખિયા, તેહિ ચ વિસુજ્ઝનુપાયો અપ્પમઞ્ઞા, હિતૂપસંહારાદિવસેન ચતુબ્બિધો ચ સત્તેસુ મનસિકારો, તસ્મા વિસુદ્ધિમગ્ગાદિવસા ચતસ્સોવ અપ્પમઞ્ઞા. **ચતસ્સોપિ એતા**

ભાવેતુકામેન ન એકેકન્તિ અધિપ્પાયો. સતિ હિ સબ્બસઙ્ગહે કમેન ભવિતબ્બં. હિતેસિતા મેત્તાયનન્તિ આહ "**એવં પત્થિતહિતાન**"ન્તિ. **સમ્ભાવેત્વા વા**તિ ''ઇમાય પટિપત્તિયા અયં નિરયાદીસુ નિબ્બત્તેય્યા''તિ પરિકપ્પેત્વા વા. દુક્ખાપનયનાકઆરપ્પવત્તિવસેન પટિપજ્જિતબ્બન્તિ સમ્બન્ધો. **તતો પર**ન્તિ તતો હિતાકારપ્પવત્તિઆદિતો પરં. **કત્તબ્બાભાવતો**તિ ચતુત્થસ્સ પકારસ્સ કત્તબ્બસ્સ અભાવતો. **અયં કમો**તિ અયં ઇમાસં અપ્પમઞ્ઞાનં યેભુય્યેન પવત્તનક્કમોતિ કત્વા વુત્તં, ન ''ઇમિનાવ કમેન એતાસં પવત્તિ, ન અઞ્ઞથા''તિ. મેત્તાદીનં હિ તિસ્સન્નં ભાવનાનં કમનિયમો નત્થિ, યં વા તં વા પઠમં ભાવેતું લબ્ભા, દેસનાક્કમવસેન વા એવં વુત્તં.

એકસત્તસ્સાપીતિ એકસ્સાપિ સત્તસ્સ. અપ્પટિભાગનિમિત્તત્તા પરિચ્છેદગ્ગહણં નત્થિ, ન ચ સમ્મુતિસચ્ચવસેન પવત્તં સત્તગ્ગહણં પરિચ્છિન્નરૂપાદિગ્ગહણં હોતીતિ અપ્પનાપ્પત્તિયા અપરામાસસત્તગ્ગહણમુદ્ધભૂતાનં મેત્તાદીનં એકસત્તારમ્મણાનમ્પિ અપ્પમાણગોચરતા વુત્તા. **એવં પમાણં અગ્ગહેત્વા**તિ યથા ઉદ્ધુમાતકાદીસુ અતિરેકુદ્ધુમાતકાદિભાવપ્પત્તે પદેસે નિમિત્તં ગય્હતિ, એવં પમાણં અગ્ગહેત્વા. **સકલફરણવસેના**તિ નિરવસેસફરણવસેન.

૨૭૦. **નિસ્સરણત્તા**તિ એત્થ યં યસ્સ નિસ્સરણં, તં તસ્સ ઉજુપટિપક્ખભૂતમેવ હોતિ. યથા કામાનં નેક્ખમ્મં, રૂપાનં આરુપ્પા, સઙ્ખારાનં નિબ્બાનં , એવં દોમનસ્સસહિતાનં બ્યાપાદવિહિંસારતીનં નિસ્સરણભૂતા મેત્તાકરુણામુદિતા ન સોમનસ્સરહિતા હોન્તિ. નિસ્સરણગ્ગહણેનેવ ચ પુબ્બભાગિયાનં તાસં ઉપેક્ખાસમ્પયોગોપિ અનુઞ્ઞાતોતિ દટ્ઠબ્બં અનિસ્સરણભાવતો. તથા હિ અટ્ઠવીસતિયા ચિત્તુપ્પાદેસુ કરુણામુદિતાનં પવત્તિં આચરિયા ઇચ્છન્તિ. ન હિ બ્રહ્મવિહારુપેક્ખા ઉપેક્ખાવેદનં વિના વત્તતિ પારિસુદ્ધિઉપેક્ખા વિય. ન હિ કદાચિ પારિસુદ્ધિઉપેક્ખા વેદનુપેક્ખં વિના વત્તતીતિ.

૨૭૧. **સાતસહગત**ન્તિ સુખસહગતં. **તસ્મા**તિ યસ્મા ''તતો ત્વં ભિક્ખૂ''તિઆદિકાય (અ॰ નિ॰ ૮.૬૩) દેસનાય ચતુન્નમ્પિ અપ્પમઞ્ઞાનં સવિતક્કાદિભાવો વિય ઉપેક્ખાસહગતભાવોપિ વિઞ્ઞાયતિ, તસ્મા. **ચતસ્સોપિ અપ્પમઞ્ઞા ચતુક્કપઞ્ચકજ્ઝાનિકા**તિ ચોદકસ્સ અધિપ્પાયો. **એવઞ્હિ સતી**તિ યદિ મૂલસમાધિમ્હિ વુત્તમત્થં અનન્તરં વુત્તતાય બ્રહ્મવિહારેસુ પક્ખિપતિ, એવં સન્તે કાયાનુપસ્સનાદયોપિ ચતુક્કપઞ્ચકજ્ઝાનિકા સિયું, ન પન હોન્તિ વિપસ્સનાવસેન દેસિતત્તાતિ અધિપ્પાયો, હોન્તુ કાયાનુપસ્સનાદયો આનાપાનભાવનાવસેન ચતુક્કપઞ્ચકજ્ઝાનિકાતિ વદેય્યાતિ આસઙ્કન્તો આહ "**વેદનાદીસૂ**"તિઆદિ. **બ્યઞ્જનચ્છાયામત્તં ગહેત્વા**તિ ''મેત્તા મે ચેતોવિમુત્તિ ભાવિતા ભવિસ્સતી''તિઆદીહિ બ્યઞ્જનેહિ પકાસિતો એવ ચિત્તસમાધિ ''અજ્ઝત્તં મે ચિત્તં ઠિતં ભવિસ્સતી''તિઆદીહિપિ બ્યઞ્જનેહિ પકાસિતોતિ બ્યઞ્જનતો લબ્ભમાનસમાધિચ્છાયામત્તં ગહેત્વા ઉભયત્થ લબ્ભમાનં અધિપ્પાયં અગ્ગહેત્વાતિ અત્થો. સુત્તત્થં હિ અઞ્ઞથા વદન્તો અયથાવાદિતાય સત્થારં અપવદન્તો નામ હોતિ. તેનાહ "**મા ભગવન્તં અબ્ભાચિક્ખી**"તિ.

૨૭૨. ''તયિમં દોસં પરિહરિતુકામેન ન સબ્બં સુત્તં નીતત્થમેવ, તસ્મા ગરુકુલતો અધિપ્પાયો મગ્ગિતબ્બો''તિ દસ્સેન્તો "**ગમ્ભીરં હી**"તિઆદિં વત્વા તત્થ આદિતો પટ્ઠાય અધિપ્પાયં દસ્સેતું "**અયઞ્હી**"તિઆદિમાહ. આયાચિતા ધમ્મદેસના એતેનાતિ આયાચિતધમ્મદેસનો, તં **આયાચિતધમ્મદેસનં**. **એવમેવા**તિ ગરહને નિપાતો, મુદા એવાતિ અત્થો. **અજ્ઝત્ત**ન્તિ ગોચરજ્ઝત્તે, કમ્મટ્ઠાનારમ્મણેતિ અત્થો . યસ્મા ચિત્તેકગ્ગતા નામ સસન્તતિપરિયાપન્ના હોતિ, તસ્મા અત્થવણ્ણનાયં "**નિયકજ્ઝત્તવસેના**"તિ વુત્તં. **ચિત્તં ઠિતં ભવિસ્સતી**તિ બહિદ્ધા અવિક્ખિપ્પમાનં એકગ્ગભાવે ઠિતં ભવિસ્સતિ. તતો એવ **સુસણ્ઠિતં**, સુટ્ઠુ સમાહિતન્તિ

અત્થો. **ઉપ્પન્નાતિ** અવિક્ખમ્ભિતા. **પાપકાતિ** લામકા. **અકુસલા ધમ્માતિ** કામચ્છન્દાદયો અકોસલ્લસમ્ભૂતટ્ઠેન અકુસલા ધમ્મા. ચિત્તં પરિયાદાય પવત્તિતું ઓકાસાદાનેન કુસલચિત્તં ખેપેત્વા ન ચ ઠસ્સન્તીતિ યોજના. ઇમિના યથાવુત્તસ્સ સમાધાનસ્સ કારણમાહ.

ચિત્તેકગ્ગતામત્તોતિ ભાવનમનુયુત્તેન પટિલદ્ધમત્તં નાતિસુભાવિતં સમાધાનં. તં પન ઉપરિ વુચ્ચમાનાનં સમાધિવિસેસાનં મૂલકારણભાવતો "**મૂલસમાધી**"તિ વુત્તો. સ્વાયં ચિત્તેકગ્ગતામત્તો ''અજ્ઝત્તમેવ ચિત્તં સણ્ઠપેમિ સન્નિસાદેમિ એકોદિં કરોમિ સમાદહામી''તિઆદીસુ વિય ખણિકસમાધિ અધિપ્પેતો. યથેવ હિ અઞ્ઞત્થાપિ ''આરદ્ધં ખો પન મે, ભિક્ખવે, વીરિયં અહોસિ અસલ્લીનં...પે॰... સમાહિતં ચિત્તં એકગ્ગ''ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૮.૧૧; પારા॰ ૧૧) વત્વા ''વિવિચ્ચેવ કામેહી''તિઆદિવચનતો (અ॰ નિ॰ ૮.૧૧) પઠમં વુત્તચિત્તેકગ્ગતા ''ખણિકસમાધી''તિ વિઞ્ઞાયતિ, એવમિધાપીતિ. **સો એવ સમાધી**તિ મૂલસમાધિમાહ.

અસ્સાતિ ભિક્ખુનો, અસ્સ વા મૂલસમાધિસ્સ. **ભાવનન્તિ** વડ્ઢનં. **અયં સમાધી**તિ ચ મૂલસમાધિયેવ અધિપ્પેતો. **એવં ભાવિતો**તિ યથા અરણિસહિતેન ઉપ્પાદિતો અગ્ગિ ગોમયચુણ્ણાદીહિ વડ્ઢિતો ગોમયગ્ગિઆદિભાવં પત્તોપિ અરણિસહિતેન ઉપ્પાદિતમૂલગ્ગીત્વેવ વુચ્ચતિ, એવમિધાપિ મૂલસમાધિ એવ મેત્તાદિવસેન વડ્ઢિતોતિ કત્વા વુત્તં.

અઞ્ઞેસુપિ આરમ્મણેસુ પથવીકસિણાદીસુ. તત્થ યથા મેત્તાભાવનાપુબ્બઙ્ગમેન ભાવનાનયેન પથવીકસિણાદીસુ સવિતક્કાદિભાવવસેન ચતુક્કપઞ્ચકજ્ઝાનસમ્પાપનવિધિના મૂલસમાધિસ્સ ભાવના વુત્તા, એવં કરુણાદિભાવનાપુબ્બઙ્ગમં પથવીકસિણાદીસુપિ ભાવનાવિધિં દસ્સેત્વા પચ્છા કાયાનુપસ્સનાદિપુબ્બઙ્ગમં ભાવનાવિધિં દસ્સેન્તો આસવક્ખયાય ધમ્મં દેસેસિ. તેન વુત્તં "**કરુણા મે ચેતોવિમુત્તી**"તિઆદિ. યદિ એવં ધમ્માનુપસ્સનાપરિયોસાનાય દેસનાય અરહત્તાધિગમાય કમ્મટ્ઠાનસ્સ કથિતત્તા પુન ''તતો ત્વં, ભિક્ખુ, ઇમં સમાધિં સવિતક્કમ્પી''તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૮.૬૩) કસ્મા વુત્તન્તિ? ધમ્માનુપસ્સનાય મત્થકપ્પત્તિદસ્સનત્થં. સા હિ સઙ્ખારુપેક્ખાભાવેન વત્તમાના યથાવુત્તજ્ઝાનધમ્મે સમ્મસન્તી વિસેસતો મત્થકપ્પત્તા નામ હોતિ. ફલસમાપત્તિભૂમિદસ્સનત્થં વુત્તન્તિ કેચિ.

પુન **યતો ખો તે**તિઆદિ અરહત્તપ્પત્તિતો ઉદ્ધં લદ્ધબ્બફાસુવિહારદસ્સનં. તત્થ **ગગ્ઘસી**તિ ગમિસ્સસિ. **તસ્માતિ** યસ્મા ''સવિતક્કમ્પી''તિઆદિકા દેસના મેત્તાદીનં આરમ્મણતો અઞ્ઞસ્મિં આરમ્મણે સમાધિં સન્ધાય વુત્તા, ન અપ્પમઞ્ઞા, તસ્મા. "**તથેવા**"તિઆદિના ગન્થન્તરેનપિ તમેવત્થં સમત્થેતિ. તત્થ **તથેવાતિ** તિકચતુક્કજ્ઝાનવસેનેવ. **અભિધમ્મે**તિ ચિત્તુપ્પાદકણ્ડે (ધ॰ સ॰ ૨૫૧ આદયો), અપ્પમઞ્ઞાવિભઙ્ગાદીસુ (વિભ॰ ૬૮૪ આદયો) ચ તત્થ તત્થ અભિધમ્મપ્પદેસેસુ.

૨૭૩. સુભપરમાદિવસેનાતિ સુભ-સદ્દો ''સુભન્તેવ અધિમુત્તો હોતી''તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૨૧૨; અ॰ નિ॰ ૮.૬૬) એવં વુત્તસુભવિમોક્ખં સન્ધાય વુત્તો ઉત્તરપદલોપેન. **પરમ**-સદ્દો ઉક્કંસત્થો. સુભો સુભવિમોક્ખો પરમો ઉક્કંસો પરમા કોટિ એતિસ્સાતિ સુભપરમા, મેત્તાચેતોવિમુત્તિ, તતો પરં તાય સાધેતબ્બં નત્થીતિ અત્થો. અસાધારણસ્સ અત્થસ્સ અધિપ્પેતત્તા વિપસ્સનાસુખાદયો ઇધ અનવસરા. ઇતરેતરવિસિટ્ઠાપેતે વિસેસા, પગેવ પરેહિ. તેનાહ "**અઞ્ઞમઞ્ઞં અસદિસો આનુભાવવિસેસો વેદિતબ્બો**"તિ. **વિસેસેત્વાતિ** અઞ્ઞમઞ્ઞં વિસિટ્ઠં કત્વા.

તસ્સ તસ્સ ઉપનિસ્સયત્તાતિ સુભવિમોક્ખાદિકસ્સ તસ્સ તસ્સ વિમોક્ખસ્સ પકતૂપનિસ્સયવસેન ઉપનિસ્સયપચ્ચયભાવતો. ઇદાનિ તમત્થં પાકટતરં કત્વા દસ્સેતું "**મેત્તાવિહારિસ્સા**"તિઆદિ વુત્તં. અસ્સ મેત્તાવિહારિસ્સ ચિત્તં ઉપસંહરતોતિ સમ્બન્ધો. **અપ્પટિક્કૂલપરિચયા**તિ મેત્તાભાવનાવસેન સત્તસઞ્ઞિતે યત્થ કત્થચિ આરમ્મણે અપ્પટિક્કૂલાકારેનેવ ગહણસ્સ પરિચિતત્તા. તસ્સ સઙ્ખારભૂતમ્પિ યં કિઞ્ચિ આરમ્મણં અપ્પટિક્કૂલાકારેનેવ પચ્ચુપતિટ્ઠતિ, પગેવ સભાવતો. "અપ્પટિક્કૂલ"ન્તિ તત્થસ્સ ચિત્તં અભિરતિવસેન નિરાસઙ્કં પવત્તતિ, પચ્ચનીકધમ્મેહિ ચ સુખેન, સુટ્ઠુ ચ વિમુચ્ચતિ, યતસ્સ ઝાનસ્સ વિમોક્ખપરિયાયો વુત્તો. તેનાહ "**અપ્પટિક્કૂલેસૂ**"તિઆદિ. યથાવુત્તો ચ અત્થો અનત્થચરણાદિઅધિપ્પાયેન સચેતને આરમ્મણે આઘાતં ઉપ્પાદેન્તસ્સ પટિક્કૂલપરિચયા અચેતનેપિ વાતાતપાદિકે આઘાતુપ્પત્તિયા વિભાવેતબ્બો. **ન તતો પર**ન્તિ તતો સુભવિમોક્ખતો પરં કસ્સચિ વિમોક્ખસ્સ ઉપનિસ્સયો ન હોતીતિ અત્થો.

અભિહનન્તિ એતેનાતિ અભિઘાતો, દણ્ડો અભિઘાતો યસ્સ તં દણ્ડાભિઘાતં, તં આદિ યસ્સ તં દણ્ડાભિઘાતાદિ, દણ્ડાભિઘાતાદિ રૂપં નિમિત્તં યસ્સ તં **દણ્ડાભિઘાતાદિરૂપનિમિત્તં**. કિં પન તન્તિ આહ "**સત્તદુક્ખ**"ન્તિ, દણ્ડપ્પહારાદિજનિતં કરજરૂપહેતુકં સત્તાનં ઉપ્પજ્જનકદુક્ખન્તિ અત્થો. **રૂપે આદીનવો સુપરિવિદિતો હોતિ** કરુણાવિહારિસ્સ રૂપનિમિત્તત્તા, દુક્ખસ્સ કરુણાય ચ પરદુક્ખાસહનરસત્તાતિ અધિપ્પાયો. **તત્થ** આકાસે. **ચિત્તં પક્ખન્દતિ** સબ્બસો રૂપાનં અભાવો વિવરમપગમોતિ.

તેન તેનાતિઆદીસુ અયં યોજના – તેન તેન ભોગસમ્પત્તિઆદિના પામોજ્જકારણેન પમુદિતાનં સત્તાનં ઉપ્પન્નપામોજ્જવિઞ્ઞાણં સમનુપસ્સન્તસ્સ યોગિનો "સાધુ વતાયં સત્તો પમોદતી"તિ મુદિતાય પવત્તિસમ્ભવતો પમુદિતવિઞ્ઞાણસ્સ દસ્સનેન વિઞ્ઞાણગ્ગહણપરિચિતં ચિત્તં હોતીતિ.

અનુક્કમાધિગતન્તિ આકાસકસિણવજ્જે યત્થ કત્થચિ કસિણે રૂપાવચરજ્ઝાનાધિગમાનુક્કમેન રૂપવિરાગભાવનાય અધિગતં. આકાસનિમિત્તં ગોચરો એતસ્સાતિ આકાસનિમિત્તગોચરં, તસ્મિં **આકાસનિમિત્તગોચરે** પઠમારુપ્પવિઞ્ઞાણે. **ચિત્તં ઉપસંહરતો**તિ દુતિયારુપ્પાધિગમાય ભાવનાચિત્તં નેન્તસ્સ, તથા ભાવયતોતિ અત્થો. **તત્થા**તિ તસ્મિં પઠમારુપ્પવિઞ્ઞાણે. **ચિત્ત**ન્તિ વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનચિત્તં. **પક્ખન્દતી**તિ અનુપવિસતિ વિમોક્ખભાવેન અપ્પેતિ.

આભોગાભાવતોતિ "સુખિતા હોન્તૂ"તિઆદિના (પટિ॰ મ॰ ૨.૨૩) સુખાસીસનાદિવસેન આભુજનાભાવતો. સત્તાનં સુખાસીસનાદિવસેન પવત્તમાના મેત્તાદિભાવનાવ પરમત્થગ્ગહણમુખેન સત્તે આરમ્મણં કરોતિ, ઉપેક્ખાભાવના પન તથા અપ્પવત્તિત્વા કેવલં અજ્ઝુપેક્ખનવસેનેવ સત્તે આરમ્મણં કરોતીતિ આહ "**ઉપેક્ખાવિહારિસ્સ સુખદુક્ખાદિપરમત્થગ્ગાહવિમુખભાવતો અવિજ્જમાનગ્ગહણદુક્ખં ચિત્તં હોતી**"તિ. નનુ ચ "કમ્મસ્સકા સત્તા, તે કસ્સ રુચિયા સુખિતા વા ભવિસ્સન્તી"તિઆદિના પટિક્ખેપવસેનપિ પરમત્થગ્ગહણમુખેનેવ ઉપેક્ખાબ્રહ્મવિહારોપિ સત્તે આરમ્મણં કરોતીતિ? સચ્ચમેતં, તં પન ભાવનાય પુબ્બભાગે, મત્થકપ્પત્તિયં પન કેવલં અજ્ઝુપેક્ખનવસેનેવ સત્તે આરમ્મણં કરોતીતિ સવિસેસં પરમત્થતો અવિજ્જમાને એવ વિસયે તસ્સ પવત્તિ. અવિજ્જમાનગ્ગહણદુક્ખતા ચ અજ્ઝુપેક્ખનવસેન અપ્પનાપ્પત્તિયા અપરામાસસત્તગ્ગહણમુદ્ધભૂતતાય વેદિતબ્બા. સેસં વુત્તનયમેવ.

૨૭૪. **સબ્બાપેતા**તિ સબ્બાપિ એતા અપ્પમઞ્ઞા. **દાનાદીન**ન્તિ પારમિભાવપ્પત્તાનં દાનાદીનં બુદ્ધકરધમ્માનં. **સબ્બકલ્યાણધમ્માન**ન્તિ સબ્બેસં અનવજ્જધમ્માનં, સમતિંસાય પારમિતાનં, તન્નિમિત્તાનં બુદ્ધયાનિયાનઞ્ચ, સબ્બેહિ વા સુન્દરસભાવાનં. ન હિ લોકિયધમ્મા બુદ્ધકરધમ્મેહિ આનુભાવતો ઉક્કટ્ઠા નામ અત્થિ, બુદ્ધધમ્મેસુ વત્તબ્બમેવ નત્થિ. **પરિપૂરિકા**તિ પરિવુદ્ધિકરા. અધિટ્ઠાનાનિ વિય હિ અપ્પમઞ્ઞા સબ્બાસં પારમિતાનં પારિપૂરિકરા. "**હિતજ્ઝાસયતાયા**"તિઆદિના મેત્તાબ્રહ્મવિહારાદીનં ઉપેક્ખાબ્રહ્મવિહારસ્સ અધિટ્ઠાનભાવદસ્સનમુખેન ચતૂહિ અપ્પમઞ્ઞાહિ અત્તનો સન્તાનસ્સ પગેવ અભિસઙ્ખતત્તા મહાબોધિસત્તા દાનાદિપારમિયો પૂરેતું સમત્થા હોન્તિ, નાઞ્ઞથાતિ ઇમમત્થં દસ્સેતિ. **ઇમસ્સ દાતબ્બં, ઇમસ્સ ન દાતબ્બ**ન્તિ નિદસ્સનમત્તં દટ્ઠબ્બં, "ઇદં દાતબ્બં, ઇદં ન દાતબ્બન્તિ ચ વિભાગં અકત્વા"તિ વત્તબ્બતો. દેય્યપટિગ્ગાહકવિકપ્પરહિતા હિ દાનપારમિતા. યથાહ –

> "યથાપિ કુમ્ભો સમ્પુણ્ણો, યસ્સ કસ્સચિ અધોકતો;
> વમતેવુદકં નિસ્સેસં, ન તત્થ પરિરક્ખતી"તિ. (બુ॰ વં॰ ૨.૧૧૮);

"સબ્બસત્તાન"ન્તિ ઇદં "સુખનિદાન"ન્તિ ઇમિનાપિ સમ્બન્ધિતબ્બં, "દેન્તી"તિ ઇમિના ચ. તેન દેય્યધમ્મેન વિય દાનધમ્મેનાપિ મહાસત્તાનં લોકસ્સ બહૂપકારતા વુત્તા હોતિ, તથા તસ્સ પરિણામનતો. તદત્થદીપનત્થં હિ "વિભાગં અકત્વા"તિ વત્વાપિ "સબ્બસત્તાન"ન્તિ વુત્તં. **તેસ**ન્તિ સબ્બસત્તાનં. **ઉપઘાત**ન્તિ એત્થાપિ "વિભાગં અકત્વા"તિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. અયં હેત્થ પદયોજના – વિભાગં અકત્વા ઉપઘાતં પરિવજ્જયન્તા સબ્બસત્તાનં સુખનિદાનં સીલં સમાદિયન્તીતિ. સત્તકાલવિકપ્પરહિતા હિ સીલપારમિતા, લોકત્થમેવ ચસ્સ ફલં પરિણમીયતિ. **નેક્ખમ્મં ભજન્તી**તિ પબ્બજ્જં ઉપગચ્છન્તિ. પબ્બજિતસ્સ હિ સબ્બસો સીલં પરિપૂરતિ, ન ગહટ્ઠસ્સ. ઇધાપિ "વિભાગં અકત્વા સબ્બસત્તાનં સુખનિદાન"ન્તિ ઇદં આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. ન હિ બોધિસત્તા કાલવિભાગં કત્વા પબ્બજ્જં અનુતિટ્ઠન્તિ, સીલં વા સમાદિયન્તિ, નિદસ્સનમત્તઞ્ચેતં ઝાનાદિનેક્ખમ્મભજનસ્સાપિ ઇચ્છિતબ્બત્તા. સબ્બસત્તાનં સુખનિદાનતા હેટ્ઠા વુત્તનયાવ. એસ નયો સેસેસુપિ. **હિતાહિતેસૂ**તિ અત્થાનત્થેસુ. **અસમ્મોહત્થાયા**તિ સમ્મોહવિદ્ધંસનાય. **પઞ્ઞં પરિયોદપેન્તી**તિ યોગવિહિતં વિજ્જાટ્ઠાનાદિં અસ્સુતં સુણન્તા સુતં વોદપેન્તા અહંકારમમંકારાદિં વિધુનન્તા ઞાણં વિસોધેન્તિ. "અહં મમા"તિ વિકપ્પરહિતા હિ પઞ્ઞાપારમિતા. **હિતસુખત્થાયા**તિ સત્તાનં હિતસુખાદિવુદ્ધિયત્થમેવ. **નિચ્ચ**ન્તિ સતતં અવિચ્છેદેન પટિપક્ખેન અવોકિણ્ણં. **વીરિયમારભન્તી**તિ યથા સત્તાનં અનુપ્પન્નં હિતસુખં ઉપ્પજ્જતિ, ઉપ્પન્નં અભિવડ્ઢતિ, એવં પરક્કમં કરોન્તિ. સઙ્કોચવિક્ખેપરહિતા હિ વીરિયપારમિતા. "**વીરભાવં પત્તાપી**"તિ ઇમિના અપરદ્ધાનં નિગ્ગહસમત્થતં દસ્સેતિ. **નાનપ્પકારકં અપરાધં ખમન્તી**તિ મમ્મચ્છેદનાકારેન અત્તનિ પવત્તિતં નાનાવિધં અપરાધં સહન્તિ. અત્તપરવિકપ્પવિરહિતા હિ દોસસહના ખન્તિપારમિતા.

પટિઞ્ઞં ન વિસંવાદેન્તીતિ અવિસંવાદનસામઞ્ઞેન સબ્બસ્સપિ અનરિયવોહારસ્સ અકરણમાહ. પટિઞ્ઞાતે, અપટિઞ્ઞાતે ચ દિટ્ઠાદિકે મિચ્છાવિકપ્પરહિતા હિ સચ્ચપારમિતા. **અવિચલાધિટ્ઠાના**તિ યથાસમાદિન્નેસુ દાનાદિધમ્મેસુ નિચ્ચલાધિટ્ઠાયિનો અચલસમાદાનાધિટ્ઠાના, સમાદિન્નેસુ ચ બુદ્ધકરધમ્મેસુ સમ્મદેવ અવટ્ઠાનં અધિટ્ઠાનપારમિતા. **તેસૂ**તિ સત્તેસુ. **અવિચલાયા**તિ પટિપક્ખેન અકમ્પનીયાય. **એવ**ન્તિ યથાવુત્તેન સત્તેસુ હિતજ્ઝાસયતાદિઆકારેન. યથા ચ બ્રહ્મવિહારાધિટ્ઠાના પારમિયો, એવં અધિટ્ઠાનાધિટ્ઠાનાપિ. તથા હિ યથાપટિઞ્ઞં પરાનુગ્ગહાય પારમીનં અનુટ્ઠાનેન સચ્ચાધિટ્ઠાનં, તપ્પટિપક્ખપરિચ્ચાગતો ચાગાધિટ્ઠાનં, પારમીહિ સચિત્તુપસમતો ઉપસમાધિટ્ઠાનં, તાહિ પરહિતૂપાયકોસલ્લતો પઞ્ઞાધિટ્ઠાનં. એવં પચ્ચેકમ્પિ પારમિતાસુ યથારહં

નેતબ્બં. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારતો પન પારમિતાસુ યં વત્તબ્બં, તં પરમત્થદીપનિયં **ચરિયાપિટકવણ્ણનાયં** વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં, અતિવિત્થારભયેન ન વિત્થારયિમ્હ. તથા દસબલઞાણાદિકેતિ. **એતાવ હોન્તી**તિ એતા હોન્તિ એવાતિ યોજના.

બ્રહ્મવિહારનિદ્દેસવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઇતિ નવમપરિચ્છેદવણ્ણના.

૧૦. આરુપ્પનિદ્દેસવણ્ણના

પઠમારુપ્પવણ્ણના

૨૭૫. ઉદ્દિટ્ઠેસૂતિ ‘‘ચત્તારો આરુપ્પા’’તિ એવં ઉદ્દિટ્ઠેસુ, નિદ્ધારણે ચેતં ભુમ્મં. તેનેવાહ ‘‘**ચતૂસુ આરુપ્પેસૂ**’’તિ. તત્થ રૂપવિવેકેન અરૂપં, અરૂપમેવ આરુપ્પં ઝાનં, ઇધ પન તદત્થં કમ્મટ્ઠાનં અધિપ્પેતં. તં ભાવેતુકામો ચતુત્થજ્ઝાનં ઉપ્પાદેતીતિ સમ્બન્ધો. **રૂપાધિકરણ**ન્તિ રૂપહેતુ. હેતુઅત્થો હિ એત્થ **અધિકરણ**-સદ્દો ‘‘કામાધિકરણ’’ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૬૮-૧૬૯) વિય. દણ્ડનટ્ઠેન દણ્ડો, મુગ્ગરાદિ. પરપીળાધિપ્પાયેન તસ્સ આદાનં **દણ્ડાદાનં**. સત્તાનં સસનટ્ઠેન **સત્થં**, આવુધં. ભણ્ડનં **કલહો**. વિરોધો **વિગ્ગહો**. નાનાવાદો **વિવાદો**. **એત**ન્તિ યથાવુત્તં દણ્ડાદાનાદિકં. **સબ્બસો**તિ અનવસેસતો. **આરુપ્પે** અરૂપભાવે, આરુપ્પે વા ભવે. **રૂપાનંયેવા**તિ દિટ્ઠાદીનવાનં રૂપાનંયેવ, ન અરૂપાનન્તિ અધિપ્પાયો. **નિબ્બિદાયા**તિ વિક્ખમ્ભનવસેન નિબ્બિન્દનત્થાય. **વિરાગાયા**તિ વિરજ્જનત્થાય. **નિરોધાયા**તિ નિરુજ્ઝનત્થાય. સબ્બમેતં સમતિક્કમં સન્ધાય વુત્તં. **દણ્ડાદાનાદીન**ન્તિ **આદિ**-સદ્દેન અદિન્નાદાનાદિકં સબ્બં રૂપહેતુકં અનત્થં સઙ્ગણ્હાતિ, ન ઇધ પાળિયં આગતમેવાતિ દટ્ઠબ્બં. **કરજરૂપે**તિ યથાવુત્તાદીનવાધિકરણભાવયોગ્યં દસ્સેતું વુત્તં, ઓળારિકરૂપેતિ અત્થો. **આદીનવ**ન્તિ દોસં. **તસ્સા**તિ રૂપસ્સ. **આલોકો**તિ વણ્ણવિસેસો એવાતિ તત્થ પવત્તં પટિભાગનિમિત્તં ઉગ્ઘાટેત્વા સિયા આકાસનિમિત્તં ઉગ્ગહેતું, ન પન પરિચ્છિન્નાકાસકસિણં ઉગ્ઘાટેત્વા. તસ્સ હિ ઉગ્ઘાટના નામ રૂપનિમિત્તેનેવ સિયાતિ આહ ‘‘**ઠપેત્વા પરિચ્છિન્નાકાસકસિણં નવસૂ**’’તિ. કેચિ પન ‘‘આલોકકસિણમ્પિ ઠપેત્વા અટ્ઠસૂ’’તિ વદન્તિ, તસ્સ પન ઠપને કારણં ન દિસ્સતિ, કરજરૂપં અતિક્કન્તં હોતિ તસ્સ અનાલમ્બનતો.

યદિ એવં કસ્મા ‘‘ચતુત્થજ્ઝાનવસેના’’તિ વુત્તં. નનુ પઠમજ્ઝાનાદીનિપિ તસ્સ અનાલમ્બનવસેનેવ પવત્તન્તિ પટિભાગનિમિત્તારમ્મણત્તા? સચ્ચમેતં, ઓળારિકઙ્ગપ્પહાનતો પન સન્તસભાવેન આનેઞ્જપ્પત્તેન ચતુત્થજ્ઝાનેન અતિક્કન્તં સુટ્ઠુ અતિક્કન્તં નામ હોતીતિ ‘‘**ચતુત્થજ્ઝાનવસેના**’’તિ વુત્તં . કેચિ ‘‘અસ્સાસપસ્સાસાનં નિરુજ્ઝનતો, કામધાતુસમતિક્કમનતો ચા’’તિ વદન્તિ, તં અકારણં, ઇતરેસં ચિત્તસમુટ્ઠાનરૂપાનં સમ્ભવતો, હેટ્ઠિમજ્ઝાનાનઞ્ચ અકામધાતુસંવત્તનીયતો. **તપ્પટિભાગમેવા**તિ કરજરૂપપટિભાગમેવ નિમિત્તગ્ગાહસમ્ભવતો. સદિસઞ્ચ નામ તં ન હોતિ, તસ્મા કિં તસ્સ સમતિક્કમનેનાતિ અનુયોગં સન્ધાય ‘‘**કથં? યથા**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **કથ**ન્તિ કથેતુકમ્યતાપુચ્છા. **યથા**તિ ઓપમ્મત્થે નિપાતો. **લેખાચિત્ત**ન્તિ કાળવણ્ણાદિના કતપરિકમ્માય લેખાય ચિત્તં. **ફલિતન્તર**ન્તિ વિવરં. **દિસ્વા**તિ દૂરતો દિસ્વા. **સમાનરૂપસદ્દસમુદાચાર**ન્તિ સદિસરૂપસણ્ઠાનસરપ્પયોગં.

આરમ્મણવસેનાતિ ‘‘મમ ચક્ખુ સોભનં, મમ કાયો થિરો, મમ પરિક્ખારા સુન્દરા’’તિ એવં આરમ્મણકરણવસેન. **કરજરૂપસમઙ્ગિકાલો**તિ અત્તનો અત્તભાવરૂપેન ચેવ આરમ્મણરૂપેન ચ સમન્નાગતકાલો. **તમ્પી**તિ કસિણરૂપસ્સપિ. સામિઅત્થે હિ ઇદં ઉપયોગવચનં. ભયસન્તાસઅદસ્સનકામતા વિય સમતિક્કમિતુકામતાતિ યોજના. ઇદઞ્ચ યથાવુત્તાનં નિબ્બિદાવિરાગનિરોધાનં સાધારણવચનં. તે હિ તયો અપેક્ખિત્વા ભયસન્તાસઅદસ્સનકામતા વુત્તા. એકો કિર સુનખો વને સૂકરેન પહટમત્તો પલાતો, સો અરૂપદસ્સનવેલાય ભત્તપચનઉક્ખલિં દૂરતો દિસ્વા સૂકરસઞ્ઞાય ભીતો ઉત્તસન્તો પલાયિ, પિસાચભીરુકો પુરિસો

રત્તિભાગે અપરિચિતે દેસે મત્થકચ્છિન્નં તાલક્ખન્ધં દિસ્વા પિસાચસઞ્ઞાય ભીતો ઉત્તસન્તો મુચ્છિતો પપતિ, તં સન્ધાય વુત્તં "**સૂકરા...પે॰... વેદિતબ્બા**"તિ.

૨૭૬. એવન્તિ યથાવુત્તં ઓપમ્મત્થં નિગમેન્તો આહ. **સો**તિ યોગાવચરો. તસ્મિં ઝાને આદીનવં પસ્સતીતિ સમ્બન્ધો. **રૂપ**ન્તિ કસિણરૂપં. **સન્તવિમોક્ખતો**તિ અરૂપજ્ઝાનતો. તાનિ હિ "યે તે સન્તા વિમોક્ખા અતિક્કમ્મ રૂપે આરુપ્પા"તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૮.૭૨; ૧૦.૯) સન્તવિમોક્ખાતિ આગતા. સન્તતાસિદ્ધિ ચસ્સ અનુસ્સુતિતો દટ્ઠબ્બા. **યથેવા**તિ **એવ**-કારેન યેન પકારેન એતં રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનં દુવઙ્ગિકં, એવં આરુપ્પાનિપીતિ ઉપેક્ખાચિત્તેકગ્ગતાવસેન દુવઙ્ગિકત્તં દસ્સેતિ, ન તતિયજ્ઝાને વિય દુવઙ્ગિકતામત્તં. નનુ ચેત્થાપિ દુવઙ્ગિકતામત્તમેવ ભૂમિભેદતોતિ? નાયં દોસો ઉપમોપમેય્યભાવસ્સ ભિન્નાધિકરણતો.

તત્થાતિ તસ્મિં રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાને. **નિકન્તિ**ન્તિ અપેક્ખં. **પરિયાદાયા**તિ આદીનવદસ્સનેન તસ્મિં ઝાને ખેપેત્વા, અનપેક્ખો હુત્વાતિ અત્થો. સન્તતો મનસિકરણેનેવ પણીતતો, સુખુમતો ચ મનસિકારો સિદ્ધો હોતીતિ આહ "**સન્તતો અનન્તતો મનસિ કરિત્વા**"તિ. **પત્થરિત્વા**તિ પગેવ વડ્ઢિતં, તદા વડ્ઢનવસેન વા પત્થરિત્વા. **તેના**તિ કસિણરૂપેન. **ઉગ્ઘાટેતિ કસિણ**ન્તિ રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનસ્સ આરમ્મણભૂતં પથવીકસિણાદિકસિણરૂપં અપનેતિ. ઉગ્ઘાટનવિધિં પન દસ્સેન્તો "**ઉગ્ઘાટેન્તો હી**"તિઆદિમાહ. તત્થ **સંવેલ્લેતી**તિ પટિસંહરતિ. **અઞ્ઞદત્થૂ**તિ એકંસેન. **નેવ ઉબ્બટ્ટતી**તિ નેવ ઉટ્ઠહતિ. **ન વિવટ્ટતી**તિ ન વિનિવટ્ટતિ. **ઇમસ્સા**તિ ઇમસ્સ કસિણરૂપસ્સ. **અમનસિકાર**ન્તિ મનસિ અકરણં અચિન્તનં. **મનસિકારઞ્ચ પટિચ્ચા**તિ "આકાસો આકાસો"તિ ભાવનામનસિકારઞ્ચ નિસ્સાય. ઇદં વુત્તં હોતિ – રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનસ્સ આરમ્મણભૂતં કસિણરૂપં ન સબ્બેન સબ્બં મનસિ કરોતો, તેન ચ ફુટ્ઠોકાસં "આકાસો આકાસો"તિ મનસિ કરોતો યદા તં ભાવનાનુભાવેન આકાસં હુત્વા ઉપટ્ઠાતિ, તદા સો કસિણં ઉગ્ઘાટેતિ નામ, તઞ્ચ તેન ઉગ્ઘાટિતં નામ હોતીતિ. તેનાહ "**કસિણુગ્ઘાટિમાકાસમત્તં પઞ્ઞાયતી**"તિ. **સબ્બમેત**ન્તિ તિવિધમ્પેતં **એકમેવ** પરિયાયભાવતો.

"**નીવરણાનિ વિક્ખમ્ભન્તી**"તિ કસ્મા વુત્તં? નનુ રૂપાવચરપઠમજ્ઝાનસ્સ ઉપચારક્ખણેયેવ નીવરણાનિ વિક્ખમ્ભિતાનિ, તતો પટ્ઠાય ચસ્સ ન નેસં પરિયુટ્ઠાનં. યદિ સિયા, ઝાનતો પરિહાયેય્ય? યં પનેકે વદન્તિ "અત્થેવ સુખુમાનિ અરૂપજ્ઝાનવિક્ખમ્ભનેય્યાનિ નીવરણાનિ, તાનિ સન્ધાયેતં વુત્ત"ન્તિ, તં તેસં મતિમત્તં. ન હિ મહગ્ગતકુસલેસુ લોકુત્તરકુસલેસુ વિય ઓધિસો પહાનં નામ અત્થિ. યો પન રૂપાવચરેહિ આરુપ્પાનં ઉળારફલતાદિવિસેસો, સો ભાવનાવિસેસેન સન્તતરપણીતતરભાવેન તેસુયેવ પુરિમપુરિમેહિ પચ્છિમપચ્છિમાનં વિયાતિ દટ્ઠબ્બં. "વિક્ખમ્ભન્તી"તિ પન વચનં વણ્ણભણનવસેન વુત્તં. તથા હિ અઞ્ઞત્થાપિ હેટ્ઠા પહીનાનં ઉપરિ પહાનં વુચ્ચતિ. યે પન "સબ્બે કુસલા ધમ્મા સબ્બેસં અકુસલાનં પટિપક્ખાતિ કત્વા એવં વુત્ત"ન્તિ વદન્તિ, તેહિ દુતિયજ્ઝાનૂપચારાદીસુ નીવરણવિક્ખમ્ભનાવચનસ્સ કારણં વત્તબ્બં. **સતિ સન્તિટ્ઠતી**તિ આકાસનિમિત્તારમ્મણા સતિ સમ્મા સૂપટ્ઠિતા હુત્વા તિટ્ઠતિ. સતિસીસેન ચેત્થ ઉપચારજ્ઝાનાનુગુણાનં સદ્ધાપઞ્ઞાનં સકિચ્ચયોગં દસ્સેતિ. **ઉપચારેના**તિ ઉપચારજ્ઝાનેન. **ઇધાપી**તિ રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનં સન્ધાય સમ્પિણ્ડનં. તં હિ ઉપેક્ખાવેદનાસમ્પયુત્તં. **સેસ**ન્તિ "સેસાનિ કામાવચરાની"તિઆદિ. યં ઇધ વત્તબ્બમવુત્તં, તં પન **પથવીકસિણનિદ્દેસે** (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૫૧ આદયો) વુત્તનયાનુસારેન વેદિતબ્બન્તિ આહ "**પથવીકસિણે વુત્તનયમેવા**"તિ.

એવં યં તત્થ અવિસિટ્ઠં, તં અતિદિસિત્વા ઇદાનિ વિસિટ્ઠં દસ્સેતું “**અયં પન વિસેસો**”તિઆદિમાહ. **યાનપ્પુતોળિ કુમ્ભિમુખાદીનન્તિ** ઓગુણ્ઠનસિવિકાદિયાનાનં મુખં યાનમુખં, પુતોળિયા ખુદ્દકદ્વારસ્સ મુખં પુતોળિમુખં, કુમ્ભિમુખન્તિ પચ્ચેકં મુખ-સદ્દો સમ્બન્ધિતબ્બો. **આકાસંયેવ** યાનમુખાદિપરિચ્છિન્નં. **પરિકમ્મમનસિકારેના**તિ પરિકમ્મભૂતેન મનસિકારેન ઉપચારજ્ઝાનેન. પરિકમ્મં અનુલોમં ઉપચારોતિ ચ અનત્થન્તરઞ્હેતં. **પેક્ખમાનો** અરૂપાવચરજ્ઝાનચક્ખુના.

૨૭૭. **સબ્બાકારેના**તિ રૂપનિમિત્તં દણ્ડાદાનસમ્ભવદસ્સનાદિના સબ્બેન રૂપધમ્મેસુ, પથવીકસિણાદિરૂપનિમિત્તેસુ, તદારમ્મણજ્ઝાનેસુ ચ દોસદસ્સનાકારેન, તેસુ એવ વા રૂપાદીસુ નિકન્તિપ્પહાનઅનાવજ્જિતુકામતાદિના. **રૂપજ્ઝાનમ્પિ રૂપન્તિ વુચ્ચતિ** ઉત્તરપદલોપેન “રૂપૂપપત્તિયા મગ્ગં ભાવેતી”તિઆદીસુ (ધ॰ સ॰ ૧૬૦; વિભ॰ ૬૨૫) યથા રૂપભવો રૂપં. **રૂપી**તિ હિ રૂપજ્ઝાનલાભીતિ અત્થો. **આરમ્મણમ્પિ** કસિણરૂપં **રૂપન્તિ વુચ્ચતિ** પુરિમપદલોપેન યથા “દેવદત્તો દત્તો”તિ. **રૂપાનિ પસ્સતી**તિ કસિણરૂપાનિ ઝાનચક્ખુના પસ્સતીતિ અત્થો. **તસ્મા**તિ યસ્મા ઉત્તરપદલોપેન, પુરિમપદલોપેન ચ યથાક્કમં રૂપજ્ઝાનકસિણરૂપેસુ રૂપવોહારો દિસ્સતિ, તસ્મા. રૂપે રૂપજ્ઝાને તંસહગતા સઞ્ઞા **રૂપસઞ્ઞા. તદારમ્મણસ્સ ચા**તિ **ચ**-સદ્દેન યથાવુત્તં રૂપાવચરજ્ઝાનં સમ્પિણ્ડેતિ, તેન પાળિયં “રૂપસઞ્ઞાન”ન્તિ સરૂપેકસેસેન નિદ્દેસો કતોતિ દસ્સેતિ. **વિરાગા**તિ જિગુચ્છનતો. **નિરોધા**તિ તપ્પટિબન્ધછન્દરાગવિક્ખમ્ભનેન નિરોધનતો. વુત્તમેવત્થં પાકટતરં કાતું “**કિં વુત્તં હોતી**”તિઆદિ વુત્તં. તસ્સ સબ્બાકારેન વિરાગા અનવસેસાનં નિરોધાતિ એવં વા એત્થ યોજના કાતબ્બા.

“**આરમ્મણે અવિરત્તસ્સ સઞ્ઞાસમતિક્કમો ન હોતી**”તિ ઇદં યસ્મા ઇમાનિ ઝાનાનિ આરમ્મણાતિક્કમેન પત્તબ્બાનિ, ન અઙ્ગાતિક્કમેનાતિ કત્વા વુત્તં. યસ્મા પનેત્થ સઞ્ઞાસમતિક્કમો આરમ્મણસમતિક્કમેન વિના ન હોતિ, તસ્મા “સમતિક્કન્તાસુ ચ સઞ્ઞાસુ આરમ્મણં સમતિક્કન્તમેવ હોતી”તિ આહ. અવત્વા વુત્તોતિ સમ્બન્ધો. **સમાપન્નસ્સા**તિઆદીસુ કુસલસઞ્ઞાવસેન સમાપન્નગ્ગહણં, વિપાકસઞ્ઞાવસેન ઉપપન્નગ્ગહણં, કિરિયાસઞ્ઞાવસેન દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારગ્ગહણં. અરહતો હિ ઝાનાનિ વિસેસતો દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારો. યદિ સઞ્ઞાસમતિક્કમસ્સ અનુનિપ્ફાદિઆરમ્મણસમતિક્કમો વિભઙ્ગે ચ અવુત્તો, અથ કસ્મા ઇધ ગહિતોતિ અનુયોગં સન્ધાયાહ “**યસ્મા પના**”તિઆદિ. **આરમ્મણસમતિક્કમવસેનાપિ અયમત્થવણ્ણના કતા**, “તદારમ્મણસ્સ ચેતં અધિવચન”ન્તિઆદિના વિભઙ્ગે વિય સઞ્ઞાસમતિક્કમમેવ અવત્વાતિ અધિપ્પાયો.

૨૭૮. **પટિઘાતેના**તિ પટિહનનેન વિસયીવિસયસમોધાનેન. **અત્થઙ્ગમા**તિઆદીસુ પુરિમં પુરિમં પચ્છિમસ્સ પચ્છિમસ્સ અત્થવચનં, તસ્મા પટિઘસઞ્ઞાનં અત્થઙ્ગમો ઝાનસમઙ્ગિકાલે અનુપ્પત્તીતિ તસ્સ ઇધેવ ગહણે કારણં અનુયોગમુખેન દસ્સેતું “**કામઞ્ચેતા**”તિઆદિ વુત્તં. **ઉસ્સાહજનનત્થં** પટિપજ્જનકાનં. **એતાસં** પટિઘસઞ્ઞાનં. **એત્થ** પઠમારુપ્પકથાયં. **વચનં** અત્થઙ્ગમવસેન.

કિં વા પસંસાકિત્તનેન, પટિઘસઞ્ઞાનં પન અત્થઙ્ગમો ઇધેવ વત્તબ્બત્તા વુત્તોતિ દસ્સેતું “**અથ વા**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ સભાવધમ્મસ્સ અભાવો નામ પટિપક્ખેન પહીનતાય વા પચ્ચયાભાવેન વા. તેસુ રૂપજ્ઝાનસમઙ્ગિનો પટિઘસઞ્ઞાનં અભાવો પચ્ચયાભાવમત્તેન, ન પટિપક્ખાધિગમેનાતિ દસ્સેન્તો આહ “**કિઞ્ચાપી**”તિઆદિ. તત્થ **તા**તિ પટિઘસઞ્ઞા . **રૂપાવચરન્તિ** રૂપાવચરજ્ઝાનં. **સમાપન્નસ્સા**તિ સમાપજ્જિત્વા વિહરન્તસ્સ. કિઞ્ચાપિ ન સન્તીતિ યોજના. **ન પહીનત્તા ન સન્તી**તિ ન તદા પટિઘસઞ્ઞા પહીનભાવેન ન સન્તિ નામ. તત્થ કારણમાહ

“**ન હિ રૂપવિરાગાય રૂપાવચરભાવના સંવત્તતી**”તિ. નનુ ચ પટિઘસઞ્ઞાપિ અરૂપધમ્મા એવાતિ ચોદનં સન્ધાયાહ “**રૂપાયત્તા ચ એતાસં પવત્તી**”તિ. **અયં પન ભાવના**તિ અરૂપભાવનમાહ. **ધારેતુન્તિ** અવધારેતું. **ઇધા**તિ અરૂપજ્ઝાને. આનેઞ્જાભિસઙ્ખારવચનાદીહિ **આનેઞ્જતા**. ‘‘યે તે સન્તા વિમોક્ખા અતિક્કમ્મ રૂપે આરુપ્પા’’તિઆદિના (અ॰ નિ॰ ૮.૭૨; ૧૦.૯) **સન્તવિમોક્ખતા ચ વુત્તા**.

૨૭૯. દોસદસ્સનપુબ્બકપટિપક્ખભાવનાવસેન પટિઘસઞ્ઞાનં સુપ્પહીનત્તા મહતાપિ સદ્દેન અરૂપસમાપત્તિતો ન વુટ્ઠાતિ. તથા પન ન સુપ્પહીનત્તા સબ્બરૂપાવચરસમાપત્તિતો વુટ્ઠાનં સિયા, પઠમજ્ઝાનં પન અપ્પકમ્પિ સદ્દં ન સહતીતિ તં સમાપન્નસ્સ સદ્દો કણ્ટકોતિ વુત્તં. આરુપ્પભાવનાય અભાવે ચુતિતો ઉદ્ધં ઉપ્પત્તિરહાનં રૂપસઞ્ઞાપટિઘસઞ્ઞાનં યાવ અત્તનો વિપાકપ્પવત્તિ, તાવ અનુપ્પત્તિધમ્મતાપાદનેન સમતિક્કમો, અત્થઙ્ગમો ચ વુત્તો. નાનત્તસઞ્ઞાસુ પન યા તસ્મિં ભવે ન ઉપ્પજ્જન્તિ એકન્તરૂપનિસ્સિતા, તા અનોકાસતાય ન ઉપ્પજ્જન્તિ, ન આરુપ્પભાવનાય નિવારિતત્તા, અનિવારિતત્તા ચ કાચિ ઉપ્પજ્જન્તિ. તસ્મા તાસં અમનસિકારો અનાવજ્જનં અપચ્ચવેક્ખણં, જવનપટિપાદકેન વા ભવઙ્ગમનસ્સ અન્તો અકરણં અપ્પવેસનં વુત્તં.

તેન ચ નાનત્તસઞ્ઞામનસિકારહેતૂનં રૂપાનં સમતિક્કમા સમાધિસ્સ થિરભાવં દસ્સેતું “**સઙ્ખેપતો**”તિઆદિ વુત્તં. અપિચ ઇમેહિ તીહિ પદેહિ આકાસાનઞ્ચાયતનસમાપત્તિયા વણ્ણો કથિતો સોતૂનં ઉસ્સાહજનનત્થં, પલોભનત્થઞ્ચ. યે હિ અકુસલા એવંગાહિનો ‘‘સબ્બસ્સાદરહિતે આકાસે પવત્તિતસઞ્ઞાય કો આનિસંસો’’તિ, તે તતો મિચ્છાગાહતો નિવત્તેતું તીહિ પદેહિ ઝાનસ્સ આનિસંસો કથિતો. તં હિ સુત્વા તેસં એવં ભવિસ્સતિ ‘‘એવં સન્તા કિરાયં સમાપત્તિ એવં પણીતા, હન્દસ્સા નિબ્બત્તનત્થં ઉસ્સાહં કરિસ્સામી’’તિ.

૨૮૦. અસ્સાતિ આકાસસ્સ. ઉપ્પાદો એવ અન્તો **ઉપ્પાદન્તો**, તથા **વયન્તો**. સભાવધમ્મો હિ અહુત્વા સમ્ભવતો, હુત્વા ચ વિનસ્સનતો ઉદયવયપરિચ્છિન્નો. આકાસો પન અસભાવધમ્મત્તા તદુભયાભાવતો અનન્તો વુત્તો. અજટાકાસપરિચ્છિન્નાકાસાનં ઇધ અનધિપ્પેતત્તા “**આકાસોતિ કસિણુગ્ઘાટિમાકાસો વુચ્ચતી**”તિ આહ. કસિણં ઉગ્ઘાટીયતિ એતેનાતિ કસિણુગ્ઘાટો, તદેવ **કસિણુગ્ઘાટિમં**. **મનસિકારવસેનાપી**તિ રૂપવિવેકમત્તગ્ગહણેન પરિચ્છેદસ્સ અગ્ગહણતો અનન્તફરણાકારેન પવત્તપરિકમ્મમનસિકારવસેનાપિ. **અનન્તં ફરતી**તિ અગ્ગહિતપરિચ્છેદતાય અનન્તં કત્વા પરિકમ્મસમ્ફસ્સપુબ્બકેન ઝાનસમ્ફસ્સેન ફુસતિ. યથા ભિસગ્ગમેવ ભેસજ્જં, એવં **આકાસાનન્તમેવ આકાસાનઞ્ચં** સંયોગપરસ્સ ત-કારસ્સ ચ-કારં કત્વા. ઝાનસ્સ પવત્તિટ્ઠાનભાવતો આરમ્મણં અધિટ્ઠાનટ્ઠેન “**આયતનમસ્સા**”તિ વુત્તં, અધિટ્ઠાનટ્ઠે આયતન-સદ્દસ્સ દસ્સનતો. કારણાકરસઞ્જાતિદેસનિવાસત્થેપિ આયતન-સદ્દો ઇધ યુજ્જતેવ.

વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનકથાવણ્ણના

૨૮૧. ચિણ્ણો ચરિતો પગુણિકતો આવજ્જનાદિલક્ખણો વસીભાવો એતેનાતિ ચિણ્ણવસીભાવો, તેન **ચિણ્ણવસીભાવેન**. રૂપાવચરસઞ્ઞં અનતિક્કમિત્વા અનધિગન્તબ્બતો, તંસહગતસઞ્ઞામનસિકારસમુદાચારસ્સ હાનભાગિયભાવાવહતો, તંસમતિક્કમેનેવ તદઞ્ઞેસં સમતિક્કમિતબ્બાનં સમતિક્કમસિદ્ધિતો ચ વુત્તં “**આસન્નરૂપાવચરજ્ઝાનપચ્ચત્થિકા**”તિ. વીથિપટિપન્નાય ભાવનાય ઉપરૂપરિવિસેસાવહભાવતો, પણીતભાવસિદ્ધિતો ચ પઠમારુપ્પતો દુતિયારુપ્પં સન્તતરસભાવન્તિ આહ “**નો ચ વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનમિવ સન્તા**”તિ વક્ખતિ હિ ‘‘સુપ્પણીતતરા હોન્તિ, પચ્છિમા પચ્છિમા ઇધા’’તિ (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૯૦). **અનન્તં અનન્તન્તિ**

કેવલં ‘‘અનન્તં અનન્ત’’ન્તિ **ન મનસિ કાતબ્બં** ન ભાવેતબ્બં, ‘‘અનન્તં વિઞ્ઞાણં, અનન્તં વિઞ્ઞાણ’’ન્તિ પન મનસિ કાતબ્બં, ‘‘વિઞ્ઞાણં વિઞ્ઞાણ’’ન્તિ વા.

તસ્મિં નિમિત્તેતિ તસ્મિં પઠમારુપ્પવિઞ્ઞાણસઙ્ખાતે વિઞ્ઞાણનિમિત્તે. **ચિત્તં ચારેન્તસ્સા**તિ ભાવનાચિત્તં પવત્તેન્તસ્સ. **આકાસફુટે વિઞ્ઞાણે**તિ કસિણુગ્ઘાટિમાકાસં ફરિત્વા પવત્તે પઠમારુપ્પવિઞ્ઞાણે આરમ્મણભૂતે. **અપ્પેતી**તિ અપ્પનાવસેન પવત્તતિ. સભાવધમ્મેપિ આરમ્મણસમતિક્કમભાવનાભાવતો ઇદં અપ્પનાપ્પત્તં હોતિ ચતુત્થારુપ્પં વિય. **અપ્પનાનયો પનેત્થ વુત્તનયેનેવા**તિ એત્થ દુતિયારુપ્પજ્ઝાને પુરિમભાગે તીણિ, ચત્તારિ વા જવનાનિ કામાવચરાનિ ઉપેક્ખાવેદનાસમ્પયુત્તાનેવ હોન્તિ. ‘‘ચતુત્થં પઞ્ચમં વા અરૂપાવચર’’ન્તિઆદિના (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૭૬) પઠમારુપ્પજ્ઝાને વુત્તેન નયેન, અથ વા **અપ્પનાનયો**તિ સભાવધમ્મેપિ આરમ્મણે ઝાનસ્સ અપ્પનાનયો આરમ્મણાતિક્કમભાવનાવસેન આરુપ્પં અપ્પનં પાપુણાતિ, ‘‘અપ્પનાપ્પત્તસ્સેવ હિ ઝાનસ્સ આરમ્મણસમતિક્કમનમત્તં તત્થ હોતી’’તિ **મરણાનુસ્સતિનિદ્દેસે** (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૭૭) વુત્તનયેન વેદિતબ્બોતિ અત્થો.

૨૮૨. **સબ્બસો**તિ સબ્બાકારેન પઠમારુપ્પે ‘‘આસન્નરૂપજ્ઝાનપચ્ચત્થિકતા, અસન્તસભાવતા’’તિ એવમાદિના સબ્બેન દોસદસ્સનાકારેન, તત્થ વા નિકન્તિપહાનઅનાવજ્જિતુકામતાદિઆકારેન, સબ્બં વા કુસલવિપાકકિરિયાભેદતો અનવસેસન્તિ અત્થો. સ્વાયમત્થો હેટ્ઠા વુત્તનયેન ઞાતું સક્કાતિ આહ ‘‘**સબ્બસોતિ ઇદં વુત્તનયમેવા**’’તિ. ઝાનસ્સ આકાસાનઞ્ચાયતનતા બાહિરત્થસમાસવસેન હેટ્ઠા વુત્તાતિ આહ ‘‘**પુબ્બે વુત્તનયેન ઝાનમ્પિ આકાસાનઞ્ચાયતન**’’ન્તિ . આરમ્મણસ્સ પન સમાનાધિકરણસમાસવસેનાતિ સન્દસ્સેતું ‘‘**આરમ્મણમ્પી**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ ‘‘**પુરિમનયેનેવા**’’તિ ઇદં ‘‘નાસ્સ અન્તો’’તિઆદિના વુત્તપદસિદ્ધિં સન્ધાય વુત્તં. યથા અધિટ્ઠાનટ્ઠેન, એવં સઞ્જાતિદેસટ્ઠેનપિ આયતન-સદ્દેન ઇધ અત્થો યુજ્જતીતિ દસ્સેતું ‘‘**તથા**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ સઞ્જાયતિ એત્થાતિ સઞ્જાતિ, સઞ્જાતિ એવ દેસો **સઞ્જાતિદેસો. ઝાનં** અપ્પવત્તિકરણેન. **આરમ્મણં** અમનસિકરણેન. **ઉભયમ્પિ** વા ઉભયતા યોજેતબ્બા. ઝાનસ્સપિ હિ અનાવજ્જનં, જવનપટિપાદકેન વા ભવઙ્ગમનસ્સ અન્તો અકરણં અમનસિકરણં, આરમ્મણસ્સ ચ આરમ્મણકરણવસેન અપ્પવત્તનં **અપ્પવત્તિકરણ**ન્તિ અત્થસ્સ સમ્ભવતો **એકજ્ઝં કત્વા** સામઞ્ઞનિદ્દેસેન, એકસેસનયેન વા.

પુબ્બે અનન્તસ્સ આકાસસ્સ આરમ્મણકરણવસેન પઠમારુપ્પવિઞ્ઞાણં અત્તનો ફરણાકારેનેવ ‘‘અનન્ત’’ન્તિ મનસિ કાતબ્બત્તા ‘‘અનન્તં વિઞ્ઞાણ’’ન્તિ વુત્તન્તિ પુન ‘‘**મનસિકારવસેન વા અનન્ત**’’ન્તિ વુત્તં, સબ્બસો મનસિકરણવસેનાતિ અધિપ્પાયો. તેનાહ ‘‘**અનવસેસતો મનસિ કરોન્તો ‘અનન્ત’ન્તિ મનસિ કરોતી**’’તિ. **ઝાનવિભઙ્ગેપિ** અયમેવત્થો વુત્તોતિ દસ્સેન્તો ‘‘**યં પન વિભઙ્ગે વુત્ત**’’ન્તિઆદિમાહ. તસ્સા પાળિયા એવં વા અત્થો વેદિતબ્બો – તંયેવ આકાસં ફુટં વિઞ્ઞાણં વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનવિઞ્ઞાણેન મનસિ કરોતીતિ. અયં પનત્થો યુત્તો વિય દિસ્સતિ, તંયેવ આકાસં વિઞ્ઞાણેન ફુટં તેન ગહિતાકારં મનસિ કરોતિ. એવં તં વિઞ્ઞાણં અનન્તં ફરતીતિ. યં હિ આકાસં પઠમારુપ્પસમઙ્ગી વિઞ્ઞાણેન અનન્તં ફરતિ, તં ફરણાકારસહિતમેવ વિઞ્ઞાણં મનસિ કરોન્તો દુતિયારુપ્પસમઙ્ગી અનન્તં ફરતીતિ વુચ્ચતિ.

મનસિકારવસેન અનન્તફરણાકારેન ઇધ અનન્તતા, ન આકાસસ્સ વિય ઉપ્પાદન્તાદિઅભાવેનાતિ ‘‘**નાસ્સ અન્તોતિ અનન્ત**’’ન્તિ એત્તકમેવાહ. ‘‘**રુળ્હીસદ્દો**’’તિ ઇમિના ‘‘વિઞ્ઞાણાનઞ્ચ’’ન્તિ એતસ્સ પદસ્સ અત્થે વિઞ્ઞાણઞ્ચ-સદ્દો નિરુળ્હોતિ દસ્સેતિ, યથાવુત્તં વા વિઞ્ઞાણં દુતિયારુપ્પજ્ઝાનેન અઞ્ચીયતિ વુત્તાકારેન આલમ્બીયતીતિ વિઞ્ઞાણઞ્ચન્તિ એવમ્પેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. સેસં વુત્તત્થમેવાતિ આહ ‘‘**સેસં પુરિમસદિસમેવા**’’તિ.

આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનકથાવણ્ણના

૨૮૩. તતિયારુપ્પકમ્મટ્ઠાને યં હેટ્ઠા વુત્તસદિસં, તં વુત્તનયાનુસારેન વેદિતબ્બં, અપુબ્બમેવ વણ્ણયિસ્સામ. તત્થ **તસ્સેવા**તિ યં આરબ્ભ વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનં પવત્તં, તસ્સેવ. કિં પન તન્તિ આહ "**આકાસાનઞ્ચાયતનવિઞ્ઞાણસ્સા**"તિ. એતેન તતો અઞ્ઞં તતિયારુપ્પજ્ઝાનસ્સ આરમ્મણં નત્થીતિ દસ્સેતિ. "**આરમ્મણભૂતસ્સા**"તિ ઇમિના તસ્સ અનારમ્મણભૂતં દુતિયારુપ્પવિઞ્ઞાણં નિવત્તેતિ. **અભાવો**તિ નત્થિતા. **સુઞ્ઞતા**તિ રિત્તતા. **વિવિત્તાકારો**તિ વિવેકો. તીહિ પદેહિ પઠમારુપ્પવિઞ્ઞાણસ્સ અપગમમેવ વદતિ. ''મનસિ કાતબ્બો''તિ વત્વા મનસિકારવિધિં દસ્સેતું "**તં વિઞ્ઞાણ**"ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **અમનસિકરિત્વા**તિ સબ્બેન સબ્બં મનસિ અકત્વા અચિન્તેત્વા. **વા**-સદ્દો અનિયમત્થો, તેન તીસુ પકારેસુ એકેનપિ અત્થસિદ્ધીતિ દસ્સેતિ.

તસ્મિં નિમિત્તેતિ તસ્મિં પઠમારુપ્પવિઞ્ઞાણસ્સ અભાવસઙ્ખાતે ઝાનુપ્પત્તિનિમિત્તે. **આકાસે ફુટે**તિ આકાસં ફરિત્વા પવત્તે. ''આકાસફુટે''તિ વા પાઠો. **સુઞ્ઞવિવિત્તનત્થિભાવે**તિ સુઞ્ઞભાવે, વિવિત્તભાવે, નત્થિભાવે ચાતિ યેન આકારેન ભાવિતં, તસ્સ ગહણત્થં વુત્તં. અથ વા **સુઞ્ઞવિવિત્તનત્થિભાવે**તિ સુઞ્ઞવિવિત્તતાસઙ્ખાતે નત્થિભાવે, તેન વિનાસાભાવમેવ દસ્સેતિ, ન પુરે અભાવાદિકે.

તસ્મિં હિ અપ્પનાચિત્તેતિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનજ્ઝાનસમ્પયુત્તે અપ્પનાવસેન પવત્તે ચિત્તે, તસ્મિં વા પઠમારુપ્પસ્સ અપગમસઙ્ખાતે નત્થિભાવે યથાવુત્તે અપ્પનાચિત્તે ઉપ્પન્ને. સો ભિક્ખુ અભાવમેવ પસ્સન્તો વિહરતીતિ સમ્બન્ધો. પુરિસો કત્થચિ ગન્ત્વા આગન્ત્વા સુઞ્ઞમેવ પસ્સતિ, નત્થિભાવમેવ પસ્સતીતિ યોજના. **તં ઠાન**ન્તિ તં સન્નિપાતટ્ઠાનં. "**પરિકમ્મમનસિકારેન અન્તરહિતે**"તિ ઇમિના આરમ્મણકરણાભાવેન તસ્સ અન્તરધાનં ન નટ્ઠત્તાતિ દસ્સેતિ. તત્રિદં ઓપમ્મસંસન્દનં – યથા સો પુરિસો તત્થ સન્નિપતિતં ભિક્ખુસઙ્ઘં દિસ્વા ગતો, તતો સબ્બેસુ ભિક્ખૂસુ કેનચિદેવ કરણીયેન અપગતેસુ આગન્ત્વા તં ઠાનં ભિક્ખૂહિ સુઞ્ઞમેવ પસ્સતિ, ન ભિક્ખૂનં તતોપિ અપગતકારણં, એવમયં યોગાવચરો પુબ્બે વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનજ્ઝાનચક્ખુના પઠમારુપ્પવિઞ્ઞાણં દિસ્વા પચ્છા નત્થીતિ પરિકમ્મમનસિકારેન તસ્મિં અપગતે તતિયારુપ્પજ્ઝાનચક્ખુના તસ્સ નત્થિભાવમેવ પસ્સન્તો વિહરતિ, ન તસ્સ અપગમનકારણં વીમંસતિ ઝાનસ્સ તાદિસાભોગાભાવતોતિ. **સબ્બસો વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનં સમતિક્કમ્મા**તિ એત્થ યં વત્તબ્બં, તં હેટ્ઠા વુત્તનયાનુસારેન વેદિતબ્બં.

૨૮૪. નત્થિતા પરિયાયાસુઞ્ઞવિવિત્તભાવાતિ ''નત્થી''તિ પદસ્સ અત્થં વદન્તેન સુઞ્ઞવિવિત્તપદાનિપિ ગહિતાનિ. આમેડિતવચનં પન ભાવનાકારદસ્સનં. વિભઙ્ગેપિ ઇમસ્સ પદસ્સ અયમેવત્થો વુત્તોતિ દસ્સેતું "**યમ્પિ વિભઙ્ગે**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **તઞ્ઞેવ વિઞ્ઞાણં અભાવેતી**તિ યં પુબ્બે ''અનન્તં વિઞ્ઞાણ''ન્તિ મનસિ કતં પઠમારુપ્પવિઞ્ઞાણં, તંયેવાતિ અત્થો . તંયેવ હિ આરમ્મણભૂતં પઠમેન વિય રૂપનિમિત્તં તતિયેનારુપ્પેનાભાવેતીતિ. **ખયતો સમ્મસન**ન્તિ ભઙ્ગાનુપસ્સનમાહ. સા હિ સઙ્ખતધમ્માનં ભઙ્ગાભાવમેવ પસ્સન્તી ''વિઞ્ઞાણમ્પિ અભાવેતી''તિઆદિના વત્તબ્બતં લભતીતિ અધિપ્પાયેનાહ "**ખયતો સમ્મસનં વિય વુત્ત**"ન્તિ. **અસ્સા**તિ પાઠસ્સ. પુન **અસ્સા**તિ વિઞ્ઞાણસ્સ. **અભાવેતી**તિ અભાવં કરોતિ. યથા ઞાણસ્સ ન ઉપતિટ્ઠતિ, એવં કરોતિ અમનસિકરણતો. તતો એવ **વિભાવેતિ** વિગતભાવં કરોતિ, વિનાસેતિ વા યથા ન દિસ્સતિ, તથા કરણતો. તેનેવ **અન્તરધાપેતિ** તિરોભાવં ગમેતિ. **ન અઞ્ઞથા**તિ ઇમિસ્સા પાળિયા એવમત્થો, ન ઇતો અઞ્ઞથા અયુજ્જમાનકત્તાતિ અધિપ્પાયો.

અસ્સાતિ પઠમારુપ્પવિઞ્ઞાણાભાવસ્સ. **કિઞ્ચનન્તિ** કિઞ્ચિપિ. સભાવધમ્મસ્સ અપ્પાવસેસતા નામ ભઙ્ગો એવ સિયાતિ આહ "**ભઙ્ગમત્તમ્પિ અસ્સ અવસિટ્ઠં નત્થી**"તિ. સતિ હિ ભઙ્ગમત્તેપિ તસ્સ સકિઞ્ચનતા સિયા. **અકિઞ્ચનન્તિ** ચ વિઞ્ઞાણસ્સ કિઞ્ચિ પકારં અગ્ગહેત્વા સબ્બેન સબ્બં વિભાવનમાહ. સેસં વુત્તનયમેવ.

નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનકથાવણ્ણના

૨૮૫. **નો ચ સન્તા**તિ યથા નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસમાપત્તિ સઙ્ખારાવસેસસુખુમભાવપ્પત્તિયા સવિસેસા સન્તા, એવમયં આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તિ નો ચ સન્તા તદભાવતો. યા અયં ખન્ધેસુ પચ્ચયયાપનીયતાય, રોગમૂલતાય ચ રોગસરિક્ખતા, દુક્ખતાસૂલયોગાદિના ગણ્ડસરિક્ખતા, પીળાજનનાદિના સલ્લસરિક્ખતા ચ, સા સઞ્ઞાય સતિ હોતિ, નાસતીતિ વુત્તં "**સઞ્ઞા રોગો, સઞ્ઞા ગણ્ડો, સઞ્ઞા સલ્લ**"ન્તિ. સા ચેત્થ પટુકિચ્ચા પઞ્ચવોકારભવતો ઓળારિકસઞ્ઞા વેદિતબ્બા. ન કેવલં સઞ્ઞા એવ, અથ ખો વેદનાચેતનાદીનમ્પિ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. સઞ્ઞાસીસેન પન નિદ્દેસો કતો. **એતં સન્તન્તિ** એતં અસન્તભાવકરરોગાદિસરિક્ખસઞ્ઞાવિરહતો સન્તં. તતો એવ **પણીતં**. કિં પન તન્તિ આહ "**નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞા**"તિ ? તદપદેસેન તંસમ્પયુત્તજ્ઝાનમાહ "**આદીનવ**"ન્તિ. એત્થ રોગાદિસરિક્ખસઞ્ઞાદિસબ્ભાવોપિ આદીનવો દટ્ઠબ્બો, ન આસન્નવિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનપચ્ચત્થિકતાવ. **ઉપરી**તિ ચતુત્થારુપ્પે. **સા વા**તિ સા એવ. **વત્તિતા**તિ પવત્તિતા નિબ્બત્તિતા વળઞ્જિતા.

તસ્મિં નિમિત્તેતિ તસ્મિં તતિયારુપ્પસમાપત્તિસઙ્ખાતે ઝાનનિમિત્તે. **માનસન્તિ** ચિત્તં ''મનો એવ માનસ''ન્તિ કત્વા, ભાવનામનસિકારં વા. તં હિ મનસિ ભવન્તિ માનસન્તિ વુચ્ચતિ. ઝાનસમ્પયુત્તધમ્માનમ્પિ ઝાનાનુગુણતાય સમાપત્તિપરિયાયો લબ્ભતીતિ આહ "**આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તિસઙ્ખાતેસુ ચતૂસુ ખન્ધેસૂ**"તિ, આરમ્મણભૂતેસૂતિ અધિપ્પાયો.

૨૮૬. યથાવુત્તં આકિઞ્ચઞ્ઞં આરમ્મણપચ્ચયભાવતો આયતનં કારણમસ્સાતિ **ઝાનં આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં**, આકિઞ્ચઞ્ઞમેવ આરમ્મણપચ્ચયભૂતં ઝાનસ્સ કારણન્તિ **આરમ્મણં આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનન્તિ** એવં વા અત્થો દટ્ઠબ્બો. સેસમેત્થ હેટ્ઠા વુત્તનયાનુસારેન વેદિતબ્બં.

યાય સઞ્ઞાય ભાવતોતિ યાદિસાય સઞ્ઞાય અત્થિભાવેન. યા હિ સા પટુસઞ્ઞાકિચ્ચસ્સ અભાવતો સઞ્ઞાતિપિ ન વત્તબ્બા, સઞ્ઞાસભાવાનાતિવત્તનતો અસઞ્ઞાતિપિ ન વત્તબ્બા, તસ્સા વિજ્જમાનત્તાતિ અત્થો. **તન્તિ** તં ઝાનં. **તં તાવ દસ્સેતુન્તિ** એત્થ **તન્તિ** તં સસાપટિપદં, યથાવુત્તસઞ્ઞં, તસ્સા ચ અધિગમુપાયન્તિ અત્થો. **નેવસઞ્ઞીનાસઞ્ઞી**તિ હિ પુગ્ગલાધિટ્ઠાનેન ધમ્મં ઉદ્ધરન્તેન સઞ્ઞાવન્તમુખેન સઞ્ઞા ઉદ્ધટા, અઞ્ઞથા નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનન્તિ ઉદ્ધરિતબ્બં સિયા. સા પન પટિપદા યત્થ પવત્તતિ, યથા ચ પવત્તતિ, તં દસ્સેતું "**આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં સન્તતો મનસિ કરોતિ, સઙ્ખારાવસેસસમાપત્તિં ભાવેતી**"તિ વુત્તં. આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં હિ ચતુત્થારુપ્પભાવનાય પવત્તિટ્ઠાનં, સઙ્ખારાવસેસસમાપત્તિ પવત્તિઆકારોતિ. **યત્ર હિ નામા**તિ યા નામ. **નત્થિભાવમ્પી**તિ વિઞ્ઞાણસ્સ સુઞ્ઞતમ્પિ, એવં સુખુમમ્પીતિ અધિપ્પાયો. **સન્તારમ્મણતાયા**તિ સન્તં આરમ્મણં એતિસ્સાતિ સન્તારમ્મણા, તબ્ભાવો સન્તારમ્મણતા, તાય, ન ઝાનસન્તતાય. ન હિ તતિયારુપ્પસમાપત્તિ ચતુત્થારુપ્પજ્ઝાનતો સન્તા.

ચોદકો ''યં સન્તતો મનસિ કરોતિ, ન તત્થ આદીનવદસ્સનં ભવેય્ય. અસતિ ચ આદીનવદસ્સને સમતિક્કમો એવ ન સિયા''તિ દસ્સેન્તો "**સન્તતો ચે મનસિ કરોતિ, કથં સમતિક્કમો હોતી**"તિ આહ. ઇતરો "**અસમાપજ્જિતુકામતાયા**"તિ પરિહારમાહ, તેન આદીનવદસ્સનમ્પિ અત્થેવાતિ દસ્સેતિ. **સો હી**તિઆદિના વુત્તમેવત્થં પાકટતરં કરોતિ. તત્થ યસ્મિં ઝાને અભિરતિ, તત્થ આવજ્જનસમાપજ્જનાદિપટિપત્તિયા ભવિતબ્બં. સા પનસ્સ તતિયારુપ્પે સબ્બસો નત્થિ, કેવલં અઞ્ઞાભાવતો આરમ્મણકરણમત્તમેવાતિ દસ્સેન્તો "**કિઞ્ચાપી**"તિઆદિમાહ.

સમતિક્કમિત્વાવ ગચ્છતીતિ તેસં સિપ્પીનં જીવિકં તિણાયપિ અમઞ્ઞમાનો તે વીતિવત્તતિયેવ. **સો**તિ યોગાવચરો. **તન્તિ** તતિયારુપ્પસમાપત્તિં. **પુબ્બે વુત્તનયેના**તિ ''સન્તા વતાયં સમાપત્તી''તિઆદિના વુત્તેન નયેન સન્તતો મનસિ કરોન્તો. **તન્તિ** યાય નેવસઞ્ઞીનાસઞ્ઞી નામ હોતિ, સઙ્ખારાવસેસસમાપત્તિં ભાવેતીતિ વુચ્ચતિ, તં સઞ્ઞં પાપુણાતીતિ યોજના. સઞ્ઞાસીસેન હિ દેસના. **પરમસુખુમન્તિ** ઉક્કંસગતસુખુમભાવં. **સઙ્ખારાવસેસસમાપત્તિન્તિ** ઉક્કંસગતસુખુમતાય સઙ્ખારાનં સેસતામત્તં સમાપત્તિં. તેનાહ "**અચ્ચન્તસુખુમભાવપ્પત્તસઙ્ખાર**"ન્તિ. અન્તમતિચ્ચ **અચ્ચન્તં**. યતો સુખુમતમં નામ નત્થિ, તથાપરમુક્કંસગતસુખુમસઙ્ખારન્તિ અત્થો. પઠમજ્ઝાનૂપચારતો પટ્ઠાય હિ તચ્છન્તિયા વિય પવત્તમાનાય ભાવનાય અનુક્કમેન સઙ્ખારા તત્થ અન્તિમકોટ્ઠાસતં પાપિતા, તતો પરં નિરોધો એવ, ન સઙ્ખારપ્પવત્તીતિ. તેન વુચ્ચતિ "**સઙ્ખારાવસેસસમાપત્તી**"તિ.

૨૮૭. યં તં ચતુક્ખન્ધં. **અત્થતો**તિ કુસલાદિવિસેસવિસિટ્ઠપરમત્થતો. વિસેસતો અધિપઞ્ઞાસિક્ખાય અધિટ્ઠાનભૂતં ઇધાધિપ્પેતન્તિ આહ "**ઇધ સમાપન્નસ્સ ચિત્તચેતસિકા ધમ્મા અધિપ્પેતા**"તિ. **ઓળારિકાય સઞ્ઞાય અભાવતો**તિ યદિપિ ચતુત્થારુપ્પવિપાકસઞ્ઞાય ચતુત્થારુપ્પકુસલસઞ્ઞા ઓળારિકા, તથા વિપસ્સનામગ્ગફલસઞ્ઞાહિ, તથાપિ ઓળારિકસુખુમતા નામ ઉપાદાયુપાદાય ગહેતબ્બાતિ પઞ્ચવોકારભવપરિયાપન્નાય વિય ચતુવોકારેપિ હેટ્ઠા તીસુ ભૂમીસુ સઞ્ઞાય વિય ઓળારિકાય અભાવતો. **સુખુમાયા**તિ સઙ્ખારાવસેસસુખુમભાવપ્પત્તિયા સુખુમાય સઞ્ઞાય ભાવતો વિજ્જમાનત્તા. **નેવસઞ્ઞા**તિ એત્થ **ન**-કારો અભાવત્થો, **નાસઞ્ઞન્તિ** એત્થ **ન**-કારો અઞ્ઞત્થો, **અ**-કારો અભાવત્થોવ, અસઞ્ઞં અનસઞ્ઞઞ્ચાતિ અત્થો. **પરિયાપન્નત્તા**તિ એકદેસભાવેન અન્તોગધત્તા. **એત્થા**તિ ચતુત્થારુપ્પે. દુતિયે અત્થવિકપ્પે **નેવસઞ્ઞા**તિ એત્થ **ન**-કારો અઞ્ઞત્થો. તથા **નાસઞ્ઞા**તિ એત્થ **ન**-કારો, **અ**-કારો ચ અઞ્ઞત્થો એવાતિ તેન દ્વયેન સઞ્ઞાભાવો એવ દસ્સિતોતિ ધમ્માયતનપરિયાપન્નતાય આયતનભાવો વુત્તોવાતિ "**અધિટ્ઠાનટ્ઠેના**"તિ વુત્તં નિસ્સયપચ્ચયભાવતો.

કિં પન કારણં, યેનેત્થ સઞ્ઞાવ એદિસી જાતાતિ અનુયોગં સન્ધાયાહ "**ન કેવલ**"ન્તિઆદિ. સઞ્ઞાસીસેનાયં દેસના કતા ''નાનત્તકાયા નાનત્તસઞ્ઞિનો''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૪૧, ૩૫૯; અ॰ નિ॰ ૯.૨૪) વિયાતિ દટ્ઠબ્બં. એવં **એસ અત્થો**તિ કઞ્ચિ વિસેસં ઉપાદાય સભાવતો અત્થીતિ વત્તબ્બસ્સેવ ધમ્મસ્સ કઞ્ચિ વિસેસં ઉપાદાય નત્થીતિ વત્તબ્બતાસઙ્ખાતો અત્થો.

અતિથોકમ્પિ યં **તેલમત્થિ ભન્તેતિ આહ** અકપ્પિયભાવં ઉપાદાય, તદેવ **નત્થિ, ભન્તે, તેલન્તિ આહ** નાળિપૂરણં ઉપાદાય. તેનાહ "**તત્થ યથા**"તિઆદિ.

યદિ આરમ્મણસઞ્ઞાનનં સઞ્ઞાકિચ્ચં, તં સઞ્ઞા સમાના કથમયં કાતું ન સક્કોતીતિ આહ “**દહનકિચ્ચમિવા**”તિઆદિ. સઙ્ખારાવસેસસુખુમભાવપ્પત્તિયા એવ હેસા પટુસઞ્ઞાકિચ્ચં કાતું ન સક્કોતિ, તતો એવ ચ ઞાણસ્સ સુગય્હાપિ ન હોતિ. તેનાહ “**નિબ્બિદાજનનમ્પિ કાતું ન સક્કોતી**”તિ. **અકતાભિનિવેસો**તિ અકતવિપસ્સનાભિનિવેસો અપ્પવત્તિતસમ્મસનચારો. **પકતિવિપસ્સકો**તિ પકતિયા વિપસ્સકો. ખન્ધાદિમુખેન વિપસ્સનં અભિનિવિસિત્વા દ્વારાલમ્બનેહિ સદ્ધિં દ્વારપ્પવત્તધમ્માનં વિપસ્સકો સક્કુણેય્ય તબ્બિસયઉદયબ્બયઞાણં ઉપ્પાદેતું, યથા પન સક્કોતિ, તં દસ્સેતું “**સોપી**”તિઆદિ વુત્તં. **કલાપસમ્મસનવસેનેવા**તિ ચતુત્થારુપ્પચિત્તુપ્પાદપરિયાપન્ને ફસ્સાદિધમ્મે અવિનિબ્ભુજ્જ એકતો ગહેત્વા કલાપતો સમૂહતો સમ્મસનવસેન નયવિપસ્સનાસઙ્ખાતકલાપસમ્મસનવસેન. ફસ્સાદિધમ્મે વિનિબ્ભુજ્જિત્વા વિસું વિસું સરૂપતો ગહેત્વા અનિચ્ચાદિવસેન સમ્મસનં **અનુપદધમ્મવિપસ્સના** . **એવં સુખુમત્તં ગતા** યથા ધમ્મસેનાપતિનાપિ નામ અનુપદં ન વિપસ્સનેય્યાતિ અત્થો.

થેરસ્સાતિ અઞ્ઞતરસ્સ થેરસ્સ. **અઞ્ઞાહિપી**તિ એત્થ અયમપરા ઉપમા – એકો કિર બ્રાહ્મણો અઞ્ઞતરં પુરિસં મનુઞ્ઞં મત્તિકભાજનં ગહેત્વા ઠિતં દિસ્વા યાચિ ‘‘દેહિ મે ઇમં ભાજન’’ન્તિ. સો સુરાસિત્તતં સન્ધાય ‘‘નાય્યો સક્કા દાતું, સુરા એત્થ અત્થી’’તિ આહ. બ્રાહ્મણો અત્તનો સમીપે ઠિતં પુરિસં ઉદ્દિસ્સ આહ ‘‘તેન હિ ઇમસ્સ પાતું દેહી’’તિ. ઇતરો ‘‘નત્થય્યો’’તિ આહ. તત્થ યથા બ્રાહ્મણસ્સ અયોગ્યભાવં ઉપાદાય ‘‘અત્થી’’તિપિ વત્તબ્બં, પાતબ્બતાય તત્થ અભાવતો ‘‘નત્થી’’તિપિ વત્તબ્બં જાતં, એવં ઇધાપીતિ દટ્ઠબ્બં.

કસ્મા પનેત્થ યથા હેટ્ઠા ‘‘અનન્તો આકાસો, અનન્તં વિઞ્ઞાણં, નત્થિ કિઞ્ચી’’તિ તત્થ તત્થ ભાવનાકારો ગહિતો, એવં કોચિ ભાવનાકારો ન ગહિતોતિ? કેચિ તાવ આહુ – ‘‘ભાવનાકારો નામ સોપચારસ્સ ઝાનસ્સ યથાસકં આરમ્મણે પવત્તિઆકારો, આરમ્મણઞ્ચેત્થ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનધમ્મા. તે પન ગય્હમાના એકસ્સ વા પુબ્બઙ્ગમધમ્મસ્સ વસેન ગહેતબ્બા સિયું, સબ્બે એવ વા. તત્થ પઠમપક્ખે વિઞ્ઞાણસ્સ ગહણં આપન્નન્તિ ‘વિઞ્ઞાણં વિઞ્ઞાણ’ન્તિ મનસિકારે ચતુત્થારુપ્પસ્સ વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનભાવો આપજ્જતિ. દુતિયપક્ખે પન સબ્બસો આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનધમ્મારમ્મણતાય ઝાનસ્સ ‘આકિઞ્ચઞ્ઞં આકિઞ્ચઞ્ઞ’ન્તિ મનસિકારે આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનતા વા સિયા, અભાવારમ્મણતા વા. સબ્બથા નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનભાવો ન લબ્ભતી’’તિ. તદિદમકારણં તથા ઝાનસ્સ અપ્પવત્તનતો. ન હિ ચતુત્થારુપ્પભાવના વિઞ્ઞાણમાકિઞ્ચઞ્ઞં વા આમસન્તી પવત્તતિ, કિઞ્ચરહિ? તતિયારુપ્પસ્સ સન્તતં.

યદિ એવં, કસ્મા પાળિયં ‘‘સન્ત’’ન્તિ ન ગહિતન્તિ? કિઞ્ચાપિ ન ગહિતતં **સુત્તે** (દી॰ નિ॰ ૨.૧૨૯; સં॰ નિ॰ ૨.૧૫૨), **વિભઙ્ગે** (વિભ॰ ૬૦૬ આદયો) પન ગહિતમેવ. યથાહ – ‘‘તઞ્ઞેવ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં સન્તતો મનસિ કરોતિ, સઙ્ખારાવસેસસમાપત્તિં ભાવેતી’’તિ (વિભ॰ ૬૧૯). અથ કસ્મા **વિભઙ્ગે** વિય સુત્તે ભાવનાકારો ન ગહિતોતિ? વેનેય્યજ્ઝાસયતો, દેસનાવિલાસતો ચ. યે હિ વેનેય્યા યથા હેટ્ઠા તીસુ આરુપ્પેસુ ‘‘અનન્તો આકાસો, અનન્તં વિઞ્ઞાણં, નત્થિ કિઞ્ચી’’તિ ભાવનાકારો ગહિતો, એવં અગ્ગહિતે એવ તસ્મિં તમત્થં પટિવિજ્ઝન્તિ, તેસં વસેન સુત્તે તથા દેસના કતા, સુત્તન્તગતિકાવ અભિધમ્મે **સુત્તન્તભાજનીયે** (વિભ॰ ૬૦૫ આદયો) ઉદ્દેસદેસના. યે પન વેનેય્યા વિભજિત્વા વુત્તેયેવ તસ્મિં તમત્થં પટિવિજ્ઝન્તિ, તેસં વસેન **વિભઙ્ગે** ભાવનાકારો વુત્તો. ધમ્મિસ્સરો પન ભગવા સમ્માસમ્બુદ્ધો ધમ્માનં દેસેતબ્બપ્પકારં જાનન્તો કત્થચિ ભાવનાકારં ગણ્હાતિ, કત્થચિ ભાવનાકારં ન ગણ્હાતિ. સા ચ દેસના યાવદેવ વેનેય્યવિનયત્થાતિ અયમેત્થ દેસનાવિલાસો. સુત્તન્તદેસના વા પરિયાયકથાતિ

તત્થ ભાવનાકારો ન ગહિતો, અભિધમ્મદેસના પન નિપ્પરિયાયકથાતિ તત્થ ભાવનાકારો ગહિતોતિ એવમ્પેત્થ ભાવનાકારસ્સ ગહણે, અગ્ગહણે ચ કારણં વેદિતબ્બં.

અપરે પન ભણન્તિ – ''ચતુત્થારુપ્પે વિસેસદસ્સનત્થં **સુત્તે** ભાવનાકારસ્સ અગ્ગહણં, સ્વાયં વિસેસો અનુપુબ્બભાવનાજનિતો. સા ચ અનુપુબ્બભાવના પહાનક્કમોપજનિતા પહાતબ્બસમતિક્કમેન ઝાનાનં અધિગન્તબ્બતો. તથા હિ કામાદિવિવેકવિતક્કવિચારવૂપસમપીતિવિરાગસોમનસ્સત્થઙ્ગમમુખેન રૂપાવચરજ્ઝાનાનિ દેસિતાનિ, રૂપસઞ્ઞાદિસમતિક્કમમુખેન અરૂપજ્ઝાનાનિ. ન કેવલઞ્ચ ઝાનાનિયેવ, અથ ખો સબ્બમ્પિ સીલં, સબ્બાપિ પઞ્ઞા પટિપક્ખધમ્મપ્પહાનવસેનેવ સમ્પાદેતબ્બતો પહાતબ્બધમ્મસમતિક્કમદસ્સનમુખેનેવ દેસના આરુળ્હા. તથા હિ ''પાણાતિપાતં પહાય પાણાતિપાતા પટિવિરતો''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૮, ૧૯૪) સીલસંવરો, ''ચક્ખુના રૂપં દિસ્વા ન નિમિત્તગ્ગાહી હોતિ નાનુબ્યઞ્જનગ્ગાહી''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૨૧૩; મ॰ નિ॰ ૧.૪૧૧, ૪૨૧; ૩.૧૫, ૭૫) ઇન્દ્રિયસંવરો, ''નેવ દવાય ન મદાયા''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩, ૪૨૨; ૨.૨૪; ૩.૭૫; સં॰ નિ॰ ૨.૬૩; અ॰ નિ॰ ૬.૫૮; મહાનિ॰ ૨૦૬; વિભ॰ ૫૧૮) ભોજને મત્તઞ્ઞુતા, ''ઇધ ભિક્ખુ મિચ્છાજીવં પહાય સમ્માઆજીવેન જીવિકં કપ્પેતી''તિઆદિના (સં॰ નિ॰ ૫.૮) આજીવપારિસુદ્ધિ, ''અભિજ્ઝં લોકે પહાય વિગતાભિજ્ઝેન ચેતસા''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૨૧૭; મ॰ નિ॰ ૧.૪૧૨, ૪૨૫; ૩.૧૬, ૭૫) જાગરિયાનુયોગો, ''અનિચ્ચસઞ્ઞા ભાવેતબ્બા અસ્મિમાનસમુગ્ઘાતાય, અનિચ્ચસઞ્ઞિનો, મેઘિય, અનત્તસઞ્ઞા સણ્ઠાતિ, અનત્તસઞ્ઞી અસ્મિમાનસમુગ્ઘાતં ગચ્છતિ, આસવાનં ખયા અનાસવં ચેતોવિમુત્તિં પઞ્ઞાવિમુત્તિં દિટ્ઠેવ ધમ્મે સયં અભિઞ્ઞા સચ્છિકત્વા ઉપસમ્પજ્જ વિહરતી''તિઆદિના પઞ્ઞા પટિપક્ખધમ્મપ્પહાનવસેનેવ દેસિતા. તસ્મા ઝાનાનિ દેસેન્તો ભગવા ''વિવિચ્ચેવ કામેહી''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૨૨૬; સં॰ નિ॰ ૨.૧૫૨; અ॰ નિ॰ ૪.૧૨૩) પહાતબ્બધમ્મસમતિક્કમદસ્સનમુખેનેવ દેસેસિ. તેન વુત્તં ''કામાદિવિવેકવિતક્કવિચારવૂપસમપીતિવિરાગસોમનસ્સત્થઙ્ગમમુખેન રૂપાવચરજ્ઝાનાનિ દેસિતાનિ, રૂપસઞ્ઞાદિસમતિક્કમમુખેન અરૂપજ્ઝાનાની''તિ. તત્થ યથા રૂપાવચરં પઠમં ઝાનં ભાવનાવિસેસાધિગતેહિ વિતક્કાદીહિ વિય સદ્ધાદીહિપિ તિક્ખવિસદસૂરસભાવેહિ ધમ્મેહિ સમન્નાગતત્તા કામચ્છન્દાદીનં નીવરણાનં, તદેકટ્ઠાનઞ્ચ પાપધમ્માનં વિક્ખમ્ભનતો ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મભાવપ્પત્તં કામાવચરધમ્મેહિ સણ્હસુખુમં, સન્તં, પણીતઞ્ચ હોતિ; દુતિયજ્ઝાનાદીનિ પન ભાવનાવિસેસેન ઓળારિકઙ્ગપ્પહાનતો તતો સાતિસયં સણ્હસુખુમસણ્હસુખુમતરાદિભાવપ્પત્તાનિ હોન્તિ. તથા અરૂપાવચરં પઠમજ્ઝાનં રૂપવિરાગભાવનાભાવેન પવત્તમાનં આરમ્મણસન્તતાયપિ અઙ્ગસન્તતાયપિ પાકતિકપરિત્તધમ્મેહિ વિય સબ્બરૂપાવચરધમ્મેહિ સન્તસુખુમભાવપ્પત્તં હોતિ. આરમ્મણસન્તભાવેનાપિ હિ તદારમ્મણધમ્મા સન્તસભાવા હોન્તિ, સેય્યથાપિ લોકુત્તરધમ્મારમ્મણા ધમ્મા.

સતિપિ ધમ્મતો, મહગ્ગતભાવેનાપિ ચ અભેદે રૂપાવચરચતુત્થતો આરુપ્પં અઙ્ગતોપિ સન્તમેવ, યતસ્સ સન્તવિમોક્ખતા વુત્તા. દુતિયારુપ્પાદીનિ પન પઠમારુપ્પાદિતો અઙ્ગતો, આરમ્મણતો ચ સન્તસન્તતરસન્તતમભાવપ્પત્તાનિ તથા ભાવનાવિસેસસમાયોગતો, સ્વાયં ભાવનાવિસેસો પઠમજ્ઝાનૂપચારતો પટ્ઠાય તંતંપહાતબ્બસમતિક્કમનવસેન તસ્સ તસ્સ ઝાનસ્સ સન્તસુખુમભાવં આપાદેન્તો ચતુત્થારુપ્પે સઙ્ખારાવસેસસુખુમભાવં પાપેતિ. યતો ચતુત્થારુપ્પં યથા અનુપદધમ્મવિપસ્સનાવસેન વિપસ્સનાય આરમ્મણભાવં ઉપગન્ત્વા પકતિવિપસ્સકસ્સાપિ નિબ્બિદુપ્પત્તિયા પચ્ચયો ન હોતિ

સઞ્ઞારવસેસસુખુમભાવપ્પત્તિતો, તથા સયં તતિયારુપ્પધમ્મેસુ પવત્તમાનં તે યાથાવતો વિભાવેતું ન સક્કોતિ, યથા તદઞ્ઞજ્ઝાનાનિ અત્તનો આરમ્મણં. કેવલં પન આરબ્ભ પવત્તિમત્તમેવસ્સ તત્થ હોતિ , તયિદં આરમ્મણભાવેનાપિ નામ વિભૂતાકારતાય ઠાતું અપ્પહોન્તં આરમ્મણકરણે કિં પહોતિ. તસ્મા તદસ્સ અવિભૂતકિચ્ચતં દિસ્વા સત્થા હેટ્ઠા તીસુ ઠાનેસુ ભાવનાકારં વત્વા તાદિસો ઇધ ન લબ્ભતીતિ દીપેતું ચતુત્થારુપ્પદેસનાયં **સુત્તે** ભાવનાકારં પરિયાયદેસનત્તા ન કથેસિ.

યસ્મા પન સારમ્મણસ્સ ધમ્મસ્સ આરમ્મણે પવત્તિઆકારો અત્થેવાતિ અતિસુખુમભાવપ્પત્તં તં દસ્સેતું ''તંયેવ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં સન્તતો મનસિ કરોતી''તિ (વિભ॰ ૬૧૯) **વિભઙ્ગે** વુત્તં યથાધમ્મસાસનભાવતો, પુબ્બભાગવસેન વા **વિભઙ્ગે** ''સન્તતો મનસિ કરોતી''તિ વુત્તં તદા યોગિનો તસ્સ વિભૂતભાવતો. અપ્પનાવસેન પન **સુત્તે** ભાવનાકારો ન ગહિતો અવિભૂતભાવતો. કમ્મટ્ઠાનં હિ કિઞ્ચિ આદિતો અવિભૂતં હોતિ, યથા તં? બુદ્ધાનુસ્સતિઆદિ. કિઞ્ચિ મજ્ઝે, યથા તં? આનાપાનસ્સતિ. કિઞ્ચિ ઉભયત્થ, યથા તં? ઉપસમાનુસ્સતિઆદિ. ચતુત્થારુપ્પકમ્મટ્ઠાનં પન પરિયોસાને અવિભૂતં ભાવનાય મત્થકપ્પત્તિયં આરમ્મણસ્સ અવિભૂતભાવતો. તસ્મા ચતુત્થારુપ્પે ઇમં વિસેસં દસ્સેતું સત્થારા **સુત્તે** ભાવનાકારો ન ગહિતો, ન સબ્બેન સબ્બં અભાવતોતિ નિટ્ઠમેત્થ ગન્તબ્બં.

પકિણ્ણકકથાવણ્ણના

૨૮૮. **અસદિસરૂપો**તિ દ્વત્તિંસમહાપુરિસલક્ખણઅસીતિઅનુબ્યઞ્જનબ્યામપ્પભાકેતુમાલાદીહિ રૂપગુણેહિ અઞ્ઞેહિ અસાધારણરૂપકાયો, સભાવત્થો વા **રૂપ**-સદ્દો ''યં લોકે પિયરૂપં સાતરૂપ''ન્તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૪૦૦; મ॰ નિ॰ ૧.૧૩૩; વિભ॰ ૨૦૩) વિય. તસ્મા **અસદિસરૂપો**તિ અસદિસસભાવો, તેન દસબલચતુવેસારજ્જાદિગુણવિસેસસમાયોગદીપનતો સત્થુ ધમ્મકાયસમ્પત્તિયાપિ અસદિસતા દસ્સિતા હોતિ. **ઇતી**તિ એવં વુત્તપ્પકારેન. **તસ્મિ**ન્તિ આરુપ્પે. **પકિણ્ણકકથાપિ વિઞ્ઞેય્યા**તિ પુબ્બે વિય અસાધારણં તત્થ તત્થ ઝાને પતિનિયતમેવ અત્થં અગ્ગહેત્વા સાધારણભાવતો તત્થ તત્થેવ પકિણ્ણકં વિસટં અત્થં ગહેત્વા પવત્તા પકિણ્ણકકથાપિ વિજાનિતબ્બા.

૨૮૯. **રૂપનિમિત્તાતિક્કમતો**તિ કસિણરૂપસઞ્ઞાતસ્સ પટિભાગનિમિત્તસ્સ અતિક્કમનતો. **આકાસાતિક્કમતો**તિ કસિણુગ્ઘાટિમાકાસસ્સ અતિક્કમનતો. **આકાસે પવત્તિતવિઞ્ઞાણાતિક્કમતો**તિ પઠમારુપ્પવિઞ્ઞાણસ્સ અતિક્કમનતો, ન દુતિયારુપ્પવિઞ્ઞાણાતિક્કમનતો. તદતિક્કમતો હિ તસ્સેવ વિભાવનં હોતિ. દુતિયારુપ્પવિઞ્ઞાણવિભાવને હિ તદેવ અતિક્કન્તં સિયા, ન તસ્સ આરમ્મણં, ન ચ આરમ્મણે દોસં દિસ્વા અનારમ્મણસ્સ વિભાવનાતિક્કમો યુજ્જતિ. **પાળિય**ઞ્ચ ''વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનં સતો સમાપજ્જતિ...પે॰... સતો વુટ્ઠહિત્વા તંયેવ વિઞ્ઞાણં અભાવેતી''તિ વુત્તં, ન વુત્તં ''તંયેવ વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનં અભાવેતી''તિ, ''તંયેવ અભાવેતી''તિ વા. ''અનન્તં વિઞ્ઞાણન્તિ વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનં ઉપસમ્પજ્જા''તિ એત્થ પન દ્વયં વુત્તં આરમ્મણઞ્ચ વિઞ્ઞાણં, વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનઞ્ચ. તસ્મિં દ્વયે યેન કેનચિ, યતો વા વુટ્ઠિતો, તેનેવ પધાનનિદ્દિટ્ઠેન તં-સદ્દસ્સ સમ્બન્ધે આપન્ને ''અયઞ્ચ આરમ્મણાતિક્કમભાવના''તિ વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનસ્સ નિવત્તનત્થં વિઞ્ઞાણવચનં. તસ્મા પઠમારુપ્પવિઞ્ઞાણસ્સેવ અભાવનાતિક્કમો વુત્તો.

૨૯૦. **એવં સન્તેપી**તિ અઞ્ઞાતિક્કમે અસતિપિ. **સુપ્પણીતતરા**તિ સુટ્ઠુ પણીતતરા, સુન્દરા પણીતતરા ચાતિ વા અત્થો. સતિપિ ચતુન્નં પાસાદતલાનં, સાટિકાનઞ્ચ તબ્ભાવતો, પમાણતો ચ સમભાવે ઉપરૂપરિ પન કામગુણાનં, સુખસમ્ફસ્સાદીનઞ્ચ વિસેસેન પણીતતરાદિભાવો વિય એતાસં ચતુન્નં સમાપત્તીનં આરુપ્પભાવતો, અઙ્ગતો ચ સતિપિ સમભાવે ભાવનાવિસેસસિદ્ધો પન સાતિસયો ઉપરૂપરિ પણીતતરાદિભાવોતિ ઇમમત્થં દસ્સેતિ "**યથા હી**"તિઆદિના.

૨૯૧. **નિસ્સિતો**તિ નિસ્સાય ઠિતો. **દુટ્ઠિતા**તિ ન સમ્મા ઠિતા, દુક્ખં વા ઠિતા. **તન્નિસ્સિત**ન્તિ તેન નિસ્સિતં, ઠાનન્તિ અત્થો. **તન્નિસ્સિત**ન્તિ વા તં **મણ્ડપલગ્ગં પુરિસં** નિસ્સાય ઠિતં પુરિસન્તિ અત્થો. મણ્ડપલગ્ગઞ્હિ અનિસ્સાય તેન વિનાભૂતે વિવિત્તે બહિ ઓકાસે ઠાનં વિય આકાસલગ્ગવિઞ્ઞાણસ્સ વિવેકે તદપગમે તતિયારુપ્પસ્સ ઠાનન્તિ.

૨૯૨. **આરમ્મણં કરોતેવ, અઞ્ઞાભાવેન તં ઇદન્તિ** "આસન્નવિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનપચ્ચત્થિકરૂપાસન્નાકાસારમ્મણવિઞ્ઞાણાપગમારમ્મણં, નો ચ સન્ત"ન્તિ ચ દિટ્ઠાદીનવમ્પિ તં આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં ઇદં નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનજ્ઝાનં અઞ્ઞસ્સ તાદિસસ્સ આરમ્મણભાવયોગ્યસ્સ અભાવેન અલાભેન આરમ્મણં કરોતિ એવ. "**સબ્બદિસમ્પતિ**"ન્તિ ઇદં જનસ્સ અગતિકભાવદસ્સનત્થં વુત્તં. **વુત્તિ**ન્તિ જીવિકં. **વત્તતી**તિ જીવતિ.

૨૯૩. **આરુળ્હો**તિઆદીસુ અયં સઙ્ખેપત્થો – યથા કોચિ પુરિસો અનેકપોરિસં દીઘનિસ્સેણિં આરુળ્હો તસ્સ ઉપરિમપદે ઠિતો તસ્સા નિસ્સેણિયા બાહુમેવ ઓલુબ્ભતિ અઞ્ઞસ્સ અલાભતો, યથા ચ પંસુપબ્બતસ્સ, મિસ્સકપબ્બતસ્સ વા અગ્ગકોટિં આરુળ્હો તસ્સ મત્થકમેવ ઓલુબ્ભતિ, યથા ચ **ગિરિં** સિલાપબ્બતં આરુળ્હો પરિપ્ફન્દમાનો અઞ્ઞાભાવતો અત્તનો જણ્ણુકમેવ ઓલુબ્ભતિ, **તથા** એતં ચતુત્થારુપ્પજ્ઝાનં તં તતિયારુપ્પં ઓલુબ્ભિત્વા પવત્તતીતિ. યં પનેત્થ અત્થતો અવિભત્તં, તં ઉત્તાનમેવ.

આરુપ્પનિદ્દેસવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઇતિ દસમપરિચ્છેદવણ્ણના.

૧૧. સમાધિનિદ્દેસવણ્ણના

આહારેપટિક્કૂલભાવનાવણ્ણના

૨૯૪. ઉદ્દેસો નામ નિદ્દેસત્થો મુદુમજ્ઝિમપઞ્ઞાબાહુલ્લતો, આગતો ચ ભારો અવસ્સં વહિતબ્બોતિ આહ "**એકા સઞ્ઞાતિ એવં ઉદ્દિટ્ઠાય આહારે પટિક્કૂલસઞ્ઞાય ભાવનાનિદ્દેસો અનુપ્પત્તો**"તિ. તત્થાયં **સઞ્ઞા**-સદ્દો ''રૂપસઞ્ઞા સદ્દસઞ્ઞા''તિઆદીસુ (મહાનિ॰ ૧૪) સઞ્જાનનલક્ખણે ધમ્મે આગતો, ''અનિચ્ચસઞ્ઞા દુક્ખસઞ્ઞા''તિઆદીસુ વિપસ્સનાયં આગતો, ''ઉદ્ધુમાતકસઞ્ઞાતિ વા સોપાકરૂપસઞ્ઞાતિ વા ઇમે ધમ્મા એકત્થા ઉદાહુ નાનત્થા''તિઆદીસુ સમથે આગતો. ઇધ પન સમથસ્સ પરિકમ્મે દટ્ઠબ્બો. આહારે હિ પટિક્કૂલાકારગ્ગહણં, તપ્પભાવિતં વા ઉપચારજ્ઝાનં ઇધ ''આહારે પટિક્કૂલસઞ્ઞા''તિ અધિપ્પેતં. તત્થ યસ્મિં આહારે પટિક્કૂલસઞ્ઞા ભાવેતબ્બા, તત્થ નિબ્બેદવિરાગુપ્પાદનાય તપ્પસઙ્ગેન સબ્બમ્પિ આહારં કિચ્ચપ્પભેદાદીનવોપમ્મેહિ વિભાવેતું "**આહરતીતિ આહારો**"તિઆદિ આરદ્ધં.

તત્થ **આહરતી**તિ આહારપચ્ચયસઙ્ખાતેન ઉપ્પત્તિયા, ઠિતિયા વા પચ્ચયભાવેન અત્તનો ફલં આનેતિ નિબ્બત્તેતિ પવત્તેતિ ચાતિ અત્થો. કબળં કરીયતીતિ કબળીકારો, વત્થુવસેન ચેતં વુત્તં, લક્ખણતો પન ઓજાલક્ખણો વેદિતબ્બો, કબળીકારો ચ સો યથાવુત્તેનત્થેન આહારો ચાતિ **કબળીકારાહારો**. એસ નયો સેસેસુપિ. ફુસતીતિ **ફસ્સો**. અયં હિ અરૂપધમ્મોપિ સમાનો આરમ્મણે ફુસનાકારેનેવ પવત્તતિ. તથા હિ સો ફુસનલક્ખણોતિ વુચ્ચતિ. ચેતયતીતિ ચેતના, અત્તનો સમ્પયુત્તધમ્મેહિ સદ્ધિં આરમ્મણે અભિસન્દહતીતિ અત્થો, મનોસન્નિસ્સિતા ચેતના **મનોસઞ્ચેતના**. ઉપપત્તિપરિકપ્પનવસેન વિજાનાતીતિ **વિઞ્ઞાણં**. એવમેત્થ સામઞ્ઞત્થતો, વિસેસત્થતો ચ આહારા વેદિતબ્બા. કસ્મા પનેતે ચત્તારોવ વુત્તા, અઞ્ઞે ધમ્મા કિં અત્તનો ફલસ્સ પચ્ચયા ન હોન્તીતિ? નો ન હોન્તિ, ઇમે પન તથા ચ હોન્તિ અઞ્ઞથા ચાતિ સમાનેપિ પચ્ચયભાવે અતિરેકપચ્ચયા હોન્તિ, તસ્મા આહારાતિ વુચ્ચન્તિ.

કથં? એતેસુ હિ પઠમો સયં યસ્મિં કલાપે તપ્પરિયાપન્નાનં યથારહં પચ્ચયો હોન્તોવ ઓજટ્ઠમકં રૂપં આહરતિ, દુતિયો તિસ્સો વેદના આહરતિ, તતિયો તીસુ ભવેસુ પટિસન્ધિં આહરતિ, ચતુત્થો પટિસન્ધિક્ખણે નામરૂપં આહરતિ. તેનાહ "**કબળીકારાહારો**"તિઆદિ. એત્થ ચ કમ્મજાદિભેદભિન્ના ઓજા સતિ પચ્ચયલાભે દ્વે તિસ્સો પવેણિયો ઘટેન્તી ઓજટ્ઠમકરૂપં આહરતિ, સુખવેદનીયાદિભેદભિન્નો ફસ્સાહારો યથારહં તિસ્સો વેદના આહરતિ, પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારાદિભેદભિન્નો મનોસઞ્ચેતનાહારો કામભવાદીસુ તીસુ ભવેસુ યથારહં સવિઞ્ઞાણં, અવિઞ્ઞાણઞ્ચ પટિસન્ધિં આહરતિ, વિઞ્ઞાણાહારો યથાપચ્ચયં પટિસન્ધિક્ખણે નામં રૂપં, નામરૂપઞ્ચ આહરતીતિ દટ્ઠબ્બં. અથ વા ઉપત્થમ્ભકટ્ઠેન ઇમે એવ ધમ્મા આહારાતિ વુત્તા. યથા હિ કબળીકારાહારો રૂપકાયસ્સ ઉપત્થમ્ભકટ્ઠેન પચ્ચયો, એવં અરૂપિનો આહારા સમ્પયુત્તધમ્માનં. તથા હિ વુત્તં ''કબળીકારો આહારો ઇમસ્સ કાયસ્સ આહારપચ્ચયેન પચ્ચયો, અરૂપિનો આહારા સમ્પયુત્તકાનં ધમ્માનં તંસમુટ્ઠાનાનઞ્ચ રૂપાનં આહારપચ્ચયેન પચ્ચયો''તિ (પટ્ઠા॰ ૧.૧.૧૫). અપરો નયો – અજ્ઝત્તિકસન્તતિયા વિસેસપચ્ચયત્તા કબળીકારાહારો, ફસ્સાદયો ચ તયો ધમ્મા આહારાતિ વુત્તા. વિસેસપચ્ચયો હિ કબળીકારાહારભક્ખાનં સત્તાનં રૂપકાયસ્સ કબળીકારાહારો, નામકાયે વેદનાય ફસ્સો, વિઞ્ઞાણસ્સ મનોસઞ્ચેતના, નામરૂપસ્સ વિઞ્ઞાણં. યથાહ ''સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, અયં કાયો આહારટ્ઠિતિકો, આહારં પટિચ્ચ તિટ્ઠતિ, અનાહારો નો તિટ્ઠતિ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૮૩).

તથા ફસ્સપચ્ચયા વેદના, સઙ્ખારપચ્ચયા વિઞ્ઞાણં, વિઞ્ઞાણપચ્ચયા નામરૂપ''ન્તિ (ઉદા॰ ૧; મહાવ॰ ૧; નેત્તિ॰ ૨૪).

કબળીકારાહારેતિ કબળીકારે આહારે **નિકન્તિ** તણ્હા, **તં ભયં** અનત્થાવહતો. ગધિતસ્સ હિ આહારપરિભોગો અનત્થાય હોતિ. હેતુઅત્થે ભુમ્મં. એવં સેસેસુ. **નિકન્તી**તિ નિકામના છન્દરાગો . ભાયતિ એતસ્માતિ ભયં, નિકન્તિ એવ ભયં **નિકન્તિભયં**. કબળીકારાહારહેતુ ઇમેસં સત્તાનં છન્દરાગો ભયં ભયાનકં દિટ્ઠધમ્મિકાદિભેદસ્સ અનત્થસ્સ સકલસ્સાપિ વટ્ટદુક્ખસ્સ હેતુભાવતો. તેનેવાહ ''કબળીકારે ચે, ભિક્ખવે, આહારે અત્થિ રાગો, અત્થિ નન્દી, અત્થિ તણ્હા, પતિટ્ઠિતં તત્થ વિઞ્ઞાણં વિરુળ્હ''ન્તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૨.૬૪; કથા॰ ૨૯૬; મહાનિ॰ ૭). **ઉપગમનં** અપ્પહીનવિપલ્લાસસ્સ આરમ્મણેન સમોધાનં સઙ્ગતિ સુખવેદનીયાદિફસ્સુપ્પત્તિ **ભયં** ભયાનકં તીહિ દુક્ખતાહિ અપરિમુચ્ચનતો. તેનાહ ''સુખવેદનીયં, ભિક્ખવે, ફસ્સં પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જતિ સુખા વેદના (સં॰ નિ॰ ૪.૧૨૯), તસ્સ વેદનાપચ્ચયા તણ્હા...પે॰... દુક્ખક્ખન્ધસ્સ સમુદયો હોતી''તિ (ઉદા॰ ૧). તત્થ તત્થ ભવે ઉપપજ્જતિ એતેનાતિ **ઉપપત્તિ**, ઉપપજ્જનં વા **ઉપપત્તિ**, ખિપનં **ભયં** ભયાનકં ઉપપત્તિમૂલકેહિ બ્યસનેહિ અપરિમુત્તતો. તેનાહ ''અવિદ્વા, ભિક્ખવે, પુરિસપુગ્ગલો પુઞ્ઞઞ્ચે સઙ્ખારં અભિસઙ્ખરોતિ, પુઞ્ઞુપગં ભવતિ વિઞ્ઞાણં. અપુઞ્ઞઞ્ચે સઙ્ખારં અભિસઙ્ખરોતિ, અપુઞ્ઞુપગં ભવતિ વિઞ્ઞાણ''ન્તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૨.૫૧). **પટિસન્ધી**તિ ભવન્તરાદીહિ પટિસન્ધાનં, તં **ભયં** ભયાનકં પટિસન્ધિનિમિત્તેહિ દુક્ખેહિ અવિમુચ્ચનતો. તેનાહ ''વિઞ્ઞાણે ચે, ભિક્ખવે, આહારે અત્થિ રાગો, અત્થિ નન્દી, અત્થિ તણ્હા, પતિટ્ઠિતં તત્થ વિઞ્ઞાણં વિરુળ્હ''ન્તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૨.૬૪).

પુત્તમંસૂપમેન ઓવાદેન **દીપેતબ્બો** નિચ્છન્દરાગપરિભોગાય. એવં હિ તત્થ નિકન્તિભયં ન હોતિ. નિચ્ચમ્મા ગાવી યં યં ઠાનં ઉપગચ્છતિ, તત્થ તત્થેવ નં પાણિનો ખાદન્તિયેવ. એવં ફસ્સે સતિ વેદના ઉપ્પજ્જતિ, વેદના ચ દુક્ખસલ્લાદિતો દટ્ઠબ્બાતિ ફસ્સે આદીનવં પસ્સન્તસ્સ ઉપગમનભયં ન હોતીતિ આહ "**ફસ્સાહારો નિચ્ચમ્મગાવૂપમેન દીપેતબ્બો**"તિ. એકાદસહિ અગ્ગીહિ સબ્બસો આદિત્તા ભવા અઙ્ગારકાસુસદિસાતિ પસ્સતો ઉપપત્તિભયં ન હોતીતિ આહ "**મનોસઞ્ચેતનાહારો અઙ્ગારકાસૂપમેન દીપેતબ્બો**"તિ. ચોરસદિસં વિઞ્ઞાણં અનત્થપાતતો, પહારસદિસી વેદના દુરધિવાસતોતિ સમ્મદેવ પસ્સતો પટિસન્ધિભયં ન હોતીતિ આહ "**વિઞ્ઞાણાહારો સત્તિસતૂપમેન દીપેતબ્બો**"તિ.

એવં કિચ્ચાદિમુખેન આહારેસુ આદીનવં વિભાવેત્વા ઇદાનિ તત્થ યથાધિપ્પેતં આહારં નિદ્ધારેત્વા પટિક્કૂલતો મનસિકારવિધિં દસ્સેતું "**ઇમેસુ પના**"તિઆદિ વુત્તં. **ઉપાદાયરૂપનિદ્દેસેપિ** ''કબળીકારો આહારો''તિ (ધ॰ સ॰ ૫૯૫) આગતત્તા તતો વિસેસેન્તો "**અસિતપીતખાયિતસાયિતપ્પભેદો**"તિ આહ, ભૂતકથનં વા એતં. તત્થ **અસિતપીતખાયિતસાયિતપ્પભેદો**તિ અસિતબ્બપાતબ્બખાયિતબ્બસાયિતબ્બવિભાગો કાલભેદવચનિચ્છાય અભાવતો યથા ''દુદ્ધ''ન્તિ. **કબળીકારો આહારો વા**તિ અવધારણં યથા ફસ્સાહારાદિનિવત્તનં, એવં ઓજાહારનિવત્તનમ્પિ દટ્ઠબ્બં. સવત્થુકો એવ હિ આહારો ઇધ કમ્મટ્ઠાનભૂતો, તેન આહરીયતીતિ આહારોતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. આહરતીતિ આહારોતિ અયં પનત્થો નિબ્બત્તિતઓજાવસેન વેદિતબ્બો. **ઇમસ્મિં અત્થે**તિ ઇમસ્મિં કમ્મટ્ઠાનસઙ્ખાતે અત્થે. **ઉપ્પન્ના સઞ્ઞા**તિ સઞ્ઞાસીસેન ભાવનં વદતિ. તથા હિ વક્ખતિ ''પટિક્કૂલાકારગ્ગહણવસેન પના''તિઆદિ (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૩૦૫).

કમ્મટ્ઠાનં ઉગ્ગહેત્વાતિ કમ્મટ્ઠાનં પરિયત્તિધમ્મતો, અત્થતો ચ સુગ્ગહિતં સુમનસિકતં સૂપધારિતં કત્વા. તેનાહ "**ઉગ્ગહતો એકપદમ્પિ અવિરજ્ઝન્તેના**"તિ. તત્થ **ઉગ્ગહતો**તિ આચરિયુગ્ગહતો. **એકપદમ્પી**તિ એકમ્પિ

પદં, એકકોટ્ઠાસમ્પિ વા, પદેસમત્તમ્પીતિ અત્થો. **દસહાકારેહી**તિ કસ્મા વુત્તં, નનુ અન્તિમજીવિકાભાવતો, પિણ્ડપાતસ્સ અલાભલાભેસુ પરિતસ્સનગેધાદિસમુપ્પત્તિતો, ભુત્તસ્સ સમ્મદજનનતો, કિમિકુલસંવદ્ધનતોતિ એવમાદીહિપિ આકારેહિ આહારે પટિક્કૂલતા પચ્ચવેક્ખિતબ્બા? વુત્તં હેતં ''અન્તમિદં, ભિક્ખવે, જીવિકાનં યદિદં પિણ્ડોલ્યં, અભિસાપોયં, ભિક્ખવે, લોકસ્મિં 'પિણ્ડોલો વિચરસિ પત્તપાણી'''તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૮૦), ''અલદ્ધા ચ પિણ્ડપાતં પરિતસ્સતિ, લદ્ધા ચ પિણ્ડપાતં ગધિતો મુચ્છિતો અજ્ઝોસન્નો અનાદીનવદસ્સાવી અનિસ્સરણપઞ્ઞો પરિભુઞ્જતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૧૨૪), ''ભુત્તો ચ આહારો કસ્સચિ કદાચિ મરણં વા મરણમત્તં વા દુક્ખં આવહતિ, ઉક્કોચકાદયો, તક્કોટકાદયો ચ દ્વત્તિંસ દ્વત્તિંસ કુલપ્પભેદા કિમયો ચ નં ઉપનિસ્સાય જીવન્તી''તિ.

વુચ્ચતે – અન્તિમજીવિકાભાવો તાવ ચિત્તસંકિલેસવિસોધનત્થં કમ્મટ્ઠાનાભિનિવેસતો પગેવ મનસિ કાતબ્બો ''માહં છવાલાતસદિસો ભવેય્ય''ન્તિ. તથા પિણ્ડપાતસ્સ અલાભલાભેસુપિ પરિતસ્સનગેધાદિસમુપ્પત્તિનિવારણં પગેવ અનુટ્ઠાતબ્બં સુપરિસુદ્ધસીલસ્સ પટિસઙ્ખાનવતો તદભાવતો. ભત્તસમ્મદો અનેકન્તિકો, પરિભોગન્તોગધો વા વેદિતબ્બો. કિમિકુલસંવદ્ધનં પન ન સઙ્ગહેતબ્બં, સઙ્ગહિતમેવ વા ''દસહાકારેહી''તિ એત્થ નિયમસ્સ અકતત્તા. ઇમિના વા નયેન ઇતરેસમ્પેત્થ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો યથાસમ્ભવમેત્થ પટિક્કૂલતાપચ્ચવેક્ખણસ્સ અધિપ્પેતત્તા. તથા હિ ઘરગોળિકવચ્ચમૂસિકજતુકવચ્ચાદિકં સમ્ભવન્તં ગહિતં, ન એકન્તિકન્તિ. તથા પરિયેસનાદીસુપિ યથાસમ્ભવં વત્તબ્બં.

ગમનતોતિઆદીસુ પચ્ચાગમનમ્પિ ગમનસભાગત્તા ગમનેનેવ સઙ્ગહિતં. પટિક્કમનસાલાદિઉપસઙ્કમનં વિય પરિયેસને સમાનપટિક્કૂલં હિ અસુચિટ્ઠાનક્કમનવિરૂપદુગ્ગન્ધદસ્સનઘાયનાધિવાસનેહિ. **ગમનતો**તિ ભિક્ખાચારવસેન ગોચરગામં ઉદ્દિસ્સ ગમનતો. **પરિયેસનતો**તિ ગોચરગામે ભિક્ખત્થં આહિણ્ડનતો. **પરિભોગતો**તિ આહારસ્સ પરિભુઞ્જનતો. ઉભયં ઉભયેન આસયતિ, એકજ્ઝં પવત્તમાનોપિ કમ્મબલવવત્થિતો હુત્વા મરિયાદવસેન અઞ્ઞમઞ્ઞં અસઙ્કરતો સયતિ તિટ્ઠતિ પવત્તતીતિ આસયો, આમાસયસ્સ ઉપરિ તિટ્ઠનકો પિત્તાદિકો. મરિયાદત્થો હિ અયમાકારો, તતો **આસયતો**. નિદધાતિ યથાભુત્તો આહારો નિચિતો હુત્વા તિટ્ઠતિ એત્થાતિ નિધાનં, આમાસયો, તતો **નિધાનતો**. **અપરિપક્કતો**તિ ગહણીસઙ્ખાતેન કમ્મજતેજેન અપરિપક્કતો. **પરિપક્કતો**તિ યથાભુત્તસ્સ આહારસ્સ વિપક્કભાવતો. **ફલતો**તિ નિબ્બત્તિતો. **નિસ્સન્દતો**તિ ઇતો ચિતો ચ વિસ્સન્દનતો. **સમ્મક્ખનતો**તિ સબ્બસો મક્ખનતો. સબ્બત્થ આહારે પટિક્કૂલતા પચ્ચવેક્ખિતબ્બાતિ યોજના. તંતંકિરિયાનિપ્ફત્તિપટિપાટિવસેન ચાયં ગમનતોતિઆદિકા અનુપુબ્બી ઠપિતા, સમ્મક્ખનં પન પરિભોગાદીસુ લબ્ભમાનમ્પિ નિસ્સન્દવસેન વિસેસતો પટિક્કૂલન્તિ સબ્બપચ્છા ઠપિતન્તિ દટ્ઠબ્બં.

૨૯૫. એવં મહાનુભાવેતિ ઇદાનિ વત્તબ્બપટિપત્તિયા મહાનુભાવેતિ વદન્તિ, સબ્બત્થકકમ્મટ્ઠાનપરિહરણાદિસિદ્ધં વા ધમ્મસુધમ્મતં પુરક્ખત્વા યોગાવચરેન એવં પટિપજ્જિતબ્બન્તિ દસ્સેન્તો "**એવં મહાનુભાવે નામ સાસને**"તિઆદિમાહ. તત્થ **નામ**-સદ્દો સમ્ભાવને દટ્ઠબ્બો. પબ્બજિતેન ગામાભિમુખેન ગન્તબ્બન્તિ યોજના. અયઞ્ચ ગમનાદિતો પચ્ચવેક્ખણા યોગિનો ન અત્તુદ્દેસિકાવ, અથ ખો અનુદ્દેસિકાપીતિ દસ્સેન્તો "**સકલરત્તિ**"ન્તિઆદિના ધુરદ્વયં પરિગ્ગહેસિ. **પરિવેણ**ન્તિ પરિવેણઙ્ગણં. **વીસતિંસવારે**તિ એત્થ સન્તતિપચ્ચુપ્પન્નવસેન વારપરિચ્છેદોતિ કેચિ, અપરે પન ''ઉણ્હાસનેના''તિ વદન્તિ. નીવરણવિક્ખમ્ભનઞ્હિ અપ્પત્તા ભાવના ફરણપીતિયા અભાવતો નિસજ્જાવસેન કાયકિલમથં ન વિનોદતિયેવાતિ ઇરિયાપથચલનં હોતિયેવ. વીસતિંસગ્ગહણં પન યથાસલ્લક્ખિતભિક્ખાચરણવેલાવસેન. અથ વા ગમનતો યાવ સમ્મક્ખનમનસિકારો એકો વારો, એવં વીસતિંસવારે કમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરિત્વા. **નિજનસમ્બાધાની**તિ

જનસમ્બાધરહિતાનિ, તેન અપ્પાકિણ્ણતં, અપ્પસદ્દતં, અપ્પનિગ્ઘોસતઞ્ચ દસ્સેતિ. તતો એવ **પવિવેકસુખાનિ** જનવિવેકેન ઇટ્ઠાનિ, પવિવેકસ્સ વા ઝાનાનુયોગસ્સ ઉપકારાનિ. યસ્મા **છાયૂદકસમ્પન્નાનિ**, તસ્મા **સીતલાનિ**. યસ્મા **સુચીનિ**, તસ્મા **રમણીયભૂમિભાગાની**તિ પુરિમાનિ દ્વે પચ્છિમાનં દ્વિન્નં કારણવચનાનિ. **અરિયન્તિ** નિદ્દોસં. **વિવેકરતિ**ન્તિ ઝાનાનુયોગરતિં.

કિઞ્ચાપિ યોગાવચરાનં વસનટ્ઠાનં નામ સુજગ્ગિતં સુસમ્મટ્ઠમેવ હોતિ, કદાચિ પન જગ્ગનતો પચ્છા એવમ્પિ સિયાતિ પટિક્કૂલતાપચ્ચવેક્ખણાય સમ્ભવદસ્સનત્થં "**પાદરજઘરગોલિકવચ્ચાદિસમ્પરિકિણ્ણ**"ન્તિઆદિ વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. તત્થ **પચ્ચત્થરણ**ન્તિ ભૂમિયા છવિરક્ખણત્થં અત્થરિતબ્બં ચિમિલિકાદિઅત્થરણમાહ. **જતુકા** ખુદ્દકવગ્ગુલિયો. **ઉપહતત્તા**તિ દૂસિતત્તા. **તતો**તિ તતો તતો. અપ્પેકદા **ઉલૂકપારાવતાદીહી**તિ ઇધાપિ "અપ્પેકદા"તિ પદં આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. **ઉદકચિક્ખલ્લાદીહી**તિ **આદિ**-સદ્દેન કચવરાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. પરિવેણતો વિહારઙ્ગણપ્પવેસમગ્ગો **વિહારરચ્છા**.

વિતક્કમાળકેતિ "કત્થ નુ ખો અજ્જ ભિક્ખાય ચરિતબ્બ"ન્તિઆદિના વિતક્કનમાળકે. **ગામમગ્ગ**ન્તિ ગામગામિમગ્ગં. **ખાણુકણ્ટકમગ્ગો**તિ ખાણુકણ્ટકવન્તો મગ્ગો. **દટ્ઠબ્બો હોતી**તિ દસ્સનેન ગમનં ઉપલક્ખેતિ.

ગણ્ડં પટિચ્છાદેન્તેનાતિઆદિ એવમજ્ઝાસયેન નિવાસનાદિ કાતબ્બન્તિ વત્તદસ્સનં, ગણ્ડરોગિના વાતાતપાદિપરિસ્સયવિનોદનત્થં ગણ્ડં પટિચ્છાદયમાનેન વિય. અથ વા ગણ્ડં વિય ગણ્ડં પટિચ્છાદયમાનેનાતિ એકં ગણ્ડ-સદ્દં આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં ભવતિ. "ગણ્ડોતિ ખો, ભિક્ખવે, પઞ્ચન્નેતં ઉપાદાનક્ખન્ધાનં અધિવચન"ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૯.૧૫; સં॰ નિ॰ ૪.૧૦૩) વચનતો **ગણ્ડો**તિ અત્તભાવસ્સ પરિયાયો, વિસેસતો રૂપકાયસ્સ દુક્ખતાસૂલયોગતો, અસુચિપગ્ઘરણતો, ઉપ્પાદજરાભઙ્ગેહિ ઉદ્ધુમાતકપક્કપભિજ્જનતો. **વણચોળક**ન્તિ વણપટિચ્છાદકવત્થખણ્ડં. **નીહરિત્વા**તિ થવિકતો ઉદ્ધરિત્વા. **કુણપાનિપી**તિ **પિ**-સદ્દો ગરહાયં એવરૂપાનિપિ દટ્ઠબ્બાનિ ભવન્તીતિ, સમ્ભવદસ્સને વા ઇદમ્પિ તત્થ સમ્ભવતીતિ. **અધિવાસેતબ્બો**તિ ખમિતબ્બો અઞ્ઞથા આહારસ્સ અનુપલબ્ભનતો. **ગામદ્વારે**તિ ગામદ્વારસમીપે, ઉમ્મારબ્ભન્તરે વા. **ગામરચ્છા** વિનિવિજ્ઝિત્વા ઠિતા **ઓલોકેતબ્બા હોન્તિ** યુગમત્તદસ્સિનાપિ સતાતિ અધિપ્પાયો.

પચ્ચત્થરણાદીતિ ઘરગોલિકવચ્ચાદિસંકિલિટ્ઠપચ્ચત્થરણાદિકં. **અનેકકુણપપરિયોસાન**ન્તિ એત્થ દુન્નિવત્થદુપ્પારુતમનુસ્સસમાકુલાનં ગામરચ્છાનં ઓલોકનમ્પિ આનેત્વા વત્તબ્બં. તમ્પિ હિ પટિક્કૂલમેવાતિ. **અહો વતા**તિ ગરહને નિપાતો. **ભો**તિ ધમ્માલપનં. યાવઞ્ચિદં પટિક્કૂલો આહારો યદત્થં ગમનમ્પિ નામ એવં જેગુચ્છં, દુરધિવાસનઞ્ચાતિ અત્થો.

૨૯૬. **ગમનપટિક્કૂલ**ન્તિ ગમનમેવ પટિક્કૂલં ગમનપટિક્કૂલં. **અધિવાસેત્વાપી**તિ **પિ**-સદ્દો સમ્પિણ્ડનત્થો, તેન "એત્તકેનાપિ મુત્તિ નત્થિ, ઇતો પરમ્પિ મહન્તં પટિક્કૂલં સકલં અધિવાસેતબ્બમેવા"તિ વક્ખમાનં પટિક્કૂલં સમ્પિણ્ડેતિ. **સઙ્ઘાટિપારુતેના**તિ સઙ્ઘાટિયા કપ્પનપારુપનેન પારુતસરીરેન. **યત્થા**તિ યાસુ વીથીસુ. **યાવ પિણ્ડિકમંસાપી**તિ યાવ જઙ્ઘપિણ્ડિકમંસપ્પદેસાપિ. **ઉદકચિક્ખલ્લે**તિ ઉદકમિસ્સે કદ્દમે. **એકેન ચીવર**ન્તિ એકેન હત્થેન નિવત્થચીવરં. મચ્છા ધોવીયન્તિ એતેનાતિ **મચ્છધોવનં**, ઉદકં. સમ્મિસ્સ-સદ્દો પચ્ચેકં સમ્બન્ધિતબ્બો. **ઓળિગલ્લાનિ** ઉચ્છિટ્ઠોદકગબ્ભમલાદીનં સકદ્દમાનં સન્દનટ્ઠાનાનિ, યાનિ જણ્ણુમત્તઅસુચિભરિતાનિપિ હોન્તિ.

ચન્દનિકાનિ કેવલાનં ઉચ્છિટ્ઠોદકગબ્ભમલાદીનં સન્દનટ્ઠાનાનિ . **યતો**તિ ઓળિગલ્લાદિતો. **તા મક્ખિકા**તિ તત્થ સણ્ડસણ્ડચારિનો નીલમક્ખિકા. **નિલીયન્તી**તિ અચ્છન્તિ.

દદમાનાપીતિઆદિ સતિપિ કેસઞ્ચિ સદ્ધાનં વસેન સક્કચ્ચકારે પટિક્કૂલપચ્ચવેક્ખણાયોગ્યં પન અસદ્ધાનં વસેન પવત્તનકઅસક્કચ્ચકારમેવ દસ્સેતું આરદ્ધં. **તુણ્હી હોન્તિ** સયમેવ રિઞ્ચિત્વા ગચ્છિસ્સતીતિ. **ગચ્છા**તિ અપેહિ. **રે**તિ અમ્ભો. **મુણ્ડકા**તિ અનાદરાલપનં. **સમુદાચરન્તી**તિ કથેન્તિ. પિણ્ડોલ્યસ્સ અન્તિમજીવિકાભાવેનાહ “**કપણમનુસ્સેન વિય ગામે પિણ્ડાય ચરિત્વા નિક્ખમિતબ્બ**”ન્તિ.

૨૯૭. **તત્થા**તિ તસ્મિં પત્તગતે આહારે. **લજ્જિતબ્બં હોતિ** “ઉચ્છિટ્ઠં નુ ખો અયં મય્હં દાતુકામો”તિ આસઙ્કેય્યાતિ, **સેદો પગ્ઘરમાનો** આહારસ્સ વા ઉણ્હતાય, ભિક્ખુનો વા સપરિળાહતાયાતિ અધિપ્પાયો. **સુક્ખથદ્ધભત્તમ્પી**તિ સુક્ખતાય થદ્ધમ્પિ ભત્તં, પગેવ તક્કકઞ્જિકાદિના ઉપસિત્તન્તિ અધિપ્પાયો. તેન સેદેન કિલિન્નતાય પટિક્કૂલતં વદતિ.

તસ્મિન્તિ પિણ્ડપાતે. **સમ્ભિન્નસોભે**તિ સબ્બસો વિનટ્ઠસોભે. **વેમજ્ઝતો પટ્ઠાયા**તિ જિવ્હાય મજ્ઝતો પટ્ઠાય. **દન્તગૂથકો** દન્તમલં. **વિચુણ્ણિતમક્ખિતો**તિ ઉભયેહિ દન્તેહિ વિચુણ્ણિતો ખેળાદીહિ સમુપલિત્તો. એવંભૂતસ્સ યસ્સ યાયં પુબ્બે વણ્ણસમ્પદા, ગન્ધસમ્પદા, અભિસઙ્ખારસમ્પદા ચ, સા એકંસેન વિનસ્સતિ, રસો પન નસ્સેય્ય વા ન વાતિ આહ “**અન્તરહિતવણ્ણગન્ધસઙ્ખારવિસેસો**”તિ. **સુવાનદોણિય**ન્તિ સારમેય્યાનં ભુઞ્જનકઅમ્બણે. **સુવાનવમથુ વિયા**તિ વન્તસુનખછડ્ડનં વિય. **ચક્ખુસ્સ આપાથં અતીતત્તા અજ્ઝોહરિતબ્બો હોતી**તિ ઉક્કંસગતં તસ્સ પટિક્કૂલભાવં વિભાવેતિ.

૨૯૮. **પરિભોગ**ન્તિ અજ્ઝોહરણં. **એસ** આહારો અન્તો પવિસમાનો બહલમધુકતેલમક્ખિતો વિય પરમજેગુચ્છો હોતીતિ સમ્બન્ધો. **અન્તો**તિ કોટ્ઠસ્સ અબ્ભન્તરે. નિધાનમનુપગતો આમાસયં અપ્પત્તોયેવ આહારો પિત્તાદીહિ વિમિસ્સિતો હોતીતિ આહ “**પવિસમાનો**”તિ. આમાસયપક્કાસયવિનિમુત્તો કોયમાસયો નામાતિ આસઙ્કં સન્ધાયાહ “**યસ્મા**”તિઆદિ. પિત્તમેવાસયો **પિત્તાસયો. અધિકો હોતી**તિ વુત્તં મન્દપુઞ્ઞબાહુલ્લતો લોકસ્સ. **એવં આસયતો**તિ જેગુચ્છો હુત્વા અન્તો પવિટ્ઠો જેગુચ્છતરેહિ પિત્તાદીહિ વિમિસ્સિતો અતિવિય જેગુચ્છો હોતીતિ એવં આસયતો પટિક્કૂલતા પચ્ચવેક્ખિતબ્બા.

૨૯૯. **નિધાનતો**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **સો**તિ આહારો. **દસવસ્સિકેના**તિ જાતિયા દસવસ્સેન સત્તેન. **ઓકાસે**તિ આમાસયસઙ્ખાતે પદેસે.

૩૦૦. **એવરૂપે**તિ એદિસે, દસવસ્સાનિ યાવ વસ્સસતં અધોતવચ્ચકૂપસદિસેતિ અત્થો. **નિધાન**ન્તિ નિધાતબ્બતં. **યથાવુત્તપ્પકારે**તિ સચે પન “દસવસ્સિકેના”તિઆદિના (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૯૯) યથાવુત્તો પકારો એતસ્સાતિ યથાવુત્તપ્પકારો, તસ્મિં. **પરમન્ધકારતિમિસે**તિ અતિવિય અન્ધકરણમહાતમસિ. અતિદુગ્ગન્ધજેગુચ્છે પદેસે પરમજેગુચ્છભાવં ઉપગન્ત્વા તિટ્ઠતીતિ સમ્બન્ધો. કત્થ કિં વિયાતિ આહ “**યથા નામા**”તિઆદિ. કાલમેઘેન અભિવુટ્ઠે આવાટે બહુસો વસ્સનેન એકચ્ચં અસુચિજાતં ઉપ્પિલવિત્વા વિગચ્છેય્યાતિ **અકાલમેઘ**-ગ્ગહણં. **તિણપણ્ણકિલઞ્જખણ્ડ**-ગ્ગહણં ન અસુભસ્સાપિ અસુભેન સમ્મિસ્સતાય અસુભભાવપ્પત્તિદસ્સનત્થં. **કાયગ્ગિસન્તાપકુથિતકુથનસઞ્જાતફેણપુબ્બુળકાચિતો**તિ ગહણિતેજેન પક્કુથિતનિપ્પક્કતાય સમુપ્પન્નફેણપુબ્બુળનિચિતો. **અપરિપક્કતો**તિ અપરિપક્કભાવતો.

૩૦૧. **સુવણ્ણરજતાદિધાતુયો વિયા**તિ યથા સુવણ્ણરજતાદિધાતુયો વિધિના તાપિયમાના સુવણ્ણરજતાદિકે મુઞ્ચન્તિયો સુવણ્ણરજતાદિભાવં ઉપગચ્છન્તીતિ વુચ્ચન્તિ, ન એવમયં. અયં પન આહારો કાયગ્ગિના પરિપક્કો ફેણપુબ્બુળકે મુઞ્ચન્તો સણ્હં કરોન્તિ એત્થાતિ ''સણ્હકરણી''તિ લદ્ધનામકે નિસદે પિસિત્વા નાળિકે ખુદ્દકવેળુનાળિકાયં વણ્ણસણ્ઠાનમત્તેન પક્ખિપ્પમાનપણ્ડુમત્તિકા વિય કરીસભાવં ઉપગન્ત્વા પક્કાસયં પૂરેતિ, મુત્તભાવં ઉપગન્ત્વા મુત્તવત્થિં પૂરેતીતિ યોજના. ગહણિયા ઇન્ધનભાગો વિય કિમિભક્ખભાગો ચ અપાકટોવ . રસભાગો ફલતો પકાસીયતિ, અપરિપક્કસભાગા ચ તેતિ તે અનામસિત્વા કરીસમુત્તભાગા એવેત્થ દસ્સિતા.

૩૦૨. પટિક્કૂલસ્સ નામ ફલેન પટિક્કૂલેનેવ ભવિતબ્બન્તિ દસ્સેન્તો ''**સમ્મા પરિપચ્ચમાનો**''તિઆદિમાહ. **નખદન્તાદીની**તિ **આદિ**-સદ્દેન ન કેવલં તચાદીનિ એવ **દ્વત્તિંસાકારપાળિયં** (મ॰ નિ॰ ૩.૧૫૪; ખુ॰ પા॰ ૩.દ્વત્તિંસાકાર) આગતાનિ, અથ ખો અક્ખિગૂથકણ્ણગૂથદન્તમલજલ્લિકાસમ્ભવાદીનિ દ્વત્તિંસકોટ્ઠાસવિનિમુત્તાનિ અસુભાનિ સઙ્ગણ્હન્તો ''**નાનાકુણપાની**''તિ આહાતિ દટ્ઠબ્બં.

૩૦૩. **નિસ્સન્દમાનો**તિ વિસ્સવન્તો, પગ્ઘરન્તોતિ અત્થો. **આદિના પકારેના**તિ એત્થ **આદિ**-સદ્દેન નાસિકાય સિઙ્ઘાણિકા, મુખેન ખેળો, કદાચિ પિત્તં, સેમ્હં, લોહિતં વમતિ, વચ્ચમગ્ગેન ઉચ્ચારો, પસ્સાવમગ્ગેન પસ્સાવો, સકલકાયે લોમકૂપેહિ સેદજલ્લિકાતિ એવંપકારં અસુચિં સઙ્ગણ્હાતિ. ''**પઠમદિવસે**''તિ ઇદં નિસ્સન્દદિવસાપેક્ખાય વુત્તં. તેનાહ ''**દુતિયદિવસે નિસ્સન્દેન્તો**''તિ. **વિકુણિતમુખો**તિ જિગુચ્છાવસેન સઙ્કુચિતમુખો. તેનાહ ''**જેગુચ્છી**''તિ. **મઙ્કુભૂતો**તિ વિમનકજાતો ''ઇમમ્પિ નામ પોસેમી''તિ. **રત્તો**તિ વત્થં વિય રઙ્ગજાતેન ચિત્તસ્સ વિપરિણામાકારેન છન્દરાગેન રત્તો. **ગિદ્ધો**તિ અભિકઙ્ખનસભાવેન અભિગિજ્ઝનેન ગિદ્ધો ગેધં આપન્નો. **ગધિતો**તિ દુમ્મોચનીયભાવેન ગન્થિતો વિય તત્થ પટિબદ્ધો. **મુચ્છિતો**તિ રસતણ્હાય મુચ્છં મોહં આપન્નો. **વિરત્તો**તિ વિગતરાગો. **અટ્ટીયમાનો**તિ દુક્ખિયમાનો. **હરાયમાનો**તિ લજ્જમાનો. **જિગુચ્છમાનો**તિ હીળેન્તો.

નવદ્વારેહીતિ પાકટાનં મહન્તાનં વસેન વુત્તં, લોમકૂપવિવરેહિપિ સન્દતેવાતિ. **નિલીયતી**તિ અત્તાનં અદસ્સેન્તો નિગૂહતિ, સઙ્કુચતિ વા. **એવન્તિ** એકેન દ્વારેન પવેસનં અનેકેહિ દ્વારેહિ અનેકધા નિક્ખામનં, પકાસનં પવેસનં, નિગૂળ્હં નિક્ખામનમ્પીતિ સોમનસ્સજાતેન પવેસનં, મઙ્કુભૂતેન નિક્ખામનં, સારત્તેન પવેસનં, વિરત્તેન નિક્ખામનન્તિ ઇમેહિ પકારેહિ.

૩૦૪. **પરિભોગકાલેપીતિ પિ**-સદ્દેન પવિટ્ઠમત્તોપિ નામ પવેસદ્વારં જેગુચ્છં કરોતિ, પગેવ લદ્ધપરિવાસો પરિપાકપ્પત્તો ઇતરદ્વારાનીતિ દસ્સેતિ. **એસ** આહારો. **ગન્ધહરણત્થન્તિ** વિસ્સગન્ધાપનયનત્થં. **કાયગ્ગિના**તિ ગહણિતેજાનુગતેન કાયુસ્માના. **ફેણુદ્દેહકન્તિ** ફેણાનિ ઉટ્ઠપેત્વા ઉટ્ઠપેત્વા. **પચ્ચિત્વા**તિ પરિપાકં ગન્ત્વા. **ઉત્તરમાનો**તિ ઉપ્પિલવન્તો. **સેમ્હાદીતિ આદિ**-સદ્દેન પિત્તાદિકે સઙ્ગણ્હાતિ. **કરીસાદીતિ આદિ**-સદ્દેન સેદજલ્લિકાદિકે. **ઇમાનિ દ્વારાનિ** મુખાદીનિ. **એકચ્ચન્તિ** પસ્સાવમગ્ગં સન્ધાય વદતિ. ચોક્ખજાતિકા પન મુખાદીનિપિ ધોવિત્વા હત્થં પુન ધોવન્તિયેવ. પુન **એકચ્ચન્તિ** વચ્ચમગ્ગં. **દ્વત્તિક્ખત્તુન્તિ** દ્વિક્ખત્તું, તિક્ખત્તું વા. એત્થ ચ આહારત્થાય ગમનપરિયેસનાનં પટિક્કૂલતા આહારે પટિક્કૂલતા વુત્તા. પરિભોગસ્સ તન્નિસ્સયતો, આસયનિધાનાનં તંસમ્બન્ધતો, ઇતરેસં તબ્બિકારતોતિ અયમ્પિ વિસેસો વેદિતબ્બો. કિમિભક્ખભાવોપિ હિસ્સ વિકારપક્ખેયેવ ઠપેતબ્બોતિ.

૩૦૫. તં નિમિત્તન્તિ યથાવુત્તેહિ આકારેહિ પુનપ્પુનં મનસિ કરોન્તસ્સ પટિક્કૂલાકારવસેન ઉપટ્ઠિતં કબળીકારાહારસઞ્ઞિતં ભાવનાય નિમિત્તં આરમ્મણં, ન ઉગ્ગહપટિભાગનિમિત્તં. યદિ હિ તત્થ ઉગ્ગહનિમિત્તં ઉપ્પજ્જેય્ય, પટિભાગનિમિત્તેનપિ ભવિતબ્બં. તથા ચ સતિ અપ્પનાપ્પત્તેન ઝાનેન ભવિતબ્બં, ન ચ ભવતિ, કસ્મા? ભાવનાય નાનાકારતો, સભાવધમ્મભાવેન ચ કમ્મટ્ઠાનસ્સ ગમ્ભીરભાવતો. તેનાહ "**કબળીકારાહારસ્સ સભાવધમ્મતાય ગમ્ભીરત્તા**"તિ. એત્થ હિ યદિપિ પટિક્કૂલાકારવસેન ભાવના પવત્તતિ. યે પન ધમ્મે ઉપાદાય કબળીકારાહારપઞ્ઞત્તિ, તે એવ ધમ્મા પટિક્કૂલા, ન પઞ્ઞત્તીતિ પટિક્કૂલાકારગ્ગહણમુખેનપિ સભાવધમ્મેયેવ આરબ્ભ ભાવનાય પવત્તનતો, સભાવધમ્માનઞ્ચ સભાવેનેવ ગમ્ભીરભાવતો ન તત્થ ઝાનં અપ્પેતું સક્કોતિ. ગમ્ભીરભાવતો હિ પુરિમસચ્ચદ્વયં દુદ્દસં જાતન્તિ. યદિ ઉપચારસમાધિના ચિત્તં સમાધિયતિ, કથં કમ્મટ્ઠાનં ''સઞ્ઞા'' ઇચ્ચેવ વોહરીયતીતિ આહ "**પટિક્કૂલાકારગ્ગહણવસેન પના**"તિઆદિ.

ઇદાનિ ઇમિસ્સા ભાવનાય આનિસંસં દસ્સેતું "**ઇમઞ્ચ પના**"તિઆદિ વુત્તં. **રસતણ્હાયા**તિ મધુરાદિરસવિસયાય તણ્હાય. **પતિલીયતી**તિ સઙ્કુચતિ અનેકાકારં તત્થ પટિક્કૂલતાય સઞ્ઞિતત્તા. **પતિકુટતી**તિ અપસક્કતિ ન વિસરતિ. **પતિવત્તતી**તિ નિવત્તતિ. **કન્તારનિત્થરણત્થિકો**તિ મહતો દુબ્ભિક્ખકન્તારસ્સ નિત્થરણપ્પયોજનો. **વિગતમદો**તિ માનમદાદીનં અભાવેન નિમ્મદો, મદાભાવગ્ગહણેનેવ ચસ્સ દવમણ્ડનવિભૂસનાદીનમ્પિ અભાવો ગહિતોયેવાતિ દટ્ઠબ્બં. **કબળીકારાહારપરિઞ્ઞામુખેના**તિ વુત્તનયેન પટિક્કૂલાકારતો કબળીકારાહારસ્સ પરિચ્છિજ્જ જાનનદ્વારેન. **પઞ્ચકામગુણિકો રાગો**તિ અનતિવત્તનટ્ઠેન પઞ્ચસુ કામગુણેસુ નિયુત્તો, તપ્પયોજનો વા રાગો. **પરિઞ્ઞં** સમતિક્કમં **ગચ્છતિ**. રસતણ્હાય હિ સમ્મદેવ વિગતાય રૂપતણ્હાદયોપિ વિગતા એવ હોન્તિ ભોજને મત્તઞ્ઞુતાય ઉક્કંસગમનતો. સતિ ચ વિસયિસમતિક્કમે વિસયો સમતિક્કન્તો એવ હોતીતિ આહ "**સો પઞ્ચકામગુણપરિઞ્ઞામુખેન રૂપક્ખન્ધં પરિજાનાતી**"તિ. રૂપાયતનાદીસુ હિ પરિઞ્ઞં ગચ્છન્તેસુ તન્નિસ્સયભૂતાનિ, તગ્ગાહકા પસાદા ચ સુખેનેવ પરિઞ્ઞં ગચ્છન્તીતિ. **અપરિપક્કાદીતિ આદિ**-સદ્દેન આસયનિધાનાનમ્પિ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. તત્થ **અપરિપક્કં** તાવ ઉદરિયમેવ. આસયગ્ગહણેન પિત્તસેમ્હપુબ્બલોહિતાનં, પરિપક્કગ્ગહણેન કરીસમુત્તાનં, ફલગ્ગહણેન કેસાદીનં સબ્બેસં પરિગ્ગહો સિદ્ધો હોતીતિ આહ "**કાયગતાસતિભાવનાપિ પારિપૂરિં ગચ્છતી**"તિ. **અસુભસઞ્ઞાયા**તિ અસુભભાવનાય, અવિઞ્ઞાણકઅસુભભાવનાનુયોગસ્સાતિ અત્થો. **અનુલોમપટિપદં પટિપન્નો હોતિ** પટિક્કૂલાકારગ્ગહણેન કાયસ્સ અસુચિદુગ્ગન્ધજેગુચ્છભાવસલ્લક્ખણતો. **ઇમં પન પટિપત્તિ**ન્તિ ઇમં આહારે પટિક્કૂલસઞ્ઞાભાવનં. **અમતપરિયોસાનત**ન્તિ નિબ્બાનનિટ્ઠિતં આહારે પટિક્કૂલસઞ્ઞાભાવનાસઙ્ખાતં ઉપચારજ્ઝાનં પાદકં કત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા નિબ્બાનાધિગમન્તિ અત્થો.

આહારેપટિક્કૂલભાવનાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ચતુધાતુવવત્થાનભાવનાવણ્ણના

૩૦૬. "**એકં વવત્થાનન્તિ એવં ઉદ્દિટ્ઠસ્સ ચતુધાતુવવત્થાનસ્સ ભાવનાનિદ્દેસો અનુપ્પત્તો**"તિ ઉદ્દેસો નામ નિદ્દેસત્થો મુદુમજ્ઝપઞ્ઞાબાહુલ્લતો , આગતો ચ ભારો અવસ્સં વહિતબ્બોતિ કત્વા વુત્તં. તત્થ સતિપિ વિસયભેદેન વવત્થાનસ્સ ભેદે વવત્થાનભાવસામઞ્ઞેન પન તં અભિન્નં કત્વા વુત્તં "**એકં વવત્થાન**"ન્તિ, પુબ્બભાગે વા સતિપિ વિસયભેદે અત્થસિદ્ધિયં તસ્સ એકવિસયતાવાતિ ''એકં વવત્થાન''ન્તિ વુત્તં. યથા હિ દ્વત્તિંસાકારે કમ્મં કરોન્તસ્સ યોગિનો યદિપિ પુબ્બભાગે વિસું વિસું કોટ્ઠાસેસુ મનસિકારો પવત્તતિ, અપરભાગે પન એકસ્મિં ખણે એકસ્મિંયેવ કોટ્ઠાસે અત્થસિદ્ધિ હોતિ, ન સબ્બેસુ, એવમિધાપીતિ. તત્થ સિયા – યથા

પટિક્કૂલભાવસામઞ્ઞેન દ્વત્તિંસાકારકમ્મટ્ઠાને અભેદતો મનસિકારો પવત્તતિ, એવં ઇધ ધાતુભાવસામઞ્ઞેન અભેદતો મનસિકારો પવત્તતીતિ ''એકં વવત્થાન''ન્તિ વુત્તન્તિ? નયિદમેવં. તત્થ હિ પણ્ણત્તિસમતિક્કમતો પટ્ઠાય પટિક્કૂલવસેનેવ સબ્બત્થ મનસિકારો પવત્તેતબ્બો, ઇધ પન સભાવસરસલક્ખણતો ધાતુયો મનસિ કાતબ્બા, ન ધાતુભાવસામઞ્ઞતો. તેનેવાહ "**સભાવૂપલક્ખણવસેન સન્નિટ્ઠાન**"ન્તિ. કિં વા એતેન પપઞ્ચેન, અઞ્ઞેહિ એકૂનચત્તાલીસાય કમ્મટ્ઠાનેહિ અસંસટ્ઠં ચતુધાતુવવત્થાનં નામ એકં કમ્મટ્ઠાનન્તિ દસ્સેતું ''એકં વવત્થાન''ન્તિ વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. ''ચતુધાતુવવત્થાનસ્સ ભાવનાનિદ્દેસો''તિ કસ્મા વુત્તં, નનુ ચતુધાતુવવત્થાનં ભાવનાવ? સચ્ચં ભાવનાવ, સકિં પવત્તં પન વવત્થાનં, તસ્સ બહુલીકારો ભાવનાતિ વચનભેદેન વુત્તં. કથં પન ભાવના નિદ્દિસીયતિ તસ્સા વચીગોચરાતિક્કન્તભાવતોતિ? નાયં દોસો ભાવનત્થે ભાવનાવોહારતો. ભાવનત્થો હિ કમ્મટ્ઠાનપરિગ્ગહો ઇધ ''ભાવના''તિ અધિપ્પેતો.

સભાવૂપલક્ખણવસેનાતિ કક્ખળત્તાદિકસ્સ સલક્ખણસ્સ ઉપધારણવસેન. ઇદં હિ કમ્મટ્ઠાનં પથવીકસિણાદિકમ્મટ્ઠાનં વિય ન પણ્ણત્તિમત્તસલ્લક્ખણવસેન, નીલકસિણાદિકમ્મટ્ઠાનં વિય ન નીલાદિવણ્ણસલ્લક્ખણવસેન, નાપિ વિપસ્સનાકમ્મટ્ઠાનં વિય સઙ્ખારાનં અનિચ્ચતાદિસામઞ્ઞલક્ખણસલ્લક્ખણવસેન પવત્તતિ, અથ ખો પથવીઆદીનં સભાવસલ્લક્ખણવસેન પવત્તતિ. તેન વુત્તં ''સભાવૂપલક્ખણવસેના''તિ, કક્ખળત્તાદિકસ્સ સલક્ખણસ્સ ઉપધારણવસેનાતિ અત્થો. **સન્નિટ્ઠાન**ન્તિ ઞાણવિનિચ્છયો વેદિતબ્બો, ન ચેવાપનકવિનિચ્છયો, નાપિ વિતક્કાદિવિનિચ્છયો . **ધાતુમનસિકારો**તિ ધાતૂસુ મનસિકારો, ચતસ્સો ધાતુયો આરબ્ભ ભાવનામનસિકારોતિ અત્થો. કાતબ્બતો કમ્મં, યોગિનો સુખવિસેસાનં કારણભાવતો ઠાનઞ્ચાતિ કમ્મટ્ઠાનં, ચતુન્નં મહાભૂતાનં સભાવસલ્લક્ખણવસેન પવત્તં યોગકમ્મં. તેનાહ "**ધાતુમનસિકારો, ધાતુકમ્મટ્ઠાનં, ચતુધાતુવવત્થાનન્તિ અત્થતો એક**"ન્તિ. **તયિદં** ચતુધાતુવવત્થાનં. "**દ્વિધા આગત**"ન્તિ કસ્મા વુત્તં, નનુ ધાતુવિભઙ્ગે નાતિસઙ્ખેપવિત્થારવસેન આગતં, તસ્મા ''તિધા આગત''ન્તિ વત્તબ્બન્તિ? ન, તત્થાપિ અજ્ઝત્તિકાનં ધાતૂનં પભેદતો અનવસેસપરિયાદાનસ્સ કતત્તા, બાહિરાનઞ્ચ ધાતૂનં પરિગ્ગહિતત્તા . અથ વા **દ્વિધા આગત**ન્તિ એત્થ દ્વિધાવ આગતન્તિ ન એવં નિયમો ગહેતબ્બો, અથ ખો દ્વિધા આગતમેવાતિ, તેન તતિયસ્સાપિ પકારસ્સ સઙ્ગહો સિદ્ધો હોતિ. સો ચ નાતિસઙ્ખેપવિત્થારનયો ''સઙ્ખેપતો ચ વિત્થારતો ચા''તિ એત્થ આવુત્તિવસેન, **ચ**-સદ્દેનેવ વા સઙ્ગહોતિ દટ્ઠબ્બો. અથ વા યો નાતિસઙ્ખેપવિત્થારનયેન અતિસઙ્ખેપપટિક્ખેપમુખેન લબ્ભમાનો વિત્થારભાગો, તં વિત્થારનયન્તોગધમેવ કત્વા વુત્તં ''દ્વિધા આગત''ન્તિ. એવઞ્ચ કત્વા ''નાતિતિક્ખપઞ્ઞસ્સ ધાતુકમ્મટ્ઠાનિકસ્સ વસેન વિત્થારતો આગત''ન્તિ ઇદઞ્ચ વચનં સમત્થિતં હોતિ. "**મહાસતિપટ્ઠાને**"તિ ચ ઇદં નિદસ્સનમત્તં દટ્ઠબ્બં, **સતિપટ્ઠાન**(દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૮ આદયો; મ॰ નિ॰ ૩.૧૧૧ આદયો) **કાયગતાસતિસુત્તાદીસુ**પિ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૫૩ આદયો) તથેવ આગતત્તા. **રાહુલોવાદે**તિ મહારાહુલોવાદે (મ॰ નિ॰ ૨.૧૧૩ આદયો). **ધાતુવિભઙ્ગે**તિ ધાતુવિભઙ્ગસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૩.૩૪૨ આદયો), અભિધમ્મે ધાતુવિભઙ્ગે (વિભ॰ ૧૭૨ આદયો) ચ.

કામં **મહાસતિપટ્ઠાને** અત્થેન ઉપમં પરિવારેત્વા દેસના આગતા, ઉપમા ચ નામ યાવદેવ ઉપમેય્યત્થવિભાવનત્થાતિ ઉપમં તાવ દસ્સેત્વા ઉપમેય્યત્થં વિભાવેતું "**સેય્યથાપી**"તિઆદિના પાળિ આનીતા. કસ્મા પનેત્થ ધાતુવસેન, તત્થપિ ચતુમહાભૂતવસેન કમ્મટ્ઠાનનિદ્દેસો કતોતિ? સત્તસુઞ્ઞતાસન્દસ્સનત્થં, એત્થ ધાતુવસેન, તત્થાપિ ઓળારિકભાવેન સુપાકટતાય, એકચ્ચવેનેય્યજનચરિતાનુકુલતાય ચ મહાભૂતવસેન કમ્મટ્ઠાનનિદ્દેસો કતોતિ વેદિતબ્બો. તત્થ **પથવીધાતૂ**તિઆદીસુ ધાતુત્થો નામ સભાવત્થો, સભાવત્થો નામ

સુઞ્ઞતત્થો, સુઞ્ઞતત્થો નામ નિસ્સત્તત્થો. એવં સભાવસુઞ્ઞતનિસ્સત્તત્થેન પથવીયેવ ધાતુ **પથવીધાતુ**. **આપોધાતુ**આદીસુપિ એસેવ નયો. **પથવીધાતૂ**તિ સહજરૂપધમ્માનં પતિટ્ઠા ધાતુ, તથા **આપોધાતૂ**તિ આબન્ધનધાતુ, **તેજોધાતૂ**તિ પરિપાચનધાતુ, **વાયોધાતૂ**તિ વિત્થમ્ભનધાતૂતિ એવમેત્થ સમાસો, ભાવત્થો ચ વેદિતબ્બો. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન પરતો આગમિસ્સતિ.

એવં તિક્ખપઞ્ઞસ્સાતિઆદીસુ **એવ**ન્તિ યથાદસ્સિતં પાળિં પચ્ચામસતિ. નાતિતિક્ખપઞ્ઞસ્સ વિત્થારદેસનાતિ કત્વા આહ ''**તિક્ખપઞ્ઞસ્સા**''તિ. યથા વત્થયુગં અરહતીતિ વત્થયુગિકો, એવં ધાતુકમ્મટ્ઠાનં અરહતિ, ધાતુકમ્મટ્ઠાનપયોજનોતિ વા ધાતુકમ્મટ્ઠાનિકો, તસ્સ **ધાતુકમ્મટ્ઠાનિકસ્સ**.

છેકોતિ તંતંસમઞ્ઞાય કુસલો, યથાજાતે સૂનસ્મિં નઙ્ગુટ્ઠખુરવિસાણાદિવન્તે અટ્ઠિમંસાદિઅવયવસમુદાયે અવિભત્તે ગાવીસમઞ્ઞા, ન વિભત્તે, વિભત્તે પન અટ્ઠિમંસાદિઅવયવસમઞ્ઞાતિ જાનનકો. **ગોઘાતકો**તિ જીવિકત્થાય ગુન્નં ઘાતકો. **અન્તેવાસી**તિ કમ્મકરણવસેન તસ્સ સમીપવાસી તસ્સ તન્નિસ્સાય જીવનતો. **વિનિવિજ્ઝિત્વા**તિ એકસ્મિં ઠાને અઞ્ઞં વિનિવિજ્ઝિત્વા. **મહાપથાનં વેમજ્ઝટ્ઠાનસઙ્ખાતે**તિ ચતુન્નં મહાપથાનં તાય એવ વિનિવિજ્ઝનટ્ઠાનસઙ્ખાતે. યસ્મા તે ચત્તારો મહાપથા ચતૂહિ દિસાહિ આગન્ત્વા સમોહિતા વિય હોન્તિ, તસ્મા તં ઠાનં ચતુમહાપથાનં, તસ્મિં **ચતુમહાપથે**. વિલીયન્તિ ભિજ્જન્તિ વિભજ્જન્તીતિ બીલા, ભાગા, **વ**-કારસ્સ બ-કારં, ઇ-કારસ્સ ચ ઈ-કારં કત્વા. તમેવ હિ ભાગત્થં દસ્સેતું ''**કોટ્ઠાસં કત્વા**''તિ વુત્તં. કિઞ્ચાપિ ઠિત-સદ્દો ''ઠિતો વા''તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૫.૨૮) વિય ઠાનસઙ્ખાતઇરિયાપથસમઙ્ગિતાય, ગતિનિવત્તિઅત્થતાય વા ઠા-સદ્દસ્સ અઞ્ઞત્થ ઠપેત્વા ગમનં સેસઇરિયાપથસમઙ્ગિતાય બોધકો, ઇધ પન યથા તથા રૂપકાયસ્સ પવત્તિઆકારબોધકો અધિપ્પેતોતિ આહ ''**ચતુન્નં ઇરિયાપથાનં યેન કેનચિ આકારેન ઠિતત્તા યથાઠિત**''ન્તિ . તત્થ **આકારેના**તિ ઠાનાદિના રૂપકાયસ્સ પવત્તિઆકારેન. ઠાનાદયો હિ ઇરિયાસઙ્ખાતાય કાયિકકિરિયાય પવત્તિટ્ઠાનતાય ''ઇરિયાપથા''તિ વુચ્ચન્તિ. **યથાઠિત**ન્તિ યથાપવત્તં. યથાવુત્તટ્ઠાનમેવેત્થ પણિધાનન્તિ અધિપ્પેતન્તિ આહ ''**યથાઠિતત્તાવ યથાપણિહિત**''ન્તિ. **ઠિત**ન્તિ વા કાયસ્સ ઠાનસઙ્ખાતઇરિયાપથસમાયોગપરિદીપનં. **પણિહિત**ન્તિ તદઞ્ઞઇરિયાપથસમાયોગપરિદીપનં. **ઠિત**ન્તિ વા કાયસઙ્ખાતાનં રૂપધમ્માનં તસ્મિં તસ્મિં ખણે સકિચ્ચવસેન અવટ્ઠાનપરિદીપનં. **પણિહિત**ન્તિ પચ્ચયકિચ્ચવસેન તેહિ તેહિ પચ્ચયેહિ પકારતો નિહિતં પણિહિતન્તિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. **ધાતુસો**તિ ધાતું ધાતું પથવીઆદિધાતું વિસું વિસું કત્વા. **પચ્ચવેક્ખતી**તિ પતિ પતિ અવેક્ખતિ ઞાણચક્ખુના વિનિબ્ભુજિત્વા પસ્સતિ.

યથા છેકોતિઆદિના પાળિયા સદ્દત્થવિવરણવસેન વુત્તમેવત્થં ઇદાનિ ભાવત્થવિભાવનવસેન દસ્સેતું ''**યથા ગોઘાતકસ્સા**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **પોસેન્તસ્સા**તિ મંસૂપચયપરિબ્રૂહનાય કુણ્ડકભત્તકપ્પાસટ્ઠિઆદીહિ સંવડ્ઢેન્તસ્સ. **વધિતં મત**ન્તિ હિંસિતં હુત્વા મતં. **મત**ન્તિ ચ મતમત્તં. તેનેવાહ ''**તાવદેવા**''તિ. **ગાવીતિ સઞ્ઞા ન અન્તરધાયતિ** યાનિ અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાનિ ઉપાદાય ગાવીસમઞ્ઞા, મતમત્તાયપિ ગાવિયા તેસં સન્નિવેસસ્સ અવિનટ્ઠત્તા. **બિલાસો**તિ બિલં બિલં કત્વા. **વિભજિત્વા**તિ અટ્ઠિસઙ્ખાતતો મંસં વિવેચેત્વા, તતો વા વિવેચિતં મંસં ભાગસો કત્વા. તેનેવાહ ''**મંસસઞ્ઞા પવત્તતી**''તિ. **પબ્બજિતસ્સપિ** અપરિગ્ગહિતકમ્મટ્ઠાનસ્સ. **ઘનવિનિબ્ભોગ**ન્તિ સન્તતિસમૂહકિચ્ચઘનાનં વિનિબ્ભુજનં વિવેચનં. **ધાતુસો પચ્ચવેક્ખતો**તિ યથાવુત્તં ઘનવિનિબ્ભોગં કત્વા ધાતુસો પચ્ચવેક્ખન્તસ્સ. **સત્તસઞ્ઞા**તિ અત્તાનુદિટ્ઠિવસેન પવત્તા સત્તસઞ્ઞાતિ વદન્તિ, વોહારવસેન પવત્તસત્તસઞ્ઞાયપિ તદા અન્તરધાનં યુત્તમેવ યાથાવતો ઘનવિનિબ્ભોગસ્સ સમ્પાદનતો. એવં હિ સતિ યથાવુત્તઓપમ્મત્થેન ઓપમેય્યત્થો અઞ્ઞદત્થુ સંસન્દતિ સમેતિ. તેનેવાહ ''**ધાતુવસેનેવ ચિત્તં સન્તિટ્ઠતી**''તિ.

૩૦૭. એવં ધાતુકમ્મટ્ઠાનસ્સ સઙ્ખેપતો આગતટ્ઠાનં દસ્સેત્વા ઇદાનિ વિત્થારતો આગતટ્ઠાનં દસ્સેતું "**મહાહત્થિપદૂપમે પના**"તિઆદિ વુત્તં. **એવન્તિ** ઇમિના **રાહુલોવાદ**- (મ॰ નિ॰ ૨.૧૧૩ આદયો) **ધાતુવિભઙ્ગેસુ** (મ॰ નિ॰ ૩.૩૪૨ આદયો; વિભ॰ ૧૭૨ આદયો) ધાતુકમ્મટ્ઠાનસ્સ વિત્થારતો આગમનમેવ ઉપસંહરતિ, ન સબ્બં દેસનાનયં અઞ્ઞથાપિ તત્થ દેસનાનયસ્સ આગતત્તા.

તત્રાતિ તસ્મિં યથાદસ્સિતે મહાહત્થિપદૂપમપાઠે. **અજ્ઝત્તિકા**તિ સત્તસન્તાનપરિયાપન્ના. **અજ્ઝત્તં પચ્ચત્ત**ન્તિ પદદ્વયેનાપિ તંતંપાટિપુગ્ગલિકધમ્મો વુચ્ચતીતિ આહ "**ઉભયમ્પિ નિયકસ્સ અધિવચન**"ન્તિ. સસન્તતિપરિયાપન્નતાય પન અત્તનિ ગહેતબ્બભાવૂપગમનવસેન અત્તાનં અધિકિચ્ચ પવત્તં **અજ્ઝત્તં**. તંતંસન્તતિપરિયાપન્નતાય **પચ્ચત્તં**. તેનેવાહ "**અત્તનિ પવત્તત્તા અજ્ઝત્તં, અત્તાનં પટિચ્ચ પટિચ્ચ પવત્તત્તા પચ્ચત્ત**"ન્તિ. **કક્ખળ**ન્તિ કથિનં. યસ્મા તં થદ્ધભાવેન સહજાતાનં પતિટ્ઠા હોતિ, તસ્મા "**થદ્ધ**"ન્તિ વુત્તં. **ખરિગત**ન્તિ ખરીસુ ખરસભાવેસુ ગતં તપ્પરિયાપન્નં, ખરસભાવમેવાતિ અત્થો. યસ્મા પન ખરસભાવં ફરુસાકારેન ઉપટ્ઠાનતો ફરુસાકારં હોતિ, તસ્મા વુત્તં "**ફરુસ**"ન્તિ. તેનાહ "**દુતિયં આકારવચન**"ન્તિ. **ઉપાદિન્નં** નામ સરીરટ્ઠકં. તં પન કમ્મસમુટ્ઠાનતં સન્ધાય ઉપાદિન્નમ્પિ અત્થિ અનુપાદિન્નમ્પિ, તણ્હાદીહિ આદિન્નગહિતપરામટ્ઠવસેન સબ્બમ્પેતં ઉપાદિન્નમેવાતિ દસ્સેતું "**ઉપાદિન્નન્તિ દળ્હં આદિન્ન**"ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ "મમ"ન્તિ ગહિતં "અહ"ન્તિ પરામટ્ઠન્તિ યોજના. **સેય્યથિદ**ન્તિ કથેતુકમ્યતાપુચ્છાવાચીતિ આહ "**તં કતમન્તિ ચેતિ અત્થો**"તિ. **તતો**તિ પચ્છા. **ત**ન્તિ તં અજ્ઝત્તિકાદિભેદતો દસ્સિતં પથવીધાતું. **દસ્સેન્તો**તિ વત્થુવિભાગેન દસ્સેન્તો. કિઞ્ચાપિ મત્થલુઙ્ગં અટ્ઠિમિઞ્જેનેવ સઙ્ગહેત્વા ઇધ પાળિયં વિસું ન ઉદ્ધટં, **પટિસમ્ભિદામગ્ગે** (પટિ॰ મ॰ ૧.૪) પન વીસતિયા આકારેહિ પરિપુણ્ણં કત્વા દસ્સેતું વિસું ગહિતન્તિ તમ્પિ સઙ્ગણ્હન્તો થદ્ધભાવાધિકતાય પથવીધાતુકોટ્ઠાસેસુયેવ "**મત્થલુઙ્ગં પક્ખિપિત્વા વીસતિયા આકારેહિ પથવીધાતુ નિદ્દિટ્ઠાતિ વેદિતબ્બા**"તિ આહ. "**યં વા પનઞ્ઞમ્પિ કિઞ્ચી**"તિ વા ઇમિના પાળિયં મત્થલુઙ્ગસ્સ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. તસ્મા ઇધ "**યં વા પનઞ્ઞમ્પિ કિઞ્ચી**"તિ ઇદં પુબ્બાપરાપેક્ખં "મત્થલુઙ્ગં પક્ખિપિત્વા વીસતિયા આકારેહિ પથવીધાતુ નિદ્દિટ્ઠાતિ વેદિતબ્બા, યં વા પનઞ્ઞમ્પિ કિઞ્ચી"તિ વચનતો. પુન **યં વા પનઞ્ઞમ્પિ કિઞ્ચી**તિ અવસેસેસુ તીસુ કોટ્ઠાસેસૂતિ યોજેતબ્બં. **તીસુ કોટ્ઠાસેસૂ**તિ તિપ્પકારેસુ કોટ્ઠાસેસુ. ન હિ તે તયો કોટ્ઠાસા.

વિસ્સન્દનભાવેનાતિ પઘરણસભાવેન. **અપ્પોતી**તિ વિસરતિ. **પપ્પોતી**તિ પાપુણાતિ, સસમ્ભારઆપવસેન ચેતં વુત્તં. સો હિ વિસ્સન્દનભાવેન સસમ્ભારપથવીસઙ્ઘાતં તં તં ઠાનં વિસરતિ, પાપુણાતિ ચ, લક્ખણાપવસેનેવ વા. સોપિ હિ સહજાતઅઞ્ઞમઞ્ઞનિસ્સયાદિપચ્ચયતાય સેસભૂતત્તયસઙ્ઘાતં તં તં ઠાનં દ્રવભાવસિદ્ધેન વિસ્સન્દનભાવેન આબન્ધત્તં, આસત્તત્તં, અવિપ્પકિણ્ણઞ્ચ કરોન્તં "અપ્પોતિ પપ્પોતી"તિ વત્તબ્બતં અરહતીતિ.

તેજનવસેનાતિ નિસિતભાવેન તિક્ખભાવેન. **વુત્તનયેના**તિ કમ્મસમુટ્ઠાનાદિવસેન "નાનાવિધેસૂ"તિ આપોધાતુયં વુત્તનયેન. **કુપિતેના**તિ ખુભિતેન. **ઉસુમજાતો**તિ ઉસ્માભિભૂતો. **જીરતી**તિ જિણ્ણો હોતિ. તેજોધાતુવસેન લબ્ભમાના ઇમસ્મિં કાયે જરાપવત્તિ પાકટજરાવસેન વેદિતબ્બાતિ દસ્સેતું "**ઇન્દ્રિયવેકલ્લત**"ન્તિઆદિ વુત્તં. સરીરે પકતિઉસુમં અતિક્કમિત્વા ઉણ્હભાવો **સન્તાપો**, સરીરસ્સ દહનવસેન પવત્તો મહાદાહો **પરિદાહો**તિ અયમેતેસં વિસેસો. **યેન જીરીયતી**તિ ચ એકાહિકાદિજરરોગેન જરીયતીતિપિ અત્થો યુજ્જતિ. સતક્ખત્તું તાપેત્વા તાપેત્વા સીતુદકે પક્ખિપિત્વા ઉદ્ધટા સપ્પિ "**સતધોતસપ્પી**"તિ વદન્તિ. **અસિત**ન્તિ ભુત્તં. **ખાયિત**ન્તિ ખાદિતં. **સાયિત**ન્તિ અસ્સાદિતં. **સમ્મા પરિપાકં ગચ્છતી**તિ સમવેપાકિનિયા ગહણિયા વસેન વુત્તં, અસમ્માપરિપાકોપિ પન વિસમવેપાકિનિયા તસ્સા એવ વસેન વેદિતબ્બો. **રસાદિભાવેના**તિ

રસરુધિરમંસમેદન્હારુઅટ્ઠિઅટ્ઠિમિઞ્જસુક્કવસેન. **વિવેકન્તિ** પુથુભાવં અઞ્ઞમઞ્ઞં વિસદિસભાવં. અસિતાદિભેદસ્સ હિ આહારસ્સ પરિણામે રસો હોતિ, તં પટિચ્ચ રસધાતુ ઉપ્પજ્જતીતિ અત્થો. એવં ''રસસ્સ પરિણામે રુધિર''ન્તિઆદિના સબ્બં નેતબ્બં.

વાયનવસેનાતિ સમુદીરણવસેન, સવેગગમનવસેન વા. **ઉગ્ગારહિક્કાદી**તિ એત્થ **આદિ**-સદ્દેન ઉદ્દેકખિપનાદિપવત્તનકવાતાનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો . **ઉચ્ચારપસ્સાવાદી**તિ **આદિ**-સદ્દેન પિત્તસેમ્હલસિકાકેવલદુગ્ગન્ધાદિનીહરણકાનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. યદિપિ કુચ્છિ-સદ્દો ઉદરપરિયાયો, કોટ્ઠ-સદ્દેન પન અન્તન્તરસ્સ વુચ્ચમાનત્તા તદવસિટ્ઠો ઉદરપ્પદેસો ઇધ કુચ્છિ-સદ્દેન વુચ્ચતીતિ આહ "**કુચ્છિસયા વાતાતિ અન્તાનં બહિવાતા**"તિ. **સમિઞ્જનપસારણાદી**તિ **આદિ**-સદ્દેન આલોકનવિલોકનઉદ્ધરણાતિહરણાદિકા સબ્બા કાયિકકિરિયા સઙ્ગહિતા. "**અસ્સાસપસ્સાસા ચિત્તસમુટ્ઠાનાવા**"તિ એતેન અસ્સાસપસ્સાસાનં સરીરં મુઞ્ચિત્વા પવત્તિ નત્થીતિ દીપેતિ. ન હિ બહિદ્ધા ચિત્તસમુટ્ઠાનસ્સ સમ્ભવો અત્થીતિ. યદિ એવં કથં ''પસ્સાસોતિ બહિનિક્ખમનનાસિકવાતો, દીઘનાસિકસ્સ નાસિકગ્ગં, ઇતરસ્સ ઉત્તરોટ્ઠં ફુસન્તો પવત્તતી''તિ વચનં? તં નિક્ખમનાકારેન પવત્તિયા ચિત્તસમુટ્ઠાનસ્સ, સન્તાને પવત્તઉતુસમુટ્ઠાનસ્સ ચ વસેન વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. **સબ્બત્થા**તિ આપોધાતુઆદીનં તિસ્સન્નં ધાતૂનં નિદ્દેસં સન્ધાયાહ. તત્થ આપોધાતુનિદ્દેસે ''યં વા પનઞ્ઞ''ન્તિ ઇમિના સમ્ભવસ્સ, તેજોધાતુનિદ્દેસે સરીરે પાકતિકઉસ્માય, વાયોધાતુનિદ્દેસે ધમનિજાલાનુસટસ્સ તત્થ તત્થ ચમ્મખીલપીળકાદિનિબ્બત્તકવાયુનો સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. સમિઞ્જનાદિનિબ્બત્તકવાતા ચિત્તસમુટ્ઠાનાવ. યદિ એવં, કથં ''પુરિમા પઞ્ચ ચતુસમુટ્ઠાના''તિ વચનં? ન હિ સમિઞ્જનાદિનિબ્બત્તકા એવ અઙ્ગમઙ્ગાનુસારિનો વાતા, અથ ખો તદઞ્ઞેપીતિ નત્થિ વિરોધો.

ઇતીતિ વુત્તપ્પકારપરામસનં. તેનાહ "**વીસતિયા આકારેહી**"તિઆદિ. **એત્થા**તિ એતસ્મિં વિત્થારતો આગતે ધાતુકમ્મટ્ઠાનેતિ અત્થો. તેન અયં વણ્ણના ન કેવલં મહાહત્થિપદૂપમસ્સેવ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૦૦ આદયો), અથ ખો **મહારાહુલોવાદ-** (મ॰ નિ॰ ૨.૧૧૩ આદયો) **ધાતુવિભઙ્ગસુત્તાનમ્પિ** (મ॰ નિ॰ ૩.૩૪૨ આદયો) અત્થસંવણ્ણના હોતિયેવાતિ દસ્સિતં હોતિ. ભાવનાનયેપિ એસેવ નયો. તથા હિ વુત્તં ''એવં રાહુલોવાદધાતુવિભઙ્ગેસુપી''તિ.

૩૦૮. **ભાવનાનયે**તિ ભાવનાય નયે. યેન કમ્મટ્ઠાનભાવના ઇજ્ઝતિ, તસ્મિં ભાવનાવિધિમ્હીતિ અત્થો. **એત્થા**તિ ધાતુકમ્મટ્ઠાને. યસ્મા યેસં ''તિક્ખપઞ્ઞો નાતિતિક્ખપઞ્ઞો''તિ ઇમેસં દુવિધાનં પુગ્ગલાનં વસેન ઇદં કમ્મટ્ઠાનં દ્વિધા આગતં દ્વિધા દેસિતં, તસ્મા કમ્મટ્ઠાનાભિનિવેસોપિ તેસં દ્વિધાવ ઇચ્છિતબ્બોતિ તં તાવ દસ્સેતું "**તિક્ખપઞ્ઞસ્સ ભિક્ખુનો**"તિઆદિ આરદ્ધં. **લોમા પથવીધાતૂતી**તિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો આદિઅત્થો . **એવં વિત્થારતો ધાતુપરિગ્ગહો**તિ ''કેસા પથવીધાતુ, લોમા પથવીધાતૂ''તિઆદિના એવં દ્વાચત્તાલીસાય આકારેહિ વિત્થારતો ધાતુકમ્મટ્ઠાનપરિગ્ગહો. **પપઞ્ચતો**તિ દન્ધતો સણિકતો. **યં થદ્ધલક્ખણન્તિ** કેસાદીસુ યં થદ્ધલક્ખણં કક્ખળભાવો. **યં આબન્ધનલક્ખણ**ન્તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. **એવં મનસિ કરોતો**તિ વત્થું અનામસિત્વા એવં લક્ખણમત્તતો મનસિકારં પવત્તેન્તસ્સ. **અસ્સા**તિ તિક્ખપઞ્ઞસ્સ. **કમ્મટ્ઠાનં પાકટં હોતી**તિ યોગકમ્મસ્સ પવત્તિટ્ઠાનભૂતં તદેવ લક્ખણં વિભૂતં હોતિ, તસ્સ વા લક્ખણસ્સ સુટ્ઠુ ઉપટ્ઠાનતો તં આરબ્ભ પવત્તમાનં મનસિકારસઙ્ખાતં કમ્મટ્ઠાનં વિભૂતં વિસદં હોતિ, તિક્ખપઞ્ઞસ્સ ઇન્દ્રિયપાટવેન સંખિત્તરુચિભાવતો. સબ્બસો મન્દપઞ્ઞસ્સ ભાવનાવ ન ઇજ્ઝતીતિ આહ "**નાતિતિક્ખપઞ્ઞસ્સા**"તિ. **એવં મનસિ કરોતો**તિ વુત્તનયેન સઙ્ખેપતો મનસિ કરોતો. **અન્ધકારં અવિભૂતં હોતી**તિ અનુપટ્ઠાનતો અન્ધં વિય કરોન્તં અપાકટં હોતિ કમ્મટ્ઠાનન્તિ યોજના. **પુરિમનયેના**તિ ''કેસા

પથવીધાતૂ''તિઆદિના પુબ્બે વુત્તનયેન. વત્થુઆમસનેન **વિત્થારતો મનસિ કરોન્તસ્સ પાકટં હોતિ** કમ્મટ્ઠાનં, નાતિતિક્ખપઞ્ઞસ્સ અખિપ્પનિસન્તિતાય વિત્થારરુચિભાવતો.

ઇદાનિ યથાવુત્તમત્થં ઉપમાય વિભાવેતું "**યથા દ્વીસુ ભિક્ખૂસૂ**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **પેય્યાલમુખન્તિ** પેય્યાલપાળિયા મુખભૂતં દ્વારભૂતં આદિતો વારં, વારદ્વયં વા. **વિત્થારેત્વા**તિ અનવસેસતો સજ્ઝાયિત્વા. **ઉભતોકોટિવસેનેવા**તિ તસ્સ તસ્સ વારસ્સ આદિઅન્તગ્ગહણવસેનેવ. **ઓટ્ઠપરિયાહતમત્તન્તિ** ઓટ્ઠાનં સમ્ફુસનમત્તં. યથા ગન્થપરિવત્તને તિક્ખપઞ્ઞસ્સ ભિક્ખુનો સઙ્ખેપો રુચ્ચતિ, ન વિત્થારો. ઇતરસ્સ ચ વિત્થારો રુચ્ચતિ, ન સઙ્ખેપો, એવં ભાવનાનયેપીતિ ઉપમાસંસન્દનં વેદિતબ્બં.

તસ્માતિ યસ્મા તિક્ખપઞ્ઞસ્સ સઙ્ખેપો, નાતિતિક્ખપઞ્ઞસ્સ ચ વિત્થારો સપ્પાયો, તસ્મા. યસ્મા કમ્મટ્ઠાનં અનુયુઞ્જિતુકામસ્સ સીલવિસોધનાદિપુબ્બકિચ્ચં ઇચ્છિતબ્બં, તં સબ્બાકારસમ્પન્નં હેટ્ઠા વુત્તમેવાતિ ઇધ ન આમટ્ઠં. યસ્મા પન વિવેકટ્ઠકાયસ્સ, વિવેકટ્ઠચિત્તસ્સેવ ચ ભાવના ઇજ્ઝતિ , ન ઇતરસ્સ, તસ્મા તદુભયં દસ્સેન્તો "**રહોગતેન પટિસલ્લીનેના**"તિ આહ. તત્થ **રહોગતેના**તિ રહસિ ગતેન, એકાકિના ભાવનાનુકૂલટ્ઠાનં ઉપગતેનાતિ અત્થો. **પટિસલ્લીનેના**તિ પતિ પતિ પુથુત્તારમ્મણતો ચિત્તં નિસેધેત્વા કમ્મટ્ઠાને સલ્લીનેન, તત્થ સંસિલિટ્ઠચિત્તેનાતિ અત્થો. **સકલમ્પિ અત્તનો રૂપકાયં આવજ્જેત્વા**તિ ઉદ્ધં પાદતલા, અધો કેસમત્થકા, તિરિયં તચપરિયન્તં સબ્બમ્પિ અત્તનો કરજકાયં ધાતુવસેન મનસિ કરોન્તો યસ્મા ચાતુમહાભૂતિકો અયં કાયો, તસ્મા ''અત્થિ ઇમસ્મિં કાયે પથવીધાતુ આપોધાતુ તેજોધાતુ વાયોધાતૂ''તિ ચતુમહાભૂતવસેન સમન્નાહરિત્વાતિ અત્થો. ઇદાનિ તાસં ધાતૂનં લક્ખણતો, ઉપટ્ઠાનાકારતો ચ મનસિકારવિધિં દસ્સેતું "**યો ઇમસ્મિં કાયે**"તિઆદિ વુત્તં.

તત્થ **થદ્ધભાવો**તિ લક્ખણમાહ. થદ્ધત્તલક્ખણા હિ પથવીધાતુ. **ખરભાવો**તિ ઉપટ્ઠાનાકારં, ઞાણેન ગહેતબ્બાકારન્તિ અત્થો. **દ્રવભાવો** લક્ખણં આપોધાતુયા પગ્ઘરણસભાવત્તા. **આબન્ધનં** ઉપટ્ઠાનાકારો. **ઉણ્હભાવો** લક્ખણં તેજોધાતુયા ઉસ્માસભાવત્તા. **પરિપાચનં** ઉપટ્ઠાનાકારો. **વિત્થમ્ભનં** લક્ખણં વાયોધાતુયા ઉપત્થમ્ભનસભાવત્તા. **સમુદીરણં** ઉપટ્ઠાનાકારો, ઉપટ્ઠાનાકારો ચ નામ ધાતૂનં સકિચ્ચકરણવસેન ઞાણસ્સ વિભૂતાકારો. કસ્મા પનેત્થ ઉભયગ્ગહણં? પુગ્ગલજ્ઝાસયતો. એકચ્ચસ્સ હિ ધાતુયો મનસિ કરોન્તસ્સ તા સભાવતો ગહેતબ્બતં ગચ્છન્તિ, એકચ્ચસ્સ સકિચ્ચકરણતો, યો રસોતિ વુચ્ચતિ. તત્રાયં યોગી ધાતુયો મનસિ કરોન્તો આદિતો પચ્ચેકં સલક્ખણતો, સરસતોપિ પરિગ્ગણ્હાતિ. તેનાહ "**યો ઇમસ્મિં કાયે થદ્ધભાવો વા ખરભાવો વા...પે॰... એવં સંખિત્તેન ધાતુયો પરિગ્ગહેત્વા**"તિ. તત્થ **પરિગ્ગહેત્વા**તિ પરિગ્ગાહકભૂતેન ઞાણેન ધાતુયો લક્ખણતો, રસતો વા પરિચ્છિજ્જ ગહેત્વા. અયં તાવ સંખિત્તતો ભાવનાનયે કમ્મટ્ઠાનાભિનિવેસો.

એવં પન ધાતુયો પરિગ્ગહેત્વા ''અત્થિ ઇમસ્મિં કાયે પથવીધાતુ થદ્ધભાવો વા ખરભાવો વા, આપોધાતુ દ્રવભાવો વા આબન્ધનભાવો વા, તેજોધાતુ ઉણ્હભાવો વા પરિપાચનભાવો વા, વાયોધાતુ વિત્થમ્ભનભાવો વા સમુદીરણભાવો વા''તિ એવં લક્ખણાદીહિ સદ્ધિંયેવ ધાતુયો મનસિ કરોન્તેન કાલસતમ્પિ કાલસહસ્સમ્પિ પુનપ્પુનં આવજ્જિતબ્બં મનસિ કાતબ્બં, તક્કાહતં વિતક્કપરિયાહતં કાતબ્બં. તસ્સેવં મનસિ કરોતો યં લક્ખણાદીસુ સુપાકટં હુત્વા ઉપટ્ઠાતિ, તદેવ ગહેત્વા ઇતરં વિસ્સજ્જેત્વા તેન સદ્ધિં ''પથવીધાતુ આપોધાતૂ''તિઆદિના મનસિકારો પવત્તેતબ્બો. એવં મનસિ કરોન્તેન હિ અનુપુબ્બતો, નાતિસીઘતો, નાતિસણિકતો, વિક્ખેપપટિબાહનતો, પણ્ણત્તિસમતિક્કમનતો, અનુપટ્ઠાનમુઞ્ચનતો, લક્ખણતો, તયો ચ સુત્તન્તાતિ ઇમેહિ દસહાકારેહિ મનસિકારકોસલ્લં અનુટ્ઠાતબ્બં.

તત્થ **અનુપુબ્બતો**તિ અનુપટિપાટિતો આચરિયસ્સ સન્તિકે ઉગ્ગહિતપટિપાટિતો, સા ચ દેસનાપટિપાટિયેવ . એવં અનુપુબ્બતો મનસિ કરોન્તેનાપિ નાતિસીઘતો મનસિ કાતબ્બં. અતિસીઘતો મનસિ કરોતો હિ અપરાપરં કમ્મટ્ઠાનમનસિકારો નિરન્તરં પવત્તતિ, કમ્મટ્ઠાનં પન અવિભૂતં હોતિ, ન વિસેસં આવહતિ. તસ્મા **નાતિસીઘતો** મનસિ કાતબ્બં. યથા ચ નાતિસીઘતો, એવં **નાતિસણિકતો**પિ. અતિસણિકતો મનસિ કરોતો હિ કમ્મટ્ઠાનં પરિયોસાનં ન ગચ્છતિ, વિસેસાધિગમસ્સ પચ્ચયો ન હોતિ. અતિસીઘં અતિસણિકઞ્ચ મગ્ગં ગચ્છન્તા પુરિસા એત્થ નિદસ્સેતબ્બા. **વિક્ખેપપટિબાહનતો**તિ કમ્મટ્ઠાનં વિસ્સજ્જેત્વા બહિદ્ધા પુથુત્તારમ્મણે ચેતસો વિક્ખેપો પટિબાહિતબ્બો. બહિદ્ધા વિક્ખેપે હિ સતિ કમ્મટ્ઠાના પરિહાયતિ પરિધંસતિ. એકપદિકમગ્ગગામી પુરિસો ચેત્થ નિદસ્સેતબ્બો. **પણ્ણત્તિસમતિક્કમનતો**તિ ''યા અયં પથવીધાતૂ''તિઆદિકા પણ્ણત્તિ, તં અતિક્કમિત્વા લક્ખણેસુ એવ ચિત્તં ઠપેતબ્બં.

એવં પણ્ણત્તિં વિજહિત્વા કક્ખળલક્ખણાદીસુ એવ મનસિકારં પવત્તેન્તસ્સ લક્ખણાનિ સુપાકટાનિ સુવિભૂતાનિ હુત્વા ઉપટ્ઠહન્તિ. તસ્સેવં પુનપ્પુનં મનસિકારવસેન ચિત્તં આસેવનં લભતિ. સબ્બો રૂપકાયો ધાતુમત્તતો ઉપટ્ઠાતિ સુઞ્ઞો નિસ્સત્તો નિજ્જીવો યન્તં વિય યન્તસુત્તેન અપરાપરં પરિવત્તમાનો. સચે પન બહિદ્ધાપિ મનસિકારં ઉપસંહરતિ, અથસ્સ આહિણ્ડન્તા મનુસ્સતિરચ્છાનાદયો સત્તાકારં વિજહિત્વા ધાતુસમૂહવસેનેવ ઉપટ્ઠહન્તિ, તેહિ કરિયમાના કિરિયા ધાતુમયેન યન્તેન પવત્તિયમાના હુત્વા ઉપટ્ઠાતિ, તેહિ અજ્ઝોહરિયમાનં પાનભોજનાદિ ધાતુસઙ્ઘાતે પક્ખિપ્પમાનો ધાતુસઙ્ઘાતો વિય ઉપટ્ઠાતિ. અથસ્સ તથા લદ્ધાસેવનમ્પિ ચિત્તં યદિ અચ્ચારદ્ધવીરિયતાય ઉદ્ધચ્ચવસેન વા અતિલીનવીરિયતાય કોસજ્જવસેન વા ભાવનાવિધિં ન ઓતરેય્ય, તદા **અધિચિત્તસુત્તં** (અ॰ નિ॰ ૩.૧૦૩), **અનુત્તરસીતિભાવસુત્તં** (અ॰ નિ॰ ૬.૮૫), **બોજ્ઝઙ્ગસુત્તન્તિ** (સં॰ નિ॰ ૫.૧૯૪-૧૯૫) ઇમેસુ તીસુ સુત્તેસુ આગતનયેન વીરિયસમાધિયોજના કાતબ્બા. તેન વુત્તં ''**તયો ચ સુત્તન્તા**''તિ. એવં પન વીરિયસમતં યોજેત્વા તસ્મિંયેવ લક્ખણે મનસિકારં પવત્તેન્તસ્સ યદા સદ્ધાદીનિ ઇન્દ્રિયાનિ લદ્ધસમતાનિ સુવિસદાનિ પવત્તન્તિ, તદા અસદ્ધિયાદીનં દૂરીભાવેન સાતિસયં થામપ્પત્તેહિ સત્તહિ બલેહિ લદ્ધૂપત્થમ્ભાનિ વિતક્કાદીનિ ઝાનઙ્ગાનિ પટુતરાનિ હુત્વા પાતુભવન્તિ, તેસં ઉજુવિપચ્ચનીકતાય નીવરણાનિ વિક્ખમ્ભિતાનિયેવ હોન્તિ સદ્ધિં તદેકટ્ઠેહિ પાપધમ્મેહિ. એત્તાવતા ચાનેન ઉપચારજ્ઝાનં સમધિગતં હોતિ ધાતુલક્ખણારમ્મણં . તેન વુત્તં ''**પુનપ્પુનં પથવીધાતુ આપોધાતૂતિ...પે॰... ઉપચારમત્તો સમાધિ ઉપ્પજ્જતી**''તિ.

તત્થ **ધાતુમત્તતો**તિ વિસેસનિવત્તિઅત્થો **મત્ત**-સદ્દો. તેન યં ઇતો બાહિરકા, લોકિયમહાજનો ચ ''સત્તો જીવો''તિઆદિકં વિસેસં ઇમસ્મિં અત્તભાવે અવિજ્જમાનં વિકપ્પનામત્તેનેવ સમારોપેન્તિ, તં નિવત્તેતિ. તેનેવાહ ''**નિસ્સત્તતો નિજ્જીવતો**''તિ. **આવજ્જિતબ્બન્તિ** સમન્નાહરિતબ્બં. **મનસિ કાતબ્બન્તિ** પુનપ્પુનં ભાવનાવસેન ધાતુમત્તતો ધાતુલક્ખણં મનસિ ઠપેતબ્બં. **પચ્ચવેક્ખિતબ્બન્તિ** તદેવ ધાતુલક્ખણં પતિ પતિ અવેક્ખિતબ્બં, ભાવનાસિદ્ધેન ઞાણચક્ખુના અપરાપરં પચ્ચક્ખતો પસ્સિતબ્બં.

તસ્સેવં વાયમમાનસ્સાતિ તસ્સ યોગિનો એવં વુત્તપ્પકારેન ભાવનં અનુયુઞ્જન્તસ્સ, તત્થ ચ ભાવનાઅનુયોગે સક્કચ્ચકારિતાય, સાતચ્ચકારિતાય, સપ્પાયસેવિતાય, સમથનિમિત્તસલ્લક્ખણેન, બોજ્ઝઙ્ગાનં અનુપવત્તનેન, કાયે ચ જીવિતે ચ નિરપેક્ખવુત્તિતાય, અન્તરા સઙ્કોચં અનાપજ્જન્તેન ભાવનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા ઉસ્સોળ્હિયં અવટ્ઠાનેન સમ્મદેવ વાયામં પયોગં પરક્કમં પવત્તેન્તસ્સ. **ધાતુપ્પભેદાવભાસનપઞ્ઞાપરિગ્ગહિતો**તિ પથવીઆદીનં ધાતૂનં સભાવલક્ખણાવભાસનેન અવભાસનકિચ્ચાય ભાવનાપઞ્ઞાય આદિમજ્ઝપરિયોસાનેસુ

અવિજહનેન સબ્બતો ગહિતો મહગ્ગતભાવં અપ્પત્તતાય ઉપચારમત્તો સિખાપ્પત્તો કામાવચરસમાધિ ઉપ્પજ્જતિ. **ઉપચારસમાધી**તિ ચ રુળ્હીવસેન વેદિતબ્બં. અપ્પનં હિ ઉપેચ્ચ ચારી સમાધિ ઉપચારસમાધિ, અપ્પના ચેત્થ નત્થિ. તાદિસસ્સ પન સમાધિસ્સ સમાનલક્ખણતાય એવં વુત્તં. કસ્મા પનેત્થ અપ્પના ન હોતીતિ? તત્થ કારણમાહ "**સભાવધમ્મારમ્મણત્તા**"તિ. સભાવધમ્મે હિ તસ્સ ગમ્ભીરભાવતો અસતિ ભાવનાવિસેસે અપ્પનાઝાનં ન ઉપ્પજ્જતિ, લોકુત્તરં પન ઝાનં વિસુદ્ધિભાવનાનુક્કમવસેન, આરુપ્પં આરમ્મણાતિક્કમભાવનાવસેન અપ્પનાપ્પત્તં હોતીતિ **મરણાનુસ્સતિનિદ્દેસે** (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૭૭) વુત્તોવાયમત્થો.

એવં રૂપકાયે અવિસેસેન ચતુન્નં ધાતૂનં પરિગ્ગણ્હનવસેન ધાતુકમ્મટ્ઠાનં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તત્થ અટ્ઠિઆદીનં વિનિબ્ભુજનવસેન સઙ્ખેપતો **સુત્તે** આગતં ધાતુમનસિકારવિધિં દસ્સેતું "**અથ વા પના**"તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ યે ઇમે ચત્તારો કોટ્ઠાસા વુત્તાતિ સમ્બન્ધો. યથાપચ્ચયં ઠિતા સન્નિવેસવિસિટ્ઠા કટ્ઠવલ્લિતિણમત્તિકાયો ઉપાદાય યથા અગારસમઞ્ઞા, ન તત્થ કોચિ અગારો નામ અત્થિ, એવં યથાપચ્ચયં સન્નિવેસવિસિટ્ઠાનિ પવત્તમાનાનિ અટ્ઠિન્હારુમંસચમ્માનિ પટિચ્ચ સરીરસમઞ્ઞા, ન એત્થ કોચિ અત્તા જીવો. કેવલં તેહિ પરિવારિતમાકાસમત્તન્તિ દસ્સેતિ. દેસના સત્તસુઞ્ઞતાસન્દસ્સનપરાતિ ઇમમત્થં વિભાવેન્તો "**નિસ્સત્તભાવદસ્સનત્થ**"ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **અટ્ઠિઞ્ચ પટિચ્ચા**તિ પણ્હિકટ્ઠિકાદિભેદં પટિપાટિયા ઉસ્સિતં હુત્વા ઠિતં અતિરેકતિસતભેદં અટ્ઠિં ઉપાદાય. **ન્હારુઞ્ચા**તિ તમેવ અટ્ઠિસઙ્ઘાટં આબન્ધિત્વા ઠિતં નવસતપ્પભેદં ન્હારું. **મંસ**ન્તિ તમેવ અટ્ઠિસઙ્ઘાટં અનુલિમ્પિત્વા ઠિતં નવપેસિસતપ્પભેદં મંસં. **ચમ્મ**ન્તિ મચ્છિકપત્તકચ્છાયાય છવિયા સઞ્છાદિતં સકલસરીરં પરિયોનન્ધિત્વા ઠિતં બહલચમ્મં **પટિચ્ચ** ઉપાદાય. સબ્બત્થ **ચ**-સદ્દો સમુચ્ચયત્થો. **આકાસો પરિવારિતો**તિ યથા ભિત્તિપાદાદિવસેન ઠપિતં કટ્ઠં, તસ્સેવ આબન્ધનવલ્લિ, અનુલેપનમત્તિકા, છાદનતિણન્તિ એતાનિ કટ્ઠાદીનિ અન્તો, બહિ ચ પરિવારેત્વા ઠિતો આકાસો **અગારન્ત્વેવ સઙ્ખં ગચ્છતિ**, ગેહન્તિ પણ્ણત્તિં લભતિ, એવમેવ યથાવુત્તાનિ અટ્ઠિઆદીનિ અન્તો, બહિ ચ પરિવારેત્વા ઠિતો આકાસો તાનેવ અટ્ઠિઆદીનિ ઉપાદાય **રૂપન્ત્વેવ સઙ્ખં ગચ્છતિ**, સરીરન્તિ વોહારં લભતિ. યથા ચ કટ્ઠાદીનિ પટિચ્ચ સઙ્ખં ગતં અગારં લોકે "ખત્તિયગેહં, બ્રાહ્મણગેહ"ન્તિ વુચ્ચતિ, એવમિદમ્પિ "ખત્તિયસરીરં બ્રાહ્મણસરીર"ન્તિ વોહરીયતિ, નત્થેત્થ કોચિ સત્તો વા જીવો વાતિ અધિપ્પાયો.

તેતિ તે ચત્તારો કોટ્ઠાસે વિનિબ્ભુજિત્વા વિનિબ્ભુજિત્વાતિ યોજના. **તંતંઅન્તરાનુસારિના**તિ અટ્ઠિન્હારૂનં ન્હારુમંસાનં મંસચમ્માનન્તિ તેસં તેસં કોટ્ઠાસાનં વિવરાનુપાતિના ઞાણસઙ્ખાતેન **હત્થેન**. **વિનિબ્ભુજિત્વા વિનિબ્ભુજિત્વા**તિ અનેકક્ખત્તું વિનિવેઠેત્વા. અથ વા **વિનિબ્ભુજિત્વા વિનિબ્ભુજિત્વા**તિ પચ્ચેકં અટ્ઠિઆદીનં અન્તરાનુસારિના ઞાણહત્થેન વિનિબ્ભોગં કત્વા. **એતેસૂ**તિ સકલમ્પિ અત્તનો રૂપકાયં ચતુધા કત્વા વિભત્તેસુ યથાવુત્તેસુ અટ્ઠિઆદીસુ ચતૂસુ કોટ્ઠાસેસુ. **પુરિમનયેનેવા**તિ "યો ઇમસ્મિં કાયે થદ્ધભાવો વા"તિઆદિના પુબ્બે વુત્તનયેનેવ. યં પનેત્થ વત્તબ્બં ભાવનાવિધાનં, તં અનન્તરનયે વુત્તાકારેનેવ વત્તબ્બં.

૩૦૯. વિત્થારતો આગતે પન "ચતુધાતુવવત્થાને"તિ આનેત્વા યોજના. **એવં** ઇદાનિ વુચ્ચમાનાકારેન **વેદિતબ્બો** ભાવનાનયો. "**દ્વાચત્તાલીસાય આકારેહિ ધાતુયો ઉગ્ગણ્હિત્વા**"તિ કસ્મા વુત્તં, નનુ આદિતો દ્વત્તિંસાકારા ધાતુયો ન હોન્તીતિ? વત્થુસીસેન ધાતૂનંયેવ ઉગ્ગહેતબ્બત્તા નાયં દોસો. **વુત્તપ્પકારે**તિ "ગોચરગામતો નાતિદૂરનાચ્ચાસન્નતાદીહિ પઞ્ચહિ અઙ્ગેહિ સમન્નાગતે"તિઆદિના (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૫૩) વુત્તપ્પકારે. **કતસબ્બકિચ્ચેના**તિ પલિબોધુપચ્છેદાદિકં કતં સબ્બકિચ્ચં એતેનાતિ કતસબ્બકિચ્ચો, તેનસ્સ સીલવિસોધનાદિ પન કમ્મટ્ઠાનુગ્ગહણતો પગેવ સિદ્ધં હોતીતિ દસ્સેતિ. **સસમ્ભારસઙ્ખેપતો**તિ સમ્ભરીયન્તિ એતેન બુદ્ધિવોહારાતિ સમ્ભારો, તન્નિમિત્તં. કિં પનેતં? પથવીઆદિ. કેસાદીસુ હિ વીસતિયા આકારેસુ "પથવી"તિ બુદ્ધિવોહારા

પથવીનિમિત્તકા થદ્ધતં ઉપાદાય પવત્તનતો. તસ્મા તત્થ પથવીસમ્ભારો નામ સવિસેસાય તસ્સા અત્થિતાય કેસાદયો સહ સમ્ભારેહીતિ સસમ્ભારા. આપોકોટ્ઠાસાદીસુપિ એસેવ નયો. સસમ્ભારાનં સઙ્ખેપો સસમ્ભારસઙ્ખેપો, તતો સસમ્ભારસઙ્ખેપતો ભાવેતબ્બન્તિ યોજના. સઙ્ખેપતો વીસતિયા, દ્વાદસસુ, ચતૂસુ, છસુ ચ કોટ્ઠાસેસુ યથાક્કમં પથવીઆદિકા ચતસ્સો ધાતુયો પરિગ્ગહેત્વા ધાતુવવત્થાનં સસમ્ભારસઙ્ખેપતો ભાવના. તેનાહ “**ઇધ ભિક્ખુ વીસતિયા કોટ્ઠાસેસૂ**”તિઆદિ.

સસમ્ભારવિભત્તિતોતિ સસમ્ભારાનં કેસાદીનં વિભાગતો કેસાદિકે વીસતિ કોટ્ઠાસે પુબ્બે વિય એકજ્ઝં અગ્ગહેત્વા વિભાગતો પથવીધાતુભાવેન વવત્થાપનં. આપોકોટ્ઠાસાદીસુપિ એસેવ નયો. **સલક્ખણસઙ્ખેપતો**તિ લક્ખીયતિ એતેનાતિ લક્ખણં, ધમ્માનં સભાવો, ઇધ પન થદ્ધતાદિ. તસ્મા થદ્ધલક્ખણાદિવન્તતાય સહ લક્ખણેહીતિ સલક્ખણા, કેસાદયો દ્વાચત્તાલીસ આકારા. તેસં સઙ્ખેપતો. ઇદં વુત્તં હોતિ – કેસાદિકે વીસતિ કોટ્ઠાસે એકજ્ઝં ગહેત્વા તત્થ થદ્ધતાદિકં ચતુબ્બિધમ્પિ લક્ખણં વવત્થપેત્વા ભાવના સલક્ખણસઙ્ખેપતો ભાવના. એસ નયો આપોકોટ્ઠાસાદીસુપિ. **સલક્ખણવિભત્તિતો**તિ થદ્ધલક્ખણાદિના સલક્ખણાનં કેસાદીનં વિભાગતો કેસાદીસુ દ્વાચત્તાલીસાય આકારેસુ પચ્ચેકં થદ્ધતાદીનં ચતુન્નં ચતુન્નં લક્ખણાનં વવત્થાપનવસેન ભાવના.

એવં ચતૂહિ આકારેહિ ઉદ્દિટ્ઠં ભાવનાનયં નિદ્દિસિતું “**કથં સસમ્ભારસઙ્ખેપતો ભાવેતી**”તિઆદિ આરદ્ધં. એત્થ ચ યથા તિક્ખપઞ્ઞો પુગ્ગલો તિક્ખતાય પરોપરિયત્તસબ્ભાવતો તિક્ખિન્દ્રિયમુદિન્દ્રિયતાવસેન દુવિધોતિ. તત્થ તિક્ખિન્દ્રિયસ્સ વસેન સઙ્ખેપતો પઠમનયો વુત્તો, મુદિન્દ્રિયસ્સ વસેન દુતિયો. એવં નાતિતિક્ખપઞ્ઞોપિ પુગ્ગલોતિ. તત્થ યો વિસદિન્દ્રિયો પુગ્ગલો, તસ્સ વસેન સસમ્ભારસઙ્ખેપતો, સલક્ખણસઙ્ખેપતો ચ ભાવનાનયો નિદ્દિટ્ઠો. યો પન નાતિવિસદિન્દ્રિયો, તસ્સ વસેન સસમ્ભારવિભત્તિતો, સલક્ખણવિભત્તિતો ચ ભાવનાનયો નિદ્દિટ્ઠોતિ વેદિતબ્બો. તસ્સ એવં વવત્થાપયતો એવ ધાતુયો પાકટા હોન્તિ સવિસેસં ધાતૂનં પરિગ્ગહિતત્તા. ભાવનાવિધાનં પનેત્થ હેટ્ઠા વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં.

૩૧૦. **યસ્સા**તિ નાતિવિસદિન્દ્રિયં પુગ્ગલં સન્ધાય વદતિ. **એવં ભાવયતો**તિ સસમ્ભારસઙ્ખેપતો ભાવેન્તસ્સ. યેન વિધિના ઉગ્ગહેત્વા કુસલો હોતિ, સો સત્તવિધો વિધિ “**ઉગ્ગહકોસલ્લ**”ન્તિ વુચ્ચતિ, તન્નિબ્બત્તં વા ઞાણં. એવં **મનસિકારકોસલ્લ**મ્પિ વેદિતબ્બં. **દ્વત્તિંસાકારે**તિ ધાતુમનસિકારવસેન પરિગ્ગહિતે કેસાદિકે દ્વત્તિંસવિધે કોટ્ઠાસે. “**દ્વત્તિંસાકારે**”તિ ચ ઇદં તેજવાયુકોટ્ઠાસેસુ વણ્ણાદિવસેન વવત્થાનસ્સ અભાવતો વુત્તં. **સબ્બં તત્થ વુત્તવિધાનં કાતબ્બન્તિ** ‘‘વચસા મનસા’’તિઆદિના વુત્તઉગ્ગહકોસલ્લુદ્દેસતો પટ્ઠાય યાવ ‘‘અનુપુબ્બમુઞ્ચનાદિવસેના’’તિ પદં, તાવ આગતં સબ્બં ભાવનાવિધાનં કાતબ્બં સમ્પાદેતબ્બં. **વણ્ણાદિવસેના**તિ વણ્ણસણ્ઠાનદિસોકાસપરિચ્છેદવસેન. અયઞ્ચ વણ્ણાદિવસેન મનસિકારો ધાતુપટિક્કૂલવણ્ણમનસિકારાનં સાધારણો પુબ્બભાગોતિ નિબ્બત્તિતધાતુમનસિકારમેવ દસ્સેતું “**અવસાને એવં મનસિકારો પવત્તેતબ્બો**”તિ વુત્તં.

૩૧૧. **અઞ્ઞમઞ્ઞં આભોગપચ્ચવેક્ખણરહિતા એતે ધમ્મા**તિ એતે ‘‘સીસકટાહપલિવેઠનચમ્મં કેસા’’તિ એવં વોહરિયમાના ભૂતુપાદાયધમ્મા ‘‘મયિ કેસા જાતા, મયમેત્થ જાતા’’તિ એવં અઞ્ઞમઞ્ઞં આભોગપચ્ચવેક્ખણસુઞ્ઞા. ઇમિના કારણસ્સ ચ ફલસ્સ ચ અબ્યાપારતાય ધાતુમત્તતં સન્દસ્સેતિ, તેન ચ આભોગપચ્ચવેક્ખણાનમ્પિ એવમેવ અબ્યાપારતા દીપિતાતિ દટ્ઠબ્બં. ન હિ તાનિ, તેસં કારણાનિ ચ તથા તથા આભુજિત્વા, પચ્ચવેક્ખિત્વા ચ ઉપ્પજ્જન્તિ, પચ્ચયભાવં વા ગચ્છન્તીતિ. **ઇતી**તિ વુત્તપ્પકારપરામસનં. **અચેતનો**તિ ન ચેતનો, ચેતનારહિતો વા. **અબ્યાકતો**તિ અબ્યાકતરાસિપરિયાપન્નો. **સુઞ્ઞો**તિ અત્તસુઞ્ઞો. તતો

એવ **નિસ્સત્તો**. થદ્ધલક્ખણાધિકતાય **થદ્ધો**. તતો એવ **પથવીધાતૂ**તિ એવં મનસિકારો પવત્તેતબ્બોતિ સમ્બન્ધો. એવં સબ્બત્થ.

૩૧૨. **સુઞ્ઞગામટ્ઠાને**તિ એત્થ **સુઞ્ઞગામ**ગ્ગહણં પરમત્થતો વેદકવિરહદસ્સનત્થં કાયસ્સ.

૩૧૩. **મધુકટ્ઠિકે**તિ મધુકબીજાનિ.

૩૧૪. ગેહથમ્ભાનં આધારભાવેન ઠપિતસિલાયો **પાસાણઉદુક્ખલકાની**તિ અધિપ્પેતાનિ.

૩૧૫. દુગ્ગન્ધાદિભાવે ચસ્સ સદિસભાવદસ્સનત્થં **અલ્લગોચમ્મ**ગ્ગહણં.

૩૧૬. યેભુય્યેન મંસપેસીનં બહલતાય **મહામત્તિક**ગ્ગહણં.

૩૧૭. **કુટ્ટદારૂસૂ**તિ દારુકુટ્ટિકાય કુટિયા ભિત્તિપાદભૂતેસુ કટ્ઠેસુ.

૩૧૮. પણ્હિકટ્ઠિઆદીનં આધારભાવો વિય ગોપ્ફકટ્ઠિઆદીનં આધેય્યભાવોપિ અસમન્નાહારસિદ્ધોતિ દસ્સનત્થં “**પણ્હિકટ્ઠિગોપ્ફકટ્ઠિં ઉક્ખિપિત્વા ઠિત**”ન્તિઆદિં વત્વા પુન “**સીસટ્ઠિગીવટ્ઠિકે પતિટ્ઠિત**”ન્તિઆદિ વુત્તં.

૩૧૯. **સિન્નવેત્તગ્ગાદીસૂ**તિ સેદિતવેત્તકળીરાદીસુ.

૩૨૧. ઉરટ્ઠિસઙ્ઘાટો પઞ્જરસદિસતાય “**ઉરટ્ઠિપઞ્જર**”ન્તિ વુત્તો. તસ્સ અથિરભાવદસ્સનત્થં **જિણ્ણસન્દમાનિકપઞ્જરં** નિદસ્સનભાવેન ગહિતં.

૩૨૨. **યમકમંસપિણ્ડે**તિ મંસપિણ્ડયુગળે.

૩૨૩. કિલોમકસ્સ સેતવણ્ણતાય “**પિલોતિકપલિવેઠિતે**”તિ પિલોતિકં નિદસ્સનભાવેન વુત્તં. **એવમેવ ન વક્કહદયાનિ સકલસરીરે ચ મંસં જાનાતી**તિ એત્થ ન વક્કહદયાનિ જાનન્તિ ‘‘મયં પટિચ્છન્નકિલોમકેન પટિચ્છન્નાની’’તિ, ન સકલસરીરે ચ મંસં જાનાતિ ‘‘અહં પટિચ્છન્નકિલોમકેન પટિચ્છન્ન’’ન્તિ યોજેતબ્બં.

૩૨૪. **કોટ્ઠમત્થકપસ્સ**ન્તિ કુસૂલસ્સ અબ્ભન્તરે મત્થકપસ્સં.

૩૨૫. **દ્વિન્નં થનાનમન્તરે**તિ દ્વિન્નં થનપ્પદેસાનં વેમજ્ઝે, થનપ્પદેસો ચ અબ્ભન્તરવસેન વેદિતબ્બો.

૩૨૭. **એકવીસતિઅન્તભોગે**તિ એકવીસતિયા ઠાનેસુ ઓભગ્ગોભગ્ગે અન્તમણ્ડલે.

૩૨૮. આમાસયે ઠિતો પરિભુત્તાહારો ઉદરિયન્તિ અધિપ્પેતન્તિ આહ “**ઉદરિયં ઉદરે ઠિતં અસિતપીતખાયિતસાયિત**”ન્તિ.

૩૩૧. અબદ્ધપિત્તં સંસરણલોહિતં વિય, કાયુસ્મા વિય ચ કમ્મજરૂપપટિબદ્ધવુત્તિકન્તિ આહ “**આબદ્ધપિત્તં જીવિતિન્દ્રિયપટિબદ્ધં સકલસરીરં બ્યાપેત્વા ઠિત**”ન્તિ. પટિબદ્ધતાવચનેન ચસ્સ જીવિતિન્દ્રિયે સતિ સબ્ભાવમેવ

દીપેતિ, ન જીવિતિન્દ્રિયસ્સ વિય એકન્તકમ્મજતન્તિ દટ્ઠબ્બં. **પિત્તકોસકે**તિ મહાકોસાટકીકોસસદિસે પિત્તાધારે. **યૂસભૂતો**તિ રસભૂતો.

૩૩૨. ઉચ્છિટ્ઠોદકગબ્ભમલાદીનં છડ્ડનટ્ઠાનં ચન્દનિકા, તસ્સં **ચન્દનિકાયં**.

૩૩૩. પુબ્બાસયો મન્દપઞ્ઞાનં કેસઞ્ચિદેવ હોતીતિ કત્વા અસબ્બસાધારણન્તિ અધિપ્પાયેનાહ ''**પુબ્બો અનિબદ્ધોકાસો**''તિ.

૩૩૪. પિત્તં વિયાતિ અબદ્ધપિત્તં વિય. **સકલસરીર**ન્તિ જીવિતિન્દ્રિયપટિબદ્ધં સબ્બં સરીરપ્પદેસં. **વક્કહદયયકનપપ્ફાસાનિ તેમેન્ત**ન્તિ એત્થ યકનં હેટ્ઠાભાગપૂરણેન, ઇતરાનિ તેસં ઉપરિ થોકં થોકં પગ્ઘરણેન ચ તેમેતીતિ દટ્ઠબ્બં. **હેટ્ઠા લેડ્ડુખણ્ડાદીનિ તેમયમાને**તિ તેમકતેમિતબ્બાનં અબ્યાપારતાસામઞ્ઞનિદસ્સનત્થં એવ ઉપમા દટ્ઠબ્બા, ન ઠાનસામઞ્ઞનિદસ્સનત્થં. સન્નિચિતલોહિતેન હિ તેમેતબ્બાનં કેસઞ્ચિ હેટ્ઠા, કસ્સચિ ઉપરિ ઠિતતા **કાયગતાસતિનિદ્દેસે** (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૦૬) દસ્સિતાતિ. યકનસ્સ હેટ્ઠાભાગટ્ઠાનં ''મયિ લોહિતં ઠિત''ન્તિ ન જાનાતિ, વક્કાદીનિ ''અમ્હે તેમયમાનં લોહિતં ઠિત''ન્તિ ન જાનન્તીતિ એવં યોજના વેદિતબ્બા.

૩૩૬. પત્થિન્નસિનેહોતિ થિનભાવં ઘનભાવં ગતસિનેહો. સકલસરીરે મંસન્તિ યોજના, તઞ્ચ થૂલસરીરં સન્ધાય વુત્તં. મેદસ્સ સતિપિ પત્થિન્નતાય ઘનભાવે મંસસ્સ વિય ન બદ્ધતાતિ વુત્તં ''**પત્થિન્નયૂસો**''તિ. તેનેવસ્સ આપોકોટ્ઠાસતા.

૩૩૭. ઉદકપુણ્ણેસુ તરુણતાલટ્ઠિકૂપકેસૂતિ નાતિપરિણતાનં સજલકાનં અગ્ગતો છિન્નાનં તાલસલાટુકાનં વિવરાનિ સન્ધાય વુત્તં.

૩૩૮. વસાય અત્તનો આધારે અભિબ્યાપનમુખેન અબ્યાપારતાસામઞ્ઞં વિભાવેતબ્બન્તિ આચામગતતેલં નિદસ્સિતન્તિ દટ્ઠબ્બં.

૩૩૯. ખેળુપ્પત્તિપચ્ચયે અમ્બિલગ્ગમધુરગ્ગાદિકે.

૩૪૩. કેસાદીસુ મનસિકારં પવત્તેત્વા તેજોકોટ્ઠાસેસુ પવત્તેતબ્બો મનસિકારોતિ વિભત્તિં પરિણામેત્વા યોજેતબ્બં. **યેન સન્તપ્પતી**તિ યેન કાયો સન્તપ્પતિ, અયં સન્તપ્પનકિચ્ચો. **તેજો**તિ તસ્સ પરિગ્ગણ્હનાકારો એવ પચ્ચામટ્ઠો. **યેન જીરીયતી**તિઆદીસુપિ એસેવ નયો.

૩૪૪. અસ્સાસપસ્સાસવસેનાતિ અન્તોપવિસનબહિનિક્ખમનનાસિકાવાતભાવેન. ''**એવં પવત્તમનસિકારસ્સા**''તિ ઇમિના વુત્તાકારેન સસમ્ભારવિભત્તિતો પવત્તકમ્મટ્ઠાનમનસિકારસ્સ. **ધાતુયો પાકટા હોન્તી**તિ વિત્થારતો પરિગ્ગહિતત્તા ધાતુયો વિભૂતા હોન્તિ. ઇધાપિ ભાવનાવિધાનં હેટ્ઠા વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં.

૩૪૫. તત્થેવાતિ તેસુયેવ વીસતિયા કોટ્ઠાસેસુ. **પરિપાચનલક્ખણં વિત્થમ્ભનલક્ખણ**ન્તિ એત્થાપિ ''તત્થેવા''તિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં.

પુન **તત્થેવા**તિ તેસુયેવ દ્વાદસસુ કોટ્ઠાસેસૂતિ અત્થો. એત્થ ચ કેસાદિકોટ્ઠાસાનં સંવિગ્ગહતાય તત્થ વિજ્જમાના આપોધાતુઆદયો ન્હાનિયચુણ્ણાદીસુ ઉદકાદયો વિય સુવિઞ્ઞેય્યાતિ "**તત્થેવ આબન્ધનલક્ખણ**"ન્તિઆદિ વુત્તં.

સન્તપ્પનાદિતેજોકોટ્ઠાસેસુ પન વાયોધાતુઆદયો ન તથા સુવિઞ્ઞેય્યાતિ કત્વા "**તેન અવિનિભુત્ત**"ન્તિ વુત્તં, ન તત્થેવાતિ. યદિ એવં, વાયુકોટ્ઠાસેસુ કથં તત્થેવાતિ? વાયુકોટ્ઠાસાપિ હિ ઉદ્ધઙ્ગમવાતાદયો પિણ્ડાકારેનેવ પરિગ્ગહેતબ્બતં ઉપગચ્છન્તિ, ન પન સન્તપ્પનાદિતેજોકોટ્ઠાસાતિ નાયં દોસો. તત્થ **તેના**તિ તેન તેજેન. **અવિનિભુત્ત**ન્તિ અવિનાભૂતં, તંતંકલાપગતવસેન વા એવં વુત્તં. **એવં વવત્થાપયતો**તિ વુત્તાકારેન સલક્ખણસઙ્ખેપતો ધાતુયો વવત્થાપેન્તસ્સ . **વુત્તનયેના**તિ "તસ્સેવં વાયમમાનસ્સા"તિઆદિના (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૩૦૮) હેટ્ઠા વુત્તનયેન.

૩૪૬. એવમ્પિ ભાવયતોતિ સલક્ખણસઙ્ખેપતો ધાતુયો પરિગ્ગહેત્વા ભાવેન્તસ્સાપિ. **પુબ્બે વુત્તનયેના**તિ સસમ્ભારવિભત્તિતો **ભાવનાયં** વુત્તેન નયેન. **એવ**ન્તિ યથા કેસે, એવં. **સબ્બકોટ્ઠાસેસૂ**તિ એકચત્તાલીસભેદેસુ સેસસબ્બકોટ્ઠાસેસુ એવમેત્થ અટ્ઠસટ્ઠિધાતુસતસ્સ પરિગ્ગહો વુત્તો હોતિ. ભાવનાવિધાનં પનેત્થ હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ.

ઇદાનિ વચનત્થાદિમુખેનપિ ધાતૂસુ મનસિકારવિધાનં દસ્સેતું "**વચનત્થતો**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **વચનત્થતો**તિ યસ્મા સબ્બપઠમં કમ્મટ્ઠાનસ્સ ઉગ્ગહણં વચનવસેન હોતિ વચનદ્વારેન તદત્થસ્સ આદિતો ગહેતબ્બતો, તસ્મા વચનત્થતોપિ ધાતૂનં મનસિકાતબ્બતા વુત્તા. **કલાપતો**તિ વચનત્થવસેન વિસેસતો, સામઞ્ઞતો ચ ધાતુયો પરિગ્ગહેત્વા ઠિતસ્સ યસ્મા તા પિણ્ડસો પવત્તન્તિ, ન પચ્ચેકં, તસ્મા કલાપતોપિ મનસિકાતબ્બતા વુત્તા. તે પન કલાપા પરમાણુપરિમાણા હોન્તીતિ તપ્પરિયાપન્નાનં પથવીધાતુઆદીનં એકસ્મિં સરીરે પરિમેય્યપરિચ્છેદં દસ્સેતું **ચુણ્ણતો** મનસિકાતબ્બતા વુત્તા. સો પનાયં તાસં ચુણ્ણતો મનસિકારો સઙ્ઘાટવસેન હોતીતિ નિબ્બટ્ટિતસરૂપમેવ પરિગ્ગહેતબ્બં દસ્સેતું **લક્ખણાદિતો** મનસિકારો વુત્તો. લક્ખણાદિતો ધાતુયો પરિગ્ગણ્હન્તેન સલક્ખણવિભત્તિતો કમ્મટ્ઠાનાભિનિવેસે યસ્મા દ્વાચત્તાલીસાય કોટ્ઠાસાનં વસેન ધાતૂસુ પરિગ્ગય્હમાનાસુ "એત્તકા ઉતુસમુટ્ઠાના, એત્તકા ચિત્તાદિસમુટ્ઠાના"તિ અયં વિભાગો ઞાતબ્બો હોતિ, તસ્મા **સમુટ્ઠાનતો** મનસિકારો વુત્તો.

એવં પરિઞ્ઞાતસમુટ્ઠાનાનમ્પિ તાસં સદ્દાનુસારેન વિના વિસેસસામઞ્ઞપરિગ્ગહો કાતબ્બોતિ દસ્સેતું **નાનત્તેકત્તતો** મનસિકારો વુત્તો. લક્ખણવિસેસતો વિનિભુત્તરૂપાપિ એતા અનિદ્દિસિતબ્બટ્ઠાનતાય પદેસેન અવિનિભુત્તાતિ અયં વિસેસો પરિગ્ગહેતબ્બોતિ દસ્સેતું **વિનિબ્ભોગાવિનિબ્ભોગતો** મનસિકારો વુત્તો. સતિપિ અવિનિબ્ભોગવુત્તિયં કાચિદેવ કાસઞ્ચિ સભાગા, કાચિ વિસભાગાતિ અયમ્પિ વિસેસો પરિગ્ગહેતબ્બોતિ દસ્સેતું **સભાગવિસભાગતો** મનસિકારો વુત્તો. સભાગવિસભાગાપિ ધાતુયો અજ્ઝત્તિકા ઈદિસકિચ્ચવિસેસયુત્તા, બાહિરા તબ્બિપરીતાતિ અયં વિસેસો પરિગ્ગહેતબ્બોતિ દસ્સેતું **અજ્ઝત્તિકબાહિરવિસેસતો** મનસિકારો વુત્તો. સજાતિસઙ્ગહાદિકો ધાતુસઙ્ગહવિસેસોપિ પરિગ્ગહિતબ્બોતિ દસ્સેતું **સઙ્ગહતો** મનસિકારો વુત્તો. સન્ધારણાદીહિ યથાસકકિચ્ચેહિ અઞ્ઞમઞ્ઞૂપત્થમ્ભભાવતોપિ ધાતુયો પરિગ્ગહેતબ્બાતિ દસ્સેતું **પચ્ચયતો** મનસિકારો વુત્તો. અબ્યાપારનયતો ધાતુયો પરિગ્ગહેતબ્બાતિ દસ્સેતું **અસમન્નાહારતો** મનસિકારો વુત્તો. અત્તનો પચ્ચયધમ્મવિસેસતો, પચ્ચયભાવવિસેસતો ચ ધાતુયો પરિગ્ગહેતબ્બાતિ દસ્સેતું **પચ્ચયવિભાગતો** મનસિકારો વુત્તોતિ એવમેતેસં તેરસન્નં આકારાનં પરિગ્ગહે કારણં વેદિતબ્બં. **આકારેહી**તિ પકારેહિ, કારણેહિ વા.

૩૪૭. તત્થ **પત્થટત્તા**તિ પુથુત્તા, તેન પુથુભાવતો પુથુવી, પુથુવી એવ પથવીતિ નિરુત્તિનયેન સદ્દત્થમાહ. પત્થનટ્ઠેન વા પથવી, પતિટ્ઠાભાવેન પત્થાયતિ ઉપતિટ્ઠતીતિ અત્થો. “**અપ્પોતી**”તિ પદસ્સ અત્થો હેટ્ઠા વુત્તો એવ. **આપીયતી**તિ સોસીયતિ, પિવીયતીતિ કેચિ. ‘‘અયં પનત્થો સસમ્ભારાપે યુજ્જતી’’તિ વદન્તિ, લક્ખણાપેપિ યુજ્જતેવ. સોપિ હિ ફરુસપાચનવિસોસનાકારેન સેસભૂતત્તયેન પીયમાનો વિય પવત્તતીતિ. **અપ્પાયતી**તિ બ્રૂહેતિ. પરિબ્રૂહનરસા હિ આપોધાતુ. **તેજતી**તિ નિસેતિ, તિક્ખભાવેન સેસભૂતત્તયં ઉસ્માપયતીતિ અત્થો. **વાયતી**તિ સમીરેતિ, દેસન્તરુપ્પત્તિહેતુભાવેન ભૂતસઙ્ઘાતં ગમેતીતિ અત્થો.

એવં તાવ વિસેસતો વચનત્થં વત્વા ઇદાનિ સામઞ્ઞતો વત્તું “**અવિસેસેન પના**”તિઆદિ વુત્તં. **સલક્ખણધારણતો**તિ યથા તિત્થિયપરિકપ્પિતો ‘‘પકતિ અત્તા’’તિ એવમાદિકો સભાવતો નત્થિ, ન એવમેતા. એતા પન સલક્ખણં સભાવં ધારેન્તીતિ ધાતુયો. **દુક્ખાદાનતો**તિ દુક્ખસ્સ વિદહનતો. એતા હિ ધાતુયો કારણભાવેન વવત્થિતા હુત્વા અયલોહાદિધાતુયો વિય અયલોહાદિં અનેકપ્પકારં સંસારદુક્ખં વિદહન્તિ. **દુક્ખાધાનતો**તિ અનપ્પકસ્સ દુક્ખસ્સ વિધાનમત્તતો અવસવત્તનતો, તં વા દુક્ખં એતાહિ કારણભૂતાહિ સત્તેહિ અનુવિધીયતિ, તથાવિહિતઞ્ચ તં એતાસ્વેવ ધીયતિ ઠપીયતીતિ એવં દુક્ખાધાનતો, ધાતુયો. અપિચ ‘‘નિજ્જીવટ્ઠો ધાતુટ્ઠો’’તિ વુત્તોવાયમત્થો. તથા હિ ભગવા ‘‘છધાતુરોયં ભિક્ખુ પુરિસો’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૪૩-૩૪૫) જીવસઞ્ઞાસમૂહનનત્થં ધાતુદેસનં અકાસીતિ. ઇતિ વચનત્થમુખેનપિ અસાધારણતો, સાધારણતો ચ ધાતૂનં સરસલક્ખણમેવ વિભાવીયતીતિ આહ “**એવં વિસેસસામઞ્ઞવસેન વચનત્થતો મનસિ કાતબ્બા**”તિ. મનસિકારો પન વચનત્થમુખેન ધાતુયો પરિગ્ગહેત્વા ઠિતસ્સ હેટ્ઠા વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો.

૩૪૮. આકારેહીતિ પકારેહિ. અથ વા આકરીયન્તિ દિસ્સન્તિ એત્થ ધાતુયોતિ આકારા, કોટ્ઠાસા. **અટ્ઠધમ્મસમોધાના**તિ યથાવુત્તાનં પચ્ચયવિસેસેન વિસિટ્ઠરૂપાનં વણ્ણાદીનં અટ્ઠન્નં ધમ્માનં સમવધાનતો સન્નિવેસવિસેસવસેન સહાવટ્ઠાનતો તં ઉપાદાય. **કેસાતિ સમ્મુતિ** સમઞ્ઞામત્તં હોતિ. **તેસંયેવ વિનિબ્ભોગા**તિ તેસંયેવ વણ્ણાદીનં વિનિબ્ભુજનતો. યથા હિ વણ્ણાદયો અટ્ઠ ધમ્મા પઞ્ઞાય વિનિબ્ભુજ્જમાના અઞ્ઞમઞ્ઞબ્યતિરેકેન પરમત્થતો ઉપલબ્ભન્તિ, ન એવં વણ્ણાદિબ્યતિરેકેન પરમત્થતો કેસા ઉપલબ્ભન્તિ. તસ્મા યે ચ ધમ્મે સમુદિતે ઉપાદાય ‘‘કેસા’’તિ સમ્મુતિ, તેસુ વિસું વિસું કતેસુ નત્થિ ‘‘કેસા’’તિ સમ્મુતિ, વોહારમત્તન્તિ અત્થો.

“**અટ્ઠધમ્મકલાપમત્તમેવા**”તિ ઇદં કેસપઞ્ઞત્તિયા ઉપાદાયભૂતે વણ્ણાદિકે એકત્તેન ગહેત્વા વુત્તં, ન તેસં અટ્ઠધમ્મમત્તભાવતો. **કમ્મસમુટ્ઠાનો કોટ્ઠાસો**તિ કેસેસુ તાવ કેસમૂલં, એવં લોમાદીસુપિ યથારહં વેદિતબ્બં. **દસધમ્મકલાપોપી**તિ એત્થ અસિતાદિપરિપાચકો તેજોકોટ્ઠાસો નવધમ્મકલાપોપીતિ વત્તબ્બો. યદિમે કેસાદિકોટ્ઠાસા યથારહં અટ્ઠનવદસધમ્મસમૂહભૂતા , અથ કસ્મા પથવીઆદિધાતુમત્તતો મનસિ કરીયન્તીતિ આહ “**ઉસ્સદવસેન પના**”તિઆદિ. યસ્મા અયં ધાતુમનસિકારો યાવદેવ સત્તસઞ્ઞાસમુગ્ઘાટનત્થો, ધમ્મવિનિબ્ભોગો ચ સાતિસયં સત્તસઞ્ઞાસમુગ્ઘાટાય સંવત્તતિ, તસ્મા કોટ્ઠાસેસુ એવં ધમ્મવિભાગો વેદિતબ્બો. એત્થ હિ ઉદરિયં કરીસં પુબ્બો મુત્તઞ્ચ ઉતુસમુટ્ઠાના, અસિતાદિપરિપાચકતેજો કમ્મસમુટ્ઠાનો, અસ્સાસપસ્સાસવાતો ચિત્તસમુટ્ઠાનોતિ છ એકસમુટ્ઠાના, સેદોઅસ્સુ ખેળો સિઙ્ઘાણિકાતિ ચત્તારો ઉતુચિત્તવસેન દ્વિસમુટ્ઠાના, સેસા દ્વત્તિંસ ચતુસમુટ્ઠાના.

તેસુ અસિતાદિપરિપાચકે તેજોકોટ્ઠાસે એકો કલાપો જીવિતનવકો, અઞ્ઞેસુ એકસમુટ્ઠાનેસુ ઉતુસમુટ્ઠાનો, ચિત્તસમુટ્ઠાનો વા એકેકો અટ્ઠકો, દ્વિસમુટ્ઠાનેસુ ઉતુચિત્તવસેન દ્વે દ્વે અટ્ઠકા, ચતુસમુટ્ઠાનેસુ ઉતુચિત્તાહારસમુટ્ઠાના

તયો તયો અટ્ઠકા, ઉતુચિત્તસમુટ્ઠાનેસુ સદ્દનવકા, અટ્ઠસુ તેજોવાયોકોટ્ઠાસેસુ અટ્ઠ જીવિતનવકા, સેસેસુ ચતુવીસતિયા કોટ્ઠાસેસુ કાયભાવદસકદ્વયસહિતા, ચક્ખાદિસઞ્ઞિતેસુ મંસકોટ્ઠાસેસુ ચક્ખુસોતઘાનજિવ્હાવત્થુદસકસહિતા ચાતિ પરિપુણ્ણાયતનકે રૂપકાયે ભેદં અનામસિત્વા એકત્તવસેન ગય્હમાના સત્તચત્તાલીસાધિકસતરૂપકલાપા રૂપવિભાગતો સાધિકં દિયડ્ઢરૂપસહસ્સં હોતિ, કોટ્ઠાસાનં પન અવયવવિભાગેન તદવયવકલાપાનં ભેદે ગય્હમાને રૂપધમ્માનં અસઙ્ખ્યેય્યભેદતા વેદિતબ્બા . એવં ધમ્મવિભાગતો અનેકભેદભિન્નાપિ ઇમે દ્વાચત્તાલીસ કોટ્ઠાસા ઉસ્સદગ્ગહણેન ચતુધાતુવસેનેવ વવત્થપેતબ્બા. તેનાહ "**ઉસ્સદવસેન પન…પે॰… મનસિ કાતબ્બા**"તિ. તત્થ મનસિકારવિધિ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો.

૩૪૯. **મજ્ઝિમેન પમાણેના**તિ આરોહપરિણાહેહિ મજ્ઝિમસરીરે લબ્ભમાનેન મજ્ઝિમેન પરિમાણેન. **પરિગ્ગય્હમાના**તિ પઞ્ઞાય પરિતક્કેત્વા ગય્હમાના. **પરમાણુભેદસઞ્ચુણ્ણા**તિ એત્થ યથા "અઙ્ગુલસ્સ અટ્ઠમો ભાગો યવો, યવસ્સ અટ્ઠમો ભાગો ઊકા, ઊકાય અટ્ઠમો ભાગો લિક્ખા, લિક્ખાય અટ્ઠમો ભાગો રથરેણુ, રથરેણુસ્સ અટ્ઠમો ભાગો તજ્જારી, તજ્જારિયા અટ્ઠમો ભાગો અણુ, એવં અણુનો અટ્ઠમો ભાગો પરમાણુ નામા"તિ કેચિ. **અટ્ઠકથાયં** (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૫૧૫) પન "સત્તધઞ્ઞમાસપ્પમાણં એકં અઙ્ગુલં, સત્તઊકાપમાણો એકો ધઞ્ઞમાસો, સત્તલિક્ખાપમાણા એકા ઊકા, છત્તિંસરથરેણુપ્પમાણા એકા લિક્ખા, છત્તિંસતજ્જારિપ્પમાણો એકો રથરેણુ, છત્તિંસઅણુપ્પમાણા એકા તજ્જારી, છત્તિંસપરમાણુપ્પમાણો એકો અણૂ"તિ વુત્તં. તસ્મા અણુનો છત્તિંસતિમભાગમત્તો પરમાણુ નામ આકાસકોટ્ઠાસિકો મંસચક્ખુસ્સ અગોચરો દિબ્બચક્ખુસ્સેવ ગોચરભૂતો. તં સન્ધાયાહ "**પરમાણુભેદસઞ્ચુણ્ણા**"તિ, યથાવુત્તપરમાણુપ્પભેદેન ચુણ્ણવિચુણ્ણભૂતા. **સુખુમરજભૂતા**તિ તતોયેવ અતિવિય સુખુમરજભાવં ગતા.

દોણમત્તા સિયાતિ સોળસ નાળિમત્તા. ઇધાપિ "મજ્ઝિમેન પમાણેના"તિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. તેન "પકતિયા ચતુમુટ્ઠિકં કુડવં, ચતુકુડવં નાળિ, તાય નાળિયા સોળસ નાળિયો દોણં, તં પન મગધનાળિયા દ્વાદસ નાળિયો હોન્તી"તિ વદન્તિ. **સઙ્ગહિતા**તિ યથા ન વિપ્પકિરતિ, એવં આબન્ધનવસેન સમ્પિણ્ડિત્વા ગહિતા. **અનુપાલિતા**તિ યથા પગ્ઘરણસભાવાય આપોધાતુયા વસેન કિલિન્નભાવં, પિચ્છિલભાવં વા નાપજ્જતિ, એવં અનુરક્ખિતા. **વિત્થમ્ભિતા**તિ સઙ્ઘાતવાયુના અતિવિય વિત્થમ્ભનં પાપિતા. **ન વિકિરતિ ન વિદ્ધંસતી**તિ સુખુમરજભૂતાપિ પથવીધાતુ આબન્ધનપરિપાચનસમુદીરણકિચ્ચાહિ આપોતેજોવાયોધાતૂહિ લદ્ધપચ્ચયા સિનેહેન તેમિતા તેજસા પરિપક્કા વાયુના વિત્થમ્ભનં પાપિતા પિટ્ઠચુણ્ણા વિય ન ઇતો ચિતો ચ વિકિરતિ ન વિદ્ધંસતિ, અથ ખો પિણ્ડિતા ઘનભૂતા હુત્વા નાનપ્પકારેન ગહેતબ્બતં આપજ્જતિ. તેનાહ "**અવિકિરિયમાના**"તિઆદિ. તત્થ **વિકપ્પન્તિ** વિભાગં. યદિપિ તેજોવાયોધાતુયોપિ સવિગ્ગહા રૂપધમ્મભાવતો, યાદિસો પન ઘનભાવો પથવીઆપોધાતૂસુ લબ્ભતિ , ન તાદિસો તેજોવાયોધાતૂસુ લબ્ભતીતિ મેય્યભાવાભાવતો તત્થ ચુણ્ણભેદો ન ઉદ્ધટો. તથા હિ સસમ્ભારતેજોવાયૂસુપિ મેય્યભાવો ન લબ્ભતેવ.

યૂસગતાતિ યૂસભાવં દ્રવભાવં ગતા. તતો એવ **આબન્ધનાકારભૂતા. ન પગ્ઘરતી**તિ ન ઓગળતિ. **ન પરિસ્સવતી**તિ ન વિસ્સન્દતિ. **પીણિતપીણિતભાવં દસ્સેતી**તિ આપોધાતુયા બ્રૂહનરસતાય વુત્તં.

ઉસુમાકારભૂતાતિ એતેન કાયે પાકતિકઉસ્માપિ ગહણીસઙ્ખાતાય તસ્સાયેવ તેજોધાતુયા વસેન હોતીતિ દસ્સેતિ. **પરિપાચેતી**તિ સન્તેજેતિ. સા હિ યથાભુત્તસ્સ આહારસ્સ સમ્મા પરિણામનેન રસાદિસમ્પત્તિયા હેતુભાવં ગચ્છન્તી ઇમં કાયં પરિપાચેતિ સન્તેજેતીતિ વુચ્ચતિ. તેનેવાહ "**ન પૂતિભાવં દસ્સેતી**"તિ. કમ્મૂપનિસ્સયાય,

ચિત્તપ્પસાદહેતુકાય ચ સરીરે વણ્ણસમ્પદાય તેજોધાતુ વિસેસપચ્ચયો, પગેવ ઉતુઆહારસમુટ્ઠાનાય રૂપસમ્પત્તિયા યથાવુત્તતેજોધાતૂતિ આહ "**વણ્ણસમ્પત્તિઞ્ચસ્સ આવહતી**"તિ.

સમુદીરણવિત્થમ્ભનલક્ખણાતિ એત્થ **સમુદીરણં** અનુપેલ્લનં, વિસોસનન્તિ કેચિ. **વિત્થમ્ભનં** સેસભૂતત્તયસ્સ થમ્ભિતત્તાપાદનં, ઉપ્પીલનન્તિ એકે. **તાયા**તિ વિત્થમ્ભનલક્ખણાય વાયોધાતુયા. **અપરાયા**તિ સમુદીરણલક્ખણાય. સા હિ પેલ્લનસભાવા. તેનાહ "**સમબ્ભાહતો**"તિ. સમબ્ભાહનઞ્ચ રૂપકલાપસ્સ દેસન્તરુપ્પત્તિયા હેતુભાવો. **અવઘટ્ટનં** આસન્નતરુપ્પત્તિયા. **લાળેતી**તિ પરિવત્તેતિ. ઇદાનિ યદત્થં ચુણ્ણતો મનસિકારો આગતો, તં નિગમનવસેન દસ્સેતું "**એવમેત**"ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **ધાતુયન્ત**ન્તિ સુત્તેન વિય યન્તરૂપકં અસતિપિ કત્તુભૂતે અત્તનિ ચિત્તવસેન ધાતુમયં યન્તં પવત્તતિ, ઇધાપિ મનસિકારવિધિ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો.

૩૫૦. યદિપિ ચતુન્નં ધાતૂનં લક્ખણાદયો હેટ્ઠા તત્થ તત્થ વુત્તા એવ, તથાપિ તે અનવસેસતો દસ્સેત્વા વિસું કમ્મટ્ઠાનપરિગ્ગહવિધિં દસ્સેતું "**લક્ખણાદિતો**"તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ લક્ખીયતિ એતેનાતિ લક્ખણં, કક્ખળત્તં લક્ખણમેતિસ્સાતિ **કક્ખળત્તલક્ખણા**. નનુ ચ કક્ખળત્તમેવ પથવીધાતૂતિ? સચ્ચમેતં, તથાપિ વિઞ્ઞાતાવિઞ્ઞાતસદ્દત્થતાવસેન અભિન્નેપિ ધમ્મે કપ્પનાસિદ્ધેન ભેદેન એવં નિદ્દેસો કતો. એવં હિ અત્થવિસેસાવબોધો હોતીતિ. અથ વા લક્ખીયતીતિ લક્ખણં, કક્ખળત્તં હુત્વા લક્ખિયમાના ધાતુ કક્ખળત્તલક્ખણાતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. સેસાસુપિ એસેવ નયો. **પતિટ્ઠાનરસા**તિ સહજાતધમ્માનં પતિટ્ઠાભાવકિચ્ચા. તતો એવ નેસં સમ્પટિચ્છનાકારેન ઞાણસ્સ પચ્ચુપતિટ્ઠતીતિ **સમ્પટિચ્છનપચ્ચુપટ્ઠાના**. પદટ્ઠાનં પનેત્થ અઞ્ઞધમ્મતાય ન ઉદ્ધટં, સાધારણભાવસબ્ભાવતો વા દૂરકારણં વિય. યથા વા ધમ્મુદ્દેસવારવણ્ણનાદીસુ રસાદિના અઞ્ઞેસં પચ્ચયભાવં દસ્સેત્વા પચ્ચયવન્તતાદસ્સનત્થં પદટ્ઠાનં ઉદ્ધટં, ન એવમિધ. ઇધ પન ધાતૂનં અનઞ્ઞસાધારણવિસેસવિભાવનપરાય ચોદનાય અઞ્ઞધમ્મભૂતં પદટ્ઠાનં ન ઉદ્ધટન્તિ દટ્ઠબ્બં. **બ્રૂહનરસા**તિ સહજાતધમ્માનં વડ્ઢનકિચ્ચા. તથા હિ સા નેસં પીણિતભાવં દસ્સેતીતિ વુચ્ચતિ. **સઙ્ગહપચ્ચુપટ્ઠાના**તિ બાહિરઉદકં વિય ન્હાનીયચુણ્ણસ્સ સહજાતધમ્માનં સઙ્ગહણપચ્ચુપટ્ઠાના. **મદ્દવાનુપ્પદાનપચ્ચુપટ્ઠાના**તિ બાહિરગ્ગિ વિય જતુલોહાદીનં સહજાતધમ્માનં મુદુભાવાનુપ્પદાનપચ્ચુપટ્ઠાના. **અભિનીહારો** ભૂતસઙ્ઘાટસ્સ દેસન્તરુપ્પત્તિહેતુભાવો, નીહરણં વા બીજતો અઙ્કુરસ્સ વિય.

૩૫૧. ઉતુસમુટ્ઠાનાવ કમ્માદિવસેન અનુપ્પત્તિતો. **ઉતુચિત્તસમુટ્ઠાના** કદાચિ ઉતુતો, કદાચિ ચિત્તતો ઉપ્પજ્જનતો. **અવસેસા**તિ વુત્તાવસેસા કેસાદયો ચતુવીસતિ, આદિતો તયો તેજોકોટ્ઠાસા, પઞ્ચ વાયોકોટ્ઠાસા ચાતિ દ્વત્તિંસ. **સબ્બેપી**તિ તે સબ્બેપિ કમ્માદિવસેન ઉપ્પજ્જનતો **ચતુસમુટ્ઠાના**. કેસાદીનમ્પિ હિ મંસતો અવિમુત્તભાગો કમ્માહારચિત્તસમુટ્ઠાનોવ હોતીતિ.

૩૫૨. નાનત્તેકત્તતોતિ વિસેસસામઞ્ઞતો. ધમ્માનં હિ અઞ્ઞમઞ્ઞં વિસદિસતા નાનત્તં, સમાનતા એકત્તં. **સબ્બાસમ્પી**તિ ચતુન્નમ્પિ. **સલક્ખણાદિતો**તિ સકં લક્ખણં સલક્ખણં, તતો સલક્ખણાદિતો. **આદિ**-સદ્દેન રસપચ્ચુપટ્ઠાનાનં વિય મુદુસણ્હફરુસભાવાદીનમ્પિ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. "**કમ્મસમુટ્ઠાનાદિવસેન નાનત્તભૂતાન**"ન્તિ કસ્મા વુત્તં, નનુ કમ્મસમુટ્ઠાનાદિવસેન ચતુન્નં ધાતૂનં એકત્તં હોતિ સાધારણત્તાતિ? ન, ''અઞ્ઞા એવ ધાતુયો કમ્મસમુટ્ઠાના, અઞ્ઞા ઉતુઆદિસમુટ્ઠાના''તિઆદિકં ભેદં સન્ધાય તથા વચનતો. **એતાસં** ધાતૂનં. **રુપ્પનલક્ખણં**

રુપ્પનસભાવં. કિમ્પનેતં રુપ્પનં નામ? યા સીતાદિવિરોધિપચ્ચયસન્નિપાતે વિસદિસુપ્પત્તિ, તસ્મિં વા સતિ યો વિજ્જમાનસ્સેવ વિસદિસુપ્પત્તિયા હેતુભાવો, તં રુપ્પનં. **અનતીતત્તા**તિ અપરિચ્ચજનતો.

મહન્તપાતુભાવો ચેત્થ સસમ્ભારધાતુવસેન વેદિતબ્બો, તથા **મહાવિકારતા** મહાભૂતસામઞ્ઞલક્ખણધાતુવસેન, **મહાપરિહારતા, મહત્તવિજ્જમાનતા** ચ ઉભયવસેનાતિ. ભૂતસદ્દાપેક્ખાય "**એતાની**"તિ નપુંસકનિદ્દેસો. **મહન્તાનિ પાતુભૂતાનિ** અનેકસતસહસ્સ રૂપકલાપસઙ્ઘાટતાય સમૂહવસેન, સન્તતિવસેન ચ અપરિમિતપરિમાણાનં, અનેકયોજનાયામવિત્થારાનઞ્ચ ઉપ્પજ્જનતો. **ચત્તારિ નહુતાની**તિ ચત્તારિ દસસહસ્સાનિ. **દેવદાનવાદીનં** તિગાવુતાદિસરીરવસેન મહન્તાનિ પાતુભૂતાનિ.

તત્થાયં વચનત્થો – મહન્તાનિ ભૂતાનિ જાતાનિ નિબ્બત્તાનીતિ **મહાભૂતાની**તિ. અનેકાભૂતવિસેસદસ્સનેન, અનેકબ્ભુતદસ્સનેન ચ અનેકચ્છરિયદસ્સનવસેન મહન્તો અબ્ભુતો, મહન્તાનિ વા અભૂતાનિ એત્થાતિ **મહાભૂતો**, માયાકારો. યક્ખાદયો જાતિવસેનેવ મહન્તા ભૂતાતિ **મહાભૂતા**, નિરુળ્હો વા અયં તેસુ મહાભૂતસદ્દો દટ્ઠબ્બો. પથવીઆદયો પન વઞ્ચકતાય, અનિદ્દિસિતબ્બટ્ઠાનતાય ચ મહાભૂતા વિય **મહાભૂતા**. ભૂતસદ્દસ્સ ઉભયલિઙ્ગતાય નપુંસકતા કતા. તત્થ **વઞ્ચકતા** સયં અનીલાદિસભાવાનિ હુત્વા નીલાદિસભાવસ્સ ઉપટ્ઠાપનં, અનિત્થિપુરિસાદિસભાવાનેવ ચ હુત્વા ઇત્થિપુરિસાદિઆકારસ્સ ઉપટ્ઠાપનં. તથા અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ અન્તો, બહિ ચ અટ્ઠિતાનંયેવ અઞ્ઞમઞ્ઞં નિસ્સાય અવટ્ઠાનતો **અનિદ્દિસિતબ્બટ્ઠાનતા**. યદિ હિ ઇમા ધાતુયો અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ અન્તો ઠિતા, ન સકિચ્ચકરા સિયું અઞ્ઞમઞ્ઞાનુપ્પવેસનતો, અથ બહિ ઠિતા વિનિબ્ભુત્તા સિયું. તથા સતિ અવિનિબ્ભુત્તવાદો હાયેય્ય, તસ્મા ન નિદ્દિસિતબ્બટ્ઠાના. એવં સન્તેપિ પતિટ્ઠાનાદિના યથાસકં કિચ્ચવિસેસેન સેસાનં તિણ્ણં તિણ્ણં ઉપકારિકા હોન્તિ, યેન સહજાતાદિના પચ્ચયેન પચ્ચયા હોન્તિ. તેનાહ "**ન ચ અઞ્ઞમઞ્ઞં નિસ્સાય ન તિટ્ઠન્તી**"તિ. **મનાપેહી**તિ મનોહરેહિ ચાતુરિયવન્તેહિ. **વણ્ણસણ્ઠાનવિક્ખેપેહી**તિ કાળસામતાદિવણ્ણેહિ, પુથુલવિવરકિસતાદિસણ્ઠાનેહિ, હત્થભમુકાદિવિક્ખેપેહિ ચ. **સરસલક્ખણ**ન્તિ સભાવભૂતં લક્ખણં, સકિચ્ચકં વા સભાવં.

મહાપરિહારતોતિ એત્થ વચનત્થં વદન્તો આહ "**મહન્તેહિ...પે॰... ભૂતાનિ, મહાપરિહારાનિ વા ભૂતાની**"તિ. તત્થ પચ્છિમત્થે પુરિમપદે ઉત્તરપદસ્સ પરિહાર-સદ્દસ્સ લોપં કત્વા "**મહાભૂતાની**"તિ વુત્તં.

તથા હીતિ તતો એવ વિકારસ્સ મહન્તત્તા એવાતિ તં વિકારં દસ્સેતું "**ભૂમિતો**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **અચ્ચિમતો**તિ અગ્ગિસ્સ. કોટિસતસહસ્સં એકં **કોટિસતસહસ્સેકં ચક્કવાળ**ન્તિ તં સબ્બં આણાખેત્તભાવેન એકં કત્વા વદતિ. **વિલીયતી**તિ વિપત્તિકરમેઘાભિવુટ્ઠેન ખારુદકેન લવણં વિય વિલયં ગચ્છતિ વિદ્ધંસતિ. **કુપિતેના**તિ ખુભિતેન. **વિકીરતી**તિ વિધમતિ વિદ્ધંસતિ.

અનુપાદિન્નેસુ વિકારમહત્તં દસ્સેત્વા ઉપાદિન્નેસુ દસ્સેન્તો "**પત્થદ્ધો**"તિઆદિમાહ. તત્થ **કટ્ઠમુખેન વાતિ વા**-સદ્દો ઉપમત્થો. યથા કટ્ઠમુખેન સપ્પેન ડટ્ઠો પત્થદ્ધો હોતિ, એવં પથવીધાતુપ્પકોપેન સો કાયો કટ્ઠમુખેવ હોતિ, કટ્ઠમુખમુખગતો વિય પત્થદ્ધો હોતીતિ અત્થો. અથ વા **વા**-સદ્દો અવધારણત્થો. સો ''પથવીધાતુપ્પકોપેન વા''તિ એવં આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બો. અયઞ્હેત્થ અત્થો – કટ્ઠમુખેન ડટ્ઠોપિ કાયો પથવીધાતુપ્પકોપેનેવ પત્થદ્ધો હોતિ, તસ્મા પથવીધાતુયા અવિયુત્તો સો કાયો સબ્બદા કટ્ઠમુખમુખગતો વિય હોતીતિ. **વા**-સદ્દો વા અનિયમત્થો,

તત્રાયમત્થો – કટ્ઠમુખેન ડટ્ઠો કાયો પત્થદ્ધો હોતિ વા, ન વા હોતિ મન્તાગદવસેન, પથવીધાતુપ્પકોપેન પન મન્તાગદરહિતો સો કાયો કટ્ઠમુખમુખગતો વિય હોતિ એકન્તપત્થદ્ધોતિ.

પૂતિયોતિ કુથિતો. **સન્તત્તો**તિ સબ્બસો તત્તો સમુપ્પન્નદાહો. **સઞ્છિન્નો**તિ સમન્તતો છિન્નો પરમાણુભેદસઞ્ચુણ્ણો આયસ્મતો ઉપસેનત્થેરસ્સ સરીરં વિય. **મહાવિકારાનિ ભૂતાની**તિ મહાવિકારવન્તાનિ ભૂતાનિ મહાભૂતાનીતિ પુરિમપદે ઉત્તરપદલોપેન નિદ્દેસો દટ્ઠબ્બો. “**પથવી**”તિઆદિના સબ્બલોકસ્સ પાકટાનિપિ વિપલ્લાસં મુઞ્ચિત્વા યથાસભાવતો પરિગ્ગણ્હને મહન્તેન વાયામેન વિના ન પરિગ્ગણ્હન્તીતિ દુવિઞ્ઞેય્યસભાવત્તા ‘‘મહન્તાની’’તિ વુચ્ચન્તિ. તાનિ હિ સુવિઞ્ઞેય્યાનિ. ‘‘અમહન્તાની’’તિ મન્ત્વા ઠિતા તેસં દુપ્પરિગ્ગહતં દિસ્વા ‘‘અહો મહન્તાનિ એતાની’’તિ જાનાતીતિ મહાભૂતેકદેસતાદીહિ વા કારણેહિ **મહાભૂતાનિ**. એતા હિ ધાતુયો મહાભૂતેકદેસતો, મહાભૂતસામઞ્ઞતો, મહાભૂતસન્નિસ્સયતો, મહાભૂતભાવતો, મહાભૂતપરિયોસાનતો ચાતિ ઇમેહિપિ કારણેહિ “**મહાભૂતાની**”તિ વુચ્ચન્તિ.

તત્થ **મહાભૂતેકદેસતો**તિ ‘‘ભૂતમિદન્તિ, ભિક્ખવે, સમનુપસ્સથા’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૦૧) હિ અવિસેસેન ખન્ધપઞ્ચકં ‘‘ભૂત’’ન્તિ વુચ્ચતિ. તત્થ યદિદં કામભવે, રૂપભવે, પઞ્ચવોકારભવે, એકચ્ચે ચ સઞ્ઞીભવે પવત્તં ખન્ધપઞ્ચકં, તં મહાવિસયતાય ‘‘મહાભૂત’’ન્તિ વત્તબ્બતં અરહતિ. પથવીઆદયો પન ચતસ્સો ધાતુયો તસ્સ મહાભૂતસ્સ એકદેસભૂતા ‘‘મહાભૂતા’’તિ વુચ્ચન્તિ. સમુદાયેસુ હિ પવત્તવોહારા અવયવેસુપિ દિસ્સન્તિ યથા ‘‘સમુદ્દો દિટ્ઠો, પટો દટ્ઠો’’તિ ચ. **મહાભૂતસમઞ્ઞતો**તિ તદધીનવુત્તિતાય ભવન્તિ એત્થ ઉપાદારૂપાનીતિ ભૂતાનિ, પથવીઆદયો ચતસ્સો ધાતુયો. સા પનાયમેતાસુ ભૂતસમઞ્ઞા અનઞ્ઞત્થવુત્તિતાય ઉપાદારૂપાનં અવિપરીતટ્ઠા, લોકસ્સ ચેતા બહૂપકારા, ચક્ખુસમુદ્દાદીનં નિસ્સયભૂતા ચાતિ મહન્તાનિ ભૂતાનીતિ સમઞ્ઞાયિંસુ. **મહાભૂતસન્નિસ્સયતો**તિ મહન્તાનં મહાનુભાવાનં મહાસમ્મતમન્ધાતુપ્પભુતીનં રઞ્ઞં, સક્કાદીનં દેવાનં, વેપચિત્તિઆદીનં અસુરાનં, મહાબ્રહ્માદીનં બ્રહ્માનં, ગુણતો વા મહન્તાનં બુદ્ધાનં, પચ્ચેકબુદ્ધાનં, સાવકાનં ઉપાદાયુપાદાય વા સબ્બેસમ્પિ ભૂતાનં સત્તાનં નિસ્સયભૂતતાય મહન્તા ભૂતા એતેસૂતિ મહાભૂતા. ચાતુમહાભૂતિકો હિ નેસં કાયોતિ. **મહાભૂતભાવતો**તિ બહુભૂતભાવતો. અયં હિ **મહા**-સદ્દો ‘‘મહાજનો સન્નિપતિતો’’તિઆદીસુ બહુભાવે દિસ્સતિ. પથવીઆદયો ચ ધાતુયો એકસ્મિમ્પિ અત્તભાવે અપરિમેય્યપ્પભેદા પવત્તન્તિ. તસ્મા મહન્તા બહૂ અનેકસતસહસ્સપ્પભેદા ભૂતાતિ મહાભૂતા. **મહાભૂતપરિયોસાનતો**તિ મહાભૂતસ્સ વસેન પરિયોસાનપ્પત્તિતો.

‘‘કાલો ઘસતિ ભૂતાનિ, સબ્બાનેવ સહત્તના;
યો ચ કાલઘસો ભૂતો, સ ભૂતપચનિં પચી’’તિ. (જા॰ ૧.૨.૧૯૦) –

હિ એવમાદીસુ ખીણાસવો ‘‘ભૂતો’’તિ વુત્તો. સો હિ ઉચ્છિન્નભવનેત્તિકતાય આયતિં અપ્પટિસન્ધિકત્તા એકન્તતો ‘‘ભૂતો’’તિ વુચ્ચતિ, ન ઇતરે, ભવિસ્સન્તીતિ વોહારં અનતીતત્તા. ભૂતો એવ ઇધ પૂજાવસેન ‘‘મહાભૂતો’’તિ વુત્તો યથા ‘‘મહાખીણાસવો, મહામોગ્ગલ્લાનો’’તિ ચ. ઇમાસઞ્ચ ધાતૂનં અનાદિમતિ સંસારે પબન્ધવસેન પવત્તમાનાનં યથાવુત્તસ્સ મહાભૂતસ્સેવ સન્તાને પરિયોસાનપ્પત્તિ, નાઞ્ઞત્ર. તસ્મા મહાભૂતે ભૂતા પરિયોસાનં પત્તાતિ મહાભૂતા પુરિમપદે ભૂત-સદ્દસ્સ લોપં કત્વા. એવમેતા ધાતુયો મહાભૂતેકદેસતાદીહિ મહાભૂતાતિ વેદિતબ્બા. પથવીઆદીનં કક્ખળપગ્ઘરણાદિવિસેસલક્ખણસમઙ્ગિતા અપરિચ્ચત્તધાતુલક્ખણાનંયેવાતિ આહ “**ધાતુલક્ખણં અનતીતત્તા**”તિ. ન હિ સામઞ્ઞપરિચ્ચાગેન વિસેસો, વિસેસનિરપેક્ખં વા સામઞ્ઞં પવત્તતિ. તથા હિ વદન્તિ –

‘‘તમત્થાપેક્ખતો ભેદં, સસામઞ્ઞં જહાતિ નો;
ગણ્હાતિ સંસયુપ્પાદા, સમેવેકત્થકં દ્વય’’ન્તિ.

સલક્ખણધારણેન ચાતિ યેન સલક્ખણધારણેન ‘‘ધાતુયો’’તિ વુચ્ચન્તિ, તેનેવ ‘‘**ધમ્મા**’’તિપિ વુચ્ચન્તિ ઉભયથાપિ નિસ્સત્તનિજ્જીવતાય એવ વિભાવનતો. તેનેવાહ – ‘‘છધાતુરોયં ભિક્ખુ પુરિસો, ધમ્મેસુ ધમ્માનુપસ્સી વિહરતી’’તિ ચ. અરૂપાનં ખણતો રૂપાનં ખણસ્સ નાતિઇત્તરતાયાહ ‘‘**અત્તનો ખણાનુરૂપ**’’ન્તિ. **ધરણેના**તિ ઠાનેન, પવત્તનેનાતિ અત્થો. **ખયટ્ઠેના**તિ ખણભઙ્ગુતાય. **ભયટ્ઠેના**તિ ઉદયવયપટિપીળનાદિના સપ્પટિભયતાય. **અસારકટ્ઠેના**તિ અત્તસારવિરહેન.

૩૫૩. **સહુપ્પન્નાવ એતા**તિ એતા ચતસ્સો ધાતુયો સહ ઉપ્પન્નાવ સહ પવત્તમાનાવ સમાનકાલે લબ્ભમાનાપિ અવકંસતો **સબ્બપરિયન્તિમે** ઉતુચિત્તાહારસમુટ્ઠાનેસુ સુદ્ધટ્ઠકે, કમ્મજેસુ જીવિતનવકેતિ એકેકસ્મિં **સુદ્ધટ્ઠકાદિકલાપેપિ પદેસેન અવિનિબ્ભુત્તા** વિસું વિસું અનિદ્દિસિતબ્બટ્ઠાનતાય. યત્થ હિ તિસ્સન્નં ધાતૂનં પતિટ્ઠાવસેન પથવી, તત્થેવ તસ્સા આબન્ધનપરિપાચનસમુદીરણવસેન ઇતરા. એસ નયો સેસાસુપિ.

૩૫૪. **પુરિમા દ્વે ગરુકત્તા સભાગા** અઞ્ઞમઞ્ઞન્તિ અધિપ્પાયો. એત્થ ચ નનુ પથવિયાપિ લહુભાવો અત્થિ. તથા હિ સા ‘‘કક્ખળં મુદુકં સણ્હં ફરુસં ગરુકં લહુક’’ન્તિ નિદ્દિટ્ઠા, આપેપિ લહુભાવો લબ્ભતેવાતિ? ન, નિપ્પરિયાયગરુભાવસ્સ અધિપ્પેતત્તા. ગરુભાવો એવ હિ પથવીધાતુયા ગરુતરં ઉપાદાય લહુભાવોતિ પરિયાયેન વુત્તો સીતભાવો વિય તેજોધાતુયા. યદિ એવં રૂપસ્સ લહુતાતિ કથં? અયમ્પિ વુત્તનયા એવ લહુતાકારં ઉપાદાય લબ્ભનતો. ન હિ પરિચ્છેદવિકારલક્ખણાનિ પરમત્થતો લબ્ભન્તિ નિપ્ફન્નરૂપાનં અવત્થાવિસેસસભાવતો. તસ્મા પરમત્થસિદ્ધં ગરુભાવં સન્ધાય વુત્તં ‘‘પુરિમા દ્વે ગરુકત્તા સભાગા’’તિ. ‘‘**તથા**’’તિ પદેન ‘‘સભાગા’’તિ ઇમમત્થં ઉપસંહરતિ. ‘‘**દ્વે**’’તિ પન ઇદં યથા ‘‘પુરિમા’’તિ એત્થ, એવં ‘‘પચ્છિમા’’તિ એત્થાપિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. **વિસભાગા** ગરુકલહુકભાવતોતિ અધિપ્પાયો. યથા ચ ગરુકલહુકભાવેહિ, એવં પેય્યભાવાપેય્યભાવેહિ ચ સભાગવિસભાગતા યોજેતબ્બા.

૩૫૫. **અજ્ઝત્તિકા** હેટ્ઠા વુત્તઅજ્ઝત્તિકા, સત્તસન્તાનપરિયાપન્નાતિ અત્થો. **વિઞ્ઞાણવત્થુ વિઞ્ઞત્તિઇન્દ્રિયાન**ન્તિ ચક્ખાદીનં છન્નં વિઞ્ઞાણવત્થૂનં, દ્વિન્નં વિઞ્ઞત્તીનં, ઇત્થિપુરિસિન્દ્રિયજીવિતિન્દ્રિયાનઞ્ચ. યે પન ‘‘વિઞ્ઞાણવત્થૂતિ હદયવત્થુ ગહિત’’ન્તિ વદન્તિ, તેસં ઇન્દ્રિય-ગ્ગહણેન અટ્ઠન્નમ્પિ રૂપિન્દ્રિયાનં ગહણં વેદિતબ્બં. ‘‘**વુત્તવિપરીતપ્પકારા**’’તિ ઇદં બાહિરાનં ધાતૂનં યથા સબ્બસો વિઞ્ઞાણવત્થુવિઞ્ઞત્તિઇન્દ્રિયાનં અનિસ્સયતા ચ ઇરિયાપથવિરહો ચ વુત્તવિપરિયાયો, એવં ચતુસમુટ્ઠાનતાપીતિ કત્વા વુત્તં, ન લક્ખણરૂપસ્સ વિય કુતોચિપિ સમુટ્ઠાનસ્સ અભાવતો ઉતુસમુટ્ઠાનતાય તાસં. લહુતાદિનિસ્સયતાપિ અજ્ઝત્તિકાનં ધાતૂનં વત્તબ્બા, ન વા વત્તબ્બા. વિઞ્ઞત્તિ-ગ્ગહણં હિ લક્ખણન્તિ.

૩૫૬. **ઇતરાહી**તિ આપોતેજોવાયુધાતૂહિ. **એકસઙ્ગહા**તિ સજાતિસઙ્ગહેન એકસઙ્ગહા. સમાનજાતિયાનં હિ સઙ્ગહો સહજાતિસઙ્ગહો. તેનાહ ‘‘**સમુટ્ઠાનનાનત્તાભાવતો**’’તિ.

૩૫૭. **તિણ્ણં મહાભૂતાનં પતિટ્ઠા હુત્વા પચ્ચયો હોતી**તિ યેહિ મહાભૂતેહિ સમ્પિણ્ડનવસેન સઙ્ગહિતા, પરિપાચનવસેન અનુપાલિતા, સમુદીરણવસેન વિત્થમ્ભિતા ચ, તેસં અત્તના સહજાતાનં તિણ્ણં મહાભૂતાનં

પતિટ્ઠા હુત્વા તતો એવ સન્ધારણવસેન અવસ્સયો હોતિ, વુત્તનયેન વા પતિટ્ઠા હુત્વા સહજાતાદિવસેન પચ્ચયો હોતીતિ. એસ નયો સેસાસુપિ.

૩૫૮. યદિપિ અઞ્ઞમઞ્ઞઆભોગપચ્ચવેક્ખણરહિતા એતે ધમ્માતિ હેટ્ઠા ધાતૂનં અસમન્નાહારતા દસ્સિતા એવ, અથાપિ ઇમિનાવ નયેન વિસું કમ્મટ્ઠાનપરિગ્ગહો કાતબ્બોતિ દસ્સેન્તો "**પથવીધાતુ ચેત્થા**"તિઆદિમાહ. તત્થ **પથવીધાતુ ચેત્થા**તિ **ચ**-સદ્દો સમ્પિણ્ડનત્થો, તેન અયમ્પિ એકો મનસિકારપ્પકારોતિ દીપેતિ. **એત્થા**તિ એતાસુ ધાતૂસુ. અહં ''પથવીધાતૂ''તિ વા ''પચ્ચયો હોમી''તિ વા ન જાનાતીતિ અત્તનિ વિય અત્તનો કિચ્ચે ચ આભોગાભાવં દસ્સેત્વા ઉપકારકસ્સ વિય ઉપકત્તબ્બાનમ્પિ આભોગાભાવં દસ્સેતું "**ઇતરાનિપી**"તિઆદિ વુત્તં. **સબ્બત્થા**તિ સબ્બાસુ ધાતૂસુ, તત્થાપિ અત્તકિચ્ચુપકત્તબ્બભેદેસુ સબ્બેસુ.

૩૫૯. **પચ્ચયવિભાગતો**તિ પચ્ચયધમ્મવિભાગતો ચેવ પચ્ચયભાવવિભાગતો ચ. ''પચ્ચયતો''તિ હિ ઇમિના પથવીઆદીનં અઞ્ઞાસાધારણો પતિટ્ઠાભાવાદિના સેસભૂતત્તયસ્સ પચ્ચયભાવો વુત્તો. ઇધ પન યેહિ ધમ્મેહિ પથવીઆદીનં ઉપ્પત્તિ, તેસં પથવીઆદીનઞ્ચ અનવસેસતો પચ્ચયભાવવિભાગો વુચ્ચતીતિ અયં ઇમેસં દ્વિન્નં આકારાનં વિસેસો. **કમ્મ**ન્તિ કુસલાકુસલં રૂપુપ્પાદકં કમ્મં. **ચિત્ત**ન્તિ યં કિઞ્ચિ રૂપુપ્પાદકં ચિત્તં. **આહારો**તિ અજ્ઝત્તિકો રૂપુપ્પાદકો આહારો. **ઉતૂ**તિ યો કોચિ ઉતુ, અત્થતો તેજોધાતુ. **કમ્મમેવા**તિ અવધારણં સમુટ્ઠાનસઙ્કરાભાવદસ્સનત્થં, તેન અકમ્મજાનમ્પિ કેસઞ્ચિ કમ્મસ્સ પરિયાયપચ્ચયભાવો દીપિતો હોતિ. તથા હિ વક્ખતિ ''કમ્મપચ્ચયચિત્તસમુટ્ઠાન''ન્તિઆદિ. નનુ ચ કમ્મસમુટ્ઠાનાનં કમ્મતો અઞ્ઞેનપિ પચ્ચયેન ભવિતબ્બન્તિ? ભવિતબ્બં, સો પન કમ્મગતિકોવાતિ પટિયોગીનિવત્તનત્થં અવધારણં કતં, તેનાહ "**ન ચિત્તાદયો**"તિ. **ચિત્તાદિસમુટ્ઠાનાન**ન્તિ એત્થાપિ અયમત્થો યથારહં વત્તબ્બો. **ઇતરે**તિ ચિત્તાદિતો અઞ્ઞે. **જનકપચ્ચયો**તિ સમુટ્ઠાપકતં સન્ધાય વુત્તં, પચ્ચયો પન કમ્મપચ્ચયોવ. વુત્તં હિ ''કુસલાકુસલા ચેતના વિપાકાનં ખન્ધાનં કટત્તા ચ રૂપાનં કમ્મપચ્ચયેન પચ્ચયો''તિ (પટ્ઠા॰ ૧.૧.૪૨૭).

સેસાનન્તિ ચિત્તાદિસમુટ્ઠાનાનં. **પરિયાયતો ઉપનિસ્સયપચ્ચયો હોતીતિ પટ્ઠાને** (પટ્ઠા॰ ૧.૧.૯) અરૂપાનંયેવ ઉપનિસ્સયપચ્ચયસ્સ આગતત્તા નિપ્પરિયાયેન રૂપધમ્માનં ઉપનિસ્સયપચ્ચયો નત્થિ. સુત્તે પન ''પુગ્ગલં ઉપનિસ્સાય વનસણ્ડં ઉપનિસ્સાયા''તિ વચનતો સુત્તન્તિકપરિયાયેન વિના અભાવો ઉપનિસ્સયપચ્ચયોતિ વેદિતબ્બો. **ચિત્તં જનકપચ્ચયો હોતી**તિ સહજાતનિસ્સયાહારાદિવસેન પચ્ચયો હોન્તં ચિત્તં સમુટ્ઠાપકતં ઉપાદાય ''જનકપચ્ચયો હોતી''તિ વુત્તં. આહારઉતૂસુપિ એસેવ નયો.

એવં કમ્માદીનં પચ્ચયધમ્માનં વસેન ધાતૂસુ પચ્ચયવિભાગં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તંસમુટ્ઠાનાનં ધાતૂનમ્પિ વસેન પચ્ચયવિભાગં દસ્સેન્તો પઠમં તાવ "**કમ્મસમુટ્ઠાનં મહાભૂત**"ન્તિઆદિના ઉદ્દિસિત્વા પુન "**તત્થ કમ્મસમુટ્ઠાના પથવીધાતૂ**"તિઆદિના નિદ્દિસતિ. **તત્થ કમ્મસમુટ્ઠાના પથવીધાતૂ**તિ ''કમ્મસમુટ્ઠાનં મહાભૂત''ન્તિ એત્થ સામઞ્ઞતો વુત્તા કમ્મજપથવીધાતુ. **કમ્મસમુટ્ઠાનાનં ઇતરાસ**ન્તિ કમ્મજાનં આપોધાતુઆદીનં તિસ્સન્નં ધાતૂનં સહુપ્પત્તિયા અત્તનો ઉપકારકાનં તાસં ઉપકારકતો, આધારભાવતો, ઉપ્પાદતો યાવ ભઙ્ગાધરણતો, વિગમાભાવતો ચ સહજાતઅઞ્ઞમઞ્ઞનિસ્સયઅત્થિઅવિગતવસેન ચેવ પતિટ્ઠાવસેન ચ પચ્ચયો હોતિ, હોન્તી ચ કમ્મં વિય અત્તનો, તાસઞ્ચ ન જનકવસેન પચ્ચયો હોતિ અસમુટ્ઠાપકત્તા તાસં. કામઞ્ચેત્થ નિસ્સયપચ્ચય-ગ્ગહણેનેવ પતિટ્ઠાભાવો સઙ્ગહિતો, પથવીધાતુયા પન અનઞ્ઞસાધારણકિચ્ચં સહજાતાનં પતિટ્ઠાભાવોતિ ઇમં વિસેસં દસ્સેતું "**પતિટ્ઠાવસેન ચા**"તિ વિસું કત્વા વુત્તં. **આબન્ધનવસેન ચા**તિઆદીસુપિ એસેવ નયો.

તિસન્તતિમહાભૂતાનન્તિ ઉતુચિત્તાહારસમુટ્ઠાનાનં ચતુમહાભૂતાનં અઞ્ઞમઞ્ઞં અવોકિણ્ણાનં, અવિચ્છેદેન પવત્તિં ઉપાદાય સન્તતીતિ સન્તતિગ્ગહણં. પથવીધાતુયા પતિટ્ઠાભાવો નામ સહજાતાનં ધમ્માનંયેવાતિ આહ “**ન પતિટ્ઠાવસેના**”તિ. **ન આબન્ધનવસેના**તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. **એત્થા**તિ એતેસુ કમ્મસમુટ્ઠાનમહાભૂતેસુ. “ચિત્તસમુટ્ઠાના પથવીધાતુ ચિત્તસમુટ્ઠાનાનં ઇતરાસ”ન્તિઆદીસુ સુકરો તન્તિનયો નેતુન્તિ “**ચિત્તઆહાર…પે॰… એસેવ નયો**”તિ અતિદિસતિ.

સહજાતાદિપચ્ચયવસપ્પવત્તાસુ ચ પનાતિ એત્થ **ચ**-સદ્દો સમુચ્ચયત્થો, **પન**-સદ્દો વિસેસત્થો, તદુભયેન ચ યથાવુત્તસહજાતાદિપચ્ચયેહિ પવત્તમાના ધાતુયો ઇમિના વિસેસેન પવત્તન્તીતિ ઇમમત્થં દીપેતિ.

ઇદાનિ તં વિસેસં દસ્સેતું “**એકં પટિચ્ચા**”તિગાથમાહ. તત્થ એકં ધાતું પટિચ્ચ તિસ્સો ધાતુયો ચતુધા સમ્પવત્તન્તિ, તિસ્સો ધાતુયો પટિચ્ચ એકાવ ધાતુ ચતુધા સમ્પવત્તતિ, દ્વે ધાતુયો પટિચ્ચ દ્વે ધાતુયો છધા સમ્પવત્તન્તીતિ યોજના. અત્થો પન પથવીઆદીસુ એકેકિસ્સા પચ્ચયભાવે ઇતરાસં તિસ્સન્નં તિસ્સન્નં પચ્ચયુપ્પન્નતાતિ અયમેકો ચતુક્કો, તિસ્સન્નં તિસ્સન્નં પચ્ચયભાવે ઇતરાય એકેકિસ્સા પચ્ચયુપ્પન્નતાતિ અયમપરો ચતુક્કો, પઠમદુતિયા, તતિયચતુત્થા, પઠમતતિયા, દુતિયચતુત્થા, પઠમચતુત્થા, દુતિયતતિયાતિ ઇમાસં દ્વિન્નં દ્વિન્નં પચ્ચયભાવે તત્થ તત્થ ઇતરાસં દ્વિન્નં દ્વિન્નં પચ્ચયુપ્પન્નતાતિ અયમેકો છક્કો. એવં પચ્ચયભાવેન ચતુધા, છધા ચ પવત્તમાનાનં એકકદ્વિકતિકવસેન તિકદુકએકકવસેન ચ યથાક્કમં પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્નતાવિભાગો વેદિતબ્બો. અયઞ્ચ પચ્ચયભાવો સહજાતઅઞ્ઞમઞ્ઞનિસ્સયઅત્થિઅવિગતપચ્ચયવસેન, તત્થાપિ ચ અઞ્ઞમઞ્ઞમુખેનેવ વેદિતબ્બો. યં સન્ધાય વુત્તં **પટિચ્ચવારે** “એકં મહાભૂતં પટિચ્ચ તયો મહાભૂતા, તયો મહાભૂતે પટિચ્ચ એકં મહાભૂતં, દ્વે મહાભૂતે પટિચ્ચ દ્વે મહાભૂતા ઉપ્પજ્જન્તી”તિ (પટ્ઠા॰ ૧.૧.૫૩).

અભિક્કમપટિક્કમાદીતિ આદિ-સદ્દેન આદાનવિસ્સજ્જનાદિકાયિકકિરિયાકરણસ્સ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **ઉપ્પીળનસ્સ પચ્ચયો હોતિ** ઘટ્ટનકિરિયાય પથવીધાતુવસેન સિજ્ઝનતો. **સાવા**તિ પથવીધાતુયેવ. **આપોધાતુયા અનુગતા** આપોધાતુયા તત્થ અપ્પધાનભાવં, પથવીધાતુયા ચ પધાનભાવન્તિ પતિટ્ઠાભાવે વિય પતિટ્ઠાપનેપિ સાતિસયકિચ્ચત્તા તસ્સા પતિટ્ઠાપનસ્સ પાદટ્ઠપનસ્સ પચ્ચયો હોતીતિ સમ્બન્ધો. **અવક્ખેપનસ્સા**તિ અધોનિક્ખિપનસ્સ. તત્થ ચ ગરુતરસભાવાય આપોધાતુયા સાતિસયો બ્યાપારોતિ આહ “**પથવીધાતુયા અનુગતા આપોધાતૂ**”તિ. તથા ઉદ્ધઙ્ગતિકા તેજોધાતૂતિ ઉદ્ધરણે વાયોધાતુયા તસ્સા અનુગતભાવો વુત્તો. તિરિયં ગતિકાય વાયોધાતુયા અતિહરણવીતિહરણેસુ સાતિસયો બ્યાપારોતિ તેજોધાતુયા તસ્સા અનુગતભાવો ગહિતો. તત્થ ઠિતટ્ઠાનતો અભિમુખં પાદસ્સ હરણં **અતિહરણં**, પુરતો હરણં. તતો થોકં વીતિક્કમ્મ હરણં **વીતિહરણં**, પસ્સતો હરણં.

એકેકેન મુખેનાતિ “પત્થટત્તા પથવી”તિઆદિના (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૩૪૭) વિભત્તેસુ તેરસસુ આકારેસુ એકેકેન ધાતૂનં પરિગ્ગણ્હનમુખેન. **સ્વાયન્તિ** સો અયં ઉપચારસમાધિ. કથં પનસ્સ વવત્થાનપરિયાયોતિ આહ “**ચતુન્નં ધાતૂન**”ન્તિઆદિ.

૩૬૦. ઇદાનિ ઇમિસ્સા ભાવનાય આનિસંસે દસ્સેતું “**ઇદઞ્ચ પના**”તિઆદિ વુત્તં. **સુઞ્ઞતં અવગાહતી**તિ ધાતુમત્તતાદસ્સનેન રૂપકાયસ્સ અનત્તકતં વવત્થાપયતો તદનુસારેન નામકાયસ્સાપિ અનત્તકતા સુપાકટા

હોતીતિ સબ્બસો અત્તસુઞ્ઞતં પરિયોગાહતિ તત્થ પતિટ્ઠહતિ. **સત્તસઞ્ઞં સમુગ્ઘાતેતી**તિ તતો એવ ''સત્તો પોસો ઇત્થી પુરિસો''તિ એવં પવત્તં અયાથાવસઞ્ઞં ઉગ્ઘાતેતિ સમૂહનતિ. **વાળમિગયક્ખરક્ખસાદિવિકપ્પં અનાવજ્જમાનો**તિ સસન્તાને વિય પરસન્તાનેપિ ધાતુમત્તતાય સુદિટ્ઠત્તા ખીણાસવો વિય ''ઇમે સીહબ્યગ્ઘાદયો વાળમિગા, ઇમે યક્ખરક્ખસા''તિ એવમાદિવિકપ્પં અકરોન્તો ભયભેરવં સહતિ અભિભવતિ. યથાવુત્તવિકપ્પનાપજ્જનં હિ ભયભેરવસહનસ્સ કારણં વુત્તં. **ઉગ્ઘાતો** ઉપ્પિલાવિતત્તં. **નિગ્ઘાતો** દીનભાવપ્પત્તિ. **મહાપઞ્ઞો** ચ પન હોતિ ધાતુવસેન કાયે સમ્મદેવ ઘનવિનિબ્ભોગસ્સ કરણતો. તથા હિદં કમ્મટ્ઠાનં બુદ્ધિચરિતસ્સ અનુકૂલન્તિ વુત્તં, **સુગતિપરાયણો વા** ઇન્દ્રિયાનં અપરિપક્કતાયન્તિ અધિપ્પાયો.

એકૂનવીસતિભાવનાનયપટિમણ્ડિતસ્સ

ચતુધાતુવવત્થાનનિદ્દેસસ્સ લીનત્થવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩૬૧. ''કો સમાધી''તિઆદિના સરૂપાદિપુચ્છા યાવદેવ વિભાગાવબોધનત્થા. સરૂપાદિતો હિ ઞાતસ્સ પભેદો વુચ્ચમાનો સુવિઞ્ઞેય્યો હોતિ સઙ્ખેપપુબ્બકત્તા વિત્થારસ્સ, વિત્થારવિધિના ચ સઙ્ખેપવિધિ સઙ્ગય્હતીતિ ''**સમાધિસ્સ વિત્થારં ભાવનાનયઞ્ચ દસ્સેતુ**''ન્તિ વુત્તં. અથ વા ''**કો સમાધી**''તિઆદિનાપિ સમાધિસ્સેવ પકારભેદો દસ્સીયતિ, ભાવનાનિસંસોપિ ભાવનાનયનિસ્સિતો એવાતિ અધિપ્પાયેન ''વિત્થારં ભાવનાનયઞ્ચ દસ્સેતુ''ન્તિ વુત્તં. **સબ્બપ્પકારતો**તિ પલિબોધુપચ્છેદાદિકસ્સ સબ્બસ્સ ભાવનાય પુબ્બકિચ્ચસ્સ કરણપ્પકારતો ચેવ સબ્બકમ્મટ્ઠાનભાવનાવિભાવનતો ચ.

''**સમત્તા હોતી**''તિ વત્વા તમેવ સમત્તભાવં વિભાવેતું ''**દુવિધોયેવા**''તિઆદિ વુત્તં. **ઇધ અધિપ્પેતો સમાધી**તિ લોકિયસમાધિં આહ. **દસસુ કમ્મટ્ઠાનેસૂ**તિ યાનિ હેટ્ઠા ''ઉપચારાવહાની''તિ વુત્તાનિ દસ કમ્મટ્ઠાનાનિ, તેસુ. **અપ્પનાપુબ્બભાગચિત્તેસૂ**તિ અપ્પનાય પુબ્બભાગચિત્તેસુ અટ્ઠન્નં ઝાનાનં પુબ્બભાગચિત્તુપ્પાદેસુ. **એકગ્ગતા**તિ એકાવજ્જનવીથિયં, નાનાવજ્જનવીથિયઞ્ચ એકગ્ગતા. **અવસેસકમ્મટ્ઠાનેસૂ**તિ ''અપ્પનાવહાની''તિ વુત્તેસુ તિંસકમ્મટ્ઠાનેસુ.

સમાધિઆનિસંસકથાવણ્ણના

૩૬૨. દિટ્ઠધમ્મો વુચ્ચતિ પચ્ચક્ખભૂતો અત્તભાવો, તત્થ સુખવિહારો **દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારો**. કામં ''**સમાપજ્જિત્વા**''તિ એતેન અપ્પનાસમાધિયેવ વિભાવિતો, ''**એકગ્ગચિત્તા**''તિ પન પદેન ઉપચારસમાધિનોપિ ગહણં હોતીતિ તતો નિવત્તનત્થં ''**અપ્પનાસમાધિભાવના**''તિ વુત્તં. **ન ખો પનેતે**તિ એતે બાહિરકભાવિતા ઝાનધમ્મા ચિત્તેકગ્ગતામત્તકરા. **અરિયસ્સ વિનયે** બુદ્ધસ્સ ભગવતો સાસને ''**સલ્લેખા''તિ ન વુચ્ચન્તિ** કિલેસાનં સલ્લેખનપટિપદા ન હોતીતિ કત્વા, સાસને પન અવિહિંસાદયોપિ સલ્લેખાવ લોકુત્તરપાદકત્તા.

સમ્બાધેતિ તણ્હાસંકિલેસાદિના સંકિલિટ્ઠતાય પરમસમ્બાધે અતિવિય સઙ્કટટ્ઠાનભૂતે સંસારપ્પવત્તે. **ઓકાસાધિગમનયેના**તિ અત્થપટિલાભયોગ્ગસ્સ નવમખણસઙ્ખાતસ્સ ઓકાસસ્સ અધિગમનયેન. તસ્સ હિ દુલ્લભતાય અપ્પનાધિગમમ્પિ અનધિગમયમાનો સંવેગબહુલો પુગ્ગલો ઉપચારસમાધિમ્હિયેવ ઠત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોતિ ''સીઘં સંસારદુક્ખં સમતિક્કમિસ્સામી''તિ.

અભિઞ્ઞાપાદકન્તિ ઇદ્ધિવિધાદિઅભિઞ્ઞાઞાણપાદકભૂતં અધિટ્ઠાનભૂતં. **હોતીતિ વુત્તનયા**તિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો પકારત્થો, તેન ''ઇમિના પકારેન વુત્તનયા''તિ સેસાભિઞ્ઞાનમ્પિ વુત્તપ્પકારં સઙ્ગણ્હાતિ. **સતિ સતિ આયતને**તિ પુરિમભવસિદ્ધે અભિઞ્ઞાધિગમસ્સ કારણે વિજ્જમાને. અભિઞ્ઞાધિગમસ્સ હિ અધિકારો ઇચ્છિતબ્બો, યો ''પુબ્બહેતૂ''તિ વુચ્ચતિ. ન સમાપત્તીસુ વસીભાવો. તેનાહ ભગવા ''સતિ સતિ આયતને''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૫૮; અ॰ નિ॰ ૩.૧૦૨). **અભિઞ્ઞાસચ્છિકરણીયસ્સા**તિ વક્ખમાનવિભાગાય અભિવિસિટ્ઠાય પઞ્ઞાય સચ્છિકાતબ્બસ્સ. **ધમ્મસ્સા**તિ ભાવેતબ્બસ્સ ચેવ વિભાવેતબ્બસ્સ ચ ધમ્મસ્સ. અભિઞ્ઞાસચ્છિકિરિયાય ચિત્તં અભિનિન્નામેતીતિ યોજના. **તત્ર તત્રેવા**તિ તસ્મિં તસ્મિંયેવ સચ્છિકાતબ્બધમ્મે. સક્ખિભાવાય પચ્ચક્ખકારિતાય ભબ્બો સક્ખિભબ્બો, તસ્સ ભાવો સક્ખિભબ્બતા, તં **સક્ખિભબ્બતં**.

તં તં ભવગમિકમ્મં આરબ્ભ ભવપત્થનાય અનુપ્પન્નાયપિ કમ્મસ્સ કતૂપચિતભાવેનેવ ભવપત્થનાકિચ્ચં સિજ્ઝતીતિ દસ્સેન્તો આહ "**અપત્થયમાના વા**"તિ. સહ બ્યેતિ પવત્તતીતિ સહબ્યો, સહાયો, ઇધ પન એકભવૂપગો અધિપ્પેતો, તસ્સ ભાવો સહબ્યતા, તં **સહબ્યતં**.

કિં પન અપ્પનાસમાધિભાવનાયેવ ભવવિસેસાનિસંસા, ઉદાહુ ઇતરાપીતિ ચોદનં મનસિ કત્વા આહ "**ઉપચારસમાધિભાવનાપી**"તિઆદિ.

નિબ્બાનન્તિ તિસ્સન્નં દુક્ખતાનં નિબ્બુતિં. રૂપધમ્મે પરિયાપન્ના વિજ્જમાનાપિ સઙ્ખારદુક્ખતા ચિત્તસ્સ અભાવેન અસન્તસમાવ. તેનાહ "**સુખં વિહરિસ્સામા**"તિ. **સોળસહિ ઞાણચરિયાહી**તિ અનિચ્ચાનુપસ્સનાદુક્ખઅનત્તનિબ્બિદાવિરાગનિરોધપટિનિસ્સગ્ગવિવટ્ટાનુપસ્સનાતિ ઇમાહિ અટ્ઠહિ, અટ્ઠહિ ચ અરિયમગ્ગફલઞાણેહીતિ એવં સોળસહિ. **નવહિ સમાધિચરિયાહી**તિ પઞ્ચન્નં રૂપજ્ઝાનાનં, ચતુન્નં અરૂપજ્ઝાનાનઞ્ચ વસેન એવં નવહિ. કેચિ પન ''ચત્તારો રૂપજ્ઝાનસમાધી, ચત્તારો અરૂપજ્ઝાનસમાધી, ઉભયેસં ઉપચારસમાધિં એકં કત્વા એવં નવા''તિ વદન્તિ.

સમાધિભાવનાયોગેતિ સમાધિભાવનાય અનુયોગે અનુયુઞ્જને, સમાધિભાવનાસઙ્ખાતે વા યોગે. **યોગો**તિ ભાવના વુચ્ચતિ. યથાહ ''યોગા વે જાયતી ભૂરી''તિ (ધ॰ પ॰ ૨૮૨).

૩૬૩. સમાધિપીતિ **પિ**-સદ્દેન સીલં સમ્પિણ્ડેતિ.

સમાધિનિદ્દેસવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઇતિ એકાદસમપરિચ્છેદવણ્ણના.

પઠમો ભાગો નિટ્ઠિતો.